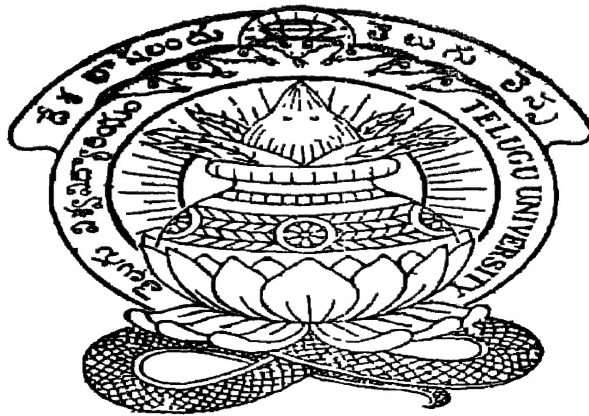

మాండలిక వృత్తిపదకోశం

మేదర - సంబంధిత వృత్తులు

సంపాదకులు :

పోరంకి దక్షిణామూర్తి

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

హైదరాబాదు

1992

MĀNDALIKA VRITTIPADAKOSAM

(A Dialect Dictionary of Occupational Vocabularies)

BASKET WEAVING AND OTHER OCCUPATIONS

Editor and Complex: PORANKI DAKSHINAMURTHI

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం ప్రచురణ : 124

ప్రథమ ముద్రణ : ఫిబ్రవరి, 1992

ప్రతులు : 1000

వెల : రూ. 60/-

ప్రతులకు :

రిజిస్ట్రార్,

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం,

లలిత కళాక్షేత్రం,

పబ్లిక్ గార్డెన్స్, నాంపల్లి,

హైదరాబాదు - 500 004.

ముద్రణ :

భాగ్యం క్వాలిటీ ప్రింటర్స్,

48-B, రామానుజ అయ్యర్ స్ట్రీట్,

మద్రాసు - 600 021.

భూ మి క్

తెలుగుభాషా సాహిత్య కళాసంస్కృతుల సర్వతోముఖ విలసనానికి, వికసనానికి ఆంధ్ర ప్రదేశ్ రాష్ట్రశాసనసభ చేసిన చట్టప్రకారం 1985 డిసెంబరు 2 వ తేదీన రూపుదాల్చిన విశిష్ట విద్యా సంస్థ తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం. బోధన, పరిశోధన, ప్రచురణలతోపాటు విస్తరణసేవ, రాష్ట్రీయ రాంధ్రులకూ, విదేశాంధ్రులకూ సహాయ సహకారాల కల్పనవంటి బహుముఖీన కార్యక్రమాలను కూడా ఈ విశ్వవిద్యాలయం నిర్వహిస్తున్నది. పూర్వంవున్న ఆకాడమీలు, తెలుగు భాషాసమితి, అంతర్జాతీయ తెలుగు కేంద్రం విలీనంకావడంతో విశ్వవిద్యాలయం వివిధ పీఠాలు, కేంద్రాలు, విభాగాల సమాహారంగా వ్యవహరిస్తున్నది.

తెలుగుజాతి వైభవోన్నతులకు అద్దంపట్టే గ్రంథాల ప్రచురణ విశ్వవిద్యాలయ ప్రధానాశ్రయంగా ఉంటుంది. విశ్వవిద్యాలయంలో విలీనం అయిన అప్పటి ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ అవిశ్రాంత శృషిద్వారా దేశ సాహిత్యరంగంలో విశిష్టస్థానం సమకూర్చుకుంది. 1957 అగస్టు 7 వ తేదీన ఆంధ్రప్రదేశ్ లో ఏర్పాటైన ఈ అకాడమీ దేశం మొత్తంమీద ప్రప్రథమ రాష్ట్రస్థాయి అకాడమీకావడం విశేషం. ఈ అకాడమీ ప్రామాణికమైన నిఘంటువులు, పదకోశాలు, కావ్యాలు, ప్రబంధాలు, వ్యాసాలు, విమర్శలు, కల్పనాసాహిత్యం, పరిశోధనాత్మక గ్రంథాలు, జీవితచరిత్రలు, అనువాదాలు మొదలైనవి 163 గ్రంథాలు ప్రచురించింది.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం ఈ ప్రచురణ సత్సంప్రదాయాన్ని కొనసాగిస్తూ ఇప్పటివరకు 120 గ్రంథాలను వెలువరించింది.

ప్రస్తుత గ్రంథం 'మాండలిక వృత్తి పదకోశం - మేదర, ఇతర పనులు'. లోగడ ఆంధ్ర ప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ చేపట్టిన గ్రంథప్రచురణ కార్యక్రమాల్లో మాండలిక వృత్తిపదకోశ నిర్మాణం ఎంతో ప్రత్యేకతను సంతరించుకుంది. అకాడమీ అధ్యక్షులలో వ్యవసాయం, చేనేత, కుమ్మరం, మొలప వృత్తి పదకోశాలు ప్రచురితమయ్యాయి. తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం ఈ పరంపరలో శుత్యుపరిశ్రమ, వడ్రంగం, లోహకార వృత్తి పదకోశాలు వెలువరించింది. మరో పదకోశం ముద్రణలో వుంది. మరికొన్ని పదకోశాలు నిర్మాణదశలో వున్నాయి.

తెలుగుసీమ అనేక వృత్తులకు అటవట్టుగా వర్ధిల్లింది. ఈ వృత్తులను జీవితలుగాచేసుకుని కుటుంబసౌఖ్యం చేస్తున్నవారు లక్షలాదిగా వున్నారు. ప్రతి రంగంలోనూ సుసంపన్నమైన పదజాలం వాడుకలో వుంది. అమూల్యమైన ఈ పదజాలాన్ని సేకరించి, విశ్లేషించి అర్థవివరణతోనూ, ఇతర విశేషాలతోనూ పాఠకలోకానికి అందించే ప్రయత్నమే ఈ వృత్తిపదకోశ ప్రచురణోద్దేశం.

ఆయా వృత్తిరంగాలతో విశేషపరిచయం సముపార్జించుకున్న భాషా సాహిత్యవేత్తలు ఈ పదకోశాల నిర్మాణబాధ్యతల్ని స్వీకరించారు.

ఈ 'మేదర, ఇతరపనుల' వృత్తిపదకోశం డా॥ పోరంకి దక్షిణామూర్తిగారి సంపాదకత్వంలో రూపుదిద్దుకుంది. వెదురు. ఈతకమ్మలు, తుంగ, తాటి ఆకులు, తాటి కమ్మలు, కొబ్బరిపీచు ఈనెలు, పేము, గోగునార, జనపనార మొదలైనవాటిని ఉపయోగించి తయారుచేసే అనేక రకాల వస్తువులు, ఈ వృత్తికారులు వాడే పనిముట్లు, వారి జీవితంతో పెనవేసుకున్న వివిధ అంశాలు ఈ పదకోశంలో చోటుచేసుకున్నాయి. ఎంతో శ్రమించి ఈ గ్రంథప్రమాణ్యాన్ని ఇనుమడింపచేసిన సంపాదకులు డా॥ పోరంకి దక్షిణామూర్తిగారిని హృదయపూర్వకంగా ఆభినందిస్తున్నాను.

యథాపూర్వంగా ఈ ప్రచురణకూడా అందరి ఆదరాభిమానాలు చూరగొంటుందని విశ్వసిస్తున్నాను.

అచార్య సి. నారాయణరెడ్డి

ఉపాధ్యక్షులు

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

హైదరాబాదు

18-12-1991

మాండలిక వృత్తిపదకోశం తయారీలో సహకరించినవారు

శ్రీ సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి, పర్యటన పరిశోధకుడు

శ్రీ కె. నరసింహాచారి, పర్యటన పరిశోధకుడు

శ్రీ ఎన్. సూర్యప్రకాష్, రేఖాచిత్ర రచయిత

డా॥ ఎ. వి. పద్మాకరరెడ్డి, పరిష్కరణ సహాయకుడు

వీ ష య సూ చీ క

భూమిక	iii
రేఖాచిత్రాల పట్టిక	vii
మేదర - ఇతరపనులు కథనాత్మక వివరణ: నుండిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి	x
పరిశోధకుల పర్యటన వివరాలు	xxiv
ప్రధాన సంతేత వివరణ	xxxix
మాండలిక వృత్తిపదకోశం	1
రేఖాచిత్రాలు	247

రేఖా చిత్రాలు

క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట	క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట
1.	పెదురుగుమ్మి	289	చ.	అంబు	293
2.	ఈతచెట్టు	289	16. క.	చురకత్తి	293
3.	పెదురుకొమ్ము	289	చ.	చురకత్తి	294
4.	పెదురుబొంగు	289	ట.	చురకత్తి	294
5.	మీసాలకర్ర	289	త.	చురకత్తి	294
6.	ముడుసు	290	ప.	చురకత్తి	294
7.	కమ్ములకట్టె	290	17.	అంబుసూరకత్తి	294
8. క.	కొంకిడికట్టె	290	19. క.	దబ్బలం	294
చ.	వంకకర్ర	290	చ.	దబ్బనం	295
ట.	త్తైంచీ	290	19.	ఆరె	295
9.	గంటిబద్ద	291	20. క.	ఉలి	295
10.	ఈతకమ్మ	291	చ.	ఉలి	295
11.	ఈతబరిగె	291	21.	గచ్చం	295
12. క.	ఒడ్డుకత్తి	291	22.	అడ్డగచ్చం	295
గ.	కత్తి	291	23.	నిలువుగచ్చం	296
చ.	నరుక్కత్తి	291	24.	గోడుగచ్చం	296
జ.	మేదరికత్తి	292	25.	నాటాల	296
ట.	మచ్చుకత్తి	292	26.	గార	296
డ.	మేదరికత్తి	292	27.	కోనేటిల్లకం	296
త.	కత్తి	292	28.	రెంటాల	296
ప.	కత్తి	292	29.	చేతి	297
13. క.	కొడవలి	292	30. క.	జల్లెడ	297
చ.	కొడవలి	293	చ.	జల్లెడ	297
14. క.	కమ్మకత్తి	293	31. క.	విసనగర్ర	297
చ.	వంకె	293	చ.	కొమ్ము విసనగర్ర	297
15. క.	అంబు	293	ట.	గొట్లం విసనగర్ర	298

క్రమసంఖ్య	చీత్రం	పుట	క్రమసంఖ్య	చీత్రం	పుట
త.	జేలి విసనగర	298	50.	మానె	303
ప.	జేలిపద్మం పంకా	298	51.	బళ్ళారిగంప	303
32.	బండిజల్ల	298	52.	జల్ల గంప	303
33.	బండిపక్క-తడక	298	53.	బుద్దెడుగుల్ల	303
34. క.	కచ్చడంతడక	299	54.	కురమగంప	303
చ.	కచ్చెడంతడక	299	55.	కుళిరె	303
36. క.	గూడ	299	56.	దానాబుట్ట	204
చ.	గూడ	299	57.	పూసలతట్ట	304
36. క.	తడక	299	58.	మూతగంప	304
చ.	వాటుతడక	298	59.	మూతబుట్ట	304
37.	క్రాన్తడక	300	60.	ఎరకలిబుట్ట	304
38. క.	దర్వాజాతడక	300	61.	హింబుట్ట	305
చ.	జేలికమాన్ తడక	300	62.	కుందేబాబుట్ట	305
39.	గుంజారుతడక	300	63.	పాంబుట్ట	304
40. క.	దైమన్తడక	300	64.	బాతుబుట్ట	305
చ.	గొర్రెలతడక	300	65. క.	కోళ్ళగూడు	305
41.	పెట్టె	301	చ.	కోళ్ళగూడు	305
42.	నెమలికండ్ల పెట్టె	301	ట.	కోళ్ళగూడు	305
43.	బంగిపెట్టె	301	త.	కోళ్ళగూడు	306
44.	ఉయ్యాల	301	ప.	కోళ్ళగూడు	306
45.	అన్నండాగర	301	గ.	కోళ్ళపంజెరం	306
46.	దాగర	301	66.	సెంగేరి	306
47. క.	గంప	302	67.	సెంగేరిబుట్ట	306
చ.	గంప	302	68.	మూతబుట్ట	306
ట.	గంప	302	69. క.	వంతబుట్ట	307
త.	గంప	302	చ.	వక్కాకుబుట్ట	307
48.	బుట్ట	302	70.	కూరగాయలబుట్ట	307
49.	కూర్కబుట్ట	302	71.	మైలబుట్ట	307

క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట	క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట
72.	సిబ్బి	307	90.	చెలమొట్టు	313
73. క.	కొడవ	308	91.	గడ్డిబుట్ట	313
చ.	చించెగూడ	308	92.	పాలవెల్లి	313
ట.	కొమ్మలగూడ	308	93.	పుల్లలతడక	313
74. క.	గుమ్మి	308	94.	కోంచె	323
చ.	గుమ్మి	369	95.	నవార్ల గుమ్మటం	314
ట.	గుమ్మి	309	96.	చెయినంచి	314
త.	పందుంగుమ్మి	309	97.	రథం	314
ప.	ముప్పందుంగుమ్మి	309	98.	చెక్రం	314
75.	ఇల్లారి	310	99.	ఇంగలముట్టి	314
76.	చేపలబుట్ట	310	100.	పాడె	314
77.	పిల్లలగూడు	310	101.	అల్వారీ	315
78. క.	కాయితాలబుట్ట	310	102.	కళ్యాణమండపము	315
చ.	కాయితాలబుట్ట	310	103.	బాసింగం	315
79.	ఊద్దాని	311	104.	కురీచ్చ	316
80.	కుదురు	311	105.	అచ్చు	316
81.	రేషంతట్ట	311	106.	బెంచి	316
82.	చెంద్రిక	311	107.	గోవ	316
83.	చెంద్రికపట్టె	311	108.	పెదురుమంచం	316
84.	ఉల్వడి	311	109.	గడమంచం	317
85.	బతకమ్మబుట్ట	312	110.	సిపాయి	317
86.	చెట్టుబుట్ట	312	111.	కమాన్	317
87.	గిలాసబుట్ట	312	112.	జగిదెంబుట్ట	317
88.	గిడుగు	312	113.	మందుగొట్టం	317
89.	చెంబు	312	114.	మాంజకట్టె	318

చాపల అల్లకం

115.	ఈతాకు	318	117.	గై కొడవలి	318
116.	గై కొడవలి	318	118.	కొడవలి	318

క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట	క్రమసంఖ్య	చిత్రం	పుట
119.	కదురు	318	122.	ఈతచాప	319
120.	క. మగ్గం	319	123.	తాటికమ్మ	320
	చ. మగ్గం	319	124.	తాటిరేకు	320
	ట. మగ్గం	319	125.	తాటిచాప	320
121.	లాకదబ్బ	319			

పీ చు ప ని

126.	కొబ్బరికాయ	320	130.	కావడి ఉట్టి	321
127.	గూటం	320	131.	కన్నె	321
128.	బ్రష్టు	321	132.	గోదినీ	321
129.	మోకు	321			

పే ము ప ని

133.	పేము	321	138.	కుప్పీ	322
134.	మొద్దు	322	139.	చేతిబుట్ట	323
135.	గొరసకత్తి	322	140.	పేముగంప	323
136.	రేకత్తి	322	141.	గంగపెట్టె	323
137.	కత్తులపెట్టె	322			

చీపురు, తాటి ఈనెలు, నులక

142.	చీపురు	323	145.	పలుపు	324
143.	కత్తి	324	146.	ఉట్టి	324
144.	తొనటిపాయ	324			

మొదర - ఇతర పనులు కథనాత్మక వివరణ

మేదరిపనికి ప్రధానంగా కావలసిన ముడిసరుకు పెదురుబొంగు. అడవికి దగ్గరగా ఉన్నవాళ్ళు పెదురు బొంగును తామే నరుక్కొని తెచ్చుకోటంగానీ మన్నెం కాపులూ మొనవాళ్ళు నరుక్కొస్తే కొనటంగానీ చేస్తారు. దూరప్రాంతాల్లో ఉన్న మేదరివాళ్ళు తమ సహకారసంఘాల ద్వారాఅడవికివెళ్ళి తెచ్చుకోటంగానీ వ్యాపారస్తులదగ్గర కొనటంగానీ చేస్తారు. పెదురుబొంగుల్లో నాణ్యాన్నిబట్టి వైజానుబట్టి చాలా రకాలున్నాయి. మేదరిపనికి మంచిగా పనికొచ్చేవి మేదరికర్ర (సాదనం బొంగు), పెదురుబొంగు, స్పెషల్ బొంగు.

పెదురుబొంగు పచ్చిదైతే అలాగే చీరతారు. ఎండినదైతే నీళ్ళలో నానబెట్టి చీలుస్తారు లేదా బద్దలుగా చీల్చి నానబెడతారు. చీల్చడంలో ఉపయోగపడే సాధనాలు : కత్తి (మేదరికత్తి), మొద్దు. కత్తుల్లో రెండు రకాలున్నాయి. బొంగును నరకడానికి, చీల్చడానికి ఉపయోగించే కత్తి బిద్దు కత్తి. ఇది మందంగానూ బరువుగానూ ఉంటుంది. పేడును చీల్చే కత్తి లిక్కత్తి. ఇది బరువు తక్కువగానూ, వాడిగానూ ఉంటుంది. పెదురుబొంగు మొన వాటిని నరికేటప్పుడు కత్తి నేలకు తగిలి మొక్కబోకుండా అడుగున ఉంచడానికి మొద్దు పనికొస్తుంది. పెదురుబొంగు మొదటి భాగాన్ని కత్తితో మట్టించి బొగ్గుతో గాని, కత్తితోగాని బొంగులో నగానికి గుర్తుగా గీత పెడతారు. ఆ గీతమీంచి కత్తిని కరిపించి మొద్దుతో కత్తిమీంచి బాదుతారు. బొంగు మధ్యలోకి ఒక గజంవరకూ పోయిన తరవాత కత్తిని కుడిచేత్తో పట్టుకొని కొంతభాగం రెండుగా చీల్చిన బొంగుపక్షాన్ని కాలికింద తొక్కిపట్టి, ఎడంచేత్తో రెండోపక్షాన్ని పట్టి లాగుతూ గంట్లదగ్గర కత్తితో కొడుతూ బొంగును పొడుగ్గా రెండు భాగాలుగా వగలగొడతారు. ఇలాటి భాగాన్ని చెక్క అంటారు. ఈ చెక్కను కత్తితో కొంతవరకూ చీల్చినతరవాత రెండు చేతులతో పట్టుకొని రెండు భాగాలుగా పాపుతారు. పాపిన భాగాన్ని బద్ద అంటారు. ఇది రెండు రకాలు : ఒకటి సుద్దిబద్ద, దీన్నించి పేడు, కర్ర తీస్తారు. రెండోది గంటిబద్ద. దీన్నించి నిలుపులు, కర్ర మొన తీస్తారు. బద్దకుందే బొడుపులను కత్తితో చెక్కి గరిగేసి కర్ర కోసమైతే పొడుగ్గా నాలుగయిదు గోవలుగా చీలుస్తారు. ఒక్కొక్క గోవనుంచీ పరిమాణాన్నిబట్టి నాలుగయిదు కర్రల్ని తీస్తారు. పేడు కోసమైతే బద్దను అడ్డంగా రెండు మూడు తుంటలుగా (సుమారు మూడుమూళ్ళ జానెడు కొలతలో) నీటి ఒక్కొక్క తుంటలో పెడల్పుగా బద్ద పెడల్పును బట్టి రెండు మూడు పలుకులుగా చీలుస్తారు. వంకెమీదగాని ఏదైనా కర్రమీద గాని పేడును అనించి దానిమీద కత్తి పదునుభాగాన్ని అనించి పేడును లాగుతూ నునుపుగా గీతు తాడు. గోవనుంచి సరాసరిగాని, సీర్పదీసి, సీర్పనుంచి గాని కర్రలు చీలుస్తారు. అల్లే వస్తువును బట్టి, వస్తువులో అల్లే స్థానాన్ని బట్టి పేడులోనూ కర్రలోనూ పరిమాణంలో (పెడల్పు, మందం, పొడవు మొన) తేడాలంటాయి. మేదరి పనిలో పెక్కువ వస్తువులు వైన వివరించిన భాగాలతో అల్లుతారు. అయితే కొన్ని వస్తువుల అల్లకాన్నిబట్టి పేడుకు బొంగునుంచి చీల్చిన భాగాలకు చాలా రకాల పేరున్నాయి (ఉదా : నలుగు, వార, పెండెవార, నరుము మొన).

అల్లకం విషయానికొస్తే - మేదరిపనిలో అల్లకాన్నంతనూ ఒకే రకమని చెప్పగూడదు. వస్తువునుబట్టి అల్లకం మారుతుంది కాబట్టి మేదరిపనిలో వస్తువుల తయారీని మూడు విధాలుగా విభజించవచ్చు: (1) పేడల్లకం, (2) నిలువులు-కర్రల్లకం, (3) పేడూ నిలువులూ కర్రా ఉపయోగించకుండా కేవలం వెదురుబద్దలతోనూ బొంగులతోనూ మేకులు కొట్టి చేసే పని. పేడల్లకంలోనూ నిలువులతో అల్లే అల్లకంలోనూ అవసరమయేసాధనం అమ్ము. అమ్ముకు బదులుగా కొన్నిచోట్ల దబ్బనం, ఆరె, చురకత్తి మొ॥వి ఉపయోగిస్తారు. తిరిగి వీటిలో భేదాలున్నాయి.

పేడల్లకం : నిలువులు ఉపయోగించకుండా కేవలం పేడుతో అల్లే విధానం. చేట, జల్లెడ, విననగర్ర, గూడ, మానె, మచ్చిక, కూర్క-బుట్ట, సారెపెట్టె, దాగర, ఉల్వడి, జంగిడి, బండిజల్ల, కచ్చదం బండి తడక, చాప, బట్టలపెట్టె మొ॥వి అల్లుతారు. వస్తువునుబట్టి ఉపయోగించే పేడు పరిమాణంలో (మందం, వెడల్పు పొడుగు తేడాలుంటాయి. మళ్ళీ ఈ విధానంలో గూడా స్వల్పమైన భేదాలున్నాయి.

ఒంటిపేడల్లకం (ఒంటిగచ్చం): ఈ విధానంలో వరసగా పేళ్ళను పరిచి వాటికడ్డంగావేసే పేళ్ళు నిలువు పేళ్ళలో ఒకదాని కిందినుంచీ ఒకదాని మీదినుంచీ మళ్ళా ఒకదాని కిందినుంచీ మళ్ళా ఒకదాని మీదినుంచీ ఇలా తిరుగుతూ వస్తాయి.

రొంటాలల్లకం : ఈ విధానంలో రెండు పేళ్ళ మీదినుంచి రెండు పేళ్ళ కిందినుంచి మళ్ళా రెండు పేళ్ళ మీదినుంచి ఇలా అడ్డం పేడు తిరుగుతూ వస్తుంది.

మూటాల అల్లకం : మూడుపేళ్ళ మీదినుంచి, నాలుగుపేళ్ళ కిందినుంచి అడ్డంపేడు తిరుగుతూ వస్తుంది.

సోటాల అల్లకం : నాలుగుపేళ్ళ మీదినుంచీ, నాలుగుపేళ్ళ కిందినుంచి అడ్డంపేడు తిరుగుతూ వస్తుంది. ఈ నాలుగు విధానాల్లోనూ చేట, చాప, విననగర్ర అల్లుతారు.

పైన పేర్కొన్న వస్తువుల అల్లకం ఒకే మోదిరిగా ఉన్నా కొన్నిచోట్ల భేదిస్తుంది.

చేట : నాలుగుపేళ్ళు కొమ్ముకేసి (చూ. కొమ్ము) మూడుపేళ్ళు వీడిచీ ఒకపేడు లేపి కొమ్ముకడ్డంగా తీప్పి మరోపేడు లేపి మళ్ళీ మూడుపేళ్ళు వీడిచీ ఒక పేడు లేపి కొమ్ముకడ్డంగా తిప్పుతూ కొమ్మునిండా పేళ్ళు వేస్తూ అల్లి కొమ్ము చివరినుంచి పేడును మరిచి దాన్ని తిప్పుతూ ఇంతకుముందు వేసిన పేళ్ళలో రెంటి మీదినుంచి రెంటి కిందినుంచి (రెండు వీడిచీ రెండు లేపుకుంటూ) అల్లి మూలలు గోటుతారు. మూలదగ్గర మిగిలిన పేళ్ళను అమ్ముతో కోసేస్తారు. అంచుచుట్టూ లోగట్టు, బయటికట్టు (వెనకకట్టు) వేసి ఆ రెంటిమీంచి కర్రవేసి అమ్ముతో రంధ్రంపొడిచి

కట్టుముంగుతో కట్టు విగిస్తారు. దీన్ని ఆచుగట్టడం అంటారు. గూడ, సారెపెట్టె, బుట్టలపెట్టె మొ॥ వాటినిగూడా ఇదే మాదిరిగా అల్లి లోగట్టూ, బయటికట్టూవేసి కట్టు విగిస్తారు. విననగ్ర అల్లకం ఇదేమాదిరిగా ఉంటుందిగాని మూలములవటం ఉండదు.

జల్లెడ: నాలుగుపేళ్ళతో అడుగుదొక్కి అడ్డంగా ఒక్కొక్క పేడును రెండు పేళ్ళకు మీదినుంచి, రెండు పేళ్ళకు కిందినుంచి తిప్పతూ నన్నని రంధ్రాలు వచ్చేట్టు చతురస్రంగా జల్లెడ తట్టు అల్లి దానిమీంచి గుండుపెట్టి తట్టును గుండ్రంగా కత్తితో కత్తిరిస్తారు. గుండుచుట్టూ తట్టును మలిచి బయటిగుండు (చూ. బిలుకు) వేసి అమ్ముతో రంధ్రాలు పొడిచి కట్టుముంగుతో చిన్నకట్టు (చూ. మోదుకట్టు) విగించి రెండు గుండ్లమీంచి కర్రవేసి మళ్ళీ కట్టు ముంగుతో పెద్దకట్టు విగించి 'గురిజెముడి' వేస్తారు. ఇలా అంచుకట్టడాన్ని 'కోతగట్టడం' అంటారు.

బండిజల్లా, కొన్నిరకాల చాపలూ ఒంటిపేదల్లకంతో అల్లుతారు. బండిజల్ల మూలమలిపి నోడుగంఛలకు నన్నని వెదురుగోళులు తోడుగుళావు.

నూనె, మచ్చిక, ఊర్క-బుట్ట, చాప మొ॥ వాటి అంచులకు కట్టు (బద్దలు) వెయ్యరు.

రెండోది నిలువులూ కర్రతో అల్లకం. ఈ అల్లకంలో నిలువులతో అడుగుదొక్కి (నిలువుల్ని బండిచక్రం ఆకారంలో పరిచి కాలి బొటనవేలితో తొక్కి పడతారు) అడిపోగుతో ఒక నిలువు వదిలి ఒక నిలువుచుట్టూ చుడుతూ బొద్దగునూ, అడుగూ అల్లి, నిలువుల్ని క్రమంగా ఎత్తుభాగంకోసం పైకి వంచుతూ కర్ర (తీగలాంటి వెదురుభాగ)తో ఎత్తుభాగం అల్లి పెండోరతో గట్టిదనంకోసం తల కట్టువేసి మిగిలిన కొనల్ని లోవలికి మలిచి దోపుతారు. వస్తువునుబట్టి అడుగు అంచుదగ్గరూ, ఎత్తుభాగం మధ్యనూ క్రమంగా కిందికట్టూ, నడిమికట్టూ వేస్తారు. తట్ట, బుట్ట, గంప, గుల్ల, సిప్పి, తడక, గుమ్మి మొ॥ చాలా వస్తువులు ఈ విధానంలో అల్లుతారు. పై రెండురకాల అల్లికాల్లోనూ వస్తువునుబట్టి స్వల్పమైన భేదాలు చాలా ఉన్నాయి.

మూడోది: పేడూ, కర్రూ, నిలువులూ లేకుండా కేవలం వెదురుబద్దలతోనూ బొంగులతోనూ వస్తువుల్ని చేసే విధానం. ఈ విధానంలో కావలసిన సాధనం ఉలి. వస్తువునుబట్టి వెదురుబద్దల్ని, బొంగుల్ని కావలసిన సైజులో నరుక్కొని కావలసినచోట ఉలితో తొలిచేసి, అవసరమున్నచోట మేకులు గొట్టి వస్తువులు తయారు చేస్తాను. మంచం, నిచ్చెన, సిపాయి, చెరుకు నిచ్చెన, గోప, జాలితడక, బల్ల, బెంచీ, కుర్చీ మొ॥ వస్తువులు ఈ పద్ధతిలో చేస్తారు.

ఈ రకంగా వివిధ పద్ధతుల్లో మేదరివాళ్ళు నీళ్ళచేద, చెంబు, గ్లాసు మొదలుకొని మంచం, కుర్చీ, బల్ల వరకు మానవునికి నిత్యావసర వస్తువులన్నెన్నింటినో తయారుచేస్తున్నారు. కాలంతోబాటు వీళ్ళూ తమ పద్ధతుల్ని కూడా మార్చుకొని ఆధునికుల అభిరుచుల మేరకు రంగులూ, ప్లాస్టిక్ వైరూ ఉపయోగించి కొత్తరకం బుట్టల్ని, షో కేసుల్లో అమర్చుకునే బోటు మోడళ్ళూ, ఫ్లవర్ వాజ్ లూ, క్రేలు బోజనం చేసేటప్పుడు ప్లేట్ల కింద పరుచుకునే చాపలూ చేస్తున్నారు.

మేదరివాళ్ళు అడవుల్ని వదిలి మైదానప్రాంతాల్లోకి వచ్చి చాలాకాలం కావటంవల్ల వాళ్ళ జీవన విధానం సామాన్య సంస్కృతిలో అంతర్భాగమైపోయింది. అందరూ మొక్కే దేముళ్ళనే వీళ్ళ మొక్కుతారు. అయితే వీళ్ళకు ప్రత్యేకంగా 'మలలమ్మ' పండుగ అని ఒకటి ఉంది. ఈ పండుగ వీళ్ళకు చాలా ముఖ్యమయింది. వీళ్ళ గురువు కేతయ్య. ఈ వృత్తికి చెందిన దూడయ్య, చెన్నబసవయ్య, మొ॥ శైవభక్తుల ప్రస్తావన బసవపురాణం మొ॥ గ్రంథాల్లో ఉంది. వీళ్ళ గోత్రాలన్నీ శివుని ప్రమథగణాల పేర్లతో ఉన్నాయి. అడవులకు దగ్గరగా ఉన్న మేదరివాళ్ళలో గిరిజన సంస్కృతి (కట్టా బొట్టా, కట్టబాట్టా, మొదలయిన విషయాల్లో) బలంగా కనిపిస్తుంది.

స్థూలంగా మేదరివాళ్ళ జీవిత విధానమూ, పనివిధానమూ ఇది. అయితే ప్రధానంగా ఇదే పని వేరొక ముడి నరుకుతో పనిచేసే ఎరకలివాళ్ళ తెగ ఒకటి ఉంది. వీళ్ళు ఎక్కువ ప్రాంతాల్లో ఈత కరుగులతోనూ, కొన్ని ప్రాంతాల్లో వెదురుబద్దలతోనూ అల్లకం పని చేస్తారు. కొన్ని ప్రాంతాల్లో కొన్ని వస్తువుల్ని బండిజల్ల, గుమ్మి, తడక మొ॥ నల్లెడ, వావిలి, మోదుగుబెల్లెంత, అల్లికర్ర, బంకజేనకపై, పుల్చేరు, ఊడుగు మొ॥ వాటి బరుగులతోగూడా అల్లుతారు. వెదురుబద్దలతో అల్లేవాళ్ళు ఇంచుమించు మేదరివాళ్ళమాదిరిగానే అల్లుతారు. వీళ్ళు ప్రధానంగా వాడే ముడినరుకు ఈత బరుగు. నాణ్యాన్నిబట్టి, పైజానుబట్టి దీంట్లో చాలా రకాలున్నాయి. మెత్తటి బరుగు అల్లకం పనికి చాలా ఉపయోగం.

తోపుకు చద్దులుగట్టుకొనిపోయి ఈతచెట్టుమీంచి కొడవలి (ఎరకలికత్తి) తో ఈతకమ్మల్ని కోస్తారు. (వీళ్ళకు మొత్తం పనిలో ఉపయోగపడే సాధనం కొడవలి ఒక్కటే). కోసి, కొడవలితో ఈతమట్టనూ, ఆకుర్చీ, ముళ్ళనూ చెలిగి మండేపేస్తారు. చెలిగితే వచ్చివదాన్ని ఈతబరుగు అంటారు. బరుగుతో కట్టి, నెత్తిమీదగాని బళ్ళమీదగాని ఇంటికి తెచ్చి ఎండకేస్తారు. ఎండింతరవాత కొడవలితో వీరతారు. ఇలా వీరితే విక్రమబరుగునుంచి కండదబ్బ (ఇది బరుగు పొట్టభాగానికి, వెన్నుభాగానికి మధ్యనుంచి వస్తుంది. గంప మొ॥ వాటి అడుగుభాగం, ఎత్తుభాగం సగండాకా అల్లడానికి పనికొస్తుంది), వెన్నుదబ్బ (ఇది చెట్టుకున్న స్థితిలో నేలవేపు ఉండే భాగంనుంచి తీసింది. గంప మొ॥వాటి ఎత్తుభాగం అల్లటానికి ఉపయోగిస్తారు), పొట్టదబ్బ (పై భాగంనుంచి తీసినది. గంప మొ॥వాటి నిలువులకు ఉపయోగిస్తారు) అని మూడురకాల బద్దలు వస్తాయి. అవసరాన్నిబట్టి ఇంకా సన్నగా కూడా వీరుతారు. బండిజల్ల మొ॥న కొన్ని వస్తువులకు బరుగును వీరకుండానే అల్లుతారు.

వస్తువునుబట్టి నాలుగు లేదా ఆరు లేదా ఎనిమిది కాళ్ళు పెట్టి అడుగుదొక్కి అడిసుత్తితో బొడ్డడుగుచుట్టు కాళ్ళు పేరుస్తారు. కండదబ్బతో అడుగుచుట్టి నిలుపులువంచి ఎత్తుభాగం వెన్నుదబ్బతో అల్లి మూతిదగ్గర తలకట్టువేసి నిలుపులు మలిచి రోపలికి దోపితే గంపఅల్లకం పూర్తవుతుంది. మిగతా వస్తువుల్ని (కట్ట, గుమ్మి, బండిజల్లి ఇలారం, తడక మొ॥వి) కూడా ఇదే పద్ధతిలో అల్లుతారు. చేట, జల్లెడ మొ॥వి కూడా అల్లుతారు. మూలలు మలిపే వస్తువుల్ని వీళ్ళు అల్లరు.

ఎరకలవాళ్ళు ఆంధ్రదేశమంతటా ఉన్నారు. వీళ్ళు ఒకచోట స్థిరంగా ఉండక తిరుగుతూ ఉంటారు. కాబట్టి వీరు మాట్లాడే తెలుగు ఒక నిర్దిష్టప్రాంతాన్ని సూచించదు. అందుకని వీళ్ళ వృత్తిలో వచ్చే వదాలు ప్రాంతభేదాన్ని సూచించవు. వీళ్ళు తమిళనాడునుంచి వలస వచ్చినారని కొందరి అభిప్రాయం. వీళ్ళ మాతృభాషలో ఎక్కువగా

తమిళపదాల్ని పోలిన పదాలు (కుడి, తన్ని, ఊడు మొ॥నవి) కొంతవరకు తెలుగుపదాలు (రెండు, మూడు, ఆరు మొ॥ సంఖ్యా వాచకాలు) కనిపిస్తాయి.

ఇప్పటికీ వీళ్ళ జీవితవిధానం గిరిజన సంస్కృతి ప్రభావంలోనే ఉంది. ఇటీవలికాలంలో స్థిరనివాసం వీర్పరచుకోటం, రంగులుపయోగించి వస్తువుల్ని ఆకర్షణీయంగా తయారు చేయటం నేర్చుకుంటున్నారు.

ఈతబరుగుతో సంబంధమున్నవని ఈ నిఘంటువులో ఇంకొకటిఉంది, అది ఈతచాప అల్లకం. ఈతచాప అల్లకానికి కావలసిన ప్రధానమైన ముడిసరుకు ఈతాకు.

ఈతచెట్టు ఎత్తుగా ఉన్నట్లయితే గైకొడవలితోనూ, ఎత్తు తక్కువగా ఉన్నట్లయితే కొడవలితోనూ ఈత కమ్మల్ని కోసుకొస్తారు. కమ్మను పొడుగ్గా సగానికి పగిలేటట్లు చీలి ఉల్లారేస్తారు. కమ్మనుంచి (కమ్మ అంటే బరుగుకు ఈతాకులుఉన్న ఈతమట్ట) ఆకుల్ని రెబ్బుతారు. రెండుపాయలుగా అంటుకొనిఉన్న దీన్ని జోడెం అంటారు. జోడేన్ని రెండుపలుకులుగా చీరతారు. మాపగాలేని పలుకునుంచి ఈనెను దీస్తారు. ఆకుల్ని (పలుకుల్ని, జోడేల్నిగూడా 'ఆకు' అనే వ్యవహరిస్తారు) ఎండేస్తారు. ఎండింతరవాత తడుపుకొని పచ్చిబట్టలో చుట్టుకొని దగ్గరపెట్టుకొని అల్లకం మొదలు పెడతారు. ఏటవాలుగా ఒకవేపు ఏడు, ఇంకొకవేపు ఆరు (కొన్నిచోట్ల ఈ సంఖ్య మారుతుంది! 5, 6: 8: 9; 6: 7 నిష్పత్తిలో పెడతారు). ఆకుల్ని రెండుచేతులతో పట్టుకొని ఒకటివిడిచి ఒకటి లేపుకుంటూ సుమారు పది పదిహేను గజాల పట్టి అల్లుతారు. అల్లేప్పుడు పట్టెను ఎడమచేతికి చుట్టుకుంటారు. దీన్ని చుట్ట అంటారు. పట్టెను గజంన్నర పొడుగుముక్కలుగా కోసి ఒకముక్క పక్కకు ఒక ముక్కనుకలిపి దబ్బనంతో కూర్చాకునుదూర్చి కూరుస్తారు. ఇలా ఇరవై పట్టెల్ని కూర్చి అతుకులమీంచి కొడవలిపీపుతో తడతారు. పొడవంచుకూ, అడ్డంచుకూ, అంచుపట్టెల్నివేసి పురికొనతోగానీ, ఈతాకు పురితోగానీ కుడతారు. పైజునుబట్టి (పొడుగు, వెడల్పు, చదర, పడహారుచాపపట్టెల, పద్దెనిమిదిపట్టెల చాప మొ॥వి) ఈ చాపలో రకాలున్నాయి.

ఈతచాప అల్లకానికి ప్రత్యేకంగా ఒక కులమంటూలేదు. ముఖ్యంగా శారదగాళ్ళు, జంగాలవాళ్ళు మొ॥ వాళ్ళు ఎక్కువగా అల్లుతారు.

తుంగచాపల నేత

తుంగ లేదా జమ్ముచాపల నేతపనికి సంబంధించిన పదాలుకూడా ఈ పదకోశంలో ఉన్నాయి.

తుంగచాప అల్లకానికి కావలసిన ముడిసరుకు తుంగ, కలబందపట్ట, రంగులు మొ॥నవి. తుంగ కాలవల వెంబడి, వాగులవెంబడి, చెరువులవెంబడి, అడవుల్లోనూ పెరుగుతుంది.

తుంగచాప నేతపనివాళ్ళు తుంగదొరికే ప్రాంతానికివెళ్ళి నెలా రెణ్ణెళ్ళు మకాంవేసి కొడవలితో కోస్తారు. జమ్ముకత్తితో ఒక్కొక్కపోచను రెండు, మూడుదబ్బలుగా చీలుస్తారు. సాధారణంగా దీన్నికూడా పోచ అనే వ్యవహరిస్తారు. బాగా ఎండేసి కట్టలుగట్టి లారీలమీద ఇంటికి తెచ్చుకుంటారు. తుంగను షానేసి షానలో ఎసరుపెట్టి కాగిన

తరవాత ఎనబ్బో రంగువేస్తారు. (పూర్వకాలంలో వాళ్ళే రంగు తయారుచేసుకునేవాళ్ళు.) ఇప్పుడు మార్కెట్లో దొరికే రంగుల్నే ఉపయోగిస్తున్నారు. నానిన తుంగను ముదురుజుట్టి అందులో ఎనరుకాగిన బాసలోపెట్టి తుంగకు రంగు పట్టేంతవరకు ఉడకనిచ్చి తీస్తారు. తీసి, ఎండకేసి అరినతరవాత కట్టలుకడతారు. తుంగలో ఉప్పుతుంగ బొర్సుతుంగ వంటి చాలారకాలు ఉన్నాయి. దీన్నో గుండు, జమ్ము, సేలంజమ్ము చాపనేతకు బాగా పనికొస్తాయి. కలబందపట్ట గుమ్ముల్ని రైతులు చేలకు కంచెగాపెడతారు. బీడుభూములు, చవిటిభూములు, గట్లు మొ॥ చోట్లకూడా ఇవి మొలుస్తాయి. చాపనేతపనివాళ్ళు కొడవలితో కలబందపట్టల్ని కోసుకొచ్చి పక్కముల్లు జబరేస్తారు. కొన, మొదలు నరికిస్తారు. పట్టను చాకుతో రెండు ఒప్పలుగా చీరతారు. ఒక్కొక్క ఒప్పను పీతిరిపలకమొద్దుమీద పరిచి రేకువేసిన పట్టలుతోసే చెక్కతో అడ్డంగాగీకుతారు. ఇది చేసినప్పుడు పట్టమీది పసరుభాగమంతాపోయి దారాలుమాత్రం మిగులుతాయి. ఎండకేసి కొన్నిదారాల్నికలిపి ఏకులుచేసి కట్టగడతారు. ఏకుల్నితీసి పురిపెడతారు. పురిపెట్టే సాధనంపేరు పురిబిళ్ళ (కదురు). మూరెడుపొడుగు కట్టెపుల్లకు ఒకచివర చెక్కబిళ్ళను తొడిగితే పురిబిళ్ళ అవుతుంది. కొన్నిచోట్ల ఇనప చువ్వకు ఇనపబిళ్ళను తొడుగుతారు. ఏకునుంచి ఒక దారాన్నితీసి పురిబిళ్ళ కొనకుకడతారు. బిళ్ళవేపుభాగాన్ని చేత్తో తిప్పతూఉంటే దారం పురెక్కుతుంది. పురిని ఒక కట్టెపుల్లకు ఉండగాచుట్టుకుంటారు. ఇటీవలికాలంనుంచి కలబంద నారపోగులకు బదులుగా ప్లాస్టిక్దారాల్ని, నూలుదారాల్ని ఉపయోగిస్తున్నారు.

తుంగచాపనేతకు కావలసిన సాధనం మగ్గం. అయితే ఈ మగ్గల్లో రకాలున్నాయి. వాటిల్లో ఎక్కువగా మిగతావాటితో భేదించేది చేతిమగ్గం. రెండుగజాల పొడుగున్న లావుపాటి వెదురుబొంగుకు బెత్తెడు ఎదానికొకటి చొప్పున బొంగుచుట్టూ గరి(గాటు) పెడతారు. ఆ గాట్లలో రాళ్ళుకట్టిన దారాల్ని వేలాడదీస్తారు. బొంగును రెండు కొయ్యలమీద వేలాడదీసి దారాలమించి తుంగపోచలనుఉంచి ఒకటివిడిచి ఒకటిగా దారాల్ని అవతలివేపువేసి మళ్ళీ పోచపెట్టి అవతలిదారాల్ని ఇవతలివేపుకువేసి మళ్ళీ పోచపెట్టి దారాల్ని అవతలివేపువేస్తూ చాప నేస్తారు.

మామూలు మగ్గనికైతే పురిపెట్టిన దారపోగులను పొడుగ్గా వరసగా ఎగదండు (ఎగదండుకుందే రంధ్రాలకుగాని, దారపు రంగులకుగాని, పొడవాటి చువ్వకుగాని)నుంచి అచ్చులోంచి అనికర్రకుందే దారపు రింగుల్నుంచీదూర్చి దిగదండుకు కడతారు. ఇలా కట్టడాన్ని పడుగుబెట్టటం అంటారు. కొన్నిరకాల మగ్గలకు ముందచ్చు, వెనకచ్చులనుంచీ దూర్చి దిగదండుకు కడతారు. ఈ పోగుల్లో ఒకటివిడిచి ఒకటిగాఉన్న ఒక పోగులవరసను 'అని' అంటారు. ఇవి రెండు ఉంటాయి. ఒక అనిపోగుల్ని అనికర్రకుందే దారపురింగుల్నించి దూరుస్తారు. కొన్ని మగ్గల్లో ఒక అని పోగుల్ని ముందచ్చునుంచీ, ఒక అనిపోగుల్ని వెనకచ్చునుంచీ దూరుస్తారు. ఇంకొన్ని మగ్గల్లో ఒక అనిపోగుల్ని ఒక ఉళ్ళకట్టనుంచి దూరుస్తారు (ఇవి రెండుంటాయి.)

మగ్గంలో మొదట నేతపనివాడు కూర్చునేవేపు ఎగదండుఉంటుంది. దానికి మూరెడుదూరంలో అచ్చు ఉంటుంది. దానితరవాత మూడుముక్కనాల కట్టెలకు అనికర్ర వేలాడదీసిఉంటుంది. దానితరవాత తొక్కెడుదబ్బా, దానితరవాత లోబొంగూ ఉంటాయి. తొక్కుడుదబ్బును కిందికినొక్కితే ఒకటి కిందికి ఒకటి పైకి జరిగి వది ఎర్పడు

తుంది. ఆ వడి మధ్యపోగులకడ్డంగా లాకదబ్బసాయంతో తుంగపోచనుదూర్చి అచ్చును ముందుకు లాక్కుంటారు. ఇలా చేయటంపల్ల ఒకదానితరవాత ఒకటిగాపెట్టే పోచలు దగ్గరగాజరిగి అల్లకం చిక్కగావస్తుంది. ఇలా అనులు మార్చుకుంటూ తుంగపోచను పెట్టుకుంటూ చావ నేస్తారు. కొన్ని మగ్గాల్లో తొక్కుడుచెక్క [భూమిలోని గుంతలో ఉండే ఈ చెక్క ఉప్పుకట్టకుగాని (కొన్ని మగ్గాల్లో) వెనకచ్చు ఎండచ్చులకుగానీ (కొన్ని మగ్గాల్లో) తాడుతోకట్టి ఉంటుంది.] సాయంతో అనులు మార్చుకుంటారు. అల్లినతరవాత నిలువంచులకు బట్టవేసి అంచుకుడతారు.

డిజైన్ నుబట్టి, సైజునుబట్టి, నాణ్యాన్నిబట్టి, రంగునుబట్టి తుంగపోచలో చాలా రకాలున్నాయి. ఉదా॥ డైమన్ చావ, గళ్ళచావ, పచ్చీనుచావ, గజంచావ, మూడుజేనలచావ, చదరబంతిచావ, బొర్సుచావ, సేలంచావ, మొ॥వి.

తుంగచావ నేయటమే వృత్తిగాగల ప్రత్యేక కులమేదీలేదు. మాల, బెస్త మొ॥ కులాలవాళ్ళూ సాయేబులూ నేస్తారు. ఈ పని ఎక్కువగా సాగరతీరాంధ్రంలోనూ, రాయలసీమలోనూ ఉంది.

తాటిచాచల అల్లకం : తాటిరేకుతో కూడా చావలు అల్లుతారు. కల్లు గీయటం వృత్తిగాగల గొండ్లవాళ్ళు ఉపవృత్తిగా ఈ పని చేస్తారు.

తాటిచెట్టెక్కి కత్తితో కమ్మలు కోసుకొచ్చి ఎండబెడతారు. ఎండినతరవాత తెల్లవారుజామున మంచుకు వేయటంగానీ నీళ్ళు చల్లటంగానీ చేస్తే మెత్తబడుతుంది. దాన్ని పొడుగ్గా రెండు పాయలుగా చీలుస్తారు. పాయల బుగ్గ దీసి (అంచువెంట గీతటం) మోడు చివర కోసేసి పాయనుంచి రేకుల్ని చీరతారు. రేకునుంచి ఈనెనూ పొట్టనూ చింపేసి సాపు చేస్తారు. ఇలా సాపు చేయటాన్ని వజ్రెట్టటం అంటారు.

ఇలా సాపుచేసిన రేకుల్ని జమిలిగాపెట్టి ఒకమూల దగ్గర మొదలేసి వెదురుచావ మాదిరిగా అల్లుకుంటూ, రేకులు అయిపోయినప్పుడు అతుకులు కలుపుకుంటూ అల్లుకుంటూ రెండోమూలా మూడోమూలా విరిచి నాలుగోమూల మడవడంతో అల్లకం పూర్తవుతుంది. అక్కడక్కడ బయటికి కనిపించే రేకుల్ని కోసేస్తారు. వైజునుబట్టి దీనిలో కుర్రచావ, గజంచావ, తోకచావ మొదలయిన రకాలున్నాయి.

పీ చు ప ని

ఈ పదకోశంలో కొబ్బరిపీచుతో తాళ్ళూ, గోదినీలూ చేసేపనికి సంబంధించిన పదాలుకూడా ఉన్నాయి. కొబ్బరి తోటనుంచి గానీ కొబ్బరికాయల వ్యాపారస్తుల దగ్గరనుంచి గానీ కొబ్బరిమట్టల్ని తెచ్చుకొని గూటంతో చితగ్గాడతారు. గోతెంలో గానీ చిన్నచిన్న నీటిమడుగుల్లో గానీ రెండు రోజుల్నుంచి పది రోజులవరకు ఊరేసి తెచ్చి మళ్ళీ చితగ్గాడతారు. చితగ్గాట్టినదాన్ని దులిసి ఎండేస్తారు. ఎండిన తరవాత పీటమీద ఒత్తులు చేస్తారు. ఒత్తుల్ని కట్టలుగా కట్టిపెట్టుకొని పేనేప్పుడు నిప్పి రెండు ఒత్తుల్ని రెండు చేతుల్తో వట్టుకొని రెండింటినీ విడివిడిగా చేతుల్లోనే

పురిపెడుతూ రెండిటిని కలిపి మెలి దిప్పకుంటూ తాడు పేస్తారు. ఇది సన్నగా దబ్బనమంతలావు ఉంటుంది. దీన్ని ఉండలుగా చుట్టి మంచం నులకకోసం అమ్ముతారు. అవసరాన్నిబట్టి మూడు నాలుగు పేటలతో లావుగానూ పేస్తారు.

ఇటీవలి కాలంలో తాళ్ళు పేనే మిషన్ వచ్చింది. దీనిమీద పేనేవాళ్ళు కొబ్బరిపీచు బేళ్ళను కొనుక్కొన్నాకొని కొంత పీచును చేత్తో పట్టుకొని ఒక కొనను మిషన్ చక్రానికి కడతారు. మిషన్ తిరుగుతూ ఉంటే కొబ్బరి పీచు వడి తిరుగుతూంటుంది. పీచును పట్టుకున్న మనిషి ఈవడికి పీచును అందిస్తూ వెనక్కి జరుగుతూ పోతాడు. కొంతదూరం వెళ్ళాక రెండోకొనని మిషన్లోని మరొక చక్రానికి కట్టి వడిదిరిగిన పురి పొడుగులో మధ్యభాగంలో పట్టుకుంటాడు. అవి రెండూ కలిసి మెలిదిరిగి తాడవుతుంది.

కొబ్బరిపీచుతో పేనే తాళ్ళలో ముఖ్యమైనవి మంచం నులక, పలుపు, సిగఘోర, ఉట్టి, కావడి ఉట్టి, మోకు మొదలైనవి.

ఇక కొబ్బరిపీచుతో కాళ్ళు తుడుచుకోడానికి గుమ్మాలముందు వేసే గోదిసీలు చేసే విధానం: గోదిసీలు చేసే చక్రానికి (అడుగు పెడల్పు, అడుగున్నర పొడుగు దీర్ఘచతురస్రాకారంలో ఉంటుంది) పాతిక నిలువు పోచలూ 12 అడ్డంపోచలూ వేస్తారు. నిలువుపోచలకు ఒకదాన్ని విడిచి ఒకటి కాయలు పెడతారు. అడ్డంపోచలు మారుస్తారు. దాన్ని ఇనపబిళ్ళతో దిగ్గొడతారు. అలాగే ఇంతకుముందు విడిచిన పోచలకు మళ్ళీ కాయలు ముడేస్తారు. అల్లింతరవాత అంచుచుట్టూ తాడుతో జెడ అల్లుతారు. కత్తెరతో బయటికి కనిపించే పోచల్ని కత్తిరిస్తారు. బ్రష్సుతో దువ్వుతారు. పొట్టు రాలిపోతుంది. తరవాత వివిధ రకాలైన డజైన్లున్న (ఉదా॥ welcome మొ॥) రేకులతో రంగులద్దుతారు.

పీచుపని చేయడం కులవృత్తిగాగల కులమేదీ లేదు. అయితే చేపలు పట్టడం వృత్తిగాగల జాలరి, వాడ బలిజ మొదలైన కులాల ఆడవాళ్ళు ఈ పని ఎక్కువగా చేస్తున్నారు. ఈ పనికూడా ఎక్కువగా సాగరతీరాంధ్రంలోనే ఉంది.

పే ము ప ని

ఈ పదకోశంలోవచ్చే మరొక ప్రధానమైన పని పేముతో కుర్రీలు, తేబుళ్ళు మొ॥వాటి అల్లకానికి సంబంధించినవి. ఈ పనిలో ఎక్కువగా హిందీ, ఇంగ్లీషు పదాలే వాడుకలో ఉన్నాయి. తెలుగుపదాలు చాలా తక్కువ.

పేము సముద్రతీరాలవెంటా, ఆడవుల్లోనూ పెరుగుతుంది. నేలమీద పాకుతుంది. చెట్లకు అల్లుకుంటుంది. వెదురుబొంగుమాదిరిగా కణుపులు కణుపులుగా ఉంటుంది. కణుపు కణుపుకూ ముల్లూ, చెరుకుగడకుమాదిరిగా చుట్టూ ఆకులపొరా ఉంటాయి. తగలబెడితే ముల్లు పూర్తిగానూ ఆకుపొర కొంతవరకూ కాలిపోయి పేముబెత్తం మిగులుతుంది. దాన్ని కోసి, నరికి అకును చెలిగి వందపేముల్ని ఒక కట్టగాకట్టితెస్తారు. ఒక్కొక్కటి సుమారు 10 గజాల పొడు

గుంటుంది. పైజానుబట్టి, నాక్యాన్నిబట్టి, దొరికే ప్రాంతాన్నిబట్టి దీంతో ౮కాలున్నాయి. (ఉదా॥ బిర్సుపేము, నాటుపేము, జావాపేము, లావుపేము, సన్నపేము మొ॥వి.) లావుపేము (1; సుచి 3 అంగుళాలవరకు మందముంటుంది) కుర్చీ మొదలగు వస్తువుల ఫ్రేమ్ తయారుచేయటానికి, సన్నపేము (½ సుచి ½ అంగుళాలవరకు మందముంటుంది.) ఉన్న దున్నట్లుగానూ పేడుగాచీల్చి బుట్టలూ, బొగ్గుతట్టలూ, కుర్చీసీటు మొ॥ అల్లటానికి వనికొస్తుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్కు, అస్సాం, గోవా, సింగపూర్, కలకత్తా, మైసూరు మొ॥ ప్రాంతాలనుంచి పేము దిగుమతి అవుతుంది. మన రాష్ట్రంలో నెల్లూరుజిల్లా సూళ్ళూరుపేట తాలూకాలోనూ, పాకాల చెరువుకిందా, రాజమండ్రిదగ్గరా సన్నపేము దొరుకుతుంది. ఇటీవలికాలంనుంచి మన రాష్ట్రంలో (నంద్యాల మొ॥చోట్ల) పేముమొక్కల పెంపకంకూడా చేస్తున్నారు. మనకు దిగుమతి అయే పేములో సింగపూరుపేము నాణ్యమైనది.

కత్తితో (రేకత్తి, మొద్దకత్తి) కణుపుచెక్కి పొడుగ్గా బదుభాగాలుగా చీలుస్తారు. దీన్ని బద్ద అంటారు. ఈ బద్దను పేడుగా (తీగ) చేయటానికువయోగించే సాధనం గూటంపెట్టె, ఒక కొయ్యదిమ్మకు మూడుజతల కత్తుల్ని బాకులవంటివి) నాటతారు. ఈ కత్తులజతలో ఒకదాన్ని నిలువుకత్తి అనీ (ఇది నిటారుగా నిలబడిఉంటుంది.) ఒకదాన్ని పడకత్తి అనీ (కొంచెం ఏటవాలుగా నిలువుకత్తి పదునుకు దగ్గరగావచ్చేట్లు నాటిన కత్తి) అంటారు. ఒక్కొక్క కత్తుల జత మధ్యఉండే సందుల్లో తేడా ఉంటుంది. బద్దను ఒక కత్తులజతమధ్యనుంచి లాగితే ఇంకొంత బెండుపోతుంది. ఇంకోదానిలోంచి లాగితే ఇంకొంతబెండు పోతుంది. చివరిదాన్నించి లాగితే మొత్తంబెండుపోయి గట్టి తీగమాత్రం మిగులుతుంది. దీన్ని పేడు అంటారు. ఇలా లాగటాన్ని తీగలాగడం అంటారు. (పేడు మెత్తగా రావటంకోసం పేమును రెండురోజులు నానేస్తారు.) ఈ పేడు కుర్చీ మొ॥వి అల్లడానికి, అతుకులమీంచి కట్టుకట్టడానికి వనికొస్తుంది.

వస్తువులకు కావలసిన పైజాల్లో పేములనుకోసి వంచుకుంటారు. దీన్ని బెండింగ్ అంటారు. దీనికి కావలసిన సాధనాలు మూడు ప్లా (ప్లా లాప్), రంపం. ఖామ్మీదపాతిన రెండు ఇనసమవ్వలు. వీటిని కమ్ములు లేదా రాడ్లు అంటారు. కొన్నిచోట్ల వంపేమొద్దును ఉపయోగిస్తారు. పేముకు ప్లా సెగచూపి ఇనసమవ్వలమధ్య ఉంచి కావలసిన ఆకారంలో వంచుకుంటారు.

బెండింగ్ చేసిన పేముబెత్తాల్ని కావలసినవస్తువుల ఆకారంలో మేకులుకొట్టి బిగిస్తారు. అతుకులున్నచోటా కుర్చీ మొ॥వాటి బాళ్ళచుట్టూ తీగతోచుడతారు. వస్తువులకు కావలసినదోట నిలువుగా పేళ్ళు(తీగ)వేసి అడ్డంగా ఒక పేడునువిడిచి ఒక పేడుమీంచి చుట్టుకొస్తారు. అగ్లినతగవత బెత్తంచుట్టూ స్ట్రాసెగ చూపిస్తూ ఎమిరీపేపరు (ఉప్పు కాగితం)తో రుద్దుతారు. ఇలాచేయటాన్ని 'పేపరుకొట్టడం' అంటారు. (పేపరుకొట్టి బెత్తం పైపొరను తియ్యనట్లయితే బెయింటింగ్ తొందరగా రాచిపోతుంది) పేపర్కొట్టి బ్రష్తో మొ॥ట వైట్ప్రైమర్వేసి ఒకరోజు ఆరనిస్తారు. అరిన తరవాత రెండోపూతకు అవసరమున్న రంగు వేస్తారు. ఎక్కువభాగం బిస్కట్కలర్వేస్తారు. ఈ పద్ధతిలోచేసే వస్తువులు రౌండ్ టీపాచ్, సిలోన్ కుర్చీ, టేబుల్, రింగరంకుర్చీ, ఉయ్యాలతోట్టి, సోఫా, స్టాండుయ్యాల, బాస్కెట్, బీరువా' పార్టిషన్జాలీ, స్టూల్, ఉయ్యాల, మంచం మొదలైనవి.

కొంచెం భిన్నమైన పద్ధతిలో నెల్లూరు మొదలయిన ప్రాంతాల్లో ఎరకలి మొ॥ వాళ్ళు సన్నని పేముపుల్లల తోనూ తీగ (పేడు)తోనూ పెడురుగంప, బుట్ట మొ॥ వాటి మాదిరిగా “పేముగంప. చేతిబుట్ట, మొ॥న వస్తువులు అల్లుతారు.

పేమువని ప్రత్యేకంగా కులవృత్తిగా లేదు.

చీపుళ్ళు కట్టటం : ఈ పదకోశంలో వచ్చే మరొకపని చీపుళ్ళు (పొరకలు) కట్టే పని. వెంపలిమొక్కలు, కందిమండలు, ఈతకమ్మ (ఈతమట్ట) చివర్లు, తాటిపాటలు, నునిగడ్డి, మొ॥ వాటితో కట్టిన పొడవాటి చీపురు ఇల్లూ వాకిలీ ఊడ్చుకోటానికీ, కందిమండలు, వెంపలి మొ॥వాటితో కట్టిన చీపురు కళ్ళమూ, వాకిలీ, పగువుల దొడ్లూ ఊడ్చుకోటానికీ; కామంచి పుల్లలతో కట్టిన చీపురు కళ్ళం ఊడ్చుకోటానికీ పనికొస్తాయి.

చేల్లోనూ, బీళ్ళలోనూ కుంటలవెంటా సుమారు మూరెత్త పెరిగే వెంపలి మొక్కల్ని కోసుకొని మోపు గట్టి ఇంటికిదెచ్చి రెండురోజులు మాగబెడతారు. తరవాత ఎండేసి ఆకు దులుపుతారు. పంగలన్నీ ఒకవైపు మొదళ్ళన్నీ ఒకవైపు పెట్టి జనపతాదుతో పిడికిలి కట్టువేసి పక్క కట్టువేసి బండకిందా అజగబెడతారు.

గుంటలవెంటా బీళ్ళలోనూ సుమారు గజమెత్తు పెరిగే నునుగడ్డినీ, మొదెంగడ్డినీ కోసుకొచ్చి ఎండేస్తారు. ఎండినతరవాత గంటలుగా పెరిగినవాటిని గనె దగ్గర రిక్కేసి మొదళ్ళు ఒకవేపు చివర్లు ఒకవేపు పెట్టి పిడిదగ్గర తాడుతో కట్టు కడతారు.

తాటిచెట్టుమీంచి తాటిపాటలను తెంపి ఎండేసి నానబెట్టి పాటను రెండుపచ్చెలుగా చీరతారు. తాటినారతో పురి బెడతారు. రెండుబెత్తల పొడవు పురిని వదిలి అక్కణ్ణించి ఒక్కొక్క పాటను పెట్టుకుంటూ పోయి సరిపోను మందమూ వెడల్పూ పూర్తయిన తరవాత పిడిమట్టూ గాజులు వేస్తారు. గాజులు వేయగా మిగిలిన పురిని పిడిలోవట్టించి తీసి మొదట వదిలిన రెండుబెత్తల పురినీ దాన్నీ కలిపి తెడలల్లుతారు. చీపురు వెడల్పు భాగంవేపు మూడు పాయలుగా విడదీసి కట్టు కడతారు.

ఈతపొరక : చెట్టుమీంచి ఈతమట్టల్ని కోసుకొచ్చి రెండు పచ్చెలుగా చీలుస్తారు. కట్టెతో కొడుతూ చీల్చిన మట్టకున్న ముల్లు విరగ్గొడతారు. మట్టమొదళ్ళు విరిచేసి చివళ్ళను మాత్రమే ఈతనార పురికి పెట్టుకుంటూ పురిని గుండ్రంగానూ, ఏటవాలుగానూ చుట్టుకుంటూ పూర్తయినతరవాత పిడిమట్టూ గాజులు వేసి వెకల్పుభాగం వేపు కట్టు కడతారు.

కందిమండల పొరక : ఎండిన కందిమండల్ని గానీ పచ్చి కందిమండల్ని గానీ తెచ్చి మొదళ్ళన్నీ ఒకవేపు, పంగలన్నీ మరోవేపు ఒకదాని మీద ఒకటి పరిచి మొదళ్ళమట్టూ తాడుతో కట్టు కడతారు. పంగలవేపు పాయలుగా విడదీసి కట్టు కడతారు.

కామంచి పుల్లల పొరక : గట్లమీదా వీళ్ళలోనూ పెరిగే కామంచిగడ్డిని కోసుకొచ్చి పుల్లలు తీసి వరసగా మడతపెట్టి తాడుతో కడతారు.

తాటి ఈనెలతోను, రేకులతోను బుట్టలు అల్లటం

వెదురుపేళ్ళతో బాటు తాటి ఈనెలతోను, రేకులతోను చిన్నచిన్న బుట్టలు అల్లుతారు.

మేదరివాళ్ళు మూలలు మలిపి సారెపెట్టె, దాగర, మచ్చిక మొ॥వి అల్లే విధంగా తాటిరేకులతో మూలలూ మొ॥వాళ్ళు బుట్టలు అల్లుతారు. వీళ్ళు తాటిరేకుల్నించి చీల్చివేసిన ఈ నెలతో ఎరకలి మొ॥వాళ్ళు బుట్టలు మొ॥నవి అల్లుతారు.

కుండలో రెండు గంటలపాటు రంగును ఉడకనిచ్చి తాటి ఈనెల్ని అందులో మంచి రంగు పట్టిస్తారు. మేదరివాళ్ళు నిలువుకర్రతో బుట్టలల్లినట్లుగానే అడికాలు (నిలువు) పెట్టి అల్లకం ఈనె చుట్టుకొచ్చి నిలువుల్ని మలిపి అంచు కడతారు. ఈనెలతో పూలనజ్జ, బ్యాగ్, వేస్తుపేసర్ బుట్ట మొ॥వి అల్లుతారు.

నార తీయటం, తాళ్ళు పేనటం, మంచానికి నుల్లక అల్లటం : ఈ వృత్తివద కోశంలో వచ్చే మరికొన్ని పనులు నార తీయటం, తాళ్ళు పేనటం, మంచానికి నుల్లకల్లటం, కలబందమట్ట (గాజంగి మట్ట), గోగు మొక్క, జనప మొక్క, తాటిమట్ట, ఈతమట్ట (—కమ్మ, —మంద) మొ॥ వాటినుంచి తాళ్ళు పేనటం కోసం నార తీస్తారు.

గోగునార, జనపదార : కాపుకాసిన గోగు మొక్కల్ని, జనప మొక్కల్ని కోసి ఎండబెట్టి కట్టలు గట్టి గింజలు రాలగొట్టి (గోగు గింజల్ని దూసేస్తారు) ఏ కట్టకా కట్టను నీళ్ళలో ఊరేసి కట్టలమీద రాళ్ళెత్తుతారు. గోగు కట్టల్నియితే పదిహేను రోజులూ, జనము కట్టల్నియితే అయిదురోజులూ ఊరేస్తారు. ఇలా ఊరేయటంవల్ల కట్టె చుట్టూ ఉండే పొర కట్టెనుంచి సులభంగా విడదీయటానికి వీలుగా కుళ్ళి మెత్తగా అవుతుంది. నీళ్ళలోంచి బయటికి తీసి గోగుకట్టనుంచి అయితే అప్పుడే నార చీలి బండకేసి ఉతికి నీళ్ళలో జాడించి ఎండేస్తారు. జనపకట్టెమీద నీళ్ళు చల్లుకుంటూ దాన్నించి నార తీసి ఎండేస్తారు. తరవాత పిళ్ళు కట్టి మోపులు కట్టి ఉంచుకుంటారు. నీళ్ళలో తడిపే తాళ్ళు తప్ప అన్నీ పేస్తారు.

కలబంద నార : కలబంద గుమ్మినుంచి కలబంద మట్టను కొడవలితో కోసుకొచ్చి గర్లు దిద్దుతారు. (చూ. గర్లు దిద్దు). కొన, మొదలు జివిరి పట్టను కట్టెతో చిత్తగొట్టిగాని కొడవలితో వగలగొట్టి గాని, కట్టలు కట్టి 15 రోజులపాటు నీళ్ళలో ఊరేస్తారు. బాగా కుళ్ళిన తరవాత తీసి బండకేసి ఉతికితే పొట్టంతా గుజ్జగుజ్జగా నలుగు నలుగుతుంది. కొన్నిచోట్ల ఊరినమట్టను బండమీద ఉంచి తుండుతో కొడతారు. నీళ్ళల్లో జాడిస్తే పొట్టంతా పోయి

నారపోచలు మిగులుతాయి. ఎండేసి పిళ్ళ కట్టి కట్టలు కడతారు. ఈ నారికు దురద పుట్టించే గుణం ఉంటుంటున్న మంచ నులక, వగం తప్ప అన్ని తాళ్లు పేస్తారు.

తాటి నార : తాటి చెట్టుమించి కొడవలితో తాటిమట్టల్ని కోసుకొచ్చి గర్లు తీస్తారు. మట్ట మురిభాగం నుంచి బెత్తెడు భాగంనుంచి బెత్తెడు పొడవుగానూ, బదారాకుల మందంగానూ, చీలికలు వచ్చేట్టు కత్తిలో ఒత్తుతారు. ఒక్కో చీలిక పట్టుకొని మట్టను కాలికింద తొక్కిపట్టి తడవలు చీరుతారు. పిర్రమట్టచేపు వచ్చిన ఉడవభాగాన్ని మొగ రానికేసి కొడతారు. ఇలా కొట్టటంవల్ల ఆ భాగం తడవ నలిగి మెత్తగా అవుతుంది. తడవన్న ఎండబెట్టి మోపుల్ని గట్టి దాచుకుంటారు. అవసరమున్నప్పుడు మోపు విప్పి తడవల్ని తీసి గంటసేపు నానబెడతారు. తడవను చేత్తో సన్నని పోచలుగా చీరతారు.

ఈతనార : చెట్టుమించి మొగలక త్తితో ఈతమట్టల్ని కోసుకొచ్చి మట్టను ఎడంచేత్తో పట్టుకొని, కుడిచేత్తో కట్టెను పట్టుకొని, మట్టమించి జారకొడుతూ ముండ్లను విరగ్గడతారు. ఇలా చేయటంవల్ల రజతాకు చివర ఉండే ముల్లు విరిగిపోతుంది. నార చీల్చేప్పుడు గుచ్చుకోకుండా ఇలా చేస్తారు. మట్టని కొద్దిసేపు ఉల్లారేస్తారు. తరువాత మొదలు ఎదురొమ్ముచేపు వచ్చేట్టు మట్టను చంకనందున పెట్టుకొని కత్తితో మొదటిభాగాన అంగుళం పొడుగూ అకు మందమూ చీలికలయేటట్లు ఒత్తుతారు. తరువాత మట్టను చేత్తో పొడుగ్గా రెండు భాగాలుగా చీరతారు. దీన్ని పచ్చి అంటారు. పచ్చి మొదటి భాగాన్ని కాలి బొటనవేలికింద అదిమిపట్టి ఒక్కొక్క చీలికను కుడిచేత్తో పట్టుకొని చీలుస్తూ ఎడమచేత్తో మట్టను పైకి ఎత్తుతూ చివరికంటా చీలుస్తారు. ఇలా చీరిన నారను ఎండబెట్టి పిళ్ళుకట్టి మోపులు కడతారు. అవసర మున్నప్పుడు తీసి వది ఇరవై నిమిషాలసేపు నానబెట్టి తాడు పేస్తారు. సాధారణంగా నీళ్ళలో తడిసే తాళ్ళను ఈతనార, తాటినారలతో పేస్తారు.

తాడు పేనటం రెండు మూడు రకాలుగా ఉంటుంది. రెండు నారపోచల మొదటి భాగాల్ని మొలిబెట్టి, మొలిబెట్టిన భాగాల్ని కాలిబొటన వేలికింద అదిమిపట్టి రెండు అరచేతులమధ్య ఆ రెండు నారపోచల పాయల్నే ఉంచుకొని చేతుల్లోనే ఏ పాయ కా పాయను వదిలెడుతూ రెండు పురుల్ని కలిపి పెనవేస్తూ పేనటం ఒక పద్ధతి. ఈ పద్ధతిని తాల్చటం అంటారు. ఈ పద్ధతిలో మంచం నులకవంటి సన్నటితాళ్ళను మాత్రమే పేస్తారు. ఇలా అన్ని నారలతోనూ పేస్తారు. ఎడంకాలి బొటనవేలికి బదారుపోచల మొదళ్ళను చుట్టి అయిపోయినకొద్దీ పోచల్ని పురి పెట్టుకొంటూ పురిని బొటనవేలినుంచి మోకాలికి, మోకాలినుంచి బొటనవేలికి చుడతారు. ఇలా చుట్టిన వరసల్ని 'కాండ్లు' గా లెక్క పెడతారు. అనుకున్న కొలత పూర్తయినతరువాత పురిని సగభాగం కట్టెపుల్లకు చుట్టుకొని మిగిలిన సగభాగం కొనను దూరంగా దేనికైనా కట్టె రెండింటినీ పెనవేస్తూ పేస్తారు. ఈ పద్ధతిని పురిబెట్టి తాడేయటం అంటారు. ఈ పద్ధతిలో చేంతాడు అనలుకట్టు, తొందంతాడు, పలుపు మొివి పేస్తారు. సాధారణంగా ఈతనార తాటినారలతో మాత్రమే ఈ పద్ధతిలో పేస్తారు. ఈ రెండు పద్ధతులూ కాక మరో పద్ధతి ఉంది. ఈ పద్ధతిలో మొదటి రెండు పురులతో తాడు తాల్చి ఆ రెంటిమించి మూడోపురి (ముప్పురి) వేసి ఆ తాడు చివరను దేనికైనా కట్టి రెండో చివరను దూరంగా పట్టుకొని పురి

బెట్టి సగభాగం కట్టెకు చుట్టుకొని రెంటినీ పెనవేస్తూ కట్టెకు చుట్టిన పురిని మళ్ళీ పురిబెడుతూ పేస్తారు. దీన్ని ఇరుపురి తాడు అంటారు. ఈ తాడు చుట్టూ మళ్ళీ ఒక పురిని పెనవేస్తూ పేస్తారు. దీన్ని చుప్పరితాడు అంటారు. గోగునార కలబందనార, జనపనారలతో ఈ వడ్డతిలో పేస్తారు. బండిమోటు, పగ్గం మొ॥వి॥ఈ వడ్డతిలో పేనడం జరుగుతుంది.

మంచానికి నులక అల్లటంలో తడకల్లకం, విననగ్రల్లకం మొ॥న వడ్డతులున్నాయి. మంచానికి కాళ్ళవేపు ఉండే అడ్డంపట్టెకు మూరెడుదూరాన రెండు నిలువుపట్టెల్నికలుపుతూ దండెంతాడుకడతారు. కాళ్ళవేపు అల్లకం ఈ దండెంతాడువరకే ఉంటుంది. ఐమూలగా మొదటి ఆరుపోగులతో (నులకతాడు వరస) రాణిపట్టెవేసి అని మొత్తంఅల్లి మీదనుంచి మళ్ళీ రెండు అయిమూలగా 8 పోగులలో రాజుపట్టెవేసి అల్లుతారు. ఇలా అల్లేప్పుడు పోగులు జారి ఒక్క దగ్గరికిపోకుండా గుర్రంతాడును ఉపయోగిస్తారు. అల్లకం పూర్తయినతరువాత దండెంతాడునుంచి కాళ్ళవేపు పట్టెకు వరసగాదిగించి తాళ్ళుకడతారు. దీన్ని కాళ్ళకట్ట అంటారు.

నారతీయటం, తాళ్ళుపేనటం మంచమల్లకం పల్లెటూళ్ళల్లో సాధారణంగా అందరూచేస్తారు. ఎరకలి, దాసిరి మాల, మాదిగ మొ॥ కులాలవాళ్ళు ఎక్కువగాచేస్తారు.

దుసేరు తీగలతో ఎడ్లబుట్ట, సిబ్బి అల్లటం, తాడుపేనటం :

బుట్ట, సిబ్బి మొ॥నవి వెదురుపేడుతోగాక దుసేరు తీగలతోకూడా అల్లుతారు. అలాగే తాళ్ళు నారతోనేగాక దుసేరు తీగలతోకూడా పేస్తారు.

చేలలోనూ, బీళ్ళలోనూ, టూమ్మిదపాకే దుసేరుతీగలను పీర్కొచ్చి చుట్టచుట్టి చుట్టలతోనే ఎండబెట్టి దాడు కుంటారు. అవసరమున్నప్పుడు చుట్టలతోనే ఒకరాత్రల్లా (12 గంటలపాటు) నానేస్తారు. పిల్లవంగలుగిల్లి ఆకులు దూవేసి అల్లకానికనువుగా తయారుచేస్తారు. సిబ్బి, వెదురుపేడుతో అల్లినట్లుగానే అల్లుతారు. అయితే దుసేరుతీగల సిబ్బికి మధ్యన పట్టుకోటానికి పీలుగా తీగలతోపేసిన తాడుంటుంది. ఎడ్లబుట్ట మొ॥ బుట్టను ఆరుతీగలు పురిబెట్టి రెండు కడేలువేసి కింద ఒక కడెంమీద ఒక కడెం అమర్చి ఆ రెండుకడేలను కలిపి ఖానాబువచ్చేట్టు అల్లుతారు. తొట్టితాడు మొ॥ తాళ్ళను ఆరుతీగలతో పురిబెట్టి నారతో వేసినట్లుగానే తాడువేస్తారు. ఈ పనినిగూడా పల్లెటూళ్ళల్లో సాధారణంగా అందరూ తమ అవసరంకోసం చేసుకుంటారు.

సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి

పరిశోధకుల పర్వటన వివరాలు

ప్రాంతం పర్యటించిన ఊరి సంఖ్య	తాలూకా	జిల్లా	పేరు	కులం	వయస్సు	ప్రధానపృత్తి	ఉపపృత్తి	చదువు	పర్యట పరిశోధకుని సమ సంగ్రహం
క్ర. 1.	సూళ్ళూరుపేట	నెల్లూరు	కుమ్మ బత్తయ్య	ఎరకలి	30	పెదురుబుట్ట అల్లకం	—	సంతకం వచ్చు	SNR
క్ర. 2.	పెంకటగిరి	పెంకటగిరి	కె. రమణయ్య	మేదరి (మహేంద్ర)	50	మేదరిపని	—	అక్షరజ్ఞానం	”
క్ర. 3.	నెల్లూరు	నెల్లూరు	సూదేసర్ల శ్రీరామలు	”	50	”	పెదురు బుట్టలవ్యాపారం	”	”
			కె. రాజు	—	30	పేముకుర్చీలు	—	7వ తరగతి	”
			దేవరకొండ వెంకటయ్య	ఎరకలి	35	మొవాటి అల్లకం	—	సంతకం	”
			నల్లగొండ నాగయ్య	”	38	ఈతబదుగు	—	అల్లకం వచ్చు	”
						బుట్టలూ, తట్టలూ అల్లకం	—	అక్షరజ్ఞానం	”
క్ర. 4.	కుళ్ళాయిపల్లె	ఉదయగిరి	నెల్లూరు రమణయ్య పెనుగొండ రోశయ్య	మన్నెకాపు దబ్బలెరకలి	60	తుంగవాపనేత	—	—	”
క్ర. 5.	ఒంగోలు	ఒంగోలు	పెనుగవరపు కోటయ్య పెనుగవరపు శ్రీనివాసులు	మేదరి	35	పెదురుబుట్టలు మొవాటి అల్లకం	పెంపకం	”	”
				”	50	మేదరిపని	—	అక్షరజ్ఞానం	”
				”	27	”	—	బి. కాం.	”
				”		(అలంకార వస్త్రపుల తయారీ)	—	—	”
క్ర. 6.	కొత్తపట్నం	”	లాల్	ముస్లిం	45	కొబ్బరిపేదతో తాళ్ళు పేనడం	—	ఫస్టెఫారం	”
			పీరనర్సెలు	మేదరి	60	మేదరిపని	—	—	KNC

కో. 7.	మార్గాపురం మార్గాపురం	“	కాకర నెమిలయ్య	మేదరి	27	“	—	—	“
కో. 8.	వినుకొండ వినుకొండ	గుంటూరు	సదా వెంకట్రావు	“	40	“	—	అక్షరజ్ఞానం	“
కో. 9.	అయినవోలు	“	యాకింగె నర్సయ్య	—	70	“	కులిపని	—	“
	మాచెర్ల	“	పాతకోటి రంగనాయకులు	మేదరి	43	“	బుర్రకథలు 10వ తరగతి	—	“
							రాయడం,		
							చెప్పడం		
కో. 10.	గుంటూరు గుంటూరు	“	దూలిపాళ వెంకటేశ్వర్లు	“	30	“	—	—	“
	తెనాలి	“	జోగి శేషయ్య	“	40	“	—	8వ తరగతి	“
			హరనాగరి బరమన్న	“	65	“	—	9వ తరగతి	“
కో. 11.	నందిగామ నందిగామ	కృష్ణా	కవికరపు పేరయ్య	“	60	“	—	సంతకంవచ్చు	“
			కొండా సాంబశివరావు	—	23	“	—	—	“
							అల్లడం		
కో. 12.	విజయవాడ విజయవాడ	“	పిరిగిరి గంగరాజు	మేదరి	65	“	—	సంతకంవచ్చు	“
			జె. చిట్టిబాబు	నాయుడు	40	“	—	(అరవంలో)	“
							(వైండింగ్	అక్షరజ్ఞానం)	
							చేయడం)		
			వైదిలింగ నాయకర్	నాయకర్	40	“	—	8వ తరగతి	“
			నాగినేని సుధాకర్	మేదరి	35	“	—	(అరవంలో)	“
			సాత్యాడి రమణయ్య	ఎరకలి	40	“	—	అక్షరజ్ఞానం	“
							తాదేకుతో,	—	“
							ఈనెలలో బుట్టలు		
							అల్లడం		
కో. 13.	మచిలీపట్నం మచిలీపట్నం	కృష్ణా	బొమిడిచెర్ల వెంకటేశ్వర్లు	మేదరి	50	“	—	అక్షరజ్ఞానం	“
కో. 14.	నూజివీడు నూజివీడు	“	కోడె నూర్రప్పకాశరావు	“	61	“	—	“	“
కో. 15.	చింతలపూడి చింతలపూడి	పశ్చిమ గోదావరి	నీదరాల వెంకటేశ్వరరావు	“	35	“	—	“	“
కో. 16.	ఏలూరు ఏలూరు	“	కండికట్ల సీతయ్య	“	50	“	—	8వ తరగతి	“
కో. 17.	భీమవరం భీమవరం	“	జోరిగె భీమేశ్వరరావు	“	52	“	—	ఫస్ట్ పాఠం	“
కో. 18.	పోలవరం పోలవరం	“	జోరిగె నర్సింహమూర్తి	“	47	“	—	—	“
కో. 19.	రాజమండ్రి రాజమండ్రి	తూర్పు గోదావరి	గండి డాంగే	“	32	“	—	బి.కాం.	“

భీమునిపట్నం భీమునిపట్నం

,,

కో. 26. విజయనగరం విజయనగరం విజయనగరం
ద్వారపూడి ,, ,,

కో. 27. సాలూరు సాలూరు ,,
మామిడిపల్లి ,, ,,

కో. 28. పార్వతీపురం పార్వతీపురం ,,

పెదబొండపల్లి ,, ,,

కో. 29. శ్రీకాకుళం శ్రీకాకుళం శ్రీకాకుళం
మత్స్యవేశం ,, ,,
(కళింగపట్నం)

కో. 30. పాతపట్నం పాతపట్నం ,,

సుందరాడ ,, ,,

నౌతల ,, ,,

కో. 31. సోంపేట సోంపేట ,,

తె. 1. అలంపురం అలంపురం మహబూబ్ నగర్
డిబ్బూరు ,, ,,

తె. 2. గద్వాల గద్వాల ,,

తె. 3. కొడంగల్ల కొడంగల్ల ,,

తె. 4. మహబూబ్ నగర్ మహబూబ్ నగర్ ,,

ప్రాంతం పర్యటించిన చారి సంఖ్య	తాలూకా	జిల్లా	పేరు	కులం	వయస్సు	ప్రధానవృత్తి	ఉపవృత్తి	చదువు	పర్యటన పరిశోధకుని నామ సంకేతం
కో. 19.	రాజమండ్రి	రాజమండ్రి	తూర్పు గోదావరి	—	35	వేముపని	—	—	—
కో. 20.	అమలాపురం	అమలాపురం	రామచంద్రప్రభు సూర్యనారాయణ రాచెర్ల పీఠాజు	—	52	—	—	సైకండ్ పారం	—
	పాశ్చర్య పూడింక	రాజోలు	గ్రంథి అప్పారావు	మేదరి	50	మేదరిపని	—	—	—
			అడ్డాల బుద్దెయ్య	తెలగ	50	కొబ్బరిపేడుతో అల్లంకంపని	—	అక్షరజ్ఞానం	—
కో. 21.	యానాం		గ్రంథి అప్పన్న	మేదరి	60	మేదరిపని	—	—	—
	మేకలగురువు	కాకినాడ	వాసంచెట్ట పార్వతి	సెట్టిబలిజె	35	కూలిపని	చాపనేత	—	—
	తాళ్ళరేవు	—	వాళాట సావిత్రి	అగ్నికుల క్షత్రియ	30	—	కొబ్బరిపేడుతో తాళ్ళు వేనడం	—	—
కో. 22.	అడ్డగీతల	ఎల్లవరం	రాట్ట సూక్రరాజు	మేదరి	40	మేదరిపని	—	SSLC	SNR
	దొరమామిడి	—	సెట్టిబలిజె లక్ష్మణరావు	మన్నెంకాపు	25	వ్యవసాయం	వెదురుకర్రలు	—	—
కో. 23.	నర్సపట్నం	నర్సపట్నం	రాట్ట బావనయ్య	మేదరి	45	మేదరిపని	—	అక్షరజ్ఞానం	—
	దొనూరు	—	దాసం పోతురాజు	గదబ	40	వ్యవసాయం	వెదురుకర్రలు	—	—
	బుద్దెంపేట	—	పోలవరపు మాలక్ష్మి	సెట్టిబలిజె	25	తాటిచాపలూ, చేదలూ అల్లడం	కొట్టి అమ్మడం	—	—
	ఎండవల్లి	—	గడమాల మాలక్ష్మి	హరిజన	40	కొబ్బరితాళ్ళు వేనడం	—	—	—
కో. 24.	మినిములూరు	పాడేరు	పంచల పోతురాజు	గదబ	40	మేదరిపని	—	—	—
కో. 25.	విశాఖపట్నం	విశాఖపట్నం	పిల్లి రాములు	మేదరి	45	మేదరిపని	—	—	—
	అనకాపల్లి	అనకాపల్లి	దాసరి వెంటారావు	ఎరకలి	29	తట్టలూ బుట్టలూ అల్లడం	—	6వ తరగతి	—

	భీమునిపట్నం	భీమునిపట్నం	చింతవల్లి ఎల్లయ్య	జాలరి	98	చేపబుడదండం	కొబ్బితాళ్ళ వేనడం	—	35
కో. 26.	విజయనగరం	విజయనగరం	విజయనగరం	మేదరి	50	మేదరిపని	—	అక్షరత్రాసం	37
	"	"	నర్మ పైడయ్య ముద్దుం రామలక్ష్మణుడు	పెట్టిబిడి (గోడ)	80	కలుగియటం	తాటిచాపం	—	38
కో. 27.	సాలూరు	సాలూరు	పిల్లి రామరావు	మేదరి	85	మేదరిపని	అక్షరత్రాసం	—	39
	"	"	విమ్మకి రాజయ్య	జాతాపి	40	వ్యవసాయం	పెత్తుకొట్టి అమ్మడం	—	39
			గ్రంథి రామస్వామి	మేదరి	85	గరిజనులకు	మేదరిపని S S L.C.	—	39
కో. 28.	పార్వతిపురం	పార్వతిపురం	పిల్లి నంగమేళ	"	50	మేదరిపని	—	అక్షరత్రాసం	39
			సుబ్బారావు సహరి	గోడగలి (ఒడ్డెమేదరి) బరియామేదరి	40	"	—	బరియా	39
			దాసరి పెరితల్లి	ఎరకలి	25	వెదురుబుల్లలూ	—	అక్షరత్రాసం	39
కో. 29.	శ్రీకాకుళం	శ్రీకాకుళం	యాదం చిన్నఅప్పలస్వామి	మేదరి	45	మేదరిపని	—	—	39
	"	"	కొంచెపు సంఘం	వాడబిడి	40	కొబ్బరితాళ్ళు	కూలిపని	—	39
కో. 30.	పాతపట్నం	పాతపట్నం	నరాధి దండా	మాల	40	పాయకారి(భూమిని తుంగవాస కొలుకు చెయ్యడం)	నేత	—	39
			సాపంగి దాలయ్య	"	40	కూలిపని	కొబ్బరితాళ్ళు	—	39
			పైరి లచ్చయ్య	మేదరి	40	మేదరిపని	వేనడం	—	39
కో. 31.	సోంపేట	సోంపేట	తెల్లి మల్లేశ్వరరావు	"	30	"	—	—	39
తె. 1.	అలంపురం	అలంపురం	తుమ్మలగోతం పుల్లన్న	"	40	"	—	—	KNC
	"	"	ఒనేటి నడిపినుంకన్న	"	50	"	—	—	39
తె. 2.	గద్వాల	గద్వాల	సుర్యుర్ సోమన్న	"	40	"	—	—	39
తె. 3.	కొడంగల్లు	కొడంగల్లు	మేదరి అంజిలమ్మ	"	50	"	—	—	39
తె. 4.	మహబూబ్ నగర్	మహబూబ్ నగర్	దుర్గసాయిలు	"	40	"	—	—	39

ప్రాంతం పర్యటించిన ఊరి సంఖ్య ఊరు	తాలూకా	జిల్లా	పేరు	కులం	వయస్సు	ప్రధానవృత్తి	ఉపవృత్తి	చదువు	పర్యటన పరిశోధకుని నామ సంకేతం
మహబూబ్ నగర్ మహబూబ్ నగర్ మహబూబ్ నగర్									
తె. 5. వేపూరు	"	"	మేదరి నాగన్న	"	22	"	—	సంతకంవమ్మ	"
తె. 6. అద్దెంపేట	"	"	మేదరి బాలకృష్ణయ్య	"	40	"	—	—	"
తె. 6. దేవరకొండ	"	"	గుడిపెల్లి ఎల్లయ్య	"	50	"	—	—	"
తె. 7. హుజూర్ నగర్	"	"	పాతకోట రామయ్య	"	72	"	—	— SNR	"
	"	"	జోగీగల రాజయ్య	"	60	"	పెదూరు	అక్షరజ్ఞానం	"
తె. 8. సూర్యాపేట									
తె. 9. నల్లగొండ	"	"	కుమ్మం పెదకోటయ్య	ఎరకలి	70	ఎరకలివని	—	—	"
తె. 9. మంచివీళ్ళ	"	"	కలూరి శ్రీరాములు	మేదరి	51	మేదరివని	—	4 వ తరగతి	"
తె. 9. బావిగుంజెం	"	"	నోముల శీవయ్య	"	55	పెదూళ్ళ వ్యాపారం	—	అక్షరజ్ఞానం	"
గడ్డంవారి	"	"	చిదేడి కృష్ణారెడ్డి	రెడ్డి	30	వ్యవసాయం	పొరకలు	ఇంటర్మీడియట్	"
ఎడవల్లి	"	"	మానిపాటి ఎల్లమ్మ	ఎరకలి	30	ఎరకలివని	—	—	"
చగిడిమర్రి	"	"	కొయిగూర అంజిరెడ్డి	రెడ్డి	30	వ్యవసాయం	నార	9 వ తరగతి	"
తె. 10. భువనగిరి									
తె. 11. కొత్తూరు	"	"	ఎల్మల మల్లయ్య	మేదరి	35	మేదరివని	—	అక్షరజ్ఞానం	"
తె. 12. తాండూరు	"	"	ఎరకలి సాయన్న	ఎరకలి	60	ఎరకలివని	—	— KNC	"
తె. 13. చేవెళ్ళ	"	"	సిన్నబసయ్య	మేదరి	35	మేదరివని	—	—	"
పూర్వెల్ల	"	"	మేదరి మల్లయ్య	మేదరి	65	"	కూలిపని	— SNR	"
	"	"	ఎరకలి దశరథ	ఎరకలి	40	ఎరకలివని	—	—	"
తె. 14. రామ్ నగర్	"	"	ధర్మరెడ్డివల్లె సామి	మేదరి	65	మేదరివని	—	అక్షరజ్ఞానం KNC	"

[illegible]

ప్రాంతం పర్యటించిన
చోరి సంఖ్య ఊరు

తాలూకా
పేరు

జిల్లా

పేరు

కులం

వయస్సు

ప్రధానవృత్తి

ఉపవృత్తి

చదువు

ఇండ్రపెట్టి

“

“

శివరాత్రి కోటయ్య

ముత్రాసు

55

పందుల పెంపకం,
నాటుమందుల
తయారీ

ఈతవావల
అల్లకం

—

“

తె. 23.

తెన్నారం
అంకుశాపురం

“

ఎం. వి. రాజన్న
సులువ భీమయ్య

మేదరి

50

నెమళ్ళవ్యాపారం

—

5 వ తరగతి

“

తె. 24.

జగిత్యాల
వేములవాడ

“

వేముల చిన్ననర్సయ్య
కనికరపు రాములు

మేదరి

48

మేదరిపని

—

“

“

తె. 25.

వేములవాడ
వరంగల్లు

“

ప్రతాపగిరి చిన్నరామయ్య

“

50

“

వ్యవసాయం

—

“

తె. 26.

వరంగల్లు

“

ప్రతాపగిరి గట్టియ్య

“

55

“

కలపవ్యాపారం

—

KNC

తె. 27.

మానుకోట
చెల్వాయి

“

గుల్ల అగయ్య

మేదరి

—

మేదరిపని

—

—

“

తె. 28.

మహబూబాబాదు
ములుగు

“

దీకొండ ఉప్పలయ్య

మేదరి

48

“

—

—

“

తె. 29.

తెల్ల
గొత్తాపూర్

“

మొదెం సూరయ్య

కోయ ?

50

వ్యవసాయం

మేదరిపని

—

“

తె. 30.

గొత్తాపూర్
ఖమ్మం

“

కోడె రాములు

మేదరి

45

మేదరిపని

—

—

“

తె. 31.

ఖమ్మం

“

చందా నర్సారాయణ

“

25

“

—

10 వ తరగతి

“

రా. 1.

కృష్ణదాసపల్లె కుప్పం

“

మేదరి మునుసామి

“

50

“

వ్యవసాయం

—

“

రా. 2.

మదనపల్లి
రచవారిపల్లి

“

నల్లింకి పెద్దప్ప
వతాన్ నన్నిభి

“

60

“

—

—

“

రా. 3.

తిరుపతి
కొటాల

“

రాడ్ రామయ్య
పట్టుమరుపు దేశయ్య

ఎరకలి

35

మేదరిపని

—

—

“

రా. 4.

రాజంపేట

కడవ

టంగుటూరు బాలయ్య

మేదరి

65

మేదరిపని

—

—

“

బోనగి	రిపల్లె	ప	తిరుపతి వెంకటయ్య వేలూరు సుబ్బారాయుడు	ఎరకలి	90	తుంగచాపల నేత వ్యవసాయం	SNR
రా. 5.	పులివెండల కోసూరు	పులివెండల	బిసినేని చెన్నయ్య టంగుటూరి సంజీవరాయుడు	ఉప్పెరకలి	42	నులకపేనడం	5
రా. 6.	హిందూపురం	హిందూపురం	కావేటి ఎరకలి కొండప్ప దేవమ్మ	ఎరకలి	50	మేదరిపని	5
రా. 7.	హొన్నంపల్లి	హొన్నంపల్లి	దాసరి నారాయణప్ప	మేదరి	55	నులకపేనడం	5
రా. 8.	రాయదుర్గం	రాయదుర్గం	మేదరి బిర్మప్ప	మేదరి	58	మేదరిపని	5
రా. 9.	అనంతపురం	అనంతపురం	తమ్మినేని నర్సిమూలు సాకె గంగన్న	ఎరకలి	60	తుంగచాపల నేత	5
రా. 10.	పత్తికొండ	పత్తికొండ	తమ్మనాయన రామన్న తల్లూరి శాంతమ్మ కొత్తపేట నాగన్న	మేదరి	65	మేదరిపని	5
రా. 11.	నంద్యాల గోరుకల్లు	నంద్యాల	టి. ఎం. రామయ్య టుపాకుల పెదనర్సిమూలు	జంగం	70	తుంగచాపల నేత	5
రా. 12.	కర్నూలు	కర్నూలు	మాదాసు చంద్రయ్య	ఎరకలి	75	మేదరిపని	5

SNR = సుంకిరెడ్డి నారాయణరెడ్డి — పర్యటన పరిశోధకుడు.

KNC = కె. నరసింహాచారి — పర్యటన పరిశోధకుడు

ప్రధాన సంకేత వివరణ

ఇం. = ఇంగ్లీషు

ఉ. = ఉచ్చారణభేదం (-భేదాలు)

ఏ. = ఏకవచనం

కో. = కోస్తాజిల్లా

క్రి. = క్రియాపదం

ఛూ. = చూడు

తె. = తెలంగాణా

పర్యా. = పర్యాయపదం

రా. = రాయలసీమ

రూ. = రూపాంతరం (రూపాంతరాలు)

వి. = విశేష్యం

విణ. = విశేషణం

సం. = సంస్కృతం

హిం. = హిందూస్తానీ

[< >] చారిత్రక నిష్పత్తి సూచనకు గుర్తు; మొన
వైపున్న రూపం అర్వాచీనం (నిష్పన్నం)
రెండోవైపున్నది ప్రాచీనం (మూలరూపం).

మాండలిక వృత్తి పదకోశం - 10

మేదర - సంబంధిత వృత్తులు

అ

అకండంతడక: (< సం. అఖండం-) ఉ. తడక.
 పొడుగాటి తడక; బండిమీద వేసేటప్పుడు పెద్దగా
 ఒకే కాల్చీగా (అఖండంగా) అడుగునా పక్కలా
 కూడా పరవడానికి సరిపడేటంత ఉంటుంది
 (తె. 16).
 అకండందబ్బ: (< సం. అఖండం-) పర్యా. పెద్ద
 బద్ద. మధ్యలో నరుకు లేకుండా ఉన్న పొడుగాటి
 వెదురుబద్ద (తె. 4).
 అగదాడు: పర్యా. కాళ్ళకట్ట. మందంలో కాళ్ళు చాపు
 కొనే వైపు నులకకూ అడ్డపట్టెకూ మధ్య బిగించి
 కట్టే తాడు; ఇలాటివి పట్టె పొడుగునా వరసగా
 ఉంటాయి (రా. 5).
 అగరుబుత్తిపుల్ల: పర్యా. ఊదుబుత్తిపుల్ల. అగరొత్తి
 తయారు చేయడానికి వాడే వెదురుపుల్ల (కో. 9).
 అగ్గిపెట్టెలచాప: ఉ. సాప; పర్యా. అగ్గిపెట్టెలనయం
 చాప. అగ్గిపెట్టెల్లాంటి గళ్ళు వచ్చేటట్లు నేసిన
 (తుంగ) చాప (రా. 6).
 అగ్గిపెట్టెలనయంచాప: ఉ. సాప; పర్యా. అగ్గిపెట్టెల
 చాప. అగ్గిపెట్టెల్లాంటి గళ్ళు వచ్చేటట్లు నేసిన
 (తుంగ) చాప (రా. 10).
 అంకిసర్: పది సంవత్సరాల కాలం; దశకం (కో. 23).
 అంగూరుగంప: (< హిం. అంగూర్-) ఉ. అంగూర-;
 పర్యా. చూ. ద్రాక్షబుట్ట (2). ద్రాక్షపళ్ళు పెట్టుకొనే
 బుట్ట, పూర్తిగా ఈతపేడుతో అల్లుతారు (తె. 14).
 అంగూరుగుల్ల: (< హిం. అంగూర్-) ఉ. అంగూర-;
 పర్యా. చూ. ద్రాక్షబుట్ట (2). ద్రాక్షపళ్ళు పెట్టుకొనే
 బుట్ట; పూర్తిగా ఈతపేడు (చూ.)తో అల్లుతారు
 (తె. 14).
 అంగూరుబుట్ట: (< హిం. అంగూర్-) ఉ. అంగూర-;
 అంగూర్, -బుట్ట; 1. పర్యా. ద్రాక్షబుట్ట (1). ద్రాక్ష
 పళ్ళు పార్శ్వ చీయడానికి అల్లిన బుట్ట; మోటు
 వెదురుపేడుతో వదులుగా అల్లుతారు; బొక్కెన

అకారంలో ఉంటుంది; కొన్నిటికి కమాన్ బద్ద
 ఉంటుంది (తె. 4, 18, 24). 2. పర్యా. చూ.
 ద్రాక్షబుట్ట (2). ద్రాక్షపళ్ళు పెట్టుకొనే బుట్ట;
 పూర్తిగా ఈతపేడు (చూ.)తో అల్లుతారు (తె. 9).
 5 అచ్చు: పర్యా. జిన్నపలక; పలక (2), బల్ల, మగ్గం (2),
 మచ్చు (2). తుంగచాప నేసేటప్పుడు అడ్డానికి
 వేసిన తుంగపోచను దగ్గరకు నెట్టడానికి చేత్తో ఒత్తే
 కొయ్యపలక; దిర్ర చతురస్రాకారంగా ఉంటుంది;
 దీనికి సుమారు 30 రంధ్రాలుంటాయి; ఈ రంధ్రాల
 గుండా పోగులు దూరుస్తారు; తుంగపోచను పోగుల
 మధ్యకు దూర్చిన తరవాత ఆ పోచ అంతకు
 ముందున్న పోచలను అనుకొని ఉండేటట్లు ఈ
 పలకతో నెడతారు; కొన్నిచోట్ల ఇనపచువ్వల
 పలక వాడతారు. చూ. చిత్రాలు 105, 120 క. 5
 (కో. 3; రా. 2, 4).
 అచ్చుకత్తి: ఒకరకం కత్తి; పేముతీగ తీయడానికి
 బెత్తం చీల్చడానికి వాడతారు (కో. 10, 19).
 అంచు: ఉ. అనుసు, అన్ను. 1. పర్యా. గేడి (1).
 వెదురుబద్ద చీలిన భాగం; ఇటువంటివి బద్దపొడుగునా
 పల్లపు భాగానికి ఇటూ అటూ ఉంటాయి (కో. 5);
 2. పర్యా. చూ. పలుకు (2). సుద్దిబద్ద (చూ.)ను
 నిలుపుగా బద్దవెడల్పులో సగానికి చీల్చిన భాగం
 (గడలో ఎనిమిదో భాగం); దీన్నించి పేడు
 తీస్తారు; వేలెడు వెడల్పు ఉంటుంది (కో. 2);
 3. పర్యా. చూ. ముక్కు- (1). కత్తికి (మేదరికత్తి,
 పెద్దకత్తి, చురకత్తి మొ॥వి) పదునుగా ఉన్న
 అంచు చివరిభాగం; మొనదేలి ఉంటుంది. చూ.
 చిత్రాలు 12 జ. 3; 16 చ. 5. (కో. 2); 4. పర్యా.
 చూ. తల (1). ఒకరకం మేదరి కత్తికి వెడల్పు
 భాగం చివర (కో. 2); 5. పర్యా. చూ. పొన్ను (1).
 మేదరికత్తి, చురకత్తి, మచ్చుకత్తి, ఉలి మొ॥ వాటి
 కట్టెపిడి పగలకుండా పిడిచుట్టూ వేసిన ఇనపకట్టు

30

చూ. చిత్రాలు 12 ప. 2; 16 ప. 2. (తె. 15, 17, 19), 6. పర్యా. కట్టు (9), పడెంచు, పొన్ను(2), బల. ఎరకలి కత్తి (కొడవలి) కట్టెపడి చుట్టూ పేసిన ఇనపపట్టి. చూ. చిత్రం 118. 2. (తె. 9, 13, 14, 16, 20; రా. 8); 7. పర్యా. గేడి (2), మట్టం (2). ఆకులా ఉండే అంబు (చూ.)కు పదునున్న భాగం; ఇలాటివి రెండుంటాయి; కొన్నిటికి పదునుండదు (కో. 6; తె. 3); 8. పర్యా. చూ. ముక్కు(2). అంబు (చూ.) పడగ చివరి కోసు చూ. చిత్రం 15 క. 2 (కో. 2); 9. జేంపు, సిబ్బి, గుమ్మి, గంప మొ॥ వాటికి కర్ర (= వెదురు బద్ద చీలి తీసిన తీగ)తో అల్లిన అంచుభాగం; ఉబ్బెత్తుగా వచ్చేటట్లు గట్టిగా, చిక్కగా అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 47 త. 1 (తె. 27, 31; రా. 7, 9); 10. నీళ్ళగూడ, ఉల్లవడి, సారెపెట్టె, సారెపెట్టె మాత మొ॥ వాటికి పైభాగంలో వెదురుబద్దలు పేసి కట్టిన అంచు. చూ. చిత్రం 84. 1 (తె. 11, 19, 25); 11. పర్యా. చూ. గోడ (5). జల్లెడ చుట్టూ ఎత్తుగా ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 30. చ. 1 (తె. 3, 12; రా. 10), 12 ఊకజల్లుకు నాలుగు పక్కలా పలకగా ఉండే గోడ, పక్షం (తె. 3); 13. పర్యా. ఏడె (1), కుచ్చు (1), గోలు(6), పెంకు(2), పెండె(4). కట్టు(బద్ద), కర్ర (= కడ్డి లాంటిది) పెట్టి చేటచుట్టూ కట్టు కట్టిన భాగం చూ. చిత్రం 29. 5 (కో. 23; తె. 3, 8, 13, 30; రా. 3); 14. ఈతగంప మొ॥ వాటి మూతి అల్లకంలో మిగిలిన నిలువులను లోపలికి దోపి గట్టిగా, ఉబ్బెత్తుగా అల్లిన చివరిభాగం (తె. 9, 11, 13, 20); 15. ఈతవాప చుట్టూ కొనలను మూసేస్తూ అంచుపట్టెతో కుట్టగా ఏర్పడిన ఉబ్బెత్తు భాగం. చూ. చిత్రం 122. 1 (తె. 21, 22); 16. గుడ్డపేసి మడిచికుట్టిన (తుంగ) చాప పొడుగుభాగం; ఇటు వంటివి రెండంచులుంటాయి (కో. 3; రా. 10); 17. పేముబుట్ట మూతి చివరిభాగం. చూ. చిత్రం 139. 3 (కో. 3).

అంచుకట్టు: 1. పర్యా. చూ. మూతికట్టు (1). గంప, తట్ట, మానె, గుమ్మి మొ॥ వాటి అంచు చుట్టూ వెలువలినుంచి కర్రతో నేలెడు లేదా రెండువేళ్ళ మందం ఉబ్బెత్తుగా అల్లిన భాగం. చూ. చిత్రం 47 క. 5 (తె. 29; రా. 11); 2. (క్రి.) పర్యా. గోలువేయ. తుంగవాప రెండు నిలుపు అంచులనూ మడిచి గుడ్డపేసి కుట్టడం (కో. 8; రా. 2, 6);

3. (క్రి) వాటి ఈనెలతో అల్లే వూలసజ్జ అంచు దగ్గర మిగిలిన నిలుపులను లోపలికి మలిచి దోపడం (కో. 12).

అంచుకట్టుబద్ద. పర్యా. అంచుపట్టె (1), పద్దు బద్ద (2), పైబద్ద (2), బిలుకు (5). గూడ, ఉయ్యాల, పెళ్ళిపెట్టె, బుట్ట మొ॥ వాటి అల్లకంలో వాటి అంచు చుట్టూ గట్టిదనంకోసం కట్టిన పలచటి వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 30. క. 2 (కో. 29).

అంచుకట్టె: పర్యా. చూ. అంచుకర్ర. బండిజల్లం మొ॥ వాటి అంచులకు తొడిగే వెదురుకర్ర. చూ. చిత్రం 32.1 (రా. 10).

అంచుకమ్మ: ఈతవాప అల్లకంలో అంచుకు వాడే ఆకు (తె. 26).

అంచుకర్ర: ఉ..గర్ర; పర్యా. అంచుకట్టె, అంచు చిట్టె, అంచుదొంగు, అంచువాసం, కర్ర (6), గుండుచివ, దండె (2), నిలుపు (4), పక్కకట్టె, పక్కదొంగు, దొనపుదండె, పైదుబొంగు. బండి జల్ల మొ॥ వాటి అంచులకు తొడిగే వెదురుకర్ర చూ. చిత్రం 32.1 (కో. 1, 3, 5, 7, 9, 10, 12, 15, 18; తె. 30, 31).

అంచుగట్టు: (క్రి.) 1. పర్యా. అంచుమురుచు. గంప, సిబ్బి, బుట్ట మొ॥ వాటికి అంచుచుట్టూ గట్టిదనం కోసం గోలుకర్ర (= గుండ్రటి వెదురుతీగ)తో గాని సన్నటి కర్రతోగాని డెడలాగ గట్టిగా అల్లడం (కో. 3, 22; తె. 27); 2. పర్యా. చూ. చేటరట్టు (1). చేట అల్లకంలో అంచుచుట్టూ లోపలినుంచి ఒక బద్దా (లోగట్టు) బయటినుంచి ఒకబద్దా (బయటి కట్టు) పెట్టి ఆ రెంటిమధ్యా ఒక చువ్వ (చూ. కర్ర) ఇరికించి కట్టుముంగు (= పలచటిపేడు లేదా తీగ)తో కట్టువేసి దిగించడం; చేట, జల్లెడ, మొంటె మొ॥ వాటికి ఇలా దిగిస్తారు (కో. 10, 12; తె. 12, 27).

అంచుచిట్టె: ఉ..శిట్టె; పర్యా. చూ. అరేచుకర్ర. బండిజల్ల మొ॥ వాటి అంచులకు తొడిగే వెదురు కర్ర. చూ. చిత్రం 32.1 (రా. 10).

అంచుజుబురు: (క్రి.) పర్యా. జివురు (3). నేత పూర్తయిన తరవాత చాప అంచులను సమంగా కత్తెరతో కత్తిరించడం (రా. 6).

అంచుదబ్బ: 1. పర్యా. చూ. గంటిబద్ద (1). గంటి గనుపు గుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేస్తే మిగిలే కొమ్మగుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండు వస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలువులకూ పనికొస్తుంది; అడవిప్రాంతంవాళ్ళు

దీన్ని పారేస్తారు చూ. చిత్రం 9 (కో. 1); 2. పర్యా. చూ. కట్టు (8). చేట, విననగర, పెట్టె, తిరుమాన్ పెట్టె వాటి అల్లకంలో అంచుకు లోపలనుంచి బయటినుంచి చుట్టూ వేసే వెదురుబద్ద; వేలెడుగాని, రెండువేళ్ళ వెడల్పుగాని ఉంటుంది (కో. 6, 21, 22).

అంచుపట్టె. 1. పర్యా. చూ. అంచుకట్టుబద్ద. గూడ, ఉయ్యాల, పెళ్ళిపెట్టె, బుట్ట మొ॥ వాటి అల్లకంలో వాటి అంచుచుట్టూ గట్టిదనంకోసం కట్టిన పలచటి వెదురుబద్ద (తె. 27); 2. పర్యా. కల్పారీపట్టె, గోటు (8). ఈతవాస చుట్టూ కొనలను మూసేస్తూ కుట్టడానికి అల్లిన పట్టె; చాపలో వరసలుగా వచ్చే పట్టెలకన్న దీని వెడల్పు తక్కువగా ఉంటుంది; చాప అంచులు చీలిగిపోకుండా ఉండడానికి ఈ పట్టెను కలిపి కుడతారు. చూ. చిత్రం 122.1 (తె. 28; రా. 9).

అంచుబద్ద: పర్యా. దండె, (3) దబ్బ, (7) పక్కదబ్బ, సైదువబ్బ. తడక అంచుకు తొడిగిన వెదురు బద్ద (కో. 18).

అంచుఒరిగె: ఉ. బర్గు, గూ. పొనక అంచుకుపెట్టె వెదురుచువ్వ (బరిగె) (రా. 4).

అంచుఒరిగు పర్యా. చూ. అంచుకర్ర. బండిజల్ల మొ॥ వాటి అంచు కు తొడిగే వెదురుకర్ర చూ. చిత్రం 32.1 (తె. 31).

అంచుబొద్దు: పర్యా. చూ. మాతికట్టు (1). గంప, తట్ట, మినె, గుమ్మి మొ॥ వాటి అంచుచుట్టూ వెలుపలనుంచి కర్రతో చేలెడు లేదా రెండువేళ్ళ మందం ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం. చూ. చిత్రం 47 క. 5. (కో. 8).

అంచుమురుచు: (క్రి.) పర్యా. అంచుగట్టు(1). గంప, సిబ్బి మొ॥ వాటికి అంచుచుట్టూ గట్టిదనం కోసం గోలుకర్ర (=గుండ్రటి వెదురుతీగ)తో గాని సన్నటి కర్రతోగాని జెడలాగ గట్టిగా అల్లడం (తె. 15).

అంచువాసం: పర్యా. చూ. అంచుకర్ర. బండిజల్ల మొ॥ వాటి అంచులకు తొడిగే వెదురుకర్ర. చూ. చిత్రం 32.1 (కో. 8, 13).

అంచె: 1. పర్యా. చూ. రొట్టె(ల) గుల్ల (1). రొట్టెలు పెట్టుకొనే వెదురుపేళ్ళ గుల్ల; రకరకాలుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కిందినుంచి మీదికి సమాంతరంగా రెండుబెత్తల ఎత్తు జేసెడు బెత్తెడు వెడల్పు ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల అడుగు సమతలంగా ఉంది

కింప వెడల్పు తక్కువగానూ పోసుపోసు వెడల్పు ఎక్కువగానూ ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల అర్థచంద్రాకృతిలో ఉంటుంది (తె. 18). 2. పర్యా. చూ. ఉప్పుతట్ట. ఇళ్ళ కట్టుబడినవిలో మన్నూ సిమెంటూ మొ॥ మోయడానికి వాడే తట్ట; ఇనపటెంకె ఆకారంలో ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల అడుగు సమతలంగా ఉంటే గిన్నెమాదిరిగా ఉంటుంది (తె. 22); 4. పర్యా. చూ. సెంగేరి. దుకాణంముందు కూరగాయలు, పళ్ళు, బియ్యం మొ॥ సరుకులు పోసి పెట్టుకోడానికి వెదురుపేళ్ళతోగాని ఈతపేళ్ళతోగాని అల్లిన పళ్ళెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 66 (తె. 10, 14).

అంచెపటికె: పర్యా. అంచెబుట్ట (1). అంచెలంచెలుగా మోసే వెమిరుబుట్ట, చిన్న పళ్ళెంమాదిరిగా ఉంటుంది; వానిలో పూడిక తీసేటప్పుడు మట్టితట్టలను కూలివాళ్ళు అంచెలంచెలుగా బయటికి చేరేస్తారు (తె. 13).

అంచెబుట్ట: ఉ. బుట్టి; 1. పర్యా. అంచెపటికె. అంచెలంచెలుగా మోసే వెమిరుబుట్ట; చిన్న పళ్ళెం మాదిరిగా ఉంటుంది; వానిలో పూడిక తీసేటప్పుడు మట్టితట్టలను కూలివాళ్ళు అంచెలంచెలుగా బయటికి చేరేస్తారు (తె. 11); 2. పర్యా. కల్లుకుండగంప. కల్లుకుండలు చేరేవేసే వెదురుగంప; అంచెలంచెలుగా చేరేస్తారు (తె. 9); 3. పర్యా. చూ. సెంగేరి. దుకాణంముందు కూరగాయలు, పళ్ళు, బియ్యం మొ॥ సరుకులు పోసిపెట్టుకోడానికి వెదురుపేళ్ళతోగాని ఈతపేళ్ళతోగాని అల్లిన పళ్ళెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 66 (తె. 10).

అటువ: పర్యా. చూ. ఛానా (1). వెదురుగడలు నిలవ చేయడానికి చేసిన కట్టుబడి; రెండుగజాల ఎడంలో రెండు గడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) పాతి వాటికి ఎదురుగా గజం ఎడంలో మరో రెండు గడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) పాతి ఆ నాలిగింటి పై చివర్లను కలుపుతూ అడ్డంగా మూడుగడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) కట్టి ఒకవేపు ఖాళీ ఉంచుతారు. ఖాళీ ఉన్న వేపునుంచి గడలు దూర్చి నిలబెడతారు; ఖాళీవేపును గొలుసుతో గాని గడతో గాని మూసి తాళం గూడా వేసుకోవచ్చు (తె. 19).

అట్టె: విననగర అల్లెటప్పుడు అంచు కట్టడంలో వెనక పక్క వచ్చే పేడు (తె. 29).

అట్టెబద్ద: పర్యా. చూ. కట్టు (7). విననగర అంచు కట్టడానికి ఒకపక్క బిగించిన వెదురుబద్ద

చూ. చిత్రం 31. క. 1 (తె. 29).

అడ: ఒక కొలత (మూరకన్న చాలా చిన్నది) (రా. 6).
అడకుంచె: పర్యా. చూ. కైంచి (1). వెదురు గడలు
నిలబెట్టడానికి రెండు పొడుగుగా కర్రలకు దండెం
కట్టి చేసిన ఏర్పాటు; రెండు గజాల ఎడంలో రెండు
వెదురు గడలు గాని సరుగుడు కట్టెలు గాని పాతి
ఆ రెంటి పై చివర్లను కలుపుతూ అడ్డంగా మరొక
కర్రను కడతారు; అడ్డంగా కట్టిన కర్రకు వెదురు
గడలు ఆనించి నిలబెడతారు. చూ. చిత్రం 8. ట.
(తె. 22).

అడికాలు: 1. పర్యా. నిలుపు (7). ఈతగంప మొ॥
వాటి అల్లకంలో నిలుపుకు పెట్టే బద్ద (కో. 3);
2. పూలసజ్జ అల్లకంలో నిలుపుగా వచ్చే తాటి ఈనె
(కో. 12).

అడికొమ్ము: 1. పర్యా. చూ. కొమ్ము (2). చేట
ముందు భాగంలో రెండు మాతులను (కొనలను)
కలుపుతూ అడ్డంగా వేసిన చిటికెన వేలెడు లావు
వెదురు బద్ద; మొదట దీనికి పేళ్ళు ఎక్కించి
ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం
29. 2 (కో. 7); 2. పర్యా. చూ. బదులుకొమ్ము.
చేట ముందరి భాగంలో మొదట వేసిన కొమ్ము
దగ్గర కిందినుంచి గాని మీదినుంచి గాని అదనంగా
వేసే మరో కొమ్ము; మొదటిదానికి తోడుగా
ఉంటుంది. చూ. కొమ్ము (కో. 6).

అడితె: ఉ. అడ్డి, అడ్డి, అడ్డి; 1. పర్యా. దుకాణం,
దొడ్డి (2), మోటు (2), వెదురడితి. వెదురుగడల
అమ్మకం జరిగే చోటు; అడవి నుంచి తెచ్చి
ఇక్కడ అమ్ముతారు (కో. 5, 8, 10, 15, 17,
18; తె. 7, 15); 2. పర్యా. గంజు. వెదురుగడలు
వేలం పాడే చోటు; మామూలుగా ప్రభుత్వం
వెదురుడిపో దగ్గరే వేలం పాడతారు (కో. 9).

అడిపోగు: 1. చూ. అడుపొంగు; పర్యా. అడిసుత్తు,
అడుగీనె, ఆకు(1), కర్ర బడుము(1), గోరు(3),
చుట్టకమీనె, తిత్తెం, తీగ(1), పలచని గోరు,
పలుకు(11), బడుంకర్ర, బడుము(1), బొణుగు,
సన్నపేడు, పెల్లెపుల్ల(1). గంప, బుట్ట, సిబ్బి
మొ॥ వాటి అల్లకంలో బొడ్డడుగూ అడుగూ అల్ల
డానికి వాడే పలచటి సన్నటి పేడు (కొన్ని చోట్ల
లావుది); పసరు కిందిపేడును రెండు భాగాలుగా
నిలువునా చీలిస్తే వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తు
భాగం మూతి దగ్గర అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు.
చూ. చిత్రం 47. క. 3 (కో. 15; తె. 17-19,

22-28, 30); 2. పర్యా. చూ. తెల్లపేడు(1).
వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే
భాగానికి కిందినుంచి తీసిన పేడు; పసరు పేడుకూ
బెండు పేడుకూ మధ్యభాగం లోది; తెల్లగా
ఉంటుంది (తె. 17).

అడిసుత్తు: చూ. అడుసుత్తి, అడుసుత్తు; పర్యా. చూ.
అడిపోగు(1). గంప, బుట్ట, సిబ్బి మొ॥ వాటి
అల్లకంలో బొడ్డడుగూ అడుగూ అల్లడానికి వాడే
పలచటి సన్నటిపేడు (కొన్నిచోట్ల లావుది); పసరు
కింది పేడును రెండు భాగాలుగా నిలువునా చీలిస్తే
వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం మూతి దగ్గర
అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 47. క. 3
(కో. 1).

అడుగీనె: (< అడుగు + ఈనె). పర్యా. చూ. అడి
పోగు(1). గంప, బుట్ట, సిబ్బి మొ॥ వాటి అల్లకంలో
బొడ్డడుగూ అడుగూ అల్లడానికి వాడే పలచటి
సన్నటిపేడు (కొన్నిచోట్ల లావుది); పసరు కింది
పేడును రెండు భాగాలుగా నిలువునా చీలిస్తే వస్తుంది;
కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం మూతిదగ్గర అల్లడానికి
ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 3. (రా. 4).

అడుగు: ఉ. అడు; 1. పర్యా. చదర (4), చేటడుగు,
చేటతట్టు, పెనక (3), మంతు (2), నకం. చేట
సమతలభాగం; కిందిదిగాని పైదిగాని; అల్లకంలో
మూలలు మలపకముందు అంతవరకు అల్లినదాన్ని
ఇలా అంటారు; అంచుకట్టని చేట. చూ. మంతు
(కో. 2, 9, 12, 15-18, 20, 26-28; తె. 29;
రా. 1-3, 7-11); 2. పర్యా. పీపు (6). నేలకు
అనే చేట కిందిభాగం (తె. 23); 3. పర్యా. చూ.
తట్టు (2). జల్లెడ అడుగు అల్లకంలో పేడుకూ
పేడుకూ మధ్య సన్నగా ఎడం వదులుతూ అల్లిన
భాగం; జల్లించవలసినది దీంతో పోసుకొంటారు;
దీనిచుట్టూ గుండ్రంగా సుమారు మూడువేళ్ళు ఎత్తున
గోడుగా అంచు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 క. 4.
(కో. 2, 7, 8, 20, 22, 23, 25, 28; తె. 7, 10;
రా. 6, 11).

4. చూ. అడుపు; పర్యా. మట్టు (1).
గంప, తట్టు, బుట్ట, కోళ్ళగూడు, గుమ్మి, సిబ్బి మొ॥
వాటి కిందిభాగం; వాటిలో పోసేవి నిలవడానికి
అధారం. చూ. చిత్రాలు 47 ట. 1; 65. చ. 1.
(కో. 2, 3, 5, 28, 31; తె. 2, 15-18, 23, 24,
26, 27-31; రా. 5, 6, 8, 10, 11); 5. పర్యా.
కిందడుగు (1), మట్టు (5). ఈత గంప మొ॥
వాటి అడుగుభాగం (తె. 9, 11, 14, 16, 20;

రా. 8, 9); 6. పేముబుట్ట అడుగుభాగం. చూ. చిత్రం 189.1. (కో. 3).

అడుగు అల్లు: (క్రి.) గంప అడుగుభాగం అల్లడం; చెక్రం ఆకారంలో అల్లకానికనువుగా నిలుపులు పేర్చి కాలికింద తొక్కిపట్టి పేడుతోగాని కర్రతో గాని అల్లుతారు (కో. 8).

అడుగుకట్టు: ఉ. అడుగ్—, అడు—; పర్యా. చూ. కిందికట్టు. గంప, గుమ్మి, తట్టు మొ॥ వాటి అల్లకంలో అడుగు పూర్తిచేసి ఎత్తుభాగం అల్లడానికి నిలుపులు వంచేటప్పుడు వేసే కట్టు. చూ. చిత్రం 47 క. 4. (తె. 13, 22).

అడుగుకానా: <హిం.భానా> ఉయ్యాలలో అడుగున ఉంచిన కంత; పిల్లలు మూత్రంపోస్తే పోవడానికి ఇలాటి కంతలు పెడతారు; రెండు మూడంగుళాల కొకటి చొ॥న ఉంటాయి (తె. 27).

అడుగుగోటు: (క్రి.) పర్యా. చూ. మూలపట్టు. చేట అల్లకంలో అడుగు అల్లినతరవాత వెనకభాగం రెండుమూలలా దొప్పలాగా వచ్చేటట్లు అల్లేవిభాగం (కో. 15).

అడుగుచుట్టు: ఉ.—సుట్టు; పర్యా. చుట్టు (1). వెదురు గుల్ల అడుగున వెలుపలనుంచి ఉబ్బిత్తుగా వెదురు కర్ర (= తీగలోంటిది) చుట్టి వేసిన కట్టు (రా. 1).

అడుగుతట్టు: పర్యా. చూ. తట్టు (2). జల్లెడ అడుగు అల్లకంలో పేడుకూ పేడుకూ మధ్య సన్నగా ఎడం వదులుతూ అల్లిన భాగం; జల్లించవలసినవి దీంతో పోసుకొంటారు; దీనిచుట్టూ గుండ్రంగా సుమారు మూడువేళ్ళ ఎత్తున గోడుగా అంచు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 30. క. 4 (తె. 27).

అడుగుతడక: ఉ.—తడికె,—తడ్క; పర్యా. బండి తడక (2). బండిచక్రంమీద (అడుగున) పరిచే తడక (తె. 1; రా. 5).

అడుగుదబ్బు: ఉ. అడు—; 1. పర్యా. చూ. నిలుపు (1). తడక, పిల్లలపొది, కొడమ మొ॥ వాటి అల్లకంలో నిలుపుగా వచ్చే బద్ద లేదా పేడు; మందం గానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్ద నుంచి తీస్తారు; కొన్నిచోట్ల మందంలోనూ వెడల్పు లోనూ తేడాలుంటాయి (రా. 8); 2. పర్యా. చూ. అడుగుపేడు. గంప మొ॥వాటి అడుగున అమర్చిన మందంపేడు; ఎత్తుభాగం అల్లకంకోసం వంచిన తరవాత ఇదే నిలువవుతుంది; దీన్ని గంటి బద్ద (చూ.) నుంచి తీస్తారు. చూ. చిత్రం 47 చ. 3. (తె. 1); 3. చూ. అడుగుబద్ద (రా. 3, 5);

5

10

15

20

25

30

35

40

4. శవాన్ని కూర్చోబెట్టి తీసుకువెళ్ళే రథానికి అడుగున పెట్టే బద్ద (కో. 2).

అడుగుదొక్కు: (క్రి.) ఉ.—తొక్కు, అడు—; పర్యా. అడుగుమట్టు, అడుగువేయు (1), అని దొక్కు, అనివేయు (2), మట్టు (9), మట్టుదొక్కు, మట్టుబెట్టు, మట్టువేయు. వెదురుగంప; తడక మొ॥ (అడుగు) అల్లకం మొదలుపెట్టేటప్పుడు నిలుపుల్ని (గంపకు చెక్రం ఆకారంలోనూ తడకకు నిలుపు గానూ) అల్లకానికనువుగా పేర్చి కాలికింద (బొటన వేలితో) తొక్కిపట్టడం; తొక్కిపట్టిన తరవాత పేడుతోగాని కర్రతోగాని అల్లుకుంటూ వస్తారు (కో. 7, 8, 13, 14; తె. 1, 9, 11, 24, 30; రా. 4).

అడుగుపాసికం: పర్యా. చూ. నిలుగు(2), గంప, తట్టు, బుట్టు, సజ్జబుట్టు మొ॥ వాటి అల్లకంలో అడుగు నుంచి అంచుదాకా నిలుపుగా వేసిన మందంపేడు; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు (కో. 18).

అడుగుపెండె: పర్యా. చూ. కిందికట్టు. గంప, గుమ్మి, తట్టు, మొ॥ వాటి అల్లకంలో అడుగు పూర్తి చేసి ఎత్తుభాగం అల్లడానికి నిలుపులు వంచేటప్పుడు వేసే కట్టు. చూ. చిత్రం 47. క. 4 (కో. 31).

అడుగుపేడు: పర్యా. అడుగుదబ్బు(2), కాలు(2), మట్టుబద్దగంప మొ॥ వాటి అడుగున అమర్చిన మందం పేడు; ఎత్తుభాగం అల్లకంకోసం వంచిన తరవాత ఇదే నిలువవుతుంది; దీన్ని గంటిబద్ద (చూ) నుంచి తీస్తారు. చూ. చిత్రం 47 చ. 3. (కో. 7; తె. 26).

అడుగుబద్ద: ఉ. అడు—; రూ. అడుగుదబ్బు (3); పర్యా. గుద్దకిందిబద్ద. మానె, గంప, గుల్ల, తట్టు, మొ॥ వాటి అల్లకం పూర్తయినతరవాత గట్టిదనం కోసం అడుగున అడ్డంగాగాని నిలువుగాగాని తొడిగిన వెదురుబద్ద (కో. 11, 28, 30; తె. 22, 24, 30).

అడుగుబొద్దు: ఉ. అడు—; 1. పర్యా. చూ. కింది కట్టు. గంప, గుమ్మి, తట్టు మొ॥ వాటి అల్లకంలో అడుగు పూర్తిచేసి ఎత్తుభాగం అల్లడానికి నిలుపులు వంచేటప్పుడు వేసే కట్టు. చూ. చిత్రం 47 క. 4. (కో. 1, 8; రా. 3, 6, 8); 2. బుట్టు అడుగు (= నేలకు ఆనేది) భాగాన వేసిన బొద్దు. చూ. చిత్రం 48.1 (కో. 3).

అడుగుమట్టు: (క్రి.) పర్యా. చూ. అడుగుదొక్కు. వెదురుగంప, తడక మొ॥ (అడుగు) అల్లకం

మొదలుపెట్టేటప్పుడు నిలుపుల్ని (గంపకు చెక్రం ఆకారంలోనూ తడవకు నిలుపుగానూ) అల్లకాని కనువుగా పేర్చి కాలికింద (దొటనవేలితో) తొక్కి-పట్టడం; తొక్కిపట్టిన తరువాత పేడుతోగాని కర్రతోగాని అల్లుకుంటూ వస్తారు (కో. 28).

అడుగుమూల: చేపలబుట్టకు అడుగున రెండు ధుశాలు కలిసిన చోటు; ఇలాటివి బుట్టకు నాలుగుంటాయి (కో. 28).

అడుగువేయు: (క్రి.) ఉ. అడుగేయు; 1. పర్యా. చూ. అడుగుదొక్కు. వెదురుగుంప, తడవ మొ॥ (అడుగు) అల్లకం మొదలుపెట్టేటప్పుడు నిలుపుల్ని (గంపకు చెక్రం ఆకారంలోనూ తడవకు నిలుపుగానూ) అల్లకానికనువుగా పేర్చి కాలికింద (దొటనవేలితో) తొక్కి-పట్టడం; తొక్కిపట్టిన తరువాత పేడుతోగాని కర్రతోగాని అల్లుకుంటూవస్తారు (కో. 5, 9); 2. చేట అల్లకంలో అడుగు (చూ.) భాగం అల్లడం (కో. 11).

అడుపొంగు: చూ. అడిపొగు (1) (తె. 16).

అడువు: చూ. అడుగు (4) (కో. 30).

అడుసుతడక: ఉ. —తడికె; మట్టిమిద్దె ఇంటికి వాసాలమీద కప్పే తడక (కో. 8).

అడుసుత్తి: చూ. అడిసుత్తు (రా. 3).

అడుసుత్తు: చూ. అడిసుత్తు (రా. 4).

అడ్డ: 1. పర్యా. చూ. మందె (1). వెదురుగడల పొగు; మామూలుగా అడ్డదిడ్డంగా వేసినవి; కొన్ని చోట్ల వరసగా పేర్చినవి; అడవిలోగాని ప్రభుత్వం వారి వెదురు దిబ్బిలోగాని అడితీల్లోగాని వేస్తారు; పరిమాణంతోగాని సంఖ్యతోగాని నిమిత్తంలేదు (కో. 19; తె. 25); 2. పర్యా. అడ్డంకపై (1), అడ్డంగడ, అడ్డంపపై, అడ్డంబొంగు (1). వెదురు మంచం తయారీలో నిలుపులమధ్య వెడల్పుభాగం వేపు అమర్చే వెదురుగడ. చూ. చిత్రం 108.5. (తె. 8, 19); 3. బియ్యం మొ॥ కొలిచే ఒక పాత్ర; వెదురుగడతో చేస్తారు (కో. 31); 4. మూడున్నరశేర్ల ధాన్యం కొలత (తె. 17); 5. పదికిలోల ధాన్యం కొలత (తె. 24).

అడ్డకర్ర: పర్యా. చూ. మెట్టు (1). నిచ్చిన తయారీలో వెదురుగడలకు అడ్డంగా సుమారు మూడెడు పొడుగున దిగించిన వెదురుగడముక్క; నిచ్చినకు సుమారు మూడెడెని ఎడంలో నిలుపు గడలకు చిల్లులు చేసి వాటిలో దిగిస్తారు (తె. 31).

అడ్డకురచచేట: ఉ. —కుర్రుకేట; ఎక్కువ పొడుగు

లేని (కురచ) చేట (కో. 23).

అడ్డకొయ్య: పర్యా. చూ. అడ్డంబద్ద (1). అల్లకం పూర్తయిన తరువాత తనిమించి అడ్డంగా గట్టవనం కోసం కొట్టిన వెనుబద్ద. చూ. చిత్రం 36. క. 2. (కో. 5).

అడ్డగచ్చం: చేట అల్లకంలో అడ్డంగా వచ్చే గచ్చం; చూ. గచ్చం; చూ. చిత్రం 21 (కో. 3).

అడ్డగడె: చూ. అడ్డంగడ (తె. 6).

అడ్డగర్ర: వెదురు అలమారు తయారీలో వెడల్పు భాగంలో దిగించిన వెదురుగడ. చూ. చిత్రం 101.3 (తె. 8).

అడ్డగుల్లు: అడ్డెడు (- పది కిలోలు) ధాన్యం పట్టే వెదురుగుల్ల (తె. 24).

అడ్డంకపై: 1. పర్యా. చూ. అడ్డ (2). వెదురుమంచం తయారీలో నిలుపులమధ్య వెడల్పు భాగంవేపు అమర్చే వెదురుగడ. చూ. చిత్రం 108.5. (తె. 17); 2. చెరుకునిచ్చిన మెట్టు (తె. 16).

అడ్డంగడ: చూ. అడ్డగడె; పర్యా. చూ. అడ్డ (2). వెదురుమంచం తయారీలో నిలుపులమధ్య వెడల్పు భాగంవేపు అమర్చే వెదురుగడ. చూ. చిత్రం 108.5. (తె. 16).

అడ్డంచు తుంగవావ, తాటివావ మొ॥ వాటికి వెడల్పు (అడ్డం) భాగంలో ఒక చివర (కో. 29, 30).

అడ్డతీగలవెదురు: అడ్డతీగల ప్రాంతం అడవిలో పుట్టిన వెదురు (కో. 18).

అడ్డంతడక: ఉ. —తడక; బండికి ముందుభాగంలో కట్టే తడక; పక్కతడకలకన్న పొడుగు తక్కువ (తె. 9).

అడ్డంతుంట: పర్యా. చూ. సిరసముక్క. సుమారు మూడెడుపొడుగు వెదురుగడముక్క; వెదురుమంచం తయారీలో కాలుగాగాని నిచ్చిన కట్టుబడిలో మెట్టుగా గాని వాడతారు (తె. 16).

అడ్డందబ్బ: ఉ. —డబ్బ; 1. చూ. అడ్డంబద్ద (1) (రా. 11); 2. చూ. అడ్డంబద్ద (2) (తె. 6; రా. 2); 3. పర్యా. అడ్డంవానం. చెంద్రీక (= పట్టు పురుగులు వెంచదానికి అల్లిన ఒకరకం తడక) తయారీలో అడ్డంగా వేసిన వెదురుబద్ద; ఇలాటివి పది ఉంటాయి (రా. 1); 4. వెదురుబద్దల అలమారు తయారీలో రెండు నిలుపుగడలను కలుపుతూ కొట్టిన బద్ద. చూ. చిత్రం 101.4 (తె. 3, 4).

అడ్డపట్టె: చూ. అడ్డంపపై (కో. 9).

అడ్డపాసికం: వెదురుతడకకు అడ్డంగా అల్లె పాసికే

(చూ); రెండుపేళ్ళ మంచిముంటుంది (కో. 27).
అడ్డబద్ధ: 1. చూ. అడ్డంబద్ధ (1) (కో. 12, 13, 15),
2 కచ్చడంబంది తడకకు అడ్డంగా పెట్టే వెదురు
బద్ధ; పొట్టిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 34 క. 1
(తె. 8).

అడ్డం: పర్యా. అడ్డంబద్ధ (2), అల్లకంపేడు (1),
అల్లకంబద్ధ, అల్లినబద్ధ, ఈనె (6), చుట్టుపాసిక,
చుట్టుబద్ధ (1), దబ్బంపేడు (2), పేడు (2),
బిలుకు (7), బెండు (8), నలుగు. తడక, బండి
జల్ల, పిల్లలపొది, ఉయ్యాల, చెంద్రిక మొ॥ వాటి
నిలువుల చుట్టూ అడ్డంగా అల్లే మందంపేడు లేదా
పలచటి బద్ధ; మామూలు పేడుకన్న మందంగానూ
వెడల్పుగానూ ఉంటుంది (కో. 7; తె. 28, రా. 5).

అడ్డమంచు: ఈతవాస అడ్డంలో కొనలను మూసేస్తూ
అంచువట్టెతో కుట్టగా ఏర్పడిన ఉబ్బెత్తుభాగం
(తె. 22).

అడ్డంపట్టె: రూ. అడ్డపట్టె; పర్యా. చూ. అడ్డ (2).
వెదురుమంచం తయారీలో నిలువులమధ్య వెడల్పు
భాగంవేపు ఆమర్చే వెదురుగడ. చూ. చిత్రం
108.5. (రా. 11).

అడ్డంబద్ధ: 1. రూ. అడ్డందబ్బ (1), అడ్డబద్ధ, అడ్డు
దబ్బ, అడ్డుబద్ధ (2); పర్యా. అడ్డకొయ్య, నడి
మధ్యచిట్టె. అల్లడం పూర్తయినతరువాత తడకమించి
అడ్డంగా గట్టిదనంకోసం కొట్టిన వెదురుబద్ధ. చూ.
చిత్రం 36 క. 2. (కో. 10, 22, 29; తె. 17);
2. రూ. అడ్డందబ్బ (2); పర్యా. చూ. అడ్డం.
తడక, బండిజల్ల, పిల్లలపొది, ఉయ్యాల, చెంద్రిక
మొ॥ వాటి నిలువులచుట్టూ అడ్డంగా అల్లే మందం
పేడు లేదా పలచటి బద్ధ; మామూలు పేడుకన్న
మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది (కో. 13;
తె. 25).

అడ్డంబొంగు: 1 పర్యా. చూ. అడ్డ (2). వెదురు
మంచం తయారీలో నిలువులమధ్య వెడల్పుభాగం
వేపు ఆమర్చే వెదురుగడ. చూ. చిత్రం 108.5.
(తె. 10); 2. పందిరిగుంజలమీద అడ్డంగావేసిన
వెదురుగడ (తె. 26).

అడ్డంవాసం: ఉ. అడ్డమాసం; పర్యా. అడ్డందబ్బ (3).
చెంద్రిక (= పట్టుపురుగులు పెంచడానికి అల్లిన
ఒకరకం తడక) తయారీలో అడ్డంగా వేసిన వెదురు
బద్ధ; ఇలాటివి పది ఉంటాయి (తె. 28).

అడ్డి: పర్యా. చూ. క్షైంచి (1). వెదురుగడలు నిల
బెట్టడానికి రెండు పొడుగుగాటికర్రలకు దండెంకటి

5

10

15

20

25

30

35

40

చేసిన ఏర్పాటు; రెండుగజాల ఎడంలో రెండు
వెదురుగడలుగాని సరుగుడు కట్టెలుగాని పాతి ఆ
రెంటి పై చివర్లను కలుపుతూ అడ్డంగా మరొక
కర్రను కడతారు; అడ్డంగా కట్టిన కర్రకు వెదురు
గడలు అనించి నిలబెడతారు. చూ. చిత్రం 8 ట
(కో. 13, 15).

అడ్డుకట్టె: పర్యా. చూ. మెట్టు (1). నిచ్చెన తయారీలో
వెదురుగడలకు అడ్డంగా సుమారు మూరెడు
పొడుగున విగించిన వెదురుగడముక్క; నిచ్చెనకు
సుమారు మూరెడేసి ఎడంలో నిలువుగడలకు చిల్లులు
చేసి వాటిలో విగిస్తారు (రా. 5).

అడ్డుకల విసనగర్ర: ఉ. అడ్డుకలిన్నకర్ర; అడికెల
(=ఒకరకం నగలోవచ్చే బళ్ళు) మాదిరిగా
డికై నుండే విసనగర్ర (తె. 15).

అడ్డుదండె. తడక చిత్రంలో అడ్డంకుకు వేసిన వెదురు
కర్ర (కో. 31).

అడ్డుదబ్బ: చూ. అడ్డందబ్బ (కో. 3).

అడ్డుబద్ధ: 2. పర్యా. అనిబద్ధ. తడకచిత్రంలో నిలువు
బద్ధల్ని కలుపుతూ అడ్డంగా వేసిన వెదురుబద్ధ
(కో. 28); 2. చూ. అడ్డంబద్ధ (కో. 20).

అడ్డెడుగుల్ల: అడ్డెడు (= మూడున్నరశేర్లు; 3 కిలోలు?)
చాన్యం పట్టే గుల్ల (తె. 17, 25).

అడ్డెం: పర్యా. పెంట (1). అడవిలో చిందరవందరగా
వేసిన వెదుళ్ళకుప్ప (తె. 6).

అబ్బి: చూ. అని (2) (రా. 1).

అంటివాసం: చూ. అరటివాసం (కో. 20).

అంటు: అతుక్కొని ఉండడం; జోడేనికి (చూ.
జోడెం) ఒక చివర కర్రలు (చూ.) విడిగానూ ఒక
చివర అతుక్కొనీ ఉంటాయి (తె. 21).

అంటువాసం: మేదరిపనికి ఉపయోగించే వెదురు
కర్రల్లో ఒకరకం (కో. 21).

అండ: పర్యా. మోడె. వెదురుగడల మొదళ్ళు మట్ట
గించి ఒకచోట వేసిన నూరు గడల కుప్ప (తె. 21).

అతియన్: త్రిభుజాకారం తడకలో రెండుభుజాలు
కలిసేచోట ఏర్పడిన వంపు. చూ. చిత్రం 37
(కో. 31).

అతియన్తడక: పర్యా. చూ. క్రాస్తడక (1).
త్రిభుజాకారంలో ఉండే తడక; తడకలతో కట్టే
ఇంటికి కప్పువేపు త్రిభుజాకారం వచ్చేపక్క దీన్ని
కడతారు. చూ. చిత్రం 37 (కో. 31).

అతుకు: ఉ. అతుక్; 1. పర్యా. చూ. పేడు (1).
వెదురుబద్ధ సన్నగాచీలిస్తే వచ్చే పాయ; సుమాళి

చిటికెన వేలెడు వెడల్పా గోరంత మందమూ గజన్నర పొడుగూ ఉంటుంది; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి వాడతారు; అల్లే వస్తువునుబట్టి దీని పొడుగువెడల్పులు నిర్ణయించుకొంటారు. (తె. 20, 21, 25); 2. పర్యా. చూ. కోతపేడు. చేట, గూడ, బుంగ మొ॥ అల్లినతరవాత వాటి మూలలదగ్గర మిగిలిన పేడు(లు); వీటిని కోసేస్తారు; దేనికి పనికిరావు (కో. 5).

అతుకుకలుపు: (క్రి.) తాటిచాప అల్లకంలో రేకు (ఆకు) అయిపోయినప్పుడు దాని స్థానంలో మరొక రేకు పెట్టడం (కో. 23).

అతుకు వేయు: (క్రి.) ఉ. అతుకేయు; వెదురుతడక మొ॥ వాటి అల్లకంలో పేడు అయిపోయినప్పుడు మరో పేడుపెట్టి అల్లడం (కో. 10).

అతేర: (హిం. హఢియా) పనిముట్టు (తె. 18). అత్తరు పెట్టె: అత్తరు మొ॥ సుగంధద్రవ్యాలు పెట్టుకోడానికి అల్లిన వెదురుపేళ్ళ పెట్టె (కో. 15).

అత్తి మేడిచెట్టు (కో. 4).

అదరగొట్టు: (క్రి.) కలబందముట్టును నారతీయదానికి మెత్తబడేటట్లు గూటంతో చితగొట్టడం (రా. 5).

అన: గంప అడుగున అమర్చే బిలుకు (చూ.) ల జత (తె. 30).

అని. (—ఎగురు, —ఎత్తు, — కట్టు, — తోక్కు, —

వేయు) 1. గంప, తడక మొ॥ వాటి అల్లకంలో నిలుపు పేడూ (లేదా ఐమూలగా వచ్చింది) అడ్డ పేడూ కలిసేచోటు; ఒక పేడుపైకి ఒక పేడు కిందికి వస్తుంది; అలాటి కూర్పు (కో. 2, 7; రా. 3, 5, 10).

2. రూ. అణి; పర్యా. చూ. గచ్చం. చేట, జల్లెడ, విసనగర్ర మొ॥ వాటి అల్లకంలో (కొన్నిచోట్ల తెడ అల్లికలో మాదిరిగా) లెక్కప్రకారం దగ్గర దగ్గరగా వచ్చే పేళ్ళ కూర్పు; అయిమూలగాగాని నిలువుగాగాని ఉన్న ఒక పేడుమించి ఒక్కొక్కటి గాని రెండేసిగాని మూడేసిగాని నాలుగేసిగాని పేళ్ళు పైకి కిందికి వస్తుంటాయి; పేడు సన్నగా ఉంటే గచ్చాల సంఖ్య పెరుగుతుంది; వెడల్పుగా ఉంటే తగ్గుతుంది; చేటలో ఐమూలగా ఎనిమిది గచ్చాలుంటాయి; మూడేసి పేళ్ళ గచ్చాలు నాలుగయితే ఒక చేట తయారుకావచ్చు. చూ. చిత్రం 21 (తె. 1).

3. జల్లెడ అల్లేటప్పుడు రెండేసి పేళ్ళ వరసలకు మధ్య వచ్చే సందు (తె. 8). 4. పర్యా. చూ. చిత్రం (1). మంచం, లతడక, చాటు తడక, చెంద్రక తడక, కళ్యాణమంటపం మొ॥

5

10

15

20

25

30

35

40

వాటి తయారీకి నాలుగు వెదురుబద్దలతోగాని గడలతోగాని (దీర్ఘచతురస్రాకారంగాగాని చతురస్రాకారంగాగాని) చేసిన దొడ్డి. చూ. చిత్రం 82.2. (కో. 2). 5. పర్యా. చూ. కుప్పె (1). గంప, తట్ట, గుల్ల, నిబ్బి మొ॥ అల్లగా మిగిలిన నిలుపు కొన(లు); వీటిని వెనక్కి ములిపి అంచు లోపలికి దోపుతారు (రా. 11). 6. గొర్రెపిల్లల జల్ల (చూ). అల్లకంలో మిగిలిన నిలుపులను వెనక్కి దోపిన చోట కనబడే (నిలుపు) గుర్తు. చూ. చిత్రం 77.1. (తె. 2); 7. మొదలు (3, 5, 6, 8-11, 13, 15, 17; తె. 2; రా. 2-5); 8. పర్యా. చూ. పట్టె (2). ఈతచువ్వతో అల్లే గుమ్మి, తడక మొ॥ వాటిలో నిలువుగా వచ్చే నాలుగుబద్దల కూర్పు (రా. 8). 9. పర్యా. వడి. ఈతచాప అల్లడానికి ఒక చేతిలోకి తీసుకొన్న (అరు) ఆకులను ఇంకో చేతిలోకి తీసుకొన్న (ఏడు) ఆకులతో పడుగు పేకలుగా కూర్చిన భాగం (రా. 9); 10. (తుంగ) చాప నేసే మగ్గంలో ఎగదండు (చూ.) నుంచి దిగదండు (చూ.) వరకు గజం వెడల్పున బెత్తెడు దూరానికొకటి చొప్పున కట్టిన పోగుల (దారంగాని నారపోచలుగాని) వరస; ఒకటి విడిచి ఒకటి ఈ పోగుల్లో సగంపోగులు ఒక అనిగానూ మిగిలిన పోగులు ఇంకో అనిగానూ ఉంటాయి; నేసేటప్పుడు ఒక అని కిందికి ఒక అని పైకి మారుతూ ఉంటాయి; ఇలా మారినవ్రతిసారీ అనుల మధ్యన తుంగపోచను దూరుస్తూ చాప నేస్తారు; రాచ్చుడుచచ్చి (చూ.), అనికర్ర (చూ.) కలిసి ఒక అనిని పైకి లేపుతాయి; లో బొంగు (చూ.) ఒక అనిని కిందికి తొక్కి పడుతుంది. చూ. చిత్రం 120 ట.5 (కో. 3, 8; రా. 4, 8, 10); 11. తాడు పేనడానికి మొదట వేసే పురి (రా. 4, 5); 12. మంచానికి నులక అల్లడంలో విసనగర్ర దిడైన అల్లేటప్పుడు కిందికి మీదికి తిప్పేతాళ్ళు (రా. 5); 13. సేము అల్లకం మొదలుపెట్టేటప్పుడు తీగలు మొ॥ ఒకదానికొకటి కిందుమీదులుగా వచ్చేటట్లు అమర్చిన వరస (కో. 3).

అని ఎగురు: (క్రి.) (తుంగ) చాపనేతలో మగ్గని కున్న ఒక పోగులవరస పైకిలేవడం; పోగులమధ్య దూర్చిన బొంగును కిందికి ఒత్తినప్పుడు ఒక పోగుల వరస కిందికి ఇంకో పోగులవరస పైకి లేస్తాయి; ఈ రెండు వరసలమధ్యా తుంగపోచ దూర్చి మళ్ళీ ఈ పోగుల వరసల్లో పైది కిందికి కిందిది పైకి మారుస్తూ నేస్తారు (రా. 4).

అనికర్ర: పర్యా. అనిపుల్ల, ఉట్లకర్ర, ఉట్లకర్ర. చాపనేత మగ్గంలో ఒక అని (= ఒకటి విడిచి ఒకటిగా ఉండే పోగులవరస)ని అదిమిపట్టి ఉంచే గజంపోడుగు కర్ర; ఇది ముక్కునాలకర్రలకు (= గుడిసె మాదిరిగా నిలబెట్టి ఉన్న మూడుకర్రలు) వేలాడదీసి ఉంటుంది; దీనికి పోడుగునా ఉండే దారాల కొలుకుల్లోంచి ఒకవరస అనిపోగులు దూర్చి ఒకచివర ఎగదండుకూ, ఇంకోచివర దిగదండుకూ కడతారు; ఈ అనికర్రను కిందికి దింపినప్పుడు ఒకవరస అనిపోగులు కిందికివచ్చి ఒకవరస అని పోగులు పైకిలేస్తాయి; అప్పుడా పోగులమధ్య తుంగపోచ దూర్చి మళ్ళీ అనిమార్చి మరో తుంగ పోచను దూరుస్తారు. చూ. చిత్రం 120 క 4. (కో. 3, 8).

అనిగట్టు: (క్రి.) చాపనేత మగ్గనికి (ఒకటి విడిచి ఒకటి పొంన) దిగించిన (పడుగు) నారపోగుల్లో సగంపోగుల్ని అనికర్ర (చూ.) కుండే కొలుకుల్లోంచి (దారపు రింగుల్లోంచి) వచ్చేటట్లు కట్టడం; అనికర్ర కిందికి దింపితే సగంపోగులు కిందికి వస్తాయి. (కో. 3; రా. 10).

అనితాడు: చాపనేత మగ్గంలో అనికర్ర (చూ.) పోడుగునా పోగులు దూర్చడానికి కొలుకులు కట్టిన లావుపాటి దారం. (కో. 3).

అనిదొక్కు: (క్రి.) పర్యా. చూ. అడుగుదొక్కు. వెదురుగంప, తడక మొ॥ (అడుగు) అల్లకం మొదలుపెట్టేటప్పుడు నిలుపున్ని (గంపకు చక్రం ఆకారంలోనూ, తడకకు నిలుపుగానూ అల్లకాని కనువుగా పేర్చి కాలికింద (బొటనవేలితో) తొక్కి పట్టడం; తొక్కిపట్టిన తరవాత పేడుతోగాని కత్తో, గాని అల్లుకుంటూ వస్తారు. (కో. 5, 7).

అనిపుల్ల: పర్యా. చూ. అనికర్ర. చాపనేత మగ్గంలో ఒక అని (= ఒకటి విడిచి ఒకటిగా ఉండే పోగుల వరస)ని అదిమిపట్టి ఉంచే గజంపోడుగు కర్ర; ఇది ముక్కునాలకర్రలకు (= గుడిసె మాదిరిగా నిలబెట్టి ఉన్న మూడుకర్రలు) వేలాడదీసి ఉంటుంది; దీనికి పోడుగునా ఉండే దారాల కొలుకుల్లోంచి ఒకవరస అనిపోగులు దూర్చి ఒకచివర ఎగదండుకూ ఇంకోచివర దిగదండుకూ కడతారు; ఈ అనికర్రను కిందికి దింపినప్పుడు ఒకవరస అనిపోగుల కిందికివచ్చి ఒకవరస అనిపోగులు పైకిలేస్తాయి; అప్పుడా పోగులమధ్య తుంగపోచ దూర్చి మళ్ళీ అనిమార్చి మరో తుంగపోచను

దూరుస్తారు. చూ. చిత్రం 120 క. 4. (రా. 10). అనిబద్ద: పర్యా. అద్దుబద్ద (1). తడక చక్రంలో నిలుపుబద్దల్ని కలుపుతూ అడ్డంగా వేసిన వెదురు బద్ద. (కో. 5).

అని వెయ్యు: (క్రి.) ఉ. అనేయు; 1. పర్యా. అనెత్తు, కొమ్ముకువేయు, కొమ్ముమట్టు, గచ్చయెక్కించు, మొదలువేయు. చేట, విననగర్ర అల్లకం ఆరంభంలో కొమ్ము (చూ.)కు రెండుగాని మూడు గాని నాలుగుగాని (అల్లకం విధానాన్నిబట్టి) పేళ్ళు ఎక్కించి అల్లకం మొదలుపెట్టడం. (కో. 3, 5, 6, 8-15; తె. 2; రా. 2-5, 10); 2 పర్యా. చూ. అడుగుదొక్కు. వెదురుగంప, తడక, మొ॥ (అడుగు) అల్లకం మొదలుపెట్టేటప్పుడు నిలుపున్ని (గంపకు చక్రం ఆకారంలోనూ తడకకు నిలుపు గానూ) అల్లకాని కనువుగా పేర్చి కాలికింద (బొటనవేలితో) తొక్కిపట్టడం; తొక్కిపట్టిన తరవాత పేడుతోగాని కత్తోగాని అల్లుకుంటూ వస్తారు. (కో. 8).

అనెత్తు: (< అని ఎత్తు) (క్రి.) పర్యా. చూ. అనివేయు(1). చేట, విననగర్ర అల్లకం ఆరంభంలో కొమ్ము (చూ.)కు రెండుగాని మూడుగాని నాలుగు గాని (అల్లకం విధానాన్నిబట్టి) పేళ్ళుఎక్కించి అల్లకం మొదలుపెట్టడం (రా. 2).

అంతస్తు: పర్యా. చూ. ఆర(2). వెదురుబద్దలతోనూ పొంగులతోనూ చేసిన ఆలమారు (బీరువా)లో సామాను పెట్టుకోడానికి ఏర్పరచిన భాగం. ఇలాటివి ఐదుంటాయి. చూ. చిత్రం 101.1 (తె. 8).

అందాజపాంఠె: (క్రి. విణ) ఉ. అంజేజ—, సుమారుగా (తె. 16).

అంద్రం: (< సం. రంద్రం) గైకపై దూర్చడానికి వీలుగా ఒకరకం కొడవలి (కాడకు బదులుగా ఉండే) గొట్టానికి ఉన్నచిల్లి (తె. 26).

అన్నందాగర: అన్నం ఆరబోసుకునే దాగర(చూ.); కిందివేపు చదరంగా నాలుగుమూలలుగానూ పైనే గుండ్రంగానూ ఉంటుంది; జేనేడుఎత్తు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 45. (కో. 25).

అన్నంబుట్టు: అన్నంపెట్టుకొని వెళ్ళేబుట్ట. (తె. 8). అన్నంవార్చుసిల్చి: గంజి వార్చేటప్పుడు కుండ, గుండిగ మొ॥వాటి మీదపెట్టే వెదురుపేళ్ళుసిల్చి (కో. 14).

అన్మారి: చూ. అల్మారి (తె. 3).

అమానగనుపువెదురు: ఉ. —గెన్నేదురు. కణుపులు

పక్కపక్కన అనుకొన్నట్లుండే వెదురుగడ; అమావాస్యరోజున పుట్టడంవల్ల ఇలా ఉంటుందంటారు. (కో. 1).

అష్టాలచెట్టు: ఉ. సెట్టు. ఒకేకుదురులో మొలిచిన రెండు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ ఈతచెట్లు (తె. 11).

అంబలిగంప: ఉ. అంబడి—; పర్యా. చద్దితట్టు. అంబలి మొ॥ పొలానికి చేరవేసేగంప (తె. 11, 13, 14).

అంబడిగుల్ల: పర్యా. చూ. అంబడితట్టు. పొలందగ్గరికి అంబలి (= జొన్నరవ్వతో కాచిన జావ) మొ॥ ఆహారపదార్థాన్ని తీసుకువెళ్ళేతట్టు; కొన్ని తట్టు ఆకారంలోనూ (కిందినుంచి మీదివరకు సమానంగా), కొన్ని గుల్ల ఆకారంలోనూ (= గుండ్రంగానూ కింద వెడల్పు తక్కువగానూ పోసుపోసు వెడల్పుగానూ) ఉంటాయి. (తె. 17).

అంబడితట్టు: పర్యా. అంబడిగుల్ల, అంబలిగంప, అంబలిమానె. పొలందగ్గరికి అంబలి (= జొన్నరవ్వతో కాచిన జావ) మొ॥ ఆహారపదార్థాన్ని తీసుకువెళ్ళేతట్టు; కొన్ని తట్టు ఆకారంలోనూ (= కింది నుంచి మీదివరకు సమానంగా), కొన్ని గుల్ల ఆకారం లోనూ (= గుండ్రంగానూ కింది వెడల్పు తక్కువ గానూ పోసుపోసు వెడల్పుగానూ) ఉంటాయి. (కో. 26).

అంబలిగంప. పర్యా. చూ. అంబడితట్టు. పొలందగ్గరికి అంబలి (= జొన్నరవ్వతో కాచిన జావ) మొ॥ ఆహారపదార్థాన్ని తీసుకువెళ్ళేతట్టు; కొన్ని తట్టు ఆకారంలోనూ (= కిందినుంచి మీదివరకు సమానంగా), కొన్ని గుల్ల ఆకారంలోనూ (= గుండ్రంగానూ కింద వెడల్పు తక్కువగానూ పోసుపోసు వెడల్పుగానూ) ఉంటాయి. (తె. 4).

అంబలిమానె: ఉ. —మాని; పర్యా. చూ. అంబడితట్టు పొలందగ్గరికి అంబలి (జొన్నరవ్వతో కాచిన జావ) మొ॥ ఆహారపదార్థాన్ని తీసుకువెళ్ళే తట్టు; కొన్నితట్టు ఆకారంలోనూ (= కిందినుంచి మీది వరకు సమానంగా), కొన్నిగుల్ల ఆకారంలోనూ (గుండ్రంగానూ కింద వెడల్పు తక్కువగానూ పోసుపోసు వెడల్పుగానూ) ఉంటాయి (కో. 28).

అంబు. 1. ఉ. అంబు, చూ. అమ్ము (1). బాణం కొననుండే ఉక్కుముక్కలాంటి పనిముట్టు; మేదరి అల్లకంలో మిగిలినపేడు తెంపడానికి, చేట, జల్లెడ మొ॥వాటికి అందు కట్టేటప్పుడు చిల్లులు పొడవ

దానికి వాడతారు; కొన్నిచోట్ల గుల్ల మొ॥వాటి అల్లకం పూర్తియైన తరువాత మిగిలిన నిలువులను వంచి లోపలికి దోపడానికి కూడా వాడతారు; ఇనపది; ఉరువునుబట్టి అరావాన్నిబట్టి రిరరకాలుగా ఉంటాయి. చూ. చిత్రాలు 15. క, చ. (కో. 2, 3, 5-18; తె. 1-3, 8, 12, 19, 30, 31; రా. 2, 4-9, 11); 2. ఉలిపిడికి తొడిగిన ఇనపకట్టు. (తె. 19); 3. పర్యా. జమ్ముకత్తి. జమ్ముపోచల్ని నిలువుగా చీరేకత్తి; సన్నగా, పలచగా, పొడుగ్గా, కోనుగా ఉంటుంది, కొన్నిటికి పిడి ఉంటుంది. (కో. 3).

అంబుగడ్డం: పర్యా. గడ్డం (2). అంబు. (చూ.) పడగ వెడల్పుగా ఉన్నచోట వంపుదిరిగిన భాగం. ఇలాటివి రెండుంటాయి. (కో. 10).

అంబుపడగ: పర్యా. చూ. పడగ (1). అంబు (చూ.)కు వెడల్పుగా ఉన్న భాగం; పాముపడగ, బరిసె మొ॥వాటి మాదిరిగా త్రిభుజాకారంలో ఉండే విళ్ళ; కొన్నిటి అంచులకు పదునుంటుంది; సేడు తెంపడానికి చిల్లులు పొడవడానికి పనికొస్తుంది; కొన్ని మొనదేలి ఉంటాయి; కొన్ని మొండిగా ఉంటాయి; కాడకొనతో చిల్లులు పొడవడానికి దీన్ని పిడిలా పట్టుకొంటారు. చూ. చిత్రం 15 బ. (కో. 18).

అంబుసూది: పర్యా. చూ. కూలు (2). ఒకరకం అంబు (చూ.)కు మొనదేలి ఉండేకాడ; సుమారు రెండుబెత్తల పొడుగూ చిటికెనవేలేడు లావు ఉండి గుండ్రంగా ఉంటుంది; చేటలు మొ॥వాటికి కట్టు కట్టేటప్పుడు దీంతో చిల్లులు పొడుస్తారు. చూ. చిత్రం 15 క, 1. (కో. 18).

అంబుసూరకత్తె: అమ్ము (బాణం మాదిరిది) ఆకారమూ, చురకత్తి ఆకారమూ రెండూ కలిసి ఉన్న చురకత్తి; పిడివేపు భాగం అమ్ములా మొనదేలి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 17. (కో. 13, 18).

అమ్ము: 1. చూ. అంబు (1). (తె. 6, 7, 9, 10, 13-25, 28; రా. 10); 2. పర్యా. చూ. ముక్కు (2). అంబు (చూ.) పడగ చివరికోను. చూ. చిత్రం 15 క. 2. (తె. 10).

అమ్ముమొదలు: పర్యా. చూ. కూలు (2). ఒకరకం అంబు (చూ.)కు మొనదేలి ఉండే కాడ; సుమారు రెండుబెత్తల పొడుగూ చిటికెనవేలేడు లావు ఉండి గుండ్రంగా ఉంటుంది; చేటలు మొ॥వాటికి కట్టుకట్టేటప్పుడు దీంతో చిల్లులు పొడుస్తారు. చూ.

చిత్రం 16 క. 1. (తె. 15).
 అమ్మవాయి: పర్యా. అబుగు (2). అంబు (చూ.)
 కున్న పదును; రెండువేపులా ఉంటుంది. (తె. 15).
 అర: 1. పర్యా. చూ. భానా(1). వెదురుగడలు నింప
 చేయడానికి చేసినకట్టుబడి; రెండుగజాల ఎడంలో
 5 రెండుగడలు (లేదా సరుగుడుకర్రలు) పాతి వాటికి
 ఎదురుగా గజంఎడంలో మరో రెండుగడలు (లేదా
 సరుగుడుకర్రలు) పాతి అనాలిగింటిపై చివర్లను
 కలుపుతూ అడ్డంగా మూడుగడలు (లేదా సరుగుడు
 కర్రలు) ఉట్టి ఒకవేపు భాగీ ఉంచుతారు; భాగీకన్న
 10 వేపునుంచి గడలు చూర్చినిండెతారు, భాగీవేపును
 గొలుసుతోగాని గడతోగాని మూసి తాళంగాడా
 వేసుకోవచ్చు (రా. 6, 11); 2 ఉ అర్ర; పర్యా.
 అ.తస్తు, కానా(5). వెదురుబద్దలతోనూ బొంగు
 లతోనూ చేసిన అలమారు (బీరువా)లో సామాను
 పెట్టుకోడానికి ఏర్పరిచిన భాగం; ఇలాటివి బయం
 టాయి. చూ. చిత్రం 101. 1. (తె. 4, 5, 10);
 3. కవల లుయ్యాలపెట్టెలో ఒకభాగం; ఇలాటివి
 రెండుంటాయి. (కో. 5).
 అరకట్ట: 1. పర్యా. బద్ద(ల)కట్ట. 25 వెదురుగడల్ని
 బద్దలుగా చీల్చికట్టిన కట్ట; ఇందులో 100 బద్ద
 లుంటాయి. (తె. 28); 2. 18 ఉడ్లు (ఉడ్డు - నాలుగు
 బద్దల మోపు (కో. 6).
 అరగంటు: చూ. అరగంటి (కో. 20).
 అరటితోటవాసం: పర్యా. అరటివాసం. అరటిచెట్టు
 గాలికి పడిపోకుండా అనుగాపెట్టే లావుపాటి వెదురు
 గడ; దీనికి దబ్బనం బట్టేటంత బోయంటుంది;
 మేదరిపనికి పనికిరాదు. (కో. 18).
 అరటిపండ్లుబుట్ట: అరటిపళ్ళుంచుకోడానికి అల్లిన
 వెదురుపేళ్ళబుట్ట; ద్రాక్షపళ్ళబుట్టలాగే అడుగున
 గద్దెలేకుండా అల్లుతారు. (తె. 24).
 అరటిమొగ్గ: తుంగవాప మధ్యలో అరటిమొగ్గ
 ఆకారంలోపడే దీక్షైను (కో. 3; రా. 4).
 అరటిమొగ్గలచాప. మధ్యభాగంలో అరటిమొగ్గ
 లాంటి దీక్షైనుఉండే తుంగవాప (కో. 3; రా. 4)
 అరటివాసం: ఉ. అరిటి—, అర్ది—; రూ. అంటి
 వాసం; పర్యా. అరటితోటవాసం. అరటిచెట్టు గాలికి
 పడిపోకుండా అనుగాపెట్టే లావుపాటి వెదురుగడ;
 దీనికి దబ్బనం బట్టేటంత బోయంటుంది. మేదరి
 పనికి పనికిరాదు. (కో. 16, 17, 23, 25).
 అరవమేదరి: ఉ. అర్వ—; మేదరివాళ్ళలో ఒకతెగ;
 పూర్వం వెదురుబద్దలు దొంగతనం చేసినందుకు

వీళ్ళను కులంనుంచి వెలివేళారట; కొన్నిచోట్ల ఈ
 తెగవాళ్ళు చేటలుతప్ప మిగతావి మాత్రం అల్లుతారు;
 కొన్నిచోట్ల అరవంగాని కన్నడంగాని మాట్లాడే
 మేదర్లు; మామూలుమేదర్లకూ వీళ్ళకూ వియ్యం
 పొత్తులేదు (తె. 10, 26, 28; రా. 8).
 అరవాయి: పర్యా. చూ. పదును(1). కత్తి అంబు,
 చురకత్తి, ఉలి మొ॥ వాటి వాడి; మెత్తగా తెగే
 భాగం; కొయ్యడానికి నరకడానికి వీలయినది. చూ.
 చిత్రాలు 12 కడ, 16 కప. (కో. 3).
 10 అరవీసె ఉక్కుకత్తి: ఉ. అరీసుక్కుకత్తి అరవీసెదు
 ఉక్కుతో చేసిన మేదరికత్తి (రా. 4).
 అరుగుతడక: ఉ. —తక్క, ఇంటికి వెనకభాగంలో
 అరుగుమీది నుంచి కట్టేతడక; దీర్ఘచతురస్రంగా
 ఉంటుంది. (తె. 23).
 15 అరుసుకొను: (క్రి.) ఉ. అర్సుకొను; అడిగి తెలుసు
 కోడం; వాకబుచెయ్యడం (తె. 20).
 అర్రతడక: ఉ. అర్రతక్క; పర్యా. చూ. చాటు
 తడక(1). ఇంట్లో గదులుగా విభజించడానికిగాని
 వరండాలో చాటుకోసంగాని అడ్డంగాకట్టే వెదురు
 20 పేళ్ళతడక. చూ. చిత్రం 36 చ. (తె. 23).
 అలకటిబొంగు: (< హిం. హల్కా -) ఉ అల్కటి
 బొంగు; బరువు తక్కువగా ఉండే వెదురుగడ.
 (తె. 17).
 అలమారు: చూ. అల్మారి (కో. 18).
 25 అలవ: పర్యా. ఎనుగు. కందె; చేనుచుట్టూ కంపతో
 గాని వెదురుగడలలోగాని కడతారు. (తె. 28).
 అల్లుగు ఉ. అల్లు; 1 పర్యా. చూ. పదును (1).
 కత్తి. అంబు చురకత్తి, ఉలి మొ॥ వాటి వాడి;
 మెత్తగా తెగే భాగం; కొయ్యడానికి నరకడానికి
 30 వీలైనది. చూ. చిత్రాలు 12 కడ; 16 కప.
 (తె. 14); 2 పర్యా. అమ్మవాయి. అంబు (చూ.)
 కున్న పదును; రెండువేపులా ఉంటుంది. (తె. 6, 7,
 9, 13, 31). 3 పర్యా. చూ. ముక్కు (2).
 అ.బు (చూ) పడగ చివరికోను. చూ. చిత్రం 18
 35 క. 2 (కో. 6; తె. 9).
 అల్మారా: చూ. అల్మారి. (తె. 10).
 అల్మారి. (< ఇం. Almirah). రూ. అమ్మారి,
 అంమారు. అల్మారా; వెదురుగడలతోనూ బద్దల
 తోనూ అరలరలుగా చేసిన అలమారు (బీరువా)
 40 చూ. చిత్రం 101. (తె. 4, 5, 8).
 అల్లకం: రూ. అల్లిక; పర్యా ఒడుపుకం, నేత. వెదురు
 పేళ్ళు పదుగుపేకలుగా కూర్చి బిగించడం; ఒక పేద

కిందినుంచి తరవాత మరోపేడు పైనుంచి ఆతరవాత మళ్ళీ కిందినుంచి వచ్చేటట్లు అల్లుతారు; తట్ట, బుట్ట, గంప, చేట మొ॥వి ఇలా అల్లుతారు. (కో; తె; రా.)

అల్లకమీసె: (< అల్లకం + ఈసె). ఉ. అల్లకం మీసె;

1. పర్యా. చూ. చుట్టుకర్ర. గంప, బుట్ట, తట్ట మొ॥ వాటి అల్లకంలో ఎత్తుభాగం అల్లడానికి వాడే కర్ర. (చూ.); పేడు వెడల్పులో సగముంటుంది; పేడుకన్న మందంగా ఉంటుంది. (కో. 10; రా. 5); 2. పూలసజ్జ తయారీలో అల్లకానికి పనికొచ్చే తాటి ఈసె. (కో. 12).

అల్లకంపేడు: 1. పర్యా. చూ. అడ్డం. తడక, బండి జల్ల, పిల్లలపొది, ఉయ్యాల, చెంద్రిక మొ॥ వాటి నిలువులచుట్టూ అడ్డంగా అల్లే మందం పేడు లేదా పలచటిబద్ద; మామూలు పేడుకన్న మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది. (కో. 1, 13); 2. పర్యా. చూ. చుట్టుకర్ర. గంప, బుట్ట, తట్ట మొ॥ వాటి అల్లకంలో ఎత్తుభాగం అల్లడానికి వాడే కర్ర. (చూ.); పేడు వెడల్పులో సగముంటుంది, పేడు కన్న మందంగా ఉంటుంది. (కో. 12).

అల్లకంబద్ద: పర్యా. చూ. అడ్డం. తడక, బండిజల్ల, పిల్లలపొది, ఉయ్యాల, చెంద్రిక మొ॥ వాటి నిలువుల చుట్టూ అడ్డంగా అల్లే మందంపేడు లేదా పలచటి బద్ద; మామూలు పేడుకన్న మందంగానూ వెడల్పు గానూ ఉంటుంది. (కో. 8, 12).

అల్లారుకేసె: (< ఇం. Cane). సముద్ర తీర ప్రాంతంలో పెరిగే ఒకరకం పేము. (కో. 11).

అల్లి. పేతతట్టలు మొ॥ అల్లడానికి పనికొచ్చే చువ్వలు వచ్చే ఒకచెట్టు; చువ్వలు నల్లగా, సన్నగా ఉంటాయి. (కో. 25).

అల్లీక: చూ. అల్లకం. (కో. 27)

అల్లీకర్ర: అల్లిచెట్టునుంచి తీసిన చువ్వ (బరిగె); సన్నగా నల్లగా ఉంటుంది; పేతతట్టలు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 25).

అల్లీనదండి. తోటిచాప అల్లకంలో పని మేదలుపెట్టిన పేపు పెట్టె అడ్డంచు; అల్లకంలో పూర్తి అయినది. (కో. 26).

అల్లీనబద్ద: పర్యా. చూ. అడ్డం. తడక, బండిజల్ల, పిల్లలపొది, ఉయ్యాల, చెంద్రిక మొ॥ వాటి నిలువుల చుట్టూ అడ్డంగా అల్లే మందంపేడు లేదా పలచటి బద్ద; మామూలు పేడుకన్న మందంగానూ వెడల్పు గానూ ఉంటుంది. (కో. 28).

అల్లు: (క్రి.) 1. పర్యా నేయు. (వెదురుపేళ్ళు) ఒకటి

పైకి ఒకటి కిందికి వచ్చేటట్లు కూర్చడం, కొన్ని చోట్ల రెండేసి పేళ్ళనుంచి నాలుగేసి పేళ్ళవరకు పెట్టి కూరుస్తారు; కొన్నిచోట్ల కూర్పు ఐమూలగా వస్తుంది; గంప, తట్ట, చేట, విననగర్ర మొ॥ ఇలా తయారుచేస్తారు. (కో; తె; రా.); 2. పర్యా. పేంచు. ఈతబద్దతో గంప, బండిజల్ల మొ॥ తయారు చేయడం. (తె. 13; రా. 8).

అవుజు: (< హిం. హౌజ్). పర్యా. గాబు. నీళ్ళు నిలక ఉంచుకోడానికి సిమెంటుతోగాని మట్టితోగాని చేసిన పెద్దతొట్టి. (తె. 4).

అనులుకట్టు: బురద (అసులు) నాగలిపణతనుంచి వారిణను కలిపికట్టే తాడు; ఈతదారదిగాని తాటి నారదిగాని. (తె. 9).

అనిఫాబాద్ బొంగు: అనిఫాబాద్ ఆడవుల్లో పెరిగిన వెదురుగద; నాణ్యమైంది. (తె. 24).

అనులు: బురదమన్ను. (రా. 10).

అనులుగంప: మిద్దె కట్టేటప్పుడు చెక్కలమీద పరవ దానికి అనులు (బురద) మోసేగంప. (రా. 10).

అస్తర్: కచ్చడం బండికిపైన గుడిశెలా కప్పే ఈత చాప. (తె. 22).

అస్సాంబెత్తం: అస్సాంరాష్ట్రంలో దొరికే పేము కర్ర; అల్లకంతీగ తీయడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 19).

అహోబిలం వెదురు: ఉ. అహోబిలం—; అహో బిలం (కర్నూలుజిల్లా) ప్రాంతంలో పుట్టిన వెదురు. (రా. 4).

ఆ

ఆతాశపుల్ల: పర్యా. పటాశపుల్ల. తారాణవ్వ, దీపావళికి వేసే తారాణవ్వలకు కొన్నిచోట్ల వెదురుపుల్ల వాడతారు. (కో. 2).

ఆకు: 1. పర్యా. చూ. అడిపోగు (1). గంప, బుట్ట, పిట్టి మొ॥ వాటి అల్లకంలో బొడ్డడుగూ అడుగూ అల్లడానికి వాడే పలచటి, సన్నటిపేడు (కొన్ని చోట్ల లావుది); వసరుకింది పేడును రెండు భాగాలుగా నిలువునాచీలిస్తే వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తు భాగం మూతివగర్ర అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 3. (తె. 8); 2. పర్యా. చూ. పేడు (1). వెదురుబద్ద సన్నగాచీలిస్తే వచ్చే పాయ సుమారు చిటికెనవేలేదు వెడల్పూ గోరంత మందమూ గజంన్నర పొడుగూ ఉంటుంది; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి వాడతారు; అల్లే వస్తువును

బట్టి దీని పొడుగు వెడల్పులు నిర్ణయించుకొంటారు. (రా. 1); 3. పర్యా. చూ. గావు. ఎరకలికత్తి (కొడవలి)లో వంపుదిరిగి పడునుగా ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 118. 3. (తె. 11); 4. పర్యా. చూ. ఈతాకు. ఈతచెట్టు మట్టనుంచి తీసిన ఆకు, $\frac{1}{4}$ అంగుళం వెడల్పు గోరుమందమూ ఉంటుంది; దీని మొదటిభాగం మధ్యభాగంకన్నా వెడల్పు తక్కువగా ఉండి, కొన సన్నగా మొనదేలి ఉంటుంది; తెల్లగానూ లేత పసుపువ్వుగానూ ఉంటుంది; మామూలుగా అంటుకొని ఉన్న రెండు పాయల్ని విడదీసిన తరువాత ఒక పాయనుకూడా ఈతాకు అనే అంటారు. చూ. చిత్రాలు 2, 2, 115. (తె. 7, 9, 11, 13, 20; రా. 13); 5. పర్యా. రేకు (4) కొబ్బరికమ్మ పక్కంచులో సన్నగా పొడుగ్గా పెరిగే ఆకుపచ్చ భాగం; రెండు పాయలుగా ఉండి మధ్యలో ఈనె ఉంటుంది; చెట్టుకు ఆకు వెనక్కి వాలి ఉన్నప్పుడు బోర్లించినట్లుండి ఈనె పైకిఉంటుంది. (కో. 20).

ఆకుచిల్లబొంగు: ఉ. - శిల్ల - ; పర్యా. చూ. పూస గనుపు కర్ర. కొమ్మ నరికేసినప్పుడు కణుపుదగ్గర చిన్న గుర్తుపడే వెదురుగడ; కణుపుదగ్గర పెరిగే కొమ్మ సన్నగా ఉండడంవల్ల దాన్ని నరికినప్పుడు సన్నటి గుర్తుపడుతుంది; దీన్ని చీల్చడం సులువు. (తె. 22).

ఆకుజమ్ము: వెన్ను పొడగ్గా పెరిగే ఒకరకం జమ్ము. (రా. 6).

ఆకుతొరబొంగు: పర్యా. చూ. ఆకు బోలుబొంగు, కణుపుకు కణుపుకూ మధ్య లోపల చాలా ఎక్కువ గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ, మామూలు లావు ఉంటుంది; దీన్నించి పేళ్ళు తక్కువగా వస్తాయి. (కో. 7).

ఆకుపచ్చబొంగు: పర్యా. పచ్చబొంగు, పచ్చవాసం. ఆకుపచ్చరంగులో ఉండే వెదురుగడ; లేతగా ఉంటుంది. (తె. 4).

ఆకుబుట్ట: పర్యా. చూ. ఆకులగంప. తమలపాకులు తీసుకువెళ్ళే గంప; అంచుచుట్టూ కట్టు (= పెండ్లె లేదా బొద్దు) ఉండదు. (కో. 6, 24).

ఆకుబోలు: వెదురుగడ లోపల ఎక్కువ వెడల్పుగా ఉండే భాగం. (కో. 12, 13-15, 17, 18).

ఆకుబోలుకర్ర: పర్యా. చూ. ఆకుబోలు బొంగు. కణుపుకు కణుపుకూ మధ్య లోపల చాలా ఎక్కువ గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ; మామూలు లావు ఉంటుంది; దీన్నించి పేళ్ళు తక్కువగా వస్తాయి. (కో. 12, 14).

5

10

15

20

25

30

35

40

ఆకుబోలుబొంగు: పర్యా. ఆకుతొరబొంగు, ఆకు బోలుకర్ర, ఆకుబోలువెదురు. కణుపుకు కణుపుకూ మధ్య లోపల చాలా ఎక్కువ గుల్లగా ఉండే వెదురు గడ, మామూలు లావు ఉంటుంది; దీన్నించి పేళ్ళు తక్కువగా వస్తాయి. (కో. 8, 9).

ఆకుబోలువెదురు: పర్యా. చూ. ఆకుబోలుబొంగు, కణుపుకు కణుపుకూ మధ్య లోపల చాలా ఎక్కువ గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ; మామూలు లావు ఉంటుంది; దీన్నించి పేళ్ళు తక్కువగా వస్తాయి. (కో. 11).

ఆకుముల్లు: పర్యా. చూ. ఈతాకుముల్లు. ఈతాకు చివరి సూదిలాంటి మొన చూ. చిత్రం 115.4. (తె. 16).

ఆకురాయి: కొడవలినూరే ఇనపపట్టి; గదుగ్గా ఉంటుంది. (తె. 20).

ఆకులగంప: పర్యా. ఆకుబుట్ట, ఆకులబుట్ట(1). తమలపాకులు తీసుకువెళ్ళే గంప; అంచుచుట్టూ కట్టు (= పెండ్లె లేదా బొద్దు) ఉండదు (కో. 3; రా. 4).

ఆకులగంపవార: ఉ. - గంపోర; తమలపాకులు తీసుకువెళ్ళే గంప అల్లడానికి వాడే పేరు; వెడల్పుగా ఉంటుంది; అంతమేత్రగా ఉండదు (కో. 31).

ఆకులగుజ్జెడ: పెళ్ళినందర్నాలో సారెసామాను పెట్టి ఇచ్చే వెదురుపేళ్ళు పెట్టె; చతురస్రాకారంగా మూరెడు పొడుగు ఉంటుంది; రెండు పొరలుగా ఉంటుంది; వెలుపలిపొర అల్లకంలో పేళ్ళమధ్య నందులు ఉంటాయి. (తె. 19).

ఆకులగుజ్జెన: 1. పర్యా. ఆకులబుట్ట(2), కరండి, కానాలబుట్ట ఇంట్లో వాడకంకోసం తమలపాకులు పెట్టుకొనే చిన్నబుట్ట; దీనికి కమాన్ బద్ద (పట్టుకో దానికి వీలుగా వంచకట్టిన వెదురుబద్ద) ఉంటుంది; కొన్నిటికి మూత ఉంటుంది; పేళ్ళమధ్య నందులు (ఖానాలు) ఉంటాయి; గద్దె ఉండదు (తె. 6, 9, 10, 14); 2. తమలపాకులు పెట్టుకొనే గుండ్రటి చిన్నబుట్ట; సారెపెట్టెలో మిగతా సామానుతోపాటు ఇది కూడా పెడతారు; దీనికి కమాన్ బద్దగాని గద్దె గాని ఉండదు; చుట్టూ కళ్ళుంటాయి (తె. 8).

ఆకులపెట్టె: తమలపాకులు పెట్టుకొనే చిన్న వెదురు పేళ్ళపెట్టె; బొట్టుపెట్టెలాంటిది. (తె. 22).

ఆకులబుట్ట: ఉ. - బుట్టి; 1. పర్యా. చూ. ఆకుల గంప. తమలపాకులు తీసుకువెళ్ళే గంప; అంచు చుట్టూకట్టు (= పెండ్లె లేదా బొద్దు) ఉండదు

(కో. 9; తె. 17); 2. పర్యా. చూ. అకుల గుణైః(1). ఇంట్లో వాడకంకోసం తమలపాకులు పెట్టుకొనే చిన్నబుట్ట; దీనికి కమాన్ బద్ద (పట్టుకోడానికి పీచుగా వంచితట్టిన వెదురుబద్ద) ఉంటుంది; కొన్నిటికి మూత ఉంటుంది; పేళ్ళమధ్య సందులు (ఖానాలు) ఉంటాయి; గద్దె ఉండదు. (తె. 17, 21, 22); 3. తమలపాకులు పెట్టుకొనే ఈతాకుల బుట్ట; పొడుగు ఉంటుంది. (రా. 8).

అడమోక్షు: చిరతలు లేకుండా ఒకపేపు తాడులోనే పొవొంజి (చూ.) వచ్చేటట్లుపేసిన మోక్ష. (కో. 30).

అడికట్టె: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపు కణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ; మేదరి వనికి ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 13).

అడిలోద్దిబొంగు; అడిలోద్ది అనే లోయలో పెరిగిన వెదురు (తె. 23).

అది: పర్యా. చూ. ఆయం. కొలత; పరిమాణం; చేట, తడక మొ॥ అల్లడానికి ముందు కొలతలు నిర్ణయించుకొంటారు; అల్లకానికి కావలసిన పేడు చీరుకోడానికి బద్ద మొ॥ వాటిని కొలిచి చూసు కొంటారు. (కో. 2).

అంధ్రఎరకలి: ఉ. —ఎరకలి; అంధ్రప్రాంతంలో ఉండే ఎరకలివాళ్ళు; బుట్టలు మొ॥ అల్లుతారు (తె. 28).

అయం: ఉ. వాయం, వాయి. రూ. ఆయ; పర్యా. అది, అల్లి, కొల. కొలత; పరిమాణం; చేట, తడక మొ॥ అల్లడానికి ముందు కొలతలు నిర్ణయించు కొంటారు; అల్లకానికి కావలసిన పేడు చీరుకోడానికి బద్ద మొ॥ వాటిని కొలిచి చూసుకొంటారు. (కో. 2, 3, 5, 6; తె. 6, 13, 18, 22; రా. 4, 5, 10).

అయి: చూ. ఆయం. (తె. 17, 20, 23).

అరగంటి: రూ. అరగంటు; వెదురుబొంగుకు రెండు కణుపులమధ్య ఎడం. చూ. చిత్రం 4.4. (కో. 19).

అరడ్డలగుల్లు: అరుఅడ్డల (36 కిలోల) ధాన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళగుల్లు. (తె. 22).

అరాకుపట్టె: పర్యా. ఏకేరుపట్టె. ఒకఅకు తప్పించి ఒకఅకు ఎక్కిస్తూ అల్లిన ఈతాకుపట్టె. (తె. 19).

అరుకట్టచేట: అంచుకు అరుకట్టు కట్టినచేట. (కో. 10).

అరుకడవలగాదె: రెండుక్వింటాళ్ళ ధాన్యం పట్టే గుమ్మ. (రా. 4).

అరుమళ్ళగుమ్మి: అరుమణుగుల ధాన్యంపట్టే గాదె. (తె. 21, 22).

అరుమానికలగుల్లు: ఉ. —మాన్కల—; 48 కిలోల ధాన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళగుంప. (తె. 21).

అరువు: దున్నేటప్పుడు భూమిలోకి దిగే నాగలికొన; మొనదేలి ఉంటుంది. (కో. 30).

5 అరె: కట్టెపిడి బిగించిన దబ్బనంలాంటి పనిముట్టు; చేట, జల్లెడ మొ॥ వాటికి కట్టుకట్టేటప్పుడు చిల్లులు పొడవడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 19. (రా. 8). అరెమొన: అరె(చూ.) కొన; సూదిలా ఉంటుంది. (రా. 3).

10 అరేయు: (< అరవేయు) (క్రి.) పర్యా. చూ. ఎండేయు. వచ్చి అరిపోవడానికి ఎండలోవేయడం; ఈతకమ్మలు కొట్టి ఎండలోవేస్తారు. (రా. 8).

అర్వి: (< ఇం. బెల్లి) పర్యా. కమాన్(2). వీధికి అడ్డంగా గాని ఇంటి సింహద్వావారం ముందుగాని తోరణాలు కట్టడానికి విలువంపుగా వెదురుబద్దలతో కట్టినచటం. చూ. చిత్రం 111. (తె. 14; రా. 8).

15 అర్జినరీయోగు: ఉ. అర్జెనరీ, అర్జెనర్, అర్జెనరీ; పర్యా. చూ. తర్జకానబొంగు. దాదాపు 8 సెం. మీ. వరకు లావుండే తక్కువరకం వెదురుగడ; చింత కాయలు రాంగొట్టడానికి అమర్ల తయారీకి సరికొస్తుంది; పేడుచీడానికి వనికరాదు. (తె. 17-19, 24)

అల్లి: పర్యా. చూ. ఆయం. కొలత, పరిమాణం; చేట, తడక మొ॥ అల్లడానికి ముందు కొలతలు నిర్ణయించు కొంటారు; అల్లడానికి కావలసిన పేడు చీరుకోడానికి బద్ద మొ॥ వాటిని కొలిచి చూసుకొంటారు. (రా. 8). అసామి: పర్యా. శేష్. వెదురుగడల వ్యాపారి. (కో. 7; రా. 4).

30 అను: కొడమ మూతిభాగంలో లోపల అనులగుండుకు మధ్యభాగంలో అమర్చిన పుల్లలకూరుని; పుల్లల కొన ఒకటి గుండుకూ మరొకకొన మూతిమధ్యకూ ఉండి పుల్లలన్నీ ఎదురు బదురుగా ఉంటాయి; వీటిమధ్య నుంచి చేప లోపలికి దూరేటప్పుడు ఇవి అడ్డంరావు; కాని చేప తిరిగిబయటికి పోకుండా అడ్డుకుంటాయి. (కో. 4).

35 అనుగా: (క్రి. విజ). పర్యా. సావుగా. నున్నగా; వెదురుపేడు చెక్కడానికి సంబంధించిన వాడుక. (రా. 1).

అనుగుండు: పర్యా. పిరగుండు. కొడమ. (చూ.) అదుగుభాగంలో వృత్తాకారంలో అమర్చిన వెదురు బద్ద. చూ. చిత్రం 73 క. 5. (కో. 2).

అనులగుండు: కొడమ తయారీలో మూతిభాగం

లోపల అను. (చూ.) దగ్గరచుట్టూ వృత్తాకారంలో
అమర్చిన వెదురుబద్ద (గుండు); దీనికే అను
అమర్చి ఉంటుంది; అసూ గుండూ కలిపి చేపలు
లోపలికి పోవడానికి వీలుగా కడతారు. చూ. చిత్రం
73 క 4. (కో. 4).

ఇ

ఇగ్గు: (క్రి.) పర్యా. గుంజు². లాగడం; చేట, జల్లెడ
మొ॥ వాటికి కట్టుముంగుతో కట్టుగట్టేటప్పుడు ముడి
వేస్తూ లాగుతారు. (తె. 2, 24; రా. 4).

ఇంగలం: ఉ. ఇంగులం, యింగలం, నిప్పు. (తె.15).

ఇంగలంముట్టి: (< ఇంగలం + ఉట్టి). ఉ. ఇంగుల
ముట్టి; పర్యా. ఉట్టి (2). కుంపటి, తిక్కడి (2)
శ్మశానానికి నిప్పు (ఇంగలం) కుండ తీసుకు
వెళ్ళడానికి వెదురుబద్దలతో కట్టిన చట్రం; ఉట్టి
మాదిరిగా, పట్టుకోడానికి బద్దలకు తాళ్ళుకడతారు.
(చట్రంమీద కుండ పెడతారు). చూ. చిత్రం 99).
(తె. 15).

ఇంజు: (క్రి.) గుంజడం, లాగడం. (రా. 6).

ఇంటిపండుగ: ఉ. యిటిం ; గదబవాళ్ళు మామిడి
పళ్ళు పండినప్పుడు చేసుకొనే పండుగ. (కో. 24).

ఇంటికప్పుబద్ద: ఇళ్ళకు కప్పే బెంగుళూరు పెంకుకు
అధారంగాపరిచే వెదురుబద్ద. (తె. 10).

ఇద్దుంగుమ్మి: రెండుతూముల (ఇద్దుం) ధాన్యంపట్టే
గాదె. (తె. 21).

ఇనపకట్టు: పర్యా. చూ. పొన్ను (1). మేదరికత్తి,
చురకత్తి, మచ్చురత్తి, ఉలి మొ॥ వాటి కట్టెపిడి
పగలకుండా పిడిచుట్టూ బిగించిన ఇనపరేకు. చూ.
చిత్రాలు 12 ట. 2; 16 ప. 2. (కో. 28).

ఇనపకడ్డి: చాప నేతమగ్గునికి దోణిమొద్దు (దోని
మాను) బిగించే పొడుగాటి ఇనపచువ్వ; దీనికి
నిలుపు (పడుగు) పోగుల కొనలు కడతారు.
(రా. 6).

ఇనపపట్టి: పేముబెత్తాన్ని వంచే మొద్దు పగలకుండా
బెత్తానికివేసిన ఇనపకట్టు. చూ. చిత్రం 134. 2.
(తె. 22).

ఇనపపుల్ల: చాప నేతమగ్గుంపలకకు అడ్డంగాపెట్టిన
చిన్న ఇనపచువ్వ. (రా. 6).

ఇమాలం: (< విమానం). పర్యా. చూ. పాడె.
శవాన్ని శ్మశానానికి తీసుకవెళ్ళడానికి వెదురుగడ
లతో కట్టిన సాధనం. చూ. చిత్రం 100. (తె. 10).

ఇరవైపట్టెలచాప: ఉ. యిర్వయిబట్టెల సాప; ఇరవై

ఈతాకుపట్టె (చూ.)లను పక్కపక్కగా చేర్చి
కుట్టిన ఈతచాప. (తె. 19, 21, 22).

ఇరవైముంతలగంప: ఇరవైముంత (ఒక కొత్త)ల
ధాన్యంపట్టే వెదురుగంప. (రా. 4).

5 ఇరసగంప: ఉ. ఇస్స ; 1 పర్యా. చూ. గంప (5).
ఈతచువ్వలతో అల్లిన గంప; గుల్లకన్న పెద్దది;
ధాన్యం పోసుకోడానికి ఎరువు చేరవేయడానికి
వాడతారు. (కో. 3); 2. ఇరస (= ఎనిమిది
మానికెల) ధాన్యంపట్టే ఈత గంప. (తె. 11);
10 3. ఆరద్దల (36 కిలోల) ధాన్యంపట్టే గంప.
(తె. 22).

ఇరసగుల్ల: ఉ. ఇర్స-; ఒక ఇరస (13 కిలోల)
ధాన్యంపట్టే గుల్ల. (తె. 25).

15 ఇరిగిడి: ఉ. యిరిగిడి, పర్యా. ఇరుపురి. లావుతాడు
పేనేటప్పుడు వచ్చే రెండుపాయల పురి. (కో. 23).
ఇరించు: (క్రి.) ఉ. యిరించు; కులం వాళ్ళంతా
కలిసి తప్పు చేసినవాణ్ణి నిలదీసి అడగడం.
(కో. 24).

ఇరించేయు: (క్రి.) వెదురుగడ, పొదలో చిక్కు
కోడం; ఇలా చిక్కుకొంటే గడ పెరగదు.
(కో. 24).

ఇరుకు: (తుంగ, జమ్ము) చాపనేతలో ఒకచాప
నేసినతరవాత మరో చాపనేత మొదలుపెట్టడానికి
రెంటికిమధ్య వదిలిన సందు; నాలుగు మూరలకొక
ఇరుకు ఉంటుంది. (రా. 4).

25 ఇరుపురి. ఉ. ఇరుపురి; పర్యా. ఇరిగిడి. లావుతాడు
పేనేటప్పుడు వచ్చే రెండుపాయల పురి. (తె. 9;
రా. 5).

ఇలారం: ఉ. యిలారం; 1. పర్యా. గాదె (3).
రెండు పుట్లనుంచి (పుట్టి ఆరు క్వీంటాళ్ళు)
ఇరవై పుట్లదాకా ధాన్యం నిలవ ఉంచుకొనే పెద్ద
గుమ్మి (చూ. గుమ్మి); ఇంటి ముందుగాని ఇంటి
ఆవరణలోగాని అరుగుమీదగాని స్థిరంగా ఉండేటట్లు
అల్లుతారు; పుల్చేరుకట్టె, వావిలికట్టె, గువ్వదాడు
కట్టె మొ॥వాటితో దీన్ని అల్లుతారు; కొప్పులాగా
30 దీనికి కప్పు ఉంటుంది. (తె. 9); 2 గుమ్మి
(చూ.) మీద ఈత చువ్వలతోను గడ్డితోను వేసిన
కప్పు; పైకి కోసుగా శిఖరంలా తేలుతుంది. చూ.
చిత్రం 74 ప. 4. (తె. 7).

40 ఇల్లారి: ఇంటిగవాక్షి (మిద్దెమీదికంత) మీద కప్పే
మూత. చూ. చిత్రం 75. (రా. 8).

ఇవ్వడం తివ్వడం: పర్యా. వియ్యంపొత్తు. (పెళ్ళి

సంబంధాల్లో ఆడపిల్లలను ఇచ్చిపుచ్చుకోవాలి; వియ్యమందడం; పెళ్ళి సంబంధం కలుపుకొనే అనుకూలత. (రా. 1).

ఇనకజల్లెడ: ఉ. జల్లెడి; ఇనక జల్లెడుకోడానికి మూరెడు బెత్తెడు వెడల్పుపెట్టి అల్లినజల్లెడ. (కో. 24).

ఇనరం: (<సం. విసరం). ఉ. ఇసిరం, ఇస్రం; విశాలం (తె. 1, 4).

ఇనికజల్లె: ఇనకపోసుకు రావడానికి బండిమీద వేసే జల. (కో. 15).

ఇస్తవతాడు: పడవలు కట్టడానికి వాడే కొబ్బరితాడు. (కో. 21).

ఈ

ఈక: పర్యా. చూ. రెప్ప. ఈతచాపకు వెనకవైపు కనిపించే ఆకు మొదటిభాగం. చూ. చిత్రం 122 క. (తె. 22).

ఈటె: ఈటెగా చేసిన వెదురుకర్ర. (కో. 9).

ఈతకట్టె: పర్యా. చూ. ఈతబరిగె. ఈతచెట్టు మట్టచీరి తీసినచువ్వ (బరిగె); సుమారు గజంనుంచి గజంన్నర వరకు పొడుగూ చిటికెనవేరెడు లావు ఉంటుంది; దీంతో గుమ్ములు, గంపలు బండి జల్లలు, తట్టలు మొ॥ అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 11. (తె. 9, 13, 16).

ఈతకమ్మ: పర్యా. ఈతమట్ట (1), సుడిమట్ట. ఈతచెట్టు కాండానికి (బోదె) అంటుకొని ఉన్నచోటినుంచి చివరివరకు రెండువేపులా ఆకులు పెరిగిన కట్టె, (బరిగె); మొదలు లావుగా ఉండి పోసుపోసు సన్న మవుతుంది. చూ. చిత్రాలు 2.1, 10. (కో. 19, 25; తె. 7, 11, 13, 16, 26).

ఈతచాప: ఉ. యీత్యాప. ఈతాకుతో అల్లిన చాప; ఒకవైపే సున్నగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 122. (తె. 19, 21, 22, 26; రా. 8).

ఈతచువ్వ: పర్యా. చూ. ఈతబరిగె. ఈతచెట్టు మట్ట చీరి తీసినచువ్వ (బరిగె); సుమారు గజంనుంచి గజంన్నర వరకు పొడుగూ చిటికెనవేరెడు లావు ఉంటుంది; దీంతో గుమ్ములు, గంపలు, బండి జల్లలు తట్టలు మొ॥ అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 11. (తె. 7, 9).

ఈత(చెట్టు): ఉ. యీతచెట్టు; రూ. ఈదు. కొబ్బరి చెట్టు ఆకారంలో ఉండే ఒకరకం చెట్టు; ఎత్తు తక్కువ; దీని కాండంమట్టా కొయ్యలుంటాయి;

తలచుట్టూ మట్టలుంటాయి; కమ్మకు రెండువేపులా వేరెడు వెడల్పు ఆకులు ఉంటాయి; ఆకుకొనక ముల్లుంటుంది; చాపలు మొ॥ అల్లుడానికి పని కొస్తాయి; ఈ చెట్టుకు కల్లు పారుతుంది; మట్టల నుంచి నార తియ్యవచ్చు; Date Palm, Wild Date Tree, Phoenix Sylvestris, Roxb. చూ. చిత్రం 2. (కో; తె; రా).

ఈతపిల్ల: పర్యా. లేతచెట్టు. పెరుగుతున్న లేత ఈత చెట్టు. (తె. 11).

ఈతపుల్లెరకలి: ఉ. పుల్లలెక్కలి, పర్యా. చూ. ఈతెరకలి. ఈత బరిగెలతోనూ ఆకులతోనూ బుట్టలూ చాపలూ మొ॥ అల్లి జీవించే ఎరకలివాళ్ళు. (కో. 4).

ఈతపొట్టె: చేట మొ॥వాటికి కట్టు కట్టడానికి ఈత బరిగెనుంచి తీసినపేడు. (తె. 7, 8).

ఈతపొరక: ఈతమట్టల్ని రెండుపాయలుగా పొడుగ్గా చీల్చి మొదళ్ళు విరిచేసి కట్టిన చీపురు. చూ. చిత్రం 142. (తె. 8).

ఈతబరిగె: ఉ. - బర్రె, బర్రెగె; రూ. ఈతబర్రె - పర్యా. ఈతకట్టె, ఈతచువ్వ, ఈతరువ్వ. ఈతచెట్టు మట్టచీరి తీసిన చువ్వ (బరిగె); సుమారు గజంనుంచి గజంన్నర వరకు పొడుగూ చిటికెన వేరెడులావు ఉంటుంది; దీంతో గుమ్ములు, గంపలు, బండి జల్లలు, తట్టలు మొ॥ అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 11. (తె. 11, 14).

ఈతబర్రె: చూ. ఈతబరిగె. (రా. 8, 9).

ఈతమట్ట: 1. రూ. ఈతమండ; పర్యా. చూ. ఈత కమ్మ. ఈతచెట్టు కాండానికి (బోదె) అంటుకొని ఉన్నచోటి నుంచి చివరివరకు రెండువేపులా ఆకులు పెరిగినకట్టె (బరిగె); మొదలు లావుగా ఉండి పోసుపోసు సన్నమవుతుంది. చూ. చిత్రం 2.1, 10. (తె. 14, 19, 20, 22, 26); 2. పర్యా. కొయ్య (7), జెగ్గ, మొద్దె (2). ఈతచెట్టు కాండానికి (బోదె) అంటుకొని ఉన్న కమ్మ మొదటి భాగం; రెండుమూడు వేళ్ళ వెడల్పు వేరెడు మందమూ ఉంటుంది; మొదట వెడల్పుగా ఉండి పోసుపోసు సన్నమవుతుంది; నరికినప్పుడు కొన్ని చోట్ల చెట్టుకే మిగిలిపోతుంది. చూ. చిత్రం 10. (కో. 3, 19, 25; తె. 20).

ఈతమండ: చూ. ఈతమట్ట (1) (కో. 3; తె. 9). ఈతమాను: పర్యా. చూ. పెద్దతచెట్టు. లావుగా పొడుగ్గా పెరిగే ఈతచెట్టు. (రా. 8).

ఈతరువ్వ: పర్యా. చూ. ఈతబరిగె. ఈతచెట్టుమట్ట
చీరి తీసిన చువ్వ (బరిగె); సుమారు గజంనుంచి
గజంన్నర వరకు పొడుగూ చిటికెనవేలెడు లావు
ఉంటుంది; దీంతో గుమ్ములు, గంపలు, బండిజల్లులు,
తట్టు మొ॥ అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 11. (కో. 11). 5
ఈతలెరకలి: ఉ. —ఎక్కలి; పర్యా. చూ.
ఈతెరకలి. ఈతబరిగెలతోనూ ఆకులతోనూ బుట్టలూ
చాపలూ మొ॥ అల్లి జీవించే ఎరకలివాళ్ళు. (రా. 8).
ఈతాకు: ఉ. యీతాకు; పర్యా. ఆకు(4), కమ్మ(3),
రేకు(5). ఈతచెట్టుమట్ట నుంచితీసిన ఆకు; 10
అంగుళం వెడల్పూ గోరుమందమూ ఉంటుంది;
దీని మొదటిభాగం మధ్యభాగంకన్నా వెడల్పు
తక్కువగాఉండి, కొనసన్నగా మొనదేలి ఉంటుంది;
తెల్లగానూ లేతపసుపువ్వుగానూ ఉంటుంది;
మామూలుగా అంటుకొని ఉన్న రెండుపాయల్ని 15
విడదీసిన తరువాత ఒకపాయకు కూడా ఈతాకు
అనే అంటారు. చూ. చిత్రాలు 2, 2, 115. (తె. 7,
8, 11, 13, 19, 22; రా. 8, 9).
ఈతాకుముల్లు: పర్యా. ఆకుముల్లు, ముల్లు(4). 20
ఈతాకుచివరి సూదిలాటి మొన చూ. చిత్రం 115.4.
(రా. 8).
ఈతెరకలి: ఉ. ఈతెక్కలి; పర్యా. ఈతపుల్లెరకలి,
ఈతలెరకలి. ఈతబరిగెలతోనూ ఆకులతోనూ
బుట్టలూ, చాపలూ మొ॥ అల్లి జీవించే ఎరకలివాళ్ళు
(తె. 1). 25
దు: చూ. ఈత (చెట్టు) (తె. 9).
దులనిచ్చెన: ఉ. యీదుల—; కల్లుతీసేవాళ్ళు
ఈతచెట్టు ఎక్కడానికి వేసుకొనే నిచ్చెన; మిద్దెల
నిచ్చెనకన్న చిన్నది; నిలువుగడలూ మెట్లూనన్నగా,
పొట్టిగా ఉంటాయి; మోసుకుపోవడానికి వీలుగా 30
బరువుతక్కువ ఉంటుంది (తె. 17; రా. 8).
నె: ఉ. ఈన, యీన, యీని, యీనె, వీన; 1. రూ.
యీనె, యేన; పర్యా. చూ. పేడు(1). వెదురుబద్ద
సన్నగా చీలిస్తేవచ్చేసాయ; సుమారు చిటికెనవేలెడు
వెడల్పూ గోరంత మందమూ గజంన్నర పొడుగూ 35
ఉంటుంది; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లుడానికి వాడతారు;
అల్లెవస్తువునుబట్టి దీని పొడుగు వెడల్పులు నిర్ణయం
చుకొంటారు. (కో. 20, 23-25, 27-31); 2. రూ.
ఈనేం; పర్యా. చూ. సన్న(౦)పేడు. వెడల్పు
చాలాతక్కువగా ఉన్న వెదురుపేడు; కొన్నిచోట్ల 40
చాలాపలకగా ఉన్నది. (తె. 1, 2; రా. 5).
3. పర్యా. చూ. కర్ర(3). గోవ (వార) నుంచి

పొడుగూ తీగలావచ్చేట్టు చీరినభాగం; పేడు
వెడల్పులో సగంగాని అంతకన్న తక్కువగాని
ఉంటుంది; పేడుకన్న మందగూనూ కొంచెం
ఉబ్బెత్తుగానూ ఉంటుంది; గంప, తట్ట, గుల్ల, బుట్ట
మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపుల చుట్టూ చుట్టడానికి
పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47 చ.1. (కో. 1, 3-5,
7, 8, 10, 12, 13, 15, 16, 18; తె. 20);
4. పర్యా. చూ. చుట్టుకర్ర. గంప, బుట్ట, తట్ట
మొ॥వాటి అల్లకంలో ఎత్తుభాగం అల్లడానికివాడే
కర్ర (చూ.); పేడువెడల్పులో సగముంటుంది.
పేడుకన్నా మందంగా ఉంటుంది. (రా. 3, 4);
5. పర్యా. చూ. తడకపేడు. తడకఅల్లుడానికి
వెదురుబద్ద చీరితీసినపేడు; వెడల్పుగానూ (=రెండు
వేళ్ళసాటి) మందంగానూ ఉంటుంది. (కో. 19,
26); 6. పర్యా. చూ. అడ్డం. తడక, బండి
జల్లు, పిల్లలపొది, ఉయ్యాల, చెంద్రిక మొ॥వాటి
నిలుపులచుట్టూ అడ్డంగాఅల్లె మందంపేడు లేదా
పలచటిబద్ద; మామూలు పేడుకన్న మందగానూ
వెడల్పుగానూ ఉంటుంది. (కో. 20, 25, 31);
7. పర్యా. చూ. పెండెవార. బుట్ట, తట్ట, గంప
మొ॥వాటి అల్లకంపనికోకట్టు (బొప్ప) చుట్టడానికి
ఉపయోగించే కర్ర (చూ. కర్ర); పేడులో సగం
వెడల్పు కొంచెం గుండ్రంగానూ లావుగానూ
ఉంటుంది; బద్దకుపల్లంగా ఉండేభాగం నుంచి చీల్చి
తీస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 6. (కో. 17);
8. పర్యా. చూ. అడిపోగు(1). గంప, బుట్ట,
సిబ్బి మొ॥వాటి అల్లకంలో బొడ్డడుగూ అడుగూ
అల్లడానికి వాడే పలచటి సన్నటిపేడు (కొన్నిచోట్ల
లావుది); పసరుకింది పేడును రెండుభాగాలుగా
నిలువుగా చీలిస్తే వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం
మూతిదగర అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు. (తె. 31;
రా. 3); 9. ఈతకమ్మ వెన్నుచీరితీసిన సన్నటితీగ
లాంటి భాగం; బుట్టలల్లుడానికి పనికొస్తుంది.
(కో. 3; రా. 8); 10. ఈత, తాటి, కొబ్బరి ఆకుల
రేకులు ఒకదాన్నొకటి అంటుకొని ఉండేచోట
పొడుగూ సన్నటితీగలా ఉండేపుల్ల; చెట్టున
ఉన్నప్పుడు వైవైపు పొట్ట, కిందివైపు ఈనె
ఉంటాయి. (కో. 12, 19-23, 26; తె. 19, 22,
26); 11. పర్యా. చూ. రెప్ప. ఈతచాపకు వెనక
వైపు కనిపించే ఆకుమొదటిభాగం. చూ. చిత్రం
122.3. (రా. 9).
ఈనెకట్టు: ఉ. యీనె శూర్క-బుట్ట (చూ.)కు

మధ్యభాగంలో ఒకే ఈనెతో పలచగావేసిన కట్టు.

చూ. చిత్రం 49 1. (కో. 24).

ఈనెకర్రలదియ్యం: గోధుమల్లా ఉండే వెదురు దాన్యం. (కో. 24).

ఈనెజ్జెబు: వెదురు ఈనెలతో అల్లిన జ్జేబు; చూ. జ్జేంపు. (కో. 10).

ఈనెబుట్టు: వెదురు ఈనెలతోగాని, తాటి ఈనెలతోగాని అల్లినబుట్టు. (కో. 9, 12).

ఈనెబొద్దు: గంప మొ॥ వాటికి మూతి మొ॥ బోట్ల కర్ర (ఈనె)తో గట్టిగా, చిక్కగా అల్లిన ఉద్బొత్తు భాగం. (కో. 8).

ఈనెలాగు. (క్రి.) ఉ. ఈన ; వెదురుబద్ద చీరి కర్ర (= సన్నటి తీగలాంటిది) తియ్యవం. (కో. 12).

ఈనె వెదురు: ఉ. యీనెదురు. కణుపులమధ్య మూరెడు కన్న ఎక్కువ ఎడముండి లావుగా ఉండే వెదురు గడ; మామూలుగా బోలుగాఉండి కండ తక్కువ ఉండటంవల్లా వంకలు వంకలుగా ఉండటంవల్లా ఇది మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు, ఇంటివాసాలకూ కంచెలకూ వాడతారు. (కో. 23-25).

ఈనెం: చూ. ఈనె (2). (తె. 29).

ఈబ్బి: ఉ. ఈపై; చూ. విబూది. (తె. 5, 19).

ఈబు: చూ. విబూది. (తె. 12).

ఈరెప్పెవినసగర్ర: ఉ. యీరెప్పె ఇనసగర్ర. ఈరెప్పె (= ఈళ్ళుతీసే దువ్వెన)లాంటి దీదైనువచ్చే వినస గర్ర. (తె. 18).

ఉ

ఉగ్గందబ్బు: ఉ. -డబ్బు; పర్యా.చూ. కమాన్ బద్ద (1). చేతిబుట్టు, కంతబుట్టు, గద్దెబుట్టు, గ్లాసుబుట్టు మొ॥ వాటికి వంచికట్టిన బద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించడానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (ఆర్పి) మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (తె. 6).

ఉగ్గం: పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద (1). చేతిబుట్టు, కంతబుట్టు, గద్దెబుట్టు, గ్లాసుబుట్టు మొ॥ వాటికి వంచి కట్టిన బద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించడానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (ఆర్పి)మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (కో. 29; తె. 22, 24).

ఉగ్గి: ఉ. పుగ్గి. వెదురుబద్దతో గుండ్రంగా వంచివేసిన రింగు; చేటకు అంచుకట్టేటప్పుడు అంచుదుట్టూ బద్దలు (లోపలినుంచి వెలుపలినుంచి) పెట్టి కొమ్ము

వేపుబద్దలు అంచుకుపట్టుకొని ఉండేటట్లు దీన్ని చేట ముందలిభాగంలో తొడుగుతారు. (కో. 28).

ఉంగరం: కమ్మకత్తి (చూ.)ని వెదురుగడకు బిగించి ఉంచడానికి రెంటికికలిపి తొడిగిన ఇనపడుట్టు. చూ. చిత్రం 14 క. 3.

ఉట్టి: ఉ. పుట్టి. 1. చిలక్కొయ్య, దూలం మొ॥ వాటికి వేలాడదీసే చిక్కం; సుమారు గజంపొడుగు తాళ్ళు మూడు చెక్రంలా అల్లినమట్టుకు కలిసి ఉంటాయి; పైనించి దీన్ని దూలానికి వేలాడదీసి లోపల కుండలు, పాత్రలు పెట్టుకుంటారు. చూ. చిత్రం 148. (కో. 20, 25, 29; రా. 4, 5); 2. పర్యా. చూ. ఇంగలముట్టి. శ్మశానానికి నిప్పుల (ఇంగలం) కుండ తీసుకువెళ్ళడానికి వెదురుబద్దలతో కట్టిన చక్రం; ఉట్టిమాదిరిగా పట్టుకోడానికి బద్దలకు తాళ్ళు కడతారు (చక్రంమీద కుండపెడతారు). చూ. చిత్రం 99. (తె. 10); 3. అనిపోగులు దూర్చడానికి ఉట్లకర్ర (చూ.)కు వేసిన దారపుముడి. (రా. 4).

ఉట్లకట్టె: పర్యా. చూ. అనికర్ర. చాప నేతమగంలో ఒక అని (= ఒకటివిడిచి ఒకటిగాఉండే పోగుల వరస)ని అసిమిపట్టి ఉంచే గజంపొడుగు కర్ర; ఇది ముక్కనాల కర్రలకు (= గుడిసెమాదిరిగా నిలబెట్టిఉన్న మూడు కర్రలు) వేలాడదీసిఉంటుంది; దీనికి పొడుగునా ఉండే దారాల కొలుకుల్లోంచి ఒక వరస అనిపోగులు దూర్చి ఒకచివర ఎగదండుకూ ఇంకోచివర దిగదండుకూ కడతారు; ఈ అనికర్రను కిందికి దింపినప్పుడు ఒకవరస అనిపోగులు కిందికి వచ్చి ఒకవరస అనిపోగులు పైకిలేస్తాయి; అప్పుడా పోగులమధ్య తుంగపోచను దూరుస్తారు. చూ. చిత్రం 120 క. 4. (రా. 4).

ఉట్లకర్ర: పర్యా. చూ. అనికర్ర. చాపనేతమగంలో ఒక అనిని (చూ. అని(10)) అసిమిపట్టి ఉంచే గజం పొడుగు కర్ర; ఇది ముక్కనాల కర్రలకు (= గుడిసెమాదిరిగా నిలబెట్టి ఉన్న మూడుకర్రలు) వేలాడదీసి ఉంటుంది; దీనికి పొడుగునా ఉండే దారాల కొలుకుల్లోంచి ఒకవరస అనిపోగులు దూర్చి ఒక చివర ఎగదండుకూ ఇంకోచివర దిగదండుకూ కడతారు; ఈ అనికర్రను కిందికి దింపినప్పుడు ఒకవరస అనిపోగులు కిందికివచ్చి ఒకవరస అనిపోగులు పైకిలేస్తాయి; అప్పుడా పోగులమధ్య తుంగపోచ దూర్చి మళ్ళీ అనిమార్చి మరో తుంగ పోచను దూరుస్తారు. చూ. చిత్రం 120 క. 4.

(కో. 3).
ఉద్ధ: నాలుగు వెదురుబద్దల లెక్క. (కో. 6).
ఉండ. ఉ. వు:ట 1. పర్యా. పిట్టి, బింద. కొబ్బరి
తామర; బంధిలా గుండ్రంగా గాని మూరెను
పొడుగున చెక్రంలాగాని చుట్టినది (కో. 5, 19,
29); 2 పర్యా. కండె కుంబంనారసేని పొడుగు
గాని గుండ్రంగాని చుట్టినది. (కో. 3; రా. 6).
ఉద్ధి: బుడచటం. (కో. 30).
ఉప్పు: ఉప్పు అంబి(2); ఉప్పు కలిక. తామ
నూనె, ముద్ద(2). చిక్క కట్టు నితో మన్ను
సిమెంటూ మొ॥ మోయడానికి వాడేటట్లు ఇను
పెంకె ఆకారంలో ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల అడుగు
స. తలంగా ఉండి గిన్నెమాదిరిగా ఉంటుంది.
(కో. 20).
ఉప్పుపక్క పర్యా. చూ. ఉప్పురత్త. ఇళ్ళకట్టుబడి
పక్కలో మన్ను సిమెంటూ మొ॥ మోయడానికి
వాడేటట్లు; ఇనుపపెంకె ఆకారంలో ఉంటుంది;
కొన్నిచోట్ల అడుగు సమతలంగా ఉండి గిన్నె
మాదిరిగా ఉంటుంది. (కో. 12).
ఉప్పులం: వెదురుమొక్కకు సోకే ఒకతెగులు; గడ
ఎండిపోతుంది. (కో. 7).
ఉప్పుతుంగ ఉప్పువాగుల్లోనూ సముద్రతీరంలోనూ
పెరిగేతుంగ; సమిలితే ఉప్పుగా ఉంటుంది; మధ్యలో
నిలువునా బోలుగా ఉంటుంది; దీన్ని చీల్చకుండానే
చాపలునేస్తారు; ఇళ్ళు కప్పడానికి కూడా
పనికొస్తుంది. (కో. 3).
ఉప్పుబుట్ట: ఉ. - బుట్టి. ఉప్పుపోసి పెట్టుకోడానికి
అల్లిన చిన్న వెదురుపేళ్ళబుట్ట. (కో. 4, 28;
తె. 8).
ఉప్పురకలి: ఉ. ఉప్పురకలి. ఉప్పుపండించి అమ్మే
ఎరకలివాళ్ళు; ఒకతెగ. (కో. 4).
ఉయ్యాల: పర్యా. ఉయ్యాలతట్ట, ఉయ్యాలతోటె,
ఉయ్యాలపెట్టె, తోటె. పసిపిల్లల్ని పడుకోబెట్టి
ఊపేది; వెదురుపేళ్ళతోగాని ఈతచువ్వలతోగాని
సేముతోగాని అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 44.
(కో. 3-7, 8, 11, 31; రా. 4).
ఉయ్యాలబానా: ఉ. - బాన; పర్యా. చూ. బాన(5)
ఉయ్యాల అల్లకంలో అడుగుభాగంలోనూ పక్కలా
బద్దలమధ్య వచ్చినసందు; గడి. (రా. 11).
ఉయ్యాలతట్ట: ఉ. ఉయ్యాల-1, పర్యా. చూ.
ఉయ్యాల. పసిపిల్లల్ని పడుకోబెట్టి ఊపేది; వెదురు
పేళ్ళతోగాని ఈతచువ్వలతోగాని సేముతోగాని

అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 44. (కో. 31).
ఉయ్యాలతోటె: ఉ. తోటి; చూ. ఉయ్యాలతోటెల;
పర్యా. చూ. ఉయ్యాల. పసిపిల్లల్ని పడుకోబెట్టి
ఊపేది; వెదురుపేళ్ళతోగాని ఈతచువ్వలతోగాని
సేముతోగాని అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 44. (కో. 3,
10, 11, 15; తె. 7, 21, 32, 31; రా. 8).
ఉయ్యాలబొట్టె: చూ. ఉయ్యాలతోటె (తె. 6, 9,
14)
ఉయ్యాలబొట్టె పర్యా. చూ. ఉయ్యాల పసిపిల్లల్ని
పడుకోబెట్టి ఊపేది వె. పేతో. ని ఈత
చువ్వలతోగాని సేముతోగాని అల్లుతారు. చూ.
చిత్రం 44. (రా. 4, 6)
ఉయ్యాలమంచం పేముతో తయారుచేసిన వదరపు
బల్ల; కూర్చుని ఉయ్యాల ఊగుతారు. (తె. 22).
ఉలి: పర్యా. చీల్చి. సుమారు రెండువేళ్ళ వెళ్ళు
చీల్చినవేయిన్న తక్కువ మందమూ రెండువేళ్ళ
పొడవుగా ఉండే ఇనుపకమ్మకి ఒక వేసకొయ్య పిడి
అమర్చిఉన్న పనిముట్టు; కొన్నిటికి పిడి ఉండదు;
వెడల్పుగా ఉన్నవేళ్ళ పదునుంటుంది; వీటిలో పెద్దవీ
చిన్నవీ ఉంటాయి; వెదురుగడలతో నిచ్చెనలా
మంచాలూ మొ॥ చేసేటప్పుడు గడకు చిల్లిచెయ్య
డానికి మేదరివాళ్ళు వాడతారు. చూ. చిత్రాలు 20.
క, చ. (కో. 29; తె. 6, 15, 17, 19, 31;
రా. 5, 6).
ఉలివాయి: ఉ. వులి-1, ఉలికి పదునున్న భాగం;
చిల్లి చేసేటప్పుడు కట్టెలోకి దిగేది (తె. 15).
ఉల్లారు: (క్రి.) పూర్తిగా ఎండడం. (తె. 23).
ఉల్లిగడ్డలబుట్ట: ఉ. - బుట్టి. ఉల్లిగడ్డలు పెట్టుకో
డానికి జైలిలు జైలిలుగా అల్లిన వెదురుపేళ్ళ బుట్ట.
(తె. 28).
ఉల్వడి: బియ్యం గాలించే గుల్ల; కింద కోసుగా
సన్నగాఉండి పోసుపోసు పైన వెడల్పు అవుతుంది.
చూ. చిత్రం 84. (తె. 25).
ఉళ్ళుకట్ట: (<? ఉరులకట్ట). తుంగచాప నేతలో
నిలుపు (పడుగు) పోగులను దూర్చడానికి కొలుకు
లుగా తీర్చిన దారాలు. (రా. 2).

ఉత్తర

ఉత్తరగంప: ఉ. ఉత్తరగంప. పర్యా. ఉత్తరతట్ట, జల్లగంప,
పొట్టుగంప (1), పొట్టుజల్ల (2). వరిపొట్టు (ఉత్తర)
మోసుకుపోవడానికి పళువులకు మేతగాపెట్టే ఉలవల
పొట్టు పెనగపొట్టు మొ॥ మోసుకుపోవడానికి

వాదే పెద్ద గంప. (కో. 15, 17, 18).
 ఊకజల్లు: పర్యా. పొట్టుజల్లు (1). పొట్టు (ఊక)
 రవాణాచేసే బండిమీద పరపదానికి అల్లిన జల్లు.
 (కో. 10, 13, 15, 17; తె. 31).
 ఊకత్తు: పర్యా. చూ. ఊకగంప. వరిపొట్టు (ఊక)
 మోసుకుపోవడానికి పశువులకు మేతగాపెట్టే ఉలవల
 పొట్టూ సెనగపొట్టూ మొ॥ మోసుకుపోవడానికి
 వాడే పెద్ద గంప. (కో. 19).
 ఊచ: ఉ. ఊన; 1 పర్యా. చూ. బద్ద (4). వినన
 గ్రర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అంచువెంబడి
 అనున్న సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి
 గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టంతోడిగే బద్దకు చివర
 గొట్టం జొరకుండా ఉండడానికి బుడిచె ఉంటుంది.
 చూ. చిత్రం 31 ట. 2. (తె. 22, 23). 2. అంబు
 (చూ.) కాడ. (కో. 10).
 ఊచగా: (క్రి. విణ.). ఉ. ఊనగ. సన్నగా; వెదురు
 గడ సన్నగా ఉన్నప్పుడు ఇలా ఉంటారు.
 (కో. 1).
 ఊచతల: ఉ. ఊన; పర్యా. చూ. బొడ్డె (3). వినన
 గ్రర గొట్టం (కాడకు తొడిగింది) జాతిపోకుండా
 కాడచివర ఉబ్బెత్తుగా ఉండే భాగం; వెదురుబద్ద
 కణుపును చెక్కుకుండా ఉబ్బెత్తుగా విడిచిపెడతారు.
 చూ. చిత్రం 31 త. 3. (తె. 22).
 ఊచమడిమె: ఉ. ఊన -; పర్యా. చూ. కాడ (1).
 మేదరికత్తి, చురకత్తి మొ॥ పట్టురానే కడ్డిలాంటి
 భాగం; కొన్నిటికి కాడ మాదిరిగానూ కొన్నిటికి
 తొడిమె మాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా
 ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 18 క. 1. (తె. 28).
 ఊడుగుకట్టె: ఉ. ఊడుగట్టె. పర్యా. చూ. ఊడుగు
 బరిగె. ఊడుగుపొద నుంచి తీసిన చువ్వ (బరిగె);
 గచ్చకాయ రంగులో ఉంటుంది; దీని ఆకు మూడు
 వేళ్ళ వెడల్పున వేలెడు పొడుగ్గా ఉంటుంది; ఈ
 చువ్వను మట్టితట్టలు, పశువుల మేతజల్లు
 (సొమ్ముల కొల్లం) మొ॥ అల్లడానికి వాడతారు.
 (తె. 14).
 ఊడుగుబరిగె: ఉ. ఊడుగ్—; పర్యా. ఊడుగుకట్టె;
 ఊడుగురువ్వ. ఊడుగు పొదనుంచి తీసిన చువ్వ
 (బరిగె); గచ్చకాయ రంగులో ఉంటుంది; దీని ఆకు
 మూడువేళ్ళ వెడల్పున వేలెడు పొడుగ్గా ఉంటుంది;
 ఈ చువ్వను మట్టితట్టలు, పశువుల మేతజల్లు
 (సొమ్ముల కొల్లం) మొ॥ అల్లడానికి వాడతారు.
 (తె. 14).

5

10

15

20

25

30

35

40

ఊడుగురువ్వ: పర్యా. చూ. ఊడుగుబరిగె. ఊడుగు
 పొదనుంచి తీసినచువ్వ (బరిగె); గచ్చకాయ
 రంగులో ఉంటుంది; దీని ఆకు మూడువేళ్ళ వెడ
 ల్పున వేలెడు పొడుగ్గా ఉంటుంది; ఈ చువ్వను
 మట్టితట్టలు, పశువుల మేతజల్లు (సొమ్ముల కొల్లం)
 మొ॥ అల్లడానికి వాడతారు. (కో. 25).
 ఊత: 1. పర్యా. చూ. కోళ్ళగూడు (1). కోళ్ళను
 కమ్మడానికి (మూయాడానికి) వాడేగంప; వెడల్పు
 అడుగున తక్కువగానూ పోసుపోసు ఎక్కువ
 గానూ ఉంటుంది; అంచు భాగంవేపు కమ్ముతారు;
 అడుగు కొన్నిటికి సమతలంగానూ కొన్నిటికి
 మధ్యనుంచి సన్నటి భాగంవేపు మొత్తం గళ్ళు
 గళ్ళుగా అల్లకముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పు
 భాగంవేపు మూసి ఎద్దుభాగంవేపు కోళ్ళను చేయ
 డానికి వ్వారం ఉంచుతారు. చూ. చిత్రాలు 68
 క. ప. (తె. 30). 2. పర్యా. చూ. చేపలబుట్ట (2).
 చెరువు మొ॥చోట్ల చేపలుపట్టి దేసురానే ఈతబుట్ట;
 కింద వెడల్పుగా ఉండి మూతి సన్నగా ఉంటుంది.
 (తె. 16).
 ఊదివి: పర్యా. చూ. బూడిద. లేత వెదురుగడ చుట్టూ
 ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడ
 పుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది. (తె. 23).
 ఊదుగొయ్య: పర్యా. చూ. ఊదురుగొట్టం. పొయ్యి
 ఊదుకోడానికి లోపల బోలుగా ఉన్న వెదురు
 గొట్టం. (తె. 28).
 ఊదుడుగొట్టం: పర్యా. ఊదుగొయ్య, గొట్టం (2).
 పుక్కిగొట్టం, వెదురుగొట్టం (2). పొయ్యి పూదుకో
 డానికి లోపల బోలుగా ఉన్న వెదురుగొట్టం.
 (తె. 6).
 ఊదుబత్తిపుల్ల: పర్యా. అగరుబత్తిపుల్ల. అగరొత్తి
 తయారుచేయడానికి వాడే వెదురుపుల్ల. (తె. 31).
 ఊద్దాని: (< ఊచ + దాని) పర్యా. బర్మటిబుట్ట,
 సాంబ్రాణిబుట్ట. తలవెంట్రుకలకు సాంబ్రాణి
 (ఊదు) పొగ వేసుకోడానికి వాడేబుట్ట; అడుగు
 భాగంలో పేళ్ళమధ్య సందులుండేలాగా అల్లుతారు;
 సాంబ్రాణి చల్లిన కుంపటిమీద దీన్ని బోర్లించి
 దీనిమీద తలవెంట్రుకలు పరిచి పడుకొంటారు;
 ముస్లింస్త్రీలు ఎక్కువగా వాడతారు. చూ. చిత్రం
 79. (తె. 26, 28).
 ఊపురం: 1. పర్యా. చూ. వెన్ను (4). మేదరి
 కత్తికి మందంగా ఉన్న పైభాగం; సుమారు వేలెడు
 వెడల్పున పలకగా ఉంటుంది; కత్తికి ఒకవైపు

పదునూ మరోవైపు వెన్నూ ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12 డ. 3. (కో. 10; తె. 23); 2. చూ. మూపురం. (కో. 13).

ఊంబుట్టు: ఉమ్మివేసే బుట్టు; చిన్న కాయతాల బుట్టు మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 61. (కో. 3).

ఊరినకర్ర: ఉ. ఊర్న; పర్యా. ఊరినబొంగు. మెత్తబడటానికి నీళ్ళలో నానవేసిన వెదురుగడ; పేడు తీయడానికి ఎండినగడ నానవేస్తారు; పేడు నాణ్యంగా ఉండదు. (కో. 12).

ఊరినబొంగు. ఉ. ఊర్న; పర్యా. ఊరినకర్ర. మెత్తబడటానికి నీళ్ళలో నానవేసిన వెదురుగడ; పేడు తీయడానికి ఎండినగడ నానవేస్తారు; పేడు నాణ్యంగా ఉండదు. (కో. 11).

ఊరు మెదరి: మెదాన ప్రాంతాల్లోని ఊళ్ళలో నివసించే మేదర్ల తెగ. (తె. 10).

ఊరేయు: (< ఊరవేయు) (క్రి.) పర్యా. చూ. నాన బెట్టు నీళ్ళలోవేసి ఉంచడం; ఎండిన వెదురుగడలు, బద్దలు, కొబ్బరిచొక్కాలు, గోగుకట్టె, కలబంద మట్టలు, ఈతబరిగెలు మొ॥ మెత్తబడటానికి నీళ్ళలో వేసి కొంతకాలం ఉంచుతారు. (కో. 5, 10, 11, 23, 25, 29, 30; రా. 1).

ఊర్క: చిన్నపిల్లలు ఆడుకోడానికి అల్లిన చిన్న వెదురుపేళ్ళ గంప. (తె. 29).

ఊలు: పర్యా. చూ. బోలు (1). వెదురుగడ లోపల ఒక కణుపునుంచి మరొక కణుపువరకు మధ్యలో నిలుపుగా ఉండే ఖాళీ; ఇది కొన్నిటికి వెడల్పు గానూ కొన్నిటికి నన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి అనలుండదు. చూ. చిత్రం 4.1. (కో. 22).

ఎ

ఎగదండు: పర్యా. దిగువతండు, దోణిమొద్దు, దోని మాను, బొర్రులుబల్ల, మొదలుబొంగు, వెనక బొంగు, సుత్తిబరి. చాపనేతమగం మొదటిభాగంలో (= నేత పనివాడు కూర్చోనేపైపు) అమర్చిన లావాటిపలక; పోగులను లాగిపట్టి ఉంచుతుంది; చాపనేస్తూ దీనికి చుట్టుకుంటూ పోతారు; లావుగా దీర్ఘచతురస్రాకారంలో ఉంటుంది; కొన్నిటికి (సుమారు 30) రంధ్రాలుంటాయి; ఈ రంధ్రాల గుండా పోగులను దూర్చి దిగదండుకు కడతారు; రంధ్రాలుండని పలకకు దారం కొలుకులుగాని పొడుగాటి ఇనపచువ్వగాని తొడుగుతారు. చూ. చిత్రం 120. చ. 3. (కో. 3).

5

10

15

20

25

30

35

40

ఎగబెట్టుకొను: (క్రి.) తీసిపెట్టుకోడం; చేబ అల్లకం పనిలో అంచుకు కట్టుకట్టె తీసినతీగలను ఎండబెట్టిన తరువాత తీసిపెట్టుకొంటారు; వీటిని అవసర మున్నప్పుడు నానవేసుకొని ఉపయోగిస్తారు. (రా. 5).

ఎగిలెకట్టె: రూ. ఎవుటికట్టె; పర్యా. చూ. వెదురు బొంగు. వెదురుపొదకు పెరిగిన గడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది; సుమారు 5 గజాల నుంచి 20 గజాలవరకు పొడుగూ మూడువేళ్ళ మందంనుంచి చూలమంత మందంవరకు లావుగా ఉంటుంది; మొదట లావుగాఉండి పోసుపోసు నన్ను చుపుతుంది; మూరకొక కలుపు చొ॥న ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్ని చీల్చి చేబ, జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చని గడ నిచ్చెన, చేతికర్ర మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 4. (తె. 16).

ఎగువతండు: పర్యా. చూ. దిగదండు. చాప నేత మగ్గించివర అమర్చిన వెదురుగడ; నిలుపుపోగులను ఎగదండు (= నేతగాడు కూర్చోనేపైపు ఉండేది) నుంచి చాపి దీనికి కడతారు; నేతపనివాడికి ఎదురుగా ఉంటుంది; పోగుల్ని లాగి ఉంచుతుంది. చూ. చిత్రం 120 చ. 3. (రా. 4).

ఎగుసం: (< వ్యవసాయం) పేద్యం. (కో. 17).

ఎగుసంచేట: (< వ్యవసాయం) వ్యవసాయంచేసే టప్పుడు (రైతులు) ఉపయోగించే చేబ; దీనికి ఆరు కట్లు (= అంచుకు తీగతోచుట్టిన చుట్లు) ఉంటాయి. (కో. 17).

ఎంజాంబొంగు. వాడపాక కట్టుబడిలో గూటాలమీద అడ్డంగావేసిన వెదురుగడ. (తె. 1).

ఎడ: (పెట్టు) దేవతకు అర్పించేది; నై పేద్యం. (తె. 1).

ఎడిగడ్డి ఒకరకం గడ్డి; బీడుగా పెరుగుతుంది; గుడిపెలు కప్పటానికి పనికొస్తుంది. (తె. 10).

ఎడదాపుగంటు. పర్యా. జంపుగంటు. వెదురుగడకు రెండు కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న ఎక్కువగా పొడుగున్న భాగం. (తె. 3).

ఎడదాపుగంటుదబ్బు: కణుపు కణుపుకూమధ్య ఎడం పోసుపోసు ఎక్కువగా ఉంటూండే వెదురుగడనుంచి చీరినబద్ద; దీన్నించి జల్లెడ అల్లడానికి కావలసిన పేడు తీస్తారు. (తె. 3).

ఎడవబ్బెదురు: (< ఎడవబ్బ + వెదురు) పర్యా. చూ. నిడుపు (గనె) బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడు

గాని అంతకన్న ఎక్కువగా ఎడమున్న వెదురుగడ; దీన్నించి తీసిన పేడు జల్లెడ, చేట మొ॥ వాటి అల్లకానికి జీనికొస్తుంది. (కో. 31).

ఎడవెట్టు: (క్రి.) దేవతకు నైవేద్యంపెట్టడం (తె. 1).
 ఎడ్లబుట్టు: ఉ. -బుట్టి. పర్యా. చూ. ఎడ్లబుట్టు. చేను మేయకుండా పశువుల మూతికి తొడిగేబుట్టు; గాలి ఆడడానికి వేళ్ళమధ్య నందులువచ్చేబుట్టు అల్లుతారు; ఈతపేడుతోగాని వెదురుపేడుతోగాని దుపేరు తీగ లతోగాని అల్లుతారు. (తె. 9).

ఎడుము. చూ. ఎలుము. (రా. 1).

ఎంటకెల్లి. ఉ. యెంటకెల్లి. వెనకనుంచి (-కెల్లి - నుంచి) (తె. 13).

ఎంటసిరి: ఉ. యెంటసిరి. తరవాత; వెనకసిరి. (తె. 16).

ఎండకేయు: (< ఎండకువేయు) (క్రి.) పర్యా. చూ. ఎండేయు. పచ్చి అరిపొవడానికి ఎండలోవేయడం; ఈతకమ్మలుకొట్టి ఎండలో వేస్తారు. (కో. 3).

ఎండగప్పకర్ర: పర్యా. రాళ్ళబొంగు. రాళ్ళదగ్గర పెరిగిన వెదురుకర్ర; బరువుగా కొంచెం పండి పోయి ఉంటుంది; పేడు సరిగిరాదు. (కో. 24).

ఎండుకర్ర: 1. పర్యా. చూ. ఎండుబొంగు (1). ఎండిపోయిన వెదురుగడ; ఉప్పలం తెగులుపోకిగాని నీళ్ళు అందకగాని పొదమీదే గడ ఎండిపోతుంది. (కో. 22, 30); 2. పర్యా. ఎండుగడ, ఎండు బొంగు (2), ఎండువెదురు(2), వట్టిబొంగు. ఇంటికి తెచ్చిన తరవాత ఎండిపోయిన వెదురుగడ; నాలుగు రోజులు నానేసి దీన్నించి పేడుతీస్తారు. (కో. 14, 17, 24, 26, 27).

ఎండుగడ: ఉ. ఎండిగడ; పర్యా. చూ. ఎండుకర్ర (2). ఇంటికితెచ్చిన తరవాత ఎండిపోయిన వెదురు గడ; నాలుగురోజులు నానేసి దీన్నించి పేడుతీస్తారు. (కో. 16).

ఎండుజూత: ఎండిపోయిన వెదురుకర్ర; వేలెడు లావుంటుంది (కో. 22).

ఎండుతుంగ: ఎండిపోయినతుంగ; చూ. తుంగ (కో. 21).

ఎండుబొంగు: ఉ. యెండు - 1. పర్యా. ఎండు కర్ర(1), ఎండువెదురు(1), దొల్లయెత్తెదురు, నిలవరంకర్ర, నిలువెండుబొంగు, వట్టికర్ర. ఎండి పోయిన వెదురుగడ; ఉప్పలం తెగులుపోకిగాని నీళ్ళు అందకగాని పొదమీదే గడ ఎండిపోతుంది. (కో. 7); 2. పర్యా. చూ. ఎండుకర్ర(2). ఇంటికి

తెచ్చినతర్వాత ఎండిపోయిన వెదురుగడ; నాలుగు రోజులు నానేసి దీన్నించి పేడుతీస్తారు. (కో. 11, 15; తె. 25).

ఎండుమట్టు: ఉ. యెండు - 1. ఎండిపోయిన కొబ్బరి మట్టు (చూ. దొక్క) (కో. 23).

ఎండువెదురు: ఉ. యెండెదురు; 1. పర్యా. చూ. ఎండుబొంగు(1). ఎండిపోయిన వెదురుగడ; ఉప్పలం తెగులుపోకిగాని నీళ్ళు అందకగాని పొదమీదే గడ ఎండిపోతుంది. (కో. 22); 2. పర్యా. చూ. ఎండుకర్ర(2). ఇంటికి తెచ్చిన తరవాత ఎండిపోయిన వెదురుగడ; నాలుగురోజులు నానేసి దీన్నించి పేడుతీస్తారు. (కో. 25; రా. 3, 4).

ఎండేయు: (< ఎండవేయు) (క్రి.) పర్యా. ఆరేయు, ఎండకేయు. పచ్చి అరిపొవడానికి ఎండలోవేయడం; ఈతకమ్మలు కొట్టి ఎండలోవేస్తారు. (తె. 9, 14).

ఎత్తుదబ్బు: చావనేతలో అద్దానికి (తుంగ) పోవలు దూర్చేబద్ద కిందపడకుండా అద్దంగా ఎత్తుపెట్టే వెదురుబద్ద; స్టేండుమాదిరిగా ఉంటుంది. (రా. 2).

ఎదటికట్టు: (< వెదటి -) పర్యా. చూ. కట్టు(6). చేట, విననగర్ర, పెద్దటె, తిరుమాన్పెట్టె మొ॥వాటి అల్లకంలో అంచునుంచి బయటినుంచి చుట్టూవేసే వెదురుబద్ద; వేలెడుగాని రెండువేళ్ళ వెదల్పుగాని ఉంటుంది. (తె. 9, 26).

ఎదటికర్ర: (< వెదటి -) పర్యా. చూ. వెదురుబొంగు. వెదురుపొదకు పెరిగినగడ; మేదరిసనికి ఉపయోగ పడుతుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాల వరకు పొడుగూ మూడువేళ్ళ మందంనుంచి దూలమంత మందంవరకు లావుగా ఉంటుంది; మొదట లావుగాఉండి పోను పోను నన్నమవు తుంది; మూరకొక కణుపు చొ॥న ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్ని చీల్చిచేట, జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చిన గడ నిచ్చిన, చేతికర్ర మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 4. (తె. 6, 10).

ఎదటిబొంగు: (< వెదటి -) పర్యా. చూ. వెదురు బొంగు. వెదురుపొదకు పెరిగినగడ; మేదరిసనికి ఉపయోగపడుతుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాలవరకు పొడుగూ మూడువేళ్ళ మందం నుంచి దూలమంత మందంవరకు లావుగా ఉంటుంది; మొదటలావుగా ఉండి పోనుపోను నన్నమవుతుంది; మూరకొక కణుపు చొ॥న ఉంటుంది; మామూలుగా గడ లోపలగుల్లగా ఉంటుంది; దీన్నిచీల్చి చేట,

జల్లెడగంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చనిగడ నిచ్చెన,
చేతికర్ర మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 4.
(తె. 6).
ఎదురుగచ్చుం: ఉ. యెదురు—; పర్యా. నిలువుగచ్చుం.
చేట అల్లకంలో నిలువుగా వచ్చే సేళ్ళూర్పు. చూ.
చిత్రం 28. (కో. 9).
ఎదురుగచ్చాలల్లకం: చేటఅల్లకంలో నాలుగువైపుల
నుంచి చదరంగా డిజైనువచ్చి మధ్యలో పువ్వు
వచ్చేటట్లు అల్లడం. (కో. 14-18).
ఎదురునిలువు: ఉ. యెదురునిల్పు. సేముబుట్ట అల్లే
టప్పుడు నిలువుకర్ర పొడుగు సరిపోనప్పుడు
దానికి ఎదురుగాపెట్టే మరొకనిలువు (కో. 9).
ఎదురుబదురు(గా): ఉ. యెదురు -; ఒకదానికొకటి
ఎదురుదిశ(గా); ఈతకట్టె సేర్పేటప్పుడు కొన్ని
చవ్వల మొదళ్ళు ఒకవైపు కొన్నిచవ్వల కొనలు
ఒకవైపు వచ్చేటట్లుపెడతారు; కొన్నిటి మొదళ్ళకు
కొన్నిటి కొనలు ఎదురుదిక్కుగా ఉంటాయి.
(తె. 13).
ఎదురువేయు: (క్రి.) పర్యా. నందుపెట్టు. చేట మొ॥
అల్లేటప్పుడు అల్లుతున్నపేడు అయిపోతే అల్లకం
కొనసాగడానికి దానికి ఇంకోపేడు కలిపిపెట్టడం
(తె. 1).
ఎదురెక్కించు: (క్రి.) పర్యా. చూ. మలుదు(2).
అల్లకం పూర్తయిన తరవాత (గంప మొ॥ వాటికి)
మిగిలిన నిలువులను లోపలివై పువంచి అంచులోపలికి
దోపడం (తె. 20).
ఎద్దుబుట్ట: ఉ. - బుట్టి. పర్యా. ఎడ్డబుట్ట, ఎద్దుల
చిక్కం, చిక్కం(1). చేనుమేయకుండా పశువుల
మూతికి తొడిగేబుట్ట; గాలి ఆడడానికి సేళ్ళమధ్య
నందులు వచ్చేటట్లు అల్లుతారు; ఈతపేడుతోగాని
వెదురుపేడుతోగాని దుసేరు తీగలలోగాని అల్లుతారు.
(తె. 22).
ఎద్దులచిక్కం: ఉ. యెద్దులచిక్కం. పర్యా. చూ.
ఎద్దుబుట్ట. చేనుమేయకుండా పశువుల మూతికితొడిగే
బుట్ట; గాలిఆడడానికి సేళ్ళమధ్య నందులువచ్చేటట్లు
అల్లుతారు; ఈతపేడుతోగాని వెదురుపేడుతోగాని
దుసేరుతీగలతోగాని అల్లుతారు. (రా. 9).
ఎన: ఉ. యెన. పర్యా. జమిలిబద్దలు, జోడినిలుగు.
పెద్దగుమ్మి అల్లకంలోవచ్చే నిలువుబద్దలజత
(=రెండు నిలువుబద్దలపట్టి) (కో. 29).
ఎనబెట్టు: (క్రి.) ఉ. యెన ; గుమ్మి(చూ.)
అల్లకంలో నిలువుబలంగా ఉండడంకోసం రెండు

బద్దల్ని జతచేసి పెట్టడం. (కో. 28).
ఎనిగెజమ్ము: ఉ. యెన్గె—; పర్యా. చబ్బుజమ్ము.
పొడుగ్గానూ లావుగానూ (సుమారు వేలెడులావు)
కొంచెం పలకగానూ ఉండేకమ్ము; ఇళ్ళుకప్పు
కొంటారు; చాపనేతకు పనికిరాదు. (రా. 10).
ఎనిమిదికడవలగాదె: ఉ. -గాదె; రెండున్నర
క్వింటాళ్ళధాన్యంపట్టే ఈతగుమ్మి. చూ. గుమ్మి.
(రా. 9).
ఎనిమిదిపట్టెలచాప: ఉ. ఎన్నిదిబట్టెలసాప. ఎనిమిది
పట్టెలను పక్కపక్కగా చేర్చికుట్టిన ఈతచాప,
ఇలాకుడితే ఒక్కనునిషి పడుకొనేటంత వెడల్పు
వస్తుంది. (తె. 21).
ఎనిమిదిచుళ్ళగుమ్మి: ఉ. యెన్నిది—; ఎనిమిది
మణుగుల ధాన్యంపట్టే గాదె (తె. 22).
ఎనిమిదిమానికలగుల్లు: ఉ. ఎన్నిదిమాన్కుల ;
1. 64 కిలోల ధాన్యంపట్టే గంప (తె. 21);
2. 40 కిలోల ధాన్యంపట్టేగంప. (తె. 21).
ఎనుగు: చూ. ఎలుగు; పర్యా. అంప. కంచె; చేను
చుట్టూ కంపతోగాని వెదురుగడలతోగాని వేస్తారు.
(తె. 28).
ఎమినిపేపర్: గరుక్కాయితం; గరుకుగా ఉండే
(ఉప్పు) కాగితం; రంగువేసేముందు దీంతో పేము
కుర్చీని రుద్దుతారు. (కో. 12).
ఎమ్మివానం: పర్యా. చూ. కడెంబారు. పొడుగ్గానూ
సన్నగానూ గట్టిగానూఉండే ఒకరకం వెదురుగడ;
ఏటవాలుగా కప్పువేసే ఇళ్ళకు సన్నటివాసాలుగా
ఉపయోగిస్తారు; మేదరపనికి ఉపయోగపడదు.
(కో. 17).
ఎమ్ము: ఉ. యెమ్ము. చూ. ఎలుము (కో. 1).
ఎరకలితట్ట, ఉ. యెర్కల—; ఎరకలివాళ్ళు వాడే
తట్ట; పెంకె మాదిరిగా ఉంటుంది; అల్లకం చిక్కగా
ఉంటుంది. (కో. 23).
ఎరకలికత్తి: ఉ. ఎర్కలి—; 1. పర్యా. చూ. కొడ
వలి (1). చంద్రవంకలా వంపుదిరిగిఉన్న ఒకరకం
ఇనపకత్తి; ఈతచెట్టునుంచి కమ్మై కాయ్దానికి
కోసినది చీల్చడానికి ఎరకలివాళ్ళు వాడతారు;
కొన్నిటికి వంపు తక్కువగాఉంటుంది. చూ. చిత్రాలు
13 క, చ. (కో. 25; తె. 11); 2. ఎరకలివాళ్ళు
చేసే మేదరపనిలో వెదురుగడ పగలగొట్టడానికిగాని
చీల్చడానికిగాని వాడే ఒకరకం కత్తి. (రా. 9).
ఎరకలికొడవలి: ఉ. యెర్కలి కొడవలి, యెర్కలి
కొడవలి. పర్యా. చూ. కొడవలి (1). చంద్రవంకలా

వంపుదిరిగిఉన్న ఒకరకం ఇనపకత్తి; ఈతచెట్టు నుంచి కమ్మ కొయ్యడానికి కోసినది చీల్చడానికి ఎరకలివాళ్ళు వాడతారు, కొన్నిటికి వంపుతక్కువగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రాలు 13 క. చ. (తె. 7, రా. 9).
 ఎరకలిగంప: ఉ. ఎరకలి . బరువుసామాన్లు మోసుకు పోయే పెదురుగంప; చిక్కగా అల్లుతారు; పెద్ద బరువులుకూడా అవుతుంది. (రా. 11).
 ఎరకలిబుట్టు: ఉ. - బుట్టి; పర్యా. ఎల్లమ్మబుట్టు. 'ఎరుక' అన్నది ఎరుకలామె ఎల్లమ్మదేవతను పెట్టు కొనివెళ్ళే (ఈతాకు) గంప; ఎరుకచెప్పగా వచ్చే బియ్యం, డబ్బులు మొ॥ ఇందులో వేసుకొంటారు. చూ. చిత్రం 60. (తె. 9).
 ఎరకలిమేదరి: ఉ. ఎర్కలి-; పెదురుబుట్టులు మొ॥ అల్లే ఎరకలివాళ్ళు; ఒక తెగ. (తె. 26).
 ఎరికి: పొయ్యిలో కట్టెలు. (తె. 29).
 ఎరువుపొనక: ఉ. యెరువుపొన్న; పర్యా. చూ. బండిజల్ల (1). ఎరువు మొ॥ పోసుకొనిరావడానికి బంటిమీదవేసే పెదురుతడక; అడుగు వక్రలా ముందుభాగమూ మూసి ఉంటాయి; వెనకాలా పైభాగమూ తెరిచిఉంటాయి. చూ. చిత్రం 92. (తె. 23).
 ఎర్రకాసెగడ్డి: ఎరుపురంగులో ఉండే కాసెగడ్డి; ఎండాకాలంలో చల్లదనంకోసం దీంతో తడకలుకట్టి గుమ్మాలకూ కిటికీలకూ వేలాడగడతారు; పందిళ్ళ మీదపరిచి నీళ్ళతో తడుపుతారు. (తె. 10, 17).
 ఎర్రగడదీయు: (క్రి.) పెదురుగడమొదలు కాలిపోయి విరిగిపోవడం. (కో. 28).
 ఎర్రగల్ల: ఎర్రరంగులో ఉండే పేముకల్ల; అస్సాం ప్రాంతంలో పెరుగుతుంది. (కో. 12).
 ఎర్రఱేపు: సిరివాప (తుంగవాప)కు గోటు (అంచు) కట్టడానికి వాడే ఎర్రటిపట్టి. (రా. 2).
 ఎర్రనేలకులం: ఉ.యర్నేల- ఎర్రనేల (=రాయల సీమ) ప్రాంతంలో నివసించే మేదల్లలో ఒక తెగ. (రా. 8).
 ఎర్రబొంగు: పర్యా. ఎర్రబొంబు, కాకిపెదురు (9). ముదురు ఎరుపురంగులో ఉండే పెదురుగడ. (తె. 15).
 ఎర్రబొంబు: పర్యా. చూ. ఎర్రబొంగు. ముదురు ఎరుపురంగులో ఉండే పెదురుగడ. (రా. 1).
 ఎర్రవట్టివేరు: ఉ. - వట్టివేరు; సన్నగా ఎరుపురంగులో ఉండే వట్టివేరు; తడకలుకట్టడానికి ఉపయోగిస్తారు. (తె. 10).

ఎర్రగాలిపోవు: (క్రి.) బద్దనుంచి పేడు రావడానికి కావలసిన తడి ఆరిపోవడం. (కో. 8).
 ఎలగటిపగ్గం: ఉ. ఎల్లటి- . ఎలగటి నాగలి దున్నేటప్పుడు ఎద్దుకొమ్ములకూ మేడితోకకూ కలిపికట్టి ఎద్దును మలపటానికి ఉపయోగించే పగ్గం. (తె. 9).
 ఎలగటివానె: ఉ. ఎల్లటానె. ఎలగటి అరకకు కాడి అమర్చడానికి వాడేవానె; చూ. వానె. (తె. 9).
 ఎలగతట్టు: రైతులు పేడ తీసుకుపోవడానికి కాయ గూరలుదెచ్చి అమ్ముకోడానికి వాడేతట్టు; పెంకెలా ఉంటుంది. (కో. 23).
 ఎలవ (< ? ఎలువ): ఉ. యెలవ. కొడవలి చేసి నందుకు కమ్మరివాడికిచ్చే కూలి (ఖర్చు). (రా. 9).
 ఎలాంకల్ల: ఉ. యెలాం-; పర్యా. చూ. మెత్తకల్ల. వెడల్పుగానూ పలకగానూ ఉండే పెదురుకల్ల. (తె. 16).
 ఎలాం: చూ. ఎలుము. (తె. 16).
 ఎలుగు: ఉ. యెలుగు. చూ. ఎనుగు. (కో. 24).
 ఎలుము: ఉ యెల్ము; రూ. ఎదుము, ఎమ్ము, ఎలాం. వెడల్పు. (తె. 21, 23).
 ఎలుమునిలుగు: ఉ. యెల్మునిలు. అల్లకంలో నిలుపుకు వాడే వెడల్పుయిన పెదురుబద్ద. (తె. 21).
 ఎలువునజీరు: (క్రి.) ఒత్తిన ఈతమట్టను చీరేటప్పుడు చీరుతున్న చీలికతోపాటు మట్టను ఎడమ చేత్తో బాగా కిందికివంచి చీరడం; ఇలా చీరడంవల్ల నారిపోవ మందంగా వస్తుంది. (తె. 9).
 ఎల్లడ: పర్యా. సెక. నిప్పుసెగ; వేడి. (తె. 14).
 ఎల్లెకట్టె: ఉ. యెల్లె : పర్యా. చూ. పెదురుబొంగు. పెదురుబొదకు ఫెరిగినగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడుతుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాల వరకు పొడుగుగా మూడువేళ్ళ మందంనుంచి దూల మంత మందంవరకు లావు ఉంటుంది; మొదట లావుగా ఉండి పోసుపోసు సన్నమవుతుంది. మూరకొక కణుపు చొ॥న ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్నిచీల్చి చేబ, జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చనిగడ నిచ్చెన, చేతికల్ల మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 4. (తె. 15).
 ఎల్లెగడ: ఉ. యెల్లె-; పర్యా. చూ. పెదురుగడ్డ, పెదురుగడకు భూమిలోపల వేళ్ళతోసహా ఉన్న దుంప; పెదురుగింజ భూమిలో పడిన తరవాత దుంప ఏర్పడుతుంది; ఇది కొండేం గుండ్లంగానూ

లావుగానూ ఉంటుంది; దీంట్లోందే వెదురుమొక్క-
మొలుస్తుంది; దీనినుంచి ఒక తల్లివేరూ కొన్ని
పిల్లవేళ్ళూ టూమిలోకి పారతాయి. (తె. 20).

ఎల్లెచెట్టు: ఉ. యెల్లెశెట్టు; పర్యా. చూ. వెదురుగుమ్మి.
వెదురుగడలు పెరిగిన పొద; ఒక చదరపు గజం
నుంచి మూడునాలుగు చదరపుగజాల వైశాల్యం
ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల గడలు పెనవేసుకొని
ఉంటాయి; ఒక పొదలో 20 నుంచి 200 గడలవరకు
ఉంటాయి. వెదురుచిత్తనం టూమిలోపడ్డ తరవాత
గాని పొదలో ఒక వెదురుగడను కొట్టకుండా వది
లేసిన తరవాతగాని పొద కావడానికి 5 నుంచి 10
సం॥ల కాలం పడుతుంది; 20-30 సం॥లకు కాపు
కాస్తుంది. చూ. చిత్రం 1. (తె. 19).

ఎల్లెపాలు: పర్యా. చూ. వెదురుప్పు. వెదురుగడ
లోపల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటిపదార్థం;
పచ్చకూర్పరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని
కణుపుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది, మామూలుగా
ఉప్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పుగా ఉంటుంది;
పర్వతాలంలో గడలోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డకట్టడంవల్ల
తయారవుతుందంటారు; పండిన గడలకూ ముదురు
గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; స్త్రీల తెల్లబట్ట
వ్యాధి నివారణకూ తేలుకాటుకూ అజీర్ణవ్యాధికి
మేహరోగాలకూ కడుపునొప్పికి విరేచనాలకూ
ఉబ్బసానికి మందుగా వాడతారు; నాలిక పగిలి
నప్పుడు తెల్లతిరుమనిగార, పైడిపత్తి కలిపి పూస్తే
తగ్గుతుంది; పెదవులుగాని నాలికగాని పగిలినప్పుడు
దీన్ని తేనెలోకలిపి రాస్తే తగ్గుతుంది. (తె. 20).

ఎల్లెబొంగు: ఉ. యెల్లె—; పర్యా. చూ. వెదురుబొంగు.
వెదురుపొదకు పెరిగినగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగ
పడుతుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాల
వరకు పొడుగూ మూడువేళ్ళ మందనుంచి
దూలమంత మందంవరకు లావు ఉంటుంది; మొదట
లావుగాఉండి పోను పోను నన్నమవుతుంది.
మూరకొక కణుపు చొ॥న ఉంటుంది; మామూలుగా
గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్ని చీల్చిచేట,
జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చనిగడ నిచ్చెన,
చేతికర్ర మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 4.
(తె. 17, 19, 20).

ఎల్లు: వెడల్పు. (తె. 15).

ఎల్లుకర్ర: ఉ. యెల్లు—; పర్యా. చూ. మెత్తకర్ర.
వెడల్పుగానూ పలకగానూ ఉండే వెదురుకర్ర;
చూ. (తె. 15).

ఎల్లుచాప: ఉ. యెల్లుసాప; రెండుమూరల వెడల్పు
మూడుమూరల పొడుగూ ఉండేతాటిచాప. (కో. 28).
ఎల్లుపేడు: ఉ. ఎల్లువేడు, ఎలుప్పేడు; చూ.
వెడల్పుపేడు. (కో. 24; తె. 1, 4; రా. 2).

5 ఎల్లుపేళ్ళగంప: (< వెడల్పుపేళ్ళ -) ఉ. ఎల్వేల్ల
గంప. వెడల్పుయిన వెదురుపేళ్ళలో అల్లినగంప.
(తె. 1).

ఎల్లుపేళ్ళచేట: ఉ. ఎల్వేల్లచేట. పర్యా. చూ. పెద్ద
పేళ్ళచేట. వెడల్పుటి పేళ్ళలో అల్లినచేట; దీన్ని
10 మామూలుగా ఒంటిపేడుమీదగాని రెండుపేళ్ళ (చూ.
రెంటాల) మీదగాని అల్లుతారు. (రా. 5).

ఎల్లుపేళ్ళల్లకం: వెడల్పుగా ఉండే రెండేసిపేళ్ళతో
అల్లెతీగ; చూ. రెంటాల. (రా. 8).

ఎల్లురేకు: వెడల్పు ఎక్కువగా ఉండే తాటికు (రేకు)
15 (కో. 28).

ఎల్లమ్మ: ఎరుకచెప్పే ఎరకలాయె కొలిచేదేవత; ఈ
దేవత బొమ్మను ఒక ఈతాకుబుట్ట. (చూ. ఎల్లమ్మ
బుట్ట)లో పెట్టి తీసుకువెళ్తారు. (తె. 9).

ఎల్లమ్మబుట్ట: ఉ. - బుట్టి. పర్యా. ఎరకలిబుట్ట.
20 'ఎరుక' చెప్పే ఎరుకలాయె ఎల్లమ్మదేవతను
పెట్టుకొనివెళ్ళే (ఈతాకు) గంప; ఎరుకచెప్పగా
వచ్చే బియ్యం దబ్బులు మొ॥ ఇందులో వేసు
కొంటారు. చూ. చిత్రం 60. (తె. 9).

ఎల్లికవురుబొంగు: పర్యా. బుడ్డకవురుబొంగు (2).
25 నీళ్ళు కొంతవరకు అందీ కొంతవరకు అందకా
నగం పచ్చగానూ నగంపాలిపోయి ఉండే వెదురు
గడ (తె. 22).

ఎవుటికట్టె: ఉ. యెవుటి , చూ. ఎగిటెకట్టె (తె. 18).

ఎవుటెబొంగు: ఉ. యెవుటె—; పర్యా. చూ. వెదురు
30 బొంగు. వెదురుపొదకు పెరిగినగడ; మేదరిపనికి
ఉపయోగపడుతుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి
20 గజాలవరకు పొడుగూ మూడువేళ్ళ మందం
నుంచి దూలమంత మందంవరకు లావు ఉంటుంది;
మొదట లావుగాఉండి పోనుపోను నన్నమవుతుంది;
మూరకొక కణుపు చొ॥న ఉంటుంది; మామూలుగా
గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్నిచీల్చి చేట,
జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చనిగడనిచ్చెన,
చేతికర్ర మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 4.
(తె. 18).

ఎస: చిటికెడు కొలత. (రా. 2).

ఎసరు: చాప అల్లకానికి వాడే తుంగకు రంగువేయ
డానికి కాగబెట్టినీళ్ళు; నీళ్ళలో రంగు కలుపుతారు.

(కో. 3).
ఎస్-కట్టు: ఒకరకం పేముకుర్చీ; అడ్డంతిప్పిన 'ఎస్' అక్షరం (ఎ) ఆకారంలో కర్రవంచి బిగించినది. (కో. 11).

ఎస్-పాటు: పర్యా. ఎస్-మాడల్. ఒకరకం పేము కుర్చీ; పడకుర్చీ మాదిరిగా ఉంటుంది; పక్కన బలంకోసం అడ్డంతిప్పిన 'ఎస్' అక్షరం (ఎ) ఆకారంలో కర్రలువంచి బిగిస్తారు; రెండుపక్కలా బిగిస్తారు. (కో. 11).

ఎస్-మాడల్: (S-molel) పర్యా. చూ. ఎస్-పాటు. ఒకరకం పేముకుర్చీ; పడకుర్చీమాదిరిగా ఉంటుంది; పక్కన బలంకోసం అడ్డంతిప్పిన 'ఎస్' అక్షరం (ఎ) ఆకారంలో కర్రలువంచి బిగిస్తారు; రెండుపక్కలా బిగిస్తారు. (కో. 11).

ఏ

ఏకరాత్రిపెళ్ళి: ఉ. - పెళ్ళి. కొందరు మారుమనువు చేసుకొన్నప్పుడు ఒకేరాత్రితో తంతుముగిసే పెళ్ళి. (కో. 28).

ఏకు: ఉ. యేకు. పర్యా. బత్తి. జేనేడు పొడుగు వేలెదులాపూ ఉండేలా తాల్చిన కొబ్బరిపీచు; పది పదిహేను విడిపోవలు పీటమీదగాని నేలమీదగాని పెట్టి చేత్తో తాలుస్తారు; కొన్నిచోట్ల కలబందనార పోవలు తాల్చినది. (కో. 5, 30; రా. 6).

ఏకేరుపట్టె: పర్యా. ఆరాకుపట్టె. ఒకఆకు తప్పించి ఒకఆకు ఎక్కిస్తూ అల్లిన ఈతాకుపట్టె. (తె. 27).

ఏగునాలు: (? యజ్ఞాల) ఉ. యేగునాల. బ్రాహ్మణుడు ఇదివే మంత్రాలు. (తె. 21).

ఏగ్గాడ: పర్యా. బూడిగకర్ర. కణుపులదగ్గర కొయ్యలు వేయని వెదురుగడ; దీనికి గంటికనుపు ఉండదు; గడ సాపుగా ఉంటుంది. (కో. 18).

ఏంచు: (క్రి.) లెక్క-పెట్టడం; ఎంచడం. (తె. 1).

ఏట్రానె: (< ఏడు + వానె); ఏడుపురుల (పురి = తాల్చిన సన్నటి తాడు)తో పేనిన వానె; గోగు నారతో పేనెతారు; ఎలగటి (= మెట్ట)నాగలి ఏడి కర్ర (కోల)నూ కాడినీ దీంతో కడతారు. (తె. 9).

ఏటికర్ర: నాగలికోల. (కో. 30).

ఏడుమళ్ళగుమ్మి: ఏడుమణుగుల ధాన్యంపట్టే గుమ్మి (గాది). (తె. 22).

ఏడుమానికలగుల్ల: ఉ. ఏడుమాన్కల-; 35 కిలోల ధాన్యంపట్టే గుల్ల. (తె. 24).

ఏడే: 1. పర్యా. చూ. అంచ (9). కట్టు (బద్ద), కర్ర

(=కడ్డి లాంటిది)పెట్టి చేటచుట్టూ కట్టుకట్టిన భాగం చూ. చిత్రం 295. (తె. 2); 2. పర్యా. చూ. గోడ (5). జల్లెడచుట్టూ ఎత్తుగా ఉన్నభాగం. చూ. చిత్రం 30. చ. 1. (తె. 2).

5 ఏడెబ్బ: బండిజల్ల అంచకు బిగించిన వెదురుబద్ద (తె. 30).

ఏతి: పర్యా. చేట. ధాన్యం మొ॥ చెరుక్కోడానికీ వెదురుపేళ్ళతో అల్లినది; దోసిలి ఆకారంలో ఉంటుంది; ఎత్తుగాఉన్న వేపుకన్న రెండోవేపు వెడల్పు ఎక్కువ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 29. (తె. 29).

ఏదుంగుమ్మి: ఒకటిన్నర క్వింటాల్ (పదికుండల) ధాన్యంపట్టే ఈతగుమ్మి; చూ. గుమ్మి. (తె. 9, 14).

ఏనాదిమేదరి: ఉ. యేనాది -, మేదరిపనిచేసే ఏనాదుల తెగ; కోస్తాప్రాంతంలో ఉంటారు. (తె. 9).

15 ఏను: ఉ. ఏన్, యేను. 1. చూ. వెన్ను (4). (తె. 6; రా. 3); 2. వెదురుగడ రెండుగా వీరి నప్పుడువచ్చే బద్ద అంచ (తె. 8); 3. పర్యా. చూ. గూడ (3). వెదురుబద్దలతో అల్లిన నీళ్ళగూడక అడుగునుంచి అంచడాకా ఎత్తుగాఉండే భాగం. (తె. 28). 4. చూ. వెన్ను (3) (తె. 11).

ఏనుకొను: (క్రి.) జల్లెడ అల్లకంలో అడుగున పేళ్ళు; అల్లడం. (రా. 3).

ఏందుడుతాడు: ఎగదండు (= చాపనేత మొదలుపెట్టే వైపుఉండే లావాటిపలక)కు పోగుకలిపి కట్టడం కోసం తండుచుట్టూ చుట్టిన తాడు; చాప అల్లకం అయిపోయిన తరవాత విస్ఫుతారు. (రా. 4).

ఏనగుత్తి: మేదరివాళ్ళలో ఒక తెగ. (రా. 1).

30 ఏరు¹: (< వేరు) పర్యా. చూ. చిల్ల (1). వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన చిన్న కొమ్మ; దాదాపు వేలెదులాపూ ఒకటిరెండుగజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; ముల్లుగర్రగానూ దోమతెర కర్రగానూ గాలం బరుగుగానూ వాడతారు; కొమ్మ నరికినప్పుడు దాని మొదలు కణుపుకు మిగిలిఉంటుంది (చూ. గంటి గనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరువునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (కో. 9).

ఏరు²: (క్రి.) కొబ్బరిపీచులో ఒక్కొక్క పోచ విడిగా తియ్యడం. (కో. 29).

ఏరు³: నది. (తె. 1, 2).

40 ఏను: పర్యా. పీచుపోగు. కొబ్బరిపీచులో ఒక విడి పోచ; సన్నగా దారంలా ఉంటుంది; సుమాటి జేనేడు పొడుగుంటుంది. (కో. 20, 21).

బి

బజ్జెన్నచాప: పర్యా. పెద్దచాప (1). బదుజేనల వెడల్పు బదు అడుగుల పొడుగు ఉండేటట్లు నేసిన (తుంగ) చాప. (కో. 3).

బజ్జెన్నతుంగ: బదుజేనల పొడుగు పెరిగే ఒకరకం తుంగ. (కో. 3).

బద్దలగుల్ల: 30 కిలోల (బదు అద్దల) ధాన్యంపట్టే పెదురుపేళ్ళ గంప. (తె. 22).

బదుగుంచాలగుల్ల. బదుకుంచాల (32 ½ కిలోల) ధాన్యంపట్టే పెదురుపేళ్ళ గంప. (తె. 25).

బదుపూలచాప. ఉ.-సాప; బదుపూలు దీక్షైనుగా పడేటట్లు నేసిన తుంగచాప. (కో. 3).

బదుపూలవిననగర: ఉ.- పూలవిననగర. మధ్యలో బదుపూల పనివరస (= దీక్షైను) వచ్చేటట్లు అల్లిన విననగర. (రా. 4).

బదుమళ్ళగుమ్మి: బదుమణుగుల ధాన్యంపట్టే గుమ్మి (గాదె) (తె. 21, 22).

బదుమానికలగుల్ల: ఉ. బదుమాన్కల-; 1 40 కిలోల ధాన్యంపట్టే పెదురుపేళ్ళ గుల్ల (తె. 21); 2. 25 కిలోల ధాన్యంపట్టే పెదురుపేళ్ళగుల్ల. (తె. 21).

బదుసంచులగుమ్మి: బదుబస్తాల ధాన్యంపట్టే పెదురు పేళ్ళగాదె. (తె. 20).

బమూలబద్ద: పర్యా. చూ. మూలబద్ద(3). తడక, చెంద్రకతడక మొ॥ వాటికి గట్టిదనం కోసం ' ' ఆకారంలో విగించిన బద్దలో ఒకటి చూ. చిత్రం 36 క. 1. (కో. 10, 12).

బసుపుల్ల: ఉ. బస్-; పర్యా. బస్కిరేట్పుల్ల. బస్క్రింపుల్ల. బస్క్రీమ్ (ప్రూట్)లో గుచ్చిన పెదురుపుల్ల; తినేటప్పుడు పట్టుకోడానికి పెడతారు. (కో. 9, 26; తె. 8, 31)

బస్కిరేట్పుల్ల పర్యా. చూ. బసుపుల్ల. బస్క్రీమ్ (ప్రూట్)లో గుచ్చిన పెదురుపుల్ల; తినేటప్పుడు పట్టుకోడానికి పెడతారు. (తె. 28).

బస్క్రింపుల్ల: ఉ. బసికిరిం ; పర్యా. చూ. బసుపుల్ల. బస్క్రీమ్ (ప్రూట్)లో గుచ్చిన పెదురుపుల్ల; తినే టప్పుడు పట్టుకోడానికి పెడతారు. (తె. 26).

బి

ఒకటోరకం పర్యా. చూ. ఫస్ట్క్లాస్ బొంగు. 12 నుంచి 15 సెం.మీ. వరకు లావుండే మేలిరకం పెదురుగడ; గాదె, జల్ల, తడక మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది;

వ్యాపారపరంగా వాడుకలోకివచ్చిన పేరు. (రా. 9). ఒగుడు: పర్యా పువ్వు (4), ౨విది (2). ఈతమట్టుకు మధ్య ఆకులనందున ఉండే ఎర్రటిపొట్టు. (రా. 9). ఒగ్గు (క్రి.) విడిచిపెట్టడం; ఒక పేడువిడిచి ఇంకో పేడు ఎత్తి మళ్ళీ మొదటిపేడు విడిచిపెడుతూ చేటలు అల్లుతారు. (కో. 24).

ఒడిబాలు: ఉ. వొడిబాలు. ఒడిబియ్యం. (రా. 1).

ఒడుదబ్బు: పర్యా. చూ. వెన్నుదబ్బు ఈతకమ్మ వెన్నుచీరి తీసినబద్ద; గంప మొ॥ వాటి ఎత్తుభాగం అల్లడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 11. 4. (తె. 14).

ఒడుపుకం: ఉ. వొడుపుకం. పర్యా. చూ. అల్లకం. పెదురుపేళ్ళ పడుగుపేటలుగా కూర్చి బిగించడం; ఒక పేడు కిందినుంచి తరవాత మరోపేడు పైనుంచి ఆతరువాత మళ్ళీ కిందినుంచి వచ్చేటట్లు అల్లుతారు; తట్ట, బుట్ట, గంప, చేట మొ॥వి ఇలా అల్లుతారు. (తె. 4).

ఒడ్డుకత్తి: పెదురుగడ పగలగొట్టే పెద్ద కత్తి; మామూలు మేదరికత్తికన్న బరువుగానూ పెద్దగానూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 12 క. (కో. 12; తె. 20, 23, 28).

ఒడ్డువార: ఉ. ఒడ్డార, ఒడ్డోర; 1. పర్యా. చూ. కర్ర (2). చేట అంచుకట్టడానికి ఉపయోగించే సుమారు వేలేడు లావుండే కడ్డీలాంటి పెదురుబద్ద; చేట అంచుకు లోపలనుంచి ఒక బిడ్డా వెలుపలి నుంచి ఒకబిడ్డా పెట్టి ఈ రెంటిమీదనుంచి, ఈ రెంటికిమధ్య నందులో ఇరికేటట్లు నందునుమూసేస్తూ 'కర్ర'ను పెడతారు; కర్రపెట్టిన తరవాత కట్టు కడతారు. (కో. 28, 31); 2 పర్యా. చూ. కర్ర (4). జల్లెడ అంచుకట్టడానికి లోపలిగుండు, బిలుకు (వెలుపలిబద్ద)లమీంచి, ఆ రెంటిమధ్యా కొంతభాగం ఇరికిస్తూవేసిన గుండ్రంగా వంచితట్టిన రెండుమూడు వేళ్ళ వెడల్పుబద్ద (కో. 28).

ఒడ్డెగంప. పర్యా. చూ. మట్టితట్ట(1). బొవులనుంచీగాని బయటగాని ఒడ్డెరవాళ్ళు మన్నుమోసేతట్ట; మూతి విశాలంగా పళ్ళెంమాదిరిగా ఉంటుంది. (రా. 9).

ఒడ్డెరతట్ట: పర్యా. చూ. మట్టితట్ట(1). బొవులనుంచి గాని బయటగాని ఒడ్డెరవాళ్ళు మన్నుమోసేతట్ట; మూతివిశాలంగా పళ్ళెంమాదిరిగా ఉంటుంది. (తె. 9).

ఒంటికన్ను: పర్యా. చూ. పూసగనుపు. పెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన నన్నచిల్ల (=కొమ్మ) నరికేసి నన్నుడు మిగిలిన చిన్నగుర్లు; ఈగుర్లున్నగడ చీల్చడం సులువు. (కో. 24).

40

ఓంటిగచ్చం: పర్యా. చూ. ఓంటిపేడల్లకం. ఒక్క-
పేడుతో (అడ్డం) అల్లే విధానం; వెదురుపేళ్ళు
వరసగా పరిచి వాటికి అడ్డంగా వేసేపేడును నిలువు
పేళ్ళలో ఒకదానికి కిందినించి ఒకదానికి మీదినించి
మళ్ళీ ఒకదానికి కిందినించి తిప్పుతూ అల్లుతారు.
(కో. 81).

ఓంటిగచ్చముల్లకం: పర్యా. చూ. ఓంటిపేడల్లకం.
ఒక్క-పేడుతో (అడ్డం) అల్లే విధానం, వెదురుపేళ్ళు
వరసగా పరిచి వాటికి అడ్డంగా వేసేపేడును నిలువు
పేళ్ళలో ఒకదానికి కిందినించి ఒకదానికి మీదినించి
మళ్ళీ ఒకదానికి కిందినించి తిప్పుతూ అల్లుతారు.
(కో. 22, 28).

ఓంటిపేడల్లకం: (< పేడు + అల్లకం) పర్యా.
ఓంటిగచ్చం, ఓంటిగచ్చముల్లకం, ఓంటిబద్దల్లకం,
ఓంటినెగచ్చం, ఓంటైతుకుగచ్చం, ఓంటైని
(అల్లకం). ఓంటైల్లకం. ఒక్క-పేడుతో (అడ్డం)
అల్లే విధానం; వెదురుపేళ్ళు వరసగా పరిచి వాటికి
అడ్డంగా వేసేపేడును నిలువుపేళ్ళలో ఒకదానికి
కిందినించి ఒకదానికి మీదినించి మళ్ళీ ఒకదానికి కింది
నించి తిప్పుతూ అల్లుతారు. (కో. 2, 9; తె. 18;
రా. 8, 11).

ఓంటిబద్దల్లకం: (< బద్ద + అల్లకం) పర్యా. చూ.
ఓంటిపేడల్లకం. ఒక్క-పేడుతో (అడ్డం) అల్లే
విధానం; వెదురుపేళ్ళు వరసగా పరిచి వాటికి అడ్డంగా
వేసేపేడును నిలువుపేళ్ళలో ఒకదానికి కిందినించి
ఒకదానికి మీదినించి మళ్ళీ ఒకదానికి కిందినించి
తిప్పుతూ అల్లుతారు. (కో. 29).

ఓంటినెగచ్చం: (< ఓంటి + ఈనె-) ఉ.
ఓంటానె ; పర్యా. చూ. ఓంటిపేడల్లం. ఒక్క-
పేడుతో (అడ్డం) అల్లే విధానం; వెదురుపేళ్ళు
వరసగా పరిచి వాటికి అడ్డంగా వేసే పేడును నిలువు
పేళ్ళలో ఒకదానికి కిందినించి ఒకదానికి మీదినించి
మళ్ళీ ఒకదానికి కిందినించి తిప్పుతూ అల్లుతారు.
(కో. 25).

ఓంటైదువగ్గం: ఒక్క-ఎద్దును కట్టేయడానికి నాగలి
దున్నేటస్పడు ఎద్దుకొమ్ముకూ మేడితోకకూ కలిపి
కట్టి ఎద్దును మలపడానికి కట్టేతాడు; దీనికి ఒకచివర
చీలవర ఉంటుంది; గోగునార, జనననారలతో
సేనుతారు. (తె. 9).

ఓంటైంచు: (< ఓంటి + అంచు) పర్యా. సపాయి
గోటు. ఈతదాప నిలువులో కొసలను మూసేస్తూ
ఓకపేరగా కట్టిన అంచుపట్టె; అడ్డంకొసలను

మూస్తూ రెండు అంచుపట్టెలను కుడిచే నిలువు
కొసలను ముచ్చుచానికి ఓంటైంచుపట్టె కుడతారు.
(తె. 19).

ఓంటైతుకుగచ్చం: (< ఓంటి + అతుకు) ఉ.
ఓంటైచ్చు ; పర్యా. చూ. ఓంటిపేడల్లకం. ఒక్క-
పేడుతో (అడ్డం) అల్లే విధానం; వెదురుపేళ్ళు
వరసగా పరిచి వాటికి అడ్డంగా వేసేపేడును నిలువు
పేళ్ళలో ఒకదానికి కిందినించి ఒకదానికి మీదినించి
మళ్ళీ ఒకదానికి కిందినించి తిప్పుతూ అల్లుతారు.
(తె. 24).

ఓంటైని: (అల్లకం) (< ఓంటి + అని) పర్యా. చూ.
ఓంటిపేడల్లకం. ఒక్క-పేడుతో (అడ్డం) అల్లే
విధానం; వెదురుపేళ్ళు వరసగా పరిచి వాటికి
అడ్డంగా వేసే పేడును నిలువుపేళ్ళలో ఒకదానికి
కిందినించి ఒకదానికి మీదినించి మళ్ళీ ఒకదానికి
కిందినించి తిప్పుతూ అల్లుతారు. (రా. 5; 7).

ఓంటైల్లకం: (< ఓంటి + అల్లకం) పర్యా. చూ.
ఓంటిపేడల్లకం. ఒక్క-పేడుతో (అడ్డం) అల్లే
విధానం; వెదురుపేళ్ళు వరసగా పరిచి వాటికి
అడ్డంగా వేసే పేడును నిలువుపేళ్ళలో ఒకదానికి
కిందినించి ఒకదానికి మీదినించి మళ్ళీ ఒకదానికి
కిందినించి తిప్పుతూ అల్లుతారు. (కో. 5; రా. 6).

ఓత్తి: ఉ. వొత్తి, వొత్తు. పర్యా. ఏకు. జేనేడు
పొడుగు వేరెడులాపూ ఉండేలా తాల్చిన కొబ్బరి
పీచు; పది పదిహేను విడిపోవలు పీటమీదగాని
నేలమీదగాని పెట్టి చేత్తో తాలుస్తారు; కొన్నిచోట్ల
కలబందనార పోవలు తాల్చినది. (కో. 20, 21,
23, 25, 29).

ఓత్తు: (క్రి.) 1. పర్యా. చూ. పాపు. భాగాలుగా విడ-
దీయడం; వెదురుగడనుగాని బద్దనుగాని ఒకచివర
కత్తితో చీల్చిన తరవాత ఒకపాయ కాలికింద
తొక్కిపట్టి రెండోపాయ చేత్తోపట్టి లాగుతూగాని
రెండుబద్దల్ని రెండుచేతులతో విడదీస్తూగాని వేరు
చేస్తారు. (కో. 22, 25, 28); 2. వెదురుగడ
చీరడానికి దిగువకత్తి చూర్చి ముందుకు నెట్టడం.
(తె. 23); 3. ఈతమట్టలోకి కత్తి దిగేటట్లు
నొక్కడం; ఈతమట్ట మొదటిభాగాన్ని అగుళం
పొడుగున చీలికలు చేస్తారు; తరవాత ఒక్కొక్క
చీలికను పట్టుకొని చీరుస్తారు; మట్ట మొదటిభాగం
రొమ్మువేపు వచ్చేట్లుగా చంకకింద పెట్టుకొని కత్తి
నొక్కుతారు. (తె. 9). 4. తాటిమట్ట చివరన
బెత్తెడు పొడుగునా ఐదారాకుల మందంగాన్నో

కత్తితో చీల్చడం; తరవాత ఈ చీలికలను పట్టి లాగితే తడవ (చూ.) వస్తుంది. (తె. 9). 5 చేట అల్లకంలో పేనును పైకి ఎత్తడం. (కో. 23).

ఒత్తుడుకట్టె: పర్యా. చూ. తొక్కుడుదబ్బు చావనేత మగ్గంలో అనికర్రకూ లోవెదురు గడకూ మధ్య ఉండే గజంపొడుగు గడ లేదా కర్ర; అనులు మార్చినప్పుడు పోగుల్ని అణిచిపట్టడానికి ఉపయోగ పడుతుంది. చూ. చిత్రం 120 క. 3. (రా. 4).

ఒత్తుడుకర్ర: పర్యా. చూ. తొక్కుడుదబ్బు చావనేత మగ్గంలో అనికర్రకూ లోవెదురు గడకూ మధ్య ఉండే గజంపొడుగు గడ లేదా కర్ర; అనులు మార్చినప్పుడు పోగుల్ని అణిచిపట్టడానికి ఉపయోగ పడుతుంది. చూ. చిత్రం 120 క. 3. (కో. 8).

ఒత్తుడుపుల్ల: ఉ ఒత్తుడు , పర్యా. చూ. తొక్కుడు దబ్బు చావనేత మగ్గంలో అనికర్రకూ లోవెదురు గడకూ మధ్య ఉండే గజంపొడుగు గడ లేదా కర్ర; అనులు మార్చినప్పుడు పోగుల్ని అణిచిపట్టడానికి ఉపయోగపడుతుంది. చూ. చిత్రం 120 క. 3.

ఒత్తుతీగలు: (బహు.) ఉ. —తీగలు. అనుగుండు (చూ.)లో వెదురుపుల్లల్ని (కొనల్ని) అనుగుండుకు కట్టే మొగిలితీగలు; చూ. కొడమ. (కో. 4).

ఒత్తులకట్ట: కట్టగాకట్టిన కొబ్బరిపీచు ఒత్తులు (కో. 23, 29).

ఒదువు: (క్రి.) ఉ. వొదువు. పనికిరావడం; “వొదివేది లేదు” = పనికిరాదు. (రా. 1).

ఒందబ్బు: పర్యా. చూ. పొట్టదబ్బు. ఈతకమ్మపొట్ట (చూ.) చీలితీసిన బద్ద; గంప మొ॥ అల్లెటప్పుడు నిలువులకు వాడతారు. చూ. చిత్రం 11. 2. (తె. 14).

ఒప్ప: 1. చూ. ఒప్పు (1). (కో. 7, తె. 2, 8; రా. 8, 10); 2. పర్యా. చూ. దబ్బు (9). ఈత కమ్మ నిలువుగా రెండుమూడు పాయలు చీలితీసిన భాగం. (రా. 9); 3. పర్యా. చూ. దబ్బు (10). తుంగపోచను నిలువుగా మధ్యకు చీలితే వచ్చే భాగం, బద్ద. (రా. 6).

ఒప్పు: 1. చూ. ఒప్ప (1); పర్యా. చూ. చెక్క (1). వెదురుగడ నిలువుగా సగానికి చీలి ప్రేవచ్చే ఒక భాగం. (కో. 1, 3-5, 9-12; తె. 30, 31; రా. 1, 4, 5). 2 ఉ. అప్పు; పర్యా. చూ. బద్ద (1). వెదురుగడ నిలువుగా నాలుగుభాగాలుగా చీలి ప్రేవచ్చే భాగం; గడంపొడుగునా సుమారు రెండువేళ్ళ వెడల్పు ఉంటుంది. (కో. 15; తె. 22); 3. పర్యా. చూ. గోవ (2). నిలువుగాచీరిన గంటిబద్ద (చూ.)

మూడు నాలుగుభాగాల్లో ఒకటి; గంటిబద్ద వెడల్పులో మూడోవంతుగాని నాలుగోవంతుగాని ఉంటుంది; దీర్చించి గంపలూ, బుట్టలూ మొ॥ అల్లడానికి సరిపోయే ఈనె (= తీగలాంటి సన్నటి భాగం)లు తీస్తారు. (తె. 21).

ఒంబు. పర్యా. చూ. లోబొంగు. (తుంగ) చావనేత మగ్గంలో ఒకవ స పోగుల అని లేవడానికి పోగుల నడుమ చూర్చిన లావుపాటి వెదురుగడ; గజం పొడుగుంటుంది; తొక్కుడుదబ్బుకూ దిగుదండుకూ మధ్య ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 120 క. 2. (రా. 2).

ఒరదబ్బు: చూ. ఒరుగుదబ్బు; పర్యా. చూ. పొట్టదబ్బు. ఈతకమ్మ పొట్ట (చూ.) చీలితీసిన బద్ద; గంప మొ॥ అల్లెటప్పుడు నిలువులకు వాడతారు. చూ. చిత్రం 11. 2. (కో. 3; తె. 7).

ఒరుగుదబ్బు: ఉ. ఒర్గు —, వొరుగు —; చూ. ఒర దబ్బు. (తె. 7, 14).

ఒలుగుబట్టు: (క్రి.) వార (చూ.) మొదటిభాగంలో పేడు చీల్చడానికి కత్తి కరిపించడం. (కో. 3, 5).

ఒలుచు: (క్రి.) 1. వైతొక్క (సీమతోబాటు) తీసెయ్యడం; మామూలుగా కొబ్బరికాయలు గునపం (గడ్డపాచ)తో ఒలుస్తారు, మొన పైకిఉండేటట్లు గునపం నేలలోకిదిగవేసి మొనమీద కొబ్బరికాయ ఒత్తి దొక్క పెకలిస్తారు; ఒక్కొక్కప్పుడు కత్తితో గాని కత్తిపీటతోగాని ఒలుస్తారు. (కో. 19, 25); 2. పర్యా. రెబ్బు (1). ఈతమట్టనుంచి అకులను చేత్తో తెంపడం. (తె. 26).

ఒలుపు: ఒలవడం. (కో. 19, 25).

ఒలెం: కోళ్ళగూడు అడుగుభాగానికి మధ్యలో గువ్వం వడిదబ్బులతో దట్టంగా అల్లినభాగం. (తె. 9).

ఒ

ఒడ: 1. పర్యా. చూ. వెన్ను (4). మేదరికత్తికి మందంగా ఉన్న పైభాగం; సుమారు వేలెడు వెడల్పున వలకగా ఉంటుంది; కత్తికి ఒకవైపు పదునూ మరోవైపు వెన్నూ ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12. డ. 3. (తె. 24); 2 చేట అంచు చుట్టూ లోపలినుంచి బయటినుంచి బద్దలు (కట్టు) పెట్టినప్పుడు చుట్టూరా అరెండు బద్దలమధ్య ఏర్పడ్డ సందు; తరవాత ఈ సందును కప్పేస్తూ కర్ర (=కడ్డిలాంటిది) పెట్టికడతారు. (తె. 18); 3.

పద్యము. చూ, గూడ (8). చేతులు రెండుమూలల
మధ్య ఎత్తుగా ఉండేభాగం. (తె. 24); 4 జల్లెడ
అందు కట్టేటప్పుడు లోపలిగుండు (బద్ద), వెలుపలి
గుండు (బద్ద) పెట్టినప్పుడు చుట్టూరా ఆరెంటి
మధ్య ఏర్పడనందు; ఈ సందులోనే జల్లెడ
అడుగు కట్టడ (చిక్కగా అల్లిన అంచు)
ఇమిడి ఉంటుంది; పైనుంచి చుట్టూరా ఈ సందులో
ఇముడుస్తూ జల్లెడకర్ర (మందం బద్ద) పెడతారు.
(తె. 18); 5. పద్యము. చూ. గోడ (5). జల్లెడ
చుట్టూ ఎత్తుగా ఉన్నభాగం. చూ. చిత్రం 311
వ. 1 (తె. 21, 22), 6 పద్యము. చూ. గోడ (2).
గుల్ల, బుట్ట, గంప మొదలవారికి అడుగునుంచి
అంచువరకు ఎత్తుగా అల్లినభాగం. (తె. 19); 7.
'కుళిరె' (కోళ్ళు గుడ్లుపొడిగే బుట్ట)కు ఎత్తుగా ఉన్న
భాగం. (తె. 24).

ఓడ్డ: ఓ. ఓడ్డ, వొడ్డ, వోడ్డ; 1. పద్యము.
చూ. బద్ద (1). వెదురుగడ నిలువుగా నాలుగు
భాగాలుగా చీలిస్తే వచ్చే ఒకభాగం; గడంత
పొడుగునా సుమారు రెండువేళ్ళ వెడల్పు ఉంటుంది.
(తె. 1); 2. పద్యము. చూ. చెక్క (1). వెదురుగడ
నిలువుగా సగానికి చీలిస్తేవచ్చే ఒకభాగం. (కో. 8;
తె. 1; రా. 9); 3. పద్యము. చూ. వలుకు (2).
సుద్దిబద్ద (చూ.)ను నిలువుగా బద్ద వెడల్పుగా
సగానికి చీల్చినభాగం (గడలో ఎనిమిదో భాగం);
దీన్నించి పేతుతీస్తారు; వేరెడు వెడల్పు ఉంటుంది.
(రా. 8).

ఓదించు: (క్రి.) పద్యము. మోదు (1). జల్లెడ అల్ల
కంలో అడుగు (చూ.) మీద లోపలిగుండు బయటి
గుండు (చెక్రంలా గుండ్రంగా చేసిన బద్దలు)
పెట్టి అడుగు చివరను ఆరెండు గుండ్రమధ్య
ఇరికిస్తూ ఆ మూడింటిని కలిపి కట్టుముంగు
(= వలచటిపేడు లేదా తీగ)తో చిన్నకట్టు వేయడం.
(రా. 10).

ఓలి: పద్యము. మోలు. పిల్ల నిచ్చినందుకు పెళ్ళికూతురి
(కన్య) తండ్రికి ముటచెప్పే రొక్కం; కన్య
కుల్లం; ఈ అచారం మేడరివాళ్ళలో పూర్వం
ఉండేది. (కో. 2, 4, 24 25; తె. 7).

ఓలెం: అన్నం వార్చుకొనే సిబ్బి అంచు. (తె. 9).

ఔ

ఔరాబుట్టు: (<? హారా-) పెద్దపెద్ద చేపలను
పార్సెల్ చేసే వెదురుబుట్ట. (కో. 10).

క

కక్కు: పద్యము. చూ, గరి(1). వెదురుబద్ద అంచుకుండే
పదును. (కో. 9).

కంకకాయ: వెదురుకాయ (తె. 28).

కంకకాయలు: పద్యము. చూ. వెదురుగుమ్మి. వెదురు
గడలు పెరిగిపోవ; ఒకచదరపు గజంనుంచి
మూడు నాలుగు చదరపుగజాల వైశాల్యం ఉంటుంది;
కొన్నిచోట్ల గడలు పెనపేసుకొని ఉంటాయి; ఒక
పొడలో 20 నుంచి 200 గడలవరకు ఉంటాయి;
వెదురుచిత్తనం టూమిలో పద్దతరవాతగాని పొడలో
ఒక వెదురుగడను కొట్టకుండా పెరిగేసిన తరువాత
గాని పొడకావడానికి 5 నుంచి 1 సం॥ల కాలం
పడుతుంది, 20-30 సం॥లకు కాస్తుంది. చూ.
చిత్రం 1. (తె. 18).

కంకగింజలు: (బహు) పద్యము. వెదురుభాగ్యం.
వెదురుపొడకు కాసినగింజలు, పువ్వులోపల
ఉంటాయి; మామూలుగా గోధుమగింజ ఉరువులో
ఉంటాయి; పైపొట్టు తీసేస్తే వెదురుబియ్యం
వస్తాయి; కాపుకొనే సమయంలో పొడచుట్టూ అంకి
రాలన గింజలను ఏరుకొనితెచ్చుకొంటారు. (తె. 28).

కంకచెట్టు: పద్యము. చూ. వెదురుగుమ్మి. వెదురుగడలు
పెరిగినపొడ; ఒకచదరపు గజంనుంచి మూడు
నాలుగు చదరపుగజాల వైశాల్యం ఉంటుంది;
కొన్నిచోట్ల గడలు పెనపేసుకొని ఉంటాయి; ఒక
పొడలో 20 నుంచి 200 గడలవరకు ఉంటాయి;
వెదురుచిత్తనం టూమిలో పద్దతరవాతగాని పొడలో
ఒక వెదురుగడను కొట్టకుండా పెరిగేసిన తరువాత
గాని పొడకావడానికి 5 నుంచి 10 సం॥ల కాలం
పడుతుంది; 20-30 సం॥లకు కాపుకాస్తుంది. చూ.
చిత్రం 1. (తె. 28).

కంకపాలు: పద్యము. చూ. వెదురుప్ప. వెదురుగడ
లోపల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటిపదార్థం;
పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్నికణుపుల్లో
మాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా
ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పగాఉంటుంది; వర్షా
కాలంలో గడలోకి నీళ్ళపోయి గడ్డకట్టడంవల్ల
తయారవుతుందంటారు; పండిన గడలకూ ముదురు
గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది. స్త్రీల తెల్లబట్ట
వ్యాధినివారణకూ తేలుకాటుకూ అజీర్ణవ్యాధికి
మేహరోగాలకూ కడుపునొప్పికి విరేచనాలకూ
ఉబ్బసానికి మందుగా వాడతారు. నాలిక పగిలినప్పుడు
తెల్లతిరుమనిగార, పైడిపత్తి కలిపి పూస్తే తగ్గుతుంది.

పెదవులుగాని నాలికగాని పగిలినప్పుడు దీన్ని తేనెతో కలిపిరాస్తే తగ్గుతుంది. (తె. 22-25, 28).

కంకపూత: పెదురుపూత; గోధుమకంకి మాదిరిగా ఉంటుంది; పెదురుపొడ అరవై ఏళ్ళకు పూత పూస్తుందట (తె. 23, 28).

కంకపెనెం: పర్యా. చూ. పెదురుగుమ్మి. పెదురు గడలు పెరిగినపొడ; ఒక చదరపుగజం నుంచి మూడు నాలుగు చదరపుగజాల వైశాల్యం ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల గడలు పెనవేసుకొని ఉంటాయి; ఒక పొడలో 20 నుంచి 200 గడలవరకు ఉంటాయి; పెదురుపై త్రనం భూమిలోపడ్డ తరవాతగాని పొడలో ఒక పెదురుగడను కొట్టకుండా వదిలేసిన తరవాతగాని పొడకావడానికి 5 నుంచి 10 సం॥ల కాలం పడుతుంది; 20-30 సం॥లకు కాపుకాస్తుంది. చూ. చిత్రం 1. (తె. 23).

కంకపొక్కు: జేనెడుపొడుగు పెరిగిన పెదురుమొక్కు; మూడు నాలుగురోజుల్లో పెరిగింది; దీని పైపొర తీసేస్తే తీగలాంటిది వస్తుంది; దాన్ని కూరవండు కుంటారు. (తె. 22).

కంకబియ్యం: పర్యా. చూ. పెదురుబియ్యం. పెదురు పొడకు 12-60 సం॥ల మధ్య కాసిన గింజలమీది పొట్టుతీస్తే వచ్చేవి; సాదనం పెదురుబియ్యం జొన్నల్లాగానూ, ముల్లెం పెదురుబియ్యం గోధుమల్లాగానూ ఉంటాయి; వీటిని (గోండు, కోయ, మన్నెం మొ॥) అడవిజాతులవాళ్ళు తింటారు; కొందరు అన్నం వండుకుంటారు; కొందరు రవ్వగాగాని పిండి గాగాని విసిరి గటక (జావలాంటిది) కాచుకుంటారు; లేదా రొట్టెలు చేసుకుంటారు; సేలాలుగూడా చేసుకుంటారు; మంచి బలవర్ధక ఆహారమేగాక వేడిచేస్తుంది కూడా; సాదనం పెదురు 12 సం॥ల ప్రాంతంలోనూ ముల్లెం పెదురు 60 సం॥ల ప్రాంతంలోనూ కాస్తుంది; కాసిన తరవాత పెదురు పొడ ఎండిపోతుంది. (తె. 28).

కంకబొంగు: 1 పర్యా. చూ. పెదురుబొంగు. పెదురు పొడకు పెరిగిన గడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడు తుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాలవరకు పొడుగూ మూడువేళ్ళమందంనుంచి దూలమంత మందంవరకు లావు ఉంటుంది; మొదట లావుగా ఉండి పోసుపోసు సన్నమవుతుంది, మూరకొక కణుపు చొ॥న ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగాఉంటుంది; దీన్ని చీల్చి చేట, జల్లెడ, గంప

మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చునిగడ నిచ్చెన, చేతికర్ర మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 4. (తె. 8, 21-25, 28); 2. పర్యా. చూ. వంక కర్ర (2). ప్రతి కణుపుదగ్గరా వంపుతిరుగుతూ పెరిగే పెదురుగడ, మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు. (తె. 17).

కంకమసి: ఉ. మశి. 1. పర్యా. చూ. బూడిద. లేత పెదురుగడచుట్టూ ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్ని చోట్ల నల్లటిది; గడపట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది (తె. 22); 2. పర్యా. పాకూర్, మసి, మైల. వర్షానికి తడిసి ఎండిన ముదురు పెదురుగడమీద ఏర్పడే నల్లటి పొడి. (తె. 23).

కంకరపొనక: ఉ. - పొన్న. కంకర పోసుకుపోయే బండిలోపరిచే జల్లి; ఆదిలాబాద్, అసిఫాబాద్ ప్రాంతాల్లో వాడే చిన్న బండ్లలోపరుస్తారు. (తె. 23).

కంకిజల్లి: 1. పర్యా. గుండుజల్లి, జల్లి (2), జల్లి బుట్ట, పెద్దగంప (3), మక్కెర, మూలజల్లి. సజ్జ కంకి, జొన్నకంకి మొ॥ వాటిని పొలాలనుంచి మోసుకురావడానికి వాడే ఒకరకం పెద్దగంప; గజం ఎత్తూ మూరన్నరవెడల్పూ ఉంటుంది (తె. 6, 31); 2 పర్యా. జల్లి (3). సజ్జ, జొన్న మొ॥ వాటి కంకులను మోసుకొచ్చే పెద్ద ఈతగంప. (తె. 9).

కంకులవిసనగర్ర: ఉ. ఇన్నకర్ర. మొక్కజొన్న పొత్తులు (కంకులు) కాల్చి అమ్మేవాళ్ళు కుంపటి విసిరే విసనగర్ర, దీనికి కూడ ఉండదు; పేళ్ళు వంచి అల్లుతారు. (తె. 28).

కచ్చడంచాప: ఉ. - సాప, రూ. కచ్చరంచాప; పర్యా. చూ. కచ్చడంతడక. కచ్చడం బండిమీద నీడకోసం గుడిసెమాదిరిగా కప్పే తడక లేదా చాప, కొన్నిటికి ముందువేపూ కొన్నిటికి ముందువెనకలా పడగమాదిరిగా ముందుకు పొడుచుకొచ్చి ఉంటుంది; కొన్నిటిని రెండుపొరలుగా అల్లి జతకూరుస్తారు; దీని అంచుచుట్టూ చేటమాదిరిగా కట్టు(బద్ద)వేసి అంచుకడతారు; పలచటిపేడుతో అల్లినదాన్ని చాప అనీ, నిలుపులుపెట్టి అడ్డంగా పేడుతో అల్లినదాన్ని గాని చాపకు బిగువుకోసం నిలుపుబద్దలూ అడ్డం బద్దలూ వేసినదాన్నిగాని బద్దలవళంగా అల్లినదాన్ని గాని పలచటిబద్దలతో అల్లినదాన్నిగాని తడక అనీ అనడం మామూలు. చూ. చిత్రాలు 34 క. చ. (తె. 8, 31).

కచ్చడంతడక: రూ. కచ్చరంతడక; పర్యా. కచ్చడం

భావ, బగితడక, బురకతడక, రింగితడక, నవారి కచ్చరంభావ, నవారిభావ, నవారిబండి తడక. కచ్చదం బండిమీద నీడకోసం గుడిసె మాదిరిగా కప్పేతడక లేదా భావ; కొన్నిటికి ముందువేపు కొన్నిటికి ముందు వెనకలా పడగ మాదిరిగా ముందుకు పొడుచుకొచ్చి ఉంటుంది; కొన్నిటిని రెండుపొరలుగా అల్లిజత కూరుస్తారు; దీని అంచు చుట్టూ చేత మాదిరిగా కట్టు (బద్ద)వేసి అంచు కడతారు; పలచటి పేడుతో అల్లినదాన్ని చాప అనీ నిలుపులుపెట్టి అద్దంగా పేడుతో అల్లినదాన్నిగాని చాపకు బిగువుకోసం నిలుపుబద్దలూ అద్దంబద్దలూ వేసినదాన్నిగాని బద్దలవళంగా అల్లినదాన్నిగాని పలచటి బద్దలతో అల్లినదాన్నిగాని తడక అనీ అనడం మామూలు, చూ. చిత్రాలు 94 క. చ. (తె. 7, 9, 25).

కచ్చదంపానక: ఉ. పొన్న; కచ్చదంబండి (చిన్న బండిమీద వేసే బండిజల్ల (చూ.); ఉరుపు చిన్నది. (తె. 25).

కచ్చరంచాప: ఉ. చాప; చూ. కచ్చదం చాప. (తె. 19).

కచ్చరంతడక: ఉ. - తడ్క; చూ. కచ్చదం తడక. (తె. 14).

కచ్చు: పర్యా చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురుగడ కణుపు దగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మమొదలు; కొమ్మ ఉరువును బట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డలా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9.1; (కో. 9).

కచ్చుబద్ద: పర్యా. చూ. గంటిబద్ద (1). గంటిగనుపు గుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరికేస్తే మిగిలే కొమ్మగుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండు వస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అడవిప్రాంతం వాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (కో. 9).

కచ్చుబొంగు: పర్యా. చూ. ముల్లెంపు బొంగు వెదురుగడలో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంతలావు నుంచి స్తంభంలావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బోలుగా ఉంటుంది; మేదరిసనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి వాసం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొడకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే

కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చుం కిష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటిమీద మొలుస్తుంది. (కో. 2).

కటకటాలతడక. పర్యా. చూ. జేలితడక (1). వెదురుబద్దలు ఎడం ఎడంగాపెట్టి మేకులుకొట్టి తయారుచేసిన తడక; బద్దకూ బద్దకూమధ్య సందులు చతురస్రంగాగాని దైమన్ ఆకారంలో గాని ఉంటాయి; ఇళ్ళచుట్టూ ప్రహరీగోడ బదులు పెట్టుకొంటారు. (కో. 23).

కటుకుపిడెం. కాపుకాసిన వెదురుపొద; పుట్టినప్పటి నుంచి 20-30 సం॥ల తరవాత కాపు కాస్తుందట. (కో. 22).

కటుకుబొంగు: ఉ. కట్కు ; పర్యా. చూ. గడుసు బొంగు. పెళుసైన వెదురుకర్ర; పేడు తీసిపప్పుడు ఎక్కడికక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టలు, కొండలు, గట్లమీదా మొలుస్తుంది; తడకబద్దలకూ గుడిసెల కట్టుబడికీ పనికొస్తుంది. (తె. 17).

కట్ట: 1. పర్యా. బొద్దు (1), మోపు (1), వాసాలకట్ట, వెదురుబొద్దు. ఒక్కచోటికి చేర్చికట్టిన వెదురుగడలు లేదా వెదురుబద్దలు; ఒకమనిషి మోయడానికి వీలయినవి (కో. 6, 11, 23, 25, 29; 16-18, 28; రా. 9); 2. పర్యా. బండిలు, మోపు(2). కొన్ని ఈతమవ్వ (బరిగె)లు కలిపికట్టినవి. (కో. 3, 25; తె. 7, 9, 14).

కట్టనిచేట: ఉ. - కాట; పర్యా. చూ. మంతు(1), ఒకరకంచేట; కట్ట(బద్ద), కర్ర (కడ్డిలాంటి సన్నటి వెదురుబద్ద) వేసి కట్టుకట్టనిది; మూలలు మలిపి అంచుకట్టకుండా వదిలేసిన దాన్ని ఇలా అంటారు. (తె. 28).

కట్టబొంగు: 1. పర్యా. చూ. సన్నంపు బొంగు. రెండంగుళాల నుంచి ఆరంగుళాల వరకు లావుండే సన్నటి వెదురుగడ; కణుపుసన్నగా ఉండి సులువుగా చీలుతుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కొన్ని గడలలో బోలు సన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిటికి బోలుండదు. (తె. 8); 2. పర్యా. చూ. గుట్ట(ల) బొంగు. కొండలమీదా గుట్టలమీదా గట్లమీదా పెరిగే వెదురుకర్ర; పెళుసుగా ఉంటుంది; పేడుతీయడం కష్టం; మేదరిసనికి ఉపయోగపడదు. (తె. 8).

కట్టినె: (< కట్ట + ఈనె) ఉ. కట్టిన. పర్యా. చూ. పెండెవార. బుట్ట, తట్ట, గంప మొ॥ వాటి అల్లకం పనిలో కట్టు (బొద్దు) చుట్టడానికి ఉపయోగించే

కర్ర (చూ. కర్ర); పేడులో సగంవెడల్పు కొంచెం గుండ్రంగానూ లావుగానూ ఉంటుంది; బద్దకు పల్లంగాఉండే భాగంనుంచి చీల్చి తీస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 6. (కో. 10, 16, 18; తె. 29).

కట్టు: 1. పర్యా. పెండె (2), బొడ్డు (7), గండు, గుమ్మి మొ॥ వాటి అల్లకంలో గట్టివసంకోసం వెలుపలినుంచి మూతిదగ్గర మధ్యగంజుతో అడుగు అంచుదగ్గర కర్ర (తీగలాంటిది)తో గట్టిగానూ ఉబ్బెత్తుగానూ అల్లినభాగం; రెండువేళ్ళ వెడల్పు మొదలు బెత్తెడు వెడల్పువరకు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 47 త. 1. (కో. 10, 12, 13, 15, 16, 18; తె. 1-3, 6-18, 22, 27, 31; రా. 2, 11); 2 పర్యా. చూ. కట్టుముంగు. చేట, జల్లెడ. వినసగర్ర మొ॥ వాటికి కట్టుకట్టడాని కువయోగించే పలవటి పేడు; దీన్ని పెంచుకుంటున్నాని ఆతరువాత నుండిగాని తాచిమట్టనుండిగాని తీస్తారు. (రా. 1)

3. చేట, జల్లెడ, వినసగర్ర మొ॥ వాటి అంచు చుట్టూ కట్టుముంగు (పెదురుపేడు తీగ, ముగిరి తీగ మొ॥)తో రింగులాచుట్టి చేసిన దిగువ భాగం. చిత్రం 29. 4. (కో. 2, 5, 10, 19, 22, 24-26, 28, 31; తె. 21-27; రా. 6, 8-11; 4 పర్యా. చూ. గుండు (1). జల్లెడ అంచు కట్టేవర్సడు రింగులా గుండ్రంగా పంచికట్టిన రెండుమూడు వేళ్ళ వెడల్పుబద్ద; జల్లెడతట్టమీద దీన్నిబెట్టి తట్టు చివర్లను దీనిచుట్టూ పంచుతారు; ఇది జల్లెడ అంచు లోపలిభాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటి నుంచి ఒక బద్ద, ఈ రెంటిమించి ఇంకోమందం బద్దవేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1. (కో. 3, 25); 5 పర్యా. చూ. బిలకు (1). జల్లెడ అంచుకట్ట దానికి వెలుపలినుంచి లోపలి గుండుచుట్టూ వేసే రెండుమూడువేళ్ళ వెడల్పు పెదురుబద్ద, లోపలి గుండుకూ బిలకుకూ మధ్యన జల్లెడతట్టు చివర్లు (కర్పడ) ఇమిడ్చికంటాయి; ఈ రెండుబద్దలపైనా మరో మందంబద్ద (కర్ర) ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 30. క. 3 (తె. 15, 17), 6 పర్యా. అంచుబద్ద (2), ఎడటికట్టు, కట్టుగర్ర (4), కట్టుబద్ద (2), గోడదబ్బ, గోడుదబ్బ (2), పెండె (3), పెండెకట్టు, పెండెబద్ద(2). చేట, వినసగర్ర పెట్టె. తిరుమాన్ పెట్టె మొ॥ వాటి అల్లకంలో అంచుకు లోపలినుంచి బయటినుంచి చుట్టూవేసే పెదురుబద్ద; వేరెటుగాని రెండువేళ్ళ వెడల్పుగాని ఉంటుంది. (కో. 3, 5, 7, 9-11, 13, 15,

17-20, 25, 26, 28, 31; తె. 6-9, 15, 16, 21॥ రా. 2, 4-6, 8-10); 7 పర్యా. అట్టెబద్ద. దిలకు(4). వినసగర్ర అంచుకట్టడానికి ఒకపక్క రింగించిన పెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 31 క. 1. (తె. 13, 15-17); 8 కొడవ (చూ.) పుల్లల్ని కలుపుతూ దారంతో గొలుసులా చుట్టిన వరస. చూ. చిత్రం 3 క. 3. (కో. 4); 9 పర్యా. చూ. అంచు (3), ఎడకరికట్ట (కొడవలి) కట్టెపడి చుట్టూ వేసిన ఇరవ:ట్టి. చూ. చిత్రం 118 2. (తె. 5); 10 పర్యా. గట్టు బొడ్డు (8). ఈత బద్దతో అల్లె గంప, గుమ్మి మొ॥వాటికి అంచు చుట్టూగాని మధ్యనగాని అంచునగాని ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం; వేరెటు రెండువేళ్ళ మందం ఉంటుంది. (కో. 25; తె. 7, 9, 16, 20, రా.9); 11 చాచుననే చేతచుగంమీద నేత పూర్తయిన దిశలో వాస అద్దంలో బెత్తెడు ఎడానికి ఒకటి చొప్పున పచ్చే తాళ్ళవరస. (కో. 30); 12. తీగ దిగువ భాగంలో అల్లకంలో అక్కడక్కడ రెండు రెండు అంచు చొప్పున తీగతో కట్టువేస్తారు. చూ. చిత్రం 143 6 (తె. 22); 13. పర్యా. చూ. కట్టు (2). చీపురు పిడిచుట్టూ నాలుగువేళ్ళ వెడల్పున సన్నటి తాడుతోగాని పురితోగాని చుట్టి రింగించిది; చీపురు గట్టిగా ఉండడానికి చుడతారు. (రా. 8).

25 కట్టు (కట్టు. (క్రి.) పర్యా. చూ. చేటకట్టు (1). చేట అల్లకంలో అంచుచుట్టూ లోపలినుంచి ఒకబద్ద (లోగట్టు) బయటినుంచి ఒకబద్ద (బయటికట్టు) బెట్టి ఆ రెంటిమధ్యా ఒకచువ్వ (చూ. కర్ర ఇరి కించి కట్టుముంగు (పలవటిపేడు లేదా తీగ)తో కట్టువేసి దిగువచం; చేట, జల్లెడ, ముంచె మొ॥ వాటికి ఇలా దిగిస్తారు. (కో. 7).

కట్టుగర్ర: ఉ. - కర్ర. 1 పర్యా. చూ. గుండు (1). జల్లెడ అంచుకట్టవర్సడు రింగులా గుండ్రంగా పంచికట్టిన రెండు మూడువేళ్ళ వెడల్పు బద్ద; జల్లెడ తట్టమీద దీన్నిబెట్టి తట్టు చివర్లను దీని చుట్టూ పంచుతారు; ఇది జల్లెడ అంచు లోపలి భాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటనుంచి ఒకబద్ద, ఈ రెంటిమించి ఇంకో మందంబద్దవేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1. (రా. 6); 2 పర్యా. చూ. పెండెవార. బట్ట తట్ట గంప మొ॥ వాటి అల్లకం ఎనిలో కట్టు (బొడ్డు) చుట్టడానికి ఉపయోగించే కర్ర (చూ. కర్ర); పేడులో సగంవెడల్పు కొంచెం

గుండంగానూ లావుగానూ ఉంటుంది; బద్దకు పల్లంగా ఉండే భాగంనుంచి చీల్చి తీస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 6. (తె. 15, 18, 19, 26); 3. పర్యా. చూ. కర్ర(3). గోవ(వార) నుంచి పొడుగ్గా తీగలా వచ్చేటట్లు చీరినభాగం; పేడువెడల్పులో సగంగాని అంతకన్న తక్కువగాని ఉంటుంది; పేడుకన్న మందగానూ కొంచెం ఉబ్బెత్తుగానూ ఉంటుంది, గంప, తట్ట, గుల్ల, బుట్ట మొ॥ వాటి అల్లకంలో నిలుపులచట్టా చట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47 చ. 1. (తె. 2); 4. పర్యా. చూ. కట్టు(6). చేట, విననగర్ర, పెట్టె, తిరుమాన్ పెట్టె మొ॥ వాటి అల్లకంలో అంచుకు లోపలనుంచి బయటినుంచి చుట్టావేసే వెదురుబద్ద; వేలెడుగాని రెండువేళ్ళ వెడల్పుగాని ఉంటుంది. (తె. 9, 13, 14; రా. 8); 5. పర్యా. చూ. కర్ర(4). జల్లెడ అంచుకట్టడానికి లోపలిగుండు బిలుకు (వెలుపలి బద్ద)ల మీంచి, ఆరెంటిమధ్యా కొంతభాగం ఇరికిస్తూ వేసిన గుండంగా వంచి కట్టిన రెండు మూడువేళ్ళ వెడల్పుబద్ద (తె. 30); 6. పర్యా. చూ. కర్ర(2). చేట అంచుకట్టడానికి ఉపయోగించే సుమారు వేలెడు లావుండే కడ్డిలాంటి వెదురుబద్ద; చేట అంచుకు లోపలినుంచి ఒకబద్ద వెలుపలినుంచి ఒకబద్దపెట్టి ఈ రెంటిమీదునుంచి ఈ రెంటికి మధ్యనందులో ఇరికేటట్లు నందును మూసేస్తూ 'కర్ర'ను పెడతారు; కర్రపెట్టిన తరవాత కట్టుకడతారు. (రా. 9, 11).

కట్టుగర్రబద్ద: పర్యా. చూ. గుండు(1). జల్లెడఅంచు కట్టేటప్పుడు రింగులా గుండంగా వంచికట్టిన రెండుమూడువేళ్ళ వెడల్పుబద్ద; జల్లెడ తట్టుమీద దీన్నిబెట్టి తట్టుచివర ను దీని చుట్టూవంచుతారు; ఇది జల్లెడ అంచులోపలి భాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటినుంచి ఒకబద్ద, ఈ రెంటిమీంచి ఇంకో మందంబద్ద వేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1. (కో. 10).

కట్టుచెత్త: పర్యా. చూ. గరిగిపీచు. వెదురుబద్ద నున్నగా గీకేటప్పుడు వచ్చేతుక్కు. (కో. 15).

కట్టుతడప: పర్యా. కట్టుముంగు. చేట, జల్లెడ, వినన గర్ర మొ॥ వాటికి కట్టుకట్టడాని కుపయోగించే పలచటి పేడు; దీన్ని వెదుర్చుచుగాని ఈత బరిగెనుంచిగాని తాటిమట్టనుంచిగాని తీస్తారు. (కో. 17, 18).

కట్టుతీగ: పేముబుట్టకు కట్టుకట్టడానికి పేముపుల్ల చీరి తీసిన పలచటిపేడు. (కో. 8).

కట్టుదబ్బు: ఉ. కటదబ్బు; చూ. కట్టుబద్ద (2). (కో. 7; రా. 3).

కట్టుపీచు: ఉ. పీచు; పర్యా. చూ. గరిగిపీచు. వెదురు బద్ద నున్నగా గీకేటప్పుడు వచ్చేతుక్కు. (కో. 15).

5 కట్టుపురి. పర్యా. కాలుపురి. తాడు పేనడానికి కాలి బొటనవేలికి చుట్టిన పురి; కాలి బొటనవేలికి ఒక పురిచుట్టి, కుడిచేత్తో ఇంకోపురి పట్టుకొని రెంటినీ పెనవేస్తూ తాడు అల్లుతారు. (రా. 5).

కట్టుపేడు: ఉ. పేడు; పర్యా. చూ. పెండెవార. బుట్ట, తట్ట, గంప మొ॥వాటి అల్లకంపనిలో కట్టు (బొద్దు) చుట్టడానికి ఉపయోగించే కర్ర; పేడులో సగంవెడల్పు కొంచెం గుండంగానూ లావుగానూ ఉంటుంది; బద్దకు పల్లంగా ఉండే భాగంనుంచి చీల్చి తీస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 6. (తె. 2).

15 కట్టుబద్ద. 1. పర్యా. చూ. గుండు (1). జల్లెడ అంచు కట్టేటప్పుడు రింగులా గుండంగా వంచికట్టిన రెండుమూడు వేళ్ళ వెడల్పుబద్ద; జల్లెడ తట్టుమీద దీన్నిబెట్టి తట్ట చివర ను దీనిచుట్టూ వంచుతారు; ఇది జల్లెడ అంచులోపలి భాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటినుంచి ఒకబద్ద, ఈరెంటి మీంచి ఇంకో మందంబద్ద వేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1. (కో. 22); 2. రూ. కట్టుదబ్బు; పర్యా. చూ. కట్టు (6). చేట, విననగర్ర, పెట్టె, అరు మాన్ పెట్టె మొ॥వాటి అల్లకంలో అంచుకు లోపలి నుంచి బయటినుంచి చుట్టావేసే వెదురుబద్ద; వేలెడుగాని రెండువేళ్ళ వెడల్పుగాని ఉంటుంది. (కో. 12); 3. పర్యా. చూ. నడి (1). చేట, జల్లెడ, విననగర్ర మొ॥వాటికి కట్టు కట్టడానికి లేత వెదురుగడనుంచి తీసిన పలచటి మెత్తటిపేడు; ఎటువంచినా విరగదు. (కో. 11).

30 కట్టుబొద్దు: గంప, బుట్ట మొ॥ వాటి అల్లకంలో గట్టిదనంకోసం గంటిబద్దనుంచి తీసిన దళసరి పేడు (గోడుదబ్బు)తో అంచుదగ్గర అల్లిన భాగం. (కో. 17).

35 కట్టుముకు: చూ. కట్టుముంగు. (తె. 19, 21, 22). కట్టుముక్కు: ఉ. కట్టుక్కు; చూ. కట్టుముంగు. (తె. 5, 14, 26).

కట్టుముంగు: ఉ. కట్టుంగు, కడ్డుంగు; రూ. కట్టు ముకు, కట్టుముక్కు. కట్టుమూకు; పర్యా. కట్టు (2), కట్టుతడప, కట్టాక, కడువేడు, తడప (1), పొట్టె (3), బందివి, చేట, జల్లెడ, విననగర్ర మొ॥ వాటికి కట్టుకట్టడాని కుపయోగించే పలచటి పేడు; దీన్ని

వెదుర్చుంచువాని ఈతబరిగెనుంచిగాని తాటిమట్ట నుంచిగానితీస్తారు. (తె. 1, 3, 4, 12, 13, 16, 17).
కట్టుమూతు: చూ. కట్టుముంగు. (తె. 6, 15, 18, 23, 24, 28).

తట్టె: 1. పర్యా. కొడితి, తుంట (2). వెదురుగడ పగలగొట్టేటప్పుడు గడకు కరిపించిన కత్తిమీద దెబ్బలుకొట్టడానికి చిల్లిచేసేటప్పుడు ఉలిమీదపెట్టి కొట్టడానికి వాడే కర్ర; మూరెడుపొడుగ్గా చెయ్యంత లావు ఉంటుంది. (తె. 16); 2. పర్యా. చూ. బద్ద (4) విననగర్ర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అంచు వెంబడి అమర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టంతోడిగే బద్దకు చివరగొట్టంజారకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 ట 2. (రా. 6); 3. పర్యా. చూ. బరిగె(1). సుమారు వేరెడులావుండే కడ్డీలాంటి పొడుగాటి పుల్ల; ఈత, పుల్లెరు మొ॥ చెట్లనుంచి ఊడుగు మొ॥ పొదలనుంచి దీన్ని తీస్తారు; ఈతకమ్మ మధ్యకర్ర (రెండు పక్కలా ఆకులు వేసేది) బండిజల్ల, పిల్లలపొది, తట్ట మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 7, 9, 13, 14, 16); 4. చాపనేతమగ్గానికి బయట పల్లాలనార పోగులను గుంజిపట్టే కట్టె (రా. 6); 5. చాపనేసినంత మట్టుకు దానిమానుకు చుట్టడానికి మానుతిప్పేకర్ర; కొన్నిచోట్ల ఇవనకువ వాడతారు; చూ. బిగింపు కమ్మి. (రా. 6).

కట్టాక: (<కట్టు లాక) పర్యా. చూ. కట్టుముంగు చేట, జల్లెడ, విననగర్ర మొ॥ వాటికి కట్టుకట్టడాని కుపయోగించే పలచటిపేడు; దీన్ని వెదుర్చుంచి గాని ఈతబరిగెనుంచిగాని తాటిమట్టనుంచిగాని తీస్తారు. (రా. 9).

కడ 1 పర్యా. చూ కొన (7). వెదురుగడ చివరి సన్నటిభాగం. (కో. 30); 2 పర్యా. తట్టు (3). వైపు చోట. (తె 21).

కడవట్టు పర్యా. చూ. కొము (2). చేట ముందు భాగం కో రెండుమూతులను (కొనను) కలుపుతూ అడ్డంగావేసిన చిటికెన వేరెడులావు వెదురుబద్ద; మొదట దీనికే పేళ్ళువెక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు చూ. చిత్రం 29. 2. (రా. 3)

కడచొద్దు పర్యా. చూ. మాతిట్టు(1). గంప, తట్ట మానే గుమ్మి మొ॥ వాటి అంచుచుట్టూ వెలుపలి నుంచి కర్రతో వేరెడు వేడ రెండుపేళ్ళ మందం ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం చూ. చిత్రం 47 క. 5.

(రా. 8).

కడం: (<కడియం) పళ్ళుల మూతిబుట్టకు గుండ్రంగా అల్లిన కడియం. (రా. 8).

కడవ: 32 కిలోల బరువుతూగే ధాన్యం కొలమానం; కొలమానిక. (రా. 8).

కడుపు: చేట పల్లపుభాగం; ధాన్యం మొ॥ నిలబడేది (తె. 21).

కడుపుకసి: తాచేకు (రేకు) ముందు (కడుపు) భాగం; కొంచెం పల్లంగా ఉంటుంది. (కో. 26).

కడుపుదబ్బు: పర్యా. చూ. కర్ర (2). చేట అంచు కట్టడానికి ఉపయోగించే సుమారు వేరెడు లావుండే కడ్డీలాంటి వెదురుబద్ద; చేట అంచుకు లోపలినుంచి ఒకబద్దా, వెలుపలినుంచి ఒక బద్దాపెట్టి ఈ రెంటి మీదినుంచి, ఈ రెంటికి మధ్య సందులో ఇరికేటట్లు సందును చూపేస్తూ 'కర్ర'ను పెడతారు; కర్ర పెట్టిన తరవాత కట్టుకడతారు. (రా. 3).

కడుపుపేడు: పర్యా. చూ. తెల్లపేడు (1). వెదురు బద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు; వసరుపేడుకూ బెండు పేడుకూ మధ్య భాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది. (తె 14).

కడువేడు: (<కట్టుపేడు) పర్యా. చూ. కట్టుముంగు. చేట, జల్లెడ, విననగర్ర మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడాని కుపయోగించే పలచటిపేడు; దీన్ని వెదుర్చుంచిగాని ఈతబరిగెనుంచిగాని తాటి మట్టినుంచిగాని తీస్తారు. (రా. 2).

కకెం (<కడియం) 1 పర్యా. చూ. గుండు(1). జల్లెడ అంచుకట్టేటప్పుడు రింగులా గుండ్రంగా వంచి కట్టిన రెండు మూడువేళ్ళ వెడల్పుబద్ద; జల్లెడ తట్టుమీద దీన్నిబెట్టి తట్టుచివర్లను దీని చుట్టూవంచు తారు; ఇది జల్లెడఅంచు లోపలిభాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటనుంచి ఒకబద్ద. ఈ రెంటి మీంచి ఇంకోమందంబద్ద వేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1 (తె. 4); 2. పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద (1). చేతిబుట్ట, కంఠబుట్ట, గద్దెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥ వాటికి వంచికట్టినబద్ద. చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించడానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (అర్చి) మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (తె. 27).

కకెంబిడ్డ (<కడియం) పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద (1). చేతిబుట్ట, కంఠబుట్ట, గద్దెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥ వాటికి వంచి కట్టినబద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి

మేకుకు తగిలించడానికి పొరుగునూ పొరుగునూ ఉండు (అర్చి) మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 10. (కో. 8).

కడెంబారు: ఉ. కడి—; పర్యా. ఎన్నివాసం. పడెంబారువాసం, తోకవాసం. పొరుగునూ పొరుగునూ గట్టిగానూ ఉండే ఒకరకం వెదురుగడ; ఏటవాలుగా కప్పువేసే ఇళ్ళకు సన్నటి వాసాలుగా ఉపయోగిస్తారు; మేరపనికి ఉపయోగపడదు. (కో. 10, 15-20, 24; తె. 7).

కడెంబారువాసం: పర్యా. చూ. కడెంబారు. పొరుగునూ సన్నగానూ గట్టిగానూ ఉండే ఒకరకం వెదురుగడ; ఏటవాలుగా కప్పువేసే ఇళ్ళకు సన్నటి వాసాలుగా ఉపయోగిస్తారు; మేర పనికి ఉపయోగ పడదు. (కో. 14).

కడ్డి: పర్యా. చూ. కొమ్ము (2). చేతులందుకొంగులో రెండు మూతులను (కొనసము) ఒకటొకటి అడ్డుగా వేసిన చిటికెనడెదులావు వెదురుబుట్ట; మొరట దీనికే పెళ్ళు ఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకిం మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం 29. 2. (రా. 7).

కడ్డికర్ర: పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు (1). లోపల మాత్రం బోలులేకుండా పూర్తిగా కండపట్టి ఉన్న గట్టి వెదురుకర్ర; సుమారు మూడునాలుగుగుళాల లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికిరాదు; నిచ్చెన మెట్టు, గుతపకర్ర, గైకట్టె, మంచంపట్టె మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 16).

కడ్డివెదురు: ఉ. — ఎదురు; పర్యా. చూ. గనుసు బొంగు. పెళుసైన వెదురుకర్ర; సేదతీసేటప్పుడు ఎక్కడి కక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టలు, కొండలు, గట్లమీద మొలుస్తుంది; తడకబద్దలకూ గుడిసెల కట్టుబడికీ పనికొస్తుంది. (కో. 18).

కడ్పరం: (<?కడ+పరం) ఉ. కడ్పరం; చూ. కర్పడ (1). (తె. 21, 22).

కణాదిబొంగు: చూ. కనాదిబొంగు; పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు)బొంగు. వెదురుగడ్డలో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా డెయ్యి రోలం నుంచి స్తంభం లావువరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బోలుగా ఉంటుంది; ఉపయోగపడదు; నిచ్చెనబండి దండి (రొట్టిగన). ఇంటివాసం మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువ కాలం పొడకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగేకొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది; కాబట్టి దీన్ని చీల్చడంకష్టం; మామూలుగా దీని

కణుపుల దగ్గర గలచెరువును; ఇది ఎక్కువగా పొడవుగా ఉంటుంది; వాటిని పొలుస్తుంది (కో. 18).

కణుపు: చూ. కనుపు(1). గను, గణుపు(1), గన(1), గనె, గనుపు(1), గనె(1), గన్ను(1); పర్యా. గంట(2), గుంపు(2), పచ్చగనుపు, చొమ్మ, ముడి(1), చుపుండు, సాదాగణుపు, నుద్దిగనుపు(1), వెదురుగనుపు అక్కడక్కడ ఉండేవారు; గడచుట్టూ చుప్పెట్టగా ఉంటుంది; అలమేరకు లోపలి ఛానీ కూడెస్తుంది; పువ్వు; ఇక్కడ కొమ్ముచేస్తుంది. చూ. చిత్రం 1. 2. (కో. 20).

కొట్టుండుబుట్ట (కనం. కంతం—) పర్యా. చూ. కొమ్ము(2) చేతులందు భాగంలో రెండు మూతుల (కొనసము) ఒకటొకటి అడ్డుగావేసిన చిటికెనడెదులావు వెదురుబుట్ట; మొరట దీనికే పెళ్ళు ఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకిం మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం 29. 2. (రా. 1).

కర్ర: ఉ. రంటం; ఇట్టి (చూ.), గుమ్మి(చూ.) తల భాగంలో చుట్టాడండే అంచు; పిడికెడు మంద మంటుంది. (రా. 8).

కర్ర: 1. పర్యా. కుము, గూటం. వెదురుగడకు పైన చచ్చుగా ఉండే భాగానికి బోలుగా ఉండే లోపలి భాగానికి ముచ్చిన్నపడిన గట్టిపదార్థం; బద్దమందాన్ని బట్టి గుంపు, రంపు, బట్టిగడి తెలుస్తుంది. (తె. 26);

2. పర్యా. చూ. కంపిబుట్ట(1). రంపుచుట్టెనుకూ బొట్టకూ చుట్టభాగంనుంచి నిలుపుగా చీరినబద్ద; గంప మొ॥వి అల్లేటప్పుడు అడుగుభాగంలో చుట్ట దానికి ఎత్తుభాగంలో సగుందా చుట్టదానికి పని కొస్తుంది. చూ. చిత్రం 11.3; (కో. 25; తె. 11).

కండకర్ర: పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు (1). లోపల ఏమాత్రం బోలులేకుండా పూర్తిగా కండపట్టి ఉన్న గట్టివెదురుకర్ర; సుమారు మూడునాలుగుగుళాల లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికిరాదు; నిచ్చెన మెట్టు, గుతపకర్ర, గైకట్టె; మంచంపట్టె మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 22, 23).

కండచుట్ట: 1. పర్యా. చూ. బెండుదబ్బ (1). వెదురు గడ చీల్చినప్పుడు బోలుగా ఉన్న భాగంనుంచి తీసినబద్ద. (కో. 4); 2. పర్యా. చూ. పనరుకింది కర్ర. వెదురుబద్దకుపైన నున్నగా పచ్చగా ఉండే (పనరు)భాగం కిందినించి తీసినకర్ర; చూ. కర్ర. (రా. 6); 3. పర్యా. చూ. గంటిబద్ద (1). గంటి గనుపుగుర్తు (=వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ

[illegible]

కండపేడు: ఉ. — పేడు; వ్యూ. చూ. తెల్లపేడు(1). వెదురుబద్ద వీరేటప్పడు పచ్చగా నున్నగా ఉ. తే. భాగానికి కిందినుంచి తీసి; పేడు; పుడగుపేడుకూ బెండుపేడుకూ మధ్య భాగం తొడి; తెల్లగా ఉంటుంది. (కో. 1; తె. 1, 2, 4; లా. 5).

కండబెండు: పర్యా చూ. తెల్లపేడు (1). పేరుబట్ట
చీరేటప్పుడు పచ్చగా ఉన్నగా ఉండే గాఢని
కిందినుంచి తీసినపేడు; చగురుపేరుగా చెప్పి
పేడుకూ మధ్య భాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది
(రా. 9).

కంఠబేడినె: (< కంఠ + బేడి + నె) పల్లె, చూ.
 పనరుకింది కల్లర. పెడురుబద్దకు నైన సున్నుగ
 పచ్చగా ఉండే (పనరు)భాగు కిందినుంచి తీసిన
 కల్లర; చూ. కల్లర. (కో. 1).

కండబొంగు 1. పద్య. చూ. గట్టిబొంగు (1)
 లోపల ఏమాత్రం బొంబులేకుండా పూర్తిగా కంప
 ఉన్న గట్టివెదురుకర్ర; సుమారు మూడు
 గంగుళాల లావు ఉంటుంది; అల్లరానికి గోరింత
 నిచ్చినమెట్టు, గుతపకర్ర. గైడ్. సుంపలపై
 మొదటికి పనికొస్తుంది. (తె. 19); 2. పద్య.
 చూ. గట్టికర్ర (1). సూది పట్టెటంత ఖాళీ మొదలు
 పేతెడంత ఖాళీవరకు లోపల దోబుగా ఉండే గట్టి
 వెదురుకర్ర; గుట్టలమీద రాళ్ళదగ్గరగా పెరుగు
 తుంది; మూడు అంగుళాల వరకు లావుగా
 ఉంటుంది. (కో. 8-14; తె. 26).

కండమందంకర్ర: పర్యా. చూ. గట్టికర్ర(1). సూది
పట్టింతు ఖాళీ మొదలు వేలేడంత ఖాళీవరకు రోపం
బోలుగా ఉండే గట్టివేడురుకర్ర; గుట్టుమీదా రాళ్ళ
దగ్గరా వెరుగుతుంది; మూడు అంగుళాలవరకు
ఛావుగా ఉంటుంది. (కో. 15).

అందుచేతను, గొప్ప అర్హతతో కంటపెడుతో అర్హున
అందుచేతను, గొప్ప అర్హతతో

[illegible]

అర్హులను: సర్వా కలంబవట్ట. (తుంగ) చాప
సేతలొ నిలుపుట అవగుమైన నారపోవలు తీసే
వట్ట; నుమారు దెల్లెలు వెడల్పున లేతాకుపచ్చ
రంగులొ ఉంటుంది, అంచులకు రంపంపళ్ళలాంటి
పొన్ను కీటాయి; మొవట వెకల్పుగా ఉండి పోను
దోను పన్నుగా మొనదేల ఉంటుంది. (రా. 6).

కర్త: 1. పర్యా. చూ. సేవకరిత. వెదురుగడ నరక
 ఉపదేశముగట్టడానికి బద్ధులూ సేవలూ చీల్చడానికి
 సాగువాళ్ళు వాడేకర్త; కొన్నిటికి కట్టెపిడి
 ఉంటుంది. (రా. 12, 13); 2. పర్యా. చూ. ముచ్చుకర్త. కట్టెపిడి
 ఉన్న సేవకరిత. చూ. చిత్రం 12 బ, త, ప, గ.
 (కో. 1, 4; తె 24); 3. పర్యా. చూ. కొడవలి
 (1) చుట్టవంకలా వంపుదిరిగి ఉన్న ఒకరకం
 బద్ధులకర్త, హరితవేట్టునుంచి కమ్మకొయ్యడానికి
 కోసివది చీల్చడానికి వాడలివాళ్ళు వాడతారు;
 సాగువాటికి వంపు తక్కువగా ఉంటుంది. చూ.
 చిత్రం 13. క. చ. (కో. 25; తె. 11, 18); 4.
 పాలరాతివేట్ బా-సన్న మొది అల్లడానికి ఉపయో
 గించే బద్ధుల కర్త; ఏది లావుగా పొడుగ్గానూ
 తల్లికాగూ పొట్టిగానూ ఉంటుంది. (కో. 10, 12);
 5. ద. బంధ గుట్టుల పైభాగం గీతే పదునైన
 లేకు. (కో. 3). 6. నారపోగులు కోసే చిన్న
 రేకు. (రా. 2, 6); 7. సేముదెత్తం చీల్చడానికి,
 సాగుచేయడానికి, నరకడానికి ఉపయోగించే ఒక
 రకం కర్త. చూ. చిత్రం 143. (తె. 22).

కృష్ణశాస్త్రము: పర్యా. కృష్ణశాస్త్రము. మేదరికృష్ణశాస్త్రమునా
సర్వభాగము; కొన్నిటికి కర్మమందిరిగానూ కొన్నిటికి
తొడిమే మందిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా
ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 12 ప. 1. (తె. 9).

40 కత్తిదారు: మేదరిక త్తిగి పదునున్నభాగం. (కో. 18: కత్తినినూరాయి: (< నూరు + రాయి) పర్యా. చూ. నూరైతు. మేదరిక త్తిగిని అంబుగాని నూరుకో

దానికి ఉపయోగించే ఒకరకం రాయి; కొన్ని గుండ్రంగానూ పలకగానూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి కాళ్ళుంటాయి. (రా. 4).

కత్తిబుర్ర: పర్యా. చూ. మూపురం. మేదరికత్తికి వెన్ను (చూ.) పదునంచు వైపు వంపుదిరిగినభాగం. చూ. చిత్రం 12 జ. 4. (కో. 27).

కత్తిమడము: పర్యా. కత్తికాడ. మేదరికత్తి పట్టునే సన్నటిభాగం; కొన్నిటికి కడ్డిమాదిరిగానూ కొన్నిటికి తోడిమేమాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లాపగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 12 ప. 1. (కో. 27).

కత్తిరించు: (క్రి.) కత్తితో కొయ్యడం; జల్లెడతట్టు (= అడుగు) మీద గుండుపెట్టి గుండ్రంగా కత్తితో కోస్తారు. (రా. 10).

కత్తివేయు: (క్రి.) ఉ. కత్తేయు; పర్యా. చూ. కరిపించు(1). వెదురుగడకు దిగువగాటుపెట్టి కత్తి దూర్చడం; గడ రెండుబద్దలుగా చీరడానికి కత్తి దూర్చి చేత్తోగాని కొయ్యమొద్దుతోగాని కొడతారు. (కో. 7, 24; తె. 21).

కత్తులదుక్క: ఉ. కత్తులుక్క; పర్యా. చూ. కత్తుల పెట్టె. పేముకర్ర తీగగా చీరేపనిముట్టు; ఒకకొయ్య దిమ్మకు మూడుజతల కత్తులు మూడురకాలుగా అమర్చి ఉంటాయి; ఆ జతల్లోంచి పేముబెత్తం నుంచి చీల్చితీసిన బద్దను లాగుతారు; మొదటి జతలోంచి లాగితే బద్దకుందే బెండువంటి పదార్థం పోతుంది; రెండోజతలో లాగితే పూర్తిగా బెండు రాలిపోయి బద్ద సన్నబడుతుంది; మూడోజతలోంచి లాగితే సన్నగానున్నగా ఉండే తీగ వస్తుంది. చూ. చిత్రం 187. (కో. 19).

కత్తులపెట్టె: పర్యా. కత్తులదుక్క, గూటంపెట్టె, గోదంపెట్టె, తీగలాగేపెట్టె, పేముకర్ర తీగగా చీరే పనిముట్టు; ఒక కొయ్యదిమ్మకు మూడుజతల కత్తులు మూడురకాలుగా అమర్చి ఉంటాయి; ఆ జతల్లోంచి పేముబెత్తంనుంచి చీల్చితీసిన బద్దను లాగుతారు; మొదటి జతలోంచి లాగితే బద్దకుందే బెండువంటి పదార్థం రాలిపోతుంది; రెండో జతలోంచి లాగితే పూర్తిగా బెండురాలిపోయి బద్ద సన్నబడుతుంది; మూడోజతలోంచి లాగితే సన్నగా నున్నగా ఉండే తీగవస్తుంది. చూ. చిత్రం 187.

కత్తెర: ఉ. కత్తిరించడానికి వాడే ఇనపపనిముట్టు; గోదినీ (చూ.)ల వెనకభాగాన్నిగాని చాపనేసిన తరవాత అంచులకు గోటుకుట్టడానికిగాని దీంతో క తరిస్తారు. 7కో. 20; రా. 21.

కత్తెరదుబ్బు: పర్యా. చూ. క్రాసుబద్ద. వెదురుమంచం తయారీలో వెడల్పుభాగాన ఉన్న రెండుకాళ్ళను (కోళ్ళను) కలుపుతూగాని కాలినీ నిలుపుగడ (నిలుపు పట్టెనూ) కలుపుతూగాని కాలినీ అడ్డంబొంగు (అడ్డంపట్టె)నూ కలుపుతూగాని మూలదగ్గర అడ్డం పట్టెనూ నిలుపు పట్టెనూ కలుపుతూగాని ఐమూగా కొచ్చిన వెచురుబద్ద. చూ. చిత్రం 108. 1. (తె. 3)

కత్తెరనానం ఉ. కత్తెరొనం; పర్యా. చూ. చూలు బద్ది (3). తడ, చెంద్రెద్రె చివక మొ॥ వాటికి గట్టివనంకోసం కత్తెరొనంలో విగించిన బద్దల్లో ఒకటి. చూ. చిత్రం 96 క. 1. (రా. 1)

కదురు: పర్యా. పురివకిరి పురిబిళ్ళ, బిళ్ళ (4). నార పోవల్ని సన్నటితాడుగా వడికే పనిముట్టు; సన్నటి వెదురుపుల్లకుగాని ఇనపమవ్వకుగాని చెక్కబిళ్ళ లేదా ఇనపబిళ్ళ తొడిగి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 119. (కో. 3; రా. 10).

కదురుపుల్ల: పర్యా. వెదురుపుల్ల. కదురుబిళ్ళకు తొడిగేపుల్ల; వెదురుపుల్లగాని ఇనపకడ్డిగాని వాడ తారు. చూ. చిత్రం 119. 1. (రా. 10).

కనాదిబొంగు: చూ. కణాదిబొంగు. (కో. 10, 12, 14, 15, 17, 25, 26).

కని: చూ. కనుపు (2). (కో. 21).

కనికెరాయి: పర్యా. చూ. సూర్రాతు. మేదరికత్తిగాని, అంబుగాని నూరుకోడానికి ఉపయోగించే ఒకరకం రాయి; కొన్ని గుండ్రంగానూ పలకగానూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి కాళ్ళుంటాయి. (రా. 6).

కనిబొగులు: (< కనిబొగులు) తామరపువ్వు దీక్షెను (దామరపదం) వచ్చేటట్లు అల్లిన విననగర్రలో నాలుగుమూలలా వచ్చే పేళ్ళు. (రా. 3).

కనుపు: ఉ. కన్పు; 1 చూ. కణుపు. (కో. 21-23). 2. చూ. కని, గన (2), గనుపు (4), గనె (2); పర్యా. చూ. గనుపుసందు. వెదురుగడకు రెండు కణుపులమధ్య భాగం; కొన్నిటికి పొడగ్గానూ కొన్నిటికి పొట్టిగానూ ఉంటుంది. (కో. 19).

కనుపువేయు: మొదలు నరకగా మిగిలిన గడకింది కణుపులోంచి ఇంకో కొమ్మ పుట్టడం. (కో. 22).

కన్నపాలు: పర్యా. చూ. వెదురుబియ్యం. వెదురు పొడకు 12-80 స॥ల మధ్య కాసిన గింజలమీది పొట్టుతీస్తే వచ్చేవి; సాదనం వెదురుబియ్యం జొన్నల్లాగానూ ముల్లెం వెదురుబియ్యం గోధుమల్లాగానూ ఉంటాయి; వీటిని (గోండ్లు, కోయ, మన్నెం మొ॥) అడవిజాతులవాళ్ళు తింటారు; కొందరు అన్నం

వండుకుంటారు; కొందరు రవ్వగాగాని పిండిగాగాని విసిరి గటక (జావలాంటిది) కామకుంటారు లేదా రొట్టెలు చేసుకుంటారు; పేలాలుగూడా చేసుకొంటారు; మంచి బలవర్ధక ఆహారమేగాక వేడిచేస్తుంది కూడా; సాదనం వెదురు 12 సం॥ల ప్రాంతం లోనూ ములైం వెదురు 60 సం॥ల ప్రాంతంలోనూ కాస్తుంది; కాని సతరవాత వెదురు పొడ ఎండిపోతుంది. (తె. 21).

కంత: 1. పర్యా. కన్నం (1), కన్ను (4), కానా (1), గండి (1), జల్లెడకన్నం, జల్లెడకన్ను, జల్లెడ గడి, జల్లెడ దుంక, జల్లెడ బెజ్జం, జల్లెడ సందు, తూటు (1), బెజ్జం, సందు (3). జల్లెడ అడుగు అల్లకంలో పేళ్ళమధ్య ఉన్న సన్నని ఎడం; జల్లించుకొనేటప్పుడు నూకలు మొ॥ కంతలగుండా కిందికి దిగిపోతాయి. చూ. చిత్రం 30 క. 2; (కో. 2, 3, 5-10, 15, 17, 24, 26; రా. 4); 2. పర్యా. కన్ను (6), ఖానా (4), గడి, జేలి (6), జేలి ఖానా. గళ్ళతడక (= బద్దలతో గళ్ళు గళ్ళుగా కట్టిన తడక) తయారీలో బద్దలమధ్యవచ్చే సందు; కొన్నిటికి చతురస్రాకారంలోనూ కొన్నిటికి దైమన్ ఆకారంలోనూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 38 ద. 1. (కో. 1, 2); 3. పర్యా. కన్ను (12). మూతబుట్ట, చిత్తుకాయతాలబుట్ట మొ॥ వాటి అల్లకంలోవచ్చే చిన్న సందు. చూ. చిత్రం 78 క. 2. (కో. 1); 4. పర్యా. చూ. ఖానా (5). ఉయ్యాల అల్లకంలో అడుగుభాగంలోనూ పక్కలా బద్దల మధ్యవచ్చిన సందు; గడి. (కో. 8, 10); 5. కొడమ (చూ.) అడుగుభాగంలో కొడమలోంచి చేపల్ని బయటికితీయడానికి ఏర్పాటుచేసిన సందు. చూ. చిత్రం 73 క. 9. (కో. 4); 6. పర్యా. చూ. దారి. ఈతబద్దలతో అల్లై కోళ్ళగూడులోకి కోళ్ళను పేయడానికి పెట్టిన ద్వారం. (తె. 7); 7. పర్యా. చూ. బొక్క (4). చాపలనేత మగ్గం అమ్మ (= తుంగపోచ నేతలో కలవడానికి దగ్గరగాజరిపే పలక)కుండే బెజ్జం; ఇలాటివి సుమారు ముప్పై ఉంటాయి; ఈ బెజ్జాలగుండా పోగులు దూరుస్తారు. చూ. చిత్రం 105. 1; (రా. 10).

కంతతడక: ఉ. - తడితె. పర్యా. చూ. జేలితడక (1). వెదురుబద్దలు ఎడం ఎడంగాపెట్టి మేకులుకొట్టి తయారుచేసిన తడక; బద్దకూ బద్దకూమధ్య సందులు చతురస్రంగాగాని దైమన్ ఆకారంలో గాని ఉంటాయి; ఇళ్ళమట్టూ ప్రహరీగోడ బదులు

పెట్టుకొంటారు. (కో. 5).

కంతబుట్ట: పర్యా. కళ్ళసజ్జ, తూటుబుట్ట, బజారు బుట్ట (2), మూతబుట్ట (1). బజారునుంచి కూర గాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి (గాలి తగలడం కోసం) ఉల్లిగడ్డలు మొ॥ పోసి పెట్టుకోడానికి వాడే ఒకరకం బుట్ట, చేత్తో పట్టుకోడానికి వాడే ఒకరకం బుట్ట; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలకొయ్యకు తగిలించడానికి పేలుగా పైన వంచికట్టిన వెదురుబద్ద ఉంటుంది; దీనిమూత సిబ్బిమాదిరిగానూ కొన్ని చోట్ల పళ్ళెం మాదిరిగానూ కొప్పుమాదిరిగానూ ఉంటుంది, దీని ఎత్తుభాగం వెలుపలనుంచి చుట్టూ మధ్యభాగంలో కళ్ళు (కంతలు) వచ్చేట్టు అల్లుతారు; కొన్నిటికి గద్దె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. (కో. 1).

కంతలతడక: ఉ. కంతల్లిడితె; పర్యా. చూ. జేలి తడక (1). వెదురుబద్దలు ఎడం ఎడంగా పెట్టి మేకులుకొట్టి తయారుచేసిన తడక; బద్దకూ బద్దకూ మధ్యసందులు చతురస్రంగాగాని దైమన్ ఆకారంలో గాని ఉంటాయి, ఇళ్ళమట్టూ ప్రహరీగోడ బదులు పెట్టుకొంటారు. (కో. 10).

కంతలవిసనగర్ర: ఉ. కంతలిసనగర్ర, పర్యా. చూ. జేలి విసనగర్ర. పేళ్ళమధ్య సందులు (జేలిలు) వచ్చేట్టు అల్లిన విసనగర్ర. చూ. చిత్రం 31 త. (కో. 3).

కంతిరికులం: సంకరమయిన కులం; చెడిపోయిన కులం; ఎరకలివాళ్ళ వాడుక. (తె. 3).

కందబ్బ: (< కన్ను + దబ్బ) చూ. కన్నుబద్ద (రా. 8). కందాడు: పర్యా. చూ. మోకు (1). బండిమీద బరువు (గడ్డి, వొప్ప మొ॥) పేర్చివప్పుడు కిందపడకుండా బిగించికట్టే లావాటి కొబ్బరితాడు; నాలుగుపేటలుగా పేంతారు; పన్నెండు బారలనుంచి ముప్పై బారల వరకు పొడుగుంటుంది. (కో. 29, 30).

కందిపొడకర్ర: చుట్టూ నల్లటిమచ్చలుండే వెదురు గడ. (కో. 23).

కందిమంద: ఆకులతోఉన్న కందిమొక్క కొమ్మ(లు) (తె. 9).

కందిమండలపొరక: ఎండిన కందిమండలతోగాని పచ్చి కందిమండలతోగాని కట్టిన చీపురు; పశువుల దొడ్లు ఊడ్చుకోడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 9).

కందూరి. ఒక మేకపోతును ముస్సిందేవుడిపేర విడిచి ఒక ముహూర్తాన దాన్నికోసి చేసుకొనే పండుగ. (తె. 21).

కన్నం: 1. పర్యా. చూ. కంత (1). జల్లెడ అమెం. అల్లకంతో పేళ్ళమధ్యన్న పన్ను వ. 10. బల్లెండు కొనేటప్పుడు నూలు మొలక తగలం. కంది దిగిపోతాయి. చూ. చిత్రం 30 వ. 2. (కొ. 21, 22, 23, 24; తె. 1). 2. పర్యా. చూ. జేలి (1). కొళ్ళగూడు మొలక వీలు అల్లకంతో కొళ్ళకు గాలి ఆవడానికి వీలుగా బద్దలగుట్ట కొట్టినందు. చూ. చిత్రం 65 ట. 1. (కొ. 3); 3. పర్యా. తొలి (2). పెరుగుమంచు, విప్పెన వెలువడతయారీలో కొన్ని అమర్చడానికి పెరుగుమంచి ఉలితోచేసిన చిల్లి. (కొ. 21); 4. పర్యా. ప్రారంభంలో ఉండే కొళ్ళగూడుకు అడుగువాగంలోని గడ్డి. (తె. 23); 5. తాటిచాప అల్లకంలో రేంకుల రేకుకూ (ఆకు) మధ్య ఏర్పడే సన్నటి రంధ్రం. (కొ. 29).

కన్నాపురంబొంగు: పర్యా. కన్నాపురం సమక. కన్నాపురం అవపుల్లో పెరిగిన పెరుగుగడ్డి; చూ. మైంది. (కొ. 11).

కన్నాపురంసరుకు: పర్యా. కన్నాపురం సమక. కన్నాపురం అవపుల్లో పెరిగిన పెరుగుగడ్డి; చూ. మైంది. (కొ. 19).

కన్ను: 1. పర్యా. చూ. గంటిగొమ్మ (1). పెరుగు. కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నుకేరికప్పుడు గుడ్డులా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉడుగుమట్ల కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొద్దులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9. 1. (కొ. 24); 2. పర్యా. చూ. బొద్దు గనుపు (1). పెరుగుగడ్డి ఉడుగుమట్ల పెరిగిన సన్న చిల్లి (కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు లోతుగాపడే బొద్దు లాంటి గుర్తు. చూ. చిత్రం 9. 1. (రా. 6); 3. నేలలోంచి పేళ్ళతోసహా పీకిన పెరుగుగడ్డుకు మొదలు వంపుదిరిగినచోట వేరు చెరిగేసినప్పుడు మచ్చలా కనిపించే గుర్తు; ఇలాటివి కొన్ని ఉంటాయి. (కొ. 22, 27; తె. 6, 7, 9, 17, 18, 20; రా. 9); 4. పర్యా. చూ. కంత (1). జల్లెడ అడుగు అల్లకంలో పేళ్ళమధ్య ఉన్న సన్న వి ఎడం; జల్లెండుకొనేటప్పుడు నూకలు మొలకంతల గుండా కిందికి దిగిపోతాయి. చూ. చిత్రం 30 క. 2; 30 వ. 2. (తె. 3-5, 7, 17, 19); 5. పర్యా. చూ. ఖానా (3). పూలుబట్ట, గద్దెబట్ట మొలక వాటి అల్లకంలో ఏత్తుగా అల్లిన భాగానికి మధ్యన క్షయమినుంచి ఏర్పరచిన సందు; ఇలాటివి చుట్టూ

ఉంటాయి, రోసల ఉంగ్రేఖలు మొలకాటికి గాలి రంగునుండి అడుగు పెరిగిన మొలకలు (తె. 19); 6. పర్యా. చూ. కంత (1). గొప్పపండు (బద్దలతో గుండుగా ఉట్టి పండు) తయారీలో బద్దలమధ్య వచ్చే పండు; కొన్నిటి చురు ప్రారంభంలోనూ కొన్నిటి ద్వైతన అవధులలోనూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 38 వ. 1. (తె. 9); 7. పర్యా. చూ. (3). బొద్దుల అక్కం (పసుపుల మూతికి రొంగిగే బుట్ట) అల్లకంలో ఏర్పడిన కంత; పసుపుల ముక్కలలో గాలి ఆవడానికి వీలుగా ఏర్పాటు చేస్తారు. రా. 1); 8. పట్టి (నీటిమీస తేలేది) అల్లకంలో వచ్చే బెజ్జం. (రా. 8); 9. పర్యా. చూ. ఖానా (3). ఉయ్యాల అల్లకంలో అడుగు భాగంలోనూ చుక్కలా బద్దలమధ్య వచ్చిన సందు; గడ్డి (తె. 7); 10. పర్యా. చూ. బొక్క (2). గొర్రెపిల్లల గూడులోకి స్తల్లి వేయడానికి ఉంచిన సందు; అల్లేటప్పుడు మన గొర్రెపిల్ల పక్షేంత సందు పెరుగుతాడు. చూ. చిత్రం 77.4. (తె. 2); 11. పర్యా. చూ. జేలి (1). కొళ్ళగూడు మొలకాటి అల్లకంలో రోళ్ళు గాలి ఆవడానికి వీలుగా బద్దల మట్టి పెట్టిన సందు. చూ. చిత్రం 65 ట. 1. (కొ. 31); 12. పర్యా. కంత (3). మూతబుట్ట, చిత్తుగాయితా బుట్ట మొలకాటి అల్లకంలో వచ్చే చిన్నసందు. చూ. చిత్రం 78 క. 2. (కొ. 27, 29); 13. పర్యా. ఖానా (6). చెంద్రిక (చూ.)లో అమర్చే 'పువ్వు' అల్లకంలో వచ్చే సందు; రంధ్రం. (రా. 6); 14. పర్యా. చూ. చిత్రం (2). ఈతిచాప అల్లకంలో చిర ఆకుకూ మరొక ఆకుకూ మధ్య ఏర్పడే సందు; సూది చూరేటంత ఉంటుంది. (తె. 22); 15. పర్యా. చూ. బొక్క (4). చాపలనేత మగం అమ్మ (తుంగపోవ నేతలో కలవడానికి దగ్గరగా జరిపే పలక) కుండే బెజ్జం; ఇలాటివి సుమారు ముప్పై ఉంటాయి; ఈ బెజ్జాల గుండా పొగులు దూరుస్తారు. చూ. చిత్రం 105.1. (కొ. 3); 16. కొబ్బరిరాయి జాట్లు (పట్టుకొనే పీచు)కు కింద గుండ్రంగా ఏర్పడిన మెత్తటిభాగం; దీన్ని పొడిపై బెజ్జంపడుతుంది; ఇలాటివి మూడుంటాయి. (కొ. 25); 17. చూ. కన్నె (3). (తె. 11); 18. (-వేయ). పర్యా. చూ. గిద్ద నరుకు. పెరుగుగడ్డి మొదలు కత్తితో కొట్టవంట్ల గుండ్రంగాపడ్డ నరుకు. (కొ. 21); 19. పలుపుకు ఉండే రెండు పేటలమధ్య ముడిదూర్చే సందు;

చూ. చిత్రం 145.1; (తె. 11).
 కన్నుకట్టె. పర్యా. చూ. వంకకర (1). పాము/చూ.
 మాదిరిగా మొదలుపెట్టు దిగిన వెనుకట్టె;
 సుమారు గజం పొడుగుంటుంది; వేళ్ళు చెరిగిపోయిన
 చోట్ల మచ్చలుంటాయి, వేటివల్లగా ఉపయోగిస్తారు. చూ.
 చిత్రం 8 చ. (తె. 19).
 కన్నుగుంపు: పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెనురు
 గడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన రాష్ట్ర నరికేసికొన్నాడు
 గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మమొనలు; కొమ్మ ఉరుపును
 బట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ
 ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ.
 చిత్రం 9.1; (కో. 27).
 కన్నుదబ్బు: చూ. కన్నుబద్ద (రా. 8).
 కన్నుపేడు: పర్యా. చూ. గంటినే. గంటిబద్దనంది
 తీసిన పేడు; ఇది జల్లెడ, చేతి మొ॥ అల్లడానికి
 పనికొస్తాడు; మోటువస్తువులు అల్లడానికి పనికొస్తుంది.
 (కో. 24).
 కన్నుబద్ద: చూ. కన్నుదబ్బు, కందబ్బు. పర్యా. చూ.
 గంటిబద్ద (1). గంటిగనుపు గుర్తు (= వెదురు
 గడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేస్తే మిగిలే కొమ్మ
 గుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండు
 వస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలువులకూ పనికొస్తుంది;
 అదవిప్రాంతం వాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ.
 చిత్రం 8. (కో. 24).
 కన్నె: 1. పర్యా. చూ. ఖానా (3). పూంబుట్ట, గడ్డె
 బుట్ట మొ॥ వాటి అల్లకంలో ఎత్తుగా అల్లినభాగానికి
 మధ్యన బయటినుంచి ఏర్పరిచిన సందు, ఇలాటివి
 చుట్టూ ఉంటాయి; లోపలఉండే పూలు మొ॥ వాటికి
 గాలి తగలడానికి అందానికి సందులు పెడతారు.
 (తె. 18); 2. పర్యా. చూ. ఖానా (5). ఉయ్యాల
 అల్లకంలో అడుగుభాగంలోనూ పక్కలా బద్దల
 మధ్యవచ్చిన సందు; గడి. (తె. 8); 3. చూ.
 కన్ను. (17); పర్యా. గండి (4), జేలి (7).
 ఈతబద్దతో అల్లిన ఉయ్యాల, కోళ్ళగంప మొ॥
 వాటిలో గాలి ఆడేటందుకు వీలుగా పెట్టిన సందు
 (తె. 7, 9, 11); 4. ఉ. కన్నీ, కన్నీ; పర్యా.
 పలుపు (1). పశువులమెడకు వేసి గుంజకు కట్టేసే
 తాడు; సుమారుగా గజంపొడవుగా మూడువేళ్ళ
 లావు ఉంటుంది; తాడు రెండుచివర్లా రెండు
 పాయలుగా ఉంటుంది; ఒక పాయకు చివరముడి
 మరొకపాయకు చివర కొలికి ఉంటుంది; తాడును
 పశువుమెడకు తగిలించి ఒకపాయ చివరముడిని

రెండోపాయ చివరకొకటికి చూపుస్తారు, తాడుకు
 రెండోవేళ్ళందే థాగాన్ని గుంజకు కట్టతారు, కొన్ని
 రకాల ఉన్నెలకు పొడుగు తాడుచుట్టూ చుడివేసిన
 అడుగుంటుంది. చూ. చిత్రం 115. (కో. 20, 25,
 29, 30), 5. ఉ. కన్నీ, కొన్నిరకాల ఉన్నెలలో
 మచ్చన రెండు కొలులు (రింగులు) తగిలించిన
 ఏర్పాటు, చూ. చిత్రం 131. (కో. 24)
 కన్నె: ఒక మోస్తరు పొడుగుఉండే ఈతబెట్టు.
 (తె. 13).
 ఉన్నెలబుట్ట (ఉండెబుట్టి) సారెవాళ్ళు దారం
 కంచె వేసుకొనే ఈతబెట్టు. (తె. 9).
 కన్నెబానంగంప పర్యా. చూ. పెళ్ళికూతురు గం.
 పెళ్ళి - కుత్తి కూర్చోబెట్టడానికి అల్లె వెనురుగంప;
 కింద నాలుగుములుగా ఉండి పైన గుండ్రంగా
 ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల దీని అంచుచుట్టూ చేతి కట్టు
 (= వెదురుబద్దలతో బిగింపు)లాంటి కట్టు ఉంటుంది,
 కొన్నిచోట్ల ఏమీఉండదు; పెళ్ళికిముందు గోరూజ
 చేసేచోట పెళ్ళికూతుర్ని అందులో కూర్చోబెడ
 తారు; పూజ అయి పూలు చెప్పినతరువాత పెళ్ళి
 కూతురు కూర్చున్న గంపను పెళ్ళిచుంగపంతులోకి
 ఎత్తుకువస్తారు; పెళ్ళి (ముహూర్తంవేళ జరిగే
 తతంగం) అయ్యేసరికి పెళ్ళికూతురు ఆ గంపలోనే
 ఉంటుంది. (కో. 9)
 కనిలమోకు: రైతులు మోట (కపిల) బావినుంచి
 నీళ్ళతోదే పెద్ద బొక్కెనకుట్టే లావుపాటి తాడు.
 (రా. 5).
 కప్పచిమ్మెబుడుపు. ఉ.-శిమ్మె; పర్యా. చూ.
 చిప్పగనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన
 కొమ్మ నరికేసినప్పుడు కనిపించే వెడల్పు గుర్తు;
 కొమ్మ లావుగా ఉండడంవల్లగాని ఒకేచోట రెండు
 మూడు కొమ్మలు పెరగడంవల్లగాని వాటిని నరికి
 నప్పుడు పెద్ద గుర్తుపడుతుంది; ఇలాటి కణుపుఉన్న
 వెదురుగడను చీల్చడం కష్టం. (కో. 4).
 కప్పతీగ: చేతి కట్టుకట్టడానికి పనికొచ్చే ఒకరకం
 తీగ. (కో. 23).
 కప్పలబుట్ట: కప్పలు పారెల్చేసే బుట్ట. (కో. 26).
 కప్పు: ఉ. కొప్పు. 1. పర్యా. చూ. మూత (1).
 చేతిబుట్ట (మూతబుట్ట, కమాన్ బుట్ట) మూయడానికి
 వెదురుపేళ్ళతో అల్లినపళ్ళెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది;
 కొన్ని బుట్టలకు దీన్ని బొడ్డువేసి వేస్తారు; కొన్నిటికి
 వెల్లకిలా వేస్తారు. చూ. చిత్రం 59 1. (కో. 22,
 23, 26, 28, 31); 2. పర్యా. చూ. మూత (5).

సారెపెట్టె, బట్టలపెట్టెలను మూసే కప్పు; దీర్ఘ చతురస్రాకారం వశ్యంమాదిరిగా ఉంటుంది; కొన్నిటి అంచులకు బద్దతో కట్టువేస్తారు. చూ. చిత్రం 41.1. (కో. 22); 3. పర్యా. చూ. పిబ్బి (2). చేతిబుట్ట (మూతబుట్ట), పూలబుట్ట, ఆకులగంప మొ॥ వాటి మూతిభాగాన్ని మూసే కప్పు, అన్నం వార్చుకొనే సిబ్బిమాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 72. (కో. 31); 4. చతురస్రాకారపు కోళ్ళగూడుకు పైన అల్లిన (అడుగు) భాగం; ఇలాటివి పైనాకిందా (కింది అడుగు, అడుగు) ఉంటాయి. (తె. 23, 26).

కప్పుదబ్బు: శవాన్ని తీసుకువెళ్ళే రథంమీద కప్పుకు బిగించే బద్ద. (కో. 2).

కప్పుదాగర: పెట్టెలాంటి దాగర (చూ.) మీది మూత. (కో. 30).

కప్పుబద్ద: 1. వెదురుబద్దల అలమారుకు పక్కల బద్దలుకొట్టి ఆ బద్దలమీదుగా చుట్టూ చట్రం మాదిరిగా కొట్టినబద్ద. (తె. 8); 2. దీర్ఘచతురస్రపు కోళ్ళగూడు కప్పుమించి గట్టిదనంకోసం వేసినబద్ద. (తె. 22).

కమలపు విసనగర్ర. ఉ. కణలపిన్నకర్ర; పర్యా. చూ. పద్మాలవిసనగర్ర. తామరపువ్వు (పద్మం) వంటి డిజైను వచ్చేటట్లు అల్లిన (వెదురుపేళ్ళ) విసనగర్ర. (తె. 26).

కమలాల పంకా: ఉ. కమ్మలపంక; పర్యా. చూ. పద్మాల విసనగర్ర. తామరపువ్వు (పద్మం)వంటి డిజైను వచ్చేటట్లు అల్లిన (వెదురుపేళ్ళ) విసన గర్ర. (తె. 17).

కమాన్: (హిం.) 1. పర్యా. చూ. కమాన్బద్ద (1). చేతిబుట్ట, కంఠబుట్ట, గద్దెబుట్ట; గ్లాసుబుట్ట మొ॥ వాటికి వంచికట్టిన బద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించడానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (అర్చి) మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (తె. 6, 7, 9, 10, 13, 17, 19, 23); 2. పర్యా. అర్చి. వీధికి అడ్డంగాగాని, ఇంటి సింహద్వారం ముందుగాని తోరణాలు కట్టడానికి విలువంపుగా వెదురుబద్దలతో కట్టినచట్రం. చూ. చిత్రం 111. (తె. 9, 16).

కమానుదబ్బు: 1. చూ. కమాన్బద్ద (1). (రా. 2); 2. శవాన్ని తీసుకువెళ్ళే రథంమీద విలువంపుగా కట్టిన వెదురుబద్ద. (కో. 2).

కమాన్కట్టె: పర్యా. చూ. కమాన్బద్ద (1). చేతిబుట్ట, కంఠబుట్ట, గద్దెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥వాటికి వంచి

కట్టిన బద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించడానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (అర్చి) మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (తె. 13).

కమాన్బద్ద: ఉ. కమానుబద్ద; 1. చూ. కమానుదబ్బు; పర్యా. ఉగ్గందబ్బు. ఉగ్గం, కడెం (2), కడెంబద్ద, కమాన్ (1), కమాన్కట్టె, కాడ (7), కొయ్య (4), గొబ్బం, చుట్టుబద్ద (2), చేతిబుట్టదబ్బు, చేదబ్బు, తూకు, తూకుదబ్బు, పైదబ్బు (2), బద్ద (5), వంకెబద్ద, వంపుడుబద్ద (1), వెదురుబద్ద, సజ్జకొయ్య, సజ్జబద్ద. చేతిబుట్ట, కంఠబుట్ట, గద్దె బుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥వాటికి వంచికట్టినబద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించడానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (అర్చి) మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (తె. 7, 9, 10, 15, 18, 28, 31; రా. 10); 2. పర్యా. చూ. వ్రాసుబద్ద. వెదురుమంచం తయారీలో వెడల్పుభాగాన ఉన్న రెండుకాళ్ళను (కోళ్ళను) కలుపుతూగాని కాలిసీ అడ్డంబొంగు (అడ్డంపట్టె)నూ కలుపుతూగాని మూలదగ్గర అడ్డంపట్టెనూ నిలువుపట్టెనూ కలుపుతూ గాని ఐమూలగా కొట్టిన వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 108.1; (తె. 16).

కమాన్బుట్ట: ఉ. - బుట్టి; పర్యా. చూ. చేతిబుట్ట (1). బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే వెదురుబుట్ట; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా ఒక వెదురు బద్దవంచి కడతారు; పైనమూత ఉంటుంది; మూతలు కొన్నిచోట్ల సిబ్బిమాదిరిగాను కొన్నిచోట్ల పశ్యం మాదిరిగాను ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల ఈబుట్ట అడుగున గద్దె ఉంటుంది; బటాసీలు, పేరుసెనక్కాయలు మొ॥ అమ్మేవాళ్ళుకూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు; దీనికి కళ్ళు ఉండవు. చూ. చిత్రం 139. (తె. 7, 10, 13-15).

కంపచిల్లబొంగు: ఉ.-శీల్ల -; పర్యా. చిల్లబొంగు. కణుపుచుట్టూ చిన్నచిన్న చిల్ల (కొమ్మ)లూ ఆ చిల్లలకు ఇంకా చిన్నచిల్లలూ ఉన్న వెదురుగడ; వంకులు వంకులుగా ఉంటుంది; కంచె కట్టడానికి ఉపయోగిస్తారు. (తె. 28).

కమ్మ: 1. పర్యా. చూ. చెక్క (1). వెదురుగడ నిలువుగా సగానికిచీలిస్తే వచ్చే ఒకభాగం. (కో. 19, 20-23, 28-28, 30-31); 2. పర్యా.చూ. బద్ద (1). వెదురుగడ నిలువుగా నాలుగుభాగాలుగా చీలిస్తే వచ్చే భాగం; గడంతపొడుగునా సుమారు తెండు

వేళ్ళ వెడల్పు ఉంటుంది. (కో. 23); 3. పర్యాచూ. ఈతాకు. ఈతచెట్టు మట్టనుంచి తీసిన ఆకు; $\frac{1}{4}$ అంగుళం వెడల్పు గోరుమందమూ ఉంటుంది, దీని పైదటిభాగం మధ్యభాగంకన్న వెడల్పు తక్కువగా ఉండి, కొన సన్నగా మొనదేలి ఉంటుంది; తెల్లగానూ లేత పసుపుచ్చగానూ ఉంటుంది; మామూలుగా అంటుకొని ఉన్న రెండుపాయల్ని విడదీసిన ఒక పాయనుకూడా ఈతాకు అనే అంటారు. చూ. చిత్రం 2. 2, 115. (తె. 19); 4. పర్యా. కొవ్వరి కమ్మ. కొబ్బరిమట్టకు చివర ఆకులు పెరిగినభాగం; కమ్మ పక్కంచులకు ఆకులు పెరుగుతాయి. (కో. 20); 5. పర్యా. చూ. తాటికమ్మ. తాటిమట్టకు చివర నొక్కుడురేకుల మాదిరిగా పచ్చగా పలచగా విస్తరించిన భాగం; ఇళ్ళు, పందిళ్ళు మొ॥ కప్పడానికి దడికట్టడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 123. (కో. 12, 26).

కమ్మకత్తి: ఈతకమ్మకోసే ఒకరకం కత్తి; దీన్ని పొడుగాటి వెదురుగడకుకట్టి సన్నటికమ్మలు కిందికి గుంజుతారు; చెట్టు ఎత్తుగా ఉంటే ఇలా చేస్తారు. చూ. చిత్రం 145. (తె. 13).

కమ్మకొడవలి: ఉ. కొడలి; పర్యా. చూ. గై కొడవలి. భూమీద నిలబడి ఈతచెట్టుమించి మట్టలు కొయ్యడానికి పొడుగాటి కబ్బెకు అమర్చిన కొడవలి; కొన్నిచోట్ల ఈ కొడవలికొడ చివరిభాగం ఉంగరంలా వంపుదిరిగి ఉంటుంది; మరికొన్నిచోట్ల గొట్టంలా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 116, 117. (తె. 22).

కమ్మచెక్క: పర్యా. చూ. చెక్క (1). వెదురుగడ నిలువుగా సగానికిచీలిస్తే వచ్చే ఒక భాగం. (కో. 20, 23).

కమ్మబద్ద: పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ద. వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగా వచ్చే వెదురుబద్ద; వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినచోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ద సరిగారాదు; ప్రతి గడకూ రెండు సుద్దిబద్దలు వస్తాయి ఇవి కర్రకూ పేచుకూ పనికొస్తాయి. (కో. 21).

కమ్మముల్లు: పర్యా. తోకముల్లు. ఈతవాస అల్లిన తరవాత మిగిలిన ఆకు కొనముల్లు. (తె. 22).

కమ్మరివాళ్ళు: ఉ. కమ్మరోల్లు; పర్యా. చూ. కమ్మర్లు. ఇనప పనిముట్లూ మొ॥ చేసే పనివాళ్ళు. (కో. 28).

కమ్మర్లు: ఉ. కమ్మార్లు; పర్యా. కమ్మరివాళ్ళు, సరాబులు. ఇనప పనిముట్లూ మొ॥ చేసే పనివాళ్ళు. (కో. 24).

కమ్మి పర్యా. రాడ్డు. పేముకర్రల్ని అవసరమైన విధంగా వంచుకోడానికి నేలలో పాతిన ఇనపకట్టి; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (కో. 12).

కమ్మిన్: గోదినీమీద 'Come in' అనే అక్షరాల దీక్షైను. (కో. 20)

కమ్మా: (హిం.) ఉ. కమ్మ; పర్యా. చూ. ఖానా (1). వెదురుగడలు నిలవచేయడానికి చేసిన కట్టుబడి; రెండుగజాల ఎడంలో రెండుగడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) పాతి వాటికి ఎదురుగా గజ, ఎడంలో మరో రెండుగడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) పాతి ఆ నాలిగింటిపై చివర్లను కలుపుతూ అడ్డంగా మూడుగడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు)కట్టి ఒక వైపు భాళి ఉంచుతారు; భాళివైపును గొలుసుతోగాని గడతోగాని మూసి తాళంగూడా పేసుకోవచ్చు. (తె. 13).

కరండి: (< సం. కరంద). పర్యా. చూ. ఆకులగుడ్డన (1). ఇంట్లో వాడకంకోసం తమలపాకులు పెట్టుకొనే చిన్నబుట్ట; దీనికి కమాన్ బద్ద (=పట్టుకోడానికి వీలుగా వంచికట్టిన వెదురుబద్ద) ఉంటుంది; కొన్నిటికి మూత ఉంటుంది, పేళ్ళమధ్య సందులు (భాగాలు) ఉంటాయి; గడ్డె ఉండదు. (తె. 22).

కరదబ్బు: పర్యా. చూ. కొమ్ము (2). చేబి ముందు భాగంలో రెండుమూతులను (కొనలను) కలుపుతూ అడ్డంగావేసిన చిటికెనవేరెదు లావు వెదురుబద్ద; మొదట దీనికే పేళ్ళు ఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు చూ. చిత్రం 29.2; (రా. 8).

కరి: వడి; పురి; తాదునుగాని పాయనుగాని అప్పడం వల్లవచ్చిన బిగువు: కరిబెట్టకుండా పేనితే తాడు బిగువుగా రాక (నడలిపోయి) తొందరగా తెగుతుంది (తె. 9).

కరిపించు: (క్రి.) ఉ. కరిపిచ్చు. 1. పర్యా. కత్తి వేయు, నాటు, నాటువేయు. వెదురుగడకు దిగువ గాటుపెట్టి కత్తి దూర్చడం; గడ రెండుబద్దలుగా చీరడానికి కత్తిధూర్చి చేత్తోగాని కొయ్యమొద్దుతోగాని కొడతారు. (కో. 2, 3, 5, 16, 19, 22, 23; తె. 6, 23, రా. 8-10); 2. పర్యా. కూడిగబట్టు, చెక్కదీయు, పలుకుబట్టు. పేడు చీరేటప్పుడు వార (=వేరెడు వెడల్పుబద్ద) లేదా పలుకు మొదటి భాగంలో ఒకంగుళం పొడుగువరకు వరసగా పేళ్ళు చీరి ఉంచడం; కొత్తగా పని నేర్చుకొనేవాళ్ళకు ఇలాటి ఇస్తారు; ఆ తరవాతబద్ద చీరడం

30
35
40

సులపవుతుంది. (కో. 22, 27).
 కరిబెట్టు: (క్రి) చడిబెట్టిన పురికొనను దేనికై నాకట్ట
 రెండోకొన పట్టుకొని చూరంగాపోయి చుట్టి
 అప్పుడం; వడిబెట్టడం. (తె. 9).
 కరి వేపాకు ఎరకలి: ఉ. ఆరిపాకు యెక్కలి; కరి
 వేపాకు అమ్ముకొని జీవించే ఎరకలివాళ్ళు; ఒక తెగ.
 (కో. 4).
 కర్తవ్య: పొగచూరిన దుమ్ము. (రా. 3).
 కర్త: 1. పర్యా. చూ. వెనుచుపోగు. వెదురుపొదకు
 పెరిగిన గడ; పేదరికనికి ఉపయోగపడుతుంది; 19
 సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాలవరకు పొడుగు
 మూడువేళ్ళ మందంనుంచి చూసుంత మందం
 వరకు లావు ఉంటుంది; మొదట లావుగాఉండి
 పోసుపోసు సన్నమవుతుంది; మూలకొక కణుపు
 చొప్పున ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల
 గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్ని చీల్చి చేట, జల్లెడి.
 గంప మొ॥వి అల్లుతారు; చీల్చుకొడ నిచ్చిన, చేతి
 కర్ర మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 4.
 (కో. 29); 2 పర్యా. బడ్డవార (1), కట్టుగర్ర
 (8), కడుపుదబ్బ, గోద (4), చుట్టుగట్టుకర్ర, చేట
 కర్ర, వార (8), పెన్నుగర్ర (4), నిరిపెందె.
 చేట అంచుకట్టడానికి ఉపయోగించే సుమారు వేలెము
 లావుండే కడ్డీలాంటి వెదురుబద్ద; చేట అంచులోపలి
 నుంచి ఒకబద్ద వెలుపలినుంచి ఒకబద్దపెట్టి ఈ రెంటి
 మీదనుంచి, ఈ రెంటికి చుట్టూ సందుతో ఇరికేటట్లు
 సందును మూసేస్తూ కర్రను పెడతారు; కర్రపెట్టిన
 తరువాత కట్టుకడతారు. (కో. 2, 5 9-11, 13,
 15, 17; తె. 3, 4, 7-10, 12, 13, 15-25, 31;
 రా. 2, 4-6 8-11); 3. పర్యా. ఈనె (3),
 కట్టుగర్ర (3), గోడు (1), గోరు (2), చువ్వ
 (2), జోడెం (2), పుల్ల (1), పూల్ల (2),
 పోగు (1) బడుము (3), వార (8), వెదురీనె,
 సన్నకర్ర (3), పెల్లెపుల్ల (2). గోవ (వార)
 నుంచి పొడుగు తీగలా వచ్చేటట్లు చీరినభాగం;
 పేడు వెడల్పులో సగంగాని అంతకన్న తక్కువ
 గాని ఉంటుంది; పేడుకన్న మందంగానూ కొంచెం
 ఉబ్బెత్తుగానూ ఉంటుంది; గంప, తట్ట, గుల్ల, బుట్ట
 మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపులచుట్టూ చుట్టడానికి
 పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47. చ. 1. (కో. 2;
 తె. 1-5, 7, 10, 12-15, 17, 19, 21-23;
 రా. 8-11); 4. పర్యా. బడువార (2), కట్టుగర్ర
 (5), గుండు (2); చెక్రం (1), జల్లెడకర్ర (1),

జల్లెడగుండు (1), జల్లెడచుర, పైగుండు (2),
 రొండురట్టు, వార (9), వెదురుబడెం. జల్లెడ అంచు
 కట్టడానికి రోపలిగుండు, బిరుకు (వెలుపలిబద్ద)ల
 మీంచి, ఆ రెంటిచుట్టూ కొంతభాగం ఇరికిస్తూ
 వేసిన గుండ్రంగా పంచికట్టిన రెండుమూడువేళ్ళ
 వెడల్పుబద్ద (కో. 3, 10, 12; తె. 15, 17, 18,
 22, 25, 28, 30; రా. 10), 5. కొడమలో గుండ్ర
 మద్య జేత అమర్చడానికి వాడే తీగలాంటి వెదురు
 ఈనె (కో. 2); 6. పర్యా. చూ. అంచుకర్ర.
 బండిజల్ల మొ॥ వాటి అంచులకు తొడిగే వెదురు
 కర్ర. చూ. చిత్రం 32. 1. (కో. 1); 7. చెందిక
 పువ్వు అల్లే పంచటిపేడు. (రా. 6); 8. పర్యా.
 చూ. బద్ద (4). విననగర్ర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో
 ఒక అంచువెంబడి అమర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద;
 కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టం
 తొడిగే బద్దకు చివరగొట్టం జారకుండా ఉండడానికి
 బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 బ.2. (కో. 24,
 27, 30, 31; తె. 7, 8, 10, 13, 16, 18);
 9. నులకమందం అల్లకంలో చేట దిడ్డెనలోవచ్చే
 తాడు. (రా. 4); 10. పర్యా. చూ. పంకె కర్ర.
 పంకె (చూ.) నిర్మాణంలో 'X' ఆకారం కర్రలకు
 కట్టిన గజుపొడుగు వెదురుకర్ర. చూ. చిత్రం 14.
 చ. 1. (కో. 24; తె. 31).

కర్రపని: అల్లకంలేకుండా వెదురుగడలతోనూ బద్దల
 తోనూ చేసేపని; కుక్కిలు, బెంచీలు మొ॥ ఇలా
 చేస్తారు. (తె. 28).

కర్రపోచ: ఉ. - పోస; పర్యా. చూ. గోలుకర్ర.
 గుండ్రంగానూ కాస్తలావుగానూ ఉండేకర్ర (చూ.
 కర్ర); గంప మొ॥ వాటి అల్లకంపనిలో కట్టు
 చుట్టడానికి అడుగుదొక్కడానికి పనికొస్తుంది.
 (తె. 27).

కర్రబడుము: ఉ. - బడుం; 1. పర్యా. చూ.
 అడిపోగు(1). గంప, బుట్ట, నిబ్బి మొ॥ వాటి
 అల్లకంలో బొడ్డుగుూ అడుగు అల్లడానికివాడే
 పలచటి సన్నటిపేడు (కొన్నిచోట్ల లావుది);
 పసరుకింది పేడును రెండు భాగాలుగా నిలుపునా
 చీలిస్తే వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం మూతి
 దగ్గర అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 47
 క. 3. (తె. 8, 14, 18); 2. పర్యా. చూ.
 పెందెవార. బుట్ట, తట్ట, గంప మొ॥ వాటి అల్లకం
 పనిలో కట్టు (బొద్దు) చుట్టడానికి ఉపయోగించేకర్ర
 (చూ. కర్ర); పేడులో సగంవెడల్పు కొండె

గుండ్రంగానూ లావుగానూ ఉంటుంది; బద్దకు పల్లంగా ఉండే భాగంనుంచి చీల్చి తీస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 6. (తె. 16).

కర్పకట్టె: పర్యా. చూ. గడుసుపొంగు. పెళ్ళుపైన వెదురుకర్ర; పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కువీకక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టలు, కొండలు, గట్టమీదా మొలుస్తుంది; తడక బద్దలకూ గుడిసెల కట్టుబడికీ పని కొస్తుంది. (కో. 14).

కర్పడ: 1. రూ. కడ్సరం; పేళ్ళమధ్య సందులు లేకుండా చిక్కగా అల్లిన జల్లెడతట్ట; చుట్టూ ఉండే చివరిభాగం; దీనికి రెండుగుండ్ర (చూ. గుండు) మధ్య (బద్దలు) ఇరికించి అంచుకడతారు. (తె. 18, 19, 25-28; 2. గుమ్మి (గాదె) అడుగు అల్లిన తరవాత నిలుపులను వైకిలేసే ముందు చిట్టి బిలుకుతో అల్లిన చిక్కటి అల్లకం. (తె. 28).

కలడుగు: (కల+అడుగు) పర్యా. చూ. జమిలడుగు. వెదురుపేళ్ళ గంప మొలవాటికి రెండుపొరలుగా అల్లిన కిందిభాగం (అడుగు), గట్టివనంకోసం ఒక అడుగు కర్రతోనూ ఒక అడుగు పేడుతోనూ అల్లుతారు; రెండడుగులూ పేరుపేరుగా అల్లి అతుకుతారు. (రా. 4).

కలనేతచాప: ఉ. కల్నేత్తాప; - సాప; మూడు రంగులు పోవలకులినీ నేసే తుంగచాప. (కో. 3).

కలపడితి: (< కలప+అడితి), కలప (సరిచికట్టె, వెదురుగడ, ఊకుకట్టె మొలవాటి) దుకాణం. (కో. 18).

కలబంద: రూ. కలమంద. నారతిమ్మవానికి పనికి వచ్చే ఒకరకం మొక్క; దీనిమట్ట దళసరిగా ఉంటుంది; వీటిని నానబెట్టి బండకుపేసి ఉలికితే నార వస్తుంది. Aloe borbadensis; (రా. 3).

కలబందగుమ్మి: రూ. కలమందగుమ్మి, పొదలాగ విస్తరించిన కలబందమొక్క; విచ్చుకొన్న పువ్వు లాగ ఉంటుంది; ఆకులచుట్టూ ముళ్ళుండడంవల్ల కంచెలా వాడతారు; దీని మట్టలనుంచి నారతీస్తారు. (రా. 5).

కలబందనార: రూ. కలమందనార; కలబందమట్టలు నానబెట్టి బండకుపేసి ఉలికితే వచ్చే సన్నటిపోగులు; దీంతో తాళ్ళు పేసవచ్చు. (రా. 5).

కలబందపట్ట: పర్యా. కత్తాలపట్ట. (తుంగ) చాప నేతలో నిలుపుకు అవసరమైన నారపోవలుతీసే మట్ట; సుమారు బెత్తెడువెడల్పున లేతాకు పచ్చ రంగులో ఉంటుంది; అంచులకు రంపంపళ్ళలాంటి

ముళ్ళు ఉంటాయి; మొదట వెడల్పుగా ఉండి పోను పోను సన్నంగా మొనదేలి ఉంటుంది. (కో. 3).

కలబందమట్ట కలబంద ఆకు, బాగా దళసరిగా ఉంటుంది; దీన్నించి నార తీస్తారు. (రా. 5).

5 కలబందముల్లు: కలబందమట్టకు ఉండే ముల్లు. (రా. 5).

కలమంద: చూ. కలబంద. (రా. 4).

కలమందచార. చూ. కలబందనార. (రా. 4).

కలంపుల్లు: పేమురుప్పి అల్లకంలో పూలపని వరసలు వచ్చిన బాగాలకు రంగుపేసే కుంచె లేదా సన్నటి పుల్ల. (కో. 12).

కలర్ చాప: ఉ. - సాప; పర్యా. రంగుచాప. (తుంగ) పోవలకు రంగుబద్ధి బెత్తెట్లు వచ్చేటట్లు నేసిన చాప. (రా. 6).

15 కల్లిబొప్ప: (క్రి.) పర్యా. తుర్రె బొప్ప తూలిబొప్ప. రాళ్ళు తగిలి మేదరికత్తికి పదునువేపు ముక్క విరిగి పోవడం. (కో. 3).

కల్లుకుండగంప పర్యా. అంబెబుట్ట (2). కల్లు కుండలు చేరవేసే వెదురుగంప, అంబెంబెలుగా చేరవేస్తారు. (తె. 14).

20 కల్యారిపట్టె: పర్యా. చూ. అంచుపట్టె (2). ఈతచాప చుట్టూ కొనలను మూసేస్తూ కుట్టడానికి అల్లినపట్టె; చాపలో వరసలుగా వచ్చే పట్టెలకన్న దీని వెడల్పు తక్కువగా ఉంటుంది; చాప అంచులు చిరిగి పోకుండా ఉండటానికి ఈపట్టెను కలిపి కుడతారు. చూ. చిత్రం 122.1, (తె. 22).

కళ్యాణమంటపం: ఉ. కల్యాణ - ; పర్యా. పెండ్లి పందిరి, లగ్గంపందిరి. వెదురుతోగాని కొబ్బరి మట్టలతోగాని అల్లిన పెళ్ళిమంటపం; పెళ్ళివేళ పెళ్ళికొడుకునూ పెళ్ళికూతుర్నీ ఇందులో కూర్చోబెడతారు. చూ. చిత్రం 102. (తె. 4, 28, 31).

30 కళ్ళబంగిడి: ఉ. కల్ల - ; ఉడికిన కూరగాయ ముక్కలు వవకట్టడానికి వాడే చిన్నదాగర (చూ.); దీనికి అడుగున చిలులు (కళ్ళ) ఉంటాయి; కూర గాయల్లోని వేణుళ్ళు ఓసిపోవడానికి ఇందులో పోస్తారు, తేనెడు పొడగూ రెండుబెత్తల వెడల్పు బెత్తెడు ఎత్తూ ఉంటుంది. (కో. 26, 28, 29).

35 కళ్ళంజల్లెడ: ఉ. కల్లం - ; సాచులు, చోళ్ళు మొలవి కళ్ళంలో కుభ్రం చేయడానికి వాడేజల్లెడ. (కో. 23).

40 కళ్ళనేత: ఉ. కళ - ; పర్యా. చూ. కేన్ గవాచి నేత. పేముతీగల మధ్య సందులు వచ్చేటట్లు అల్లడం;

కొన్నిచోట్ల కుర్చీలు మొ॥వి ఇలా అల్లుతారు (కో. 19).

కృతేతత్తిగ: ఉ. కళ—; కళనేత (చూ.)కు వాడే పేముతీగ; పేముతెత్తాన్ని నిలుపునా అకుబద్ధలుగా దీరినప్పుడు వచ్చేది. (కో. 19).

కృతసజ్జ ఉ. కల్ల—; పర్యా. చూ. కంతబుట్ట. బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి (గాలి తగలడంకోసం) ఉల్లిగడ్డలు మొ॥ పోసి పెట్టుకోడానికి వాడే ఒకరకం బుట్ట; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా పైన వంచికట్టిన వెదురుబద్ద ఉంటుంది; దీని మాత సిబ్బి మాదిరిగానూ కొన్నిచోట్ల పశ్యంమాదిరిగానూ కొప్పుమాదిరిగానూ ఉంటుంది; దీని ఎత్తుభాగం వెలుపలినుంచి చుట్టూ మధ్యభాగంలో కళ్ళు(కంతలు) వచ్చేట్టు అల్లుతారు; కొన్నిటికి గద్దె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. (కో. 28).

కృతలచేట: ఉ. కల్లాల—; కళ్ళం (= పంట సూర్యుడానికి అలికి సున్నగా తయారుచేసిన చోటు)లో వరిపంటనూర్చి తూర్పారబట్టడానికి వాడే చేట. (కో. 3).

కవరపెబద్ద: (ఇం. Cover up—) పర్యా. చూ. బిర్లుదబ్బ. వెదురుతడక వంగిపోకుండా గట్టిదనం కోసం అడ్డంగాగాని నిలుపుగాగాని వేసినబద్ద. (తె. 31).

కవలలుయ్యాలపెట్టె: (< కవలల + ఉయ్యాలపెట్టె) కవలపిల్లలను పడుకోబెట్టే ఉయ్యాల; దీంట్లో రెండు అరలుంటాయి. (కో. 9).

కవాచిబల్ల: ఉ. కవాసి—; పర్యా. మునుపలక. మగ్గం ముందుభాగంలో నేసేవాడు కూర్చునే పొడుగాటి చెక్క. చూ. చిత్రం 120 ట. 1. (కో. 21).

కవాపుల్ల: (హిం. కబాబ్—) ఉ. కావాపుల్ల; చూ. కవాబ్పుల్ల (తె. 8, 31).

కవాబ్పుల్ల: (< హిం. కబాబ్) చూ. కవాపుల్ల. కాల్చుకోడానికి మాంసంముక్క (కబాబ్) గుచ్చే వెదురుపుల్ల; కల్లుపాకల దగ్గర మాంసంముక్కలు కాల్చి అమ్మేవాళ్ళు వాడతారు. (కో. 25, 26).

కవిరికర్ర: భూమిలోనుంచి పురుగు లోపలికిచేరి కొట్టిన వెదురుగడ్డ; కిందినుంచి పైదాకా కొడుతుంది; పచ్చగాఉన్న వెదురు క్రమంగా పాలిపోతుంది; మేదరివనికి ఉపయోగపడదు. (కో. 27).

కవురు: ఉ. కొరు 1. పర్యా. పెడను. వంచితే విరిగి పోయేలక్షణం; పెళుసు; వెదురుపొడకు నీళ్ళునరిగా

అందకపోవడంవల్ల గడ పెళుసవుతుంది. (కో. 11);

2. పాలిపోయిన; వెదురుమొక్క లేతగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చు చివర్లు కొరికెయ్యడంవల్ల సరిగా పెరగకపోవడంవల్ల వెదురుగడ పాలిపోతుంది, (తె 19).

5

కవురుకర్ర: ఉ. కవుర—; పర్యా. చూ. కవురు బొంగు (1). తగినన్ని నీళ్ళు అందక పచ్చదనం కోల్పోయి పాలిపోయిన వెదురుగడ; తెల్లగాగాని నల్లగాగాని అవుతుంది; సరయిన డిగికిందక పెళు సెక్కి పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కడికక్కడ విరిగి పోతుంది; జేలితడకలకు మాత్రం పనికొస్తుంది. (కో. 24-26, 28).

10

కవురుబొంగు: ఉ. కొరు ; 1. పర్యా. కవురుకర్ర, కొటిబొంగు, దవ్వకర్ర (2), పెడుసుబొంగు, బొండుకర్ర, మెత్త కవురుబొంగు, లొట్టబొంగు; సౌవ్యకర్ర. తగినన్ని నీళ్ళు అందక పచ్చదనం కోల్పోయి పాలిపోయిన వెదురుగడ; తెల్లగాగాని నల్లగాగాని అవుతుంది; సరయిన డిగికిందక పెళు సెక్కి పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కడికక్కడ విరిగి పోతుంది; జేలితడకలకు మాత్రం పనికొస్తుంది. (కో. 2, 6, 25-27; తె. 14, 16-23, 25-28; రా. 7, 10, 11); 2. అకులిచ్చుకోకముందు నరికిన వెదురుగడ; పేడు తీయడానికి పనికొరదు. (తె. 7).

15

20

కవులబొంగు: పర్యా. చూ. లేతబొంగు (1). ఒక స॥ నుంచి రెండు స॥ల వరకు వయస్సుగల లేత వెదురుగడ; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; మొక్క కాల్చే మాసంలో పుట్టి సంక్రాంతిముందు కోతకు వస్తుంది; మెత్తగా పచ్చిగా నాణ్యంగాఉండి పేడు సులువుగా చీల్చడానికి వీలవుతుంది; లోపల బోయ తక్కువ; గడ చుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థం ఏర్పడిఉంటుంది; (ఈ బూడిదనుబట్టి మొక్కవయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్నిగడలు తెలుపు, అకువచ్చ, లేతాకువచ్చ, ముదురాకువచ్చరంగుల్లో ఉంటాయి; గడ మూడు నాలుగంగుళాల మందముంటుంది. (తె 22).

25

41

35

41

కవులు: 1. పర్యా. చూ. కుతీతె (1). మేసరికత్తికి పదునుభాగమూ కాదా కలిసినచోట వంపుదిగిన భాగం (తె 24); 2 పర్యా. చూ. గడ్డం (1). మేదరికత్తి కావచ్చేనుంచి పడును మొదలయ్యే చోట కొంచెం మొసదేలిన భాగం. చూ. చిత్రం 12 జ. 5. (తె. 22).

కవేల: పెంకు కప్పగల ఇల్లు; పెంకుటిల్లు. (తె. 4).

కవేలితడక: ఉ. కవేల్లడగ్గ; ఇళ్ళకు కవేలిపెను
కప్పేటప్పుడు పెంకుకిందవేసే తడక. (తె. 9).

కవ్వం: పెరుగుచిలికే వెదురుగడ. (తె. 10).

కవ్వ: బావిలో కూడినమట్టి; పూడిక. (కో. 25).

కవ్వదీయు: (క్రి.) బావిలో పూడిక తీయడం. 5
(కో. 25).

కాకిములన: ఉ.—ముల్గు; నలుపురంగులో ఉన్న
ములన. (కో. 15).

కాకివాసం: 1. పర్యా. చూ. సైరబొంగు (1). వంకలు
లేకుండా నిటారుగా పెరిగిన వెదురుగడ; బోలు 10
ఎక్కువగా ఉండి తేలిగ్గా ఉంటుంది; నిచ్చెన మొ॥
వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 5, 10). 2. మామూలు
లాపూ కణుపులమధ్య ఎక్కువ ఎడమూ ఉండే
వెదురుగడ; లోపల బోలుగా ఉంటుంది, పొడుగ్గా
ఉండడంవల్ల కాకివాసమని పేరు వచ్చిందంటారు. 15
(తె. 7); 3. పర్యా. చూ. రివ్వ. సన్నగా గట్టిగా
ఉండే వెదురుకర్ర, చిటికెనవేరెడు లావునుంచి
బొటనవేరెడు లావువరకు ఉంటుంది; దీనికి లోపల
ఖాళీ ఉండదు; కణుపులు దగ్గరదగ్గరగా ఉంటాయి;
దీన్ని ముల్గుగర్రలకూ పండిరిపెందె కట్టుకోడానికి 20
చేతి కర్రలకూ ఉపయోగిస్తారు. (రా. 11).

కాకివెదురు: ఉ. కాకివెదురు; 1. పర్యా. చూ.
సైరబొంగు (1). వంకలు లేకుండా నిటారుగా
పెరిగిన వెదురుగడ; బోలుఎక్కువగా ఉండి తేలిగ్గా
ఉంటుంది; నిచ్చెన మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. 25
(కో. 1); 2. పర్యా. చూ. పసరుబొంగు. పసరు
దనం ఉండే వెదురుగడ; లేతగా ఉంటుంది.
(కో. 6); 3. పర్యా. చూ. ఎర్రబొంగు. ముదురు
ఎరుపురంగులో ఉండే వెదురుగడ. (కో. 7, 10);
4. పర్యా. చూ. గడుసుబొంగు, పెళ్ళుసైన వెదురు 30
కర్ర; పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కడికక్కడ విరిగి
పోతుంది; గుట్టలు, కొండలు, గట్లమీద
మొలుస్తుంది; తడకబద్దలకూ గుడిసెలకట్టుబడికి
పనికొస్తుంది. (రా. 3).

కాకెడుగు: (< కాకి+అడుగు) ఉ. - అడుగు; పర్యా. 35
చూ. జమిలడుగు. వెదురుపేళ్ళగంప మొ॥ వాటికి
రెండుపొరలుగా అల్లిన కిందిభాగం (అడుగు; గట్టి
దనంకోసం ఒక అడుగుకర్రతోనూ ఒక అడుగు
పేడుతోనూ అల్లుతారు; రెండడుగులు పేరుపేరుగా
అల్లి ఆతుకుతారు. (తె. 18).

కాంచి: చూ. కైంచి(2). (తె. 5).

కాంచీడు: చూ. కైంచి(2). (తె. 4).

కాటాజిబ్బిలి: పర్యా. చూ. తరాజుసిబ్బి(1). వెదురు
పేడుతో అల్లిన తక్కినదపళ్ళెం. (కో. 28).

కాటిపాపలు: శ్మశానం (కాడు)లో భిచ్చమెత్తుకొనే
ఒకతెగ; ఎవరైనా చనిపోయినప్పుడు చనిపోయిన
వ్యక్తికి సంబంధించిన వాళ్ళదగ్గర అడుక్కుంటారు;
భిచ్చంపెట్టకపోతే శవాన్ని ధహనం చెయ్యకుండా
అడ్డుకుంటారు. (తె. 21).

కాటుకపూసలు: పర్యా. నల్లమాణిక్యాలు. వెదురు
గడను చీల్చినప్పుడు కొన్నికణుపుల దగ్గర అరుదుగా
కనిపించే నల్లటిఉండలు; దేనికివనికీరావు (మొదట
అవి నల్లవ్రజాలట; పేదరివానికి తెలియక
"అయ్యేమిటి? నల్లగ తగలబద్దయి" అని
అన్నాడట. శంకరుడు "అట్లానే కానీ" అన్నాడట.
అప్పుట్నుంచీ అవి ఉత్తమసింహం లయినాయట). 40
(కో. 9).

కాటుదుంప: పర్యా. చూ. మొద్దు(3). వెదురుబద్దగాని
పేడుగాని నరికేటప్పుడూ చీరేటప్పుడూ కత్తి నేలకు
తగిలి మొక్కపోకుండా బద్దఅడుగున ఎత్తుపెట్టే
మూరెడుపొడుగు కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా
తుమ్మమొద్దు; కాలిపిక్కంతలావు ఉంటుంది;
వెదురు గడ పగలగొట్టడానికి గడకు కత్తి కరిపించి
దానిమీద కొట్టడానికి కూడా వాడతారు. (తె. 27).

కాటుమొద్దు: పర్యా. చూ. మొద్దు(3). వెదురుబద్దగాని
పేడుగాని నరికేటప్పుడూ చీరేటప్పుడూ కత్తి నేలకు
తగిలి మొక్కపోకుండా బద్దఅడుగున ఎత్తుపెట్టే
మూరెడుపొడుగు కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా
తుమ్మమొద్దు; కాలిపిక్కంతలావు ఉంటుంది;
వెదురుగడ పగలగొట్టడానికి గడకు కత్తి కరిపించి
దానిమీద కొట్టడానికి కూడా వాడతారు. (కో. 11;
తె. 12, 28, 31).

కాడ: 1. పర్యా. ఊచమడిమె, కాలు(1), కొస(1),
చివర(5), చేతులపిడి, తొడిమె(1), తోక(1),
దామ(1), నడుము(1), పిడి(2), బుడుము(1),
మడం(3), మొచ్చుపిడి, మొండెం. పేదరికత్తి,
మరకత్తి మొ॥ పట్టుకొనే కడ్డిలాంటి భాగం;
కొన్నిటికి కాడమాదిరిగానూ కొన్నిటికి తొడిమె
మాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా
ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 16 క. 1. (కో. 8, 5-11,
13, 15-18; తె. 2, 3, 5-9, 22, 26, 27, 30, 31);
2. పర్యా. చూ. తొడిమె(4). మొనదేలకుండా పలకగా
ఉండే అంబు (చూ.) కాడ; సుమారు రెండుబెత్తల
పొడుగు వేరెడుగాని రెండు పేళ్ళుగాని వెడల్పు

ఉంటుంది; ఇలాంటి కాడగల అంబుకుందే వడగ భాగం మొనదేలి ఉంటుంది, చిల్లులు పొడిచేటప్పుడు ఈకాడ పట్టుకొంటారు. (తె. 3); 3. చర్యా. చూ. కూలు (2). ఒకరికం అంబు (చూ.)కు మొనదేలి ఉండేకాడ; సుమారు రెండువేత్తం పొడుగుగా చిటికెనవేరెడు లావూ ఉండి గుండ్రంగా ఉంటుంది; చేటలు మొ॥వాటికి కట్టు కట్టేటప్పుడు దీంతో చిల్లులు పొడుస్తారు. చూ. చిత్రం 15 క. 1. (కో. 10, 13, తె. 9); 4. కొయ్యపిడి లేని ఉలి పట్టుకోడానికుందే లావాటి భాగం; కడ్డిలాంటిది. (తె. 6); 5. పర్యా. దంగి (2). ఎరకలికత్తి (కొడవలి) పిడికి వెన్నుకూ మధ్య ఉండేకాడ. చూ. చిత్రం 13 క. 2. (తె. 11); 6. పర్యా. చూ. బద్ద (4). విననగర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అ చు వెంటిది అట్లు విన న్నది పెరుబట్ట; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్ట తోడు లా; పట్టు తోడిగే బద్దకు చిరకొట్టం కాకుండా దాని బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 క. 2. (కో. 5, 17, 23, 26 రా. 2); 7. పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద (1) చేతబుట్ట, కుతబుట్ట, గద్దెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥వాటికి పెంచి ట్టిన బద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగించడానికి వీలుగా ఉంటుంది కమాను (ఆర్పి) హుడిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (కో. 1-8 5, 21, 22; తె. 8). 8. కొబ్బరిరాయి ముచికుపైన సుమారు చిటికెనవేరెడు లావుందే తీగ; కొబ్బరిరాయను చెట్టుకుపట్టి ఉంచేది. (కో. 25); 9. కొబ్బరి దొక్కలు చితగ్గొట్టే కొయ్యదుక్క (చూ.) కుందే పిడి. (కో. 23); 10. పేముబుట్ట పైభాగంలో పట్టుకొనే కర్ర; మూతిపట్టు తీగలతో చుడతారు. చూ. చిత్రం 139.4; (కో. 3).

కాడబుట్ట: పర్యా. చూ. చేతిబుట్ట (1). బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే వెదురుబుట్ట; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా ఒక వెదురుబద్ద వంచి కడతారు; పైనమూత ఉంటుంది; మూతలు కొన్ని చోట్ల సిమ్మిహుడిరిగాను కొన్నిచోట్ల పెరుమాచిరి గాను ఉంటాయి, కొన్నిచోట్ల ఈబుట్ట అడుగున గద్దె ఉంటుంది; బటాణీలు, వేరుసెనక్కాయలు మొ॥ అమ్మేవాళ్ళుకూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు; దీనికి కళ్ళు ఉండవు. చూ. చిత్రం 139. (కో. 5;

కాడుచేట: ఉ. కాడ్బుట్ట; శృణానం (కాడ)లో శవం కాలగా మిగిలిన బూడిద ఎత్తిపోసే చేట; అల్లకంలో దీనికి అంచుకట్టరు. (తె. 24).

కాడ్డు: (బహు.) ఒకకొలత; పురిని కాలిదొటన వేలి నుంచి మోరాలిచుట్టూ తిప్పి మళ్ళీ వేలివరకు చుడుతూ వచ్చిన కొన్ని వరసలు; ఒక్కొక్క తొడుకు కొన్ని కాండ్ల చొ॥న కొలత ఉంటుంది. (తె. 9).

కానా: (< హిం. ఖానా) ఉ. కాన. 1. పర్యా. చూ. కంత(1). జల్లెడఅడుగు అల్లకంలో పేళ్ళమధ్య ఉన్న నన్నని ఎడం; జల్లించుకొనేటప్పుడు నూకలు మొ॥ కంతలగుండా కిందికి దిగిపోతాయి. చూ. చిత్రాలు 30 క. 2; 30 చ. 2. (తె. 12, 28); 2. పర్యా. చూ. జేలి(2). అల్లకంలో విననగర పేళ్ళ మధ్యనంది. (తె. 4); 3. చూ. ఖానా(1). (తె. 28); 4. చూ. ఖానా(5). (కో. 11; తె. 5); 5. పర్యా. చూ. అ (2) పెరుబట్టతోనూ పెరుబట్టతోనూ చేసిన అ చూరు (బీరువా)లో సామాను పెట్టుకొనికొని వచ్చిరినిభాగం; ఇలాటివి చుడుటాయి చూ. చిత్రం 101. 1. (తె. 9, 8); 6. పర్యా. కన్ను(13). చెంద్రిక (చూ.)లో అచుర్నే 'పుచ్చి' అల్లకంలో వచ్చేసందు; రంధ్రం. (తె. 28).

కానాలబుట్ట ఉ. బుట్టి; పర్యా.చూ. ఆకులగుజ్జెన(1). ఇంట్లోవాడకం కోసం తమలపాకులు పెట్టుకొనే చిన్నబుట్ట; దీనికి కమాన్ బద్ద (= పట్టుకోడానికి వీలుగా వంచికట్టిన వెదురుబద్ద) ఉంటుంది; కొన్నిటికి మూత ఉంటుంది; పేళ్ళమధ్య నందులు (ఖానాలు) ఉంటాయి; గద్దె ఉండదు. (తె. 24).

కాపుగదబ: వ్యవసాయం చేసుకొని బలికే ఒకతెగ వాళ్ళు; గదబభాష మాట్లాడతారు; వీళ్ళకు కొల్వాయి గదబలతో కంచం పొత్తుగానీ వియ్యం పొత్తుగానీ లేదు; పెద్ద గదబలతోనూ కిరం గదబలతోనూ కంచంపొత్తు మాత్రమే ఉంది. (కో. 24).

కాఫ్లె (ఇం. Co fl) కాఫీకన్నులు మొ॥ పెట్టుకోడానికి వెదురుతో అల్లిన వళ్ళెం; దీర్ఘ పత్తరస్థానంలో ఉంటుంది. (కో. 27).

కామ: ఉ. కమ్మ. కాచ కోవ, 1. పెద్దకత్తి (చూ.) పట్టుకొనే కట్టె; సుమారు మూరెడు జేనెడు పొడు గుంటుంది. (కో. 24); 2. కొబ్బరి దొక్కలు చితగ్గొట్టే కొయ్యనుత్తి పట్టుకోడానికి తొడిగిన కర్ర. (కో. 25).

కామంచిగడ్డి: ఉ. కాంచనగడ్డి; పర్యా. కాసెగడ్డి అడవిలో పెరిగే ఒకరకం గడ్డి. (చూ. మా. వృ. కోశం. 4-వాస్తుపదజాలం, పుట 68); ఎండా కాలంలో వల్లదనంకోసం దీంతో తడకలుకట్టి గుమ్మాలకూ కిటికీలకూ వేలాడగడతారు; పందిళ్ళ మీద పరిచి నీళ్ళతో తడుపుతారు. చూ. చిత్రం 93.2; (తె. 7).

కామంచిపుల్ల: ఉ. కాంచన-; గట్లమీద పెరిగే ఒకరకం గడ్డి (కామంచి) మొక్కనుంచి తీసిన పుల్ల; చీపుళ్ళు కట్టుకోడానికి వాడతారు. (తె. 9).

కామంచిపుల్లలపొరక: ఉ. కాంచన ; కామంచి గడ్డిపుల్లలతో కట్టిన చీపురు; కళ్ళం ఊడ్చుకోడానికి మాత్రమే పనికొస్తుంది. (తె. 9).

కామునిచేట: కామదహనం (హోళీపండుగ)నాడు కాముణి కూర్చోబెట్టి తగలబెట్టే చేట, కట్టుగర పొట్టెలేకుండా (అంచుకట్టకుండా) అల్లుతారు. (తె. 9).

కామునిపున్నం: పొలుణమాసంలో వచ్చే పూర్ణిమ; అంతకుముందురోజు రాత్రి కామదహనం, పూర్ణిమ నాడు హోళీపండుగ జరుపుకొంటారు. (తె. 15).

కాయ: కొబ్బరిపీచు పరిమాణం: ఇరవైబదు పీచు పోగులు; కాయలా పడిచిపెడతారు, గోదినీలు తయారుచేసే చట్రం (చూ.)లో నిలుపుతాళ్ళ మధ్య పెట్టి అడ్డతాళ్ళతో బిగిస్తారు.

కాయగూరలబుట్ట: ఉ.-బుట్టి, చూ. కూరగాయల బుట్ట (3). (తె. 22).

కాయపీచు: పచ్చికొబ్బరినుంచి తీసినపీచు. (కో. 21).

కాయితబుట్ట: (< కాయితపు + బుట్ట) పర్యా. చూ. కాయితాలబుట్ట. చిత్తుకాగితాలు చేసుకోడానికి వాడే బుట్ట; కొన్ని చిన్న బొక్కెన ఆకారంలోనూ కొన్ని మైలబుట్ట ఆకారంలోనూ (దీనికి కాళ్ళుంటాయి) కొన్ని పళ్ళబుట్ట ఆకారంలోనూ (దీన్ని దారం లాంటి వెదురుపుల్లలతో నాణ్యంగా అల్లుతారు) ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 78 క, చ. (కో. 9).

కాయితంపొర: పర్యా. చూ. పొట్టయేను. వెదురుగడ చీరనప్పుడు లోపలి పల్లపుభాగంలో కనిపించే పలవటి ఉల్లిపొర కాయితంలాంటి పొర. (కో. 4).

కాయితాలబుట్ట: ఉ. కాయితం-; -బుట్టి; పర్యా. కాయితబుట్ట, చిత్తుకాయితాలబుట్ట, రద్దు కాయితాల బుట్ట. చిత్తుకాగితాలు చేసుకోడానికి వాడే బుట్ట; కొన్ని చిన్న బొక్కెన ఆకారంలోనూ కొన్ని మైలబుట్ట ఆకారంలోనూ (దీనికి కాళ్ళుంటాయి) కొన్ని పళ్ళబుట్ట ఆకారంలోనూ (దీన్ని దారం

లాంటి వెదురుపుల్లలతో నాణ్యంగా అల్లుతారు; ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 78 క, చ. (కో. 3) తె. 9, 14, 22, 28).

కాయల: (< ? ఖాయలా) సన్నటిపేడు. (కో. 18).

కారంజల్లెడ: మిరపకారం జల్లించుకొనే జల్లెడ, ఉరువు చిన్నది; పేళ్ళమధ్య సన్నటి సందులుపెట్టి అల్లుతారు. (తె. 7, 9).

కారిపోతుపెట్టె: ఒకరకం దీజైన (కారు)తో అల్లిన వెదురుపేళ్ళ పెట్టె; సారసామాను పెట్టి ఇవ్వడానికి పనికొస్తుంది; పొరలుగా అల్లి బద్దలతో అంచు గడతారు. (తె. 23).

కారు: పెట్టె అల్లకంలో వచ్చే ఒకరకం దీజైన. (తె. 23).

కార్యం: పెళ్ళికి, పండుగ పబ్బాలకు చేసే ఉత్సవం. (తె. 8).

కాలికిందదుక్క: పర్యా. చూ. మొద్దు (3). వెదురు బద్దగాని పేడుగాని నరికేటప్పుడూ చీరేటప్పుడూ కత్తి నేలకుతగిలి మొక్కపోకుండా బద్ద అడుగున ఎత్తుపెట్టే మూరెడు పొడుగు కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా తుమ్మమొద్దు; కాలిపిక్కంత లావు ఉంటుంది; వెదురుగడ పగలగొట్టడానికి గడకు కత్తి కరిపించి దానిమీద కొట్టడానికి కూడా వాడతారు. (కో. 30).

కాలికిందిమొద్దు: ఉ. కాలికింది-; పర్యా. చూ. మొద్దు (3). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని నరికే టప్పుడూ చీరేటప్పుడూ కత్తి నేలకుతగిలి మొక్క పోకుండా బద్ద అడుగున ఎత్తుపెట్టే మూరెడు పొడుగు కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా తుమ్మమొద్దు; కాలిపిక్కంత లావు ఉంటుంది; వెదురుగడ పగల గొట్టడానికి గడకు కత్తి కరిపించి దానిమీద కొట్టడానికి కూడా వాడతారు. (తె. 2, 10).

కాలు: 1. పర్యా. చూ. కాడ (1). మేదరికత్తి, చురకత్తి మొ॥ పట్టుకొనే కడ్డిలాంటి భాగం; కొన్ని టికి కాడమాదిరిగానూ కొన్నిటికి తొడిమెమాదిరి గానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 16 క. 1. (కో. 23, 30); 2. పర్యా. చూ. అడుగుపేడు. గంప మొ॥వాటి అడుగున అమర్చిన మందంపేడు; ఎత్తుభాగం అల్లకంకోసం వంచిన తరవాత ఇదే నిలువవుతుంది; దీన్ని గంటిబద్ద (చూ.) నుంచి తీస్తారు. చూ. చిత్రం 47 చ. 3. (రా. 1); 3. పర్యా. కొయ్య (3), మేకు (1). వెదురుతో అల్లిన ఉయ్యాల,

సారెపెట్టె, కాయతాలబుట్ట, మైలబుట్ట మొ॥వి నేల మీద నిలబడడానికి ఏర్పరిచిన ఆధారం; సుమారు జేసేడుపొడుగు వెదురుబద్ద ముక్క; ఇటువంటివి మామూలుగా నాలుగుంటాయి; కొన్నిటికి గుండ్రంగ ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 71.1; (కో. 2; 3, 5, 31; తె. 30; రా. 7); 4. చెంద్రిక (చూ.) నిలబడడానికి ఆధారంగా అమర్చిన వెదురుబద్ద లేదా వెదురుగడ; ఇలాటివి నాలుగుంటాయి (రా. 6); 5. వెదురు అలమారు (భీరువా) నిలబడడానికి సుమారు జేసేడు పొడుగున అమర్చిన వెదురుగడ ముక్క; ఇలాటివి నాలుగుమూలలా నాలుగుంటాయి. చూ. చిత్రం 101.2 (తె. 3-5); 6. పర్యా. కోడు. వెదురుమంచం నేలమీద నిలబడడానికి సుమారు మూరెడు పొడుగున ఉన్న వెదురు గడముక్క; ఇలాటివి నాలుగుమూలలా నాలుగుంటాయి. చూ. చిత్రం 108.2 (కో. 9, 10; తె. 1, 2-8, 12, 17, 18, 31; రా. 2, 11); 7. వెదురుబద్దల కుర్చీకాలు; నాలుగుంటాయి. చూ. చిత్రం 104.1 (తె. 31); 8. పర్యా. చూ. మెట్టు (1). నిచ్చెనతయారీలో వెదురుగడలకు అడ్డంగా సుమారు మూరెడుపొడుగున విగించిన వెదురుగడముక్క; నిచ్చెనకు సుమారు మూరెడేసి ఎడంలో నిలువుగడలకు చిల్లులుచేసి వాటిలో విగిస్తారు. (తె. 2, 19; రా. 9, 11); 9. పర్యా. జోడి, నిలువని(2). ఈతచువ్వతో గంప మొ॥ అల్లడానికి పెట్టే నిలుపులజత. (తె. 13, 18, 20); 10. పర్యా. చూ. పట్టె(2). ఈతచువ్వతో అల్లే గుమ్మి, తడక మొ॥ వాటిలో నిలుపుగావచ్చే నాలుగు బద్దలకూర్పు (తె. 20); 11. నులకమంచం కోడు; ఇలాటివి నాలుగుంటాయి. (రా. 4); 12. సానరాయి నిలబడడానికి ఆధారం; రెండం గుళాల పొడుగుంటుంది; ఇలాటివి మామూలుగా మూడుంటాయి. (తె. 15); 13. పర్యా. వంకెకాలు. వంకె(చూ.)కు X ఆకారంలోని కిందిభాగం క్రింది రెండుకర్రలు లేదా బద్దముక్కలు) చూ. చిత్రం 14 చ. 3. (కో. 24); 14. ఉట్టిలో అడుగుకొలికి కట్టినతాడు; మూడువైపులా మూడు కడతారు. చూ. చిత్రం 146. 2. (రా. 5).

కాలుపురి: పర్యా. కట్టుపురి. తాడుపేసడానికి కాలి బొటనవేలికి చుట్టినపురి; కాలిబొటనవేలికి ఒక పురిచుట్టి కుడిచేత్తో ఇంకో పురి పట్టుకొని రెంటినీ పేసేస్తూ తాడుఅల్లుతారు. (రా. 4).

కాలువీసె ఉక్కుకత్తి: ఉ. కాలీసుక్కుకత్తి. పావువీసెడుఉక్కుతో చేసిన మేదరికత్తి. (రా. 4). కాలబుట్ట: (< కాలు + బుట్ట) చూ. కాలబుట్ట. (కో. 19). కాలొక్కించుడుగుల్లు: (< కాలు + తొక్కించుడు -) పెళ్ళిలో వధూవరులచేత పరస్పరం కాలుతొక్కించడానికి పెట్టే బుట్ట. (తె. 17). కాలబుద్ద. (< కాలు + బద్ద) చూ. కాలబుట్ట; సేముకుర్చీ అల్లకంలో నిలుపుగా వచ్చేపేడు (తీగ). (కో. 12). కాళ్ళఉయ్యాల: నిలబడడానికి కాళ్ళు (కోళ్ళు) అమర్చిన ఉయ్యాల. (రా. 8). కాళ్ళకట్ట: ఉ. కాల -; పర్యా. అగదాడు. మంచంలో కాళ్ళు చాపుకొనేవైపు నులకకూ అడ్డపట్టెకూ మధ్య విగించి కట్టేతాడు. (కో. 5; రా. 4). కాళ్ళతుంటు: ఉ. కాల -; పర్యా. చూ. మెట్టు(1). నిచ్చెనతయారీలో వెదురుగడలకు అడ్డంగా సుమారు మూరెడు పొడుగున విగించిన వెదురుగడముక్క; నిచ్చెనకు సుమారు మూరెడేసి ఎడంలో నిలువు గడలకు చిల్లులుచేసి వాటిలో విగిస్తారు. (తె. 17). కాళ్ళుచెక్కు: (క్రి.) ఉ. కాల -; మంచం నిలువు గడకు చేసినచిల్లిలో మంచంకాలు పట్టడానికి వీలుగా కాలుకు ఒకకొసన ఏటవాలుగా, నలువలకలుగా, చెక్కడం. (రా. 11). కావడిఉట్టి: ఉ. కాడుట్టి, కావిడుట్టి, కావిడిపుట్టి, కావడిబద్దకు చివర వేలాడదీసే పొడుగాటి ఉట్టి; చూ. చిత్రం 130. (కో. 23, 29, 30). కావడిచేరు: ఉ. కావిడిచేరు. కావడిబద్దకు తొడిగే ఉట్టితాడు; గజం పొడుగుంటుంది; ఇటువంటివి మూడు మట్టుకు విగించి ఉంటాయి. (కో. 5, 23, 30). కావడిపెట్టె: ఉ. కావిడి -; అల్యూమినియం సామాను అమ్ముకొనేవాళ్ళు కావడికి తగిలించుకొని పోయే వెదురుపేళ్ళ పెట్టె. (కో. 15). కావడిబద్ద: ఉ. కావిడి -; బరువులు మొయ్యడానికి కావడిమట్టు తగిలించే మందపాటి వెదురుబద్ద; మట్టుజారిపోకుండా బద్దకు రెండుకొసలా బుడిపెలుంటాయి; చివరలు నన్నగానూ మధ్యన మందం గానూ ఉంటుంది. (కో. 9; తె. 6). కావడిమట్టు: ఉ. కావిడి -; కావడిఉట్టిలో అడుగున చెక్రంలా అల్లినతాడు; దీనిమీద బిందె, కుండ మొ॥ పెడతారు. (కో. 20, 23). కావలివాళ్ళు: ఉ. కావిలోల్లు; ఎరకలివాళ్ళలో ఒకతెగ; ఊరుమీద దొంగలు పడకుండా కావలాకాస్తారు.

ఇంటికిన్ని చొన్న వడ్లు తీసుకొంటారు. (తె. 7)
 కావాడి: షేడరవాళ్ళలో ఒకతెగ. (రా. 1).
 కాశారమితకట్టె: (< కాశారం + ఈతకట్టె) కాశారం
 అనే ప్రాంతంనుంచి తెచ్చిన ఈతకట్టె. (తె. 18).
 కాసెగడ్డి: ఉ. కాశెగడ్డి; పర్యా. కామంచిగడ్డి. అడవిలో
 పెరిగే ఒకరకం గడ్డి; (చూ. మా. వృ. కోశం 4—
 వాస్తుపదజాలం, పుట 68). ఎండాకాలంలో చల్ల
 దనంకోసం దీంతో తడకలుకట్టి గుమ్మాలకూ కిటికీ
 లకూ వేలాడగడతారు; పండిళ్ళమీదపరిచి నీళ్ళతో
 తడుపుతారు *Cymbopogon caesius*, Stoaif. (కో. 4, 6, 8-10, 17).
 కిందడుగు: (< కింద + అడుగు). 1. పర్యా. చూ.
 అడుగు (5). ఈతగంప మొ॥ వాటి అడుగుభాగం.
 (తె. 1); 2. పర్యా. దట్ట. కోళ్ళగూడు (జేంపు)
 కుండే రెండు అడుగుల్లో (క్రింద ఒకటి, పైన
 ఒకటి) కిందిది. (తె. 7).
 కిందికట్టు: పర్యా. అడుగుకట్టు, అడుగుపెండె;
 అడుగుబొద్దు (1), కిందిబొద్దు, తొలికట్టు, పిర్ర
 బొద్దు. గంప, గుమ్మి, తట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో
 అడుగు పూర్తిచేసి ఎత్తుభాగం అల్లడానికి నిలుపులు
 పంచేటప్పుడువేసే కట్టు. చూ. చిత్రం 47 క. 4.
 (తె. 17, 23, 29; రా. 9, 11).
 కిందికొమ్ము: పర్యా. చూ. బదులుకొమ్ము. చేట
 ముందరిభాగంలో మొదటివేసిన కొమ్ముదగ్గర కింది
 నుంచిగాని మీదనుంచిగాని అదనంగావేసే మరో
 కొమ్ము; మొదటిదానికిది తోడుగా ఉంటుంది. చూ.
 కొమ్ము. (కో. 5).
 కిందిదబ్బు: తడకకు కింది అంచుకువేసినబద్ద. (కో. 3).
 కిందిబొద్దు: పర్యా. చూ. కిందికట్టు. గంప, గుమ్మి,
 తట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగు పూర్తిచేసి
 ఎత్తుభాగం అల్లడానికి నిలుపులు పంచేటప్పుడు
 వేసే కట్టు. చూ. చిత్రం 47 క. 4. (రా. 3).
 కిందిమూల: 1. పర్యా. చూ. మూల (6). నీళ్ళ
 గూడుకు అడుగున ఏర్పడ్డ కోసు (దొప్పలాంటిది).
 చూ. చిత్రం 35 క. 1. 2. చేపల ట్రెకి కింద
 ఉండే మూల; రెండుంటాయి. (కో. 28).
 కిరంగదబ: బుట్టలల్లడం నారచీరడం మొ॥ పనులు
 చేసే గదబలు; ఒకతెగ. (కో. 24).
 కిరాసు: (< ఇం. Cross) ఐమూలవాటం; ఇలా
 అల్లిన వెదురుతడక త్రిభుజాకారంలో ఉంటుంది.
 (తె. 1).
 కీడు: (క్రి.) రూ. చీడు; పర్యా. తీడు. నూరడం;

షేడరికత్తి పడునుపోయి మొండిగా అయినప్పుడు
 దాన్ని సానరాయిమీద నూరతారు. (కో. 22, 25).
 కీడురాయి: ఉ. కీడరాయి, కీడ్రాయి; పర్యా. చూ.
 నూర్రాతు. షేడరికత్తిగాని అంబుగాని నూరుకో
 దానికి ఉపయోగించే ఒకరకం రాయి; కొన్ని
 గుండ్రంగానూ పలకగానూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి
 కాళ్ళుంటాయి. (కో. 25, 26).
 కుంకుమపెట్టె: ఉ. కుంకం—, కూకుం—; పర్యా.
 చూ. బొట్టుపెట్టె. అడవాళ్ళు కుంకుమ, అద్దం,
 దువ్వెన, బొట్టుపుల్ల, కాటిక మొ॥ అలంకరణ
 సామగ్రి ఉంచుకొనే చిన్నపెట్టె. (తె. 15, 17,
 18, 25).
 కుంకుమబరిణె: ఉ. —బరణ; పర్యా. చూ. బొట్టు
 పెట్టె. అడవాళ్ళు కుంకుమ, అద్దం, దువ్వెన,
 బొట్టుపుల్ల, కాటిక మొ॥ అలంకరణ సామగ్రి
 ఉంచుకొనే చిన్నపెట్టె. (తె. 19).
 కుచ్చు¹: పర్యా. చూ. అంచు (19). కట్టు (బద్ద),
 కర్ర (= కడ్డిలాంటిది) పెట్టి చేటచుట్టూ కట్టుకట్టిన
 భాగం. చూ. చిత్రం 29.5. (తె. 5).
 కుచ్చు²: (క్రి.) చూ. గుచ్చు. (తె. 1, 5).
 కుచ్చులకర్ర: సాముగరిడీలకు వాడే వెదురుకర్ర.
 (కో. 9).
 కుచ్చెలగర్ర: ఉ. కుచ్చెర్—; పర్యా. చూ. లాక
 దబ్బ. (తుంగ) చాప నేసేటప్పుడు మగ్గంపోగుల
 మధ్య (తుంగ) పోవనుదూర్చే బద్ద; దీనిచివర
 బెజ్జముంటుంది; అందులోకి (తుంగ)పోవ కొన
 దూర్చి లాకదబ్బను పోగులమధ్య దోపుతారు. చూ.
 చిత్రం 120, 121 క. 6. (కో. 3).
 కుంచతట్టె: పర్యా. తట్ట (7). దాన్యం పోసుకొనే
 ఈతబద్దల గంప; మూతి వెడల్పుగా ఉంటుంది.
 (కో. 3).
 కుంచపుగుల్ల: పర్యా. కుంచెడుగుల్ల (2). కుంచెడు
 (? 20 కిలోల) దాన్యంపట్టే గుల్ల. (తె. 24).
 కుంచం: 1. మూడుకిలోల దాన్యంకొలత. (కో. 30);
 2. ఐదుశేర్ల దాన్యంకొలత. (తె. 14); 3.
 అరున్నర కిలోల దాన్యంకొలత. (తె. 25); 4.
 ఇరవైకిలోల దాన్యంకొలత. (తె. 24).
 కుంచు: (క్రి.) పర్యా. మోడు (2). మంతు
 (= అంచులు కట్టనిచేట)కు చేటరూపం రావడానికి
 అంచు కట్టేటప్పుడు చేతులతో దగ్గరికి వంచడం.
 (కో. 15, 16).
 కుంచె: ఉ. కుంచి. 1. పర్యా. చూ. ముందరిమొత్త.

బండిజల్ల ముందరిభాగంలో రెండు పక్కలను కలుపుతూ వంపుదిరిగిన గూడు. చూ. చిత్రం 32.2 (తె. 11, 13); 2. వెంట్రుకల్లో చిక్కులు తీసుకొనే దువ్వెనలాంటి పరికరం. (తె. 1).

కుంచెకల్లెరకలి: ఉ. కుంచెకల్లెర్కలి; పర్యా. కుంచెరకలి. ఎరకలి వాళ్ళలో ఒకతెగ; సారెవాళ్ళు పడుగు సరిచెయ్యడానికి వాడే కుంచెలు తయారు చేసే (కట్టే) వాళ్ళు; ఎరుక (చెప్పే) బుట్టలుకూడా అల్లుతారు, ఎరుక చెప్పడం, పిట్టలను పట్టడం, పండులు బేరం చెయ్యడం మొ॥ పనులు చేస్తారు. (తె. 13).

కుంచెడుగంప: పర్యా. కుంచెడుగుల్ల (1). కుంచెడు ధాన్యంపట్టే ఈతగంప. (తె. 14).

కుంచెడుగుల్ల: 1. పర్యా. కుంచెడుగంప. కుంచెడు ధాన్యంపట్టే ఈతగంప. (తె. 14); 2. పర్యా. కుంచపుగుల్ల. కుంచెడు (? 20 కిలోల) ధాన్యం పట్టేగుల్ల. (తె. 25).

కుంచెతడక: ఉ. - తడక; పర్యా. చూ. బండిజల్ల (2). ఎరువు మొ॥ చేరవేయడానికి బండిమీద పరిచే తడక; ఈతపేళ్ళతో అల్లుతారు. (తె. 13).

కుంచెబద్ద: గంజిపెట్టిన పడుగు దువ్వడానికి వాడే పనిముట్టు (కుంచె) తయారీలో పురి బిగవడానికి కట్టినబద్ద; ఇలాటివి కుంచెకు రెండుపక్కలా ఉంటాయి. (కో. 9).

కుంచెరకలి: ఉ. - ఎర్కలి; పర్యా. కుంచెకల్లెరకలి. ఎరకలివాళ్ళలో ఒకతెగ; సారెవాళ్ళు పడుగు సరిచెయ్యడానికి వాడే కుంచెలు తయారుచేసే(కట్టే) వాళ్ళు; ఎరుక (చెప్పే) బుట్టలుకూడా అల్లుతారు; ఎరుకచెప్పడం, పిట్టలను పట్టడం, పండులుబేరం చెయ్యడం మొ॥ పనులు చేస్తారు. (తె. 1, 7, 9, 11, 20; రా. 8, 9).

కుంజు పర్యా. చూ. కొబ్బరిపుచ్చె. కొబ్బరిగెలకువేసిన పిందె, పిందెలు క్రమంగా పెరిగి కాయలవుతాయి. (కో. 25).

కుటారి: జొన్నపొట్టు. (తె. 23).

కుటారిగుమ్మి: జొన్నపొట్టు పోసిపెట్టే గుమ్మి. (తె. 23).

కుట్టుడుకమ్మి: పర్యా. కూర్నాకు. ఈతదాప అల్లకంలో రెండు పట్టిలను కూర్చుకుట్టే పొడుగుటి సన్నటి ఈతాకు. (తె. 26).

కుడక: ఉ. కుడక; 1. కొబ్బరికాయలో ఉండే కొబ్బరిలో నగభాగం; చిప్ప. (కో. 20); 2. పర్యా.

చూ. పడగ(2). మేదరికత్తి వెన్నుకూ పడును భాగానికీ చువ్వడిందే చెంప చూ. చిత్రం 12 ద. 8. (తె. 19).

కుడిగనుపు: చూ. కడిగనుపు; పర్యా. చూ. కురద గనుపు. వెదురుగద తయారుచుట్ట తక్కువ ఎరమున్నభాగం; చేనెడుదైత్రుడు కన్న తక్కువ ఉంటుంది. (కో. 15).

కుడిగనుపు: చూ. కుడిగనుపు. (కో. 10, 16).

కుడిగనుపుకర్ర: ఉ. - గెన్ను -; పర్యా. చూ. కురదగనెవొంగు. కలుపుచుట్ట చూరెడుకన్న చాలా తక్కువ ఎరముండే వెదురుగద; మేదరిపనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడు, తవర, నిచ్చెన మొ॥ వాటికి పనిస్తుంది. (కో. 29).

కుడిలిగుల్ల: ఉ. కుడ్లి -; పర్యా. చూ. దానాబుట్ట. పకుపులరు చేత (దాదా; తరిపిన ఉలపిండి మొ॥) పెట్టడానికి వాడేగుల్ల; రెండుపొరలుగా ఉంటుంది; లోపలిపొర సన్నటిపేడలో అల్లుతారు; (పకుపుల నారిరంకు గుచ్చురుపోరుండా) వెలుపలిపొర మందం పేడతో అల్లుతారు; అంచుకు బద్దలువేసి కడతారు; కొన్నిచోట్ల కింక చతురస్రంగానూ నాలుగుమూలలా దొప్పలాగానూ ఉంటుంది; పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది; ఒకటే పొరన అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 58. (కో. 24).

కుడుందబ్బ: పర్యా. చూ. తెల్లపేడు(1). వెదురుబద్ద చీరేటస్పడు పచ్చగా నున్నగా ఉండేభాగానికి కింది నుంచి తీసినపేడు; పనరుపేడుకూ బెండుపేడుకూ చుట్టవొంగులోది; తెల్లగా ఉంటుంది. (రా. 1).

కుడుం: పర్యా. చూ. కండ(1). వెదురుగదకు పైన పచ్చగా ఉండే భాగానికి బోలుగా ఉండే లోపలి భాగానికి మట్ట వీర్చిన గట్టిపదార్థం; బద్దమందాన్ని బట్టి గద ఎంత రందబట్టినదీ తెలుస్తుంది. (రా. 1).

కుంట: గుంట, నీళ్ళనిలవ ఉన్న చిన్నమడుగు. (తె. 14).

కుంటివెదురు: ఉ. కుంటెదురు; పర్యా. చూ. వంక కర్ర(2). ప్రతికలుపు దగ్గరా వంపుతిరుగుతూ పెరిగేవెదురుగద; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు. (రా. 4).

కుండ: 1. ఇరవై శేర్ల ధాన్యం కొలమానం. (తె. 7-9); 2. ఇరవై రెండు శేర్ల ధాన్యం కొలమానం. (తె. 14).

కుండగంప: (=20 శేర్లు, 14 కిలోలు) ధాన్యంపట్టే గంప. (తె. 8).

కుండలగంప: కుమ్మరివాళ్ళ ఇంటిదగ్గరినుంచి

కుండలు మోసుకొచ్చే పెద్దగంప. (కో. 4)
కుండీబద్ధ: పర్యా. చూ. గుండు(1). బల్లెడఅంచు
కట్టెటప్పడు రింగులా గుండంగా వంచితిన
రెండు మూడువేళ్ళ వెడల్పుబద్ధ; జల్లెడ తట్టుమీద
దీన్నిబెట్టి తట్టుచివరను దీని చుట్టూపంచుతారు; ఇది
జల్లెడఅంచు లోపలిభాగంలో అడుగున ఉంటుంది;
దీనికి బయటనుంచి ఒకబద్ధ ఈ రెంటిమీంచి
ఇంకోమందం బద్ధపేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1.
(కో. 28).

కుండెడుగుల్ల పర్యా. కుండెడు వడ్లగంప. కుండెడు
ధాన్యం పట్టే ఈతగంప. (తె. 14).

కుండెడువడ్లగంప: పర్యా. కుండెడుగుల్ల. కుండెడు
ధాన్యంపట్టే ఈతగంప. (తె. 14).

కుత్తికె: ఉ. కుత్తికె; 1. పర్యా. కవులు(1), గద్దె(1).
మేదరికత్తికి పదునుభాగమూ కాదా కలిసినిచోట
వంపుదిరిగిన భాగం. (తె. 20, 23); 2. పర్యా.
చెక్కిలి. అంబు(చూ.) కాడకు పడగకలిసిన భాగం.
చూ. చిత్రం 15 క. 2. (తె. 20, 23).

కుత్తిగనుపు: పర్యా. చూ. కురచగనుపు. వెదురుగడ
కణుపులమధ్య తక్కువ ఎడమున్న భాగం; జేసెడు
బెత్తెడుకన్న తక్కువ ఉంటుంది. (కో. 18).

కుత్తెం: కొద్దిపాటి (స్థలం). (తె. 25).

కుదురు: 1. పర్యా. చూ. వెదురుగుమ్మి. వెదురు
గడలు పెరిగిన పొద; ఒక చుక్కగజంనుంచి
మూడు నాలుగు చదరపుగజాల వైశాల్యంఉంటుంది.
కొన్నిచోట్ల గడలు పెనవేసుకొని ఉంటాయి; ఒక
పొదలో 20 నుంచి 200 గడలవరకు ఉంటాయి;
వెదురువిత్తనం భూమిలోపడ్డ తరవాతగాని పొదలో
ఒక వెదురుగడను కొట్టకుండా వదిలేసిన తరవాత
గాని పొదకావడానికి 5 నుంచి 10 సం॥ల కాలం
పడుతుంది; 20-30 సం॥లకు కావుకాస్తుంది. చూ.
చిత్రం 1. (తె. 18-20, 29). 2. పర్యా. చూ.
వెదురుగడ్డ. వెదురుగడకు భూమిలోపల వేళ్ళతో
సహా ఉన్న దుంప; వెదురుగింజ భూమిలోపడిన
తరవాత దుంప ఏర్పడుతుంది; ఇది కొంచెం
గుండంగానూ లావుగానూ ఉంటుంది; దీట్లోంచే
వెదురుమొక్క మొలుస్తుంది; దీనినుంచి ఒక తల్లి
పేరూ కొన్ని పిల్లవేళ్ళూ భూమిలోకి పారతాయి.
(తె. 13, 15); 3. పర్యా. రోకటికుదురు, రోటి
కుదురు; వడ్లు మొ॥ ధాన్యం దంపేటప్పుడు గింజలు
చిందిపోకుండా రోటిమీదపెట్టే కుంచెజూదిరిది, పైనా
కీందా తెరిచిఉంటుంది; కింద నన్నగానూ పోను

పోను పైన వెనల్పుగానూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం
80. (కో. 8, 9; తె. 9, రా. 1, 2); 4. పర్యా.
చూ. గద్దె (2). కాయతాలబుట్ట, చేతిబుట్ట, పూల
బుట్ట, కంతబుట్ట మొ॥వి నెలమీద నిలబడడానికి
వీలుగా అల్లిన అడుగుభాగం; కొంచెం ఎత్తుగా
సమతలంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 1.
(రా. 3).

కుదేయు: (క్రి.) పర్యా. చూ. దిగగొట్టు(1). గంప
మొ॥ వాటి అల్లకం పూర్తయిన తరవాత చుట్టిన
కర్ర (తీగలా నన్నటిది)కూ కర్రకూ మధ్య
నందులు లేకుండా అల్లకం చిక్కిబడడానికి అంచు
దగ్గర అల్లినభాగం కిందికి దిగేటట్లు అంబు (చూ.)
మడిమెత్తో కొట్టడం. (తె. 24).

కుందేలుబుట్ట: కుందేళ్ళనుపట్టి వేసుకొనే బుట్ట.
చూ. చిత్రం 62. (కో. 3).

కుప్ప: 1. రూ. కుప్ప; పర్యా. చూ. మందె (1).
వెదురుగడల పోగు; మామూలుగా అడ్డదిగ్ధంగా
పేసినవి; కొన్నిచోట్ల వరసగా పేర్చినవి; అడవిలో
గాని ప్రభుత్వంవారి వెదురుడిపోలోగాని అడితీల్లో
గాని వేస్తారు; పరిమాణంతోగాని సంఖ్యతోగాని
నిమిత్తంలేదు. (కో. 28, 29; తె. 17, 22, 25);
2. పర్యా. మందె (2). ఈతమవ్వ (బరిగె)లను
గాని వాటి కట్టలనుగాని పేర్చిన గుట్ట; కొన్నిచోట్ల
చిందరవందరగా పోగు పెడతారు. (తె. 7, 14).

కుప్ప: (క్రి.) బండిజల్ల అల్లకంలో పక్కన బద్దల్ని
లోపలికి గుచ్చటం. (కో. 7).

కుప్పనం: చూ. కుప్పె (1). (తె. 21, 22).

కుప్పె: ఉ. కుప్పి, కుప్ప; 1. రూ. కుప్పనరి.
పర్యా. అని (5); మలుపు (1), ముక్కు (4).
గంప, తట్ట, గుల్ల, సిబ్బి మొ॥ అల్లగా మిగిలిన
నిలువు కొన(లు); వీటిని వెనక్కిమలిపి అంచు
లోపలికి దోపుతారు. (కో. 2, 3; తె. 25; రా. 8,
10), 2. పర్యా. చూ. మడుపు (1). గంప, తట్ట,
గుల్ల, సిబ్బి మొ॥ వస్తువుల అల్లకం పూర్తయిన
తరవాత మిగిలిన నిలువుల చివరను వెనక్కితిప్పి
అంచు లోపలికి దోపినప్పుడు వచ్చిన వంపు.
చూ. చిత్రం 47 క. 1). (తె. 3, 19).

కుంపటి: పర్యా. చూ. ఇంగలముట్టి. శ్మశానానికి
నిప్పుల (ఇంగలం)కుండ తీసుకువెళ్ళడానికి వెదురు
బద్దలతోకట్టిన చట్రం; ఉట్టిమాదిరిగా పట్టుకోడానికి
బద్దలకు తాళ్ళు కడతారు (చట్రంమీద కుండ
పెడతారు. చూ. చిత్రం 89. (కో. 2).

కుమ్మరిజలైడ: పర్యా. మట్టిజలైడ. కుమ్మరివాళ్ళు కుండలు చేయడానికి కావలసిన మెత్తటివట్టిని జల్లించుకొనే జలైడ; కారంజలైడ మాదిరిగా పేళ్ళ మధ్య సన్నటి సందులు వచ్చేటట్లు అల్లుతారు. (కో. 5; తె. 6).

కుమ్మర్లొంకబొంగు: (< కుమ్మర్ల + వంక) ఆసిఫా బాద్ అడవిలో కుమ్మర్లొంకఅనే లోయలో పెరిగిన వెదురుగడ; ముదురుగా ఉంటుంది; కణుపులు దూర దూరంగా ఉంటాయి. (తె. 23).

కురచగుప్ప: చూ. కురచగుప్ప (కో. 8).

కురచకట్టె: ఉ. కుర్చ—; పర్యా. చూ. కురచబొంగు. పదిమూరలకన్న తక్కువ పొడుగున్న వెదురుగడ. (రా. 4).

కురచకర్ర: ఉ. కుర్చ—; పర్యా. చూ. కురచబొంగు. పదిమూరలకన్న తక్కువ పొడుగున్న వెదురుగడ (కో. 8, 9, 17, 27).

కురచగడ: ఉ. కుర్చగడ; పర్యా. చూ. కురచబొంగు. పదిమూరలకన్న తక్కువ పొడుగున్న వెదురుగడ (కో. 15, 18).

కురచగంటు: ఉ. కుర్చ—; పర్యా. చూ. కురచగుప్ప వెదురుగడ కణుపులమధ్య తక్కువ ఎడమున్న భాగం; జేనెడు బెత్తెడుకన్న తక్కువ ఉంటుంది. (తె. 9).

కురచగుప్ప: ఉ. కుర్చగుప్ప; చూ. కురచగుప్ప, కురిగమప్ప, కుర్రగుప్ప; పర్యా. కుడిగణుపు, కుత్తి గనుప్ప, కురచగంటు, కురచదూరం, గనకురచ, చిట్టిగనుప్ప (1), జిట్టిగనె, బోరగాలు, మట్టంపిచ్చె. వెదురుగడ కణుపులమధ్య తక్కువ ఎడమున్న భాగం; జేనెడు బెత్తెడుకన్న తక్కువ ఉంటుంది. (రా. 6).

కురచగనెబొంగు: ఉ. కుర్చ—; పర్యా. కుడిగనుప్ప కర్ర, కురిగనెబొంగు, కురిగుంపెదురు, గణకురచ గడ, గనెకురచబొంగు, దగ్గరికనుప్పకర్ర, దగ్గరి గనుప్పబొంగు, దగ్గరిగనె(ల) బొంగు, దగ్గరిగుంపు కర్ర, దగ్గరిగుంపెదురు, పురిగనుప్పబొంగు, పురి గనుప్పలకర్ర. కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న చాలా తక్కువ ఎడముందే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తడక, నిచ్చెన మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (తె. 18, 22).

కురచవాప: ఉ. కుర్చవాప; బదుమూరల పొడుగు రెండుమూరల జేనెడు వెడల్పాపెట్టి అల్లిన వాటివ (కో. 23).

కురచదూరం: ఉ. కుర్చదూరం; పర్యా. చూ. కురచ గనుప్ప. వెదురుగడ కణుపులమధ్య తక్కువ ఎడ మున్న భాగం; జేనెడు బెత్తెడుకన్న తక్కువ ఉంటుంది. (కో. 14).

5 కురచనిలుగు: ఉ. కుర్చనిలు; కోళ్ళగూడుకు నిలువుగ పెట్టిన పొట్టిబద్ద. (తె. 23).

కురచబరిగె: ఉ. కుర్చ—; పర్యా. తుంటుబర్ర, బుడ్డబర్ర. పొట్టిగా ఉన్న ఈతబరిగె; జిట్టితచెట్టు నుంచిగాని పెద్దీతచెట్టు నుంచిగాని తీసింది. (తె. 14, 20).

10 కురచబొంగు: ఉ. కుర్చ—; పర్యా. కురచకట్టె, కురచకర్ర, కురచగడ, కురచవాసం, కురచవెదురు, చిన్నబొంబు, పొట్టికట్టె, పొట్టికర్ర, బొంగుతుంట, పది మూరలకన్న తక్కువ పొడుగున్న వెదురుగడ. (కో. 8, 10, తె. 3, 24, 25, 30, 31; రా. 11).

కురచవాసం: ఉ. కుర్చ—; పర్యా. చూ. కురచ బొంగు. పదిమూరలకన్న తక్కువ పొడుగున్న వెదురుగడ. (కో. 8).

కురచవెదురు: ఉ. కుర్చవెదురు, కురచెదురు, కుర్రెదురు; పర్యా. చూ. కురచబొంగు. పదిమూరల కన్న తక్కువ పొడుగున్న వెదురుగడ. (కో. 11; తె. 29; రా. 2, 5).

కురచాకు: ఉ. కుర్చాకు; పర్యా. జిట్టితకమ్మ, జిట్టితాకు, జిట్టెడుకమ్మ. పొడుగుతక్కువగా ఉండే ఈతాకు; ఇది సుమారు జిట్టెడు (వేళ్ళ చాపినప్పుడు బొటన వేలికొననుంచి చూపుడువేలి కొనవరకు ఉన్న) పొడుగు ఉంటుంది; పొట్టిగాఉన్న ఈతచెట్టు (జిట్టిత చెట్టు) నుంచితీసింది; చావలఅల్లకానికి పనికిరాదు (తె. 22)

30 కురమగంప: ఉ. కుర్మ—; కురమలు (గొర్రెలుకాసే ఒకతెగ) అంబలి తీసుకువెళ్ళడానికి వాడేగంప; గుల్లకంటె పెద్దగా ఉంటుంది; రెండడుగుల పొడుగుంటుంది. చూ. చిత్రం 54. (తె. 19).

కురిగనుప్ప: ఉ. —గుప్ప; చూ. కురచగుప్ప (కో. 8, 13).

కురిగనెబొంగు: పర్యా. చూ. కురచగనెబొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న చాలాతక్కువ ఎడముందే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తడక, నిచ్చెన మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (తె. 21).

కురిగుంపెదురు: పర్యా. చూ. కురచగనెబొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న చాలా తక్కువ

ఎడముండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తడక, నిచ్చెన మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది (కో. 31).

కురిడికాయ: ఉ. కొరిడి-; నీళ్ళు లోపలికి ఇంకి పోయిన ఎండుకొబ్బరి (కుడక)కాయ. (కో. 20).

కురిడికాయపీచు: ఉ. పీచు; నీళ్ళు ఇంకిపోయిన కొబ్బరికాయ (కురిడికాయ) నుంచి తీసినపీచు. (కో. 20).

కుర్చీ: (< హి. కుర్చీ) ఉ. కుర్చీ; పర్యా. కుర్చీపీట. కూర్చోడానికి వెదురుగడలతోగాని బద్దలతోగాని పేముతోగాని చేసిన ఆసనం. చూ. చిత్రాలు 104, 138. (కో. 3; తె. 10, 22, 31).

కుర్చీపీట: ఉ. కుర్చీ-; పర్యా. కుర్చీ. కూర్చోడానికి వెదురుగడలతోగాని బద్దలతోగాని పేముతోగాని చేసిన ఆసనం. చూ. చిత్రాలు 104, 138.

కుర్రగనుపు: ఉ. - గెనుపు; చూ. కురచగనుపు. (కో. 7).

కులంకట్టు: కులం కట్టుబాటు; కులమర్యాద; మేదర్ల మొదలయినవాళ్ళు పాటిస్తారు. (రా. 4).

కులబంతి: పెళ్ళి మొ॥ సందర్భాల్లో భోజనానికి పిలిచి కూర్చోబెట్టిన తమకులంవాళ్ళ వరస (పంక్తి). (తె. 8, 13).

కువ్వ: చూ. కుప్ప(1). (కో. 4).

కుశిరె: ఉ. కుశిర; పర్యా. కోడిగుడ్డుబుట్ట, కోళ్ళ గంప(2). కోడిగుడ్డు పెట్టడానికి పొడగడానికి ఉంచేబుట్ట, వేలాడదీయడాని కనువుగా దీనికి వంచితట్టిన బద్దలుంటాయి; ఇందులో గడ్డివేసి వేలాడదీస్తారు; కోడిదాంట్లోకి ఎగిరి గుడ్డుపెడుతుంది; దాంట్లోనే గుడ్డు పొడుగుతుంది. చూ. చిత్రం 55. (తె. 23, 24).

కుషన్ సెట్టు: (< ఇం. Cushion set) సోఫాసెట్టు మాదిరిగా అల్లిన పేముకుర్చీలసెట్టు. (కో. 12).

కుసి: ఉ. కుశి; పర్యా. కూలు(4). కొడవలి కాడకొన; సన్నగా ఉంటుంది; కాడ పిడికి తొడిగి ఈ కొనను వెనక్కివంచుతారు. చూ. చిత్రం 14 క. 2. (తె. 7, 8).

కూకు: పర్యా. చూ. బూడిద. లేతవెదురుగడ చుట్టూ ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడపుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది. (తె. 2).

కూజాబుట్ట: ఉ. - బుట్టి; కూజా అకారంలో ఉండే బుట్ట; చిత్తుకాగితాలు వేసుకొంటారు. (కో. 8).

కూడిగబట్టు: (క్రి.) పర్యా. చూ. కరిపిండు(2). పేదు

చీరేటప్పుడు వార (= వేలెడు వెడల్పుబద్ద) లేదా పలుకు మొదటిభాగంలో ఒకంగుళం పొడుగువరకు వరసగా పేళ్ళుచీరి ఉంచడం; కొత్తగా పని నేర్చు కొనేవాళ్ళకు ఇలా చీరి ఇస్తారు; ఆతరవాత బద్ద చీరడం సులువవుతుంది. (కో. 31).

కూపు: చూ. కోపు (1). (కో. 6).

కూరగాయలగంప: పర్యా. కూరగాయల గుల్ల (2).

కూరగాయలు మోసుకొచ్చే ఈతగంప. (తె. 14).

కూరగాయలగుల్ల: 1. పర్యా. చూ. కూరగాయల బుట్ట. కూరగాయలు పోసుకొనే వెదురుపేళ్ళ బుట్ట. చూ. చిత్రం 70. (తె. 17); 2. పర్యా. కూరగాయలు మోసుకొచ్చే ఈతగంప. (తె. 9).

కూరగాయలపుటికె: ఉ. పుటెక్; పర్యా. కూరగాయలబుట్ట. కూరగాయలు పోసుకొనే వెదురుపేళ్ళ బుట్ట. చూ. చిత్రం 70. (తె. 17).

కూరగాయలబుట్ట: ఉ. - బుట్టి. 1. పర్యా. కూరగాయలగుల్ల, కూరగాయల పుటికె. కూరగాయలు పోసుకొనే వెదురుపేళ్ళ బుట్ట. చూ. చిత్రం 70. (తె. 7, 18); 2. బజారునుంచి కూరగాయలు తెచ్చుకొనే ఒకరకం బుట్ట; దీర చతురస్రాకారంలో ఉంటుంది; పట్టుకోడానికి కాడలువంచి కడతారు. చూ. చిత్రం 70. (కో. 5); 3. రూ. కాయగూరల బుట్ట; పర్యా. చూ. చేతిబుట్ట (1). బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే వెదురుబుట్ట; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా ఒక వెదురుబద్ద వంచి కడతారు; పైనమూత ఉంటుంది; మూతలు కొన్ని చోట్ల నివ్వీమాదిరిగాను కొన్నిచోట్ల పశ్చిమాదిరిగాను ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల ఈ బుట్ట అడుగున గద్దె ఉంటుంది; బలాణీలు, వేరుసెనక్కాయలు మొ॥ అమ్మేవాళ్ళకూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు; దీనికి కళ్ళు ఉండవు. చూ. చిత్రం 139. (కో. 9).

కూరగాయలసిబ్బి: ఉ. - శిబ్బి; పర్యా. చూ. పెంగేరి. దుకాణంముందు కూరగాయలు, పళ్ళు, దీయ్యం మొ॥ సరుకులుపోసి పెట్టుకోడానికి వెదురు పేళ్ళతోగాని ఈత పేళ్ళతోగాని అల్లినపళ్ళెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 86. (కో. 3).

కూరబుట్ట: ఉ. - బుట్ట; పర్యా. చూ. చేతిబుట్ట (1). బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే వెదురుబుట్ట; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా ఒక వెదురుబద్ద వంచి కడతారు; పైనమూత ఉంటుంది; మూతలు

చీరేటప్పుడు వార (= వేలెడు వెడల్పుబద్ద) లేదా పలుకు మొదటిభాగంలో ఒకంగుళం పొడుగువరకు వరసగా పేళ్ళుచీరి ఉంచడం; కొత్తగా పని నేర్చు కొనేవాళ్ళకు ఇలా చీరి ఇస్తారు; ఆతరవాత బద్ద చీరడం సులువవుతుంది. (కో. 31).

కూపు: చూ. కోపు (1). (కో. 6).

కూరగాయలగంప: పర్యా. కూరగాయల గుల్ల (2).

కూరగాయలు మోసుకొచ్చే ఈతగంప. (తె. 14).

కూరగాయలగుల్ల: 1. పర్యా. చూ. కూరగాయల బుట్ట. కూరగాయలు పోసుకొనే వెదురుపేళ్ళ బుట్ట. చూ. చిత్రం 70. (తె. 17); 2. పర్యా. కూరగాయలు మోసుకొచ్చే ఈతగంప. (తె. 9).

కూరగాయలపుటికె: ఉ. పుటెక్; పర్యా. కూరగాయలబుట్ట. కూరగాయలు పోసుకొనే వెదురుపేళ్ళ బుట్ట. చూ. చిత్రం 70. (తె. 17).

కొన్నిచోట్ల సిద్ధిమాదిరిగాను కొన్నిచోట్ల పల్లెం
మాదిరిగాను ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల ఈ బుట్ట
అడుగున గద్దె ఉంటుంది; బరాణీలు, వేరుసెనక్క-
యలు మొ॥ అమ్మేవాళ్ళు కూడా దీన్ని ఉపయో-
గిస్తారు; దీనికి కళ్లు ఉండవు. చూ. చిత్రం 139.
(తె. 27).

కూరమళ్ళవిననగ్ర. ఉ. కూరమల్ల ఇన్నకల్;
కూరగాయలమళ్ళలాంటి పనివరస (డిజైను)
వచ్చేటట్లు అల్లిన విననగ్ర. (తె. 5).

కూర్పు: (క్రి) పర్యా. దంటబోయు. ఈతదాప
తయారీకి అల్లిన రెండుపట్టెలనూ కలిపి కూర్పాకుతో
కుట్టడం. (తె. 19, 21, 22).

కూర్పటాకు: చూ. కూర్పాకు; (తె. 21).

కూర్పాకు: (< కూర్పు + ఆకు) రూ. కూర్పటాకు;
పర్యా. కుట్టుడుకమ్మ. ఈతదాప అల్లకంలో రెండు
పట్టెలను కూర్చుకుట్టే పొడుగాటి సన్నటి ఈతాకు.
(తె. 18, 22; రా. 8).

కూలమ్ము: (< కూలు + అమ్ము) కాడభాగం
మొనదేలిఉండే అమ్ము (చూ.); కాడవేపు చిల్లులు
చేయడానికి విళ్ళవేపు పేడు తెంపడానికి పని
కొస్తుంది. (తె. 28).

కూలు: ఉ. కూల్, కూలి; 1. చురకత్తికాడ; ఇది
సన్నగా మొనదేలి ఉంటుంది. (కో. 24); 2. పర్యా.
అంబునూది, అమ్ముమొదలు, కాడ(3), కోస,
దాను(3), ములికి, ముల్లు(5), మొన(3), ఒకరకం
అంబు(చూ.)కు మొనదేలిఉండే కాడ; సుమారు
రెండుదైర్ఘ్యం పొడుగూ చిటికెనవేరేడు లావు ఉంది
గుండంగా ఉంటుంది; చేతులు మొ॥ వాటికి కట్టు
కట్టేటప్పుడు దీంతో చిల్లులు పొడుస్తారు. చూ.
చిత్రం 15 క. 1. (కో. 9, 10, 17; తె. 6-8, 28,
31; రా. 8, 11); 3. కట్టెపిడి తొడగదానికి
పీలుగా మచ్చుకత్తి (చూ.)కి సన్నగా మొనదేలి
ఉన్న కాడ (రా. 3); 4. పర్యా. కుసి. కొడవలి
కాడకొన; సన్నగా ఉంటుంది; కాడపిడికి తొడిగి
ఈ కొనను వెనక్కి వంచుతారు. చూ. చిత్రం 14
క. 2. (తె. 11, 18); 5. పర్యా. చూ. కొంది.
మేదరికత్తి, చురకత్తి, మొ॥ వాటి పిడిలోనుంచి
బయటికి పొడుచుకువచ్చిన కాడకొన; కిందికివంగి
ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 16 చ. 1. (కో. 28).

కూసం: గుమ్మంతడకకు పెట్టిన గుంజలో బయటికి
వచ్చిన భాగం; దీన్ని టూపిరోపాతారు; ఇటువంటివి
శిండుంటాయి. (కో. 10).

కూసు: నేలలోపాతిన కొయ్యదిమ్మ; చాపనేతమగ్గంలో
నూలు మానుకూ దోనిమానుకూ రెండుపక్కలా
రెండేసి (మొత్తం నాలుగు) దిమ్మలుపాతి ఉంటాయి.
(రా. 2).

కెన్న: పర్యా. చూ. చిల్ల(1). వెదురుగడ కణుపు
దగ్గరపెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దానిపై వేరెడులావు
ఒకటిరెండు గజాపొడుగూ ఉంటుంది; ముల్లుగ్ర
గానూ దోమతెక్త్రగానూ గాలంబరుగుగానూ
వాడతారు; కొమ్మ నరికినప్పుడు దాని మొదలు
కణుపుకు మిగిలిఉంటుంది. (చూ. గంటిగనుపు);
కొమ్మ(ల) ఉన్నపుడు బట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో
ఉంటుంది. (కో. 31).

కెర్న: పర్యా. గాదె(2). వడ్లు మొ॥ ధాన్యం నిలవ
ఉంచుకోడానికి వెదురుబద్దలతో అల్లినది; ఇంటి
ముందర గజంపిస్తీర్ణంలో వృత్తాకారంగా మందం
బద్దలుపాతి వాటిమట్టూ బద్దలతో అల్లుకొచ్చి
పూర్తయిన తరవాత చుట్టూరా మన్నుమెత్తుతారు;
(తెంగాణాలో దీన్నే పెద్దనైజాలో అల్లుతారు;
ఇలారం అంటారు; వర్షంవచ్చినా తడవకుండా
పైన కప్పుతారు). (రా. 11).

కేంచి: చూ. కైంచి (2). (తె. 1).

కేతయ్య: మేదరివాళ్ళ కులగురువు. (రా. 11).

కేన్కాల్నైత: పర్యా. చూ. కేన్గవాచి నేత. పేము
తీగలమధ్య నందులు వచ్చేటట్లు అల్లడం; కొన్ని
చోట్ల కుర్రీలు మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (కో. 11).

కేన్గవాచినేత: పర్యా. కళ్ళనేత, కేన్కాల్నైత.
పేము తీగలమధ్య నందులు వచ్చేటట్లు అల్లడం;
కొన్నిచోట్ల కుర్రీలు మొ॥ ఇలా అల్లుతారు.
(కో. 11).

కేన్డైమన్ నేత: (< ఇం. Cane Diamond-).
పర్యా. డైమన్ పేములో డైమన్ డిజైన్లు వచ్చేటట్లు
అల్లేవిధానం; కొన్నిచోట్ల చేతనేత లాంటిది
(కో. 11).

కేన్బైత్తం: (ఇం. Cane-). పర్యా. చూ. పేము¹.
నిటారుగా పొడలా పెరిగే ఒకరకం గడ్డిమొక్క;
కర్రకు మధ్యమధ్య కణుపులుంటాయి; సన్నరకం
పేము చీలితిన తీగతో బుట్టలు మొ॥ అల్లుతారు;
లావుపాటి కర్రకుర్రీలు, సోఫాలు మొ॥ చేయడానికి
పనికొస్తుంది; (Calamus Fasciculatus, Br.
C. Rotang. Man) చూ. చిత్రం 139.
(కో. 11).

కైకొమ్ము: పర్యా. చూ. బదులుకొమ్ము. చేతి ముందరి

భాగంలో మొదటపేసిన కొమ్ముదగ్గర కిందినుంచి గాని మీదినుంచిగాని అదనంగా వేసే మరోకొమ్ము; మొదటిదానికిది తోడుగా ఉంటుంది. చూ. కొమ్ము. (కో. 8).

తైంచి: ఉ. తైంచ్. 1. పర్యా. అడకుంచె, అడ్డి. ఖానా (2). గూడ (2). వెదురుగడలు నిఁబెట్టడానికి రెండు పొడుగుగా కర్రలకు దండెకట్టి చేసిన ఏర్పాటు; రెండుగజాల ఎడంలో రెండు వెదురుగడలుగాని నరుగుడు కట్టెలుగాని పాతి ఆ రెంటిపై చివర్లను కలుపుతూ అడ్డంగా మరొక కర్రను కడతారు; అడ్డంగా కట్టిన కర్రకు వెదురు గడలు ఆనించి నిలబెడతారు. చూ. చిత్రం 8 ట. (తె. 7, 8); 2 రూ. కాంచి, కాంచీడు, కేంచి; పర్యా. చూ. క్రాసుబద్ద. వెదురుమంచం తయారీలో వెడల్పుభాగాన ఉన్న రెండుకాళ్ళను (కోళ్ళను) కలుపుతూగాని కాలిని నిలుపుగడ (నిలుపుపట్టె)నూ కలుపుతూగాని కాలిని అడ్డంబొంగు (అడ్డంపట్టె)ను కలుపుతూగాని మూలదగ్గర అడ్డంపట్టెనూ నిలుపు పట్టెనూ కలుపుతూగాని ఐమూలగా కొట్టిన వెదురు బద్ద. చూ. చిత్రం 108.1; (తె. 10, 12).

తైంచితడక: ఉ. తైంచ్-; పర్యా. చూ. డైమన్ తడక. డైమను ఆకారంలోగడి (కంత) వచ్చేటటు వెదురుబద్దల ఎడం ఎడంగాపెట్టి తయారుచేసిన తడక; ఇళ్ళచుట్టూ ప్రహరీగోడ బదులు కట్టుకోడం మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 40 క. (రా. 8).

తైంచీదబ్బు: చూ. తైంచీబద్ద. (రా. 11).

తైంచీబద్ద: (< హిం. తైంచీ -) ఉ. తైంచ్; 1 రూ. తైంచీదబ్బు; పర్యా. చూ. క్రాసుబద్ద. వెదురుమంచం తయారీలో వెడల్పుభాగాన ఉన్న రెండుకాళ్ళను (కోళ్ళను) కలుపుతూగాని కాలిని నిలుపుగడ (నిలుపు పట్టె)నూ కలుపుతూగాని కాలిని అడ్డంబొంగు (అడ్డం పట్టె)నూ కలుపుతూగాని మూలదగ్గర అడ్డంపట్టెనూ నిలుపుపట్టెనూ కలుపుతూగాని ఐమూలగా కొట్టిన వెదురుబద్ద చూ. చిత్రం 108. 1. (తె. 17); 2. కమాను (వీధికి అడ్డంగా తోరణాలు. పతాకాలు మొ॥ కట్టడానికి అమర్చేది) తయారీలో రెండు నిలుపుగడలను కలుపుతూ ఏటవాయిగా కొట్టిన వెదురుబద్ద(లు) చూ. చిత్రం 111. 2. (తె. 18); 3. పూసలగంప అగ్లినతరవాత రెండు బద్దలు ఒకదానిమీది కొకటి 'X' ఆకారంలో వచ్చే బట్ట తొడిగినబద్దలు; ఇలాటివి గంపచుట్టూ మూడు

నాలుగుచోట్ల ఉంటాయి. (తె. 15).

తైముదిరినకర్ర: పర్యా. లేతపండుబొంగు. అంత లేతా అంతముదురూ కాకుండా మధ్యరకంగా ఉన్న వెదురుగడ; ఇది విననగర్రలకూ చేటలకూ పనికొస్తుంది. (కో. 13).

తైముదిరినబొంగు. పర్యా. చూ. పంటకర్ర. వెదురు ఛాన్యం కానినగడ; మొక్క మొలిచిన తరవాత సుమారు 20 సం॥లకు కాపుకొస్తుంది; ఇంటి వాసాలకూ గోవలకూ పనికొస్తుంది. (కో. 11).

కొక్కి: పుల్లిరుచు (పెద్దగిలక)ను వేలాడదీసే ఇనప కొక్కెం. చూ. చిత్రం 120 ప. 4. (రా. 2).

కొంక: గొల్లగూడు (గొర్రెలగూడు) తయారీ పూర్తయిన తరవాత కిందివైపు చుట్టూ చుట్టినబద్దలు ఊడిపోకుండా దింపిన వంకరకట్టె. (తె. 24).

కొంకదిగవేయు: (క్రి.) ఉ. - దిగేయు; గొల్లగూడు (=గొర్రెల గూడు) అల్లకం పూర్తయిన తరవాత ఆడుగు ఊడిపోకుండా ఉండడానికి ఆడుగునుంచి చుట్టూ వంకకట్టెల దూర్చడం. (తె. 24).

కొంకిడి: వంకకర్ర (చూ.) వంపు. (తె. 21).

కొంకిడికట్టె: 1. పర్యా. చూ. వంకకర్ర(1). పాము పడగ మాదిరిగా మొదలు వంపుదిరిగిన వెదురుకర్ర; సుమారు గజం పొడుగుంటుంది; వేళ్ళు చెలిగేసిన చోట్ల మచ్చలుంటాయి; చేతికర్రగా ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 8 చ. (తె. 16, 24); 2. కొక్కెం మాదిరిగా మొదలు వంపుదిరిగి ఉన్న వెదురుకర్ర; సుమారు మూరెడు పొడుగుంటుంది; ఇంటికప్పు నుంచి వేలాడదీసి కొక్కెనికి ఏవయినా తగిలిస్తారు. చూ. చిత్రం 8 క. (తె. 16).

కొట్టుంజంగిడి: పెళ్ళిళ్ళప్పుడు కొట్నాలు (వడ్లు) దంపడానికి అల్లిన జంగిడి. నలుచదరంగా ఉంటుంది; దీంట్లో వడ్లుపోసి లాంఛనంగా రోకలితో రెండు మూడు పోట్లువేస్తారు. (కో. 29).

కొట్టుందాగర: పెళ్ళిళ్ళప్పుడు కొట్నాలు దంపడానికి (వడ్లు దంపడానికి) నలుచదరంగా అల్లినవాగర (చూ.); దీంట్లో వడ్లుపోసి లాంఛనంగా రోకలితో రెండుమూడు పోట్లువేస్తారు. (కో. 30).

కొట్టుం: వడ్లుకొట్టడం (దంపడం); పెళ్ళిళ్ళకు వడ్లు మొ॥ లాంఛనంగా దంపుతారు. (కో. 29-31).

కొట్నాలబుట్ట: పెళ్ళిళ్ళప్పుడు కొట్నాలు దంపడానికి (వడ్లుదంపడానికి) అల్లినబుట్ట; దీంట్లో వడ్లుపోసి లాంఛనంగా రోకలితో రెండుమూడు పోట్లు వేస్తారు. (కో. 23).

కొడమ: ఉ. కొడం, కొడవ్; పర్యా. మాపు. కాలవ కడ్డంగాపెట్టి చేపలుపట్టే సాధనం; బాల్చీ ఆకారంలో ఉంటుంది; దీన్ని ప్రవాహంలోగాని నిలవనీటిలో గాని పెడతారు; దీంట్లోకి పోయినచేప తిరిగి బయటికి రాకుండా పుల్లలు అడ్డుకుంటాయి. చూ. చిత్రం 73 క. (కో. 2, 4, 5).

కొడమతడక: ఉ. కొడంతడికె; కొడమ తయారీ కోసం సన్నటి పెదురుపుల్లలతోనూ దారంతోనూ అల్లినతడక. చూ. చిత్రం 73 క. 7. (కో. 4).

కొడంపుల్ల: (< కొడమ—). పర్యా. పుల్ల (5), మాపు పుల్ల. కొడమ తయారీలో కొడమచుట్టూ మూసే తడకా పిర్రతడకా తయారుచేయడానికి వాడే సన్నటి పెదురుపుల్ల; ఐస్ప్రాబ్ పుల్లంత లావు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 73 క. 2. (కో. 4).

కొడవలి: ఉ. కొడలి, కొడవెలి, కొడవలి, కొడ్వలి, కొడ్వెలి; 1. పర్యా. ఎరకలికత్తి (1), ఎరకలి కొడవలి, కత్తి (3). చంద్రవంకలా వంపుదిరిగి ఉన్న ఒకరకం ఇనపకత్తి; ఈతచెట్టునుంచి కమ్మ కొయ్యడానికి కోసినది చీల్చడానికి ఎరకలివాళ్ళు వాడతారు; కొన్నిటికి వంపు తక్కువగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రాలు 13. క. చ. (తె. 7, 9, 14, 16, 20; రా. 8, 9); 2. ఈతచుట్టలు మొ॥వి కోయడానికి పనికొచ్చే ఇనప పనిముట్టు; నెలవంకలా వంపుదిరిగి ఉంటుంది; చేత్తో పట్టుకునే కొడవలికి కట్టెపిడి ఉంటుంది; గైకట్టె కమ్మర్చే కొడవళ్ళలో కొన్నిటికి కాడచివర ఉంగరంలా వంపుదిరిగి ఉంటుంది; కొన్నిటికి గొట్టంలా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 118. (తె. 21, 22, 28); 3. వంపుగా ఉండే, పదునున్న సాధనం; ఇనపది; తుంగనుగాని కలబంద మట్టల్నిగాని దీంతో కోస్తారు. (కో. 3, 30; రా. 6, 10).

కొడారుచిమ్మెబుడుపు: ఉ. —ఱమ్మె—; పర్యా. చూ. పూసగనుపు. పెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్న చిల్ల (కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుర్తు; ఈ గుర్తున్నగడ చీల్చడం సులువు. (కో. 4).

కొడితి: ఉ. కొడ్తి; పర్యా. చూ. కట్టె(1). పెదురుగడ పగలగొట్టేటప్పుడు గడకు కరిపించిన కత్తిమీద చెబ్బలు కొట్టడానికి చిల్లి చేసేటప్పుడు ఉలిమీదపెట్టి కొట్టడానికి వాడేకత్తర; మూరేడు పొడుగ్గా చెయ్యంత లావు ఉంటుంది. (తె. 2).

కొడుపు: పర్యా. చూ. పెట్టు (1). నిచ్చేన తయారీలో పెదురుగడలకు అడ్డంగా సుమారు మూరేడు

పొడుగున బిగించిన పెదురుగడ ముక్క; నిచ్చేనకు సుమారు మూరేడేసి ఎడంలో నిలుపుగడలకు చిల్లులుచేసి వాటిలో బిగిస్తారు. (తె. 24).

కొడ్వె: పర్యా. చూ. గొట్టం (1). విననగర్ర కాడకు తొడిగిన పెదురుగడ ముక్క; లోపల గుల్లగా ఉన్నది; విసురుకొనేటప్పుడు సులువుగా ఉండడానికి ఇది తొడుగుతారు. చూ. చిత్రం 31 ట. 1. (రా. 6).

కొణతం: ఉ. కొండం; పర్యా. పూదు (1). కొన్ని రకాల కన్నె (చూ.)లకు రెండుపాయల మధ్య ఉండే పొడుగాటి తాడు. (కో. 30).

కొండకర్రలబియ్యం: జొన్నల్లా ఉండే పెదురు ధాన్యం. (కో. 24).

కొండకేన్: (ఇం. Cane). అడవి ప్రాంతంలో కొండమీద పెరిగే పేము. (కో. 11).

కొండంగిమోటు: చూ. కొండెంగమొట్టు. (తె. 31).

కొండచీపురు: కొండల్లో పెరిగే ఒకరకం గడ్డిమొక్క పుల్లలతోకట్టిన చీపురు; పుల్లచుట్టూ సుమారు మూరేడుభాగంలో మెత్తటికుచ్చు ఉంటుంది; సున్నటినేల తుడుచుకోడానికి ఈ చీపురు వాడతారు. (కో. 19).

కొండజెర్రి: ఒకరకం జెర్రి; సుమారు ఎనిమిదంగుళాలు పొడుగుండి నలుపు, ఎరుపు, తెలుపు, పసుపురంగుల్లో ఉండేది; ఇది కుడితే దీనికి ఎన్ని రంగులు ఉంటాయో మనిషి అన్నిరంగులు మారతాడట. (కో. 1).

కొండబొంగు: పర్యా. చూ. గుట్ట(ల) బొంగు. కొండల మీదా గుట్టలమీదా గట్లమీదా పెరిగే పెదురుకర్ర; పెళుసుగా ఉంటుంది; పేడు తీయడం కష్టం; మేదరి పనికి ఉపయోగపడదు. (తె. 5).

కొండమేదరి: అడవి ప్రాంతంలో నివసించే మేదర్ల తెగ. (తె. 10).

కొండవెదురు: ఉ. కొండెదురు; పర్యా. చూ. గుట్ట(ల) బొంగు. కొండలమీదా, గుట్టలమీదా, గట్ల మీదా పెరిగే పెదురుకర్ర; పెళుసుగా ఉంటుంది; పేడు తీయడం కష్టం; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు. (కో. 24; రా. 1, 4).

కొండి: పర్యా. కూలు (5), దామ (4), పిడిచివర, మేదరికత్తి, చురకత్తి మొ॥వాటి పిడిలోనుంచి బయటికి పొడుచుకువచ్చిన కాడకొస; కిందికివంగి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 18 చ. 1. (కో. 4).

కొండితపుల్ల: (< కొండ + ఈత—) కొండలమీద

పుట్టిన పొట్టి ఈతవెట్టు చువ్వ; అల్లకానికి పనికి రాదు. (కో. 3).

కొండెంగ: ఉ. కొండంగి, కొండంగె; చూ. గండంగి, గన్నంగి; పర్యా. మనవ, ముచ్చ (2). కొండ ముచ్చ; వెదురుమొక్క లేతగా తియ్యగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చలు దానితల కొడుక్కు తింటాయి. (తె. 22, 23, 27, 28, 31).

కొండెంగముడును: ఉ. -ముచ్చ; పర్యా. చూ. కొండెంగ మొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేత మొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చలూ కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగుదల అగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తలమొండిగా ఉంటుంది. (తె. 28).

కొండెంగమొట్టు: ఉ. కొండంగి-; కొండంగె-; చూ. కొండంగిమోటు; పర్యా. కొండెంగముడును; కోతికాటుబొంగు, కోతిమురుకబొంగు, గండంగి కాటుబొంగు, గండంగిమోటుకర్ర, గన్నంగిమోటు, తలజచ్చినవెదురు, తలబోడుకర్ర, తలబోడెదురు, తలమొండికర్ర, తలమోటు, తలమోడుకర్ర, తుంట(1), తోకమొండికర్ర, మనవకొరికినబొంగు, మాసుగొట్టు, ముచ్చగొట్టుకర్ర, ముచ్చమెండు కర్ర, మొజ్జుకర్ర, మొండకర్ర, మొండిబొంగు, మోటుకర్ర, హనుమంతుకర్ర. ఒకరకంవెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చలూ కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగుదల అగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందుఏర్పడుతుంది; తలమొండిగా ఉంటుంది. (తె. 22, 23, 27, 31).

కొత్తకర్ర: పర్యా. చూ. లేతబొంగు(1). ఒక సం॥ నుంచి రెండు సం॥ల వరకు వయస్సుగల లేత వెదురుగడ; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; మొక్క కార్తీకమాసంలో పుట్టి సంక్రాంతి ముందు కోతకువస్తుంది; మెత్తగా పచ్చిగా నాణ్యంగా ఉండి పేడు సులువుగా చీల్చడానికి వీలవుతుంది; లోపల బోలుతక్కువ; గడ చుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థంఏర్పడి ఉంటుంది (ఈ బూడిదనుబట్టి మొక్కవయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్నిగడలు తెలుపు, అకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ. ముదురాకుపచ్చ రంగుల్లో ఉంటాయి; గడమూడు నాలుగంగుళాల మంద ముంటుంది. (కో. 23, 28).

కొత్తకోటచేట: ఉ. -కాట; అందుకు పొడుగాటి

కట్టువేసిన చేట; చూ. గొడగలచేట. (కో. 23).

కొత్తవెదురు: ఉ. కొత్తెదురు; పర్యా. చూ. లేతబొంగు (1). ఒక సం॥నుంచి రెండు సం॥ల వరకు వయస్సుగల లేతవెదురుగడ; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; మొక్క కార్తీక మాసంలో పుట్టి సంక్రాంతి ముందు కోతకువస్తుంది; మెత్తగా పచ్చిగా నాణ్యంగా ఉండి పేడు సులువుగా చీల్చడానికి వీలవుతుంది, లోపల బోలు తక్కువ; గడచుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థం ఏర్పడి ఉంటుంది (ఈ బూడిదనుబట్టి మొక్కవయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్నిగడలు తెలుపు, అకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ, ముదురాకుపచ్చ రంగుల్లో ఉంటాయి; గడ మూడు నాలుగంగుళాల మందముంటుంది. (కో. 31).

కొదు: పర్యా. చూ. వెదురుగుమ్మి. వెదురుగడలు పెరిగినపొడ; ఒకవదరపు గజంనుంచి మూడునాలుగు వదరపు గజాలవైశాల్యం ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల గడలు పెనవేసుకొని ఉంటాయి; ఒకపొడలో 20 నుంచి 200 గడలవరకు ఉంటాయి; వెదురుచిత్తనం భూమిలో పద్దతరవాతగాని పొడకావడానికి 5 నుంచి 10 సం॥ల కాలం పడుతుంది; 20-30 సం॥లకు కాపుకొస్తుంది. చూ. చిత్రం 1. (కో. 26).

కొదువ: (<కుదువ) ఎరకలివాళ్ళ పెళ్ళిళ్ళలో రెండో పెళ్ళి చేసుకొనే అమ్మాయి తల్లిదండ్రులకు మగపెళ్ళివారు ఇచ్చే బంగారంగాని డబ్బుగాని; ఇద్దరుపిల్లలు పుట్టి అల్లుడిగుణం అత్తమామలకు నచ్చితే ఈ కొదవ అబ్బాయి తల్లిదండ్రులకు తిరిగి ఇచ్చేస్తారు. (కో. 25).

కొన: 1. పర్యా. చూ. కొన(7). వెదురుగడచివరి సన్నటిభాగం. (కో. 1; తె. 3-5, 12-23; రా. 2-4, 6, 8); 2. పర్యా. చూ. కొన (8) ఈతకమ్మ చివరి సన్నటిభాగం. చూ. చిత్రం 11.7. (తె. 16; రా. 8); 3. పర్యా. కొన(9). ఈతాకు (రేకు) చివర సన్నగా ఉండేభాగం; మొదలుకన్న సన్నగా ఉంటుంది; చివరముల్లు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 115. 3. (తె. 19, 21); 4. పర్యా. చూ. ముక్కు(1). కత్తికి (మేదరికత్తి, పెద్దకత్తి, చురకత్తి మొ॥) పదునుగా ఉన్న అంచు చివరిభాగం; మొనదేలి ఉంటుంది. (తె. 15, 19; రా. 1, 2, 9).

కొనదబ్బు: పర్యా. చూ. కొన (7). వెదురుగడ చివరి సన్నటిభాగం. (తె. 4).

కొనపిచ్చ: పర్యా. చూ. కొన (7). వెదురుగడ చివరి సన్నటిభాగం. (రా. 1).

కొనముక్కు: 1. పర్యా. చూ. ముక్కు (1). కత్తికి (మేదరికత్తి, పెద్దకత్తి, చురకత్తి మొ॥) పదునుగా ఉన్న అంచు చివరిభాగం; మొనదేలి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 12 జ. 9, 16 చ. 5. (తె. 6); 2 పర్యా. చూ. కొన (6). కొడవలికి కోసుగా ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 13 చ. 5. (రా. 6); 3 పర్యా. చూ. ముక్కు (2). అంబు (చూ.) పడగ చివరికోసు. చూ. చిత్రం 15 క. 2. (తె. 13).

కొబ్బరికాయ: రూ. కొవ్వరికాయ; పర్యా. పెంకాయ. కొబ్బరిచెట్టుకు కాసిన కాయ; పైన పచ్చగా తాట ఉంటుంది; లోపల దట్టంగా పీచు పీచుమధ్య గట్టి పెంకు, పెంకులో తియ్యటి నీళ్ళు, కొబ్బరి ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 126. (కో. 25).

కొబ్బరిగెల: కొబ్బరిపుచ్చె (పిందె)లుగాని కాయలు గాని కలిసి ఉన్న గుత్తి. (కో. 19, 20).

కొబ్బరిచీపురు: కొబ్బరి ఈనెలతో కట్టిన చీపురుకట్ట. (కో. 19).

కొబ్బరిపుచ్చె: ఉ. - పుచ్చి; పర్యా. కుంజు, కొబ్బరి బంతి, కొవ్వరికుంజు. పుచ్చె. కొబ్బరిగెలకు వేసిన పిందె; పిందెలు క్రమంగా పెరిగి కాయలవుతాయి. (కో. 19, 20).

కొబ్బరిపొట్టు: రూ. కొవ్వరిపొట్టు. పర్యా. చూ. పొట్టు (3). కొబ్బరిపీచు నలిపినప్పుడుగాని దులిపినప్పుడు గాని రాలే (ఎర్రటి)పొడి. (కో. 19, 20).

కొబ్బరిటంతి: పర్యా. కొబ్బరిపుచ్చె. కొబ్బరిగెలకు వేసిన పిందె; పిందెలు క్రమంగా పెరిగి కాయ లవుతాయి (కో. 20).

కొబ్బరిబొండ్లం: పర్యా. బొండ్లంకాయ, బొండ్లం; నీళ్ళు ఎక్కువగానూ కొబ్బరి పలచగానూ ఉండే పెద్దకొబ్బరికాయ; లేతది; వేనంగుల్లో బొండ్లం నీళ్ళు తాగుతారు. (కో. 19, 21).

కొబ్బరిమట్ట: రూ. కొబ్బరిమండ, కొవ్వరిమట్ట; కొబ్బరిచెట్టుకు అంటుకొని ఉండే కొమ్మ మొదటి భాగం; కాండంనుంచి ఆకులవరకు ఉండేది; వేడల్పుగా మందంగా ఉండి పోసుపోసు నన్ను ముపుతుంది. (కో. 19, 20).

కొబ్బరిమండ: ఉ. కొబ్బెరి-; చూ. కొబ్బరిమట్ట. (తె. 6).

కొమర: ఉ. కొమురు, కొమెర; త్రిభుజాకారంలో ఉండే వెదురు (కొమారు) తడకకు పైకోసు. (రా. 8-10).

కొమరతడక: ఉ. కొమురతడక, కొమెరతడ్క;

పర్యా. చూ. త్రానెతడక (1). త్రిభుజాకారంలో ఉండే తడక; తడకలతో కట్టే ఇంటికి కప్పువేపు త్రిభుజాకారం వచ్చేవక్క దీన్ని కడతారు. చూ. చిత్రం 37. (రా. 8-10).

కొమ్మ: పర్యా. చూ. చిల్ల (1). వెదురుగడ కణుపు దగ్గర పెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు వేలెడు లావు ఒకటిరెండు గజాల పొడుగూ ఉంటుంది; ముల్లు గర్రగానూ దోమతెర కర్రగానూ గాలంబరుగు గానూ వాడతారు; కొమ్మ నరికినప్పుడు దాని మొదలు కణుపుకు మిగిలి ఉంటుంది. (చూ. గంటి గనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరువునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (రా. 7).

కొమ్ము: 1. పర్యా. చూ. వెదురుమొలక; జేనెడు పొడుగునుంచి మూరెడు పొడుగుదాకా నిటారుగా కోసుగా పెరిగింది; ముట్టుకుంటే విరిగిపోయేటట్లు మెత్తగా ఉంటుంది; దీనికి ఆకులూ రెమ్మలూ ఉండవు, మామూలుగా వెదురు దుంపలోంచిగానీ, నరకగా మిగిలిన గడకణుపు లోంచిగానీ వుడుతుంది; (? మూడు నాలుగురోజుల వయస్సులో) లేతగా ఉన్నప్పుడు దీనిపైపొర తీసేసి లోపలిభాగాన్ని కూర వండుకుంటారు; చూ. చిత్రం 3. (కో. 22, 24, 27, 30); 2. పర్యా. అడికొమ్ము (1), కడదబ్బ, కడ్డి, కంటుందబ్బ, కరదబ్బ, కొమ్ము గర్ర, కొమ్ముబద్ద, గోవ(5) చేటకొమ్ము, దబ్బ(5), నాలిక(3), నాలికబద్ద, ముంగోడు, లోనగొమ్ము, వంజేరు. చేట ముందుభాగంలో రెండుమూతులను (కొనలను) కలుపుతూ అడ్డంగావేసిన చిటికెనవేలెడు తావు వెదురుబద్ద; మొదట దీనికే పేళ్ళుఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం 29. 2. (కో. 2-28, 31; తె. 1-31; రా. 9-11); 3. పర్యా. చూ. బద్ద(4). విననగర్ర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒకఅంచువెంబడి అమర్చిన నన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టంతొడిగే బద్దకు చివరగొట్టం జారకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 ట. 2. (తె. 8, 9, 12, 13, 15, 17, 19, 21); 4. విననగర్ర అల్లకంలో అంచుకు పెట్టిన చేటకొమ్ము లాంటిబద్ద; విననగర్రంత పొడుగు మాత్రమే ఉంటుంది (పట్టుకోడానికి వీలుగా బయటికి ఉండదు). చూ. చిత్రం 31 చ. 1. (తె. 31); 5 చింపగూడ మూతిభాగంలో బయటికి తేలిన వెదురుకర్ర చూ. చిత్రం 73 చ. 2,

(కో. 31); 6. పర్యా. చాపమూల(3). ఈతచాప మూలభాగంలో ఉండే అంచుపట్టె చివరిభాగం; నానుగు మూలలా ఇలా తోకలా కనిపిస్తుంది. చూ. చిత్రం 122. 2. (తె. 19); 7 చాపనేత నిలుపు పోగుల మధ్యనుంచి అడ్డంగా జమ్మిపోగు దూర్చేది; లాకదబ్బి(చూ.) కన్న వేరుగా ఉంటుంది. (రా. 2). కొమ్ముకట్టు: పర్యా. చూ. నక్క(2). చేటముందరి భాగంలో రెండు కొమ్ములను (—కిందికొమ్ము పైకొమ్ము) కలిపి కట్టుముంగ (చూ.)తో చేసిన బిగింపు (కో. 3).

కొమ్ముకు వేయు: (క్రి.) ఉ. కొమ్ముకేయు; పర్యా. చూ. అనివేయు(1). చేట, విననగర్ర అల్లకం ఆరంభంలో కొమ్ము (చూ.)కు రెండుగాని నాలుగు గాని (అల్లకం విధానాన్నిబట్టి) పేళ్ళు ఎక్కించి అల్లకం మొదలుపెట్టడం. (కో. 2, 15, 16-18, 20).

కొమ్ముగర్ర: పర్యా. చూ. కొమ్ము(2). చేట ముందు భాగంలో రెండు మూతులను (కొసలను) కలుపుతూ అడ్డంగావేసిన చిటికెనవేలెడు లావు వెదురుబద్ద; మొదట దీనికే పేళ్ళు ఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం 29, 2, (తె. 31).

కొమ్ముగీయు: (క్రి.) చేట అల్లకానికి అవసరమయ్యే కొమ్ము (చూ.)ను తయారుచేయడం; కత్తితో నున్నగా గీస్తారు. (కో. 18).

కొమ్ముపంకా: ఉ. - పంక; పర్యా. కొమ్ము వినన గర్ర. పట్టుకోడానికి వీలుగా ఒక అంచువెంట పొడుగ్గా వేలెడులావు వెదురుకర్ర (కొమ్ము)పెట్టి అల్లిన విననగర్ర; చూ. చిత్రం 31 చ. (తె. 9).

కొమ్ముబద్ద: పర్యా. చూ. కొమ్ము (2). చేట ముందు భాగంలో రెండు మూతులను (కొసలను) కలుపుతూ అడ్డంగావేసిన చిటికెనవేలెడు లావు వెదురుబద్ద; మొదట దీనికే పేళ్ళు ఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం 29, 2. (కో. 11).

కొమ్ముమట్టు: (క్రి.) పర్యా. చూ. అనివేయు (1). చేట, విననగర్ర అల్లకం ఆరంభంలో కొమ్ము (చూ.)కు రెండుగాని, మూడుగాని, నాలుగుగాని (అల్లకం విధానాన్నిబట్టి) పేళ్ళు ఎక్కించి అల్లకం మొదలుపెట్టడం. (కో. 23).

కొమ్ములకట్టె: ఎద్దకొమ్ముల్లా మొదటిభాగం రెండు సంపులు తిరిగిన వెదురుకర్ర. చూ. చిత్రం 7.

(తె. 22).

కొమ్ములగూడ: ఉ. - గోడ; పర్యా. గూడుపొనక, జిమ్మతోత్తి. కాలవ కడ్డంగాపెట్టి చేపలువట్టే సాధనం; సీళ్ళగూడ ఆకారంలో ఉంటుంది; అంచుకు వేసినబద్దలు కొమ్ముల్లాగా బయటికి తేలి ఉండడం వల్ల ఈపేరు వచ్చింది; కాలవకడ్డంగా మధ్యలో గూడ నిలిపి సీళ్ళు గూడలోంచి పోయేటట్లు చేస్తారు; సీళ్ళలోని చేపలు దీంతో చిక్కుబడిపోతాయి. చూ. చిత్రం 73 బ. (కో. 31).

కొమ్మువిననగర్ర: ఉ. కొమ్మిననగర్ర; పర్యా. కొమ్ముపంకా. పట్టుకోడానికి వీలుగా ఒక అంచు వెంట పొడుగ్గా వేలెడులావు వెదురుకర్ర (కొమ్ము) పెట్టి అల్లిన విననగర్ర. చూ. చిత్రం 31 చ. (తె. 8).

కొయ్య: 1 పర్యా. మొమ్మ (1). వెదురుగడ నరికేసి నప్పుడు పొడకు మిగిలిన మూరెడజేనెడు పొడుగు ముక్క; ఇది ఎండిపోతుంది; లేదా దీని కణుపు లోంచి ఇంకోకొమ్ము పుడుతుంది. (కో. 24); 2 పర్యా. చూ. చెరుకువాసం (1). చెరుకుతోటల్లో మొక్కకు ఆనుగా పెట్టడానికి ఉపయోగపడే లావుపాటి వెదురుగడ; మేదరపనికి ఉపయోగ పడదు. (కో. 23); 3 పర్యా. చూ. కాలు(9). వెదురుతో అల్లిన ఉయ్యాల, సారపెట్టె, కాయితాల బుట్ట, మైలబుట్ట మొ॥ వి నేలమీద నిలబడడానికి ఏర్పరిచిన ఆధారం; సుమారు జేనెడుపొడుగు వెదురుబద్ద ముక్క; ఇటువంటివి మామూలుగా నాలుగుంటాయి; కొన్నిటికి గుండ్రంగా ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 71. 1. (తె. 9, 31); 4. పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద(1). చేతిబుట్ట, కంఠబుట్ట, గద్దెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥ వాటికి పంచికట్టిన బద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించడానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (ఆర్పి) మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (కో. 26); 5. పర్యా. మూలకొయ్య. సీళ్ళతోడే గూడకు రెండుపక్కలా మూలదగ్గరించి అంచుడాకా వేసిన వెదురుబద్ద; ఇలాటివి నాలుగుంటాయి. (కో. 15-17); 6. చెలమ్మొట్టు (చూ.) చుట్టూ బయటినుంచి తొడిగినబద్ద (బు). చూ. చిత్రం 90. 1. (కో. 29); 7. పర్యా. చూ. ఈతపట్టు(2). ఈతచెట్టుకాండానికి (బోడె) అంటుకొని ఉన్న కమ్మ మొదటిభాగం; రెండుమూడుపేళ్ళ వెడల్పూ వేలెడు మందమూ ఉంటుంది; మొదట వెడల్పుగా ఉండి పోనుపోను

నన్నమవుతుంది; నరికినప్పుడు కొన్నిచోట్ల చెట్టుకే మిగిలిపోతుంది. (రా. 8).

కొరకొత్తపండుగ: ఉ. —పండుగు; కొత్తదాన్యం ఇంటికి వచ్చినప్పుడు గదబవాళ్ళు చేసుకొనే పండుగ. (కో. 24).

కొరచీమ: ఉ. కొర్రీమ; అడవిలో పెరిగే ఒకరకం చీమ; ఈ చీమలు వెదురుగడ తొలిచేస్తాయి. (తె. 27, 28).

కొరటుమొట్టు: చూ. కొరడుమొట్టు. (తె. 28).

కొరడి: చూ. కొరడు (తె. 21, 22).

కొరడిమొట్టు: చూ. కొరడుమొట్టు. (తె. 22).

కొరడిమొట్టు: చూ. కొరడుమొట్టు. (తె. 23, 25).

కొరడిమొద్దు: చూ. కొరడుమొద్దు. (తె. 20).

కొరడు: రూ. కొరడి; పర్యా. చూ. మొద్దు(3) వెదురుబద్దగాని పేడుగాని నరికేటప్పుడూ కత్తి నేలకుతగిలి మొక్కపోకుండా బద్దఅడుగున ఎత్తుపెట్టే మూరెడుపొడుగు కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా తుమ్మమొద్దు; కాలిపిక్కంత లావు ఉంటుంది; వెదురుగడ పగలగొట్టడానికి గడకు కత్తికరిపించి దానిమీద కొట్టడానికి కూడా వాడతారు. (తె. 28).

కొరడుమొట్టు: రూ. కొరటుమొట్టు, కొరడిమొట్టు, కొరడిమొట్టు; పర్యా. చూ. మొద్దు(3). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని నరికేటప్పుడూ చీరేటప్పుడూ కత్తి నేలకుతగిలి మొక్కపోకుండా బద్ద అడుగున ఎత్తుపెట్టే మూరెడుపొడుగు కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా తుమ్మమొద్దు. కాలిపిక్కంత లావు ఉంటుంది; వెదురుగడ పగలగొట్టడానికి కూడా వాడతారు. (తె. 24).

కొరడుమొద్దు: రూ. కొరడిమొద్దు; పర్యా. చూ. మొద్దు(3). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని నరికేటప్పుడూ కత్తి నేలకుతగిలి మొక్కపోకుండా బద్దఅడుగున ఎత్తుపెట్టే మూరెడుపొడుగు కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా తుమ్మమొద్దు; కాలిపిక్కంత లావు ఉంటుంది; వెదురుగడ పగలగొట్టడానికి గడకుకత్తి కరిపించి దానిమీద కొట్టడానికి కూడా వాడతారు. (తె. 19).

కొల: పర్యా. చూ. ఆయం. కొలత; పరిమాణం; చేట, తడక మొ॥ అల్లడానికిముందు కొలతలు నిర్ణయించు కొంటారు. అల్లకానికి కావలసినపేడు చీరుకోడానికి బద్ద మొ॥ వాటిని కొలిచి చూసుకొంటారు. (తె. 15, 16).

కొలబద్ద: 1. మూడు మూరలపొడుగు (కొలత) ఉండే వెదురుబద్ద (కో. 26); 2. పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ద. వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగావచ్చే వెదురుబద్ద; వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినచోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ద సరిగారాదు; ప్రతిగడకూ రెండుసుద్దిబద్దల వస్తాయి; ఇవికర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (కో. 25).

కొలయినా: కొలతప్రకారం చీల్చిన వెదురుపేడు; చేటల అల్లకానికి మూడుమూళ్ళ జేనెడు పొడుగున్న పేడు వాడతారు. (కో. 31).

కొలికి: పలుపుతాడుకుండే రెండపాయల్లో ఒకపాయకు చివర తాడుతో వేసిన చుట్టు; కన్ను మాదిరిగా ఉంటుంది; రెండో పాయకుండే ముడి దీంట్లో దూరుస్తారు. చూ. చిత్రం 145.2. (రా. 5).

కొలుకు: (<కొలికి) కొన్నిరకాల కన్నె (చూ.)లకు మధ్యలో మరొకతాడు కలపడానికి కొక్కిలలా గుండ్రంగా వేసిన మెలిక; చుట్టు. (కో. 20).

కొల్లం: పర్యా. చూ. పిల్లలగూడు, తల్లలవెంట మేతకు పోలేని చిన్నచిన్న గొర్రెపిల్లలనూ మేకపిల్లలనూ కమ్మడానికి మందపాటి వెదురుబద్దలతో అల్లినది; బోరించిన గంట ఆకారంలో ఉంటుంది; పిల్లల్ని వేయడానికి ద్వారం ఏర్పాటుచేస్తారు; పిల్లలు ఇందులో నిలబడి మండ అందిస్తే తింటాయి. చూ. చిత్రం 77. (కో. 25).

కొల్లాపురంబొంగు: కొల్లాపురం ప్రాంతంనుంచి తెచ్చిన వెదురుగడ; బోలుగా ఉంటుంది. (తె. 3, 5, 12, 13, 15). కొల్లాపురమ్మ పేదరివాళ్ళ కుల దేవత. (కో. 4).

కొల్లం: పర్యా. చూ. గడ్డిబుట్ట. పశువులకు గడ్డి వేయడానికి వాడే పెద్దగంప; అడుగున వెడల్పు తక్కువుండి బోనుబోను మూతి విశాలమవుతుంది; గడ్డికింద వేస్తే పశువులు తొక్కుతాయని దీంట్లో వేస్తారు. చూ. చిత్రం 91. (కో. 23, 25).

కొల్వాయిగదబ: పొలం పనిచేసే ఒకతెగ (గదబవాళ్ళు). (కో. 24).

కొవ్వరికమ్మ: పర్యా. కమ్మ (4). కొబ్బరిమట్టకు చివర ఆకులు పెరిగిన భాగం; కమ్మ పక్కంచులకు ఆకులు పెరుగుతాయి. (కో. 25).

కొవ్వరికాయ: చూ. కొబ్బరికాయ. (కో. 25).

కొవ్వరికుంజు: పర్యా. చూ. కొబ్బరిపుచ్చె. కొబ్బరి గెలకు వేసినపిందె; పిందెలు క్రమంగా పెరిగి కాయలవుతాయి. (కో. 25).

కొవ్వరిగెల: చూ. కొబ్బరిగెల. (కో. 25).
 కొవ్వరిపొట్టు: చూ. కొబ్బరిపొట్టు. (కో. 25).
 కొవ్వరిమట్ట: చూ. కొబ్బరిమట్ట. (కో. 25).
 కొన: ఉ. కొసి. 1. పర్యా. చూ. కాడ (1). మేదరి
 కత్తి, చురకత్తి మొ॥ పట్టుకొనే కడ్డిలాంటి భాగం;
 కొన్నిటికి కాడ మాదిరిగానూ కొన్నిటికి తొడిమె
 మాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా
 ఉంటుంది. చూ. చిత్రాలు 12 జ. 9; 16 క. 1;
 16 చ. 5. (కో. 26, 28); 2 పర్యా. చూ.
 మడిమె (3). మేదరికత్తి కాడకొన. (తె. 22,
 29); 3. పర్యా. చూ. ముక్కు (1). కత్తికి
 (మేదరికత్తి, పెద్దకత్తి, చురకత్తి మొ॥) పదునుగా
 ఉన్న అంచు చివరిభాగం; మొనదేలి ఉంటుంది.
 (కో. 1; రా. 4, 8); 4 పర్యా. చూ. మొన(2).
 ఒకరకం అంటు (చూ.) కాడకొన, మొనదేలి
 ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 15 చ. 3. (కో. 7;
 తె. 9; రా. 8); 5. పర్యా. చూ. ముక్కు (2).
 అంటు (చూ.) పడగ చివరికోను. చూ. చిత్రం 15
 క. 2. (తె. 2, 28); 6. పర్యా. కొనముక్కు
 (2), మొన (5). కొడవలికి కోనుగా ఉన్నభాగం.
 చూ. చిత్రం 13 చ. 5. (కో. 3); 7. పర్యా.
 కడ (1), కొన (1), కొనదబ్బ, కొనపిచ్చు,
 చిగురు (4), చివర (1), సుత. వెదురుగడ చివరి
 సన్నటిభాగం. (కో. 2-7; 9, 19, 28, 31; తె. 1,
 2, 6-10, 24, 27; రా. 4, 5, 7, 9-11). 8.
 పర్యా. కొన (2), చివర (4). ఈతకమ్మ చివరి
 సన్నటిభాగం. చూ. చిత్రం 11.7; (కో. 3; తె. 9,
 13, 14; రా. 9); 9. పర్యా. కొన (3). ఈతాకు
 (రేకు) చివర సన్నగా ఉండే భాగం; మొదలుకన్న
 సన్నగా ఉంటుంది; చివర ముల్లు ఉంటుంది. చూ.
 చిత్రం 115.3; (తె. 22, 26; రా. 9); 10. పేము
 కర్ర చివరిభాగం; మొదలుకన్న సన్నగా ఉంటుంది.
 (కో. 8); 11. తుంగపోచకు చివరిభాగం; మొదలు
 కన్న సన్నగా సూదిలా ఉంటుంది. (కో. 8, 21,
 30; రా. 10).
 కొనకవురు: సగంనుంచి పైదాకా పెళుసుగా ఉండే
 వెదురుగడ. (తె. 23).
 కొనముక్కు: 1. పర్యా. చూ. ముక్కు (1). కత్తికి
 (మేదరికత్తి, పెద్దకత్తి, చురకత్తి మొ॥) పదునుగా
 ఉన్న అంచు చివరిభాగం; మొనదేలి ఉంటుంది.
 చూ. చిత్రాలు 12 జ. 9; 16 చ. 5. (తె. 7, 9,
 23); 2. పర్యా. చూ. ముక్కు (2). అంటు

(చూ.) పడగ చివరికోను. చూ. చిత్రం 15 క. 2.
 (తె. 23), 3. పర్యా. చూ. ముక్కు (3). ఎరకలి
 కత్తి (కొడవలి) పదునుభాగం కొన; కోనుగా
 ఉంటుంది. (తె. 9).
 5 కోకలపెట్టె: పర్యా. చూ. పెట్టె(1). దీరలూ పంచెలూ
 మొ॥ బట్టలుపెట్టుకునే వెదురుబద్దలపెట్టె; చతురస్రా
 కారంలోనూ దీర చతురస్రాకారంలోనూ ఉంటుంది;
 చూ. చిత్రం 41. (కో. 26).
 10 కోంచె: పర్యా. మోడా. వీధుల్లో తిరుగుతూ తిను
 బండారాలు అమ్మేవాళ్ళు పశ్చింపెట్టుకొనే స్థాండు;
 కడ్డిలాంటి వెదురుపుల్ల పూర్చికడతారు; తిరిగే
 టప్పుడు దీన్ని చంకలోపెట్టుకొంటారు. చూ.
 చిత్రం 94. (తె. 10, 4).
 15 కోట: పర్యా. దొడ్డి(1). వెదురువ్యాపారులు దుకాణానికి
 వెనక పెద్దమొత్తంలో వెదురుగడల నిలవఉంచే
 ప్రదేశం. (తె. 18).
 20 కోడిగంప: పర్యా. చూ. కోళ్ళను కమ్మడానికి
 (=మూయడానికి) వాడేగంప; వెడల్పు అడుగున
 తక్కువగానూ పోసుపోసు ఎక్కువగానూ
 ఉంటుంది; అంచుభాగంవేపు కమ్ముతారు; అడుగు
 కొన్నిటికి సమతలంగానూ కొన్నిటికి కొంచెం
 కోనుగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటి మధ్యనుంచి
 సన్నటిభాగంవేపు మొత్తంగళ్ళుగా అల్లక
 ముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పుభాగంవేపు మూసి
 25 ఎత్తుభాగం వేపుకోళ్ళను వెయ్యడానికి ద్వారం
 ఉంచుతారు. చూ. చిత్రాలు 65 క-ప. (రా. 8).
 కోడిగాబు: పర్యా. చూ. కోళ్ళగుడు(1). కోళ్ళను
 కమ్మడానికి (=మూయడానికి) వాడేగంప; వెడల్పు
 అడుగున తక్కువగానూ పోసుపోసు ఎక్కువగానూ
 30 ఉంటుంది; అంచుభాగంవేపు కమ్ముతారు; అడుగు
 కొన్నిటికి సమతలంగానూ కొన్నిటికి కొంచెం
 కోనుగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి మధ్యనుంచి
 సన్నటిభాగంవేపు మొత్తంగళ్ళు గళ్ళుగా అల్లక
 ముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పుభాగంవేపు మూసి
 35 ఎత్తుభాగంవేపు కోళ్ళను వెయ్యడానికి ద్వారం
 ఉంచుతారు. చూ. చిత్రాలు 65 క-ప. (కో. 24).
 కోడిగుడ్డుబుట్ట: పర్యా. చూ. కుశిరె. కోడిగుడ్డు
 పెట్టడానికి పొడగడానికి ఉంచేబుట్ట; వేలాడదీయ
 దానికనువుగా దీనికి వంచితట్టిన బద్దలుంటాయి;
 ఇందులో గడ్డివేసి వేలాడదీస్తారు; కోడి దాంట్లోకి
 40 ఎగిరిగుడ్లు పెడుతుంది; దాంట్లోనే గుడ్లు పొదుగు
 తుంది. చూ. చిత్రం 55. (కో. 13).

కోడిగుడ్డగంప: పర్యా. చూ. కోడిగుడ్డబుట్ట. కోడి గడ్డను భద్రపరుచుకొనేబుట్ట. (కో. 16).

కోడిగుడ్డబుట్ట: పర్యా. కోడిగుడ్డగంప, గుడ్డబుట్ట, గుడ్డబుట్ట. కోడిగుడ్డను భద్రపరుచుకొనే బుట్ట. (కో. 16).

కోడిపిల్లలగూడి: పర్యా. పిల్లలగూడి. కోడిపిల్లల్ని కమ్మడానికువయోగించే బుట్ట. (కో. 23).

కోడిపుంజులగూడు: కోడిపుంజులను కమ్మడానికి (మూసిపెట్టడానికి) వాడేగంప; కోళ్ళగూడుకన్న పెద్దగా ఉంటుంది; రెండోభాగంవేపు గూడ మూసేసి కోడిపుంజులను వేయడానికి ఎత్తుభాగంవేపు ద్వారం ఉంచుతారు; పొలందగనికి మోసుకుపోవడానికి పీలుగా ఉంటుంది. (కో. 23).

కోడిబుట్ట: 1. పర్యా. చూ. కోళ్ళగూడు(1). కోళ్ళను కమ్మడానికి (కమ్మడానికి) వాడేగంప; పెద్దబుట్ట అడుగున తక్కువగానూ పోనుపోను ఎక్కువగానూ ఉంటుంది; అంచుభాగంవేపు కమ్ముతారు; అడుగు కొన్నిటికి సమతలంగానూ కొన్నిటికి కొంచెం కోసుగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి మధ్యనుంచి సన్నటిభాగంవేపు మొత్తంగళ్ళు గళ్ళుగా అల్లక ముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పుభాగంవేపు మూసి ఎత్తుభాగంవేపు కోళ్ళను వేయడానికి ద్వారం ఉంచుతారు; చూ. చిత్రాలు 65 క-వ. (కో. 6; రా. 4); 2. కోళ్ళను కమ్మడానికి బజారునుంచి వస్తువులు తేవడానికి ఉపయోగించే కమానుబుట్ట; దీనికి మూయడానికిగాను మూతా, పట్టుకోడానికి గాను వంచికట్టిన (కమానుబద్ద) బద్దా ఉంటాయి. (తె. 28).

కోడిసిబ్బి: పర్యా. సిబ్బి(6). కోళ్ళను పార్సర్చేసే బుట్ట ద్వారాన్ని మూసేది; అన్నంవార్చుకొనే సిబ్బిలా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 65 చ. 1. (కో. 6).

కోడు: పర్యా. కాలు(6). వెదురుమంచం నేలమీద నిలబడడానికి సుమారు మూరెడుపొడుగున ఉన్న వెదురుగడ ముక్క; ఇలాటివి నాలుగుమూలలా నాలుగుంటాయి. చూ. చిత్రం 108. 2. (తె. 16).

కోడులాగు: (క్రి.) పర్యా. చూ. తీగలాగు(2). పేము కర్రనుంచి సన్నటిపేడు (తీగ) చీరడానికి కత్తుల పెద్దలో అమర్చిన కత్తులజతల మధ్యనుంచి సన్నటికర్ర లాగడం. (కో. 11).

కోతతుకు: (<కోత+అతుకు) ఉ. కోతత్తు; చేట అల్లకం పూర్తిఅయిన తరవాత దానికి మిగిలిఉన్న పేడు; దాన్ని కోసేస్తారు. (తె. 22).

కోతపేడు: పర్యా. అతుకు(2), పెచ్చినె, పైపేడు(2), మూలపేడు, రద్దుపేడు. చేట, గూడ, బుంగ మొ॥ అల్లినతరవాత వాటి మూలలదగ్గర మిగిలిన పేడు(లు); వీటిని కోసేస్తారు; దీనికి పనికిరావు. (కో. 15).

5

కోతికాటుబొంగు: పర్యా. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తలకోరికేయగా పెరుగు దల ఆగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తలమొండిగా ఉంటుంది. (కో. 2).

10

కోతిమురుకబొంగు: పర్యా. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒకరకం ఏదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తలకోరికేయగా పెరుగు దల ఆగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తలమొండిగా ఉంటుంది. (రా. 7).

15

కోతులైకలివాళ్ళు: (<కోతుల ఎరకలి -) ఉ. కోతులైకలివాళ్ళు; కోతులను అడించి బతికే ఎరకలి వాళ్ళు (తె. 20).

20

కోన: పర్యా. చూ. కూలు(2). ఒకరకం అంబు(చూ.)కు మొనదేలి ఉండేకాడ; సుమారు రెండుబెత్తలపొడుగు చిటికెనవేతేడు లావు ఉండి గుండ్రంగా ఉంటుంది; చేటలు మొ॥ వాటికి కట్టు గట్టేటప్పుడు దీంతో చిల్లులు పొడుస్తారు. చూ. చిత్రం 15 క. 1. (కో. 11).

25

కోను: (<ఇం. Cone) పర్యా. మూల(2). జంగిడి, మచ్చిక, కూర్కబుట్ట మొ॥ వాటికి అడుగున రెండుపక్కలు కలిసిన (దొప్పలాంటి) భాగం; ఇలాటివి నాలుగుంటాయి. చూ. చిత్రం 49. 2. (కో. 24).

30

కోనేట్టల్లకం: (<కోనేటి+అల్లకం) మూడు వెదురు పేళ్ళతో చదరంగా డిజైను వచ్చేటట్లు అల్లేవిధానం. చూ. చిత్రం 27. (కో. 3).

35

కోపు: 1. చూ. కూపు. వెదురుపొదలు పెరిగిన అడవి ప్రదేశం; ప్రభుత్వం వెదురుడిపో దీనికి దగ్గరగానే ఏర్పాటు చేస్తారు. (తె. 7, 28, 28); 2. మెత్తటి నేల; వెదురుపొదలు పెరిగేది. (తె. 31); 3. పర్వా కాలంలో నీళ్ళునిలిచి ఉండేగుంట. (తె. 14).

40

కోపుకర్ర: పర్యా. చదరంబొంగు, మెత్తటినేలతో (కోపులో) పెరిగిన వెదురుకర్ర. (తె. 31).

కోయు: (క్రి.) పర్యా. చటాయించు. కత్తితోగాని

కొన్నిటికి మధ్యనుంచి సన్నటి భాగంవేపు మొత్తం గళ్ళుగళ్ళుగా అల్లకముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పు భాగంవేపు మూసి ఎత్తుభాగంవేపు కోళ్ళను వేయడానికి ద్వారం ఉంచుతారు, చూ. చిత్రం 85 క, ప. (కో. 1, 3, 15, 18, 19, 22, 25, 26, 31; తె. 21-26, 28, 30; రా. 3, 4); 2. పర్యా. చూ. కోళ్ళ పార్సెల్ గంప. వ్యాపారం చేసేవాళ్ళు కోళ్ళను తీసుకుపోవడానికి వాడే వెదురు లేదా ఈతపేళ్ళ గంప; జేనెడు ఎత్తు గజం వ్యాసంతో గుండ్రంగా ఉంటుంది; కోళ్ళను లోపలికి వేయడానికి పైన తెరిపి ఉంటుంది; కొన్ని ఇదే రూపంలో ఇంకా ఎత్తుగా ఉంటాయి; మరికొన్ని జేనెడున్నర వెడల్పు రెండుమూరల ఎత్తు ఉంటాయి. (కో. 31; తె. 9, 20, 27).

కోలు: చాసనేతమగ్గం అచ్చుకు కిడిభాగ లో అచ్చును కిందికి గుంజడానికి పెట్టిన కట్ట; తొక్కుడు చెక్కకూ అచ్చుకూ మధ్యగా ఉంటుంది. (రా. 6).

కోలకట్టె: గుంజుతుండక గొట్టాలద్వారా పక్కకు జరగడానికి గొట్టాలలో దూర్చి గోడ తడకకుకట్టిన వెదురుగడ. చూ. చిత్రం 99, 2; (తె. 23).

కోళ్ళగంప: 1. పర్యా. చూ. కోళ్ళగూడు (1). కోళ్ళను కమ్మడానికి (=మూయడానికి) వాడేగంప; వెడల్పు అడుగున తక్కువగానూ పోసుపోసు ఎక్కువగానూ ఉంటుంది; అంచు భాగంవేపు కమ్ముతారు; అడుగు కొన్నిటికి సమతలంగానూ కొన్నిటికి కొంచెం కోసుగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి మధ్యనుంచి సన్నటి భాగంవేపు మొత్తం గళ్ళుగళ్ళుగా అల్లకముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పు భాగంవేపు మూసి ఎత్తు భాగంవేపు కోళ్ళను వేయడానికి ద్వారం ఉంచుతారు; చూ. చిత్రం 85 క, ప. (కో. 9, 13); 2. పర్యా. చూ. కుశిరె. కోడిగుడ్డు పెట్టడానికి పొదగడానికి ఉంచేబుట్ట; వేలాడదీయడాని కనువుగ దీనికి వంచుకట్టిన బద్దలుంటాయి; ఇందులో గడ్డివేసి వేలాడదీస్తారు; కోడి దాంట్లోకి ఎగిరి గుడ్డు పెడుతుంది; దాంట్లోనే గుడ్డు పొదుగుతుంది; చూ. చిత్రం 85. (కో. 5); 3. పర్యా. చూ. కోళ్ళ పార్సెల్ గంప. వ్యాపారం చేసేవాళ్ళు కోళ్ళను తీసుకుపోవడానికి వాడే వెదురు లేదా ఈతపేళ్ళ గంప; జేనెడు ఎత్తు గజం వ్యాసంతో గుండ్రంగా ఉంటుంది; కోళ్ళను లోపలికి వెయ్యడానికి పైన తెరిపి ఉంటుంది; కొన్ని ఇదే రూపంలో ఇంకా ఎత్తుగా ఉంటాయి; మరికొన్ని జేనెడున్నర వెడల్పు రెండుమూరల ఎత్తు ఉంటాయి. (తె. 14; రా. 8).

కోళ్ళగూడు: ఉ. కోల్లాడు, కోల్లగూడు; కోళ్ళగూడి; 1. పర్యా. ఈత (1), కోడిగంప, కోడిగాటు, కోడిబుట్ట (1), కోళ్ళగంప (1), కోళ్ళజేపు (1), కోళ్ళబుట్ట (1), కోళ్ళబేంద, జేబిలి, జేంపు, పంజెరం. కోళ్ళను కమ్మడానికి (మూయడానికి) వాడేగంప; వెడల్పు అడుగున తక్కువగానూ పోసు

పోసు ఎక్కువగానూ ఉంటుంది; అంచుభాగంవేపు కమ్ముతారు; అడుగు కొన్నిటికి సమతలంగానూ కొన్నిటికి కొంచెం కోసుగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి మధ్యనుంచి సన్నటి భాగంవేపు మొత్తం గళ్ళుగళ్ళుగా అల్లకముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పు భాగంవేపు మూసి ఎత్తుభాగంవేపు కోళ్ళను వేయడానికి ద్వారం ఉంచుతారు, చూ. చిత్రం 85 క, ప. (కో. 1, 3, 15, 18, 19, 22, 25, 26, 31; తె. 21-26, 28, 30; రా. 3, 4); 2. పర్యా. చూ. కోళ్ళ పార్సెల్ గంప. వ్యాపారం చేసేవాళ్ళు కోళ్ళను తీసుకుపోవడానికి వాడే వెదురు లేదా ఈతపేళ్ళ గంప; జేనెడు ఎత్తు గజం వ్యాసంతో గుండ్రంగా ఉంటుంది; కోళ్ళను లోపలికి వేయడానికి పైన తెరిపి ఉంటుంది; కొన్ని ఇదే రూపంలో ఇంకా ఎత్తుగా ఉంటాయి; మరికొన్ని జేనెడున్నర వెడల్పు రెండుమూరల ఎత్తు ఉంటాయి. (కో. 31; తె. 9, 20, 27).

కోళ్ళజేపు: 1. చూ. కోళ్ళజేబు; పర్యా. చూ. కోళ్ళ గూడు (1). కోళ్ళను కమ్మడానికి (మూయడానికి) వాడేగంప; వెడల్పు అడుగున తక్కువగానూ పోసుపోసు ఎక్కువగానూ ఉంటుంది; అంచుభాగం వేపు కమ్ముతారు; అడుగు కొన్నిటికి సమతలంగానూ కొన్నిటికి కొంచెం కోసుగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి మధ్యనుంచి సన్నటిభాగంవేపు మొత్తం గళ్ళుగళ్ళుగా అల్లకముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పు భాగంవేపు మూసి ఎత్తుభాగంవేపు కోళ్ళను వేయడానికి ద్వారం ఉంచుతారు. చూ. చిత్రం 85 క, ప. (తె. 20, 24); 2. పర్యా. చూ. కోళ్ళ పార్సెల్ గంప. వ్యాపారం చేసేవాళ్ళు కోళ్ళను తీసుకుపోవడానికి వాడే వెదురు లేదా ఈతపేళ్ళ గంప; జేనెడు ఎత్తు గజం వ్యాసంతో గుండ్రంగా ఉంటుంది; కోళ్ళను లోపలికి వేయడానికి పైన తెరిపి ఉంటుంది; కొన్ని ఇదేరూపంలో ఇంకా ఎత్తుగా ఉంటాయి; మరికొన్ని జేనెడున్నర వెడల్పు రెండు మూరల ఎత్తు ఉంటాయి. (తె. 14; రా. 8).

కోళ్ళజేబు: చూ. కోళ్ళజేపు. (కో. 1, 10, 11, 18; తె. 31; రా. 11).

కోళ్ళపంజరం: ఉ. కోల్లపింజెరం; 1. కోళ్ళనువేసే పంజెరం; చూ. చిత్రం 85 గ. (తె. 17); 2. కోడిని పొదగవేయడానికి వీలుగా అల్లిన వెదురు గంప; గుడ్డుపొదిగే కోడిపెట్టమీద బోర్లిస్తారు; ఆకారం కోడిగుడ్డు గుల్లలో సగంభాగం బోర్లించి

కోళ్ళగూడు: ఉ. కోల్లాడు, కోల్లగూడు; కోళ్ళగూడి; 1. పర్యా. ఈత (1), కోడిగంప, కోడిగాటు, కోడిబుట్ట (1), కోళ్ళగంప (1), కోళ్ళజేపు (1), కోళ్ళబుట్ట (1), కోళ్ళబేంద, జేబిలి, జేంపు, పంజెరం. కోళ్ళను కమ్మడానికి (మూయడానికి) వాడేగంప; వెడల్పు అడుగున తక్కువగానూ పోసు

నట్లు ఉంటుంది. (రా. 2).
 కోళ్ళపార్వేగంప: పర్యా. కోళ్ళగంప (3), కోళ్ళ
 గూడు (2), కోళ్ళజేవు (2), కోళ్ళబుట్ట (2), గరే
 గూడి, దాగు, పార్వేగంప. వ్యాపారం చేసేవాళ్ళ
 కోళ్ళను తీసుకుపోవడానికి వాడే వెదురు లేదా ఈత
 పేళ్ళగంప; జేనెడు ఎత్తు గజం వ్యాసంతో
 గుండ్రంగా ఉంటుంది; కోళ్ళను లోపలికి వేయడానికి
 పైన తెరిపి ఉంటుంది; కొన్ని ఇదే రూపంలో
 ఇంకా ఎత్తుగా ఉంటాయి; మరికొన్ని జేనెడున్నర
 వెడల్పు రెండుమూరల ఎత్తు ఉంటాయి. (కో. 5;
 తె. 31).
 కోళ్ళబుట్ట: ఉ. -బుట్టి; 1. పర్యా. చూ. కోళ్ళ
 గూడు(1). కోళ్ళను కమ్మడానికి (మూయడానికి)
 వాడేగంప; వెడల్పు అడుగున తక్కువగానూ
 పోసుపోసు ఎక్కువగానూ ఉంటుంది; అంచుభాగం
 వేపు కమ్ముతారు; అడుగు కొన్నిటికి సమతలం
 గానూ కొన్నిటికి కొంచెం కోసుగానూ ఉంటుంది;
 కొన్నిటికి మధ్యనుంచి సన్నటిభాగంవేపు మొత్తం
 గళ్ళగళ్ళగా అల్లకముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పు
 భాగంవేపు మూసి ఎత్తుభాగంవేపు ఖనుకో
 వేయడానికి ద్వారం ఉంచుతారు. చూ. చిత్రాలు 65
 క-ప. (తె. 11; రా. 5); 2. పర్యా. చూ. కోళ్ళ
 పార్వేగంప. వ్యాపారం చేసేవాళ్ళ కోళ్ళను
 తీసుకుపోవడానికి వాడే వెదురు లేదా ఈతపేళ్ళగంప;
 జేనెడుఎత్తు గజం వ్యాసంతో గుండ్రంగా ఉంటుంది;
 కోళ్ళను లోపలికి వెయ్యడానికి పైన తెరిపి ఉంటుంది;
 కొన్ని ఇదేరూపంలో ఇంకా ఎత్తుగా ఉంటాయి;
 మరికొన్ని జేనెడున్నర వెడల్పు రెండు మూరల
 ఎత్తు ఉంటాయి. (తె. 16).
 కోళ్ళబేంద: పర్యా. చూ. కోళ్ళగూడు(1). కోళ్ళను
 కమ్మడానికి (= మూయడానికి) వాడేగంప; వెడల్పు
 అడుగున తక్కువగానూ పోసు పోసు ఎక్కువ
 గానూ ఉంటుంది; అంచుభాగంవేపు కమ్ముతారు;
 అడుగు కొన్నిటికి సమతలంగానూ కొన్నిటికి
 కొంచెం కోసుగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి మధ్య
 నుంచి సన్నటిభాగంవేపు మొత్తం గళ్ళగళ్ళగా
 అల్లకముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పుభాగంవేపు
 మూసి ఎత్తుభాగంవేపు కోళ్ళను వేయడానికి ద్వారం
 ఉంచుతారు. చూ. చిత్రాలు 65 క-ప. (తె. 22).
 కోసుతడక: ఉ. -తడ్క; పర్యా. చూ. క్రాస్
 తడక(1). త్రిభుజాకారంలో ఉండేతడక; తడకలతో
 కట్టే ఇంటికికప్పువేపు త్రిభుజాకారం వచ్చేవక్క-

దీన్నికడతారు. చూ. చిత్రం 37 (తె. 1).
 కొటిబొంగు: పర్యా. చూ. కవురుబొంగు(1). తగినన్ని
 నీళ్ళు అందక వచ్చడనం కోల్పోయి పాలిపోయిన
 వెదురుగడ; తెల్లగాగాని నల్లగాగాని అవుతుంది;
 సరయిన జిగి ఉండక పెళుసెక్కి పేడు తీసేటప్పుడు
 ఎక్కడికక్కడ విరిగిపోతుంది. జేలితడకలకు
 మాత్రం పనికొస్తుంది. (రా. 11).
 క్రాసుదబ్బ: చూ. క్రాసుబద్ద. (తె. 2).
 క్రాసుబద్ద: (< ఇం. Cross) రూ. క్రాసుదబ్బ;
 పర్యా. క తైరదబ్బ, కమానీబద్ద(2), కైంబీబద్ద(1).
 బిరుబద్ద. వెదురుమంచం తయారీలో వెడల్పుభాగాన
 ఉన్న రెండుకాళ్ళను (కోళ్ళను) కలుపుతూగాని,
 కాలినీ నిలుపుగడ (నిలుపుపట్టె)నూ కలుపుతూగాని,
 కాలినీ అడ్డం బొంగు (అడ్డంపట్టె)నూ కలుపుతూ
 గాని, మూలదగ్గర అడ్డంపట్టెనూ నిలుపుపట్టెనూ
 కలుపుతూగాని ఐమూలగా కొట్టిన వెదురుబద్ద. చూ.
 చిత్రం 103. 1. (కో. 9; తె. 31).
 క్రాస్ తడక: ఉ. -తడికి, -తడికె, క్రాస్ తడికి;
 1. అతియన్ తడక, కొమరతడక, కోసుతడక,
 గోల్తడక(1). చెన్నతడక. త్రిభుజాకారంలో
 ఉండేతడక; తడకలతో కట్టేఇంటికి కప్పువేపు
 త్రిభుజాకారం వచ్చేవక్క దీన్ని కడతారు. చూ.
 చిత్రం 37. (కో. 5. 23, 25); 2. త్రికోణా
 కారంలో ఉండే వెదురుబద్దల తడక; ఇటువంటివి
 మూడువైపులా చేర్చి కోళ్ళగుడ్డు పెట్టడానికి
 అనువుగా చేస్తారు. (కో. 2).

ఖ

ఖర్జూరచువ్వ: ఉ. ఖర్జూరువ్వ: ఖర్జూరచెట్టు కమ్మ
 (బరిగె); పెళుసుగా ఉండడంవల్ల అల్లకానికి పనికి
 రాదు. (తె. 7).
 ఖర్జూరీదు: (< ఖర్జూర + ఈదు). ఉ. ఖజూరీదు;
 ఖర్జూరంపళ్ళ కాసేచెట్టు. ఈతచెట్టు మాదిరిగా
 ఉంటుందికాని దానికంటే ఎత్తుగా ఉంటుంది.
 (తె. 9).
 ఖానా: (హిం.) 1. రూ. కానా (3); పర్యా. అటువ,
 అర (1), క్రమా, గడంచ (1), గోవ (1), చిడి
 (1), దీమి, పొడి (2), బొంగుగోవ. వెదురుగడలు
 నిలవచేయడానికి చేసిన కట్టుబడి; రెండుగజాల
 ఎడంలో రెండుగడలు (లేదా సరుగుడుకర్రలు)
 పాతి వాటికి ఎదురుగా గజం ఎడంలో మరో రెండు
 గడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) పాతి ఆ

నాలిగింటిపై చివర్లను కలుపుతూ అడ్డంగా మూడు గడలు (లేదా నరుగుడు కర్రలు) కట్టి ఒకవేపు ఖాళీ ఉండుతారు; ఖాళీ ఉన్న వేపునుంచి గడలుదూర్చి నిలబెడతారు; ఖాళీవేపును గొలుసుతోగాని గడతోగాని మూసి తాళంగూడా వేసుకోవచ్చు. (తె. 16, 20); 2. పర్యా. చూ. కైంచి (1). వెదురుగడలు నిలబెట్టడానికి రెండు పొడుగుగా కర్రలకు దండె, కట్టి చేసిన ఏంపులు; రెండుగకాల ఎడంలో రెండు వెదురుగడలుగాని నరుగుడు కర్రలతోగాని పాతి ఆ రెంటిపై చివర్లను కలుపుతూ అడ్డంగా మరొక కర్రను కడతారు; అడ్డంగా కట్టిన కర్రకు వెదురు గడలు అనిపించి నిలబెడతారు. చూ. చిత్రం 8 బ (తె. 9); 3. పర్యా. కన్ను (5). కన్నె (1). జేలి (5) పూలబుట్టు, గద్దెబుట్టు మొ॥వాటి అల్లకంలో ఎత్తుగా అల్లిన ఖాగానికి మధ్యన బయటినుంచి ఏర్పరిచిన సందు; ఇలాటివి చుట్టూ ఉంటాయి; లోపలి ఉండే పూలు మొ॥వాటికి గాలి తగలడానికి అందానికి సందులు పెడతారు. (తె. 10, 17, 22). 4. పర్యా. చూ. కంత(2). గళ్ళ తడక (=బద్దలతో గళ్ళ గళ్ళగా కట్టిన తడక) తయారీలో బద్దలమధ్య వచ్చే సందు; కొన్నిటికి చతురస్రాకారంలోనూ కొన్నిటికి దైమన్ ఆకారంలోనూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 38 చ. 1. (తె. 12); 5. రూ. కానా (4); పర్యా. ఉయ్యాలఖానా, కంత (4), కన్ను (9), కన్నె (2), గండి (2), జేలి (4), బద్దసందు, సందు (4). ఉయ్యాల అల్లకంలో అడుగుభాగం లోనూ పక్కలా బద్దలమధ్య వచ్చిన సందు; గడి. (కో. 3; తె. 8, 7; రా. 10, 11).

గ

గంగపెట్టె: గొల్లవాళ్ళు గంగమ్మ (=ఒకదేవత)ను పెట్టుకొని పోయేపెట్టె; దీర్ఘ చతురస్రాకారంగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 141. (కో. 3).

గచ్చంతడక: ఉ. - తడితె; తడక; పర్యా. గచ్చపు చాప, వేతచాప. ఒకమూలనుంచి పేళ్ళు వేసుకుంటూ గచ్చాలు (చూ. గచ్చం) వచ్చేటట్లు చేటమాదిరిగా అల్లిన వెదురుచాప. (తె. 8, 31).

గచ్చపుచాప: ఉ. - సాప; పర్యా. చూ. గచ్చంతడక. ఒక మూలనుంచి పేళ్ళు వేసుకుంటూ గచ్చాలు (చూ. గచ్చం) వచ్చేటట్లు చేటమాదిరిగా అల్లిన వెదురుచాప. (తె. 28).

గచ్చం: ఉ. గెచ్చం; రూ. గుచ్చం; పర్యా. అవి(2).

చేట, జల్లెడ, విననగర్ర మొ॥ వాటి అల్లకంలో (కొన్నిచోట్ల జెడఅల్లకంలో మాదిరిగా) లెక్క ప్రకారం దగ్గర దగ్గరగా వచ్చేపేళ్ళ కూర్పు; అయిమూలగాగాని నిలువుగాగాని ఉన్న ఒకపేడు మీంచి ఒక్కొక్కటిగాని రెండేసిగాని మూడేసిగాని నాలుగేసిగాని పేళ్ళు పైకి కిందికి వస్తుంటాయి; పేడు సన్నగా ఉంటే గచ్చాల సంఖ్య పెరుగుతుంది; వెడల్పుగా ఉంటే తగ్గుతుంది; చేటలో ఐమూలగా ఎనిమిది గచ్చాలంటాయి; మూడేసి పేళ్ళ గచ్చాలు నాలుగయితే ఒకచేట తయారుకావచ్చు. (తె. 21. కో. 3 9. 13 15. 17. 21, 23, 27; తె. 3-6, 8. 12-16, 16, 18, 22 25-27, 30; రా. 2).

గచ్చం అల్లకం (< గచ్చం + అల్లకం) పర్యా. చూ. చేట అల్లకం(1). నిలుపులు లేకుండా కేవలం పేడుతోనే ఎదురుబదురుగా గచ్చం వచ్చేటట్లు (చూ. గచ్చం) అల్లడం; చేట జల్లెడ, విననగర్ర, చాప మొ॥వి ఇలా అల్లుతారు. (తె. 30, 31).

గచ్చం పెక్కించు: (క్రి.) (< గచ్చం + ఎక్కించు); పర్యా. చూ. అనివేయ(1). చేట, విననగర్ర అల్లకం ఆరంభంలో కొమ్ము(చూ.)కు రెండుగాని మూడుగాని నాలుగుగాని (అల్లకం విధానాన్నిబట్టి) పేళ్ళు ఎక్కించి అల్లకం మొదలుపెట్టడం. (రా. 11).

గజంగనుపు: ఉ. - గెనుపు; వెదురుగడ కణుపుల మధ్య గజం ఎడం. (కో. 9).

గజంచాప: ఉ. - సాప; 1. బదుగకాల పొడుగుగా గజం వెడల్పుపెట్టి అల్లిన వెదురుపేళ్ళచాప; ఒక్కరు పడుకోడానికి సరిపోతుంది. (కో. 23); 2. పర్యా. గజమల్లిచాప. గజంవెడల్పుగల తుంగ చాప. చూ. అల్లి. (కో. 3).

గజంతుంగ: గజంపొడుగు పెరిగేతుంగ; చూ. తుంగ. (కో. 3).

గజమల్లిచాప: ఉ. - సాప; పర్యా. గజంచాప(2). గజంవెడల్పుగల తుంగచాప; చూ. అల్లి. (రా. 6). గజంబద్ద: గజంపొడుగుండే కొలబద్ద; పేముకర్రల్ని అవసరమైన విధంగా కొయ్యడానికి కొలుచు కొంటారు. (కో. 19).

గజంబారుపేడు: ఉ. గిజం-; గజంపొడుగున (=రెండు కణుపుల మధ్యదూరం) ఉండే వెదురు గడనుంచి తీసినపేడు. (కో. 17).

గజ్జెముడి: ఒకరకం ముడి; ఈతబద్దతో సిబ్బి అల్లిన తరవాత నిలుపులను లోపలికిదోసి మళ్ళీబయటికి తీసేటప్పుడు బద్ద తిప్పేవిధానం. (తె. 13).

5

6

15

21

25

30

36

40

గంజరం: పర్యా. పంచితం. ఆవుమూత్రం. (రా. 9).
 గంజు: పర్యా. అదితి(2). వెదురుగడల వేలంపాడే
 చోటు; మామూలుగా ప్రభుత్వం వెదురుడిపో దగ్గరే
 వేలంపాడతారు. (కో. 9).
 గటం: (<శం. పటం) వెదురు దాన్యంగింజల గుత్తి;
 గెల; అటువంటి గెలల సమూహం. (తె. 21, 23).
 గట్ట: పర్యా. చూ. కట్టు (10). ఈత బద్దలతో అల్లే
 గంప; గుమ్మి మొ॥వాటికి అంచుచుట్టగాని మధ్యన
 గాని అడుగునగాని ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం; వేలేడు
 రెండువేళ్ల మందం ఉంటుంది. (తె. 14).
 గట్టికంక: పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు (1). లోపల
 ఏమాత్రం బోలులేకుండా పూర్తిగా కండపట్టి ఉన్న
 గట్టి వెదురుకర్ర; సుమారు మూడు నాలుగంగుళాల
 లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికిరాదు; నిచ్చెన
 మెట్టు, గుతపకర్ర, గైకపై, మంచంపపై మొ॥
 వాటికి పనికొస్తుంది. (తె. 23).
 గట్టికర్ర: పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు (1). లోపల
 ఏమాత్రం బోలులేకుండా పూర్తిగా కండపట్టి ఉన్న
 గట్టి వెదురుకర్ర; సుమారు మూడు నాలుగంగుళాల
 లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికిరాదు; నిచ్చెన
 మెట్టు, గుతపకర్ర, గైకపై, మంచంపపై మొ॥
 వాటికి పనికొస్తుంది. (తె. 21; రా. 4, 5).
 గట్టికర్ర: ఉ. గైట్టి-; 1. పర్యా. కండ(గల)
 బొంగు, కండబొంగు (2), కండమందం కర్ర,
 గట్టిబొంగు(2), గట్టివెదురు(2), చిట్టకర్ర, దళసరి
 కర్ర, నెద్దెదురు, సూదిబోలు. సూది పట్టేంత ఖాళీ
 మొదలు వేలేడంత ఖాళీవరకు లోపల బోలుగాఉండే
 గట్టి వెదురుకర్ర; గుట్టలమీద రాళ్లదగ్గరా పెరుగు
 తుంది; మూడు అంగుళాల వరకు లావుగా
 ఉంటుంది. (కో. 6, 7, 9, 12, 17, 30); 2.
 పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు (1). లోపల ఏమాత్రం
 బోలులేకుండా పూర్తిగా కండపట్టి ఉన్న గట్టివెదురు
 కర్ర; సుమారు మూడు నాలుగంగుళాల లావు
 ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికిరాదు; నిచ్చెనమెట్టు,
 గుతపకర్ర, గైకపై, మంచంపపై మొ॥వాటికి
 పనికొస్తుంది. (కో. 3, 4, 28, 29; తె. 9, 16;
 రా. 5).
 గట్టిజల్లెడ: ఉ. గైట్టి-; పర్యా. సాదాజల్లెడ. పేళ్లు
 దగ్గరదగ్గరగాపెట్టి చిక్కగా అల్లిన జల్లెడ; కన్నాలు
 చాలా సన్నగా ఉంటాయి; మామూలుగా వడ్లలోని
 మట్టిపెళ్లలూ పెరిగెలూ మొ॥వి తీసెయ్యడానికి
 వాడతారు. (రా. 9, 10).

గట్టితడక: ఉ. గైట్టి-; పూర్తిగా ఈతకమ్మ వెన్ను
 నుంచి తీసినబద్దతో చిక్కగా(గట్టిగా) అల్లినతడక,
 (రా. 9).
 గట్టితుంగ: ఉ. గైట్టి-; మధ్యలో బోలుగాలేకుండా
 గట్టిగా ఉండేతుంగ చూ. తుంగ. (కో. 3; రా. 4).
 గట్టిదబ్బ: ఉ. గైట్టి-; పర్యా. చూ. తెల్లపేడు.
 వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే
 భాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు; పసరుపేడుకూ
 బెండుపేడుకూ మధ్యభాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది.
 (రా. 5).
 గట్టిబొంగు: ఉ. గైట్టి-; 1. పర్యా. కడ్డికర్ర, కండ
 కర్ర, కండబొంగు(1), గట్టికంక, గట్టికర్ర, గట్టి
 కర్ర(2), గట్టివాసం, గట్టివెదురు(1), గంపెద్దురు,
 గూజబొంగు, చిట్టెదురు(2), దంతె(1). నిద్దకర్ర,
 మంచంకర్ర, మందవాసికర్ర, మొదలుబోలు
 కర్ర(2). లోపల ఏమాత్రం బోలులేకుండా పూర్తిగా
 కండపట్టి ఉన్న గట్టివెదురుకర్ర; సుమారు మూడు
 నాలుగంగుళాల లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికి
 రాదు; నిచ్చెనమెట్టు, గుతపకర్ర, గైకపై, మంచం
 పపై మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (తె. 3-5, 8,
 10, 15-17, 22, 24, 25, 28, 29, 31;
 రా. 6-9, 11); 2. పర్యా. చూ. గట్టికర్ర(1).
 సూదిపట్టేంత ఖాళీ మొదలు వేలేడంత ఖాళీ వరకు
 లోపల బోలుగా ఉండే గట్టివెదురుకర్ర; గుట్టలమీద
 రాళ్లదగ్గరా పెరుగుతుంది; మూడు అంగుళాలవరకు
 లావుగా ఉంటుంది. (కో. 5, 7).
 గట్టివాసం: పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు(1). లోపల
 ఏమాత్రం బోలులేకుండా పూర్తిగా కండపట్టిఉన్న
 గట్టి వెదురుకర్ర; సుమారు మూడు నాలుగంగుళాల
 లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికిరాదు; నిచ్చెన
 మెట్టు, గుతపకర్ర, గైకపై, మంచంపపై మొ॥
 వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 11).
 గట్టివెదురు: ఉ. గైట్టిదురు; 1. పర్యా. చూ. గట్టి
 బొంగు(1). లోపల ఏమాత్రం బోలులేకుండా
 పూర్తిగా కండపట్టిఉన్న గట్టివెదురుకర్ర; సుమారు
 మూడు నాలుగంగుళాల లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి
 పనికిరాదు; నిచ్చెనమెట్టు, గుతపకర్ర, గైకపై,
 మంచంపపై మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 1;
 తె. 4; రా. 3, 4); 2. పర్యా. చూ. గట్టికర్ర(1).
 సూదిపట్టేంత ఖాళీ మొదలు వేలేడంత ఖాళీ వరకు
 లోపల బోలుగాఉండే గట్టివెదురుకర్ర; గుట్టలమీద
 రాళ్లదగ్గరా పెరుగుతుంది; మూడు అంగుళాలవరకు

లావుగా ఉంటుంది. (కో. 2, 31).

గట్టిసజ్జ: ఉ. గెట్టి ; పర్యా. చూ. చేతిబుట్ట (1). బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే వెదురుబుట్ట; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి పీలుగా ఒకవెదురు బద్ద వంచి కడతారు; పైన మూత ఉంటుంది; మూతలు కొన్నిచోట్ల సిబ్బిమాదిరిగాను కొన్నిచోట్ల పల్లెం మాదిరిగాను ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల ఈ బుట్ట అడుగున గద్దె ఉంటుంది; బటాబీలు, పేరు సెనక్కాయలు మొ॥ అమ్మేవాళ్ళకూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు; దీనికి కళ్ళ ఉండవు. చూ. చిత్రం 199. (తె. 28, 29).

గట్టిసజ్జబుట్ట: చిక్కగా అల్లినసజ్జ; పట్టుకోడానికి వెదురుబద్ద ఒకటి వంచికడతారు; కిందగద్దె ఉండదు; పల్లెంలాంటి మూత ఉంటుంది. (కో. 28).

గట్టుబొంగు: పర్యా. చూ. గుట్ట(ల) బొంగు. కొండల మీదా గుట్టలమీదా గట్టమీదా పెరిగే వెదురుకర్ర; పెరుసుగా ఉంటుంది; పేడు తీయడం కష్టం; పేదరి పనికి ఉపయోగపడదు. (కో. 9; తె. 28).

గడ: ఉ. గెడ; పర్యా. చూ. వెదురుబొంగు. వెదురు పొదకు పెరిగిన గడ; పేదరిపనికి ఉపయోగ పడుతుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాల వరకు పొడుగు మూడువేళ్ల మందంనుంచి దూల మంత మందంవరకు లావు ఉంటుంది; మొదట లావుగా ఉండి పోసుపోసు నన్నమవుతుంది; మూర కొక కణుపు చొప్పున ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్నిచీల్చి చేట, జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చనిగడ నిచ్చెన, చేతికర్ర మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 4. (కో. 17, 18).

గడకర్ర: ఉ. గెడకర్ర; పర్యా. చూ. వెదురుబొంగు. వెదురుపొదకు పెరిగిన గడ; పేదరిపనికి ఉపయోగ పడుతుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి దూలమంత మందంవరకు లావుఉంటుంది; మొదట లావుగాఉండి పోసుపోసు నన్నమవుతుంది; మూరకొక కణుపు చొప్పున ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్నిచీల్చి చేట, జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చనిగడ నిచ్చెన, చేతికర్ర మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 4. (కో. 16); 2. పొడుగాటి వెదుకర్ర; ఏతాం తోడ దానికి పనికొస్తుంది. (కో. 28).

డంప: 1. పర్యా. చూ. ఖానా(1). వెదురుగడలు

నిలవ చేయడానికి చేసిన కట్టుబడి; రెండుగజాల ఎడంలో రెండుగడలు (లేదా సరుగుడుకర్రలు) పాతి వాటికి ఎదురుగా గజంఎడంలో మరోరెండు గడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) పాతి అనాలిగింటి పై చివర్లను కలుపుతూ అడ్డంగా మూడుగడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) కట్టి ఒకవైపు ఖాళీ ఉంచుతారు; ఖాళీఉన్న వేపునుంచి గడలుదూర్చి నిలబెడతారు; ఖాళీవేపును గొలుసుతోగాని గడతో గాని మూసి తాళం గూడా వేసుకోవచ్చు (తె. 22); 2. చూ. గడమంచం. (తె. 12, 26).

గడమంచం: ఉ. గడె—; రూ. గడంప(2). పక్క బుట్టలు మొ॥ పెట్టుకోడానికి చేసిన చిన్న వెదురు మంచం. చూ. చిత్రం. 109. (కో. 8; తె. 8).

గడి: పర్యా. చూ. కంత(2). గళ్ళతడక (=బద్దలతో గళ్ళుగళ్ళుగా కట్టినతడక) తయారీలో బద్దలమధ్య వచ్చేసందు; కొన్నిటికి చతురస్రాకారంలోనూ కొన్నిటికి డైమన్ ఆకారంలోనూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 98 చ. 1. (తె. 8).

గడుసు: (విణ) ఉ. గెడుసు; గట్టి; వెదురుగడపేడు తీసేటప్పుడు సులువుగా రాకుండా (గట్టిగా) ఉన్నప్పుడు వారేమాట (తె. 17).

గడుసుకణుపు: ఉ. గడుసు—; పర్యా. చూ. గంటి గనుపు(1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మమొదలు; కొమ్మఉరువునుబట్టి కొన్నిటికి పెద్దగానూ కొన్నిటికి చిన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9. 1. (రా. 7).

గడుసుగడ: ఉ. —గెడ; పర్యా. చూ. గడుసుబొంగు. పెరుసైన వెదురుకర్ర; పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కడి కక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టలు, కొండలు, గట్టమీదా మొలుస్తుంది; తడకబద్దలకూ గుడిసెల కట్టుబడికి పనికొస్తుంది. (కో. 18).

గడుసుగనె: ఉ. గడుసు—; పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు కనిపించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మలావుగా ఉండడం వల్లగాని ఒకేచోట రెండుమూడు కొమ్మలు పెరగడం వల్లగాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్దగుర్తు పడుతుంది; ఇలాటి కణుపుఉన్న వెదురుగడను చీల్చడంకష్టం. (తె. 10).

గడుసుబొంగు: ఉ. గడుసు—, గెడుసు—; రూ. గరుసుబొంగు; పర్యా. కటుకుబొంగు, కడ్డివెదురు, కర్కకట్టె, కాకివెదురు(4). గడుసుగడ, గడ్డమోడు

బొంగు, గడ్డుకర్ర, దెప్పకర్ర, బిరుసుబొంగు, బిరుసువెదురు, బెట్టువానం, బెండుకర్ర (2). పెళుసైన వెదురుకర్ర; పేడుతీసేటప్పుడు ఎక్కడి కక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టలు, కొండలు, గట్ల మీదా మొలుస్తుంది; తడకబద్దలకూ గుడిసెల కట్టుబడికీ పనికొస్తుంది. (తె. 7, 21, 23; రా. 7).

గడ్డ: 1. పర్యా. గొప్ప. ఎత్తుమీదఉన్న భూమి. (తె. 15); 2. పర్యా. చూ. వెదురుగడకు భూమి లోపల వేళ్ళతో సహాఉన్నదుంప; వెదురుగింజ భూమిలోపడిన తరవాత దుంప ఏర్పడుతుంది; ఇది కొంచెం గుండ్రగానూ లావుగానూ ఉంటుంది; దీంట్లోచే వెదురుమొక్క మొలుస్తుంది; దీనినుంచి ఒక తల్లివేరూ కొన్నిపిల్లవేళ్ళూ భూమిలోకి పారతాయి. (కో. 9; తె. 6, 17, 18, 19, 23, 26); 3. పర్యా. చూ. మూపురం. మేదరికత్తి వెన్ను (చూ.) పడునంచువైపు వంపు దిరిగిన భాగం చూ. చిత్రం 12 జ. 4. (తె. 7); 4. పర్యా. చూ. బొద్దె (3). విననగర్ర గొట్టం (= కాదకుతోడిగింది) జారిపోకుండా కాదచివర ఉబ్బెత్తుగా ఉండేభాగం; వెదురుబద్ద కణుపును చెక్కకుండా ఉబ్బెత్తుగా విడిచిపెడతారు. చూ. చిత్రం 31 త. 3. (తె. 18).

గడ్డబొంగు: వేళ్ళతోసహా పీకిన వెదురుగడ. (తె. 8). గడ్డం: ఉ. గెడ్డం; 1. పర్యా. కవులు (2), బొద్దె (3). మేదరికత్తికి కాదవేపునుంచి పడును మొదలైనవోటి ఉన్న మొన. చూ. చిత్రం 12 జ. 5. (కో. 3, 11, 15-18); 2. పర్యా. అంబుగడ్డం. అం (చూ.) పడగ వెడల్పుగా ఉన్నచోట వంపుదిరిగిన భాగం; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (కో. 6); 3. ఏరకలి కొడవలికాద వంపుదిరిగిన మొదటిభాగం; దీని తరవాత పడును ఉంటుంది. (రా. 9); 4. పర్యా. చూ. బొద్దె (3). విననగర్రగొట్టం (= కాదకుతోడిగింది) జారిపోకుండా కాదచివర ఉబ్బెత్తుగా ఉండేభాగం; వెదురుబద్ద కణుపును చెక్కకుండా ఉబ్బెత్తుగా విడిచిపెడతారు. చూ. చిత్రం 31 త. 3. (కో. 10).

గడ్డమోడుబొంగు: పర్యా. చూ. గడుసుబొంగు. పెళుసైన వెదురుకర్ర; పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కడి కక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టలు, కొండలు, గట్ల మీదా మొలుస్తుంది; తడక బద్దలకూ గుడిసెల కట్టుబడికీ పనికొస్తుంది. (కో. 9).

గడ్డి: (< కడ్డి). పర్యా. చూ. బద్ద (4). విననగర్ర తట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒకఅంచు వెంటడి అను

ర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టంతోడిగే బద్దకు చివరగొట్టం జారకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 బ. 2. (రా. 1).

5 గడ్డిగంప: పర్యా. గడ్డిమానె. వెదురుబద్దలతో రెండు మూరల వెడల్పూ మూరెడు ఎత్తూపెట్టి అల్లినగంప; దీంట్లో గడ్డి వేసుకొస్తారు. (కో. 6).

గడ్డిగాడి: పశువులు కట్టేచోట గడ్డి వెయ్యడానికి ఏర్పరిచిన చోటు. (కో. 27).

10 గడ్డిచీపురు: ఉ. - చీపురు; ఇల్లు ఊడ్చుకోడానికి గడ్డితో కట్టిన చీపురు; మొదెంగడ్డి, నునుగడ్డి మొ॥ రకాల గడ్డి దీనికి వాడతారు; చీపురు పొడుగ్గా ఉంటుంది. (తె. 21).

గడ్డిబుట్టు: పర్యా. కొల్లూ, గాడితట్ట, మేతజల్ల, సెంగేరిగంప. పశువులకు గడ్డి వేయడానికి వాడే పెద్దగంప; అడుగున వెడల్పు తక్కువుండి పోసు పోసు మూతి విశాలమవుతుంది; గడ్డికింద వేస్తే పశువులు తొక్కుతాయని దీంట్లో వేస్తారు. చూ. చిత్రం 31. (కో. 10, 15, 16)

20 గడ్డిమానె: ఉ. - మాని; పర్యా. గడ్డిగంప. వెదురు బద్దలతో రెండుమూరల వెడల్పూ, మూరెడు ఎత్తూ పెట్టి అల్లినగంప; దీంట్లో గడ్డి వేసుకొస్తారు. (కో. 28).

గడ్డుకర్ర: పర్యా. చూ. గడుసుబొంగు. పెళుసైన వెదురుకర్ర; పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కడికక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టలు, కొండలు, గట్ల మీదా మొలుస్తుంది; తడక బద్దలకూ గుడిసెల కట్టుబడికీ పనికొస్తుంది. (కో. 15).

గణ: చూ. కణుపు. (కో. 15).

30 గణకురచగడ: ఉ. - కుర్రగెడ; పర్యా. చూ. కురచగనెబొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న చాలా తక్కువ ఎడముందే వెదురుగడ; మేదరి పనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తడక, నిచ్చెన మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 15).

35 గణబద్ద: చూ. గనెబద్ద. (కో. 15).

గణబారుగడ: ఉ. - గెక; పర్యా. చూ. నిడుపు (గనె) బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుగాని అంతకన్న ఎక్కువగాని ఎడమున్న వెదురుగడ; దీన్నించి తీసినపేడు జల్లెడ, చేత మొ॥వాటి అల్లకానికి పనికొస్తుంది. (కో. 15).

40 గణుపు: 1. చూ. కణుపు. (కో. 15; రా. 7); 2. (-చేక్కు). చూ. గనుపు (3); సేముకర్రకు

అక్కడక్కడ ఉండే హద్దు; కణుపు. (కో. 12; తె. 22).

గంటు: ఒకే కుదురుకు పెరిగిన మూడునాలుగు గడ్డి పోచల సమూహం. (తె. 21).

గంటుకుడక: ఉ. -కుడక; కొబ్బరికుడి (కుడక)లో సగం; బోర్లిస్తే గంటమాదిరిగా ఉంటుంది. (తె. 21).

గంటల్లోదిబ్బంగు: అసిఫాబాద్ అడవిలో గంటల్లోది అనే లోయలో పెరిగిన వెదురుగడ; మెత్తగా ఉంటుంది; పేడు బాగా వస్తుంది. (తె. 23).

గంటి: ఉ. గెంటి, గొంటు 1. పర్యా. చూ. గంటి బద్ద (1). గంటిగనుపు గుర్తు (వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేస్తే మిగిలే కొమ్మగుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండువస్తాయి, ఇది కర్రకూ నిలువులకూ పనికొస్తుంది; అడవి ప్రాంతంవాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (కో. 6, 7, 10, 15, 26); 2. పర్యా. చూ. బొడ్డె (1). వెదురుబద్దకు పల్లపుభాగంలో ఉండే కణుపు; ఎత్తుగా ఉంటుంది; కత్తితో చెలిగేస్తారు. (రా. 6); 3. చూ. గంటు (1). (తె. 14); 4. చూ. గంటు (2). (కో. 7, 10, 11, 15, 16; తె. 6, 17, 26, 31; రా. 10).

గంటిగన: చూ. గంటిగనుపు (1). (తె. 18).

గంటిగనుపు: ఉ. గంటిగనుపు, గంటిగెనుపు, గెంటి గెనుపు, గెంటిగెనుపు; రూ. గంటిగన, గంటిగనె; పర్యా. కచ్చు, కన్ను (1), కన్నుగుంపు, గడుసు కణుపు, గంటు (1), గంటుగుంపు, గనుపు (5), గనుపుకణ్ణు, గుంపు (1), చిట్టె (3), చిల్ల (2), నుచ్చుగుంపు, పిట్టకనుపు, పెట్టగుంపు, పెంట గుంపు, బల్ల, బుడుపు (1), బొడుసు (1), బొడ్డు (1), బొడ్డుగన, బొడ్డుగుంపు, ముచ్చు, ముడి (3), ముడిగంటు, ముడిగనుపు, రిల్ల, లాక (1). వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువును బట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9. 1. (కో. 3, 5, 6, 8, 13, 14, 17, 18; తె. 13; రా. 10); 2. పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు కనిపించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మ లావుగా ఉండడంవల్లగాని ఒకేచోట రెండుమూడు కొమ్మలు పెరగడంవల్లగాని పొటిని నరికిప్పుడు పెద్ద గుర్తు కలుగుతుంది; ఇలాటి కణుపుఉన్న వెదురుగడను

చీల్చడం కష్టం. (కో. 2).

గంటిగనె: చూ. గంటిగనుపు (1). (తె. 7).

గంటిచెక్క: ఉ. -పెక్క; పర్యా. చూ. గంటిబద్ద (1). గంటిగనుపు గుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేస్తే మిగిలే కొమ్మగుర్తు) ఉన్న వెదురు బద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండువస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలువులకూ పనికొస్తుంది; అడవిప్రాంతంవాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (తె. 5).

గంటిడబ్బు: చూ. గంటిబద్ద (1). (తె. 6).

గంటిదబ్బు: ఉ. గంటు - గెంటి -; చూ. గంటి బద్ద (1). (కో. 2, 3, 7, 10; తె. 2-4, 7, 12; రా. 2, 3, 9, 11).

గంటిపలుకు: గంటిబద్దనుంచి చీల్చి తీసిన నిలువు; చూ. పలుకు. (కో. 10).

గంటిపేడు: పర్యా. చూ. గంటిపే. గంటిబద్దనుంచి తీసినపేడు; ఇది జల్లెడ, చేట మొ॥ అల్లడానికి పనికిరాదు; మోటువస్తువులు అల్లడానికి పని కొస్తుంది. (రా. 5).

గంటిబద్ద: ఉ. గంటు -, గంటె -, గెంటి -; 1. రూ. గంటిబద్ద, గంటిదబ్బు; పర్యా. అండు దబ్బ (1), కచ్చుబద్ద, కండదబ్బ (3), కన్నుబద్ద, గంటి (1), గంటిచెక్క, గనుపు (8), గనె (3), గనెబద్ద, గుంపు (4), గుంపుబద్ద, గెండుతునిగ, చిల్ల బద్ద, దుగిరందబ్బ, పెట్టగుంపుబద్ద, పెనబద్ద, పెంటిబద్ద, పోకు, బొడుసు (2), బొడిబద్ద, ముడిబద్ద, వాగగల్ (1). గంటిగనుపుగుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరికేస్తే మిగిలే కొమ్మగుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండువస్తాయి, ఇది కర్రకూ నిలువులకూ పనికొస్తుంది; అడవిప్రాంతం వాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (కో. 6, 8, 8-11, 13, 18-18, 25, 29-31; తె. 7, 10, 13, 14, 17-19, 22, 26-28, 31; రా. 8); 2. ఉ. గంటు -; రెండుగంటిగనుపు (చూ.) ల మధ్యనుంచి తీసిన వెదురుబద్ద. (కో. 19-21).

గంటి నె: (< గంటి + ఈనె) ఉ. గంటి నె; పర్యా. కన్నుపేడు, గంటిపేడు. గంటిబద్దనుంచి తీసినపేడు; ఇది జల్లెడ, చేట మొ॥ అల్లడానికి పనికిరాదు; మోటువస్తువులు అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 21, 31).

గంటు: 1. రూ. గంటి (3). పర్యా. చూ. గంటి గనుపు (1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు;

కొమ్మ ఉరువునుబట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9. 1. (తె. 3, 12; రా. 9); 2. చూ. గంటి(4); పర్యా. చూ. కణుపు. వెదురుగడకు అక్కడక్కడ ఉండే హద్దు; గడచుట్టూ ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది; అంతమేరకు లోపలిభాగం మూసేస్తుంది; పర్యం; ఇక్కడ కొమ్మవేస్తుంది. చూ. చిత్రం 4. 3. (తె. 4; రా. 11).

గంటుగుంపు: పర్యా. చూ. గంటిగనుపు(1). వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మమొదలు; కొమ్మఉరువును బట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9. 1. (కో. 29, 31).

గంట్లెదురు: (< ? గంటు + ఎదురు) పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు(1). లోపల ఏమాత్రం బోలులేకుండా పూర్తిగా కండపట్టిఉన్న గట్టి వెదురుకర్ర; సుమారు మూడు నాలుగుగుళాల లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికిరాదు; నిచ్చెనమెట్టు, గుతపకర్ర, గైకట్టె, మంచంపట్టె మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది. (రా. 2).

గండంగి: చూ. కొండెంగ. (కో. 2, 3).

గండంగికాటుబొంగు: పర్యా. చూ. కొండెంగమెట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగుదల అగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగుళాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తల మొండిగా ఉంటుంది. (కో. 2).

గండంగిమోటుకర్ర: పర్యా. చూ. కొండెంగమెట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తల కొరికేయగా పెరుగుదల అగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడు గుళాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తల మొండిగా ఉంటుంది. (కో. 9).

గండి: 1. పర్యా. చూ. కంత (1). జల్లెడ అడుగు అల్లకంలో పేళ్ళమధ్యఉన్న నన్నని ఎడం; జల్లించు కొనేటప్పుడు నూకలు మొ॥ కంతలగుండా కిందికి దిగిపోతాయి. చూ. చిత్రం 30 క. 2. (రా. 8, 8, 10, 11); 2. పర్యా. చూ. ఖానా (6). ఉయ్యాల అల్లకంలో అడుగుభాగంలోనూ పక్కలా బద్దల మధ్యవచ్చిన సందు; గడి. (రా. 11); 3. చాటు భదక అల్లకంలో పేడుకూ పేడుకూ మధ్యవచ్చే

నన్నటి సందు. (తె. 1); 4. పర్యా. చూ. కన్నె (3). ఈతబద్దతో అల్లిన ఉయ్యాల, కోళ్ళగంప మొ॥ వాటిలో గాలి ఆడేటందుకు వీలుగాపెట్టిన సందు. (రా. 8).

5 గండివిసనగర్ర: ఉ. గండిననగర్ర; పర్యా. చూ. జేలి విసనగర్ర. పేళ్ళమధ్య సందులు (జేతలు) వచ్చేటట్లు అల్లిన విసనగర్ర. చూ. చిత్రం 31 త. (రా. 8).

10 గండుచీమకాటుబొంగు: పర్యా. చూ. చీమపోటు బొంగు. చీమలు కొట్టినందువల్ల నలుపురంగువచ్చిన వెదురుగడ. (కో. 2).

గండ్లజల్లెడ: పర్యా. బొక్కల జల్లెడ. పేళ్ళమధ్య సందులు (కండ్లు) పెద్దగా ఉండేటట్లు అల్లిన జల్లెడ; బియ్యంలో నూకలు తియ్యడానికి వాడతారు. (రా. 8-10).

15 గండ్లతడక: ఉ.-తడక; 1. పర్యా. చూ. జేల తడక (1). వెదురుబద్దలు ఎడం ఎడంగాపెట్టి మేకులుకొట్టి తయారుచేసిన తడక; బద్దనూ బద్దకూ మధ్య సందులు చతురస్రంగాగాని దైమన్ ఆకారంలోగాని ఉంటాయి; ఇళ్ళచుట్టూ ప్రహరీగోడ బదులు పెట్టుకొంటారు. (తె.1; రా. 10); 2. బిలుకు (=పలచటి వెదురుబద్ద)లతో మధ్యమధ్య సందులు వచ్చేటట్లు అల్లిన తడక. (8, 11).

25 గండ్లబుట్టు: పర్యా. చూ. పూలబుట్ట (1). పూలు ఏరడానికి గుడికి తీసుకెళ్ళడానికి ఉపయోగించే బుట్ట; మామూలుగా దీనికి కమాన్ బద్ద (=పట్టుకోడానికి వీలుగా వంచితట్టిన వెదురుబద్ద) గడ్డే ఉంటాయి, చుట్టూ కళ్ళు (కంతలు) పెడతారు; కొన్ని మరచెంబు ఆకారంలోనూ కొన్ని చిన్న బొక్కెన ఆకారంలోనూ కొన్ని ఎత్తుపళ్ళెం ఆకారంలోనూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి మూతకూడా ఉంటుంది. (రా. 10).

35 గండ్లవిసనగర్ర: పర్యా. చూ. జేలి విసనగర్ర. పేళ్ళ మధ్య సందులు (జేతలు) వచ్చేటట్లు అల్లిన విసన గర్ర; చూ. చిత్రం 31 త. (రా. 10).

గతుకులు: (బహు.) హెచ్చుతగ్గులు; మిట్టపల్లాయి. (రా. 9).

గదమముల్లు: ఉ. గడ్మ-; చూ. గవదముల్లు. (తె. 18).

40 గదులపెట్టె: అరలరలుగా ఉండే పెట్టె; కొన్నిటికి మధ్యన పెద్ద అరా దానిచుట్టూ తొమ్మిది చిన్న అరలు ఉంటాయి. (కో. 18, 23, 25, 26).

గద్దె: 1. పర్యా. చూ. కుతికె (1). మేదరిక త్రికి పనును భాగమూ కాదా కలిసినచోట వంపుదిగిన భాగం. (కో. 30); 2. పర్యా. కుదురు (4), పాదం (2), మట్టు (3); కాయితాలబుట్ట, చేతిబుట్ట, పూలబుట్ట, కంతబుట్ట మొ॥ నేలమీద నిలబడడానికి వీలుగా అల్లిన అడుగుభాగం; కొంచెం ఎత్తుగా సమతలంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 1. (తె. 4, 10, 14, 17-22, 24, 26).

గద్దెగుల్ల: పర్యా. చూ. పూలబుట్ట (1). పూలు ఏర దానికి గుడికి తీసుకెళ్ళడానికి ఉపయోగించే చిన్న బుట్ట; మామూలుగా దీనికి కమాన్ బద్దా (= పట్టుకో దానికి వీలుగా వంచకట్టిన వెదురుబద్ద) గద్దె ఉంటాయి; చుట్టూకళ్ళు (కంతలు) పెడతారు; కొన్ని మరచెంబు ఆకారంలోనూ కొన్ని చిన్న బొక్కెన ఆకారంలోనూ కొన్ని ఎత్తుపల్లెం ఆకారంలోనూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి మూతకూడా ఉంటుంది. (తె. 24).

గద్దెబుట్ట: పర్యా. చూ. పూలబుట్ట (1). పూలు ఏర దానికి గుడికి తీసుకెళ్ళడానికి ఉపయోగించే చిన్న బుట్ట; మామూలుగా దీనికి కమాన్ బద్దా (= పట్టుకో దానికి వీలుగా వంచకట్టిన వెదురుబద్ద) గద్దె ఉంటాయి; చుట్టూకళ్ళు (కంతలు) పెడతారు; కొన్ని మరచెంబు ఆకారంలోనూ కొన్ని చిన్న బొక్కెన ఆకారంలోనూ కొన్ని ఎత్తుపల్లెం ఆకారం లోనూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి మూతకూడా ఉంటుంది. (తె. 8-10).

గన: ఉ. గనె; 1. చూ. కణుపు (తె. 18, 23, 29, 30); 2. చూ. కనుపు (2). (కో. 28, 29; తె. 31); 3. పర్యా. చూ. బొడ్డె (3). విననగర గొట్టం (= కాడకు తొడిగింది) జారిపోకుండా కాడ చివర ఉబ్బెత్తుగా ఉండేభాగం; వెదురుబద్ద కణు పును చెక్కకుండా ఉబ్బెత్తుగా విడిచిపెడతారు. చూ. చిత్రం 31 త. 3. (తె. 29).

గనకర్ర: ఉ. గని-; గెన-; చూ. గనుపుకర్ర. (కో. 21, 28).

గనకురచ: ఉ. -కుర్రు. గనికుర్రు; పర్యా. చూ. కురచగనుపు. వెదురుగడ కణుపులమధ్య తక్కువ ఎడమున్న భాగం; జేనెరు బెత్తెడుకన్న తక్కువ ఉంటుంది. (కో. 11, 17, 21).

గనగనబద్ద: పర్యా. గనబారు (2), మయానబద్ద. రెండు కణుపుల మధ్యభాగం (చూ. గన) నుంచి తీసిన వెదురుబద్ద. (కో. 17).

గనపలుకు: గంటిబద్ద (చూ.) నుంచి తీసిన వెదురు పేడు; మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది, బండిజల్లలా మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 18).

5 గనపిచ్చె: ఉ. గనిపిచ్చె; పర్యా. చూ. మూరగనుపు. వెదురుగడ కణుపులమధ్య మూరెడు ఎడమున్న భాగం. (రా. 2).

గనబద్ద: చూ. గనెబద్ద. (కో. 18).

10 గనబారు: 1. పర్యా. చూ. గనసాగుడు. వెదురుగడ కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న ఎక్కువ ఎడమున్న భాగం. (కో. 10, 13); 2. పర్యా. చూ. గనగన బద్ద. రెండు కణుపుల మధ్యభాగం (చూ. గన) నుంచి తీసిన వెదురుబద్ద. (కో. 17).

15 గనబారుకర్ర: పర్యా. చూ. గనసాగుడు. వెదురుగడ కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న ఎక్కువ ఎడమున్న భాగం. (కో. 10).

గనసందు: ఉ. గన్నందు; చూ. గనుపుసందు. (తె. 18, 30).

20 గనసాగుడు: పర్యా. గనబారు (1), గనబారుకర్ర, గనసాగుడుకర్ర, గనసాపు, గనెసాగుడుగనె, పొడుపిచ్చె, బారుగణుపు, బారుదూరం సాగుడు, సాగుడుగనుపు. వెదురుగడ కణుపులమధ్య మూరెడు కన్న ఎక్కువ ఎడమున్నభాగం. (కో. 8, 11, 13, 14, 17, 18; తె. 31).

25 గనసాగుడుకర్ర: పర్యా. చూ. గనసాగుడు. వెదురు గడకణుపుల మధ్య మూరెడుకన్న ఎక్కువ ఎడమున్నభాగం. (కో. 10).

గనసాగుడుపేడు: రెండు కణుపులమధ్య ఎడం(గన) ఎక్కువగా ఉండే వెదురుగడనుంచి తీసినపేడు. (కో. 16).

30 గనసాపు: పర్యా. చూ. గనసాగుడు. వెదురుగడ కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న ఎక్కువ ఎడమున్న భాగం. (కో. 18).

గనికె: ఉ. గెనికె; చూ. కణుపు. (తె. 1).

35 గనుపు: ఉ. గన్ను గెనుపు, గెన్ను, గైన్ను, గైన్ను, గైంపు; 1. చూ. కణుపు. (కో. 1-13, 16-18; తె. 1-2, 6-7, 9, 13, 15, 27, 31; రా. 1-5, 8-10); 2. పర్యా. చూ. బొడ్డె(1). వెదురుబద్దకు పల్లపుభాగంలో ఉండే కణుపు; ఎత్తుగా ఉంటుంది; కత్తితో చెలిగేస్తారు. (కో. 11, 12, 19); 3. చూ. గణుపు(2). (కో. 3); 4. చూ. కనుపు. (కో. 6, 12, 16-18; రా. 4, 5); 5. పర్యా. చూ. గంటి

గనుపు(1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువునుబట్టి కొన్నిటికి చిన్న గానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9. 1. (తె. 15, 16); 6. పర్యా. చూ. గంటిగనుపు గుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మనరికేస్తే మిగిలేకొమ్మ గుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండువస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అడవిప్రాంతంవాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (తె. 27); 7. పర్యా. చూ. బొడ్డె(9). విననగర గొట్టం (కాడకు తొడిగింది) జారిపోకుండా కాడచినర ఉబ్బెత్తుగా ఉండేభాగం; వెదురుబద్ద కణుపును చెక్కకుండా ఉబ్బెత్తుగా విడిచిపెడారు. చూ. చిత్రం 31 త. 3. (కో. 8, 11; రా. 2).

గనుపుకణ్ణు: పర్యా. చూ. గంటిగనుపు(1). వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువును బట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9. 1. (రా. 1).

గనుపుకర్ర: ఉ. గెన్ను -; రూ. గనకర్ర; పర్యా. చూ. నిడుపు(గనె) బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుగాని అంతకన్న ఎక్కువగాని ఎడమున్న వెదురుగడ; దీన్నించి తీసినపేడు జల్లెడ, చేట మొ॥ వాటి అల్లకానికి పనికొస్తుంది. (కో. 9, 12).

గనుపుపేడు: 1 పర్యా. చూ. జల్లెడపేడు. జల్లెడతట్టు (చూ.) అల్లడంకోసం మూ-గనుపు (రెండు కణుపులమధ్య మూరెడు ఎడంఉండే గడభాగం) గడనుంచి చీరినపేడు; కణుపులేకుండా మూరెడు పొడుగుంటుంది; చేట పేడుకన్న వెడల్పు తక్కువగా ఉంటుంది. (రా. 4); 2. పర్యా. విననగరపేడు. విననగర అల్లకంకోసం పొడుగు గనుపుల గల (మూరెడుగాని అంతకన్న పొడుగు గాని ఉన్న) వెదురుగడనుంచి తీసినపేడు; దీనికి మధ్యన కణుపుల గుర్తులుండవు (కణుపుల గుర్తులుంటే అల్లకం కుదరదు. (కో. 8, 10).

గనుపుబొడ్డు: ఉ. గెన్ను ; పర్యా. చూ. బొడ్డె(1). వెదురుబద్దకు పల్లపుభాగంలో ఉండే కణుపు; ఎత్తుగా ఉంటుంది; కత్తితో చెలిగేస్తారు. (రా. 4).

గనుపునందు: ఉ. గెన్ను ; రూ. గననందు; గనె

నందు; పర్యా. కనుపు (2), గుడ్డు(1), నడికనుపు, పిచ్చె, పొబ్బ, వెదురుపిచ్చె. వెదురుగడకు రెండు కణుపుల మధ్యభాగం; కొన్నిటికి పొడుగునూ కొన్నిటికి పొట్టిగానూ ఉంటుంది. (కో. 6, 7; రా. 9).

గనుబ్బారుకర్ర: (< గనుపు + బారుకర్ర) పర్యా. చూ. నిడుపు(గనె)బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడు గాని అంతకన్న ఎక్కువగాని ఎడమున్న వెదురు గడ; దీన్నించి తీసిన పేడు జల్లెడ, చేట మొ॥ వాటి అల్లకానికి పనికొస్తుంది. (కో. 12).

గనుమతడక: ఉ. గన్వతడక, గన్వతడక్క; రూ. గల్వతడక; పర్యా. చూ. వాకిలితడక (1) గుమ్మానికి అద్దంగా తలుపుమాచిరిగా పెట్టే వెదురుతడక; మామూలుగా పూరిళ్ళకూ గుడిపెలకూ పెడతారు. (తె. 9).

గనె: ఉ. గెనె, గెనె; 1. చూ. కణుపు. (తె. 7, 8, 10, 12, 14-17, 18-22, 24-26); 2. చూ. కనుపు. (కో. 20, 30; తె. 9); 3. పర్యా. చూ. గంటి బద్ద (1). గంటిగనుపుగుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరికేస్తే మిగిలేకొమ్మ గుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండువస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అడవిప్రాంతం వాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 8. (తె. 21); 4. కణుపు; గడ్డిపోచకు మధ్యమధ్యన దుట్టూ ఉబ్బెత్తుఉండే భాగం; వెదురుకర్ర కణుపుమాదిరిగా ఉంటుంది; మొదెం గడ్డిపోచకు మరోపోచ పెరిగే చోట దుట్టూ ఇలా ఉంటుంది. (తె. 21).

గనెకటుకు: ఉ. కటుక్కు; కత్తికికూడా తెగనంత గట్టిగాఉండే వెదురుకణుపు. (తె. 27).

గనెకురచబొంగు: పర్యా. చూ. కురచగనెబొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న చాలా తక్కువ ఎడముండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తడక, నిచ్చెన మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (తె. 17, 28, 29).

గనెబద్ద: రూ. గణబద్ద, గనబద్ద; పర్యా. చూ. గంటి బద్ద (1). గంటిగనుపు గుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేస్తే మిగిలే కొమ్మగుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండువస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అడవి ప్రాంతంవాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (తె. 18, 20, 23, 24, 30, 31).

గనెనందు: చూ. గనుపునందు. (తె. 8-8, 20

26, 28).

గనెసాగుడుగనె: పర్యా. చూ. గనసాగుడు. వెదురు గడ కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న ఎక్కువ ఎడ మున్నుభాగం. (తె. 27).

గనెసాగుపేడు: వెదురుగడ కణుపులమధ్య మూరెడు కన్న ఎక్కువ ఎడమున్న భాగంనుంచి తీసినపేడు, దీన్ని జల్లెడ అల్లకానికి ఉపయోగిస్తారు; కణుపు గుర్తులున్న పేడు అల్లకానికి పనికిరాదు. (తె. 27).

గంతలల్లకం: (< గంతం + అల్లకం) మూడువరస తాళ్యతో మంచానికి నులక అల్లే విధానం. (రా. 5).

గన్నంగి చూ. కొండెంగ. (కో. 7).

గన్నంగిమోటు: పర్యా. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒక కం వెదురుగడ; లేత మొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తల కొరికేయగా పెరుగుదల అగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడు గజా పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడు తుంది; తల మొండిగా ఉంటుంది. (కో. 7).

గన్ను¹: ఉ. గెన్ను; చూ. కణుపు. (రా. 6).

గన్ను²: సమ్మెట; పెద్దనుత్తి. (తె. 14, 28).

గన్నుకామ: సమ్మెట (గన్ను) తూముకు తొడిగిన వెదురు కర్రముక్క. (తె. 28).

గబ్బితొర: వెదురుగవని కొరచీమలు మొ॥ కీటకాలు తొలవగా ఏర్పడిన రంధ్రాలు; పేడు చీల్చేటప్పుడు ఈ రంధ్రాలున్నచోట గడ విరిగిపోతుంది. (తె. 27, 28).

గబ్బితొరలబొంగు: పర్యా. గొగ్గితొరల బొంగు. తియ్యని గువ్వంకోసం గబ్బపురుగులు రంధ్రాలు చేసిన వెదురుగడ; గడ పెరిగినకొద్దీ రంధ్రాలు వెడల్పువుతాయి; చీరేటప్పుడు ఈ రంధ్రాల దగ్గర పేడు విరిగిపోతుంది. (తె. 22).

గబ్బిపురుగు: వెదురు మొక్కకు రంధ్రాలు చేసుకొని లోపలికిహరి తియ్యటికండ తినే ఒకరకం పురుగు. (తె. 22).

గంప: 1. ధన్యం మొ॥ పోసి పెట్టుకోడానికి మోసుకు వెళ్ళడానికి కూరగాయలు మోసుకెళ్ళడానికి వెదురు పేడుతో అల్లిన ఒకరకం పెద్దబుట్ట; ఆకారంలోనూ పైజులోనూ దీనిలో చాలా రకాలున్నాయి; కొన్ని కిందివైపుకంటే మీదివైపు వెడల్పుగా ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 47 క, త. (కో; తె; రా.); 2. ధన్యం పోసిపెట్టుకోడానికి మోసుకువెళ్ళడానికి వెదురుపేడుతో అల్లిన పెద్దగంప; దీనికి నిలుపు బండవు; మొత్తం పేడుతోనే చేత అల్లకంలా

అల్లుతారు; కింద నాలుగు మూలలుగానూ పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. (కో. 27, 28); 3. పర్యా. చూ. బియ్యం గడుగుబుట్ట. బియ్యం కడిగి గాలించిన తరవాత నీళ్ళు ఓడిపోవడానికి పోసిఉంచే బుట్ట; కొంచెం పలచగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద సన్నగా ఉండి పోసుపోసు వెడల్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కిందినుంచి మీదికి ఒకే తీరుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగుమూలలుగా ఉండి పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది; (దీన్ని చేటమాదిరిగా అల్లుతారు); సంతర్పణ వంటలకు వాడతారు; చూ. చిత్రం 48. (రా. 10); 4. పర్యా. చూ. జల్లిగంప (1). అన్నంగంజి వార్పడానికి సన్నటి పేళ్ళతో మధ్య సంచులుండేటట్లు అల్లినగంప; అన్న సంతర్పణ వంటలకు వాడతారు; చూ. చిత్రం 52. (కో. 17; రా. 10); 5. పర్యా. ఇరసగంప, వడ్లగంప. ఈత చువ్వంతో అల్లినగంప; గుల్లకన్న పెద్దది; ధన్యం పోసుకోడానికి ఎరువు చేరవేయడానికి వాడతారు (తె. 8, 11; రా. 8). 6. పర్యా. చూ. పుట్ట. చేపలు పట్టడానికి చెరువులోకి వెళ్ళే చిన్నపడవ; దీన్ని దొడ్డి (ఫ్రేమ్) వెదురుతో తయారుచేసి బయటినుంచి చుట్టూ తోలువేసి కుడతారు. (రా. 8).

గంపల్లకం (< గంప + అల్లకం) గంప అల్లే విధానం; నిలుపుచుట్టూ అడ్డపేళ్ళు తిరిగివచ్చేటట్లు గంప, బుట్ట మొ॥ అల్లుతారు. (రా. 2).

గరి: (బహు. గర్లు) ఉ. గరి; 1 పర్యా. కక్కు, కోర, గడి. వెదురుబద్ద అంచుకుండే పదును (కో. 11-14; 15, 18, 18; తె 17, 18 21); 2. వెదురుబుట్టకు పదునుగా ఉండే అంచు (తె. 21-23); 3 తాటి మట్టకుగాని గాజంగి మట్టకుగాని అంచులవెంట ఉండే రంపంపళ్ళలాంటి ముళ్ళవరస, జాగాపదును; చూ. చిత్రం 123. 2. (తె. 8); 4. తాటికమ్మకు పదునుగా ఉండే అంచు; పలచగా పళ్ళవరస మాదిరిగా, కమ్మకు రెండువైపులా ఉంటుంది. (కో. 13); 5. పర్యా. చూ. బొడుపు (2). ఈతకమ్మకున్న ఆకుతెంపిన తరవాత ఆకుతెగిన చోటవదే గుర్తు. (కో. 25); 6. చావలునేసే చేతి మగ్గంకర (- లావాటి వెదురుగడ)కు బెత్తేదేసి ఎడానికి ఒకటి చొ॥న చుట్టూపెట్టిన గాటు. ఈ గాటులో రాయికట్టిన తాడు ఇరికించి వేలాడగడతారు. (కో. 30).

గరిగిపీఠి: ఉ. - పీఠు; పర్యా. కట్టుచెర్ల. కట్టుపీఠు.

వెదురుబద్ద నున్నగా గీతేటప్పుడు వచ్చేత్తు. (కో. 15).

గరిగీయు: (క్రి.) పర్యా. గరిబట్టు. వెదురుబద్దకు పదునుగా ఉండే అంచు(గరి) కత్తితో నున్నగా గీకడం (కో. 13, 15, 16, 18).

గరిదెగు: (క్రి.) పదునుగా ఉండే వెదురుబద్ద అంచు (గరి) తగిలి చెయ్యితెగడం. (కో. 15, 16, 18).

గరిపీచు: ఉ. - పీచు; వెదురుబద్దకు పదునుగా ఉండే భాగాన్ని (గరి) కత్తితో గీసేస్తే వచ్చేత్తు. (కో. 15).

గరిబట్టు: (క్రి.) పర్యా. గరిగీయు. వెదురుబద్దకు పదునుగా ఉండే అంచు (గరి) కత్తితో నున్నగా గీకడం. (తె. 17).

గరిబొవు (క్రి.) ఉ. గరిబోవు; వెదురుగడ బలహీనమై పోవడం. (కో. 6).

గరిసె: ఉ. గరిశె; 1. పర్యా. చూ. బండిజల్ల(1). ఎరువు మొ॥ పోసుకొని రావడానికి బండిమీద వేసే వెదురుతడక; అడుగు పక్కలూ ముందుభాగమూ మూసి ఉంటాయి; వెనకాలా పైభాగమూ తెరిచి ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 32. (కో. 28); 2. పర్యా. చూ. బండిజల్ల(2). ఎరువు మొ॥ చేరవేయడానికి బండిమీద పరిచేతడక; ఈతపేళ్ళతో అల్లుతారు. (కో. 25).

గరుసుబొంగు: ఉ. గర్సు -; చూ. గదుసుబొంగు. (రా. 11).

గరేగూడి: పర్యా. చూ. కోళ్ళపార్సెల్ గంప. వ్యాపారం చేసేవాళ్ళు కోళ్ళను తీసుకుపోవడానికి వాడే వెదురు లేదా ఈతపేళ్ళగంప; జేనెడుఎత్తు గజంవ్యాసంతో గుండ్రంగా ఉంటుంది; కోళ్ళను లోపలికివేయడానికి పైన తెరిపి ఉంటుంది; కొన్ని ఇదే రూపంలో ఇంకా ఎత్తుగా ఉంటాయి; మరికొన్ని జేనెడున్నర వెడల్పూ రెండుమూరల ఎత్తు ఉంటాయి. (కో. 26).

గర్జ: ఒకరకం తీపివంటకం; కజ్జికాయ(లు). (తె. 15).

గర్భతాడు: మోటమోతులో బయటికి కనిపించకుండా లోపలినుంచి పొడుగునా ఉండేతాడు; బయటికి కనిపించే (నాలుగు) తాళ్ళకన్న సన్నగా ఉంటుంది. (తె. 9).

గర్రన: (క్రి. విణ.) గట్టిగా; బిరుగా; జల్లెడ అల్లకంలో అడుగు (చూ.) మీదగుండ్లు (చూ.) గుండుమీద మందంకర్ర(చూ.) పెట్టి ఆ మూడింటిపి కలిపి గట్టిగా కడతారు. (రా. 9).

గర్లుదిడ్డు: (క్రి.) పర్యా. గర్లుదీయు. తాటిమట్టకుగాని

గాజంగిమట్టకుగాని అంచువెంట ఉండే ముళ్ళను (గరులు) కత్తితో గీకడం. (తె. 9).

గర్లుదీయు. (క్రి.) పర్యా. గర్లుదిడ్డు. తాటిమట్టకుగాని గాజంగిమట్టకుగాని అంచువెంట ఉండే ముళ్ళను (గరులు) కత్తితో గీకేయడం. (తె. 9).

గలుమ: రూ. గల్మ(2). పర్యా. తోవ, మూతి(2), మొత్త(4), రంధ్రం. కోళ్ళగూడులోకి కోళ్ళను వేయడానికి పెట్టినకంత. చూ. చిత్రం 65 ప. 3. (తె. 8, 23).

10 గలుమతడక: పర్యా. మూత(4), మూతతడక(1). మొత్తతడక(2). కోళ్ళగూడు కంతనుమూసే చిన్న వెదురుతడక; సుమారు జేనెడేసిపొడుగు వెడల్పూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 65 ప. 4. (తె. 23).

15 గల్మ: (< గలుమ) 1. పర్యా. చూ. బొక్క (2). గొర్రెపిల్లల గూడులోకి పిల్లల్నివేయడానికి ఉంచిన నందు; అల్లేటప్పుడు ఒక గొర్రెపిల్లపట్టేంత నందు వదులుతారు. చూ. చిత్రం 77. 4 (తె. 29); 2. చూ. గలుమ. (తె. 8); 3. చాటుతడకకుండే దారి (కంత) (తె. 29); 4. పర్యా. చూ. దారి. ఈతబద్దలతో అల్లిన కోళ్ళగూడులోకి కోళ్ళను వేయడానికి పెట్టిన ద్వారం. (తె. 8).

గల్మతడక: చూ. గనుమతడక.

గళ్ళచాప: ఉ. - సాప; గళ్ళుగళ్ళుగా నేసిన తుంగ చాప. (కో. 3).

25 గళ్ళతడక: పర్యా. చూ. జేలికమాన్ తడక. పైఅంచు (కమాన్) పొడుగునా చూరెడుమొదలు గజం వెడల్పువరకు గళ్ళుగా జేలిలున్న తడక; తడకలతో కట్టిన ఇంటి ముందుభాగంలోగాని వరండాకు అడ్డంగాగాని తలుపుతోనహా అమరుస్తారు. చూ. చిత్రం 38 చ. (కో. 23).

30 గవదముల్లు: రూ. గదమముల్లు; పర్యా. చూ. దవడ ముల్లు. ఈతమట్ట మొదటిభాగంలో ఉండే ముల్లు; దబ్బనంలా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 10.1. (రా. 8).

గాజంగిగదుమ: ఉ. - గదుమ; గాజంగిమట్టలు గుడి గుచ్చినట్లుగా పెరిగిన గాజంగి గుమ్మి. (తె. 9).

35 గాజంగిమట్టు: 1. గాజంగి గదుమనుంచి కోసితీసిన మట్ట; సుమారు బెత్తెడుమీద రెండువేళ్ళ వెడల్పు గానూ వేతెడు మందంగానూ గజం పొడుగ్గానూ ఉంటుంది; మొదట వెడల్పుగానూ మధ్య ఇంకా వెడల్పుగానూ పోసుపోసు చివర కోసుగానూ ఉంటుంది; అంచులకు రంపంముళ్ళలాంటి ముళ్ళు ఉంటాయి చివర దబ్బనంలాంటి ముల్లుంటుంది.

(తె. 9); 2. తుంగ (జమ్మ) చాప నేతలో నిలుపుకు అవసరమైన నారపోచలు తీసే గాజంగి మొక్కబుట్ట. (తె. 7).

గాజు: 1. వానె (చూ.) పేనిన తరవాత మొదలు పెట్టినచోటా పూర్తయినచోటా అతుకుమీద పురితో చుట్టిన చుట్టు; ఇలా వరసగా చుడతారు. (తె. 9); 2. తాటిపీపురు (పొరక) పిడిమించి పురితో చుట్టిన చుట్టు; గట్టిదనంకోసం ఇలా వరసగా చుడతారు. (తె. 9).

గాజులపల్లివెదురు: గాజులపల్లి ప్రాంతంనుంచి తెచ్చిన వెదురుకర్ర. (కో. 8).

గాజులపెట్ట: గాజులమ్మేవాళ్ళు గాజులపెట్ట తీసుకు వెళ్ళే బుట్ట; పొడుగు ఎక్కువ వెడల్పు తక్కువ ఉంటుంది. (కో. 23).

గాడి: వెదురుగడలను అడ్డంగాపేర్చి నిలవచేయడానికి ఏర్పాటుచేసిన చోటు; గోడకు గజం, అర్థగజం ఎడంలో రెండుమూడు చిన్నగుంజలు పాతి గుంజలకూ గోడకూమధ్య గడలు పేరుస్తారు. (కో. 8).

గాడితట్టు: పర్యా. చూ. గడ్డిబుట్ట. పశువులకు గడ్డి వేయడానికి వాడే పెద్దగుంజ; అడుగున వెడల్పు తక్కువుండి పోనుపోను మూతి విశాలమవుతుంది; గడ్డి కిందవేస్తే పశువులు తొక్కుతాయని దీంట్లో వేస్తారు. చూ. చిత్రం 91. (కో. 25).

గాదె: ఉ. గాడె, గాడి; 1. పర్యా. చూ. గుమ్మి (2). ఒకచోట స్థిరంగా ఉంచి పెద్దమొత్తంలో వడ్లు మొ॥ ధాన్యంపోసి పెట్టుకోడానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినది; సుమారు గజంఎత్తు ముప్పావు గజం నుంచి, గజంన్నర వరకు వెడల్పా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగు మూలలుగానూ పైన గుండ్రంగానూ, కొన్నిచోట్ల కిందినుంచి మీదికి గుండ్రంగానూ, కొన్నిచోట్ల కింద వెడల్పుగా గుండ్రంగానూ మధ్యన కొంచెం వెడల్పుగా ఉండి పోనుపోను మూసుకొచ్చే విధంగానూ, కొన్నిచోట్ల కింద గుండ్రంగానూ పోనుపోను పైన సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల దీనికి శిఖరంలాంటి కప్పు ఉంటుంది; రెండు బస్తాలనుంచి 12 బస్తాలవరకు ధాన్యంపట్టే పరిమాణంలో ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 14 క, ట. (కో. 1, 9, 8-10, 29, 27, 29, 30; తె. 2); పర్యా. తెర్నవడ్లు మొ॥ ధాన్యం నిలవ ఉంచుకోడానికి వెదురుబద్దలతో అల్లినది; ఇంటి ముందర గజం విస్తీర్ణంలో వృత్తాకారంగా మందం బద్దలుపాతి వాటిచుట్టూ బద్దలతో అల్లుకొచ్చి పూర్తయిన తరవాత చుట్టూ మన్ను మెత్తుతారు (తెలంగాణాలో దీన్నే పెద్దసైజులో అల్లుతారు; ఇలారం అంటారు; వరంవచ్చినా తడవకుండా పైన కప్పుతారు) (కో. 28); 3. పర్యా. ఇలారం (1). రెండుపుట్లనుంచి (పుట్టి - అరు క్వింటాళ్ళు) ఇరవై పుట్లదాకా ధాన్యం నిలవ ఉంచుకొనే పెద్దగుమ్మి (చూ. గుమ్మి); ఇంటి ముందుగాని ఇంటి ఆవరణలోగాని అడుగుమీదగాని స్థిరంగా ఉండేటట్లు అల్లుతారు; పుల్చేరుకట్టె, వావిలికట్టె, గువ్వదాడుకట్టె మొ॥ వాటితో దీన్ని అల్లుతారు; కొప్పులాగా దీనికి కప్పు ఉంటుంది. (తె. 14), 4. పర్యా. చూ. గుమ్మి (3). వడ్లు మొ॥ ధాన్యం నిలవచేసుకోడానికి ఈతచువ్వతో అల్లినది; గజంనుంచి రెండుగజాల వరకు చుట్టు కొలతా, ఐదడుగుల ఎత్తు ఉంటుంది; రెండుబస్తాల నుంచి ఇరవై బస్తాలవరకు ధాన్యం పడతాయి. (కో. 3; రా. 8, 9).

గాదెబుట్ట: ఉ. - బుట్ట; పర్యా. చూ. గుమ్మి (2). ఒకచోట స్థిరంగాఉంచి పెద్దమొత్తంలో వడ్లు మొ॥ పోసి పెట్టుకోడానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినది; సుమారు గజంఎత్తు ముప్పావు గజంనుంచి గజం న్నర వరకు వెడల్పా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగు మూలలుగానూ పైన గుండ్రంగానూ, కొన్నిచోట్ల కిందినుంచి మీదికి గుండ్రంగానూ, కొన్నిచోట్ల కింద వెడల్పుగా గుండ్రంగానూ మధ్య కొంచెం వెడల్పుగానూ ఉండి పోనుపోను మూసు కొచ్చే విధంగానూ, కొన్నిచోట్ల కింద గుండ్రం గానూ పోనుపోను పైన సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల దీనికి శిఖరంలాంటి కప్పు ఉంటుంది; రెండు బస్తాలనుంచి 12 బస్తాలవరకు ధాన్యంపట్టే పరిమాణంలో ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 74 క, ట. (తె 30).

గాబు: పర్యా. అవుజు. నీళ్ళు నిలవ ఉంచుకోడానికి సిమెంట్తోగాని మట్టితోగాని చేసిన పెద్దతొట్టి. (తె. 8).

గాబుమీదిమూతతడక: ఉ. - తడ్క; పర్యా. చూ. గోలెంమీది తడక. నీళ్ళ(తొట్టి)మీద మూతగావేసే తడక; తొట్టి అకారాన్నిబట్టి దీర్ఘచతురస్రంగానూ చతురస్రంగానూ గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. (తె. 8).

గాయిత్రీరూపము: పుల్లలుపుల్లలుగా ఉండే ఒకరకం తుంగతో నేసిన చాప. (కో. 3).

గాయత్రీరుతుంగ: పుల్లలుపుల్లలుగా ఉండే ఒకరకం తుంగ. (కో. 81).

గార: 1. చూ. గారు (2) (తె. 7); 2. చేట మొ॥ వాటి అల్లకంలో వచ్చే ఒకరకం డిజైను. చూ. చిత్రం 26. (కో. 2).

గారల్లకం: (< గారు + అల్లకం). పర్యా. హూల్లకం. చేట మధ్యభాగంలో ఒకరకం పువ్వులాంటి డిజైన్ వచ్చేటట్లు అల్లే విధానం; చూ. గారు. (కో. 2).

గారు: 1 చేట అల్లకంలో ఒకమూల అల్లి రెండో మూల అల్లకం మొదలు పెట్టేటప్పుడు అడ్డంగా వేసినపేడు (కో. 3, 5); 2. చూ. గార(1). చేట మొ॥వాటి మధ్య వెడల్పుభాగంలో నాలుగు చదరం డిజైన్లలో వచ్చే అన్నిటికన్న లోపల ఉన్న చదరం. చూ. చిత్రం 26. (తె. 10); 3. చేట అల్లకంలో మధ్యభాగంలో వచ్చేపువ్వులాంటి డిజైను. (కో. 2); 4. చేట అల్లకంలో నాలుగు మూలలా ఏటవాలుగావచ్చే నాలుగు పచ్చపేళ్ళు; మూలకొక గారు చొ॥న వస్తుంది. (కో. 5); 5. గూడ (చూ.) అడుగున రెండుమూలలకు మధ్య దొల్లగా ఉన్న భాగం. (తె. 30).

నారుగట్టు: (క్రి) చేట అల్లకంలో ఒక మూల అల్లి రెండోమూల అల్లడం మొదలుపెట్టేటప్పుడు ఒక పేడు అడ్డంగాపెట్టడం. (కో. 3, 5).

గారుచేట: ఉ. గారాట; పర్యా. బాసింగంచేట. మధ్య భాగంలో చదరంగా డిజైనువచ్చేటట్లు అల్లిన చేట. (తె. 7).

గాలపుకట్టె: పర్యా. చూ. గాలంబరిగె. చేపలు పట్టడానికి గాలంకట్టే వెదురుకర్ర; చిటికెనవేలెడు లావు ఉంటుంది. (తె. 21).

గాలపుచువ్వ: ఉ. - సువ్వ; పర్యా. చూ. గాలంబరిగె. చేపలుపట్టడానికి గాలంకట్టే వెదురుకర్ర; చిటికెనవేలెడు లావు ఉంటుంది. (తె. 29).

గాలపుసేడు: పర్యా. చూ. గాలంబరిగె. చేపలు పట్టడానికి గాలంకట్టే వెదురుకర్ర; చిటికెనవేలెడు లావు ఉంటుంది. (తె. 5).

గాలంబరిగె: పర్యా. గాలపుకట్టె, గాలపుచువ్వ, గాలపుసేడు. చేపలుపట్టడానికి గాలంకట్టే వెదురు కర్ర; చిటికెనవేలెడు లావు ఉంటుంది. (తె. 10, 19).

గాలించుకొను: (క్రి.) తుంగపోచలను కొనలు పట్టుకొని పైకివెత్తి జాడించడం; ఇలాచేస్తే చిన్న చిన్న పోచలు జారిపోయి అన్నీ ఒకేపైజా పోచలు మిగులుతాయి. (కో. 8).

గాలివాసం: గాలికి లేవకుండా ఈతగడ్డిమీద వేసే వెదురుకర్ర. (తె. 29).

గావు: పర్యా. ఆకు, దొడ్డి (3), వంపు (2). ఎరకలి కత్తి (కొడవలి)లో వంపుదిరిగి పడునుగా ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 113. 9. (తె. 13, 16, 20).

గింజలగంప: దాన్యంగింజలు పోసిపెట్టుకొనే వెదురు గంప (తె. 4).

గిడుగు: కామలేని చిన్నగొడుగు; ఎండావానలనుంచి తావుదలగా తలమీద బోపీలా పెట్టుకోడానికి వెదురు బద్దలతోచేసి పైన తాచేకు కప్పతారు. చూ. చిత్రం 88. (కో. 30).

గిద్దనరుకు: పర్యా. కన్ను (18); మేదనరుకు. వెదురుగడమొదలు కత్తితోకొట్టడంవల్ల గుండ్రంగా ఉండే నరుకు. (కో. 18).

గిద్దలూరుచొంగు: గిద్దలూరు ప్రాంతంలో దొరికే వెదురుగడ; పెళుసుగా ఉంటుంది. (కో. 8).

గిన్నెదురు: పర్యా. చూ. మల్లెం(పు)చొంగు. వెదురు గడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి స్తంభం లావువరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లుఉంటాయి; లోపల బోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటివానం మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొడకు ఉండడం వల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది. కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥ వాటిమీద మొలుస్తుంది. (రా. 9).

గిన్నెమోత: ఎరకలివాళ్ళ పెళ్ళిళ్ళకు డప్పులవాద్యం బదులు గిన్నె మోగించడం; అల్ప్యామినియం గిన్నెనుగాని ఇత్రడిగిన్నెనుగాని కట్టతో కొడతారు. (తె. 7).

గిరక: ఉ. గిర్క; చూ. గిలక (1). (తె. 8, 10, 13, 15).

గిరకపంకా: ఉ. గిర్క-పన్న; పర్యా. చూ. గొట్టం విసనగర్ర. సులువుగా తిప్పుకోడానికి వీలుగా వెదురుగొట్టం తొడిగిన విసనగర్ర; చూ. చిత్రం 91. ట. (తె. 10).

గిరకవిసనగర్ర: ఉ. గిర్క-ఇసనగర్ర; చూ. గిలక విసనగర్ర. (తె. 10).

గిర్ర: పర్యా. చూ. చార. గీటు; గీర; మామూలుగా పొడుగ్గా సాగినరేఖ; మేదరిపనిలో బొగ్గుతోగాని

<p>సుద్దముక్కతోగాని గుర్తుగా చిన్నగీట్లు పెట్టుకొంటారు. (తె. 6).</p>		<p>టప్పుడు జారకుండా పొందికగా ఉంటుంది; మొదటకు లేదా వంకెకూ కత్తిపదునుకూ మధ్య పేరుపెట్టి లాగుతూ గీకుతారు. (తె. 4, 21, 22; రా. 9).</p>
<p>గిలక: ఉ. గిల్క; 1. రూ. గిరక; పర్యా. చూ. గొట్టం (1). విననగర కాడకు తొడిగిన వెదురు గడముక్క; లోపల గుల్లగా ఉన్నది; విసురుకొనే టప్పుడు సులువుగా ఉండడానికి ఇది తోడుగుతారు. చూ. చిత్రం 91 ట. 1. (కో. 3, 5, 7, 8, 10-13, 26). 2. కొబ్బరికాయ మొదటిభాగంలో కాయను కప్పుకొని వేలాడే ఆకు. (కో. 25).</p>	<p>6</p>	<p>గీయు: (క్రి.) 1. పర్యా. గీకు(2). గీరు, చెక్కు(2), చెక్కేయు, జివ్వ, పైడు(1), సాపుచేయు. వెదురు బద్దగాని పేడుగాని కర్ర (= తీగలాంటి సన్నటి వెదురుచువ్వ)గాని కత్తితో నున్నగా గీకడం. (కో. 5, 23, 25 26, 28, 31; తె. 7); 2. పర్యా. చూ. చెలుగు. కత్తితో కొట్టడం; వెదురుగడ కణుపులదగ్గరి కొమ్మలనుగాని మొసవేలి ఉన్న ముక్కలనుగాని బొడుపులనుగాని సమానంగా కత్తితో చెక్కుతారు. (కో. 18).</p>
<p>గిలకవిననగర: ఉ. గిల్క-యిననగర, గిలకిననగర, గిల్కిననగర; రూ. గిరక విననగర; పర్యా. చూ. గొట్టం విననగర. సులువుగా తిప్పకోడానికి వీలుగా వెదురుగొట్టంతొడిగిన విననగర; చూ. చిత్రం 91 ట. (కో. 3, 7, 8, 11, 13, 26).</p>	<p>10</p>	<p>గీర: పర్యా. గీత(1). వెదురుగడ పగలగొట్టేటప్పుడు సుద్దిబద్దకూ గంటిబద్దకూ మధ్య కత్తితోపెట్టినగాటు. (తె. 16, 17, 19)</p>
<p>గిలాసబుట్టు. ఉ. -బుట్టి; నీళ్ళుతాగే గాజుగ్లాసు దాచి పెట్టుకొనే చిన్నబుట్టు; గ్లాసుపైజులో ఉంటుంది; దీనికి కమాన్ బద్దా (= పట్టుకోడానికి చిల కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా వంచికట్టిన వెదురుబద్ద) మూతా ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 87. (తె. 6, 8, 22).</p>	<p>15</p>	<p>గీరు: (క్రి.) పర్యా. చూ. గీయు(1). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని కర్ర (- తీగలాంటి సన్నటి వెదురు చువ్వ)గాని కత్తితో నున్నగా గీకడం. (తె. 3).</p>
<p>గిల్లు: (క్రి.) తుంచడం; దుసేరు తీగలకుందే పిల్లపంగలను తుంగపోవల చివరి కంకులనూ తుంచేస్తారు. (తె. 9; రా. 4).</p>	<p>20</p>	<p>గుచ్చుం: చూ. గచ్చుం. (తె. 23). గుచ్చు (క్రి.) రూ. కుచ్చు(2); పర్యా. చూ. దోపు(2). దూర్చడం; గంప, తడక మొ॥వాటి అల్లకంలో అంచుదగ్గర మిగిలిన నిలువులను వెనక్కిమడిచి అంచు లోపలికి దూరుస్తారు. (కో. 3, 5, 13, 15-22, 26).</p>
<p>గీకు: (క్రి.) 1. పర్యా. చూ. చెలుగు. కత్తితో కొట్టడం; వెదురుగడ కణుపుల దగ్గరికొమ్మలనుగాని మొసవేలిఉన్న ముక్కలనుగాని బొడుపులనుగాని సమానంగా కత్తితో చెక్కుతారు (తె. 24); 2. పర్యా. చూ. గీయు (1). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని కర్ర (తీగలాంటి సన్నటి వెదురుచువ్వ)గాని కత్తితో నున్నగా గీకడం. (తె. 8, 18, 22-24).</p>	<p>25</p>	<p>గుజురు: పర్యా. గుంజి, గుడ్డు(2). లేతకొబ్బరికాయలో ఉండే తెల్లటిపదార్థం, గుంజు; క్రమంగా గట్టిపడి కొబ్బరి అవుతుంది. (కో. 25).</p>
<p>గీత: 1. (-పెట్టు). పర్యా. గీర. వెదురుగడ పగల గొట్టేటప్పుడు సుద్దిబద్దకూ గంటిబద్దకూ మధ్య కత్తితో పెట్టినగాటు (కో. 5; 23); 2. పర్యా. చూ. చార. గీటు; గీర; మామూలుగా పొడుగ్గా సాగినరేఖ; మేదరివనిలో బొగ్గుతోగాని సుద్ద ముక్కతోగాని గుర్తుగా చిన్న గీట్లు పెట్టుకొంటారు. (తె. 22).</p>	<p>30</p>	<p>గుంజు: 1. పర్యా. దిమ్మ. పందిరి, కొట్టం, కళ్యాణ మంటపం మొ॥వాటి నిర్మాణంలో నేలలో పాతిన లావుపాటి వెదురుగడ చూ. చిత్రం 120. 1. (తె. 6, 26); 2. చాపనేతమగ్గానికి పక్కన పాతిన కొయ్యగూటం. (రా. 6).</p>
<p>గీతబట్టు: (క్రి.) ఉ. గీతపట్టు; పర్యా. దూగోడగుంజు, పేడుగీయు, పేడుచెక్కు(1). వెదురుపేడు నున్నగా గీకడం; బొద్దుభాగంవైపు పసరుభాగంవైపు - రెండు వైపులాగీకుతారు; పసరుభాగంవైపు గీకడంవల్ల అల్ల</p>	<p>35</p>	<p>గుంజుపలుపు: పశువును కట్టేటప్పుడు గుంజుకు తగిలించడానికి కన్నె(చూ.)కు ఒకచివర ఉండేతాడు; మెడవలుపుకన్న పొడుగుతక్కువ. (కో. 5). గుంజి: పర్యా. చూ. గుజురు. లేతకొబ్బరికాయలో ఉండే తెల్లటిపదార్థం; గుంజు, క్రమంగా గట్టిపడి కొబ్బరి అవుతుంది. (కో. 20). గుంజు¹: కలబంద పట్టునుంచి నారతీసేసిన తరవాత మిగిలే పచ్చటిపదార్థం. (కో. 3). గుంజు²: (క్రి.) పర్యా. ఇగ్గు. లాగడం; చేట, జల్లెడ మొ॥వాటికి కట్టుముంగుతో కట్టుగట్టేటప్పుడు</p>

మణివేస్తూ చాగుతారు. (త. ట. 12, 18, 19, 22;
రా. 9).

గుంజుడుతడక: ఇంటిగుమ్మానికి అడ్డంగా, వక్కకు
జరువుకోడానికి (గుంజుకోడానికి) పీలుగా పెట్టిన
తడక; వక్కకు జరువుకోడానికి దీనికి గొట్టా
లుంటాయి. చూ. చిత్రం 99. (తె. 23).

గుంజాపుల్ల: పర్యా. చూ. కండదబ్బి (4). ఈత
కమ్మ చెన్నుకూ పొట్టకూ మధ్యభాగంనుంచి నిలు
వుగా చీలినదద; గంప మొ॥వి అల్లేటప్పడు అడుగు
భాగంలో చుట్టదానికీ పత్తభాగంలో సగందాకా చుట్ట
దానికీ పనికొనుంది. చూ. చిత్రం 11.3. (కో. 3).

గుట్ట: పర్యా. చూ. మండె (1). వెదురుగడలపోగు;
మామూలుగా అడ్డదిడ్డంగా వేసినవి; కొన్నిచోట్ల
వరసగా పేర్చినవి; అడవిలోగాని ప్రభుత్వంవారి
వెదురు డిఫోలోగాని అడితీల్లోగాని వేస్తారు;
పరిమాణంతోగాని సంఖ్యతోగాని నిమిత్తంలేదు.
(కో. 9, 9, 18).

గుట్ట(ల)బొంగు: పర్యా. కట్టబొంగు (2), కొండ
బొంగు, కొండవెదురు, గట్టబొంగు, గుట్టవెదురు
(1), పర్వతంబొంగు, బొరికెంబొంగు. కొండల
మీదా గుట్టలమీదా గట్టమీదా పెరిగే వెదురుకర్ర;
పెళుసుగా ఉంటుంది; పేడతీయడం కష్టం; మేదరి
పనికి ఉపయోగపడదు. (తె. 8, 9, 20, 28, 31).

గుట్టవెదురు: ఉ. గుట్టెదురు; 1. పర్యా. చూ.
గుట్ట(ల)బొంగు. కొండలమీదా గుట్టలమీదా గట్ల
మీదా పెరిగే వెదురుకల్ల; పెళుసుగాఉంటుంది; పేడు
తీయడం కష్టం; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు.
(రా. 2); 2. గుట్టమీదపెరిగే ఒకరకం వెదురుగడ్డ;
పొడుగ్గా ఉంటుంది; మేదరిపనికి బాగా ఉపయోగ
పడుతుంది. (తె. 29).

గుడిసె: వెదురుపుల్లలతో అల్లిన గుడిసెబొమ్మ; ఇళ్ళలో ఆలంకారానికి పెట్టుకొంటారు. (కో. 29).

గుడిసెకట్టెలు: ఉ.—కట్టు, గుడ్డె—; పర్యాయము. ముక్కనాల కర్రలు. (తుంగ)వాప నేసే మగ్గం మధ్యభాగంలో గుడిసెమాదిరిగా అమర్చి నిలబెట్టిన మూడు కర్రలు; వీటిలో సహంతరంగా నిలబడి ఉండే రెండుకర్రలకు అని కర్ర (= అని మార్చడానికి)ను వేలాడదీస్తారు; కొన్ని ప్రాంతాల్లో దీనికి అచ్చు (=తుంగపోచలను దగ్గరికి జరపడానికి పోగులుదూర్చిన చెక్క)ను వేలాడదీస్తారు. చూ. చిత్రం 121 క. 1. (కో. 8; రా. 10).

గుడుప: పర్యా. చూ. పొద్దె (9). విసనగర గొట్టం

(అందు ఆమెగారి) హామీకుండా కడపివర
ఉద్వేగముగా ఉండే భాగం; వెదురుబద్ద కణుపును
దెక్కుకుండా ఉద్వేగముగా విడిచిపెడతారు. చూ,
చిత్రం 31 త. 3. (రా. 5).

గుడ్డలపెట్టె: పర్యా. చూ. పెట్టె (1). దీర్ఘ
పంచెలూ మొ॥ బిడ్డలపెట్టెకొనే పెద్దరుబిడ్డల
పెట్టె; చతురస్రాకారంలోనూ దీర్ఘచతురస్రాకారం
లోనూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 41. (కో. 4).

గుడ్డిగనువు: పర్యా. చూ. బొడ్డుగనువు (1). వెదురు
గడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్నచిల్ల (కొమ్మ)
నరికేసినప్పుడు లోతుగావడే బొడ్డులాంటి గుర్తు.
చూ. చిత్రం 9. 1. (కో. 30).

గుడ్డిపువ్వువిననగర్ర: ఉ. గుడ్డిపువ్వువిననగర్ర;
మధ్యలో ఒకరకంపువ్వులాంటిపనివరన (= డిజైను)
వచ్చేటట్లు అర్చిన విననగర్ర. (తె. 18, 23).

గుడ్డు: 1. పర్యా. చూ. గనుపుసందు. వెదురుగడకు రెండు కణుపుల మధ్యభాగం; కొన్నిటికి పొడు గ్గానూ కొన్నిటికి పొట్టిగానూ ఉంటుంది. (తె. 16); 2. పర్యా. చూ. గుజురు. లేత కొబ్బరికాయలో ఉండే తెల్లటి పదార్థం; గుంజ; క్రమంగా గట్టిపడి కొబ్బరి అవుతుంది. (కో. 20).

గుడ్డుపువ్వు: చేతి అల్లకంలో మధ్యభాగంలో వచ్చే పువ్వులాంటి డిజైను. (క్. 18).

గుడ్డుబుట్ట: పర్యా. చూ. కోడిగుడ్డ బుట్ట. కోడిగుడ్డను
భద్రపరుచుకొనే బుట్ట. (కో. 17).

గుడ్లబుట్ట: పర్యా. చూ. కోడిగుడ్లబుట్ట. కోడిగుడ్లను
భద్రపరుచుకునే బుట్ట. (కో. 10).

గుంటగనువు: ఉ. — గైన్ను; పర్యా. చూ. బొడ్డు
 గనువు (1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన
 సన్నచిల్లి (కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు లోతుగావడే
 బొడ్డులాంటి గుర్తు. చూ. చిత్రం 9.1; (కో. 5).

గుండు: 1. పర్యా. కట్టు (4), కట్టుగర్ర (1), కట్టు
గర్రబద్ద, కట్టుబద్ద (1), కడెం (1), కుండీబద్ద,
గోడుదబ్బ (3), జల్లెడకట్టు (1), జల్లెడకంటం,
జల్లెడగుండు (2), జల్లెడరాసు, దబ్బగుండు,
పెండెబద్ద (1), బిలుకు (3), రాన్ కట్టు, లోగుండి
లోపటిగుండు. జల్లెడ అంచుకట్టేటప్పుడు రింగులా
గుండ్రంగా వంచికట్టిన రెండుమూడువేళ్ళ వెడల్పు
బద్ద; జల్లెడతట్టుమీద దీన్నిబైటి తట్టు చివరను దీని
చుట్టూ వంచుతారు; ఇది జల్లెడఅంచు లోపలి
భాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటినుంచి
ఒకబద్ద, ఈ రెంటిమీంచి ఇంకో మందంబద్ద

వేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1. (కో. 21, 28; తె. 2, 4-8, 10, 13, 15, 17-28, రా. 2-5, 8, 10). 2. పర్యా. చూ. కర్ర (4). జల్లెడఅంచు కట్టడానికి లోపలిగుండు, బిలుకు (వెలుపలిబద్ద)ల మీంచి, ఆ రెంటిమధ్యా కొంతభాగం ఇరికిస్తూ వేసిన గుండ్రంగా వంచితమైన రెండుమూడువేళ్ళు వెడల్పుగల మందంబద్ద. (కో. 2, 3, 6, 7, 28; తె. 25-27); 3. పర్యా. వెనుగుండు. కొడమగోడ మధ్యభాగంలో లోపలినుంచి వృత్తాకారంలో అమర్చిన వెదురుబద్ద; కొన్నిటికి బెత్తెదేసి ఎడంలో రెండుంటాయి. (కో. 4); 4. పర్యా. చూ. కండ దబ్బి (4). ఈతకమ్మ వెన్నుకూ పొట్టకూ మధ్య భాగంనుంచి నిలువుగా చీరినబద్ద; గంప మొ॥ అల్లేటప్పుడు అడుగుభాగంలో చుట్టడానికి, ఎత్తుభాగంలో నగండాకా చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 11.3; (రా. 9).

గుండుకర్ర: పర్యా. చూ. గోలుకర్ర. గుండ్రంగానూ కాస్త లావుగానూ ఉండేకర్ర. (చూ. కర్ర); గంప మొ॥వాటి అల్లకంపనిలో కట్టు చుట్టడానికి అడుగు దొక్కడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 13, 28).

గుండుగుంప: పర్యా. గుండుగుల్ల. గుండ్రంగా ఉండే ఈతగంప. (తె. 4, 16).

గుండుగుల్ల: పర్యా. గుండుగంప. గుండ్రంగా ఉండే ఈతగంప. (తె. 11).

గుండుగోలు: వీపుదబ్బి (=ఈతకమ్మ వెన్నుచీలి తీసినబద్ద)నుంచి నిలువుగా చీరినబద్ద. (రా. 9).

గుండుచివ: ఉ. —శన; పర్యా. చూ. అంచుకర్ర. బండిజల్ల మొ॥వాటి అంచుకు తొడిగే వెదురు కర్ర. చూ. చిత్రం 32.1; (రా. 6).

గుండుజమ్ము: పోచ గుండ్రంగా ఉండే జమ్ము; వాపలు నేయడానికి బాగా పనికొస్తుంది. (రా. 2, 6, 10).

గుండుజల్ల: పర్యా. చూ. కంకిజల్ల (1). నజ్జకంకి, జొన్నకంకి మొ॥ వాటిని పొలాలనుంచి మోసుకు రావడానికి వాడే ఒకరకం పెద్దగంప; గజంఎత్తూ మూరన్నర వెడల్పూ ఉంటుంది. (కో. 4).

గుండుదబ్బి: ఉ. —దెబ్బ; 1. గుండ్రంగా ఉండే వెదురుబద్ద; సేదతట్టల అల్లకానికి వాడతారు. 2. పర్యా. చూ. పొట్టదబ్బి. ఈతకమ్మపొట్ట (చూ.) చీరితీసినబద్ద; గంప మొ॥ అల్లేటప్పుడు నిలువులకు వాడతారు. చూ. చిత్రం 11.2 (తె. 20); 3. చూ. గుందబ్బి; పర్యా. చూ. వెన్నుదబ్బి. ఈతకమ్మ

వెన్ను (చూ.) చీరితీసినబద్ద; గంప మొ॥వాటి ఎత్తు భాగం అల్లడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 11.4; (తె. 16).

గుండుబరిగె: ఉ. —బరుగు; గుండ్రంగా ఉండే ఈతచువ్వ (బరిగె); అంబడిగంప, గుల్ల, గుమ్మి మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 13).

గుండుూరుగా: పర్యా. గోలుగా, గుండ్రంగా; జల్లెడ అడుగును గుండ్రంగా కత్తిరిస్తారు. ఈతగంప మొ॥ అల్లేటప్పుడు నిలువుల్ని చక్రాకారంగా పరుస్తారు. (తె. 4).

గుండ్రటి విసనగర్ర: ఉ. గుండ్రటిన్నకర్ర: పర్యా. రొండిసనగర్ర. అంచులు గుండ్రంగా వచ్చేటట్టు అల్లిన విసనగర్ర; కొన్నిచోట్ల దీనికికాడ, గొట్టం ఉంటాయి. (కో. 10, తె. 28).

గుతప: ఉ. గుత్ప; పర్యా. చూ. చేతికర్ర(1). చేతికి ఊతగా పట్టుకొనే వెదురుకర్ర; మూడునాలుగు వేళ్ళ లావు సుమారు రెండుగజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; బోలు లేకుండా గట్టిగా ఉంటుంది; దీని కొసా మొదలూ ఒకేలావుంటాయి; సాముచేయడానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 10).

గుత్పకర్ర: ఉ. గుత్ప—; పర్యా. చూ. చేతికర్ర(1). చేతికి ఊతగా పట్టుకొనే వెదురుకర్ర; మూడునాలుగు వేళ్ళ లావు సుమారు రెండుగజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; బోలులేకుండా గట్టిగా ఉంటుంది; దీని కొసామొదలూ ఒకే లావుంటాయి; సాముచేయడానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 14, 19).

గు : 1. కిందిభాగం; కొబ్బరిపట్టుకుగాని కాయకుగాని చూ. చిత్రం 128. 4. (కో. 23, 25, 29); 2. చూ. గుద్దపురి.

గుక్కిందికట్టు: పర్యా. మట్టుబొద్దు. గుల్ల, మానె మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగుఅల్లి ఎత్తుభాగం అల్లడానికి నిలువుల్ని పైకి వంచేముందు వేసినకట్టు. చూ. చిత్రం 50. 1. (తె. 19, 25).

గుద్దకిందిబద్ద: పర్యా. అడుగుబద్ద. మానె, గంప, గుల్ల, తట్ట మొ॥వాటి అల్లకం పూర్తయిన తరువాత గట్టిదనంకోసం అడుగున అడ్డంగాగాని నిలువుగా గాని తొడిగిన వెదురుబద్ద. (తె. 25).

గుద్దపురి: చూ. గుద్ద(2); ఉట్టిలో పాత్రపెట్టడానికి అడుగున గుండ్రంగా అల్లినమట్టు. చూ. చిత్రం 146.1. (రా. 4).

గుద్దలికాడ: గుద్దలి (రైతులుపయోగించే ఒకరకం పనిముట్టు, చూ. మాం.వృ.కోశం; వ్యవసాయ

పదాలు, పు. 91) పట్టుకోడానికి తొటిగేవెదురుక్కర; గట్టిగా బోలు లేకుండా ఉంటుంది. (తె. 5).

గుడ్డనిబ్బి: ఉ. - ఖిప్పి; పర్యా. పెంగేబుట్ట. అడుగున మట్టు(గడ్డ) ఉండే ఒకరకంబుట్ట; పశ్చిమాదిరిగా గుండ్రంగానూ ఎత్తుతక్కువగానూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 67. (రా. 11).

గుడ్డు: (క్రి.) పర్యా. చూ. తట్టు(1). కొట్టడం; వెదురుగడ పగలగొట్టడానికి కత్తిమీద మొద్దుతో కొడతారు. (తె. 24).

గుడ్డుమూరెడు: మూరెడుమీద పిడికెడు కొలత. (తె. 7).

గుడ్డులుగుడ్డులుగా: (క్రి. విణ.) పర్యా. జల్లిగా. సందులు సందులుగా; చిల్లులు చిల్లులుగా; జల్లెడ, చేట మొ॥ అల్లేటప్పుడు అల్లకం వదులు వదులుగా ఉన్నప్పుడు పేళ్ళమధ్య సందులు వస్తాయి. (తె. 4).

గునపంబలుపు: ఉ. గులపం బలుపు; గునపం (గడ్డపాచ)తో ఒలవడం; మొనపైకి ఉండేటట్లు గునపం నేలలోకి దిగవేసి మొనమీద కొబ్బరికాయ ఒత్తి దొక్కపెళిస్తారు; కాయచుట్టూ ఇలా దొక్కలు తీసేస్తారు. (కో. 25).

గుంత: 1. పర్యా. చూ. దోనె. వెదురుగడను నిలుపుగా రెండుపాయలుగా చీల్చినప్పుడు ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కాలవమాదిరిగా పల్లంగా ఉండే భాగం (తె. 1); 2. తక్కిన సిద్ధిలో పల్లపు భాగం. (కో. 3).

గుందబ్బి: చూ. గుండుదబ్బి(3). (తె. 7, 13, 14).

గుంపు: 1. పర్యా. చూ. గంటిగనుపు(1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మమొదలు; కొమ్మ ఉరువునుబట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9. 1. (కో. 20); 2. పర్యా. చూ. కణుపు. వెదురుగడకు అక్కడక్కడ ఉండేహద్దు; గడచుట్టూ ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది; అంతమేరకు లోపలిభాగిని మూసేస్తుంది; పర్వం; ఇక్కడ కొమ్మవేస్తుంది. చూ. చిత్రం 4. 3. (కో. 19, 20, 24-30) 3. పర్యా. చూ. బొడ్డె(1). వెదురుబద్దకు పల్లపు భాగంలో ఉండే కణుపు; ఎత్తుగా ఉంటుంది; కత్తిలో చెలిగేస్తారు. (కో. 21, 31). 4. పర్యా. చూ. గంటిబద్ద(1). గంటిగనుపు గుర్తు (= వెదురు గడకు పెరిగిన కొమ్మనరికేస్తే మిగిలేకొమ్మ గుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండువస్తాయి;

ఇది కర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అడవి ప్రాంతంవాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (కో. 20-24).

గుంపుబద్ద: ఉ. గైంపు ; పర్యా.చూ. గంటిబద్ద(1). గంటిగనుపు గుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేస్తే మిగిలే కొమ్మగుర్తు) ఉన్న వెదురు బద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండువస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అడవిప్రాంతంవాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (కో. 21, 24, 27, 28; తె. 15).

గుమ్మటం: ఉ. గమ్మటం; పర్యా. నవార్ల గుమ్మటం. నవారులోపల కడియం (రింగు)లా వంచితట్టిన వెదురుబద్ద; ఇలాటివి ఏడుఉంటాయి; కింద వెడల్పు బద్దపెట్టి రాసురాసు సన్నటివి పెడతారు. చూ. చిత్రం 95. (తె. 10).

గుమ్మడిదబ్బులచాప: ఉ. - సాప; గుమ్మడికాయ బద్దల డిజైన్ వచ్చేటట్లు నేసిన తుంగచాప. (కో. 3).

గుమ్మంతడక: ఉ. - తడిక; 1. పర్యా. చూ. వాకిలి తడక(1). గుమ్మానికి అడ్డంగా తలుపుమాదిరిగా పెట్టే వెదురుతడక; మామూలుగా ఘరిళ్ళకూ గుడిసెలకూ పెడతారు. (కో. 10, 12; తె. 29). 2. పర్యా. చూ. దర్వాజా తడక. తడకలతో కట్టిన ఇంటి ముందుభాగానికి తలుపుతోనహా అమర్చిన పెద్ద తడక. చూ. చిత్రం 38 క. (కో. 16).

గుమ్మం: తెరుచుకోడానికి గుమ్మంతడక (చూ.)కు పెట్టిన తలుపు. (కో. 16).

గుమ్మి: 1. పర్యా. చూ. వెదురుగుమ్మి. వెదురుగడలు పెరిగిన పొద; ఒక చదరవుగజంనుంచి మూడు నాలుగు చదరవుగజాల వైశాల్యం ఉంటుంది; కొన్ని చోట్ల గడలు పెనవేసుకొని ఉంటాయి; ఒక పొదలో 20 నుంచి 200 గడలవరకు ఉంటాయి; వెదురు విత్తనం భూమిలోపడ్డ తరవాతగాని పొదలో ఒక వెదురుగడను కొట్టకుండా వదిలేసిన తరవాతగాని పొదకావడానికి 5 నుంచి 10 సం॥ల కాలం వదు తుంది; 20-30 సం॥లకు కాపు కాస్తుంది. చూ. చిత్రం 1. (కో. 9; తె. 6, 31; రా. 2, 4).

2. పర్యా. గాదె(1), గాదెబుట్ట, ఛాన్యంబుట్ట, బొట్ట(1), వడ్డగాదె. ఒకచోట స్థిరంగాఉంచి పెద్ద మొత్తంలో వడ్డు మొ॥వి పోసిపెట్టుకోడానికి వెదురు పేళ్ళతో అల్లినదే; సుమారు గజంఎత్తు ముప్పావు గజంనుంచి గజంన్నరవరకు వెడల్పు ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగుమూలలుగానూ పైన

గుండ్రంగానూ, కొన్నిచోట్ల కిందినుంచి మీదికి గుండ్రంగానూ, కొన్నిచోట్ల కింద వెడల్పుగా గుండ్రంగానూ మధ్య కొంచెం వెడల్పుగా ఉండి పోనుపోను మూసుకొచ్చేవిధంగానూ, కొన్నిచోట్ల కింద గుండ్రంగానూ పోనుపోను పైన సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల దీనికి శిఖరంలాంటి కప్పు ఉంటుంది; రెండు బస్తాలనుంచి 12 బస్తాలవరకు ధాన్యంబట్టి పరిమాణంలో ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 74 క-ట. (తె. 1, 3, 5, 6, 10, 19, 21, 22, 25, 26, 28-31); 3. పర్యా. గాదె (4), పొనక (2), బొట్ట (2). వడ్లు మొ॥ ధాన్యం నిలవచేసుకో దానికి ఈతచువ్వతో అల్లి నది; గజంనుంచి రెండు గజాలవరకు చుట్టుకొలత ఇదడుగులవరకు ఎత్తు ఉంటుంది; రెండుబస్తాలనుంచి ఇరవై బస్తాలవరకు ధాన్యంపడతాయి. (తె. 7, 9, 11, 14, 16).

గుమ్ము: (క్రి.) గూడతో నీళ్ళు పైకితోడదం. (తె. 31). గురికిపీచు: ఉ. గురికిపీచు; చూ. గురిపీచు. చేట పేడుకు మెరుగుదిద్దే టప్పుడు వచ్చేపీచు. (కో. 14-18).

గురిగి: చిన్నమట్టిపిడత. (తె. 15). గురిపీచు: ఉ. గురిపీచు, చూ. గురికిపీచు. (కో. 17). గురుగువీసు: పర్యా. చూ. వెదురుప్పు. వెదురుగడ లోపల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటిపదార్థం; పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని కణుపుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పగా ఉంటుంది; వర్షాకాలంలో గడతోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డకట్టడంవల్ల తయారవుతుందంటారు; పండినగడలకూ ముదురు గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; శ్రీల తెల్లబట్టవ్యాధి నివారణకూ, తేలుకాటుకూ, అక్షిచ్ఛాద్యాదికీ, మేహ రోగాలకూ, కడుపునొప్పికీ, విరేచనాలకూ, ఉబ్బసా నికీ మందుగా వాడతారు; నాలుక పగిలినప్పుడు తెల్ల తిరుమనిగొర, పైడిపత్తి కలిపివూస్తే తగ్గుతుంది; పెదవులుగాని నాలుకగాని పగిలినప్పుడు దీన్ని తేనెతో కలిపిరాస్తే తగ్గుతుంది. (తె. 21).

గుర్జమలుపు: (క్రి.) ఉ. - మల్పు; చేట, జల్లెడ మొ॥వాటి అల్లకంలో అంచుకట్టేటప్పుడు కట్టు ముంగుతో ముడివేస్తూ కట్టుముంగును ఒకపద్ధతిలో వడిదిప్పడం. (తె. 24).

గుర్జముడి: ఉ. గురిజెముడి; పర్యా. గుల్లముడి. చేట, జల్లెడ మొ॥వాటి అల్లకంలో అంచుకట్టేటప్పుడు కట్టుముంగు చుడుతూ వేసే ఒకరకం ముడి; చూ.

గుర్జమలుపు. (తె. 19, 21, 22, 25).

గుర్రం: 1. పర్యా. చూ. వంకె. వెదురుపేడు గీక దానికి వాడే ఒక పనిముట్టు; 'X' ఆకారం బద్దల/ కర్రలమీద ఒక పొడుగాటి కర్రగాని బద్దగాని అమరుస్తారు; దానిమీద పేడు అనించి కత్తిని వెనక్కు ముందుకూ లాగుతూ పేడు గీకుతారు. చూ. చిత్రం 14 చ. (కో. 24); 2. మంచానికి నులక అల్లేటప్పుడు అల్లినపోగులు ఒకచోటికి రాకుండా అడ్డుకోడానికి ముడికన్న తాడు. (తె. 9).

గుర్రంకర్ర: పర్యా. చూ. వంకె. వెదురుపేడు గీకదానికి వాడే ఒక పనిముట్టు; 'X' ఆకారం బద్దల/ కర్రలమీద ఒకపొడుగాటి కర్రగాని బద్దగాని అమరుస్తారు; దానిమీద పేడుఅనించి కత్తిని వెనక్కుముందుకూ లాగుతూ పేడుగీకుతారు. చూ. చిత్రం 14 చ. (కో. 28).

గుర్రబ్బండిచాప: ఉ. - సాప. పర్యా. టాపుతడక. గుర్రబ్బండిమీద నీడకోసం గూడు మాదిరిగా కప్పిన (వెదురు) చాప; దీన్ని ఎప్పటికీ ఊడకుండా బద్దలు వేసి విగిస్తారు. (కో. 14; రా. 8).

గుర్రంబుట్ట: ఉ. - బుట్టి; గుర్రానికి దాణాపెట్టేబుట్ట; మూరెట్టెత్తు ఉంటుంది; నడుస్తూ తినడానికి దీన్ని మెడకుకూడా తగిలించవచ్చు; నిలువులూ అడ్డం పేడూ లేకుండా చేట అల్లేవిధంగా కింద నాలుగు మూలలూ పైన గుండ్రంగానూ వచ్చేటట్లు అల్లుతారు. (కో. 28, 30).

గుర్రాలతుంగ: ఉ. గుర్రాల్తుంగ; ఒకరకం తుంగ; వాపలనేతకు పనికివస్తుంది. (రా. 2).

గుల్ల: 1. పర్యా. చూ. బొలు (1). వెదురుగడ లోపల ఒక కణుపునుంచి మరొక కణుపువరకు మధ్యలో నిలువుగా ఉండే ఖాళీ; ఇది కొన్నిటికి వెడల్పు గానూ కొన్నిటికి సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి అసలు ఉండదు. చూ. చిత్రం 4.1; (కో. 12, 19, 15-18, 23-31); 2. ధాన్యం మొ॥వి మోసుకు వెళ్ళడానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లిన ఒకరకం గంప; అడుగున వెడల్పు తక్కువగానూ మూతి విశాలం గానూ చుట్టూ గుండ్రంగానూ ఉంటుంది; ఉరువు లోనూ ఆకారంలోనూ తేడాలంటాయి. (తె. 10, 13, 14, 19-26); 3. రొట్టెలు ఉంచుకోడానికి కొద్దిపాటి జొన్నలుపోసి పెట్టుకోడానికి శుభ కార్యాల్లో అన్నం వడ్డించడానికి వాడే ఒకరకం వెదురుబుట్ట; పళ్ళెంమాదిరిగా మూతి విశాలంగానూ ఎత్తు తక్కువగానూ ఉంటుంది; సుమారు మూరెడు

వెడల్పూ రెండుదెత్తల ఎత్తు ఉంటుంది. (తె. 15, 18); 4. పర్యా. పుటిత (1). ధన్యం పోసుకో దానికి మోసుకువెళ్ళడానికి వెదురుతో అల్లిన ఒక రకం చిన్నగంప; మామూలు గంపకన్న చిన్నది; కొన్ని కిందినుంచి మీదికి ఒకే తీరుగానూ, కొన్ని గుండ్రంగానూ మూతి విశాలంగానూ ఉంటాయి. (తె. 9, 11, 20); 5. అన్నంకుండమీద ఉంచే బుట్ట. (తె. 9).

గుల్లకర: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపుకణుపుకు మధ్య లోపల గుల్లగాఉండే వెదురుగడ; మేదరి పనికి ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 12, 17-21, 23, 25, 28-30).

గుల్లపుటికె: ధన్యం మోసుకువెళ్ళడానికి అల్లిన ఒక రకం వెదురుగంప; మామూలు గంపకన్న చిన్న గానూ గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. (రా. 2).

గుల్లబుట్ట: ఉ. - బుట్ట; పర్యా. చిన్నబుట్ట(2). చిన్న వెదురుబుట్ట. (రా. 9).

గుల్లబొంగు: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపుకు మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ; మేదరి పనికి ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 13).

గుల్లముడి: పర్యా. గుర్లముడి. చేట, జల్లెడ మొ॥వాటి అల్లకంలో అండుకట్టెటప్పుడు కట్టుముంగు యిడుతూవేసే ఒకరకం ముడి; చూ. గుర్లములుపు. (తె. 17).

గుల్లవెదురు: ఉ. గుల్లెదురు; పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపుకణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 22, 31).

గువ్వదాడుచువ్వ: చూ. గూబదాడుచువ్వ. (తె. 9).

గువ్వం: 1. ? వెదురుమొక్క లోపలికండ; తియ్యగా ఉంటుంది; మొక్కలేతగా ఉన్నప్పుడు గబ్బి పురుగులు రంధ్రాలు చేసుకొని లోపలికిదూరి దీన్ని తీసేస్తాయి. (తె. 22); 2. పర్యా. చూ. కండ దబ్బి(4). ఈతకమ్మ వెన్నుకూ పొట్టకూ మధ్య భాగంనుంచి నిలువుగా చీలినబద్ద; గంప మొ॥ అల్లెటప్పుడు అడుగుభాగంలో చుట్టడానికి ఎత్తు భాగంలో సగండాకా చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 11. 3. (తె. 9).

గువ్వంపాట్రె: తాటిమట్టకండ (గువ్వం) నుంచి చీరిన పేడు; చేట మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 27).

గూగు: పర్యా. చూ. వెదురుప్ప. వెదురుగడ లోపల

కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటిపదార్థం; పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని కణుపుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పుగా ఉంటుంది; వరాకాలంలో గడలోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డకట్టడంవల్ల తయారవుతుందటారు; పండినగడలకూ ముదురు గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; ప్రిల తెల్లబట్టవ్యాధి నివారణకూ, తేలుకాటుకూ, అజీర్ణవ్యాధికి, మేహరోగాలకూ, కడుపునొప్పికి, విరేచనాలకూ, ఉబ్బసానికి మందుగా వాడతారు; నాలుక పగిలి నప్పుడు తెల్లెతిరుమని గౌర, పైడిపత్తి కలిసి పూస్తే తగ్గుతుంది; పెదవులుగాని నాలుకగాని పగిలినప్పుడు దీన్ని తేనెతో కలిపిరాస్తే తగ్గుతుంది. (రా. 2).

గూజుబొంగు: పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు(1). లోపల ఏమాత్రం దొలలేకుండా పూర్తిగా కండపట్టి ఉన్న గట్టి వెదురుకర్ర, సుమారు మూడునాలు గంగుళాల లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికిరారు; నిచ్చెన మెట్టు, గుతపకర్ర, గైకర్ర, మంచంపట్టె మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (తె. 18).

గూటం: 1. పర్యా. మేకు(2). గాదె, బండిజల్ల మొ॥ వాటి అల్లకంలో అడుగు అల్లకం పూర్తయిన తరవాత నిలువులను పైకి నిలబెట్టేటప్పుడు అడుగు భాగం కదలకుండా నిలుపులువంగి ఉండేటందుకు నేలకుపాతిన వెదురుకర్ర లేదా ఇనపమేకు. (కో. 1; తె. 30, రా. 9); 2. వారపాక కట్టుబడిలో నిలువుగా నేలలోకి పాతిన వెదురుగడ. (తె. 1); 3. పర్యా. గొడ్డి, బిర్రుగుంజ. చాపనేతమగ్గనిన్ని బిగబట్టడానికి మూలగా పాతినగుంజ; ఇలాటివి మగ్గం నాలుగు మూలలా ఉంటాయి. (కో. 3, 8); 4. పర్యా. చూ. మడ్డిలి. వచ్చికొబ్బరి దొక్కల నలగొట్టే కొయ్య సుత్తి. (కో. 5); 5. పర్యా. తక్క. నీళ్ళలో ఊరిన కొబ్బరిదొక్కలను నలగొట్టే కర్ర; లావుపాటి కడ్డీలా ఉంటుంది; సుమారు మూరెడుపొడుగు చెయ్యంత లావు ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల పట్టుకో దానికి ఒకవైపు కాడ రెండోవైపు దీర్చ చతురస్రం గాను ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 127. (కో. 21, 25); 6. కలబందమట్టను నారలియ్యడానికి మెత్తబడేటట్లు చితగొట్టేందుకు వాడే కొయ్య. (రా. 5).

గూటంపెట్టె: పర్యా. చూ. కత్తులపెట్టె. పేముకర్ర తీగగా చీరే పనిముట్టు; ఒక కొయ్యడిమ్మకు మూడు జతల కత్తులు మూడు రకాలుగా అమర్చి ఉంటారు; ఆ జతల్లోంచి పేముబెత్తం నుంచి చీల్చి తీసిన

బద్దను లాగుతారు; మొవటి జతలోంచి లాగితే సేముబద్దకుండే బెండువంటి పదార్థం రాలిపోతుంది; రెండో జతలోంచి లాగితే పూర్తిగా బెండురాలి పోయి బద్ద సన్నబడుతుంది; మూడో జతలోంచి లాగితే సన్నగా నున్నగాకుండే తీగవస్తుంది. చూ. చిత్రం 137. (కో. 12).

గూతురు: పర్యా. చూ. తల్లివేరు. వెదురుముక్క దుంపనుంచి పారిన పెద్దవేరు; లావుగా పొడుగ్గా ఉంటుంది, నేల లోపలికి చాలాచూరం పారుతుంది; దీన్నించి సన్నటి దారాల్లా పిల్లవేళ్ళు పుట్టు కొస్తాయి. (తె. 23).

గూడ: ఉ. గోడ; 1. పర్యా. గూడచేట, గూడపొనక, గూడబుట్ట, గూడబొక్కెన, నీళ్ళగూడ. కాలవ లోంచిగాని వాగులోంచిగాని గుంటలోంచిగాని చేతి కందేటంత లోతునుంచి పొలంలోకి నీళ్ళు ఎత్తి పోసేబుట్ట; దీన్ని నిలుపులూ అడ్డంపేడూ పెట్ట కుండా మొత్తం పేడుతోనే చేటలా అల్లుతారు; కొన్నిటికి చేటఅంచు మాదిరిగా బద్దలువేసి కడతారు; దీనికి రెండువైపులా కట్టిన తాళ్ళను ఇద్దరు మనుషులు చెరోవైపు నిలబడి పట్టుకొని దీంతో నీళ్ళతోడి గట్టు కవతల ఉండే పొలంలోకి పోస్తారు. చూ. చిత్రం 35 క, చ. (కో. 2, 3, 6-20, 24, 26, 28; తె. 14, 8-10, 14, 26, 28, 30, 31; రా. 3, 4, 8); 2. పర్యా. చూ. కైంచి (1). వెదురుగడలు నిలబెట్టడానికి రెండు పొడుగాటి కర్రలకు దండెంకట్టి చేసిన ఏర్పాటు; రెండుగజాల ఎడంలో రెండు వెదురుగడలుగాని నరుగుడు కట్టెలుగాని పాతి ఆరెంటిపై చివర్లను కలుపుతూ అడ్డంగా మరొక కర్రను కడతారు; అడ్డంగా కట్టిన కర్రకు వెదురుగడల ఆనించి నిలబెడతారు. చూ. చిత్రం 8 ట. (కో. 17); 3. పర్యా. ఏను(3), గోడ(3). వెదురుబద్దలతో అల్లిన నీళ్ళగూడకు అడుగునుంచి అంచుదాకా ఎత్తుగా ఉండేభాగం. (కో. 2); 4. పర్యా. మూత(3), మూల(3). వెదురుపేళ్ళతో అల్లిన బండిజల్లకు ముందువైపు మూసికన్న భాగం. చూ. చిత్రం 32. 3. (కో. 3, 7, 8, 10; రా. 8); 5. పర్యా. చూ. గోడ(5). జల్లెడచుట్టూ ఎత్తుగా ఉన్నభాగం చూ. చిత్రం 30 చ. 1. (తె. 25); 6. పర్యా. ఓడ(3), గోడ(4), పెనక(2). చేటకు రెండు మూలలమధ్య ఎత్తుగా ఉండేభాగం (తె. 28); 7. ? గూడ (చూ.) అడుగుభాగం. (తె. 31).

గూడచేట: ఉ. - శాట; పర్యా. చూ. గూడ(1). కాలవలోంచిగాని వాగులోంచిగాని గుంటలోంచిగాని చేతికందేటంత లోతునుంచి పొలంలోకి నీళ్ళు ఎత్తి పోసేబుట్ట; దీన్ని నిలుపులూ అడ్డంపేడూ పెట్టకుండా మొత్తం పేడుతోనే చేటలా అల్లుతారు. కొన్నిటికి చేటఅంచు మాదిరిగా బద్దలువేసి కడతారు; దీనికి రెండువైపులా కట్టినతాళ్ళను ఇద్దరు మనుషులు చెరోవైపు నిలబడి పట్టుకొని దీంతో నీళ్ళతోడి గట్టుకవతల ఉండే పొలంలోకి పోస్తారు. చూ. చిత్రాలు 35 క, చ. (కో. 15; 4).

గూడపేడు: నీళ్ళగూడ అల్లుడానికి ఉపయోగించే గజం పొడుగు వెదురుపేడు. (కో. 13).

గూడపొనక: పర్యా. చూ. గూడ(1). కాలవలోంచి గాని వాగులోంచిగాని గుంటలోంచిగాని చేతికందే టంత లోతునుంచి పొలంలోకి నీళ్ళు ఎత్తిపోసే బుట్ట; దీన్ని నిలుపులూ అడ్డంపేడూ పెట్టకుండా మొత్తం పేడుతోనే చేటలా అల్లుతారు; కొన్నిటికి చేటఅంచు మాదిరిగా బద్దలువేసి కడతారు; దీనికి రెండువైపులా కట్టినతాళ్ళను ఇద్దరు మనుషులు చెరోవైపు నిలబడి పట్టుకొని దీంతో నీళ్ళతోడి గట్టుకవతల ఉండే పొలంలోకి పోస్తారు. చూ. చిత్రాలు 35 క, చ. (తె. 1).

గూడబుట్టు: (క్రి.) పర్యా. గూడమలుపు. బండిజల్ల అల్లకంలో అడుగు పూర్తయిన తరవాత అడ్డంలో ఒకభాగంవైపు మూసివేస్తూ అల్లే నిధానం. (కో. 3, 7, 8).

గూడబుట్ట: పర్యా. చూ. గూడ(1). కాలవలోంచిగాని గుంటలోంచిగాని చేతికందేటంత లోతునుంచి పొలంలోకి నీళ్ళు ఎత్తిపోసేబుట్ట; దీన్ని నిలుపులూ అడ్డంపేడు పెట్టకుండా మొత్తం పేడుతోనే చేటలా అల్లుతారు; కొన్నిటికి చేటఅంచు మాదిరిగా బద్దలు వేసి కడతారు; దీనికి రెండువైపులా కట్టిన తాళ్ళను ఇద్దరు మనుషులు చెరోవైపు నిలబడి పట్టుకొని దీంతో నీళ్ళతోడి గట్టు కవతల ఉండే పొలంలోకి పోస్తారు. చూ. చిత్రాలు 35 క, చ. (కో. 15, 26).

గూడబొక్కెన: పర్యా. చూ. గూడ(1). కాలవలోంచి గాని వాగులోంచిగాని గుంటలోంచిగాని చేతికందే టంత లోతునుంచి పొలంలోకి నీళ్ళు ఎత్తిపోసే బుట్ట; దీన్ని నిలుపులూ అడ్డంపేడూ పెట్టకుండా మొత్తం పేడుతోనే చేటలా అల్లుతారు; కొన్నిటికి చేటఅంచు మాదిరిగా బద్దలువేసి కడతారు; దీనికి రెండువైపులా కట్టిన తాళ్ళను ఇద్దరు మనుషులు

చెరోవై పూ నిలబడి పట్టుకొని దీంతో సీసంతోడి గట్టుకవతల ఉండే పొలంలోకి పోస్తారు. చూ. చిత్రాలు 35 క,చ. (తె. 9, 10, 14).

గూడమలుపు: (క్రి.) ఉ. -మలుపు; పర్యా. గూడబట్టు బండిజల్ల అల్లకంలో అడుగు పూర్తయిన తరవాత అడ్డంలో ఒకభాగంవైపు మూసివేస్తూ అల్లే విధానం. (తె. 28).

గూడమూల: పర్యా. చూ. మూల(6). నీళ్ళ గూడకు అడుగున ఏర్పడ్డ కోసు (దొప్పలాంటిది) చూ. చిత్రం 35 క. 1. (కో. 20).

గూడు: కొడమ (చూ.) మూతిభాగంలో చేపలు దూర దానికి ఏర్పాటు చేసినద్వారం. చూ. చిత్రం 73 క. 10. (కో. 2).

గూడుపొనక: పర్యా. చూ. కొమ్ములగూడ. కాలవ కద్దంగా పెట్టి చేపలుపట్టే సాధనం; నీళ్ళగూడ ఆకారంలో ఉంటుంది; అంచుకువేసిన బద్దలు కొమ్ములాగా బయటికి తేలి ఉండడంవల్ల ఈ పేరు వచ్చింది; కాలవకద్దంగా మధ్యలో గూడనిలిపి నీళ్ళు గూడలోంచి పోయేటట్లు చేస్తారు; నీళ్ళలోని చేపలు దీంట్లో చిక్కుబడిపోతాయి. చూ. చిత్రం 73 బ. (రా. 8).

గూన: 1. కొబ్బరిదొక్కలు ఊరేసే మట్టికుండ; మామూలు కుండకన్న పెద్దగా దళసరిగా ఉంటుంది; మూతి బాగా వెడల్పు. (కో. 28); 2. పెంకు; మట్టితోచేసి కల్పించి; మామూలుగా ఇళ్ళుకప్ప దానికి వాడతారు. (తె. 28).

గూబదాడుచువ్వ: రూ. గువ్వదాడుచువ్వ; అడవిలో పెరిగే ఒకరకం చెట్టుచువ్వ (బరిగె); నాలుగు మూలలపొడుగున గుండ్రంగా గవ్వకాయరంగులో ఉంటుంది. (తె. 7).

గూబం: పర్యా. చూ. కండ(1). వెదురుగడకు పైన పచ్చగా ఉండే భాగానికి పోలుగా ఉండే లోపలి భాగానికి మధ్య ఏర్పడిన గట్టిపదార్థం; బద్దమందాన్ని బట్టి గడ ఎంతకండ బట్టినదీ తెలుస్తుంది. (తె. 28)

గూబంపేడు: పర్యా. చూ. తెల్లపేడు(1). వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు; పసరుపేడుకూ బెండు పేడుకూ మధ్యభాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది. (తె. 81).

గేండుతునిగ: పర్యా.చూ. గంటిబద్ద(1). గంటిగనుపు గుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరికేస్తే పుగిలేకొమ్మ గుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి

గడకు రెండువస్తాయి; ఇదికర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అడవిప్రాంత వాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (రా. 3).

గెనికె: పర్యా. చూ. నిర్సముక్క. సుమారు మూరెడు పొడుగు వెదురుగడ ముక్క, వెదురుమంచం తయారీలో కాలుగాగాని నిచ్చిన కట్టుబడిలో మెట్టుగా గాని వాడతారు. (రా. 19).

గెల: రూ. గొల(1); వెదురుదాన్యం గింజలగుత్తి; కంకి మాదిరిది. (కో. 19, 23).

గేడి: 1. రూ. గోడి(2); పర్యా. చూ. అంచు(1). వెదురుబద్ద చీలినభాగం; ఇటువంటివి బద్దపొడుగునా పల్లపుభాగానికి ఇటూ అటూ ఉంటాయి. (కో. 5); 2. పర్యా. చూ. అంచు(7). అకులా ఉండే అంచు (చూ.)కు పడునున్న భాగం; ఇలాటివి రెండుంటాయి; కొన్నిటికి పడునుండదు. (కో. 8; రా. 5); 3. పర్యా. పెడ్క. కట్టు(బద్ద), కర్ర (=కడ్డి లాంటిది) పెట్టకుండానూ, కట్టు (=చుట్టినది) కట్టకుండానూ ఉన్న చేటఅంచు; తరవాత అంచు కట్టేటప్పుడు ఇది కట్ట (లోపలిబద్ద, బయటిబద్ద) మధ్యకు పోతుంది. (రా. 3).

గేడికిదిప్ప: (క్రి.) పర్యా. చూ. మెండించు. వెదురు గడ చీల్చేటప్పుడు కణుపు నులుపుగా తెగదానికి కత్తిని అడ్డంగా మెలిదిప్పడం. (కో. 3).

గేడిగా: (క్రి. విణ.) పర్యా. వారగా, ఏటవాయిగా; పుల్లలతడక (చూ. చిల్కాను) కట్టడానికి పుల్లలను ఇలాచెక్కుతారు. (కో. 3).

గేడె: పర్యా. చూ. బెండు(1). వెదురుగడలోపల గుల్లగా ఉన్నభాగం; గోడ; పొడుగ్గా పల్లంగా ఉంటుంది. (రా. 8).

గేబుల్ తడక: (< ఇం. Gable) ఉ. -తడక; ఇంటిచుట్టూ బండలుపాతి వాటిపైనుంచి కట్టేతడక; చూ. క్రాంతతడక. (రా. 8).

గైకట్టె: 1. పర్యా. బరిగె(2). కొవడలికట్టే పొడుగాటి వెదురుకర్ర; చూ. గైకొడవలి చూ. చిత్రం 118. 1. (తె. 28); 2. పర్యా. గైబొంగు, చింతకాయ బొంగు. చింత మొల చెల్లనుంచి కాయలు రాలగొట్ట దానికి ఉపయోగించే వెదురుకర్ర; పొడుగ్గా గట్టిగా ఉంటుంది. (తె. 14, 18).

గైకొడవలి: పర్యా. కమ్మకొడవలి. వేటకొడవలి, భూమ్మీద నిలబడి ఈతచెట్టు మీంచి మట్టలు కొయ్య దానికి పొడుగాటి కట్టకు అమర్చిన కొడవలి; కొన్నిచోట్ల ఈ కొడవలికాడ చివరిభాగం ఉంగరంతో

వంపుదిరిగి ఉంటుంది; మరికొన్నిచోట్ల గొట్టంలా ఉంటుంది. చూ. చిత్రాలు 116, 117. (తె. 26).
 గైబొంగు: పర్యా. చూ. గైకట్టె(2). చింత మొ॥ చెట్లనుంచి కాయలు రాలగొట్టడానికి ఉపయోగించే వెదురుకర్ర; పొడుగ్గా గట్టిగా ఉంటుంది. (తె. 18).
 గైరుకర్ర: లావుగా పొడుగ్గా ఉండే నాణ్యమైన వెదురు గడ. (కో. 13, 14).
 గొగ్గిత్రలబొంగు: పర్యా. గబ్బిత్రల బొంగు. తియ్యని గువ్వంకోసం గబ్బిపురుగులు రంధ్రాలు చేసిన వెదురుగడ; గడ పెరిగినకొద్దీ రంధ్రాలు వెడల్పువుతాయి; చీరేటప్పుడు ఈ రంధ్రాలదగ్గర పేడు విరిగిపోతుంది. (తె. 23).
 గొచ్చు: పర్యా. తాడొంజు. సుమారు రెండుజేనల పొడుగున గుండ్రంగా చుట్టిన వందవరసల కొబ్బరి నులక తాడుబుట్ట. (కో. 29).
 గొట్టంకర్ర: పర్యా. చూ. బద్ద(4). విననగర్ర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అంచువెంబటి అమర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టం తొడిగే బద్దకుచివర గొట్టం జారకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 ట. 2. (తె. 31).
 గొట్టం: 1. చూ. గొంటాం; పర్యా. కొద్దె, గిలక(.), పిరికి, బుర్ర(8), మాట్టి. విననగర్రకాడకు తొడిగిన వెదురుగడముక్క; లోపలగుల్లగా ఉన్నది; విసురు కొనేటప్పుడు నులువుగా ఉండడానికి ఇది తొడుగు తారు. చూ. చిత్రం 31 ట. 1. (కో. 25; తె. 5, 9, 10, 14 17-28; తె. 60, 31; రా. 5, 10); 2. పర్యా. చూ. ఊదుడుగొట్టం. పొయ్యి ఊదుకోడానికి లోపల బోలుగా ఉన్న వెదురుగొట్టం. (తె. 10, 16); 3. పర్యా. చూ. మందుగొట్టం పశువులకు మందుపోసే వెదురుగొట్టం; మొత్తం బోలుగా ఉండి ఒకచివర మూసి ఉంటుంది; రెండో చివర పశువునోట్లో దూర్చడానికి వీలుగా ఏటవాలుగా చెక్కి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 113. (తె. 15); 4. గుంజుడుతడక పక్కకు జరగడానికి తడకకు అమర్చిన వెదురుకర్రముక్క; గుల్లగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 39. 1. (తె. 23).
 గొట్టంవిననగర్ర: ఉ. గొట్టమిననగర్ర, గొట్టపిన్నగర్ర, గొంటాం ఇసినగర్ర; పర్యా. గిరకపంకా, గిలక విననగర్ర, పిరికివిననగర్ర, బురకవిననగర్ర. నులువుగా తిప్పుకోడానికి వీలుగా వెదురుగొట్టం తొడిగిన విననగర్ర. చూ. చిత్రం 31 ట. (కో. 25;

తె. 10; 28, 29, 31; రా. 5, 10).
 గొట్టమేదరి: మేదరిపనిజేసే గోండ్లు. (తె. 29).
 గొట్టెకొమ్మసగరు: గొట్టెకమ్మసగరు అనే ప్రాంతంలో పుట్టిన బొంగు; “బర్బుగా” ఉంటుంది. (తె. 23).
 గొడగలచేట: ఉ. గొడగల్పాట; గొడగల (ఒకకులం) వాళ్ళు అల్లినచేట; (అంచుకుతీగచుట్టి) పొడుగ్గా కట్టుకట్టిన చేట. (కో. 23).
 గొడుగుఁటై: గొడుగుకామగా వాడే పేముకట్టె. (తె. 22).
 గొడ్డలికామ: గొడ్డలికి తొడిగిన వెదురుకర్ర ముక్క. (తె. 10, 26).
 గొడ్డుగుంపు: పర్యా. చూ. బొడ్డుగుంపు(1). వెదురు గడ. కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్న చిల్ల (కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు లోతుగాపడే బొడ్డులాంటి గుర్తు. చూ. చిత్రం 9. 1. (కో. 28).
 గొడ్డి: పర్యా. చూ. గూటం(3). చాపనేతమగ్గాన్ని బిగబట్టడానికి మూలగా పాతిన గుంజ; ఇలాటివి మగ్గం నాలుగు మూలలా ఉంటాయి. (రా. 2).
 గొంటాం: చూ. గొట్టం(1). (తె. 29).
 గొన్నపొట్ట: పర్యా. చూ. దోనె. వెదురుగడను నిలువుగా రెండుపాయలుగా చీల్చినప్పుడు ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కాలవమాదిరిగా పల్లంగా ఉండే భాగం. (తె. 6).
 గొప్ప: పర్యా. గడ్డ(1). ఎత్తుమీద ఉన్న భూమి (కో. 22).
 గొబ్బాం: పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద(1). చేతిబుట్ట, కంఠబుట్ట, గొడ్డెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥వాటికి వంచి కట్టినబద్ద; చేత్తోపట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించిడానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (అర్చి) మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 60 క. 4. (కో. 23).
 గొర్రసకత్తి: ఉ. గొర్స - పేముకర్ర కోసే ఒకరకం కత్తి; వంపుదిరిగి ఉంటుంది; పొడుగాటి కర్రపిడి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 135. (కో. 3).
 గౌరెపిల్లలగూడు: పర్యా. చూ. పిల్లలగూడు తల్లి వెంట మేతకుపోలేని చిన్నచిన్న గౌరెపిల్లలనూ మేకపిల్లలనూ కమ్మడానికి మందపాటి వెదురుబద్దతో అల్లింది; బోర్లించిన గంటలకారంలో ఉంటుంది; పిల్లల్ని వేయడానికి ద్వారం ఏర్పాటుచేస్తారు; పిల్లలు ఇందులో నిలబడి మండ అందిస్తే తింటాయి. చూ. చిత్రం 77. (తె. 1; రా. 9).
 గౌరెపిల్లలజల్లు: పర్యా. చూ. పిల్లలగూడు. తల్లె

<p>వెంట మేతకుపోలేని చిన్నచిన్న గొర్రెపిల్లలనూ, మేకపిల్లలనూ కమ్మడానికి మందపాటి వెదురు బద్దలతో అల్లినది; బొర్లించిన గంటఆకారంలో ఉంటుంది; పిల్లల్ని వేయడానికి ద్వారం ఏర్పాటు చేస్తారు; పిల్లలు ఇందులో నిలబడి మంద అందిస్తే తింటాయి. చూ. చిత్రం 77. (తె. 2).</p>	5	<p>గోవిమేదరి: ఉ. గోసి - ; ఆడవాళ్ళు గోచిపోసి చీరకట్టే అలవాటున్న మేదర్లు, కామారెడ్డి ప్రాంతంలో కనిపిస్తారు. (తె. 5).</p>
<p>గొర్రెలతడక: ఉ. గొర్రెతడిగ; గొర్రెతడ్క; పర్యా. గొల్లతడక, జువ్వతడక. గొర్రెలను తోలే దొడ్డి ఏర్పాటుకు అమర్చే వెదురుబద్దల తడక; గొల్లలు అమర్చుకొంటారు. చూ. చిత్రం 40 చ. (కో. 9; తె. 28).</p>	10	<p>గోచీలరకలివాళ్ళు: ఉ. గోచీలర్కలోలు; ఎరకలి వాళ్ళలో ఒకతెగ; గోచీలు పెట్టుకొంటారు; పండులను కాస్తారు. (తె. 20).</p>
<p>గొల: 1. చూ. గెం (తె. 21), 2. ? తాటిచెట్టుపై మట్టల మొనటిభాగం దగ్గరకుండే ముక్కలు చుట్టాంటిగుత్తి; గెల. (తె. 9).</p>		<p>గోటినచేట: ఉ. గోట్నచాట; పర్యా. చూ. మంతు (1). ఒకరకం చేట; కట్టు (బద్ద), కర్ర (కడ్డిలాంటి సన్నటి వెదురుబద్ద)నేసి కట్టు కట్టినది; మూలలుమలిపి అంచు కట్టకుండా వదిలేసినదాన్ని ఇలా అంటారు. (కో. 23).</p>
<p>గొలుసుకట్టు: ఉ. గొల్సు - ; కోళ్ళగూడులో రెండు పెందెవారలు మెలికతిప్పతూ గొలుసులాగా అల్లే పద్ధతి. (కో. 22).</p>	15	<p>గోటు: (క్రి.) 1. పర్యా. కోయు, మోట్లుగోటు. చేట మొ వాటి అల్లకంలో మూలమలిపి అల్లిన తరవాత మిగిలిన పేళ్ళను కత్తితో కోసేయ్యడం లేవా లొపలికి దోపడం. (కో. 18, 18; తె. 4, 6; రా. 8, 10, 11); 2. చేట అల్లకంలో మూల (మలిపి) అల్లడం. (తె. 14); 3. పర్యా. చూ. మూలపట్టు. చేట అల్లకంలో అడుగు అల్లినతరవాత వెనుకభాగం రెండుమూలలా దొర్చులాగా వచ్చేటట్లు అల్లేవిధానం. (కో. 22, 23, 25, 28; తె. 19, 21, 22, 24, 25); 4. విననగర అల్లకంలో అడుగు అల్లిన తరవాత పక్కలకు మిగిలిన పేళ్ళను లొపలికి దోపుతూ అల్లేవిధానం. (రా. 4); 5. మచ్చిక (చూ.) అల్లకంలో మూల ఏర్పడే భాగం నుంచి పెట్టిన వెదురుకాసె; పై బిరువరసల్లో పెడతారు; ఇవి పెట్టడంవల్ల మూల ఏర్పడుతుంది. (కో. 28); 6. పర్యా. చూ. అచు (13). కట్టు (బద్ద), కర్ర (=కడ్డిలాంటిది) పెట్టి చేటచుట్టు కట్టుకట్టిన భాగం. చూ. చిత్రం 29.5. (తె. 1).</p>
<p>గొలుసుపెట్టె: పర్యా. బురికెపెట్టె. పసుపు పో; గోదానికి వాడే చిన్న వెదురుపేళ్ళ పెట్టె; బొట్టు - కైకన్న చిన్నగా ఉంటుంది; దీనికప్పు అందుకు గొలుసుకట్టు (= గొలుసు మాదిరిగా వంతువంతు గ వేసేకట్టు) వేస్తారు. (కో. 29).</p>	20	<p>7. సిరిచాపకు పొడుగునా ఎర్రపట్టి మడిచి కట్టిన భాగం; రెండుపక్కలా కుడతారు. (రా. 2). 8. పర్యా. చూ. అంచుపట్టె (2). ఈత చాపచుట్టూ కొనలను మూసేస్తూ కుట్టడానికి అల్లినపట్టె; చాపలో వరసలుగా వచ్చే పట్టెలకన్న దీనివెడల్పు తక్కువగా ఉంటుంది; చాప అంచులు చిరిగి పోకుండా ఉండటానికి ఈ పట్టెనుకలిపి కుడతారు. చూ. చిత్రం 122.1 (తె. 21).</p>
<p>గొల్లగూడు: పర్యా. చూ. పిల్లలగూడు. తల్లులకేట మేతకు పోలేని చిన్నచిన్న గొర్రెపిల్లలనూ, పిల్లలనూ కమ్మడానికి మందపాటి వెదురుబద్దలతో అల్లినది; బొర్లించిన గంట ఆకారంలో ఉంటుంది; పిల్లల్ని వేయడానికి ద్వారం ఏర్పాటుచేస్తారు; పిల్లలు ఇందులో నిలబడి మంద అందిస్తే తింటాయి. చూ. చిత్రం 77. (తె. 23, 24).</p>	25	<p>గోటువేయు: (క్రి.) పర్యా. చూ. అంచుకట్టు (2). తుంగచాప రెండు నిలువుఅంచులనూ మడిచి గుడ్డ వేసి కుట్టడం. (రా. 4).</p>
<p>గొల్లతడక: ఉ. - తడ్క; పర్యా. చూ. గొర్రెల తడక. గొర్రెలను తోలే దొడ్డి ఏర్పాటుకు అమర్చే వెదురుబద్దల తడక, గొల్లలు అమర్చుకొంటారు. చూ. చిత్రం 40 చ. (తె. 28).</p>	30	<p>గోడు: 1. పర్యా. నట్టి. వెదురుపేడుతో అల్లిన కోళ్ళ గూడుకు కొంతమేర ఎత్తుగా చిక్కగా అల్లిన</p>
<p>గోకవరం వెదురు: ఉ. గోకారమెదురు; రాజమండ్రి దగ్గర గోకవరం ప్రాంతంలో పెరిగిన వెదురు కర్ర. (కో. 18).</p>	35	
<p>గోగ: చూ. గోవ (1). (తె. 18)</p>		
<p>గోగుకట్టె: ఉ. గోక్కట్టె; ఎండిన గోగుమొక్కకాడ; దీన్ని నానబెట్టి నార తీస్తారు. (రా. 4).</p>	40	
<p>గోగునార: గోగుమొక్కలను నానబెట్టితీసిన పైపోరను జాడిస్తేవచ్చే సన్నటిపోగులు; దీంతో తాళు సేనవచ్చు. (రా. 4).</p>		

భాగం. చూ. చిత్రం 65 క. 1. (కో. 14, 22, 28, 26, 31); 2. పర్యా. ఓడ (6), గోడు (4). గుల్ల, బుట్ట. గంప మొ॥ వాటికి అడుగునుంచి అంచువరకు ఎత్తుగా అల్లినభాగం. (తె. 27, 28); 3. పర్యా. చూ. గూడ(3). వెదురుబద్దలతో అల్లిన నీళ్ళగూడకు అడుగునుంచి అంచుదాకా ఎత్తుగా ఉండే భాగం. (తె. 31); 4. పర్యా. చూ. గూడ (6). చేటకు రెండుమూలల మధ్య ఎత్తుగా ఉండే భాగం. (తె. 28); 5. పర్యా. అంచు (11), ఏడె (2), ఓడ (5), గూడ (5) జల్లెడిచుట్టూ ఎత్తుగా ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 30 వ. 1. (కో. 2, 3, 4, 22, 28; రా. 3); 6. గడప. (తె. 29)

గోడదబ్బు: పర్యా. చూ. కట్టు (6). చేట, విసనగర్ర, పెట్టె, తిరుమాన్ పెట్టె మొ॥ వాటి అల్లకంలో అంచుకు లోపలినుంచి బయటినుంచి చుట్టూ వేసే వెదురుబద్ద, వేలెడుగాని రెండువేళ్ళ వెడల్పుగాని ఉంటుంది. (తె. 29).

గోడంపెట్టె: పర్యా. చూ. కత్తులపెట్టె. పేముకర్ర తీగగా చీరేపనిముట్టు; ఒక కొయ్యదిమ్మకు చూడు జతల కత్తులు మూడురకాలుగా అమర్చిఉంటాయి; ఆజతల్లోంచి పేము బెత్తంనుంచి చీల్చి తీసిన బద్దను లాగుతారు; మొదటి జతలోంచి లాగితే బద్దకుండే బెండువంటి పదార్థం రాలిపోతుంది; రెండోజతలో లాగితే పూర్తిగా బెండు రాలిపోయి బద్ద సన్నబడుతుంది; మూడోజతలో లాగితే సన్నగా నున్నగా ఉండే తీగవస్తుంది. చూ. చిత్రం 137. (కో. 11).

గోడి: 1. ఒకరకం వెదురుపేడు; మామూలు వెదురు పేడుకంటే కాస్త మందంగా ఉంటుంది; అంత మెత్తగా ఉండదు; కోళ్ళగూడు అల్లకానికి ఎత్తు భాగంలో కింద జేసేడు ఎత్తుమీద దీంతో చుడతారు. (కో. 25); 2. చూ. గేడి (1). (కో. 25).

గోడిచాలెం: వెదురుబద్ద అంచు (చూ.) వెంటతీసిన చాలెం (చూ.); పేడంతి వెడల్పు ఉంటుంది. (కో. 25).

గోడిబద్ద: పర్యా. చూ. గోవ(2). నిలువుగా చీరిన గంటిబద్ద (చూ.) మూడునాలుగు భాగాల్లో ఒకటి; గంటిబద్ద వెడల్పులో మూడోవంతుగాని నాలుగో వంతుగాని ఉంటుంది; దీన్నించి గంపలు బుట్టలు మొ॥ అల్లడానికి సరిపోయే ఈనె (- తీగలాటి సన్నటిభాగం)లు తీస్తారు. (కో. 25).

గోడివార: చూ. గోడువార (కో. 23).

గోడి: చూ. గోడు(3). (కో. 23).

గోడు: 1. పర్యా. చూ. కర్ర(3). గోవ(వార) నుంచి పొడుగ్గా తీగరా వచ్చేటట్లు చీరినభాగం; పేడు వెడల్పులో సగంగాని అంతకన్న తక్కువగాని ఉంటుంది; పేడుకన్న మందంగానూ కొంచెం ఉచ్చెత్తుగానూ ఉంటుంది; గంప, తట్ట, గుల్ల, బుట్ట మొ॥ వాటి అల్లకంలో నిలువులచుట్టూ చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47 వ. 1. (కో. 28); 2. పర్యా. గంటిపేడు గంటిబద్ద (చూ.) చీల్చి తీసిన వెదురుపేడు; గంటిగనుపు (చూ.)ల మధ్యనరికి తీసినది కావడంవల్ల పొట్టిగా ఉంటుంది. (కో. 17), 3. చూ. గోడి, గోరు(5), గోలు(2); పర్యా. చూ. నిలుపు(1). తవక; పిల్లలబొది, కావను మొ॥ వాటి అల్లకంలో నిలుపుగావచ్చే బద్ద లేదా పేడు; మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది, దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు; కొన్నిచోట్ల మందలోనూ వెడల్పులోనూ తేడాలుంటాయి. (కో. 25); 4. పర్యా. చూ. గోడ(2). గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥ వాటికి అడుగునుంచి అంచువరకు ఎత్తుగా అల్లినభాగం (రా. 1); 5. కత్తులపెట్టె (- పేముతీగ తీసే పనిముట్టు)లో బిగించిన కత్తుల అమరిక. (కో. 11); 6. చూ. గోరు(3). (కో. 28).

గోడుగచ్చం: చూ. గోరుగచ్చం; చేట అల్లకంలో మధ్యభాగంలో వచ్చే స్వప్వలాంటి డిజైను. చూ. చిత్రం 24. (తె. 3, 4).

గోడుదబ్బు: 1. పర్యా. వారగర్ర(2) ఊకగంప మొ॥ వాటి అల్లకంలో నిలువులకు వాడే వెదురుపేడు; మందంగానూ బద్దకంటే కొంచెం వెడల్పు తక్కువగానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు. (కో. 17); 2. పర్యా. చూ. కట్టు(6). చేట, విసనగర్ర, పెట్టె, తిరుమాన్ పెట్టె మొ॥ వాటి అల్లకంలో అంచుకు లోపలినుంచి బయటినుంచి చుట్టూ వేసే వెదురుబద్ద; వేలెడుగాని రెండువేళ్ళ వెడల్పుగాని ఉంటుంది. (రా. 1). 3. పర్యా. చూ. గుండు(1) జల్లెడ అంచుకట్టేటప్పుడు రింగులా గుండ్రంగా వంచికట్టిన రెండుమూడు వేళ్ళవెడల్పు బద్ద; జల్లెడతట్టుమీద దీన్ని బెట్టి తట్టుచివరను దీని చుట్టూ వంచుతారు; ఇది జల్లెడ అంచులోపలి భాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటినుంచి ఒకబద్ద ఈ రెంటిమీంచి ఇంకో మందం బద్ద వేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1. (రా. 1).

గోడువార: చూ. గోడివార; పర్యా. గోరు(1), గోలువార. వెదురుబద్దనుంచి పచ్చటిభాగం వాటిగా

వచ్చేటట్లు చీరినవార (చూ.); మామూలుపేడు వెడల్పులో సగమూ మూడుపేళ్ళ మందమూ ఉంటుంది; దీంతో గోరుతడక అల్లుతారు. (కో. 22).
 గోడువారచేట: ఉ. - శాట; పర్యా. సన్నపేళ్ళ చేట. సన్నటి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినచేట; మామూలుగా దీన్ని మూడుపేళ్ళ మీదగాని (చూ. మూటాలు) నాలుగుపేళ్ళ మీదగాని (చూ. నాటాల) అల్లుతారు. (కో. 26).
 గోదినీ: కాళ్ళు తుడుచుకోడానికి గుమ్మంముందు వేసుకొనే కొబ్బరి పీచుపట్టా. చూ. చిత్రం 192. (కో. 19, 20).
 గోబ: 1 చూ. గోవ(1). (తె. 15); 2. చూ. గోవ(3). (తె. 15).
 గోరజల్ల. పర్యా. చూ. పూసగనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్నచిల్ల (కొమ్మ) నరికేసి నప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుర్లు; ఈ గుర్లున్న గడ చీల్చటం సులువు. (తె. 8).
 గోరీనె: (< గోరు + ఈనె) పర్యా. చూ. గోలుకర్ర. గుండ్రంగానూ కాస్తలావుగానూ ఉండే కర్ర (చూ. కర్ర); గంప మొలవాటి అల్లకంపనిలో కట్టుచుట్టడానికి అడుగు దొక్కడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 28).
 గోరు: 1. పర్యా. చూ. గోడువార. వెదురుబద్దనుంచి పచ్చటి భాగం వాలుగా వచ్చేటట్లు చీరినవార (చూ.); మామూలుపేడు వెడల్పులో సగమూ మూడుపేళ్ళ మందమూ ఉంటుంది; దీంతో గోరుతడక అల్లుతారు. (కో. 25), 2. పర్యా. చూ. కర్ర(3). గోవ(వార) నుంచి పొడుగ్గా తీగలా వచ్చేటట్లు చీరినభాగం; పేడు వెడల్పులో సగంగాని అంతకన్న తక్కువ గాని ఉంటుంది; పేడుకన్న మందంగానూ కొంచెం ఉబ్బెత్తుగానూ ఉంటుంది; గంప, తట్ట, గుల్ల, బుట్ట మొలవాటి అల్లకంలో నిలుపుచుట్టూ చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47 చ. 1. (కో. 28); 3. చూ. గోడు(8); పర్యా. చూ. అడిపోగు(1). గంప, బుట్ట, సిబ్బి మొలవాటి అల్లకంలో బొడ్డడుగూ అల్లడానికివారే పలచటి సన్నటిపేరు (కొన్నిచోట్ల లావుది); పసరుకింది పేడును రెండుభాగాలుగా నిలుపునా చీలిస్తే వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం మూతిదగ్గర అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 3. (కో. 28); 4. సన్నగా పలచగా ఉండేపేడు; మామూలుపేడులో నాలుగో వంతుగాని ఐదోవంతుగాని వెడల్పూ పేడుకన్న

పలచగానూ పలకగానూ ఉంటుంది; సిబ్బి మొలవాటి బొడ్డడుగు చుట్టడానికి వాడతారు; లావాటి తీగతో చుడితే నిలుపులు సరిగా తుదురుకోవు కాబట్టి బొడ్డడుగు దీంతో చుడతారు. (కో. 25, 39); 5. చూ. గోడు(3). (కో. 28).
 గోరుగచ్చం: చూ. గోడుగచ్చం. (తె. 14).
 గోరుగాయ: ఉ. గోర్ - ; ఉలిలాంటి సన్నటిదబ్బనం; వెదురుపేడు గీతేటప్పుడు చేతిలోకి పేడుముక్కు గుచ్చుకుంటే దాన్ని తియ్యడానికి, ముల్లు మిగిలిన చోట లోపల తెలకడానికివాడతారు. (తె. 21).
 గోరుచిల్లకర్ర: ఉ. గోల్చిల్ల - ; పర్యా. చూ. పూస గనుపుకర్ర. కొమ్మ నరికేసినప్పుడు కణుపుదగ్గర చిన్నగుర్లుపడే వెదురుగడ; కణుపుదగ్గర పెరిగే కొమ్మ సన్నగా ఉండడంవల్ల దాన్ని నరికినప్పుడు సన్నటిగుర్లు పడుతుంది; దీన్ని చీల్చడం సులువు. (తె. 8).
 గోరుతడక: ఉ. గోర్తడికె; గోరు (=సన్నటి పసరు పేడు)తో అల్లిన తడక. (కో. 25).
 గోలిపానికం: సీర్వనుంచి వాలుగా తీసిన పానిక. చూ. పానిక. (కో. 27).
 గోలీనె: (< గోలు + ఈనె). పర్యా. చూ. గోలుకర్ర. గుండ్రంగానూ కాస్త లావుగానూ ఉండేకర్ర (చూ. కర్ర); గంప మొలవాటి అల్లకంపనిలో కట్టుచుట్టడానికి అడుగు దొక్కడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 31).
 గోలు: 1. పర్యా. బడుగు (3). ఈకగంప అల్లకం కోసం తీసినపేడు; మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 47 చ. 2. (కో. 18); 2. చూ. గోడు (3). (కో. 28).
 గోలుకర్ర: ఉ. గోల్కర్ర; పర్యా. కర్రపోచ, గుండు కర్ర, గోరీనె, గోలీనె, వారగర్ర (3). గుండ్రం గానూ కాస్త లావుగానూ ఉండేకర్ర (చూ. కర్ర); గంప మొలవాటి అల్లకంపనిలో కట్టుచుట్టడానికి అడుగుదొక్కడానికి పనికొస్తుంది, (తె. 15, 18).
 గోలుగా: (< హిం. గోల్). (క్రి. విజ్.) ఉ. గోల్గా; పర్యా. గుండూరుగా, చెక్రంగా, గుండంగా; జల్లెడ అడుగును గుండ్రంగా కత్తిరిస్తారు; ఈత గంప మొల అల్లటప్పుడు నిలుపుల్ని చక్రాకారంగా పరుస్తారు. (తె. 13, 15, 18, 21, 24).
 గోలువార: పర్యా. చూ. గోడువార. వెదురుబద్దనుంచి పచ్చటిభాగం వాలుగా వచ్చేటట్లు చీరినవార (చూ.); మామూలుపేడు వెడల్పులో సగమూ మూడుపేళ్ళ

మందమూ ఉంటుంది; దీంతో గోరుతడక అల్లుతారు. (కో. 31).

గోలెం. నీళ్ళతోటి; మట్టిది; గుండ్రంగా దళసరిగా ఉంటుంది; కిందివైపుకన్న మీదివైపు వెడల్పు ఎక్కువ; దీంట్లో కొబ్బరిదొక్కలు ఊరవేస్తారు. (కో. 25, 29).

గోలెంమీదితడక: పర్యా. గాబుమీది మూతతడక. తొట్టిమీది తడక. నీళ్ళ (తొట్టి)మీద మూతగావేసే తడక; తొట్టి ఆకారాన్నిబట్టి దీర్ఘచతురస్రంగానూ చతురస్రంగానూ గుండ్రంగానూ ఉంటుంది (కో. 26; తె. 28).

గోల్తడక: (< గోలు + తడక). ఉ. గోల్తడికె. గోల్తడక; 1. పర్యా. చూ. క్రాసేతడ (1). త్రిభుజాకారంలో ఉండే తడక; తడకలతో కట్టే ఇంటికి కప్పువైపు త్రిభుజాకారం వచ్చేసక్క దీన్ని కడతారు. చూ. చిత్రం 37. (కో. 31), 2. పర్యా. చూ. బండిజల్ల (2). ఎరువు మొ॥ చేర వేయడానికి బండిమీద పరిచేతడక; ఈతపేళ్ళతో అల్లుతారు. (తె. 18).

గోల్పుల్ల: (< గోలు + పుల్ల). పర్యా. పుల్ల (4) చిల్కాను (= పుల్లంపరదా) తయారీలో వాడే వెదురుపుల్ల; గట్టిగానూ కొంచెం గుండ్రంగానూ ఉంటుంది; ఇలాటివి వరసగా బిగిస్తారు. చూ. చిత్రం 93.4 (తె. 15).

గోవ: 1. రూ. గోగ, గోబ (1); పర్యా. చూ. ఖానా (1). వెదురుగడలు నిలవచేయడానికి చేసినకట్టుబడి; రెండుగజాల ఎడంలో రెండగడలు (లేదా నరుగుడు కర్రలు) పాతి, వాటికి ఎదురుగా గజం గడంలో మరో రెండుగడలు (లేదా నరుగుడు కర్రలు)పాతి ఆ నాలిగింటిపై చివరను కలుపుతూ అడ్డంగా మూడుగడలు (లేదా నరుగుడు కర్రలు) కట్టి ఒకవేపు ఖాళీ ఉంచుతారు; ఖాళీవేపును నుంచి గడలుదూర్చి నిలబెడతారు; ఖాళీవేపును గొలుసుతోగాని గడతోగాని మూసి తాళంగూడా వేసుకోవచ్చు. (తె. 12, 17); 2. పర్యా. ఒప్పు (3), గోడిబద్ద, వార (3). నిలువుగా వీరిన గంటి బద్ద (చూ.) మూడునాలుగు భాగాల్లో ఒకటి; గంటి బద్ద వెడల్పులో మూడోవంతుగాని నాలుగోవంతు గాని ఉంటుంది; దీన్నించి గంపలు, బుట్టలు మొ॥ అల్లడానికి సరిపోయే ఈనె (తీగలాంటి సన్నటి భాగం)లు తీస్తారు. (కో. 22, 23, 28-31); 3. ఉ. గోవా; రూ. గోబ (2); పర్యా. గోవతడక,

పరంజి, సారవ. ఇళ్ళు కట్టేటప్పుడు తాపీమేస్త్రీలు నిలబడడానికి ఎత్తున కట్టేది. (చూ. గోవ; మాం. వృ. కోశం-1, వాస్తుపదజాలం), చూ. చిత్రం 107. (తె. 10, 13, 14); 4 పర్యా. చూ. కర్ర (2). చేట అంచుకట్టడానికి ఉపయోగించే సుమారు వేరెడు లావుండే కడ్డీలాంటి వెదురుబద్ద; చేట అంచుకు లోపలినుంచి ఒకబద్దా, వెలుపలినుంచి ఒక బద్దాపెట్టి ఈ రెంటిమీదినుంచి ఈ రెంటికి మధ్య సందులో ఇరికేటట్టు సందును మూసేస్తూ 'కర్ర'ను పెడతారు; కర్రపెట్టిన తరవాత కట్టు కడతారు. (కో. 19), 5. పర్యా. చూ. కొమ్ము (2). చేట ముందుభాగంలో రెండు మూతులను (కొనలను) కలుపుతూ అడ్డంగా వేసిన చిటికెన వేరెడులాపు వెదురుబద్ద; మొదట దీనికే పేళ్ళు ఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం 29.2 (కో. 19); 6 పర్యా. చూ. దవడ ముల్లు. ఈతపట్టు మొదటిభాగంలో ఉండే ముల్లు; దబ్బనంలా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 10.1 (కో. 25); 7. పర్యా. చూ. పెడ (2). కొబ్బరి కాయదుట్టూ పైన పచ్చగా నున్నగాఉండే పలచటి పొర; తాట. (కో. 23).

గోవకట్టె: గోవ కట్టడానికి పనికొచ్చే వెదురుగడ (తె. 5).

గోవతడక: ఉ. - తడక; పర్యా. చూ. గోవ (3). ఇళ్ళు కట్టేటప్పుడు తాపీమేస్త్రీలు నిలబడడానికి ఎత్తున కట్టేది. (చూ. గోవ; మాం. వృ. కోశం-4, వాస్తుపదజాలం); చూ. చిత్రం 107. (తె. 26).

గొడి: పర్యా. చూ. గరి (1). వెదురుబద్ద అంచుకుండే పదును. (రా. 3).

గొడిదబ్బ: అంచులు గీకని వెదురుబద్ద. (రా. 3).

గొడిబొంగు: పర్యా. పెద్దపేము చూలమంత లావుండే వెదురుగడ. (తె. 24).

గొరిగంప: పర్యా. గోరీదేవిగంప. నోము సుదర్భాల్లో ఉపయోగించే గంప; పెళ్ళికూతురుగంప లాగే ఉంటుంది. కాని దీనికి కట్టుండదు (చూ. కట్టు); కింద నాలుగు మూలలుగానూ పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. (కో. 28).

గొరినోము: ఉ. గోరీనోము; గోరీదేవివ్రతం; పండుగ. (తె. 1).

గౌరీతపసుబుట్ట: పర్యా. చూ. 'పెళ్ళికూతురుగంప'. పెళ్ళికూతుర్ని కూర్చోబెట్టడానికి అల్ల వెదురుగంప; కింద నాలుగు మూలలుగా ఉండి పైన గుండ్రంగా

ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల దీనిఅంచు చుట్టూ చేటకట్టు (= వెదురుబద్దలతోబి గింపు) లాంటికట్టు ఉంటుంది' కొన్నిచోట్ల ఏమీ ఉండదు; పెళ్ళికిముందు గోరీపూజ చేసేచోట పెళ్ళికూతుర్ని అందులో కూర్చో బెడతారు; పూజ అయి ప్రవరలు చెప్పినతరువాత పెళ్ళికూతురు కూర్చున్న గంపను పెళ్ళిమండపం లోతి ఎత్తుకువస్తారు; పెళ్ళి (ముహూర్తంవేళ జరిగే తతంగం) అయ్యేవరకు పెళ్ళికూతురు అగంపలోనే ఉంటుంది. (కో. 23).

గారిదేవిగంప: పర్యా. గారిగంప. నోముల సందర్భాల్లో ఉపయోగించే గంప; పెళ్ళికూతురుగంప లాగే ఉంటుంది. కాని దీనికి కట్టుండదు (చూ. కట్టు); కిందనాలుగు మూలలుగానూ పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. (కో. 26).

గ్లేసు: (< ఇం. Glass) వెదురుఈనెలతో అల్లిన చిన్నబుట్ట; గ్లేసు ఆకారంలో ఉంటుంది. (కో. 28).

చ

చక్కనికర్ర: ఉ. సక్కని ; పర్యా. చూ. సైర బొంగు(1). వంకలు లేకుండా నిటారుగా పెరిగిన వెదురుగడ; బోలు ఎక్కువగా ఉండి తేలిగ్గా ఉంటుంది; నిచ్చిన మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 3).

చట్టచదరంగా: (క్రి. విణ) ఉ. సట్టనదరంగా; పర్యా. చూ. చౌకంగా. చతురస్రంగా; జల్లేడఅడుగు, దాగరఅడుగు మొ॥వాటిని చతురస్రంగా అల్లుతారు. (రా. 1).

చట్టదబ్బ: ఉ. సట్ట—; పర్యా. చూ. కండదబ్బ(4) ఈతకమ్మ వెన్నుకూ బొట్టుకూ మధ్యభాగమంచి నిలుపుగా వీరినబద్ద; గంప మొ॥ అల్లేటప్పడు అడుగుభాగంలో చుట్టడానికి ఎత్తుభాగంలో సగండాకా చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 11. 3. (తె. 20).

చట్టం: ఉ. సట్టం; 1. చూ. చట్టం(1). (కో. 3; తె. 1, 4, 5, 17; రా. 10); 2. గుడిసెకప్పకోసం వెదురుగడలు వరసగాపెర్చి వాటిమీద అడ్డంగా బద్దలుకొట్టి తయారుచేసిన చట్టం; గళ్ళుగళ్ళుగా ఉంటుంది. (తె. 14).

చట్టం: ఉ. సట్టం; సెత్రం; 1. రూ. చట్టం(1); పర్యా. అని(4), చౌకటు, జూదం, ప్రేం, వెదురు చట్టం, సాంచె. మంచం, బద్దలతడక, చాటుతడక, చెంద్రికతడక, కళ్యాణమంటపం మొ॥వాటి తయారీకి నాలుగు వెదురుబద్దలతోగాని గడలతోగాని (దీర్ఘ

చతురస్రాకారంగా గాని చతురస్రాకారంగా గాని) చేసిన దొడ్డి. చూ. చిత్రం 82. 2. (కో. 5, 12-14, 20-23), 2. (- వేయు); పర్యా. దొడ్డి(3). తడక అల్లకంకోసం వెదురుబద్దలతో దీర్ఘచతురస్రాకారంలో ఏర్పరిచిన కైవారం. (కో. 9); 3. గోదినిలు తయారు చేయడానికి తాళతో మగ్గంలా పన్నే నలుమూలల చట్టం (కో. 20); 4. కుర్చీ ఆకారంలో పేముకర్రలు వంచి అల్లకానికి సిద్ధంచేసిన దొడ్డి (ప్రేము). (కో. 12, 14).

చట్టంబిగించు (క్రి.) ఉ. సట్టం , పేముకర్రల్ని చేయవలసిన వస్తువు ఆకారంలో అమర్చి అల్లకానికి సిద్ధంచేయడం. (కో. 19).

చదర: ఉ. సదర, సదిరి, సదిరె; 1. పర్యా. చాప(2) కూర్చోడానికి నలుచదరంగా (గజం లేదా మూరెడు) అల్లిన వెదురుపేళ్ళుచాప; కొన్నిచోట్ల తిరగలి (విసురాయి) కింద వేస్తారు. (కో. 3, 31; తె. 10, 19, 21); 2. చిన్న ఈతచాప; ఎనిమిది నుంచి పదిపల్లెల వరకు పక్కపక్కగా చేర్చి కుడతారు; కొన్నిచాపలు గుండ్రంగానూ కొన్ని చతురస్రంగానూ మరికొన్ని దీర్ఘచతురస్రంగానూ ఉంటాయి; గుండ్రంగా ఉండేవి కూర్చోడానికి తిరగలి (విసురాయి) కింద పడుచుకోడానికి చతురస్రంగా ఉండేవి కూర్చోడానికి దీర్ఘచతురస్రంగా ఉండేవి పడుకోడానికి పనికొస్తాయి. (తె. 22); 3. కూర్చోడానికి ఒకటిరెండు మూలల పరిమాణంలో నేసే చిన్న తాటిచాప. (కో. 26); 4. రూ. చదురు; పర్యా. చూ. అడుగు (1). చేట సమతలభాగం; కిందిదిగాని పైదిగాని; అల్లకంలో మూలలు మలపక ముందు అ.తవరకు అల్లినదాన్ని ఇలా అంటారు; అంచుకట్టని చేట; చూ. మంతు. (కో. 5, 13).

చదరంగా: (క్రి. విణ.) ఉ. సదరంగా; పర్యా. సవరగా. చదునుగా; సమాంతరంగా; మట్టంగా; వెదురుగడనుగాని, బద్దనుగాని (ఏటవాలుగా కాకుండా) అడ్డంగా నరికే సందర్భంలోను వెదురు గడలను చిందరవందరగా కాకుండా సమానంగా పేర్చే సందర్భంలోనూ వాడుక. (కో. 1; 4).

చదరంజేయు: (క్రి.) ఉ. సదరం—; పర్యా. చూ. పసునుచేయు. వెదురుగడకు గంటి గనుపులు (కొమ్మలు కొట్టేసినచోట మిగిలినవి) లేకుండా కత్తితో నున్నగా చెక్కియడం. (రా. 10).

చదరం: ఉ. సదరం; నలుపలకల ఆకారం; చతురస్రం. (కో. 28, 29).

చదరంబొంగు: ఉ. సదరం—; పర్యా. కోవుకర.
మెత్తటి నేలలో (కోవులో) పెరిగిన వెదురుకర.
(కో. 7).

చదరం వెదురు: ఉ. సదరమెదురు; పర్యా. చూ.
మెదుగుబొంగు. నాణ్యమైన మెత్తటి వెదురుకర;
మెత్తటిపేడు వస్తుంది; మేదరిపనిలో దేనికయినా
పనికొస్తుంది; నీళ్ళు బాగాఅందే లోయల్లోనూ
సమతల భూముల్లోనూ మెత్తటి నేలల్లోనూ
పెరుగుతుంది; దీనికి కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ.
(రా. 2).

చదురు: ఉ. సదురు; చూ. చదరం (4). (రా. 10).
చద్దితట్ట: ఉ. సద్ది—; పర్యా. అంబటిగంప. అంబలి
మొ॥ పొలానికి చేరవేసే గంప. (తె. 9).

చప్పరించు: (క్రి.) ఉ. సప్పరించు; పర్యా. చూ.
తట్టు (1). కొట్టడం, వెదురుగడ పగలగొట్టడానికి
కత్తిమీద మొద్దుతో కొడతారు. (తె. 6).

చరిపించు: (క్రి.) ఉ. సరిపించు; పర్యా. పదును
బట్టించు, పదునుబెట్టించు, పదునువేయించు
సరిపిడం బెట్టించు. పదునుపోయి మొండిగా అయిన
కత్తి మొ॥ వాటిని కొలిమిలో కాల్చి సుత్తితోకొట్టి
వాడిగా చేయించడం; మేదరికత్తికి పదునుపోయి
నప్పుడు కమ్మరిచేత ఇలా చేయస్తారు; కొన్నిచోట్ల
మేదరివాళ్ళే చేసుకుంటారు. (కో. 3, 9, 10, 18;
తె. 20).

చరుచు: (క్రి.) ఉ. సరుచు; పర్యా. కాటుబెట్టు. ఎరకలి
కత్తి మొ॥ వాటికి కమ్మరి కొలిమిలో పదును
బెట్టడం; నిప్పల్లోకాల్చి సుత్తితో సాగగొడతారు.
(తె. 9).

చాటుతడక: ఉ. సాటుతడక, సాట్టడక; 1.
పర్యా. అర్రతడక, పడసాలతడక, మచ్చు (1).
మచ్చుతడక. ఇంట్లో గదులుగా విభజించడానికిగాని
వరండాలో చాటుకోసంగాని అడ్డంగాకట్టే వెదురు
పేళ్ళ తడక; చూ. చిత్రం 36 ప. (తె. 6, 14,
17); 2. వరండాలమధ్య పెద్దగదులమధ్య మరుగు
కోసం అడ్డంగాకట్టే ఈతతడక. (తె. 1, 9,
13, 14).

చాప: ఉ. సాప; 1. వెదురుపేళ్ళతో (చేట అల్లకం
మాదిరిగా) చిక్కగా అల్లిన ఒకరకం తడక; నేల
మీద పరుచుకోడానికి పందిరిమీద పరుచుకోడానికి
వెదురుమంచం మీద పరవడానికి రేకులకప్పు కింద
పరుచుకోడానికి చంద్రక ప్రేముమీద పరవడానికి
బండ్ల మీద కప్పుకోడానికి పనికొస్తుంది; నిలువలూ

అడ్డాలూ లేకుండా చేట మాదిరిగా అల్లినది;
మామూలుచాపమీద నిలుపుబద్దలూ అడ్డంబద్దలూ
కొడితే శ్రవకపునుంది. (కో. 17; 18, 22, 25,
27, 30, 31, తె. 1, 2, 4, 6, 16, 19, 31;
రా. 6, 10); 2. పర్యా. చదర(1). కూర్చోడానికి
నలుచదరంగా (గజం లేదా మూరెడు) అల్లిన
వెదురుపేళ్ళచాప; కొన్నిచోట్ల తిరగలి (పిసురాయి)
కింద వేస్తారు. (తె. 26); 3. బొమ్మలకొలుపులో
పెట్టుకోడానికి నన్నటి వెదురువుల్లతో చాప
ఆకారంలో అల్లిన చిన్నచాప. (కో. 5).

చాపదబ్బు: ఉ. సాప—; పర్యా. చూ. లాకదబ్బు.
(తుంగ) చాపనేపేటప్పుడు మగ్గంపోగుల మధ్య
(తుంగ) పోవను దూర్చేబద్ద; దీనిచివర
బెజ్జముంటుంది, అందులోకి (తుంగ) పోవకూస
దూర్చి లాకదబ్బును పోగులమధ్య దోపుతారు. చూ.
చిత్రం 121 క. 6. (రా. 10).

చాపపన్ను: (క్రి.) ఉ. సాప్పన్ను; ? చాప అల్లకం
మొదలుపెట్టడం. (కో. 19).

చాపపోయు: (క్రి.) ఉ. సాపవోయు; ఈతచాప
అల్లడం; “సాపవోస్కం” అనివాడుక. (తె. 26).

చాపమూల: ఉ. సాప—; పర్యా. చూ. కొమ్ము(6).
ఈతచాప మూలభాగంలో ఉండే అంచుపట్టె చివరి
భాగం; నాలుగుమూలలా ఇలా తోకలా కనిపిస్తుంది.
చూ; చిత్రం 122. 2. (తె. 22).

చాపలజమ్ము: ఉ. సాపల్లమ్ము. చాపలనేయడానికి
పనికొచ్చే జమ్ము; పోవగుండంగా ఉంటుంది.
(రా. 2).

చాపీనె: (< చాప + ఈనె) ఉ. సాపీనె; చాపఅల్లే
వెదురుపేడు; సుమారు వేలెని వెడల్పున గోరంత
మందంగా ఉంటుంది. (కో. 21, 23).

చాయబొంగు: ఉ. కాయ—, కాయ—; నీలివన్నె
వెదురుగడ; దీన్నించి పేడు సాషగా వస్తుంది;
మేదరిపనికి బాగా ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 17, 18).

చార: ఉ. సార; పర్యా. గిర, గీత (2). గీటు; గీర;
మామూలుగా బొడుగ్గా సాగినరేఖ; మేదరిపనిలో
బొగ్గుతోగాని సుద్దముక్కతోగాని గుర్తుగా చిన్న
గీటు పెట్టుకొంటారు. (కో. 6).

చావుకట్టె: ఉ. సావు—; పర్యా. చూ. పాడె. శవాన్ని
శ్మశానానికి తీసుకువెళ్ళడానికి వెదురుగడలతో
కట్టినది; చూ. చిత్రం 100. (తె. 15).

చావుగంప: ఉ. సావుగంప; జంగాలు (= ఒకతెగ)
శవాన్నిపెట్టి తీసుకువెళ్ళే గంప. (తె. 26).

చావుచేట: ఉ. సావుశాట; పర్యా. పీనిగచేట, ముంగటిత్తనాల చేట. శవాన్ని తీసుకువెళ్ళేటప్పుడు చల్లే సేలాలూ నవధాన్యాలూ చిల్లరపైనలూ మొ॥ పోసుకొనే చేట; అల్లకంలో దీనికి అంచుకట్టరు. (కో. 25).

చిక్కునిబుట్టు: పర్యా. చూ. చేతిబుట్టు (1). బజారు నుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే వెదురుబుట్టు; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా ఒక వెదురుబుట్ట వంచి కడతారు; పైనమూత ఉంటుంది; మూతలు కొన్ని చోట్ల సిద్ధిమాదిరిగాను కొన్నిచోట్ల పళ్ళెంమాదిరిగానూ ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల ఈబుట్ట అడుగున గద్దె ఉంటుంది; బటాణీలు, వేరుసెనక్కాయలు మొ॥ అమ్మేవాళ్ళుకూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు; దీనికి కళ్ళు ఉండవు; చూ. చిత్రం 139. (కో. 1).

చిక్కల్లకం: (< చిక్కు- అల్లకం) 'V' అకారంలో అల్లేవిధానం; ఇలా అల్లడంవల్ల గూడ (= మెరక పొలంలోకి పల్లంనుంచి నీళ్ళు తోడేది) ఈ అకారంలో ఉంటుంది. (కో. 7).

చిక్కం: ఉ. శిక్కం, సిక్కం. 1. పర్యా. చూ. ఎద్దుబుట్ట. చేను మేయకుండా పశువులమూతికి తొడిగే బుట్ట; గాలి ఆడడానికి పేళ్ళువద్ద సందులు వచ్చేటట్లు అల్లుతారు, ఈతపేడుతోగాని వెదురు పేడుతోగాని దుసేరుతీగలతోగాని అల్లుతారు (రా. 1, 9); 2. పర్యా. బుట్టగుల్ల (1). పావుకిలో నుంచి అరకిలో వరకు గింజలు మొ॥ పోసిపెట్టుకోడానికి వీలయిన ఒకరకం చిన్న వెదురుబుట్ట; గుల్ల మాదిరిగా గుండ్రంగా ఉంటుంది. (తె. 22).

చిక్కు: ఉ. శిక్కు; 1. పర్యా. చూ. పుల్లలతడక. వెదురుపుల్లలూ పురికోసలూపెట్టి అల్లిన తడక (చాప); గుమ్మాలకుగాని వరండాలకుగాని పరదాలుగా వాడతారు. చూ. చిత్రం 93. (తె. 10, 14). 2. పర్యా. చిల్వాను (1). కాపెగడ్డితోగాని వట్టి వేళ్ళతోగాని కట్టిన పరదా; వేసవికాలంలో దీన్ని కిటికీలకూ గుమ్మాలకూ వరండాలకూ అడ్డంగా కడతారు; దీనిమీద నీళ్ళుచల్లితే గది చల్లబడుతుంది. (తె. 10); 3. నాగటికర్రను ఆరుకుదిగించే ఇనప మేకు. (కో. 30).

చిక్కుచాప: ఉ. సిక్కిసాప; పర్యా. చూ. పుల్లల తడక. వెదురుపుల్లలూ పురికోసలూపెట్టి అల్లిన తడక (చాప); గుమ్మాలకుగాని వరండాలకుగాని పరదాలుగా వాడతారు; చూ. చిత్రం 93. (కో. 31).

చిక్కుతడక: ఉ. - తడికి, - తడికె; పర్యా. చూ. పుల్లలతడక. వెదురుపుల్లలూ పురికోసలూ పెట్టి అల్లిన తడిక (చాప); గుమ్మాలకుగాని వరండాలకుగాని పరదాలుగా వాడతారు; చూ. చిత్రం 93. (కో. 8, 12, 14, 15).

చిగురు: ఉ. శిగురు, సిగురు; 1. వెదురుమొక్క పెరిగేటప్పుడు దాని తలవైపు కోసుగా, మెత్తగా ఉండే భాగం; ఇది పైకి పెరుగుతూంటే గడ పెరుగుతూ ఉంటుంది. (కో. 24); 2. పర్యా. చూ. ముక్కు (1). కత్తికి (మేదరికత్తి, పెద్దకత్తి, చురకత్తి మొ॥) పదునుగాఉన్న అంచు చివరి భాగం; మొనదేలి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 12 జ. 3; 16 చ. 5. (కో. 24), 3. ఈతాకు చివరి భాగం. (కో. 25); 4. పర్యా. చూ. కొస (7). వెదురుగడ చివరి సన్నటిభాగం. (కో. 24).

చిగురుపొడిచినకర్ర: ఉ. శిగురుపొడిచిన - ; సన్నటి చిగురువేసిన వెదురుగడ. (కో. 24).

చిగురుపొడుచు: (క్రి.) ఉ. శిగురు-; వెదురుగడకు చివర చిగురువేయడం; కొమ్మ కొంత పెరిగిన తరవాత చిగురువేస్తుంది; సన్నగా, మెత్తగా ఉంటుంది. (కో. 24).

చించు: చూ. చింపు (1). (రా. 1).

చించెగూడ: ఉ. - గోడ; ప్రవాహానికడ్డంగాపెట్టి చేపలుపట్టే ఒకరకం గూడ; కింద సన్నగానూ పైన వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; సుమారు మూరెడు జేనేడు పొడుగుంటుంది; చూ. చిత్రం 73 చ. (కో. 31).

చింజల్లెడ: (< చిన్న + జల్లెడ) పిండి జల్లించుకొనే చిన్న జల్లెడ; పేళ్ళమధ్య చాలా సన్నటి సందులు పెట్టి మూడు పేళ్ళమీద అల్లుతారు. (తె. 13).

చిటపటాలతుంగ: పట్టుకొని ఒత్తితే పటపటా విరిగే వెళునుతుంగ; గుండ్రంగా ఉంటుంది. (కో. 3).

చిటుక్కుర్ర: పర్యా. చూ. రివ్వ. సన్నగా గట్టిగా ఉండే వెదురుకర్ర; చిటికెనవేరేడు లావునుంచి బొటనవేరేడు లావువరకు ఉంటుంది; దీనికి రోపల ఖాళీ ఉండదు; కణుపులు దగ్గరదగ్గరగా ఉంటాయి; దీన్ని ముల్లుగర్రలకూ పందిరిపెండె కట్టుకోడానికి చేతికర్రలకూ ఉపయోగిస్తారు. (కో. 2).

చిట్టకర్ర: ఉ. శిట్ట-; పర్యా. చూ. గట్టికర్ర (1). సూదిపట్టేటంత ఖాళీ మొదలు వేరెడంత ఖాళీవరకు రోపల బోలుగాఉండే గట్టి వెదురుకర్ర; గుట్టలమీద రాళ్ళదగ్గర పెరుగుతుంది; మూడు అంగుళాలవరకు

లావుగా ఉంటుంది. (కో. 27).
 చిట్టడుగు: ఉ. శిట్టడు; చిన్న అడుగు; వెదురుపేళ్ళ
 గుల్ల అల్లకంలో రెండుబెత్తల అడుగుచుట్టిన
 తరవాత మళ్ళీ నిలుపులువేసి అల్లినది. (తె. 24).
 చిట్టి: కిలోధాన్యం కొలత. (తె. 21).
 చిట్టిగన: చూ. చిట్టిగనుపు (1). (తె. 31).
 చిట్టిగనుపు: ఉ. - గెనుపు; 1. చూ. చిట్టిగన; పర్యా.
 తురచగనుపు. వెదురుగడ కణుపులమధ్య తక్కువ
 ఎడమున్నభాగం; జేనెడు బెత్తెడుకన్న తక్కువ
 ఉంటుంది. (కో. 9, 10; రా. 10); 2. చూ. చిట్టి
 గనె; పర్యా. చూ. పూనగనుపు. వెదురుగడ కణుపు
 దగ్గర పెరిగిన సన్నచిల్ల (కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు
 మిగిలిన చిన్నగుర్తు; ఈ గుర్తున్నగడ చీల్చడం
 సులువు. (కో. 2).
 చిట్టిగనె: ఉ. సిట్టి—; చూ. చిట్టిగనుపు (2).
 (తె. 27).
 చిట్టిపెట్టె: ఉ. శిట్టిపెట్టి; పర్యా. చూ. పసుప్పెట్టె.
 పెళ్ళిఅయిన కొత్తలో అమ్మాయిలు అత్తవారింటికి
 పసుపుకుంకుమలు తీసుకుపోవడానికి పెట్టుకొనే
 చిన్నపెట్టె. (కో. 29).
 చిట్టిపేము: ఉ. శిట్టి—; సన్నగా పెళుసుగా ఉండే
 పేము. (కో. 3).
 చిట్టిబల్ల: ఉ. శిట్టి—; పర్యా. చూ. సన్న (0) బరిగె.
 వేరెడు లావుకన్న తక్కువఉండే ఈతచువ్వ
 (బరిగె); గుల్లలు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది.
 (రా. 9).
 చిట్టితచెట్టు: (< చిట్టి + ఈత—) ఉ. - శెట్టు; చూ.
 జిట్టితచెట్టు. (కో. 3).
 చిట్టితపుల్ల: (< చిట్టి + ఈత—) పర్యా. చూ. జిట్టిత
 (చెట్టు) బరిగె. పొట్టిఈత (జిట్టిత) చెట్టుకమ్మ చీరి
 తీసిన చువ్వ; పొడుగు తక్కువ. (కో. 3).
 చిట్టె: ఉ. చిట్టి, శిట్టి, శిట్టె, సిట్టి, సిట్టె; 1. పర్యా.
 చూ. రివ్వ. సన్నగా గట్టిగా ఉండే వెదురుకర్ర;
 చిటికెన వేరెడులావు నుంచి బొటనవేరెడు లావు
 వరకు ఉంటుంది; దీనిలోపల ఖాళీ ఉండదు;
 కణుపులదగ్గర దగ్గరగా ఉంటాయి; దీన్ని ముల్లు
 గర్రలకూ పందిరిపెండె కట్టుకోడానికి చేతికర్ర
 లకూ ఉపయోగిస్తారు. (కో. 3, 5-8; రా. 5, 7,
 8, 11); 2. పర్యా. చూ. చిల్ల (1). వెదురుగడ
 కణుపుదగ్గర పెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు వేరెడు
 లాపూ ఒకటిరెండు గజాల పొడుగుగా ఉంటుంది;
 ముల్లుగర్రగానూ దోమతెర కర్రగానూ గాలం

5

10

15

20

25

30

35

40

బరుగుగానూ వాడతారు; కొమ్మ నరికినప్పుడు దాని
 మొదలు కణుపుకు మిగిలి ఉంటుంది. (చూ. గంటి
 గనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరువునుబట్టి పెద్దగానో
 చిన్నగానో ఉంటుంది. (కో. 1; రా. 3, 4); 3.
 పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురుగడ కణుపు
 దగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా
 మిగిలిన కొమ్మమొదలు; కొమ్మ ఉరువునుబట్టి
 కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ
 ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ.
 చిత్రం 91. (రా. 2, 3, 4); 4. గుమ్మి (= వెదురు
 పేళ్ళ గాదె) అడుగు అల్లెటప్పుడు ఒకనిలువు వదిలి
 మరొకనిలువును మళ్ళీ వెనక్కి-ములుపుతూ అల్లినది
 (నిలువు). (తె. 28); 5. పర్యా. చూ. బద్ద(4). విసన
 గర్ర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒకఅంచు వెంబడి
 అమర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి
 గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టం తొడిగేబద్దకు చివరి
 గొట్టం జారకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది.
 చూ. చిత్రం 91 ట. 2. (తె. 17); 6. చూ. చిత్రెం;
 గుమ్మి అల్లకంలో అడుగు పూర్తిచేసి ఎత్తుభాగం
 అల్లకంకోసం నిలుపులను పైకిలేపేటప్పుడు దిగించే
 వెదురుబద్దలజత; సుమారు వేరెడువెడల్పు ఉంటుంది;
 ఇలాటివి నాలుగువైపులా దిగిస్తారు. (తె. 22).
 చిట్టెడుగుల్ల: చిట్టెడు (= ఒక కిలోధాన్యం) పట్టే
 గుల్ల. (తె. 21).
 చిట్టెడుబుట్టిగుల్ల: ఉ. శిట్టెడు—; అరకిలోధాన్యం
 పట్టే గుల్ల. (తె. 22).
 చిట్టెదురు: 1. పర్యా. చూ. సన్నం(పు) బొంగు.
 రెండంగుళాలనుంచి అరంగుళాలవరకు లావుండే
 సన్నటి వెదురుగడ; కణుపు సన్నగావుండి సులు
 వుగా చీలుతుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ;
 కొన్నిగడలలో బోలు సన్నగాఉంటుంది; కొన్నిటికి
 బోలుండదు. (కో. 1; రా. 3); 2. పర్యా. చూ.
 గట్టిబొంగు (1). లోపల ఏమాత్రం బోలులేకుండా
 పూర్తిగా కండపట్టికన్న గట్టి వెదురుకర్ర; సుమారు
 మూడు నాలుగుంగుళాల లావు ఉంటుంది; అల్ల
 కానికి పనికిరాదు; విచ్చెసమెట్టు, గుతపకర్ర,
 గైకట్టె మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (రా. 1).
 చిట్టెబిలుకు: ఉ. సిట్టిబిల్లు; గుమ్మి అడుగు అల్లిన
 తరవాత నిలుపులు పైకిలేపేముందు కర్పడ
 (= చిక్కి-టి అల్లకం) అల్లడానికి వాడే పేడు.
 (తె. 28).
 చిట్టెబొంగు: పర్యా. చూ. సన్నం(పు) బొంగు.

రెండంగుళాలనుంచి ఆరంగుళాలవరకు చావుండే సన్నటి వెదురుగడ; కణుపు సన్నగా ఉండి సులువుగా చీలుతుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కొన్ని గడలలో బోలు సన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిటికి బోలుండదు. (కో. 9; రా. 10).

చిత్తెం: ఉ. శిత్తెం; చూ. చిత్తె (6). (తె. 28).

చిడ్డి: (< హిం. సిడి) ఉ. శిడి; 1. పర్యా. చూ.

ఖానా (1). వెదురుగడలు నిలవచేయడానికి చేసిన కట్టుబడి; రెండుగజాల ఎడంలో రెండు గడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) పాతి వాటికి ఎదురుగా గజం ఎడంలో మరో రెండుగడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) పాతి ఆ నాలిగింటిపై చివర ను కలుపుతూ అడ్డంగా మూడుగడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) కట్టి ఒకవైపు భాళి ఉంచుతారు; భాళి ఉన్న వైపు నుంచి గడలుదూర్చి నిలబెడతారు; భాళివైపును గొలుసుతోగాని గడతోగాని మూసి తాళంగూడా వేసుకోవచ్చు. (తె. 13), 2. పర్యా. నిచ్చెన. అటక, మిద్దె, గోడ మొ॥ ఎక్కడానికి వెదురు గడలతో తయారుచేసినది; రెండు నిలువుగడలకు అడ్డంగా వెదురుకర్రముక్కలు మెట్లుగా అమరుస్తారు. (తె. 10, 17).

చితగ్గొట్టు: (క్రి.) ఉ. సితగ్గొట్టు; పర్యా. నంగొట్టు; కొబ్బరిదొక్కలు చీలేటట్లు గూటంతో కొట్టడం. (కో. 23, 25, 29).

చిత్తనగొట్టు: చిమ్మెనగొట్టు; బోలుగా ఉంటుంది; దీనికి సన్నటి చిల్లులు చేస్తారు; హాళి పండుగకుగాని వసంతాలాడుకోడానికి గాని దీంట్లో రంగునిళ్ళుపోసి ఒకరిమీద ఒకరు చల్లుకొంటారు. (తె. 10).

చిత్తబొడిచినకర్ర: ఉ. శిత్తబొడిచిన—చుట్టా పసుపు వన్నె మచ్చలున్న వెదురుగడ. (కో. 28).

చిత్తరెట్టలచాప: ఉ. —సాప; ఒకరకండిజైను (చిత్తరెట్టల డిజైను) వచ్చేటట్లు నేసిన తుంగచాప. (కో. 3).

చిత్తుకాయితాలబుట్టు: పర్యా. చూ. కాయితాలబుట్టు. చిత్తుకాగితాలు వేసుకోడానికి వాడేబుట్టు; కొన్ని చిన్నబొక్కెన ఆకారంలోనూ కొన్ని మైలబుట్టు ఆకారంలోనూ (దీనికి కాళ్ళుంటాయి) కొన్ని పళ్ళబుట్టు ఆకారంలోనూ (దీన్ని దారంలాంటి వెదురుపుల్లలతో నాణ్యంగా అల్లుతారు) ఉంటాయి; చూ. చితాలు 78 క, చ. (కో. 3).

చిత్రాసనంచాప: ఉ. —సాప; సంజవార్చుకొనే బప్పుడు కూర్చునే తుంగచాప; మూరెడు చదరంగా

ఉంటుంది. (రా. 10).

చిద్రం: (< సం. చిద్రం) ఉ. శిద్రం, శీద్రం, సీద్రం 1. వెదురుగడనుగాని బద్దనుగాని చీమలు కొట్టడ; వల్ల ఏర్పడ్డచిల్లి (తె. 14, 22, 25); 2. పర్యా కన్ను (14), బొక్క(3), ఈతచాప అల్లకంలో ఒక ఆకుకూ మరొక ఆకుకూ మధ్య ఏర్పడ్డసందు సూది దూరేటంత ఉంటుంది. (తె. 19).

చింతకాయజల్లెడ: ఉ. సీరతకాయజల్లెడి; చింతకాయ పట్టుకొనే జల్లెడ; అడుగుకన్నాబు పెద్దగా ఉంటాయి. (రా. 2).

చింతకాయబొంగు: పర్యా. చూ. గైకట్టె(2). చింత మొ॥ చెట్లనుంచి కాయలు రాలగొట్టడానికి ఉపయోగించే వెదురుకర్ర; పొడుగ్గా గట్టిగా ఉంటుంది. (తె. 5).

చింతపండుగంప: చింతపండు పెద్దమొత్తంలో టవాణాచేసే గంప; అడుగున సన్నగానూ పోను పోను పైన వెడల్పుగానూ ఉంటుంది. (రా. 11).

చింతపండుబుట్టు: ఉ. సంత—; చింతపండు పార్సెల్ చేసే చిన్నబుట్టు; బకెట్టుత, అదే ఆకారంలో ఉంటుంది (కో. 28, 28).

చింతాగర (< చిన్నదాగర) ఉరువు చిన్నగాఉండే దాగర; చూ. దాగర. (కో. 30).

చింఁగు: (క్రి.) పర్యా. చిల్లుడు. దంపేప్పుడు ధాన్యం కోట్లోంచి కిందికి చెదరడం. (కో. 8).

చిన్నకట్టు: పర్యా. చూ. మోమకట్టు. జల్లెడతట్టుమీద గుండు (గుండంగా కట్టిన బద్ద)పెట్టి దానిచుట్టూ తట్టు చివర్లువంచి ఆ గుండుచుట్టూ వెలుపలినుంచి మరో బద్దపెట్టి ఆ మూడింటిని కలిపి బిగిస్తూ కట్టు ముంగుతో వేసిన చిన్నకట్టు. (కో. 13, 15-19).

చిన్నకన్ను: ఉ. శిన్న—; పర్యా. చూ. పూసగనుపు. వెదురుగడ గణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్న చిల్ల (కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుర్తు; ఈ గుర్తున్నగడ చీల్చడం సులువు. (కో. 24).

చిన్నకన్నుగుంపు: పర్యా. చూ. పూసగనుపు. వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్న చిల్ల(కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుర్తు; ఈ గుర్తున్న గడ చీల్చడం సులువు. (కో. 27).

చిన్నగంటుగుంపు: పర్యా. చూ. పూసగనుపు. వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్న చిల్ల(కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుర్తు; ఈ గుర్తున్న గడ చీల్చడం సులువు. (కో. 31).

చిన్నగంప: వెదురుగంపల్లో చిన్నరకం; మట్టి, ఇసక

కూరగాయలు తీసుకువెళ్ళడానికి వాడతారు; నిలుపుటా పేడకలిపి అల్లుతారు. (రా. 5, 11).
 చిన్నగుంపు: ఉ. సిన్నగుంపు; పర్యా. చూ. పూసగుంపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్నచిల్ల (కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుంపు; ఈ గుర్తున్న గడ చీల్చడం సులువు. (కో. 28).
 చిన్నచాప: ఉ. సిన్నసాపు సిన్నాప; 1. గజం వెడల్పు రెండుగజాల పొడుగు ఉండేటట్లు అల్లిన తాటిచాప. (కో. 23); 3. మూడుజేనెల వెడల్పు నాలుగుమాళ్ళ పొడుగు ఉండే తుంగచాప. (కో. 30).
 చిన్నచేట: ఉ. శిన్నశాట; ఉరువు చిన్నగా ఉండే చేట. (కో. 24, 25).
 చిన్నచేకు: పేముకుప్పలు మొ॥ అల్లినతరవాత మిగిలిన తీగలు తెంపే పడునైన ఇనపరేకు. (తె. 22).
 చిన్నతట్ట: పర్యా. చూ. పెంగేరి. దుకాణంమందు కూరగాయలు, పళ్ళు, బియ్యం మొ॥ సరుకులుపోసి పెట్టుకోడానికి వెదురు పేళ్ళతోగాని ఈతపేళ్ళతోగాని అల్లినపళ్ళెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 88. (కో. 2).
 చిన్నతడక: ఉ. శిన్నతడ్క; కోళ్ళగూకు ద్వారానికి అడ్డంగా తలుపులాకట్టిన చిన్నతడక. (తె. 20).
 చిన్నతెట్టగుంపు: పర్యా. చూ. పూసగుంపు. వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్న చిల్ల (కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుంపు; ఈ గుర్తున్న గడ చీల్చడం సులువు. (కో. 29).
 చిన్నబద్ద: ఉ. సిన్న—; పర్యా. తుంటబద్ద; పొడుగు తక్కువగా ఉండే వెదురుబద్ద. (కో. 28).
 చిన్నబుట్ట: ఉ. శిన్న—; పర్యా. చూ. పూసగుంపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్నచిల్ల (కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుంపు; ఈ గుర్తున్న గడ చీల్చడం సులువు. (కో. 28).
 చిన్నబనివి: ఉ. శిన్నబనివి; పర్యా. చూ. జిట్టితచెట్టు. పొట్టిగా ఉండే ఒకరకం ఈతచెట్టు. (రా. 9).
 చిన్నబుట్ట: ఉ. శిన్నబుట్టి, సిన్నబుట్టి, సిన్నబుట్టి. 1. దుకాణంమీద కూరగాయలు పోసిపెట్టుకోడానికి అల్లిన వెదురుపళ్ళెం; చూ. పెంగేరి. (తె. 1, 16); 2. పర్యా. గుల్లబుట్ట. చిన్న వెదురుబుట్ట. (రా. 3).
 చిన్నబొంబు: (< ఇం. Bamboo). పర్యా. చూ. కురచబొంగు. పది మూరలకన్న తక్కువ పొడుగున్న వెదురుగడ. (రా. 1).
 చిన్నమ్ము: (< చిన్న + అమ్ము). ఉరువు చిన్నగా

ఉన్న అమ్ము. (తె. 23).
 చిన్నరామాపాటను: పర్యా. చిన్న రామారౌండ్, ఒకరకం చిన్న పేముకుప్పి. (కో. 12).
 చిన్నరామారౌండ్: పర్యా. చిన్న రామాపాటను, ఒకరకం చిన్న పేముకుప్పి. (కో. 11).
 చిన్నశిడిగ: పర్యా. చూ. జంట (1). వెదురుగడ కణుపులోంచి పుట్టిన కొమ్మకు రెండువైపులా పెరిగిన చిల్లలజత; మూరెడువరకు పెరిగి ఎండి పోతాయి; కొన్ని గడలకు పెద్దకొమ్మ లేకుండా ఇవిమాత్రమే పెరుగుతాయి; ఇలాటి చిల్లులు క్రమంగా కొమ్మమాదిరిగా అవుతాయి. (కో. 22).
 చిన్నలి: (< చిన్న + తలి). ఉరువు చిన్నగా ఉన్న తలి; చిన్నచిల్లులు చెయ్యడానికి పనికొస్తుంది. (రా. 7).
 చిప్ప: 1. వెదురుబద్దలతో అల్లినదొన్నె; మట్టిచిప్ప లాంటిది. (తె. 4); 2. పగలగొట్టిన కొబ్బరి కాయలో ఒకముక్క (సగం); లోపల కొబ్బరి ఉన్నదిగాని వట్టిపెంకుగాని. (కో. 20).
 చిప్పగనుపు: ఉ. గెన్ను, శిప్పగెన్ను; పర్యా. కప్ప—మెట్ట బుడుపు, గడుసుగనె, గంటిగనుపు(2), విప్పగనె, దొడ్డుగనె, పిట్టగుంపు, పెద్దకన్నుగుంపు, పెద్దగుంటుగుంపు, పెద్దగుంపు, పెద్దపెట్టగుంపు, పెద్దబిల్లు, బిరిగుంపు, బిరెగనె, మొద్దుగనె, మోటిగనె, సిబ్బిగనె. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మనరికేసినప్పుడు కనిపించే వెడల్పు గుర్తు; కొమ్మ లావుగా ఉండడంవల్లగాని ఒకేచోట రెండుమూడు కొమ్మలు పెరగడంవల్లగాని వాటిని సరికినప్పుడు పెద్దగుర్తు పడుతుంది; ఇలాంటి కణుపు ఉన్న వెదురుగడను చీల్చడంకష్టం. (కో. 3, 5).
 చిప్పగనుపుకర్ర: ఉ. —గెన్ను—; పర్యా. పిట్ట గుంపుకర్ర. పెద్దకనుపుతెదురు, ముడుసుబొంగు, మొద్దుగనె బొంగు వెదురుకొమ్మ నరికేసినప్పుడు కణుపుదగ్గరపడ్డ గుర్తు. వెడల్పుగా ఉన్న వెదురు గడ; కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ లావుగా ఉన్నప్పుడుగాని కణుపుదగ్గర చుట్టూ రెండుమూడు కొమ్మలు పెరిగినప్పుడుగాని వాటిని సరికేస్తే వెడల్పుగా గుర్తుపడుతుంది; ఈ బొంగును చీల్చడం కష్టం; కణుపుదగ్గర పేడు విరిగిపోతుంటుంది. (కో. 3).
 చిప్పగనె: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు కనిపించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మలావుగా ఉండడంవల్లగాని

ఒకేచోట రెండుమూడు కొమ్మలు పెరగడంవల్లగాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్దగుర్తు పడుతుంది; ఇలాటి కణుపుఉన్న వెదురుగడను చీల్చడంకష్టం. (తె. 19).

చింపు: (క్రి.) ఉ. శింపు, సింపు; 1. చూ. చింపు; పర్యా. చూ. చీరు(1). కత్తితోనూ చేత్తోనూ విడదీయ్యడం; వెదురుగడనుంచి నిలువుగా 2నుంచి 3 వరకు బద్దలుగాని బద్దనుంచి వారలు, పలుకులు, నరుములు, దాలెం (చూ.)గాని వార మొలవాటి నుంచి పేడుగాని కర్ర (ఈనె)గాని కత్తితో విడదీస్తారు. (కో. 30, 31); 2. తాటిరేకునుంచి 'ఈనె'ను కత్తితో చీరేయడం. (కో. 23).

చిమ్మట: ఉ. శిమ్మట; చేతిలోగాని కాలిలోగాని విరిగిన ముల్లు తీయడానికి వాడే చిన్న పట్టుకారు. (తె. 21).

చిమ్ము: (క్రి.) ఈతమండ మొదలు కొడవలితో కొట్టేయడం. (తె. 13).

చిమ్మె: ఉ. చిమ్మి, శిమ్మె, సిమ్మె, సిమ్మి; పర్యా. చూ. చిల్ల (1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు వేలెడులావా ఒకటిరెండు గజాల పొడుగూ ఉంటుంది; ముల్లు గర్రగానూ దోమతెర కర్రగానూ గాలం బరుగుగానూ వాడతారు; కొమ్మ నరికినప్పుడు దానిమొదలు కణుపుకు మిగిలిఉంటుంది (చూ. గంటిగనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరువునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (కో. 4-7; తె. 2; రా. 5, 8-11).

చిరత: ఉ. శిర్ర; నాగలిని కాడికికట్టే మోతుకు చివర తొడిగిన చిన్న కర్రముక్క; రెండుచివరలా తొడుగుతారు; దీనికి పొటొంజి (చూ.) తగిలిస్తారు. చూ. చిత్రం 129. 1. (కో. 31).

చిలక: వెదురుగడముక్కలతో చేసిన చిలకబొమ్మ; అలంకారానికి ఇళ్ళల్లో గోడలకు పెట్టుకొంటారు. (కో. 29).

చిలకట: ఉ. శిల్కట; పగ్గం చివరలోంచి రెండోకొన తీసి ఉచ్చులువేసిన మెలిక; దీన్ని ఎద్దు రెండు కొమ్ములకూ తొడుగుతారు. (తె. 9).

చిలవర: ఉ. శిల్వర; పగ్గనికి ఒక చివరఉండే ఉంగరం; దీన్ని పశువుకొమ్ముకు తొడిగి మెలిక పెట్టి కట్టేస్తారు. (తె. 9).

చిల్వాను: ఉ. శిల్వాను; చూ. చిల్వాను (2), సిల్వాను; పర్యా. చూ. పుల్లల తడక. వెదురుపుల్లలా పురి కోనలపెట్టి అల్లిన తడక (చాప); గుమ్మాలకుగాని వరండాలకుగాని పరదాలుగా వాడతారు; చూ. చిత్రం

98. (తె. 15).

చిల్ల: ఉ. శిల్ల, సిల్ల, సిల్లె 1. పర్యా. ఏరు¹, తెన్ను; కొమ్మ, చిట్టె (2), చిమ్మె, జంట (2), జింగిడి, జిలుగు, జెడ్డ; పంగ, పిలిక, పిల్ల, మండ, రెబ్బ, లేప; శిడిగ, సింబు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గరపెరిగిన చిన్న కొమ్మ; దాదాపు వేలెడులావా ఒకటిరెండు గజాల పొడుగూ ఉంటుంది; ముల్లుగర్రగానూ దోమ తెర కర్రగానూ, గాలం బరుగుగానూ వాడతారు; కొమ్మ నరికినప్పుడు దాని మొదలుకణుపుకు మిగిలి ఉంటుంది(చూ. గంటిగనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరువును బట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (కో. 3, 10, 12, 13, 15, 16, 18; తె. 18, 20, 22-31; 2. పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువునుబట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9. 1. (కో. 10, 11).

చిల్లగనె: ఉ. శిల్ల- , సిల్ల ; పర్యా. చూ. పూన గనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన నన్నచిల్ల (కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు మిగిలిన చిన్న గుర్తు; ఈ గుర్తున్నగడ చీల్చడం సులువు (తె. 10, 21, 24, 25, 28).

చిల్లబద్ద: ఉ. సిల్ల- ; పర్యా. చూ. గంటిబద్ద (1). గంటిగనుపు గుర్తు (వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేస్తే మిగిలే కొమ్మగుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండునస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలువులకూ పనికొస్తుంది; అడవిప్రాంతంవాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (కో. 11; తె. 27).

చిల్లబొంగు: పర్యా. కంపచిల్లబొంగు. కణుపుచుట్టూ చిన్నచిన్న చిల్ల (కొమ్మ)లా ఆ చిల్లలకు ఇంకా చిన్న చిల్లలాఉన్న వెదురుగడ; వంతులువంతులుగా ఉంటుంది; కంచెకట్టడానికి ఉపయోగిస్తారు. (తె. 28).

చిల్లాడు: (క్రి.) ఉ. శిల్లాడు; పర్యా. చిందు. దంపేప్పుడు దాన్యం రోడ్లోంచి కిందికిచెదరడం. (తె. 17).

చిల్వాను: ఉ. శిల్వాను, శిల్వాను; 1. పర్యా. చిక్కు (2). కానెగడ్డితోగాని పట్టివేళ్ళతోగాని కట్టిన పరదా; వేసవికాలంలో దీన్ని కిటికీలకూ గుమ్మాలకూ వరండాలకూ అడ్డంగా కడతారు; దీనిమీద నీళ్ళువర్లితే గది చల్లబడుతుంది. (తె. 17); 2. చూ.

5

10

15

20

25

30

35

40

చిల్కాను. (తె. 10).
 చివ: ఉ. శివ; పర్యా. చూ. మూలబద్ధ (శి). తదక,
 బేంద్రకతదక మొ॥ వాటికి గట్టిదనంకోసం 'X'
 అకారంలో బిగించిన బద్ధల్లో ఒకటి. చూ. చిత్రం
 96. క. 1. (రా. 6).
 చివర: ఉ. శివర, సివర, సివారు. 1. పర్యా. చూ.
 కొన (7). వెదురుగడ చివరి సన్నటిభాగం
 (కో. 9-12, 16-29; తె. 29-31). 2. తాపీకు
 (= రేకు) చివరిభాగం; సన్నగా కొంచెం మొనడేలి
 ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 124. 1. (కో. 23, 26);
 3. తాపీనే చివరిభాగం. (కో. 12); 4. పర్యా. చూ.
 కొన (8). ఈతకమ్మ చివరి సన్నటిభాగం.
 చూ. చిత్రం 11. 7. (కో. 25); 5. పర్యా. చూ.
 కాడ (1). మేదరిక త్రి, చురక త్రి, మొ॥ పట్టుకొనే
 కడ్డీలాంటిభాగం; కొన్నిటికి కాడమాదిరిగానూ
 కొన్నిటికి తొడిమెమాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి
 లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 12 క. 1.
 (కో. 19, 25, 28); 6. పర్యా. చూ. మక్కు (2).
 అంబు (చూ.) పడగ చివరికోను. చూ. చిత్రం
 15 క. 2. (తె. 31).
 చివరి ఆకు: ఈతమట్ట చివరిభాగంనుంచి తీసిన
 ఈతాకు (తె. 26).
 చివరిబద్ధమేదరి. వెదురుగడను పైకొననుంచి చీరే
 ఆవారమున్న మేదర్లు. (తె. 30).
 చివ్వ: ఉ. సివ్వ; చూ. చువ్వ (1). (రా. 4).
 చీడు: ఉ. శీడు, సీడు. 1. చూ. కీడు. (కో. 24).
 2. చూ. చీరు (1). (కో. 3, 4; తె. 12).
 చీపురు: ఉ. శీపురు, సీపురు; పర్యా. చీపురుకట్ట.
 పొరక. ఇల్లూవాకిలీ మొ॥ ఊడ్చుకోడానికి సన్నటి
 పుల్లలతోగాని (ఈనెలతోగాని), ఒకరకం గడ్డితో
 గాని, మండలతోగాని కట్టినకట్ట; ఇల్లు ఊడ్చుకో
 డానికి కొన్నిచోట్ల మొదెంగడ్డి నునుగడ్డి మొ॥
 వాటితోను, వాకిలి ఊడ్చుకోడానికి వెంపలి
 మొక్కలు మొ॥వాటితోను, కళ్ళం ఊడ్చుకోడానికి
 కందిమండలు మొ॥వాటితోను కడతారు, గడ్డిచీపురు
 పిడి గుండ్రంగాను, వెంపలచీపురు, కందిమండల
 చీపురు మొ॥వాటి పిడి కొంచెం పలకగాను
 ఉంటుంది; వెంపలిచీపురు, కందిమండల చీపురు
 ఊడ్చేవైపు వెడల్పుగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం
 142. (కో; తె; రా.)
 చీపురుకట్ట: పర్యా. చూ. చీపురు. ఇల్లూవాకిలీ మొ॥
 ఊడ్చుకోడానికి సన్నటి పుల్లలతోగాని (ఈనెలతో

గాని), ఒకరకం గడ్డితోగాని, మండలతోగాని కట్టిన
 కట్ట; ఇల్లు ఊడ్చుకోడానికి కొన్నిచోట్ల మొదెం
 గడ్డి, నునుగడ్డి మొ॥వాటితోను, వాకిలి ఊడ్చుకో
 డానికి వెంపలిమొక్కలు మొ॥వాటితోను, కళ్ళం
 ఊడ్చుకోడానికి కందిమండలు మొ॥వాటితోను
 కడతారు; గడ్డిచీపురుపిడి గుండ్రంగాను, వెంపలి
 చీపురు, కందిమండలచీపురు మొ॥వాటిపిడి కొంచెం
 పలకగాను ఉంటుంది; వెంపలిచీపురు, కందిమండల
 చీపురు ఊడ్చేవైపు వెడల్పుగా ఉంటుంది;
 (కో. 19).
 చీమకాటు: ఉ. సీమ—; పర్యా. చీమనాకుడు, చీమ
 నాటు. చీమపొక్క. వెదురుగడ లేతగా ఉన్నప్పుడు
 చీమలుచేసిన బెజ్జం; బెజ్జా లున్నచోట చీలిస్తే పేడు
 విరిగిపోతుంది. (కో. 6, 11).
 చీమకాటుకర్త: ఉ. శీమ—; పర్యా. చూ. చీమపొట్టు
 బొంకు. చీమలు కొట్టినందువల్ల నలుపురంగువచ్చిన
 పెడుగుగడ. (కో. 3).
 చీమకాటుబొంగు; ఉ. శీమ—; పర్యా. చూ. చీమ
 పోటబొంగు. చీమలు కొట్టినందువల్ల నలుపురంగు
 వచ్చిన వెదురుగడ. (కో. 2, 5).
 చీమకాట్టుబొంగు: ఉ. శీమ—; పర్యా. చూ. చీమ
 పోటుబొంగు. చీమలు కొట్టినందువల్ల నలుపురంగు
 వచ్చిన వెదురుగడ. (కో. 7).
 చీమకొంకుకుడుబొంగు: ఉ. శీమ—; పర్యా. చూ.
 చీమపొట్టుబొంగు. చీమలు కొట్టినందువల్ల నలుపు
 రంగువచ్చిన వెదురుగడ. (తె. 22).
 చీమతారుకర్త: ఉ. శీమ—; పర్యా. చూ. చీమపొట్టు
 బొంగు. చీమలు కొట్టినందువల్ల నలుపురంగువచ్చిన
 వెదురుగడ. (కో. 22).
 చీమనాకుడు: పర్యా. చూ. చీమకాటు. వెదురుగడ
 లేతగా ఉన్నప్పుడు చీమలుచేసిన బెజ్జం; బెజ్జాలున్న
 చోట చీలిస్తే పేడు విరిగిపోతుంది. (తె. 4).
 చీమనాటు: పర్యా. చూ. చీమకాటు. వెదురుగడ
 లేతగా ఉన్నప్పుడు చీమలుచేసిన బెజ్జం; బెజ్జాలున్న
 చోట చీలిస్తే పేడు విరిగిపోతుంది. (కో. 14).
 చీమపుప్పకర్త: పర్యా. చూ. చీమపొట్టుబొంగు.
 చీమలు కొట్టినందువల్ల నలుపురంగు వచ్చిన వెదురు
 గడ. (కో. 29).
 చీమపొక్క: పర్యా. చూ. చీమకాటు. వెదురుగడ
 లేతగా ఉన్నప్పుడు చీమలుచేసిన బెజ్జం; బెజ్జాలున్న
 చోట చీలిస్తే పేడు విరిగిపోతుంది. (తె. 27).
 చీమపొట్టుకర్త: ఉ. చీమపొట్టు—; సీమపొట్టు—;

పర్యా. చూ. చీమపోటుబొంగు. చీమలు కొట్టినందు వల్ల నలుపురంగువచ్చిన వెదురుగడ. (కో. 28). చీమపోటుబొంగు: ఉ. శీమపోటు -; శీంపోటు—, సీంపోటు—; పర్యా. గండుచీమకాటుబొంగు, చీమ కాటుకర్ర, చీమకాటుబొంగు, చీమకాట్లబొంగు, చీమ కొరుకుడుబొంగు. చీమతారుకర్ర, చీమప్పుకర్ర, చీమపోటుకర్ర, చీమపోటువెదురు, చీమలకర్ర, రేలేబొంగు. చీమలు కొట్టినందువల్ల నలుపురంగు వచ్చిన వెదురుగడ. (రా. 8-8, 10, 11).

చీమపోటువెదురు: ఉ. శీంపోటువెదురు; పర్యా. చూ. చీమపోటు బొంగు. చీమలు కొట్టినందువల్ల నలుపు రంగువచ్చిన వెదురుగడ. (కో. 1).

చీమలకర్ర: పర్యా. చూ. చీమపోటుబొంగు. చీమలు కొట్టినందువల్ల నలుపురంగువచ్చిన వెదురుగడ. (కో. 25).

చీరిక: ఉ. శీరిక; పర్యా. చూ. పలుకు (2). సుద్దిబద్ద (చూ.)ను నిలుపుగా బద్దవెడల్పులో సగానికిపీల్చిన భాగం (గడలో ఎనిమిదోభాగం); దీన్నించి పేడు తీస్తారు; వేరెడు వెడల్పు ఉంటుంది. (రా. 7).

చీరు: (క్రి.) ఉ. శీరు, సీరు; 1. చూ. చీరు (2). పర్యా. చింపు (1), చీర్పు, మట్టుపోండతీయు. కత్తితోనూ చేత్తోనూ విడదీయడం; వెదురుగడ నుంచి నిలుపుగా 2 నుంచి 6 వరకు బద్దలుగాని వారలు, పలుకులు సరుములు, దారెం (చూ.) గాని, వార మొ॥ వాటినుంచి పేరుగాని కర్ర (ఈనె)గాని కత్తితో విడదీస్తారు. (కో. 28; తె. 9-5, 9, 10, 13-17, 21, 22, 24-28, 30); 2. ఒత్తిన (చూ. ఒత్తు) ఈతమట్టునుంచి ఒక్కొక్క చీలికను పట్టుకొని నారతీయడం; మట్ట మొదటిభాగాన్ని కాలి బొటనవేలికింద అడిమిపట్టి ఒక్కొక్క చీలికను కుడిచేతి బొటనవేలితోనూ చూపుడువేలితోనూ పట్టు కొని మట్టచివరికంటా లాగుతారు; చీలిక ముందుకు పోయేకొద్దీ చీలికవెంబడి మట్టను ఎడంచేత్తో పైతెత్తుతూ నార తీస్తారు. (తె. 9); 3. పర్యా. చీల్చు (2). ఈతబరిగెను రెండుమూడు పాయలుగా నిలుపుగా కత్తితో కొయ్యడం. (తె. 7, 9, 11, 13, 14, 16).

చీర్పు: ఉ. శీర్పు; పర్యా. చూ. చీరు (1). కత్తి తోనూ చేత్తోనూ విడదీయడం; వెదురుగడనుంచి నిలుపుగా 2 నుంచి 6 వరకు బద్దలుగాని, బద్దనుంచి వారలు, పలుకులు, సరుములు, దారెం (చూ.) గాని, వార మొ॥ వాటినుంచి పేరుగాని కర్ర (ఈనె)గాని

కత్తితో విడదీస్తారు. (కో. 26, 27; తె. 8).

చీర్పుం: ఉ. శీర్పుం, సీర్పుం; పర్యా. ఉలి. సుమారు రెండువేళ్ళ వెడల్పు చిటికెనవేలుకన్న తక్కువ మందమూ రెండుబెత్తల పొడుగూ ఉండే ఇనప కమ్మికి ఒకవైపు కొయ్యపిడి అమర్చిఉన్న పసి ముట్టు; కొన్నిటికి పిడి ఉండదు; వెడల్పుగా ఉన్న వైపు పదునుంటుంది; పిటిలో పెద్దపి చిన్నపి ఉంటాయి; వెదురుగడలతో నిచ్చెనలూ మంచాలూ మొ॥ చేసేటప్పుడు గడకు చిల్లిచెయ్యడానికి పేదరి వాళ్ళు వాడతారు; చూ. చిత్రం 20 క, చ.

చేలగనెబొంగు: ఉ. శీల ; పేడు చీల్చేటప్పుడు కణుపు కణుపుకూ విరిగే వెదురుగడ. (తె. 22).

చీల్చు: (క్రి.) ఉ. శీల్చు, సీలును, సీల్చు. 1 వెదురు గడ మొ॥వాటిని నిలుపుగా పాయలుగా విడ దీయడం; కత్తితో విడదీస్తారు. (కో. 1, 2, 5-11, 19, 23; తె. 8-9, 27; రా. 2-5, 8-11); 2. పర్యా. చీరు (3). ఈతబరిగెను రెండుమూడు పాయలుగా నిలుపుగా కత్తితో కొయ్యడం. (కో. 3; రా. 8, 9).

చుంచు: ఉ. సుంచు; పెళ్ళిబాసికానికి వేలాడదీసే రంగుకాయతం; డిక్టెన్లు ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 108.2 (తె. 6).

చుట్టు: ఉ. సుట్టు; 1. పర్యా. అడుగుచుట్టు. వెదురుగుల్ల అడుగున వెలువలినుంచి ఉబ్బెత్తుగా వెదురుకర్ర (= తీగలాంటిది) చుట్టి వేసినకట్టు. (తె. 21, 24); 2. గుండ్రంగా చుట్టిన ఈతాకుపట్టె; పట్టె కొంత పొడుగు అల్లినతరవాత పట్టుకోడానికి వీలుగా ఇలా చుడతారు. (తె. 21, 22); 3. దుసేరు తీగలచుట్ట; గుండ్రంగా చుడతారు. (తె. 9).

చుట్టకపీనె: (< చుట్టకపు + ఈనె). పర్యా. చూ. చుట్టు కర్ర. గంప, బుట్ట, తట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో ఎత్తుభాగం అల్లడానికి వాడేకర్ర. (చూ.); పేడు వెడల్పులో సగముంటుంది; పేడుకన్న మందంగా ఉంటుంది. (కో. 7).

చుట్టకమీనె: ఉ. సుట్టకమీనె; పర్యా. చూ. అడిపోగు (1). గంప, బుట్ట, సీబ్బి మొ॥వాటి అల్లకంలో బొడ్డడుగూ అడుగూ అల్లడానికి వాడే పలవటి సన్నటిపేడు (కొన్నిచోట్ల లావుది); పసరు కింది పేడును రెండుభాగాలుగా నిలుపుగా చీలిస్తే వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం మూతిదగ్గర అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 3. (రా. 5). చుట్టకంపేడు: ఉ. సుట్టకం—; పర్యా. చూ. చుట్టు

కర్ర. గంప, బుట్ట, తట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో ఎత్తుభాగం అల్లడానికి వాడేకర్ర (చూ.); పేడు వెడల్పులో సగముంటుంది; పేడుకన్న మందంగా ఉంటుంది. (కో. 6).

చుట్టకుదురు: కుండలు, బిందెలు మొ॥పాత్రలు పెట్టడానికి వెదురుచువ్వలతో చేసిన కడియం. (కో. 9, 19).

చుట్టినె: (< చుట్టు + ఈనె). ఉ. చుట్టిన, పర్యా. చూ. చుట్టుకర్ర. గంప, బుట్ట, తట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో ఎత్తుభాగం అల్లడానికి వాడేకర్ర (చూ.); పేడు వెడల్పులో సగముంటుంది; పేడుకన్న మందంగా ఉంటుంది. (కో. 16).

చుట్టు: (క్రి.) ఉ. సుట్టు; పర్యా. తింపు (2). ఈత గంప మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపులచుట్టూ ఒక నిలువువదిలి మరొక నిలువుచుట్టూ ఈతబద్ద చుట్టడం (కో. 25; తె. 11, 13; రా. 9).

చుట్టుకర్ర: పర్యా. అల్లకమీనె (1), అల్లకంపేడు (2), ఈనె (4), చుట్టకమీనె, చుట్టకంపేడు, చుట్టినె. గంప, బుట్ట, తట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో ఎత్తు భాగం అల్లడానికి వాడేకర్ర (చూ.); పేడు వెడల్పులో సగముంటుంది; పేడుకన్న మందంగా ఉంటుంది. (తె. 4).

చుట్టుకాలు: ఉ. సుట్టు -; చుట్టూ తీగతో అల్లిన పేముకుర్రీకాలు. (కో. 12).

చుట్టుగట్టుకర్ర: ఉ. సుట్టు-; పర్యా. చూ. కర్ర (2). చేట అంచు కట్టడానికి ఉపయోగించే సుమారు పేలేడు లావుందే కడ్డీలాంటి వెదురుబద్ద; చేట అంచుకు లోపలినుంచి ఒకబద్దా, వెలుపలినుంచి ఒక బద్దాపెట్టి ఈ రెంటిమీది నుంచి, ఈ రెంటికి మధ్య సందులో ఇరికేటట్లు సందును మూసేస్తూ 'కర్ర'ను పెడతారు; కర్రపెట్టిన తరవాత కట్టు కడతారు. (తె. 9).

చుట్టుగర్ర: ఉ. సుట్టు-; పర్యా. చూ. పెండెవార. బుట్ట, తట్ట, గంప మొ॥వాటి అల్లకంపనిలో కట్టు (బొద్దు) చుట్టడానికి ఉపయోగించే కర్ర (చూ. కర్ర); పేడులో సగంవెడల్పు కొంచెం గుండ్రం గానూ లావుగానూ ఉంటుంది; బద్దకు పల్లంగా ఉండే భాగంనుంచి చీల్చిస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 8. (తె. 20).

చుట్టుతడక: ఉ. సుట్టుతడక-; పైన నిలుపుబద్దలూ అడంబద్దలూ లేకుండా పేడుతో అల్లిన వెదురు తడక; చుట్టుచుట్టడానికి పీలుగా ఉంటుంది; గదుం

మధ్య అడ్డంకట్టుకోడానికి పందిళ్ళమీద పరుచుకో దానికి పనికొస్తుంది. (తె. 7).

చుట్టుపాసిక: ఉ. సుట్టు-; పర్యా. చూ. అడ్డం. తడక, బిండిజల్ల, పిల్లలపొది, ఉయ్యాల, చెంద్రిక మొ॥వాటి నిలుపులచుట్టూ అడ్డంగా అల్లే మందం పేడు లేదా పలచటిబద్ద; మామూలు పేడుకన్న మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది. (కో. 30).

చుట్టుపూలపంకా: ఉ. సుట్టు-; చుట్టూ పూల డిజైను వచ్చేటట్లు అల్లిన విసనగర్ర. (తె. 14).

చుట్టుబద్ద: ఉ. సుట్టు-; 1. పర్యా. చూ. అడ్డం, తడక, బిండిజల్ల, పిల్లలపొది, ఉయ్యాల, చెంద్రిక మొ॥వాటి నిలుపులచుట్టూ అడ్డంగా అల్లే మందం పేడు లేదా పలచటిబద్ద; మామూలు పేడుకన్న మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది. (తె. 23).

2. పర్యా. చూ. కమానబద్ద (1). చేతిబుట్ట, కంఠ బుట్ట, గడ్డెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥వాటికి పంచితిన బద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించడానికి పీలుగా ఉంటుంది; కమాను (ఆర్పి) మారిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (తె. 28).

చుట్టూరుగా: (క్రి. విణ.) ఉ. సుట్టురగ; పర్యా. అరుగోలె. చుట్టూరా (గుండ్రంగా); జల్లెడ చుట్టూరా కట్టు (బద్ద)పెట్టి విగిస్తారు. (తె. 22).

చురకత్తి: ఉ. సుర్-; సుర-; సొర-; రూ. సూరకత్తి; చిన్న ఇనపకత్తి; అల్లకంలో మిగిలిన పేళ్ళు తెంపేయడానికి, అల్లేటప్పుడు ఒకపేడు అయిపోతే మరొకపేడు పెట్టడంకోసం అక్కడ తెరిచి ఉంచడానికి చేట, జల్లెడ మొ॥ అంచు కట్టే టప్పుడు చిల్లులు పొడవడానికి పేళ్ళు చీల్చడానికి పనికొస్తుంది; కొన్నిటికి కత్తెపిడి ఉంటుంది; కొన్నిటికి రేకునే గొట్టంలా వంచుతారు; కొన్నిటికి పిడిలేకుండా కౌడ ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 18 క, వ. (కో. 2; తె. 1, 2, 30, 31; రా. 11).

చుల్లగా: (క్రి. విణ.) ఉ. సుల్లగా; పలచగా; తేలికగా; వెదురుపేడుగాని బద్దగాని మందంగా లేనప్పుడు ఇలా అంటారు. (కో. 27).

చువ్వ: ఉ. సువ్వ; రూ. చివ్వ; 1. పర్యా. చూ. రివ్వ. సన్నగా గట్టిగా ఉండే వెదురుకర్ర; చిటికెన పేలేడు లావునుంచి బొటనపేలేడు లావువరకు ఉంటుంది; దీనికిలోపల బాణీ ఉండదు; కణుపులు దగ్గరదగ్గరగా ఉంటాయి; దీన్ని ముల్లుగర్రలకూ పందిరిపెండె కట్టుకోడానికి చేతికర్రలకూ ఉపయోగిస్తారు. (తె. 1); 2. పర్యా. చూ. కర్ర (8).

గోవ (వార)నుంచి పొడుగు తీగలా వచ్చేటట్లు చీరినభాగం; పేడు వెడల్పులో సగంగాని అంతకన్న తక్కువగాని ఉంటుంది; పేడుకన్న మందంగానూ కొంచెం ఉబ్బేత్తుగానూ ఉంటుంది; గంప, తట్ట, గుల్ల, బుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలువులచుట్టూ చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47 చ. 1. (కో. 11; తె. 31); 3. పర్యా. వెదురుచువ్వ. సన్నగా పొడుగు ఉండే ఒకరకం వెదురుపేడు. (కో. 18). 4. పర్యా. చూ. బద్ద (4). వినసగ్ర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అంచువెంబడి అమర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టంతోడిగే బద్దకు చివర గొట్టం జారకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 బ. 2. (కో. 13); 5. పర. చూ. బరిగె (1). సుమారు వేలెడు లావుండే క్రి లాంటి పొడుగుటిపుల్ల; ఈత, పుల్చేరు మొ॥ చెప్పి నుంచి ఉడుగు మొ॥ పొదలనుంచి దీన్నితీస్తా; ఈతకమ్మ మధ్యకర్ర (రెండుపక్కలా అక్కుం వేసేది) బండిజల్ల, పిల్లలపొది, తట్ట మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 7, 9).

చూపు: పర్యా. చూ. మక్కు(2). అంబు(చూ.) పడగచివరి కోసు. చూ. చిత్రం 15 క. 2. (రా. 6).

చూపుచాప: ఉ. సూపుసాప; పర్యా. చూ. పుల్లలతడక, వెదురుపుల్లలూ పురికోసలూ పెట్టి అల్లిన తడక (చాప); గుమ్మాలకుగాని వరండాలకుగాని పరదాలుగా వాడతారు; చూ. చిత్రం 88. (కో. 28).

చెక్క: ఉ. నెక్క. 1. పర్యా. ఓప్పు(1), ఓడ్డు(2), కమ్మ(1), కమ్మచెక్క, తవ్వే, దబ్బ(2), పక్క(1), పచ్చె(1), పెచ్చు, విత్తం, బొంగువంక, వక్క(1), వార(1), వెదురుగమ్మ, సగంపచ్చె. వెదురుగడ నిలుపుగా సగానికి చీలిస్తే వచ్చే ఒక భాగం. (కో. 8, 13, 15, 17, 20, 23, 25, 28, 29; తె. 8, 7, 27, 30); 2. పర్యా. చూ. బద్ద(1). వెదురుగడనిలుపుగా నాలుగుభాగాలుగా చీలిస్తే వచ్చే భాగం; గడంతపొడుగునా సుమారు రెండువేళ్ళ వెడల్పు ఉంటుంది. (తె. 5); 3. పర్యా. చూ. తోపుడుపేట. గీకడానికి కలబందమట్టుపరిచే పొడుగుటి కొయ్యపేట. (కో. 9); 4. కలబంద మట్టుగీకడానికి ఇనపరేట్ల వీగించిన కొయ్యచెక్క; తోపుడుపేట మీద మట్టుపరిచి ఉండే గీకడే మట్టు

కుండే పసరుపదార్థం రాలిపోతుంది. (రా. 6); 5. పర్యా. తొక్కుడుచెక్క. అనిపైకి కిందికి మారడానికి చాపనేతమగ్గం కిందిగుంటలో అమర్చిన చెక్క; వెనక అచ్చు కిందినుంచి వచ్చేతాడు దీనికి కడతారు; ఇలాటివి రెండు ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 120 చ. 1. (రా. 2).

చెక్కదీయు: (క్రి.) పర్యా. చూ. కరిపించు (2). పేడు చీరేటప్పుడు వార (వేలెడువెడల్పు బద్ద) లేదా పలుకు మొదటిభాగంలో ఒకంగుళం పొడుగు వరకు వరసగా పేళ్ళుచీరి ఉంచడం; కొత్తగా పని నేర్చుకొనే వాళ్ళకు ఇలా చీరి ఇస్తారు; ఆ తరవాత బద్ద చీరడం సులువవుతుంది. (కో. 23).

చెక్కిలి: ఉ. శెక్కిలి; పర్యా. కుత్తి (2). అంబు (చూ.) కాడకు పడగ కలిసిన భాగం. చూ. చిత్రం 15. క. 2.

చెక్కు: (క్రి.) ఉ. నెక్కు; 1. పర్యా. చూ. చెలుగు. కత్తితో కొట్టడం; వెదురుగడ కణుపులదగ్గరి కొమ్మలనుగాని మొనదేలికన్న ముక్కలనుగాని తొడుపు లనుగాని సమానంగా కత్తితో చెక్కుతారు. (కో. 1-4, 13, 19, 27, 28). 2. పర్యా. గీయు(1). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని కర్ర (=తీగలాంటి సన్నటి వెదురుచువ్వ) గాని కత్తితోగాని సున్నగా గీకడం. (తె. 17; రా. 2-4, 11). 3. పర్యా. చూ. మలుచు (2); అల్లకం పూర్తయినతరవాత (గంప మొ॥ వాటికి) మిగిలిన నిలువులను లోపలివైపు వంచి అంచు లోపలికిదోవడం (తె. 11, 18). 4. పర్యా. చూ. దోపు (2). దూర్చడం; గంప, తడక మొ॥ వాటి అల్లకంలో అంచుదగ్గర మిగిలిన నిలువులను వెనక్కిమడిచి అంచు లోపలికి దూరు స్తారు. (కో. 22; తె. 18, 16, 17; రా. 8).

చెక్కుపేళ్ళు: ఉ. నెక్కుపేళ్ళు; వక్కాకుబుట్టు ఎత్తు భాగానికి మధ్యలో బయటినుంచి 'X' ఆకారం డిశైనుకోసం దోపే వెదురుపేళ్ళు. చూ. చిత్రం 69 చ. 3. (రా. 3).

చెక్కియు: పర్యా. చూ. గీయు (1). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని కర్ర (తీగలాంటి సన్నటి వెదురు చువ్వ)గాని కత్తితో సున్నగా గీకడం. (తె. 17).

చెక్రంగా: (క్రి. విజ.) పర్యా. చూ. గోలుగా, గుండంగా; ఇల్లెడ అడుగును గుండంగా కత్తిరి స్తారు; ఈతగంప మొ॥ అల్లెటప్పుడు నిలువుల్ని వక్రకారంగా పరుస్తారు. (తె. 20).

చెక్రం: 1. పర్యా. చూ. కర్ర (4). ఇల్లెడ అంబు

కట్టడానికి లోపలిగుండు, బిలుకు (వెలుపలిబద్ద)ల మీంచి, ఆ రెంటిమధ్యా కొంతభాగం ఇరికిస్తూవేసిన గుండ్రంగా వంచకట్టిన రెండుమూడువేళ్ళు వెడల్పు బద్ద (కో. 16, 19); 2. మూసగంప ఎత్తుకోసం వంచినతరవాత పాసికాలు (నిలుపులు) కిందికి వాలకుండా సరిగా ఉండడానికి తొడిగే వెదురుబద్ద కడియం (కో. 19). 3. శవాన్నిమోసే పాడెకు ముందు ఉట్టి (చూ.)ని మోసేవాడు పట్టుకువెళ్ళేది; ? శ్మశానానికి నిప్పులకుండ తీసుకువెళ్ళడానికి గుండ్రంగా బిగించిన వెదురుబద్దల చట్రం; దీనిమీద కుండపెట్టి దీనికి కట్టినతాళ్ళు పట్టుకొంటారు. చూ. చిత్రం 98. (కో. 2).

చెటాయించు: (క్రి.) ఉ. శెటాయించు; పర్యా. కోయు. కత్తితోగాని కొడవలితోగాని నరకడం. (తె. 16).

చెట్టుబుట్టు: ఉ. శెట్టు—; పెట్టు—; పర్యా. చెట్టపొది. పెరిగే చెట్టుకు పశువుల్నించి రక్షణకోసం చుట్టూ పాతిన వెదురుబద్దలగుమ్మి; గాలి తగలడానికివీలుగా జేలితడకలా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 88. (కో. 5, 9, 10; తె. 8, 81).

చెట్టుమగ్గం: ఉ. పెట్టు ; తుంగ, జమ్ముదావలు నేసే ఒకరకం మగ్గం; దోనిమాను, నూలుమాను, ఉళ్ళుకట్ట మొ॥ ఉంటాయి; నేతగాడు కూర్చునే చోటికి ఎదురుగా గుంటచేసి అందులో రెండు చెక్కలు అమరుస్తారు; అవి తెరుచుకోడానికి ఒక సారి ఒక చెక్కను తొక్కినప్పుడు ఉళ్ళుకట్ట కిందికి వస్తుంది; ఇంకోసారి ఇంకో చెక్క తొక్కినప్పుడు ఇంకా ఉళ్ళుకట్ట కిందికివస్తుంది; మగ్గంతాళ్ళు వేలాడ దీయడానికి పైన వందిరిలా ఉంటుంది; చూ. మగ్గం (రా. 2).

చెట్టుగుమ్మి: ఉ. శెట్టు , పెట్టు ; మొక్కల కాపు దలకోసం చుట్టూపెట్టడానికి అల్లిన ఈతగుమ్మి (చూ.); ఎండా గాలి తగలడానికి గళ్ళుగళ్ళుగా అల్లుతారు. (తె. 9, 11, 14).

చెట్టుపొది: పర్యా. చెట్టుబుట్ట. పెరిగేచెట్టుకు పశువు ల్నించి రక్షణకోసం చుట్టూపాతిన వెదురుబద్దల గుమ్మి; గాలి తగలడానికి వీలుగా జేలితడకలా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 88. (తె. 28).

చొద్దజమ్ము: ఉ. శెండ్ల—; వెన్ను లావుగా పెరిగి దానికి చివర అంతి (చెండు)మాదిరి పువ్వు పెరిగే జమ్ము (చూ.); పెరుసుగా ఉంటుంది; చావల అల్లకానికి పనికిరాదు. (రా. 10).

చెత్త. ఉ. శెత్త, సత్త; 1. పర్యా. చూ. పీచు (1). వెదురుబద్ద, పేడు చీల్చేటప్పుడూ బద్ద, పేడు, కర్ర మొ॥ గీతేటప్పుడూ వచ్చే పన్నటి దారాల్లాంటి పోచలు; వీటిని మరగజెట్టి ఆవిరిపడితే జలుబు తగ్గుతుందట; మెత్తగా ఉండే పీచును కోళ్ళను పోషగెయ్యడానికి ఉపయోగిస్తారు. (తె. 16; రా. 8). 2. పర్యా. చూ. తుక్కు. వెదురుబద్దలూ పేడూ చీల్చేటప్పుడు వచ్చే పుల్లల్లాంటి చిన్న చిన్నముక్కలు; పోయ్యిలోకి పనికొస్తాయి. (కో. 3, 30).

చెత్తబుట్టు: ఉచ్చినచెత్త, చిత్తుకాయతాలు మొ॥ వేసుకొనే బుట్ట. (కో. 3).

చెనిగిత్తుచిల్ల: ఉ. శెనిగిత్తుశిల్ల; పర్యా. చూ. పూస గనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్నచిల్ల (కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుర్తు; ఈ గుర్తున్నగడ చీల్చడం సులువు. (తె. 23).

చెనిగిత్తుచిల్లబొంగు ఉ. శెనిగిత్తుశిల్ల—; పర్యా. చూ. పూసగనుపుకర్ర. కొమ్మ నరికేసినప్పుడు కణుపుదగ్గర చిన్నగుర్తువదే వెదురుగడ; కణుపు దగ్గర పెరికే కొమ్మ సన్నగా ఉండడంవల్ల దాన్ని నరికినప్పుడు సన్నటిగుర్తు పడుతుంది; దీన్ని చీల్చడం సులువు. (తె. 23).

చెందంగి: చూ. చెంద్రక. (రా. 2).

చెందంగితట్టు: పర్యా. చూ. రేషంతట్టు. పట్టుపురుగు లనుగాని పట్టుకాయ (= పట్టుపురుగుచుట్టూ కాయ మాదిరిగా ఏర్పడ్డ దారాలు)నుగాని తీసుకువెళ్ళేతట్టు; రెండుబెత్తల ఎత్తూ గజంవెడల్పూ ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 81. (రా. 2).

చెంద్రక: ఉ. చెంద్రక, చెందిరిక; చూ. చెందంగి, చెంద్రంక; పర్యా. చెంద్రీశేసు, పట్టుచెంద్రక, రేషంపంకె. పట్టుపురుగుల గుర్తు పొడగడానికి పురుగుల్ని పెంచడానికి గుండ్రంగా ఆరలరలుగా ఉన్న ఒకరకం తడక; చూ. చిత్రం 82 (కో. 15, 27; తె. 6, 28; రా. 1).

చెంద్రకతడక: ఉ. చెందిరికతడక; పర్యా. పట్టు తడక. చెంద్రక (చూ.) పువ్వు అమర్చడానికి కిందవేసిన తడక. చూ. చిత్రం 82.3 (తె. 28).

చెంద్రకపట్టు: ఉ. చెందిరిక—; చెంద్రక (= పట్టు పురుగులు పొడగడానికి అల్లినది) తడకమీద గుండ్రంగా పువ్వులా అమర్చడానికి వెదురు పేళ్ళతో పొడుగు అల్లినపట్టి; పదిసుంచి ఇరవై గజాల పొడుగు ఉంటుంది; దెత్తెడు వెడల్పు

ఉంటుంది; ఖనాలు ఖనాలుగా అల్లుతారు; చూ. చిత్రం 83. (తె. 28).

చెంద్రకపుష్ప: ఉ. చెందిరిక—; పర్యా. పుష్ప(1). చెంద్రక (=పట్టుపురుగుల గుడ్డు పొదగడానికి అల్లి నది) తయారీలో తడకమీద గుండ్రంగా పుష్ప ఆకారంలో కొన్ని వరసలుగాదుట్టి అమర్చిన పట్టి; పెదురుపేడుతో అల్లుతారు; బెత్తెడు ఎత్తు ఉంటుంది; వరసవరసకూ మధ్య బెత్తెడు ఎడముంటుంది; పట్టు పురుగులు వీటిలో పెరుగుతాయి. చూ. చిత్రం 82.1 (తె. 28; రా. 1).

చెంద్రకేసు: ఉ. సెంద్ర—; పర్యా. చూ. చెంద్రక. పట్టుపురుగుల గుడ్డు పొదగడానికి పురుగుల్ని పెంప దానికి గుండ్రంగా అరలరలుగా ఉన్న ఒకరకం తడక; చూ. చిత్రం 82. (కో. 23).

చెంద్రంక: (< చెంద్రవంక) చూ. చెంద్ర. (రా. 2, 6).

చెన్న: ఉ. తెన్న; ఏటవాలుగా కప్పే ఇంటికి వెన్న దూలం అమర్చే గోడకు శిఖరభాగం. (తె. 29)

చెన్నతడక: ఉ. తెన్న—; పర్యా. చూ. క్రాంతడక, త్రిభుజాకారంలో ఉండేతడక; తడకలతో కట్టే ఇంటికి కప్పువేపు త్రిభుజాకారం వచ్చేపక్క దీన్నే తడతారు; చూ. చిత్రం 87. (తె. 28).

చెప్పరతడక: ఉ. శప్పరతడక; సాయమాను (=వాలు కప్పుగల పాక)ను కట్టే వెదురుతడక; ఇంటికప్పు ఒకవైపు దీంతో కప్పుతారు; ఒకవైపు వెడల్పు తక్కువగాను మరొకవైపు ఎక్కువగాను ఉంటుంది. (తె. 28).

చెమ్మముల్లు: ఉ. శెమ్మ ; పర్యా. చూ. దవడముల్లు. ఈతముట్ట మొదటిభాగంలో ఉండేముల్లు; దబ్బనంటా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 10. 1. (తె. 20).

చెంప: ఉ. శెంప, సెంప; 1. పర్యా. చూ. దబ్బ(8). ఈతకమ్మ నిలువుగా రెండుమూడు పాయలు వీరి తీసిన భాగం. (తె. 20); 2. తాటికమ్మ వెడల్పు భాగం. (కో. 26).

చెంపెడు: ఉ. శెంపెడు; బెత్తెడుకొంత. (తె. 21).

చెంబు: పెదురుపుల్లల (తీగల్లాంటి సన్నటి ఈసేల)తో అల్లిన చిన్నబుట్ట; చెంబులా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 88. (కో. 28; తె. 4).

చెయిపిడి: ఉ. సెయిపిడి; కలబందముట్టను చితగ్గొట్టే గూటం పట్టుకోడానికి ఉన్నపిడి. (రా. 5).

చెయిసంచి: ఉ. చెయి—; గుడ్డతోకుట్టి పైఅంచుకు తీసుకువచ్చే అమర్చిన సంచి; పట్టుకోడానికి

కూడా బద్దలు(కమాను) అమరుస్తారు; చేతినంచి చూ. చిత్రం 96. (తె. 10).

చెరుకునిచ్చెన: ఉ. చెర్కు—; చెరుకుగడలు గాలికి వంగి విరిగిపోకుండా కొన్ని చెరుకుగడల కొనలు కలిపికట్టడానికి పేనుకొనే నిచ్చెన; ఆధారంలేకుండా దానంతట నిలబడడానికి వెనకవైపు ఆనుగొయ్యి ఉంటుంది. (తె. 16).

చెరుకువాసం: 1. పర్యా. కొయ్య(2), చెరుక్కొయ్య. చెరుకుతోటల్లో మొక్కకు అనుగా పెట్టడానికి ఉపయోగపడే లావుపాటి వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు. (కో. 15, 21); 2. ఉ. చెర్కు—; చెరుకులా తీసి ఉండడంవల్ల తొందరగా వుచ్చిపోయే వెదురుగడ. (తె. 7).

చెరుక్కొయ్య: పర్యా. చూ. చెరుకువాసం(1). చెరుకుతోటల్లో మొక్కకు అనుగా పెట్టడానికి ఉపయోగపడే లావుపాటి వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు. (కో. 25).

చెర్లకోలచెందు: ఉ. శెర్లకోల—; కొరడాకర్ర (చెర్ల కోల)కు పేలాదే తాడు; దీక్షెన్లుగా చిక్కుచిక్కుగా అల్లుతారు; దీనికొనకు తొలుముక్కలు కడతారు. (తె. 8).

చెలకమేదరి: ఉ. సెల్క—; మేదరిపని చేసేవాళ్ళలో ఒకతెగ. (తె. 30).

చెలమొట్టు: (< చెలము + మొట్టు) వాగులో చెలమ తీసి అది పూడిపోకుండా చెలమచుట్టూ గట్టిగా దడిలా ఉండేట్టు అందులోకి దింపడానికి వెదురు పేళ్ళతో అల్లినది; పొడుగుటి గంపలా ఉంటుంది; అడుగుండదు; రెండువైపులా ఖాళీగా ఉంటుంది; లోపలినుంచి పేడుతోఅల్లి వెలుపలినుంచి బద్దలు వేస్తారు; చూ. చిత్రం 90. (కో. 28).

చెలిగేయు: (క్రి.) చూ. చెలిపేయు; పర్యా. చూ. చెలుగు. కత్తితో కొట్టడం; వెదురుగడ కణుపుల దగ్గరి కొమ్మలనుగాని మొనదేలి ఉన్న ముక్కలను గాని బొడుపులనుగాని సమానంగా కత్తితో చెక్కుతారు. (తె. 18).

చెలిపేయు: (క్రి.) చూ. చెలిగేయు. (కో. 24).

చెలుగు. ఉ. శెల్లు, సెరుగు, సెలుగు, సెల్లు; 1. చూ. చెలుపు; పర్యా. గీకు(1), గీయు(2), చెక్కు(1), చెలిగేయు, తివురు, డెక్కు, మట్టగించు, కత్తితో కొట్టడం; వెదురుగడ కణుపుల దగ్గరి కొమ్మలను గాని మొనదేలిఉన్న ముక్కలనుగాని బొడుపులను గాని సమానంగా కత్తితో చెక్కుతారు. (కో. 1.

3, 5, 11, 12; తె. 4, 7, 9, 11, 13-15, 18, 20, 24, 25; రా. 3, 11).

చెలుపు: (క్రి.) ఉ. చెల్పు, నెలుపు; చూ. చెలుగు (తె. 6, 8, 21, 22, 28, 29).

చెవితాడు: ఉ. శెవుతాడు; మోటబావి బొక్కెనకుండే తొండంచెవి (ఇలాటివి రెండుంటాయి) నుంచి తొండంతోడుకు కట్టెతాడు; ఈతనారతోగాని తాటి నారతోగాని పేంతారు. (తె. 9).

చెవులకట్టె: చెవులమాదిరి గుర్తులున్న వంకరకర్ర; వేళ్ళతోనహా పీకిన పెరుకుకర్రకు వంపుదిరిగిన భాగంలో ఇలాటి గుర్తులుంటాయి. (తె. 22).

చెవులు: (బహు.) పర్యా. వంకరచెవులు. పంకె నిర్మాణంలోని 'X' ఆకారానికి పైభాగం. చూ. చిత్రం 14 చ. 2. (కో. 24).

చేగపట్ట: ఉ. శాగ—; తుంగ (ఖమ్మ) చాపనేతలో నిలుపుకు ఆవసరమైన నారపోగులు తీసే చేగ మొక్కమట్ట. (రా. 10).

చేగంప: ఉ. సేగంప; చేతిగంప. (కో. 12).

చేట: ఉ. శాట, శేట, సాట, సేట; పర్యా. ఏతి. ధాన్యం మొ॥ చెరుక్కోడానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినది; దోసిలి ఆకారంలో ఉంటుంది; ఎత్తుగా ఉన్నపేషకన్న రెండోపేష వెడల్పు ఎక్కువ ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 28. (కో. తె. రా).

చేటకట్టు: (క్రి.) ఉ. శాట—; 1. పర్యా. అంచు గట్టు (2), కట్టుగట్టు. చేట అల్లకంలో అంచుచుట్టూ లోపలినుంచి ఒకబద్దా (లోగట్టు) బయటినుంచి ఒకబద్దా (బయటికట్టు)పెట్టి ఆ రెంటిమధ్యా ఒక చువ్వ (చూ. కర్ర) ఇరికించి కట్టుముంగు (= పలదటిపేడు లేదా తీగ)తో కట్టువేసి విగించడం; చేట, జల్లెడ, మొంచె మొ॥వాటికి ఇలా విగిస్తారు. (కో. 15, 18, 20; తె. 28; రా. 5); 2. పర్యా. చేటకట్టుబద్ద, చేటబద్ద. చేట అంచుచుట్టూ లోపలి నుంచి బయటనుంచి వేసే రెండుపేళ్ళ వెడల్పుబద్ద. (కో. 18, 23, 28, 31; తె. 24; రా. 2).

చేటకట్టుకొట్టు: (క్రి.) చేట అంచు కట్టడానికి వాడే కట్టు తయారుచేసుకోడం; కణుపుల దగ్గర బద్ద తెగనప్పుడు కత్తితోకొట్టి చీలుస్తారు. (కో. 18).

చేటకట్టుబద్ద: పర్యా. చూ. చేటకట్టు (2). చేట అంచుచుట్టూ లోపలినుంచి బయటినుంచి వేసే రెండుపేళ్ళ వెడల్పుబద్ద. (కో. 28).

చేటకర్ర: ఉ. శాట—, సాట—; పర్యా. చూ. కర్ర (2). చేట అంచు కట్టడానికి ఉపయోగించే

సుమారు వేలెడు లావుండే కడ్డీలాంటి వెదురుబద్ద; చేట అంచుకు లోపలినుంచి ఒకబద్దా వెలుపలినుంచి ఒకబద్దాపెట్టి ఈ రెంటిమీదినుంచి, ఈ రెంటికి మధ్య సందులో ఇరికేబట్టు సందును మూసేస్తూ 'కర్ర'ను పెడతారు; కర్రపెట్టిన తరువాత కట్టు కడతారు. (కో. 2; తె. 25, 28; రా. 2).

చేటకొమ్ము: ఉ. శాట—; పర్యా. చూ. కొమ్ము (2). చేట ముంచుభాగంలో రెండు మాతులను (కొస లను) కలుపుతూ అడ్డంగా వేసిన చిటికెన వేలెడు లావు వెదురుబద్ద; మొదట దీనికే పేళ్ళు ఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం 29.2 (కో. 8, 12; తె. 27, 28).

చేటడుగు: (< చేట + అడుగు) ఉ. శాటడుగు; రూ. చేటడుపు; పర్యా. చూ. అడుగు (1). చేట సమతల భాగం; కిందిదిగాని పైదిగాని; అల్లకంలో మూలలు మలపకముందు అంతవరకు అల్లినదాన్ని ఇలా అంటారు; అంచుకట్టని చేట; చూ. మంతు (కో. 12, 18, 28-28; రా. 3).

చేటడుపు: చూ. చేటడుగు. (కో. 31).

చేటతట్టు: ఉ. శాట—; పర్యా. చూ. అడుగు (1). చేట సమతలభాగం; కిందిదిగాని పైదిగాని; అల్ల కంలో మూలలు మలపకముందు అంతవరకు అల్లినదాన్ని ఇలా అంటారు; అంచుకట్టని చేట; చూ. మంతు. (కో. 28).

చేటనక్కు: ఉ. శాట—; పర్యా. చూ. బదులుకొమ్ము. చేట ముందరిభాగంలో మొదటవేసిన కొమ్ముదగ్గర కిందినుంచిగాని మీదినుంచిగాని అదనంగా వేసే మరోకొమ్ము; మొదటిదానికిది తోడుగా ఉంటుంది; చూ. కొమ్ము (కో. 20).

చేటనేత: ఉ. శాట—; పర్యా. చూ. చేటల్లకం (1). నిలుపులు లేకుండా కేవలం పేడుతోనే ఎదురు బదురుగా గవ్వం వచ్చేటట్లు (చూ. గవ్వం) అల్లడం; చేట, జల్లెడ, విసనగర్ర, చాప మొ॥వి ఇలా అల్లుతారు. (తె. 30).

చేటనేతవిసనగర్ర: ఉ. శాటనేత ఇసనగర్ర; చేట అల్లినట్లు అల్లే విసనగర్ర. (కో. 11).

చేటపేడు: ఉ. శాట—; పర్యా. చేటీనె. చేట అల్లకం కొసం చీరిన పేడు; చిన్నచేట అల్లేపేడు మూడు మూరల పొడుగూ పెద్దచేట అల్లేపేడు మూడు మూరలమీద జేసేదుపొడుగూ ఉంటుంది; సుమారు వేలెడు వెడల్పు గోరుమందమూ ఉంటుంది. (కో. 8, 8, 10, 12, 15, 17, 18; తె. 8, 8,

12, 27, 28; రా. 2, 4).

చేటబద్ధ: పర్యా. చూ. చేటకట్టు (2). చేట అంచు చుట్టూ తోవలనుంచి బయటినుంచివేసే రెండువేళ్ళు వెడల్పుబద్ధ. (కో. 21).

చేటబారు: చేటపొడుగు; చేట మొదటినుంచి మూల వరకు ఉండే భాగం. (కో. 17).

చేటమూల: ఉ. శాట-; పర్యా. మూల (1). చేటకు వెనకాల అడ్డమూ పొడుగుగా కలిసినచోటు; దొప్పలా ఉంటుంది; ఇలాటివి రెండుంటాయి. చూ. చిత్రం 29. 3. (తె. 27, 28; రా. 3).

చేటల్లకం: (< చేట + అల్లకం) 1. పర్యా. గచ్చ మల్లకం, చేటనేత, పేదల్లకం. నిలుపుబులేకుండా కేవలం పేడుతోనే ఎదురుబదురుగా గచ్చం వచ్చే టట్టు (చూ. గచ్చం) అల్లడం; చేట, జల్లెడ, వినన గర్ర, చాప మొ॥వి ఇలా అల్లుతారు (కో. 20; రా. 2, 9); 2. చేట డిజైనువచ్చేటట్లు నులక మంచానికి నులక అల్లే విధానం (రా. 4).

చేటవార: ఉ. చాటోర, చేట అల్లకంపేడు తీయడాని తయారుచేసిన వార; చూ. వార. (కో. 10, 12). 3

చేటనరుము: ఉ. సాటనర్ము; పర్యా. చూ. నరుము (1). చేట అల్లకానికి కొలతప్రకారం (మూడు మూళ్ళజేనెడు) నరికి సన్నగా గీసిన సుద్దిబద్ధ. (తె. 28).

చేటాయం: (< చేట + ఆయం) ఉ. శాటాయం; చూ. చేటాయి. చేట అల్లకానికి పెట్టుకొన్న కొలత; అల్లకానికి కావలసిన పేడు చీరుకోడానికి మూడు మూళ్ళజేనెడు పొడుగుండేబద్ధ వాడతారు; చూ. ఆయం. (తె. 18, 19; 21, 22).

చేటాయి: (< చేట + ఆయ) ఉ. శాటాయి; చూ. చేటాయం. (తె. 20).

చేటినె: (చేట + ఈనె) ఉ. శాటినె; పర్యా. చేటపేడు. చేట అల్లకంకోసం చీరినపేడు; చిన్నచేట అల్లే పేడు మూడుమూరల పొడుగుగా, పెద్దచేట అల్లే పేడు మూడు మూరలమీద జేనెడు పొడుగుగా ఉంటుంది; సుమారు వేరెడు వెడల్పు గోరుమందమూ ఉంటుంది. (కో. 20, 21).

చేటొప్పు: (< చేట + ఒప్పు) చేటపేడు చీరడానికి తీసుకొన్న వెదురుబద్ధ (ఒప్పు). (కో. 18).

చేతాడు: ఉ. శేతాడు; బావిలోంచి నీళ్ళు చేదుకునే బొక్కెనకుకట్టే పొడుగాటి తాడు; ఈతనార, తాటి నారలతో పేతారు. (తె. 8).

చేతికట్టె: ఉ. సేతి-; 1. పర్యా. చూ. చేతికర్ర (1).

చేతికి ఉతగాపట్టుకొనే వెదురుకర్ర; మూడునాలుగు పేళ్ళ లావు సుమారు రెండుగజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; బోలులేకుండా గట్టిగా ఉంటుంది; దీని కొసా మొదలూ ఒకే లావుంటాయి; సాముచేయడానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 28);

2. పేముడెత్తం; చేత్తోపట్టుకొనే కర్ర. (తె. 22).

చేతికర్ర: 1. పర్యా. గుతప, గుతపకట్టె, చేతికట్టె(1), పట్టుకర్ర, పట్టుగోల, పట్టుడుగట్టె, బాణాకర్ర, మిగకట్టె, లారీ, లారీకట్టె, వడికట్టె. చేతికి ఉతగా పట్టుకునే వెదురుకర్ర; మూడునాలుగు పేళ్ళలావు సుమారు రెండుగజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; బోలు లేకుండా గట్టిగా ఉంటుంది; దీని కొసా మొదలూ ఒకేలా వుంటాయి; సాముచేయడానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 5, 11, 16, 26; తె. 26); 2. పర్యా. చూ. వంకకర్ర(1). పాము పడగమాదిరిగా మొదలు వంపుదిరిగిన వెదురుకర్ర; సుమారు గజం పొడుగుంటుంది; పేళ్ళు చెలిగేసిన చోట్ల మచ్చలుంటాయి; చేతికర్రగా ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 8 చ. (కో. 31; రా. 8); 3. వెదురు కుర్చీ తయారీలో చెయ్యి అనుకోడానికి అమర్చిన వెదురుకర్ర; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (తె. 31).

చేతిపురి: తాడుపేసడంలో కాలికిమట్టినపురి తిరగడానికి చేతిలో ఉండేపురి. (రా. 4).

చేతిబుట్ట: ఉ. శేతి-; సేతి-; బుట్టి-; 1. పర్యా. కమాన్ బుట్ట, కాడబుట్ట, కూరగాయలబుట్ట(3), కూరబుట్ట, గట్టిసజ్జ, చిక్కనిబుట్ట, తూకుబుట్ట, బజారుబుట్ట(1), బటాలబుట్ట, బుట్ట(2), మూత బుట్ట(2), నజ్జ, నజ్జబుట్ట, బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే వెదురుబుట్ట; చేత్తోపట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా ఒకవెదురు బద్దవంచి కడతారు; పైన మూత ఉంటుంది; మూతలు కొన్నిచోట్ల నీళ్ళి మాదిరిగాను, కొన్నిచోట్ల పళ్ళెం మాదిరిగానూ ఉంటాయి; కొన్ని చోట్ల ఈ బుట్ట అడుగున గడ్డ ఉంటుంది; బటాణీలు, పేరుసెనక్కాయలు మొ॥ అమ్మేవాళ్ళు కూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు, దీనికికళ్ళు ఉండవు చూ. చిత్రం 139. (కో. 2, 6, 8; తె. 26, 31; రా. 4-11); 2. కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకొనే పేముబుట్ట. (కో. 8).

చేతిబుట్టదబ్బ: పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద(1). చేతిబుట్ట, కంఠబుట్ట, గడ్డెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥వాటికి వంచి కట్టినబద్ద; చేత్తోపట్టుకోడానికి పేకుకు తగిలించ

డానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను(అర్చి) మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (రా. 11).

చేతిమగ్గం: ఉ. శేతి-; (తుంగ) చాపలనేనే ఒకరకం మగ్గం (చూ.); లావుపాటి ఒకకర్రకు చివరంటా బెత్తెదేసి ఎడంలో చుట్టుగాట్లు పెట్టి ఈ గాట్లలో రాళ్ళుకట్టిన పొడుగాటి తాళ్ళు వేలాడదీస్తారు; ఈ తాళ్ళమధ్య తుంగపొడ పెట్టుకుంటు రాళ్ళు కట్టిన తాళ్ళను ఒకటి అవతలికి వేస్తూ నేస్తారు. (కో. 30).

చేతులవిడి: పర్యా. చూ. రాడ(1). మేదరికత్తి మొ॥ పట్టుకొనే కడ్డి లాంటి భాగం; కొన్నిటికి రాడ మాదిరిగానూ కొన్నిటికి తొడిమే మాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 18 క. 1. (తె. 4).

చేత్తట్ట: (< చేతి+తట్ట) ? కూరగాయలు పోసుకొని చేత్తో పట్టుకువెళ్ళే వెదురుసేళ్ళ బుట్ట. (కో. 11).

చేత్తాడు: ఉ. సేత్తాడు; చూ. చేతాడు. (రా. 5).

చేత్తాడుకొలికి: ఉ. సేత్తాడుకొలికి; చేదతాడుకు వేసే ఒకరకం మెలిక. (రా. 5).

చేదబ్బు: పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద(1). చేతిబుట్ట, కంఠబుట్ట, గద్దెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥వాటికి వంచి కట్టినబద్ద; చేత్తోపట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించడానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను(అర్చి) మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (రా. 7).

చేపలగంప: ఉ. శాపల-; 1. పర్యా. చూ. చేపల బుట్ట(1). చేపలు పట్టేటప్పుడు నడుముకు కట్టుకొని చేపలు వేసుకొనే బుట్ట; కొన్నిచోట్ల కింద వెడల్పుగాఉండి పోసుపోసు మూతిదగ్గర నన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల మధ్యన రెండు మూలలు వస్తాయి; చూ. చిత్రం 76. (కో. 10, 18); 2. చేపలు వెయ్యడానికి పార్సెర్ చెయ్యడానికి పనికొచ్చే పెద్దగంప. (కో. 5, 25).

చేపలటిరి: పర్యా. చూ. చేపలబుట్ట(1). చేపలుపట్టే బప్పుడు నడుముకు కట్టుకొని చేపలు వేసుకొనేబుట్ట; కొన్నిచోట్ల కింద వెడల్పుగాఉండి పోసుపోసు మూతిదగ్గర నన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల మధ్యన రెండుమూలలు వస్తాయి. చూ. చిత్రం 76. (కో. 28).

చేపలదాగర: ఉ. శాపలాగర; పర్యా. జిమ్మలసెంగేరి. చేపలు వేసుకొనే దాగర (చూ.); దీర చతురస్రాకారం పళ్ళెంలా ఉంటుంది. (కో. 25; 28).

చేపలబుట్ట: 1. పర్యా. చేపలగంప (1), చేపలటిరి, జిమ్మలబుట్ట, టిరి, తిరిబంగ. చేపలు పట్టే

టప్పుడు నడుముకు కట్టుకొని చేపలు వేసుకొనేబుట్ట; కొన్నిచోట్ల కింద వెడల్పుగా ఉండి పోసుపోసు మూతిదగ్గర నన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల మధ్యన రెండుమూలలు వస్తాయి. చూ. చిత్రం 76. (కో. 9, 23, రా. 1); 2. పర్యా. ఊత (2). చెరువు మొ॥చోట్ల చేపలుపట్టి వేసుకొనే ఈతబుట్ట; కింద వెడల్పుగా ఉండి మూతి నన్నగా ఉంటుంది. (కో. 3; తె. 16).

చేగవెదురు: ఉ. శాగెదురు; అడవిలో మంటలు లేచినప్పుడు వెగదగిలిగాని, తెగులు సోకిగాని పైవచ్చిపొంపొయి తెల్లగాగాని, నల్లగాగాని అయిన వెదురుగద; తడకబద్దలకు పనికొస్తుంది. (కో. 1).

చేత్తాడు: ఉ. సేత్తాడు; చూ. చేతాడు. (కో. 29).

చేంతాడు. ఉ. శాంతాడు; చూ. చేత్తాడు; చేత్తాడు; పర్యా. రేకతాడు. నీళ్ళు తోడుకొనే ఇనపబొక్కెన (చేద)కు కట్టేతాడు; నాలుగుపురులతో పేంఠారు; సుమారు పదిగజాల పొడుగుంటుంది; కొన్నిచోట్ల రేక (= నీళ్ళు తోడుకొనే) తాళేకుదొన్నెకు కదతారు; వామూలుగా కొబ్బరిపీచుతో అల్లినది. (కో. 20; రా. 4).

చొప్పకర్ర: ఉ. సొప్ప-; పర్యా. చూ. మొక్కకర్ర. నాలుగునెలలనుంచి సం॥ లోపు వయస్సుగల వెదురుకర్ర; చీల్చడానికి పనికిరాదు; మెత్తగాఉండి ఎటుబడితే అటు వంగిపోతుంది; చెరుకు నాలువేసి నప్పుడు అనుగాపెట్టడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 25).

చొళ్ళజల్లెడ: ఉ. సోలజల్లెడ; రాగులు (చొళ్ళ) జల్లించుకొనే జల్లెడ. (కో. 26).

చొకంగా: (క్రి. విజ.) ఉ. సొకంగా; పర్యా. చట్ట చదరంగా, నాలుగుపచ్చాలుగా, చతురస్రంగా; జల్లెడ అడుగు, దాగర అడుగు మొ॥ వాటిని చతురస్రంగా అల్లుతారు. (తె. 21, 22; రా. 2).

చొకటు: ఉ. సొకటు; పర్యా. చూ. చట్రం (1). మంపం, బద్దలతడక, చాటుతడక, చెంద్రకతడక, కళ్యాణమంటపం మొ॥ వాటి తయారీకి నాలుగు వెదురుబద్దలతోగాని గడలతోగాని (దీర చతురస్రాకారంగాగాని, చతురస్రాకారంగాగాని) చేసిన దొడ్డి. చూ. చిత్రం 82. 2. (తె. 18).

జ

జగిదేం: జడ్డిగం; పోలంలో ఏ తనాలువేయడానికి వాడేది; జేనేడుపొడుగు రెండుబెత్తల వెడల్పు ఉండి గుండ్రంగా రోలులా ఉండే కొయ్యకు సమాన

దూరంలో మూడుబెజ్జాలు చేస్తారు; ఈ బెజ్జాలకు కిందిభాగంలో బోలుగాఉన్న వెదురుగొట్టాలు మూడు అమరుస్తారు; పైనపోసిన విత్తనాలు మూడుబెజ్జాల గుండా గొట్టాల్లోకివచ్చి దున్నినచాళ్ళలో పడతాయి; చూ. చిత్రం 112. 1. (తె. 15).

జగిడెంలొట్ట: పర్యా. జగిడెంసరం, జడ్డిగంబుర. జడ్డిగానికి అమర్చిన వెదురుగొట్టం; ఇలాటివి మూడుంటాయి; ఒకే ఎడ్లజతకు మూడు నాగళ్ళు కలిపికట్టి మూడు నాగళ్ళు దున్నినచాళ్ళలో ఒకేసారి విత్తనాలుపడేటట్లు చేస్తారు. చూ. చిత్రం 112. (తె. 15).

జగిడెంసరం: పర్యా. చూ. జగిడెంలొట్ట. జడ్డిగానికి అమర్చిన వెదురుగొట్టం; ఇలాటివి మూడుంటాయి; ఒకే ఎడ్లజతకు మూడునాగళ్ళు కలిపికట్టి మూడు నాగళ్ళు దున్నినచాళ్ళలో ఒకేసారి విత్తనాలు పడేటట్లు చేస్తారు. చూ. చిత్రం 112. (తె. 15).

జగ్గడి: ఈతచెట్టు పెరిగిన ప్రదేశం. (రా. 9).

జంగిడి: పర్యా. చూ. సెంగేరి. దుకాణాలముందర కూరగాయలు, పళ్ళు, బియ్యం మొ॥ నరుకులుపోసి పెట్టుకోడానికి వెదురుపేళ్ళతోగాని ఈతపేళ్ళతోగాని అల్లిన పళ్ళెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 86. (కో. 25, 31).

జంగిడిమూత: పూలబుట్టమీద మూత; పళ్ళెంలా ఉంటుంది. (కో. 10).

జజ్జు: పర్యా. చూ. బద్ద (4). విననగర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అంచువెంబడి అమర్చిన నన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టంతొడిగే బద్దకుచివర గొట్టం జారకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 బ. 2. (కో. 2, 3; రా. 10); 2. వెదురుపేళ్ళతో అల్లిన బండిజల్ల అడుగుభాగంలోకి బయటినుంచి దూర్చిన ఎనిమిది బద్దలు (కో. 3).

జడ్డిగంబుర: పర్యా. చూ. జగిడెంలొట్ట. జడ్డిగానికి అమర్చిన వెదురుగొట్టం; ఇలాటివి మూడుంటాయి; ఒకే ఎడ్లజతకు మూడునాగళ్ళు కలిపికట్టి మూడు నాగళ్ళు దున్నిన చాళ్ళలో ఒకేసారి విత్తనాలు పడేటట్లు చేస్తారు. చూ. చిత్రం 112. (కో. 9).

జంట: 1. పర్యా. చిన్నశీగ, శీగ (1). వెదురు గడ కణుపులోంచి పుట్టిన కొమ్మకు రెండువైపులా పెరిగిన చిల్లలజత; మూరెడువరకు పెరిగి ఎండి పోతాయి; కొన్నిగడలకు పెద్దకొమ్మలేకుండా ఇవి మూతమే పెరుగుతాయి; ఇలాటి చిల్లలు క్రమంగా

కొమ్మమారిగా అవుతాయి (కో. 22, 24, 25, 27). 2. పర్యా. చూ. చిల్ల (1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు వేలేడు లావు ఒకటిరెండుగజాల పొడుగూ ఉంటుంది; ముల్లుగర్రగానూ, దోమతెర కర్రగానూ, గాలం బరుగుగానూ వాడతారు; కొమ్మ నరికినప్పుడు దాని మొదలు కణుపుకు మిగిలి ఉంటుంది (చూ. గంటిగనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరువును బట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (కో. 27, 30); 3. ఒక తుంగపోవకు మధ్యభాగం నుంచి సాగే మరికొన్ని తుంగపోవల జత(లు). (కో. 30).

జనపతాడు: ఉ. జన్న-; పర్యా. జనపనారతాడు. జనపనారతో పేనినతాడు. (తె. 21).

జనపనారతాడు: పర్యా. జనపతాడు. జనపనారతో పేనినతాడు. (కో. 19).

జనుము: ఉ. జనుం; చేలల్లో పెంచే ఒకరకం మొక్క; నారతియ్యడానికి కాపుకాసిన తరవాత మొక్కలుపీకి ఆకులూ కాయలూ తీసేసి నీళ్ళలో మురగబెడతారు; కాదలు కుళ్ళిన తరవాత వాటి చుట్టూఉండే తొక్కతీసి నీళ్ళలో జాడిస్తారు. (Indian hemp, san-hemp) *Crotalaria juncea*, linn (కో. 18; తె. 21).

జంతిక: తుంగచాప పొడుగు భాగంలో అంచుగట్టడం కోసం ఒక నన్నటి తాడుతో కొన్నితుంగపోవలు విడుస్తూ కొన్నిటిని లేపుతూ వాటిమధ్య తాడుతో మెలికవేస్తూ అంచుకట్టే విధానం. (కో. 30).

జన్నితచెట్టు: ఉ. - శెట్టు; పర్యా. చూ. పెద్దతచెట్టు. లావుగా పొడుగ్గా పెరిగే ఈతచెట్టు. (తె. 13).

జన్నీదుబరిగె: పర్యా. చూ. పెద్దతచెట్టు బరిగె. పెద్దతచెట్టు నుంచి తీసినచువ్వ; పొడుగ్గా లావుగా మెత్తగా ఉంటుంది. (తె. 14).

జబరేయు: (క్రి.) కలజందమట్టు అంచుకుండే ముళ్ళను కత్తితో చెక్కడం. (రా. 6).

జబ్బుకర్ర: పర్యా. చూ. పుప్పిబొంగు. పుచ్చిపోయిన వెదురుగడ; పురుగులు లోపలికిచేరి కండ తినేయడం వల్ల లోపలినుంచి పొడిరాలుతుంది; పొయ్యిలోకి తప్ప దేనికి పనికిరాదు. (కో. 28).

జమచేయు: ఉ. జమ్మ-; (తుంగ) చాపనేసే మగ్గానికి దిగువతండు (= కూర్చునేవైపుకాక అవతలివైపు ఉండే బొంగు)కు పోగులను కలిపి కట్టడం. (రా. 4).

జమాయించు: (క్రి.) ఒకదాని పక్కన ఒకటి

చేర్చడం. (తె. 25).
 జమిలడుగు: (< జమిలి + అడుగు) పర్యా. కలడుగు, కాకెడుగు, రెండడుగు(లు). వెదురుపేళ్ళగంప మొ॥ వాటికి రెండుపొరలుగా అల్లిన కిందిభాగం (అడుగు); గట్టిదనంకోసం ఒకఅడుగు కర్రతోనూ ఒక అడుగు పేడుతోను అల్లుతారు; రెండడుగులూ వేరువేరుగా అల్లి అతుకుతారు. (తె. 17, 31).
 జమిలడుగుగుల్ల: పర్యా. డబుల్ గంప. అడుగురెండు పొరలుగా ఉండే వెదురుపేళ్ళగంప; గట్టిదనంకోసం రెండడుగుల మేర ఇలా అల్లుతారు. (తె. 17).
 జమిలి: (-చేయు) ఉ. జ(వి)ల్, జమ్మి; చూ. జములు, జమ్మట. (పేడు మొ॥వాటి) జత; జంట (కో. 24; తె. 7, 8, 17, 25).
 జమిలిచేయు: (క్రి.) ఉ. జ(వి)ల్ చేయు జ(వు)ల్ చేయు. కలపడం; జతచేయడం; అల్లేటప్పుడు రెండు వెదురుపేళ్ళను లేదా రెండు అడుగులను జతచేస్తారు. (తె. 7, 8, 25).
 జమిలివస్త్రై: ఈతాకు ఒకసారి రెండు ఆకులమించి, మరోసారి ఒకఆకు కిందినుంచి వచ్చేటట్లు అల్లిన వస్త్రై. (తె. 19, 21).
 జమిలిబద్దలు: ఉ. జ(వి)లి-; పర్యా. చూ. ఎన. పెద్దగుమ్మి అల్లకంలో వచ్చే నిలువుబద్దలజత (రెండునిలువు బద్దల పట్టి). (కో. 23).
 జమిల్: మూడుబద్దల మీద మూటాల అల్లకం. (తె. 29).
 జములల్లకం: (< జమిలి + అల్లకం) ఉ. జ(వు) ల్లకం; పర్యా. చూ. రెంటాల. రెండేసి పేళ్ళతో అల్లే విధానం; రెండుపేళ్ళకు కిందినించీ రెండు పేళ్ళకు పైనించీ అడ్డం పేడును తిప్పుతూ అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండు పేళ్ళగచ్చం (చూ.) ఏర్పడుతుంది; వెడల్పుపేళ్ళతో అల్లుతారు, చేట, జల్లెడ మొ॥వాటిని ఈ మాదిరిగా అల్లుతారు, చూ. చిత్రం 28. (కో. 10).
 జములు: (-చేయు) చూ. జమిలి. (కో. 4; తె. 15, 23).
 జములుచేట: ఉ. జ(వు)ల్ తాట; రెండుపొరలుగా (జమిలిగా) అల్లినచేట. (కో. 5).
 జములుపేడు: ఉ. జ(వు)లు ; అల్లకంలో జంటగా వచ్చే పేళ్ళలో ఒకటి. (కో. 10).
 జములుపేళ్ళల్లకం: ఉ. జవలుపేల్ల ; పర్యా. చూ. రెంటాల. రెండేసిపేళ్ళతో అల్లేవిధానం; రెండుపేళ్ళకు కిందినించీ రెండుపేళ్ళకు పైనించీ

అడ్డంపేడును తిప్పుతూ అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండుపేళ్ళ గచ్చం (చూ.) ఏర్పడుతుంది; వెడల్పు పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥వాటిని ఈ మాదిరిగా అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 28. (కో. 9, 10).
 జముల్లడక: ఉ. జ(వు)ల్లడక; తెల్లపేడుతో అల్లిన తడకా వెన్నుపేడు (వచ్చుపేడు)తో అల్లిన తడకా రెండూ జతచేసి కట్టిన తడక. (తె. 8).
 జంపు: పర్యా. నిడివి, నిడుపు(2), నెరుపు, పొడుము, బారు. పొడుగు(భాగం). (తె. 4, 14; రా. 6, 9).
 జంపుగంటు: పర్యా. ఎడదాపుగంటు, వెదురుగడకు రెండు కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న ఎక్కువగా పొడుగున్న భాగం. (తె. 3).
 జంపుబర్ర: పర్యా. పిల్లబరిగె. పొడుగ్గా ఉండే ఈత చువ్వ (బరిగె). (రా. 8).
 జంపువిడుచు: (క్రి.) ఉ. -ఇడుచు; నీళ్ళగూడ (చూ.) మూతి కిట్టబడితో పేళ్ళ తన్నుకొని చి్చి విశాలం కావడం. (కో. 8).
 జంబల్ లొద్దియొంగు. అసిఫాబాద్ అసివిల్ జంబల్ లొద్ది అనే లోయలో పెరిగిన వెదురుగడ; లావుగా ఉంటుంది. (తె. 23).
 జమ్మట: చూ. జమిలి. (రా. 2).
 జమ్మటిచాప: ఉ. -సాప; పర్యా. జోడనివాప, నయంచాప. రెండుపొరలుగా నేసిన (తుంగ)చాప. (రా. 2).
 జమ్ము: చాపలు నేయడానికి పనికొచ్చే ఒకరకం గడ్డి; తుంగకంటె లావుగా సుమారు గజం పొడుగుంటుంది; నీటి మడుగుల్లోనూ కాలవలవెంటా వాగులవెంటా పెరుగుతుంది. (కో. 19; రా. 2, 6, 10).
 జమ్ముకత్తి: పర్యా. అంబు (3). జమ్ముపోచల్ని నిలుపుగా చీరేకత్తి; సన్నగా, పల్లచగా, పొడుగ్గా, కోసుగా ఉంటుంది; కొన్నిటికి పిడి ఉంటుంది. (రా. 10).
 జమ్ముపుల్ల: పర్యా. జమ్ముపోగు. జమ్ముగడ్డి మొక్కకు పొడుగ్గా పెరిగిన ఒకపోచ (పుల్ల); ఇలాటి పోచలతో చాపలు నేస్తారు. (రా. 10).
 జమ్ముపోగు పర్యా. జమ్ముపుల్ల. జమ్ముగడ్డి మొక్కకు పొడుగ్గాపెరిగిన ఒక పోచ(పుల్ల); ఇలాటి పోచలతో చాపలు నేస్తారు. (రా. 2).
 జల్ల: 1. పర్యా. చూ. బండిజల్ల (1). ఎరువు మొ॥ పోసుకొని రావడానికి బండిమీదవేసే వెదురుతడక;

అడుగూ పక్కలూ ముందుభాగమూ మూసి ఉంటాయి; వెనకాలా పైభాగమూ తెరచిఉంటాయి; చూ. చిత్రం 32. (కో. 1-3, 6-9; తె. 9, 28, 30, 31; రా. 3, 5, 8, 10); 2. పర్యా. చూ. కంకిజల్లులు (1). సజ్జకంకి, జొన్నకంకి మొ॥ వాటిని పొలాలనుంచి మోసుకురావడానికి వాడే ఒక రకం పెద్దగంప; గజం ఎత్తూ మూరన్నర వెడల్పూ ఉంటుంది (తె. 5); 3. పర్యా. కంకిజల్లు (2). సజ్జ, జొన్న మొ॥ వాటి కంకులను మోసుకొచ్చే పెద్ద ఈతగంప. (తె. 14).

జల్లగంప: పర్యా. చూ. ఈతగంప. వరిపొట్టు (ఈత) మోసుకుపోవడానికి పకువులకు మేతగాపెట్టే ఉలవల పొట్టూ సెనగపొట్టు మొ॥ మోసుకుపోవడానికి వాడే పెద్దగంప. (రా. 9).

జల్లంచుకర్ర. జల్లఅంచుల అల్లకానికి ఉపయోగించే సన్నటి వెదురుకర్ర. (తె. 30).

జల్లదబ్బు: పర్యా. జల్లపలకు, బండిజల్లబెండు, బారు బద్ద (1). బండిజల్ల అల్లకంకోసం చీరిన పలచటి వెదురుబద్ద; వెడల్పు మామూలుబద్దంత ఉంటుంది, మందంబద్ద మందంలో సగం ఉంటుంది. (కో. 4).

జల్లపని నిలుపులు. కర్ర, అడిపోగు (చూ.) మొ॥ పెట్టి వెదురుపేళ్ళజల్ల అల్లేవిధానం. (తె. 28).

జల్లపలుకు: పర్యా. చూ. జల్లదబ్బు బండిజల్ల అల్లకం కోసంచీరిన పలచటి వెదురుబద్ద; వెడల్పు మామూలు బద్దంత ఉంటుంది; మందంబద్ద మందంలో సగం ఉంటుంది. (కో. 18).

జల్లబుట్టు: పర్యా. చూ. కండిజల్లు (1). సజ్జకంకి, జొన్నకంకి మొ॥ వాటిని పొలాలనుంచి మోసుకు రావడానికి వాడే ఒకరకం పెద్దగంప; గజం ఎత్తూ మూరన్నర వెడల్పూ ఉంటుంది. (తె. 30).

జల్లిగనుపుకర్ర: పర్యా. చూ. నిడుపు(గనె) బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుగాని అ. తకన్న ఎక్కువ గాని ఎడమున్న వెదురుగడ; దీన్నించి తీసిన పేడు జల్లెడ, చేట మొ॥ వాటి అల్లకానికి పనికొస్తుంది (కో. 15).

జల్లిగంప: 1. పర్యా. గంప (4), తట్ట (2). అన్నం గంజి వార్చడానికి సన్నటిపేళ్ళతో మధ్య సందులుండేటట్లు అల్లిన గంప; అన్నసంతర్పణ వంటలకు వాడతారు; చూ. చిత్రం 52. (కో. 19, 21, 25, 28); 2. పాలూ పెరుగూ (కుండల్లో) చద్ది ముంతలూ మొ॥ తీసుకువెళ్ళడానికి వీలయిన ఒక రకం గంప; చిక్కగా అల్లుతారు. (తె. 26).

జల్లిగా. (క్రి. విజ.) పర్యా. గుద్దులుగుద్దులుగా, సందులు సందులుగా, చిల్లులు చిల్లులుగా; జల్లెడ, చేట మొ॥ అల్లేటప్పుడు అల్లకం వదులు వదులుగా ఉన్నప్పుడు పేళ్ళమధ్య సందులు వస్తాయి. (కో. 22).

జల్లిజల్లిగా: (క్రి. విజ.) సందులు సందులుగా; గంప మొ॥వాటి అల్లకం విషయంలో అంటారు. (తె. 20).

జల్లించు: (క్రి.) (ధాన్యం మొ॥) జల్లెడలో పోసి గుండ్రంగా అడించడం; పొల్లు, బెడ్డలు, రాళ్ళు మొ॥ తీసెయ్యడానికి ధాన్యం జల్లిస్తారు. (కో. తె. రా).

జల్లిబుట్టు: ధాన్యం మొ॥ పోసిపెట్టుకొనే ఒకరకం వెదురుబుట్ట. (తె. 27).

జల్లి: (—తిప్పు, పట్టు) ఉ. జల్లిడి, జల్లెడి, జల్లెడు; ధాన్యం, బియ్యం మొ॥ జల్లించుకోడానికి గుండ్రంటి పళ్ళెం మాదిరిగా వెదురుపేళ్ళతో అల్లినది; దీనికి దాదాపు బెత్తెడు ఎత్తు (కొన్ని ప్రాంతాల్లో ఇంకా ఎత్తు) గోడ ఉంటుంది; జల్లించే టప్పుడు సన్నటివి కిడికి దిగడానికి పేళ్ళమధ్య సన్నటి సందులు ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల అంచుకు గుండు (బద్ద), కట్టు (తీగవి), కర్ర (మందంబద్ద) లేకుండా సాదాగా బుట్టలా ఉంటుంది; కర్రతో అంచుకు కట్టువేస్తారు; చూ. చిత్రం 30 క, చ. (కో. తె. రా).

జల్లెడకట్టు. 1. పర్యా. చూ. గుండు (1). జల్లెడ అంచు కట్టేటప్పుడు రింగులా గుండ్రంగా వంచి ఉట్టిన రెండుమూడు పేళ్ళ వెడల్పు బద్ద; జల్లెడతట్టు మీద దీన్నిబెట్టి తట్టు చివరను దీనిచుట్టూ వంచుతారు; ఇది జల్లెడ అంచు లోపలి భాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటినుంచి ఒకబద్ద, ఈ రెంటిమీంచి ఇంకో మందంబద్ద వేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1. (కో. 7, 12, 13). 2. జల్లెడ అంచుకు కట్టుముంగు (చూ.)తో అక్కడక్కడ చుట్టిచేసిన బిగింపు. (తె. 26).

జల్లెడకంటం: (< సం. —కంతం) పర్యా. చూ. గుండు (1). జల్లెడ అంచు కట్టేటప్పుడు రింగులా గుండ్రంగా వంచుకట్టిన రెండుమూడు పేళ్ళ వెడల్పు బద్ద; జల్లెడ తట్టుమీద దీన్నిబెట్టి తట్టుచివరను దీని చుట్టూ వంచుతారు; ఇది జల్లెడ అంచు లోపలి భాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటినుంచి ఒకబద్ద, ఈ రెంటిమీంచి ఇంకో మందంబద్ద

పేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1. (రా. 7).
జల్లెడకన్ను: పర్యా. చూ. కంత (1). జల్లెడ అడుగు
అల్లకంలో పేళ్ళమధ్య ఉన్న సన్నని ఎడం;
జల్లింఛుకొనేటప్పుడు నూకలు మొ॥ కంతలగుండా కిందికి
దిగిపోతాయి. చూ. చిత్రం 30 క. 2. (కో. 21).

జల్లెడకన్ను: ఉ. జల్లి డి—; పర్యా. చూ. కంత (1).
జల్లెడ అడుగు అల్లకంలో పేళ్ళమధ్య ఉన్న
సన్నని ఎడం; జల్లింఛుకొనేటప్పుడు నూకలు
మొ॥ కంతలగుండా కిందికి దిగిపోతాయి. చూ.
చిత్రం 30 క. 2. (కో. 18; తె. 3, 13, 14).

జల్లెడకర్ర: 1. పర్యా. చూ. కర్ర (4). జల్లెడ అంచు
కట్టడానికి లోపలిగుండు, బిలుకు (వెలుపలిబద్ద)ల
మీంచి, ఆ రెంటిమధ్యా కొంతభాగం ఇరికిస్తూ
వేసిన గుండ్రంగా వంచెట్టిన రెండుమూడు వేళ్ళ
వెడల్పుబద్ద. (కో. 12; తె. 17, 18, 23). 2.
మామూలుజల్లెడ పేడుకన్న వెడల్పు తక్కువగా
ఉండేపేడు. (తె. 25).

జల్లెడకొయ్య: పర్యా. చూ. జల్లెడపేడు. జల్లెడతట్టు
(చూ.) అల్లడంకోసం మూరగనుపు (రెండు కణు
వుల మధ్య మూరెడు ఎడం ఉండే గడ భాగం) గడ
నుంచి వీరిన పేడు; కణువులేకుండా మూరెడు
పొడుగుంటుంది; చేటపేడుకన్న వెడల్పు తక్కువగా
ఉంటుంది. (తె. 19).

జల్లెడగడి: పర్యా. చూ. కంత (1). జల్లెడ అడుగు
అల్లకంలో పేళ్ళమధ్యఉన్న సన్నని ఎడం; జల్లింఛు
కొనేటప్పుడు నూకలు మొ॥ కంతలగుండా కిందికి
దిగిపోతాయి. చూ. చిత్రం 30 క. 2. (కో. 20).

జల్లెడగుండు: 1. పర్యా. చూ. కర్ర (4). జల్లెడ
అంచుకట్టడానికి లోపలిగుండు, బిలుకు (వెలుపలి
బద్ద)లమీంచి, ఆ రెంటిమధ్యా కొంతభాగం ఇరికిస్తూ
వేసిన గుండ్రంగా వంచెట్టిన రెండుమూడువేళ్ళ
వెడల్పుబద్ద (కో. 6, 7; తె. 25); 2. పర్యా.
చూ. గుండు (1). జల్లెడకు అంచుకట్టేటప్పుడు
రింగులా గుండ్రంగా వంచెట్టిన రెండుమూడువేళ్ళ
వెడల్పుబద్ద; జల్లెడతట్టుమీద దీన్నిబెట్టి తట్టుచివరను
దీనిచుట్టూ వంచుతారు; ఇది జల్లెడ అంచు లోపలి
భాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటినుంచి
ఒకబద్ద, ఈ రెంటిమీంచి ఇంకో మందంబద్ద
వేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1. (కో. 21; తె. 2,
4, 5, 26-28; రా. 3-5).

జల్లెడ జల్లెడగా: (క్రి. విణ.) ఈతవాస అల్లకంలో

అకుకూ అకుకూమధ్య సందు ఉండేటట్లు అల్లేతీరు;
చిల్లులుచిల్లులుగా (తె. 22).

జల్లెడదుగు: (< జల్లెడ + అడుగు) పర్యా. చూ. తట్టు
(2). జల్లెడఅడుగు అల్లకంలో పేడుకూ పేడుకూ
మధ్య సన్నగా ఎడం వదులుతూ అల్లినభాగం;
జల్లింఛవలసినవి దీంట్లో పోసుకొంటారు; దీనిచుట్టూ
గుండ్రంగా సుమారు మూడువేళ్ళ ఎత్తున గోడుగా
అంచు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 30 క. 4. (కో. 7,
8, 20).

జల్లెడతట్టు: పర్యా. చూ. తట్టు (2). జల్లెడ అడుగు
అల్లకంలో పేడుకూపేడుకూ మధ్య సన్నగా ఎడం
వదులుతూ అల్లినభాగం; జల్లింఛవలసినవి దీంట్లో
పోసుకొంటారు; దీనిచుట్టూ గుండ్రంగా సుమారు
మూడువేళ్ళ ఎత్తున గోడుగా అంచుగా ఉంటుంది.
చూ. చిత్రం 30 క. 4. (కో. 10, 12, 13, 15-18;
తె. 8, 18, 19, 25-28, 30).

జల్లెడదుంక పర్యా. చూ. కంత (1) జల్లెడ అడుగు
అల్లకంలో పేళ్ళమధ్యఉన్న సన్నని ఎడం; జల్లింఛు
కొనేటప్పుడు నూకలు మొ॥ కంతలగుండా కిందికి
దిగిపోతాయి. చూ. చిత్రం 30 క. 2. (రా. 3).

జల్లెడపేడు: ఉ.—పేడు; పర్యా. గనుపుపేడు (1).
జల్లెడ కొయ్య, మూరపేడు. జల్లెడతట్టు (చూ.)
అల్లడంకోసం మూరగనుపు (రెండు కణువుల
మధ్య మూరెడు ఎడం ఉండే గడభాగం) గడనుంచి
వీరినపేడు; కణువులేకుండా మూరెడు పొడుగుం
టుంది; చేటపేడుకన్న వెడల్పుతక్కువగా ఉంటుంది.
(కో. 6, 7, 9, 13, 15; తె. 3, 5, 12, 28;
రా. 2-5).

జల్లెడబెజ్జం. పర్యా. చూ. కంత (1). జల్లెడ అడుగు
అల్లకంలో పేళ్ళమధ్యఉన్న సన్నని ఎడం; జల్లింఛు
కొనేటప్పుడు నూకలు మొ॥ కంతలగుండా కిందికి
దిగిపోతాయి. చూ. చిత్రం 30 క. 2. (కో. 12;
తె. 30).

జల్లెడమట్టు: పర్యా. చూ. తట్టు (2). జల్లెడ అడుగు
అల్లకంలో పేడుకూ పేడుకూమధ్య సన్నగా ఎడం
వదులుతూ అల్లిన భాగం; జల్లింఛవలసినవి దీంట్లో
పోసుకొంటారు; దీనిచుట్టూ గుండ్రంగా సుమారు
మూడువేళ్ళ ఎత్తున గోడుగా అంచు ఉంటుంది.
చూ. చిత్రం 30 క. 4. (కో. 21).

జల్లెడరౌను: (< ఇం. — Round) పర్యా. చూ.
గుండు (1). జల్లెడ అంచుకట్టేటప్పుడు రింగులా
గుండ్రంగా వంచెట్టిన రెండుమూడువేళ్ళ వెడల్పు

5

10

15

25

30

35

40

బద్ధ; జల్లెడతట్టుమీద దీన్నిబెట్టి తట్టుచివర్లను దీని చుట్టూ వంచుతారు; ఇది జల్లెడ అంచు లోపలి భాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటినుంచి ఒక బద్ధ, ఈ రెంటిమీంచి ఇంకో మందంబద్ధ పేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1. (తె. 30).

జల్లెడవార: పర్యా. చూ. కర్ర (4). జల్లెడ అంచు కట్టడానికి లోపలిగుండు, బిలుకు (వెలుపలిబద్ధ)ల మీంచి, ఆ రెంటిమధ్యా కొంతభాగం ఇరికిస్తూవేసిన గుండ్రంగా వంచికట్టిన రెండుమూడుపేళ్ళ వెడల్పు బద్ధ. (కో. 21).

జల్లెడసందు: పర్యా. చూ. కంత (1). జల్లెడ అడుగు అల్లకంలో పేళ్ళమధ్య సన్నని ఎడం; జల్లించుకొనే టప్పుడు నూకలు మొ॥ కంతలగుండా కిందికి దిగిపోతాయి. చూ. చిత్రం 30 క. 2. (తె. 2).

జల్లేయు: (క్రి.) పారెయ్యడం; చల్లెయ్యడం; పనికి రాని వెదురుపేళ్ళు పారేస్తారు. (కో. 24).

జవరపు: (క్రి.) బలంగాకావడం; మొదెంగడ్డి బలంగా పెరిగిన తోవ త కోసి చీపుళ్ళు కడతారు. (తె. 21).

జవురు: (క్రి.) కత్తితో సున్నగా గీకడం; పేము పొడనుంచి నరికిన కర్రలను కత్తితో గీకుతారు. (కో. 3).

జాజయినకర్ర: రాళ్ళమీదా కొండలమీదా పెరిగే వెదురుకర్ర; ఎరువురంగులో ఉంటుంది; పేడు, బద్దలు బాగా వస్తాయి. (కో. 27).

జాజుకర్ర: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపు కణుపుకూమధ్య లోపల గుల్లగాఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 28).

జాడించు: (క్రి.) ఉతికిన గాజంగిమట్టల్ని సీళ్ళతో దులపరించడం; దీనివల్ల పచ్చటిపదార్థం పోయి గారబోవలు తేటగా అవుతాయి. (తె. 9).

జాజివెదురు: పిల్లనగోవి తయారుచేయడానికి విస్తరి ఈనెలు చీల్చడానికి పనికొచ్చే ఒకరకం వెదురు గడ. (కో. 15).

జాడుకనుపుకర్ర: పర్యా. చూ. నిడుపు(గనె)బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుగాని అంతకన్న ఎక్కువ గాని ఎడమున్న వెదురుగడ; దీన్నించి తీసినపేడు జల్లెడ, చేట మొ॥ వాటి అల్లకానికి పనికొస్తుంది. (కో. 23).

జాడుగనుపులకర్ర: పర్యా. చూ. నిడుపు (గనె) బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుగాని అంతకన్న ఎక్కువగాని ఎడమున్న వెదురుగడ; దీన్నించి తీసినపేడు జల్లెడ, చేట మొ॥ వాటి అల్లకానికి

పనికొస్తుంది. (కో. 4).

జామడాగరి: ఉ. జావడాగరి; అన్నం ఆరబోసు కొనే దాగర; చూ. దాగర. (కో. 24).

జారీనె: (<జారు + ఈనె) విస్తరాకులు కుట్టుకోడానికి కణుపులు దూరదూరంగా ఉండే గడనుంచి చీరిన సన్నటి పేడు (కో. 22).

జారు: చూ. దారు. (కో. 25).

జారునరుకు: పర్యా. దెక్కనరుకు. వెదురుగడ మొదలుగాని బద్దగాని కత్తితో ఒకే పేటుతో ఏట వాలుగా కొట్టినప్పుడుపద్ద నరుకు. (కో. 22).

జారువెదురు: ఉ. జారెదురు; పర్యా. చూ. నిడుపు (గనె)బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుగాని అంత కన్న ఎక్కువగాని ఎడమున్న వెదురుగడ; దీన్నించి తీసిన పేడు, జల్లెడ, చేట మొ॥ వాటి అల్లకానికి పనికొస్తుంది. (కో. 22).

జాలకంక: పర్యా. చూ. రివ్వ. సన్నగా గట్టిగాఉండే వెదురుకర్ర; చిటికెనవేలెడు లావునుంచి బొటన వేలెడు లావునుంచి బొటనవేలెడు లావువరకు ఉంటుంది; దీనికి లోపల ఖాళీ ఉండదు; కణుపులు దగ్గరదగ్గరగా ఉంటాయి; దీన్ని ముల్లుగ్రలకూ పందిరిపెండె కట్టుకోడానికి చేతికర్రలకూ ఉపయోగిస్తారు. (తె. 23).

జాలకటై: పర్యా. చూ. రివ్వ. సన్నగా గట్టిగాఉండే వెదురుకర్ర; చిటికెనవేలెడు లావునుంచి బొటన వేలెడులావువరకు ఉంటుంది; దీనికి లోపల ఖాళీ ఉండదు; కణుపులు దగ్గరదగ్గరగా ఉంటాయి; దీన్ని ముల్లుగ్రలకూ, పందిరిపెండె కట్టుకోడానికి, చేతి కర్రలకూ ఉపయోగిస్తారు. (తె. 17, 24, 28).

జాలరి: ఉ. జాలారి; చేయిపట్టేవాళ్ళ తేగ. (కో. 29).

జింకచాప: ఉ.—సాప; జింకబొమ్మ వచ్చేబట్టు నేసిన (తుంగ)చాప. (కో. 3; రా. 16).

జింగిడి: పర్యా. చూ. చిల్ల (1). వెదురుగడ కణుపు దగ్గరపెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు వేలెడులావు ఒకటిరెండుగజాల పొడుగూ ఉంటుంది; ముల్లుగ్ర గానూ, దోమతెర కర్రగానూ, గాలం బరుగుగానూ వాడతారు; కొమ్మ నరికినప్పుడు దాని మొదలు కణుపుకుమిగిలి ఉంటుంది (చూ. గంటిగనుపు); కొమ్మల ఉరువునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (కో. 18).

జిట్టు: చెయ్యి చాపినప్పుడు బొటనవేలి చివరినుంచి చూపుడువేలు చివరివరకు గల పొడుగు; ఒకకొలత. (తె. 9, 19).

జిట్టగనె: పర్యా. చూ. కురచగనుపు. వెదురుగడ కణుపులమధ్య తక్కువ ఎడమున్న భాగం; జేనెడు బైత్తెడుకన్న తక్కువ ఉంటుంది (తె. 14).

జిట్టగనెబొంగు: కణుపులమధ్య జిట్టెడు ఎడముందే వెదురుగడ; ఇది మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు; ఇంటివాసాలు మొ॥వాటికి వాడతారు. (తె. 19, 23).

జిట్టితకమ్మ: పర్యా. చూ. కురచాకు. పొడుగు తక్కువగా ఉండే ఈతాకు; ఇది సుమారు జిట్టెడు (వేళ్ళు చాపినప్పుడు బొటనవేలి కొననుంచి చూపుడు వేలి కొనవరకు ఉన్న) పొడుగుంటుంది; పొట్టిగా ఉన్న ఈతచెట్టు (జిట్టిత చెట్టు)నుంచి తీసింది; చాపల అల్లకానికి పనికిరాదు. (తె. 26).

జిట్టితచువ్వ: ఉ. జిట్టిత్తువ్వ; పర్యా. చూ. జిట్టిత (చెట్టు) బరిగె. పొట్టికాత (జిట్టిత) చెట్టుకమ్మ వీరి తీసిన చువ్వ; పొడుగు తక్కువ. (తె. 7, 9).

జిట్టితచెట్టు: ఉ. జిట్టిత్తెట్టు; రూ. చిట్టితచెట్టు. పర్యా. చిన్నబనివి, జిట్టిదు, పూరితచెట్టు, బుడ్ -; పొట్టిగా ఉండే ఒకరకం ఈతచెట్టు. (తె. 7, 9, 14).

జిట్టిత(చెట్టు)బరిగె: పర్యా. చిట్టితపుల్ల, జిట్టిత చువ్వ, పూరితచువ్వ, బుడ్బరిగె. పొట్టికాత (జిట్టిత) చెట్టుకమ్మ చేరితీసిన చువ్వ; పొడుగు తక్కువ. (తె. 14).

జిట్టితాకు: పర్యా. చూ. కురచాకు. పొడుగు తక్కువగా ఉండే ఈతాకు; ఇది సుమారు జిట్టెడు (వేళ్ళు చాపినప్పుడు బొటనవేలి కొననుంచి చూపుడువేలి కొనవరకు ఉన్న) పొడుగు ఉంటుంది; పొట్టిగా ఉన్న ఈత (జిట్టిత)చెట్టు నుంచి తీసినది; చాపల అల్లకానికి పనికిరాదు. (తె. 19).

జిట్టిదు: పర్యా. చూ. జిట్టితచెట్టు. పొట్టిగా ఉండే ఒక రకం ఈతచెట్టు. (తె. 26).

జిట్టెడుకమ్మ: పర్యా. కురచాకు. పొడుగు తక్కువగా ఉండే ఈతాకు; ఇది సుమారు జిట్టెడు (వేళ్ళు చాపినప్పుడు బొటనవేలి కొననుంచి చూపుడువేలి కొన వరకు ఉన్న) పొడుగు ఉంటుంది; పొట్టిగాఉన్న ఈతచెట్టు (జిట్టితచెట్టు) నుంచి తీసింది; చాపల అల్లకానికి పనికిరాదు. (తె. 21).

జిత్తు: జుట్టు; కొబ్బరికాయ ఒలిచేటప్పుడు పైభాగంలో పట్టుకొడానికి పిడిలా మిగిల్చిన పీచు. (కో. 25).

జిన్నపలక: ఉ. -పల్క; పర్యా. చూ. అచ్చు. తుంగచాప నేసేటప్పుడు అడ్డానికివేసిన తుంగ పోచను దగ్గరకునెట్టడానికి చేత్తో ఒత్తే కొయ్యపలక; దీర్ఘచతురస్రాకారంగా ఉంటుంది; దీనికి సుమారు

30 రంధ్రాలుంటాయి; ఈ రంధ్రాలగుండా పోగులు దూరుస్తారు; తుంగపోచను పోగులమధ్యకు మార్చిన తరువాత ఆ పోచ అంతకుముందున్న పోచలను అనుకొని ఉండేటట్లు ఈ పలకతో నెడతారు. కొన్ని చోట్ల ఇవపడువ్వలపలక వాడతారు. చూ. చిత్రం 105; 120 క. 5. (రా. 10).

జిబురు: (క్రి.) చూ. జిబ్బు (1). (రా. 8).

జిబ్బి: చూ. సిబ్బి (1). (కో. 24, 25, 27, 29-31).

జిబ్బిగుది జిబ్బివారలు తీసే కడ్డిలాంటి సన్నటి వెదురుపేచు; ఒక జిబ్బిగుదిని ఏడెనిమిది జిబ్బి వారలుగా చీల్చవచ్చు. (కో. 27).

జిబ్బినె: (జిబ్బి + కానె) పలవటి ఈనె; సిబ్బివారలా ఉంటుంది. (కో. 27).

జిబ్బివార: ఉ. జిబ్బోర; చూ. సిబ్బివార. (కో. 23, 25, 30, 31).

జిమ్మత్తెత్తి: పర్యా. చూ. కొమ్ములగూడ. కాలవ కడ్డంగాపెట్టి చేపలుపట్టే సాధనం; నీళ్ళగూడ ఆకారంలో ఉంటుంది; అంచుకువేసిన బద్దలు కొమ్ముల్లాగా బయటికి తేలిఉండడంవల్ల ఈపేరు వచ్చింది; కాలవకడ్డంగా మధ్యలో గూడ నిలిపి నీళ్లు గూడ లోంచి పోయేటట్లు చేస్తారు; నీళ్ళలోని చేపలు దీంట్లో చిక్కుబడిపోతాయి. చూ. చిత్రం 73 ట. (తె. 22).

జిమ్ములబుట్ట: పర్యా. చూ. చేపలబుట్ట (1). చేపలు వెనుకొనేబుట్ట; కొన్నిచోట్ల కింద వెడల్పుగా ఉండి పోసుపోసు మూతివగ్గర సన్నగా ఉంటుంది; కొన్ని చోట్ల మధ్యన రెండుమూలలు వస్తాయి; చూ. చిత్రం 76.

జిమ్ములసెంగేరి: పర్యా. చూ. చేపలదాగర. చేపలు వెనుకొనే దాగర (చూ.); దీర్ఘచతురస్రాకారం పల్లెలా ఉంటుంది. (తె. 27).

జిమ్ములు: (బహు.) చేపలు. (తె. 21, 22).

జిర్లాడు: పర్యా. చూ. మోకు (1). బండిమీద బరువు పేర్చినప్పుడు (గడ్డి, చొప్ప మొ॥) కింద పడకుండా దిగించికట్టే లావాటి కొబ్బరితాడు; నాలుగుపేటలుగా పేంతారు; పన్నెండు బారలనుంచి ముప్పైబారల వరకు పొడుగుంటుంది. (కో. 31).

జిబుగు: పర్యా. చూ. చిల్ల (1). వెదురుగడ కణుపు దగ్గర పెగిలిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు వేలిదులాపూ ఒకటిరెండు గజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; ముల్లుగ్గర గానూ, దోమతెర కర్రగానూ, గాలం బరుగుగానూ వాడతారు; కొమ్మ నడికినప్పుడు దానిమొదలు

కణువుకు మిగిలి ఉంటుంది. (చూ. గంటిగనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరువునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (కో. 21).

జీవక: పర్యా. చూ. రివ్య. సన్నగా గట్టిగాఉండే వెదురుకర్ర; చిటికెన వేలెడు లావునుంచి బొటన వేలెడు లావువరకు ఉంటుంది; దీనికిలోపల ఖాళీ ఉండదు; కణుపులు దగ్గర దగ్గరగా ఉంటాయి; దీన్ని ముల్లుగర్రలకూ, పందిరిపెండె కట్టుకోడానికి, చేతి కర్రలకూ ఉపయోగిస్తారు. (కో. 28).

జీవినిబెట్టు: (క్రి.) బండిజల్లు అల్లకంలో అద్దంగా అల్లబద్దలు వెడల్పుగా రాపడానికి రెండుబద్దల్ని జతచేసి పెట్టడం; జమిలిగా పెట్టడం. (కో. 28).

జీవురు: (క్రి.) ఉ. జెవురు; చూ. జిబురు; పర్యా. చూ. చెలుగు. కత్తితో కొట్టడం; వెదురుగడ కణుపుల దగ్గరి కొమ్మలనుగాని మొనదేలి ఉన్న ముక్కలనుగాని బొడుపులనుగాని సమానంగా కత్తితో చెక్కుతారు. (రా. 4, 8, 9 11). 2. పర్యా. చూ. పదునుచేయు. వెదురుగడకు గంటి గనుపులు (కొమ్మలు కొట్టేసినచోట మిగిలినవి) లేకుండా కత్తితో సున్నగా చెక్కేయడం. (రా. 4).

3. ఉ. జోరు; చూ. జుబురు; పర్యా. అంచు జుబురు. నేత పూర్తయిన తరువాత చాప అంచులను సమంగా కత్తెలో కత్తిరించడం. (రా. 2, 4).

జీవులుక: పర్యా. చూ. నీవ్వి (1). అన్నం కుండ లోంచి గంజి వార్చేటప్పుడు పైనపెట్టే మూత; వెదురుపుల్లలతో అల్లుతారు; గుండ్రంగా ఉంటుంది. (రా. 1).

జీవు: (క్రి.) చూ. జీవు; పర్యా. చూ. గీయు (1). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని కర్ర (=తీగలాంటి సన్నటి వెదురుచువ్వ)గాని కత్తితో సున్నగా గీకడం. (కో. 3).

జీవు: (క్రి.) చూ. జీవు. (రా. 1).

జుత్త: బెత్తెడుపొడుగు గుండ్రంగా చుట్టిన నలభై వరసల సన్నటి కొబ్బరితాడు (నులక) చుట్ట. (కో. 25).

జుబిలివరకలవాళ్ళు: ఉ. - యెక్కలోల్లు; ఎరకలి వాళ్ళలో ఒకతెగ. (తె. 20);

జుబురు: (క్రి.) చూ. జీవురు (3).

జుల్కాన: జుల్కానా; జరిమానా; తప్పచేసిన వాడికి కులపెద్దలు విధించే ఒకశిక్ష. (తె. 30).

జువ్వాలతడక: (< జీవాల-) ఉ. జువ్వాలదక్క; పర్యా. చూ. గొర్రెతడక, గొర్రెలను తోలేదొడ్డి

ఏర్పాటుకు అమర్చే వెదురుబద్దల తడక; గొల్లలు అమర్చుకొంటారు; చూ. చిత్రం 40 వ, (తె. 7).

జువు: (క్రి.) చూ. జీవు. (కో. 4).

జుక: పర్యా. చూ. రివ్య. సన్నగా గట్టిగా ఉండే వెదురుకర్ర; చిటికెనవేలెడు లావునుంచి బొటన వేలెడులావు వరకు ఉంటుంది; దీనికిలోపల ఖాళీ ఉండదు; కణుపులు దగ్గర దగ్గరగా ఉంటాయి; దీన్నిముల్లు గర్రలకూ, పందిరిపెండె కట్టు కోడానికి, చేతికర్రలకూ ఉపయోగిస్తారు. (కో. 22).

జూకు: పర్యా. చూ. మొక్కకర్ర. నాలుగునెలల నుంచి సం॥లోపు వయస్సుగల వెదురుకర్ర; చీల్చ దానికి పనికిరాదు; మెత్తగా ఉండి ఎటుబడితే అటు వంగిపోతుంది; చెరుకు నాటువేసినప్పుడు అనుగా పెట్టడానికి పనికొస్తుంది. (రా. 4).

జూదం: పర్యా. చూ. చట్రం (1). మంచం, బద్దల తడక, చాటుతడక, చెంద్రక తడక, కళ్యాణ మండపం మొ॥వాటి తయారీకి నాలుగు వెదురు బద్దలతోగాని గడలతోగాని (దీర్ఘచతురస్రాకారంగా గాని చతురస్రాకారంగాగాని) చేసినదొడ్డి. చూ. చిత్రం 82.2 (తె. 8).

జెగ్గ: పర్యా. చూ. ఈతచెట్టు(2). ఈతచెట్టు కాండానికి (బోదె) అంటుకొనిఉన్న కమ్మ మొదటిభాగం; రెండుమూడువేళ్ళ వెడల్పూ వేలెడు మందమూ ఉంటుంది; మొదట వెడల్పుగా ఉండి పోనుపోను సన్నమవుతుంది; నరికినప్పుడు కొన్నిచోట్ల చెట్టుకే మిగిలిపోతుంది. (తె. 16).

జెడ: ఉ. జెట; 1. మూడు సన్నటితాళ్ళతో (పాయలతో) ముప్పేటగా పేసిన పెద్ద కొబ్బరితాడు. (కో. 20). 2. తాటిపొరక పిడికి వేలాడే పురి (చూ.)తో అల్లినతాడు; పొరక తీసుకువెళ్ళేటప్పుడు ఈ జెడను పట్టుకొంటారు. (తె. 9).

జెడఅల్లు: (క్రి.) తాటిచీపురు (పొరక) పిడిమీంచి గాజు (చూ.)లు చుట్టగా మిగిలిన పురిని లోపలి నుంచితీసి మొదటపెట్టిన పురిని దానికికలిపి రెండు బెత్తల పొడుగుతాడు జెడమాదిరిగా పేనడం. (తె. 9).

జెడణి: (< జెడ + అణి) రేషంతట్ట చేట అల్లకంలో జెడ అల్లకంమాదిరి దీజెను రాపడానికి రెండుపైకి రెండు కిందికివేసే వెదురుపేళ్ళ లెక్క (రా. 1).

జెడవేయు: (క్రి.) ఉ. జెడేయు; మక్కిరి (= బండి

జల్ల) అల్లకింలో మూయిలసి ఉన్నవైపు జేప
అల్లకం మాదిరిగా అల్లడం. (రా. 9).
జెడ్డ: పర్యా. చూ. చిల్ల (1). వెదురుగడ కణుపుల
దగ్గర పెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు వేలెడులావు
ఒకటిరెండు గజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; ముల్లుగర
గానూ దోమతెర కర్రగానూ. గాలం బయటగానూ
వాడతారు; కొమ్మ నరికినప్పుడు దానిమొదలు
కణుపుకు మిగిలి ఉంటుంది (చూ. గంటిగనుపు);
కొమ్మ(ల) ఉరువునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో
ఉంటుంది. (కో. 30).
జెన్నారంబొంగు: జెన్నారం అడవినుంచి తెచ్చిన
వెదురుగడ; గట్టిగానూ సన్నగానూ ఉంటుంది.
(తె. 15, 24).
జెమినిచేట: సన్నగర (- సన్నటిపేడు)తో అల్లిన
చేట; మధ్యలో పువ్వు వచ్చేటట్లు అల్లుతారు.
(తె. 9).
జెరడ: వెదురుపొదలు పెరిగే ఒక కొండప్రాంతం.
(కో. 31).
జెలకొట్టు: (క్రి.) కలబందనుంచి, గోగునుంచి నార
తీసిన తరవాత, దానికుండే పొట్టు, ఇతరమైన
మకిలి పోవడానికి నీళ్ళల్లో జాడించడం. (రా. 4).
జెల్లగనె: వెదురుగడ కొమ్మ నరికినప్పుడు జెల్లలా
తేలిఉన్న గుర్తుల కణుపు. (తె. 23).
జెల్లవాగువెదురు: ఖమ్మం అడవుల్లో జెల్లవాగు
ప్రాంతంలో పెరిగిన వెదురుగడ; నాణ్యమైంది.
(తె. 29).
జేనడు: చేతి బొటనవేలి కొననుంచి చిటికెనవేలు కొన
వరకు చాపి చూపేకాలత. (తె. 9).
జేప: చూ. జేంపు. (తె. 23).
జేపు: చూ. జేంపు. (తె. 20, 24; రా. 8).
జేబిలి: పర్యా. చూ. కోళ్ళగూడు(1). కోళ్ళను కమ్మ
డానికి (= మూయడానికి) వాడేగంప; వెడల్పు
అడుగున తక్కువగానూ పోసుపోసు ఎక్కువగానూ
ఉంటుంది; అంచుభాగంవేపు కమ్ముతారు; అడుగు
కొన్నిటికి సమతలంగానూ, కొన్నిటికి కొంచెం
కోసుగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి మధ్యనుంచి
సన్నటి భాగంవేపు మొత్తం గళ్ళుగళ్ళుగా అల్లక
ముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పు భాగంవేపు మూసి
ఎత్తు భాగంవేపు కోళ్ళను వేయడానికి ద్వారం
ఉంచుతారు; చూ. చిత్రం 65 క, ప. (తె. 8).
జేబు: చూ. జేంపు. (కో. 11, 18, 19-22, 25;
తె. 8, 30, 31; రా. 11).

జేబిలి: పర్యా. చూ. జేలితడక. వెదురుబద్దలు ఎడం
నిడింగాపెట్టి మేకులుకొట్టి తయారుచేసిన తడక;
బద్దనూ బద్దకూమధ్య సందులు చతురస్రంగాగాని
దైర్ఘ్య ఆకారంలోగాని ఉంటాయి; ఇళ్ళచుట్టూ
ప్రహరీగోడ బయలు పెట్టుకుంటారు. (కో. 31).
జేంపు. ఉ. జేంప్; రూ. జేప, జేపు, జేబు; పర్యా.
చూ. కోళ్ళగూడు (1). కోళ్ళను కమ్మడానికి
(= మూయడానికి) వాడేగంప; వెడల్పు అడుగున
తక్కువగానూ పోసుపోసు ఎక్కువగానూ
ఉంటుంది; అంచు భాగంవేపు కమ్ముతారు; అడుగు
కొన్నిటికి సమతలంగానూ కొన్నిటికి కొంచెం
కోసుగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి మధ్యనుంచి
సన్నటి భాగంవేపు మొత్తం గళ్ళుగళ్ళుగా అల్లక
ముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పు భాగంవేపు మూసి
ఎత్తు భాగంవేపు కోళ్ళను వేయడానికి ద్వారం
ఉంచుతారు; చూ. చిత్రం 65 క, ప. (తె. 11,
27, 28).
జేలి: (హిం. జేరీ). 1. పర్యా. కన్ను(11), కన్నం
(2). కోళ్ళగూడు మొ||వాటి అల్లకంలో కోళ్ళకు
గాలి ఆడడానికి వీలుగా బద్దలమధ్య పెట్టిన సందు.
చూ. చిత్రం 65 ట. 1 (తె. 21, 24, 31). 2.
పర్యా. కానా (2), బొర్ర (2). అల్లకంలో వినన
గర్ర పేళ్ళ మధ్యసందు. (తె. 1, 25). 3. జేలి
విననగర్ర అల్లకంలో మధ్యభాగంలో వచ్చిన చిన్న
సందు(లు). చూ. చిత్రం 31 త. 1. (తె. 6, 8,
9). 4. పర్యా. చూ. ఖానా (5). ఉయ్యాల అల్ల
కంలో అడుగుభాగంలోనూ పక్కలా బద్దలమధ్య
వచ్చిన సందు; గడి. (తె. 8, 21); 5. పర్యా.
చూ. ఖానా (3). పూలబుట్ట, గద్దెబుట్ట మొ||వాటి
అల్లకంలో ఎత్తుగా అల్లిన భాగానికి మధ్యన బయటి
నుంచి ఏర్పడిన సందు; ఇలాటివి చుట్టూ
ఉంటాయి; లోపలకుండే పూలు మొ||వాటికి గాలి
తగలడానికి అందానికి సందులు పెడతారు. (తె. 24);
6. పర్యా. చూ. కంత(2). గళ్ళతడక (= బద్దలతో
గళ్ళుగళ్ళుగా కట్టిన తడక) తయారీలో బద్దలమధ్య
వచ్చే సందు; కొన్నిటికి చతురస్రాకారంలోనూ,
కొన్నిటికి దైర్ఘ్య ఆకారంలోనూ ఉంటుంది. చూ.
చిత్రం 38 చ. 1. (తె. 15). 7. పర్యా. చూ.
కన్నె (3). ఈతబద్దతో అల్లిన ఉయ్యాల, కోళ్ళ
గంప మొ||వాటిలో గాలి ఆడేటందుకు వీలుగా
పెట్టిన సందు. (తె. 11). 8. పర్యా. చూ. జేలి
తడక(1). వెదురుబద్దలు ఎడంఎడంగా పెట్టి మేకులు

కొట్టి తయారుచేసిన తదక; బద్దకూ బద్దకూమధ్య
సందులు చతురస్రంగాగాని, డైమన్ ఆకారంలో
గాని ఉంటాయి; ఇళ్ళమట్టా ప్రహరీగోడ బదులు పెట్టు
కొంటారు. (తె. 4, 10, 12, 14, 15, 19);
9. చాటు తదకమీది భాగంలో ఒక చివరినుంచి
మరొక చివరిదాకా సందులు సందులుగా అల్లిన
భాగం. చూ. చిత్రం 38 చ. 1. (తె. 23).

జేలి కమాన్ తదక: పర్యా. గళ్ళతదక, జేలితదక (2).
పైఅంచు (కమాన్) పొడుగునా మూరెడుమొదలు
గజం వెడల్పువరకు గళ్ళగా జేలీలున్న తదక; తదకలతో
కట్టిన ఇంటి ముందుభాగంలోగాని వరండాకు
అడ్డంగాగాని తలుపుతోసహా అమరు
స్తారు. చూ. చిత్రం 38 చ. (తె. 9).

జేలిఖానా: పర్యా. చూ. కంఠ (2). గళ్ళతదక
(=బద్దలతో గళ్ళుగళ్ళుగా కట్టిన తదక) తయారీలో
బద్దలమధ్య వచ్చేసందు; కొన్నిటికి చతురస్రాకారం
లోనూ, కొన్నిటికి డైమన్ ఆకారంలోనూ
ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 38 చ. 1. (తె. 17).

జేలితదక: ఉ. - తద్గ, -తద్గె, జేల్తద్గ; 1.
పర్యా. కటకటాల తదక, కంఠతదక, కంఠల
తదక, గండ్లతదక (1), జేల్లి, జేలి (8), బద్ద
తదక, బద్దలజేలి, బద్దలదడి; మేకుల తదక, సీల
తదక. వెదురుబద్దలు ఎడం ఎడంగా పెట్టి మేకులు
కొట్టి తయారుచేసిన తదక; బద్దకూ బద్దకూమధ్య
సందులు చతురస్రంగాగాని, డైమన్ ఆకారంలోగాని
ఉంటాయి; ఇళ్ళమట్టా ప్రహరీగోడ బదులు పెట్టు
కొంటారు. (కో. 23; తె. 6, 8, 13, 21, 26);
2. పర్యా. చూ. జేలి కమాన్ తదక. పైఅంచు
(కమాన్) పొడుగునా మూరెడుమొదలు గజం
వెడల్పువరకు గళ్ళగా జేలీలున్న తదక; తదకలతో
కట్టిన ఇంటి ముందుభాగంలోగాని, వరండాకు
అడ్డంగాగాని తలుపుతోసహా అమరుస్తారు. చూ.
చిత్రం 38 చ. (కో. 31).

జేలిదాల: పర్యా. పత్తిదాల. పత్తి మోసుకుపోవడానికి
సందులు సందులు (జేలీలు)గా అల్లిన పెద్దగంప.
(తె. 22).

జేలినిలుగు: ఉ. - నిలు; చాటుతదక పైభాగంలో
జేలి అల్లడానికివారే పలచటి వెదురుబద్ద. (తె. 17).

జేలిందిరివిసనగర్ర: ఉ. జేలింద్ర ఇసినగర్ర,
జేలిందిరిన్నకర్ర; రంగుల డిజైన్లతో పేళ్ళమధ్య
సందులు (జేలీలు) వచ్చేటట్లు అల్లిన విసనగర్ర.
(కో. 8, 7).

జేలిపంకా: ఉ. - పంక; పర్యా. చూ. జేలివిసనగర్ర.
పేళ్ళమధ్య సందులు (జేలీలు) వచ్చేటట్లు అల్లిన
విసనగర్ర. చూ. చిత్రం 31 త. (తె. 9).

జేలివద్దుంపంకా: ఉ. - పంక; పేళ్ళమధ్య సందులు
(జేలీలు) చుట్టూ పద్దుం డిజైన్లూ వచ్చేటట్లు
అల్లిన విసనగర్ర. చూ. చిత్రం 31 ప. (తె. 8, 9).

జేలివిసనగర్ర: ఉ. - యసనగర్ర, -ఇసినగర్ర,
ఇన్నకర్ర; పర్యా. కంఠల విసనగర్ర, గండివిసన
గర్ర, గండ్లవిసనగర్ర, జేలిపంకా, జేలివిసర్కాన,
నడ్డలకంఠ లిననగర్ర. పేళ్ళమధ్య సందులు
(జేలీలు) వచ్చేటట్లు, అల్లిన విసనగర్ర. చూ.
చిత్రం 31 త. (తె. 5, 8, 26; రా. 4, 11).

జేలివిసర్కాన: ఉ. - ఇసరకాన, -ఇసర్కాన;
పర్యా. చూ. జేలివిసనగర్ర. పేళ్ళమధ్య సందులు
(జేలీలు) వచ్చేటట్లు అల్లిన విసనగర్ర. చూ.
చిత్రం 31 త. (తె. 1, 2).

జేవాకేన్: పర్యా. చూ. జేవాపేము. అడవుల్లో పెరిగే
ఒకరకం పేము; ఎక్కువగా అస్సాంలో పెరుగు
తుంది; చాలాకాలం పుచ్చిపోకుండా ఉంటుంది;
గులాబిరంగులో ఉంటుంది. (కో. 11).

జేవాపేము: పర్యా. జేవాకేన్, జేవాబెత్తం. అడవుల్లో
పెరిగే ఒకరకం పేము; ఎక్కువగా అస్సాంలో
పెరుగుతుంది; చాలాకాలం పుచ్చిపోకుండా
ఉంటుంది; గులాబిరంగులో ఉంటుంది. (కో. 9).

జేవాబెత్తం: పర్యా. చూ. జేవాపేము. అడవుల్లో పెరిగే
ఒకరకం పేము; ఎక్కువగా అస్సాంలో పెరుగు
తుంది; చాలాకాలం పుచ్చిపోకుండా ఉంటుంది;
గులాబిరంగులో ఉంటుంది. (కో. 12).

జేస్త్రి: ఎక్కువ. (తె. 1).

జైపూర్ బెత్తం: ఒకరకం పేముకర్ర; సన్నటి 'తీగ'
తీయడానికి పనికొచ్చేది. (కో. 19).

జొనలంకర్ర: చదును నేలలో పెరిగిన ఒకరకం
వెదురుగడ్డ; నలుపురంగులో ఉంటుంది. (కో. 24).

జొన్నలగుమ్మి: జొన్నలు పోసుకోవడానికి పనికొచ్చే
గుమ్మి; కుటారిగుమ్మి కంటే చిన్నది; పదిబస్తాల
జొన్నలు పడతాయి; వెదురుబద్దలో రెండుగా
చీల్చిన నలుగు (చూ.)తో అల్లుతారు. (తె. 23).

జొన్నలగుల్ల: జొన్నలు పోసుకొనేవెదురుపేళ్ళ గుల్ల.
(తె. 16).

జొల: పర్యా. చూ. లొద్ది. లోయ; గుట్టలనడుమ
పల్లపుప్రదేశం. (కో. 28).

జొలకర్ర: పర్యా. చూ. లొద్ది(ల) బొంగు. లోయలో

పెరిగిన వెదురుగడ, మెత్తగా, బోలుగా ఉంటుంది; కణుపులు దూరదూరంగా ఉంటాయి; మేదరిపనికి బాగా ఉపయోగం. (కో. 28).

జోడనిఅల్లకం: పర్యా. చూ. మూటాల. మూడేసి పేళ్ళతో అల్లెవిధానం; అడ్డంపేడు మూడుపేళ్ళ కిందినించీ మూడుపేళ్ళ పైనించీ తిరుగుతూ వస్తుంది; ఈ అల్లకంలో మూడుపేళ్ళ గచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటి పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు (రా. 7).

జోడనిచాప: (< జోడు + అని -) ఉ. -సాప; పర్యా. చూ. ఖమ్మటిచాప. రెండుపొరలుగా నేసిన (తుంగ) చాప. (రా. 6).

జోడల్లకం: (< జోడు + అల్లకం) పర్యా. చూ. మూటాల. మూడేసి పేళ్ళతో అల్లెవిధానం; అడ్డం పేడు మూడుపేళ్ళ కిందినించీ మూడుపేళ్ళపైనించీ తిరుగుతూ వస్తుంది; ఈ అల్లకంలో మూడుపేళ్ళ గచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటి పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (రా. 6).

జోడి: పర్యా. చూ. కాలు (8). ఈతచువ్వతో గంప మొ॥ అల్లడానికి పెట్టే నిలువులజత. (కో. 25).

జోడినిలుగు: ఉ. -నిలు; పర్యా. చూ. ఎన. పెద్ద గుమ్మి అల్లంలోవచ్చే నిలువుబద్దల జత. (=రెండు నిలువుబద్దల పట్టి) (తె. 23).

జోడెం: 1. పర్యా. చూ. వనరుగర్ర. వెదురుగడకు పైన పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగమున్న బద్ద చీల్చగా వచ్చినకర్ర (చూ.); గంప మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగు చుట్టడానికి గంప ఎత్తుభాగంలో బెండుకర్ర వరస తరవాత అందంకోసం పట్టిలాగా కొన్ని వరసలు వేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 53.1. (తె. 19). 2. పర్యా. చూ. కర్ర (8). గోవ (వార)నుంచి పొడుగ్గా తీగలా వచ్చేటట్లు చీరిన భాగం; పేడు వెడల్పులో సగంగాని అంతకన్న తక్కువగాని ఉంటుంది; పేడుకన్న మందంగానూ కొంచెం ఉబ్బెత్తుగానూ ఉంటుంది; గంప, తట్టు: గుల్లబుట్టు మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలువులచుట్టూ చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47 చ. 1. (తె. 18); 3. కర్రల (చూ.) జత; ఒకచివర అంటుకొని ఉండి అక్కణ్ణించి రెండో కొనదాకా విడివడి ఉంటాయి. (తె. 20, 21, 24, 25); 4. రెండురేప్పలుగా పాయలు అంటుకొని ఉన్న

ఈతాకు; చాపలు అల్లడానికి ఈ ఆకు పాయలుగా చీలుస్తారు. (తె. 22).

జోబ: నీడ. (కో. 22).

జోబస్తలంకర్ర: పర్యా. వాగుజాలుబొంగు. వాగు ఒడ్డునగాని ఏటిఒడ్డునగాని పెరిగిన వెదురుగడ; మెత్తగా ఉంటుంది. (కో. 27).

జోరి: పర్యా. చూ. దోనిగుంపు. వెదురుగడ (లోపల) ఒకకణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కనిపించి కనిపించనట్లుగా ఉండే సన్నటి కాలవలాంటి పల్లం; కొన్నిటికి ఒకకణుపునుంచి మధ్యవరకే ఉంటుంది; మొదట కొంచెం వెడల్పుగా ఉండి పోనుపోను సన్నమవుతుంది. (కో. 27).

ట

టక్క: పర్యా. చూ. చుడ్డిలి. పచ్చికొబ్బరిదొక్కలు న.గ్లాష్టే కొయ్యస్తుత్తి. (కో. 25).

టమాటాగంప: అమ్మకంకోసం టమాటాలు పోసుకో దానికి అల్లినగంప. (కో. 16).

టమాటాతడక: ఉ. తమాటతడిక; టమాటా పండ్ల తట్టలను నింపడానికి లారీలో పరిచే వెదురుబద్దల తడక; టమాటా తట్టలు ఒకవరసపెట్టి వాటిమించి తడకపరిచి దానిమీద మళ్ళీ తట్టలుపెడతారు. (రా.2).

టమాటితట్ట. అమ్మకంకోసం టమాటాలు పోసుకో దానికి అల్లినతట్ట. (కో. 23).

టాకు: పర్యా. చూ. మోదుకట్టు. జల్లెడతట్టుమీద గుండు (గుండుంగా కట్టినబద్ద) పెట్టి దాని చుట్టూ తట్టుచివర్లునుంచి ఆ గుండుచుట్టూ వెలావలనుంచి మరోబద్దపెట్టి ఆ మూడింటిని కలిపిగిస్తూ కట్టి ముంగుతో వేసిన చిన్నకట్టు. (తె. 17).

టాంకి: గోదినీమీద "THANK YOU" అనే మాటలున్న డిశ్చెను. (కో. 20).

టాపుతడక: పర్యా. గుర్రబృండిచాప. గుర్రబృండి మీద నీడకోసం గూడుమాదిరిగా కప్పిన(వెదురు) చాప; దీన్ని ఎప్పటికీ ఊడకుండా బద్దలువేసి బిగిస్తారు. (కో. 3).

టిఫిన్బేస్కెట్: (ఇం. Tiffin basket) ఫలహారం డబ్బాపెట్టి తీసుకొనివెళ్ళే పేముబుట్ట. (తె. 22).

టిర్రీ: చూ. తిర్రీ(1). పర్యా. చూ. చేపలబుట్ట(1). చేపలు పట్టేటప్పుడు నడుముకు కట్టుకొని చేపలు వేసుకొనే బుట్ట; కొన్నిచోట్ల కింద వెడల్పుగా ఉండి పోనుపోను మూతిదగ్గర సన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల మధ్యన రెండుమూలలు వస్తాయి. చూ.

చిత్రం 76. (కో. 28).
 టిపి: పెద్దమూసగంప. (కో. 19).
 టెంకాయ: పర్యా. కొబ్బరికాయ. కొబ్బరిచెట్టుకు కాసినకాయ; పైన పచ్చగా తాట ఉంటుంది; లోపల దట్టంగా పీచు, పీచుమధ్య గట్టిపెంకు, పెంకులో తియ్యటిపీళ్ళు, కొబ్బరి ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 126. (కో. 5; రా. 3).
 టెంకాయబొళ్ళం: కొబ్బరికాయ (టెంకాయ)కు పెంకుచుట్టూ రెండుమూడుపేళ్ళ మందంతో ఉండే పీచు; దీన్ని చీల్చి చితగొట్టి నానవేసి మళ్ళీ చితగొట్టి పీచు తీస్తారు. (కో. 5).
 టెంకు: పీచుతీసిన కొబ్బరికాయ. (కో. 35).
 టెంపర్ తాడు: (ఇం. Temper) ? బిరుగా ఉండే తాడు; మగ్గం మొదటిభాగంలో పోగులను బిగించిన పలకను లాగి పట్టేది; ఇలాటివి రెండు పలకకూ పలక కవతలివైపు ఉండే మరోకరకూ 'X' ఆకారంలో కట్టి ఉంటాయి. (కో. 21).
 టేకు: చెరుకునిచ్చెన తయారీలో ముందరి రెండు కాళ్ళకూ వెనక నిచ్చెన వెనక్కివాలి నిలబడడానికి ఆధారంగా ఉండే వెదురుగడ. (తె. 16).
 టేబుల్: (ఇం. Table) ఎత్తుబల్ల; సేముచట్రంతో చేసినది. (తె. 22).
 టేబుల్ బేస్ కెట్: (ఇం. Table Base) పర్యా. పళ్ళబుట్ట. పళ్ల పెట్టుకొనేబుట్ట; దారాల్లాంటి సన్నటి వెదురుపుల్లలతో అల్లుతారు; రెండుదెత్తల ఎత్తూ జేసేడు వెడల్పూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి మట్టు (గద్దె) ఉంటుంది. (కో. 27).
 టేబుల్ లైంప్: (ఇం. Table Lamp) బల్బుమీద కరెంటుదీపం పెట్టుకోడానికి వెదురుపుల్లలతో చేసిన స్తాండు; దీంట్లో కరెంటుబుగ్గ (బల్బు) పెట్టుకోవచ్చు. (కో. 5, 27, 29).
 టోల్లు: పర్యా. చూ. బోలు (1). వెదురుగడ లోపల ఒక కణుపునుంచి మరొక కణుపువరకు మధ్యలో నిలుపుగా ఉండే ఖాళీ; కొన్నిట్లో వెడల్పుగానూ కొన్నిట్లో సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి అసలు ఉండదు. చూ. చిత్రం 4.1 (రా. 9).
 టోల్లుబొంగు: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపు కణుపుకూమధ్య లోపల గుల్లగాఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (రా. 11).
 టోపి: కలకు పెట్టుకోడానికి వెదురుపుల్లలతో అల్లిన టోపి. (కో. 27, 28).

డ

డక్కన్: (< హిం. డక్కన్) రూ. డాకన్; పర్యా. చూ. మూత (1). చేతిబుట్ట (మూతబుట్ట, కమాన్ బుట్ట) మూయడానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినపల్లెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది; కొన్ని బుట్టలకు దీన్ని బోర్లావేసి వేస్తారు; కొన్నిటికి వెల్లకిలా వేస్తారు. చూ. చిత్రం 59.1 (తె. 6, 10, 16, 18).
 డక్నా: పర్యా. మూత (6). గ్లైసుబుట్ట (చూ.) మీది మూత; పళ్ళం బోర్లించినట్లు ఉంటుంది; మూడంగుళాల వృత్తాకారంలో ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 87.3 (తె. 6).
 డబల్ కొమ్ము: పర్యా. చూ. బదులుకొమ్ము. చేట ముందరిభాగంలో మొదటజేసిన కొమ్ముదగ్గర కింది నుంచిగాని మీదినుంచిగాని అదనంగా వేసే మరో కొమ్ము; మొదటి దానికిది తోడుగా ఉంటుంది. చూ. కొమ్ము. (తె. 9).
 డబుల్ గంప: పర్యా. ఇమిలడుగుగుల్ల. అడుగు రెండు పొరలుగా ఉండే వెదురుపేళ్ళ గంప; గట్టిదనం కోసం రెండడుగులమేర ఇలా అల్లుతారు. (తె. 26).
 డబ్బు: చూ. బద్ద (1). (తె. 8).
 డబ్బాబుట్ట: బియ్యం, పప్పులు మొ॥ పోసుకోడానికి గుండ్రంగానూ ఎత్తుగానూ అల్లినబుట్ట; దబ్బా మాదిరిగా ఉంటుంది. (తె. 8).
 డబ్బికర్ర: పర్యా. చూ. పుప్పిబొంగు. పుచ్చిపోయిన వెదురుగడ; పురుగులు లోపలికిచేరి కండ తినేయడం వల్ల లోపలినుంచి పొడి రాలుతుంది; పొయ్యిలోకి తప్పదేనికి పనికిరాదు. (కో. 31).
 డాగరి: చూ. దాగర. (కో. 24).
 డాకన్ బుట్ట: పళ్ళెంలాంటి మూత ఉండే చేతిబుట్ట. (రా. 11).
 డాగు: పర్యా. చూ. కోళ్ళపార్సెల్ గంప. వ్యాపారం చేసేవాళ్ళు కోళ్ళను తీసుకుపోవడానికి వాడే వెదురు లేదా ఈతపేళ్ళగంప; జేసేడుఎత్తు గజంవ్యాసంతో గుండ్రంగా ఉంటుంది; కోళ్ళను లోపలికివేయడానికి పైన తెరిపి ఉంటుంది; కొన్ని ఇదే రూపంలో ఇంకా ఎత్తుగా ఉంటాయి; మరికొన్ని జేసేడున్నర వెడల్పూ రెండుమూరల ఎత్తు ఉంటాయి. (తె 27).
 డాంబరుబుట్ట: రెగ్గిన్ గుడ్డ (తె. 28).
 డాల: పర్యా. చూ. దానాబుట్ట. పకుపులకువేత (దాణా, తడిసిన ఉలపపిండి మొ॥) పెట్టడానికివాడే గుల్ల; రెండుపొరలుగా ఉంటుంది; లోపలపొర సన్నటి పేడుతో అల్లుతారు (పకుపుల నాతికలకు గుచ్చుకు

పోకుండా); వెలుపలిపొర మందంపేడుతో అల్లుతారు; కొన్నిచోట్ల కింద చతురస్రంగానూ నాలుగు మూలలా దొప్పలాగానూ ఉంటుంది; పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది; ఒకపే పొరన అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 56. (తె. 23).

డిజైను: (< ఇం. Design) డిజైను; పనివరస; (తుంగ) చాపలు నేసేటప్పుడు కొన్నిచోట్ల డిజైన్లు వచ్చేటట్లు నేస్తారు. (రా. 2).

డిజైన్ చాప: ఉ. - సాప; మధ్యలో డిజైన్లు వచ్చేటట్లు చేసిన (తుంగ)చాప (రా. 6).

డిఫా: పర్యా. చూ. పెంట(2). వెదురుకోపు (వెదురు పొదలుపెరిగే ఆదవి ప్రదేశం) దగ్గర ప్రభుత్వం ఏర్పాటుచేసిన కొట్టు; కోపునుంచి వెదురుతెచ్చి ఇక్కడ పేర్చి మేదరివాళ్ళకు అమ్ముతారు; మేదరి వాళ్ళు వాటిని ఇక్కడే చీల్చుకుంటారు. (సగానికి చీల్చిన బొంగులే అమ్మాలని ప్రభుత్వ నియమం). (కో. 6, 7).

డిల్లీకుషన్: (< ఇం. Delhi cushion) సోఫా (కుషన్) మాదిరి ఒకరకం పేముకుర్చీ. (కో. 11).

డిలక్సు: (< ఇం. Deluxe) ఒకరకం పేముకుర్చీ. (కో. 12).

డెక్క: చూ. దొక్క. (కో. 21).

డెక్కనరుకు: ఉ. డిక్-; పర్యా. జారునరుకు. వెదురుగడ మొదలుగాని బద్దగాని కత్తితో ఒకే పేటుతో ఏటవాలుగా కొట్టినప్పుడు పడ్డనరుకు. (కో. 18, 18, 20).

డెక్కు: (క్రి.) పర్యా. చూ. చెలుగు. కత్తితో కొట్టడం; వెదురుగడ కణుపులదగ్గరి కొమ్మలనుగాని మొనదేలి ఉన్న ముక్కలనుగాని బొడుపులనుగాని సమానంగా కత్తితో చెక్కుతారు. (కో. 28).

డెక్కుకొను: పర్యా. చూ. పైదు(2). కత్తితో పేడు తియ్యడం; వార, పలుకు, సర్దు, చాలెం(చూ.)ల నుంచి తీస్తారు. (రా. 6).

డెక్చేర్: (< Deck chair) ఒకరకం పేముకుర్చీ. (కో. 12).

డెప్పకర్ర: పర్యా. చూ. గడుసుబొంగు. పెళునైన వెదురుకర్ర; పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కడికక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టలు, కొండలు, గట్టమీద మొలుస్తుంది; తడకబద్దలకూ గుడిపెల కట్టబడికి పనికొస్తుంది. (కో. 28).

డేగతగిలినబొంగు: పర్యా. చూ. పెయిగాది (భోయ)న బొంగు. అడవిలో మంటలు లేచినప్పుడు

పెగ దగిలిగాని, తెగులు సోకిగాని పై పచ్చిపొర పోయి తెల్లగాగాని నల్లగాగాని అయిన వెదురుగడ; తడక బద్దలకు పనికొస్తుంది. (రా. 8).

డేగర: 1. చూ. దాగర (3) (రా. 9). 2. చూ. దాగర (4) (తె. 4).

డైనమ్మచాప: చూ. దైమన్ చాప. (రా. 2).

డైమన్: (< ఇం. Diamond) పర్యా. కేన్డైమన్ నేత. పేముతో దైమన్ డిజైన్లు వచ్చేటట్లు అల్లే విధానం; కొన్నిచోట్ల చేటనేత లాంటిది. (కో. 19).

డైమన్ కటింగ్ తడక: (< ఇం. Diamond Cutting) పర్యా. చూ. దైమన్ తడక (1). దైమను ఆకారంలోగడి (కంత) వచ్చేటట్లు వెదురుబద్దలు ఎడం ఎడంగాపెట్టి తయారుచేసిన తడక; ఇళ్ళ చుట్టూ ప్రహరీగోడ బదులు కట్టుకోడం మొ||వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 40 క. (కో. 15).

డైమన్ కంత: పర్యా. చూ. దైమన్ కన్ను. గళ్ళతడక అల్లకంలో దైమన్ ఆకారంలో వచ్చే కంత. చూ. చిత్రం 40 క. 1. (కో. 9).

డైమన్ కన్ను: పర్యా. దైమన్ కంత, దైమన్ గడి. గళ్ళతడక అల్లకంలో దైమన్ ఆకారంలో వచ్చే కంత. చూ. చిత్రం 40 క. 1. (కో. 28).

డైమన్ కన్ను తడక: పర్యా. చూ. దైమన్ తడక (1). దైమను ఆకారంలో గడి (కంత) వచ్చేటట్లు వెదురుబద్దలు ఎడం ఎడంగాపెట్టి తయారుచేసిన తడక; ఇళ్ళచుట్టూ ప్రహరీగోడ బదులు కట్టుకోడం మొ||వాటికి పనికొస్తుంది; చూ. చిత్రం 40 క. (కో. 28).

డైమన్ గడి: పర్యా. చూ. దైమన్ కన్ను. గళ్ళతడక అల్లకంలో దైమన్ ఆకారంలో వచ్చే కంత. చూ. చిత్రం 40 క. 1. (కో. 8).

డైమన్ గడి తడక: పర్యా. చూ. దైమన్ తడక (1). దైమను ఆకారంలో గడి(కంత) వచ్చేటట్లు వెదురు బద్దలు ఎడం ఎడంగాపెట్టి తయారుచేసిన తడక; ఇళ్ళచుట్టూ ప్రహరీగోడ బదులు కట్టుకోడం మొ|| వాటికి పనికొస్తుంది; చూ. చిత్రం 40 క. (కో. 18).

డైమన్ చాప: ఉ. - సాప; చూ. దైనమ్మచాప; దైమన్ డిజైను వచ్చేటట్లు నేసిన తుంగచాప. (కో. 3).

డైమన్ చిక్కు: దైమన్ ఆకారంలో డిజైన్ వచ్చేటట్లు కట్టిన వెదురుపుల్లలు చిక్కు; చూ. చిక్కు. (తె. 14).

డైమన్ శైలి: పర్యా. చూ. దైమన్ తడక(1). దైమను

ఆకారంలో గడి (కంత) వచ్చేటట్లు వెదురుబద్దలు ఎడం ఎడంగాపెట్టి తయారుచేసిన తడక; ఇళ్ళ చుట్టూ ప్రహరీగోడ బదులు కట్టుకోడం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; చూ. చిత్రం 40 క. (తె. 31).

దైమన్ తడక: ఉ. - తడకె; 1. పర్యా కైం తడక. దైమన్ కటింగ్ తడక, దైమన్ కన్ను తడక, దైమన్ గడి తడక, దైమన్ జేలి. దైమను ఆకారంలో గడి (కంత) వచ్చేటట్లు వెదురుబద్దలు ఎడం ఎడంగాపెట్టి తయారుచేసిన తడక; ఇళ్ళ చుట్టూ ప్రహరీగోడ బదులు కట్టుకోడం మొ॥వాటికి పని కొస్తుంది. చూ. చిత్రం 40 క. (కో. 1, 3, 9, 19); 2. వినాయక వితిని నాడు వినాయకుడి విగ్రహం పెట్టి మోసుకుపోవడానికి వీలుగా దైమన్ ఆకారంలో తయారుచేసే వెదురుబద్దల తడక. (కో. 2).

దైమన్ మొగ్గచాప: ఉ. - చాప; దైమన్ మొగ్గల దిక్షైస్తు వచ్చేలా నేసిన తుంగచాప. (కో. 3).

దొక్క: చూ. దెక్క; కొబ్బరికాయ ఒలిచేటప్పుడు తొక్కతోబాటు పాయగా చీలివచ్చిన పీచు; రెండు మూడు వేళ్ళమందం ఉంటుంది; ఒకకాయకు ఐదారు దొక్కలు రావచ్చు; పీచిని చితగ్గొట్టి నానవేసి, మళ్ళీ చితగ్గొట్టి పీచు తీస్తారు, (కో. 20, 29).

దొప్ప: పర్యా. చూ. దోనిగుంపు. వెదురుగడ (లోపల) ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కనిపించి కనిపించనట్లుగా ఉండే సన్నటి కాలవలాంటి పల్లం; కొన్నిటికి ఒక కణుపునుంచి మధ్యవరకే ఉంటుంది; మొదట కొంచెం వెడల్పుగా ఉండి పోనుపోను సన్నమవుతుంది. (కో. 24).

దొలక: ఉ. దొల్క; 1. వెడల్పుగా ఉండే ఈతగుమ్మి; చూ. గుమ్మి. (తె. 9); 2. కొబ్బరికాయలు కాసిన పొత్తు(చూ.). (కో. 20).

దొల్లయొల్లెదురు: పర్యా. చూ. ఎండుబొంగు(1). ఎండిపోయిన వెదురుగడ; ఉప్పులం తెగులు సోకిగాని నీళ్ళు అందకగాని పొడమీదే గడఎండిపోతుంది. (తె. 29).

దొంగి: పర్యా. చూ. పేదతట్ట(1). పేద వేసుకొచ్చే చిన్నతట్ట; అల్లకం చిక్కగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల, అడుగు సమతలంగా ఉండి గిన్నె మాదిరిగానూ, కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగు మూలలుగానూ, పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. (తె. 23).

దొరియం: పర్యా. చూ. దోనిగుంపు. వెదురుగడ (లోపల) ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కనిపించి కనిపించనట్లుగా ఉండే చుట్టి కాలవ

లాంటి పల్లం కొన్నిటికి ఒక కణుపునుంచి మధ్య వరకే ఉంటుంది; మొదట కొంచెం వెడల్పుగా ఉండి పోనుపోను సన్నమవుతుంది. (కో. 28).

దోలుబొంగు: 1. పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపు కణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 10, 14, 15); 2. స్తంభమంత లావుండే వెదురుగడ; లోపల బోలుగా ఉంటుంది; ఇంటి చాసాలకు వాడతారు; ఇళ్ళకట్టేటప్పుడు అనుగ్రహ కూడా పనికొస్తుంది. (తె. 18, 19).

డ్రెస్సింగ్ టేబుల్: (ఇం. Dressing Ta l) అలంకరించుకోడానికి అద్దం బిగించే పేముబల్ల. (తె. 22).

త

తక్క: పర్యా. గూటం(5). నీళ్ళలో ఊరిన కొబ్బరి దొక్కలను నలగ్గొట్టేకర్ర; లావుపాటి కడ్డీలా ఉంటుంది. సుమారు మూరెడుపొడుగు చెయ్యంత లావు ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల పట్టుకోడానికి ఒకవేపు కాడ, రెండోవేపు దీర్ఘచతురస్రంగాను ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 127. (కో. 29).

తక్కె: పర్యా. చూ. తలాపు. వెదురుమంచానికి తల పెట్టుకోడానికి వీలుగా ఎత్తుగా ఏర్పరిచిన భాగం. చూ. చిత్రం 108. 6. (తె. 3).

తక్కెడతాడు: తక్కెడ పళ్ళెన్ని దండెకు వేలాడదీసే తాడు; ఒక్కొక్క పళ్ళెనికి మూడేసి ఉంటాయి. (రా. 4).

తక్కెడనిల్వి: ఉ. - చిట్టి, - తిట్టి; పర్యా. చూ. తరాజునీట్టి(1). వెదురుపేడుతో అల్లిన తక్కెడ పళ్ళెం. (కో. 2-4, 21; తె. 6).

తక్కెళ్ళచువ్వ: పొడుగ్గా తెల్లగా ఉండే ఒకరకం మొక్కచువ్వ(బరిగె). (తె. 7).

తగ్గు: 1. పర్యా. చూ. దోనె. వెదురుగడను నిలువుగా రెండు పాయలుగా చీల్చినప్పుడు ఒకరకం కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కాలవ మాదిరిగా పల్లంగా ఉండే భాగం. (తె. 1; రా. 7); 2. పుట్టి (= నీళ్ళమీద వేలేది) లోపలి పల్లపుభాగం; ఖాళీగా ఉంటుంది. (రా. 8).

తట్ట: 1. దాన్యం, మమ్మ, పేద మొ॥వి మోసుకు పోవడానికి వెదురుపేడుతో అల్లిన ఒకరకం గంప మామూలు గంపకన్న చిన్నది. (కో. 19, 20; తె. 31; రా. 4). 2. పర్యా. చూ. జల్లిగంప (1)

అన్నంగంఱి వార్చడానికి సన్నటిపేళ్ళతో మధ్య
సండులుండేటట్లు అల్లినగంప; అన్న సంతృప్తి
వంటలకు వాడతారు. చూ. చిత్రం 52. (రా. 1)

3. పర్యా. చూ. రేషంతట్ట. పట్టుపురుగులనుగాని,
పట్టుకాయ (= పట్టుపురుగులట్టూ కాయమాదిరిగా
ఏర్పడ్డ దారాలు)నుగాని తీసుకువెళ్ళే తట్ట; రెండు
బెత్తలవెత్తూ గజంవెడల్పూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం
81. (తె. 28; రా. 1, 2 5) 4. పర్యా. చూ.
పేడతట్ట (1). పేడ మేడకొమ్మే ఎన్నతట్ట; అల్లకం
చిక్కగా ఉంటుంది, కొన్నిచోట్ల పెరిగి ఎర్రని
లోనూ కొన్నిచోట్ల అమగు సమతలంగా ఉంది,
గిన్నెమాదిరిగానూ కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగు
మూలలుగానూ పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది.
(కో. 9, 30, రా. 3). 5. పర్యా. చూ. సెంగేరి.
దుకాణంముందు కూరగాయలు, పళ్ళు, బియ్యం
మొ॥ సరుకులు పోసిపెట్టుకోడానికి వెదురుపేళ్ళతో
గాని ఈతపేళ్ళతోగాని అల్లినపళ్ళెం; గుండ్రంగా
ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 88. (కో. 1; రా. 3);

6. పర్యా. చూ. మంతు (1). ఒకరకం చేట; కట్టు
(బద్ద), కర్ర (కడ్డిలాంటి సన్నటి వెదురుబద్ద)
పేసి కట్టు కట్టినది; మూలలు మలిపి అంచు కట్ట
కుండా వదిలేసినదాన్ని ఇలా అంటారు (కో. 21);

7. పర్యా. కుంచతట్ట. ధాన్యం పోసుకొనే ఈత
బద్దలగంప; మూతి వెడల్పుగా ఉంటుంది.
(తె. 11, 20).

తట్టకట్ట: పేడతట్ట అల్లకంలో పైన మిగిలిన నిలువు
లను లోపలికి దోవడానికి వాడేకర్ర. (రా. 3).

తట్టగుండు: రేషంతట్ట (చూ.) చుట్టూ నాలుగుపేళ్ళ
ఎత్తు ఉండేలా గుండ్రంగా పెట్టి వంచినబద్ద; ఈ
తట్ట ఎత్తు బెత్తెడే ఉంటుంది. (రా. 2).

తట్టదుగు: (< తట్ట + అడుగు) రేషంతట్ట (చూ.)
అడుగుభాగం. (రా. 2).

తట్టవార: ఉ. తట్టోర; తట్ట అల్లకంకోసం ఈనె
తియ్యడానికి తయారుచేసిన వార; చూ. వార.
(కో. 12).

తట్టిమానె: ఉ. - మాని; వెదురుతో అల్లిన ఒకరకం
చిన్నగంప; 18 కిలోల ధాన్యంపడుతుంది; చుట్టు
కొలత కిందినుంచి పైవరకు ఒకేమాదిరిగా
ఉంటుంది. (కో. 9).

తట్టు: (క్రి.) ఉ. తెట్టు; 1. పర్యా. గుడ్డు, చప్పరీంచు
కొట్టడం; వెదురుగడ పగలగొట్టడానికి కత్తిమీస
మొద్దుతో కొడతారు. (కో. 1; రా. 1); 2. పర్యా.

5

11

15

20

25

30

35

40

అమగు(9). అమగుతట్టు, జల్లెడదుగు. జల్లెడతట్టు,
జల్లెడమట్టు. మట్టు(2). జల్లెడఅమగు అల్లకంలో
పేడుకూ పేడుటూ మధ్య సన్నగా ఎకంవదులుతూ
అల్లినభాగం, జల్లించవలసినవి దీంట్లో పోసు
కొంటారు, దీనిచుట్టూ గుండ్రంగా సుమారు మూడు
పేళ్ళ ఎత్తున గోడుగా అంచు ఉంటుంది. చూ.
చిత్రం 33 క. 4. (కో. 12-18; తె. 8, 18, 19,
21, 22, 25-28, 33; 2. పర్యా. కడ(2) వైపు.
(రా. 5).

తట్టెరికలి (రట్ట + ఎరికలి) ఉ. - ఎరకలి. ఎరకలి
వాళ్ళలో ఒకతెగ, ఈతపట్టెతో తట్టలు, గంపలు
మొ॥ వాటి అల్లకం చేస్తారు. (తె. 7).

తడక: ఉ. తడికి, తడికి, తడికె, తడ్కు, తడ్కి.
1. పర్యా. వెదురుతడక(1). వెదురుపేడుతో చతు
రస్రంగాగాని దీప్తచతురస్రంగాగాని అల్లినది;
నిలువుకు పలచటిబద్ద, అద్దానికి మందంపేడూ పెట్టి
అల్లుతారు; ఇళ్ళలోనూ బయటా చాటుకోసంగాని,
ఇంటికప్పుకిందా రేకులకిందా పందిరిమీదా కప్పడానికి
గాని వాడతారు; చూ. చిత్రం 88 క. (కో. ;
తె. ; రా.); 2. పర్యా. చూ. వాకిలితడక(1).
గుమ్మానికి అడ్డంగా తలుపుమాదిరిగా పెట్టే వెదురు
తడక; మామూలుగా పూరిళ్ళకూ గుడిసెలకూ
పెడతారు. (రా. 3); 3. మరుగుకోసం అడ్డంగా
నిలబెట్టడానికిగాని కింద పరవడానికిగాని ఈత
చువ్వలతో అల్లినది. (తె. 7, 9, 11, 13, 14, 18,
20; రా. 8, 9).

తడకగోడీ. ఉ. తడగోడీ; పర్యా. బెడగు. తడక
అల్లకంలో నిలువుగా ఉపయోగించే మందంపేడు;
దీనికి ఒకఅంచున పసరు భాగముంటుంది.
(కో. 23).

తడకదుగు: తడక అడుగుభాగం. (రా. 4).

తడకతుకు: ఉ. తడకతుకు; పర్యా. చూ. తడకపేడు
తడక అల్లడానికి వెదురుబద్ద దీరి తీసిన పేడు;
వెడల్పుగానూ (= రెండు పేళ్ళపాటి) మందం
గానూ ఉంటుంది. (తె. 25).

తడకదాపు: (క్రి.) ఉ. తడిక-; పర్యా. చూ.
పన్ను(2). తడక అల్లడానికి (దీర్చచతురస్రపు
చట్రం అమర్చిగానీ అమర్చకుండాగానీ) నిలుపులు
వరసగాపేర్చి మొదటిభాగంలో నిలువులకడ్డంగా
పేడు ఇమిడ్చి అల్లకానికి నిర్ణయ చేయడం. (కో. 18).

తడకనేత: పర్యా. తడకల్లకం(1). నిలువులచుట్టూ
అడ్డపేళ్ళు తిరిగివచ్చేటట్లు అల్లేవిధానం; తడక,

గంప, బుట్ట మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (తె. 27).
 తడకపన్ను: (క్రి.) ఉ. తడికె—; పర్యా. చూ. పన్ను(2). తడక అల్లడానికి (దీర్ఘచతురస్రపు చక్రం అమర్చిగానీ అమర్చకుండాగానీ) నిలుపులు వరసగాపేర్చి మొదటిభాగంలో నిలుపులకడ్డంగా పేడు ఇమిడ్చి అల్లకానికి సిద్ధంచేయడం. (కో. 19).
 తడకపేడు: ఉ. తడిక—, తడికె—, తడ్క—; పర్యా. ఈనె(5), తడకతుకు, తడకీనె, పేడు(3). తడక అల్లడానికి వెదురుబద్దచీరి తీసినపేడు; వెడల్పుగానూ (= రెండువేళ్ళపాటి) మందంగానూ ఉంటుంది. (కో. 9, 11, 18; తె. 3, 12, 28, 31; రా. 4, 5).
 తడకబద్ద: ఉ. తడ్క—; అలమారు పక్కలకు నందు లేకుండా తడకలా అమర్చినబద్ద; ఇవి రెండుపక్కలా ఉంటాయి. (తె. 8).
 తడకల్లకం: (< తడక + అల్లకం) ఉ. తడికల్లకం; 1. పర్యా. తడకనేత. నిలుపులమట్టా అడ్డపేళ్ళ తిరిగినచ్చేటట్లు అల్లేవిధానం; తడక, గంప, బుట్ట మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (కో. 17; రా. 3, 9); 2. సులకమంప మల్లకంలో మేదరి తడకలాంటి డిక్షెను వచ్చేటట్లు సులకతో అల్లడం. (రా. 4).
 తడకవార: ఉ. తడికె—; తడక అల్లడానికి వారేవార (చూ.); వెడల్పుగానూ పొడుగ్గానూ ఉంటుంది. (కో. 10).
 తడకీనె: (< తడక + ఈనె) ఉ. తడకీనె; పర్యా. చూ. తడకపేడు. తడక అల్లడానికి వెదురుబద్ద చీరి తీసిన పేడు; వెడల్పుగానూ (= రెండువేళ్ళపాటి) మందంగానూ ఉంటుంది. (కో. 26).
 తడగ్గెలు: (< తడక + గోలు) పర్యా. చూ. నిలుపు (1). తడక, పిల్లలపొది, కొడమ మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపుగావచ్చే బద్ద లేదా పేడు; మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్ద నుంచి తీస్తారు; కొన్నిచోట్ల మందంలోనూ వెడల్పులోనూ తేడాలుంటాయి. (కో. 28).
 తడప: 1. పర్యా. చూ. కట్టముంగు. చేట, జల్లెడ, విసనగర్ర మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడాని కుపయోగించే పలచటిపేడు; దీన్ని వెదురునుంచిగాని, ఈతబరిగె నుంచిగాని, తాటిమట్టనుంచిగాని తీస్తారు. (కో. 17-18); 2. పర్యా. చూ. పెడ (2). కొబ్బరి కాయమట్టా పైన పచ్చగా, నున్నగాఉండే పలచటి పొర; తాట (కో. 5); 3. ఈతమట్ట తాటిమట్టల నుంచి చీల్చిన మందంపాయ; ఈతమట్టది వేలెడు

వెడల్పుగానూ ఆకుకన్న మందంగానూ తాటిమట్టది రెండుమూడు వేళ్ళ వెడల్పుగానూ ఐదారాకుల మందంగానూ ఉంటుంది. (తె. 9).
 తడిపీచు: ఉ. తడిపీను; కొబ్బరిదొక్క నానవేసి చితగొట్టి తీసినపీచు. (కో. 21).
 తనిగా: (క్రి. విణ) విడిగా, వేరువేరుగా. (రా. 9).
 తపనగాలు: పర్యా. చూ. దొంగనిలుగు (2). ఈత గంప మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగునపెట్టే ఆరు జతల నిలుపులుగాక ప్రత్యేకంగా అడుగువరకే ఉండే ఒక నిలుపుబద్ద; ఇది లేకపోతే అల్లకం కుదరదు. (తె. 13).
 తప్పడుమెట్టు: పర్యా. చూ. దొంగనిలుగు (2). ఈతగంప మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగునపెట్టే ఆరుజతల నిలుపులుగాక ప్రత్యేకంగా అడుగువరకే ఉండే ఒక నిలుపుబద్ద; ఇది లేకపోతే అల్లకం కుదరదు. (రా. 9).
 తప్పతీసుకొను: (క్రి) మగడు చనిపోయినప్పుడు ఇంకోమగటి కట్టుకొన్న శ్రీ దగ్గరనుంచి కులపెద్దలు రుసుం (మూడురూపాయలు) వసూలుచేయడం. (కో. 24).
 తమాటగంప: ఉ. త:వాట—; టమాటాలు వేసుకొనే ఈతగంప. (తె. 13).
 తమలపాకులజంగిడి: ఇంట్లో తమలపాకులు వేసి పెట్టుకొనే చిన్నదాగర; మూతలేని చిన్నపెట్టెలా దీర్ఘచతురస్రాకారంగా ఉంటుంది. (కో. 26).
 తమాక్ష: చూ. తవాచ్చి. (తె. 9).
 తమ్మె: ఉట్టె వేలాడదీయడానికి పైన పెట్టినదీ; కొక్కెంలాంటిది. (రా. 4).
 తరాజునిబ్బి: (< హిం. తరాజు) ఉ. తరాచ్చిబ్బి, తరాజిబ్బి, తరాజ్చిబ్బి; 1. పర్యా. కాటాజిబ్బిలి, తక్కెడసిబ్బి, తూనకంసిబ్బి, దడింసిబ్బి, సిబ్బి(5). వెదురుపేడుతో అల్లిన తక్కెడపళ్ళెం. (కో. 8-11, 14; తె. 6, 8, 28); 2. ఈతబద్దలతో అల్లిన తక్కెడపళ్ళెం. (తె. 9).
 తరుగు: వృథా అయినది; తరిగిపోయినది. (తె. 7).
 తర్దు: (< ఇం. Third) పర్యా. చూ. తర్దక్లాస్బొంగు, దాదాపు 9 సెం. మీ. వరకు లావుండే తక్కువరకం వెదురుగడ; చింతకాయలు రాలగొట్టడానికి, అలమర్ల తయారీకి పనికొస్తుంది; పేడునుంచి పనికిరాదు. (తె. 31).
 తర్దక్లాస్బొంగు: (< ఇం. Third class—) ఉ. తర్దీలాస్—; పర్యా. అర్దినరీబొంగు, తర్దు, తడ

క్వాలిటీ, నానిబొంగు, మూడోక్వాలిటీ, మూడో రకంబొంగు. దాదాపు 9 సెం. మీ. వరకు లావుండే తక్కువరకం వెదురుగడ; చింతకాయలు రాలగొట్టడానికి, అలమర్ల తయారీకి పనికొస్తుంది; పేడు చీరడానికి పనికిరాదు. (తె. 5; రా. 8).

తర్డ్ క్వాలిటీ: (< ఇం. Third quality) పర్యా. చూ. తర్డ్ క్వాలిటీ బొంగు. దాదాపు 9 సెం. మీ. వరకు లావుండే తక్కువరకం వెదురుగడ; చింతకాయలు రాలగొట్టడానికి, అలమర్ల తయారీకి పనికొస్తుంది; పేడు చీరడానికి పనికిరాదు. (తె. 10).

తల: 1 పర్యా. అంచు(2), మొదలు(3). ఒకరకం మేదరికత్తి వెడల్పుభాగం చివర. (కో. 23, 28, 30, 31; తె. 5, 23); 2. పర్యా. చూ. వెన్ను(4). మేదరికత్తి మందంగా ఉన్న పైభాగం; సుమారు వేరెడువెడల్పున పలకగా ఉంటుంది; కత్తికి ఒకవైపు పదునూ మరోవైపు వెన్ను ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12 ద. 3. (తె. 8, 10, 22); 3. పర్యా. చూ. మూపురం. మేదరికత్తి వెన్ను (చూ.) పదునంచువైపు వంపుదిరిగిన భాగం. చూ. చిత్రం 12 జ. 4. (తె. 7); 4. పర్యా. దబ్బలం మడం, దవ్వనంగొడుగు. దబ్బనానికి లావుగా ఉన్నవైపు కొననున్న బొడిపె; కొన్నిటికి బొడిపె లేకుండా వంపుదిరిగి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 18 క. 2. (కో. 22, 23, 31). 5. పర్యా. నెత్తి(3). ఉలికి ఉండే పిడిపైభాగం. చూ. చిత్రం 20 క. 5. (రా. 8); 6. పర్యా. పైతల. వాకిలితడక (= ఇంటిముందు భాగమంతకూ కట్టే తడక; దీనికి ద్వారం, ద్వారం తడకా కలిసే ఉంటాయి)లో గుమ్మానికి పైనఉండే తడకభాగం. (కో. 10, 10).

తలకట్టు: 1. గొర్రెపిల్లలపొదికి పైనుండే బొడ్డులాంటి భాగం. (తె. 23); 2. పర్యా. చూ. మూతికట్టు(1), గంప, తట్ట, మానె, గుమ్మి మొ॥వాటి అంచుచుట్టూ వెలుపలినుంచి కర్రతో వేరెడు లేదా రెండువేళ్ళ మందం ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం చూ. చిత్రం 47 క. 5. (కో. 18; తె. 21, 22, 28); 3. పర్యా. తలబొద్దు(2), మీదికట్టు(2). ఈత చువ్వలతో అల్లే గంప మొ॥వాటి అంచుచుట్టూ ఉబ్బెత్తుగా అల్లిన భాగం. (కో. 25).

తలకాయ: 1. పర్యా. చూ. మూపురం. మేదరికత్తి వెన్ను(చూ.) పదునంచువైపు వంపుదిరిగిన భాగం. చూ. చిత్రం 12 జ. 4. (కో. 18); 2. కలబంద పట్లలో చెట్టుకు పెరిగినభాగం లేదా చెట్టునుంచి

కోసినభాగం; వెడల్పుగా ఉంటుంది. (రా. 5). తలకొప్పు: గుమ్మిమీది ఇలారంగాలికి లేచి పోతుండా కట్టేసిగ. చూ. చిత్రం 74 ప. 5. (తె. 7).

తలగడ: పర్యా. చూ. తలాపు. వెదురుమంచానికి తల పెట్టుకోడానికి వీలుగా ఎత్తుగా ఏర్పరిచిన భాగం. చూ. చిత్రం 108. 6. (కో. 9).

తలగుండు: కొడమ పైభాగంలో లోపలినుంచి వృత్తాకారంలో అమర్చిన వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 73 క. 1. (కో. 4).

తలజచ్చిన వెదురు: పర్యా. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చలూ కోతులూ తల కొరికేయగా పెరుగుదల ఆగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడు గజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొండు ఏర్పడు తుంది; తల మొండిగా ఉంటుంది. (రా. 3).

తలదిండు: పర్యా. చూ. తలాపు. వెదురుమంచానికి తలపెట్టుకోడానికి వీలుగా ఎత్తుగా ఏర్పరిచిన భాగం. చూ. చిత్రం 108.6 (తె. 31).

తలపడగ: ఉ. పడిగె; పర్యా. చూ. పడగ (2). మేదరికత్తి వెన్నుకూ పదునుభాగానికి మధ్యఉండే చెంప. చూ. చిత్రం 12 ద. 4. (తె. 28).

తలపెండె: ఉ. - పెండి; పర్యా. చూ. మూతికట్టు (1). గంప, తట్ట, మానె, గుమ్మి మొ॥వాటి అంచు చుట్టూ వెలుపలినుంచి కర్రతో వేరెడు లేదా రెండు వేళ్ళ మందం ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం. చూ. చిత్రం 47 క. 5. (కో. 22, 25).

తలపెండెవార: ఉ. పెండోర; గంప మొ॥వాటి అల్లకంలో మూతిదగ్గర వేసేకట్టు (బొద్దు, పెండె)కు చుట్టేకర్ర (చూ.); నడిపెండె వారకన్న లావుగా ఉంటుంది. (కో. 30).

తలబద్ద: 1. ఊకజల్లలో మూలలు వంచినవైపు అమర్చిన వెదురుబద్ద. (కో. 15); 2. తడకతల (చూ.) మీదవేసే బద్ద. (కో. 10).

తలబొద్దు: 1. పర్యా. చూ. మూతికట్టు (1). గంప, తట్ట, మానె, గుమ్మి మొ॥వాటి అంచుచుట్టూ వెలుపలినుంచి కర్రతో వేరెడు లేదా రెండువేళ్ళ మందం ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం. చూ. చిత్రం 47 క. 5; (కో. 4, 28, 30; రా. 4); 2. పర్యా. చూ. తలకట్టు (3). ఈతచువ్వలతో అల్లే గంప మొ॥వాటి అంచుచుట్టూ ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం. (కో. 3).

తలబోడుకర్ర: పర్యా. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒక

రకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగుదల ఆగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడు గజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తలమొండిగా ఉంటుంది. (కో. 23, 24).

తలచొప్పెదురు: (<తలబోడి+వెదురు) పర్యా. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగుదల ఆగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తలమొండిగా ఉంటుంది. (కో. 31).

తలం: ఈతచువ్వతో అల్లినగాదె (గుమ్మి) అడుగుభాగం. (రా. 8).

తలమొండికర్ర: పర్యా. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగుదల ఆగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తలమొండిగా ఉంటుంది. (కో. 27).

తలమోటు: పర్యా. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగుదల ఆగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తలమొండిగా ఉంటుంది. (కో. 6, 7; రా. 8).

తలమోడుకర్ర: పర్యా. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగుదల ఆగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తలమొండిగా ఉంటుంది. (కో. 26).

తలంబ్రాలబుట్ట: పెళ్ళికి తలంబ్రాలు (= పెళ్ళి కూతురూ పెళ్ళికొడుకూ ఒకరి నెత్తిమీద ఒకరు పోసుకొనే బియ్యం) సిద్ధంగా పోసిపెట్టుకొనే బుట్ట. (కో. 28).

తలాపు: పర్యా. తక్కి, తలగడ, తలదీండు, తెంతె. వెదురుమంచానికి తలపెట్టుకోడానికి వీలుగా ఎత్తుగా ఏర్పరిచిన భాగం. చూ. చిత్రం 108. 8. (తె. 1, 2, 5, 10, 19).

తలాపుకేంచి: పర్యా. తలాపుదబ్బి. వెదురుమంచం తయారీలో తలవైపుభాగం ఎత్తుగా ఉండడానికి

కొట్టిన వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 108. 7. (తె. 1). తలాపుదబ్బి: పర్యా. తలాపుకేంచి. వెదురుమంచం తయారీలో తలవైపుభాగం ఎత్తుగా ఉండడానికి. కొట్టిన వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 108. 7. (తె. 2, 5).

తలుగు: పశువులను కట్టడానికి నారతో పేనినతాడు; దీనికి ఒకచివర రెండుపాయలుగా ఉండి ఒకదానికి కొలికి మరొకపాయకు ముడి ఉంటాయి; కట్టేటప్పుడు పశువు మెడకుచుట్టి కొలికి ముడిభాగాన్ని దూరుస్తారు. (రా. 4, 5).

తలుపుతడక: పర్యా. చూ; వాకిలితడక(1). గుమ్మానికి అడ్డంగా తలుపుమాదిరిగా పెట్టే వెదురు తడక; మామూలుగా పూరిళ్ళకూ గుడిసెలకూ పెడతారు. (కో. 23, 24).

తల్లివేరు: ఉ. తల్లెరు; పర్యా. గూచేరు, పెద్దవేరు, మొదలువేరు. వెదురుమొక్క దుంపనుంచి పారిన పెద్దవేరు; లావుగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; నేలలోపలికి చాలా దూరం పారుతుంది; దీన్నించి నన్నటిదాల్లా పిల్లవేళ్ళు పుట్టుకొస్తాయి. (కో. 22).

తల్వాలు: (<తలవాయి) తలంబ్రాలు; పెళ్ళివేళ పెళ్ళికొడుకూ పెళ్ళికూతురూ ఒకరినెత్తిమీద ఒకరు దోసిళ్ళతో పోసుకొనే బియ్యం. (తె. 6, 22).

తవక్కిరి: చూ. తవాచ్చి. (తె. 18).

తవాక్షి: చూ. తవాచ్చి. (కో. 14).

తవాచి: ఉ. తవాచ్, చూ. తవాచ్చి. (కో. 13; తె. 8).

తవాచ్చి: రూ. తమాక్షి, తవక్కిరి, తవాక్షి, తవాచి, తవాచ్చి; పర్యా. చూ. వెదురుచ్చు. వెదురుగడలోపల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటిపదార్థం; పచ్చకర్పూరం వలుకల్లా ఉంటుంది; కొన్ని కణుపుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పుగా ఉంటుంది; పరాకాలంలో గడలోకి నీళ్ళపోయి గడ్డకట్టడంవల్ల తయారవుతుందంటారు; పండినగడలకూ ముదురు గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; స్త్రీల తెల్లబట్టవ్యాధి నివారణకూ, అజీర్ణవ్యాధికి, మేహరోగాలకూ, కడుపు నొప్పికి, విరేచనాలకూ, ఉబ్బసానికి మందుగా వాడతారు; నాలికిపగిలినప్పుడు తెల్లతిరుమనిగార, పైడిపత్తి కలిపిపూస్తే తగ్గుతుంది. (తె. 28-28).

తవిడిజలైడ: తొడుకలివిన నూకలు జల్లించడానికివాడే జలైడ. (రా. 3).

తవ్వ: రాన్యం మొ|| కొలిచే ఒకపాత్ర; వెదురుగడతో చేస్తారు; అరకిలోరాన్యం పడతాయి. (తె. 19).

తవ్వచ్చి: చూ. తవచ్చి. (కో. 12).
 తవ్వె: పర్యా. చూ. చెక్క- (1). పెదురుగడ నిలువుగా
 సగానికి చీలిస్తేవచ్చే ఒకభాగం. (తె. 21-28, 28).
 తవ్వెచార: ఉ. - సార; పర్యా. చూ. దోనె. పెదురు
 గడను నిలువుగా రెండుపాయలుగా చీల్చినప్పుడు
 ఒకకణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కాలవ
 మాదిరిగా చల్లంగా ఉండే భాగం. (తె. 22).
 తవ్వెడుగుల్ల తవ్వెడుదాన్యం పట్టే పెదురుపేళ్ళగుల్ల
 (తె. 21).
 తవ్వెడుచిట్టెడుగుల్ల: ఐదుకిలోల దాన్యంపట్టే
 పెదురుపేళ్ళగుల్ల. (తె. 21).
 తాజమాల్ చాప: తాజమహల్ డిజైన్ వచ్చేటట్లు
 నేసిన తుంగచాప. (కో. 3).
 తాట: పర్యా. బెండు (5) పెదురుగడపైన పసరుపొర
 తరవాత ఉండే కండ. (కో. 17).
 తాటగా: (క్రి. విణ.) పలచగా, సన్నగా. (కో. 19).
 తాటికమ్మ: పర్యా. కమ్మ (5), తాటేకు (2). తాటి
 మట్టకు చివర నొక్కుడురేకుల మాదిరిగా పచ్చగా,
 పలచగా విస్తరించిన భాగం; ఇళ్ళు, పందిళ్ళు మొ॥
 కప్పడానికి దడి కట్టడానికి వాడతారు; చూ. చిత్రం
 123 (కో. 23).
 తాటిచాప: ఉ. - సాప; పర్యా. తాటేకుచాప. తాటేకు
 రేకులతో అల్లినచాప; మామూలుగా నేలమీద
 పరుచుకొంటారు; చూ. చిత్రం 125. (కో. 23, 26).
 తాటినారపోచ: ఉ. తాట్నారపోస; తాటినారలోని
 ఒక విడిపోగు; సన్నటి దారంలా ఉంటుంది.
 (తె. 9).
 తాటిపాట: తాటిచెట్టుమీద గెలకు అంటుకొనిఉండి
 సుమారు మూరెడుపొడుగుగా బెత్తెడుగాని రెండు
 బెత్తెలుగాని వెడల్పూ ఉండే ఆకు; ముడుచుకొని
 ఉంటుంది; దీన్ని నిలువుగా రెండుగాగాని మూడుగా
 గాని చీలుస్తారు; చీపుళ్ళు కట్టడానికి పనికొస్తుంది.
 (తె. 9).
 తాటిపాటై: తాటిమట్ట నుంచి చీరిననార; కొన్నిచోట్ల
 పచ్చగా సున్నగా ఉండే వైభాగంతో కలిసినస్తుంది;
 చేట మొ॥వాటికి కట్టు కట్టడానికి పనికొస్తుంది.
 (తె. 26-28).
 తాటిపారక: తాటిపాట (చూ.)లను ఉపయోగించి
 తాటినారపురి కట్టిన చీపురు; వాకిలి, ఇల్లు మొ॥
 ఊడ్చుకోడానికి కళ్ళం అలకడానికి పనికొస్తుంది.
 (తె. 9).
 తాటిమట్ట: తాటికమ్మ మొదలు; తాటిచెట్టును అంటి

పెట్టుకొని ఉన్నచోట మందంగా, వెడల్పుగా ఉండి
 పోసుపోసు సన్నమవుతుంది; మట్టనుంచి ఆకు
 వరకు రెండువక్కలా అంచులకు రంపంపళ్ళ
 లాంటి ముళ్ళు ఉంటాయి; మట్టనుంచి తీసిననార
 చేట, జల్లెడ మొ॥వాటికి కట్టు కట్టడానికి వాడతారు,
 చూ. చిత్రం 123.1 (కో. 19, 23; తె. 9).
 తాటిరేకు: పర్యా. తాటేకు (1), రేకు (6). తాటికమ్మ
 నుంచి చీల్చి తీసిన ఆకు; రెండుమూడువేళ్ళ వెడల్పు
 గాను పోసుపోసు చివర సన్నగానూ గోరు
 మందంగానూ ఉంటుంది; ఇలాంటి ఆకులు కమ్మకు
 ఇంపై ముప్పైదాకా ఒకదాన్నొకటి అంటుకొని
 ఉంటాయి; రేకుకూ రేకుకూ మధ్య సన్నటిఈనె
 ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 124. (కో. 26).
 తాటేకు: (< తాటి - ఆకు) 1. పర్యా. చూ. తాటిరేకు.
 తాటికమ్మనుంచి చీల్చి తీసిన ఆకు, రెండుమూడు
 వేళ్ళ వెడల్పుగానూ పోసుపోసు చివర సన్నగానూ
 గోరుమందంగానూ ఉంటుంది; ఇలాంటి ఆకులు
 కమ్మకు ఇంపై ముప్పై దాకా ఒకదాన్నొకటి
 అంటుకొని ఉంటాయి; రేకుకూ రేకుకూ మధ్య
 సన్నటి ఈనె ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 124.
 (కో. 12, 19); 2. పర్యా. చూ. తాటికమ్మ. తాటి
 మట్టకుచివర నొక్కుడు రేకులమాదిరిగా పచ్చగా,
 పలచగా విస్తరించిన భాగం; ఇళ్ళు, పందిళ్ళు మొ॥
 కప్పడానికి దడికట్టడానికి వాడతారు; చూ.
 చిత్రం 123. (కో. 23).
 తాటేకుచాప: ఉ. - సాప; పర్యా. తాటిచాప. తాటేకు
 (రేకు)లతో అల్లినచాప; మామూలుగా నేలమీద
 పరుచుకొంటారు; చూ. చిత్రం 125. (కో. 19).
 తాటేకుబుట్ట తాటేకులతో అల్లినబుట్ట. (కో. 12, 19).
 తాడు: పురిపెట్టినపోచలు కలిపిపేనితే తయారయేది;
 వార, పీచు మొ॥వాటి పోచలుగాని ఈతాకులుగాని
 పురిపెట్టినప్పుడు వచ్చిన పాయలను (రెండుమూడు)
 కలిపిపేంతారు. (కో; తె; రా).
 తాడుబెడ: గోదినీచుట్టూ జెడమాదిరిగా అల్లినది.
 (కో. 20).
 తాడుచేయు: (క్రి. ఉ.) తాడేయు; పర్యా. పెనుచు.
 రెండుగాని అంతకన్న ఎక్కువగాని పురులనుకలిపి
 వడిపెడుతూ తాడు అల్లడం; పేనడం. (తె. 9;
 రా. 4, 5).
 తాడెంజు: (< తాడు + ఒంజు) పర్యా. గొప్ప.
 సుమారు రెండుజేవల పొడుగున గుండ్రంగా చుట్టిన
 వందవరసల కొబ్బరినులకతాడు చుట్ట. (కో 25, 29).

తాపిమానె: ఉ. మాని; పర్యా. చూ. ఉప్పుతట్ట
ఇళ్ళకట్టుబడి పనిలో మన్ను సిమెంటు మొ॥
మోయడానికి వాడేతట్ట; ఇనపతెంతె ఆకారంలో
ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల అడుగు సమాంతరంగా
ఉండి గిన్నెమాదిరిగా ఉంటుంది. (కో. 28).

తారారంసామ్ము: ఎరకలివాళ్ళ పెళ్ళిళ్ళలో
పెళ్ళికూతురు ఇంటికి పెద్దకూతురయితే పెళ్ళి
కూతురి అమ్మమ్మకుగాని మేనమామకుగాని మగ
పెళ్ళివారు ఇచ్చేదబ్బు; “మాడుపుంజీలు” (12
రూపాయలు) ఇస్తారు. (కో. 25).

తాలాపు: స్టా. (కో. 10).

తాలింపుబుట్ట: కూరగాయలుకడుక్కొనేబుట్ట. (రా. 9).

తాలుచ్చ: (క్రి.) నారపోచలతో రెండుచేతులమధ్య
సన్నటి తాడుపేనడం; రెండు నారపోచల మొదటి
భాగాలను మెలిబెట్టి, మెలిబెట్టిన భాగాన్ని కాలి
బొదనవేలికింద అదిమిపట్టి ఆ రెండు పోచల్ని
రెండు చేతులమధ్య ఉంచుకొని ఏపోచకాపోచ
వడిబెడుతూ రెంటినీ కలిపి పెనవేస్తూ పోచలు
అయిపోతుంటే మళ్ళీ పెట్టుకుంటూ తాడు పేంతారు;
మంచం నులకలాంటి సన్నటి తాళ్ళు మాత్రమే
ఇలా పేంతారు. (తె. 9).

తాళ్ళకట్ట: మంచంలో కాళ్ళపెట్టుకొనే వైపు అల్లిన
నులకకూ కాళ్ళవైపు అద్దపట్టెకూ కలిపి గుంజికట్టిన
తాళ్ళవరస. (తె. 9).

తిక్కడమేదరి: 1. మంచాలు, కావడిబద్దలు, నిచ్చెనలు
మొ॥ చేసుకొని బతికే మేదరత్తెగ. (కో. 15);
2. ఉ. తిక్కడ—; పర్యా. చూ. తూర్పుమేదరి.
(తూర్పు) గోదావరిజిల్లా మొదలుకొని ఆపైన
తూర్పు ప్రాంతంలో ఉండే మేదరివాళ్ళు. (తె. 18).

తిక్కడి: 1. పర్యా. చూ. వంకె. పెదురుపేడు గీకడానికి
వాడే ఒకపనిముట్టు; ‘X’ ఆకారం బద్దల కర్రల
మీద ఒక పొడుగాటి కర్రగాని బద్దగాని అమరు
స్తారు; దానిమీద పేడు ఆనించి కత్తిని వెనక్కి
ముందుకూ లాగుతూ పేడు గీకుతారు; చూ. చిత్రం
14 చ. (తె. 31). 2. పర్యా. చూ. ఇంగలముట్టి,
శ్మశానానికి నిప్పుల (ఇంగలం) కుండ తీసుకువెళ్ళ
డానికి పెదురుబద్దలతో కట్టిన చట్రం; ఉట్టిమాదిరిగా
పట్టుకోడానికి బద్దలకు తాళ్ళు కడతారు (చట్రంమీద
కుండ పెడతారు). చూ. చిత్రం 99. (తె. 31).

తిక్కడికర్ర: పర్యా. చూ. వంకెకర్ర. వంకె (చూ.)
నిర్మాణంలో ‘X’ ఆకారం కర్రలకు కట్టిన గజం
పొడుగు పెదురుకర్ర. చూ. చిత్రం 14 ఫ. 1.

(కో. 31).

తిక్త్రం: పర్యా. చూ. అడిపోగు (1). గంప, బుట్ట,
పిబ్బి, మొ॥వాటి అల్లకంలో బొడ్డడుగూ అడుగూ
అల్లడానికి వాడే పలచటి సన్నటిపేడు (కొన్ని
చోట్ల లావుది); పసరు కిందిపేడును రెండు భాగా
లుగా నిలుపుగా చీలిస్తే వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తు
భాగం మూతిదగ్గర అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు. చూ.
చిత్రం 47 క. 3. (కో. 19).

తిన్నటికర్ర: పర్యా. చూ. సైరబొంగు (1). వంకలు
లేకుండా నిటారుగా పెరిగిన పెదురుగడ; బోలు
ఎక్కువగా ఉండి తేలిగ్గా ఉంటుంది; నిచ్చెన మొ॥
వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 29, 30).

తిన్ననివాసం: పర్యా. చూ. సైరబొంగు (1). వంకలు
లేకుండా నిటారుగా పెరిగిన పెదురుగడ; బోలు
ఎక్కువగా ఉండి తేలిగ్గా ఉంటుంది; నిచ్చెన మొ॥
వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 14).

తిప్పకర్ర: పురిపెట్టిన కొబ్బరితాడు చుట్టుకొనేలా
తిప్పడానికి + ఆకారంలో పెట్టిఉండే కర్ర(లు).
(కో. 30).

తిప్పండ: (<తిప్ప+ఉండ) తిప్పకర్ర (చూ.)కు
చుట్టిన పురిపెట్టిన తాడుచుట్ట. (కో. 31).

తింపు: 1. తిప్పడం; జల్లెడ అడుగుమీద గుండు
(బద్ద), కర్ర (కాస్త మందమైన బద్ద) అమర్చి ఆ
మూడింటినీ కలిపి కట్టుముంగు (=పలచటి పేడు
లేదా తీగ)తో గుర్జముడివేసి మిగిలిన కట్టుముంగు
కొనలను మెలితిప్పి లోపలికి మడిచి వదిలేస్తారు.
(తె. 18, 25); 2. పర్యా. చుట్టు. ఈతగంప
మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపుల చుట్టూ ఒకనిలువు
వదలి మరొకనిలువు చుట్టూ ఈతబద్ద చుట్టడం.
(తె. 13).

తిమ్మె: పలుపుకు ఒకచివర ముడి దూర్చడానికి చేసిన
సండు. కాడికిఎద్దును కట్టేటప్పుడు పలుపు రెండో
చివరి ముడిని దీంతోకి దూరుస్తారు. (తె. 9).

తిరుగోల: 1. చూ. తిరుగోలె. (తె. 21);
2. (క్రి. విణ.). చుట్టూరా; ఈతవాపచుట్టూ అంచు
పట్టె కుడతారు. (తె. 21).

తిరుగోలె: (క్రి. విణ.) రూ. తిరుగోల(1). పర్యా.
చుట్టూరుగా, చుట్టూరా. (గుండంగా); జల్లెడ
చుట్టూరా కట్టు(బద్ద) పెట్టి బిగిస్తారు. (తె. 14,
19, 21).

తిరుపతిబుట్ట: పూలు ఏరడానికి గుడికి తీసుకువెళ్ళ
డానికి ఉపయోగించే పూలబుట్ట; మామూలుగా దీనికి

కమాన్ బద్ధ (- పట్టుకొడానికి వీలుగా వంచితట్టిన వెదురుబద్ధ) గడ్డే ఉంటాయి; చుట్టూ కళ్ళు(కంతలు) పెడతారు; కొన్ని మరచెంబు ఆకారంలోనూ, కొన్ని చిన్న బొత్తె-న ఆకారంలోనూ, కొన్ని ఎత్తువళ్ళెం ఆకారంలోనూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి మూత కూడా ఉంటుంది. (తె. 9).

తిరుమణికాయ: ఉ. తిరుమని -; తిరుమణిపొడి పోసుకోడానికి జిట్టరేకు కట్టచేసిన కాయలాంటి బుర్ర. (తె. 9).

తిరుమణిపెట్టె: ఉ. తిరుమని -; తిరుమాన్ -; పర్యా. తిరుమణిబుట్ట, నామంపెట్టి. పూజాసామగ్రి (తిరుమణిపొడి = కచ్చూరాలు, గంధంకలిపి తయారుచేసిన పొడి) రుద్రాక్షలు, రాగిచెంచా, కుంకుమ, బొట్టుపుల్లలు మొ॥ ఉంచుకొనే చిన్న పెట్టె, కొన్నిచోట్ల రెండుపొరలుగానూ మూడు పొరలుగానూ ఉంటుంది; అంచుకు బద్దలతో వేసిన కట్టు ఉంటుంది; మూత ఉంటుంది. (కో. 3; తె. 9, 10, 14, 17, 26, 28).

తిరుమణిపొడి: ఉ. తిరుమని -; కచ్చూరాలూ గంధమూ కలిపి తయారుచేసిన పొడి; బొట్టుపెట్టె కొంటారు. (తె. 9).

తిరుమణిబుట్ట: ఉ. తిరుమని -; పర్యా. చూ. తిరుమణిపెట్టె. పూజాసామగ్రి (తిరుమణిపొడి = కచ్చూరాలు, గంధం కలిపి తయారుచేసిన పొడి, రుద్రాక్షలు, రాగిచెంచా, కుంకుమ, బొట్టుపుల్లలు మొ॥వి) ఉంచుకొనే చిన్నపెట్టె; కొన్నిచోట్ల రెండు పొరలుగానూ మూడు పొరలుగానూ ఉంటుంది; అంచుకు బద్దలతోవేసిన కట్టు ఉంటుంది; మూత ఉంటుంది. (కో. 9).

తిరి: 1. చూ. తిరి. (కో. 24); 2. విప్పపూలు పోసుకొనే ఒకరకం చిన్నబుట్ట. (తె. 29).

తిరిబుంగ: పర్యా. చూ. చేపలబుట్ట(1). చేపలవట్టే టప్పుడు నడుముకు కట్టుకొని చేపలు వేసుకొనేబుట్ట; కొన్నిచోట్ల కింద వెడల్పుగాఉండి పోనుపోను మూతిదగ్గర సన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల మధ్యన రెండుమూలలు వస్తాయి, చూ. చిత్రం 78. (కో. 24).

తివ్వ: 1. చూ. తీగ(3). (కో. 28); 2. గుర్రం(చూ.) తయారీలో రెండుకాళ్ళను బిగించి కట్టడానికివాడే తీగ. చూ. చిత్రం 14 చ. 4. (కో. 24).

తివ్వకట్టు: గూడఅంచుకు తీగతో వేసినకట్టు. (కో. 29). తీగ: ఉ. తీగై; 1. పర్యా. చూ. అడిపోగు(1). గంప,

5

10

15

20

25

30

35

40

బుట్ట, సిబ్బి మొ॥వాటి అల్లకింలో బొద్దదుగూ అడుగు అల్లడానికివాడే పలచటి సన్నటిపేడు (కొన్నిచోట్ల లావుది); పసరుకింది పేడును రెండు భాగాలుగా నిలుపున చీలిస్తే సన్నుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం మూతిదగ్గర అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 3. (కో. 4); 2. పర్యా. చూ. నడి(1). చేబ, జల్లెడ, విసనగర్ర మొ॥వాటికి కట్టు కట్టడానికి లేతమెరుగుగడనుంచి తీసిన పలచటి మెత్తటి పేడు; ఎటువంచినా విరగదు. (కో. 6, 7); 3. చూ. తివ్వ(1); చేబ మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి వాడే ఒకరకం తీగ. (నల్లతీగ మొ॥); పచ్చిగా ఉన్నప్పుడు దీంట్లోంచి పాలుకారతాయి; ఊరబెట్టిన తరవాత తీగ నలుపవుతుంది. (రా. 5); 4. పర్యా. చూ. మొగిలినార. మొగలి ఊడలనుంచి తీసిననార; ఊడలుకోసుకొచ్చి తీగలు తీస్తారు; చేబ మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి పనికొస్తుంది. (రా. 11); 5. పర్యా. నార(6), పేడు(6). పేముపై పొరనుంచి చీరితీసిన సన్నటిపేడు; బుట్టలూ కుర్రీలూ, టీపాయలూ, ఉయ్యాలలూ మొ॥వి అల్లడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 139. 5. (కో. 3, 12).

తీగచీలు: (క్రి.) పర్యా. చూ. తీగలాగు(2). పేము కర్రనుంచి సన్నటిపేడు (తీగ) చీరడానికి కత్తుల పెట్టెలో అమర్చిన కత్తుజతల మధ్యనుంచి సన్నటికర్రలాగడం. (కో. 10).

తీగచుట్టు: ఉ. సుట్టు; రెండుపురులను కలిపి తాడు పేనేటప్పుడు రెండుపురులూ ఒకదానిచుట్టూ ఒకటి తగినంతగా పెనవేసుకొని తిరక్కుండా ఒకపురిని ఇంకోపురి చుట్టుకొన్నప్పుడు ఏర్పడ్డచుట్టు; తాడు పేనడం సరిగిరాకపోతే ఇలాటి చుట్టువస్తాయి. (తె. 9).

తీగదీయు: (క్రి.) ఉ. - తీయు; 1. పర్యా. తీగలాగు (1). జల్లెడఅల్లకింలో అడుగు (చూ.) మీద ఒకగుండు (=వర్తులాకారంలో వంచినబద్ధ) పెట్టి మోదిన తరవాత (= కట్టు మూకులో కట్టు బిగించిన తరవాత) బయటినుంచి మరోగుండు పెట్టి ఆ రెండింటి మీంచి ఇంకో గుండువేసి ఆ మూడింటినీ కలిపి కట్టుముంగుతో బిగించడం; చూ. తీగ. (కో. 13, 16); 2. పర్యా. చూ. తీగలాగు(2) పేముకర్రనుంచి సన్నటిపేడు(తీగ) చీరడానికి కత్తులపెట్టెలో అమర్చిన కత్తుజతల మధ్యనుంచి సన్నటికర్ర లాగడం. (కో. 19).

తీగబద్ధ: పర్యా. చూ. నడి(1). చేబ, జల్లెడ, సనవి

గ్రంథ మొనవాటికి కట్టుకట్టడానికి లేతవెదురుగడ నుంచి తీసిన పలచటి మెత్తటిపేడు ఎటువంచినా విరగదు. (కో. 11).

తీగలాగు: (క్రి.) 1. పర్యా. తీగదీయు(1). జల్లెడ అల్లకంలో అడుగు(చూ.) మీద ఒకగుండు (=వర్తు లాకారంలో వంచినబద్ద) పెట్టిమోదిన తరవాత (= కట్టు మూకుతో కట్టుబడించిన తరవాత) బయటి నుంచి మరోగుండు పెట్టి ఆ రెండింటిమించి ఇంకో గుండువేసి ఆ మూడింటిని కలిపి కట్టుముంగు న్నింగినదం; చూ. తీగ. (కో. 15); 2. పర్యా. కోడులాగు తీగచీల్చు, తీగదీయు(2), పేముకర్ర నుంచి సన్నటిపేడు (తీగ) చీరడానికి కత్తులపెట్టెలో అమర్చిన కత్తులజతల మధ్యనుంచి సన్నటికర్ర లాగడం. (కో. 12).

తీగలాగేపెట్టె: పర్యా. చూ. కత్తులపెట్టె. పేముకర్ర తీగగా చీరే పనిముట్టు; ఒక కొయ్యదిమ్మకు మూడుజతల కత్తులు మూడు రకాలుగా అమర్చి ఉంటాయి; ఆ జతల్లోంచి పేముబెత్తంనుంచి చీల్చి తీసిన బద్దను లాగుతారు; మొదటి జతలోంచి లాగితే బద్దకుందే బెరడువంటి పదార్థం రాలిపోతుంది; రెండో జతలోంచి లాగితే పూర్తిగా బెండు రాలిపోయి బద్ద సన్నబడుతుంది; మూడో జతలోంచి లాగితే సన్నగా సున్నగా ఉండే తీగ వస్తుంది. చూ. చిత్రం 137. (కో. 10).

తీడు: (క్రి.) 1 పర్యా. చూ. కీడు. సూరడం; మేదరికత్తి పడునుపోయి మొండిగా అయినప్పుడు దాన్ని సానరాయి మీద సూరతారు. (కో. 22); 2. ఈతవాప అల్లకం పూర్తయినతరవాత వడ్డెల అతుకుమీద కొడవలితో రుద్దడం; అతుకులదగ్గర ఉబ్బెత్తుగా వచ్చిన భాగాలు అణగడానికి ఇలా చేస్తారు. (తె. 22).

తీగ్రతీగ: తీగ్రమొక్కనుంచి తీసినతీగ; చేట మొన వాటికి కట్టు కట్టడానికి వాడతారు. (రా. 5).

తుక్కు: ఉ. తొక్కు; పర్యా. చెత్త (2), దుగ్గు (2), వెదురుతుక్కు. వెదురుబద్దలూ పేడూ చీల్చేటప్పుడు వచ్చే పుల్లల్లాంటి చిన్నచిన్న ముక్కలు; పొయ్యి లోకి పనికొస్తాయి. (కో. 18, 19, 22, 25, 30, 31; తె. 22, 23).

తుక్కుచెత్త: పర్యా. చూ. పీచు (1). వెదురుబద్ద, పేడు చీల్చేటప్పుడూ బద్ద, పేడు, కర్ర మొన గీతేటప్పుడు వచ్చే సన్నటి దారాల్లాంటి పోచలు; వీటిని మరగబెట్టి ఆవిరిపడితే జలుబు తగ్గుతుందట;

మెత్తగా ఉండే పీచును కోస్తు పొడగయ్యడానికి ఉపయోగిస్తారు. (తె. 14).

తుక్కు: (< హిం. టుక్తా) 1. పర్యా. చూ. తుంట(3). వెదురుగడగాని బద్దగాని అడ్డంగా నరికితే వచ్చే సుమారు మూరెడుముక్క. (తె. 16); 2. ముక్క; రెండుగజాల పొడుగున్న ఈతాకు పట్టెముక్క. (తె. 19).

తుంగ: చాపలు నేయడానికి పనికొచ్చే ఒకరకం గడ్డి మొక్క; నీటిమడుగుల్లోనూ కాలవలవెంటా వాగుల వెంటా పెరుగుతుంది; దీనిపోచ సన్నటితీగలా సుమారు గజం పొడుగుంటుంది. (కో. 8, 8, 19, 30; రా. 4).

తుంగచాప: పర్యా. సిరిచాప. పడుకోడానికి కూర్చోడానికి తుంగ (చూ.)తో నేసినచాప. (కో. 8, 19). తుంగపోగు: పర్యా. చూ. తుంగపోచ. తుంగగడ్డి మొక్కకు పొడుగ్గా పెరిగిన ఒకపుల్ల (పోచ); సుమారు గజం పొడుగుంటుంది; ఇలాటి పుల్లలతో చాపలు నేస్తారు. (రా. 4).

తుంగపోచ: పర్యా. తుంగపోగు, పుల్ల (7) పోచ. తుంగగడ్డి మొక్కకు పొడుగ్గా పెరిగిన ఒకపుల్ల (పోచ); సుమారు గజం పొడుగుంటుంది; ఇలాటి పుల్లలతో చాపలు నేస్తారు. (రా. 4).

తుంట: 1. పర్యా. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండ ముచ్చులూ కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగుదల ఆగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తలమొండిగా ఉంటుంది. (తె. 26). 2. పర్యా. చూ. కట్టె (1). వెదురుగడ పగలగొట్టేటప్పుడు గడకు కరిపించిన కత్తిమీద దెబ్బలు కొట్టడానికి చిల్లి చేపేటప్పుడు ఉలిమీదపెట్టి కొట్టడానికి వాడే కర్ర; మూరెడు పొడుగు చెయ్యంత లావు ఉంటుంది. (తె. 3); 3. పర్యా. తుక్కు (1), తునక. వెదురుగడగాని బద్దగాని అడ్డంగా నరికితే వచ్చే సుమారు మూరెడుముక్క. (తె. 2).

తుంటబద్ద: పర్యా. చిన్నబద్ద. పొడుగు తక్కువగా ఉండే వెదురుబద్ద. (తె. 15). తుంటుబర్ర: పర్యా. చూ. కురచబరిగె. పొట్టిగాఉన్న ఈతబరిగె; జిట్టిత చెట్టునుంచిగాని పెద్దీతచెట్టు నుంచిగాని తీసింది. (రా. 8).

తుండు: పర్యా. చూ. మొద్దు(3). వెదురుబద్దగాని, పేడుగాని నరికేటప్పుడూ చీల్చేటప్పుడూ కత్తి నేలకు

తగిలి మొక్కపెట్టిన బద్దఅడుగున ఎత్తుపెట్టే మూరెడు పొడుగున్న కొయ్యమొద్దు; మూమూలుగా తుమ్మమొద్దు; కాలిపెక్కంత లావు ఉంటుంది; వెదురుగడ పగలగొట్టడానికి, గడకు కత్తి కరిపించి దానిమీద కొట్టడానికి కూడా చాడతారు. (కో. 1; రా. 1, 2, 4).

తునక: ఉ. తున్న; పర్యా. చూ. తుంట(3). వెదురు గడగాని బద్దగాని అడ్డంగా నరికితే వచ్చే సుమారు మూరెడుముక్క. (తె. 13).

తుర్రెయిపోవు: (క్రి.) (తుర్రె + అయిపోవు) పర్యా. చూ. కల్లిపోవు. రాళ్ళుతగిలి మేదరికత్తికి పదును వైపు ముక్క-విరిగిపోవడం. (కో. 25).

తువ్వపేల. తవుడులా ఉండే మెత్తటి ఇనక నేల. (రా. 4).

తూకు: పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద(1). చేతిబుట్ట, కంత బుట్ట, గద్దెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥వాటికి వంచికట్టిన బద్ద; చేత్తోపట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించడానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (ఆర్పి) మదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (రా. 1).

తూకుదబ్బు: పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద(1). చేతిబుట్ట, కంతబుట్ట, గద్దెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥వాటికి వంచి కట్టినబద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించడానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (ఆర్పి) మదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4. (రా. 3).

తూకుబుట్ట: ఉ. తోకుబుట్ట; పర్యా. చూ. చేతిబుట్ట(1). బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే వెదురుబుట్ట; చేత్తోపట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా ఒకవెదురు బద్ద వంచికడతారు; పైన మూత ఉంటుంది; మూతలు కొన్నిచోట్ల సిద్దిమూదిరిగాను కొన్నిచోట్ల పళ్ళెం మదిరిగానూ ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల ఈ బుట్ట అడుగున గద్దె ఉంటుంది; బటాణీలు, వేరు సెనక్కాయలు మొ॥ అమ్మేవాళ్ళు కూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు; దీనికి కళ్ళు ఉండవు. చూ. చిత్రం 139. (రా. 1-3).

తూంగంప: (< తూము + గంప) పర్యా. చూ. తూమెడుగంప(1). తూమెడు (=రెండు కుండలు; 30 కిలోలు) ధాన్యంపట్టే ఈతగంప. (తె. 9, 14).

తూటు: 1. పర్యా. చూ. కంత(1). జల్లెడఅడుగు అల్లకంలో పేళ్ళమధ్య ఉన్న సన్ననిపడం; జల్లించుకొనేటప్పుడు నూకలు మొ॥ కంతలగుండా కిందికి దిగిపోతాయి. చూ. చిత్రం 30 క. 2. (తె. 21; రా. 2, 7); 2. పర్యా. కన్ను(7).

పసుపుల పిక్కం (పసుపుల మూడికితోడిగే బుట్ట) అల్లకంలో ఏర్పరిచిన కంత; పసుపుల ముక్కులకు గాలి ఆగడానికి వీలుగా ఏర్పాటు చేస్తారు. (రా. 1).

తూటుబుట్ట: పర్యా. చూ. కంతబుట్ట. బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి (గాలి తగలడం కోసం) ఉల్లిగడ్డలు మొ॥ పోసి పెట్టుకోడానికి వాడే ఒకరకం బుట్ట; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా పైన వంచికట్టిన వెదురుబద్ద ఉంటుంది; దీని మూతసిద్ది మదిరిగానూ కొన్ని చోట్ల పళ్ళెం మదిరిగానూ, కొప్పు మదిరిగానూ ఉంటుంది; దీని ఎత్తుభాగం వెలుపలినుంచి చుట్టూ చుద్యభాగంలో కళ్ళు(కుంతలు) వచ్చేటు అల్లతారు; కొన్నిటికి గద్దె ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 69 క. (కో. 3). తూనకంసిబ్బి: పర్యా. చూ. తరాణసిబ్బి(1). వెదురు పేడుతో అల్లిన తక్కువపళ్లెం. (రా. 3).

తూము: ఉ. తూం; 1. గైకపైకు అనురేప ఒకరకం కొడవలికాడకు చివర వంపుదీర్గా ఏర్పడ్డచుట్ట. చూ. చిత్రం 118. 2. (తె. 21); 2. దబ్బినానికి తాడు ఎక్కించేసందు; దీంతోంచి మొగిలితీగలు దూర్చి జల్లెడ అంచుకుడతారు. చూ. చిత్రం 18 చ. 2. (తె. 5); 3. రెండుకుండల ధాన్యం కొలమానం. (తె. 7, 9); 4. పద్దెనిమిది మానికల ధాన్యం కొలమానం. (తె. 11, 14); 5. పర్యా. మడుం(2). ఒక క్వీంటార్ ధాన్యం కొలత; పాత్రలతో కొలుస్తారు. (తె. 21).

తూముకట్టు: ఈతగుమ్మి (చూ.) చుట్టూ బయటివేపు తూమెడువడ్లు పట్టేటంత భాగానికొకటి చొ॥న (గుర్తుకోసం) వేసేకట్టు. (తె. 11).

తూమెడుగంప: 1. పర్యా. తూంగంప. తూమెడు (=రెండుకుండలు; 30 కిలోలు) ధాన్యంపట్టే ఈత గంప. (తె. 14); 2. 32 మానికల ధాన్యం పట్టే పెద్దగంప. (తె. 24).

తూమెడుగుల్ల: 52 కిలోల ధాన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళ గుల్ల. (తె. 25).

తూర్పుగుల్ల: ధాన్యం తూర్పార బట్టడానికి వాడే ఈతగంప. (తె. 16).

తూర్పునాటికులం: పర్యా. చూ. తూర్పుమేదరి. తూర్పుగోదావరి జిల్లా మొదలుకొని అపైన తూర్పు ప్రాంతంలో ఉండే మేదరివాళ్ళు. (రా. 8).

తూర్పుమేదరి: పర్యా. తిక్కడమేదరి(2), తూర్పు నాటికులం. (తూర్పు) గోదావరిజిల్లా మొదలుకొని అపైన తూర్పుప్రాంతంలో ఉండే మేదరివాళ్ళు.

(కో. 15, 18).
 తూలిపావు: (క్రి.) పర్యా. చూ. కల్లిబోవు. రాళ్లుతగిలి
 మేదరిక క్రికి పదును వేపు ముక్క విరిగిపోవడం.
 (కో. 24).
 తెండదండి: బావిమోటకు వాడే లావుపాటి వెదురుగడ
 (కో. 30).
 తెత్తుదుత్తిగ: పేముబెత్తాన్ని నిలుపుగా నాలుగు
 పాయలుగా చీరినప్పుడు వచ్చేత్తిగ. (కో. 19).
 తెత్తుదునేత: పేముకర్పూల అల్లకంలో ఒకరకం తడక
 నేతను పోలి ఉంటుంది; తెత్తుడు తీగతో అల్లుతారు.
 (కో. 19).
 తెంతె: పర్యా. చూ. తలాపు. వెదురుమంచానికి తల
 పెట్టుకోడానికి వీలుగా ఎత్తుగా ఏర్పరిచిన భాగం.
 చూ. చిత్రం 108. 6. (తె. 3).
 తెప్ప(కట్టిన)బొంగు: పర్యా. తెప్పకర్ర. తెప్పలుగా
 కట్టి నీటిమీద రవాణాచేసిన వెదురుగడ; ? నాని
 పోయినందువల్ల పేడు తీయడానికి పనికిరాదు. (కో. 8).
 తెప్పకర్ర: పర్యా. తెప్ప(కట్టిన)బొంగు. తెప్పలుగాకట్టి
 నీటిమీద రవాణాచేసిన వెదురుగడ; ? నానిపోయి
 నందువల్ల పేడు తీయడానికి పనికిరాదు. (కో. 12, 15).
 తెప్పగడ: ఉ. -గెడ; తెప్పకట్టడానికి వాడే వెదురు
 కర్ర; ఎండిపోయిన కర్రలు వాడతారు. (కో. 21).
 తెంపు: పర్యా. చూ. పదును(1). కత్తి, అంబు,
 చురకత్తి, ఉలి మొ॥వాటి వాడి; మెత్తగా తెగేభాగం;
 కొయ్యడానికి నరకడానికి వీలయినది. చూ.
 చిత్రాలు 12 కడ; 16 కవ. (రా. 8).
 తెలగమేదరి: ఉ. తెలుగ-; తెలు-; మేదర్లలో ఒక
 తెగ; (భావ ఏది మాట్లాడినా) మంచిమేదరి; కొన్ని
 చోట్ల వర్ణాంతర వివాహం చేసుకొన్న మేదర్లు.
 (కో. 18; తె. 3, 28).
 తెలుపుపేడు: ఉ. తెలుప్పేడు; పర్యా. చూ. తెల్లిపేడు
 (1). వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా
 ఉండే భాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు; పసరు
 పేడుకూ బెండుపేడుకూ మధ్యభాగంలోది; తెల్లగా
 ఉంటుంది. (కో. 10).
 తెలుపువార: పర్యా. చూ. పసరుకింది కర్ర. వెదురు
 బద్దకు పైన నున్నగా పచ్చగా ఉండే (పసరు)
 భాగం కిందినుంచి తీసినకర్ర; చూ. కర్ర. (కో. 27).
 తెలుబ్బద్దీనె: (< తెలుపు + బద్ద + ఈనె) పర్యా. చూ.
 తెల్లిపేడు (1). వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా
 నున్నగా ఉండే భాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు;
 పసరుపేడుకూ బెండుపేడుకూ మధ్యభాగంలోది;

5

10

15

20

25

30

35

40

తెల్లగా ఉంటుంది. (కో. 27).
 తెల్లకట్టు: పర్యా. చూ. బెండుకట్టు. వెదురుబద్దకు
 పచ్చగా నున్నగా ఉండే (పసరు) భాగానికి కింది
 నుంచిగాని పల్లపుభాగంనుంచిగాని చీరినబద్ద(కట్టు);
 తెల్లగా ఉంటుంది. దీన్ని చేట వెలుపలి అంచు
 చుట్టూపెట్టి బిగిస్తారు. (తె. 22).
 తెల్లకర్ర: 1. పర్యా. చూ. పసరుకింది కర్ర. వెదురు
 బద్దకుపైన నున్నగా పచ్చగాఉండే (పసరు) భాగం
 కిందినుంచి తీసినకర్ర; చూ. కర్ర. (కో. 2); 2.
 తెల్లరంగులో ఉండే మైసూరు పేము. (కో. 12).
 తెల్లకలమందనార: పర్యా. చూ. పచ్చిమట్టనార.
 పచ్చి కలబందమట్ట నుంచి తీసిననార; తెల్లగా
 ఉంటుంది. (రా. 5).
 తెల్లకాసెగడ్డి: తెలుపురంగులో ఉండే కాసెగడ్డి;
 గుట్టలమీదా గట్టమీదా మొలుస్తుంది; ఎండాకాలంలో
 చల్లదనంకోసం దీంతో తడకలుకట్టి గుమ్మాలకూ
 కిటికీలకూ వేలాడ గడతారు; పండిళ్ళమీద పరిచి
 నీళ్ళతో తడుపుతారు. (తె. 10).
 తెల్లపాసిక: వెదురుబద్ద పల్లపుభాగంనుంచి తీసిన
 పాసిక; చూ. పాసిక. (కో. 29).
 తెల్లపుల్పేరుకట్టె: ఉ. -బుల్పేర్ గట్టె; తెల్లరంగులో
 ఉండే పుల్పేరుచువ్వ. (తె. 9).
 తెల్లపేడు: ఉ. -బేడు, -వేడు; 1. పర్యా. అడిపోగు
 (2), కడుపుపేడు, కండపేడు, కండబెండు,
 కుడుందబ్బు, గట్టిదబ్బు, గూబంపేడు, తెలుపుపేడు,
 తెలుబ్బద్దీనె, తెల్లబద్దీనె, తెల్లబెండు, తెల్లబేరె,
 తెల్లయేన, నడితరంపేడు, పసరుకింది అతుకు,
 పసరుకింది పేడు, పసరుకింది బేరె, పసరుకిందీనె,
 పొట్టపేడు (1), పొట్టెఅతుకు, బెండతుకు (2),
 బెండు (3), బెండుపేడు (2), మామూలీనె. వెదురు
 బద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగానికి
 కిందినుంచి తీసినపేడు; పసరుపేడుకూ బెండు
 పేడుకూ మధ్యభాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది.
 (కో. 2, 5, 10, 13, 15-17; తె. 7, 9, 13,
 15, 16, 19, 26, 27, 30, 31; రా. 1, 3); 2.
 పర్యా. చూ. బెండుపేడు (1). వెదురుగడలో
 బోలుగా ఉన్న భాగంనుంచిగాని వెదురుబద్ద పల్లపు
 భాగంనుంచిగాని చీరినపేడు; అంత నున్నగాగాని
 గట్టిగాగాని ఉండదు. (కో. 18; రా. 8, 9, 11);
 3. పచ్చిబొంగునుంచి తీసినపేడు; తెల్లగా
 ఉంటుంది. (కో. 8).
 తెల్లపేడుగూడ: తెల్లపేళ్ళతో అల్లిన నీళ్ళగూడ; చూ.

గూడ. (కో. 10).
 తెల్లపేడుతడక: ఉ. తెల్లపేడుతడక; వెదురుబద్ద
 తెల్లపేడు (బద్ద పసరుకింది భాగం)తో అల్లిన
 తడక. (తె. 8).
 తెల్లపేడు పేడు వెదురుగడకుపైన పచ్చగా నున్నగా
 ఉండే భాగానికి కిందినుంచి తీసిన బడులు.
 (తె. 5).
 తెల్లబద్ద: పర్యా. బెండుకబ్బ(2). మంకం వెదురుబద్ద
 మధ్యభాగంనుంచిగాని పసరుభాగం కిందినుంచిగాని
 తీసినబద్ద. (కో. 21, 28; తె. 29).
 తెల్లబద్దీనె: (< తెల్లబద్ద + తానె) పర్యా. చూ. తెల్ల
 పేడు (1). వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా
 నున్నగా ఉండే భాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు;
 పసరుపేడుకూ బెండుపేడుకూ మధ్యభాగంలోది;
 తెల్లగా ఉంటుంది. (కో. 25).
 తెల్లబారు: (క్రి.) తెలుపెక్కడం. (కో. 21).
 తెల్లబిలుకు: పర్యా. చూ. బెండుకట్టు. వెదురుబద్దకు
 పచ్చగా నున్నగా ఉండే (పసరు) భాగానికి కింది
 నుంచిగాని పల్లపుభాగంనుంచిగాని చీరినబద్ద(కట్టు);
 తెల్లగా ఉంటుంది; దీన్ని చేబ వెలుపలి అంచు
 చుట్టూపెట్టి బిగిస్తారు. (కో. 2).
 తెల్లబెండు: పర్యా. చూ. తెల్లపేడు (1). వెదురుబద్ద
 చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగానికి
 కిందినుంచి తీసినపేడు; పసరుపేడుకూ బెండు
 పేడుకూ మధ్యభాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది.
 (కో. 8).
 తెల్లబెడుసవార్పండితడక: ఉ. -తడక; తెల్ల
 పేడుతో అల్లిన కచ్చడంబండి (సవారుబండి)
 తడక. (తె. 6).
 తెల్లబేరె: పర్యా. చూ. తెల్లపేడు (1). వెదురుబద్ద
 చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగానికి
 కిందినుంచి తీసినపేడు; పసరుపేడుకూ బెండు
 పేడుకూ మధ్యభాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది. (తె. 24)
 తెల్లబొంగు: పచ్చి అరిపోయి తెల్లగా అయిన వెదురు
 గడ. (రా. 1).
 తెల్లబొందుబడు: (క్రి.) పర్యా. చూ. కవురుబొంగు
 (1). వెదురుకర్ర పెరిగేటప్పుడు తగినన్ని నీళ్ళు
 అందక పచ్చడంకోల్పాయి పాలిపోవడం. (రా. 8)
 తెల్లబోజరకర్ర: చుట్టూ తెల్లటినూగు ఏర్పడిన
 వెదురుగడ. (కో. 6).
 తెల్లయేన: పర్యా. చూ. తెల్లపేడు (1). వెదురుబద్ద
 చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగానికి

కిందినుంచి తీసినపేడు; పసరుపేడుకూ బెండు
 పేడుకూ మధ్యభాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది.
 (కో. 22).
 బ్రింగివేయి ఉ. -వడ్డెన; రెండుగం పతో ఉండే
 సన్నటి పట్టిపేను; దీనిని ఉప్పునానె ఉరువూ
 గొస్తారు. (రా. 10).
 బ్రింగినగర్ర: ఉ. రెండుగర్ర: 1. రెండుగర్ర
 పానని సానా వెలుపపే. లో అల్లిన వినగర్ర.
 (రా. 6); 2. తెల్లపేడు (పసరుపేడు లేదువా)తో
 అల్లిన వినగర్ర. (రా. 23)
 బ్రింగి (< తెల్ల + తానె) పర్యా. చూ. పసరుకింది
 కట్ట వెదురుబద్దకు పైన నున్నగా పచ్చగా ఉండే
 (పసరు) భాగం కిందినుంచి తీసినకర్ర; చూ. కర్ర.
 (రా. 4).
 తెల్లుకొను: (క్రి.) బొడిగా చేసుకోవం. (రా. 8).
 తేజు: (< హిం. తేజ) పర్యా. చూ. పడును(1).
 కత్తి, అంబు, చురకత్తి, ఉలి మొ॥వాటి వాడి;
 మెత్తగాతేగే భాగం; కొయ్యలానికి నరకవానికి
 వీలయినది. చూ. చిత్రం 12 క-క, 16 క-న.
 (తె. 4).
 తెక్క: 1. పర్యా. చూ. సోరు. వెదురుగడకుగాని దాని
 కణుపునుంచి పుట్టిన కొమ్మకుగాని వెదురుమొవ్వు
 చుట్టూగాని సన్నటిపొరలా కప్పిఉన్న ఆకు; ఒక
 కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు ఉంటుంది;
 లేతప్పుడు మాత్రమే ఉండి గడముదరగానే ఎండి
 రాలిపోతుంది; చెరుకుగడకూ చొప్పదంటుకూ ఉన్న
 మాదిరిది. (కో. 24); 2. (< సం. త్వక్) కొద్దిరికాయకు పైన పచ్చగా ఉండే చర్మం.
 (కో. 25, 29, 30).
 తెక్కుగంప: పర్యా. చూ. దానాబుట్ట పశువులకుమేత
 (దానా; తడపిన ఉంచపిండి మొ॥) పెట్టడానికి
 వాడే గుల్ల; రెండుపొరలుగా ఉంటుంది; లోపలి
 పొర సన్నటిపేడుతో అల్లుతారు; అంచుకు బద్దలు
 వేసి కడతారు; కొన్నిచోట్ల కింద చతురస్రంగానూ
 నాలుగుమూలలా దొప్పలాగానూ ఉంటుంది; పైన
 గుండ్రంగా ఉంటుంది; ఒకటే పొరన అల్లుతారు.
 చూ. చిత్రం 56. (రా. 8, 9).
 తెడుక్కుచెక్క: ఉ. -పెక్క; పర్యా. చెక్క(5).
 అని పైకి కిందికి మారడానికి చాపనేతమగ్గం కింది
 గుంటలో అమర్చిన చెక్క; వెనకఅచ్చు కిందినుంచి
 వచ్చేతాడు దీనికి కడతారు; ఇలాటివి రెండు
 ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 120 చ. 1. (రా. 6).

తొక్కుదుదబ్బ: పర్యా. ఒత్తుడుకట్టె, ఒత్తుడుకర్ర, ఒత్తుడుపుల్ల, మెదపెట్ట, చాపనేత మగ్గంలో అని కర్రకూ లోమెరుగడకూ మధ్య ఉండే గజం పొడుగు గడ లేదా కర్ర; అనులు మార్చినప్పుడు పోగుల్ని అణచిపట్టడానికి ఉపయోగపడుతుంది. చూ. చిత్రం 120 క. 3. (కో. 3; రా. 2).

తొట్టికర్ర: పర్యా. తొట్టిగడ, తొట్టిబొంగు. బండితొట్టె కోసం పెట్టిన వెదురుగడ; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (కో. 9).

తొట్టిగడ: పర్యా. చూ. తొట్టికర్ర. బండితొట్టె కోసం పెట్టిన వెదురుగడ; ఇలాటివి రెండుంటాయి.

తొట్టిబొంగు; పర్యా. చూ. తొట్టికర్ర. బండితొట్టెకోసం పెట్టిన వెదురుగడ; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (తె. 7).

తొట్టిమీదితడక: పర్యా. చూ. గోరెంమీది తడక. నీళ్ళ(తొట్టి) మీద మూతగా వేసేతడక; తొట్టి ఆకారాన్నిబట్టి దీర్ఘచతురస్రంగానూ, చతురస్రంగానూ, గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. (కో. 2).

తొట్టె: ఉ. తొట్టి; రూ. తొట్టెల(1); పర్యా. చూ. ఉయ్యాల. పసిపిల్లల్ని పడుకోబెట్టి ఊపేది; వెదురు పేళ్ళతోగాని, ఈతచువ్వతోగాని, పేముతోగాని అల్లుతారు; చూ. చిత్రం 44. (కో. 3, 11, 15, 19; తె. 4, 7, 27, 30, 31; రా. 3).

తొట్టెతాడు: బండితొట్టె అల్లడంకోసం దుసేరు తీగలతో పేసినతాడు. (తె. 9).

తొట్టెల: ఉ. తొట్టె; 1. చూ. తొట్టె. (తె. 2, 4-10, 14, 21, 26; రా. 1, 2); 2. గోవురాకారంలో ఉండే వెదురుచువ్వల గుమ్మటం; సుమారు 7 అడుగుల ఎత్తు ఉంటుంది; మామూలుగా దీనికి చుట్టూ పలచటి రంగుకాయితాలు అంటిస్తారు; బారనాల పండుగ మొ॥ సందర్భాల్లోగాని మొక్కు-తీర్చడానికిగాని ఇలాటివి అమ్మవారి గుడిముందు వేలాడగడతారు. (తె. 14).

తొడిమె: ఉ. తొడిమె; 1. పర్యా. చూ. కాడ(1). మేదరికత్తి, చురకత్తి మొ॥ పట్టుకొనే కడ్డిలాంటి భాగం; కొన్నిటికి కాడమాదిరిగా, కొన్నిటికి తొడిమె మాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 16 క. 1. (తె. 13, 18, 19, 22, 32-25); ఉ. తొడిమె; పర్యా. చూ. మడిమె(3). మేదరికత్తి కాడకొన. (తె. 20); 3. పర్యా. మడిమె(4). ఒకరకం అంబు(చూ.) కుండే కాడకొన; మొనదేలకుండా పలకగా ఉంటుంది.

5

10

15

20

25

30

35

40

(తె. 20); 4. పర్యా. కాడ(2), గామ(2), పిడి(4), బుడుము(2). మొనదేలకుండా పలకగా ఉండే అంబు(చూ.) కాడ; సుమారు రెండుతొత్తల పొడుగుగా వేరెడుగాని రెండు వేళ్ళుగాని వెడల్పు ఉంటుంది; ఇలాంటి కాడగల అంబుకుండే పడగ భాగం మొనదేలి ఉంటుంది; చిల్లులు పొడిచేటప్పుడు ఈ కాడ పట్టుకొంటారు. (తె. 13, 18, 21, 22, 23-25), 5. ఈతకును మట్టనుంచి తీసినప్పుడు అకు మొదట పీచులా ఉండే భాగం. చూ. చిత్రం 115. 1. (తె. 19, 21); 6. పేముబెత్తాన్ని చీల్చే కత్తి(పిడి) కొన చూ. చిత్రం 143. 1. (తె. 22).

తొండకూర్పు: ఈతచాప అల్లకంలో రెండువట్టెలను కలిపికుట్టేటప్పుడు అక్కడక్కడ కట్టుపడని విధంగా మార్చినతీరు; పొరపాటునగాని అక్రద్ధవల్లగాని ఇలా జరుగుతుంది. (తె. 22).

తొండనాకుడు. వెదురుగడను తొండ నాకడంవల్ల ఏర్పడగూర్తు. (తె. 28).

తొండంతాడు: బావినుంచి నీళ్ళు తోడడానికి మోట నుంచి తొండంచెవి తాడుకుకట్టే పొడుగాటి తాడు; ఈతనారతోగాని, తాటినారతోగాని పేసింది. (తె. 9).

తొంబవెదురు: ఉ. తొంబెదురు; తొంబ (సోంపేట దగ్గర) అనే కొండప్రాంతం నుంచి తెచ్చిన వెదురు గడ; నాణ్యమైంది. (కో. 31).

తొమ్మిదికడవలగాదె: ఉ. —గాడె; 3 క్వింటాళ్ళ (9 కడవల) ధాన్యంపట్టే ఈతగుమ్మి; చూ. గుమ్మి. (రా. 9).

తొమ్మిదిపూలచాప: ఉ. —సాప; తొమ్మిదిపూల డీజైను వచ్చేటట్లు నేసిన (తుంగ)చాప. (కో. 3).

తొమ్మిదిపూల విననగర్ర: ఉ. —పులిసనకర్ర; మధ్యభాగంలో తొమ్మిదిపూలు పనివరస (= డీజైను)గా వచ్చేటట్లు అల్లిన విననగర్ర. (కో. 3; రా. 4).

తొమ్మిదిమళ్ళగుమ్మి: ఉ. దొమ్మిది—; తొమ్మిది మణుగుల ధాన్యంపట్టే గుమ్మి (గాదె). (తె. 22).

తొమ్మిదిమూరబొంగు: తొమ్మిదిమూరల పొడుగుండే వెదురుగడ. (రా. 3).

తొర్ర: 1. పర్యా. చూ. బోలు(1). వెదురుగడ లోపల ఒక కణుపునుంచి మరొక కణుపువరకు మధ్యలో నిలుపుగాఉండే ఖాళీ; ఇది కొన్నిటికి వెడల్పుగానూ కొన్నిటికి నన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి అసలు ఉండదు. చూ. చిత్రం 4.1; (కో. 4; తె. 13;

రా. 2, 7, 8); 2. పర్యా. చూ. బొక్క (1). చేట తయారీలో అంచు కట్టేటప్పుడు కట్టుముంగు బిగించడంకోసం అంచుదగ్గర అమ్ముతో పొడిచి చేసిన చిల్లి. (తె. 15).

తొరకట్టె: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపుకణుపుకు మధ్య లోపల గుల్లగాఉండే వెదురుగడ; మేదరి పనికి ఉపయోగపడుతుంది. (రా. 4).

తొరకర్ర: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపుకణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగాఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 4).

తొరదబ్బు: మధ్యలో పల్లంగా ఉండే వెదురుబద్ద. (కో. 4).

తొరబొంగు: ఉ. తర్ర—; పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపుకణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగాఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 6; తె. 25, 29; రా. 5, 7, 8).

తొరవెదురు: ఉ. తొరెదురు; పర్యా. చూ. బోలు బొంగు. కణుపుకణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (రా. 2).

తొల: పర్యా. చూ. బోలు (1). వెదురుగడ లోపల ఒక కణుపునుంచి మరొక కణుపుమధ్యలో నిలుపుగా ఉండే ఖాళీ; ఇది కొన్నిటికి వెడల్పుగానూ కొన్ని టికి సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి అసలు ఉండదు. చూ. చిత్రం 4.1; (తె. 1).

తొలబొంగు: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపుకణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగాఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 1).

తొలి: 1. కన్నం; కమ్మకత్తి (చూ.) కాడ దూర్చడానికి వెదురుగడకు చేసిన బెజ్జం. చూ. చిత్రం 4 క. 1. (తె. 13); 2. పర్యా. కన్నం(3). వెదురు మంచం, నిచ్చిన మొువాటి తయారీలో కాళ్ళు అమర్చడానికి వెదురుగడకు ఉలితోచేసిన చిల్లి. (తె. 4, 10, 15-17, 19, 24; రా. 5; 8-10).

తొలికట్టు: పర్యా. చూ. కిందికట్టు. గంప, గుమ్మ, తట్ట మొువాటి అల్లకంలో అడుగు పూర్తిచేసి ఎత్తు భాగం అల్లడానికి నిలుపులు వంచేటప్పుడు వేసేకట్టు. చూ. చిత్రం 47 క. 4. (కో. 24).

తొలిగొట్టు: (క్రి.) పర్యా. బొర్రగొట్టు. నిచ్చిన నిలుపు గడకు మెట్లు దిగొట్టడానికి మెట్లు పట్టేంత మేర (నలుపలకలుగా) చిల్లి(తొలి) చేయడం (తె. 17).

తోక: 1. పర్యా. చూ. కాడ (1). మేదరికత్తి, చుర

5

10

15

20

25

30

35

40

కత్తి, మొు పట్టుకొనే కడ్డీలాంటి భాగం; కొన్నిటికి కాడమాదిరిగానూ, కొన్నిటికి తొడిమెమాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 16 క. 1. (కో. 28); 2. నీళ్ళతోడేగూడ (చూ.)కు అడుగున మొనదేలిన భాగం (రా. 4); 3. కలబంద మట్టిలో మొనదేలిన భాగం. (రా. 5).

తోకకర్ర: ఉ. తోక్కర్ర; మొదలు లావుగానూ చివర వేలంత సన్నగానూ ఉండే వెదురుకర్ర; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 23).

తోకచాప: ఉ. — సాప; భోజనం చేసేటప్పుడు ఎక్కువమంది ఒకవరసలో కూర్చోడానికి వీలుగా మూరెడు వెడల్పుగాను నాలుగుమూరల పొడుగ్గాను అల్లిన తాటిచాప. (కో. 26).

తోకతాడు: 1. మాగాణి దున్నేటప్పుడు ఎద్దు తోక ఊపితే దున్నేవాడి కంట్లో బురద పడకుండా తోకను కాడికి కలిపికట్టిన సన్నటితాడు; ఈతనార మొువాటితో పేసినది. (తె. 9; రా. 5); 2. రైతులు నీళ్ళతోడే పెద్దబొక్కెన అడుగున ఉండే తొండానికి కట్టేతాడు; దీంతో తొండాన్ని బయట ఉండే మొత్తలోకి లాగుతారు. (రా. 5).

తోకబొంగు: పర్యా. చూ. బోరగాల కర్ర. మొదలు లావుగానూ చివర సన్నగానూ ఉండే వెదురుకర్ర; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు. (తె. 24).

తోకముల్లు: పర్యా. కమ్మముల్లు. ఈతచాప అల్లిన తరవాత మిగిలిన అకుకొన ముల్లు. (రె. 18).

తోకమొండికర్ర: పర్యా. చూ. కొండెంగమెట్టు. ఒక రకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ, కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగు దల అగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తలమొండిగా ఉంటుంది. (కో. 27).

తోకవాసం: పర్యా. చూ. కడెబారు. పొడుగ్గానూ సన్నగానూ, గట్టిగానూ ఉండే ఒకరకం వెదురు గడ; ఏటవాలుగా కప్పవేసేఇళ్ళకు సన్నటి వాసాలుగా ఉపయోగిస్తారు; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు. (కో. 10, 12, 15, 16, 18, 26).

తోటిదబ్బు: బండిజల్ల అంచుకు తొడిగిన వెదురుబద్ద. (రా. 4).

తోడ్క: గోగుకట్టె, జనుముకట్టె మొువాటి మీదచుట్టో ఉండే పొర; తొక్క; ఇది ఊరి, చీకి నార అవుతుంది. (తె. 9).

తోపిడిగడ: నీళ్ళలో పడవ తోయడాని ఉపయోగించే

వెదురుగడ; కాలంతలావు, 14 మూరల పొడుగు ఉంటుంది. (కో. 23).

తొపుడుపట్టు: (క్రి.) కలబందమట్టునుంచి నార తీసేటప్పుడు పట్టుకు ఉండే పచ్చటి పదార్థాన్ని తీసేయ్యడానికి ఒకరేకుతో మట్టుమీద వెనక్కి ముందుకూ గీకుతారు. (రా. 2).

తొపుడుపీట: పర్యా. చెక్క(3), పీతిరి పలకమొద్దు గీకడానికి కలబందపట్టు పరిచే పొడుగాటి కొయ్యపీట. (రా. 2).

తొపుడుబట్ట: కలబందనారకు పోగులుగా విడదీయడానికి వాడేబట్ట. (రా. 2).

తోలుబొమ్మలపెట్టు: తోలుబొమ్మల్ని పెట్టుకోడానికి వెదురుపెళ్ళతో అల్లినపెట్టె. (కో. 9).

తోవ: ఉ. తోవ్య; పర్యా. చూ. గలుమ. కోళ్ళ గూడులోకి కోళ్ళను వేయడానికి పెట్టినకంత. చూ. చిత్రం 66 ప. 3. (తె. 22, 26).

త్రిశూలం: మేదరికత్తి మడమ (= కత్తికి వెడల్పుగా ఉండే భాగం) మీద త్రిశూలం ఆకారంలో గీసిన మూడు గీతలు; మేదరివాళ్ళు శైవులు కావడంవల్ల అలా గీస్తారు. (రా. 8).

ద

దగ్గరికనుపుకర్ర: ఉ. - కమ్మ -; పర్యా. చూ. కురచగనెబొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న చాలా తక్కువ ఎడముండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తడక, నిచ్చెన మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 23).

దగ్గరిగనెబొంగు: ఉ. - గైస్తు -; పర్యా. చూ. కురచగనెబొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న చాలా తక్కువ ఎడముండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తడక నిచ్చెన మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 2).

దగ్గరిగనె(ల)బొంగు: పర్యా. చూ. కురచగనెబొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న చాలా తక్కువ ఎడముండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తడక, నిచ్చెన మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది. (తె. 22, 24).

దగ్గరిగుంపుకర్ర: పర్యా. చూ. కురచగనెబొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న చాలా తక్కువ ఎడముండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తడక, నిచ్చెన మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 27, 28).

దగ్గరిగుంపెదురు: పర్యా. చూ. కురచగనెబొంగు.

కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న చాలా తక్కువ ఎడముండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తడక, నిచ్చెన మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 30).

దట్ట: పర్యా. కిందగు(2). కోళ్ళగూడు (జేంపు) కుండే రెండు అడుగుల్లో (కిందఒకటి పైనఒకటి) కిందిది. (తె. 20).

దడి: 1. మరుగుకోసం ఇంటిగుమ్మానికిగాని దొడ్డికి గాని కట్టిన వెదురుబద్ద తడక. (తె. 29);

2. (< దరి) వాగు మొ॥వాటి ఒడ్డు. (రా. 4).

దడితడక: ఉ. - తడ్కె; పర్యా. చూ. మెద్ద. నిలుపు బద్దలు నేలలో పాతడానికి వీలుగాపెట్టి అడ్డం బద్దలతో అల్లినతడక; దీనిచుట్టూ గోడమాదిరిగా మన్నుమెత్తుతారు, అడవిప్రాంతంలో ఇలా చేస్తారు. (చూ. మెద్ద; మాం. వృ. కోశం 4; వాస్తుపదజాలం; పుట 345). (తె. 29).

దడింసిబ్బి: (< హిం. ధడా) ఉ. - బిబ్బి; పర్యా. చూ. తరాజుసిబ్బి(1). వెదురుపేడుతో అల్లిన తక్కెడపళ్ళెం. (రా. 8).

దడెబొంగు: పర్యా. బిలాటిబొంగు. అడవిచివల్లో పెరిగిన వెదురుకర్ర; దీని కణుపులదగ్గర చిన్నచిన్న కొమ్మలు ఎక్కువగా వేస్తాయి; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు. (తె. 22).

దడెలపొంటిబొంగు: గుట్టలవెంబడి (పొంటి) పెరిగే వెదురుగడ. (తె. 25).

దంట: పర్యా. దాలెందట. దాలెం (= వెదురుబద్దనుంచి బద్ద వెడల్పునా పలచగా దీరిన రెండుమూడు భాగాల్లో ఒకటి)ల జత; గుమ్ముల అల్లకానికి నల్పుదరం కోళ్ళగూడుకు అడుగువెయ్యడానికి ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 21).

దంటదాలెం: (< జంట -) ఒకచివర అంటుకొని ఉన్న రెండు పలచటి వెదురుబద్దలు; చూ. దాలెం. (కో. 22).

దంటబోయు: (క్రి.) పర్యా. కూర్పు. ఈతచాప తయారీకి అల్లిన రెండుపెట్టెలనూ కలిపి కూర్చాకుతో కుట్టడం. (తె. 22).

దండ: పర్యా. చూ. బద్ద(4). విననగర్ర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అంచువెంబడి ఆమర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టంతోడిగే బద్దకు చివరగొట్టం జారకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 ట. 2. (తె. 24).

దండగ: ఉ. దండ; జరిమానా; తప్పచేసిన వారికి విధించేది. (తె. 7).

దండి: 1. తక్కువశక్తులు వేలాడదీసిన వెదురుకర్ర. (తె. 10); 2. పర్యా. కాడ(5). ఎరకలికత్తి (కొడవలి) పిడికి వెన్నుకూ మధ్యఉండే కాడ. చూ. చిత్రం 13 క. 2. (కో. 25); 3. తాటిచాప అంచు భాగం. చూ. చిత్రం 125. 1. (కో. 28).

దండిగం: చూ. దిండిగం. (తె. 15).

దండె: 1. పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు(1). లోపల ఏమాత్రం తొలులేకుండా పూర్తిగా కండపట్టి ఉన్న గట్టి వెదురుకర్ర; సుమారు మూడు నాలుగుగుళాలు లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికిరాదు; నిచ్చెన మెట్టు, గుతపకర్ర, గైకపై, మంచంపట్టె మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది. (తె. 24); 2. పర్యా. చూ. అంచు కర్ర. బండిజల్ల మొ॥వాటి అంచులకు తొడిగే వెదురుకర్ర. చూ. చిత్రం 32. 1. (కో. 28, 30); 3. పర్యా. చూ. అంచుబద్ద. (తె. 27); 4. చాటు తడకకోసం చట్రం కట్టడానికివాడే వెదురుబద్ద లేదా సన్నటి వెదురుగడ. చూ. చిత్రం. 36 చ. 2. (తె. 21, 24).

దండెంతాడు: సులకమంచం అల్లకంలో కాళ్ళవైపు అడ్డంగా కట్టినతాడు. (రా. 4, 5).

దండెబద్ద: పర్యా. ప్రేంబద్ద. తడక, కచ్చడం తడక మొ॥ వాటికి ప్రేము అమర్చడానికి వాడేబద్ద; పొడుగుబద్దలు రెండూ అడ్డంబద్దలు రెండూ ఉంటాయి. (తె. 21).

దండెబొంగు: పర్యా. చూ. లోబొంగు. (తుంగ)చాప నేతమగ్గంలో ఒకవరసపోగులఅని లేవడానికి పోగుల నడుమదూర్చిన లావుపాటి వెదురుగడ; గజం పొడుగుంటుంది; తొక్కుడువల్పుకూ దిగ దండుకూ మధ్య ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 120 క. 2. (రా. 10).

దండెం: వరసగా నిలబెట్టే వెదురుగడలు అనుకోడానికి పీలుగా అడ్డంగా అమర్చినగడ; రెండుగడలు నిలు వుగాపాతి వాటి పైచివరలను రెంటిపీ కలుపుతూ మరొకగడ అడ్డంగా కడతారు. (తె. 24).

దండెలెగురు: (క్రి.) పెళ్ళికూతురిని పెళ్ళికొడుకును (చాకలివాడు, మంగలివాడు) ఎత్తుకొని ఎగరడం; పెళ్ళిలో ఒకవేడుక; దండెంచడం. (తె. 21).

దంతె: ఇంటికి కప్పువేయడానికి వాడేవాసం. (కో. 8).

దమ్మకు: (దమ్మ+అకు) పర్యా. చూ. మందంపేడు.

గోరుమందంకన్న ఎక్కువ మందంగానూ కొంచెం వెడల్పుగానూ ఉండే వెదురుపేడు; బండిజల్ల మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (రా. 1).

దప్పు: మందం. (రా. 1).

దబలం: చూ. దబ్బలం. (కో. 19).

దబాయించు: పర్యా. పీకు. చాపనేతలో పలక.

(చూ.)ను దగ్గరికి (నేతగాడు తాను కూర్చున్న వైపుకు) కొట్టడం; చాపనేతలో జమ్ముపుల్లను పోగులమధ్య ఎక్కించిన తరువాత అపుల్ల అంతకు ముందున్న పుల్లల వరసలో అమిరేటట్లు నేతగాడు జింకపలకను తనవైపు కొడతాడు. (రా. 10).

దబ్బ: 1. చూ. బద్ద (1). (కో. 1, 3, 4, 7; తె. 1-4, 7, 12; రా. 1-4); 2. రూ. బద్ద (2);

పర్యా. చూ. చెక్క (1). వెదురుగడ నిలువుగా

సగానికి చీలిస్తే వచ్చే ఒకభాగం. (రా. 3, 4);

3. చూ. బద్ద (4). (తె. 2; రా. 2, 5, 8, 9);

4. చూ. బద్ద). (రా. 3, 4, 8); 5. పర్యా. చూ.

కొమ్ము (2). చేట ముందుభాగంలో రెండుమూతు

లను (కొసలను) కలుపుతూ అడ్డంగావేసిన చిటికెన

వేలెడులావు వెదురుబద్ద; మొదట దీనికే పేళ్ళు

ఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు.

చూ. చిత్రం 29.2; (రా. 1, 3, 6); 6. పర్యా.

నాలికదబ్బ. వెదురుపేళ్ళతో అల్లిన బండిజల్లకు

మూతి (చూ.) వైపున ఎత్తుగా ఉన్నభాగం అంచుకు

తొడిగిన వెదురుబద్ద; సుమారు మూరెడుమీద

జేనెడుపొడుగు ఉంటుంది. (కో. 1); 7. పర్యా.

చూ. అంచుబద్ద. తడక అంచుకు తొడిగిన వెదురు

బద్ద. (కో. 2); 8. రేషంతట్టికి నిలువుగా పెట్టిన

బద్ద. చూ. చిత్రం 81.1 (రా. 6); 9. ఉ. దెబ్బ;

పర్యా. ఒప్ప (2), చెంప (1), పన్ను. ఈతకమ్మ

నిలువుగా రెండుమూడు పాయలుగా చీలిసినభాగం

(తె. 16); 10. పర్యా. ఒప్ప (3), వక్క (3).

తుంగపోవను నిలువుగా మధ్యకు చీలితేవచ్చేభాగం;

బద్ద (రా. 4); 11. పర్యా. చూ. లాకదబ్బ.

(తుంగ)చాప నేపేటప్పుడు మగ్గంపోగుల మధ్య

(తుంగ)పోవను దూర్చేబద్ద; దీనివివర బెజ్జ

ముంటుంది; అందులోకి (తుంగ)పోవ కొనచూర్చి

లాకదబ్బను పోగులమధ్య దోపుతారు. చూ. చిత్రం

121; 120 క. 6. (రా. 4).

దబ్బకర్ర: పర్యా. చూ. పెండెవాక. బుట్ట, తట్ట,

గంప మొ॥వాటి అల్లకం పనిలో కట్టు (బొద్దు)

చట్టడానికి ఉపయోగించే కర్ర. (చూ. కర్ర);

పేడులో నగంవెడల్పా కొంచెం గుండ్రంగానూ
లావుగానూ ఉంటుంది; బద్దకు వల్లంగా ఉండేవాగం
నుంచి చీల్చితీస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 6.
(రా. 8).

దబ్బుగుండు: పర్యా. చూ. గుండు(1). జల్లెడ అంచు
కట్టేటప్పుడు రింగులా గుండ్రంగా వంచకట్టిన
రెండుమూడువేళ్ళ వెడల్పుబద్ద; జల్లెడ తట్టుమీద
దీన్నిబెట్టి తట్టుచివరను దీనిచుట్టూ వంచుతారు;
ఇది జల్లెడఅంచు లోపలిభాగంలో అడుగున
ఉంటుంది; దీనికి బయటినుంచి ఒకబద్ద, ఈరెంటి
మించి ఇంకో మందంబద్ద వేస్తారు. చూ. చిత్రం
30 క. 1. (రా. 2).

దబ్బుజమ్ము: ఉ. దబ్బు—; పర్యా. ఎనిగెజమ్ము.
పొడుగ్గానూ, లావుగానూ (సుమారు వేరెడులావు)
కొంచెం పలకగానూ ఉండే జమ్ము; ఇళ్ళు కప్పు
కొంటారు; చాపనేతకు పనికిరాదు. (రా. 2, 6, 10).

దబ్బునం: ఉ. దబ్బం: చూ. దబ్బురం; ఈతచాప
అంచుకుట్టే లావుపాటి నూది; మామూలు నూది
కన్న లావుగానూ, పొడుగ్గానూ ఉంటుంది. చూ.
చిత్రం 18 చ. (తె. 19, 22).

దబ్బు: చూ. దబ్బలం. (తె. 10)

దబ్బుముల్లెదురు: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు) బొంగు.
వెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది;
సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి స్తంభం లావు
వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి;
లోపల బోలుగా ఉంటుంది; మేదరివనికి ఉపయోగ
పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తోటిగడ), ఇంటి
వాసం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం
పొడకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే
కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గడ్డిపడుతుంది కాబట్టి
దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల
మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు,
గట్లు మొ॥వాటిమీద మొలుస్తుంది. (కో. 31).

దబ్బంపేడు: 1. పర్యా. చూ. మందంపేడు. గోరు
మందంకన్న ఎక్కువ మందంగానూ, కొంచెం
వెడల్పుగానూ ఉండే వెదురుపేడు; ఇండిజల్ల మొ॥
అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (రా. 6). 2. పర్యా. చూ.
అడ్డం. తడక, బండిజల్ల, పిల్లలపొది, ఉయ్యాల,
చెంద్రిక మొ॥వాటి నిలుపులచుట్టూ అడ్డంగా అల్లె
మందంపేడు, లేదా పలచటిబద్ద; మామూలు పేడు
కన్న మందంగానూ, వెడల్పుగానూ ఉంటుంది
(భా. 8).

దబ్బు(ల)ఎరకలి: ఉ. దబ్బులెరకలి, దబ్బులెర్కలి,
దబ్బెర్కలి; వెదురుబద్దతో బుట్టులు మొ॥ అల్లి
జీవించే ఒకతెగ (ఎరకలి) వాళ్ళ (కో. 4; తె. 1,
2; రా. 5).

దబ్బు(ల)తడక: ఉ. —తడిక; చూ. బద్దతడక.
(కో. 2; రా. 2).

దబ్బులం: చూ. దబలం, దబ్బం, దబ్బుడం,
దబ్బుడ్కం, దవలం, దవ్వనం, దోనం; పర్యా.
దవలంమేకు. సుమారుగా జేనెడు పొడుగుండే
లావుపాటి ఇనపనూది; దబ్బనం; తలభాగంలో
చిటికెనవేలంత లావుండి పోనుపోను సన్నగా
మొనడేలుతుంది; కొన్నిటికి తలభాగంలో బొడిపె
లాగా ఉంటుంది; కొన్నిటికి తలభాగం వంపుదిరిగి
ఉంటుంది; చేబ, జల్లెడ మొ॥వాటికి అంచుకుట్టే
టప్పుడు చిల్లులు పొడవడానికి వాడతారు; చూ.
చిత్రం 18 క. (కో. 25, 26-28).

దబ్బులంమడం: పర్యా. చూ. తల(4). దబ్బునానికి
లావుగా ఉన్నవైపు కొననున్న బొడిపె, కొన్నిటికి
బొడిపెలేకుండా వంపుదిరిగి ఉంటుంది. చూ.
చిత్రం 18 క. 2. (కో. 25).

దబ్బులంనూది: ఉ. —చూది; పర్యా. నూది(1). దబ్బు
నానికి మొనడేలిన భాగం. చూ. చిత్రం 18 చ. 1,
(కో. 25, 28).

దబ్బీనె: (< దబ్బ + ఈనె) పర్యా. చూ. లావీనె(1).
మామూలుకర్ర (చూ.) కన్న కొంచెం మందం
గానూ వెడల్పుగానూ ఉండేకర్ర; గంప మొ॥వాటి
అల్లకంపనిలో ఎత్తుగావచ్చే భాగం అల్లడానికి
ఉపయోగపడుతుంది. చూ. చిత్రం 47 క. 2.
(కో. 1).

దబ్బుడం: చూ. దబ్బలం. (తె. 4, 5).

దబ్బుడ్కం: చూ. దబ్బలం. (తె. 28).

దబ్బురం: చూ. దబ్బనం. (రా. 9).

దరవాజుచట్టం: ఉ. దరువాజుట్టం; పంజరంలోకి
కోళ్ళను తోలడానికి పెట్టినగుమ్మం చట్టం. చూ.
చిత్రం 65 గ. 1. (తె. 17);

దర్వాజాతడక: (< హిం. దర్వాజా.) ఉ. దరువాజు
తడికె; పర్యా. గుమ్మంతడక(2), దువారం
తడక(2), వాకిలితడక(2). తడకలతో కట్టిన
ఇంటిముందు భాగానికి తలుపుతోసహా అమర్చిన
పెద్దతడక; చూ. చిత్రం 38 క. (కో. 28).

దలంతడక: పర్యా. చూ. మోటుతడక. మందంగానూ
బద్ద వెడల్పుగానూ ఉన్న పేడుతో (మోటుగా)

అలినతడక; నిలువుకూ అడ్డానికి పేడు వాడతాడు. (కో. 31).

దళసరికర్ర: పర్యా. చూ. గట్టికర్ర(1). సూదిపైటంత ఖాళీమొదలు వేరెడంత ఖాళీవరకు లోపల బోలుగా ఉండే గట్టి వెదురుకర్ర; గుట్టలమీదా, రాళ్ళదగ్గర పెరుగుతుంది; మూడు అంగుళాలవరకు లావుగా ఉంటుంది. (కో. 18).

దళసరిపేడు: ఉ. దల్సురి-; పర్యా. చూ. సుందం పేడు. గోరుమందం కన్న ఎక్కువ మందంగానూ కొంచెం వెడల్పుగానూ ఉండే వెదురుపేడు; బండి జల్ల మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 24).

దవడముల్లు: ఉ. దోడ-; పర్యా. గవడముల్లు, గోవ(6), చెమ్మ-ముల్లు. ఈతమట్ట మొదటిభాగంలో ఉండే ముల్లు; దబ్బనంలా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 10. 1. (తె. 13, 16).

దవలం: చూ. దబ్బలం. (కో. 22, 23).

దవలంమేకు: పర్యా. దబ్బలం. సుమారుగా జేనేడు పొడుగుండే లావుపాటి ఇనుపసూది; దబ్బనం; తల భాగంలో చిటికెనవేలంత లావుండి పోనుపోను సన్నగా మొనడేలుతుంది; కొన్నిటికి తలభాగంలో బొడిపెలాగా ఉంటుంది; కొన్నిటికి తలభాగం పంపు దిరిగి ఉంటుంది; చేట, జల్లెడ మొ॥వాటికి అంచు కట్టటప్పుడు చిల్లులుపొడవడానికి వాడతారు; చూ. చిత్రాలు 18 క. (కో. 21).

దవ్వ: వెదురుగడ దానంతట అది విరిగిపోయే పెళునయిన భాగం. (కో. 30).

దవ్వకర్ర: 1. పర్యా. చూ. లేతబొంగు (1), ఒక సం॥నుంచి రెండు సం॥ల వరకు వయస్సుగల లేత వెదురుగడ; చేట జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పని కొస్తుంది; మొక్క కార్తీకమాసంలో పుట్టి సంక్రాంతి ముందుకోతకు వస్తుంది; మెత్తగా పచ్చిగా నాణ్యంగా ఉండి పేడు సులువుగా చీల్చడానికి వీలవుతుంది; లోపల బోలు తక్కువ; గడ చుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థం ఏర్పడి ఉంటుంది; (ఈ బూడిదనుబట్టి మొక్కవయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్నిగడలు తెలుపు, ఆకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ. ముదురాకుపచ్చ రంగుల్లో ఉంటాయి; గడ మూడు నాలుగంగుళాల మందముంటుంది. (కో. 29); 2. పర్యా. చూ. కవురుబొంగు (1). తగినన్ని నీళ్ళు అందక పచ్చదనం కోల్పోయి పొలిపోయిన వెదురు గడ; తెల్లగాగాని, నల్లగాగాని అవుతుంది; సరయిన దిగి ఉండక పెళుపెక్కి పేడు తీసివేస్తున్నది ఎక్కడి

కక్క-ప పింగిపోతుంది; జేరే తడకలకు మాత్రం పనికొస్తుంది. (కో. 27).

దవ్వనం గొడుగు. ఉ. దోవనం ; పర్యా. చూ. తల (4). దబ్బనానికి లావుగా ఉన్నవైపు కొసనున్న బొడిపె; కొన్నిటికి బొడిపె లేకుండా వంపుదిరిగి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 18 క. 2. (కో. 30).

దవ్వనం: ఉ. దోవనం; చూ. దబ్బనం. (కో. 29, 30). దస్తగిరయ్య: మేదరివాళ్ళ కొలిచే ఒకగురువు; ఈయన్ని కొలడం ఇటీవల మొదలయింది. (రా. 9).

దాగర: ఉ. దాగెర; 1. చూ. దాగరి, దేగర; అన్నం ఆపబోసుకోడానికి (?) వడ్లు దంపుకోడానికి వాడేది; బెత్తెడునుంచి మూడు బెత్తెలవరకు ఎత్తు సుమారు గజంపొడుగు మూరెడు వెడల్పూ ఉంటుంది; దీర్ఘ చతురస్రాకారంలో ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 48. (కో. 28, 31), 2. పర్యా. చూ. మూత(5).

సారెపెట్టె, బట్టలపెట్టెలను మూసేకప్పు; దీర్ఘ చతురస్రాకారం పళ్ళెం మాదిరిగా ఉంటుంది; కొన్నిటి అంచులకు బద్దతో కట్టువేస్తారు. చూ. చిత్రం 41. 1. (కో. 2); 3. చూ. దేగర(1).

పర్యా. చూ. సెంగేరి. దుకాణం ముందు కూర గాయలు, పళ్ళు, బియ్యం మొ॥ సరుకులు పోసి పెట్టుకోడానికి వెదురుపేళ్ళతో గాని ఈతపేళ్ళతో గాని అల్లినపళ్ళెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 67. (కో. 18; రా. 1, 5); 4. చూ. దేగర(2); పెళ్ళిలో సారెసామానుగానీ, వదిలియ్యం గానీ, కుడకలు (కొబ్బరి కురిడీలు)గానీ పెట్టి తీసుకు వెళ్ళే పెట్టె; చేట మాదిరిగా పేడుతో అల్లుతారు; అంచుకు బద్దలువేసి కట్టుకట్టడం ఉండదు. (తె. 25).

దానాగంప: ఉ. దాన-; పర్యా. చూ. దానాబుట్ట, పకువులకు మేత (దాణా; తడిపిన మొ॥) పెట్టడానికి వాడేగుల్ల; రెండు పొరలుగా ఉంటుంది; లోపలిపొర సన్నటి పేడుతో అల్లుతారు (పకువుల నాలికలకు గుచ్చుకుపోకుండా); వెలుపలిపొర మందం పేడుతో అల్లుతారు; అంచుకు బద్దలువేసి కడతారు; కొన్ని చోట్ల కింద చతురస్రంగానూ నాలుగుమూలలా దొప్పలాగానూ ఉంటుంది; పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది; ఒకచే పొరన అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 58. (తె. 14; రా. 9).

దానాగుల్ల: (< హిం. దానా-) పర్యా. చూ. దానాబుట్ట పకువులకు మేత (దాణా; తడిపిన ఉల్లవపిండి మొ॥) పెట్టడానికి వాడేగుల్ల; రెండు పొరలుగా ఉంటుంది

దానాగుల్ల: (< హిం. దానా-) పర్యా. చూ. దానాబుట్ట పకువులకు మేత (దాణా; తడిపిన ఉల్లవపిండి మొ॥) పెట్టడానికి వాడేగుల్ల; రెండు పొరలుగా ఉంటుంది

దానాగుల్ల: (< హిం. దానా-) పర్యా. చూ. దానాబుట్ట పకువులకు మేత (దాణా; తడిపిన ఉల్లవపిండి మొ॥) పెట్టడానికి వాడేగుల్ల; రెండు పొరలుగా ఉంటుంది

దానాగుల్ల: (< హిం. దానా-) పర్యా. చూ. దానాబుట్ట పకువులకు మేత (దాణా; తడిపిన ఉల్లవపిండి మొ॥) పెట్టడానికి వాడేగుల్ల; రెండు పొరలుగా ఉంటుంది

లోపలిపొర సన్నటిపేడుతో అల్లుతారు (పకువుల నాలుకలకు గుచ్చకుపోకుండా); వెలుపలిపొర మందం పేడుతో అల్లుతారు; అంచుకు బద్దలువేసి కడతారు; కొన్నిచోట్ల కింద చతురస్రంగానూ నాలుగుమూలలా డొప్పలాగానూ ఉంటుంది; పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది; ఒకచేపొరన అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 56. (తె. 11, 20).

దానాబుట్ట: (< హిం. దాన) పర్యా. చూ. దానాబుట్ట. పకువులకు మేత (దాణా; తడిపిన ఉలవపిండి మొ॥) పెట్టడానికి వాడేగుల్ల; రెండుపొరలుగా ఉంటుంది; లోపలిపొర సన్నటిపేడుతో అల్లుతారు (పకువుల నాలుకలకు గుచ్చకుపోకుండా) వెలుపలిపొర మందం పేడుతో అల్లుతారు, అంచుకు బద్దలువేసి కడతారు; కొన్నిచోట్ల కింద చతురస్రంగానూ నాలుగుమూలలా డొప్పలాగానూ ఉంటుంది; పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది; ఒకచేపొరన అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 56. (తె. 14).

దానాబుట్ట: ఉ. దాన—; పర్యా. కుడితిగుల్ల, దాల, తొక్కుగంప, దానాగంప, దానాగుల్ల, దానాబుట్ట. పకువులకు మేత (దాణా, తడిపిన ఉలవపిండి మొ॥) పెట్టడానికి వాడేగుల్ల; రెండుపొరలుగా ఉంటుంది; లోపలిపొర సన్నటి పేడుతో అల్లుతారు (పకువుల నాలుకలకు గుచ్చకుపోకుండా); వెలుపలిపొర మందంపేడుతో అల్లుతారు; అంచుకు బద్దలువేసి కడతారు; కొన్నిచోట్ల కింద చతురస్రంగానూ నాలుగుమూలలా డొప్పలాగానూ ఉంటుంది; పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది; ఒకచేపొరన అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 56. (కో. 10, 12, 16; తె. 9).

దాపు: (క్రి.) చూ. దాయు; పర్యా. చూ. పన్ను(2). తడక అల్లడానికి (దీర్ఘచతురస్రపు చట్టం అమర్చి గానీ, అమర్చకుండా గానీ) నిలుపులు వరసగాపేర్చి మొదటిభాగంలో నిలుపుల కడ్డంగా పేడు ఇమిడ్చి అల్లకానికి సిద్ధం చేయడం. (కో. 14, 18; తె. 24, 25, 28).

దాపుడుబెట్టు: (క్రి.) పర్యా. చూ. పన్ను(2). తడక అల్లడానికి (దీర్ఘచతురస్రపు చట్టం అమర్చి గానీ, అమర్చకుండాగానీ) నిలుపులు వరసగాపేర్చి మొదటిభాగంలో నిలుపుల కడ్డంగా పేడు ఇమిడ్చి అల్లకానికి సిద్ధంచేయడం. (కో. 10).

దాపుబెట్టు: (క్రి.) పర్యా. చూ. పన్ను(2). తడక అల్లడానికి (దీర్ఘచతురస్రపు చట్టం అమర్చిగానీ, అమర్చకుండాగానీ) నిలుపులు వరసగాపేర్చి

మొదటిభాగంలో నిలుపుల కడ్డంగా పేడు ఇమిడ్చి అల్లకానికి సిద్ధంచేయడం. (కో. 17).

దామ: 1. పర్యా. చూ. కాడ (1). మేదరికత్తి, చురకత్తి, మొ॥ పట్టుకొనే కడ్డిలాంటి భాగం; కొన్నిటికి కాడమాదిరిగానూ, కొన్నిటికి తొడిమెమాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 16 క. 1. (తె. 10, 17, 20). 2. పర్యా. చూ. తొడిమె (4). మొనదేలకుండా పలకగా ఉండే అంబు (చూ.) కాడ, సుమారు రెండుబెత్తెల పొడుగూ వేలెడుగాని రెండువేళ్ళుగాని వెడల్పు ఉంటుంది; ఇలాంటి కాడగల అంబుకుండే పూగ భాగం మొనదేలి ఉంటుంది; చిల్లులు పొడిచేటప్పుడు ఈకాడ పట్టుకొంటారు. (తె. 17, 19, 20); 3. పర్యా. చూ. కూలు(2). ఒకరకం అంబు (చూ.)కు మొనదేలి ఉండేకాడ; సుమారు రెండుబెత్తెల పొడుగూ చివ్వికెనవేడు లావుఉండి గుండ్రంగా ఉంటుంది; చేటలు మొ॥వాటికి కట్టుకట్టెటప్పుడు దీంతో చిల్లులు పొడుస్తారు. చూ. చిత్రం 15 క. 1. (తె. 10); 4. పర్యా. చూ. కొండి. మేదరికత్తి, చురకత్తి మొ॥వాటి పిడిలోనుంచి బయటికి పొడుచుకువచ్చిన కాడకొన; కిందికి వంగిఉంటుంది. చూ. చిత్రం 16 చ. 1. (తె. 17); 5. కొడవలికాడ. (తె. 21).

దామరపదం: విననగర. ఉ. — ఇన్నగర; పర్యా. చూ. పద్మాల విననగర. తామరపువ్వు (పద్మం) వంటి డిజైనను వచ్చేటట్లు అల్లిన (వెదురుపేళ్ళ) విననగర. (రా. 9).

దామెరపాదం: ? మూడేసి సన్నటిపేళ్ళతో అల్లే తీరు; చూ. మూటాల' (రా. 9).

దామెరబుట్ట: ఉ. — బుట్టి; అన్నం తీసుకువెళ్ళే ఒక రకం ఈతాకుబుట్ట. (తె. 9).

దాయు; (క్రి.) చూ. దాపు. (కో. 13, 15).

దారం: పర్యా. చూ. పోగు (9). (తుంగ) చాపలు నేసే మగ్గునికి గజం వెడల్పున బెత్తెడు ఎడాని కొకటి చొ॥న వరసగా ఎగదండు (నేతగాడు కూర్చునే వైపుండే బొంగు)నుంచి దిగదండు (=మగ్గం చివరిబొంగు)కు కట్టిన పురిపెట్టిన నార పోచ లేదా ప్లాస్టిక్ దారం; వీటిమధ్యన (తుంగ) పోచను పెట్టుకొంటూ అని మార్పుకొంటూ చాప నేస్తారు. చూ. చిత్రం 120 క. 8. (కా. 21).

దారి: పర్యా. గల్మ (4), కంత (8), దిడ్డి (9). ఈత బద్దలతో అల్లే కోళ్ళగూడులోకి కోళ్ళను నేయడానికి

పెట్టినద్యారం. (తె. 20).
 దారు: ఉ. దార; రూ. జారు, దోర, దోరు; పర్యా. చూ. పదును (1). కత్తి, అంబు, చురకత్తి, ఉలి మొ॥వాటి వాడి; మెత్తగా తెగేభాగం; కొయ్యడానికి సరకడానికి వీలయినది. చూ. చిత్రాలు 12 క. ద; 16 క. ప. (కో. 23, 24, 27, 28, 30; తె. 16)
 దారుపోవు: (క్రి.) పర్యా. చూ. బండవు. కత్తి మొ॥ వాటికి పదునుపోవడం. (కో. 28).
 దాల: 16 మానికల (= 128 కిలోల) ధాన్యంపట్టే పెద్ద వెదురుపేళ్ళ గంప. (తె. 21).
 దాలకర్ర: దాం (చూ.)కు పెట్టేకర్ర; మామూలు కర్రకన్న వెడల్పుగా ఉంటుంది. (తె. 21).
 దాలెంకర్ర: పర్యా. చూ. పసరుగర్ర. వెదురుగడకు పైన పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగమున్న బద్ద చీల్చగా వచ్చినకర్ర (చూ.); గంప మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగు చుట్టడానికి గంప ఎత్తుభాగంలో బెండుకర్ర వరస తరవాత అందంకోసం పట్టిలాగా కొన్ని వరసలు వేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 53.1; (తె. 17).
 దాలెందంట: పర్యా. దంట. దాలెం (వెదురుబద్ద నుంచి బద్ద వెడల్పుగా పలవగా చీరిన రెండు మూడు భాగాల్లో ఒకటి)ల జత; గుమ్మల అల్లకానికి నల్పదరం కోళ్ళగుడుకు అడుగు వెయ్యడానికి ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 22).
 దాలెం: 1. పర్యా. పలుకు (3). సుద్దిబద్ద (చూ.)ను నిలుపుగా రెండుమూడు చీలికలుగా చీల్చగా వచ్చినది; బద్దంత వెడల్పు (రెండుమూడు వేళ్ళపాటి) ఉంటుంది; గాదె, మానగంప మొ॥వాటి అల్లకానికి పనికొస్తుంది. (కో. 15, 19, 22, 23, 25-28, 31; తె. 22). 2. పర్యా. చూ. నిలుపు(1). తడక, పిల్లలపొది, కొడమ, మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపుగావచ్చే బద్ద లేదా పేడు; మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు; కొన్నిచోట్ల మందంలోనూ వెడల్పులోనూ లేదా యంటాయి. (రా. 2); 3. పర్యా. చూ. వెన్ను(1). వెదురుగడ చుట్టూ నున్నగాఉన్న భాగం; గడ పచ్చిగా ఉన్నప్పుడు ఆకుపచ్చగానూ ఎండిన తరవాత పసుపుచ్చగానూ, తెల్లగానూ ఉంటుంది. (తె. 17); 4. పర్యా. చూ. సీర్య. నిలుపుగా సగానికి చీల్చిన గోవ (చూ.)లో ఒకభాగం; దీన్ని బదారుకర్ర (చూ.)లుగా చీల్చవచ్చు (కో. 30); 5. పర్యా. చూ. సరుము (1). చేతి అల్లకానికి

కొలతప్రకారం (మూడుమూళ్ళు జేసేడు) నరికి నున్నగాగీకిన సుద్దిబద్ద. (తె. 22); 6. పర్యా. చూ. పలుకు (1). రెండుమూడు వేళ్ళ మందంగల వెదురుబద్ద; చూ. పేడు. (తె. 20, 21).
 దాలెంపేడు: పర్యా. చూ. పసరుపేడు; వెదురుబద్ద చీరినప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే పైభాగంతో కూడిఉన్న పేడు. (తె. 17).
 దిక్కుచి: దిక్కులు తెంపే కంపాస్ (దిక్కుచి) మాదిరిగా వెదురుపేళ్ళతో అలినది; అలంకారానికి ఇళ్ళలో పెట్టుకొంటారు. (కో. 27).
 దిగగొట్టు: (క్రి) ఉ దిగ్గొట్టు; 1. పర్యా. కుడేయు, దిగివేయు(1). గంప మొ॥వాటి అల్లకం పూర్తయిన తరవాత చుట్టినకర్ర (= తీగలా సన్నటిది)కూ కర్రకూ మధ్య నందులు లేకుండా అల్లకం చిక్కబడడానికి అంచుదగ్గర అల్లినభాగం కిందికి దిగేటట్లు అంబు (చూ.) మడిమెతో కొట్టడం (కో. 4; తె. 21); 2. గోదినీ (చూ.) అల్లెటప్పడు దిగువుగా ఉండటం కోసం కర్రతో కొట్టడం. (కో. 20).
 దిగదండు: పర్యా. ఎగువతండు, నూలుమాను, మిందండు; ముందరబొంగు. చాపనేతమగ్గం చివర అమర్చిన వెదురుగడ; నిలుపుపోగులను ఎగదండు (= నేతగాడు కూర్చునేవైపు ఉండేది) నుంచి చాపి దీనికి కడతారు. నేతపనివాడికి ఎదురుగా ఉంటుంది; పోగుల్ని లాగి ఉంచుతుంది. చూ. చిత్రం 120. (కో. 3).
 దిగవేయు: ఉ. దిగేయు; 1. పర్యా. చూ. దిగగొట్టు(1). గంప మొ॥వాటి అల్లకం పూర్తయిన తరవాత చుట్టినకర్ర (= తీగలా సన్నటిది)కూ కర్రకూ మధ్య నందులు లేకుండా అల్లకం చిక్కబడడానికి అంచుదగ్గర అల్లినభాగం కిందికి దిగేటట్లు అంబు(చూ.) మడిమెతో కొట్టడం. (తె. 17, 25); 2. పర్యా. చూ. మలుచు(2). అల్లకం పూర్తయిన తరవాత (గంప మొ॥వాటికి) మిగిలిన నిలుపులను లోపలివైపు వంచి అంచులోపలికి దోపడం. (కో. 25).
 దిగువతండు: పర్యా. చూ. ఎగదండు. చాపనేతం మగ్గం మొదటిభాగంలో (నేతపనివాడు కూర్చునే వైపు) అమర్చిన లావాటి పలక; పోగులను లాగిపట్టి ఉంచుతుంది; చాపనేస్తూ దీనికి మట్టు కుంటూ పోతారు; లావుగా దీర్ఘచతురస్రాకారంలో ఉంటుంది; కొన్నిటికి (సుమారు 30) రంధ్రాలుంటాయి; ఈ రంధ్రాలగుండా పోగులను దూర్చి

దిగదండుకు కడతారు; రంధ్రాలుండని పలకకు దారం కొలుకులుగాని పొడుగాటి ఇనపచువ్వగాని తొడుగుతారు. చూ. చిత్రం 120 చ. 3. (రా. 4).
దిట్టం: గట్టితనం; చేట మొ॥వాటికి గట్టితనానికి కట్టు బిగిస్తారు. (కో. 3).

దిట్టి: 1. పర్యా చూ. తొక్క(2). గొర్రెపిల్లల గూడులోకి పిల్లల్ని వేయడానికి ఉంచిననందు; అల్లెటప్పడు ఒక గొర్రెపిల్ల వట్టేంత నందు వదులుతారు. చూ. చిత్రం 77. 4. (తె. 24); 2. ఎరువుపొణక (బండిజల్ల)కు వెనకభాగంలో అల్లకుండా వదిలేసిన భాగం (తె. 23); 3. పర్యా. చూ. దారి. ఈతబద్దంతో అల్లె కోళ్ళగూడులోకి కోళ్ళను వేయడానికి పెట్టిన ద్వారం. (తె. 16).

దిండిగం: ఉ. దిండిగం; రూ. దండిగం; పర్యా. బంగిపెత్తె. సారెపెత్తెగా పనికొచ్చే గుండ్రటిపెత్తె; దీనిమూత కొప్పు మాదిరిగా ఉంటుంది; దీన్ని రెండు పొరలుగా అల్లుతారు; లోపలిపొర వెదురు పేడుతోనూ బయటిపొర కర్రతోనూ అల్లుతారు; వైశ్యులూ కరణాలూ మొ॥ వాళ్ళు వాడతారు; చూ. చిత్రం 43. (9, 10, 14, 26).

దిండు: ఈతచువ్వల (బరిగెల) మొదళ్ళు కొన్ని, కొనలుకొన్ని ఒకవైపు వచ్చేటట్లు పేర్చిన కట్టల కుప్ప; రెండువైపులా ఇలావస్తాయి. (తె. 7).

దిన్నె: గుట్టలప్రదేశం. (రా. 7).

దిప్ప: కొబ్బరికాయ పైభాగాన్ని మూసి ఉండే ముదిక; అచ్చిప్పంత ఉంటుంది. చూ. చిత్రం. 128. 2. (కో. 25).

దిబ్బ: పర్యా. చూ. మండే(1). వెదురుగడలపోగు; మామూలుగా అడ్డదిడ్డంగా వేసినవి; కొన్నిచోట్ల వరసగా పేర్చినవి; అడవిలోగాని ప్రభుత్వంవారి వెదురుడిపోలోగాని అడితీల్లోగాని వేస్తారు; పరిమాణంతోగాని సంఖ్యతోగాని నిమిత్తం లేదు. (కో. 1).

దీమ్మ: పర్యా. గుంజ(1). పందిరి, కొట్టం కళ్యాణ మంటపం మొ॥వాటి నిర్మాణంలో నేలలోపాతిన లావుపాటి వెదురుగడ. చూ. చిత్రం 102. 1. (తె. 1).

దీమ్మిసగుతప: ఉ. —గుత్ప; మిద్దెలమీద చవుడు పోసి చదునుచేసే కొయ్యదిమ్మకు బిగించిన వెదురు గడ. (తె. 1).

దీమి: పర్యా. చూ. ఖానా(1). వెదురుగడలు నిలవచేయడానికి చేసిన కట్టుబడి; రెండుగజాల ఎడంలో రెండు గడలు (లేదా నరుగుడుకర్రలు) పాతి వాటికి

ఎదురుగా గజంఎడంలో మరో రెండుగడలు (లేదా నరుగుడు కర్రలు) పాతి ఆ నాలిగింటి పైచివర్లను కలుపుతూ అడ్డంగా మూడుగడలు (లేదా నరుగుడు కర్రలు) కట్టి ఒకవేపు ఖాళీ ఉంచుతారు; ఖాళీ ఉన్న వేపునుంచి గడలుమార్చి నిలబెడతారు, ఖాళీవేపును గొలుసుతోగాని గడతోగాని మూసి తాళం గూడా వేసుకోవచ్చును (తె. 21).

దుకాణం: పర్యా. చూ. అడితి(1). వెదురుగడల అమ్మకం జరిగే చోటు; అడవినుంచి తెచ్చి ఇక్కడ అమ్ముతారు. (తె. 17).

దుక్క: 1. పర్యా. చూ. మొద్దు(3). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని నరికేటప్పుడూ చీరేటప్పుడూ కత్తినేలకు తగిలి మొక్క పోకుండా బద్ద అడుగున ఎత్తుపెట్టే మూరెడుపొడుగున్న కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా తుమ్మమొద్దు; కాలిపిక్కంత లావు ఉంటుంది; వెదురుగడ పగలగొట్టడానికి గడకు కత్తి కరిపించి దాని మీద కొట్టడానికి కూడా వాడతారు. (కో. 19, 23, 26-28, 31); 2. కొబ్బరిదొక్కలు నలగొట్టే రుబ్బురాయి (ప్రాతం) లాంటి కొయ్య; దీన్ని పట్టుకోడానికి పిడి ఉంటుంది. (కో. 28).

దుక్కిమోకు: ఎలగటినాగలి పణతనుంచి వ్రానెను కలిపికట్టే లావాటితాడు; గోగునారతోగాని జనపనార తోగాని సేంతారు. (తె. 9).

దుగిరందబ్బ: పర్యా. చూ. గంటిదబ్బ(1). గంటి గనుపుగుర్తు (=వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేస్తే మిగిలే కొమ్మగుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండు వస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అడవిప్రాంతం వాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (రా. 2).

దుగ్గు: 1. పర్యా. చూ. పీచు(1). వెదురుబద్ద, పేడు చీల్చేటప్పుడూ బద్ద, పేడు, కర్ర మొ॥ గీకేటప్పుడూ వచ్చే సన్నటి దారాల్లాంటి పోచలు; వీటిని మరగ బెట్టి ఆవిరిపడితే జలుబు తగుతుందట; మెత్తగా ఉండే పీచును కోళ్ళను పొదగెయ్యడానికి ఉపయోగిస్తారు. (తె. 17); 2. పర్యా. చూ. తుక్కు. వెదురుబద్దలూ పేడూ చీల్చేటప్పుడువచ్చే పుల్లల్లాంటి చిన్నచిన్న ముక్కలు; పొయ్యిలోకి పని కొస్తాయి. (కో. 3).

దుంగ: పర్యా. చూ. మొద్దు(3). వెదురుబద్దగాని పేడు గాని నరికేటప్పుడూ చీరేటప్పుడూ కత్తినేలకుతగిలి మొక్క పోకుండా బద్దఅడుగున ఎత్తుపెట్టే మూరెడు పొడుగున్న కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా తుమ్మ

మొద్దు; కాలిపిక్కంత లావు ఉంటుంది, వెదురుగడ పగలగొట్టడానికి, గడకు కత్తి కరిపించి దానిమీద కొట్టడానికి కూడా వాడతారు. (కో. 12, 17, 18).
 దుబ్బు: పర్యా. చూ. వెదురుగడ్డ. వెదురుగడకు భూమి లోపల వేళ్ళతోసహా ఉన్న దుంప; వెదురుగింజ భూమిలో పడినతరవాత దుంప ఏర్పడుతుంది; ఇది కొంచెం గుండ్రంగానూ, లావుగానూ ఉంటుంది; దీంట్లోంచే వెదురుమొక్క మొలుస్తుంది; దీనినుంచి ఒక తల్లివేరూ కొన్ని పిల్లవేళ్ళూ భూమిలోకి పారతాయి. (కో. 30).
 దుబ్బుకర్ర: పర్యా. చూ. పెండెవార. బుట్ట, తట్ట, గంప మొ॥వాటి అల్లకంపనిలో కట్టు (బొద్దు)చుట్ట డానికి ఉపయోగించే కర్ర (చూ. కర్ర); పేడులో నగం పెడల్పా కొంచెం గుండ్రంగానూ లావుగానూ ఉంటుంది; బద్దకు పల్లంగా ఉండే భాగంనుంచి చీల్చి తీస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 6. (రా. 9).
 దుబ్బుబొంగు: పర్యా. చూ. నిలుపుబొంగు (2). నిచ్చెన తయారీలో నిలుపుకు వాడే వెదురుగడ; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (రా. 10).
 దుబ్బు: 1. పర్యా. చూ. వెదురుగడ్డ. వెదురుగడకు భూమిలోపల వేళ్ళతోసహా ఉన్న దుంప; వెదురు గింజ భూమిలో పడినతరవాత దుంప ఏర్పడుతుంది; ఇది కొంచెం గుండ్రంగానూ, లావుగానూ ఉంటుంది; దీంట్లోంచే వెదురుమొక్క మొలుస్తుంది; దీనినుంచి ఒక తల్లివేరూ కొన్ని పిల్లవేళ్ళూ భూమిలోకి పారతాయి. (కో. 31). 2. తుంగగడ్డి మొక్క. (కో. 30).
 దుంప: 1. పర్యా. చూ. వెదురుగడ్డ. వెదురుగడకు భూమిలోపల వేళ్ళతోసహా ఉన్న దుంప; వెదురు గింజ భూమిలోపడిన తరవాత దుంప ఏర్పడుతుంది; ఇది కొంచెం గుండ్రంగానూ, లావుగానూ ఉంటుంది; దీంట్లోంచే వెదురుమొక్క మొలుస్తుంది; దీనినుంచి ఒక తల్లివేరూ కొన్ని పిల్లవేళ్ళూ భూమి లోకి పారతాయి. (కో. 27). 2. పర్యా. చూ. మొద్దు (3). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని నరికేటప్పుడూ చీరేటప్పుడూ కత్తి నేలకుతగిలి మొక్క పోకుండా బద్ద అడుగున ఎత్తుపైపై మూరెడు పొడుగున్న కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా తుమ్మమొద్దు; కాలిపిక్కంత లావు ఉంటుంది; వెదురుగడ పగల గొట్టడానికి, గడకు కత్తి కరిపించి దానిమీద కొట్టడానికికూడా వాడతారు. (కో. 2, 3, 8-8; తె. 31).
 దుంపకర్ర: పెరగని వెదురుగడ; మొక్క లేతగా

ఉన్నప్పుడు చిగురు విరిచేయడంవల్ల కణుపులు దగ్గర దగ్గరగా పుట్టి పెరుగుదల అగిపోతుంది; దీన్ని వేళ్ళ దగ్గరినుంచి పీకి సాపుచేసి కర్రగా వాడతారు. (కో. 28).
 5 దుయ్యు: (క్రి.) విశదీయ్యడం; కొబ్బరిపీచులో చిక్కులు పోవడానికి ఏపోచ కాపోచ విడదీస్తారు. (కో. 5).
 10 దులిపేయు: (క్రి.) (< దులిపివేయు) విడిలించడం; కొబ్బరిపీచులో ఉన్న పొట్టు రాలిపోవడానికి చేత్తో దులుపుతారు. (కో. 29).
 దువారం తడక: (< సు. ద్వారం) 1. పర్యా. చూ. వాకిలితడక (1). గుమ్మానికి అడ్డంగా తలుపు మాదిరిగాపెట్టే వెదురుతడక; మామూలుగా పూరిళ్ళకూ గుడిసెకూ పెడతారు. (కో. 31). 2. పర్యా. చూ. దర్వాజాతడక. తడకలతో కట్టిన ఇంటిముందు భాగానికి తలుపుతోసహా అమర్చిన పెద్దతాకి; చూ. చిత్రం 38 క. (కో. 25).
 దువ్వెనవిసనగర్ర: మధ్యలో దువ్వెనలాంటి డిత్తెను వచ్చేబుట్టు అల్లిన విసనగర్ర. (తె. 18).
 2 దుసేరుతీగ ఉ దుశ్చీగ, దుశ్చీగ, దుసెర్తీగ; పర్యా. సిబ్బితీగ. నేలమీద పాకే ఒకరకం తీగ; ఆకు పచ్చగా దబ్బుమంత లావు ఉంటుంది; సిబ్బి; పకువుల మూతిబుట్టు మొ॥ అల్లడానికి తాళ్ళు పేనడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 9, 11, 14, 20).
 25 దుస్సిడుచు: (క్రి.) ఉ. దుస్సిడును; జారిపోవడం. (రా. 1).
 దూగోచిగుంజు: (క్రి.) పర్యా. చూ. గీతబుట్టు. వెదురు పేడు నున్నగా గీతడ; బొద్దుభాగంవైపు పసరు భాగ. వైపు. రెండవైపులా గీకుతారు; పసరుభాగం వైపు గీతడంవల్ల అల్లెబుట్టు జారికుండా పొందికగా ఉంటుంది; మొద్దుకూ లేదా వలకెకూ కత్తి పదునుకూ మధ్య పేడుపట్టి లాగుతూ గీకుతారు. (తె. 6)
 35 దూడబుట్టా ఉ. బుట్టి; పర్యా. లేగబుట్ట. లేగ దూడలు మట్టి నాకకుండా వాటి మూతికిఁజ్జే చిన్న వెదురువేళ్ళ బుట్ట; గాలి ఆడిడానికి వీలుగా వేళ్ళ మధ్య చిన్నచిన్న సందులు (కిళ్ళు) ఉంటాయి (కో. 2)
 40 దూరంగనుపుబొంగు ఉ. గెన్ను ; పర్యా. చూ. నిడుపు (గనె) బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడు గాని అంతకన్న ఎక్కువగాని ఎడమున్న వెదురు గడ; దీన్నించి తీసినపేడు జల్లెడ, చేట మొ॥వాటి

అల్లకానికి పనికొస్తుంది. (కో. 2).
 దూరంగుంపెదురు: పర్యా. చూ. నిడుపు(గనే)
 బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుగాని అంతకన్న
 ఎక్కువగాని ఎడమున్న పెదురుగడ; దీన్నించి
 తీసిపేడు జల్లెడ, చేట మొ॥వాటి అలకానికి పని
 కొస్తుంది. (కో. 30).
 దూరం: ఉ. దూరం, దోరం; పెదురుగడకు రెండు
 గంటిగనుపుల మధ్య ఎడం. (కో. 13-15, 17).
 దూలంతడక: పర్యా. పక్క-తడక(2). తడకలతో
 కట్టె ఇంటికి బొడుగుభాగం వైపు దూలం కింది
 నుంచి పెట్టే దీర్ఘచతురస్రాకారం తడక. (తె. 23).
 దేవాలయం: ఇళ్ళలో బొమ్మకొలుపులో పెట్టుడానికి
 గుడి(గోపురం) ఆకారంలో అల్లినబొమ్మ. (కో. 5).
 దేగర: చూ. దాగెర. (తె. 4).
 దొంగనిలుగు: ఉ. - నిలు; 1. రెండువైపులా
 కాకుండా ఒకవైపు మాత్రమే ఉండే నిలుపు.
 (తె. 23); 2. పర్యా. తపనగాలు, తప్పడుమెట్టు.
 ఈతగంప మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగునపెట్టే
 అరుజతల నిలుపులుగాక ప్రత్యేకంగా అడుగువరకే
 ఉండే ఒక నిలుపుబద్ద; ఇదిలేకపోతే అల్లకం
 కుదరదు. (తె. 13).
 దొడ్డి: 1. పర్యా. కోట. పెదురు వ్యాపారులు దుకాణానికి
 వెనక పెద్దమొత్తంలో పెదురుగడలు నిలప ఉంచే
 ప్రదేశం. (తె. 17); 2. పర్యా. చూ. అడితి(1).
 పెదురుగడల అమ్మకం జరిగేచోటు; అడవినుంచి
 తెచ్చి ఇక్కడ అమ్ముతారు. (కో. 8); 3. పర్యా.
 చూ. గావు. ఎరకలికత్తి (కొడవలి)లో వంపుదిరిగి
 పదునుగా ఉన్నభాగం. చూ. చిత్రం 118. 3.
 (కో. 25); 4. (-అమర్చు) పర్యా. చిత్రం(2).
 తడక అల్లకంకోసం పెదురుబద్దలతో దీర్ఘచతురస్రా
 కారంలో ఏర్పరిచిన కైవారం. (కో. 15).
 దొడ్డితడక: ఉ. - తడక; రైతులు పశువులను తోలే
 దొడ్డి ఏర్పాటుకోసం పెట్టే పెదురుబద్దల తడక.
 (తె. 22).
 దొడ్డితకట్టె: పర్యా. చూ. దొడ్డుబరిగె. వేలెడుకన్న
 ఎక్కువ లావుండే ఈతచువ్వ (బరిగె); గుమ్మలు,
 బండిజల్లులు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 13).
 దొడ్డినేం: (దొడ్డు + ఈనేం) పర్యా. చూ. మందపేడు.
 గోరుమందంకన్న ఎక్కువ మందంగానూ కొంచెం
 వెడల్పుగానూ ఉండే పెదురుపేడు; బండిజల్లు మొ॥
 అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 29).
 దొడ్డు: పర్యా. వలం(2). లావు. (తె. 4).

5

10

15

20

25

30

35

40

దొడ్డుకర్ర: పర్యా. చూ. లాపీనె(1). మామూలు
 కర్ర (చూ.) కన్న కొంచెం మందగానూ వెడల్పు
 గానూ ఉండేకర్ర; గంప మొ॥వాటి అల్లకంపనిలో
 ఎత్తుగావచ్చే భాగం అల్లడానికి ఉపయోగపడుతుంది.
 చూ. చిత్రం 47 క. 2. (తె. 28).
 దొడ్డుగనె: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. పెదురుగడ
 కణుపు దగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు
 కనిపించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మలు పెరగడం వల్ల
 గాని, ఒకేచోట రెండుమాడు కొమ్మలు పెరగడం
 వల్ల గాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్దగుర్తు పడుతుంది;
 ఇలాటి కణుపుఉన్న పెదురుగడను చీల్చడంకష్టం.
 (తె. 22).
 దొడ్డుతడక: ఉ. - తడక; పర్యా. చూ. మోటుతడక.
 మందంగానూ, బద్ద వెడల్పుగానూ ఉన్న పేడుతో
 (మోటుగా) అల్లిన తడక; నిలువుకూ అడ్డానికి పేడే
 వాడతారు. (తె. 4).
 దొడ్డుపువ్వు: విననగర్ర అల్లకంలో వచ్చే ఒకరకం
 దీతైన; లావువాటి పువ్వు. (రా. 7).
 దొడ్డుపెడుతడక: ఉ. దొడ్డుబేడుతడక; పర్యా. చూ.
 మోటుతడక. మందంగానూ, బద్ద వెడల్పుగానూ
 ఉన్న పేడుతో (మోటుగా) అల్లినతడక; నిలువుకూ
 అడ్డానికి పేడే వాడతారు. (తె. 15).
 దొడ్డుపేళ్ళచేట: ఉ. దొడ్డువేల్లకాట, దొడ్డువేళ్ళకాట;
 పర్యా. చూ. పెద్దపేళ్ళచేట. వెడల్పాటి పేళ్ళతో
 అల్లినచేట; దీన్ని మామూలుగా ఒంటిపేడుమీద
 గాని రెండుపేళ్ళ (చూ. రెంటాల) మీదగాని
 అల్లుతారు. (తె. 4, 16, 28).
 దొడ్డుబద్దలతడక: ఉ. - తడక; పర్యా. చూ. బద్దల
 తడక. బద్ద బద్ద పళంగా అల్లినతడక; నిలువుకూ
 అడ్డానికి బద్దలే వాడతారు. (తె. 21).
 దొడ్డుబరిగె: పర్యా. దొడ్డితకట్టె, దోరమీతకట్టె, లావు
 కట్టె, లావుజువ్వ, లావుబరిగె. వేలెడుకన్న ఎక్కువ
 లావుండే ఈతచువ్వ (బరిగె); గుమ్మలు, బండి
 జల్లులు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె.
 14, 20).
 దొడ్డుబొంగు: పర్యా. బొడ్డుపెదురు, పెద్దపెదురు,
 బొంగు (2), మోటు (1), లావుకర్ర (1), లావు
 బొంగు, లావుపేదరి, లావుపెదురు, లావుసాధనం.
 లావువాటి పెదురుగడ; బదంగుకాలు మొదటిభాగం
 లోనూ మూడంగుకాలు కొనభాగంలోనూ లావుం
 టుంది; బండిజల్లులకూ గాదెలకూ ఎక్కువ ఉప
 యోగపడుతుంది. (తె. 3, 5, 12, 15, 16, 18,

20, 22-26, 28).
 దొడ్డువిసనగర్ర: ఉ. - యిసనగర్ర; మందంగా ఉండే పేళ్ళతో అల్లిన విసనగర్ర; పొయ్యి విసురు కొంటారు. (తె. 22).
 దొడ్డువెదురు: పర్యా. చూ. దొడ్డుబొంగు. లావుపాటి వెదురుగడ; ఇదంగుళాలు మొదటిభాగంలోనూ, మూడంగుళాలు కొనభాగంలోనూ లావుంటుంది; బండిజల్లలకూ గాదెలకూ ఎక్కువ ఉపయోగ పడుతుంది. (తె. 29).
 దొడ్డుపేళ్ళల్లకం: ఉ. - పేళ్ళల్లకం, సుమారు వేలెడు వెడల్పుగల పేళ్ళతో అల్లడం; రెండుపేళ్ళ గవ్వం మీద అల్లుతారు. (తె. 18).
 దొప్ప: లూజు. (తె. 12).
 దొబ్బుడుబొంగు: పర్యా. చూ. లోబొంగు. (తుంగ) చాపనేతమగ్గంలో ఒకవరస పోగుల నడుమదూర్చిన లావుపాటి వెదురుగడ; గజంపొడుగుంటుంది. చూ. చిత్రం 120 క. 2.
 దొల్ల: పర్యా. చూ. బండిజల్ల(1). ఎరువు మొ॥ పోసుకొని రావడానికి బండిమీద వేసే వెదురుతడక; అడుగు పక్కలూ ముందుభాగమూ మూసి ఉంటాయి; వెనకాలా పైభాగమూ తెరచి ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 32. (రా. 2, 4).
 దోగోటు: ఈతచాత అడ్డంలో కొనలను మూసేస్తూ రెండుపొరలు వచ్చేట్లు కుట్టిన రెండు అంచు పట్టెలు. (తె. 21).
 దోణిమొద్దు: పర్యా. చూ. ఎగదండు. చాపనేతమగ్గం మొదటిభాగంలో (= నేతపనివాడు కూర్చోనే వైపు) అమర్చిన లావాటి పలక; పోగులను లాగిపట్టి ఉంచుతుంది; చాపనేస్తూ దీనికి చుట్టుకుంటూ పోతారు; లావుగా దీర్ఘచతురస్రాకారంలో ఉంటుంది; కొన్నిటికి (సుమారు 30) రంధ్రాలుంటాయి; ఈ రంధ్రాలగుండా పోగులను దూర్చి దిగదండుకు కడతారు; రంధ్రాలుండని పలకకు దారంకొలుకులు గాని పొడుగాటి ఇనపచువ్వగాని తొడుగుతారు. చూ. చిత్రం 120 చ. 3. (రా. 6).
 దోనం: చూ. దబ్బలం. (కో. 31).
 దోనిగుంపు: పర్యా. జోరి, దొప్ప, దోరియం. వెదురు గడ (లోపల) ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపు వరకు కనిపించి కనిపించనట్లుగా ఉండే సన్నటి కాలవలాంటి పల్లం, కొన్నిటికి ఒక కణుపునుంచి మధ్యవరకే ఉంటుంది; మొదటకొంచెం వెడల్పుగా ఉండి పోనుపోను సన్నమవుతుంది. (కో. 25).

దోనిమాను: పర్యా. చూ. ఎగదండు. చాపనేతమగ్గం మొదటిభాగంలో (= నేతపనివాడు కూర్చోనే వైపు) అమర్చిన లావాటి పలక; పోగులను లాగిపట్టి ఉంచుతుంది; చాపనేస్తూ దీనికి చుట్టుకుంటూ పోతారు; లావుగా దీర్ఘచతురస్రాకారంలో ఉంటుంది; కొన్నిటికి (సుమారు 30) రంధ్రాలుంటాయి; ఈ రంధ్రాలగుండా పోగులను దూర్చి దిగదండుకు కడతారు; రంధ్రాలుండని పలకకు దారం కొలుకులుగాని పొడుగాటి ఇనపచువ్వగాని తొడుగుతారు. చూ. చిత్రం 120 చ. 3. (రా. 2).
 దోనె: పర్యా. గుంత(1), గొన్న-పొత్తె, తగ్గు(1), తవ్వెచార, పొక్క(2), పొట్ట(1), పొత్త, బొద్దు(2), బోలు(2), బోలుకాల, లొట్ట(2) వెదురుగడను నిలుపుగా రెండు పాయలుగా చీల్చి సప్పుడు ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కాలవ మాదిరిగా పల్లంగా ఉండేభాగం. (కో. 3, 5; తె. 18).
 దోపు: 1. పర్యా. చూ. మడుపు(1). గంప, తట్ట, గుల్ల, సిబ్బి మొ॥ వస్తువుల అల్లకం పూర్తయిన తరువాత మిగిలిన నిలుపుల చివర్లను వెనక్కితిప్పి అంచులోపలికి దోపినప్పుడు వచ్చినవంపు. చూ. చిత్రం 47. క. 1. (తె. 23), 2. ఉ. దాపు; పర్యా. గుచ్చు, చెక్కు(4); దూర్చడం; గంప, తడక మొ॥వాటి అల్లకంలో అంచుదగ్గర మిగిలిన నిలుపులను వెనక్కి మడిచి అంచులోపలికి దూరుస్తారు. (కో. 2, 4, 10, 25, 27, 28, 31; తె. 21-25, 30, 31; రా. 10).
 దోమతెరకర్ర: దోమతెర కట్టిడానికి మంచానికి తొడిగే వెదురుకర్ర; చిటికెనవేలేడు లావు ఉంటుంది. (కో. 3).
 దోయరు: (< హిం. దో - రెండు) (2). ఉ. దోఎరు, దోయర్; 1. రెండుపొరలుగా అల్లి జతచేసిన తక్కిన (త్రాసు) సిబ్బులు. (తె. 6); 2. రెండు వరసలుగా అల్లే విధానం. (తె. 26).
 దోర: చూ. దారు. (కో. 17).
 దోరమామిడికర్ర: పర్యా. దోరమామిడిబొంగు. ఆకు పచ్చ, పసుపుచ్చ కలిసిన రంగులో ఉండే వెదురు గడ; బాగా పొడుగ్గా ఉంటుంది. (కో. 10).
 దోరమామిడిబొంగు: పర్యా. దోరమామిడికర్ర. ఆకుపచ్చ, పసుపుచ్చ కలిసిన రంగులో ఉండే వెదురుగడ; బాగా పొడుగ్గా ఉంటుంది. (కో. 9).
 దోరమీతకట్టె: పర్యా. చూ. దొడ్డుబరిగె. వేలేడుకున్న

ఎక్కువ లావుండే ఈతచువ్వ (బరిగె); గుమ్ములు, బండిజల్లులు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 16).

దోరు: చూ. దారు. (కో. 21).

దోర్నంతాడు: (< తోరణం) పెళ్ళి మొ॥ శుభసందర్భాల్లో ఇళ్ళకు మామిడాకుల తోరణంకట్టే నన్నటి ఈతనార తాడు; పొడుగ్గా ఉంటుంది. (తె. 9).

దోర్నాలబొంగు: దోర్నాల ప్రాంతంనుంచి తెచ్చిన బొంగు. (రా. 8).

ద్రాక్షబుట్టు: 1. పర్యా. చూ. అంగూరుబుట్టు. ద్రాక్ష పళ్ళ పార్సెల్ చేయడానికి అల్లినబుట్టు; మోటు వెదురుపేడుతో వదులుగా అల్లుతారు; బొక్కిన ఆకారంలో ఉంటుంది; కొన్నిటికి కమాన్ బద్ద ఉంటుంది. (రా. 8). 2. పర్యా. అంగూరుగంప, అంగూరుగుల్ల. అంగూరుబుట్టు (1). ద్రాక్షపళ్ళు పెట్టుకొనే బుట్టు; పూర్తిగా ఈతపేడుతో అల్లుతారు, (రా. 9).

ద్రోణాచలంకట్టె: ఉ. దోర్నాచలం -; ద్రోణాచలం ప్రాంతంనుంచి వచ్చే వెదురుగడ. (తె. 9).

ధాన్యంజల్లెడ: ఉ. - జల్లెడి; ధాన్యం జల్లించే జల్లెడ, (కో. 23, 26).

ధాన్యంపొణక: ధాన్యం పోసుకొని పోవడానికి బండి మీద వేసే వెదురుపేళ్ళ జల్లె. (కో. 18).

ధాన్యంబుట్టు: పర్యా. చూ. గుమ్మి (2). ఒకచోట స్థిరంగా ఉంచి పెద్దమొత్తంలో వడ్లు మొ॥ పోసి పెట్టుకోడానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినది; సుమారు గజంఎత్తు ముప్పావుగజం నుంచి గజంన్నర వరకు వెడల్పా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగు మూలలుగానూ పైన గుండ్రంగానూ, కొన్ని చోట్ల కిందినుంచి మీదికి గుండ్రంగానూ, కొన్ని చోట్ల కింద వెడల్పుగానూ గుండ్రంగానూ, మధ్య కొంచెం వెడల్పుగానూ ఉండి, పోసుపోసు మూసు కొచ్చే విధంగానూ, కొన్నిచోట్ల కింద గుండ్రం గానూ పోసుపోసు పైన సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల దీనికి శిఖరంలాంటి కప్పు ఉంటుంది; రెండు బస్తాలనుంచి 12 బస్తాలవరకు ధాన్యంపట్టే పరిమాణంలో ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 74 క, ట (కో. 17).

న

నక్కు: ఉ. నొక్కు 1. నాగలికర్ర (కో. 30); 2. పర్యా. కొమ్ముకట్టు, నక్కుబద్దకట్టు. చేట

ముందుభాగంలో రెండు కొమ్ములను (= కింది కొమ్ము పైకొమ్ము) కలిపి కట్టుముంగు(చూ.)తో చేసిన బిగింపు. (కో. 18).

నక్కుబద్ద: పర్యా. చూ. బదులుకొమ్ము. చేట ముందరిభాగంలో మొదటవేసిన కొమ్ముదగ్గర కింది నుంచిగాని మీదినుంచిగాని అదనంగా వేసే మరో కొమ్ము; మొదటిదానికిది తోడుగా ఉంటుంది. చూ. కొమ్ము. (కో. 21).

నక్కుబద్దకట్టు: పర్యా. చూ. నక్కు(2). చేట ముందరిభాగంలో రెండు కొమ్ములను (= కింది కొమ్ము పైకొమ్ము) కలిపి కట్టుముంగు(చూ.)తో చేసిన బిగింపు. (కో. 21).

నట్టి: పర్యా. గోడ(1). వెదురుపేడుతో అల్లిన కోళ్ళ గూడుకు కొంతమేర ఎత్తుగా చిక్కగా అల్లినభాగం. చూ. చిత్రం 65. క. 1. (కో. 31).

నడ: 1. పర్యా. చూ. నడికర్ర. ఒకనెలనుంచి మూడు నెలలవరకు వయస్సుగల లేత వెదురుకర్ర; దీన్ని చీరి చేట, జల్లెడ మొ॥వాటికి కట్టు కట్టడాని కవసర మయ్యే తీగ (చూ.)లు తియ్యడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 3); 2. రూ. నర; పర్యా. చూ. నడి(1). చేట, కల్లెడ, విననగర్ర మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి లేత వెదురుగడ నుంచి తీసిన పలచటి, మెత్తటి పేడు; ఎటువంచినా విరగదు. (కో. 6).

నడతీగ: పర్యా. చూ. నడి(1). చేట, జల్లెడ, వినన గర్ర మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి లేతవెదురుగడ నుంచి తీసిన పలచటి, మెత్తటిపేడు; ఎటువంచినా విరగదు. (కో. 6).

నడి: 1. పర్యా. కట్టుబద్ద(3), తీగ(2), తీగబద్ద, నడ(2), నడతీగ, నడిబద్ద, నరిపేడు, నల్లిమెల్లె, బిలుకు(8), వెదురుతీగ. చేట, జల్లెడ, విననగర్ర మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి లేతవెదురుగడ నుంచి తీసిన పలచటి, మెత్తటిపేడు; ఎటువంచినా విరగదు. (కో. 5, 8-10, 12, 13, 15; తె. 31; రా. 5); 2. మానె (చూ.) మొ॥వాటి అల్లకంలో మిగిలిన నిలువులను లోపలివైపుతిప్పి గోడలోకి దోపి పైన ఉగ్గంలా ఉంచినభాగం. (పూర్తయిన తరవాత దీన్ని లోపలికి లాగుతారు). (కో. 28); 3. పొడుగ్గా గట్టిగా ఉండే కొబ్బరిపీచుపోగు; కొబ్బరికాయ లోపలి పొరనుంచి తీస్తారు (కో. 30); 4 చెట్లకు కట్టడానికి పనికొచ్చే పలచటి లేతవెదురు పేడు; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు. (కో. 14).

నడికట్టు: 1. చేట అంచుకు నడి (చూ.)తో వేసిన

111

కట్టు. (కో. 10). 2. చూ. నడిమికట్టు. (తె. 29).
 నడికనుపు: పర్యా. చూ. గనుపునందు. వెదురుగడకు
 రెండుకణుపుల మధ్యభాగం; కొన్నిటికి పొడుగ్గానూ,
 కొన్నిటికి పొట్టిగానూ ఉంటుంది. (కో. 25).
 నడికర్ర: పర్యా. నడ (1), బోడు (1), మోసు (3),
 లేతవెదురు (1), ఒక నెలనుంచి మూడునెలల
 వరకు వయస్సుగల లేత వెదురుకర్ర; దీన్నిచీర
 చేట, జల్లెడ మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికవసరమయ్యే
 తీగ (చూ.)లు తియ్యడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 9).
 నడింకట్టు: పర్యా. నడిబొద్దు (2), మధ్యకట్టు బుట్ట.
 ఈతచువ్వలతో అల్లిన గంప మొ॥వాటి మధ్య
 భాగంలో బయటినుంచి నిలువుభాగంలో వేసేకట్టు.
 చూ. చిత్రం 48.1; (రా. 9).
 నడితరంపేడు: ఉ. నడ్తరం—; పర్యా. చూ. తెల్ల
 పేడు (1), వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా
 నున్నగా ఉండే భాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు;
 పసరుపేడుకూ బెండుపేడుకూ మధ్యభాగంలోది;
 తెల్లగా ఉంటుంది. (తె. 17).
 నడితరంబొంగు: ఉ. నడ్తరం—; పర్యా. చూ.
 సెకండ్క్లాస్ బొంగు. సుమారు 9 సెం॥మీ నుంచి
 12 సెం. మీ వరకూ లావుండే వెదురుగడ;
 మొదటిభాగం గట్టిగానూ చివరిభాగం బోలుగానూ
 కణుపులు దగ్గరదగ్గరగానూ ఉండేది. (తె. 20, 22).
 నడిదాల: (క్రి. విజ) పర్యా. మయంగా. మధ్యన
 (రా. 4).
 నడింతబొద్దు: పర్యా. చూ. నడిమికట్టు. గంప, మానె.
 గుమ్మి మొ॥వాటి ఎత్తుభాగానికి మధ్యలో బయటి
 నుంచి చుట్టూ వేలేడు మందానగాని రెండువేళ్ళ
 మందానగాని గట్టిగా అల్లినభాగం; ఉబ్బెత్తుగా
 ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 50. 3. (రా. 3).
 నడివిదాగర: కూరగాయలు వేసుకోడానికి అన్నం
 చల్లారబెట్టడానికి పనికొచ్చే దీర్ఘచతురస్రాకారం
 వెదురుపేళ్ళ పళ్ళెం; పెద్దగా ఉంటుంది; మూడు
 మూళ్ళ పొడుగూ మూరన్నర వెడల్పూ ఉంటుంది;
 చూ. దాగర. (కో. 30).
 నడిబద్ద: పర్యా. చూ. నడి(1). చేట, జల్లెడ, వినన
 గర్ర మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి లేతవెదురుగడ
 నుంచి తీసిన పలచటి, మెత్తటిపేడు; ఎటువంచినా
 విరగదు. (కో. 10, 14, 15).
 నడిబొంగు: పర్యా. చూ. లోబొంగు. (తుంగ)వాపనేత
 మగ్గంలో ఒకవరస పోగులు అని లేపడానికి పోగుల
 నడుము దూర్చిన లావుపాటి వెదురుగడ; గజం

పొడుగుంటుంది; లోక్కును చుట్టుకూ దిగదండుకూ
 మధ్య ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 120 క. 2. (కో. 8).
 నడిబొద్దు: 1. చూ. నడింబొద్దు. (కో. 4; రా. 4);
 2. పర్యా. చూ. నడింకట్టు, బుట్ట, ఈతచువ్వలతో
 అల్లినగంప మొ॥వాటి మధ్యభాగంలో బయటినుంచి
 నిలువు భాగంలోవేసే కట్టు. చూ. చిత్రం 48. 1.
 (కో. 3).
 నడిబోడు: వెదురుమొక్క లేతగా ఉన్నప్పుడు నరికి
 తీసినగడ. (కో. 14).
 నడిమధ్యచిట్ట: ఉ. సిద్ధె; పర్యా. చూ. అడ్డం
 బద్ద(1). అల్లకం భూమియన తనవాత తడక
 మీంచి అడ్డంగా గట్టిపడంకోసం కొట్టిన వెదురుబద్ద.
 చూ. చిత్రం 36 క. 2. (కో. 7).
 నడిమికట్టు: ఉ. నడిం—, నడ్మి—; చూ. నడికట్టు(2);
 పర్యా. నడింతబొద్దు, నడింపెండె, నడింబొద్దు,
 నడ్మడలబొద్దు, మధ్యపెండె, మయంపెండె, మారు
 కట్టు. గంప, మానె, గుమ్మి మొ॥వాటి ఎత్తుభాగానికి
 మధ్యలో బయటినుంచి చుట్టూ వేలేడు మందానగాని
 రెండువేళ్ళ మందానగాని గట్టిగా అల్లినభాగం;
 ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 50. 3.
 (తె. 13, 16-19, 21-26; రా. 9).
 నడిమివాయిదార: ఉ. —అయిదర్; కత్తిపడునులో
 మధ్యభాగం. (తె. 23).
 నడిముడి: పలుపుతాడులో మధ్యన వేసిన ముడి. చూ.
 చిత్రం 145. 4. (రా. 5).
 నడింపెండె: పర్యా. చూ. నడిమికట్టు. గంప, మానె,
 గుమ్మి మొ॥వాటి ఎత్తుభాగానికి మధ్యలో బయటి
 నుంచి చుట్టూ వేలేడు మందానగాని గట్టిగా అల్లిన
 భాగం; ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 50. 3.
 (కో. 30).
 నడింపెండెవార: ఉ. —పెండార; గంప మొ॥ మధ్య
 భాగంలో చుట్టూ వెలుపలినుంచి (మధ్యపెండె)
 కట్టుగా చుట్టేకర్ర. (కో. 30).
 నడింబొద్దు: చూ. నడిబొద్దు; పర్యా. చూ. నడిమికట్టు.
 గంప, మానె, గుమ్మి మొ॥వాటి ఎత్తుభాగానికి
 మధ్యలో బయటినుంచి చుట్టూ వేలేడు మందానగాని
 రెండువేళ్ళ మందానగాని గట్టిగా అల్లినభాగం;
 ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 50. 3. (కో. 3,
 8, 29; రా. 3, 5).
 నుంకట్టు: చేట మధ్యలో వేసినకట్టు. (కో. 18).
 నుము: 1. పర్యా. చూ. కాడ(1). మేదరికత్తి,
 చురకత్తి మొ॥ పట్లకొనే కడ్డీలాంటి భాగం;

కొన్నిటికి కాద మాదిరిగానూ కొన్నిటికి తొడిమె
మాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా
ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 16 క. 1. (తె. 21);
2. కలబంద మట్టలో నడిమిభాగం. (రా. 5).
నక్షలకంతలిననగ్ర: ఉ. - ఇననగ్ర; పర్యా. 5
చూ. జేలివిననగ్ర. పేళ్ళ మధ్య సందులు (జేలి)లు
వచ్చేటట్లు అల్లినవిననగ్ర; చూ. చిత్రం 31 త.
(రా. 4).
నడ్డిపూస: పర్యా. చూ. వెన్ను (4). మేదరికత్తికి
మందంగా ఉన్న పైభాగం; సుమారు వేలెడు వెడ
ల్పున పలకగా ఉంటుంది; కత్తికి ఒకవైపు పదునూ
మరోవైపు వెన్ను ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12
ద. 3. (రా. 4).
నడ్డుదలబొద్దు: పర్యా. చూ. నడిమికట్టు. గంప,
మానె, గుమ్మి మొ॥వాటి ఎత్తు భాగానికి మధ్యలో
బయటినుంచి చుట్టూ వేలెడు మందానగాని రెండు
వేళ్ళ మందానగాని గట్టిగా అల్లినభాగం; ఉబ్బెత్తుగా
ఉంటుంది. (రా. 6).
నదురు: పర్యా. చూ. మొదలు (1). వెదుగద మొదటి
భాగం; వేళ్ళకుపైది; కొసకన్న లావుగా ఉంటుంది.
చూ. చిత్రం 4.2. (తె. 5).
నందిపండుగ: వెదురుగదలు కొట్టుకు రావడానికి
అడవిలో అడుగు పెట్టేముందు చేసుకొనే ఒక
పండుగ. (కో. 24).
నంద్యాలవెదురు: ఉ. నంద్యాలెదురు; నంద్యాల
అడవులనుంచి తెచ్చిన వెదురుగద; 15 అడుగుల
పొడుగుంటుంది; మెత్తగా ఉంటుంది. (తె. 12;
రా. 2, 4).
నయంచాప: ఉ. - సాప; పర్యా. చూ. జమ్మటిచాప,
రెండుపొరలుగా నేసిన (తుంగ)చాప. (రా. 10).
నర: చూ. నడ (2). (తె. 1).
నరాలతుంగ: గట్టిగా సన్నగా ఉండే ఒకరకం
తుంగ. (కో. 3).
నరికేయు: (క్రి.) పర్యా. చూ. నరుకు (1). వెదురు
గదగాని, బద్దగాని ముక్కలయ్యేటట్లు కత్తితో
కొట్టడం, కొయ్యడం. (కో. 28).
నరిపేడు: పర్యా. చూ. నడి (1). చేట, జల్లెడ,
విననగ్ర మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి లేతవెదురు
గదనుంచి తీసిన పలచటి, మెత్తటిపేడు; ఎటు
వంచినా విరగదు. (రా. 4).
నరుకు: గాటు; నరికినచోట పడ్డ గుర్తు. (కో. 14).
నరుక్కత్తి: (< నరుకు + కత్తి) పొడనున్న వెదురు

గద సరకడానికి పగలగొట్టడానికి పనికొచ్చే పెద్ద
కత్తి; చూ. చిత్రం 12 చ. (కో. 27, 28).
నలగ్గొట్టు: (< నలగ + గొట్టు) పర్యా. చితగ్గొట్టు.
కొబ్బరిదొక్కలు చీలేటట్లు గూటంతో కొట్టడం,
(కో. 5, 20, 21).
నల్గొండుమగ: మేదరివాళ్ళలో ఒకతెగ. (రా. 1).
నల్లుంగుమ్మి: నాలుగుతూముల ధాన్యంపట్టె వెదురు
పేళ్ళ గుమ్మి (గాదె). (తె. 21).
నల్లకలమందనార: ఎండిపోయిన కలబంద మట్ట
నుంచి తీసిననార; నల్లగా ఉంటుంది. (రా. 5).
నల్లదీగ: ఉ. నల్లతీగ; నల్లదీగ (మొక్క) నుంచి
తీసినతీగ; చేట మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి పని
కొస్తుంది. (కో. 2; తె. 30; రా. 4).
నల్లదీగకట్టు: ఉ. నల్లీగకట్టు; పర్యా. నల్లదీగపొట్టె
చేట మొ॥వాటికి నల్లదీగ చుట్టివేసినకట్టు. (రా. 3).
నల్లదీగపొట్టె: పర్యా. నల్లదీగకట్టు. చేట మొ॥ వాటికి
నల్లదీగ చుట్టివేసిన కట్టు. (తె. 30).
నల్లపుల్చేరుకట్టె: ఉ. - బుల్చేరుకట్టె; నల్లరంగులో
ఉండే పుల్చేరుచువ్వ. (తె. 9).
నల్లపేడు: ఎండిపోయిన వెదురుగదను నానబెట్టి
చీల్చినపేడు; నల్లగా ఉంటుంది. (కో. 6).
నల్లబారు: (క్రి.) నలుపెక్కడం. (కో. 21).
నల్లబోజరకర్ర: చుట్టూ నల్లటి నూగు ఏర్పడిన
వెదురుగద. (కో. 6).
నల్లమలకర్ర: పర్యా. లంకమలకర్ర. పొడుగు
ఎక్కువ బోలుగాఉండే మేలిరకం వెదురు గద
నల్లమల అడవుల్లో పెరుగుతుంది. (కో. 4).
నల్లమాణిక్యాలు: (బి.) పర్యా. కాటుకపూసలు.
వెదురుగదను చీల్చినప్పుడు కొన్ని కణుపులదగ్గర
అరుదుగా కనిపించే నల్లటి ఉండలు; దేనికి పనికి
రావు (మొదట అవి నల్లవజ్రాలట; మేదరివానికి
తెలియక 'అయ్యేమిటి? నల్లగ తగలబడ్డాయి' అని
అన్నాడట; శంకరుడు, "అట్లానేకానీ", అన్నా
డట; అప్పుట్నుంచి అవి ఉత్త మసికిందలయినా
యట. (తె. 9).
నల్లిమెల్లె: పర్యా. చూ. నడి (1). చేట, జల్లెడ,
విననగ్ర మొ॥ వాటికి కట్టుకట్టడానికి లేత వెదురు
గదనుంచి తీసిన పలచటి మెత్తటిపేడు; ఎటు
వంచినా విరగదు. (తె. 6).
నల్లెడకట్టె: పర్యా. నల్లెడబరిగె. నల్లెడచెట్టునుంచి
తీసిన చువ్వ (బరిగె); బండిజల్లులు మొ॥ అల్లడానికి
పనికొస్తుంది. (తె. 14).

సల్లెడబరిగె: ఉ. సల్లెడ్—, సల్లెడిబరిగ; పర్యా.

సల్లెడకట్టె. సల్లెడచెట్టునుంచి తీసిన చువ్వ (బరిగె); బండిజల్లులు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 14).

సవారు: ఉ. సవార; పుల్లలతడక (చూ.) అంచకు వేసిన పట్టి. (కో. 3).

సస్యం: ఉ. సశ్యం; పుచ్చిన వెదురుగడనుంచి రాతే మెత్తటి పొడి. (తె. 19).

నాటాల: ఉ. నాటాలి; పర్యా. నాటాలలకం, నాలు గనులలకం; నాలుగేసిపేళ్ళతో అల్లే విధానం; అడ్డం పేడును నాలుగుపేళ్ళ కిందినించీ నాలుగుపేళ్ళ పైనించీ తిప్పతూ అల్లుతారు; దీనికి సన్నటిపేళ్ళు వాడతారు. చూ. చిత్రం 25. (కో. 3, 5, 9; తె. 23-25; రా. 3, 9-11).

నాటాలచేట: ఉ. — కాట; నాలుగుపేళ్ళమీద అల్లే చేట; సన్నటిపేళ్ళతో అల్లుతారు. (తె. 2-5).

నాటాలలకం: పర్యా. చూ. నాటాల. నాలుగేసిపేళ్ళతో అల్లే విధానం; అడ్డంపేడును నాలుగుపేళ్ళ కిందినించీ నాలుగుపేళ్ళ పైనించీ తిప్పతూ అల్లుతారు; దీనికి సన్నటిపేళ్ళు వాడతారు. చూ. చిత్రం 25. (కో. 3, 8; రా. 11).

నాటు: (క్రి.) పర్యా. చూ. కరిపించు (1). వెదురు గడకు దిగువ గాలుపెట్టి కత్తి దూర్చడం; గడ రెండుబద్దలుగా చీరడానికి కత్తిదూర్చి చేత్తోగాని కొయ్య మొద్దుతోగాని కొడతారు. (కో. 18; తె. 13, 15).

నాటుకేన్: పర్యా. చూ. నాటుపేము. సన్నగా పెళుసుగా ఉండే నాసిరకం పేముకర్ర; త్వరగా పుచ్చి పోవడంవల్ల ఎక్కువకాలం మన్నదు; లేత పసుపుచ్చ, తెలుపు కలిపిన వన్నెలో ఉంటుంది; ఎక్కువగా (నెల్లూరు మొ॥) సముద్ర తీరప్రాంతాల్లో పెరుగుతుంది. (కో. 11).

నాటుపేము: పర్యా. నాటుకేన్, నాటుబెత్తం. సన్నగా పెళుసుగా ఉండే నాసిరకం పేముకర్ర; త్వరగా పుచ్చిపోవడంవల్ల ఎక్కువకాలం మన్నదు; లేత పసుపుచ్చ, తెలుపు కలిపిన వన్నెలో ఉంటుంది; ఎక్కువగా (నెల్లూరు మొ॥) సముద్ర తీరప్రాంతాల్లో పెరుగుతుంది. (కో. 3).

నాటుబెత్తం: పర్యా. చూ. నాటుపేము. సన్నగా పెళుసుగా ఉండే నాసిరకం పేముకర్ర; త్వరగా పుచ్చిపోవడంవల్ల ఎక్కువకాలం మన్నదు; లేత పసుపుచ్చ, తెలుపు కలిపిన వన్నెలో ఉంటుంది; ఎక్కువగా (నెల్లూరు మొ॥) సముద్రతీర ప్రాంతాల్లో

పెరుగుతుంది. (కో. 12).

నాటువేయు: (క్రి.) ఉ. నాటేయు; పర్యా. చూ. కరిపించు(1). వెదురుగడకు దిగువ గాలుపెట్టి కత్తి దూర్చడం; గడరెండు బద్దలుగా చీరడానికి కత్తి దూర్చి చేత్తోగాని కొయ్య మొద్దుతోగాని కొడతారు. (కో. 23).

నానబెట్టు: (క్రి.) ఉ. నానెట్టు; పర్యా. చూ. రేయు, నానుపు, నానేయు. నీళ్ళలోవేసి ఉంచడం; ఎండిన వెదురుగడలు, బద్దలు, కొబ్బరిదొక్కలు, గోగుకట్టె, కలబందముట్టలు, ఈతబరిగెలు మొ॥ మెత్తబడడానికి నీళ్ళలోవేసి కొంతకాలం ఉంచుతారు. (కో. 1, 2; తె. 1-7, 9, 10, 12-14, 21, 23, 26; రా. 5).

నానుపు. (క్రి.) ఉ. నానుపు; పర్యా. చూ. నానబెట్టు. నీళ్ళలోవేసి ఉంచడం; ఎండిన వెదురుగడలు, బద్దలు, కొబ్బరిదొక్కలు, గోగుకట్టె, కలబందముట్టలు. ఈతబరిగెలు మొ॥ మెత్తబడడానికి నీళ్ళలోవేసి కొంతకాలం ఉంచుతారు. (తె. 10, 14, 17; రా. 8, 10).

నానేయు: (క్రి.) పర్యా. చూ. నానబెట్టు. నీళ్ళలోవేసి ఉంచడం; ఎండిన వెదురుగడలు, బద్దలు, కొబ్బరి దొక్కలు, గోగుకట్టె, కలబందముట్టలు, ఈత బరిగెలు మొ॥ మెత్తబడడానికి నీళ్ళలోవేసి కొంత కాలం ఉంచుతారు. (తె. 1, 7, 8, 15, 19, 20, 24).

నామంపెట్టె: ఉ. నాంపెట్టె; పర్యా. చూ. తిరుమణి పెట్టె పూజాసామగ్రి (1). పంపం కలిపి తయారుచేసిన పొడి, రుద్రాక్షలు, రాగిచెంబు, కుంకుమ, చొట్టపుల్లలు మొ॥ ఉంచు కొనే చిన్నపెట్టె; కొన్నిచోట్ల రెండు పొరలుగానూ మూడు అరలుగానూ ఉంటుంది; అంచకు బద్దలతో వేసిన కట్టు ఉంటుంది; మూత ఉంటుంది. (రా. 8).

ర: 1. పర్యా. చూ. పీచు(1). వెదురుబద్ద, పేడు చీల్చేటప్పుడూ, బద్ద, పేడుకర్ర, మొ॥ గీతేటప్పుడూ వచ్చే సన్నటి దారాల్లాంటి పొవలు; వీటిని మరగ బెట్టి ఆవిరిపడితే జలుబు తగ్గుతుందట; మెత్తగాఉండే పీచును కోళ్ళను పొంగెయ్యడానికి ఉపయోగిస్తారు (తె. 13, 23); 2. ఈతచువ్వను చీల్చేటప్పుడు వచ్చే పనికిరాని పొగులు (తె. 13); 3. పర్యా. చూ. మొగిలినార. మొగిలి ఊడలనుంచి తీసిన నార; ఊడలు కోసుకొచ్చి తీగలుతీస్తారు; చేట మొ॥ వాటికి కట్టుకట్టడానికి పనికొస్తుంది (కో. 17,

20, 22, 23, 24); 4. కలబంద, జనుము, గోగు వంటి మొక్కల కాదలనుంచి తీసిన సన్నటి పోగులు; కలబందమట్టు నానబెట్టి బండకు వేసి ఉతికితే నార వస్తుంది; జనుము, గోగువంటి మొక్కలుమాత్రం నానబెట్టిన తరువాత పైపొరతీసి నీళ్ళలో జాడిస్తే నారవస్తుంది; తాళ్ళు పేనడానికి ఉపయోగపడుతుంది (కో. 3; రా. 4-6); 5. పర్యా. పీచు (2). కొబ్బరి కాయతాట (చర్మం) కూ లోపలిపెంకుకూ మధ్య దట్టంగాపెరిగిన దారల్లాటి పోవలు; కాయఒలిచి దొక్కలు చితగొట్టి నానవేసి పీచుత్తిస్తారు; తాళ్ళూ, పగ్గాలూ మొ॥ పేనడానికి గోడినీలు మొ॥ అల్లడానికి, దిండ్లు తయారుచెయ్యడానికి పనికొస్తుంది (కో. 23); 6. పర్యా. చూ. తీగ (5). పేము పైపొరనుంచి చీలితీసిన సన్నటిపేడు; బుట్టలూ కుప్పీలూ టీపాయలూ ఉయ్యాలలూ మొ॥వి అల్లడానికి పని కొస్తుంది. చూ. చిత్రం 139. 5. (కో. 22).

నారకపురుషుల: పేడు తీపేటప్పుడు సరిగా రాక నారసాగే వెదురుగడ; నీళ్ళు సరిగా అందక ఇలా అవుతుంది. (కో. 25).

నారకుంటకట్టె: నారకుంట అనే ప్రదేశంనుంచి తెచ్చిన ఈతకట్టె. (తె. 13).

నారజీరు: (క్రి.) జనపకట్టె, గోగుకట్టె మొ॥ వాటి నుంచి నారతీయ్యడం. (తె. 9).

నారతడప: ఉ. - తడవు; రెండుమూడు ఈతనార పోవలు. (తె. 9).

నారపట్టు: నారతీయ్యడానికి పనికొచ్చే కలబందమట్టు. (రా. 5).

నారపోచ: ఉ.-పోస; ఈత, తాటి, గోగు మొ॥వాటి నుంచి చీరిన నారలో ఒక విడిపోగు; సన్నటి దారంలా ఉంటుంది. (తె. 9).

నారుబేడెరకలి: ఉ.-ఎర్కలి; ఎరకలివాళ్ళలో ఒక తెగ; తాళ్ళుపేని బతుకుతారు. (రా. 8).

నారుమగ్గం: పర్యా. చేలమగ్గం. నేలమీద పరిచినట్లుండే చాపల నేతమగ్గం; డిజైన్లు లేని సాదాచాపలు నెయ్యడానికి పనికొస్తుంది; చూ. మగ్గం. (రా. 2).

నారెరకలివాళ్ళు: ఉ. నారెర్కలి; నులకనేసే ఎరకలివాళ్ళు. (తె. 1).

నాలిక: 1. పర్యా. పడిగె(1). కప్పదంబండిమీద గుడిపెలా కప్పే తడకకు రెండువైపులా చూరులా కొంతభాగం బయటికి చొచ్చుకొని వచ్చేలా అల్లిన భాగం. చూ. చిత్రం 34 చ. 1. (తె. 23); 2. పర్యా. నోరు(4), మూతి(5). చేటముందరి

5

10

15

20

25

30

35

40

(వెడల్పుగా ఉండే) అడ్డం; రెండు కొమ్ములకూ (కొసలకు) మధ్యభాగం చూ. చిత్రం 29. 6. (కో. 18, 23); 3. పర్యా. చూ. కొమ్ము(2). చేట ముందుభాగంలో రెండుమూతులను(కొసలను) కలుపుతూ అడ్డంగా వేసిన చిటికెనవేరెడు లావు వెదురుబద్ద; మొదటదీనికే పేళ్ళు ఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం 29. 2. (కో. 28).

నాలికదబ్బు: పర్యా. దబ్బ(6). వెదురుపేళ్ళతో అల్లిన బండిజల్లకు మూతి (చూ.) వైపున ఎత్తుగా ఉన్న భాగం అంచుకు తొడిగిన వెదురుబద్ద; సుమారు మూరెడు మీద జేనెడుపొడుగు ఉంటుంది. (కో. 9).

నాలికబద్ద: పర్యా. చూ. కొమ్ము(2). చేటముందు భాగంలో రెండు మూతులను(కొసలను) కలుపుతూ అడ్డంగావేసిన చిటికెన వేరెడులావు వెదురుబద్ద; మొదటదీనికే పేళ్ళు ఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం 29. 2. (కో. 24).

నాలిక్కట్టు: (< నాలిక + కట్టు) పర్యా. మూతికట్టు(2). చేట ముందరి మూలభాగంలో కొమ్ముకట్టు, కర్ర (చూ.)లను కలిపి కట్టుముంగు (=వలచటి వెదురు పేడు మొ॥) చుట్టిచేసిన బిగింపు; చూ. కొమ్ముకట్టు. చూ. చిత్రం 29. 1. (కో. 28).

నాలిగడ్డలగుల్ల: ఉ. నాల్గొ—, ? 24 కిలోలభాన్యం వట్టే వెదురుపేళ్ళగుల్ల. (తె. 22).

నాలుగునులల్లకం: ఉ. నాల్గల్లకం; పర్యా. చూ. నాలుగు. నాలుగేసి పేళ్ళతో అల్లేవిధానం; అడ్డం పేడును నాలుగుపేళ్ళు కిందినించీ నాలుగుపేళ్ళు పైనించీ తిప్పుతూ అల్లుతారు; దీనికి సన్నటిపేళ్ళు వాడతారు. చూ. చిత్రం 25. (కో. 5).

నాలుగుకడవలగాదె: ఉ. నాలుకడవలగాదె; ఒకటిన్నర క్వీంటాళ్ళుభాన్యం వట్టే ఈతగుమ్మి; చూ. గుమ్మి. (రా. 9).

నాలుగుపక్కలు: (బి.) ఉ. నాల్గక్కలు; నాలుగు వైపులు. బద్దలతడక మొ॥వాటికి నాలుగు పక్కలు (పక్కలు) ఉంటాయి. (తె. 21, 22).

నాలుగుపచ్చాలుగా: (<—పక్షాలుగా) పర్యా. చూ. చొకంగా. చతురస్రంగా; జల్లెడఅడుగు, దాగరఅడుగు మొ॥వాటిని చతురస్రంగా అల్లుతారు. (రా. 3).

నాలుగుపలకల టీపాయ్: (< ఇం.—Teapoy) పేముతో చేసిన ఒకరకం టీపాయ్; నాలుగుపక్షాలున్నది. (కో. 11).

నాలుగుపేట్లతాడు: నాలుగుపాయల్ని (పేటలు) పెనవేసి పేనిన కొబ్బరితాడు. (కో. 20).

నాలుగుపేళ్ళువిసనగర్ర: ఉ. వేల్లివనగర్ర; నాలుగు పేళ్ళమీద అల్లివనగర్ర. (రా. 4).

నాలుగుమళ్ళగుమ్మి: నాలుగుమణుగుల ధాన్యంపట్టే వెదురుగుమ్మి (గొద్ది). (తె. 22).

నాలుగుమానికలగుల్ల: ఉ. నాలుమాన్కల - ; 32 కిలోలధాన్యం పట్టే వెదురుపేళ్ళగుల్ల. (తె. 21).

నాలుగువంకలు: (బి.) ఉ. నాల్గొంకలు; నాలుగు వైపులు. (తె. 13).

నాలుగుంచాలగుల్ల: (< నాలుగు కుంచాల) నాలుగుకుంచాలు (26 కిలోలు) ధాన్యంపట్టే వెదురు పేళ్ళగుల్ల. (తె. 25).

నాలుగుండలగుమ్మి: (< నాలుగు కుండల -) 96 శేర్ల (120 కిలోల) ధాన్యంపట్టే ఈతగుమ్మి; చూ. గుమ్మి. (తె. 14).

నాలుగ్గొచ్చెవెదురు: (< నాలుగు + గా + వచ్చె -) నాలుగుబద్దలుగా చీల్చడానికి వీలయిన లావుపాటి వెదురుగడ. (రా. 3).

నాసిబొంగు: ఉ. నాసి - ; పర్యా. చూ. తర్క్లన్ బొంగు. దాదాపు 9 సెం.మీ. వరకు లావుండే తక్కువరకం వెదురుగడ; చింతకాయలు రాలగొట్టడానికి అలమార్ల తయారీకి పనికొస్తుంది; పేడు చీరడానికి పనికిరాదు. (కో. 16; తె. 18).

నీచ్చెన: చూ. మిచ్చెన; పర్యా. చిడీ (2). అటక, మిడ్డె, గోడ మొ॥ ఎక్కడానికి వెదురుగడలతో తయారుచేసినది; రెండు నిలువుగడలకు అడ్డంగా వెదురుకర్రముక్కలు మెట్లుగా అమరుస్తారు. (కో. 5, 9, 29; తె. 2, 4, 8, 10, 12, 16, 17, 19, 24, 26, 31; రా. 5, 8-10).

నీడిగనుపుకర్ర: ఉ. - గన్ను - ; పర్యా. చూ. నిడుపు (గనె) బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుగాని అంత కన్న ఎక్కువగాని ఎడమున్న వెదురుగడ; దీన్నించి తీసినపేడు జల్లెడ, చేట మొ॥ వాటి అల్లకానికి పనికొస్తుంది. (కో. 28).

నీడివి: పర్యా. చూ. జంపు. పొడుగు(భాగం) (కో. 8). నిడువత్తిచాప: నాలుగుజేనల వెడల్పుండే (తుంగ) చాప (అల్లి=కొలత). (రా. 6).

నిడుపు: 1. వెదురుగడకు రెండు కణుపులమధ్య ఎడం; బొంగుకొన్నిబట్టి 6 అంగుళాలనుంచి 22 అంగుళాలవరకు ఉంటుంది (తె. 22, 28); 2. పర్యా. చూ. జంపు. పొడుగు(భాగం). (తె. 26)

నిడుపు(గనె) బొంగు: బొంగు ఉ. నిడ్డుగనె - ; నిడుబొంగు; పర్యా. ఎడపచ్చెదురు, గణబారుగడ, గనుపుకర్ర, గనుబారుకర్ర, జల్లిగనుపుకర్ర; జాడుకనుపుకర్ర, జాడుగనుపులకర్ర, జారువెదురు, చూరంగనుపు బొంగు, చూరంగుంపెదురు, నిడి గనుపుకర్ర, నిలుపు(గనె) బొంగు, పెద్దగనకర్ర, పొడుగనుపుకర్ర. కణుపులమధ్య మూరెడుగాని అంతకన్న ఎక్కువగాని ఎడమున్న వెదురుగడ; దీన్నించి తీసినపేడు జల్లెడ, చేట మొ॥ వాటి అల్లకానికి పనికొస్తుంది. (తె. 20-22, 24-26).

నిడుపుబద్ద: 1. పర్యా. చూ. నిలుపు (1). తడక, పిల్లలబొది, కొడమ మొ॥ వాటి అల్లకంలో నిలుపుగావచ్చేబద్ద లేదా పేడు; మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు; కొన్నిచోట్ల మందంలోనూ వెడల్పులోనూ తేడాలుంటాయి (కో. 28); 2. పర్యా. చూ. నిలుపు బద్ద (2). అల్లకం పూర్తయిన తరవాత గట్టిదనం కోసం తడకమీంచి మధ్యభాగంలో నిలుపుగాకొట్టే వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 36 క. 3. (కో. 29).

నిద్దకర్ర: ఉ. నెద్దకర్ర; పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు(1). లోపల ఏమాత్రం బొటాలేకుండా పూర్తిగా కండ పట్టిఉన్న గట్టి వెదురుకర్ర; సుమారు మూడునాలు గంగుళాల లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికిరాదు; నిచ్చెనమెట్టు. గుతపకర్ర, గైకత్తె; మందంపట్టె మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 24, 27, 28, 30).

నింబావత్తి: నిమ్మవండు మాదిరి పసుపుచ్చరంగు; చాపలనేతకు వాడే నారకు వేస్తారు. (రా. 6).

నిలపట: చాపల నేతమగం మధ్యభాగంలో అంచు పక్కకు పాతిన పొడుగాటి గుంజ. ఇలాటివి రెండంచులకూ పక్కన పాతారు. (రా. 2).

నిలవరంకర్ర: పర్యా. చూ. ఎండుబొంగు(1). ఎండి పోయిన వెదురుగడ; ఉప్పలంతెగులు సోకిగాని నీళ్ళు అందకగాని పొడమీదే గడ ఎండిపోతుంది. (కో. 27).

నిలుగు: ఉ. నిల్లు; 1. చూ. నిలుపు (1). (కో. 2, 10, 13, 15, 23). 2. చూ. నిలుపు (5); పర్యా. అడుగుపాసికం నిలుగునిమ్ము, నిలువని(1), నిలుపు పాసికం, పలుకు (8), పాసికం, బిలుకు (10), బెండు (3), వంచుడుబద్ద, గంప, తట్ట, బుట్ట, నట్ట బుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగునుంచి అంచు దాకా నిలుపుగావేసిన మందంపేడు; దీన్ని గంటి బద్దనుంచి తీస్తారు. (కో. 2-4, 6, 10, 11, 17,

18; తె. 1, 2, 5, 8, 12, 22, 24, 25; రా. 11; 3. చూ. నిలుపు (7). (తె. 18). 4. చూ. నిలుపు (6). (తె. 11, 20).

నిలుగునిమ్మ: నిల్పు. చూ. నిలుపు (2). గంప, తట్ట, బుట్ట, నజ్జబుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగునుంచి అంచుదాకా నిలుపుగావేసిన మందంపేడు; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు. (కో. 15).

నిలుపుపేడు: చూ. నిలుపుపేడు. (తె. 1, 27).

నిలుగుబద్ద: 1. నిల్పు - 1. చూ. నిలుపుబద్ద (3). (తె. 28). 2. కచ్చడంబడి తడకకు నిలుపుగా పెట్టినబద్ద; పొడుగ్గా ఉంటుంది. (తె. 3).

నిలుపు(గనె)బొంగు: పర్యా. చూ. నిడుపు(గనె) బొంగు. కణ్ణులపద్ధత మూరెడుగాని అంతకన్న ఎక్కువగాని ఎడమున్న వెదురుగడ; దీన్నించి తీసినపేడు జల్లెడ, చేబ మొ॥వాటి అల్లకానికి పని కొస్తుంది. (తె. 18, 19, 22, 23).

నిలువంచు: చుంగవాపకు పొడుగుభాగం కొన. (కా. 30).

నిలువని: ఉ. నిల్వని; 1. పర్యా. చూ. నిలుగు (2). గంప, తట్ట, బుట్ట, నజ్జబుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగునుంచి అంచుదాకా నిలుపుగావేసిన మందం పేడు; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు. (రా. 10). 2. (< నిలుపు + అని) పర్యా. చూ. కాలు (9). ఈతచువ్వతో గంప మొ॥ అల్లకానికిపెట్టే నిలుపుల జత. (తె. 7).

నిలుపు: ఉ. నిల్పు. 1. చూ. నిలుగు (1). పర్యా. అడుగుబద్ద (1), గోడు (3), తడగోలు, దాతెం (2), నిడుపుబద్ద (1), నిలుపుగోవ, నిలుపుపేడు, నిలుపుబద్ద (3), నిలుపుబెండు, పన్నిగపాసిక, విలుకు (11), వార (7). తడక, పిల్లలపొది, కొడమ మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపుగా వచ్చేబద్ద లేదా పేడు; మందంగానూ, వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు; కొన్ని చోట్ల మందంలోనూ వెడల్పులోనూ తేడా లుంటాయి. (కో. 5, 7, 9; తె. 6, 7, 9, 10, 22, 26; రా. 3, 8, 9). 2. పర్యా. చూ. నీర్వ. నిలుపుగా సగానికి పీల్చినగోవ (చూ.)లో ఒక భాగం; దీన్ని ఐదురుకర్ర (చూ.)లుగా చీల్చవచ్చు (కో. 28). 3. పర్యా. చూ. నిలుపుబొంగు (2), నిచ్చెన తయారీలో నిలుపుకువాడే వెదురుగడ; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (రా. 8). 4. పర్యా. చూ. అంచుకర్ర. బండీజల్ల, మొ॥వాటి అంచులకు

5

10

15

20

25

30

35

40

తొడిగే వెదురుకర్ర. చూ. చిత్రం 32.1. (రా. 1). 5. చూ. నిలుగు(2). (కో. 20). 6. చూ. నిలుగు (4); గంప మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపుగావచ్చే ఈతపేడు; ఈతకమ్మ పొట్టభాగంనుంచి (చూ. పొట్టబద్ద) తీస్తారు. (తె. 16; రా. 8). 7. చూ. నిలుగు (3); పర్యా. అడికాలు (1). ఈతగంప మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపుకుపెట్టే బద్ద. (కో. 25; తె. 9, 11, 14; రా. 8, 9); 8. పేముబుట్ట అల్లకంలో నిలుపుగాపెట్టిన పేముపుల్ల. చూ. చిత్రం 139.2; (కో. 3).

నిలువుకత్తి: కత్తులపెట్టె (చూ.)లో విగించిన మూడు జతల కత్తుల్లో ప్రతి జతలోనూ నిలువుగా పెట్టిన చిన్నకత్తి. చూ. చిత్రం 137.1; (కో. 10, 12).

నిలువుకొయ్య: ఉ. నిల్వ -; పర్యా. చూ. నిలుపు బద్ద (2). అల్లకం పూర్తయిన తరవాత గట్టిదనం కోసం తడకమీంచి మచ్చభాగంలో నిలువుగాకొట్టే వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 38 క. 3. (కో. 5).

నిలువుగచ్చు: పర్యా. ఎదురుగచ్చు. చేబ అల్లకంలో నిలుపుగావచ్చే పేళ్ళూర్పు; చూ. గచ్చం. చూ. చిత్రం 23. (కో. 3).

నిలువుగడ: ఉ. నిల్వగడె; పర్యా. చూ. నిలుపుపట్టె (2). మంచం తయారీలో పొడుగుభాగంపేపు వేసే ఆరడుగుల వెదురుగడ. చూ. చిత్రం 108.4; (తె. 6).

నిలువుగర్ర: ఉ. నిల్వ -; అలమారు తయారీలో నిలుపుకుపెట్టిన వెదురుగడ. (తె. 8).

నిలువుగుమ్మి: 1. బాగా పొడుగ్గాఉన్న గుమ్మి (గడె); దాన్యంనింప చేసుకోడానికి వాడతారు. (తె. 4). 2. ఎత్తుగా వెడల్పు తక్కువగా ఉండే ఈతగుమ్మి. చూ. గుమ్మి. (తె. 9).

నిలువుగోవ: పర్యా. చూ. నిలుపు (1). తడక, పిల్లల పొది, కొడమ మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపుగా వచ్చే బద్ద లేదా పేడు; మందంగానూ, వెడల్పు గానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు; కొన్నిచోట్ల మందంలోనూ, వెడల్పులోనూ తేడా లుంటాయి. (కో. 21).

నిలువుటాసం: (< నిలుపువాసం) పర్యా. మొడ్వాస. చెండిక (చూ.) తడక నిలువంచులకు తొడిగిన వెదురుకర్ర; కొన్నిచోట్ల సన్నటిది తొడుగుతారు. (రా. 1).

నిలువుదబ్బ: ఉ. నిల్వ -; చూ. నిలుపుబద్ద(2), (తె. 6).

నిలువుడబ్బు: 1. అలమారు తయారీలో నిలువుగా పెట్టిన వెదురుబద్ద. (తె. 4); 2. ఉయ్యాల అల్లకంలో నిలువుగా పెట్టినబద్ద. (రా. 11).

నిలువుపట్టె: 1. పర్యా. చూ. నిలువుబొంగు(2). నిచ్చెన తయారీలో నిలువుకువాడే వెదురుగడ; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (రా. 11); 2. పర్యా. నిలువుగడ, నిలువుబొంగు(3). మంచంతయారీలో పొడుగుభాగం వైపు వేసే అరడుగుల వెదురుగడ చూ. చిత్రం 108. 4. (కో. 9; రా. 11).

నిలువుపాసికం: పర్యా. చూ. నిలుగు(2). గంప, తట్ట, బుట్ట, సజ్జబుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగునుంచి అంచుదాకా నిలువుగా వేసిన మందంపేడు; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు. (కో. 27).

నిలువుపేడు; ఉ. నిల్వ-; రూ. నిలుగుపేడు; పర్యా. చూ. నిలువు(1). తడక, పిల్లలపొది, కొడమ మొ॥ వాటి అల్లకంలో నిలువుగావచ్చేబద్ద లేదా పేడు; మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు; కొన్నిచోట్ల మందంలోనూ వెడల్పులోనూ తేడాలుంటాయి. (కో. 1, 12).

నిలువుబద్ద 1. పర్యా. చూ. బెండుదబ్బు(). వెదురు గడ చీల్చినప్పుడు బోలుగాఉన్న భాగంనుంచి తీసిన బద్ద. (రా. 8); 2. ఉ. నిల్వ-; రూ. నిలువుడబ్బు: పర్యా. నిలువుబద్ద(2), నిలువుకొయ్య, పన్నిగబద్ద, పొడుగుబద్ద. అల్లకంపూర్తయిన తరవాత గట్టిదను కొసం తడకనుంచి మధ్యభాగంలో నిలువుగా కొట్టే వెదురుబద్ద చూ. చిత్రం 98 క. 3. (కో. 20, 28); 3. రూ. నిలుగుబద్ద(1). పర్యా. చూ. నిలువు(1) తడక, పిల్లలపొది, కొడమ మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలువుగా వచ్చేబద్ద లేదాపేడు; మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు; కొన్నిచోట్ల మందంలోనూ వెడల్పులోనూ తేడాలుంటాయి. (కో. 8, 12); 4. పర్యా. చూ. పరుపుబద్ద. వెదురుమంచం తయారీలో అడ్డంగా కొట్టిన గడల బిగింపుకోసం నిలువుగా కొట్టిన వెదురు బద్ద. చూ. చిత్రం 108. 3. (తె. 16); 5. ధన్యపు గాడి అల్లకంలో నిలువుగా వేసినబద్ద. (కో. 8).

నిలువుబెండు: పర్యా. చూ. నిలువు(1). తడక, పిల్లలపొది కొడమ మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలువుగా వచ్చేబద్ద లేదా పేడు; మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు; కొన్ని చోట్ల మందంలోనూ వెడల్పులోనూ తేడాలుంటాయి. (రా. 8).

నిలువుబెండులకుచ్చి: ఒకరికం పేముకుచ్చి. (కో. 12).

నిలువుబొంగు: ఉ. నిల్వ-; 1. పర్యా. చూ. పొడుగుబొంగు. పదిమూలంనుంచి పదిహేను మూలవరకు పొడుగున్న వెదురుగడ. (తె. 26); 2. పర్యా. దుబ్బబొంగు, నిలువు(3), నిలువు పట్టె(1), బారుకిర్ర(2), పైడుకట్టె. నిచ్చెన తయారీలో నిలువుకువాడే వెదురుగడ; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (తె. 16, 17); 3. పర్యా. చూ. నిలువుపట్టె(2). మంచంతయారీలో పొడుగుభాగం వైపువేసే అరడుగుల వెదురుగడ. చూ. చిత్రం 108. 4. (తె. 16, 17).

నిలువుబొంగులు: (బ) కమాను (= వీధికడ్డంగా తోరణాలు కట్టేది)తయారీలో నిలువుగాపాతే వెదురు గడలు; ఒక్కొక్కవైపు రెండేసి ఉంటాయి. (తె. 16).

నిలువుమానె: ఉ. -మాని; ధన్యం మోసుకువెళ్ళడానికి అల్లిన ఒకరకం పెద్ద వెదురుగంప; ఎత్తు ఎక్కువగానూ వెడల్పు తక్కువగానూ ఉంటుంది. (కో. 28).

నిలువువెదురు: శవాన్ని తీసుకువెళ్ళే రథానికి నిలువుగా పెట్టిన సన్నటి వెదురుగడ. చూ. చిత్రం 97. 1. (కో. 2).

నిలువెండుబొంగు: పర్యా. చూ. ఎండుబొంగు(1). ఎండిపోయిన వెదురుగడ; ఉప్పులంతెగులు పోకిగాని నీళ్ళు అందకగాని పొడమీదే గడ ఎండిపోతుంది. (తె. 28).

నిలేయు: వెదురుగడలను వరసగా నిలబెట్టడం. (తె. 6).

నీటిగూడ: పర్యా. చూ. గూడ(1) కాలవలోంచిగాని వాగులోంచిగాని గుంటలోంచిగాని చేతికందేటంత లోతునుంచి పొలంలోకి నీళ్ళు ఎత్తిపోసేబుట్ట; దీన్ని నిలువులూ అడ్డంపేడూ పెట్టుకుండా మొత్తంపేడు తోనే చేటలా అల్లుతారు; కొన్నిటికి చేటఅంచు మాదిరిగా బద్దలువేసే కడతారు; దీనికి రెండువైపులా కట్టిన తాళ్ళను ఇద్దరుమనుషులు చెరోవైపు నిలబడి పట్టుకొని దీంతో నీళ్ళతోడి గట్టుకవతల ఉండే పొలంలోకి పోస్తారు; చూ. చిత్రం 98 క, చ. (కో. 10).

నీటితిచ్చ: నీటిమీద పాతే ఒకరకం మొక్కతీగ; చేట మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 31).

నీడపందిరి: పర్యా. పందిరి. నీడకోసం వెదురు తడకలతో కప్పిన పందిరి. (తె. 6).

నీరల్పాద్రిబొంగు: అసిపాబాద్ అడవిలో నీరల్పాద్రి అనే లోయప్రాంతలో పెరిగిన వెదురుగడ; మెత్త ఉంటుంది; పేడుసాపుగా వస్తుంది. (తె. 23).

నీరుగాయ: లోపల బాగానీళ్ళు ఏర్పడిన కొబ్బరికాయ. (కో. 20).

నీరుగాయపీచు: ఉ. —పీచు; నీరుబట్టిన కొబ్బరికాయ (నీరుగాయ) నుంచి తీసినపీచు. (కో. 20).

నీరుముక్కుతాడు: మోటబావి బొక్కెన కొత్తేనికి మోటమోతు కొనను కలిపికట్టిన సన్నటితాడు; చీకి పోకుండా తాటిపీచుతో పేతారు. (తె. 9).

నీళ్ళగూడ: పర్యా. చూ. గూడ(1). కాలవలోంచిగాని వాగులోంచిగాని గుంటలోంచిగాని చేతికందేటంత లోతునుంచి పొలంలోకి నీళ్ళు ఎత్తిపోసే బుట్ట; దీన్ని నిలుపులా అడ్డంపేడూ పెట్టకుండా మొత్తం పేడుతోనే చేటలా అల్లుతారు; కొన్నిటికి చేట అంచు మాదిరిగా బద్దలుపేసే కడతారు; దీనికి రెండువైపులా కట్టిన తాళ్ళను ఇద్దరునునుపులు చెరోవైపు నిలబడి పట్టుకొని దీంతో నీళ్ళతోడి గట్టు కవతలఉండే పొలం లోకి పోస్తారు; చూ. చిత్రం 35 క, చ. (కో. 11, 12, 16, 18, 20).

నీను: మాంసం. (కో. 19; తె. 19).

నుచ్చుగుంపు: పర్యా. చూ. గంటిగనుపు(1), వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మమొదలు; కొమ్మ ఉరువును బట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 8.1. (కో. 28).

నుంజీపురు: (< నును + చీపురు) ఇల్లు ఊడ్చుకోడానికి నునుగడ్డితో కట్టిన చీపురు; సుమారు గజం పొడుగు ఉంటుంది. (తె. 21).

నుడుగు: పర్యా. పదం. పాట; పనివాళ్ళు తీరికవేళ్లో గాని పనిచేసుకుంటూగాని పాటలు పాడుకుంటారు (తె. 4).

నునుగడ్డి: ఒకరకం గడ్డిమొక్క; సుమారు గజం పొడుగు పెరుగుతుంది. (తె. 21).

నురగపీచు: పర్యా. చూ. పీచు(1). వెదురుబద్ద, పేడు చీల్చేటప్పుడూ బద్ద, పేడు, కర్ర మొ॥ గీకేటప్పుడూ వచ్చే సన్నటి దారాల్లాంటి పోచలు; వీటిని మరగబెట్టి ఆవిరిపడితే జలుబు తగ్గుతుందట; మెత్తగాఉండే పీచును కోళ్ళను పొదగెయ్యడానికి ఉపయోగిస్తారు. (కో. 21).

నులక: కలబంద నారతోగాని గోగ్గు నారతోగాని

కొబ్బరి పీచుతోగాని పేసిన సన్నటితాడు; దీంతో మంచం అల్లుతారు. (కో. 19, 25; రా. 5).

నులకపెడ: అమ్మకానికి ఒక పరిమాణంలో చుట్టిన నులకతాడుచుట్ట. (రా. 5).

5 నులకుండ: (< నులక + ఉండ) ఉ. నుల్కుండ; మూరెడు పొడుగుకట్ట చుట్టూచుట్టిన నులకఉండ. (కో. 23).

నులకెరికలి: (< నులక + ఎరకలి) నులకపనిచేసే ఎరకలివాడు. (రా. 5).

10 నువుపప్పుజల్లెడ: ఉ. —జల్లెడి; రూ. నూపప్పు జల్లెడ; నూపప్పు కడుక్కొనే జల్లెడ; ఎత్తుగా ఉంటుంది; పేళ్ళమధ్య సన్నటి సందులుపెట్టి అల్లుతారు. (కో. 23).

నువ్వులగంప: రూ. నూలగంప; పర్యా. నువ్వులు దొక్కే గంప. గజంపొడుగు గజంవెడల్పూ మూరెడు ఎత్తూ ఉండేలా అల్లిన వెదురుపేళ్ళగంప; కింద నాలుగు మూలలుగానూ, గుండ్రంగానూ ఉంటుంది; దంపిన నువ్వులు కడగడానికి వాడతారు; కొన్నిచోట్ల నువ్వులుపోసి దంపడానికి వాడతారు. (కో. 18, 29).

20 నువ్వులగూడ: నూపప్పు కడుక్కొనే వెదురుపేళ్ళ గూడ. (కో. 21).

నువ్వులజల్లెడ: ఉ. —జల్లెడు; నువ్వులు జల్లించు కొనే జల్లెడ; పేళ్ళమధ్య సన్నటి సందులుపెట్టి అల్లుతారు. (కో. 19, 23, 26).

25 నువ్వులుదొక్కేగంప: ఉ. నూల్కొక్కే గంప; పర్యా. నువ్వులగంప. గజంపొడుగు గజంవెడల్పూ మూరెడుఎత్తూ ఉండేలా అల్లిన వెదురుపేళ్ళ గంప; కింద నాలుగుమూలలుగానూ, పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది; దంపిననువ్వులు కడగడానికి వాడతారు; కొన్నిచోట్ల నువ్వులుపోసి దంపడానికి వాడతారు. (కో. 30).

30 నుసి: పర్యా. చూ. బూడిద. లేత వెదురుగడ చుట్టూ ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడ వుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది. (కో. 3; తె. 7).

35 నూకలజల్లెడ: 1. బియ్యంలోంచి నూకలు దిగేటంత సన్నటి సందులుపెట్టి అల్లిన జల్లెడ. (రా. 11).

2. నూకల్లో ఉన్న తవుడు మొ॥ దిగేటంత సన్నటి సందులుపెట్టి అల్లిన జల్లెడ; కారంజల్లెడకన్న పెద్దగానూ, బియ్యం జల్లెడకన్న చిన్నగానూ ఉంటుంది. (తె. 7, 14, 17).

40

నూగు: పర్యా. చూ. బూడిద. లేత వెదురుగడ చుట్టూ ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడ పుట్టిన ఒకసంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది. (కో. 3).
 నూపప్పుజల్లెడ: చూ. నుపుపప్పుజల్లెడ. (కో. 19).
 నూరుగుంటరాయి: 1. పర్యా. చూ. నూర్రొతు. మేదరికత్తిగాని అంబుగాని నూరుకోడానికి ఉపయోగించే ఒకరకం రాయి; కొన్ని గుండ్రంగానూ, పలకగానూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి కాళ్ళుంటాయి. (తె. 6, 9, 26; రా. 9, 11); 2. ఎరకలికత్తి నూరే ఒకరకం రాయి. (తె. 13, 16; రా. 9).
 నూరుగుంట రొతు: పర్యా. చూ. నూర్రొతు. మేదరికత్తిగాని అంబుగాని నూరుకోడానికి ఉపయోగించే ఒకరకం రాయి; కొన్ని గుండ్రంగానూ, పలకగానూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి కాళ్ళుంటాయి. (తె. 17, 18).
 నూరాయి: (< నూరు + రాయి) పర్యా. చూ. నూర్రొతు. మేదరికత్తిగాని అంబుగాని నూరుకోడానికి ఉపయోగించే ఒకరకం రాయి; కొన్ని గుండ్రంగానూ, పలకగానూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి కాళ్ళుంటాయి. (కో. 9; టి. 23, 25).
 నూర్రొతు: (< నూరు + రొతు) పర్యా. కత్తి నూరాయి, కనికెరాయి, కీడురాయి, నూరుగుంటరాయి (1), నూరుగుంటరొతు, నూరాయి, పదునురాయి, పిండిరాయి, రాయి, సానపీట, సానరాయి, సానరొతు. మేదరికత్తిగాని అంబుగాని నూరుకోడానికి ఉపయోగించే ఒకరకం రాయి; కొన్ని గుండ్రంగానూ, పలకగానూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి కాళ్ళుంటాయి. (తె. 10, 19-24).
 నూలగంప: చూ. నువ్వులగంప. (కో. 28).
 నూలు: డారం; చాపలనేతలో నిలుపుకు వాడతారు. (రా. 4).
 నూలుగూడగుండు: ఉ. నూలుగోడ-; నూలుగూడ అల్లడానికి వాడే కొలతగుండు; సరైన కొలత ప్రకారం ఒకబడ్డ దిగిస్తారు. (కో. 21).
 నూలుపోగు: పర్యా. చూ. పోగు(3). (తుంగ) చాపలు నేసే మగ్గునికి గజంవెడల్పున బెత్తెడు ఎడానికొకటి చొస వరసగా ఎగదండు (= నేతగాడు కూర్చునే పైపుండే బొంగు)నుంచి దిగదండు (= మగ్గం చివరిబొంగు)కు కట్టిన పురిపెట్టిన నారపోవ లేదా స్టానీక్ దారం; పీటిమధ్యన (తుంగ) పోచను పెట్టుకుంటూ అని మార్చుకుంటూ చాప నేస్తారు. చూ. చిత్రం 120 క. 8. (రా. 4).

నూలుమాను: పర్యా. చూ. దిగదండు. చాపనేత మగ్గం చివర అమర్చిన వెదురుగడ; నిలుపు పోగులను ఎగదండు (= నేతగాడు కూర్చునే పైపు ఉండేది) నుంచి చాపి దీనికి కడతారు; నేత పనివాడికి ఎదురుగా ఉంటుంది; పోగుల్ని లాగి ఉంచుతుంది. చూ. చిత్రం 120. (రా. 2).
 నెట్టు: 1. పర్యా. చూ. మందె(1). వెదురుగడలపోగు; మామూలగా అడ్డదిడ్డంగా వేసినవి; కొన్నిచోట్ల వరసగా వేర్చినవి; ఆశవిలోగాని ప్రభుత్వంవారి వెదురుడిపోలోగాని అడితీలోగాని వేస్తారు; పరిమాణంతోగాని స. ఖ్యతోగాని నిమిత్తంలేదు. (కో. 27, 28); 2. అను, సపోర్ట్. (కో. 25).
 నెత్తి: 1. పర్యా. చూ. వెన్ను(4). మేదరికత్తికి మందంగా ఉన్న పైభాగం; సుమారువేలెడు వెడల్పున పలేకగా ఉంటుంది; కత్తికి ఒకవైపు పదునూ మరోవైపు వెన్ను ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12 క. 3. (తె. 21); 2. పర్యా. చూ. తల(1). ఒకరకం మేదరికత్తికి వెడల్పు భాగం చివర. (తె. 13); 3. పర్యా. తల(5). ఉలికి ఉండే పిడిపైభాగం. చూ. చిత్రం 20 క. 5. (తె. 30).
 నెత్తిగంప: నెత్తిమీద పెట్టుకొని వెళ్ళేగంప. (కో. 12).
 నెద్దెదురు: పర్యా. చూ; గట్టికర్ర(1). సూదిపట్టెలంత ఖాళీమొదలు వేరెంత ఖాళీవరకు లోపల తోలుగా ఉండే గట్టివెదురుకర్ర; గుట్టలమీదా రాళ్ళదగ్గరా పెరుగుతుంది; మూడు అంగుళాలవరకు లావుగా ఉంటుంది. (కో. 31).
 నెమలి: వెదురుపేళ్ళతో చేసిన నెమలిబొమ్మ; ఇళ్ళలో అలంకారానికి పెట్టుకొంటారు. (కో. 27).
 నెమలికండ్లపెట్టె: వెదురుపేళ్ళతో అల్లిన ఒకరకం సారెపెట్టె; నెమలిసింఛంలాగ దిక్షెన్లు వచ్చేటట్లు పైపొర కర్రబడుముతో నాలుగురంగులతో అల్లుతారు; ఇది అన్నివైపులా రెండడుగుల వెడల్పున చతురస్రాకారంలో ఉంటుంది; లోపలి పొర వెడల్పు పేడుతోను బయటిపొర కర్రబడుముతోను అల్లుతారు; టూస్వాములు వాడతారు; చూ. చిత్రం 42. (తె. 9).
 నెమలిచాప: ఉ. -సాప; నెమలిబొమ్మ వచ్చేటట్లు నేసిన తుంగచాప. (కో. 9).
 నెంబు: పర్యా. బండిజల్ల నిలుపుబెండు. బండిజల్ల అల్లకంలో నిలుపుగావచ్చే మందంపేడు లేదా పలచటిబడ్డ; సుమారు రెండు రూపాయలవిశ్వంతు మందముంటుంది. (కో. 13).

నెమ్ము: పర్యా. చూ. పచ్చి. తడిఆరని; అటువంటి స్థితి. (కో. 19; రా. 4).

నెమ్ముకొను: (క్రి.) చెమ్మతగిలి పచ్చిగా కావడం; చెమర్చడం. (కో. 19).

నెరువు: పర్యా. చూ. జంపు. పొడుగు (భాగం). (తె. 22).

నెలతక్కువకర్ర: పర్యా. చూ. మొక్కకర్ర. నాలుగు నెలలనుంచి సం॥లోపు వయస్సుగల వెదురుకర్ర; చీల్చడానికి పనికిరారు; మెత్తగా ఉండి ఎటుబడితే అటువంగిపోతుంది; చెరుకు నాటుపేసి నవ్వుడు అనుగా పెట్టడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 22).

నేత: పర్యా. చూ. అల్లకం. వెదురుపేళ్ళు పడుగు పేకలుగా కూర్చి బిగించడం; ఒక పేడు కిందినుంచి, తరవాత మరో పేడుపైనుంచి, ఆ తరవాత మళ్ళీ కిందినుంచి వచ్చేటట్లు అల్లుతారు. తట్ట, గంప, చేట మొ॥వి ఇలా అల్లుతారు. (కో. 11).

నేతకట్టె: పర్యా. చూ. లేతబొంగు(1). ఒక సం॥ నుంచి రెండు సం॥ల వరకు వయస్సుగల లేత వెదురుగడ; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పని కొస్తుంది; మొక్క కాత్రికమాసంలో పుట్టి సంక్రాంతిముందు కోతకు వస్తుంది; మెత్తగా పచ్చిగా నాణ్యంగా ఉండి పేడు సులువుగా చీల్చడానికి వీలవుతుంది; లోపల బొలుతక్కువ; గడ చుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థం ఏర్పడి ఉంటుంది; (ఈ బూడిదను బట్టి మొక్క వయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్ని గడలు తెలుపు, ఆకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ, ముదురాకుపచ్చ రంగుల్లో ఉంటాయి; గడ మూడు నాలుగంగుళాల మందముంటుంది. (రా. 4, 8).

నేతకర్ర: పర్యా. చూ. లేతబొంగు(1). ఒక సం॥ నుంచి రెండు సం॥ల వరకు వయస్సుగల లేత వెదురుగడ; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పని కొస్తుంది; మొక్క కాత్రికమాసంలో పుట్టి సంక్రాంతిముందు కోతకు వస్తుంది; మెత్తగా పచ్చిగా నాణ్యంగా ఉండి పేడు చీల్చడానికి సులువవుతుంది; లోపల బొలుతక్కువ; గడ చుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థం ఏర్పడి ఉంటుంది. (ఈ బూడిదను బట్టి మొక్క వయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్నిగడలు తెలుపు, ఆకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ, ముదురాకుపచ్చల్లో ఉంటాయి; గడ మూడు నాలుగంగుళాల మందముంటుంది. (రా. 8).

నేతచువ్వ: ఉ. - సువ్వ; బట్టలు నేసేవాళ్ళు నేత పడుగులో దూర్చే నన్నటి వెదురుచెత్తం; లాక.

(కో. 9).

నేతబద్ద: మగ్గంమీద బట్టలు నేసేటప్పుడు పడుగులోకి దూర్చే వెదురుబద్ద; లాక. (కో. 9).

నేతబొంగు: పర్యా. చూ. లేతబొంగు(1). ఒక సం॥ నుంచి రెండు సం॥ల వరకు వయస్సుగల లేత వెదురుగడ; చేట, జల్లెడ, మొ॥ అల్లడానికి పని కొస్తుంది; మొక్క కాత్రికమాసంలో పుట్టి సంక్రాంతిముందు కోతకు వస్తుంది; మెత్తగా, పచ్చిగా నాణ్యంగా ఉండి పేడు చీల్చడానికి సులువవుతుంది; లోపల బొలుతక్కువ; గడ చుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థం ఏర్పడి ఉంటుంది; (ఈ బూడిదను బట్టి మొక్క వయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్నిగడలు తెలుపు, ఆకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ, ముదురాకుపచ్చ రంగుల్లో ఉంటాయి; గడ మూడు నాలుగంగుళాల మందముంటుంది. (తె. 4; రా. 7, 8).

నేతవెదురు: ఉ. నేతెదురు; పర్యా. చూ. లేత బొంగు(1). ఒక సం॥ నుంచి రెండు సం॥ల వరకు వయస్సుగల లేతవెదురుగడ; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; మొక్క కాత్రికమాసంలో పుట్టి సంక్రాంతిముందు కోతకు వస్తుంది; మెత్తగా పచ్చిగా నాణ్యంగా ఉండి పేడు చీల్చడానికి సులువవుతుంది; లోపల బొలుతక్కువ; గడ చుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థం ఏర్పడి ఉంటుంది. (ఈ బూడిదను బట్టి మొక్క వయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్నిగడలు తెలుపు, ఆకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ, ముదురాకుపచ్చ రంగుల్లో ఉంటాయి; గడ మూడు నాలుగంగుళాల మందముంటుంది. (రా. 9, 11).

నేమం: నియమం. (తె. 21).

నేయు: పర్యా. అల్లు(1). (వెదురుపేళ్ళు) ఒకటిపైకి ఒకటి కిందికి వచ్చేటట్లు కూర్చడం; కొన్నిచోట్ల రెండేసి పేళ్ళనుంచి నాలుగేసి పేళ్ళవరకు పెట్టి కూరుస్తారు; కొన్నిచోట్ల కూర్చు ఐ మూలగా వస్తుంది; గంప, తట్ట, చేట, విననకర్ర మొ॥ ఇలా తయారుచేస్తారు. (కో. 11; తె. 27, 30).

నేలగొయ్య: గుమ్మి (చూ.) అడుగు అల్లిసతరవాత నిలువులను పైకి లేపేటప్పుడు అడుగు కదలకుండా అడుగుమీద కొట్టిన వెదురుమేకు; నాలుగుమూలలా కొడతారు; దీనికి ఒకపక్కన బొడ్డె ఉంటుంది. (తె. 28).

నేలబొంగు: పర్యా. మెట్టబొంగు. సమతల ప్రదేశంలో పెరిగిన వెదురుగడ; కొంచెం మెత్తగా ఉంటుంది;

బోలు ఎక్కువగానూ కండ తక్కువగానూ ఉంటుంది. (తె. 8, 26, 28).

నేలమగ్గం: పర్యా. నారుమగ్గం. నేలమీద పరిచి నట్లుండే చాపలనేతమగ్గం; దీక్షెనులేని సాదాచాపలు నెయ్యడానికి పనికొస్తుంది; చూ. మగ్గం. (రా. 2).

నేలవేయు: (క్రి.) ఉ. నేలేయు; పర్యా. చూ. పండ బెట్టు పెదురుగడలను వరసగా నేలమీద పడుకో బెట్టడం. (కో. 28).

నైసివుదబ్బు: (< ఇం. Nice-) మేలయిన వెదురు బద్ద. (రా. 3).

నొగవెదురు: ఉ. నొగెదురు; పర్యా. బండిదండి. బండినిర్మాణంలో చట్రాన్ని కాడినీ కలిపే లావు పాటి వెదురుగడ; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (కో. 23).

నోము(ల)చేటు: ఉ. - కాట; నోము, పండుగలు మొ॥ సందర్భాల్లో (వాయనాలు మొ॥వాటికి) వారే చేట; దీనికి ఎనిమిదికట్లు (చేటఅంచుకు కట్టు ముంగుతో చుట్టిన చుట్టు) ఉంటాయి. (కో. 5, 12, 17, 18).

నోరు: 1. పర్యా. మూతి(3). గంప, గుల్ల మొ॥వాటిపై అంచుకు మధ్యభాగం; తెరుచుకొని ఉన్నది. చూ. చిత్రం 58. 3. (తె. 14); 2. పర్యా. మూతి(4). గూడ; దూడబుట్ట, ఎద్దుబుట్ట, చేవలబుట్ట, గుల్ల మొ॥వాటిని ముయ్యకుండా తెరిచీఉంచిన భాగం. చూ. చిత్రం 76. 2. (తె. 8); 3. దండె(=తడక అంచువెంట ఉండే నిలువుగడ లేదా బద్ద)ను ఒక చివర రెండంగుళాల మేరకు చీలి చేసిననందు. (తె. 24); 4. పర్యా. చూ. నాలిక(2). చేట ముందరి (వెడల్పుగా ఉండే) అడ్డం; రెండు కొమ్ములకూ (కొనలకు) మధ్యభాగం. చూ. చిత్రం 28. 6. (రా. 6).

న్యూసిలోన్: (< ఇం. New ceylon) ఒకరకం పేముకురీపు. (కో. 12).

ప

పక్క: 1. పర్యా. చూ. చెక్క(1), పెదురుగడ నిలువుగా నగానికి చీలిస్తేవచ్చే ఒకభాగం. (తె. 17); 2. పర్యా. రెక్క(1). వాకిలితడక (=ఇంటి ముందు భాగంలో కట్టడానికి తలుపుతో ఉన్న పెద్దతడక)లో తలుపుకు పక్కన ఉన్న తడకభాగం; ఇటూ అటూ ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 98 క. 1. (కో. 18).

పక్కకట్టు: చీపురుకట్ట పిడికింద (భాగాచిన్నది) వెడల్పుగా కుంచెలాగ ఉండే భాగాన్ని రెండు పాయలుగా విడదీసి ఒక్కొక్కపాయ చుట్టు రెండు మూడు వేళ్ళ వెడల్పున తాడుతోగాని పురితోగాని బిగించి వేసినకట్టు. (తె. 21).

పక్కకట్టె. పర్యా. చూ. అంచుకర్ర. బండిజల్లి, తడక మొ॥వాటి అంచులకు తొడిగే పెదురుకర్ర. చూ. చిత్రం 92. 1. (రా. 4).

పక్కకానా: (< హిం. - काना) ఉయ్యాలలో పిల్లలకు గాలి రావడానికి పక్కలను ఏర్పాటు చేసిన రంధ్రం; రెండు మూడంగుళాల కొకటి చొ॥న ఉంటాయి. చూ. చిత్రం. 41. 1. (తె. 27).

పక్కచాప: ఉ. - సాప; ఇళ్ళలో పక్కలు వేసుకో దానికి (ఈతచాప మాదిరిగా పరుచుకొనే) వెదురు వేళ్ళతో అల్లినచాప. (తె. 4, 18).

పక్కతడక: ఉ. - తడెక్క; 1. పర్యా. బండిపక్క తడక. బండిపట్రం నిలుపుభాగం పక్కలకూ గడికొయ్యలకూ ఆసుకొనేటట్లు వేసినతడక; బండి మీద ఇలాటి తడకలు రెండుపక్కలా రెండు, అడుగున ఒక తడకకా, ముందుభాగాన ఒక్కటి ఉంటాయి; బండిజల్లికు బదులుగా వాడతారు; ఎరువుతోలుకు రావడానికి ఈ తడకల్ని బండిజల్లి మాదిరిగా వాడతారు; చూ. చిత్రం 93. (తె. 8); 2. పర్యా. దూలంతడక. తడకలతో కట్టే ఇంటికి పొడుగుభాగంవైపు దూలంకిందినుంచి పెట్టే దీర్ఘ చతురస్రాకారం తడక. (తె. 1, 23; రా. 8); 3. అలమారు కుండే తడక; రెండు పక్కలా రెండుంటాయి. (తె. 5).

పక్కదబ్బు: పర్యా. చూ. అంచుబద్ద. తడకఅంచుకు తొడిగిన పెదురుబద్ద. (రా. 4).

పక్కబొంగు: పర్యా. చూ. అంచుకర్ర. బండిజల్లి, మొ॥వాటి అంచులకు తొడిగే పెదురుకర్ర. చూ. చిత్రం 92. 1. (తె. 28).

పక్కముల్లు: కలబందపట్టుకు అంచువెంటి ఉండే చిన్నముల్లు; ఇలాటివి రెండంచులకూ ఉంటాయి. (రా. 6).

పక్కమూల: పర్యా. మద్దెమూల. చేపలబుట్ట మొ॥ వాటికి మధ్యభాగాన బయటినుంచి కనిపించేమూల; రెండుంటాయి; ఈరకం బుట్టకు కిందకూడా మూల లుంటాయి. (కో. 23).

పక్షం: పర్యా. చూ. బద్ద(1). పెదురుగడ నిలువుగా నాలుగు భాగాలుగా చీలిస్తేవచ్చే భాగం; గడంత

పొడుగునా సుమారు రెండువేళ్ళ వెడల్పు ఉంటుంది. (కో. 9).

పగడపురువ్య: పగడపు మొక్క చువ్వ (బరిగె), దీనికి ముల్లుండదు, అకు వేలేడు పొడుగుకంటె ఎక్కువ ఉండదు; ఈ చువ్వతో ఉప్పరితట్టలు అల్లుతారు. (కో. 25).

పగలగొట్టు: (క్రి.) రూ. పలగొట్టు; పర్యా. పగలేయు. వెదురుగడ నిలువుగా రెండు బద్దలయ్యేటట్లు కత్తితో కొట్టడం. (కో. 3, 4, 6, 7, 9, 11-13, 15, 17-19, 28; తె. 8, 10, 16, 21; రా. 3, 6, 10); 2; పర్యా. చూ. పేర్పు. విడదీయడం; గంప మొ||వాటి అడుగు అల్లేటప్పుడు జతగాపెట్టిన నిలుపులను సగం అడుగుఅల్లిన తరవాత విడదీస్తారు. (రా. 9).

పగలేయు. (క్రి.) (<పగలవేయు) పర్యా. పగల గొట్టు (1). వెదురుగడ నిలువుగా రెండుబద్దల య్యేటట్లు కత్తితో కొట్టడం. (కో. 3, 15, 18).

పగులు: (క్రి.) ఉ. పెగులు; రూ. పలుగు; పర్యా. పరెబారు. కత్తితో పగలగొట్టేదప్పుడు వెదురుగడ పొడుగుతా విమ్మకోడం. (తె. 6, 7, 13).

పగ్గం: 1. ఎద్దుకొమ్ములకు పట్టి గుంజుకుకట్టే తాడు; దున్నేటప్పుడూ, బండి తోలేటప్పుడూ ఎద్దు కొమ్ములకు తగిలించి కొనను చేత బట్టుకొంటారు. (రా. 6); 2. పశువులను గుంజుకు కట్టడానికి పొలం దున్నేటప్పుడు ఎద్దుకొమ్ములకూ నాగలిమేడి తోకకూ కలిపి ఎద్దును మలపడానికి వాడే పొడుగుగాటి తాడు; గాజంగినార తప్ప వినారతోనైనా పేనవచ్చు; దీనికి ఒకచివర శిల్వర ఉంటుంది. (తె. 9).

పంకా: (<హిం. పంఖ) ఉ. పంక, పక్క; పర్యా. చూ. విననగర్ర. గాలికోసం వినరదానికి వెదురు పేళ్ళలో అల్లినది; చదరంగా ఉంటుంది; పట్టుకోడానికి ఒకంచుకు కాడ (సన్నటిబద్ద) ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కాడకు వెదురుగొట్టం తొడుగుతారు; మామూలుగా పొయ్యి విసురుకోడానికి వాడతారు; చూ. చిత్రం 31 క. (తె. 3, 10, 13-16, 18, 27; రా. 7).

పంకాడబ్బు: ఉ. పంక-; పర్యా. చూ. బద్ద (4). విననగర్ర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అంచు వెంబడి అమర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టంతోడిగే బద్దకు చివరగొట్టం జొరకుండా ఉండడానికి బుడిపే ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 ట. 2. (కో. 7).

పంగ: పర్యా. చూ. చిల్ల (1), వెదురుగడ కణుపు దగ్గర పెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు వేలేడులాపూ ఒకటిరెండు గజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; ముల్లు గర్రగానూ దోమతెర కర్రగానూ గాలం బరుగు గానూ వాడతారు; కొమ్మ నరికినప్పుడు దాని మొదలు కణుపుకు మిగిలి ఉంటుంది (చూ. గంటి గనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరువునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (తె. 7, 15).

పంగ(లు): (బ.) పంకె నిర్మాణంలో 'X' ఆకారంలో కట్టిన రెండు వెదురుబద్దలు. (తె. 18).

పచ్చ: చూ. పసరు (1). (రా. 3, 5).

పచ్చకర్ర: పర్యా. చూ. పసరుగర్ర. వెదురుగడకు పైన పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగమున్న బద్ద చీల్చగా వచ్చినకర్ర (చూ.); గంప మొ||వాటి అల్లకంలో అడుగుచుట్టడానికి, గంప ఎత్తుభాగంలో బెండుకర్ర వరస తరవాత అందంకోసం పట్టిలాగా కొన్నివరసలు వేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 53.1. (కో. 2).

పచ్చగనుపు: పర్యా. చూ. కణుపు. వెదురుగడకు అక్కడక్కడ ఉండేవాడు; గడచుట్టూ ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది; అంతమేరకు లోపలిభాగిని మూసేస్తుంది; పర్వం; ఇక్కడ కొమ్మ వేస్తుంది. చూ. చిత్రం 4.3. (కో. 18).

పచ్చచాప: మొత్తం పచ్చపేళ్ళతో అల్లిన వెదురు చాప. (తె. 14).

పచ్చంచేయు: (క్రి.) (<పక్షం-) నలుపలకలుగా చెక్కడం; నిచ్చినమొట్టుగా అమర్చే వెదురుగడ ముక్కకు రెండువైపులా ఇలా చెక్కుతారు. (రా. 8).

పచ్చతడక: పర్యా. చూ. పసరుతడక. కేవలం పచ్చ పేడు (= పైభాగం పచ్చగా నున్నగా ఉన్న వెదురు పేడు)తో అల్లినతడక; దీనిధర ఎక్కువ. (తె. 1).

పచ్చదబ్బు: చూ. పచ్చబద్ద (1). (కో. 4, 21, 28, 28; రా. 8).

పచ్చపిడినె: ఉ. - బేడినె; పర్యా. చూ. పసరుగర్ర. వెదురుగడకు పైన పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగ మున్న బద్ద చీల్చగా వచ్చినకర్ర (చూ.); గంప మొ||వాటి అల్లకంలో అడుగుచుట్టడానికి గంప ఎత్తు భాగంలో బెండుకర్ర వరస తరవాత అందంకోసం పట్టిలాగా కొన్నివరసలు వేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 53.1. (కో. 1).

పచ్చపేడు: ఉ. పచ్చపేడు; పర్యా. చూ. పసరుపేడు

వెదురుబద్ధ చీరినప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే పైభాగంతో కూడిఉన్న పేడు. (కో. 2, 6, 8, 16-18; తె. 1, 8, 9, 18, 27, 30; రా. 3-5, 11).

పచ్చపేడుజల్లు: పచ్చటి వెదురుపేడు (చూ. పసరు పేడు)తో అల్లినజల్లు. (కో. 14).

పచ్చబడుము: పర్యా. చూ. పసరుగర్ర. వెదురు గడకుపైన పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగమున్న బద్ధ చీల్చగా వచ్చినకర్ర (చూ.); గంప మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగుచుట్టడానికి గంప ఎత్తుభాగంలో బెండుకర్ర వరస తరవాత అందంకోసం పట్టిలాగా కొన్నివరసలు వేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 53.1. (తె. 5).

పచ్చబద్ధ: 1. చూ. పచ్చదబ్బ; పర్యా. చూ. పసరు దబ్బ (1), పసరువన్నెలో నున్నగా ఉండే పైభాగంతో వచ్చిన వెదురుబద్ధ. (తె. 28). 2. పర్యా. చూ. అంచుకట్టుబద్ధ. గూడ, ఉయ్యాల, పెళ్ళిపెట్టె, బుట్ట మొ॥ అల్లకంలో వాటి అంచు చుట్టూ గట్టిదనంకోసం కట్టిన పలచటి వెదురుబద్ధ చూ. చిత్రం 35 క. 2. (కో. 11).

పచ్చబద్ధలచాప: ఉ. - సాప; పర్యా. పచ్చబేడు చాప. పచ్చగా నున్నగా ఉండే బద్ధనుంచి చీరిన పేళ్ళతో అల్లిన చాప, (కో. 12, 23, 28).

పచ్చబద్ధలచేట: ఉ. - శాట; పర్యా. పచ్చబేళ్ళచేట. పసరు (=పచ్చగా ఉండే) పేళ్ళతో అల్లినచేట (కో. 26).

పచ్చబద్దినె: (< పచ్చబద్ధ + ఈనె) పర్యా. చూ. పసరుపేడు. వెదురుబద్ధ చీరినప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే పైభాగంతో కూడిఉన్న పేడు. (కో. 25, 27).

పచ్చబిలుకు: ఉ. - బిల్కు; పర్యా. చూ. పసరుకట్టు. వెదురుబద్ధకు పచ్చగా నున్నగా ఉండే (పసరు) భాగంనుంచి చీరిన బద్ధ(కట్టు); దీన్ని చేటకు లోపలా బయటా అంచుచుట్టూ పెట్టి విగిస్తారు. (కో. 2).

పచ్చబేడుచాప: ఉ. పచ్చబేడు సాప; పర్యా. పచ్చబద్ధలచాప. పచ్చగా నున్నగా ఉండే బద్ధనుంచి చీరిన పేళ్ళతో అల్లినచాప. (కో. 15).

పచ్చబేడు: సవార్పండితడక పచ్చబోడుతో అల్లిన కచ్చదంబండి (సవారుబండి) తడక. (తె. 8).

పచ్చబేళ్ళచేట: ఉ. పచ్చబేళ్ళశాట; పర్యా. పచ్చ బద్ధలచేట. పసరు (=పచ్చగా ఉండే) పేళ్ళతో అల్లిన చేట. (కో. 2; తె. 28).

పచ్చబొంగు: పర్యా. చూ. అకుపచ్చబొంగు. అకు పచ్చరంగులో ఉండే వెదురుగడ; లేతగా ఉంటుంది. (కో. 7, 10; తె. 15).

పచ్చవాసం: పర్యా. చూ. అకుపచ్చబొంగు. అకుపచ్చ రంగులో ఉండే వెదురుగడ; లేతగా ఉంటుంది. (కో. 8).

పచ్చవేడుజల్లు: పర్యా. పసరుదబ్బజల్లు. వెదురుబద్ధకు పచ్చగా నున్నగా ఉండే (పసరు) భాగంనుంచి తీసిన పలచటిపేడుతో అల్లిన బండిజల్లు. (కో. 15).

పచ్చి: పర్యా. నెమ్ము, పసిమి. తడిఅరని అటువంటి స్థితి. (తె. 7-10, 13, 15, 21; రా. 8).

పచ్చికట్టె: పర్యా. పచ్చిబరిగె. పచ్చిఅరిపోని ఈత కమ్మ. (తె. 20).

పచ్చికర్ర: పర్యా. చూ. పచ్చిబొంగు. పచ్చిఅరిపోని వెదురుగడ. (కో. 12, 15, 17).

పచ్చిగడ: ఉ. - గెడ; పర్యా. చూ. పచ్చిబొంగు, పచ్చి అరిపోని వెదురుగడ. (కో. 16, 21; తె. 9).

పచ్చితడక: పచ్చిగోగుకట్టెనుంచి తీసిన తొక్క. (తె. 9).

పచ్చిబద్ధ: పచ్చివెదురుగడ నుంచి తీసినబద్ధ. (కో. 12).

పచ్చిబరిగె: పర్యా. పచ్చికట్టె. పచ్చిపోని ఈతకమ్మ. (తె. 11).

పచ్చిబొంగు: పర్యా. పచ్చికర్ర. పచ్చిగడ, పచ్చి వెదురు. పచ్చి అరిపోని వెదురుగడ. (కో. 9; తె. 2, 4, 17, 26, 28).

పచ్చిమట్టనార: పర్యా. తెల్లకలమందనార. పచ్చి కలబంద మట్టనుంచి తీసిననార; తెల్లగా ఉంటుంది. (రా. 4).

పచ్చివెదురు: ఉ. పచ్చెదురు; పర్యా. చూ. పచ్చి బొంగు. పచ్చి అరిపోని వెదురుగడ. (తె. 29; రా. 2-4).

పచ్చినె: (< పచ్చి + ఈనె) ఉ. పచ్చినె; 1. పర్యా. చూ. పసరుగర్ర. వెదురుగడకు పైన పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగమున్న బద్ధ చీల్చగా వచ్చిన కర్ర (చూ.); గంప మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగు చుట్టడానికి గంప ఎత్తుభాగంలో బెండుకర్ర వరస తరవాత అందంకోసం పట్టిలాగా కొన్నివరసలు వేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 53. 1. (కో. 16; రా. 4); 2. పర్యా. చూ. పసరుపేడు. వెదురుబద్ధ చీరినప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే పైభాగంలో కూడిఉన్న పేడు. (కో. 28)

పచ్చీను(చాప): ఉ. - సావ; పచ్చీను (= గళ్ళలో పొవులుపెట్టి అదే ఒకరకం అట) గళ్ళమాదిరిగా గళ్ళు వచ్చేటట్లు నేసిన తుంగచాప. (కో. 3, 8; రా. 4).

పచ్చె: (< సం. పక్షం) ఉ. పచ్చె; 1. పర్యా. చెక్క (1). వెదురుగడ నిలువుగా నగానికి చీలిస్తే వచ్చే ఒకభాగం. (తె. 3, 13, 15, 17, 19, 20; రా. 3); 2. పర్యా. చూ. బద్ద (1). వెదురుగడ నిలువుగా నాలుగు భాగాలుగా చీలిస్తే వచ్చేభాగం; గడంత పొడుగునా సుమారు రెండువేళ్ళ వెడల్పు ఉంటుంది తె. 7, 8, 16, 17); 3. పర్యా. బద్ద (8). తాటి పాట (చూ.) పొడుగ్గావీరి తీసినవాయ; రెండు మూడు భాగాలుగా చీరతారు; చీల్చినదాన్ని చీల్చని దాన్ని 'పాట' అనే అంటారు. (తె. 9); 4. ఈత మట్ట చీరితేవచ్చే పాయ; రెండుపాయలుగా చీరతారు. (తె. 9).

పంచితం: పర్యా. గంజరం. అవుమూత్రం. (రా. 3).

పంజెరం: పర్యా. చూ. కోళ్ళగూడు (1). కోళ్ళను కమ్మడానికి (= మూయడానికి) వాడేగంప; వెడల్పు అడుగున తక్కువగానూ పొనుపొను ఎక్కువగానూ ఉంటుంది; అంచుభాగంవేపు కమ్ముతారు; అడుగు కొన్నిటికి సమతలంగానూ కొన్నిటికి కొంచెం కోనుగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి మధ్యనుంచి నన్నటి భాగంవేపు మొత్తం గళ్ళుగళ్ళుగా అల్లక ముంటుంది; కొన్నిటికి వెడల్పు భాగంవేపు మూసి ఎత్తు భాగంవేపు కోళ్ళను వేయడానికి ద్వారం ఉంచుతారు; చూ. చిత్రాలు 85 క, ప. (తె. 28).

పటాకపుల్ల: పర్యా. ఆకాశపుల్ల. తారాజువ్వపుల్ల; దీపా వళికి వేసే తారాజువ్వలకు కొన్నిచోట్ల వెదురుపుల్ల కడతారు. (తె. 10).

పట్ట: సులక మంచానికి విగించిన కర్ర; పొడుగుని రెండూ అడ్డానివి రెండూ ఉంటాయి. (రా. 4).

పట్టు: (క్రి.) పర్యా. చూ. పాపు. భాగాలుగా విడ దీయడం; వెదురుగడనుగాని బద్దనుగాని ఒకచివర కత్తితో చీల్చిన తరవాత ఒకపాయ కాలికింద తొక్కిపట్టి రెండోపాయ చేత్తోపట్టి లాగుతూగాని రెండుబద్దల్ని రెండు చేతులతో విడదీస్తూగాని పేరు చేస్తారు. (కో. 22).

పట్టుకర్ర: పర్యా. చూ. చేతికర్ర (1). చేతికి ఊతగా పట్టుకొనేవెదురుకర్ర; మూడునాలుగు వేళ్ళ లావు సుమారు రెండుగజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; బోలు లేకుండా గట్టిగా ఉంటుంది; దీని కొసామొదలూ

ఒకే లావుంటాయి; సాముచేయడానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 3).

పట్టుగర్రె: చూ. పట్టుడుగర్రె. (తె. 1).

పట్టుగోల: పర్యా. చూ. చేతికర్ర(1). చేతికి ఊతగా పట్టుకొనే వెదురుకర్ర; మూడునాలుగు వేళ్ళలావు సుమారు రెండుగజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; బోలు లేకుండా గట్టిగా ఉంటుంది; దీని కొసామొదలూ ఒకేలావుంటాయి; సాముచేయడానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 5).

6

10

15

20

25

30

35

40

పట్టుచెంద్రదిక: ఉ. - చెంద్రదిక; పర్యా. చూ. చెంద్రదిక పట్టుపురుగుల గుడ్లుపొడగడానికి పురుగుల్ని పెంచడానికి గుండ్రంగా అరలరలుగా ఉన్న ఒకరకం తడక; చూ. చిత్రం 82. (తె. 31).

పట్టుడుగర్రె: చూ. పట్టుగర్రె; పర్యా. చూ. చేతికర్ర(1). చేతికి ఊతగా పట్టుకొనే వెదురుకర్ర; మూడునాలుగు వేళ్ళలావు సుమారు రెండుగజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; బోలులేకుండా గట్టిగా ఉంటుంది; దీని కొసామొదలూ ఒకేలావుంటాయి; సాము చేయడానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది. (రా. 10).

పట్టుతడక: ఉ. - తడిక; పర్యా. చెంద్రదికతడక. చెంద్రదిక(చూ.) పువ్వు అమర్చడానికి కింద వేసిన తడక. చూ. చిత్రం 82. 3. (కో. 9).

పట్టె: 1. చాపఅల్లకానికి ఈతాకుతో బెత్తెడు వెడల్పున రెండుగజాల పొడుగు అల్లినది, విడివిడిగా ఇలాటి పట్టెలు అల్లి ఒకదానిపక్క ఒకటి చేర్చి కుడతారు; ఒక్కొక్క చాపకు 10-20 పట్టెలు పడతాయి. (తె. 19, 21, 22, 26; రా. 8, 9); 2. పర్యా. అని(8), కాలు(10), పుంజీ(2). ఈతచువ్వతో అల్లే గుమ్మి, తడక మొ॥వాటిలో నిలువుగా వచ్చే నాలుగుబద్దల కూర్పు. (తె. 9, 20; రా. 9).

పట్టెకమ్మ: ఈతచాప పట్టె అల్లకంలో మధ్యభాగంలో వచ్చే ఆకు. (తె. 26).

పట్టెదబ్బు: ఉ. - దెబ్బ; 1. పర్యా. చూ. వెన్నుదబ్బు. ఈతకమ్మ వెన్ను (చూ.) చీరితీసినబద్ద; గంప మొ॥వాటి ఎత్తుభాగం అల్లడానికి వాడతారు. (తె. 16); 2. పర్యా. చూ. కండదబ్బు(4). ఈతకమ్మ వెన్నుకూ పొట్టకూ మధ్యభాగమంది నిలువుగా చీరినబద్ద; గంప మొ॥వి అల్లేటప్పుడు అడుగుగభాగంలో చుట్టడానికి ఎత్తుభాగంలో నగండాకా చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 11. 3. (తె. 19).

పట్టెబరిగె: పలచగా చదునుగా ఉండే ఈతబరిగె; తడకలూ, పేతతట్టలూ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 18).

పడకత్తి: కత్తులపెట్టె (చూ.)లో బిగించిన మూడు జతల కత్తుల్లో ప్రతిజతలోనూ ఏటవాలుగా బిగించిన కత్తి. చూ. చిత్రం 137. 2. (కో. 12).

పడగ: ఉ. పడిగ, పడిగె; 1. పర్యా. అంబుపడగ, పిడి(గి), బరిసె, బరిసెవంపు, బిళ్ళ(గి), మొదలు(గి), అంబు(చూ.)కు వెడల్పుగా ఉన్న భాగం; పాముపడగ, బరిసె, మొ॥వాటి మాదిరిగా త్రిభుజాకారంలో ఉండే బిళ్ళ; కొన్నిటి అందులకు పదునుంటుంది; పేడు తెంపడానికి చిల్లులు పొడవ దానికి పనికొస్తుంది; కొన్ని మొనదేలి ఉంటాయి; కొన్ని మొండిగా ఉంటాయి; కాడకొనతో చిల్లులు పొడవదానికి దీన్ని పిడిలా పట్టుకొంటారు. చూ. చిత్రం 15 ట. (కో. 10, 17, 18). 2. పర్యా. కుడక(2), తలపడగ, బిళ్ళ (1), బుగ్గ - మేవరి కత్తి వెన్నుకూ పదునుభాగానికి మధ్యఉండే చెంప. చూ. చిత్రం 12 డ. 4. (కో. 17; తె. 3, 6, 22, 24-28, 30).

పడవ: పర్యా. ఫిష్ బోటు. చేపలువట్టే పడవ ఆకారంలో చేసిన వెదురుపేళ్ళ బొమ్మ; రకరకాలుగా ఉంటాయి; ఇళ్ళలో పోకేసుల్లో పెట్టుకొంటారు. (కో. 27; తె. 8).

పడసాలతడక: ఉ. పడసాల్ ; పర్యా. చూ. చాటు తడక (1). ఇంట్లో గదులుగా విభజించడానికిగాని వరండాలో చాటుకోసంగాని అడ్డంగాకట్టే వెదురు పేళ్ళ తడక. చూ. చిత్రం 36 చ. (రా. 1).

పడికట్టు: (బ.) ఒక వృత్తి పనికిగాని ఒక రంగానికి గాని సంబంధించిన వాడుకమాటలు; పారిభాషిక పదాలు. (కో. 19).

పడిగిబుట్ట: ఉ. -బుట్టి; కింద నాలుగుమూలలు ఉండి పైన గుండ్రంగా ఉండేబుట్ట అల్లినబుట్ట; ఇది బియ్యం కొలుచుకోడానికి పనికొస్తుంది; ఆకుబుట్ట కన్న చిన్నగా ఉంటుంది. (కో. 24).

పడిగె: 1. పర్యా. నారిక(1). కచ్చడంబండి మీద గుడినెలుకప్పే తడకకు రెండువైపులా చూరులా కొంతభాగం బయటికి చొచ్చుకొని వచ్చేలా అల్లిన భాగం. చూ. చిత్రం 34 చ. 1. (తె. 19, 25); 2. బాపింగంలో పడగలాంటి భాగం. చూ. చిత్రం 103. 3. (తె. 10); 3. పేముకర్ర చీల్చే కత్తికి వెడల్పుగా ఉండే భాగం; పడగ చూ.

చిత్రం 143. 4. (తె. 22).

పడిగెకట్టె: పర్యా. చూ. వంకకర్ర(1). పాముపడగ మాదిరిగా మొదలు వంపుదిరిగిన వెదురుకర్ర; సుమారు గజం పొడుగుంటుంది; నేళ్ళు చెలిగేసిన చోట్ల మచ్చలుంటాయి; చేతికర్రగా ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 8 చ. (తె. 22).

పడిగెనకర్ర: నూలుపడుగులో చివర దూర్చే వెదురు కర్ర; పడుగేరేటప్పుడు దూరుస్తారు. (చూ. మాం. పృ. కోశం-2, చేనేతపదాలు). (కో. 9).

పడుకర్ర: పర్యా. వాలిపోయిన కర్ర. మొదలు కాలి పోయిగాని పుచ్చిపోయిగాని గాలిపల్లగాని విరిగి పడిన వెదురుగడ. (కో. 27).

పడుగుబెట్టు: (క్రి.) పర్యా. చూ. పోగుబిగించు. (తుంగ) చాపమగ్గం ముందు నేతగాడు కూర్చోనే వైపు ఉండే ముందరి బొంగు (చూ.) నుంచి మగ్గంచివరి వెనకబొంగు (చూ.) వరకు అడ్డంగా (గజంవెడల్పున) బెత్తెడు ఎడానికి ఒక నారపోగు చొన పెట్టికట్టడం. (కో. 3).

పడుగువేయు: (క్రి.) ఉ. పడుగేయు; పర్యా. చూ. పన్ను(2). తడక అల్లడానికి (దీర్ఘచతురస్రపు చ్చటం అమర్చిగానీ ఆమర్చకుండాగానీ) నిలుపులు వరసగా పేర్చి మొదటిభాగంలో నిలుపుల కడ్డంగా పేడు ఇమిడ్చి అల్లకానికి సిద్ధంచేయడం. (కో. 18). పడుపు: (క్రి.) విననగర్ర అల్లకంలో పేళ్ళను రెండు పక్కలనుంచి మడవడం. (రా. 4).

పంటకర్ర: 1. పర్యా. పంటలకర్ర. పండుకర్ర(3), పండువెదురు(2), పాతకర్ర(2), బియ్యంకర్ర. వెదురుధాన్యం కాసినగడ; మొక్కు మొలిచిన తరవాత సుమారు 20 సం॥లకు కాపుకాస్తుంది; ఇంటి వాసాలకూ గోవలకూ పనికొస్తుంది. (కో. 21, 25); 2. పర్యా. చూ. పండుబొంగు(1). రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥ వరకు వయస్సుగల ముదురు వెదురుగడ; ముదురాకుపచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥ రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండిన తరవాత తెలుపురంగులో ఉంటుంది; మామూలు లావుండి బోలుగా ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥వి అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 28).

పంటలకర్ర: పర్యా. చూ. పంటకర్ర(1). వెదురు ధాన్యం కాసినగడ; మొక్కుమొలిచిన తరవాత సుమారు 20 సం॥లకు కాపుకాస్తుంది; ఇంటివాసాలకూ గోవలకూ పనికొస్తుంది. (కో. 27).

పంఠె: పర్యా. పంఠెపుల్ల. బట్టల నేతదారం (నూలుగాని పట్టుగాని) చుట్టే పనిముట్టు; వెదురుబద్దతో తయారుచేస్తారు (చూ. పంఠె; మాం. వృ. కోశం-2;) చేనేతపదాలు. (రా. 7).

పంఠెపుల్ల: ఉ. పంటి-; పర్యా. పంఠె. బట్టలనేతదారం (నూలుగాని పట్టుగాని) చుట్టే పనిముట్టు; వెదురుబద్దలతో తయారుచేస్తారు (చూ. పంఠె; మాం. వృ. కోశం-2, చేనేతపదాలు. (కో. 2; రా. 7).

పండబెట్టు: (క్రి.) పర్యా. నేలవేయు, పందేయు. వెదురుగడలను వరసగా నేలమీద పడుకోబెట్టడం. (తె. 6).

పండు: పర్యా. చూ. పండుబొంగు(1). రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥వరకు వయస్సుగల ముదురు వెదురుగడ; ముదురాకుపచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥ రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండిన తరవాత తెలుపురంగులో ఉంటుంది; మామూలు లావుండి బోలుగా ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥వి అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 30).

పండుకమ్మ: పర్యా. మునలికమ్మ. ముదిరిన ఈతాకు; ఎరుపురంగులో ఉంటుంది. (తె. 18).

పండుకర్ర: ఉ. పొండు-; 1. పర్యా. చూ. పండుబొంగు(1). రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥ల వరకు వయస్సుగల ముదురు వెదురుగడ; ముదురాకుపచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥ రంగుల్లో ఉంటుంది, ఎండిన తరవాత తెలుపురంగులో ఉంటుంది; మామూలు లావుండి బోలుగా ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥వి అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 4, 10, 12, 13, 15-18, 26; 30; తె. 30). 2. పర్యా. చూ. ముదురుబొంగు (2). బాగా ముదిరిన వెదురుగడ; బండిజల్ల, గుమ్మి, తడక మొ॥వి అల్లడానికి పనికొస్తుంది; దీన్ని చీల్చడం కష్టం (అందువల్ల ఇది చేట, గుల్ల, గంప మొ॥వాటికి పనికిరాదు) ఎరుపు మొ॥ రంగుల్లో ఉంటుంది. (కో. 3). 3. పర్యా. చూ. పంటకర్ర (1). వెదురుధాన్యం కాసినగడ; మొక్కమొలిచిన తరవాత సుమారు 20 సం॥లకు కాపు కాస్తుంది; ఇంటివాసాలకూ గోవలకు పనికొస్తుంది. (కో. 23).

పండుగట్టె: ఉ. పొండు-; పర్యా. చూ. పండుబొంగు(1). రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥ల వరకు వయస్సుగల ముదురు వెదురుగడ; ముదురాకు

పచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥ రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండిన తరవాత తెలుపు రంగులో ఉంటుంది; మామూలు లావుండి బోలుగా ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥వి అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (రా. 6).

పండుగడ: ఉ. -గెడ; పర్యా. చూ. పండుబొంగు (1). రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥ల వరకు వయస్సుగల ముదురు వెదురుగడ; ముదురాకు పచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥ రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండిన తరవాత తెలుపు రంగులో ఉంటుంది; మామూలు లావుండి బోలుగా ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥వి అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 15).

పండుగాయ: లోపల నీళ్లా కొబ్బరి ఏర్పడి పక్వానికి వచ్చిన కొబ్బరికాయ. (కో. 20).

పండుబొంగు: ఉ. పొండు-; 1. పర్యా. పంటకర్ర (2), పండు, పండుకర్ర (1), పండుగట్టె, పండుగడ, పండువెదురు (1), పాతకర్ర (1), ముడికర్ర, ముడిసాధనం, ముడిగట్టె, ముదురుకర్ర, ముదురుగోలు, ముదురుబొంగు (1), ముదురు వెదురు. రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥ల వరకు వయస్సుగల ముదురు వెదురుగడ; ముదురాకు పచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥ రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండిన తరవాత తెలుపు రంగులో ఉంటుంది; మామూలు లావుండి బోలుగా ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥వి అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 8-9; తె. 4, 7, 13, 14, 16-25, 27, 31; రా. 8-11); 2. పర్యా. చూ. ముదురుబొంగు (2). బాగా ముదిరిన వెదురుగడ; బండిజల్ల, గుమ్మి, తడక మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; దీన్ని చీల్చడం కష్టం (అందువల్ల ఇది చేట, గుల్ల, గంప మొ॥వాటికి పనికిరాదు) ఎరుపు మొ॥ రంగుల్లో ఉంటుంది. (తె. 12, 26, 28).

పండువెదురు: ఉ. పండెదురు, వుండెదురు, పొండెదురు; 1. పర్యా. చూ. పండుబొంగు (1). రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥ల వరకు వయస్సుగల ముదురు వెదురుగడ; ముదురాకుపచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥ రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండిన తరవాత తెలుపురంగులో ఉంటుంది; మామూలు లావుండి బోలుగా ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥వి అల్లడానికి

పనికొస్తుంది. (కో. 14, 31; రా. 2-4). 2. పర్యా. చూ. పంటకర్ర (1). వెదురుధాన్యం కాసిన గడ; మొక్కమొలిచిన తరవాత సుమారు 20 సం॥ లకు కాపుకొస్తుంది; ఇంటి వాసాలకూ గోవలకూ పనికొస్తుంది. (కో. 1).

పండేయు: (క్రి.) (< పండవేయు) పర్యా. చూ. పండబెట్టు వెదురుగడలను వరసగా నేలమీద పడుకో బెట్టడం. (తె. 7).

పండ్లసిబ్బుడం: ఉ. -సిబ్బం; పర్యా. చూ. సెంగేరి. దుకాణంముందు కూర్చోయి, పళ్ళు, వియ్యం మొ॥ సరుకులు పోసిపెట్టుకోడానికి వెదురుపేళ్ళతో గాని ఈతపేళ్ళతోగాని అల్లిసవళ్ళం; గుండ్రంగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 66. (తె. 26).

పతలబొంగు: (< హిం. పతా-) ఉ. పత-; పర్యా. చూ. పలవ(ని)బొంగు. బోలు ఎక్కువ గానూ కండ తక్కువగానూ ఉండే వెదురుగడ; తేలికగా ఉంటుంది; మేదరపనికి ఉపయోగపడే పేళ్ళ దీన్నించి తక్కువగా వస్తాయి. (తె. 12, 22, 23).

పత్తిదాల: పర్యా. జేలిదాల. పత్తి మోసుకుపోవడానికి సందులుసందులు (జేలీలు)గా అల్లిస పెద్దగంప. (తె. 22).

పదకొండుమానికలగుల్ల: 55 కిలోల ధాన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళ గుల్ల. (తె. 24).

పదద్దలగుల్ల: 60 కిలోల ధాన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళ గుల్ల; మామూలు గుల్లకన్న పెద్దగా ఉంటుంది; వెడల్పు మూరమీద మూడుబెత్తలా, ఎత్తు మూరెడూ, అడుగు జేసమీద రెండుబెత్తలా ఉంటుంది. (తె. 22).

పదం: పర్యా. నుడుగు. పాట; పనివాళ్ళ తీరికవేళ్లో కాని పనిచేసుకొంటూకాని పాటలు పాడుకొంటారు. (తె. 4).

పదారుకడవలగాదె: ఉ. -గాడె; 5 క్వంటాళ్ళు (పదహారుకడవల) ధాన్యంపట్టే ఈతగుమ్మి; చూ. గుమ్మి. (రా. 9).

పదారుబట్టెలచాప: పదహారు పట్టె (చూ.) లను పక్కపక్కగా చేర్చుకుట్టిన ఈతచాప. (తె. 19, 21).

పదికట్టచేట: అంచుచుట్టూ పదికట్టు వేసినచేట. (కో. 10).

పదికడవలగాదె: ఉ. -గాడె; మూడు క్వంటాళ్ళ ధాన్యంపట్టే ఈతగుమ్మి; చూ. గుమ్మి. (రా. 9).

పదిగుంచాలగుల్ల: పదిగుంచాల (65 కిలోలు) ధాన్యం పట్టే గుల్ల. (తె. 25).

పదిబట్టెలచాప: ఉ. -సాప; పదిపట్టె (చూ.) లను పక్కపక్కగా చేర్చుకుట్టిన ఈతచాప. (తె. 19).

పదిమళ్ళగుమ్మి: పర్యా. పుట్టెడుగుమ్మి(1). పది మణుగుల ధాన్యంపట్టే గుమ్మి. (తె. 22).

పదిమానికలగుల్ల: ఉ. పదిమాన్కల-; 80 కిలోల ధాన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళగుల్ల (తె. 21)

పదిసంచులగుమ్మి: పదిబస్తాలధాన్యం పట్టే ఈత గుమ్మి. (తె. 20).

పదును: ఉ. పదను, పొదును; 1. పర్యా. అరవాయి, అరుగు(1), తెంపు, తేజు, దారు, మెదుపు, వాడి, వాయి, వాయిదం, వాయిదార. కత్తి, అంబు, చురకత్తి, ఉలి మొ॥వాటి వాడి, మెత్తగాతెగే భాగం. కొయ్యడానికి నరకడానికి వీలయినది. చూ. చిత్రాలు 12 క-డ; 16 క-ప; 20 క. 4. (కో. 1, 2, 3, 5, 8-14, 19, 21, 22, 26, 29; తె. 2, 12, 21, 26; రా. 2-11); 2. పర్యా. చూ. మొన(2). ఒకరకం అంబు (చూ.) కాడ, కొన; మొనదేలి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 15 చ. 3. (తె. 2).

పదునుబట్టించు: (క్రి.) పర్యా. చూ. చరిపించు. పదునుపోయి మొండిగా అయిన కత్తి మొ॥వాటిని కొలిమిలోకాల్చి సుత్తితోకొట్టి వాడిగాచేయించడం; మేదరికత్తికి పదునుపోయినప్పుడు కమ్మరిచేత ఇలా చేయిస్తారు; కొన్నిచోట్ల మేదరివాళ్ళే చేసుకొంటారు. (కో. 2).

పదునుబెట్టించు: (క్రి.) పర్యా. చూ. చరిపించు. పదునుపోయి మొండిగా అయిన కత్తి మొ॥వాటిని కొలిమిలోకాల్చి సుత్తితోకొట్టి వాడిగా చేయించడం; మేదరికత్తికి పదును పోయినప్పుడు కమ్మరిచేత ఇలా చేయిస్తారు; కొన్నిచోట్ల మేదరివాళ్ళే చేసుకొంటారు. (కో. 22, 25).

పదునురాయి: ఉ. పొదున్-; పర్యా. చూ. నూర్రాతు. మేదరికత్తిగాని అంబుగాని నూరుకోడానికి ఉపయోగించే ఒకరకం రాయి; కొన్ని గుండ్రంగానూ పలకగానూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి రాళ్ళుంటాయి. (కో. 2).

పదునువేయించు: (క్రి.) పర్యా. చూ. చరిపించు. పదునుపోయి మొండిగా అయిన కత్తి మొ॥వాటిని కొలిమిలోకాల్చి సుత్తితోకొట్టి వాడిగా చేయించడం; మేదరికత్తికి పదును పోయినప్పుడు కమ్మరిచేతి

ఇలా చేయిస్తారు; కొన్నిచోట్ల మేదరివాళ్ళే చేసుకొంటారు. (కో. 24).

పద్దెనిమిదిబట్టలచాప: పద్దెనిమిది పట్టలను పక్కపక్కగా చేర్చికుట్టిన ఈతచాప. (తె. 19).

పద్మాలపంకా: ఉ. —పంక; పర్యా. చూ. పద్మాల విననగర్ర. తామరపువ్వు (పద్మం)వంటి దీక్షైను వచ్చేటట్లు అల్లిన వెదురుపేళ్ళు విననగర్ర. (తె. 6, 9).

పద్మాలవిననగర్ర: ఉ. పద్మాలవిననగర్ర, పద్మాలన్న కర్ర; పర్యా. కమలపు విననగర్ర, కమలాలపంకా. దామరపదం విననగర్ర, పద్మాలపంకా, పద్మిసనగర్ర. తామరపువ్వు (పద్మం)వంటి దీక్షైను వచ్చేటట్లు అల్లిన (వెదురుపేళ్ళు) విననగర్ర. (కో. 6, 8, 11; తె. 4, 5, 8, 9).

పద్మిసనగర్ర: పర్యా. చూ. పద్మాల విననగర్ర. తామరపువ్వు (పద్మం)వంటి దీక్షైను వచ్చేటట్లు అల్లిన (వెదురుపేళ్ళు) విననగర్ర; పద్మం విననగర్ర. (కో. 7; రా. 8).

పనకం: కొడమ (చూ.) లోని పెద్దగుండు మధ్య అల్లిన జేరీ. (కో. 2).

పనక: పర్యా. చూ. దబ్బ (9). ఈతకమ్మ నిలువుగా రెండుమూడు పాయలుగాచీరి తీసిన భాగం. (తె. 14).

పందిరి: పర్యా. నీడపందిరి. నీడకోసం వెదురు తడకలతో కప్పిన పందిరి. (తె. 4, 26).

పందిళ్ళుచాప: పందిళ్ళమీద పరపడానికి అల్లిన వెదురుచాప. (తె. 26).

పందుంగాదె: ఉ. పందంగాజె; 12 క్వింటాళ్ళ (40 కడవల) ధన్యంపట్టే ఈతగుమ్మి; చూ. గుమ్మి. (రా. 9).

పందుంగుమ్మి: దాదాపు 3 క్వింటాళ్ళ (పదితూముల) ధన్యంపట్టే ఈతగుమ్మి (తూము = 28 కిలోలు) చూ. చిత్రం 74 త. (తె. 9, 14).

పందుం: పదితూముల (దాదాపు మూడుక్వింటాళ్ళ) ధన్యం కొలమానం. (తె. 7, 9, 14).

పన్నికచాప: ఉ. —సాప; చేట అల్లిక మాదిరిగా కొకుండా ముందు ప్రేములాగా అమర్చి నిలుపు పేళ్ళుపెట్టి అడ్డంపేళ్ళతో అల్లుకుంటూ వచ్చేచాప; దీని అంచు వంచదు; బోడిగా ఉంటుంది. (కో. 22).

పన్నిగపానిక: పర్యా. చూ. నిలుపు (1). తడక, పిల్లలబొది, కొడమ మొ॥వాటి అల్లికంలో నిలుపుగా వచ్చే బద్ద లేదా పేడు; మందంగానూ వెడల్పు

గానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు కొన్నిచోట్ల మందంలోనూ వెడల్పులోనూ తేడలుంటాయి. (కో. 30).

పన్నిగబద్ద: పర్యా. చూ. నిలుపుబద్ద (2). అల్లిక పూర్తయిన తరువాత గట్టిదనంకోసం తడకమీద మధ్యభాగంలో నిలుపుగా కొట్టే వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 36 క. 3. (కో. 30).

పన్ను: (క్రి.) 1. పనికి అనువుగా అమర్చడం జల్లెడఅడుగు అల్లడానికి నిలుపుల్ని వరసగా పెడతారు (పన్నుతారు). (కో. 28); 2. పర్యా తడకదాపు, తడకపన్ను, దాపు, దాపుడుబెట్టు, దాపు బెట్టు, పడుగువేయు. తడక అల్లడానికి (దీర్ఘ చతురస్రపు చట్రం అమర్చిగానీ అమర్చకుండా గానీ) నిలుపులు వరసగాపేర్చి మొదటిభాగంలో నిలుపులకడ్డంగా పేడు ఇమిడ్చి అల్లికానికి సిద్ధం చేయడం. (కో. 19, 22, 23, 28, 30, 31).

పన్నె: దువ్వెనపండ్ల మాదిరిగా వెదురుచువ్వల (నన్నుగా పొట్టిగా ఉండేవి) బిగించిన ఒక పనిముట్టు; చూ. వన్నె; మాం.వృ. కోశం—2, చేనేతపదాలు. (కో. 9).

పన్నెండుకడవలగాదె: ఉ. —గాజె; మూడున్నర క్వింటాళ్ళు ధన్యంపట్టే ఈతగుమ్మి; చూ. గుమ్మి. (రా. 9).

పన్నెండుమానికలగుల్లు: ఉ. పన్నెడుమాన్కల—; 1. 96 కిలోల ధన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళగుల్లు. (తె. 21); 2. 60 కిలోల ధన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళ గంప. (తె. 24).

పరంజి: పర్యా. చూ. గోవ(3). ఇళ్ళుకట్టేటప్పుడు తాపీమేష్ట్రీలు నిలబడడానికి ఎత్తున కట్టేది; (చూ. గోవ; మాం.వృ. కోశం—4, వాస్తుపదజాలం); చూ. చిత్రం 107. (తె. 31).

పరికెముక్కలవాళ్ళు: ఉ. పరికెముక్కులొల్లు; ఎరకలివాళ్ళలో ఒకతెగ; సవరాలు అల్లడం, సోది చెప్పడం, పాములుపట్టడం మొ॥ పనులు చేస్తారు. (తె. 7).

పరిమిటు: (< ఇం. Permit) అనుపతిపత్రం. (కో. 15).

పరుపు: (క్రి.) పరవడం; చీరవలసిన ఈతకట్టలను ఒబ్బిడిగా ఒకచోట పేరుస్తారు. (తె. 16).

పరుపుబద్ద: పర్యా. నిలుపుబద్ద (4), పాన్నుడబ్బం. వెదురుమంచం తయారీలో అడ్డంగాకొట్టిన గడల బిగింపుకోసం నిలువుగా కొట్టిన వెదురుగాదె చూ

చిత్రం 108. 9. (తె. 12).
 పర్రానిపోగు: పర్యా. చూ. రాణిపట్టె(1). నులకమంచం
 అల్లకంలో రెండుమూలల్ని కలుపుతూ - మిగతా
 రెండుమూలల్ని కలుపుతూ వచ్చే నులకపట్టెకు
 కిందుగా - వచ్చే నాలుగు (లేదా అంతకన్న
 ఎక్కువ) తాళవరన. (రా. 5).
 పర్యా: పర్యా. మాంజకల. ఇటికల తయారీకోసం
 తడిమన్ను మోసుకురావడానికి, ఒక చెక్కకు రెండు
 వైపులా బొంగులు బిగించి మోతకు పనికివచ్చేటట్లు
 చేసిన సాధనం; మాంజ; ఇద్దరుమనుషులు చెరో
 వైపునా బొంగులు పట్టుకొని మోస్తారు. చూ.
 చిత్రం 114. (తె. 10).
 పర్రెబారు: (క్రి.) పర్యా. పగులు. కత్తితో పగల
 గొట్టేటప్పుడు వెదురుగడ పొడుగంతా విచ్చుకోడం
 పర్వతంబొంగు: పర్యా. చూ. గుట్ట(ల)బొంగు.
 కొండలమీద గుట్టలమీద గట్లమీద పెరిగే వెదురు
 కర్ర; పెళుసుగా ఉంటుంది; పేడుతీయడం కష్టం;
 మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు. (తె. 9, 15; రా. 11).
 పర్న: జాతర; మేదరివాళ్ళంతా కలిసి జాతరచేసుకొని
 దేవుణ్ణి పూజిస్తారు. (రా. 1).
 పలక: ఉ. పల్ల; 1. ఉయ్యాల, సారెపెట్టె మొ॥
 వాటికి ఒకపక్క; ఎత్తు; ఇలాటివి నాలుగువైపులా
 ఉంటాయి. (తె. 27, 30); 2. పర్యా. చూ. అచ్చు.
 (తుంగ) చాపనేపేటప్పుడు అడ్డానికిపేసిన (తుంగ)
 పోచను దగ్గరకు నెట్టడానికి చేత్తో ఒత్తే కొయ్యపలక;
 దీర్ఘ చతురస్రాకారంగా ఉంటుంది; దీనికి సుమారు
 30 రంధ్రాలంటాయి; ఈ రంధ్రాలగుండా పోగులు
 దూరుస్తారు; తుంగపోచను పోగుల మధ్యకు
 మార్చిన తరువాత ఆ పోచ అంతకుముందున్న
 పోచలను అనుకొని ఉండేటట్లు ఈ పలకలతో
 నెడతారు; కొన్నిచోట్ల ఇనపదువ్వల పలకవాడతారు.
 చూ. చిత్రం 105, 120 క. 5. (కో. 8; రా. 6).
 పలకలవిసనగర్ర: నలుపలకలుగా ఉండే విసనగర్ర.
 (కో. 10).
 పలగజీరు: (క్రి.) ఉ. పల్ల -; వెదురుగడనుగాని
 ఈతమట్టునుగాని చీరడం; వెదురుగడ మొదలు
 మట్టిగించి నిలుపుగా కొంతవరకు రెండుభాగా
 లయ్యేటట్లు కత్తితోకొట్టిన తరువాత ఒకభాగాన్ని
 కాలితో తొక్కిపట్టి రెండోభాగాన్ని చేత్తో లేపుతూ
 రెంటినీ విడదీస్తారు. (తె. 9, 28).
 పలగదీయు: (క్రి.) ఉ. పల్ల -; ఈతకమ్మను రెండు
 పాయలుగా విడదీయడం. (తె. 20).

పల్లగొట్టు: (క్రి.) ఉ. పల్లగొట్టు; చూ. పల్లగొట్టు
 పగలగొట్టు. (కో. 5; తె. 1, 12-15, 17, 19, 27,
 31; రా. 4, 5).
 పలంగిమంచం: మామూలు మంచంకన్న పెద
 మంచం; వెదురుగడంతోనూ బద్దంతోనూ చేస్తారు.
 (తె. 26).
 పలచనిగోరు: ఉ. పల్చని, పచ్చనిగోరు; పర్యా. చూ.
 అడిపోగు(1). గంప, బుట్ట, సిప్పి మొ॥వాటి
 అల్లకంలో బొడ్డమగూ అడుగూ అల్లడానికి వాడే
 పలచటి సన్నటిపేడు (కొన్నిచోట్ల లావువి); పసరు
 కిందిపేడును రెండుభాగాలుగా నిలుపునా చీలిస్తే
 వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం మూతవగర్ర అల్ల
 డానికి ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 3.
 (కో. 28).
 పలచనితడక: ఉ. పల్చంతడక; పర్యా. నల్పాని
 తడక. పలచటి వెదురుపేడుతో అల్లిన తడక.
 (కో. 31).
 పలచనిపేడు: ఉ. పల్పాని-; మందంలేని వెదురు
 పేడు. (కో. 24).
 పలచనిబొంగు: ఉ. పల్చ(ని) బొంగు; పర్యా. పతల
 బొంగు, బోరుకర్ర. బోలు ఎక్కువగానూ కండ
 తక్కువగానూ ఉండే వెదురుగడ; తేలికగా
 ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగపడే పేళ్ళు
 దీన్నించి తక్కువగా వస్తాయి. (కో. 19; తె. 8).
 పలిక: బియ్యం పోసుకోడానికి అల్లిన ఒకరకం
 వెదురుబుట్ట; కూర్కబుట్టకన్న ఎత్తు తక్కువగా
 ఉంటుంది; దీనికి మూతవగర్ర వెదురుకర్ర (తీగ)తో
 చుట్టిన కట్టుండదు; నిలుపులు పెట్టకుండా కేవలం
 పేడుతోనే అల్లుతారు; అడుగున చతురస్రంగానూ
 పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. (కో. 24).
 పలికెబుట్ట: ఉ. పల్కె-; పర్యా. చూ. పెంగేరి.
 దుకాణంముందు కూరగాయలు, పళ్ళు, బియ్యం
 మొ॥ పోసి పెట్టుకోవడానికి వెదురుపేళ్ళతోగాని,
 ఈతపేళ్ళతోగాని అల్లిన పల్లెం; గుండ్రంగా
 ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 66. (తె. 7).
 పలుకు: ఉ. పల్కు; 1. పర్యా. దాలెం(6), బడుము
 (4), మూడీనెల దాలెం. రెండుమూడు పేళ్ళ
 మందంగల వెదురుబద్ద; చూ. పేడు. (తె. 22,
 24); 2. పర్యా. అంచు (2), ఓడక (3), చీరిక,
 బిల్క, వార(2), సరుము (2), ముద్దిబద్ద (చూ.)ను
 నిలుపుగా బద్ద వెడల్పులో సగానికి చీల్చినభాగం
 (గడలో ఎనిమిదో భాగం); దీన్నించి పేడుతీస్తారు;

వేలెడు వెడల్పు ఉంటుంది. (కో. 13; తె. 6, 7, 17, 20, 25); 3. పర్యా. దాలెం (1), సుద్దిబద్ద (చూ.)ను నిలువుగా రెండుమూడు చీలికలుగా చీల్చగా వచ్చినది; బద్దంత వెడల్పు (రెండుమూడు వేళ్ళపాటి) ఉంటుంది; గాదె, మూసగంప మొ॥వాటి అల్లకానికి పనికొస్తుంది. (తె. 30, 31). 4. ఈనె (చూ.)లు తియ్యడానికి సరిపోయిన మందంలో వెదురుబద్దనుంచి చీల్చి తీసిన భాగం. (కో. 16); 5. నరుములోగాని, వారలోగాని నిలువుగా చీరిన సగం భాగం. (తె. 21). 6. పర్యా. చూ. సీర్వ. నిలువుగా సగానికి చీల్చిన గోవ (చూ.)లో ఒకభాగం; దీన్ని ఐదారుకర్ర (చూ.)లుగా చీల్చవచ్చు. (తె. 24). 7. పర్యా. చూ. మందంపేడు. గోరు మందంకన్న ఎక్కువ మందంగానూ కొంచెం వెడల్పుగానూ ఉండే వెదురుపేడు; బండిజల్ల మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 12). 8. పర్యా. చూ. నిలుగు (2). గంప, తట్ట, బుట్ట, సజ్జ బుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగునుంచి అంచుదాకా నిలువుగా వేసిన మందంపేడు; దీన్ని గంటిబద్ద నుంచి తీస్తారు. (కో. 8). 9. పర్యా. చూ. బిలుకు (1). జల్లెడ అంచుకట్టడానికి వెలువలనుంచి లోపలి గుండు చుట్టూవేసే రెండుమూడు వేళ్ళ వెడల్పు వెదురుబద్ద; లోపలిగుండుకూ బిలుకుకూ మధ్యన కల్లెడతట్టు చివర్లు (కర్నడ) ఇమిడ్చి ఉంటాయి; ఈ రెండు బద్దలపైనా మరో మందంబద్ద (కర్ర) ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 30. క. 3. (తె. 18); 10. ఈతాకును ఈనెదగ్గర చీల్చగా వచ్చినపాయ; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (తె. 21); 11. పర్యా. చూ. అడిపోగు(1). గంప, బుట్ట, సిబ్బి మొ॥వాటి అల్లకంలో బొడ్డడుగూ అడుగూ అల్లడానికివాడే సన్నటిపేడు (కొన్నిచోట్ల లావుది); పసరుకింది పేడును రెండుభాగాలుగా నిలువుగా చీలిస్తే వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం మూతిదగ్గర అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 3. (కో. 17). పలుకుపేడు: పర్యా. చూ. మందంపేడు. గోరు మందంకన్న ఎక్కువ మందంగానూ కొంచెంవెడల్పు గానూ ఉండే వెదురుపేడు; బండిజల్ల మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 14). పలుకుబట్టు: (క్రి.) పర్యా. చూ. కరిపించు(2). పేడు చీరేటప్పుడు వార (=వేలెడు వెడల్పుబద్ద) లేదా పలుకు మొదటిభాగంలో ఒక అంగుళం పొడుగువరకు వరసగా పేళ్ళు చీరిఉంచడం;

5

11

15

20

25

30

35

40

కొత్తగా పని నేర్చుకొనేవాళ్ళకు ఇలా చీలి ఇస్తారు; ఆ తరువాత బద్దచీరడం సులువవుతుంది. (కో. 9). పలుకు(ల)తడక: ఉ. - తడిక; పర్యా. చూ. మోటుతడక. మందంగానూ బద్దవెడల్పుగానూ ఉన్నపేడుతో (మోటుగా) అల్లి నతడక; నిలువుకూ అడ్డానికి పేడే వాడతారు. (కో. 12, 17). పలుగు: (క్రి.) చూ. పగులు. (తె. 18). పలుపు: 1. పర్యా. కన్నె(4). పళువులమెడకు వేసి గుంజకు కట్టేసేతాడు; సుమారుగా గజంపొడుగుగా మూడువేళ్ళ లావుగా ఉంటుంది; తాడురెండు చివర్ల రెండు పాయలుగా ఉంటుంది; ఒకపాయకు చివర ముడి మరొక పాయకుచివర కొలికి ఉంటుంది; తాడును పళువుమెడకు తగిలించి ఒకపాయ చివర ముడిని రెండోపాయ చివరికొలికిలోకి దూరుస్తారు; తాడుకు రెండోవైపుండే భాగాన్ని గుంజకుకడతారు; కొన్నిరకాల కన్నెలకు పొడుగుతాడు మధ్య ముడి వేసిన ఆతుకు ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 145. (కో. 5. 19, 29, 30; రా. 5); 2. ఎద్దుమెడకు కాడినికలిపి కట్టడానికుపయోగించే తాడు; దీనికి ఒక చివర ముడి మరొకచివర తిమ్మి (చూ. తిమ్మి) ఉంటాయి; ఈతనార, తాటినారలతో పేంతారు. (తె. 9). పల్లిక: ఒకరకం తట్ట; చూ. ఉప్పురపల్లిక. (కో. 12). పల్లిలు: (బ.) చేపలుపట్టేవాళ్ళలో ఒకతెట; వీళ్ళకూ జాలర్ర కూ కంచంపొత్తేగాని మంచంపొత్తు లేదట. (కో. 29). పళ్ళబుట్టు: పర్యా. టేబుల్ బాస్కెట్. పళ్ళుపెట్టుకొనే బుట్ట; దారాల్లాంటి సన్నటి వెదురుపుల్లలతో అల్లతారు; రెండుదెత్తల ఎత్తు జేసేడు వెడల్పు ఉంటుంది; కొన్నిటికి మట్టు(గద్దె) ఉంటుంది. (కో. 5). పళ్ళెంకప్పు: ఉ. పల్లెం-; పర్యా. చూ. మూత(1). చేతిబుట్ట (మూతబుట్ట, కమాన్ బుట్ట) మూయడానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లి నవళ్ళెం; గుండంగా ఉంటుంది; కొన్నిబుట్టలకు దీన్నిబోర్లావేసి వేస్తారు. కొన్నిటికి వెల్లకిలా వేస్తారు. చిత్రం 59.1. (కో. 28). పళ్ళెంకొయ్య: ఉ. పల్లెం-; సజ్జబుట్ట మూతకు నిలువుగా దోసిన వెదురుబద్ద. (కో. 28). పవిడికాయ: పచ్చికొబ్బరికాయ. (కో. 30). పసక: ఉ. పస్క; చూ. పసరుగర్ర(1). (తె. 16). పసకర్ర: ఉ. పస్క; చూ. పసరుగర్ర. (తె. 15, 16).

పనకపేడు: ఉ. పన్న; చూ. పనరుపేడు. (తె. 15, 16).
పనకరాజులకు వెళ్ళు: (క్రి.) ఉ. పన్న; పనభోజ
నానికి వెళ్ళడం. (తె. 20).

పనర: చూ. పనరు(1). (కో. 11, 16-18).

పనరతుకు: ఉ. పనరత్తు; పర్యా. చూ. పనరుపేడు.
వెదురుబద్ద చీరినప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే
పైభాగంతో కూడిఉన్న పేడు. (తె. 20, 21, 25).

పనరాకు: ఉ. పొసురాకు; పర్యా. చూ. పనరుపేడు.
వెదురుబద్ద చీరినప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే
పైభాగంతో కూడిఉన్న పేడు. (రా. 1).

పనరానె: ఉ. పసురానె; చూ. పనరీనె(2). (కో. 26).

పనరీనె: ఉ. పసిరీనె, పసురీనె; 1. పర్యా. చూ.
పనరుగర్ర. వెదురుగడకు పైన పచ్చగా నున్నగా
ఉండే భాగమున్న బద్ద చీల్చగా వచ్చిన కర్ర (చూ.);
గంప మొ||వాటి అల్లకంలో అడుగుచుట్టడానికి
గంప ఎత్తుభాగంలో బెండుకర్రవరస తరవాత
అందంకోసం పట్టిలాగా కొన్నివరసలు వేయడానికి
వాడతారు. చూ. చిత్రం 53.1. (కో. 5; రా. 4);
2. రూ. పనరానె, పనరేన; పర్యా. చూ. పనరు
పేడు. వెదురుబద్ద చీరినప్పుడు పచ్చగా నున్నగా
ఉండే పైభాగంతో కూడిఉన్న పేడు. (కో. 23,
28-31).

పనరు: ఉ. పసురు, పొసురు; 1. రూ. పచ్చ, పనక,
పనర; పర్యా. పైపనరు, పొడ, వెదురుపచ్చబద్ద
నురగ. వెదురుగడ పచ్చగా ఉన్నప్పుడు చుట్టూ
ఉండే అకుపచ్చనిపొం; నున్నగా మెత్తగా
ఉంటుంది; పసిపిల్లల అశీర్వాద్యానికి మందుగా
వాడతారు. (కో. 6-8, 10, 15, 19-21, 25, 29;
తె. 19, 21, 22, 23, 26, 27; రా. 1, 3);
2. పర్యా. చూ. పనరుపేడు. వెదురుబద్ద చీరినప్పుడు
పచ్చగా నున్నగా ఉండే పైభాగంతో కూడిఉన్న
పేడు. (రా. 3).

పనరుకట్టు: ఉ. పసురు -; పర్యా. పచ్చబిలుకు,
పనరుబిలుకు. వెదురుబద్దకు పచ్చగా నున్నగా ఉండే
(పనరు) భాగంనుంచి చీరినబద్ద (కట్టు); దీన్ని
చేటకు లోపలా బయటా అంచుచుట్టూ పెట్టి బిగిస్తారు.
(తె. 18, 19, 21-23; రా. 10).

పనరుకంటం: (< సం. -కండం) పర్యా. పనరు
గుండు(2). జల్లెడ అంచుకట్టడానికి వెయివలినుంచి
లోపలిగుండు చుట్టూవేసే రెండుమూడు వేళ్ళ
వెడల్పు పనరుబద్ద (చూ.); ఈ లోపలిగుండుకూ
బిలుకుకూ మధ్య జల్లెడతట్టు (చూ.) చివర్లు(కర్పడ)

ఇమిచ్చి ఉంటాయి; ఈ రెండుబద్దలపైనా మరో
మందం బద్ద (కట్ట) ఉంటుంది. (రా. 7).

పనరుకిందానె: చూ. పనరుకిందీనె. (కో. 26).

పనరుకిందిఅతుకు: ఉ. -కిందత్తు; పర్యా. చూ.
తెల్లపేడు(1). వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా
నున్నగా ఉండే భాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు;
పనరుపేడుకూ దెండుపేడుకూ మధ్యభాగంలోది;
తెల్లగా ఉంటుంది. (తె. 25).

పనరుకిందికర్ర: పర్యా. కందపబ్బ(2), కందచేదీనె,
తెలుపువార, తెల్లకర్ర(1), తెప్పనె, పనరుకింది
జోడెం, పొట్టనె(2), బెండీనె(2), దెండుకర్ర (3).
వెదురుబద్దకు పైన నున్నగా పచ్చగా ఉండే(పనరు)
భాగం కిందినుంచి తీసినకర్ర; చూ. కర్ర. (తె. 23;
రా. 8).

పనరుకిందిబొడెం. పర్యా. చూ. పనరుకిందికర్ర.
వెదురుబద్దకు పైన నున్నగా పచ్చగా ఉండే(పనరు)
భాగం కిందినుంచి తీసిన కర్ర; చూ. కర్ర. (తె. 18).
పనరుకిందిపేడు. ఉ. పనర్కింది, పసురు -;
పర్యా. చూ. తెల్లపేడు (1). వెదురుబద్ద చీరే
టప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండేభాగానికి కింది
నుంచి తీసినపేడు; పనరుపేడుకూ బెండుపేడుకూ
మధ్యభాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది. (కో. 3, 18;
తె. 18, 30; రా. 8).

పనరుకిందిబేరె ఉ. పనరు -; పర్యా. చూ.
తెల్లపేడు(1). వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా
నున్నగా ఉండే భాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు;
పనరుపేడుకూ దెండుపేడుకూ మధ్యభాగంలోది;
తెల్లగా ఉంటుంది. (తె. 22, 23).

పనరుకిందీనె: (< పనరుకింది + ఈనె) రూ. పనరు
కిందానె; పర్యా. చూ. తెల్లపేడు(1). వెదురుబద్ద
చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగానికి
కిందినుంచి తీసినపేడు; పనరుపేడుకూ బెండుపేడుకూ
మధ్యభాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది. (కో. 28, 30).

పనరుగర్ర: ఉ. పనరు ; రూ. పనకకర్ర; పర్యా.
జోడెం(1). చాలెంకర్ర, పచ్చకర్ర, పచ్చపేదీనె,
పచ్చబడుము, పచ్చీనె(1), పసురీనె(1), పనరు
జోడెం, పనరువార, వీపుకర్ర, వెన్నుగర్ర(1).
వెదురుగడకు పైన పచ్చగా నున్నగా ఉండే
భాగమున్న బద్దచీల్చగా వచ్చినకర్ర (చూ); గంప
మొ||వాటి అల్లకంలో అడుగు చుట్టడానికి గంప
ఎత్తుభాగంలో బెండుకర్ర వరస తరవాత అందం
కోసం పట్టిలాగా కొన్నివరసలు వేయడానికి

వాడతారు. చూ. చిత్రం 53. 1. (తె. 17, 20-23, 25; రా. 8, 10).
 పసరుగీరు: (క్రి.) వెదురుగడచుట్టూ ఉండే పసరు (= అకు పచ్చపొర)ను కి త్తితో గీకడం. (కో. 16).
 పసరుగుండు: 1. పచ్చగా నున్నగా ఉన్న పండు (చూ.); జల్లెడఅంచు కట్టడానికి లోపలిభాగంలో తట్టు (చూ.) మీద ఉంచేది; దీన్ని బద్దకు పసరు భాగం వైపునుంచి తీస్తారు; దీనికి వెలుపలినుంచి ఒకబద్ద, ఈ రెంటిమీంచి ఇంకో బద్దావేసి అంచు పూర్తిచేస్తారు. (తె. 21, 22); 2. పర్యా. పసరు కంటం. జల్లెడఅంచు కట్టడానికి వెలుపలినుంచి లోపలిగుండు చుట్టూవేసి రెండుమూడు వేళ్ళ వెడల్పు పసరుబద్ద (చూ.); ఈ లోపలిగుండుకూ బయటకూ మధ్య జల్లెడతట్టు (చూ.) చివర్లు(కర్పడ) ఇమిడ్చి ఉంటాయి; ఈ రెండు బద్దలపైనా మరో మందంబద్ద (కర్ప) ఉంటుంది. (తె. 25).
 పసరుగూడ: పసరుపేడుతో అల్లినగూడ; చూ. గూడ. (కో. 10).
 పసరుగోవ: ఉ. పసురు -; వెదురుబద్దకు పైన పచ్చగా నున్నగాఉండే భాగంతో కలిపి తీసినగోవ; చూ. గోవ. (కో. 22).
 పసరుజోడెం: ఉ. పసురు -; 1. పర్యా. చూ. పసరు గర్ల, వెదురుగడకు పైన పచ్చగా నున్నగాఉండే భాగమున్న బద్ద చీల్చగా వచ్చినకర్ప (చూ.); గంప మొవ్వాటి అల్లకంలో అడుగు చుట్టడానికి గంప ఎత్తుభాగంలో బెండుకర్ప వరసతరవాత అందంకోసం పట్టిలాగా కొన్నివరసలు వేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 53.1. (తె. 18); 2. వెదురుగడకు పైన పచ్చగా నున్నగా ఉండే (పసరు) భాగంవైపు వచ్చే కర్ప (చూ.) ల జత. (తె. 24).
 పసరుతడక: ఉ. పసర్రడికె, పసురుతడ్క; పర్యా. పచ్చతడక, వీపుతడక(1), వెన్నుపేడుతడక. కేవలం పచ్చపేడు (= పైభాగం పచ్చగా నున్నగా ఉన్న వెదురుపేడు)తో అల్లిన తడక; దీని ధర ఎక్కువ. (కో. 7, 10; తె. 31).
 పసరుదబ్బ: ఉ. పసరు -; 1. పచ్చబద్ద(1), పసరు పెండె, పైబద్ద(1), వీపుదబ్బ(1). పసరువన్నెలో నున్నగా ఉండే పైభాగంతో వచ్చిన వెదురుబద్ద. (కో. 1, 3, 5, 30; తె. 26; రా. 9-11); 2. పర్యా. చూ. వెన్నుదబ్బ. ఈతకమ్మవెన్ను (చూ.) చీలి తీసినబద్ద; గంప మొవ్వాటి ఎత్తుభాగం అల్లడానికి

వాడతారు. చూ. చిత్రం 11. 4. (రా. 8).
 పసరుదబ్బజల్లు: పర్యా. పచ్చపేడుజల్లు. వెదురుబద్దకు పచ్చగా నున్నగా ఉండే (పసరు) భాగంనుంచి తీసిన పలచటిపేడుతో అల్లిన బండిజల్లు. (రా. 8).
 పసరుదాలెం: ఉ. పసరు -; పర్యా. వెన్నుపబ్బకు. వెదురుబద్ద పసరుభాగం (పచ్చగా నున్నగా ఉండేది)తో బద్ద వెడల్పుగా తీసిన దాలెం; చూ. దాలెం (కో. 22, 23, 25, 27, 31).
 పసరుపాసిక: బద్దలో పసరుభాగంనుంచి తీసిన పాసిక; చూ. పాసిక. (కో. 29).
 పసరుపెండె: ఉ. పసురు -; పర్యా. చూ. పసరు దబ్బ(1). పసరువన్నెలో నున్నగాఉండే పైభాగంతో వచ్చిన వెదురుబద్ద. (రా. 2).
 పసరుపేడు: ఉ. పసర్ -; పసరుపేడు, పసుర్ , పొసురు; రూ. పసకపేడు; పర్యా. దాలెంపేడు; పచ్చపేడు, పచ్చబద్దిగె, పచ్చినె(2), పసరతుకు, పసరాకు, పసరీనె (2), పసరు (2), పసరుబెండు, పసరుబేరె, పైపేడు (1), వీపుపేడు, వెన్నుపేడు. వెదురుబద్ద చీరినప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే పైభాగంతో కూడిఉన్న పేడు. (కో. 1, 3, 5, 7, 9, 10, 13, 15; తె. 4, 6, 13, 14, 17, 28, 31; రా. 1, 2, 6, 7-10).
 పసరుపొట్టె: తాటిమట్ట మీద పచ్చగా నున్నగా ఉండే (పసరు) భాగంతో కలిపిఉన్న నార; చేట మొవ్వాటికి కట్టుకట్టడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 27).
 పసరుబిలుకు: పర్యా. చూ. పసరుకట్టు. వెదురుబద్దకు పచ్చగా నున్నగా ఉండే (పసరు) భాగంనుంచి చీరిన బద్ద(కట్టు); దీన్ని చేటకు లోపలా బయటా అంచుచుట్టూ పెట్టి బిగిస్తారు. (తె. 24).
 పసరుబెండు ఉ. పసురు -; పర్యా. చూ. పసరుపేడు. వెదురుబద్ద చీరినప్పుడు పచ్చగానున్నగా ఉండే పైభాగంతో కూడిఉన్న పేడు. (రా. 3).
 పసరుబేరె: పర్యా. చూ. పసరుపేడు. వెదురుబద్ద చీరినప్పుడు పచ్చగానున్నగా ఉండే పైభాగంతో కూడిఉన్న పేడు. (తె. 22-24).
 పసరుబొంగు: ఉ. పొసురు -; పర్యా. కాకిపేదురు(2) పసరుదనం ఉండే వెదురుగడ; లేతగా ఉంటుంది. (తె. 27; రా. 1).
 పసరువరస: ఉ. పొసురు -; వెదురుపేళ్ళగంప అల్లకంలో పచ్చపేడుతో అల్లిన ఒకవరస. (రా. 3).
 పసరువార: ఉ. పసురు -; పర్యా. చూ. పసరుగర్ల. వెదురుగడకు పైన పచ్చగానున్నగా ఉండే

భాగమున్న బద్ద చీల్చుగా వచ్చినకర్ర (చూ.) గంప మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగుబట్టడానికి గంప ఎత్తుభాగంలో బెండుకర్ర వరస తరవాత అందంకోసం పట్టిలాగా కొన్నివరసలు వేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 58.1. (కో. 23, 27, 31).
 పసరుసలుగు: ఉ. పసరుసలు; వెదురుగడమీద పచ్చగా నున్నగడ్డితో భాగంతోకలిపి తీసిన సలుగు; చూ. సలుగు. (తె. 28).
 పసరేన: చూ. పసరేన. (కో. 22).
 పసాదంగంప: (< సం. ప్రసాదం—) పర్యా. పసాపుతట్ట. అన్నం ఆరబోయడానికి వాడే గంప; ఈతపేళ్ళతో అల్లి నది. (తె. 14).
 పసాపుతట్ట: రూ. పసుపుతట్ట; పర్యా. పసాదంగంప. అన్నం ఆరబోయడానికి వాడే గంప; ఈతపేళ్ళతో అల్లి నది. (తె. 14).
 పనిమి: 1. పర్యా. చూ. పచ్చి. తడి ఆరని; అటు వంటిస్థితి. (రా. 2). 2. పసుపురంగు; చాపల నేతకు వాడే నారకువేస్తారు (కో. 9).
 పసునుచేయు: (క్రి.) పర్యా. చదరంజేయు. జవురు (2), వెదురుగడకు గంటిగునులు (కొమ్మలు కొట్టేసినచోట మిగిలినవి) లేకుండా కత్తితో నున్నగా చెక్కేయడం. (రా. 9).
 పసుపురకంపేము: ఉ. పసుపు ; బరువుగా ఉండే మేలిరకంపేము; పసుపుచ్చగా ఉంటుంది. (కో. 12).
 పసుపుచ్చబొంగు: (< పసుపు + పచ్చ —) పసుపుచ్చరంగులో ఉండే వెదురుగడ. (తె. 8).
 పసుప్పెట్టె: (< పసుపు + పెట్టె) ఉ. పసుప్పెట్టి; పర్యా. చిట్టిపెట్టె, బల్లపసుప్పెట్టె. పెళ్ళి ఆయన కొత్తలో అమ్మాయిలు అత్తగారింటికి పసుపుకుంకు మలు తీసుకుపోవడానికి పెట్టుకొనే చిన్న పెట్టె. (కో. 25, 29).
 పసుపుతట్ట: చూ. పసాపుతట్ట. (తె. 14).
 పాకం: కాగేనీళ్ళలో రంగూ తుంగా వేసినతరవాత తుంగకు రంగుపట్టేంతగా ఉడికినస్థితి. (కో. 8).
 పాకూర్: పర్యా. చూ. కంకమసి (2). వరానికితడిసి ఎండిన ముదురు వెదురుగడమీద ఏర్పడే నల్లటి పొడి. (తె. 16).
 పాచిపాపు: (క్రి.) ఉ. పాసి—; నీళ్ళలో ఊరేసిన కోబ్బరిదోక్క మురిగిపోవడం; పాచిపట్టడం. (కో. 5).
 పాటపాదు: (క్రి.) లేక్కగట్టడం. (తె. 1).
 పాటల్లకం: (< పాటు + అల్లకం) పేముకుర్చీలకు

పేడుతో అల్లే ఒక విధానం. (కో. 12).
 పాడె: పర్యా. ఇమాలం, చావుకట్టె, పాడెకట్టె (1). శవాన్ని శ్మశానానికి తీసుకువెళ్ళడానికి వెదురుగడలతో కట్టినది; చూ. చిత్రం 100. (కో. 2; తె. 24).
 5 పాడెకట్టె: 1. పర్యా. చూ. పాడె. శవాన్ని శ్మశానానికి తీసుకువెళ్ళడానికి వెదురుగడలతో కట్టినది; చూ. చిత్రం 100. (తె. 10, 15, 26; రా. 2); 2. శవాన్ని శ్మశానానికి తీసుకువెళ్ళే పాడెకట్టడానికి వాడే వెదురుగడ. (కో. 9; తె. 24, 31).
 10 పాతకర్ర: 1. పర్యా. చూ. పండుబొంగు (1). రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥ల వరకు వయస్సుగల ముదురు వెదురుగడ; ముమరాకుపచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండినతరవాత తెలుపురంగులోఉంటుంది; మామూలు లావుండి బోలుగా ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥వి అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 20); 2. పర్యా. చూ. పంటకర్ర (1). వెదురుభాన్యం కాసినగడ; మొక్కమొలిచినతరవాత సుమారు 20 సం॥లకు కాపుకొస్తుంది; ఇంటి పాసాలకూ గోడలకూ పనికొస్తుంది; (కో. 27).
 పాదం: 1. మచ్చిక, మానె మొ॥ వాటి బొడ్డదుగు; ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది. (కో. 28, 30); 2. పర్యా. చూ. గడ్డె (2). కాయితాబుట్ట, చేతిబుట్ట, పూల బుట్ట, కంఠబుట్ట మొ॥వి నేలమీద నిలబడడానికి పీలుగా అల్లిన అడుగుభాగం; కొంచెం ఎత్తుగా సమతలంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 1. (కో. 1, 3), 3. వెదురుచాప అల్లకంలో నిలుపుగా ఒకపేడూ అడ్డంగా పన్నెండువేళ్ళూ వేసి అల్లిన మొదలు. (కో. 28).
 30 పాదంమట్టు: (క్రి.) చేట అల్లకంలో కొమ్ము (చూ.) పెట్టకముందు ఈనెలతో కొంతమేరకు అల్లడం; కాలితో తొక్కిపట్టి అల్లాతారు. (కో. 31).
 పాన్నుడబ్బు: పర్యా. చూ. పరుపుబద్ద. వెదురుమంచం తయారీలో అడ్డంగాకొట్టిన గడల బిగింపుకోసం నిలుపుగా కొట్టిన వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 108.3
 35 పాన్నువేయు: (క్రి.) ఉ. పాన్నేయు; కలబంద నార పట్టల్ని వరసగా పక్క (పాన్ను)లా పరవడం. (రా. 10).
 40 పాపు: (క్రి.) పర్యా. ఒత్తు(1), పట్టు, లాగేయు, లేపు, భాగాలుగా విడదీయడం; వెదురుగడనుగాని బద్దను గాని ఒకచివర కత్తితోచీల్చినతరవాత ఒకపాయకాలి కింద తొక్కిపట్టి రెండోపాయ చేత్తోపట్టి లాగుతూ

గాని రెండుబద్ధల్ని రెండుచేతులతో విడదీస్తూగాని పేరుచేస్తారు. (తె. 6, 17, 20-22, 24, 25, 30; రా. 9-11).

పాము: (క్రి.) చూ. బాము (1). (తె. 17, 18).

పాములపెట్టె: పర్యా. పాంబుట్ట, పాముల నాడించే వాళ్ళు పామునుపెట్టే గుండ్రటిపెట్టె; చూ. చిత్రం 68. (కో. 29).

పామువంకబొంగు: ఉ. పాముంక - ; పర్యా. చూ. వంకకర(2). ప్రతి కణుపుదగ్గర వంపుతిరుగుతూ పెరిగే వెదురుగడ; మేదరివనికి ఉపయోగపడదు. (తె. 19).

పాములవాళ్ళు: ఉ. పాముల్లోళ్ళు; పాముల్ని అడించు కొని బతికే ఎరకలివాళ్ళు; ఒకతెగ. (కో. 4).

పాంబుట్ట: పర్యా. పాములపెట్టె. పాములనాడించే వాళ్ళు పామునుపెట్టే గుండ్రటిపెట్టె; చూ. చిత్రం 68. (కో. 9).

పాయ: 1. తాటికమ్మ నిలువుగా వీరినప్పుడు సగభాగం. (కో. 23, 26); 2. తాటివీపురు (పొరక) వెడల్పు భాగంలోని ఒకపాయ; వెడల్పుభాగం వైపు కట్టు కట్టడానికి మూడు పాయలుగా పాపిపురితో కట్టు గడతారు. (తె. 8).

పాయల్గుల్లు: పర్యా. మూడెట్టాలగుల్లు. ఆరుకిలోల దాన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళ గంప. (తె. 22).

పారకామ: పారకు తొడిగిన వెదురుకర్రముక్క. (తె. 10).

పారతి: (<పార్వతి) మేదరివాళ్ళ కులదేవత. (తె. 21, 24).

పార్టిజన్జేలీలు: (<ఇం. Partition-) సేము తడక; మరుగుకోసం గదులమధ్య అడ్డంగా నిలబెడతారు. (తె. 22).

పార్సెలుగంప: పర్యా. చూ. కోళ్ళపార్సెల్ గంప. వ్యాపారం చేసేవాళ్ళ కోళ్ళను తీసుకుపోవడానికి వాడే వెదురు లేదా ఈతపేళ్ళగంప; జేసేడు ఎత్తు గణం వ్యాసంతో గుండ్రంగా ఉంటుంది; కోళ్ళను లోపలికి వేయడానికి పైన తెరిపి ఉంటుంది; కొన్ని ఇదే రూపంలో ఇంకా ఎత్తుగా ఉంటాయి; మరికొన్ని జేసేడున్నర వెడల్పు రెండుమూరల ఎత్తు ఉంటాయి. (కో. 8).

పాలగడ్డ: పర్యా. చూ. వెదురుప్ప. వెదురుగడలోపల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటి పదార్థం; పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని కణుపుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా

ఉన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పగా ఉంటుంది; వర్షకాలంలో గడలోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డకట్టడంవల్ల తయారవుతుంటారు; పండిన గడలకూ ముదురు గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; స్త్రీల తెల్లబట్ట వ్యాధినివారణకూ, తేలుకాటుకూ, అజీర్ణవ్యాధికి, మేహరోగాలకూ, కడుపునొప్పికి, విరేచనాలకూ ముందుగా వాడతారు; నాలిక పగిలినప్పుడు తెల్ల తిరుమనిగొర, పైడిపత్తి కలిపిపూస్తే తగ్గుతుంది; పెదవులుగాని నాలుకగాని పగిలినప్పుడు దీన్ని తేనెలో కలిపిరాస్తే తగ్గుతుంది. (తె. 10).

పాలగంప: 1. పర్యా. పాలగుల్లు, పాలబుట్ట. గొల్లవాళ్ళు పాలముంతలు పెట్టుకొని తీసుకువెళ్ళే తట్ట; తలమీద ఆనడానికి వీలుగా అడుగు సమతలంగా ఉంటుంది. (తె. 9, 12, 31); 2. పర్యా. చూ. పెళ్ళికూతురు గంప. పెళ్ళికూతుర్ని కూర్చోబెట్టడానికి అల్లే వెదురుగంప; కింద నాలుగుమూలలుగా ఉండి పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల దీని అంచు చుట్టూ చేటకట్టు (= వెదురుబద్దలతో దిగింపు)లాంటి కట్టు ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల ఏమీ ఉండదు; పెళ్ళికి ముందు గోరీపూజ చేసేచోట పెళ్ళికూతుర్ని అందులో కూర్చోబెడతారు; పూజలయి ప్రవరలు చెప్పిన తరువాత పెళ్ళికూతురు కూర్చున్న గంపను పెళ్ళిమండపంలోకి ఎత్తుకువస్తారు; పెళ్ళి (ముహూర్తంవేళ జరిగే తతంగం) అయ్యేవరకు పెళ్ళికూతురు ఆ గంపలోనే ఉంటుంది. (కో. 10, 14, 15; తె. 9); 3. తలంబ్రాలు కిందపడకుండా పెళ్ళికూతురికి పెళ్ళికుమారుడికి మధ్య ఉంచే గంప; వెలమలు, రెడ్లు మొ॥వారు వాడతారట. (తె. 6).

పాలగుల్లు: పర్యా. చూ. పాలగంప(1). గొల్లవాళ్ళు పాలముంతలు పెట్టుకొని తీసుకువెళ్ళే తట్ట; తలమీద ఆనడానికి వీలుగా అడుగు సమతలంగా ఉంటుంది. (తె. 26).

పాలగొట్టం: లోపల బోలుగా ఉన్న వెదురుగడముక్క; అరగజం పొడుగుంటుంది; పెళ్ళికి సారెపెట్టెదప్పుడు ఇది కూడా ఇస్తారు. (తె. 8).

పాలబుట్ట: పర్యా. చూ. పాలగంప(1). గొల్లవాళ్ళు పాలముంతలు పెట్టుకొని తీసుకువెళ్ళే తట్ట; తలమీద ఆనడానికి వీలుగా అడుగు సమతలంగా ఉంటుంది. (తె. 7, 12).

పాలవెల్లి: పర్యా. పాలవెల్లితడక, పాలి, పూదడక. వినాయకచవితి మొ॥ పండుగలప్పుడూ వ్రతా

లప్పుడూ పూజాపీఠానికి ఒకటి రెండడుగుల ఎత్తున కట్టే బద్దల తడక; సుమారు మూరెడు చదర ముంటుంది; దీనికి పూలూ పళ్ళూ మొ॥ వేలాడ గడతారు; చూ. చిత్రం 92. (కో. 10, 14, 19, తె. 8, 26-28).

పాలవెల్లితడక: పర్యా. చూ. పాలవెల్లి. వినాయకచవితి మొ॥ పండుగలప్పుడూ వ్రతాలప్పుడూ పూజా పీఠానికి ఒకటి రెండడుగుల ఎత్తునకట్టే బద్దలతడక; సుమారు మూరెడు చదరముంటుంది; దీనికి పూలూ పళ్ళూ మొ॥ వేలాడగడతారు; చూ. చిత్రం 92. (తె. 26-28).

పాలి: పర్యా. చూ. పాలవెల్లి. వినాయకచవితి మొ॥ పండుగలప్పుడూ వ్రతాలప్పుడూ పూజా పీఠానికి ఒకటి రెండడుగుల ఎత్తున కట్టేబద్దల తడక; సుమారు మూరెడు చదరముంటుంది; దీనికి పూలూ పళ్ళూ మొ॥ వేలాడగడతారు; చూ. చిత్రం 92. (కో. 25).

పాలు: పర్యా. చూ. వెదురుప్పు. వెదురుగడకోవల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటి పదార్థం; పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని కణుపుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పుగా ఉంటుంది; వర్షాకాలంలో గడలోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డకట్టడంవల్ల తయారవుతుందంటారు; పండిన గడలకూ ముదురు గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; స్త్రీల తెల్లబట్టవ్యాధి నివారణకూ, తేలుకాటుకూ, అజీర్ణవ్యాధికి, మేహ రోగాలకూ, కడుపునొప్పికి, విరేచనాలకూ, ఉబ్బసానికి ముందుగా వాడతారు; నాలుకపగిలినప్పుడు తెల్ల తిరుమనిగొర, పైడిపత్తి కలిపిపూస్తే తగ్గుతుంది; పెదవులుగాని నాలికగాని పగిలినప్పుడు దీన్ని తేనెతో కలిపిరాస్తే తగ్గుతుంది. (కో. 23).

పావురాళ్ళగూడు: పావురాయి ఉండడానికి తయారు చేసిన వెదురుగూడు. (కో. 9).

పాసిక: 1. పర్యా. బిలుకు(12) మామూలు వెదురుపేడు కన్న మందంగా ఉండేపేడు; గంపమానె మొ॥ వాటికి నిలుపులుగా ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 50.2. (కో. 30); 2. చూ. పాసికం (కో. 25, 28, 29, 31).

పాసికం: ఉ. పాసికం; రూ. పాసిక(2); పర్యా. చూ. నిలుగు(2). గంప, తట్ట, బుట్ట, సజ్జబుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగునుంచి అంచుదాకా నిలువుగా నేసిన మందంపేడు; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు.

5

10

15

22

25

38

35

40

(కో. 19, 20, 22, 27).

పిచ్చె: ఉ. పిచ్చి; పర్యా. చూ. గనుపునందు. వెదురు గడకు రెండు కణుపులమధ్య భాగం; కొన్నిటికి పొడుగునూ కొన్నిటికి పొట్టిగానూ ఉంటుంది. (రా. 1-3).

పింజరంమూత: కోళ్ళపంజరం ద్వారాన్ని మూసేది, చతురస్రాకారంలో సుమారు జేనెదేసి పొడుగుగా వెడల్పూ ఉంటుంది. (తె. 17).

పిటింగ్: (< ఇం. Fitting) పేముకర్రల్ని చేయ వలసిన వస్తువు ఆకారంలో బిగించడం. (కో. 11).

పిట్టకనుపు: పర్యా. చూ. గట్టిగనుపు(1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మమొదలు; కొమ్మ ఉరుపునుబట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9.1. (కో. 21).

పిట్టకనుపువెదురు: పర్యా. చూ. పూసగనుపుకర్ర. కొమ్మనరికేసినప్పుడు కణుపుదగ్గర చిన్న గుర్తువదే వెదురుగడ; కణుపుదగ్గర పెరిగే కొమ్మ సన్నగా ఉండడంవల్ల దాన్ని నరికినప్పుడు సన్నటిగుర్తు పడుతుంది; దీన్ని చీల్చడం సులువు. (కో. 22).

పిట్టకర్ర: పర్యా. చూ. వంకకర్ర(1). పాముపడగ మాదిరిగా మొదలు వంపుదిరిగిన వెదురుకర్ర; సుమారు గజం పొడుగుంటుంది; వేళ్ళు చెలిగేసినట్లు మచ్చలుంటాయి; చేతికర్రగా ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 8 చ. (కో. 30).

పిట్టగుంపు: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు కనిపించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మలావుగా ఉండడంవల్లగాని ఒకే చోట రెండుమూడు కొమ్మలు పెరగడంవల్ల గాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్దగుర్తు పడుతుంది; ఇలాంటి కణుపు ఉన్న వెదురుగడను చీల్చడం కష్టం. (కో. 24).

పిట్టగుంపుకర్ర: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపుకర్ర. వెదురుకొమ్మ నరికేసినప్పుడు కణుపుదగ్గర పళ్ళ గుర్తు వెడల్పుగా ఉన్న వెదురుగడ; కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మలావుగా ఉన్నప్పుడుగాని కణుపు దగ్గర చుట్టూరెండుమూడు కొమ్మలు పెరిగినప్పుడు గాని వాటిని నరికేస్తే వెడల్పుగా గుర్తుపడుతుంది; ఈ బొంగును చీల్చడం కష్టం; కణుపుదగ్గర పేడి విరిగిపోతుంటుంది. (కో. 24).

పిట్టగూడు: పిట్టల్నిపట్టి పేసుకొనే చిన్నబుట్ట.

(కో. 23, 24).
 పిట్టపోటు: పక్షులు (పిట్టలు) పొడవటంవల్ల వెదురు గడకు పడ్డ చిల్ల. (కో. 13).
 పిట్టపోటుకర్ర: పర్యా. పిట్టపోటుబొంగు. పిట్టలు మొ॥ కొట్టడంవల్ల రంధ్రాలుపడిన వెదురుగడ; లేతప్పుడు వెదురు తియ్యగా ఉండడంవల్ల పిట్టలు మొ॥ కొరుక్కు-తింటాయి; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు. (కో. 3, 4).
 పిట్టపోటుబొంగు: పర్యా. పిట్టపోటుకర్ర. పిట్టలు మొ॥ కొట్టడంవల్ల రంధ్రాలుపడిన వెదురుగడ; లేతప్పుడు వెదురు తియ్యగా ఉండడంవల్ల పిట్టలు మొ॥ కొరుక్కు-తింటాయి; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు. (కో. 7; రా. 7, 9, 11).
 పిట్టి: పర్యా. చూ. ఉండ(1). కొబ్బరితానుచుట్ట; బంతిలా గుండ్రంగాగాని మూరెడు పొడుగున చెక్రంలాగాని చుట్టినది. (కో. 30).
 పిడి: 1. మేదరికత్తి, ఎరకలికత్తి (కొడవలి), చుర కత్తి మొ॥వాటి కాడకు తొడిగిన కట్టెతొడుగు. చూ. చిత్రం 18 చ. 2, 118.1; (కో. 1, 3, 4, 25, 28; తె. 7, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 20, 28; రా. 3, 4, 6, 8-10); 2. పర్యా. చూ. కాడ (1). మేదరికత్తి, చురకత్తి మొ॥ పట్టుకొనే కడ్డీలాంటి భాగం; కొన్నిటికి కాడమాదిరిగానూ కొన్నిటికి తొడిమే మాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్ని టికి లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 18 క. 1. (కో. 1, 2, 12, 28; తె. 1, 4, 15, 16; రా. 2-5, 7-11); 3. పర్యా. చూ. పడగ (1). అంబు (చూ.)కు వెడల్పుగా ఉన్నభాగం; పాముపడగ, బరిసె, మొ॥వాటి మాదిరిగా త్రిభుజాకారంలో ఉండేదిళ్ళు; కొన్నిటి అంచులకు పదునుంటుంది; పేడు తెంపడానికి చిల్లులు పొడవడానికి పని కొస్తుంది; కొన్ని మొనదేలి ఉంటాయి; కొన్ని మొండిగా ఉంటాయి; కాడకొనతో చిల్లులు పొడవడానికి దీన్ని పిడిలా పట్టుకొంటారు. (కో. 2, 3, 5, 8-12; రా. 4, 5, 8); 4. పర్యా. చూ. తొడిమే (4). మొనదేలకుండా పలకగా ఉండే అంబు (చూ.) కాడ; సుమారు రెండుబెత్తల పొడుగుగా వేరెడుగాని రెండువేళ్ళుగాని వెడల్పు ఉంటుంది; ఇలాంటి కాడగల అంబుకుందే పడగ భాగం మొనదేలి ఉంటుంది; చిల్లులు పొడిచేటప్పుడు ఈకాడ పట్టుకొంటారు. (తె. 5, 16, 28; రా. 2, 3); 5. ఉలి పట్టుకోడానికి పైన దిగించిన కోయ్య

తొడుగు. చూ. చిత్రం 20 క. 1. (తె. 15, 19); 6. చెరుకునిచ్చెన తయారీలో పైభాగం చూడు కాళ్ళను కలిపే అడ్డపట్టె; ఒక అడుగు పొడుగుంటుంది. (తె. 16); 7. సుమారుగా పిడికిట్లో పట్టెంత ఈత, తాటి మొ॥వాటి నారకట్ట. (తె. 9); 8. లెక్కప్రకారం కట్టకట్టిన కొంతజమ్ము “ఒక మోపులో నాలుగు పిళ్ళుంటాయి”. (రా. 2); 9. పర్యా. పిడికిలి, ముట్టి (2). చేత్తో పట్టుకొనే చీపురు పైభాగం: మామూలుగా గుండ్రంగా ఉంటుంది; కొన్నిరకాల చీపుళ్ళకు కొంచెం పలకగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 142.1 (తె. 21; రా. 8, 9); 10. గొరసకత్తి (- పేము పనివాళ్ళు ఉపయోగించేది) పట్టుకోడానికి అమర్చినది; సుమారు మూరెడు పొడుగుంటుంది. చూ. చిత్రం 135.1 (కో. 3).
 పిడికట్టు: 1. గైకట్టెకు అమర్చడానికి కొడవలి కాడ భాగాన్ని కట్టె చివరిభాగంతో కలిపి తాడుతోవేసిన కట్టు. చూ. చిత్రం 116.4 (తె. 21); 2. పర్యా. కట్టు (13), పిడికిలికట్టు. చీపురుపిడిచుట్టూ నాలుగు వేళ్ళ వెడల్పున నన్నటి తాడుతోగాని పురితోగాని చుట్టి బిగించినది; చీపురు గట్టిగా ఉండడానికి చుడతారు (తె. 21; రా. 8, 9).
 పిడికత్తి: పర్యా. చూ. మచ్చుకత్తి. కట్టెపిడికన్న మేదరికత్తి; చూ. చిత్రం 12 ట. (తె. 17).
 పిడికిలి: పర్యా. చూ. పిడి (9). చేత్తో పట్టుకొనే చీపురు పైభాగం; మామూలుగా గుండ్రంగా ఉంటుంది; కొన్నిరకాల చీపుళ్ళకు కొంచెం పలకగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 142.1 (తె. 21).
 పిడికిలికట్టు: పర్యా. చూ. పిడికట్టు (2). చీపురుపిడి చుట్టూ నాలుగువేళ్ళ వెడల్పున నన్నటి తాడుతోగాని పురితోగాని చుట్టి బిగించినది; చీపురు గట్టిగా ఉండడానికి చుడతారు. (తె. 21).
 పిడిచివర: ఉ. - శివర; పర్యా. చూ. కొండి. మేదరి కత్తి, చురకత్తి మొ॥వాటి పిడిలోనుంచి బయటికి పొడుచుకువచ్చిన కాడకొన; కిందికివంగి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 18 చ. 1. (కో. 22).
 పిడిదబ్బు: పర్యా. చూ. బద్ద (4). విసనగర్ర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒకఅంచు వెంబడి అమర్చిన నన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టంతోడిగే బద్దకు చివరగొట్టం జారకుండా ఉండడానికి బుడిపే ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 91 ట. 2. (తె. 2).
 పిడిమొన: పర్యా. చూ. ముక్కు-(2). అంబు (చూ.)

పడగ చివరికోసు. చూ. చిత్రం 15 క. 2.
(రా. 5).

పిడివెలితి: ఉ. పిడెల్లి; పిడికిలి మందం తక్కువ.
(తె. 9).

పిడెఅమ్ము: (< పిడి + అమ్ము) కాడభాగం మొనదేలి
ఉందని అమ్ము (చూ.); పేడు తెంపడానికి
మాత్రమే పనికొస్తుంది; చిల్లులు పొడవడానికి పనికి
రాదు; చూ. చిత్రం 15 ట. (తె. 28).

పిడెంచు: (< పిడి + అంచు) పర్యా. చూ. అంచు(8).
ఎరకలికత్తి (కొడవలి) కట్టెపిడిచుట్టూ వేసిన ఇనప
పట్టి. చూ. చిత్రం 118.2 (తె. 14).

పిడెం: చూ. పెడెం; పర్యా. చూ. పెదురుగుమ్మి.
పెదురుగడలు పెరిగినపొడ; ఒక చదరపుగజం
నుంచి మూడునాలుగు చదరపుగజాల వైశాల్యం
ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల గడలు పెనవేసుకొని
ఉంటాయి; ఒక పొడలో 20 నుంచి, 200 గడల
వరకు ఉంటాయి; పెదురువిత్తనం టూమిలోపద్ద
తరవాతగాని పొడలో ఒక పెదురుగడ కొట్టకుండా
వదిలేసిన తరవాతగాని పొడ కావడానికి 5 నుంచి
10 సం॥ల కాలం పడుతుంది; 20-30 సం॥లకు
కాపుకొస్తుంది. చూ. చిత్రం 1. (కో. 22;
తె. 26).

పిండి: 1. పర్యా. చూ. బూడిద. లేత పెదురుగడ
చుట్టూ ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది;
గడపుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది.
(కో. 28); 2. పర్యా. చూ. పేట పాయ; కొబ్బరి
తాడు పేనేటప్పుడు రెండుగాని మూడుగాని నాలుగు
గాని పాయలు పెనవేసి పేతారు. (కో. 25)

పిండిగంప. పర్యా. పిండిగుల్ల, పిండిబుట్ట, జొన్న
పిండి, బియ్యప్పిండి మొ॥ పోసుకొనేగంప;
చిక్కగా అల్లుతారు. (రా. 10, 11).

పిండిగుల్ల: పర్యా. చూ. పిండిగంప, జొన్నపిండి,
బియ్యప్పిండి మొ॥ పోసుకొనేగంప చిక్కగా
అల్లుతారు. (తె. 13, 14, 16).

పిండిజల్లెడ; బియ్యప్పిండి మొ॥ జల్లెంచుకొనే జల్లెడ.
(కో. 18; తె. 14).

పిండిపాలు: పర్యా. చూ. పెదురుప్ప. పెదురుగడ
లోపల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటిపదార్థం;
పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని
కణుపుల్లోమాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా
ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పగా ఉంటుంది; వర్షా
కాలంలో గడలోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డకట్టడంవల్ల

తయారవుతుందంటారు; పండిన గడలకూ ముదురు
గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; స్త్రీల తెల్లబట్టవ్యాధి
నివారణకూ, తేలుకాటుకూ, అజీర్ణవ్యాధికి, మేహ
రోగాలకూ, కడుపునొప్పికి, విరేచనాలకూ, ఉబ్బసా
నికి మందుగా వాడతారు; నాలిక పగిలినప్పుడు తెల్ల
తిరుమనిగొర, పైడిసత్తి కలిపిపూస్తే తగ్గుతుంది;
పెదవులుగాని నాలుకగాని పగిలినప్పుడు దీన్ని
తేనెతో కలిపిరాస్తే తగ్గుతుంది. (తె. 27).

పిండిబుట్ట: పర్యా. చూ. పిండగంప. జొన్నపిండి,
బియ్యప్పిండి మొ॥ పోసుకొనేగంప; చిక్కగా
అల్లుతారు. (కో. 19).

పిండిరాయి: పర్యా. చూ. మారొతు. మేదరికత్తిగాని
అంటుగాని నూరుకోడానికి ఉపయోగించే ఒకరకం
రాయి; కొన్ని గుండ్రంగానూ పలకగానూ
ఉంటాయి; కొన్నిటికి కాళ్ళుంటాయి. (కో. 24).

పిరాయించు: (< హిం. పిరానా) పర్యా. చూ. పిర్పు
విడదీయడం; గంప మొ॥వాటి అడుగు అల్లేటప్పుడు
జతగాపెట్టిన నిలువులను సగంఅడుగు అల్లిన
తరవాత విడదీస్తారు. (తె. 16).

పిరికి: చూ. పిరికిలి; పర్యా. చూ. గొట్టం(1). వినన
గర్ర కాడకు తొడిగిన పెదురుగడముక్క; లోపల
గుల్లగా ఉన్నది; విసురుకొనేటప్పుడు సులువుగా
ఉండడానికి ఇది తొడుగుతారు. చూ. చిత్రం 31 ట.
1. (తె. 18, 31).

పిరికిలి: చూ. పిరికి. (తె. 27).
పిరికివిననగర్ర: ఉ. పిరికివినగర్ర; పర్యా. చూ.
గొట్టక విననగర్ర, సులువుగా తిప్పుకోడానికి వీలుగా
పెదురుగొట్టం తొడిగిన విననగర్ర; చూ.
చిత్రం 31 ట. (తె. 18).

పిరిచిట్టెడుగుల్ల: ఉ. పిర్పిట్టెడు—; పావుకిలో
ధాన్యం పట్టేగుల్ల. (తె. 22).

పిర్రగుండు: పర్యా. ఆసుగుండు. కొడమ (చూ.)
అడుభాగంలో వృత్తాకారంలో అమర్చిన పెదురుబద్ద.
చూ. చిత్రం 73 క. 5. (కో. 4).

పిర్రతడక: ఉ. -తడిక; కొడమ దిగువభాగంలో
అడుగును మూసేస్తూ కట్టిన పెదురుపుల్లల తడక;
దీంట్లో కొంతభాగం తెరుచుకోడానికి మూసుకోడానికి
వీలుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 73 క. 6. (కో. 4).

పిర్రబొడ్డు: పర్యా. చూ. కిందికట్టు. గంప, గుమ్మి,
తట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగు పూర్తిచేసి ఎత్తి
భాగం అల్లడానికి నిలువులు వంచేటప్పుడు వేసే
కట్టు చూ. చిత్రం 47 క. 4. (రా. 3)

పిరమట్టు: తాటిమట్టు చెట్టుకు అంటుకొని ఉండేచోట వెనకవైపు ఉబ్బెత్తుగా (పిరలా) ఉండేభాగం. (తె. 9).

పిలిక: పర్యా. చూ. చిల్ల(1). వెదురుగడ కణుపు దగ్గర పెరిగిన చిన్నకొమ్మ. దాదాపు వేరెడు లావు ఒకటిరెండు గజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; ముల్లు గ్రగ్గరానూ దోమతెరకగ్రగ్గరానూ గాలంబరుగుగానూ వాడతారు; కొమ్మనరికినప్పుడు దాని మొదలు కణుపుకు మిగిలి ఉంటుంది. (చూ. గంటిగనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరువునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (కో. 23).

పిల్ల: పర్యా. చూ. చిల్ల. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు వేరెడులావు ఒకటి రెండు గజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; ముల్లుగ్రగ్గరానూ దోమతెరకగ్రగ్గరానూ గాలం బరుగుగానూ వాడతారు; కొమ్మనరికినప్పుడు దాని మొదలు కణుపుకు మిగిలి ఉంటుంది (చూ. గంటిగనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరువునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (కో. 24).

పిల్లకట్టు: చేట వెనకభాగంలో రెండుచిన్న కట్లతో మొదటచేసిన బిగింపు. (కో. 3).

పిల్లనగొయ్య: బోలుగా ఉండే సన్నటి వెదురుగొట్టం; పిల్లనగోవి; వేణువు. (తె. 10).

పిల్లపంగ: దుసేరుతీగకు పక్కన ఉండే చిన్నతీగ. (తె. 9).

పిల్లపాసికం: మూసగంప అల్లకంలో అడుగున కొలత తప్పిపోకుండా ఉండడానికి పెట్టే దళసరిబద్ద; పొంగనిలువు. (కో. 19).

పిల్లబరిగె: పర్యా. జంపుబర్ర. పొడుగ్గా ఉండే ఈతచువ్వ (బరిగె).

పిల్లలగూడి: పర్యా. కోడిపిల్లలగూడి. కోడిపిల్లల్ని కమ్మడానికుపయోగించే బుట్ట. (కో. 21).

పిల్లలగూడు: పర్యా. కొల్లం, గొర్రెపిల్లలగూడు, గొర్రెపిల్లలజల్ల, గొల్లగూడు, మేకలకొల్లం. తల్లువెంట మేతకుపోలేని చిన్నచిన్న గొర్రెపిల్లలనూ మేకపిల్లలనూ కమ్మడానికి మందపాటి వెదురు బద్దలతో అల్లినది; బోర్లించిన గంట ఆకారంలో ఉంటుంది; పిల్లల్ని వేయడానికి ద్వారం ఏర్పాటు చేస్తారు; పిల్లలు ఇందులో నిలబడి మంద అందిస్తే తింటాయి; చూ. చిత్రం 77. (కో. 6; తె. 1; రా. 4, 8).

పిల్లలపాది: గొర్రెపిల్లల్ని వేయడానికి ఉపయోగించే

జల్ల; గోవులలాగా ఉంటుంది; ఒకకంత (గల్బ) లోంచి గొర్రెపిల్లల్ని లోపలికి వేస్తారు. (తె. 9). పీకు: పర్యా. చబాయిండు. చావనేతలో పలక(చూ.)ను దగ్గరికి (నేతగాడు తానుచూస్తున్న వైపుకు) కొట్టడం; చావనేతలో జమ్ముపుల్లను పోగులమద్య ఎక్కించిన తరువాత ఆ పుల్ల అంతకుముందున్న పుల్లలమసలో అమిరేటల్లు నేతగాడు జింకపలకను తలవైపు కొడతాడు. (రా. 6).

పీచు: ఉ. పీను; 1. పర్యా. గురికిపీచు, చెత్త (1), తుక్కుచెత్త, దుగ్గు(1), నార(1), నుంగపీచు, పొత్తలు, దొడ్డు (5). వెదురుబద్ద, పేడు చీల్చేటప్పుడూ బద్ద, పేడు, కర్ర మొ॥ గీకేటప్పుడూ వచ్చే సన్నటి దారాల్లాంటి పోచలు; వీటిని మరగ బెట్టి అవిరిపడితే జులులు తగ్గుతుందట; మెత్తగా ఉండే పీచును కోళ్ళను పొడగెమ్మనాని; ఉపయోగిస్తారు. (కో. 2, 3, 5, 19, 21, 25, 30; తె. 12, 22; రా. 1, 3, 9, 11); 2. పర్యా. నార(5). కొబ్బరికాయతాట (చర్మం)కూ లోపలి పెంకుకూ మద్య దట్టంగా పెరిగిన దారాల్లాంటి పోచలు; కాయ ఒలిచి దొక్కలు చితగొట్టి నానవేసి పీచుతీస్తారు; తాళ్ళు పగ్గాలూ మొ॥ పేనడానికి గోడినీలు మొ॥ అల్లడానికి దిండ్లు తయారు చెయ్యడానికి పని కొస్తుంది. (కో. 20, 21, 25, 29); 3. పర్యా. నార(2). ఈతచువ్వను చీల్చేటప్పుడు వచ్చే పనికిరాని పోగులు. (తె. 7).

పీచుపోగు: ఉ. పీను—; పర్యా. ఎను. కొబ్బరిపీచులో ఒక విడిపోచ; సన్నగా దారంలా ఉంటుంది; సుమారు జేనేడు పొడుగుంటుంది (కో. 5, 25, 29).

పీట: ఉ. పీటె; 1. మేదరిపని చేసేటప్పుడు మేదరి వాడు కూర్చోడానికి వేసుకొనే మామూలు చెక్కపీట. (కో. 12, 18); 2. పర్యా. చూ. మొద్దు(3). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని సరికేటప్పుడూ చీరేటప్పుడూ కత్తి నేలకుతగిల మొక్కుపోకుండా బద్దఅడుగున ఎత్తుపెట్టే మూరెడు పొడుగున్న కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా తుమ్మమొద్దు; కాలిపక్కంత లావు ఉంటుంది, వెదురుగడ పగల గొట్టడానికి గడకుకత్తి కరిపించి దానిమీద కొట్టడానికి కూడా వాడతారు. (తె. 17, 29); 3. నేత పనివాడు కూర్చోడానికి వేసుకొనే కొయ్యచెక్క. చూ. చిత్రం 120 క. 7. (రా. 4); 4. కొబ్బరి పీచు ఒత్తులు తాల్చడానికి పెట్టుకొనే కొయ్యచెక్క; కింద చిన్నచిన్న కాళ్ళుంటాయి. (కో. 25).

పీటచాప: ఉ. - సాప; అన్నంతినేటప్పుడు కూర్చో
డానికి పరుచుకొనే తుంగదాప; రెండడుగుల
వదలంగా ఉంటుంది. (రా. 2, 6).

పీతిరిపలక మొద్దు: పర్యా. చూ. తోపుడుపీట.
గీకదానికి కలబండిపట్ల పరిచే పొడుగాటి కొయ్యపీట.
(రా. 6).

పీనిగచేట: పర్యా. చూ. బావుచేట. శవాన్ని తీసుకు
వెళ్ళేటప్పుడు చల్లపేలాటా న బాన్సాలూ చిల్ల
పైనలూ మొ॥ పోసుకొనే చేట; అల్లకంలో దీనికి
అంచుకట్టురు. (కో. 2).

పీనిగబుట్టు: శ్వానికి తీసుకువెళ్ళేబుట్టు. (కో. 2).

పీర్చు (క్రి.) ఉ. పీర్చు; పర్యా. పగలగొట్టు(2)
పిరాయి. చు. విడదీయడం; గంప మొ॥వాటి అడుగు
అల్లెటప్పుడు జతగాపెట్టిన నిలువులను సగంఅడుగు
అల్లిన తరువాత విడదీస్తారు (కో. 3; రా. 1).

పీర్లపెట్టె: పీరకు సంబంధించిన బిడ్డలు, ఆవురదాలు
మొ॥ భద్రపరుచుకోడానికి అల్లినపెట్టె. (కో. 9;
రా. 11).

పుక్కిగొట్టం: (< హిం. పుక్కి -) పర్యా. చూ.
ఉడుడుగొట్టం. పొయ్యి. ఉడుకోడానికి లోపల
బోలుగా ఉన్న వెదురుగొట్టం. (తె. 26).

పుచ్చువెదురు: ఉ. పుచ్చెదురు; పర్యా. చూ. పుప్పి
బొంగు. పుచ్చిపోయిన వెదురుగడ; పురుగులు
లోపలికిచేరి కండ తినేయడంవల్ల లోపలినుంచి
పొడిరాలుతుంది; పొయ్యిలోకి తప్ప చేనికి
పనికిరాదు. (కో. 31).

పుచ్చె: ఉ. పుచ్చ, పర్యా. చూ. కొబ్బరిపుచ్చె. కొబ్బరి
గెలకు వేసిన పిందె; పిందెలు క్రమంగా పెరిగి
కాయలవుతాయి. (కో. 19, 20).

పుంజీ: 1. నాలుగు; రూపాయలు మొ॥వాటి రెక్క
(కో. 25); 2. పర్యా. చూ. పట్టె(2). ఈత
చువ్వతో అల్లెగుమ్మి, తడక మొ॥వాటిలో
నిలుపుగావచ్చే నాలుగుబద్దల కూర్పు. (కో. 25)

పుటికె: ఉ. పుటిక, పుట్క, పుట్కె; 1. పర్యా. చూ.
గుల్ల(4). ధాన్యం పోసుకోడానికి మోసుకువెళ్ళ
డానికి వెదురుతో అల్లిన ఒకరకం చిన్నగంప;
మామూలు గంపకన్న చిన్నది; కొన్ని కిందినుంచి
మీదికి ఒకే తీరుగానూ కొన్ని గుండ్రంగానూ
మూతి విశాలంగానూ ఉంటాయి. (తె. 4, 13, 22,
29; రా. 1); 2. పర్యా. చూ. బియ్యంగడుగు
బుట్ట. బియ్యం కడిగి గాలించిన తరువాత నీళ్ళు
ఓడిపోవడానికి పోసిఉంచే బుట్ట; కొంచెం పలచగా

ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కిందసన్నగా ఉండి
పోసుపోసు వెడల్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల
కిందినుంచి మీదికి ఒకేతీరుగా ఉంటుంది; కొన్ని
చోట్ల కిందనాలుగు మూలలుగా ఉండి పైన
గుండ్రంగా ఉంటుంది (దీన్ని చేట మాదిరిగా
అల్లుతారు); సంతర్పణవంటలకు వాడతారు; చూ.
చిత్రం 48. (రా. 6).

పుట్ట నలభైతుండల (8 బస్తాలు) ధాన్యం కొలమానం.
(తె. 7, 9, 14).

పుట్టుదల: పుట్టడం; పుట్టుక. (కో. 27).

పుట్టె: పర్యా. గంప(6), బోటు. చేపలు పట్టడానికి
చెరువులోకి వెళ్ళే చిన్నపడవ; దీనిదొడ్డి (ఫేమ్)
వెదురుతో తయారుచేసి బయటినుంచి చుట్టు
బోలుచేసి కువతారు. (కో. 9).

పుట్టెడుగుమ్మి: ఉ. పుట్టెడి ; 1. పర్యా. పదిమళ్ళ
గుమ్మి పదిమణుగుల ధాన్యంపట్టే గుమ్మి. (తె. 21,
22); 2. ఆరుక్వింటాళ్ళ (పుట్టి) ధాన్యంపట్టే
ఈతగుమ్మి; చూ. గుమ్మి. (తె. 9).

పుట్టుంగనె: పర్యా. చూ. పూనగనుపు. వెదురుగడ
కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్నచిల్లి (కొమ్మ) నరికేసి
నప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుర్లు; ఈ గుర్లున్నగడ
చీల్చడం సులువు. (తె. 22).

పుడక: ఉ. పుడక; విడి(గడ్డి)పోవ; సుమారు గజం
పొడుగు ఉంటుంది. (తె. 21).

పుడ్ల: పెళ్ళిసంబంధం కుదిరిన తరువాత ఆడపెళ్ళివారికి
మగపెళ్ళివారు ఇచ్చేకానుక పుడిగ; రెండుగంట
కుడకలు, దెల్లం, ఒకవీర, ఒక రవికగుడ్డ ఇస్తారు.
(తె. 21).

పునిస్త్రీచేట: (< సం. పుణ్యస్త్రీ -) ఉ. పునిస్త్రవపు -;
పర్యా. చూ. మూసి వాయనంచేట. ముత్తెరువ
చనిపోయినప్పుడు ఆమె పేరుమీద మూసివాయనం
(సాంగం; షసుపు, కుంకుమ మొ॥) పెట్టి ఇచ్చే
చేట; వాయనమిచ్చేటప్పుడు పైన మరోచేట
బోర్లిస్తారు. (కో. 18).

పుప్పిబొంగు: పర్యా. జబ్బుకర్ర, డబ్బికర్ర, పుచ్చు
వెదురు, పుప్పివెదురు, పుచ్చిపోయిన వెదురుగడ,
పురుగులు లోపలికిచేరి కండ తినేయడంవల్ల లోపలి
నుంచి పొడిరాలుతుంది; పొయ్యిలోకి తప్ప చేనికి
పనికిరాదు. (తె. 24).

పుప్పివెదురు: ఉ. పుప్పెదురు; పర్యా. చూ. పుప్పి
బొంగు. పుచ్చిపోయిన వెదురుగడ; పురుగులు
లోపలికిచేరి కండతినేయడంవల్ల లోపలినుంచి

పొడిరాలుతుంది; పొయ్యిలోకి తప్ప దేనికి పనికి రాదు. (కో. 30).

పురి: 1. గడ్డి, నార, దారం మొ॥ గట్టిదనంకోసం మెలి దిప్పగావచ్చిన వడి; కొన్నిచోట్ల చీపురు పడికట్టడానికి ఈతాకులు వడిపెడతారు; కొన్నిచోట్ల తాడుగా పేని చుడతారు. (తె. 9; రా. 8);

2. వడిపెట్టిన గడ్డి, నార, దారం మొ॥; 3. నార వడిపెట్టి తయారుచేసిన పాయ; తాడు పేనడానికి పనికొస్తుంది. (రా. 4, 5); 4. రూ. మురి; వడి దిప్పిన కొబ్బరిపీచు. (కో. 23); 5. పర్యా. చూ; పోగు(3). (తుంగ) చాపలు నేసే మగ్గనికి గజం వెడల్పున బెత్తెడు ఎడానికొకటి చొ॥న వరసగా ఎగదండు (= నేతగాడు కూర్చొనే వైపుందే బొంగు) నుంచి దిగదండు (= మగ్గం చివరి బొంగు)కు కట్టిన పురిపెట్టిన నారపోచ లేదా స్లాసిక్ దారం; పీటిమధ్యన (తుంగ) పోచను పెట్టుకొంటూ అవి మార్చుకొంటూ చాపనేస్తారు. చూ. చిత్రం 120 క. 8; 6. కలబంద పోచలువడి బెట్టగా వచ్చినదారం; అడ్డంగా మగ్గం ఎగదండు నుంచి దిగదండువరకు కడతారు. (రా. 6).

పురికోస: ఉ. పురుకోస; పర్యా. చూ. సుతిలి. గోగు, జనన మొ॥ నారలతో మిషన్లో తయారైన సన్నటి పురితారు; పుల్లలతడక (చిక్కు-తడక) కాసెగడ్డి చిల్కొన్న మొ॥ తయారుచేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 93. 3. (కో. 8)

పురికోసపోయు: (క్రి.) పర్యా. చూ. పోగుబిగించు. (తుంగ)చాప మగ్గంముందు నేతగాడు కూర్చొనే వైపుందే ముందరిబొంగు (చూ.) నుంచి మగ్గం చివరి వెనకబొంగు (చూ.) వరకు అడ్డంగా (గజం వెడల్పున) బెత్తెడు ఎడానికి ఒకనారపోగు చొ॥న పెట్టి కట్టడం. (కో. 8).

పురిగనుపుబొంగు: ఉ. -గెనుపు-; పర్యా. చూ. కురచగనెబొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న ఎడముందే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తడక, చిచ్చెన మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 5).

పురిగనుపులకర: ఉ. -గెనుపుల-; పర్యా. చూ. కురచగనెబొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న చాలాతక్కువ ఎడముందే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తడక, చిచ్చెన మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 4).

పురిచక్రి: పర్యా. చూ. కదురు. నారపోచల్ని సన్నటి

తాడుగా వడికే పనిముట్టు; సన్నటి వెదురుపుల్లకు గాని ఇనసచువ్వకుగాని చెక్కబిళ్ళ లేదా ఇనస ఇనసబిళ్ళ తొడిగి ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 119. (రా. 2).

పురిదిప్ప: (క్రి.) అల్లకం పూర్తయిన తరవాత (గంప మొ॥వాటి) నిలుపును లోవలికి మలిచేటప్పుడు మెలిపెట్టడం. (రా. 9).

పురిబిళ్ళ: ఉ. -బిల్ల; పర్యా. చూ. కదురు. నార పోచల్ని సన్నటి తాడుగావడికే పనిముట్టు; సన్నటి వెదురుపుల్లకుగాని ఇనసచువ్వకుగాని చెక్కబిళ్ళ లేదా ఇనసబిళ్ళ తొడిగి ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 119. (రా. 6).

పురిబెట్టు: (క్రి.) బదారు నారపోచల్ని ఎడంకాలు భొటనవేలికి మెలిబెట్టి వడితిప్పడం; పోచలు అయిపోతుంటే మళ్ళీపోచలు పెట్టుకొంటూ కావలసి నంతపొడుగ్గా వడితిప్పతారు; మామూలుగా ఈత నార, తాటినారలతో మాత్రమే ఇలా పురిబెట్టి పేంతారు; గోగునార మొ॥వాటిని సన్నటి తాళ్ళుగా తాల్చి, తాల్చిన తాళ్ళనుకలిపి లావుతాళ్ళు పేంతారు. (తె. 9).

పురివేయు: (క్రి.) పర్యా. ముడిదిప్ప. తడక అల్లకంలో ఒకవైపునుంచి అల్లకుంటూ వచ్చిన బద్దను రెండోవైపు అల్లడంకోసం మెలిపెట్టడం. (రా. 8).

పురెక్కు: (క్రి.) (< పురి + ఎక్కు) నాలుగైదు నార పోచలుకలిపి తిప్పేటప్పుడు అవి ఒకదానికొకటి మెలివేసుకొని వడిదిరగడం. (రా. 10).

పుర్రేకు: (< పురి + ఆకు) చీపురుపిడి కట్టడానికిపీలుగా వడితిప్పడానికి పనికొచ్చే ఈతాకు; ఆకు సన్నగా పొడుగ్గా ఉంటుంది. (రా. 9).

పులిజందీ: పులివేషం వెయ్యడానికి పులి ఆకారంలో అల్లినది. (కో. 26)

పుల్చేరుకట్టె: ఉ. పుల్చేరిగట్టె, పుల్చేర్లట్టె; పర్యా. చూ. పుల్చేరుబరిగె, వేలేడులావుండే పుల్చేరుచెట్టు చువ్వ; పొడుగ్గా నల్లగా ఉంటుంది. (తె. 9, 14).

పుల్చేరుచువ్వ: ఉ. పుల్చేర్చువ్వ; పర్యా. చూ. పుల్చేరుబరిగె. వేలేడులావుండే పుల్చేరుచెట్టు చువ్వ; పొడుగ్గా నల్లగా ఉంటుంది. (తె. 7).

పుల్చేరుబరిగె: ఉ. పులిచేరు బరిగె, పుల్చేరిబరిగె, పుల్చేరుబరిగె, పుల్చేర్బరిగె; పర్యా. పుల్చేరుకట్టె; పుల్చేరుచువ్వ. వేలేడులావుండే పుల్చేరుచెట్టుచువ్వ; పొడుగ్గా నల్లగా ఉంటుంది. (తె. 14, 19, 20).

పుల్పచ్చి: కొద్దిపాటి పచ్చి; పూర్తిగా పచ్చిగాగాని పూర్తిగా ఎండిపోయిగాని లేకుండా మధ్యరకంగా ఉండడం. (తె. 13).

పుల్ల: 1. పర్యా. చూ. కర్ర (3). గోవ(వార) నుంచి పొడుగ్గా తీగలావచ్చేటట్లు చీసినభాగం; పేడు వెడల్పులో సగంగాని అంతకన్న తక్కువగాని ఉంటుంది; పేడుకన్న మందంగానూ కొంచెం ఉబ్బెత్తుగానూ ఉంటుంది; గంప, తట్ట, గుల్ల, బుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో విలువులవట్టూ చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47. చ. 1; (రా. 1, 2).

2. పర్యా. చూ. బద్ద (4). విననగర్ర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అంచువెంబడి అమర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగు తారు; గొట్టంతోడిగే బద్దకు చివరగొట్టం జారకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 బ.

2. (తె. 8); 3. పుల్లలతడక తయారీలో ఉపయోగించే కడ్డీలాంటి వెదురు (కో. 3); 4. పర్యా. గోల్పుల్లచిల్కాను (=పుల్లల పరదా) తయారీలో వాడే వెదురుపుల్ల; గట్టిగానూ కొంచెం గుండ్రంగానూ ఉంటుంది; ఇలాటివి వరసగా విగిస్తారు. చూ. చిత్రం 93.4, (తె. 8, 10); 5. పర్యా. చూ. కొడంపుల్ల. కొడమ తయారీలో కొడమచుట్టూ మూసే తడకా పిర్రతడకా తయారుచేయడానికి వాడే సన్నటి వెదురుపుల్ల; ఐస్క్రూట్ పుల్లంతలావు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 73 క.2. (కో. 2);

6. పర్యా. చూ. బరిగె (1). సుమారు వేలెడు లావుండే కడ్డీలాంటి పొడుగాటి పుల్ల; ఈత, పుల్చేరు మొ॥ చెట్లనుంచి ఊడుగు మొ॥ పొదల నుంచి దీన్ని తీస్తారు; ఈతకమ్మ మధ్యకర్ర (రెండుపక్కలా ఆకులువేసేది) బండిజల్ల, పిల్లల పొది, తట్ట మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 3);

7. పర్యా. చూ. తుంగపోచ. తుంగగడ్డి మొక్కకు పొడుగ్గా పెరిగిన ఒక పుల్ల(పోచ); సుమారు గజం పొడుగుంటుంది; ఇలాంటిపుల్లలతో చావలునేస్తారు. (రా. 10); 8. పేడు బెత్తంముక్క. (కో. 3).

పుల్లచాప: ఉ. - చాప; పర్యా. చూ. పుల్లలతడక. వెదురుపుల్లలూ పురికోసలూపెట్టి అల్లిన తడక (చాప); గుమ్మాలకుగాని వరండాలకుగాని పరదాలుగా వాడతారు; చూ. చిత్రం 93. (కో. 19).

పుల్లలతడక: ఉ.-తడికె, -తడ్కు; పర్యా. చిక్కు (1), చిక్కుచాప, చిక్కుతడక, చిల్కాను, చూపు చాప. పుల్లచాప, వెదురుచిల్కాను, సూదిచాప.

వెదురుపుల్లలూ పురికోసలూపెట్టి అల్లిన తడక (చాప); గుమ్మాలకుగాని వరండాలకుగాని పరదాలుగా వాడతారు; చూ. చిత్రం 93. (కో. 3; రా. 6, 8).

పుల్లరుసు: పెద్దగిలక; చాపనేత మగ్గానికిఉండే రెండు ఉళ్ళుకట్టలు, కిందికిమీదికి రావడానికి వీటి తాళ్ళు దీనిమీద వేస్తారు. చూ. చిత్రం 120 చ. 6. (రా. 2).

పుపులబుట్ట: ఉ. - బుట్టి; పూలు అమ్మేవాళ్ళు తీసుకువెళ్ళడానికి అల్లినగంప (బుట్ట). (రా. 1).

పువ్వాకుజల్ల పొగాకు (పువ్వాకు) వ్యాపారం చేసే వాళ్ళు పొగాకును తీసుకుపోవడానికి బండిమీద పరిచే జల్ల. (కో. 18).

పువ్విసనగర్ర: పర్యా. చూ. పూలవిననగర్ర. రక రకాల పూలవంటి డిజైన్లు వచ్చేటట్లు అల్లిన వినన గర్ర. (కో. 15).

పువ్వు: ఉ. పువ్వు; 1. పర్యా. చెంద్రికపువ్వు. చెంద్రిక (= పట్టుపురుగుల గుడ్డు పొదగడానికి అల్లినది) తయారీలో తడకమీద గుండ్రంగా పువ్వు ఆకారంలో కొన్ని వరసలుగాచుట్టి అమర్చిన పట్టి; వెదురుపేడతో అల్లుతారు; బెత్తెడు ఎత్తు ఉంటుంది; వరసకూ, వరసకూ మధ్య బెత్తెడు ఎడముంటుంది; పట్టుపురుగులు వీటిలో పెరుగుతాయి. చూ. చిత్రం 82.1 (కో. 15, 29; తె. 28; రా. 1. 2, 5, 6);

2. విననగర్ర అల్లకంలో నడుమవచ్చే పువ్వు లాంటి డిజైను. చూ. చిత్రం 31 ప. 2; 3. చేతి అల్లకంలో మధ్యభాగాన వచ్చే ఒకరకం పువ్వు వంటి డిజైను. చూ. చిత్రం 24.1, 25.1 (రా. 2); 4. పర్యా. చూ. ఒగుడు. ఈతమట్టకు మధ్య ఆకులనందున ఉండే ఎర్రటిపొట్టు. (కో. 25).

పువ్వుగనె: పర్యా. చూ. పూసగనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్నచిల్ల (కొమ్మ) నరికేసి నవ్వుడు మిగిలిన చిన్నగుర్లు; ఈ గుర్లున్నగడ చీల్చడం సులువు. (తె. 19, 25).

పువ్వుతుంగ: పైన పువ్వుపూసిన తుంగ; పూలు తెంపేసి చాపల అల్లకానికి వాడతారు. (కో. 21).

పువ్వులదాగర: ఉ. పువ్వులాగర; అమ్మేవాళ్ళు పువ్వులు పెట్టుకొనే గుండ్రటి దాగర (చూ.); పళ్ళెంలా ఉంటుంది. (కో. 28).

పూగచ్చు: చేతి అల్లకంలో పువ్వులాంటి డిజైను వచ్చేటట్లు వేసినగచ్చు; చూ. గోడుగచ్చు. చూ.

చిత్రం 24. (తె. 18).
 పూజా: పర్యా. సిగమోర. అల్లంకారం కోసం ఎడ
 మూతికి తొడిగే ఒకరకం అల్లకం తాడు; దీని
 చివర్లు కొయ్యలదగ్గర కడతారు. (కో. 26).
 పూత: పర్యా. చూ. బూడిద. లేత వెదురుగడ చుట్టూ
 ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడ
 వుట్టిన ఒక సం॥కి ఏర్పడుతుంది. (తె. 18).
 పూదడక: ఉ. పూదడక; పర్యా. చూ. పాలవెల్లి
 వివరముచేసితి మొ॥ పండుగలప్పుడూ ప్రతా
 లప్పుడూ పూజాపీఠానికి ఒకటిరెండగుల ఎత్తున
 కట్టే బద్దలకడక; సుమారు మూరెడు చదరముం
 టుంది; దీనికి పూలూ పళ్ళూ మొ॥ వేలాడగడతారు;
 చూ. చిత్రం 92. (తె. 21, 24).
 పూదు: 1. పర్యా. కొఱతం. కొన్నిరకాల కన్నె
 (చూ.) లకు రెండుపాయలమధ్య ఉండే పొడుగాటి
 తాడు. (కో. 30). 2. నాగలికాడి. (కో. 30).
 పూదుతొల: నాగలికాడికుండే బెజ్జం; దీంట్లో పలువు
 ధూరుస్తారు. (కో. 30).
 పూను: చూ. పొన్ను (1). (కో. 1).
 పూబద్ద: చూ. బూదబ్బ; పర్యా. చూ. కండదబ్బ (4).
 ఈతకమ్మ వెన్నుకూ పొట్టకూ మధ్యభాగంనుంచి
 నిలువుగా చీరినబద్ద; గంప మొ॥ అల్లేటప్పుడు
 అడుగుభాగంలో చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ.
 చిత్రం 11-3. తె. 20).
 పూబెండుగర్ర: పర్యా. చూ. బెండుగర్ర (1). వెదురు
 బద్ద పల్లపుభాగంనుంచి తీసిన కర్ర (చూ.);
 గంపలు మొ॥ అల్లడానికి కట్టు(బొద్దు) చుట్టడానికి
 ఉపయోగం. (తె. 22).
 పూరీతచువ్వ: ఉ. పూరీతచువ్వ; పర్యా. చూ. బిట్టిత
 (చెట్టు) బరిగె. పొట్టి ఈత (బిట్టిత) చెట్టుకమ్మ
 చీరితీసిన చువ్వ; పొడుగు తక్కువ. (తె. 7).
 పూరీతచెట్టు: ఉ. పూరీతెట్టు; పర్యా. చూ. బిట్టిత
 చెట్టు. పొట్టిగాఉండే ఒకరకం ఈతచెట్టు. (తె. 7).
 పూలకట్టె: పర్యా. సీసకమ్మరికట్టె; గుండ్రంగాను
 నల్లగానుఉండే ఒకరకంమొక్క చువ్వ(బరిగె);
 ఇది చేలగట్టవెంట పెరుగుతుంది; దీని పూలు ఎరువు
 రంగులో ఉంటాయి. (తె. 18).
 పూలగుల్ల: పర్యా. చూ. పూలబుట్టులు. పూలు ఏరడానికి
 గుడికి తీసుకెళ్ళడానికి ఉపయోగించే చిన్నబుట్టు;
 మామూలుగా దీనికి కమాన్ బద్ద (=పట్టుకోడానికి
 వీలుగా వంచికట్టిన వెదురుబద్ద) గడ్డే ఉంటాయి;
 చుట్టూ కళ్ళు (కంఠలు) పెడతారు; కొన్ని మర

చెంబు ఆకారంలోనూ కొన్ని చిన్న పొక్కిన
 ఆకారంలోనూ కొన్ని ఎత్తుపల్కెం ఆకారంలోనూ
 ఉంటాయి; కొన్నిటికి మూతికూడా ఉంటుంది.
 (తె. 23).
 పూలచాప: ఉ.-సాప; పర్యా. డిజైన్ చాప. రంగుల
 పూలవంటి డిజైన్లువచ్చేట్లు నేసిన చాప. (కో. 3).
 పూలపంకా: ఉ.-పంక; పర్యా. చూ. పూలవినన
 గర్ర. రకరకాల పూలవంటి డిజైన్లు వచ్చేటట్లు
 అల్లిన విననగర్ర. (తె. 9).
 పూలబుట్టు: 1. పర్యా. గండ్లబుట్టు, గడ్డెగుల్ల, గడ్డె
 బుట్టు, పూలగుల్ల. పూలు ఏరడానికి గుడికి తీసుకెళ్ళ
 డానికి ఉపయోగించే చిన్నబుట్టు; మామూలుగా
 దీనికి కమాన్ బద్ద (=పట్టుకోడానికి వీలుగా వంచి
 కట్టిన వెదురుబద్ద) గడ్డే ఉంటాయి; చుట్టూ కళ్ళు
 (కంఠలు) పెడతారు; కొన్ని మరచెంబు ఆకారం
 లోనూ కొన్ని చిన్నపొక్కిన ఆకారంలోనూ కొన్ని
 ఎత్తుపల్కెం ఆకారంలోనూ ఉంటాయి; కొన్నింటికి
 మూతికూడా ఉంటుంది. (కో. 5; తె. 8, 10, 14,
 17-18; రా. 9); 2. గుడికి వెళ్ళేటప్పుడు పూజా
 సామగ్రి పెట్టుకోడానికి అల్లిన ఒకరకం వెదురు
 పేళ్ళబుట్టు; దీనికి కంఠలు, వంచికట్టిన కాడ
 ఉంటాయి. (కో. 5); 3. పూలు వేసుకొనే ఒక
 రకం వెదురుపేళ్ళ బుట్టు; కింద చతురస్రాకారంలో
 ఉండి పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది; చేతి అల్లకంలో
 అల్లతారు. (కో. 3).
 పూలల్లకం: పర్యా. గారల్లకం. చేతి మధ్యభాగంలో
 ఒకరకం పువ్వులాంటి డిజైన్లు వచ్చేటట్లు అల్లే
 విధానం; చూ. గారు. (కో. 3).
 పూలవిననగర్ర: ఉ. పూలవినగర్ర, పూలవినకర్ర;
 పర్యా. పువ్వువినగర్ర, పూలపంకా, రకరకాల
 పూలవంటి డిజైన్లు వచ్చేటట్లు అల్లిన విననగర్ర.
 (కో. 5-7, 14; తె. 8, 28; 31).
 పూలసజ్జ: గుడికి పూలు పట్టుకువెళ్ళడానికి తాటి
 ఈనెతో అల్లినబుట్టు; పట్టుకోడానికి వీలుగా దీనికి
 వెదురుబద్ద ఒకటి వంచి కడతారు; ఈనెలతాడు
 ఉంటుంది. (కో. 12).
 పూల్ల: 1. వెదురుగడ లోపల ఒక కణుపునుంచి
 ఇంకో కణుపువరకు నిలువుగా ఉండే నన్నని ఖాళీ.
 (తె. 18); 2. పర్యా. చూ. కర్ర(3). గోవ(వార)
 నుంచి పొడుగ్గా తీగలా వచ్చేటట్లు చీరినభాగం;
 పేడు వెడల్పులో సగంగాని అంతకన్న తక్కువ
 గాని ఉంటుంది; పేడుకన్న మందంగానూ కొంచెం

ఉబ్బెత్తుగానూ ఉంటుంది; గంగ, తల్లి, గుల్ల, బుట్ట మొదలైనవి అల్లకంలో నిలుపులమీదా ఉబ్బెత్తుగానీ పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47 చ. 1. (క. 6-9).
 పూసగనుపు: ఉ. - గెన్ను; పర్యా. లంఠికన్ను, కొదారు చిమ్మెబుడుపు, గోరెల్ల, చిట్టిగనుపు(2), చిన్నకన్ను, చిన్నకన్నుగుంపు, చిన్నగుండు గుంపు, చిన్నగుంపు, చిన్నగుండుగుంపు, చిన్నబుల్ల, చిల్లగనె, చెరిగిబుల్ల, చుట్టుగనె, కావ్యగనె, మొగ్గగనె, విత్తనగుంపు; వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన నన్నుచిల్ల (= కొమ్మ) నరికినప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుర్తు; ఈ గుర్తున్నగడ చీల్చడం సులువు. (కో. 8, 9; రా. 11).
 పూసగనుపుకర్ర: ఉ. - గెన్ను - పర్యా. ఆకుచిల్ల బొంగు, గోరుచిల్లకర్ర, చెరిగిబుల్ల చిల్లబొంగు, పిట్టకనుపువెదురు, ముల్గు-బొంగు (2). కొమ్మ నరికినప్పుడు కణుపుదగ్గర చిన్నగుర్తువడే వెదురు గడ; కణుపుదగ్గర పెరిగేకొమ్మ నన్నుగా ఉండడం వల్ల దాన్ని నరికినప్పుడు నన్నుటిగుర్తు వగుతుంది; దీన్ని చీల్చడం సులువు. (కో. 8).
 పూసలగంప: ఉ. పూసల్ - పర్యా. పూసలతట్ట. పూసలవాళ్ళ అడ్డాలు, దువ్వెనలు, పొడర్లు మొ॥ పెట్టుకొని తిరుగుతూ అమ్మదాని కుపయోగపడే తట్ట; అడుగు సమతలంగానూ కిందినుంచి మీదికి సమాంతరంగానూ జేసెడు దెత్తెడు ఎత్తూ ఉంటుంది; వెలుపలినుంచి చుట్టూ దిద్దెనుబద్దలు తొడుగుతారు; చూ. చిత్రం 57. (తె. 8, 15).
 పూసలతట్ట: ఉ. పూసల్ - పర్యా. పూసలగంప. పూసలవాళ్ళ అడ్డాలు, దువ్వెనలు, పొడర్లు మొ॥ పెట్టుకొని తిరుగుతూ అమ్మదాని కుపయోగపడే తట్ట; అడుగు సమతలంగానూ కిందినుంచి మీదికి సమాంతరంగానూ జేసెడు దెత్తెడు ఎత్తూ ఉంటుంది; వెలుపలినుంచి చుట్టూ దిద్దెనుబద్దలు తొడుగుతారు; చూ. చిత్రం 57. (తె. 8).
 పూసలపెట్టె: పూసలవాళ్ళ (ఒకకుం) తాము అమ్మే వస్తువులు (అద్దం, దువ్వెన మొ॥) పెట్టుకొని అమ్మేపెట్టె; మూత ఉంటుంది; దీర్ఘచతురస్రాకారంలో ఉంటుంది. (తె. 15).
 పూసలిగంప: పూసలవాళ్ళ (= ఒకతెగ) అడ్డాలు, దువ్వెనలు అమ్మదానికి పెట్టుకొనే గంప. (తె. 9).
 పూసపాపు: (క్రి.) వెదురుగడ పాలిపోవడం. (కో. 81).
 పెకిలించు: (క్రి.) పర్యా. చూ. పెండించు. వెదురు

గడ చీల్చేటప్పుడు కణుపు సులువుగా తెగదానికి కత్తిని అడ్డంగా మెలిదిప్పుడం. (తె. 22).
 పెంక: 1. చూ. పెనక (1). (తె. 18); 2. చేట పెనకభాగంలోని బయటిఅంచు. (తె. 3).
 పెండు: 1. కొబ్బరికాయపై గుల్ల; గట్టిగా ఉంటుంది. (కో. 26); 2. పర్యా. చూ. అంచు (18). కట్టు (-బద్ద), కర్ర (= కడ్డిలాంటిది) పెట్టి చేటచుట్టూ కట్టుకట్టిన భాగం. చూ. చిత్రం 29.6 (తె. 6).
 పెచ్చిసె: (< పెచ్చు + సె) పర్యా. చూ. కోతపేడు. పెగు, గూడ, బుంగ మొ॥ అల్లినతరవాత వాటి కనూలదగ్గర మిగిలిన పేడు(లు); వీటిని కోసేస్తారు; దీనికి పనికొచ్చు. (కో. 81).
 పెచ్చు: పర్యా. చూ. చెక్క- (1). వెదురుగడ నిలుపుగా నగానికి చీలిస్తేవచ్చే ఒకభాగం. (కో. 18).
 పెజ్జలెడ: (< పెద్ద + జల్లెడ) ఉరుపు పెద్దగా ఉండే జల్లెడ; తియ్యం జల్లిండుకుంటారు. (తె. 19).
 పెంబరమచ్చులకర్ర: చుట్టూ నలుపు, ఎరుపు మచ్చలున్న వెదురుగడ. (తె. 8).
 పెంజరమచ్చులబొంగు: చుట్టూ ముదురాకుపచ్చ, లేత పసుపుపచ్చ మచ్చలున్న వెదురుగడ. (తె. 23).
 పెట్టుగుంపు: పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలినకొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరుపును బట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9.1 (కో. 18, 28-30).
 పెట్టుగుంపుబద్ద: పర్యా. చూ. గంటిబద్ద (1). గంటి గనుపు గుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేస్తే మిగిలే కొమ్మ గుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండు వస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అదవిప్రాంతంవాళ్ళ దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (కో. 18, 28).
 పెట్టుడుకమ్మ: ఈతచాప అల్లెబద్దలపై పెట్టే అకు (కమ్మ); ప్రతిపందకూ ఒకఅకు పెడతారు. (తె. 26).
 పెట్టె: ఉ. పెట్టి. 1. పర్యా. కోకలపెట్టె; గుడ్డల పెట్టె, బట్ట(ల) పెట్టె, నందుకపెట్టె. చీరలూ పంచెలూ మొ॥ బట్టలు పెట్టుకొనే వెదురుబద్దల పెట్టె; చతురస్రాకారంలోనూ, దీర్ఘచతురస్రాకారంలోనూ ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 41. (కో. 4, 22-24, 28; తె. 7, 10, 24); 2. ఇత్తీగుడ్డలు

పెద్దకోదానికి ఈతడువ్వంట్లో అల్లిన పెట్టు (కో. 9).

పెడ: 1. పర్యా. చూ. పెద్దు (1). పెద్దరికం త్రిమండంగా ఉన్న పెద్దగం; పెద్దగం పెద్ద పెడల్లున నుండి ఉంటుంది; పెద్దరికం పెద్ద పెడనూ చూడవచ్చు పెద్ద పెడనూ ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12 క. 3. (కో. 30); 2. పర్యా. గోప (7), తరవ (2), పెద్ది, పేరు (7). కొబ్బరికాయ చుట్టూ పైన పచ్చగా నున్నగాంటే పంపటి పోర; తాట. (కో. 21, 29).

పెడదల్లు: పర్యా. చూ. పెడదల్లు (1). పెద్దరుగడ పీల్చినప్పుడు బొంబాకం బాగుండుచే దీనిన బద్ద. (కో. 4).

పెడబద్ద: పర్యా. చూ. బద్ద (1). గంటిగనుపు గుర్తు (= పెద్దరుగడకు పెద్దగం పెద్ద పుట్టే బాగలే కొమ్మ గుర్తున్న పెద్ద బద్ద; బాగాలు గంటి రెండువస్తాయి; ఇది పెద్ద బాగుండుచూ పెద్ద స్తుంది; అడవిప్రాంతంవాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (కో. 23).

పెడుసీతకట్టె: (< పెడు సీత కట్టె) పర్యా. చూ. పెడునుబరిగె. పెడునుగాంటే ఈతడువ్వ (బరిగె); పేడు సాఫగరాకుండా నిగిపోతుంటుంది. (చె. 9).

పెడును: ఉ. పెద్దు, పెద్దు; పర్యా. పెద్ద (1). వంటిలే విరిగిపోయే ండలు; పెడును; పెదురు పొడకు సీళ్ళు సరిగా అందకపోవడంవల్ల గడ పెడు నవుతుంది. (తె. 7, 9, 14-16, 20, 21; రా. 8, 9).

పెడునుకట్టె: ఉ. పెద్దు-; పర్యా. చూ. పెడును బరిగె. పెడునుగాంటే ఈతడువ్వ (బరిగె); పేడు సాఫగరాకుండా విరిగిపోతుంటుంది. (చె. 16, 20).

పెడునుకమ్మ: ఉ. పెద్దు-; బాగా మురుగుగా ఉండే దళసరి ఈతకు; రెండరగా విరిగిపోతుంది కాబట్టి అల్లరానికి వనికరాదు. (చె. 21).

పెడునుబరిగె: ఉ. పెడును-; చూ. పెడునుబర్ర; పర్యా. పెడుసీతకట్టె; పెడునుకట్టె. పెడునుగాంటే ఈతడువ్వ (బరిగె); పేడు సాఫగరాకుండా విరిగిపోతుంటుంది. (తె. 14).

పెడునుబర్ర: చూ. పెడునుబరిగె. (రా. 8, 9).

పెడునుబొంగు: ఉ. పెద్దు-; పర్యా. చూ. కవురు బొంగు (1). తగినన్ని సీళ్ళు అందక పచ్చదనం కోల్పోయి పాలిపోయిన పెదురుగడ; తెల్లగాని నల్లగాని అవుతుంది; నరయన జిగిఉండక పెకు పెక్కి పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కడికక్కడ విరిగి

బొంగు; చూ. తడివిలరుమాత్రం పనికొస్తుంది. (తె. 16, 16).

పెడబద్ద: (క్రి.) (< పెడ + బద్ద) పెదురుగడ పీల్చే బద్ద; పెద్దరుగడకు కాలితో తొక్కివట్టి చేత్తో పెల్లునుగట్టి పెడిగాలిచ్చడం; అలా తిప్పడంవల్ల పెద్దరుగడన్న మురి చీలుతుంది. (కో. 4).

పెడెరు: చూ. పిడెరు. (తె. 28).

పెద్దు: పర్యా. గోడి (3). కట్టు(బద్ద), కర్ర (=కట్టి లాంటిది) పెట్టుకుందినూ కట్టు (=చుట్టినది) కట్టు కుంటానూ ఉన్న చేటలుండు; తరవాత అందుకట్టి బద్దలు ఇది పెట్టు (లోపలిబద్ద, బయటిబద్ద) పుట్టుకు పోతుంది.

పెద్దు: పర్యా. చూ. పెడ(2). కొబ్బరికాయ చుట్టూ పైన పచ్చగా నున్నగా ఉండే పంపటిపోర; తాట. (కో. 26).

పెండు: 1. పర్యా. అడ్డు. అడవిలో చిందరవందరగా పేసిన పెడుపుట్టు. (చె. 7, 9, 18); 2. పర్యా. దివి, పెదుర్లమందె. పెదురుకోపు (పెదురు పొదలు పెరిగే అడవి (ప్రదేశం) దగ్గర ప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేసిన కొట్ట; కోపునుంచి పెదురుతెచ్చి ఇక్కడ పేర్చి చెదరివాళ్ళకు అమ్ముతారు; మేదరివాళ్ళు చాటిని ఇక్కడే చీపుకుంటా (నగానికి చీల్చిన బొంగులే అమ్ములని ప్రభుత్వ నియమం. (కో. 1; తె. 17, 19-21, 23).

పెండుగుంపు: పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). పెదురు గంటిగనుపు దగ్గర పెరిగినకొమ్మ సరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువును బట్టి కొల్లెటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి కొట్టులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9.1. (కో. 26).

పెంటింగి: (< ఇం. Painting) రంగువేయడం. (కో. 11).

పెంటిబద్ద: పర్యా. చూ. గంటిబద్ద (1). గంటిగనుపు గుర్తు (= పెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ సరికే పై మిగిలినకొమ్మ గుర్తు) ఉన్న పెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండువస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలువులకూ వనికొస్తుంది; అడవిప్రాంతంవాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (కో. 11).

పెండగంప: చూ. పేడగంప. (తె. 13, 16).

పెండతట్ట: 1. చూ. పేడతట్ట (1). (తె. 30); 2. చూ. పేడతట్ట (2). (తె. 11, 14).

పెండె: ఉ. పెండి; 1. పర్యా. చూ. బద్ద (1). పెదురు

[illegible]

పెండెకట్టు: పర్యా. చూ. కట్టు(గి). చేతి, వివనగర్భ, పెట్టు, తిరుహాన్ పెట్టు మొదలైనవి అచ్చుగరి. అంచుకు రోపరినుంచి బయటినుంచి చుట్టూవేసి వెదురుబడ్డ; వేరడుగాని రెండువేళ్ళ పెడబ్బుగాని ఉంటుంది. (కొ. 28).

పెండెబడ్డ: 1. పర్యా. చూ. గుండు(1). ఇల్లెబడ అందు కట్టేటప్పుడు లింగులా గుండులగా విలసిల్లేవి రెండు చూడుచేర్చు పెరుట్టుబడ్డ; ఇల్లెబడ పట్టుకుని దీన్ని తెట్టి తట్టుచినట్లను దీని చట్టా నందులారు; ఇది ఇల్లెబ అందులోపలి భాగంలో అయినన కంటుంది; దీనికి బయటినుంచి ఒక గడ్డ; ఈ రెంటి మీంచి ఇంకో చురుగుబట్ట చేస్తారు. చూ. చిత్రం 30 క. 1. (కో. 17); 2. పర్యా. చూ. కట్టు(6). చేట, విసవగర. పెట్టె, తిరుమానపెట్టె మొనవాటి అల్లకంలో అందుకు లోనవునుంచి బయటి నుంచి చుట్టావేసే పెడురుబడ్డ; చేబట్టుగాని రెండు వేళ్ళు పెడట్టుగాని కంటుంది. (కో. 24).

పెండెబుట్ట: ఓ. పెంది; ఉప్పు పోసేట్టచానికి
అల్లి న చిన్న నెదురుపేసేట్ట; దీనికి ఎట్టచాగంలో
మర్రిపట్టా కర్ర (చన్నటి వెమటలిగ)తో కట్ట
(పెండె) వేస్తారు.

పెండెవారు: ఉ. పిందోర, పిండివార, పెండార,
పెండివార, పెండోర; పర్వా. ఈనె(7), కట్టినె
కట్టుగల్ల(2), కట్టుపేడు, కట్టుడుమి(2), మట్టు
గల్ల, దట్టుకల్ల, మట్టుకల్ల, బొడ్డినె, బొడ్డు(6),

[illegible]

అంతః పుష్కరమున కళ్యాణమంటవం.
 పుష్కరమున కల్పవృక్షములోగాని అల్లిన పెళ్ళి
 ముందుంటున్నట్లుగా పెళ్ళిచేయునా పెళ్ళిమాత్రమే
 గుణముగ బాధింపబడును. చూ. చిత్రం 102.
 (ప. 10, 11).

పాండిత్యము: చూ. పెళ్ళిపెట్టె. (రా. 1).
పాండిత్యము: చూ. పెట్టిండ్లి -; పర్యా. సారెగంప.
పెళ్ళి పండుగలో ల. పెళ్ళిదారు మగపెళ్ళివారికి
సారసినామముగాని చీమపండుకాయగాని బట్టలుగాని
పెట్టి ఆపేర్చగలను. (రా. 6).

సామంతములకు: పెంతు మూలమీద బెత్తెడు సొరుగు పెంకే జరరకం తుంగ. (కీ. 8).

పెనురంగమూళ్ళు చాప: ఉ. సాప; రెండుమూరల
మీద బెర్రెడు వెనయ్యపెట్టి నేసిన తుంగచాప.
(ప⁰. 3).

సాక్షాత్తు: రెండు దుర్బులును సమానమైన పెద్దకట్ట.
 200 దుర్బులుంటాయి; ఇవి కోపుల్లోనే అమ్ముతారు.
 (ప. 28).

పాపములు: బ్రాహ్మణుడు మీన గుండు (=గుండ్రంగా వలస కట్టినబట్ట) పెట్టి చట్టుచెప్పడూ గుండుచుట్టూ చరిచి చెలరేగునుంచి బద్దపెట్టి ఈ మూడింటిని కరిపి మోచుకట్టు (చిన్నకట్టు) వేసిన తరవాత గుండు, వెలుపరి (బుట్ట) మధ్యగా కొంత ఇరికిస్తూ మీదినుంచి కర్ర (=మందంగా ఉండే బద్ద) పెట్టి వీటన్నింటినీ కలిపి కట్టుముంగుతో బిగించి గట్టిగా వేసిన పెద్దకట్టు (తీగతో మూడు నాలుగు చరినచుట్టి కడతారు). (కో. 10, 18, 15-19).

అవనిలో చెబుచుగదలు మొదలి సరికేక త్తి.
 నూనామీద జేసెడు పొడుగుండే కట్టకు దీన్ని
 తొడుగుతారు; చూ. చిత్రం 17 వ, మాం. వృ. ప.
 కోశ 11, పు. 10. (5^వ. 24).

వెదురుకొమ్మ నుండి నవ్వుడు కలుపుదగ్గర వడ్డగుళ్లు

వెడల్పుగా ఉన్న వెదురుగడ; కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ లావుగా ఉన్నప్పుడుగాని కణుపుదగ్గర చుట్టూ రెండుమూడు కొమ్మలు పెరిగినప్పుడుగాని వాటిని నరికేస్తే వెడల్పుగా గుర్తుపడుతుంది; ఈ టొంగును చీల్చడం కష్టం; కణుపుదగ్గర పేడు విరిగిపోతుంటుంది. (కో. 22).

పెద్దకన్నుగుంపు: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు కనిపించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మలావుగా ఉండడం వల్లగాని ఒకేచోట రెండుమూడు కొమ్మలు పెరగడం వల్లగాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్ద గుర్తుపడుతుంది; ఇలాటి కణుపుఉన్న వెదురుగడను చీల్చడం కష్టం. (కో. 27).

పెద్దకర్ర: పర్యా. చూ. పొడుగుదొంగు. పదిమూరల నుంచి పదిహేను మూరలవరకు పొడుగున్న వెదురు గడ. (తె. 31).

పెద్దగంటుగుంపు: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు కనిపించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మలావుగా ఉండడం వల్లగాని ఒకేచోట రెండుమూడు కొమ్మలు పెరగడం వల్లగాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్దగుర్తు పడుతుంది; ఇలాటి కణుపుఉన్న వెదురుగడను చీల్చడం కష్టం. (కో. 31).

పెద్దగదలు: వ్యవసాయం చేసే ఒకతెగ గదలువాళ్ళు. (కో. 24).

పెద్దగనకర్ర: పర్యా. చూ. నిరువు(గనె) టొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడుగాని అంతకన్న ఎక్కువ గాని ఎడమున్న వెదురుగడ; దీన్నించి తీసినపేడు జల్లెడ, చేట మొ॥వాటి అల్లకొనికి పనికొస్తుంది. (కో. 27).

పెద్దగంప: 1. గంపలో పెద్దరకం; గడ్డి మొ॥ మోసుకురావడానికి వెదురుపేళ్ళతో పెద్దగా అల్లు తారు. (రా. 5); 2. దాన్యం పోసిపెట్టుకోడానికి అల్లిన ఒకరకం వెదురుగంప; పెద్దది; మామూలు గంపకన్న పెద్దగా ఉంటుంది; నిలుపులు పెట్టుకుండా కేవలం పేడుతో చేట అల్లకం మాదిరిగా అల్లుతారు; అడుగున చతురస్రంగానూ మూతదగ్గర గుండ్రం గానూ ఉంటుంది. (కో. 24); 3. పర్యా. చూ. కంకిజల్ల (1). సజ్జకంకి, జొన్నకంకి మొ॥వాటిని పొలాలనుంచి మోసుకురావడానికి వాడే ఒకరకం పెద్దగంప; గజంఎత్తూ మూరన్నర వెడల్పు ఉంటుంది. (రా. 3); 4. ఉల్లిపాయలు రవాణా

చేయడానికి మందమైన వెదురుపేళ్ళతో అల్లిన ఒక రకం గంప; మూత నికాలంగా ఉంటుంది. (రా. 11).

పెద్దగుండు: కొడమ మూతిభాగం కిందికి వృత్తాకారంలో అమర్చిన వెదురుబద్ద. (కో. 2).

పెద్దగుంపు: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు కని పించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మ లావుగా ఉండడం వల్లగాని ఒకేచోట రెండుమూడు కొమ్మలు పెర గడంవల్లగాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్దగుర్తు పడుతుంది; ఇలాటి కణుపుఉన్న వెదురుగడను చీల్చడం కష్టం (కో. 24, 28, 30).

పెద్దచాప: ఉ. - సావ: 1. పర్యా. బజ్జెనచాప. బదు జేసిన వెడల్పు బడదుగుల పొడుగూ ఉండేబట్లు నేసిన (తుంగ)చాప. (రా. 8); 2. ఉ. - సావ; దెత్తెడేసిన ఎడంలో ముప్పైసలదై కట్టు పచ్చేబట్లు నేసిన (తుంగ)చాప; ఇది బదుమూళ్ళ పొడుగూ నాలుగుమూళ్ళ వెడల్పు ఉంటుంది. (కో. 30); 3. బదుమూరల పొడుగూ బదుమూరల వెడల్పు ఉండే తాటిచాప. (కో. 20).

పెద్దచేట: ఉ. - శాట, పెద్దాట, ఉరుపు పెద్దగా ఉండే వెదురుపేళ్ళ చేట. (కో. 5, 18, 25).

పెద్దతట్టు: సుమారు మూరెడు జేనేడు వెడల్పు, జేనేడు ఎత్తూ ఉండే వెడల్పుటి తట్టు; స్త్రీలసామాను అమ్ముకొనేవాళ్ళు దీల్లో పెట్టుకొని తిరుగుతారు. (కో. 2).

పెద్దదాగర: ఉ. పెద్దాగర; ఉరుపు పెద్దగాఉన్న దాగర; చూ. దాగర. (కో. 3).

పెద్దపిడెం: విస్తీర్ణంలో వెడల్పుగానూ లావుగా నుదిరిన వెదురుగడలతోనూ ఉండే వెదురుపొద. (కో. 22).

పెద్దపెట్టుగుంపు: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు కనిపించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మ లావుగా ఉండడం వల్లగాని ఒకేచోట రెండుమూడు కొమ్మలు పెరగడంవల్లగాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్దగుర్తు పడుతుంది; ఇలాటి కణుపుఉన్న వెదురుగడను చీల్చడం కష్టం. (కో. 28).

పెద్దపెండె: మానె (చూ.) అంచుచుట్టూ బయటినుంచి లావుపాటి కర్రతో చుట్టినకట్టు; కిందికట్టు, మధ్య కట్టు సన్నకర్రతో చుడతారు. (కో. 31).

పెద్దపేము: పర్యా. గొడిటొంగు. దూలనుంక లావుండే

వెదురుగడ. (కో. 22).
 పెద్దపేళ్ళచేట: ఉ. - చేళ్ళ - - పేళ్ళరాట; పర్యా.
 ఎల్లుపేళ్ళచేట, దొడ్డుపేళ్ళచేట. వెనల్పాటి పేళ్ళతో
 అల్లినచేట; దీన్ని మామూలుగా ఒంటిపేటమీద
 గాని రెండుపేళ్ళ (చూ. రెంటాల) మీదగాని
 అల్లుతారు. (కో. 2, 3; రా. 2).
 పెద్దపేళ్ళబుట్టు: ఎరుపు మోసుకెళ్ళడానికి వేటినినా
 పార్సెల్ చేయడానికి వనికొచ్చే పెద్దబుట్టు; దీన్ని
 వెడల్పా మందమూ ఎక్కువగా ఉన్న పేళ్ళతో
 అల్లుతారు. (కో. 3).
 పెద్దబుద్ధ: పర్యా. అకందందబ్బ. మధ్యలో సరుకు
 లేకుండా ఉన్న పొడుగాటి వెదురుబద్ద. (కో. 28).
 పెద్దబుల్ల: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురుగడ
 కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికిననూడు కనిపించే
 వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మలు పెరగడంవల్లగాని వాటిని
 నరికి నప్పుడు పెద్ద గుర్తు పడుతుంది; ఇలాటి
 కణుపు ఉన్న వెదురు గడను చీల్చడం కష్టం.
 (కో. 28).
 పెద్దబనివి: ఉ. - బల్లి; పర్యా. పెద్దీతచెట్టు. లావుగా
 పొడుగు పెరిగే ఈతచెట్టు. (రా. 9).
 పెద్దబొంబు: (< ఇం. Bamboo) పర్యా. చూ.
 ముల్లెం(పు)బొంగు. వెదురుగడల్లో ఒకరకం;
 పెరుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావు
 నుంచి స్తంభం లావువరకు ఉంటుంది; కణుపు చుట్టూ
 ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బోలుగా ఉంటుంది;
 మేదరివనికి ఉపయోగపడదు; విచ్చిన, బందిదండి
 (తోటిగడ), ఇంటివానం మొలవాటికి వనికొస్తుంది,
 ఎక్కువ కాలం పొడకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపు
 దగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టి
 పడుతుంది. కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం;
 మామూలుగా దీని కణుపుపై మధ్య ఎడంఎక్కువ;
 ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొలవాటి మీద
 మొలుస్తుంది. (రా. 1).
 పెద్దమ్మ: (< పెద్ద అమ్మ) ఉరుపు పెద్దగా ఉన్న
 అమ్మ, చూ. అమ్మ. (తె. 23).
 పెద్దరామాపాటను (< ఇం. - Paten) పర్యా.
 పెద్దరామాపాటలు. బూరిరామాపాటను. ఒకరకం
 పేముకురీపు; రామాపాటన్ కురీపులో పెద్దది.
 (కో. 12, 18).
 పెద్దరామాపాటలు: పర్యా. చూ. పెద్దరామాపాటను
 ఒకరకం పేముకురీపు; రామాపాటను కురీపులో పెద్దది.
 (కో. 11).

పెద్దవెదురు. ఉ. పెద్దవెదురు; పర్యా. చూ. దొడ్డుబొంగు.
 లావుపాటి వెదురుగడ; బదంగుళాలు మొదటిభాగం
 లోనూ కూరంగుళాలు కొనభాగంలోనూ
 లావుంటుంది; బందిబల్లలకూ గాదెలకూ ఎక్కువ
 ఉపయోగపడుతుంది. (రా. 1).
 పెద్దవేరు: ఉ. పెద్దేరు; పర్యా. చూ. తల్లివేరు. వెదురు
 మొక్కచుంపనుంచి పొసిన పెద్దవేరు; లావుగా
 పొడుగ్గా ఉంటుంది; నేలలోపలికి చాలాదూరం
 పారుతుంది; దీన్నించి సన్నటిదాదాల్లా పిల్లవేళ్ళు
 పుట్టుకొస్తాయి. (కో. 22; తె. 17).
 పెద్దసిద్ది: అన్నంకుంచలోంచి గండి వార్చడానికి
 సైనపెట్టే పెద్దమూత; పైజాలో పెద్దది; మధ్యన
 పల్లంగా ఉంటుంది. (రా. 7).
 పెద్దాకు: పర్యా. చూ. బర్రేకు. వెడల్పు ఎక్కువగా
 ఉండే ఈతాకు; సుమారు వేలెడు వెడల్పు
 ఉంటుంది. (రా. 8).
 పెద్దీతచువ్వ: ఉ. పెద్దీతువ్వ; పర్యా. చూ. పెద్దీత
 చెట్టుబరిగె. పెద్దీతచెట్టునుంచి తీసినచువ్వ; పొడుగ్గా
 లావుగా మెత్తగా ఉంటుంది. (తె. 7, 8).
 పెద్దీతచెట్టు: (< పెద్ద + ఈత-) ఉ. పెద్దీతచెట్టు,
 పెద్దీత్తెట్టు; పర్యా. ఈతమాను, జన్నీతచెట్టు, పెద్ద
 బనివి. లావుగా, పొడుగ్గా పెరిగే ఈతచెట్టు.
 (కో. 3; తె. 7, 9, 14).
 పెద్దీతచెట్టుబరిగె: పర్యా. జన్నీదుబరిగె, పెద్దీత
 చువ్వ, పెద్దీతపుల్ల. పెద్దీతచెట్టునుంచి తీసినచువ్వ;
 పొడుగ్గా లావుగా మెత్తగా ఉంటుంది. (తె. 14).
 పెద్దీతపుల్ల: పర్యా. చూ. పెద్దీతచెట్టుబరిగె. పెద్దీత
 చెట్టునుంచి తీసినచువ్వ; పొడుగ్గా లావుగా మెత్తగా
 ఉంటుంది. (కో. 3).
 పెద్దులి: (< పెద్ద + ఉలి) పెద్దగాఉన్న ఉలి; విచ్చిన
 గడలకు చిల్లులు చెయ్యడానికి వనికొస్తుంది; చూ.
 ఉలి. (రా. 7).
 పెనక: ఉ. పెన్క, పెన్కె, పెన్కె; 1. చూ. పెంక
 (1). ఒక మూలనుంచి కొమ్మకు ఒక చివరివరకు
 గల చేట పక్కభాగం; పెనక; ఇలాటివి చేటకు
 రెండుంటాయి. (కో. 15, 16); 2. పర్యా. చూ.
 గూడ (6). చేటకు రెండుమూలల మధ్య ఎత్తుగా
 ఉండే భాగం. (కో. 2); 3. పర్యా. చూ. అడుగు
 (1). చేట సమతలభాగం; కిందిదిగాని పైదిగాని;
 అల్లకంలో మూలలు మలపకముందు అంతవరకు
 అల్లినదాన్ని ఇలా అంటారు; అందుకట్టని చేట;
 చూ. మంతు. (తె. 28); 4. కట్టు (బద్ద), కడ్డ

(=కట్టిలాంటి వెదురుబట్ట) పెన్ (పెన్) పేయనిచేట. (కో. 3).

పెనక్కట్టు: (పెనక + కట్టు, పెనక్కట్టు) పేయనిచేట అల్లెటప్పడు పెనక్కట్టు. (కో. 15).

పెనికె: పర్యా. చూ. పెన్ (4). పేయనిచేట మందంగా ఉన్న పైభాగం; మూడు పెనకె వెదలున పరంగా ఉంటుంది; కట్టి ఒకపైపు పడునూ చురోపైపు పెన్ (4) అంటారు. చూ. చిత్రం 12 ద. 3. (కో. 4).

పెనుగుండు: పర్యా. గుండు (3). కొనుగుండు మధ్యభాగంలో రో. రెండు పువ్వులతో అమర్చిన వెదురుబట్ట; కొన్నిచేత రెండవ ఎడంలో రెండుంటాయి. (కో. 2).

పెనుచు: (కో. 1) పర్యా. చాచుచేయు, రెండుగాని అంత కన్న ఎక్కువగాని పురులనుకలిపి ఒకపెడచా చాచు అల్లడం; పేనడం. (రా. 4).

పెనుపెట్టు: (కో. 1) (< పెనుపు +) పడిపెట్టడం; తట్టు అల్లకం పూర్తయినతరువాత అల్లె బట్టలనూ నిలుపుబట్టనూ కలిపి పడిపెట్టడం; అలా పడిపెట్టిన తరువాత దాంతో తట్టఅంటు ఉంటారు. (కో. 25).

పెనెదురు: (< పెన + వెదురు) పర్యా. చూ. చుగ్గెం (పు)బొంగు. వెదురుగడ్డలో ఒకరకం; పెనెనుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంతలావునుంచి స్తంభం లావువరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బొలుగా ఉంటుంది; మేదరీపనికి ఉపయోగపడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటివానం మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొడకుఉండడంవల్ల దీని కణుపుల దగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడ కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥ వాటిమీద మొలుస్తుంది. (కో. 1; 2; రా. 1-3).

పెనెదురుబొంగు: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు) బొంగు. వెదురుగడ్డలో ఒకరకం; పెనెనుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి స్తంభం లావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బొలుగా ఉంటుంది; మేదరీపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ) ఇంటి వానం మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొడకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి

దీన్ని చీల్చును పువ్వు మామూలుగా దీని మూడు మూలల వలె పువ్వులు, పని పువ్వులూ పొంటు, అట్లు పెను వాటిమీద మొలుస్తుంది. (కో. 2; రా. 2, 3).

పెనెల: పర్యా. చూ. పెన. పెన వెనెం. (రా. 24).

పెన్పు: పర్యా. (< పెన్. పున్పు) బట్టమీద పలాలు పెట్టుకొనికె వెదురు బట్టతో చేసిన స్థాండు. (కో. 5).

పెర: పర్యా. చూ. పెన్ (4). పేయనిచేట సులంబగా ఉన్న పైభాగం; మూడు పేలెడు వెదలైన పరంగా ఉంటుంది; కట్టి ఒకపైపు పడునూ చురోపైపు పెన్నా ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12 ద. 3. (తె. 29).

పెరటు: వెదురుగడిమీది పనరు వన్నెపొర. (కో. 4).

పెరుగుగుల్లు: ఉ. పెర్లు -; పెరుగుముంతలు పెట్టు కొని లీనుకుపెట్టే గుల్లు (తె. 17).

పెళ్ళునుపేము: ఉ. పెళ్ళు -; తీగ చీరుతున్నప్పుడు విసిగిపోయేరకం పేముకర్ర. (కో. 9).

పెళ్ళికూతురుగంప: పర్యా. కన్యాదానం గంప, గౌరీతనము బట్ట, పొంగంప (2), పెళ్ళిగంప. పెళ్ళికూతుర్ని కూర్చోబెట్టడానికి అల్లె వెదురుగంప; కింద నాలుగుమూలలుగా ఉండి పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల దీని అంచుచుట్టూ చేటకట్టు (= వెదురుబట్టలతో బిగింపు)లాంటి కట్టుఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల ఏమీ ఉండదు; పెళ్ళికిముందు గౌరీ పూజ చేసేచోట పెళ్ళికూతుర్ని అందులో కూర్చోబెడతారు; పూజ అయి ప్రసవరలుచెప్పిన తరువాతి పెళ్ళికూతురు కూర్చున్న గంపను పెళ్ళిమండపం లోకి ఎత్తుకువస్తారు; పెళ్ళి (ముహూర్తంవేళ జరిగే తతంగం) అయ్యేవరకు పెళ్ళికూతురు ఆ గంప లోనే ఉంటుంది. (కో. 12, 17).

పెళ్ళిగంప: పర్యా. చూ. పెళ్ళికూతురు గంప. పెళ్ళి కూతుర్ని కూర్చోబెట్టడానికి అల్లె వెదురుగంప; కింద నాలుగుమూలలుగా ఉండి పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల దీని అంచుచుట్టూ చేటకట్టు (= వెదురుబట్టలతో బిగింపు)లాంటి కట్టు ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల ఏమీ ఉండదు; పెళ్ళికిముందు గౌరీపూజ చేసేచోట పెళ్ళికూతుర్ని అందులో కూర్చోబెడతారు; పూజ అయి ప్రసవరలుచెప్పిన తరువాత పెళ్ళి కూతురు కూర్చున్న గంపను పెళ్ళిమండపంలోకి ఎత్తుకువస్తారు; పెళ్ళి (ముహూర్తంవేళ జరిగే తతంగం) అయ్యేవరకు పెళ్ళికూతురు ఆ గంపలోనే

ఉంటుంది. (కో. 10, 19).
 పెళ్ళిపెట్టె: ఉ. పెళ్ళి -; చూ. పెండ్లిపెట్టె; పర్యాయము. సారెపెట్టె. పెళ్ళిసంబంధంగా పెళ్ళిపాటంటేన్న సారెసామాను (కుంటడు, చుమ్రు, పట్టుముగ్గు పిండి, సెనగవప్పు, కుంకుమ, అడులు, పోవలు, కర్పూరపండ్లు, కుంకుమకాయలు, బొంబాయి, అల్లం, రోయెన, దువ్వెన, రక్కాటులు, పప్పుపూసలు, పెగదాలు మొ॥) పెట్టిఇచ్చే పెట్టె; దీర్ఘవతుఃప్రాశారంలో ఉంటుంది; అల్లంపం పోటమాదిగా అంతుప బద్దలువేసి ఉట్టుకనరారు; మూసుకుంటే పూసి ఉంటుంది; అర్థిస్తోచుర అంతుగా లేనివాళ్ళు ఇస్తారు; కొంచెం ఉన్నవాళ్ళు బంగిపెట్టె (రెండు బొంబాయిలుగా గుండ్రంగా ఉండేది) ఇస్తారు. (కో. 28, 29, 31).
 పెళ్ళిబుట్ట: పర్యాయము. చూ. దియ్యం గడ్డ/పూట్ల. దియ్యం కడిగి కాలించినతరువాత నీళ్ళు ఒడిపోవడానికి పోసి ఉంచే బుట్ట; కొంచెం పలచగా ఉంటుంది; కొన్ని చోట్ల కింద నన్నగాఉండి పోసుపోసు వెచ్చగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కిందినుంచి మివీకి ఒకే తీరుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగువారు లుగాఉండి పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది (దీన్ని చేటమాదిరిగా అల్లుతారు), సంభర్పణ పండులకు వాడతారు; చూ. చిత్రం 48 (కో. 31).
 పెన్నల్: ఉ. పెనల్; పర్యాయము. చూ. పెన్నల్బొంగు. నాణ్యమైన లావుపాటి వెనుడుగడ; 16 నుంచి 18 సెంటీమీటర్లవరకు లావు ఉంటుంది; రోయల్లో పుట్టి పెంగడవల్ల నిటారుగా, రావుగా ఉంటుంది; ముళ్ళులేకుండా సావుగాఉండి మేవరివంటి చిచ్చె న్నకూ ఉపయోగపడుతుంది; వ్యాపారముగా వాడుకలోకి వచ్చినపేరు. (కో. 8; రా. 11).
 పెన్నల్బొంగు ఉ. పెనల్ , పెన్ను , పెనల్ -; పెనలు , పెనులు , పేనల్ , పేనల్ ; చూ. పెన్నల్బొంగు. (కో. 7, 8; తె. 1, 2, 6, 17-19, 21, 22, 24; రా. 6).
 పెంగుమ్మి. (< పేము -) పేముపొద; అవి ప్రాంతంలో పెరుగుతుంది. (కో. 8).
 పెంచు: (క్రి). పర్యాయము. అల్లు (2). ఈతబద్దతో గుంప, బండిజల్ల మొ॥ తయారుచేయడం. (తె. 11);
 పేట: పర్యాయము. పిండి (2), పోగు (2). పాయ; కొబ్బరి తారు పేనేటప్పుడు రెండుగాని మూడుగాని, నాలుగు గాని పాయలు పెనవేసి పేనుతారు. (కో. 20, 28).
 పేటి: ఉ. పేటి, 1. బండిజల్లకు అడుగునా వక్కల

చిగురులను రింగిని పొరగాబడిబద్ద (కో. 18);
 2. గుంప (2)నలచారం నింపుగా అందంకోసం పొరగాబడిబద్ద (కో. 18).
 పెండ్లిపెట్టె: (< పేట, పెట్టె) (క్రి). చావ పేట, పెండ్లిపెట్టె పడులు అయి మార్చడం; పెండ్లిపెట్టెపాట పుట్టెనుకోసం అనులు మార్చటం. (కో. 8).
 పెంగుమ్మి: చూ. పెంగుమ్మి; పర్యాయము. పేదతట్ట (2) పేనుమ్మి లే మిన్న ఈత తట్ట; పశ్చిం పాడిగా ఉంటుంది. (రా. 8).
 పెంగుమ్మి: పర్యాయము. పేద తట్ట (2). పేదపేనుకొనే చిన్న ఈత తట్ట; పశ్చింపాడిగా ఉంటుంది. (తె. 9).
 పెండ్లిపెట్టె: 1. చూ. పెంగుమ్మి; పర్యాయము. పోంగి, తట్ట (1), పేను - నె. పేనుమ్మిచే చిన్న తట్ట; అల్లకం చిక్కగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల తెంత ఆకారంలోనూ కొన్నిచోట్ల అడుగు సమతలంగా ఉండి గిన్నెను దిలిగానూ కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగు వారుగా ఉండి పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. (కో. 9; రా. 8); 2. చూ. పెంగుమ్మి (2); పర్యాయము. పెంగుమ్మి. పేనుమ్మిచే చిన్న ఈత తట్ట; పశ్చింపాడిగా ఉంటుంది. (కో. 8; తె. 7).
 పెండ్లిపెట్టె: ఉ. మూసి; పర్యాయము. పేదతట్ట (1). పేనుమ్మిచే చిన్నతట్ట; అల్లకం చిక్కగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల తెంత ఆకారంలోనూ కొన్నిచోట్ల అడుగు సమతలంగాఉండి గిన్నెపాడిగా ఉండి కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగువారుగానూ పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. (కో. 29).
 పెండ్లిపెట్టె: (పేను + అల్లకం) పర్యాయము. చీటిల్లకం (1). నిలుపునలేకుండా పేవలం పేడుతోనే ఎదురు బదులుగా గచ్చింపచేసేటట్లు (చూ. గచ్చం) అల్లడం; చేట, జల్లెడ, చిసనగర, చావ మొ॥ ఇలా అల్లు తారు. (తె. 3, 9, 12, 30, 31).
 పేను: 1. పర్యాయము. అడుగు (1), అడు (2), ఈనె (1), బద్ద (3) పేనె (1), రేట (1), సన్నీనె (1). వెదురుబద్ద సన్నగాచీలిస్తే వచ్చే పాయ; సుమారు చీటికెనవేరెడు వెదుర్లు గోరంతమందమూ గజం స్వరపొడుగా ఉంటుంది; చేట, జల్లెడ, మొ॥ అల్లు దానికి వాడతారు; అల్లెవస్తువునుబట్టి దీని పొడుగు, వెడల్పులు నిర్ణయించుకొంటారు. (కో. 3, 8, 9, 12, 13, 15-18, 20, 24; తె. 1, 2, 4, 6-10, 12-17, 19, 26-28, 30, 31; రా. 2-8).

2. పర్యా. చూ. అద్దం, తదిక, బండిజల్ల, పిల్లల పొది, ఉయ్యాల, చెందిక మొ॥ వాటి నిలుపుల చుట్టూ అద్దంగా అల్లే మందంపేడు లేదా పలచటిబద్ద; మామూలు పేడుకన్న మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది. (కో. 2); 3. పర్యా. చూ. తడకపేడు. తడక అల్లడానికి వెదురుబద్ద చీరితీసిన పేడు; వెడల్పుగానూ (= రెండుపేళ్ళపాటి) మందంగానూ ఉంటుంది. (తె. 27); 4. ఈతమట్ట కోసినతరవాత చెట్టుకు మిగిలిన మట్ట మొదలు; ఇలాటివి చెట్టుచుట్టూ ఉంటాయి. (తె. 28); 5. ఈతదబ్బను నిలుపుగా నగానికి చీరితీసినభాగం. (తె. 11); 6. పర్యా. చూ. తీగ (5). పేము పై పొరనుంచి చీరితీసిన సన్నటి పేడు; బుట్టలూ కుర్చీలూ టీపాయలూ ఉయ్యాలలూ మొ॥వి అల్లడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 180.5. (కో. 12); 7. పర్యా. చూ. పెడ (2). కొబ్బరికాయచుట్టూ పైన పచ్చగా నున్నగా ఉండే పలచటి పొర; తాళ (కో. 20). 8. (క్రి.) పర్యా. వడివేయ. నారకు పురిబెట్టడం; మెలిదిప్పతారు. (రా. 5).

పేడుగీత: వెదురుపేడును కత్తితో నున్నగా గీకడం. (కో. 17; తె. 31).

పేడుగీయు: (క్రి.) పర్యా. చూ. గీతబట్టు. వెదురు పేడు నున్నగా గీకడం; బొద్దుభాగంవైపు పసరు భాగంవైపు - రెండువైపులా గీకుతారు; పసరుభాగం వైపు గీకడంవల్ల అల్లేటప్పడు జారకుండా పొంది తగా ఉంటుంది; మొదలుకూ లేదా వంకెకూ కత్తి పడునుకూ మధ్య పేడుపెట్టిలాగుతూ గీకుతారు. (కో. 17; తె. 31).

పేడుచీరు: (క్రి.) చూ. పేడుజీలు; పర్యా. చూ. వైదు (2). కత్తితో పేడుతీయడం; వార, పలుకు, సర్దు, దాలెం (చూ.)లనుంచి తీస్తారు. (కో. 12; తె. 5).

పేడుచీల్చు: (క్రి.) ఉ.-నీల్చు; పర్యా. చూ. వైదు (2). కత్తితో పేడుతీయడం; వార, పలుకు, సర్దు, దాలెం (చూ.)లనుంచి తీస్తారు. (కో. 13).

పేడుచెక్కు: (క్రి.) 1. పర్యా. చూ. గీతబట్టు. వెదురుపేడు నున్నగా గీకడం; బొద్దుభాగంవైపు పసరుభాగంవైపు - రెండువైపులా గీకుతారు; పసరు భాగంవైపు గీకడంవల్ల అల్లేటప్పడు జారకుండా పొందితగా ఉంటుంది; మొదలుకూ లేదా వంకెకూ కత్తిపడునుకూ మధ్య పేడుపెట్టిలాగుతూ గీకుతారు. (కో. 13); 2. పర్యా. చూ. వైదు (2). కత్తితో

పేడుతీయడం; వార, పలుకు, సర్దు, దాలెం (చూ.)ల నుంచి తీస్తారు. (కో. 12, 18).

పేడుడలు: (క్రి.) చూ. పేడుచీరు. (కో. 8).

పేడుత్తీయు: (క్రి.) పర్యా. చూ. వైదు (2). కత్తితో పేడుతీయడం; వార, పలుకు, సర్దు, దాలెం (చూ.)ల నుంచి తీస్తారు. (కో. 10; తె. 30).

పేండ్రించు: (క్రి.) పర్యా. చూ. మెండించు. వెదురు గడ చీల్చేటప్పుడు కణుపు నులుపుగా తెగడానికి కత్తిని అర్థంగా మెలిదిప్పుతం. (తె. 21).

పేదవాకజల్లు: పేదలు వెదురుబద్దలతో కట్టుకొనే ఇల్లు; మొత్తం మార్లెంబొంగుతో కడతారు. (తె. 28). పేను: (క్రి.) చూ. పేము, రెండు పీచుపత్తుల (= కొబ్బరిపీచు తాల్చి చేసినవి) నుంచి పోగులు లాగి విడివిడిగా వడిదిప్పతూ రెంటినీకలిపి సెన వేయడం. (కో. 5, 19, 28, 30).

పేనెబెత్తం: చూ. పేముబెత్తం. (కో. 19).

పేపరుకొట్టు: (క్రి.) తయారైన కుర్చీకి రంగువేయడానికి గరుక్కాయితం (గరుకుగా ఉండే ఉప్పు కాయితం)తో రుద్దడం; పేముకర్రల్ని ప్లామీద తాల్చి వండేటప్పుడు అంటిన మసిన ఇలా గీతేస్తారు. (కో. 12).

పేము¹: పర్యా. కేనెబెత్తం, పేముబెత్తం. నిటారుగా పొదలాపెరిగే ఒకరకం గడ్డిమొక్క; కర్రకు మధ్య మధ్య కణుపులుంటాయి; సన్నరకంపేము చీరితీసిన తీగతో బుట్టలు మొ॥ అల్లుతారు; లావుపాటి కర్ర కుర్చీలు, సోపాలు మొ॥ చేయడానికి పనికొస్తుంది (Calamus Fasciculatus, Br. C. rotang Man) చూ. చిత్రం 188. (కో. 9).

పేము²: చూ. క్రేం. (కో. 25).

పేము³: (క్రి.) చూ. పేను. (కో. 25, 29, 30).

పేముకర్ర: ఉ. పేంకర్ర; పేముకట్టె; లావుగా ఉండేది. (కో. 10, 12).

పేముగంప: పేముతో అల్లినగంప; పొలానికి అన్నం తీసుకువెళ్ళడం పిండివంటలు పెట్టుకోడం మొ॥ వాటికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 140. (కో. 3).

పేముతీగ: పేముకట్టె చీల్చి తీసిన పలచటి తీగ; ఇలాటితీగ రావడానికి పేముకట్టెను కత్తులపెట్టె (చూ.)లో పెట్టి కత్తులమధ్య నుంచి లాగుతారు. (కో. 10).

పేముబెత్తం: ఉ. పేంబెత్తం; చూ. పేనెబెత్తం; పర్యా. చూ. పేము¹. నిటారుగా పొదలాపెరిగే ఒకరకం గడ్డిమొక్క; కర్రకు మధ్యమధ్య కణుపు

లుంటాయి; సన్నరకం పేము చీరితిన తిగతో బుట్టులు మొ॥ అబ్బుతారు; లావుపాటి కర్రకుప్పలు, సోఫాలు మొ॥ చేయడానికి పనికొస్తుంది. (Calamus Fasciculatus Br. C, rotang, Man.) చూ. చిత్రం 133. (కో. 12; తె. 22).
పేలు: (క్రి.) ధ్వనిచేస్తూ పగలడం; కత్తితో వెదురు గడ చీరేటప్పుడు గంటిగునుపు ఇలా పగులుతుంది. (కో. 90).

పేళ్ళుతడక: ఉ. -తడిక; నిలువులువేసి అడ్డంగా పేళ్ళతో అల్లేతడక. (కో. 10, 17).

పేకింగ్ తాడు: (ఇం. Packing-) చిన్న అట్ట పెట్టెల్ని పేక చేయడానికి పనికొచ్చే సన్నటితాడు. (కో. 29).

పేకింగ్ బద్ద: దూదివేళ్ళు మొ॥ కట్టడానికిపెట్టే వెదురు బద్ద; ఇలాటివి చుట్టూ పెడతారు. (తె. 10).

పేటగంప: పట్నానికి (= పేటకు) కూరగాయలు, పిడకలు మొ॥ తీసుకుపోవడానికి పనికొచ్చే రూత గంప. (తె. 14).

పైకట్టు: ఉ. పెయి -; పర్యా. చూ. మూతికట్టు (1). గంప, తట్ట, మానె, గుమ్మి మొ॥వాటి అంచు చుట్టూ వెలుపలినుంచి కర్రతో వేలెడు లేదా రెండు వేళ్ళ మందం ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం. చూ. చిత్రం 47 క. 5 (రా. 9).

పైకొమ్ము: పర్యా. చూ. బదులుకొమ్ము. చేట ముందరి భాగంలో మొదటవేసిన కొమ్ముదగ్గర కిందినుంచి గాని, మీదినుంచిగాని అదనంగా వేసే మరో కొమ్ము; మొదటిదానికిది తోడుగా ఉంటుంది. చూ. కొమ్ము. (కో. 16).

పైకొమ్ముబద్ద: ఉ. పైకొంబద్ద; పర్యా. చూ. బదులు కొమ్ము. చేట ముందరిభాగంలో మొదటవేసిన కొమ్ముదగ్గర కిందినుంచిగాని, మీదినుంచిగాని అదనంగావేసే మరోకొమ్ము; మొదటిదానికిది తోడుగా ఉంటుంది. చూ. కొమ్ము. (కో. 10, 17).

పైగట్టు: పర్యా. చూ. వెనకకట్టు (1). చేట వెలుపలి అంచుచుట్టూపెట్టి విగించేబద్ద (కట్టు) చూ. చిత్రం 28.7 (తె. 28).

పైగుండు: 1. పర్యా. చూ. బిలుకు (1). జల్లెడఅంచు కట్టడానికి వెలుపలినుంచి లోపలిగుండు చుట్టూవేసే రెండుమూడువేళ్ళ వెడల్పు వెదురుబద్ద; లోపలి గుండుకూ బిలుకుకూ మధ్యన జల్లెడతట్టు చివర్లు (కర్రపడ) ఇమిడ్చి ఉంటాయి; ఈ రెండుబద్దల పై నా మరో మందంబద్ద (కర్ర) ఉంటుంది. చూ.

చిత్రం 30 క. 3. (తె. 19, 28); 2. పర్యా. చూ. కర్ర (4). జల్లెడఅంచు కట్టడానికి లోపలి గుండుబిలుకు (వెలుపలిబద్ద)ల మీంచి, ఆ రెంటి సుదూర కొంతభాగం ఇరికిస్తూవేసిన గుండ్రంగా పంచికట్టిన రెండుమూడు వేళ్ళ వెడల్పుబద్ద. (తె. 26, 27).

పైతల: పర్యా. తల (6). వాకిలితడక (= ఇంటి ముందుభాగమంతకూ కట్టెతడక; దీనికి ద్వారం, ద్వారంతడకా కలిసే ఉంటాయి) లోగుమ్మానికి పైనఉండే తడకభాగం. (కో. 12).

పెదబ్బు: 1. పర్యా. చూ. బిలుకు (1). జల్లెడ అంచు కట్టడానికి వెలుపలినుంచి లోపలిగుండు చుట్టూవేసే రెండు మూడువేళ్ళ వెడల్పు వెదురుబద్ద; లోపలి గుండుకూ బిలుకుకూ మధ్యన జల్లెడతట్టు చివర్లు (కర్రపడ) ఇమిడ్చి ఉంటాయి; ఈ రెండుబద్దల పైనా మరో మందం బద్ద (కర్ర) ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 30 క. 3. (రా. 3); 2. పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద(1). చేతిబుట్ట, కంతబుట్ట, గద్దెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట, మొ॥వాటికి పంచికట్టిన బద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించడానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (అప్పి) మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 30 క. 4. (రా. 9); 3. వెదురుపేళ్ళ తడకకు ఎత్తున పై అంచుకు వేసిన బద్ద. (కో. 8).

పైదు: (క్రి.) 1. పర్యా. చూ. గీయు(1). వెదురుబద్ద గాని పేడుగాని కర్ర (= తిగలాంటి సన్నటి వెదురుచుప్ప) గాని కత్తితోసున్నగా గీకడం; "ఈనె సాపుగా పైదరా అంతా" (కో. 95); 2. పర్యా. డెక్కుకొను, పేడుచీరు, పేడుచీర్లు, పేడుచెక్కు(2), పేడుతీయు. కత్తితో పేడు తియ్యడం; వార, పలుకు, యర్లు, దాలెం (చూ.)ల నుంచి తీస్తారు. (కో. 21, 23, 28, 31).

పైదేకత్తి: పర్యా. లిక్కత్తి. చిన్ననైజా మేడరికత్తి; వెదురుబద్దలూ పేళ్ళూ చీరడానికి వాడేది; గడలు నరకడానికి పనికిరాదు; బరువు తక్కువగా ఉండడం వల్ల పిల్లలూ అడవాళ్ళూ దీంతో సులువుగా పని చెయ్యగలరు; ఒడ్డుకత్తి కన్న పదునుగా ఉంటుంది. (కో. 27, 28).

పైనకట్టి: పర్యా. చూ. బదులుకొమ్ము. చేట ముందరి భాగంలో మొదటవేసిన కొమ్ముదగ్గర కిందినుంచి గాని మీదినుంచిగాని అదనంగా వేసే మరోకొమ్ము మొదటిదానికిది తోడుగా ఉంటుంది. చూ. కొమ్ము (రా. 7).

ప్రపంచము: పర్యా. చూ. పంచము. పదుగురు పచ్చిగా ఉన్నప్పుడు చుట్టూ ఉండే అకుపవృత్తి పొర; సున్నుగా మెల్లగా ఉంటుంది; పసిపిల్లల అశిష్ట వ్యాధికి మందుగా వాడతారు. (కో. 20).

ప్రైమేడు: 1. పర్యా. చూ. పసరుపేడు. వెనురుబద్ద చీరవచ్చుడు పచ్చగా సున్నుగా ఉండే ప్రైథాగంతో కూడిఉన్న పేడు. (రా. 2); 2. పర్యా. చూ. కోరపేడు. చేప, గూర, బంగ మొ॥ అల్లిన తరవాత వాటి మూలపగ్గర మిగిలిన పేడు(లు); వీటిని కోసేస్తారు; దేనికి పనికీరావు. (కో. 12).

ప్రైబద్ద: 1. పర్యా. చూ. పసరుబద్ద (1). పసరు పన్నెలో సున్నుగా ఉండే ప్రైథాగంతో పచ్చిన వెనురుబద్ద. (తె. 20); 2. పర్యా. చూ. అంచు కట్టుబద్ద. గూడ, ఉయ్యాల, పెళ్ళిపెట్టె, బుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో వాటి అంచుచుట్టూ గట్టిదనం కోసం రట్టిన పలవటి వెనురుబద్ద. చూ. చిత్రం 35 క. 2. (కో. 11).

ప్రైబొద్దు: పర్యా. చూ. మూతికట్టు (1). గంప, తట్ట, మూనె, గుమ్మ మొ॥వాటి అంచుచుట్టూ వెలుపలి నుంచి కర్రకో వేరేడు లేదా రెండువేళ్ళ మందం ఉత్పేక్షగా అల్లినభాగం. చూ. చిత్రం 47 క. 5. (కో. 1, 3; రా. 3, 5, 6).

ప్రైయని: (< ప్రై + అని) ఉ. పయాన, పయ్యన; బండిజిల్ల అల్లకంలో ప్రైన మిగిలిపోయే పసరు బద్ద (- ఒకవైపు పచ్చగా సున్నుగా ఉన్న బద్ద); బుట్టగంప మొ॥వాటి అల్లకంలో రెండో అడుగుకు ప్రైనుంచి వచ్చే నిలుపుపేడు. (కో. 7).

ప్రైలాయించు: బండిజిల్ల మొ॥వాటి అల్లకం మొదలు పెట్టడం. (తె. 20).

ప్రైవదుకు: ఉ. - బొడ్డు; పర్యా. చూ. వెనకకట్టు (1). చేప వెలుపలి అంచుచుట్టూపెట్టి విగించేబద్ద (కట్టు). చూ. చిత్రం 20.7 (రా. 11).

పొక్క: 1. చూ. బొక్క(5); పర్యా. చూ. బోలు (1). ఎదురుగడలోపల ఒక కణుపునుంచి మరొక కణుపు వరకు మధ్యలో నిలుపుగా ఉండే భాగ; ఇది కొన్ని టికి వెడల్పుగానూ కొన్నిటికినన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి అనలు ఉండదు. చూ. చిత్రం 4.1. తె. 12, 24); 2. పర్యా. చూ. దోనె (2). వెదురు గడను నిలువుగా రెండుపాయలుగా చీల్చినప్పుడు ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కాలవమారిగా పల్లంగా ఉండే భాగం. (తె. 12); 3. బెజ్జం; పేము బెత్తొన్నినంది మొద్దుకు చేసిన చిల్లి; సెగచూపిన

పేమును ఈ చిల్లిలోపెట్టి మెండిస్తారు చూ. చిత్రం 181.1. (తె. 22).

పొక్కు: పర్యా. చూ. పొట్టు (3). కొబ్బరిపీను నలిపి నప్పుడుగాని దులిపినప్పుడుగాని, రాలే (ఎర్రటి) పొడి. (కో. 5)

పొటొంజి: నాగలిని కాదికిపెట్టే మోకు ఒక చివర ఉండే చిుత (చిన్న కర్రముక్క)చూ నాగలిపేడికి తగిలించే నేనెడు పొడుగురాటు; దీనిని రెండు కొలు కులు 8 అంత ఆకారంలో ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 120. (కో. 30).

పొటొంజిమోగు: పర్యా. చూ. మోకు (2). దున్నే టప్పుడు నాగలికి కాదిని కంపిక్కళ్ళ కొబ్బరితాడు; ఇది మామూలుగా ఉంటుంది; కొన్ని ప్రాంతాల్లో ఈ తాడు రెండుచివల్లా చిరత (=చిన్న కర్ర ముక్క)లు తొడిగి ఒక చిరతకు పొడొండి (=వల ఆకారంగా పేసిన తాడు)ని తగిలిస్తారు; పొటొంజి రెండోచివరను నాగలిపేడికి తగిలిస్తారు. ఇలాంటి మోకును ఆ ప్రాంతంలో పొటొంజిమోకు, మొగ మోకు అని, చిరతలులేని మోకును ఆడమోకు అని వ్యవహరిస్తారు. చూ. చిత్రం 120. (కో. 30).

పొట్టు: 1. పర్యా. చూ. దోనె. వెదురుగడను నిలువుగా రెండు పాయలుగా చీల్చినప్పుడు ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కాలవమారిగా పల్లంగా ఉండే భాగం (తె. 3); 2. చూ. పొట్టె (2) (కో. 12, 3. ఈతకమ్మకు ఆకులుపెరిగిన రెండంచులకూ మధ్య పల్లంగా ఉండే భాగం చూ. చిత్రం 11.0 (కో. 3, 25; తె. 11); 4. చెట్టునఉన్నప్పుడు తాటి కమ్మ ప్రైథాగం. చూ. చిత్రం 123.3. (కో. 23).

పొట్టుచువ్వ: ఉ. - సువ్వ. పర్యా. చూ. పొట్టదబ్బ ఈతకమ్మపొట్ట (చూ.) చీరితీసిన బద్ద; గంప మొ॥ అల్లేటప్పుడు నిలుపులకు వాడతారు. చూ. చిత్రం 11.2. (తె. 7).

పొట్టదబ్బ: పర్యా. ఒండబ్బ, ఒరదబ్బ, గుండుదబ్బ (2), పొట్టచువ్వ, పొట్టపుల్ల, పొట్టబరిగె, మెట్టు (2), వడిదబ్బ. ఈతకమ్మపొట్ట (చూ.) చీరితీసిన బద్ద; గంప మొ॥ అల్లేటప్పుడు నిలుపులకు వాడ తారు. చూ. చిత్రం 11.2. (కో. 3).

పొట్టపుల్ల: పర్యా. చూ. పొట్టదబ్బ. ఈతకమ్మపొట్ట (చూ.) చీరితీసినబద్ద; గంప మొ॥ అల్లేటప్పుడు నిలుపులకు వాడతారు. చూ. చిత్రం 11.2. (కో. 3).

పొట్టపేడు: ఉ. - బేడు, - పేడు; 1. పర్యా. చూ. తేల్ల పేడు (1). వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా

మచ్చగా ఉండే భాగం కిందివిధంగా ఉంది; పసుపుపేచు దెబ్బపేచు ముద్దలచేత, తెల్లగా ఉంటుంది. (తె. కి, 1); 2. పచ్చ. చూ. బెంబేలపేచు (1). బెంబేలపేచు రంగుగా ఉన్న భాగం మించినది తెలుపుతున్నది కాదు కాబట్టి కిందివిధంగా ఉంటుంది; అంత మచ్చగా ఉన్నది ఉంటుంది. (కో. 5).

పొట్టబురగ: పండ్లు, కూర, పొట్టబురగ తయారీ, పొట్ట
 పీరిమీటెనబురగ. గుంప పొట్ట. అట్టివర్గాలను పండ్లు, కూర
 వారిదాట, కూర, చిత్రం H.2. (ప. 11).

పాట్లమీదగనాళ్లు: పల్నాటి, చూ. బ్రహ్మ (1) వెనుట
బడకు పల్నాటిగారికి ఉంటే బిణుపు; ఎదుగా
ఉంటుంది; క తొకే చెప్పగోసారు. (కో. 18).

పొట్టయేను: పర్యాయం పొర, పొట్టు (2), పొర (2), పొరవ, పొట్టు (4). వెనురుగన చీర సప్పుడు లోపలి పల్లభభాగంలో కనిపించే చురుటి ఉలి పొర కాయితంలాంటి పొర. (కో. 6).

పొట్టికాయ: పర్యా. చూ. దురవదొంగు. పదిమూలల
కన్న రక్కుచూడునున్న వెనురుగద. (టా. 1)

పాట్టికర్ర: పర్య. హ. తరచువారు. పదిమూల
కన్న తక్కువవారున్న వెనురుగర, (5. 12).

పాట్లగనుపుక్షరః ఓ. - గెన్ను-; చర్మ. చూ. బా. ప
(గెన) బొంగు. కణుపుగూర్చు చూపెడువన
చాలా తక్కువ ఎకరముండే పెరుగుకర; 'మేకరిచని
ఎక్కువగా ఉపయోగపడదు; తవిత, నిచ్చిన మొ॥
వాటికి వనికొనుంది. (కౌ. 3).

పాట్లనె: (పొట్ల + నె) 1. సర్వ, చూ. పనరుకింది క్త్ర. వెదురుబుద్ధిపడైన నున్నగా పర్యవసించి (సనదు)భాగం కిందిమంచి తీసివట్టర; చూ. క్త్ర. (కో. 5); 2. సర్వ, చూ. వెనుపేడు (1). వెదురు గడలో పోలుగానన్న భాగంమంచిగాని వెదురుబుద్ధి పల్లపుభాగంమంచిగాని వీరినపేడు; అంత నున్నగా గాని గతిగాగాని ఉండదు. (కో. 27-31).

పాట్లు: 1. పర్యా. చూ. బాదిక. లేచి వెనుడుగడ
చుట్టా ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది;
గడపుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ప్పొడుతుంది.
(తె. 18); 2. పర్యా. చూ. పొట్టయేను. వెదురు
గడ చీరినప్పుడు లోపరి పల్లపుభాగంలో కనిపించే
పలచటి ఉల్లిపొర కాయితంలాంటి పొర. (కో. 20;
తె. 15); 3. పర్యా. కొద్దిపొట్టు, పొక్కు,
పొత్తు. కొద్దిపీచు నలిపినప్పుడుగాని దులిపినప్పుడు
గాని రాతే (ఎరటి) పొడి. (కో. 21, 25); 4.

[illegible][illegible]

పొట్టుపల్లె 1. పర్యా. ఊకజల్ల. పొట్టు (ఊక)
 1. వాచాదేవే బందిమీద పరవరానికి అల్లినజల్ల.
 (కీ. 0; తె. 4, 81); 2. పర్యా. చూ. ఊకగంప.
 పరిపొట్టు (ఊక) మోసుకుపోవరానికి పరువులకు
 మేరగాపెట్టే ఉచనంపొట్టు, సెనగపొట్టు మొ॥
 మోసుకుపోవరానికి వాడే పెనగంప. (రా. 0 8).

ಪೊನ್ನಬಾಳೆ: ಮ. ಪೊನ್ನಬಾಳೆ. (ಕ್ರ. 25, 27, 31).

చాట్టాపిఠు: ఉ. పీను; కొబ్బరికాయ పెంకును
అందుకొని ఉండే పీచుపొర; దీన్ని నలిపితే పొట్టు
ఎక్కువగా రుచి ఉంటుంది. (కో. 20).

సాష్టానామము: పర్యా. చూ. బెండుపేడు (1). వెదురు
గర్రో: బోలుగాకన్న భాగంనుంచిగాని వెదురుబడ
స్వల్ప భాగంనుంచిగాని చీలినపేడు; అంత నున్నగో
గాని, గట్టిగాని ఉండదు. (5°. 24).

పాట్లనిరుద్రుః సర్వ్యా. చూ. తెండుదబ్బి (1). వెదురు
గడ పీల్చినప్పుడు బోయగొడన్న భాగంనుంచి తీసిన
బద్ద. (కీ. 28, 30).

పొట్టిబిల్వబ్రతదశక: ఉ. తదశక; పర్యా. చూ. బద్ధల
తదశ. బద్ధ బద్ధలపరంగా అర్థి నతదశక; నిలవుకూ
అదానికీ బడలేవాదతారు. (కో. 24).

సాక్ష్యావార: వద్యా, చూ. బెండుకర (1). పెరురుబద్ధ
 పల్లపుభాగముంచి తీసివకర (చూ.); గంపలు
 మొ॥ అల్లదానికీ కట్టు (బొద్దు) చుట్టదానికీ ఉప
 యోగం. (కో. 27).

పాట్య: 1. పర్యా. చూ. బెండు (1). వెదురుగడ
లోపల గుల్లగాడిన్నభాగం గోడ; పొడుగు వల్లంగా
ఉంటుంది. (తె. 22). 2. చూ. పొట్ట (2), పొట్టే
పర్యా. బెండు (7). వెదురుబిడ్డ వల్లన్నభాగంలో
ఉండే కండ. (తె. 27); 3. పర్యా. చూ. కట్ట

ముంగు. చేట, జలైడ, విసనగర్ర, మొ॥ వాటికి కట్టుకట్టడాని కువయోగించే పలవటిపేడు; దీన్ని వెదురుబద్ద పురిగించిగాని ఈతబరిగెనుంచిగాని తాటిపట్టు నుంచిగాని తీస్తారు. (తె. 8-10, 31).

పొట్టెఅతుకు: ఉ.-అతుక్; పర్యా. చూ. తెల్లపేడు (1). వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగాఉండే భాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు; పసరుపేడుకూ బెండు పేడుకూ మధ్యభాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది. (తె. 21).

పొట్టెకర్ర: ఉ.-గర్ర; పర్యా. చూ. బెండుకర్ర (1). వెదురుబద్ద పల్లపుభాగంనుంచి తీసినకర్ర (చూ.); గంపలు మొ॥ అల్లడానికి కట్టు(బొద్దు) చుట్టడానికి ఉపయోగం. (తె. 21, 22).

పొట్టెంగోప: వెదురుబద్ద పల్లపుభాగంనుంచి తీసిన గోప. (కో. 22).

పొట్టెదబ్బ: పర్యా. చూ. కండదబ్బ (4). ఈతకమ్మ వెన్నుకూ పొట్టకూ మధ్యభాగంనుంచి నిలువుగా చీరినబద్ద; గంప మొ॥ అల్లెటప్పుడు అడుగుభాగంలో చుట్టడానికి ఎత్తుభాగంలో సగందాకా చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 11.3. (తె. 16).

పొట్టెందాలెం: చూ. పొట్టెదాలెం; పర్యా. బెండు పలుకు. బద్ద పల్లపుభాగంనుంచి బద్ద వెడల్పుగా తీసిన దాలెం; చూ. దాలెం. (కో. 22, 23).

పొట్టెపీనె: (< పొట్టెపు + ఈనె) ఉ. పొట్టెపీనె; చూ. పొట్టెయనె, పొట్టెయేర; పర్యా. చూ. బెండుపేడు (1). వెదురుగడలో బోలుగాఉన్న భాగంనుంచిగాని వెదురుబద్ద పల్లపుభాగంనుంచిగాని చీరినపేడు; అంత నున్నగాగాని, గట్టిగాగాని ఉండదు. (కో. 23, 25, 28).

పొట్టెబేరె: పర్యా. చూ. బెండుపేడు(1). వెదురు గడలో బోలుగాఉన్న భాగంనుంచి వెదురుబద్ద పల్లపుభాగంనుంచిగాని చీరినపేడు; అంత నున్నగా గాని, గట్టిగాగాని ఉండదు. (తె. 22).

పొట్టెం: ఎందుకూ పనికొరకుండా మిగిలిపోయిన వెదురుపేడు. (కో. 21).

పొట్టెం(పు)వార: ఉ. పొట్టెపోర, పొట్టెమూర; పర్యా. చూ. బెండుకర్ర (1). వెదురుబద్ద పల్లపు భాగంనుంచి తీసినకర్ర (చూ.); గంపలు మొ॥ అల్లడానికి కట్టు (బొద్దు) చుట్టడానికి ఉపయోగం. (కో. 23, 31).

పొట్టెయనె: చూ. పొట్టెపీనె. (కో. 26).

పొట్టెయేనె: చూ. పొట్టెపీనె. (కో. 22).

పొట్టెంపేయు: (క్రి.) కట్టుగర్రను కట్టుముంగుతో విగించడం. (తె. 14).

పొట్టెలు: (బ.) పర్యా. చూ. పీచు (1). వెదురుబద్ద, పేడు చీల్చేటప్పుడూ బద్ద, పేడు, కర్ర మొ॥ గీతేటప్పుడూ వచ్చే నన్నటి దారాల్లాంటి పోచలు; పీటిని మరగబెట్టి అవిరిపడితే జలుబు తగ్గుతుండటం; మెత్తగాఉండే పీచును కోళ్ళను పొడగెయ్యడానికి ఉపయోగిస్తారు. (కో. 22).

పొడ: పర్యా. చూ. పసరు. వెదురుగడ వచ్చిగా ఉన్నప్పుడు చుట్టాఉండే అకువచ్చనిపోర; నున్నగా మెత్తగా ఉంటుంది; పసిపిల్లల అణిర్లవ్యాధికి మందుగా వాడతారు. (రా. 2).

పొడక: చూ. పొనక(1). (కో. 29).

పొడవంచు: తాటిదాప అల్లకంలో పొడుగాటి భాగానికి చివర. (కో. 28).

పొడవుచాప. ఉ. -సాప; బడుమూరల పొడుగు మూడుమూరల వెడల్పాపెట్టి అల్లిన తాటిదాప. (కో. 23).

పొడవుదండె: ఉ. -దండి; పర్యా. చూ. అంచుకర్ర. బండిజల్ల మొ॥వాటి అంచులకు తొడిగే వెదురు కర్ర. చూ. చిత్రం 82.1 (కో. 31).

పొడవుబద్ద: 1. తడకల పేముకు పొడుగువైపు పెట్టిన బద్ద. (కో. 23); 2. చూ. పొడుగుబద్ద. (కో. 22).

పొడిపీచు: ఉ. -పీచు; కొబ్బరిదొక్కను నీళ్ళలో నానవేయకుండా (పొడిగా) తీసినపీచు. (కో. 21).

పొడిమట్ట: నీళ్ళలో ఉరెయ్యని కొబ్బరిమట్ట; పొడిగా ఉండేది; చూ. దొక్క. (కో. 25).

పొడుగంచు: ఈతదాప నిలువులో కొనలను మూస్తూ అంచుపైతో కుట్టగా ఏర్పడిన ఉబ్బెత్తుభాగం. (తె. 22).

పొడుగాకు: పొడుగ్గాఉండే ఈతాకు. (తె. 22).

పొడుగుకర్ర: పర్యా. చూ. పొడుగుబొంగు. పడి మూరలనుంచి పదిహేను మూరలవరకు పొడుగున్న వెదురుగడ. (కో. 10).

పొడుగునిలుగు: ఉ. -నిల్లు; కోళ్ళగూడుకు పెట్టిన పొడుగాటి నిలుగు. (తె. 23).

పొడుగుబద్ద: చూ. పొడవుబద్ద (2); పర్యా. చూ. నిలువుబద్ద(2). అల్లకం పూర్తయిన తరవాత గట్టి దనంకోసం తడకమించి మధ్యభాగంలో నిలువుగా కొట్టే వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 38 క. 3. (తె. 25).

పొడుగుబొంగు: ఉ. పొడుబొంగు, పొడుబొంగు;

పొడుబొంగు; పర్యా. నిలుపుబొంగు (1).
 పెద్దకర్ర, పొడుగుకర్ర, పొడుగువానం,
 పొడుగువెదురు, బారుకర్ర (1), బారుగడ,
 బారుబొంగు (1), బారువానం, బారువెదురు. పది
 మూలనుంచి పదిహేనుమూలల వరకు పొడు
 గున్న వెదురుగడ. (తె. 2, 21, 27, 28; రా. 1,
 4, 5).
 పొడుగువానం: పర్యా. చూ. పొడుగుబొంగు. పది
 మూలనుంచి పదిహేను మూలలవరకు పొడు
 గున్న వెదురుగడ. (కో. 11).
 పొడుగువెదురు: చూ. పొడుగువెదురు; పర్యా. చూ.
 పొడుగుబొంగు. పదిమూలల నుంచి పదిహేను
 మూలలవరకు పొడుగున్న వెదురుగడ. (తె. 28).
 పొడుగ్గనుపుకర్ర: ఉ. పొడుగ్గన్ను ; పర్యా. చూ.
 నిడుపు(గనె) బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడు
 గాని అంతకన్న ఎక్కువగాని ఎడమున్న వెదురు
 గడ; దీన్నించి తీసిన పేడుజల్లెడ, చేటి మొలవాటి
 అల్లకానికి పనికొస్తుంది. (కో. 5).
 పొడుపిచ్చె: పర్యా. చూ. గనసాగుడు, వెదురుగడ
 కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న ఎక్కువ ఎడమున్న
 భాగం. (రా. 1).
 పొడుము: పర్యా. చూ. జంపు. పొడుగు (భాగం)
 (రా. 1).
 పొడువెదురు: చూ. పొడుగువెదురు. (రా. 2).
 పొణక: పర్యా. ధాన్యం పొణక. ధాన్యం పోసుకొని
 పోవడానికి బండిమీద వేసే వెదురుపేళ్ళ జల్ల.
 (కో. 18).
 పొతంజేయు: (క్రి.) ఈతాకును చాపలల్లకానికి అను
 పుగా సిద్ధంచేయడం; ఆకును రెండుపాయలుగా
 విడదీసి ఒక్కొక్కపాయ అంచుకుండే ఈనె తీసేసి
 పైన నీళ్ళు చిలకరించి ఎండలో వేస్తారు.
 (తె. 26).
 పొత్తిగించు: (క్రి.) వారను లేదా పలుకును పేళ్ళుగా
 చీల్చడానికి మొదటిభాగంలో సమంగా ఒకేవేటుతో
 నరకడం; ఇట్లా నరకడంవల్ల వార మొదటిభాగం
 సమంగా అయి పేళ్ళు చీల్చుకోడం సులువవుతుంది.
 (కో. 8, 15).
 పొత్తు: కొబ్బరికాయలు కాసేభాగం. (కో. 20).
 పొది: 1. పర్యా. చూ. వెదురుగుమ్మి. వెదురుగడల
 పెరిగినపొద; ఒక చదరపుగజం నుంచి మూడు
 నాలుగు చదరపుగజాల వరకు వైశాల్యం ఉంటుంది;
 కొన్నిచోట్ల గడలు పెనవేసుకొని ఉంటాయి; ఒక

పొదలో 20 నుంచి 200 గడలవరకు ఉంటాయి;
 వెదురువిత్తనం టూమిలోపడ్డ తరవాతగాని పొదలో
 ఒక వెదురుగడ కొట్టుకుండా పదిలేసిన తరవాతగాని
 పొద కావడానికి 5 నుంచి 10 సం॥ కాలం పడు
 తుంది; 20-30 సం॥లకు కాపుకొస్తుంది. చూ.
 చిత్రం 1. (కో. 27, 28); 2. పర్యా. చూ.
 భానా (1). వెదురుగడలు నిలవచేయడానికి చేసిన
 కట్టుబడి; రెండగజాల ఎడంలో రెండుగడలు
 (లేదా సరుగుడు కర్రలు) పొతి, వాటికి ఎదురుగా
 గజం ఎడంలో మరో రెండుగడలు (లేదా సరు
 గుడు కర్రలు) పొతి, ఆ నాలిగింటిపై చివరను
 కలుపుతూ అడ్డంగా మూడుగడలు (లేదా సరుగుడు
 కర్రలు) కట్టి ఒకవైపు భాగం ఉంచుతారు; భాగం
 వైపునుంచి గడలుదూర్చి నిలబెడతారు; భాగం
 గొలుసుతోగాని గడతోగాని మూసి లాళంగాడా
 వేసుకోవచ్చు. (రా. 9); 3. గుండ్రంగా ఉంటే
 ఒకరకం పెట్టె; బట్టలు పెట్టుకొంటారు. (తె. 14).
 పొదిగించు: (క్రి.) ఒకదాంట్లో మరొకటి పెట్టడం;
 తొక్కుగంప అల్లకంలో మొదటి బిలుకు (చూ.)
 లతో బయటిపొర గంప అల్లి దాంట్లో సన్న
 పేళ్ళతో అల్లిన రెండో పొరగంప కూర్చో
 బెడతారు. (రా. 8).
 పొదిపెట్టె: చుట్టూ రెండు పొరలుగానూ అడుగు
 మాత్రం ఒకే పొరగానూ అల్లిన వెదురుపేళ్ళ పెట్టె.
 (తె. 28).
 పొనక: ఉ. పొన్న; 1. చూ. పొదక, పొనికె,
 పొనుక; పర్యా. చూ. బండిజల్ల (1). ఎరువు మొల
 పోసుకొని రావడానికి బండిమీద వేసే వెదురు
 తడక; అడుగు పక్కలో ముందుభాగమూ మూసి
 ఉంటాయి; వెనకాలా పైభాగమూ తెరిచి ఉంటాయి;
 చూ. చిత్రం 32. (కో. 27, 30; తె. 1, 28, 28;
 రా. 9); 2. పర్యా. చూ. గుమ్మి (8). వడ్లు మొల
 ధాన్యం నిలవచేసుకోడానికి ఈతచువ్వతో అల్లినది;
 గజంనుంచి రెండుగజాల వరకు చుట్టుకొలతా
 బదడుగుల వరకు ఎత్తు ఉంటుంది; రెండబస్తాల
 నుంచి ఇరవైబస్తాల వరకు ధాన్యం పడతాయి.
 (కో. 25).
 పొనికె: ఉ. పొన్నె; చూ. పొనక (1). (తె. 14, 17);
 2. పర్యా. చూ. బండిజల్ల (2). ఎరువు మొల
 వేయడానికి బండిమీద వదిచే తడక; ఈతపేళ్ళతో
 అల్లుతారు. (తె. 20).
 పొనుక: చూ. పొనక (1). (తె. 1).

పొంత: పర్యా. చూ. వెదురుగడలు. వెదురుగడలు
పెరిగిన పొద; ఒక చదురుగడలు నుంచి మూడు
నాలుగు చదురుగడలు వైదొలగి ఉంటుంది.
కొన్నిచోట్ల గులు పెదవేసి ఉంటాయి, చూ.
పొదలో 20 నుంచి 200 గల చదురుగడలు
వెదురుచిత్తనం బూటలోపక్క పోవడంగాని పొద
ఒక వెదురుగడ కొట్టకుండా చదివేసిన తువారాని
పొద కావడానికి 6 నుంచి 10 సంల కాలం
పడుతుంది; 20-30 సంలకు కావచ్చును. చూ.
చిత్రం 1. (కో. 21).

పొమ్మ: 1. చూ. పొమ్మ; పర్యా. అంచు(6), ఇనక
కట్టు. మేదరికత్తి, చురకత్తి, ముచ్చకత్తి, ఓలి
మొవాటి కట్టేపిడి పగలకుండా పిడిచుట్టూ వేసిన
ఇనకకట్టు. చూ. చిత్రం 12 ట. 2, 18 వ. 2,
20 క. 2. (కో. 3; రా. 3, 4); 2. పర్యా. చూ.
అంచు (6). ఎరకరికత్తి (కొడవలి) కట్టేపిడి
చుట్టూ వేసిన ఇనకపట్టి. చూ. చిత్రం 118.2
(తె. 7).

పొప్పు: పర్యా. పొట్టు(4). కంబంద ముట్టకుండా ఉండే
పలకటిపొర; ఓలిపొరలాటిది; పట్టుగా ఉన్న
ప్పుడు ఆకుపచ్చగా ఉంటుంది. (రా. 6).

పొబ్బ: పర్యా. చూ. గనుపునందు. వెదురుగడకు
రెండు కణుపుల మధ్యభాగం; కొన్నిటికి పొడుగ్గాను
కొన్నిటికి పొట్టిగానూ ఉంటుంది. (కో. 30).

పొయిమూత: చేపలబుట్ట మూత; వెదురుపేళ్ళతో
అల్లింది. (రా. 1).

పొయ్యికాడిపంకా: ఉ. - పంక; పర్యా. పొయ్యి
విసనగర. చుంట రావడానికి పొయ్యి విసిరే విసన
గర: దీనికాట గొట్టం ఉండదు; దీతెన్ను ఉండవు;
కొన్నిటికి పట్టుకొనే కాదకూడా ఉంది. (రా. 10).

పొయ్యివిసనగర: ఉ. పొయ్యిపనగర; పర్యా.
పొయ్యికాడిపంకా. చుంట రావడానికి పొయ్యి విసిరే
విసనగర; దీనికాట గొట్టం ఉండదు; దీతెన్ను
ఉండవు; కొన్నిటికి పట్టుకొనే కాదకూడా ఉంది.
(తె. 13, 17, 19); రా. 6).

పొర: 1. పర్యా. చూ. పొర. వెదురుగడగాని దాని
కణుపునుంచి వుట్టిన కొమ్మకుగాని వెదురుమొవ్వు
చుట్టూగాని నన్నటిపొరలా కప్పిఉన్న ఆకు; ఒక
కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు ఉంటుంది;
లేకప్పుడు మాత్రమే ఉంది, గడ ముదరగానే
ఎండి రాలిపోతుంది; చెరుకుగడకూ చొప్పదంటకూ
ఉన్నమాదిరి. (కో. 27); 2. పర్యా. చూ. పొట్టు

యెను. వెదురుగడలు వెదురుగడలు లాంటి కల్లుపు
పొరలలో ఉంటుంది నుంచు చిల్లిపొర కావడం
ఉంటుంది. (రా. 3).

పొర: పర్యా. చూ. పొర. వెదురుగడలు మొమ్మ
పొరలోపాటి కన్నుల పొరగాని (రసంతో
గల) బిడినం కన్నుల పొరగాని కట్టిన
పొర; ఇల్లు పొరలలోపాటి కొన్నిచోట్ల మొదెంగడి,
మనుగడ్డి మొవాటిలోనూ, పొరల పొరలలోనూ
వెంచు మొక్కలు మొమ్మ పొరలోనూ, కళ్ళం
పొరలలోపాటి కందిమండలు మొమ్మపొరలోనూ
ఉంటాయి; గడ్డి చీపురుపిడి గుండ్రంగాను, వెంపలి
చీపురు, కందిమండల చీపురు మొమ్మపొర పికికొంచెం
సలకగాను ఉంటుంది; వెంపలిచీపురు, కందిమండల
చీపురు ఊద్యేవైపు వెదల్పుగా ఉంటుంది. చూ.
చిత్రం 112. (రా. 8, 9).

పొలంపు: (క్రి.) ఉ. పొల్పు; పొరలందడం; నానిన
తుంగ, అల్లుపిచలు ఎంబలో వేసినప్పుడు పైన
ఎండిన తరవాత రిరగవేస్తారు. (రా. 10).

పొలంను: ఉ. పొల్పు; పర్యా. చూ. పొర. వెదురు
గడగాని దాని కణుపునుంచి వుట్టిన కొమ్మకుగాని
వెదురుమొవ్వు చుట్టూగాని నన్నటిపొరలా కప్పి
ఉన్న ఆకు; ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు
ఉంటుంది; లేకప్పుడు మాత్రమేగండి గడ ముదర
గానే ఎండి రాలిపోతుంది; చెరుకుగడకూ చొప్ప
దంటకూ ఉన్నమాదిరి. (కో. 22).

పొక్కు: పర్యా. చూ. గుట్టి(1). గంటిగనుపు గుత్తు
(=వెదురుగడలకు వెలిగిపోయిన నుంచే మిగిలే
కొమ్మగుత్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు
రెండుపస్తాయి; ఇది కర్రచా నిలుపులకూ పని
కొస్తుంది; అదవిప్రాంతం వాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు.
చూ. చిత్రం 9. (రా. 1).

పొగ: 1. పర్యా. చూ. కర్ర(3). గోవ(వార) నుంచి
పొడుగ్గా తీగలా వచ్చేటట్లు చీరినభాగం; పేడు
వెదల్పులో నగంగాని అంతకన్న తక్కువగాని
ఉంటుంది; పేడుకన్న మందంగానూ కొంచెం
ఓబ్బెత్తుగానూ ఉంటుంది; గంప, తట్టు, గుల్ల,
బుట్ట మొమ్మపొర అల్లకంతో నిలుపులచుట్టూ చుట్ట
డానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47 చ. 1.
(రా. 3); 2. పర్యా. చూ. పేట, పాయ; కొబ్బరి
తాడు పేటలప్పుడు రెండుగాని, మూడుగాని,
నాలుగుగాని పాయలు పెనవేసి పేతారు. (కో. 21);
3. పర్యా. దారం, నూలుపొగ, పురి(6), బంగూను.

(తుంగ) చాపలనేనే మగ్గనికీ గణం వెదల్చున
 బెత్తెడు ఎదానికొకటి చొన వరసగా ఎగదండు
 (= నేతగాడు కూర్చునే వైపుండే బొంగు) నుంచి
 దిగదండు (మగ్గం చిరిబొంగు)కు కట్టిన పురి
 పెట్టిన నారపోచ తేడా ప్లాస్టిక్ దారం; వీటిమధ్యన
 (తుంగ) పోచను పెట్టుకుంటూ అది మార్చు
 కుంటూ చావనేస్తారు. చూ. చిత్రం 120 క. 8.
 (కో. 8; రా. 2, 4, 6, 10).

పోగుదబ్బు: పర్యా. చూ. లాకదబ్బు. (తుంగ)చావ
 నేసేటప్పుడు మగ్గంపోగుల మధ్య (తుంగ)పోచను
 చూర్చేబద్ద; దీనిచివర బెజ్జముంటుంది; అందులోకి
 (తుంగ)పోచకొన చూర్చి లాకదబ్బును పోగుల
 మధ్య దోపుతారు; చూ. చిత్రం 120 క. 8, 127.
 (రా. 2).

పోగుబిగించు: (క్రి.) పర్యా. పడుగుబెట్టు, పురికొన
 పోయు, మగ్గంపోయు. (తుంగ)చావ మగ్గంనుండు
 నేతగాడు కూర్చునేవైపు ఉండే ముందరిబొంగు
 (చూ.) నుంచి మగ్గంచివరి వెళ్ళబొంగు (చూ.)
 వరకు అడ్డంగా (గణం వెదల్చున) బెత్తెడు ఎదాని
 కొక నారపోగు చొన పెట్టికట్టడం. (రా. 10).

పోగువేయు: (క్రి.) ఉ. పోగేయు; మగ్గంమీద చావ
 నేసేటప్పుడు పోగుదబ్బు (చూ.) సహాయంతో
 పురులమధ్య నుంచి (జమ్ము, తుంగ) పోగు
 చూర్చడం. (రా. 2).

పోచ: ఉ. పోన; పర్యా. చూ. తుంగపోచ, తుంగగద్ది
 మొక్కకు పొడుగ్గా పెరిగిన ఒకపుల్ల (పోచ);
 సుమారు గణం పొడుగుంటుంది; ఇలాటి పుల్లలతో
 చాపలు నేస్తారు. (కో. 8; రా. 4); 2. వట్టి
 వేళ్ళలో విడిగా ఒకవేరు. (తె. 8).

పోతుబద్ద: పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ద. వెదురుగడ ఓరి
 నప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగా
 వచ్చే వెదురుబద్ద; వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ
 నరికేసిన చోట (గంటిగనుపు) వీలిస్తే బద్ద సరిగా
 రాదు; ప్రతిగడకూ రెండు సుద్దిబద్దలు వస్తాయి;
 ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (కో. 11).

పోర్వ: పర్యా. చూ. పొట్టయేను. వెదురుగడ వీరి
 నప్పుడు లోపలి పల్లపుభాగంలో కనిపించే పలవటి
 ఉలిపొర కాయితంలాంటి పొర. (రా. 9).

పోసుడుకమ్ము: ఈతచాప అల్లకంలో మొదటపెట్టిన
 ఆకు. (తె. 25).

ప్రధానం: ఉ. పతానం, వదానం; పెళ్ళికి నిశ్చితార్థం
 చేసుకొనేటప్పుడు తాంబూలాలు ఇస్తుకోడం; ఆకు

చక్క-తాంబూలు బిక్క-రూపాయి పెడతారు.
 (తె. 8, 15).

ప్రధానంపెద్ద: ఉ. పటానం -; పెళ్ళికి నిశ్చితార్థం
 (ప్రధానం) చేసేటప్పుడు బట్టలు మోం పెట్టి ఇచ్చే
 పెద్ద. (కో. 8).

ప్రేం: ఉ. పిరిం, పిరెం, ప్రేడు; చూ. ప్రేం. (కో. 8;
 తె. 2, 4, 16; రా. 6).

ప్లాటల్లకం: పెండుబ్బు కాళ్ళుబద్దల రీగ అల్లకం.
 (కో. 10).

ప్లాటారం: పోసుకుర్చీలో పీచు అడుకొనే భాగం
 విశాలంగా ఉండేటట్లు అడ్డేమిదానం. (కో. 12).

పు

పుస్తుబొంగు: ఉ. పస్తు-; పర్యా. చూ. ఫస్ట్ క్లాస్
 బొంగు. 12 నుంచి 15 సెం. మీ. వరకు లావుండే
 మేలిరకం వెదురుగడ; గాదె, జల్ల, తడక మొం
 అల్లడానికి పనికొస్తుంది; వ్యాపారపరంగా వాడుక
 లోకి వచ్చినపేరు. (తె. 80, 81).

ఫస్ట్ క్లాస్ బొంగు: ఉ. పట్టాను -; పస్ట్ ట్టాను-;
 పర్యా. ఒకపోరకం, పుస్తుబొంగు, ఫస్ట్ క్లాస్ లిటీ,
 ఫస్టాలాన్ కర్ర, మొదటిక్లాస్ లిటీ, మొదటిరకం
 బొంగు. 12 నుంచి 25 సెం. మీ. వరకు లావుండే
 మేలిరకం వెదురుగడ; గాదె, జల్ల, తడక మొం
 అల్లడానికి పనికొస్తుంది; వ్యాపారపరంగా వాడుక
 లోకి వచ్చిన పేరు. (కో. 5-8; రా. 5, 8, 10, 11).

ఫస్ట్ క్లాస్ లిటీ. పర్యా. చూ. ఫస్ట్ క్లాస్ బొంగు. 12 నుంచి
 15 సెం.మీ. వరకు లావుండే మేలిరకం వెదురుగడ;
 గాదె, జల్ల, తడక మొం అల్లడానికి పనికొస్తుంది;
 వ్యాపారపరంగా వాడుకలోకి వచ్చినపేరు. (రా. 10).

ఫస్టాలాన్ కర్ర. పర్యా. చూ. ఫస్ట్ క్లాస్ బొంగు. 12 నుంచి
 15 సెం.మీ. వరకు లావుండే మేలిరకం వెదురు
 గడ; గాదె, జల్ల, తడక మొం అల్లడానికి
 పనికొస్తుంది; వ్యాపారపరంగా వాడుకలోకి వచ్చిన
 పేరు. (కో. 8).

ఫిష్ బోటు: (< ఇం. fish boat) పర్యా. కడవ.
 చేపలు పట్టేవడవ ఆకారంలో ఉన్న వెదురుచెక్క
 బొమ్మ; రిరిరకాలగా ఉంటాయి; ఇక్కలో
 పోలేముల్లో పెట్టుకొంటారు. (కో. 27, 28).

ప్రేం: చూ. పేము(2), పేం, ప్రేం; పర్యా. చూ.
 చుటం (1). ముంపం, బద్దలతడిక, చాటుతడక,
 చెంద్రీకతడక, కళ్యాణముంటపం మొంవాటి
 తయారీలో నాలుగు వెదురుబద్దలతోగాని గడలతో

గాని (దీర్ఘచతురస్రాకారంగాని చతురస్రాకారంగాని) చేసిన దొడ్డి చూ. చిత్రం 82. 2. (త. 8; రా. 8).

ప్రేంబద్ధ: ఉ. ప్రేం—; పర్యా. దండెబద్ధ; తడక, కచ్చడంతడక మొ॥వాటికి ప్రేము అనుర్వదానికి వాడెబద్ధ; పొడుగుబద్ధలు రెండూ అడ్డంబద్ధలు రెండూ ఉంటాయి. (తె. 81).

ఫలవర్వాణ: (< ఇం. flower vase) బల్లమీద పూలగుత్తులు పెట్టుకోడానికి వెదురుఫల్లలతో అల్లినది. (కో. 5, 29).

బ

బక్క: పొడుగ్గా ఉండే ఈతచెట్టు; దీని మట్టలుకొట్టి చువ్వ (బరిగె)లు తీస్తారు. (తె. 19).

బక్కలు: (బ.) ఆవులు; పశువులు. (కో. 29).

బగ్గితడక: పర్యా. చూ. కచ్చడంతడక. కచ్చడంబండి మీద నీడకోసం గుడిపెమాదిరిగా కప్పేతడక లేదా చాప; కొన్నిటికి ముందుపేపూ కొన్నిటికి ముందు వెనకలా పడగమాదిరిగా ముందుకు పొడుచుకొచ్చి ఉంటుంది; కొన్నిటిని రెండు పొరలుగా అల్లి ఇతహారుస్తారు; దీని అంచుమట్టూ చేటమాదిరిగా కట్టు(బద్ధ) చేసి అంచుకడతారు; పలచటి పేడుతో అల్లినదాన్ని చాప అనీ నిలుపులుపెట్టి ఆడ్డంగా పేడుతో అల్లినదాన్నిగానీ చాపకు దిగువుకోసం నిలుపుబద్ధలూ అడ్డంబద్ధలూ వేసినదాన్నిగానీ బద్ధల పశంగా అల్లినదాన్నిగాని పలచటిబద్ధలతో అల్లిన దాన్నిగాని తడక అనీ అనడం సూమూలు; చూ. చిత్రాలు 84 క. చ. (తె. 23).

బంకజానెకట్టె: గవ్వకాయరంగులో ఉండి బుడిపెలు బుడిపెలుగా ఉండే ఒకరకం ఈతచువ్వ (బరిగె); బండిజల్ల, గొర్రెపిల్లలపొడి మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 9).

బంగాలకొన: పర్యా. చూ. సుతిలి. గోగు, జనప మొ॥ నారలతో మిషన్లో తయారైన నన్నటి పురితాడు; పుల్లలతడక (చిక్కుతడక) కానెగడ్డి చిల్కాస్లు మొ॥ తయారుచేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 98. 3. (కో. 8).

బంగిపెట్టె: పర్యా. దిండిగం. సారెపెట్టెగా పనికొచ్చే గుండ్రటిపెట్టె; దీనిమూత కొప్పుమాదిరిగా ఉంటుంది; దీన్ని రెండుపొరలుగా అల్లుతారు లోపలిపొర వెదురుపేడుతోనూ బయటిపొర కర్ర తోనూ అల్లుతారు; వైక్కులూ కరణాలూ మొ॥

వాళ్ళు వాడుతారు; చూ. చిత్రం 43. (తె. 17).

బంగూను: పర్యా. చూ. పోగు(3). (తుంగ) చాపలు నేసే మగ్గూనికి గజంవెడల్పున బెత్తెడు ఎడానికొకటి చొ॥న వరసగా ఎగదండు (= నేతగాడు కూర్చునే వైపుండే బొంగు) నుంచి దిగదండు (=మగ్గం చివరిబొంగు)కు కట్టిన పురిపెట్టిన నారపోచ లేదా స్టాసిక్ దారం; వీటి మధ్యన (తుంగ) పోచను పెట్టుకొంటూ అని మార్చుకొంటూ చాపపెస్తారు. చూ. చిత్రం 120 క. 8. (రా. 2).

బజారుబుట్ట: 1. పర్యా. చూ. చేతిబుట్ట(1). బజారు నుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోవడానికి పనికొచ్చే వెదురుబుట్ట; చేత్తో పట్టుకోవడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా ఒక వెదురు బద్ద వంచితడతారు; పైన మూత ఉంటుంది; మూతలు కొన్నిచోట్ల సిబ్బిమాదిరిగానూ కొన్నిచోట్ల పశ్చేంమాదిరిగానూ ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల ఈ బుట్ట అడుగున గద్దె ఉంటుంది; బటాణీలు, పేరుసెనక్కాయలు మొ॥ ఆమ్మేవాళ్ళు కూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు; దీనికి కళ్ళు ఉండవు; చూ. చిత్రం 139 (కో. 20, 22, 23, 25, 31; తె. 9); 2. పర్యా. చూ. కంతబుట్ట. బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి (గాలి తగలడం కోసం) ఉల్లిగడ్డలు మొ॥ పోసి పెట్టుకోడానికి వాడే ఒకరకం బుట్ట; చేత్తోపట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా పైన వంచితట్టిన వెదురుబద్ద ఉంటుంది; దీనిమూతి సిబ్బిమాదిరిగానూ కొన్నిచోట్ల పశ్చేంమాదిరిగానూ కొప్పుమాదిరిగానూ ఉంటుంది; దీని ఎత్తుభాగం వెలుపలినుంచి చుట్టూ మధ్య భాగంలో కళ్ళు (కంతలు) వచ్చేట్లు అల్లుతారు; కొన్నిటికి గద్దె ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 69 క. (కో. 9).

బటాణీలబుట్ట: ఉ. బటాణీలబుట్ట; పర్యా. చూ. చేతిబుట్ట(1). బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే వెదురుబుట్ట; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా ఒక వెదురుబద్ద వంచి కడతారు; పైన మూత ఉంటుంది; మూతలు కొన్నిచోట్ల సిబ్బి మాదిరిగానూ కొన్నిచోట్ల పశ్చేం మాదిరిగానూ ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల ఈబుట్ట అడుగున గద్దె ఉంటుంది; బటాణీలు, పేరుసెనక్కాయలు మొ॥ ఆమ్మేవాళ్ళుకూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు; దీనికి కళ్ళు ఉండవు; చూ. చిత్రం 139. (తె. 16, 24).

బట్ట(అ)పెట్టె: ఉ. - పెట్టె; పర్యా. చూ. పెట్టె (1).
చీరలూ పంచెలూ మొ॥ బట్టలు పెట్టుకొనే వెదురు
బద్దలపెట్టె; చతురస్రాకారంలోనూ, దీర్ఘచతురస్రా
కారంలోనూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 41.
(కో. 22, 28).

బట్టలబుట్ట: పర్యా. మెలబుట్ట. మాసినబట్టలు వేసు
కొనే (ఈత)బుట్ట. దీనికి మూత ఉంటుంది. చూ.
చిత్రం 71. (తె. 20; రా. 9).

బలాబోటోంగు: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు) బోంగు.
వెదురుగడ్డల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది;
సుమారుగా చెయ్యంతలావు నుంచి స్తంభంలావు
వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి;
లోపల బోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగ
పడదు; విచ్చెన, బండిదండి (కొట్టిగడ్డ) ఇంటి
వాసం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం
పొడకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే
కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి
దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల
మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు,
గట్లు మొ॥వాటి మీద మెలుస్తుంది. (కో. 25).

బడితె: ఉ. బడె; దడితడక అల్లకంలో నిలుపుకుపెట్టే
కొయ్య (వెదురుకాదు) బద్ద; తడకకు కావలసినన్ని
బద్దలు పెట్టుకొంటారు. (తె. 28).

బడుగు: ఉ. బధు, బొడుగు; 1. చూ. బడుమ(1).
(కో. 18, 17; తె. 1, 27); 2. పర్యా. చూ.
సిద్ధివార. సిద్ధి అల్లడాని కుపయోగించే కర్ర
(చూ.); దారం మాదిరిగా సన్నగా గుండ్రంగా
ఉంటుంది. (రా. 11); 3. పర్యా. గోలు(1). ఊక
గంప అల్లకంకోసం తీసినపేడు; మందంగానూ,
వెడల్పుగానూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 47 చ. 2.
(కో. 18).

బడుగుచేటు: నీళ్ళలో బంగారం దేవే ఒకరకం చేటు.
(కో. 18).

బడుగుపేడు: పర్యా. చూ. మందంపేడు. గోరు
మందంకన్న ఎక్కువ మందంగానూ, కొంచెం
వెడల్పుగానూ ఉండే వెదురుపేడు; బండిజల్ల మొ॥
అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (రా. 10).

బడుంకట్టు: కుకిజల్లకు బడుము (= మందం
కర్ర)తో కిందిభాగంలోను, మధ్యన మూతిదగ్గర
మందంగా ఉచ్చైత్రుగా అల్లినాగం. (తె. 6).

బడుంకర్ర: చూ. కర్రబడుం; పర్యా. చూ. అడి
బోగు(1). గంప, బుట్ట, సిద్ధి మొ॥వాటి అల్లకంలో

5

10

15

20

25

30

35

40

బొడ్డుగూ అడుగూ అల్లడానికి వాడే పలచటి
సన్నటిపేడు (కొన్నిచోట్ల లావుది); పసరుకింది
పేడును రెండు భాగాలుగా నిలుపునా చీలిస్తే
వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం మూలివగర అల్ల
డానికి ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 3.
(తె. 18).

బడుము: ఉ. బడుం, బడుపు; 1. చూ. బడుగు(1)
పర్యా. చూ. అడిబోగు(1). గంప, బుట్ట, సిద్ధి
మొ॥వాటి అల్లకంలో బొడ్డుగూ అడుగూ అల్ల
డానికివాడే పలచటి సన్నటిపేడు (కొన్నిచోట్ల
లావుది); పసరు కిందిపేడును రెండుభాగాలుగా
నిలుపునా చీలిస్తే వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం
మూలివగర అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు. చూ.
చిత్రం 47 క. 3. (తె. 2, 4, 5, 9); 2. పర్యా.
చూ. లావీనె(1). మామూలు కర్ర (చూ.) కన్న
కొంచెం మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉండే కర్ర;
గంప మొ॥వాటి అల్లకంపనిలో ఎత్తుగా వచ్చే
భాగం అల్లడానికి ఉపయోగపడుతుంది. చూ.
చిత్రం 47 క. 2. (తె. 28); 3. పర్యా. చూ.
కర్ర (3) గోవ(వార) నుంచి పొడుగుగా తీగలా
వచ్చేటట్లు చీరినభాగం; పేమ వెడల్పులో సగంగాని
అంతకన్న తక్కువగాని ఉంటుంది; పేడుకన్న
మందంగానూ కొంచెం ఉచ్చైత్రుగానూ ఉంటుంది;
గంప, తట్ట, గుల్ల, బుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో
నిలుపుల చుట్టూ చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ.
చిత్రం 47 చ. 1. (తె. 8); 4. పర్యా. చూ.
పలుకు(1). రెండుమూడు పేళ్ళమందంగల వెదురు
బద్ద; చూ. పేడు. (తె. 20).

బడ్డి: పల్లంనుంచి ఎత్తుకు నీళ్ళు పారించే ఏతాలకు
కట్టే కొబ్బరికాదు. (కో. 25).

బడ్డి: ఉ. బడ్డి; పర్యా. చూ. మందె(1) వెదురుగడ్డల
బోగు మామూలుగా అద్దదిద్దంగా వేసినవి; కొన్ని
చోట్ల వరసగా పేర్చినవి; అడవిలోగాని ప్రభుత్వం
వెదురు డిపోలోగాని అడితీలోగాని వేస్తారు;
పరిమాణంతోగాని సంఖ్యతోగాని నిమిత్తంలేదు.
(కో. 14, 29, 30).

బట్టు: గడ్డిబుట్ట తయారీలో అడుగునుంచి వైదాకా
పెట్టే నిలుపుబద్ద. చూ. చిత్రం 31. 1. (కో. 28).

బడ: పర్యా. మోపు(5). జమ్ముబోచలకట్ట. (రా. 4).

బడకత్తి: నూరినా పదునెక్కువంత మొండిగా
అయిన కత్తి; దీన్ని కొలిమిలో కాలిపించి
సాగగొట్టించాలి. (కో. 22).

బండలెత్తు: (క్రి.) కలబందనారపట్టల మీద బదువుకు రాళ్ళు పెట్టడం. (రా. 10).

బండవు: (క్రి.) (< బండ + అవు) పర్యా. దారుపోవు, మొదలదారు పడిపోవు, వాడరపోవు. క త్తి మొ||వాటి పడును పోవడం. (కో. 24, 25).

బండిగూడుచాప: ఉ. సాప; పర్యా. చూ. బండి చాప(1). పెదబండిమీద నీడకోసం (గూడు మాదిరిగా) కట్టిన వెదురుపేళ్ళ చాప. (కో. 21).

బండిచాప: ఉ. -సాప; 1. పర్యా. బండిగూడు చాప, బండితడక (3). పెద్ద బండిమీద నీడకోసం (గూడు మాదిరిగా) కట్టిన వెదురుపేళ్ళచాప. (కో. 10, 28; తె. 27); 2. బండిమీద కప్పే తుంగచాప; చలికాలం కప్పుకోడానికి పక్కపరుచు కోడానికి వనికొస్తుంది; దీనిమీద పుట్టెడు ధాన్యం ఎండబోసుకోవచ్చు. (కో. 30).

బండిజల్లు: ఉ. -జొల్లు; 1. పర్యా. ఎరువుపోనక, గరిసె(1), జల్లు(1), దొల్లు, పొనక(1), బండి తడక(1), బండిదొల్లు, బండిపోనక, బండిమతెరి, బండినవారి, మక్కిరిగొల్లు, మాను, వెదురు తడక(2). ఎరువు మొ|| పోసుకొని రావడానికి బండిమీద వేసే వెదురుతడక; అడుగు పక్కలూ ముందుభాగమూ మూసిఉంటాయి; వెనకాలా పైభాగమూ తెరిచి ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 32. (కో. 1, 8, 10, 14; తె. 9, 31; రా. 3, 5, 8, 10); 2. పర్యా. కుంచెతడక, గరిసె(2), గోల్తడక(2), పొనికె, బండితట్ట, బండితడక(4), బండిపోనికె. ఎరువు మొ|| చేరవేయడానికి బండి మీద పరిచే తడక; ఈతపేళ్ళతో అల్లుతారు. (తె. 9, 14; రా. 8).

బండిజల్లునిలుపుబెండు: పర్యా. నెంబు. బండిజల్లు అల్లకంలో నిలుపుగావచ్చే మందంపేడు లేదా పలచటిబద్ద; సుమారు రెండురూపాయల విశ్వంత మంద ముంటుంది. (రా. 3).

బండిజల్లుబెండు: పర్యా. చూ. జల్లుదబ్బ. బండిజల్లు అల్లకంకోసం చీరిన పలచటి వెదురుబద్ద; వెడల్పు మామూలు బద్దంత ఉంటుంది; మందంబద్ద మందంలో నగం ఉంటుంది. (రా. 3).

బండితట్ట: పర్యా. చూ. బండిజల్లు (2). ఎరువు మొ|| చేరవేయడానికి బండిమీద పరిచే తడక; ఈత పేళ్ళతో అల్లుతారు. (తె. 14).

బండితట్టు: బండిజల్లు అల్లడానికి మొదట బదు మూళ్ళ పొడుగు నాలుగుమూళ్ళ మీద జేసెడు

6

10

15

20

25

30

35

40

వెడల్పుతో అల్లిన పలచటి వెదురుతడక. (కో. 8). బండితడక: 1. పర్యా. చూ. బండిజల్లు (1). ఎరువు మొ|| పోసుకొని రావడానికి బండిమీద వేసే వెదురు తడక; అడుగు పక్కలూ ముందుభాగమూ మూసి ఉంటాయి; వెనకాలా పైభాగమూ తెరిచిఉంటాయి; చూ. చిత్రం 32. (కో. 10, 13, 17; తె. 9, 14; రా. 2); 2. పర్యా. అడుగుతడక. బండిపట్టం మీద (అడుగున) పరిచేతడక. (తె. 27; రా. 8, 10); 3. పర్యా. చూ. బండిచాప (1). పెద్ద బండిమీద నీడకోసం (గూడు మాదిరిగా) కట్టిన వెదురుపేళ్ళ చాప. (తె. 28); 4. పర్యా. చూ. బండిజల్లు (2). ఎరువు మొ|| చేరవేయడానికి బండి మీద పరిచే తడక; ఈత పేళ్ళతో అల్లుతారు. (తె. 11).

బండిదండి: పర్యా. నొగవెదురు. బండి నిర్మాణంలో చట్రాన్నీ కాడిసీ కలిపే లావుపాటి వెదురుగడ; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (కో. 30, 31).

బండిదొల్లు: పర్యా. చూ. బండిజల్లు (1). ఎరువు మొ|| పోసుకొని రావడానికి బండిమీద వేసే వెదురుతడక; అడుగు పక్కలూ ముందుభాగమూ మూసి ఉంటాయి; వెనకాలా పైభాగమూ తెరిచిఉంటాయి; చూ. చిత్రం 32. (రా. 2).

బండిపక్కతడక: ఉ. -తడక; పర్యా. పక్క-తడక (1). బండిపట్టం నిలుపుభాగం పక్కలకూ గడి కొయ్యలకూ అనుకూనేటట్లు వేసినతడక; బండిమీద ఇలాంటి తడకలు రెండు రెండుపక్కలూ రెండు అడుగున ఒకతడకా ముందుభాగాన ఒక్కటి ఉంటాయి; బండిజల్లుకు బదులుగా వాడతారు; ఎరువు తోలుకురావడానికి ఈ తడకల్ని బండిజల్లు మాదిరిగా వాడతారు; చూ. చిత్రం 33. (తె. 9, 20).

బండిపగ్గం: పర్యా. చూ. మోకు (1). బండి మీద (గడ్డి, చొప్ప మొ||) పేర్చినప్పుడు కింద పడకుండా విగించికట్టే లావాటి కొబ్బరితాడు; నాలుగుపేటలుగా పేంతారు; పన్నెండు బారలనుంచి ముప్పై బారల వరకు పొడుగుంటుంది. (కో. 20).

బండిపలుపు: బండికాడికి ఎడ్లను కలిపి కట్టే తాడు. (తె. 9).

బండిపలుపులు: ఎడ్లను బండికాడికి కట్టేయడానికి నారతో వేసిన తాడు; దీనికి రెండు చివర్లా రింగు లుంటాయి; ఒక రింగుకు కాడి కొనకూ ఇంకో రింగును కాడికి అనుర్చిన చిర్రకూ తగిలిస్తారు.

(రా. 6).
బండిపొనక: పర్యా. చూ. బండిబల్ల (1). ఎరుపు
మొ॥ పోసుకొని రావడానికి బండిమీద పేసే వెదురు
తడక; అడుగు పక్కలా ముందు భాగమూ మూసి
ఉంటాయి; వెనకాలా పైభాగమూ తెరిచి ఉంటాయి;
చూ. చిత్రం 32. (రా. 9).
బండిపొనికె: ఉ. - పొన్నె; పర్యా. చూ. బండిబల్ల
(2). ఎరుపు మొ॥ చేరవేయడానికి బండిమీద పరిచే
తడక; ఈతపేళ్ళతో అల్లుతారు. (తె. 14).
బండిమకెరి: పర్యా. చూ. బండిబల్ల (1). ఎరుపు
మొ॥ పోసుకొని రావడానికి బండిమీద పేసే వెదురు
తడక; అడుగు పక్కలా ముందు భాగమూ మూసి
ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 32. (రా. 1).
బండిమోకు: బండి మీద గడ్డి, చొప్ప మొ॥ పేసి
బిగించే లావుపాటి తాడు; సుమారు 10 గజాల
పొడుగుంటుంది; గడ్డసారంత లావుంటుంది; గోగు
నారతో సేతారు. (తె. 9).
బండిలు: (< ఇం. Bundle) పర్యా. చూ. కట్ట
(2). కొన్ని ఈత చువ్వ (బరిగెలు) కలిపి కట్టినది
(తె. 20).
బండి శిర్క: వడ్లు మొ॥ పోసుకు రావడానికి బండి
మీద పేసే విడి తడక; అడుగున ఒకటి రెండు
పక్కలా రెండు ఉంటాయి (తె. 19).
బండి నవారి: పర్యా. చూ. బండిబల్ల (1). ఎరుపు
మొ॥ పోసుకొని రావడానికి బండిమీద పేసే వెదురు
తడక; అడుగు పక్కలా ముందు భాగమూ మూసి
ఉంటాయి; వెనకాలా పైభాగమూ తెరిచి ఉంటాయి;
చూ. చిత్రం 32. (రా. 9).
బండెడ్డెర జల్లు: (< బండి+బడ్డెర-) వడ్డెరవాళ్ళు
బండికి వేసే జల్లు (తె. 7).
బతకమ్మ బుట్ట: ఉ. బతకమ్మ-; బతకమ్మ.
(గోదేవి)ను పేర్చడానికి అల్లిన బుట్ట; దీని చుట్టూ
పూలకు బదులు రంగు కాయతాలు అంటిస్తారు;
చూ. చిత్రం 35 (తె. 18).
బతకమ్మ నిట్టి: ఉ. బతకమ్మ చిట్టి; బతకమ్మ
(< =దనరాల్లో పునిస్త్రీలూ కన్నెపిల్లలూ కొలిచే
గోదేవి; పూలశిఖరంలా పేర్చినది)ను పేర్చే
వెదురుపళ్ళెం (తె. 26, 28).
బదులు కొమ్ము: పర్యా. అడికొమ్ము (2), కింది
కొమ్ము, కైకొమ్ము, చేట గక్కు, డబల్ కొమ్ము,
నక్కు బడ్డ, పైకొమ్ము, పైకొమ్ము బడ్డ, పైన
కడ్డి, చేటముందరి భాగంలో మొదట వేసిన కొమ్ము

6

10

15

20

25

30

35

40

రంగు కిందుకుని గాని, ముకునుచి గాని అవనంగా
పేసి చుట్టే వార్త: మొదటి దానికీ తోడుగా
ఉంటుంది. చూ. కొమ్ము (చ. 8).
బదులు కొమ్ము: ఉ. బుట్టు; పేము గంప అల్ల
బుట్టో బుట్టు బుట్టిన బుట్టును అవనంగా దాని
చుట్టే పెట్టిన బుట్టో బుట్టు (కో. 9);
బడ్డ: 1. చూ. బల్లు, బల్లు(1); పర్యా. బప్ప(2),
టాక్కు(1), టాక్కు(2), చెక్క(2), పక్షం,
పచ్చి(2), పెంచె(1), పక్క(2), సవకలం(1).
వెదురుగడ విలుపుగా నాలుగు రంగాలుగా చీలిస్తే
వచ్చేభాగం; గుండరపొడుగునా సుమారు రెండు
పేళ్ళ వెడల్పు ఉంటుంది. (కో. 5, 6, 8, 9,
10-21, 21-26, 28-31; తె. 7-10, 13-17,
19-28, 30, 31; రా. 5); 2. చూ. దబ్బ(2).
(కో. 6). 3. పర్యా. చూ. పేను(1). వెదురుబడ్డ
సన్నగా చీలవైచే పాదం; సుమారు చిటికెన
చేరెడు వెడల్పు గోరింతనుంచుమా గజంన్నర
పొడుగు ఉంటుంది; చేచి, బడ్డెర మొ॥ అల్లడానికి
వాగతారు; అల్లెకమ్మనుబట్టి దీని పొడుగు
వెడల్పులు నిర్ణయించుకొంటారు. (తె. 29);
4. చూ. దబ్బ(3), పర్యా. ఉచ(1), కట్టె(2),
కర్ర(8), కాడ(4), కొమ్ము(3), గడ్డి, గొట్టం
కర్ర, చిట్టె(5), చువ్వ(4), జల్లు(1), దండ,
పంకాదబ్బ, చిదిగ్గు, చల్ల (2), బుడుపు
దబ్బ, బెండు(2), బిట్ట(1), చిననగరకాడ, చినన
గర్రబడ్డ, వెన్నుగర్ర(2), చిననగర్ర పట్టుకోడానికి
అల్లకంలో ఒక అంచువెంబడి అమర్చిన నన్నటి
వెదురుబడ్డ; చొన్నిబోట్ల దీనికి గొట్టంలాడుగుతారు;
గొట్టం చొంగెట్టుకు చివర గొట్టం తారకుండా
ఉండడానికి బుడిపి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 బ.2.
(కో. 8, 18-20, 21, 25, 26; తె. 27); 5. చూ.
దబ్బ(4); పర్యా. చూ. కమాన్ బడ్డ(1). చేతిబుట్ట,
కంతబుట్ట, గడ్డెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥వాటికి వంచి
కట్టిన బడ్డ; చేర్చో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించ
డానికి మీసగా ఉంటుంది; కమాను (అర్పి)
మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 33 క. 4.
(తె. 22); 6. పేముకర్రచీలిక; రెండునుంచి
ఐదుగు చీలికలవరకు చీలుస్తారు. (కో. 12, 19);
7. పేముకుప్పోలో పేపు అనుకొనే భాగంలో
నిలువుగా అమర్చిన బడ్డ (తె. 22); 8. పర్యా.
వచ్చి(3). తాటిపాట (చూ.) పొడుగు చీలి తీసిన
పాయ; రెండుమూడు భాగాలుగా చీరతారు; చీల్చిన

దాన్ని 'పాట' అనే అంటారు. (తె. 9).
 బద్ధకర: పర్యా. చూ. లాపినే(1). మామూలుకర
 (చూ.) కన్న కొంచెం మందంగానూ వెడల్పుగానూ
 ఉండేకర; గంప మొవ్వాటి అల్లకంపనిలో ఎత్తుగా
 వచ్చేభాగం అల్లడానికి ఉపయోగ పడుతుంది. చూ.
 చిత్రం 47 క. 2. (తె. 28).
 బద్ధతడక: ఉ. - తడిక; చూ. దబ్బతడక; పర్యా.
 చూ. జేలితడక(1). వెదురుబద్దలు ఎడం ఎడంగా
 పెట్టి మేకులుకొట్టి తయారుచేసిన తడక; బద్ధకూ
 బద్ధకూ మధ్య సందులు చతురస్రంగాగాని దైమన్
 ఆకారంలోగాని ఉంటాయి; ఇళ్ళ చుట్టూ ప్రహరీ
 గోడ బదులు పెట్టుకొంటారు. (కో. 8).
 బద్ధతీయు: (క్రి.) వెదురుగడ బద్దలుగా పగలగొట్టడం
 (తె. 29).
 బద్ధపక్కనిలుగు: ఉ. - నిలు; వెదురుబద్ధకునన్నగా
 ఉండే పక్కవైపు నుంచి దీనిని నిలుపు; బతకమ్మ
 బుట్ట అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 18).
 బద్ధపగలగొట్టు: (క్రి.) బద్దలుగా చీల్చడం;
 పేంజెత్తాన్ని రేక తీతో చీల్చుతారు. (కో. 12).
 బద్ధబొంగు: బద్దలు చీల్చడానికి అనువైన వెదురుగడ.
 (కో. 8).
 బద్ధ(ల)కట్టు: పర్యా. అరకట్ట(1). 28 వెదురుగడల్ని
 బద్దలుగా చీల్చి కట్టినకట్టు; ఇందులో 100 బద్ద
 లుంటాయి. (కో. 9; తె. 28, 31).
 బద్ధ(ల)గుమ్మి: మొత్తం మంచం వెదురుబద్దలతో
 అల్లినగుమ్మి (గాదె); (తె. 28, 31).
 బద్ధలజేబు: వెదురుబద్దలతో చేసిన జేబు; చూ.
 జేంబు. (కో. 10).
 బద్ధలజేలి: పర్యా. చూ. జేలి తడక (1). వెదురు
 బద్దలు ఎడం ఎడంగా పెట్టి మేకులుకొట్టి తయారు
 చేసిన తడక; బద్ధకూ బద్ధకూ మధ్య సందులు
 చతురస్రంగా గాని దైమన్ ఆకారంలో గాని
 ఉంటాయి; ఇళ్ళ చుట్టూ ప్రహరీగోడ బదులు పెట్టు
 కొంటారు (తె. 16, 17).
 బద్ధలతడక: ఉ. - తడిక; పర్యా. దొడ్డు బద్దల
 తడక, పొట్టు బద్దల తడక. బద్ద బద్దల పశంగా
 అల్లిన తడక; నిలుపుకూ అడ్డానికి బద్దలే వాడతారు
 (కో. 10, 12, 17, 19).
 బద్ధల దుడి: పర్యా. చూ. జేలి తడక (1). వెదురు
 బద్దలు ఎడం ఎడంగా పెట్టి మేకులు కొట్టి తయారు
 చేసిన తడక; బద్ధకూ బద్ధకూ మధ్య సందులు
 చతురస్రంగా గాని దైమన్ ఆకారంలో గాని

ఉంటాయి. ఇళ్ళ చుట్టూ ప్రహరీగోడ బదులు పెట్టు
 కొంటారు (కో. 29).
 బద్దలుగొట్టేయు: (క్రి.) వెదురుగడ నిలుపుగా
 రెండు గాని నాలుగు గాని బద్దలుగా కత్తితో
 చీల్చడం (కో. 24).
 బద్ధసందు: పర్యా. చూ. భానా (6) ఉయ్యాల అల్ల
 కంలో అడుగు భాగంలోనూ పక్కలా బద్దలమధ్య
 వచ్చిన సందు; గది (కో. 8).
 బంత్రిచాప: ఉ. సాప; బొంతిసాప; భోజనానికి
 బంతులు (పంక్తులు) వేసేటప్పుడు ఎక్కువ మంది
 కూర్చోడానికి పరిచే పొడుగాటి చాప; మూరెడు
 వెడల్పున మూడు, నాలుగు గజాల పొడుగున
 నేస్తారు (కో. 8; లా. 6, 10).
 బందిని: పర్యా. చూ. కిట్టు ముంగు. చేట, జల్లెడ,
 వివనగర మొ॥ వాటికి కట్టుకట్టడాని కువయోగించే
 పలదటి పేడు, దీన్ని వెదుర్చుంచి గాని ఈతబరిగె
 నుంచి గాని తాటిమట్ట నుంచి గాని తీస్తారు
 (లా. 3).
 బందు: ఒకపక్క (తె. 11).
 బబ్బు: (క్రి.) తట్ట, బుట్ట, గంప, చేట మొ॥
 వస్తువులు అల్లడం (తె. 1).
 బయట కట్టు: పర్యా. చూ. వెనక కట్టు. చేట వెలుపలి
 అంచుచుట్టూ పెట్టి బిగించే బద్ద (కట్టు) చూ. చిత్రం
 29. 7. (కో. 8).
 బయటెరకలి వాళ్ళు: ఉ. బయటెక్కలోలు; ఎర
 కలి వాళ్ళలో ఒక తెగ; గాడిదలను కాస్తారు; దేశ
 సంచారం చేస్తారు (తె. 13).
 బరిగు: ఉ. బరె, బరిగె; 1. చూ. బర; పర్యా.
 కట్టె (3), దువ్వ (6), పుల్ల (8), దువ్వ; సుమారు
 వేలెడు లావుండే కడ్డిలాంటి పొడుగాటి పుల్ల;
 ఈత, పుల్చేరు మొ॥ చెల్లనుంచి ఊడుగు మొ॥
 పొదలనుంచి దీన్ని తీస్తారు; ఈతకమ్మ మధ్యకర
 (రెండు పక్కలా ఆకులు వేసేది). బండిజల్ల,
 పిల్లల పొది, తట్ట మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది
 (తె. 11, 13, 14); 2. పర్యా. గైకట్టె (1).
 ఈతమట్టుల కొయ్యడానికి కొడవలి కట్టే పొడుగాటి
 వెదురుకర; చూ. గైకొడవలి చూ. చిత్రం 118.1
 (తె. 21).
 బరిపె: పర్యా. చూ. పడగలు. అంబు (చూ.)కు
 వెడల్పుగా ఉన్న భాగం; పాము పడగ, బరిపె
 మొ॥ వాటి మాదిరిగా త్రిభుజాకారంలో ఉండే బిళ్ళ;
 కొన్నిటి అంచులకు పదునుంటుంది; పేడు తెంప

దానికి చిల్లులు పొడవదానికి పనికొస్తుంది; కొన్ని మొనదేలి ఉంటాయి; కాడ కొనతో చిల్లులు పొడవ దానికి దీన్ని పిడిలా వట్టుకొంటారు (కో. 9).

బరి సెవంపు: ఉ. బరిసొంపు, పర్యా. చూ. పడగ (1). అంబు (చూ.)కు వెడల్పుగా ఉన్న భాగం; పాము పడగ, బరిసె మొ॥ వాటి మాదిరిగా త్రిభుజా కారంలో ఉండే విళ్ళ; కొన్నిటి అంచులకు పదు నుంటుంది; పేడు రెంపదానికి చిల్లులు పొడవదానికి పనికొస్తుంది; కొన్ని మొనదేలి ఉంటాయి, కొన్ని కొన్ని మొండిగా ఉంటాయి; కాడ కొనతో చిల్లులు పొడవదానికి దీన్ని పిడిలా వట్టుకొంటారు (కో. 11).

బరిసొంపునొప్పి: పక్క-రెముకల్లో వచ్చే ఒకరకం నొప్పి. (కో. 9).

బర్మటిబుట్ట: ఉ. - బుట్టి; పర్యా. చూ. డిగ్లాని. తల వెంట్రుకలకు సాంబాటి (ఉడు) పొగమేసుకోదానికి వాడే బుట్ట; అడుగుభాగంలో పేళ్ళమధ్య నందు లుండేలాగా అల్లుతారు; సాంబాజీవల్లి న కుంపటి మీద దీన్ని బొర్లించి దీనిమీద తలవెంట్రుకలు పరిచి పడుకొంటారు; ముస్లింస్త్రీలు ఎక్కువగా వాడతారు; చూ. చిత్రం 79. (రా. 11).

బుర్ర: చూ. బరిగె (1). (రా. 8, 9).

బుర్రగూడకొండకర్ర: బుర్రగూడ అనే కొండ ప్రాంతంనుంచి తెచ్చిన వెదురుకర్ర. (కో. 27).

బుర్రగుంపు: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు కని పించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మ లావుగా ఉండడంగాని ఒకేచోట రెండుమూడు కొమ్మలు పెరగడంవల్ల గాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్ద గుర్తుపడుతుంది; ఇలాటి కణుపుఉన్న వెదురుగడను చీల్చడం కష్టం. (కో. 28).

బుర్రె: పర్యా. చూ. వెడల్పు పేడు. వేలున్నర వెడల్పు ఉండే వెదురుపేడు; చాప మొ॥ అల్లదానికి పనికొ స్తుంది. (తె. 1).

బుర్రెకమ్మ: పర్యా. చూ. బర్రేకు. వెడల్పు ఎక్కువగా ఉండే ఈతాకు; సుమారు వేరెడు వెడల్పు ఉంటుంది. (తె. 22).

బుర్రెగనె: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు కని పించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మ లావుగా ఉండడంవల్ల గాని ఒకేచోట రెండుమూడుకొమ్మలు పెరగడం వల్లగాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్ద గుర్తుపడుతుంది;

ఇలాటి కణుపుఉన్న వెదురుగడను చీల్చడం కష్టం. (రా. 22).

బుర్రెచూడబుట్ట: ఉ. బర్మాడబుట్టి; బుర్రెచూడ మన్ను నాకటంనా జూలికిపట్టే బుట్ట; దున్నేరులీగలతో అల్లుతారు. (రా. 9).

బుర్రెకు: (< బుర్రె + ఆకు) పర్యా. పెద్దాకు, బుర్రె కిమ్మ, బుర్రాకు. వెడల్పు ఎక్కువగా ఉండే ఈతాకు; సుమారు వేరెడువెడల్పు ఉంటుంది. (తె. 21).

బుల: పర్యా. చూ. అంబు (8). ఎరకలికర్తి (కొడవలి) కిచ్చెపిడిమట్టుపేసిన ఇనప వట్టి. చూ. చిత్రం 118.2 (రా. 9).

బులిచ్చు: (క్రి.) నిచ్చెనకుగాని సుంచానికిగాని తవకుగాని పేకులొట్టి విగించడం. (రా. 28).

బులుపుబుట్ట. పర్యా. చూ. బిర్రుపట్టు. వెదురుతడక ఎంగిపోకుండా గట్టిపనకోసం అడ్డంగాగాని నిలు వుగాగాని పేసిన బద్ద. (తె. 17).

బుట్ట: పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మమొదలు; కొమ్మ ఉరువును బట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9.1. (కో. 29).

బుల్ల: పర్యా. చూ. అచ్చు. (తుంగ)చాప నేసేటప్పుడు అడ్డానికిపేసిన తుంగపోచను దగ్గరకు నెట్టదానికి చేత్తో ఒత్తే కొయ్యవలక; దీర్ఘచతురస్రాకారంగా ఉంటుంది; దీనికి సుమారు 30 రంధ్రాలుంటాయి; ఈ రంధ్రాలగుండా పోగులు దూరుస్తారు; (తుంగ) పోచను పోగులమధ్యకు దూర్చినతరువాత ఆ పోచ అంతకుముందున్న పోచలను అనుకొని ఉండేటట్లు ఈ వలకతో నెడతారు; కొన్నిచోట్ల ఇనపచువ్వల వలక వాడతారు. చూ. చిత్రాలు 108; 120 క.5. (కో. 21).

బులపనుప్పెట్టె: పర్యా. చూ. పనుప్పెట్టె. పెళ్ళి అయినకొత్తలో ఆమ్మాయిలు అత్తగారింటికి పసుపు కుంకుమలు తీసుకుపోవడానికి పెట్టుకొనే చిన్న పెట్టె (కో. 29).

బుల్లిగమ్మరి: ఇనపవస్తువులుచేసే కమ్మరివాళ్ళలో ఒక తెగ. (తె. 16).

బుల్లారిగంప: ఉ. బల్లారి -; పడహారు నిలువులతో అల్లె గంప; దీనికి అడుగున బొడిపెలుంటాయి చూ. చిత్రం 61. (తె. 4).

బొకు: కలబందపట్టును నిలువుగా రెండుభాగాలుగా

చీల్చే బాతు; బాతులూ ఉంటుంది; చీల్చే ఉంటుంది.
(రా. 6).

బాగోతంపెట్టె: (< సం. బాగోతం —) చీల్చేట్లో
వీధి బాగుపడులు (బాగోతం పండుగలూ అదేవాళ్ళు) చేయించి సాగుగొట్టెట్లో
వెదురుపేళ్ళపెట్టె; దీని ఉత్పన్నాలూ అలా; బాగోతం
అకారంలో ఉంటుంది. (తె. 15).

బాణం: పర్యా. బాణం పెట్టె. వెదురుబద్దతో సేసి
అమ్ము; చేటాచేవాళ్ళు పెట్టు పొక్కు పెట్టెవాళ్ళు
నాదిమీద మోపేసి; వెదురుచీర ఉంటుంది (తె. 6).

బాణం పుట్ట: పర్యా. బాణం, చేటాచేవాళ్ళతో సేసి
అమ్ము; చేటాచేవాళ్ళు పెట్టు పొక్కు పెట్టెవాళ్ళు
నాదిమీద మోపేసి; వెదురుచీర ఉంటుంది (తె. 6).

బాణా కల్త: పర్యా. చూ. చేటాచీర (1). చేటాచీర
ఉత్తగా పట్టుకొనే వెదురుకల్త; చూచు నాలుగు
వేళ్ళ లాపూ సుమారు రెండు గజాల పొడుగునా
ఉంటుంది; దోలు లేకుండా గట్టిగా ఉంటుంది; దీని
కొసా మొదలూ ఒకే లాపుంటాయి; సాము చేయ
దానికి కూడా ఉపయోగ పడుతుంది (కో. 2, 9,
25, 30).

బాతుబుట్ట: బాతులను మోసుకుపోవడానికి పనికొచ్చే
గంప; మొత్తం మూసి ఉండి ఒకచోట కోడి వట్టె
టంత నందు ఉంటుంది; దీంట్లో ఇరవై కోళ్ళూ
ముప్పై బాతులూ పగలాయి; చూ. చిత్రం 64
(కో. 1, 10).

బాదంకాయ మాడలో ఉయ్యాల: బాదంకాయ
డిజైనను వచ్చేటట్లు అల్లిన ఉయ్యాల (తె. 31).

బాము: (క్రి. 1 చూ. పాము; అల్లకం పూర్తయిన
తరువాత చివర మిగిలిన పేళ్ళను తోచలికి దోవడం;
చివరగ్రలూ బుట్టలూ చావలూ మొ॥ అల్లెటప్పుడు
మిగిలిన పేళ్ళను ఇలా దోపుతారు; వెదురు చావల
అల్లకంలో ఒకవైపు నుంచి అల్లకొచ్చిన పేడు
రెండోవైపు అల్లడానికి తిప్పుతారు (కో. 14;
తె. 1, 9, 30; రా. 10); 2. జల్లెడ తడకకు
కట్టు కట్టడానికి అల్లి పైకి లేవడం (తె. 28).

బాముడు బుట్ట: (< బ్రాహ్మణుడు —) ఉ. బాముడి
బుట్ట; - బుట్టి; చేట అల్లకంలో అల్లి అంచు కట్ట
కుండా పేళ్ళను మలిచిన బుట్ట; మిరపకాయలూ,
దీయ్యం మొ॥ కొలిచి ఇవ్వడానికి పనికొస్తుంది
(తె. 30).

బాంబే కటింగ్: (ఇం. (Bombay Cutting)
పర్యా. చూ. బాంబాయి కట్, ఒక రకం పేము

కుప్పి (కో. 12).

బాయుగూడు: పేరవాడు (తె. 4).

బాయ: రెండు గజాల పొడుగుండే కొంత; రెండు
చేతులూ పక్కా బా పాసిగప్పుడు (ఎడమచేతి వేళ్ళ
కొనల నుంచి కుగ్రేతి వేళ్ళ కొనల వరకు) గు
పొడుగు (తె. 8).

బారిబాటేగాలు: (బ) ఉ. - జేగల్లు; పెద్దపెద్ద
పట్నాలూ నగరాలూ మొ॥ ప్రాంతాలు; భారీభరి
జేగాలు (తె. 4).

10 బారు: పర్యా. బంపు. పొడుగు (బాగం). (తె. 28).

బారుకల్త: 1. పర్యా. చూ. పొడుగుబొంగు. పది
మూరలనుంచి పదిహేనుమూరలవరకు పొడుగున్న
వెదురుగడ. (కో. 9, 10, 17, 28); 2. పర్యా.
చూ. నిలుపుబొంగు (2). నిచ్చెన తయారో
నిలుపుకువాడే వెదురుగడ; ఇలాటివి రెండుంటాయి.
(తె. 31).

15 బారుగడ: ఉ. - గెడ; పర్యా. చూ. పొడుగుబొంగు.
పదిమూరలనుంచి పదిహేనుమూరలవరకు పొడు
గున్న వెదురుగడ. (కో. 15, 18).

20 బారుగణుపు: చూ. బారుగన, బారుగనుపు; పర్యా.
చూ. గనసాగుడు. వెదురుగడ కణుపులమధ్య
మూరెడుకన్న ఎక్కువ ఎడమున్నభాగం. (కో. 15).

బారుగన: చూ. బారుగణుపు. (తె. 31).

బారుగనుపు: చూ. బారుగణుపు. (కో. 8).

25 బారుచిల్లు: వెదురుగడ కణుపులదగ్గర లావుగానూ
పొడుగ్గానూ పెరిగిన కొమ్మ; ముల్లుగ్రర ఉరుపులో
ఉంటుంది. (తె. 28).

బారుదూరం: ఉ. - దూరెం; పర్యా. చూ. గనసాగుడు.
వెదురుగడ కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న ఎక్కువ
ఎడమున్నభాగం. (కో. 14).

30 బారుబద్ద: 1. పర్యా. చూ. జల్లెడబద్ద. బండిజల్లె
అల్లకంకోసం చీరిన పలచటి వెదురుబద్ద; వెడల్పు
మామూలుబద్దంత ఉంటుంది; మందంబద్ద మందంలో
నగం ఉంటుంది. (కో. 18); 2. గుమ్మంతడకకు
గడపగాలిగించిన పొడుగుబద్ద. (కో. 8).

35 బారుబొంగు: 1. పర్యా. చూ. పొడుగుబొంగు. పది
మూరలనుంచి పదిహేనుమూరలవరకు పొడుగున్న
వెదురుగడ. (కో. 7, 8; తె. 30, 31); 2. కోపులో
(చూ. కోపు) పెరిగిన వెదురుగడ. (తె. 31).

40 బారువాసం: పర్యా. చూ. పొడుగుబొంగు. పదిమూరల
నుంచి పదిహేనుమూరలవరకు పొడుగున్న వెదురు
గడ. (కో. 8, 18, 21).

బారు వెదురు: ఉ. బారెదురు; పర్యా. చూ. పొడుగు బొంగు. పదిమూలలనుంచి పదిహేనుమూలవరకు పొడుగున్న వెదురుగద. (కో. 8, 11, 14).

బాలన్న: మేదరవాళ్ళు ప్రాంతీయంగా కొలిచేదేవుడు; ఈయన్ని కొలవడం ఇటీవలే మొదలయిందట. (రా. 9).

బాలసంతులు; (బ.) విద్యమెత్తుకొనే ఒక తెగ; వీళ్ళు ఒకచేత్తో గంటా మరోచేత్తో శంఖమూ పట్టు కొని తెల్లవారుజామున ఇంటింటికి తిరిగి అడుక్కుంటారు (తె. 21).

బావిబుట్ట: ఉ. బాయి—; బావిలో పూడిక తీసి నవ్వుడు మన్ను మోయడానికి ఉపయోగించే మట్టి తట్ట (కో. 8).

బాష్కం: చూ. బాసింగం (1) (తె. 3).

బాసికం: చూ. బాసింగం (1) (కో. 8).

బాసికాలచాప: ఉ. —సాప; పంకెలుగా దీక్షైనుపడే బట్టు నేసిన తుంగవాప (కో. 8).

బాసింగంచేట: పర్యా. గారుచేట, మధ్యభాగంలో చదరంగా దీక్షైను వచ్చేబట్టు అల్లినచేట (తె. 15).

బాసింగం: ఉ. బాషింగం; 1. చూ. బాష్కం, బాసికం; తట్ట మొ॥ వాటి అల్లకం పూర్తయిన తరవాత 'X' ఆకారంలో విగించిన బద్దలు; తట్ట చుట్టు అక్కడక్కడ ఇలా దూరుస్తారు. చూ. చిత్రం 57.1 (తె. 8, 18); 2. పెళ్ళిపూతురికి పెళ్ళికొడుక్కు నుదుట కట్టే అలంకార వస్తువు; వెదురుపేళ్ళతో చేసి రంగు కాయలు అంటిస్తారు; చూ. చిత్రం 108 (తె. 8, 10).

బాస్కెట్: (ఇం. basket) పేముతో చేసినబుట్ట; కూరగాయలు మొ॥ పేసుకొంటారు (తె. 22).

బిగింపుకమ్మి: చాప నేసినంతమట్టుకు దోని మానుకు చుట్టడానికి మాను తిప్పే ఇనప ఉప (రా. 2).

బిగింపు కర్ర: నీళ్ళగూడలో మూతికి రెండువైపులా పొడుగు కట్టిన వెదురుకర్ర (కో. 8).

బిగింపు తాడు: పర్యా. చూ. మగ్గంతాడు. చాపనేసే మగ్గంలో పోగుల్ని లాగి పట్టి ఉంచే దిగదండుకు కట్టిన తాడు; దీని రెండోకొన వెనక ఉండే గుంజకు కడతాడు; దిగదండును వదులు చేయడానికి గాని విగు పుగా పట్టి ఉంచడానికిగాని పనికొస్తుంది (రా. 4).

బిగింపు బొక్క: చాపనేత మగ్గం దోనిమాను (చూ.) విగించడానికి కమ్మి దూర్చేటందుకు చేసిన బేజ్జం (రా. 2)

విగుతాడు: పర్యా. చూ. మగ్గంతాడు. చాప నేసే మగ్గంలో పోగుల్ని లాగి పట్టి ఉంచే దిగదండుకు కట్టినతాడు; దీని రెండోకొన వెనక ఉండే గుంజకు కడతాడు; దిగదండును వదులు చేయడానికి గాని విగుపుగా పట్టి ఉంచడానికి గాని పనికొస్తుంది (రా. 2, 4).

విడారెకలి: ఉ. విడారెక్కలి; ఎరకలి వాళ్ళలో ఒక తెగ; తిరగళ్ళు (వినుర్రాళ్ళు) కొట్టడం, ఉప్పు పండించి అమ్మడం మొ॥ వీళ్ళ వృత్తి (కో. 4; రా. 5).

విడెరకలి: ఉ. --ఎరక్కలి, ఎరకలి వాళ్ళలో ఒక తెగ; తాళ్ళుపేని బతుకుతారు (రా. 9).

విండు: పర్యా. చూ. ఉండ (1). కొబ్బరితాడు చుట్ట; బంతిలా గుండ్రంగాగాని మూరెడు పొడుగున చెక్రంలాగాని చుట్టినది. (కో. 23).

విత్తం: ఉ. విల్లిం; పర్యా. చూ. చెక్క(1). వెదురు గడ నిలుపుగా నగానికి చీలిస్తే వచ్చే ఒక భాగం (రా. 2, 4).

వియ్యంకర్ర: పర్యా. చూ. పంటకర్ర (1). వెదురు ఛాన్యం తాసినగడ; మొక్క మొలిచిన తరవాత సుమారు 20 స॥ లకు కాపుకొస్తుంది; ఇంటి వాసాలకూ గోవలకూ పనికొస్తుంది (కో. 28).

వియ్యంగడుగు బుట్ట: పర్యా. గంప (3), పుటికే (2), పెళ్ళిబుట్ట, వడగంప, వడబుట్ట (1), సూరిగ బుట్ట. వియ్యం కడిగి గాలించిన తరవాత నీళ్ళు ఓడి పోవడానికి పోసి ఉంచే బుట్ట; కొంచెం వలదగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద సన్నగా ఉండి పోను పోను వెడల్పుగా ఉంటుంది, కొన్నిచోట్ల కింది నుంచి మీదికి ఒకే తీరుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగు మూలలుగా ఉండి పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది (దీన్ని చేట మాదిరిగా అల్లుతారు); సంతర్పణ వంటలకు వాడతారు; చూ. చిత్రం 48 (కో. 19).

వియ్యం జల్లెడ: వియ్యం జల్లించుకొనే జల్లెడ; దీనికి కన్నాలు సన్నగా ఉంటాయి (కో. 18, 28; తె. 9-9; రా. 28).

వియ్యం బుట్ట: ఉ. —బుట్టి; వియ్యం పోసుకోడానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినబుట్ట (కో. 11; తె. 1).

విరుసుపెము: ఉ. విర్సు—; పేముకర్రలో ఒక ఒకరకం; దీన్ని చీరినప్పుడు తిగ నులుపుగా సాపుగా వస్తుంది; తుర్పుల అల్లకానికి వాడతారు (కో. 8).

బిరుసుబొంగు: ఉ. బిరుసు; పర్యా. చూ. గడసు బొంగు. పెరుసైన పెరుకుకర; పేడు లీసేటప్పడు ఎక్కడికక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టులు, కొండలు, గట్లమీదా మొలుస్తుంది; తదక బద్దలకూ గుడిపెల కట్టుబడికి పనికొస్తుంది (తె. 22, 23; రా. 10).

బిరుసువెదురు: ఉ. బిరెదురు; పర్యా. చూ. గడసు బొంగు. పెరుసైన పెరుకుకర; పేడు లీసేటప్పడు ఎక్కడికక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టులు, కొండలు, గట్లమీదా మొలుస్తుంది; తదక బద్దలకూ గుడిపెల కట్టుబడికి పనికొస్తుంది (కో. 1).

బిరుగుంట: పర్యా. చూ. గూటం (3). చావనేత మగ్గనిన్ని విగబట్టడానికి మూలగాపాతిన గుంజ; ఇలాటివి మగ్గం నాలుగుమూలలా ఉంటాయి. (రా. 10).

బిరుడబ్బు: చూ. బిరుబద్ద (తె. 8).

బిరుదబ్బు: పర్యా. కవలబద్ద, బలుపుబద్ద, మయం బద్ద, మీదిబద్ద. వెదురురదక వంగిపోకుండా గట్టి దనంకోసం అద్దంగాగాని నిలుపుగాగాని వేసినబద్ద (రా. 8).

బిరుపుల్ల: కొడమ (చూ.) అడుగు భాగంలో ద్వారాన్ని మూసి ఉంచడానికి దానికి గుచ్చేపుల్ల చూ. చిత్రం 78 క. 8 (కో. 4).

బిరు బద్ద: చూ. బిరు డబ్బు; పర్యా. చూ. క్రాసు బద్ద. వెదురుమంచం తయారీలో వెడల్పు భాగాన ఉన్న రెండు కాళ్ళను (కోళ్ళను) కలుపుతూ గాని కాటనీ నిలుపుగడ (నిలుపువట్టె)నూ కలుపుతూగాని బమూలగా కొట్టిన వెదురుబద్ద చూ. చిత్రం 108.1 (తె. 17, 18).

బిలుకు: ఉ. బిల్కు; చేట, జల్లెడ, విననగర, గూడ, ఉయ్యాల, బుట్ట మొ॥ వాటికి అందులు కట్టేటప్పుడు గట్టిదనం కోసం అంచు లోపలివైపు నుంచి గాని బయటివైపు నుంచిగాని వేసి రెండు మూడు వేళ్ళ వెడల్పు ఉండే వలచటి వెదురుబద్ద; 1. పర్యా. కట్టు (6), వలుకు (9), పైగుండు (1), పైదబ్బు (1), బెండుగుండు (1), వెంటబెండు (1), వెనక కట్టు (2), వెనకబిలుకు, వెన్నుబిలుకు, జల్లెడ అంచుకట్టడానికె వెలువలినుంచి లోపలిచుండు చుట్టు వేసి రెండు మూడు వేళ్ళ వెడల్పు వెదురుబద్ద; లోపలి గుండుకూ బిలుకుకూ మధ్యన జల్లెడ తట్టు చివర్లు (కర్పడ) ఇమిడ్చి ఉంటాయి, ఈ రెండు బద్దలపైనా మరో మందం బద్ద (కర్ర) ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 80 క. 3 / తె. 2. క. 8. 8. 28. 27.

6

10

15

20

25

30

35

40

2. పరా. చూ. కట్టు (6). చేట. విననగర పెట్టె తిరుమాన్ పెట్టె మొ॥ వాటి అల్లకంలో అంచుకు లోలినుంచి బయటినుంచి చుట్టూ వేసి వెదురుబద్ద; వేరెడు గాని రెండువేళ్ళ వెడల్పు గాని ఉంటుంది (కో. 2); 3. పర్యా. చూ. గుండు (1). జల్లెడ అంచు కట్టేటప్పుడు రింగులా గుండ్రంగా వంచి కట్టిన రెండు మూడు వేళ్ళ వెడల్పుబద్ద; జల్లెడ తట్టుమీద దీన్నిబెట్టి తట్టు చివర ను దీనిచుట్టూ వంచు తారు; ఇది జల్లెడ అంచు లోపలిభాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటనుంచి ఒకబద్ద, ఈ రెంటి మీంచి ఇంకో మందం బద్ద వేస్తారు చూ. చిత్రం 80 క. 1 (కో. 2); 4. పర్యా. చూ. కట్టు (7). విననగర అంచు కట్టడానికి ఒక వక్క విగించిన వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 81 క. 1 (కో. 3; తె. 8. 9; రా. 4); 5. చూ. అంచుకట్టు బద్ద. గూడ, ఉయ్యాల, పెళ్ళిపెట్టె, బుట్ట మొ॥ వాటి అల్లకంలో వాటి అంచు చుట్టూ గట్టిదనం కోసం కట్టిన వలచటి వెదురుబద్ద. చూ. చిత్రం 85 క. 2 (కో. 21); 6. పొడుగాటి వెదురుపేడు; పాలవెల్లి తదక అల్లకంలో అద్దంగా పెట్టేందుకు ఉపయోగిస్తారు (తె. 27); 7. పర్యా. చూ. అద్దం. తదకబండి జల్ల, పిల్లల పొది, ఉయ్యాల, చెంద్రిక మొ॥ వాటి నిలువుల చుట్టూ అద్దంగా అల్లే మందంపేడు లేదా వలచటి బద్ద; మామూలు పేడుకన్న మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది (రా. 8). 8. పర్యా. చూ. నడి (1). చేట, జల్లెడ, విననగర మొ॥ వాటికి కట్టు కట్టడానికి లేతవెదురుగడ నుంచి తీసిన వలచటి మెత్తటి పేడు; ఎటు వందినా నిరగదు (తె. 27); 9. జల్లెడ మొ॥ అంచు కట్టేటప్పుడు కట్టుముంగు (=వలచటి పేడు లేదా తీగ)తో మూడు వరసలు రింగులా చుట్టగా మిగిలిన కట్టుముంగును తెంపి మొదటవేసిన కట్టువక్కనే చుట్టిన ఒక వరసకట్టు ముంగు (తె. 24); 10. పర్యా. చూ. నిలుగు (2). గంప, తట్టు, బుట్ట, నజ్జ బుట్ట మొ॥ వాటి అల్లకంలో అడుగు నుంచి అంచుదాకా నిలువుగా వేసిన మందం పేడు; దీన్ని గంటిబద్ద నుంచి తీస్తారు (తె. 7, 81); 11. పర్యా. చూ. నిలుపు (1). తదక, పిల్లలపొది, కొడమ మొ॥ వాటి అల్లకంలో నిలువుగా వచ్చే బద్ద లేదా పేడు; మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్ద నుంచి తీస్తారు; కొన్ని కొట్ట మందంలోనూ వెడల్పులోనూ తేడాలుంటాయి. కో. 2; తె. 81); 12. పర్యా. పాపిక (1)

మామూలు వెదురుపేడు కన్న మందంగా ఉండే పేడు; గంప, మానె మొ॥వాటికి నిలుపుగా ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 50.2 (కో. 5; తె. 30).
 బిలుకు వేడు తడక: ఉ. వేడుతడికి; బిలుకు (= రెండుఘూడు వేళ్ళ వెడల్పు వెదురుబడ)తో అల్లిన తడక (కో. 14).
 బిలుకు వేయు: (క్రి.) ఉ. బిల్కెయు; బల్లెడ అల్లకంలో అంచు కట్టేటప్పుడు కట్టుముంగుతో గుర్రముడి వేసిన తరవాత దానివక్రనే ఇంకో కట్టుముంగుతో ఒక చుట్టుచుట్టి మిగిలినదాన్ని గుండుచుడ్యకు దోవడం (తె. 22).
 బిల్క: పర్యా. చూ. పలుకు (2). సుద్దిబద్ద (చూ.)ను నిలుపుగా బద్ద వెడల్పులో సగానికి చీల్చిన భాగం (గడలో ఎనిమిదో భాగం); దీన్నించి పేడు తీస్తారు; వేలేడు వెడల్పు ఉంటుంది (రా. 9).
 బిల్లుడు మొద్దు: వెదురుబద్ద గాని పేడుగాని సరికేటప్పుడు కత్తి నేలకు తగిలి మొక్కపోకుండా బద్దకిందవేసే మొద్దు; బిల్లుచెట్టు కొయ్య, కాలిపిక్కంతలా పూ మూరెడు పొడుగూ ఉంటుంది (తె. 5).
 బిళ్ళ: ఉ. బిల్ల; 1. పర్యా. చూ. పడగ (2). మేదరి కత్తి వెన్నుకూ పదును భాగానికి మధ్య ఉండే చెంప చూ. చిత్రం 12 డ. 4 (కో. 18; తె. 18-21); 2. పర్యా. చూ. మూపురం. మేదరికత్తి వెన్ను (చూ.) పదునందు వైపు వంపుదిరిగిన భాగం చూ. చిత్రం 12 జ. 4 (తె. 10); 3. పర్యా. చూ. పడగ (1). అంబు (చూ.)కు వెడల్పుగా ఉన్న భాగం; పాముపడగ, బరిసె మొ॥ వాటి మాదిరిగా త్రిభుజాకారంలో ఉండే బిళ్ళ; కొన్నిటి అంచులకు పదునుంటుంది; పేడు తెంపడానికి చిల్లులు పొడవదానికి పనికొస్తుంది; కొన్ని మొనదేలి ఉంటాయి; కొన్ని మొండిగా ఉంటాయి; కాడ కొనతో చిల్లులు పొడవదానికి దీన్ని పిడిలా పట్టుకొంటారు (కో. 18, తె. 10); 4. పర్యా. చూ. కదురు = నారపోచల్ని నన్నటి తాడుగా వడికే పనిముట్టు; నన్నటి వెదురు పుల్లకు గాని ఇనపచువ్వకు గాని చెక్క-బిళ్ళ లేదా ఇనపబిళ్ళ తొడిగి ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 118 (రా. 10); 5. గోదినీ (కాళ్ళు తుడుడుకోడానికి కొబ్బగిపేచుతో అల్లించి) ఇనపబిళ్ళ (కో. 20).
 బిళ్ళకత్తి: ఉ. బిల్ల-; కత్తెపిడి లేని మేదరికత్తి (తె. 17).
 బిడి గంప: బిడి కట్టులు మోసుకు వెళ్ళే పెద్ద గంప (తె. 24).

బిడిగుల్ల: పర్యా. బిడిల గంప. బిడిలు మేనుకొనే చిన్నగంప; వెలుపలనుంచి దీని చుట్టూ 'X' అకారంలో డిజైను కోసం బద్దలు తొడుగుతారు (తె. 24).
 బిడిలగంప: పర్యా. బిడిగుల్ల. బిడిలు మేనుకొనే చిన్నగంప; వెలుపలనుంచి దీని చుట్టూ 'X' అకారంలో డిజైను కోసం బద్దలు తొడుగుతారు (తె. 18).
 బిడిల సెంగేరి: ఉ. - సెంగడ; బిడిలు చేపేటప్పుడు పొగాకూ తునికాకూ పెట్టుకోడానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినది; పెద్ద పట్నెంలా ఉంటుంది (తె. 21).
 బీమన గొంది బొంగు: అసిఫాబాద్ అడవిలో బీమనగొంది అనే లోయలో పెరిగిన వెదురుగడ; లావుగా ఉంటుంది (తె. 23).
 బీమన్న పండుగ: (< బీమన్న-) మేదరివాళ్ళు అడవిలో చేసే ఒక రకం పండుగ (తె. 21).
 బీరు: పర్యా. చూ. బెండు (1) వెదురుగడ లోపల గుల్లగా ఉన్న భాగం గోడ; పొడుగ్గా పల్లంగా ఉంటుంది (తె. 20).
 బీరుపేడు: ఉ. బీర్పేడు; పర్యా. చూ. బెండుపేడు(1). వెదురుగడలో బొలుగా ఉన్న భాగం నుంచి గాని వెదురుబద్ద పల్లపు భాగం నుంచి గాని చీరినపేడు; అంత నున్నగా గాని గట్టిగా గాని ఉండదు (తె. 28).
 బీరువా: పేముతో చేసిన అలమారు; బట్టలు మొ॥ పెట్టుకొంటారు (తె. 22).
 బుగ్గ: పర్యా. చూ. పడగ (2) మేదరికత్తి వెన్నుకూ పదును భాగానికి మధ్య ఉండే చెంప చూ. చిత్రం 12 డ. 4. (కో. 31).
 బుగ్గదీయు: (క్రి.) తాటిపాయ అంచును కత్తితో గీకడం (కో. 26).
 బుగ్గి. ఉ. బుగి; పర్యా. చూ. బూడిద. లేత వెదురు గడచుట్టూ ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడ పుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది (కో. 22, 27).
 బుగ్గిబోయు: (క్రి.) లేత వెదురుగడ చుట్టూ తెల్లటి పొడి (చూ. బుగ్గి) ఏర్పడడం, గడ పుట్టిన సంవత్సరానికి ఇలా ఏర్పడుతుంది (కో. 22).
 బుంగ: 1. పర్యా. బుట్ట (3). బియ్యం కడగడానికి ధాన్యం పోసుకోడానికి అల్లిన ఒక రకం చిన్న వెదురు పాత్ర; నిలుపులు పెట్టుకుండా కేవలం పేడుతో దాప అల్లకం మాదిరిగా అల్లుతారు; కింద చతుర్భుజంగానూ పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది

(కో. 31); 2. అడుగుకన్న అంచులు దగ్గరగా ఉండే ఒక రకం గంప (తె. 9).

బుజం: మచ్చుక త్రికి పిడిదగ్గరి నుంచి ఒడును మొదలయ్యే చోట మొనదేలిన భాగం చూ. చిత్రం 12 ట. 4. (రా. 8).

బుజం మోపు: మనిషి భుజంమీద పెట్టుకొని మోయగలిగినన్ని వెదురుగడల కట్ట (కో. 27, 31).

బుట్ట: ఉ. బుట్టి; 1. దాన్యం, ఎరువు, పేద మొ॥ మోసుకు వెళ్ళడానికి వెదురుపేతతో అల్లినది; మామూలుగంపకన్న చిన్నది; ఉరువులోనూ ఆకారంలోనూ రకరకాలుగా ఉంటుంది; నిలువులు పెట్టి పేదతో అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 48 (కో. తె. రా.); 2. పర్యా. చూ. చేతిబుట్ట (1). బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే వెదురు బుట్ట; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కాయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా ఒక వెదురుబద్ద పంది కడతారు; పైన మూత ఉంటుంది; మూతలు కొన్నిచోట్ల పక్కం మాదిరిగాను ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల ఈ బుట్ట అడుగున గద్దె ఉంటుంది; బటాణీలు, వేరు సెనక్కాయలు మొ॥ అమ్మేవాళ్ళు కూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు; దీనికి కళ్ళు ఉండవు; చూ. చిత్రం 188 (తె. 19, 21, రా. 2); 3. పర్యా. బంగ (1). నియ్యం కడగడానికి దాన్యం పోసుకోడానికి అల్లిన ఒకరకం చిన్న వెదురుపాత్ర; నిలువులు పెట్టకుండా కేవలం పేతతో దాప అల్లకం మాదిరిగా అల్లుతారు; కింద చతుర్దశంగానూ పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది (కో. 18, 20, 22, 28).

బుట్టగుల్ల: ఉ. బుట్టి—; 1. పర్యా. చిక్కం (2) పొవుకిలో నుంచి అరకిలో వరకు గింజలు మొ॥ పోసిపెట్టుకోడానికి వీలయిన ఒకరకం చిన్న వెదురు బుట్ట; గుల్లమాదిరిగా గుండ్రంగా ఉంటుంది (తె. 24); 2. చిన్న ఈతబుట్ట; మట్టు, ఎత్తు అరడుగు చొ॥న పెట్టి అల్లుతారు; పెనరకాయలు, వేరుసెనక్కాయలు మొ॥ దీంట్లోకి ఏరుకొంటారు (తె. 18).

బుట్టడుగు: బుట్ట అడుగుభాగం (కో. 12).

బుట్టపలుకు: వెదురుపేళ్ళ బుట్ట అల్లకానికి వాడే పలుకు. చూ. పలుకు (11) (కో. 17).

బుట్టబొమ్మ: వెదురుబద్దలతో మనిషి ఆకారంలో చేసిన బొమ్మ (కో. 8).

బుట్టవార: ఉ. బుట్టోర; బుట్ట అల్లకంపేడు చీల్చడానికి తయారుచేసిన వార; చూ. వార (కో. 12).

బుట్టి నె: (< బుట్ట + ఈనె) బుట్ట అల్లకానికి వాడే

పేడు; వెడల్పు తక్కువ (కో. 28).

బుడం: 1. రూ. బుడుము (4); పర్యా. చూ. మొదలు (1). వెదురుగడ మొదటి భాగం; వేళ్ళకు పైది; కొనకన్న లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 4.2 (తె. 3, 4, 12; రా. 11); 2. పర్యా. మొదలు (7) ఈతబరిగె మొదటి భాగం; కొనకన్న లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం. 11.1 (తె. 14; రా. 9).

బుడిపె: చూ. బుడుపు (4) రా. 4).

బుడుపు: 1. పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువును బట్టి కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది (చూ. చిత్రం 9.1. (కో. 4, 12); 2. రూ. బొడుపు, పర్యా. చూ. బొడ్డె (1). వెదురుబద్దకు పల్లపు భాగంలో ఉండే కణుపు; ఎత్తుగా ఉంటుంది; కత్తితో చెలిగేస్తారు (కో. 3, 5, 13); 3. పర్యా. వెన్ను (8). అంబు (చూ.) పడగకు మధ్య ఉబ్బెత్తుగా ఉండే భాగం (రా. 2); 4. ఉ. బుడుపు; రూ. బుడిపె, బొడుసు (5); పర్యా. చూ. బొడ్డె (8). విననగ్గర గొట్టం (= కాడకు తొడిగింది) జారిపోకుండా కాదచివర ఉబ్బెత్తుగా ఉండే భాగం; వెదురుబద్ద కణుపును చెక్కకుండా ఉబ్బెత్తుగా విడిచిపెడతారు చూ. చిత్రం 31. త. 3 (కో. 3, 7, 12, 18).

బుడుపుదబ్బు: పర్యా. చూ. బద్ద (4). విననగ్గర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అంచువెంబడి అనుర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టం తొడిగే బద్దకు చివరగొట్టం జారకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 ట. 2 (రా. 3).

బుడుము: ఉ. బుడుం; 1. పర్యా. చూ. కాద (1). మేదరికత్తి, చురకత్తి మొ॥ పట్టుకొనే కడ్డిలాంటి భాగం; కొన్నిటికి కాదమాదిరిగానూ కొన్నిటికి తొడిమి మాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 185. 1 (రా. 8); 2.

పర్యా. చూ. తొడిమె (4). మొనదేలకుండా పలకగా ఉండే అంబు (చూ.) కాద; సుమారు రెండుచెత్తల పొడుగు వేరెడుగాని రెండువేళ్ళుగాని వెడల్పు ఉంటుంది; ఇలాంటి కాదగల అంబుకుండే పడగ భాగం మొనదేలి ఉంటుంది; చిట్లులు పొడిచేటప్పుడు ఈ కాద పట్టుకొంటారు. (రా. 8); 3. కలబంద పట్టలో మొదటి భాగం. (రా. 8); 4. చూ. బుడద (రా. 88).

బుడమ: పర్యా. మొదలు (8). ఈతాకు మొదటి భాగం; కొనకన్న వెడల్పు ఎక్కువగానూ మధ్య భాగంకన్న వెడల్పు తక్కువగానూ ఉంటుంది; ఇది వేతెడు వెడల్పుకన్న తక్కువ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 115.2 (రా. 9).

బుడ్డ: పర్యా. చూ. జిట్టితచెట్టు. పొట్టిగా ఉండే ఒక రకం ఈతచెట్టు. (తె. 18).

బుడ్డకవురుబొంగు: 1. నీళ్ళు ఎక్కువగా పీల్చు కొన్న వెదురుగడ; పేడు సాఫగా రాదు. (తె. 22); 2. పర్యా. ఎల్లకవురు బొంగు. నీళ్ళు కొంతవరకు అందకా సగం పచ్చగానూ సగం పాలిపోయి ఉండే వెదురుగడ. (తె. 23).

బుడ్డబరిగె: పర్యా. చూ. జిట్టితచెట్టు బరిగె. పొట్టి ఈత (జిట్టితచెట్టుకమ్మ దీరితీసిన చువ్వ; పొడుగు తక్కువ. (తె. 13).

బుడ్డబుర్ర: పర్యా. చూ. కురచబరిగె. పొట్టిగా ఉన్న ఈతబరిగె; జిట్టితచెట్టు నుంచిగాని పెద్దత చెట్టు నుంచిగాని తీసింది. (రా. 9).

బుడ్డి: 1. వన్నెండుశేర్ల ధన్యంకొలత (తె. 14); 2. పదిశేర్ల ధన్యంకొలత (తె. 18).

బుడ్డెడుగుల్ల: 1. బుడ్డెడు (12 శేర్లు = 15 కిలోలు) ధన్యంపట్టే గుల్ల (తె. 14); 2. బుడ్డెడు (బుడ్డి = 10 శేర్లు, 12½ కిలోలు) వడ్లుపోసి పెట్టుకోడానికి పనికొచ్చే వెదురుపేళ్ళ గుల్ల చూ. చిత్రం 58 (తె. 18).

బురక: (హిం. బుర్ఖా) ఉ. బుర్కీ; మూసి ఉంచేది. (తె. 4).

బురక తడక: (< హిం. బుర్ఖా) ఉ. బుర్క తడక; పర్యా. చూ. కచ్చడం తడక. కచ్చడం బండిమీద నీడకోసం గుడిసె మాదిరిగా కప్పే తడక లేదా చాప; కొన్నిటికి ముందువేళ్ళ కొన్నిటికి నుండు వెనకలా పడగమాదిరిగా ముందుకు పొడుచుకొచ్చి ఉంటుంది; కొన్నిటిని రెండు పొరలుగా అల్లి ఇత కూరుస్తారు; దీని అంచుమట్టూ చేట మధ్యగా కట్టు (బద్ద)వేసి అంచు కడతారు; వలవటిపేడుతో అల్లినదాన్ని చాపఅనే నిలువులుపెట్టి అడ్డంగా పేడుతో అల్లినదాన్నిగాని చాపకు విగువుకోసం నిలువుబద్దలూ అడ్డంబద్దలూ వేసినదాన్నిగాని బద్దలు పళంగా అల్లినదాన్నిగాని పలదటిబద్దలతో అల్లిన దాన్నిగాని తడకెఅనే అనడం మామూలు; చూ. చిత్రాలు 34 క, చ. (తె. 4).

బురక బొంగు: ఉ. బుర్కీ; పర్యా. చూ. బొంబు

బొంగు. కణుపు కణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 29).

బురక విసనకర్ర: ఉ. బుర్క-విసనకర్ర; చూ. బుర్ర విసనకర్ర; పర్యా. చూ. గొట్టం విసనకర్ర. సులువుగా తిప్పుకోడానికి వీలుగా వెదురుగొట్టం చొదిగిన విసనకర్ర; చూ. చిత్రం 31 బ. (కో. 2).

బురద పగ్గ: బురద నాగలి (మాగాటి పొలం దున్నేది)తో దున్నేటప్పుడు ఎడ్డుకొమ్ముకూ పేడి తోకకూ కలిపికట్టి ఎడ్డును మలిపే తాడు; ఈత నాడిగాని, రాటి నాడిగాని. (తె. 9).

బురికెపెట్టె: పర్యా. గొలుసుపెట్టె. పసుపు పోసుకో దానికి వాడే చిన్న వెదురుపేళ్ళ పెట్టె; బొట్టుపెట్టె కన్న చిన్నగా ఉంటుంది; దీని కప్పు అంచుకు గొలుసుకట్టు (= గొలుసు మాదిరిగా వంకు లొంతులుగా వేసేకట్టు) వేస్తారు (కో. 20).

బుర్ర: 1. చూ. వెదురుగడ్డ. వెదురుగడకు భూమి లోపల వేళ్ళతోసహా ఉన్న దుంప; వెదురుగింజ భూమిలో పడిన తరవాత దుంప ఏర్పడుతుంది; ఇది కొంచెం గుండ్రంగానూ లావుగానూ ఉంటుంది; దీంట్లోండే వెదురుమొక్క మొలుస్తుంది; దీనినుంచి ఒక తల్లివేరూ కొన్ని పిల్లవేళ్ళూ భూమిలోకి పార తాయి (కో. 22); 2. చూ. బొర్ర (9) బొర్రె; పర్యా. చూ. బొంబు (1). వెదురుగడ లోపల ఒక కణుపు నుంచి మరొక కణుపు వరకు మధ్యలో నిలువుగా ఉండే భాగం, ఇది కొన్నిటికి వెడల్పుగానూ కొన్నిటికి సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి అనలు ఉండదు చూ. చిత్రం 4.1 (తె. 18, 25, 27; రా. 1); 3. పర్యా. చూ. గొట్టం (1). విసనకర్ర కాడకు తొడిగ వెదురుగడ ముక్క; లోపల గుల్లగా ఉన్నది; విసురుకొనేటప్పుడు సులువుగా ఉండడానికి ఇది తొడుగుతారు చూ. చిత్రం 31 బ. 1 (కో. 2; తె. 4, 8; రా. 2, 8, 8).

బుర్రకర్ర: పర్యా. చూ. వంక కర్ర (1); పాము పడగ మాదిరిగా మొదలు వంపు దిరిగిన వెదురు కర్ర; సుమారు గజం పొడుగుంటుంది; వేళ్ళ చెలి గేసిన చోట్ల మచ్చలుంటాయి; చేతికర్రగా ఉపయోగిస్తారు చూ. చిత్రం 8. చ (కో. 22).

బుర్రకాయ సొప్పు: నీళ్ళు పోసుకోడానికి అనవ కాాయ చుట్టూ వెదురుపేడుతో అల్లినది (తె. 22).

బుర్రజమ్మ: ఉ. బొర్ర ; మధ్యలో నిలువునా బొంబుగా ఉన్న జమ్మ; చూ. జమ్మ (రా. 2)

8, 10).
 మూల తుంగ: మధ్యలో నిలుపునా బోలుగా ఉన్న
 తుంగ; చూ. తుంగ (రా. 4).
 మూలపెట్టె: పర్యాయ. చూ. సారపెట్టె. పెళ్ళి సంద
 ర్భంగా పెళ్ళికూతురికిచ్చే సారసామాను (కుంకుమ,
 పసుపు, పచ్చ, ముగ్గుపిండి, సెనగపప్పు, కుడకలు,
 ఆకులు, పోకలు, కరూర పండ్లు, కుంకుమ కాయ,
 బొమ్మ, అద్దం, దువ్వెన, ఈస్పిన, లక్కాకులు,
 నల్ల పూసలు, పగడాలు మొ॥వి) పెట్టి ఇచ్చే పెట్టె;
 దీర్ఘ వత్తురస్రాకారంలో ఉంటుంది; అల్లకం చేట
 మాదిరిగా అంచుకు బద్దలుపేసి కట్టుకడతారు; మూత
 కూడా దీనిలాగే ఉంటుంది; అర్థకస్తోమత అంతగా
 లేనివాళ్ళు ఇస్తారు; కొంచెం ఉన్నవాళ్ళు బంగిపెట్టె
 (= రెండు చీరలుగా గుండ్రంగా ఉండేది) ఇస్తారు
 (తె. 23, 25).
 మూల బొంగు: ఉ. మూల -; పర్యాయ. చూ. బోలు
 బొంగు, కణుపు కణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా
 ఉండే వెదురుగడ, మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది.
 (రా. 1).
 మూల బొంబు: పర్యాయ. చూ. బోలు బొంగు. కణుపు
 కణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ;
 మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది (రా. 1).
 మూల మెచ్చు: 1. పర్యాయ. చూ. మేదరికత్తి. వెదురు
 గడ నరకడానికి బద్దలూ పేళ్ళూ చీల్చడానికి మేదరి
 వాళ్ళు వాడే కత్తి; కొన్నిటికి కట్టెపిడి ఉంటుంది;
 చూ. చిత్రం 12 జ, డ. (రా. 1); 2. మేదరికత్తి
 పట్టుకోడానికి పిడి ఆకారంలో వంచిన భాగంలో
 ఉన్న బోలు. (రా. 1).
 మూలవిసనగర: చూ. బురక విసనగర (రా. 8).
 మూలరాకు: (< మూల + ఆకు) పర్యాయ. చూ. బుర్రేకు.
 వెడల్పు ఎక్కువగా ఉండే ఈతాకు; సుమారు
 వేలెడు వెడల్పు ఉంటుంది. (తె. 18).
 ములుగు: (< ఇం బ్లీ) నీలంలంగు; చాపల
 నేతకు వాడే నారకు వేస్తారు (కో. 3).
 ముష: పర్యాయ. చూ. బూడిద. లేతవెదురుగడ చుట్టూ
 ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడ
 పుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది (తె. 17).
 మూఱ: చేపలు పట్టడానికి వెదురుపుల్లలతో అల్లిన ఒక
 రకం సాధనం; దారంతో అల్లుతారు; పైవైపు మూసి
 ఉండి దానికి మధ్యలో చెయ్యి వట్టేటంత తెరిపి
 ఉంటుంది (కో. 28)
 మూఱా: 1. పర్యాయ. చూ. బూడిద లేత వెదురుగడ

చుట్టూ ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్ని చోట్ల నల్లటిది;
 గడ పుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది (కో.
 4; తె. 10; 14, 15); 2. చీమలు మొ॥ రంధ్రాలు;
 చేసినప్పుడు వెదురుగడ కణుపులో ఏర్పడిన నల్లటి
 పదార్థం (కో. 3); 3. వెదురుగడ లోపల ఉండే
 పొట్టువంటి పదార్థం (కో. 6).
 మూట: పర్యాయ. చూ. బొడ్డె (8). విననగర గొట్టం
 (కాదరు తొడిగింది) జారిపోకుండా కాదచివర
 ఉట్టెట్టుగా ఉండే భాగం; వెదురుబద్ద కణుపును
 చెక్కకుండా ఉట్టెట్టుగా విరిచిపెడతారు చూ. చిత్రం
 31 త. 3 (తె. 30).
 మూడాలగంప: తెత్తెడువత్తు మూరెడు వెడల్పుపెట్టి;
 బూడాలు (ఒకరకం తీపి తినుబండారం) పెట్టు
 కొని అమ్ముతారు; (తె. 9).
 మూడాలు: (బి.) ఒకరకం తీపి తినుబండారం. (తె. 9).
 మూడిగకర: పర్యాయ. ఏగ్గాడ. కణుపుల దగర
 కొమ్మలు వేయని వెదురుగడ; దీనికి గంటికనుపు
 ఉండదు; గడసాపుగా ఉంటుంది. (కో. 22).
 మూడిద: ఉ. బూడిది, బూడిద, బూడ్ల, బూడ్డి; పర్యాయ.
 ఉదివి, కంకమసి(1), కూకు, నుసి, నూగు,
 పిండి(1), పూత, పొట్టు(1), బుగ్గి, బుషి,
 బూజు(1), బొంగుమసి, బోజెర, మసి(2),
 మైలబూడిద, మైలు, విబూది, వెదురుమసి,
 నుంకు(1). లేతవెదురుగడ చుట్టూ ఏర్పడే తెల్లటి
 పొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడపుట్టిన ఒక
 సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది (కో. 2, 13, 22,
 23, 28, 30, 31; తె. 8, 8, 28-28, 30, 31;
 రా. 3, 8).
 మూదబ్బు: చూ. పూ బద్ద. (తె. 16).
 మూరకర: పర్యాయ. చూ. బోరగాలకర. మొదలు
 లావుగానూ చివరనన్నగానూ ఉండే వెదురుకర;
 మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు. (కో. 24).
 మూరిరామాపాటను: (< ఇం. - Pattern) పర్యాయ.
 చూ. పెద్దరామాపాటను. ఒకరకం సేముకుర్చీ;
 రామాపాటను కుర్చీల్లో పెద్దది. (కో. 19).
 మూష: పర్యాయ. నుంకు(2). ఈతకమ్మ మీద బూడిదలా
 ఉండే తెల్లటిపొడి. (రా. 9).
 మొంగోటిబెత్తం: నీరుకోట (మద్రాసు ప్రాంతం)లో
 దొరికే ఒకరకం సేము. (కో. 12).
 మొచ్చు: ఒకతెగ; కొందరు చేపలు వడతారు; కొందరు
 చాపలు వేస్తారు. (రా. 10).
 మొజ్జం: పర్యాయ. చూ. కంక(1). బల్లెడ అడుగు

అల్లకంలో పేళ్ళనుధ్య ఉన్న సన్ననివిడం; అల్లించు కొనేటప్పుడు నూకలు మొ॥ ఉంతలగుండా కిందికి దిగిపోతాయి. చూ. చిత్రం 30 క. 2. (కో. 9, 12, 13, 15, 23; తె. 30, 31).

బెంచి: (< ఇం. bench). నలుగురైదుగురు కూర్చోడానికి వెదురుగడలతోనూ బద్దలతోనూ కట్టిన పొడుగాటి బల్ల. చూ. చిత్రం 100. (తె. 10).

బెట్టువాసం: పర్యా. చూ. గడుసుబొంగు. పెళ్ళపైన వెదురుకర్ర; పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కడి కక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టలు, కొండలు, గట్టమీద మొలుస్తుంది; తడకబద్దలకూ గుడిపెల కట్టుబడికి పనికొస్తుంది. (కో. 8).

బెడగు: పర్యా. తడకగోడీ. త క అల్లకంలో నిలుపుగా ఉపయోగించే మంచుపేడు; దీనికి ఒక అంచున పసరు భాగముంటుంది. (కో. 23).

బెడికించు: (క్రి.) పర్యా. చూ. మెంబిరు. వెదురు గడ చీల్చేటప్పుడు కణుపు ములుపుగా తెగడానికి కత్తిని అడ్డంగా మెలిదిప్పుడం. (కో. 22).

బెండుతుకు: ఉ. బెండతుక్కు; 1. పర్యా. చూ. బెండు పేడు(1). వెదురుగడలో బోలుగా ఉన్నభాగం నుంచిగాని, వెదురుబద్ద పల్లపుభాగం నుంచిగాని చీరినపేడు; అంత నున్నగాగాని గట్టిగాగాని ఉండదు. (తె. 20, 21, 25); 2. పర్యా. చూ. తెల్లపేడు(1). వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండేభాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు; పసరుపేడుకూ బెండుపేడుకూ మధ్యభాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది. (తె. 20).

బెండాకు: (< బెండు + అకు) పర్యా. చూ. బెండు పేడు(1). వెదురుగడలో బోలుగా ఉన్న భాగం నుంచిగాని వెదురుబద్ద పల్లపుభాగం నుంచిగాని చీరినపేడు; అంత నున్నగాగాని, గట్టిగాగాని ఉండదు. (రా. 1).

బెండింగ్: (ఇం. bending) వంచడం; సేము కర్రల్ని చేయవలసిన వస్తువుకు అవసరమైనట్లు కిరసనాయిలు ప్లామీద కాల్చి వంచుతారు. (కో. 12, 19).

బెండినె: (< బెండు + ఈనె). 1. పర్యా. చూ. బెండుకర్ర. వెదురుబద్ద పల్లపుభాగం నుంచితీసిన కర్ర (చూ.); గంపలు మొ॥ అల్లడానికి కట్టు (బొద్దు) చుట్టడానికి ఉపయోగం (కో. 5); 2. పర్యా. చూ. పసరుకింది కర్ర. వెదురుబద్దకు పైన నున్నగా పచ్చగా ఉండే (పసరు) భాగంకింది

నుంచి తీసినకర్ర; చూ. కర్ర. (రా. 4).

బెండు: 1. పర్యా. గేదె, పొట్టె(1), బీరు. వెదురుగడ లోపల గుల్లగా ఉన్న భాగంలో; పొడుగా పల్లంగా ఉంటుంది. (రా. 1, 5); 2. పర్యా. చూ. బద్ద(4). విసనగర్ర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒకఅంచు వెంబడి అమర్చిన సన్నటి వెయరుబద్ద; కొన్నిబోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టంరొడిగే బద్దకు చివర గొట్టం జొరకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 ట. 2. (రా. 4);

3. పర్యా. చూ. నిలుగు(2). గంప, తిట్ట, బుట్ట, నల్లబుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగునుంచి అంచుదాకా నిలుపుగాపేసిన మంచంపేడు; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు. (రా. 3); 4. పర్యా. చూ. బెండుపేడు(1). వెదురుగడలో బోలుగా ఉన్న భాగం నుంచిగాని వెదురుబద్ద బల్లపుభాగం నుంచిగాని చీరిన పేడు; అంతనున్నగాగాని గట్టిగాగాని ఉండదు. (తె. 27, 30; రా. 5); 5. పర్యా. కాట. వెదురు గడపైన పసరుపొర తరవాత ఉండేకండ. (కో. 15);

6. పర్యా. చూ. తెల్లపేడు(1). వెదురుబద్ద చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు; పసరుపేడుకూ బెండు పేడుకూ మధ్యభాగంలోది; తెల్లగా ఉంటుంది. (తె. 28); 7. పర్యా. పొట్టె(1) వెదురుబద్ద పల్లపు భాగంలో ఉండే కండ. (కో. 7, 8-11, 17, 18;

తె. 22, 23, 27); 8. పర్యా. చూ. అడ్డం. తడక, బండిజల్ల, పిల్లలపొది, ఉయ్యాల, చెంద్రక మొ॥ వాటి నిలుపుల చుట్టూ అడ్డంగా అల్లేమందం పేడు లేదా పలచటిబద్ద; మామూలు పేడుకన్న మందం గానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది. (రా. 3);

9. కోళ్ళ పండెరం తయారీలో పైన వెన్నుగర్రగా పెట్టే వెదురుగడ చూ. చిత్రం 05 గ. 2 (తె. 17); 10. కొడమ అడుగున ఉండే పిర్రతడక మీంచి కొట్టిన వెదురుబద్ద (కో. 4); 11. వెదురుమంచం మీద తడకపరిచి బిగించడానికి తడక మీదుగా అంచువెంబడి కొట్టిన వెదురుబద్ద. (తె. 17);

21. పర్యా. చూ. కండదబ్బ (4). ఈతకమ్మ వెన్నుకూ పొట్టకూ మధ్యభాగంనుంచి నిలుపుగా చీరినబద్ద; గంప మొ॥ అల్లేటప్పుడు అడుగుభాగంలో చుట్టడానికి ఎత్తుభాగంలో పగంధాకా చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 11. 3. (తె. 7; రా. 8).

బెండుకట్టు: పర్యా. తెల్లకట్టు, తెల్లబిలుకు, బెండు బిలుకు. వెదురుబద్దకు పచ్చగా నున్నగా ఉండే

5

1

15

20

25

30

35

40

(వనరు) భాగానికి కిందినుంచి గాని వల్లపుభాగం నుంచిగానివీరినబద్ధ(కట్టు); తెల్లగా ఉంటుంది; దీన్ని చేట వెలుపలి అంచుచుట్టూ పెట్టి విగిస్తారు. (తె. 18, 19).

బెండుకంటం: (< సం. -కంతం) పర్యా. బెండు గుండు(2). జల్లెడ అంచుకట్టెటప్పుడు లోపలి భాగంలో తట్టు (చూ.) మీద ఉంచే గుండ్రటిబద్ధ (చూ. గుండు); దీన్ని బద్ధ బెండుభాగంవైపు తీస్తారు; దీనికి వెలుపలినుంచి ఒకబద్ద, ఈ రెంటి మీంచి ఇంకో బద్ద వేసి అంచు పూర్తిచేస్తారు. (రా. 7).

బెండుకర్ర: ఉ. -గర్ర; 1. పర్యా. పూబెండుగర్ర, పొట్టువార; పొట్టెకర్ర, పొట్టెం(పు)వార, బెండీన (1), బెండ:జోడెం(1), బొద్దుగర్ర, పెదురుబద్ధ వల్లపు భాగంనుంచి తీసిన కర్ర (చూ.); గంపలు మొ॥ అల్లడానికి కట్టు (బొద్దు) చుట్టడానికి ఉపయోగం (తె. 22, 23, 25; రా. 8-10); 2. పర్యా. చూ. గడుసుబొంగు. పెరునైన పెదురుకర్ర; పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కడికక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టలు, కొండలు, గట్లమీద మొలుస్తుంది; తడక బద్దలకూ గుడినెల కట్టుబడికీ పనికొస్తుంది. (కో. 28); 3. పర్యా. చూ. వనరుకింద కర్ర. పెదురుబద్దలకు పైన నున్నగా పచ్చగా ఉండే (వనరు) భాగం నుంచి తీసిన కర్ర; చూ. కర్ర. (తె. 21, 22).

బెండుగట్టు: పర్యా. తెల్లకట్టు, పెదురుబద్దకు పచ్చగా నున్నగా ఉండే (వనరు) భాగానికి కిందినుంచిగాని వల్లపు భాగంనుంచి గాని వీరినబద్ధ (కట్టు); చేట అల్లకంలో దీన్నిలోపలి అంచుచుట్టూ పెట్టి విగిస్తారు. (తె. 21, 23; రా. 16).

బెండుగుండు: 1. పర్యా. చూ. విలుకు(1). జల్లెడ అంచుకట్టడానికి వెలుపలినుంచి లోపలిగుండు చుట్టూ వేసే రెండు మూడువేళ్ళ వెడల్పు పెదురుబద్ధ; లోపలిగుండుకూ విలుకుకూ మధ్యన జల్లెడతట్టు చివర్లు (కర్నడ) ఇమిడ్చి ఉంటాయి; ఈ రెండు బద్దలపైనా మరొకమందం బద్ధ (కర్ర) ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 30 క. 3. (తె. 21, 22); 2. పర్యా. బెండుకంటం. జల్లెడఅంచు కట్టెటప్పుడు లోపలి భాగంలో తట్టు (చూ.) మీద ఉంచే గుండ్రటిబద్ధ (చూ. గుండు); దీన్నిబద్ధ బెండుభాగంవైపు తీస్తారు; దీనికి వెలుపలినుంచి ఒకబద్ద, ఈ రెంటిమీంచి ఇంకో బద్దవేసి అంచుపూర్తి చేస్తారు (తె. 25).

బెండుచాప: ఉ. -సాప. బెండుపేడు (చూ.)తో

అల్లిన పెదురుచాప. (రా. 6).

బెండుజోడెం: 1. పర్యా. చూ. బెండుకర్ర(1). పెదురుబద్ధ వల్లపుభాగంనుంచి తీసినకర్ర (చూ.); గంపలు మొ॥ అల్లడానికి కట్టు(బొద్దు) చుట్టడానికి ఉపయోగం. (తె. 18); 2. ఉ. -జోడెం; పెదురు గడ లోపల వల్లపుభాగంవైపు వచ్చేకర్ర (చూ.)ల జత (జోడెం). (తె. 24).

బెండుతడక: ఉ. -తడికె, -తడక్; 1. బెండు పేళ్ళ (= పెదురుబద్ధ వనరుభాగానికి కిందినుంచిగాని లోపలి వల్లపుభాగం నుంచిగాని గాని తీసినపేడు) తో అల్లిన తడక; గడులమధ్య అడ్డంగా కట్టు కోడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 7; తె. 1; రా. 6, 9); 2. ఈతకమ్మ వెన్నునుంచిగాని వెన్నుకూ పొట్టకూ మధ్యభాగం (బెండు) నుంచిగాని తీసిన బద్దలతో అల్లినతడక. (రా. 9).

బెండుచబ్బ: 1. చూ. బెండుబద్ధ; పర్యా. కండదబ్బ(1) నిలుపుబద్ధ(1), పెడదబ్బ, పొట్టుబద్ధ. పెదురుగడ చీల్చినప్పుడు బోలుగా ఉన్న భాగంనుంచి తీసినబద్ధ. (కో. 3, 4; రా. 9-11); 2. పర్యా. తెల్లబెడ్. మందం పెదురుబద్ధ మధ్యభాగం నుంచిగాని వనరు భాగం కిందినుంచి గాని తీసిన బద్ధ. (కో. 1; రా. 8).

బెండుదబ్బబల్ల: బెండుబద్ధ (చూ.)లతో అల్లిన బండిబల్ల. (రా. 8).

బెండుదొక్కు: (క్రి.) గంప మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగుకు సరిపోయే విధంగా బెండు నిలుపులను చక్రం ఆకారంలో గుండ్రగా పెట్టి కాలికిందతోక్కి పట్టడం. (కో. 7).

బెండుపలుకు: ఉ. -పల్కు; పర్యా. చూ. పొట్టెందాలెం. బద్ధ వల్లపుభాగంనుంచి బద్ధ వెడల్పునా తీసినదాలెం; చూ. దాలెం. (తె. 6).

బెండుపేడు: ఉ. పేడు; 1. పర్యా. తెల్లపేడు(2), పొట్టెపేడు(2), పొట్టినే(2), పొట్టుపేడు, పొట్టెవేసే, పొట్టెవేరె, వీరుపేడు, బెండతుకు(1), బెండాకు, బెండు (4), బెండు వేరె, బొడ్డుపేడు, బొద్దుపేడు, మోటీనె. పెదురుగడలో బోలుగా ఉన్న భాగంనుంచి గాని పెదురుబద్ధ వల్లపుభాగం నుంచి గాని వీరిన పేడు; అంతనున్నగా గాని గట్టిగా గాని ఉండదు (కో. 2, 3, 10, 13, 15, 18, 18; తె. 18, రా. 3, 6-10); 2. పర్యా. చూ. తెల్లపేడు (1). పెదురుబద్ధ చీలేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగానికి కిందినుంచి తీసినపేడు; వనరుపేడుకూ

5

10

15

20

25

30

35

4

బెండుపేడుకూ మధ్యభాగంలోనిది; తెల్లగా ఉంటుంది (కో. 1, 8, 8, 8, 12; తె. 1, 8, 7, 28, 31; రా. 24).

బెండుబద్ద: బెండుబద్ద(1). (కో. 5).

బెండు బిలుకు: పర్యా. చూ. బెండుకట్టు. వెదురు బద్దకు నున్నగా ఉండే (పసరు) భాగానికి కింది నుంచి గాని పల్లపుభాగం నుంచి గాని చీరిన బద్ద (కట్టు); తెల్లగా ఉంటుంది; దీన్ని చేట పెయివలి అంచుచుట్టూ పెట్టి విగిస్తారు (తె. 24).

బెండుబేరె: పర్యా. చూ. బెండుపేడు (1). వెదురు వెదురుగడలో బోలుగా ఉన్న భాగం నుంచి గాని వెదురుబద్ద పల్లపుభాగం నుంచి గాని చీరినపేడు; అంతనున్నగా గాని గట్టిగా గాని ఉండదు. (తె. 22-24).

బెండు సలుగు: ఉ. -సలు; వెదురుగడలో బెండు భాగం నుంచి తీసిన సలుగు; చూ. సలుగు (తె. 28).

బెత్త: చేత నాలుగువేళ్ళ వెడల్పు; రెండంగుళాల కొలత (తె. 7, 9).

బెత్తం: సన్నటి (పేము) కర్ర (కో. 18).

బెత్తంబరిగె: చేతిబెత్తంగా ఉపయోగపడే వెదురు కర్ర; వేరెడు లావుంటుంది (తె. 18).

బెలుగు: గుడిసె కట్టుబడిలో అడ్డంగావేసే వెదురుగడ (తె. 26).

బెల్లంగుల్ల: బెల్లం అప్పులు పెట్టుకొనేగుల్ల (తె. 22).

బెల్లంతకట్టె: బెల్లెంత చెట్టునుంచి తీసిన చువ్వ. (బరిగె); సేదకట్టలు. బండిజల్లులు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది (తె. 14).

బేంద: ఒకరకం కోళ్ళ గూడు; చూ. కోళ్ళ బేంద (తె. 22).

బేరడతాడు: ఎలగటి నాగలి దున్నేటప్పుడు ఎద్దను కాడికి కట్టడానికి ఉపయోగించే బేరడ (= తోలు పట్టి) చివరకట్టిన సన్నటితాడు; ఈ తాడును కాడి తొలినుంచి తీసి విగిస్తారు; గోగునారతో గాని జనప నారతో గాని పేంతారు (తె. 8).

బేరె: 1. పర్యా. చూ. పేడు (1). వెదురుబద్ద సన్నగా చీలిస్తే వచ్చే పాయ; సుమారు చిటికెనే వేరెడు వెడల్పూ గోరంత మందమూ గజంన్నర పొడుగుగా ఉంటుంది; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి వాడతారు; అల్లేవస్తువును బట్టి దీని పొడుగు వెడల్పులు నిర్ణయించుకొంటారు (తె. 22-24); 2. పర్యా. చూ. సుందంపేడు, గోరుమంధంకన్న ఎక్కువ మందం

గానూ కొంచెం వెడల్పుగానూ ఉండే వెదురుపేడు; బండిజల్లు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది (తె. 21). బేరెగుమ్మి: బేరె (= పలచటిబద్ద లేదా మందంపేడు) తో అల్లినగుమ్మి; దీనికి నడిమి కట్టుండదు; మూతి కట్టుంటుంది; ఇందులో బస్తా ధాన్యం పడతాయి (తె. 28, 26).

బేలు: చతురస్రంగా అణగొట్టిన కొబ్బరి పీచుకట్ట; దీనికి నాలుగు పక్కలా నాలుగు పలకలు పెట్టి కడతారు (కో. 30).

బేల్చిక్కు: (< బేలు చిక్కు) కాసెగడ్డితో కట్టే చిక్కు; చూ. చిక్కు (తె. 14).

బేసిన్: కొంచెం పెద్దవైట్లో ఉండే ఒకరకం మూస గంప (కో. 10).

బేకడండు: (< ఇం (back) -) పేముకుప్పీలో వీపు అనుకొనే భాగానికి పైన అమర్చిన పేముకర్ర (తె. 22).

బేగ్: (< ఇం. bag) కూరగాయలు, బట్టలు మొదల పెట్టుకోడానికి తాటి ఈనెలతో అల్లిన ఒక రకం బుట్ట; దీర చతురస్రాకారంలో ఉంటుంది (కో. 12).

బైరూపులు: బిచ్చమెత్తుకొనే ఒక తెగ; యజమానులకు నవ్వు పుట్టేలా చేసి అడుక్కొంటారు (తె. 21).

బొక్క: ఉ. బక్క; 1. పర్యా. తొర్ర (2), తొర్ర(1); చేట తయారీలో అంచు కట్టేటప్పుడు కట్టు ముంగు విగించడం కోసం అంచునగ్గర అమ్ముతో పొడిచి చేసిన చిల్లి (తె. 8; రా. 3); 2. పర్యా. కన్ను (10), గల్మ (1), దిడ్డి (1), గొర్రెపిల్లల గూడులోకి పిల్లల్ని వేయడానికి ఉంచిన నందు; అల్లేటప్పుడు ఒక గొర్రెపిల్ల పట్టెంత నందు వదులుతారు. చూ. చిత్రం 77.4 (రా. 9); 3. పర్యా. చూ. చిత్రం (2). ఈతవాస అల్లకంలో ఒక అకుకూ మరొక అకుకూ మధ్య ఏర్పడ్డ నందు; సూది దూరేటంత ఉంటుంది (రా. 9); 4. పర్యా. కంత (7), కన్ను (15), చాపల తమగ్గం అడ్డు (=తుంగ పోచ నేతలో కలవడానికి దగ్గరగా జరిపే పలక) కుండే బెజ్జం; ఇలానివి సుమారు ముప్పై ఉంటాయి; ఈ బెజ్జాలగుండా పోగులు చూడస్తారు చూ. చిత్రం 105.1 (రా. 8, 10); 5. చూ. పొక్క (1). (తె. 9; రా. 8, 10).

బొక్కల జల్లేడ: పర్యా. గండ్లజల్లేడ. పేళ్ళమధ్య నందులు (కండ్లు) పెద్దగా ఉండేటట్లు అల్లిన జల్లేడ; బియ్యంలో నూకలు తియ్యడానికి వాడతారు

(రా. 5).
 బొగనిసిద్ధి: ఉ. - బిడ్డి. బొగని (= ఒకరకం గిన్నె; బగోణి) మీద మూతపెట్టే సిద్ధి (తె. 18).
 బొగ్గుతట్ట బొగ్గు (తవ్వి తీసే) బావులదగ్గర బొగ్గు హెసే తట్ట (తె. 29).
 బొగ్గులపొయ్యి విసనగర్ర: కుంపటి విసురుకొనే విసనగర్ర (రా. 11).
 బొంగు: 1. పర్యా. చూ. వెదురుబొంగు. వెదురు పొదకు పెరిగిన గడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడు తుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాల వరకు పొడుగూ మూడుపేళ్ళ మందం నుంచి దూలమంత మందం వరకు లావు ఉంటుంది; మొదలు లావుగా ఉండి పోసుపోసు సన్నమవుతుంది; మూరకొక కణుపు చొప్పున ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్ని చీల్చి చేట, జుర్రెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చని గడ నిచ్చెన, చేతికర్ర మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది; చూ. చిత్రం 4 (కో. 5; తె. 28); 2. పర్యా. చూ. దొడ్డుబొంగు. లావుపాటి వెదురుగడ; బదంగులాల మొదటి భాగంలోనూ మూడంగులాలు కొన భాగంలోనూ లావుంటుంది; బండి జల్లలకూ గాదెలకూ ఎక్కువ ఉపయోగపడు తుంది (రా. 4); 3. ఎక్కువ లావుగానూ కణుపుకు కణుపుకూ మధ్యలోపల బోలు ఎక్కువగానూ ఉండే వెదురుగుడ; ఇవి మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు; 'బండిదండీ'లకు పనికొస్తుంది (కో. 2, 8, 19, 24, 28, 29); 4. పర్యా. చూ. బోలు (1). వెదురుగడ లోపల ఒక కణుపు నుంచి మరొక కణుపు వరకు మధ్యలో నిలువుగా ఉండే ఖాళీ; ఇది కొన్నిటికి వెడల్పుగానూ కొన్నిటికి సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి అసలు ఉండదు. చూ. చిత్రం 4.1. (తె. 17, 18, 20); 5. పర్యా. చూ. లో బొంగు. (తుంగ) చాప నేతమగ్గంలో ఒక వరస పోగుల అని లేవడానికి పోగుల నడుమ దూర్చిన లావుపాటి వెదురుగడ; గజం పొడుగుంటుంది; తొక్కుడు దబ్బకూ దిబ్బదండుకూ మధ్య ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 120 క.2 (రా. 4).
 బొంగుకర్ర: పర్యా. చూ. మొదలు పోటుకర్ర (1). వెదురుగడలో మొదలున్న భాగం; లావుగా రెండు భారల పొడుగుంటుంది (కో. 18).
 బొంగుగోప: పర్యా. చూ. భావా (1). వెదురుగడలు నిలవ చేయడానికి చేసిన కట్టుబడి. రెండు గజాల ఎడంలో రెండు గడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు)

పాతి వాటికి ఎదురుగా గజం ఎడంలో మరో రెండు గడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) పాతి ఆ నాల్గింటి పై చివర్లను కలుపుతూ అడ్డంగా మూడు గడలు (లేదా సరుగుడు కర్రలు) కట్టి ఒకపేపు ఖాళీ ఉంచు తారు; ఖాళీ ఉన్న వైపునుంచి గడలు దూర్చి నిల బెడతారు; ఖాళీ వేపును గొలుసుతో గాని గడతో గాని మూసి తాళం గూడా వేసుకోవచ్చు (తె. 17).
 బొంగుటం: పర్యా. చూ. వెదురువ్వు, వెదురుగడ లోపల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటి పదార్థం; పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని కణు పుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది; కొన్ని కణుపుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పగా ఉంటుంది; పరా కాలంలో గడలోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డ కట్టడంవల్ల తయారవుతుందంటారు; పండిన గడలకూ ముదురు గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; స్త్రీల తెల్లబట్టవ్యాధి నివారణకూ, తేలుకాటుకూ, అజీర్ణవ్యాధికి, మేహ రోగాలకూ, కడుపునొప్పికి, విరేచనాలకూ, ఉబ్బ సానికి మందుగా వాడతారు; నాలిక పగిలినప్పుడు తెల్ల తిరుమనిగొర, పైడిపత్తి కలిపి పూస్తే తగ్గు తుంది; పెవవులుగాని నాలికగాని పగిలినప్పుడు దీన్ని తేనెతో కలిపి రాస్తే తగ్గుతుంది (తె. 17).
 బొంగుతవాచి: ఉ. - తవాచి; పర్యా. చూ. వెదు రువ్వు. వెదురుగడ లోపల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటి పదార్థం; పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని కణుపుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా ఉంటుంది; కొన్ని చోట్ల చప్పగా ఉంటుంది; పరాకాలంలో గడలోకి నీళ్ళు పోయి గడ్డ కట్టడంవల్ల తయారవుతుందంటారు; పండిన గడలకూ ముదురు గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; స్త్రీల తెల్లబట్టవ్యాధి నివారణకూ, తేలు కాటుకూ, అజీర్ణవ్యాధికి, మేహరోగాలకూ, కడుపు నొప్పికి, విరేచనాలకూ, ఉబ్బసానికి మందుగా వాడ తారు; నాలిక పగిలినప్పుడు తెల్లతిరుమని గొర, పైడిపత్తి కలిపి పూస్తే తగ్గుతుంది (తె. 7, 13).
 బొంగుతవాళిరే: పర్యా. చూ. వెదురువ్వు. వెదురు గడ కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటి పదార్థం; పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని కణు పుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పగా ఉంటుంది; పరా కాలంలో గడలోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డ కట్టడంవల్ల తయారవుతుంటారు; పండిన గడలకూ ముదురు

గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; శ్రీల తెల్లబట్టవ్యాధి నివారణకూ, తేలుకాటుకూ, అజీర్ణవ్యాధికి, మేహ రోగాలకూ, కడుపునొప్పికి విరేచనాలకూ, ఉబ్బసానికి మందుగా వాడతారు; నాలిక పగిలినప్పుడు తెల్ల తిరుమనిగార, వైడివత్తి కలిపి పూస్తే తగ్గుతుంది; పెనవులు గాని నాలిక గాని పగిలినప్పుడు దీన్ని తేనెతో కలిపి రాస్తే తగ్గుతుంది. (తె. 15).

బొంగుతాడు: పర్యా. చూ. మగ్గంతాడు. భావనేనే మగ్గంలో పోగుల్ని లాగిపట్టి ఉంచే దిగదండుకు కట్టినతాడు; దీని రెండోకొన వెనక ఉండే గుంజకు కడతారు; దిగదండును వదులు చేయడానికి గాని విగువుగా పట్టి ఉంచడానికి గాని పనికొస్తుంది. (కో. 8).

బొంగుతాను: పర్యా. చూ. వెదురువృ. వెదురుగడ లోపల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటివదారం; పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని కణు పుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పగా ఉంటుంది; వర్షా కాలంలో గడలోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డకట్టడంవల్ల తయారవుతుందంటారు; పండిన గడలకూ ముదురు గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; శ్రీల తెల్లబట్టవ్యాధి నివారణకూ, తేలుకాటుకూ, అజీర్ణవ్యాధికి, మేహ రోగాలకూ, కడుపునొప్పికి, విరేచనాలకూ, ఉబ్బ సానికి మందుగా వాడతారు; నాలిక పగిలినప్పుడు తెల్లతిరుమనిగార, వైడివత్తి కలిపి పూస్తే తగ్గు తుంది; పెనవులుగాని, నాలికగాని పగిలినప్పుడు దీన్ని తేనెతో కలిపి రాస్తే తగ్గుతుంది (తె. 18).

బొంగుతుంట: పర్యా. చూ. కురచబొంగు. పది మూరలకన్న తక్కువ పొడుగున్న వెదురుగడ (తె. 8).

బొంగుమని: పర్యా. చూ. బూడిద. లేతవెదురుగడ చుట్టూ ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడ పుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది (తె. 9).

బొంగువంక: ఉ. - వొంక; పర్యా. చూ. చెక్కె-1). వెదురుగడ నిలుపుగా సగానికి చీలిస్తే వచ్చే ఒక భాగం (తె. 14).

బొటారిండు: (కి.) గంప మొ|| వాటికి అందుచుట్టూ కట్టు (జెడలాగ గట్టిగా కర్రతో అల్లడం) వేసిన తరవాత కట్టు కుదురుపడడానికి అందు మడిమె (చూ.) తో కట్టుమీద కొట్టడం (తె. 18)

బొటమ: నల్లెడ బరిగెమెద-మధ్యమధ్య ఉండే బొడిపె

(...) (తె. 14).

బొటము. (కి.) వెదురుగడ మొదలు మట్టంగా నుకడం (రా. 1).

బొట్టు: 1. పర్యా. చూ. గుమ్మి (2). ఒకచోట స్థిరంగా ఉంచి పెద్ద మొత్తంలో వడ్డు మొ|| ధాన్యం పోసి పెట్టుకోడానికి వెదురుచేక్కతో అల్లినది; గుమారు గజం ఎత్తు ముప్పావు గజం నుంచి గజంన్నర వరకు వెడల్పూ ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగు మూలలుగానూ పైన గుండ్రంగానూ కొన్ని చోట్ల క్రింద వెడల్పుగా గుండ్రంగానూ మధ్యన కొంచెం వెడల్పుగా ఉండి పోనుపోను మూసుకొచ్చే విధంగానూ కొన్ని కొన్నిచోట్ల కింద గుండ్రం గానూ పోనుపోను పైన సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల దీనికి ఖరంలాంటి తప్పు ఉంటుంది; రెండు బస్తాలనుంచి 12 బస్తాల వరకు ధాన్యం బట్టే పరిమాణంలో ఉంటాయి; (చూ. చిత్రం 74 క, ట. కో. 1, 81; రా. 3); 2. పర్యా. చూ. గుమ్మి (3). వడ్డు మొ|| ధాన్యం నిలవ చేసుకోడానికి ఈత చువ్వతో అల్లినది; గజంనుంచి రెండు గజాల వరకు చుట్టుకొలత, ఐదడుగుల ఎత్తు ఉంటుంది; రెండు బస్తాలనుంచి ఇరవై బస్తాలవరకు ధాన్యం పడతాయి (కో. 25).

బొట్టు: పర్యా. పుస్తె. పెళ్ళికొడుకు పెళ్ళికూతురిమెళ్ళో కట్టే గుండ్రటి బిళ్ళ; బంగారంతో చేస్తారు; మామూ లుగా రెండుంటాయి; తాళి (రా. 3).

బొట్టుపెట్టె: పర్యా. కుంకుమపెట్టె; కుంకుమరికే. అడవాళ్ళ కుంకుమ, అద్దం, దువ్వెన, బొట్టుపుల్ల, కాటిక మొ|| అలంకరణ సామగ్రి ఉంచుకొనే చిన్న పెట్టె (కో. 10, 14, 18, తె. 8, 8, 8, 18, 28, 30, 81; రా. 4).

బొట్టు: చూ. బొడ్డె (8) (తె. 18).

బొట్టు: అడపిల్ల; కన్నెపిల్ల (కో. 24).

బొట్టు: చూ. పొట్టె (2) (కో. 19).

బొడిగె: ఒకరకం భిక్షపాత్ర; 'కాటిపావలు' అనే తెగవాళ్ళు విన్నమెత్తుకొనేది (తె. 21).

బొడిబద్ద: పర్యా. చూ. గంటిబద్ద (1). గంటిగనుపు గుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ సరికేస్తే మిగిలేకొమ్మ గుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండు వస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అడవిపాంతం వాళ్ళు దీన్ని పారే స్తారు చూ. చిత్రం. 9. (తె. 28).

బొడిసె: ఒకరకం గంప (బళ్ళారి గంప)కు అడుగున

నేలమీద అనుకోదానికి అమర్చిన చిన్నకోడు; ఇలాంటివి మూడుంటాయి చూ. చిత్రం 5.1.1 (తె. 4).

బొడుపు: ఉ. బొడుపు; 1. చూ. బుడుపు(2) (తె. 7.); 2. చూ. బొడుసు (8); గరి (5), బొబ్బరు, నట్టు. ఈతకమ్మకున్న ఆకు తెంపిన తరవాత ఆకు తెగిన చోట వదే గుర్తు (తె. 8).

బొడుసు: ఉ. బొడుపు; 1. పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురుగడ కణుపు దగ్గర కొమ్మ నరికేసి నప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువును బట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది చూ. చిత్రం 8.1. (తె. 27); 2. పర్యా. చూ. గంటిబద్ద (1). గంటిగనుపు గుర్తు (= వెదురు గడకు పెరిగినకొమ్మ నరికేస్తే మిగిలేకొమ్మ గుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాంటివి గడకు రెండు వస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అదవి ప్రాంతంవాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు చూ. చిత్రం 9. (తె. 28); 3. పర్యా. చూ. బొడ్డె (1). వెదురు బద్దకు పల్లపు భాగంలో ఉండే కణుపు; ఎత్తుగా ఉంటుంది; కత్తితో చెలిగేస్తారు (తె. 28, 29); 4. కావడి బద్దకు చివర ఉబ్బెత్తుగా ఉన్న బొడిసె, బద్దకు రెండు చివరలా ఉంటుంది; తాడు జారి పోకుండా అవుతుంది (తె. 8); 5. చూ. బుడుపు (4) (తె. 27); 6. చూ. బొడుపు (2) (తె. 18).

బొడ్డుగు: (< బొడ్డు + అడుగు) ఉ. బొడ్డుగు; 1. పర్యా. బొడ్డు (4). ఈతచువ్వతో అల్లిన పేదకట్ట, గుల్ల మొ॥ వాటి అడుగు భాగానికి మధ్యలో ఉబ్బెత్తుగా ఉండేది (తె. 7, 18); 2. మధ్యలో ఉబ్బెత్తుగా వచ్చిన పేముబుట్ట అడుగు (చూ.) భాగం (కో. 3).

బొడ్డారం: పేముకుర్చీల్లో ఒకరం (కో. 11).

బొడ్డు: 1. చూ. బొడ్డె (2); పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసి నప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువునుబట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది చూ. చిత్రం 8.1. (తె. 2.); 2. పర్యా. చూ. బొడ్డె (1). వెదురుబద్దకు పల్లపుభాగంలో ఉండే కణుపు; ఎత్తుగా ఉంటుంది; కత్తితో చెలిగేస్తారు (తె. 7, 8; రా. 4. 8, 10); 3. చూ. బొడ్డె (3) (తె. 31); 4. పర్యా. బొడ్డుగు (1). ఈతచువ్వతో

అల్లిన పేదకట్ట, గుల్ల మొ॥ వాటి అడుగు భాగానికి మధ్యలో ఉబ్బెత్తుగా ఉండేది (కో. 28; తె. 8); 5. కొబ్బరికాయ పైభాగంతో జాట్టుదగ్గరి మెత్తటి పీచు (కో. 28); 6. వెలగకట్ట అడుగులోని మధ్య భాగం; ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది (కో. 28).

బొడ్డు గన: పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువును బట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 8.1. (తె. 28).

బొడ్డు గనుపు: ఉ. - గెన్ను; 1. పర్యా. కన్ను(2), గుడ్డిగనుపు, గుంటగనుపు, గుడ్డుగుంపు, లోతుగనుపు, లోతుగనె. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన నన్న చిల్ల (కొమ్మ) నరికేసినప్పుడు లోతుగా వదే బొడ్డు లాంటి గుర్తు చూ. చిత్రం 8.1. (రా. 11); 2. పర్యా. చూ. బొడ్డె (1). వెదురుబద్దకు పల్లపుభాగంలో ఉండే కణుపు; ఎత్తుగా ఉంటుంది; కత్తితో చెలిగే స్తారు (కో. 17).

బొడ్డు గుంపు: పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసి నప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువునుబట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది చూ. చిత్రం 8.1. (కో. 28).

బొడ్డుజివురు: (3). వెదురుగడ కణుపు (బొడ్డు)కు మొనదేలిన భాగాన్ని కత్తితో చెక్కడం (రా. 4).

బొడ్డుతుంగ: ఉ. బొడ్డు -; 1. పర్యా. లావుతుంగ. వెన్ను లావుగా ఉండే తుంగ; నాసిరకం (కో. 8); 2. పూత వూసిన ఒకరకం తుంగ; పెరుగుగానూ ముదురుగానూ ఉంటుంది; చావల అల్లకానికి పనికి రాదు (కో. 8).

బొడ్డు పేడు: పర్యా. చూ. బెండుపేడు (1). వెదురు గడలో బొలుగా ఉన్న భాగంనుంచి గాని వెదురు బద్ద పల్లపుభాగం నుంచి గాని వీరినపేడు; అంత మన్నగా గాని గట్టిగా గాని ఉండదు (కో. 5).

బొడ్డు మొలెం: పర్యా. చూ. బొడ్డె (3). చివరగర్ర గొట్టం (= కాడకు తొడిగింది) జారిపోకుండా కాడ చివర ఉబ్బెత్తుగా ఉండే భాగం; వెదురుబద్ద కణుపును చెక్కకుండా ఉబ్బెత్తుగా విడిచిపెడతారు చూ. చిత్రం 8.1. త. 8 (తె. 31).

బొడ్డుసోలు నెప్పి: బొడ్డులోపల వచ్చే ఒకరకం

బొడ్డు (కో. 5).
 బొడ్డు: 1. పర్యా. గంటి (2), గనుపు (2), గనుపు
 బొడ్డు, గుంపు (3), బొడ్డుమీద గనుపు, బుడుపు
 (2), బొడుసు (3), బొడ్డు (2), బొడ్డుగనుపు (2),
 బొండుగనుపు, బొడ్డు (3), ముడి (2), లోపలి
 గనుపు, వెదురుబడ్డకు పల్లపుభాగంలో ఉండే కనుపు;
 ఎత్తుగా ఉంటుంది; కత్తితో చెలిగేస్తారు (తె. 13,
 15, 17, 18, 20-22); 2. చూ. బొడ్డు (1)
 (తె. 20); 3. చూ. బొడ్డు¹, బొడ్డు (3); పర్యా.
 ఉపతల, గడ్డ (4), గడ్డం (4), గన (3), గనుపు
 (7), గుడుసు, బుడుపు (4), బూట, బొడ్డుమొలెం,
 విట్ట (2), ముడి (4), మొట్టె (3), మొట్టె (1), వినన
 గుర్రగట్టం (కాడకు తొడిగింది) జారిపోకుండా కాడ
 చివర ఉబ్బెత్తుగా ఉండే భాగం; వెదురుబడ్డ కణుపును
 చెక్కకుండా ఉబ్బెత్తుగా విడిచిపెడతారు. చూ.
 చిత్రం 31 త. 3 (తె. 15, 17, 19, 21, 26,
 28, 28).
 బొణుగు: ఉ. బొనుగు; పర్యా. చూ. అడిపోగు (1).
 గంప, బుట్ట, సేప్పి మొ॥ వాటి అల్లకంలో
 బొడ్డుగూ అడుగూ అల్లదానికి వాడే పలవటి
 సన్నటిపేడు (కొన్నిచోట్ల లావుది); పసరకింది
 పేడును రెండు భాగాలుగా నిలుపునా చీలిస్తే
 వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం మూతిదగ్గర అల్ల
 దానికి ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 47 త. 3
 (కో. 15).
 బొండంకాయ: పర్యా. చూ. కొబ్బరిబొండం. నీళ్ళు
 ఎక్కువగానూ కొబ్బరి పలవగానూ ఉండే పెద్ద
 కొబ్బరికాయ; లేతది; వేసంగుల్లో బొండంనీళ్ళు
 తాగుతారు (కో. 20).
 బొండం: పర్యా. చూ. కొబ్బరిబొండం. నీళ్ళు ఎక్కువ
 గానూ కొబ్బరి పలవగానూ ఉండే పెద్ద కొబ్బరి
 కాయ; లేతది; వేసంగుల్లో బొండంనీళ్ళు తాగుతారు
 (కో. 19, 21).
 బొండు గనుపు: పర్యా. చూ. బొడ్డు (1). వెదురు
 బడ్డకు పల్లపు భాగంలో ఉండే కణుపు; ఎత్తుగా
 ఉంటుంది; కత్తితో చెలిగేస్తారు (కో. 17).
 బొత్త: పర్యా. చూ. దోనెం వెదురుగడను నిలుపుగా
 రెండు పాయలుగా చీల్చినప్పుడు ఒక కణుపునుంచి
 ఇంకోకణుపువరకు కొలతమాదిరిగా పల్లంగా ఉండే
 భాగం (తె. 24).
 బొత్తు: పర్యా. చూ. బొట్టు (3). కొబ్బరిపీచు నలిపి
 నప్పుడు గాని దులిపినప్పుడుగాని రాలే (ఎర్రటి)

బొడి (కో. 28, 29).
 బొడ్డినె: (< బొడ్డు + ఈనె); పర్యా. చూ. పెందెవార,
 బుట్ట, తట్ట, గంప మొ॥ వాటి అల్లకం పనిలో కట్టు
 (బొడ్డు) చుట్టదానికి ఉపయోగించే కర్ర (చూ. కర్ర)
 పేడులో సగం వెడల్పు కొంచెం గుండ్రంగానూ
 లావుగానూ ఉంటుంది; బడ్డకు పల్లంగా ఉండే
 భాగంనుంచి చీల్చి తీస్తారు. చూ. చిత్రం 47 త. 3
 (కో. 1, 3-5, 10; రా. 4).
 బొడ్డు: 1. పర్యా. చూ. కట్ట (1). ఒకచోటికి చేర్చి
 కట్టిన వెదురుగడలు లేదా వెదురుబడ్డలు; ఒకమనిషి
 మోయడానికి వీలయినవి (కో. 10, 14, 28); 2.
 పర్యా. చూ. దోనె. వెదురుగడను నిలుపుగా రెండు
 పాయలుగా చీల్చినప్పుడు ఒక కణుపునుంచి ఇంకో
 కణుపు వరకు కొలతమాదిరిగా పల్లంగా ఉండేభాగం
 (తె. 16; 17, 20); 3. పర్యా. చూ. బొడ్డు (1).
 వెదురుబడ్డకు పల్లపుభాగంలో ఉండే కట్టుపు; ఎత్తుగా
 ఉంటుంది; కత్తితో చెలిగేస్తారు (తె. 24, 28); 4.
 పర్యా. చూ. బొట్టయేను వెదురుగడ చీలికప్పుడు
 లోపలి పల్లపుభాగంలో కనిపించే పలవటి ఉల్లిపొర
 కాయకంలాంటి పొర (తె. 14); 5. పర్యా. చూ.
 పీచు, వెదురుబడ్డ, పేడు చీల్చేటప్పుడూ బడ్డ, పేడు,
 కర్ర మొ॥ గీతేటప్పుడూ వచ్చే సన్నటి దారాల్లాంటి
 పోవలు; వీటిని మరగజెట్టి అవిరి పడితే జలుబు
 తగ్గుతుందట; మెత్తగా ఉండే పీచును కోళ్ళను
 పొడగెయ్యడానికి ఉపయోగిస్తారు (తె. 18); 6.
 పర్యా. చూ. పెందెవార, బుట్ట, తట్ట, గంప, మొ॥
 వాటి అల్లకం పనిలో కట్టు (బొడ్డు) చుట్టదానికి
 ఉపయోగించే కర్ర (చూ. కర్ర); పేడులో సగం
 వెడల్పు కొంచెం గుండ్రంగానూ లావుగానూ
 ఉంటుంది; బడ్డకు పల్లంగా ఉండే భాగం నుంచి
 చీల్చి తీస్తారు చూ. చిత్రం 47 త. 3, 6 (కో. 8, 7,
 10); 7. పర్యా. చూ. కట్టు (1). గంప, తట్ట,
 గుమ్మి మొ॥ వాటి అల్లకంలో గట్టిదనం కోసం
 వెలుపలినుంచి మూతిదగ్గరగా మధ్య భాగంలోనూ
 అడుగు అంచుదగ్గర కర్ర (= తిగలాటిది)లో గట్టి
 గానూ ఉబ్బెత్తుగానూ అల్లినభాగం; రెండు వేళ్ళు
 వెడల్పు మొదలు బెత్తెడు వెడల్పు వరకు ఉంటుంది
 చూ. చిత్రం 47 త. 1 (కో. 2, 5-15, 17, 28,
 27, 30, 31; తె. 7; రా. 9-10, 10). 8. పర్యా.
 చూ. కట్టు (10). ఈతబడ్డలతో అల్లె గంప, గుమ్మి
 మొ॥ వాటికి అంచు చుట్టూ గాని మధ్యన గాని
 అడుగున గాని ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం; వేరేడు

రెండువేళ్ళ మందం ఉంటుంది (కో. 8; రా. 8);
9. పేముగంప చుట్టూ ఎత్తుగా అల్లె భాగానికి మధ్యలో
పేదెరు పెడల్పున ఉప్పెత్తుగా చుట్టినది. చూ.
చిత్రం 140.1 (కో. 8).

బొడ్డుకర్ర: పర్యా. చూ. పెండెవార. బుట్ట, తట్ట, 5
గంప మొ॥ వాటి అల్లకం పనిలో కట్టు (బొడ్డు)
చుట్టడానికి ఉపయోగించే కర్ర (చూ. కర్ర);
పేడులో నగం పెడల్పు కొంచెం గుండ్రంగానూ
లావుగానూ ఉంటుంది, బద్దకు పల్లంగా ఉండే భాగం
నుంచి చీల్చి తీస్తారు చూ. చిత్రం 47 క. 8
(కో. 2, 8; రా. 10).

బొడ్డుగర్ర: ఉ. —కర్ర; పర్యా. చూ. బెండుకర్ర(1).
పెదురుబద్ద పల్లపుభాగం నుంచి తీసిన కర్ర (చూ.);
గంపలు మొ॥ అల్లడానికి కట్టు (బొడ్డు) చుట్టడానికి
ఉపయోగం (తె. 10, 17, 20).

బొడ్డు తీగ: ఉ. —తీగ; పర్యా. చూ. లావీనె (1).
మామూలు కర్ర (చూ.) కన్న కొంచెం మందం
గానూ పెడల్పుగానూ ఉండే కర్ర; గంప మొ॥వాటి
అల్లకం పనిలో ఎత్తుగా వచ్చే భాగం అల్లడానికి
ఉపయోగపడుతుంది చూ. చిత్రం 47 క. 2
(కో. 4).

బొడ్డుదీండు: ఉ. బొడ్డుదీండు; పర్యా. చూ. పెండెవార.
బుట్ట, తట్ట, గంప మొ॥ వాటి అల్లకం పనిలో
కట్టు (బొడ్డు) చుట్టడానికి ఉపయోగించే కర్ర (చూ.
కర్ర); పేడులో నగం పెడల్పు కొంచెం గుండ్రం
గానూ లావుగానూ ఉంటుంది; బద్దకు పల్లంగా
ఉండే భాగం నుంచి చీల్చి తీస్తారు చూ. చిత్రం
47 క. 8 (రా. 8).

బొడ్డుపేడు: 1. పర్యా. చూ. బెండుపేడు (1). పెదురు
గడలో బోలుగా ఉన్న భాగం నుంచి గాని పెదురు
బద్ద పల్లపుభాగం నుంచి గాని చీసినపేడు; అంత
నున్నగా గాని గట్టిగా గాని ఉండదు (తె. 15, 17);
2. పర్యా. చూ. పెండెవార. బుట్ట, తట్ట, గంప॥
మొ॥ వాటి అల్లకం పనిలో కట్టు (బొడ్డు) చుట్ట
డానికి ఉపయోగించే కర్ర (చూ. కర్ర); పేడులో
నగం పెడల్పు కొంచెం గుండ్రంగానూ లావు
గానూ ఉంటుంది; బద్దకు పల్లంగా ఉండే భాగంనుంచి
నుంచి చీల్చి తీస్తారు చూ. చిత్రం 47 క. 8.
(కో. 6, 7, 12, 14).

బొడ్డుబుట్టు: (క్రి.) పెదురుబద్ద పల్లపుభాగం వైపు
కత్తితో నున్నగా గీతడం. (తె. 20).

బొడ్డునువ్వు: పర్యా. చూ. పెండెవార. బుట్ట, తట్ట,

గంప మొ॥ వాటి అల్లకంపనిలో కట్టు (బొడ్డు)
చుట్టడానికి ఉపయోగించే కర్ర (చూ. కర్ర);
పేడులో నగం పెడల్పు కొంచెం గుండ్రంగానూ
లావుగానూ ఉంటుంది; బద్దకు పల్లంగా ఉండే
భాగం నుంచి చీల్చి తీస్తారు (చూ. చిత్రం 47 క. 8,
(కో. 8, 11).

బొండు: కొండముచ్చులు తల కొరికేయడం వల్ల
పెదురుగడలో (చూ. కొండెంగమొట్టు) సన్నటి
తాడులా ఏర్పడ్డ పదార్థం. (తె. 22, 23, 27, 31).

బొండుకర్ర: పర్యా. చూ. కవురుబొంగు (1). తగి
నన్ని నీళ్ళు అందక పచ్చదనం కోల్పోయి పాలి
పోయిన పెదురుగడ; తెల్లగా గాని నల్లగా గాని
అవుతుంది; సరయిన జిగి ఉండక పెటపెక్కి పేడు
తీసేటప్పుడు ఎక్కడికక్కడ విరిగిపోతుంది; జీలి
తలకు మాత్రం పనికొస్తుంది. (కో. 8).

బొంబురు: పేముకర్ర మీద ఉండే పలచటి పొర;
కాయితంలా ఉంటుంది. (కో. 8).

బొంబురు: పర్యా. బొంబు (2) ఈతకమ్మకున్న
అకు తెంపిన తరవత అకు తెగినచోట పడే గుర్తు.
(తె. 8).

బొబ్బొంపు: (< బొబ్బ + పంపు) అడుగు గుండ్రం
గాను, మూతి విశాలంగాను కొబ్బరి చిప్పకున్నట్లుగా
ఉన్న పంపు. (కో. 17).

బొంబాయి-ఎస్ పాటు: (< ఇం. Bombay-S-
Pattern) ఒకరకం పేముకుర్చీ. (కో. 11).

బొంబాయికట్: (< Bombay cut) పర్యా. బొంబే
కటింగ్. ఒకరకం పేముకుర్చీ. (కో. 11).

బొంబు: పర్యా. చూ. పెదురుబొంగు, పెదురుబొదకు
పెరిగిన గడ; పేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది.
సుమారు 6 గజాలనుంచి 20 గజాలవరకు పొడుగూ
మూడువేళ్ళ మందం నుంచి దూలమంత మందం
వరకు లావు ఉంటుంది; మొదలు లావుగా ఉండి
పోసుపోసు సన్నమవుతుంది; మూరకొక కణుపు
చొన ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా
ఉంటుంది; దీన్ని చీల్చి చేట, జల్లెడ, గంప మొ॥
అల్లుతారు; చీల్చిన గడ నిచ్చిన, చేతికర్ర మొ॥
వాటికి పనికొస్తుంది. (రా. 1).

బొమ్మ: పర్యా. చూ. కణుపు, పెదురుగడకు అక్క-
డక్కడ ఉండే హద్దు; గడచుట్టు ఉప్పెత్తుగా
ఉంటుంది; అంత మేరకు లోపలి భాగిని మూసే
స్తుంది; పర్యం; ఇక్కడ కొమ్మ వేస్తుంది చూ,
చిత్రం 4.8. (కో. 31).

బొమ్మచేట: చూ. బొమ్మచేట. (కో. 18).
 బొమ్మచేట: చూ. బొమ్మచేట; పర్యా. చూ. మొంటె.
 ఒక రకం చిన్నచేట; చిన్నవాళ్ళు అల్లకం పని
 నేర్చుకోడానికి ఇలాంటివి అల్లుతారు; కొన్నిచోట్ల
 పేడుకు రంగులు వేసి అల్లుతారు; దీంతో పిల్లలు
 అడుకొంటారు. (కో. 18, 19).

బొరికెం బొంగు: పర్యా. చూ. గుట్టలబొంగు.
 కొండలమీదా గుట్టలమీదా గట్లమీదా పెరిగే వెదురు
 కర్ర; పెళుసుగా ఉంటుంది; పేడు తీయడం కష్టం;
 మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు. (తె. 22).

బొరిగె పర్యా. చూ. గడ్డం (1) మేదరికత్తి కాద
 పేపు నుంచి పదును మొదలయ్యే చోట కొంచెం
 మొనచేరిన భాగం. చూ. చిత్రం 12 జ.ర.
 (తె. 22).

బొరుసు చాప: ఉ. బొరుసుసాప; గొగులు గొగులు
 (బొరుసు)గా ఉండే తుంగతో నేసినచాప. (కో. 30).

బొరుసు తుంగ: ఉ. బొరుసు—; సాపుగా లేకుండా
 గదుకు (బొరుసు)గా ఉండే ఒక రకమైన తుంగ.
 (కో. 30).

బొర్ర: 1. పర్యా. చూ. బొక్క (1). చేట తయారీలో
 అందుకట్టు కట్టేటప్పుడు కట్టుముందు దిగించడం
 కోసం అందుదగ్గర అమ్ముతో పొడిచి చేసిన చిల్లి
 (తె. 4); 2. పర్యా. చూ. జేరి (2). అల్లకంలో
 విననగర్ర పేళ్ళమధ్య నందు (తె. 1); 3. చూ.
 బుర్ర (2). (రా. 11).

బొర్ర గొట్టు: (క్రి.) పర్యా. తొలిగొట్టు. నిచ్చెన
 నిలుపు గడకు మెట్లు దిగగొట్టడానికి మెట్లు పట్టే
 టంతమేర (నలుపలకలుగా) ఉలితో చిల్లి (తొలి)
 చేయడం. (రా. 11).

బొర్రులు బల్ల: పర్యా. చూ. ఎగదండు. చాపనేత
 మగ్గం మొదటిభాగంలో (నేతవాడు తూర్పునేపైపు)
 అమర్చిన లావాటిపలక; పోగులను లాగివట్టి ఉంచు
 తుంది; చాప నేస్తూ దీనికి చుట్టుకుంటూపోతారు;
 లావుగా దీర్ఘచతురస్రాకారంలో ఉంటుంది;
 కొన్నిటికి (సుమారు 30) రంధ్రాలుంటాయి; ఈ
 రంధ్రాలగుండా పోగులను దూర్చి దిగదండుకు కద
 తారు; రంధ్రాలుండని పలకకు దారం కొలుకులుగాని
 పొడుగాటి ఇనసడువ్వగాని తొడుగుతారు. చూ.
 చిత్రం 120 చ. 3. (కో. 21).

బొర్రె: చూ. బుర్ర (2). (తె. 8).

బొర్రెకత్తె: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపు
 కణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ;

మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 8).

బొర్రె బొంగు: పర్యా. బోలు బొంగు. కణుపు కణు
 పుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ;
 ఉపయోగపడుతుంది. (రా. 11).

బొలుగు: చూ. బోలు (1). (తె. 15).

బోజెర: పర్యా. చూ. బూడిద. లేత వెదురుగడమట్టా
 ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడ
 పుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది. (కో. 8).

బోటు: పర్యా. చూ. పుట్టె. చేపలు పట్టడానికి చెరువు
 లోకి వెళ్ళే చిన్న పడవ; దీన్ని దొడ్డి (ఫ్రేమ్)
 వెదురుతో తయారుచేసి బయటనుంచి చుట్టూ బోలు
 వేసి తుడతారు. (రా. 8).

బోటు వేయు: (క్రి.) పర్యా. చూ. మట్టగిండు (1).
 వెదురుగడ మొదలును నమంగా నరకడం; బద్ద
 చీరేటప్పుడు కత్తి మోపడానికి పీలుగా కింద బెత్తెడు
 విడిచి నరుకుతారు. (రా. 1).

బోడంచు గంప: అంచుదగ్గర కట్టు (=పెందెగాని
 బొడ్డుగాని) లేని గంప. (కో. 31).

బోడిరామాపాటన్: (<ఇం. —Pattern) చేపలు
 లేని ఒకరకం పేముకుప్ప. (కో. 19).

బోడుగడ: మెత్తనిబూమి. (కో. 8).

బొండా: పెద్దపెద్ద బద్దలతో అల్లిన ఒక రకం గంప.
 (కో. 18).

బోడు: 1. పర్యా. చూ. నడికర్ర. ఒకనెల నుంచి
 మూడునెలల వరకు వయస్సుగల లేత వెదురుకర్ర;
 దీన్ని చీలి చేట, జల్లెడ మొలవాటికి కట్టు కట్టడాని
 కవనరమయ్యే 'తిగ' (చూ.)లు తియ్యడానికి పని
 కొస్తుంది (కో. 14, 18); 2. చూ. మోడు (1).
 (తె. 8, 23, 28).

బోరగాల కర్ర: ఉ. బోరగాల్ల —; పర్యా. తోక
 బొంగు, బుర్ర కర్ర. మొదలు లావుగానూ చివర
 నన్నగానూ ఉండే వెదురుకర్ర; మేదరిపనికి ఉప
 యోగ పడదు. (కో. 28, 28).

బోరగాలు: పర్యా. చూ. కుర్ర గనుపు. వెదురుగడ
 కణుపులమధ్య తక్కువ ఎడమున్న భాగం; జేనెడు
 బెత్తెడుకన్న తక్కువ ఉంటుంది. (కో. 18).

బోరుకర్ర: పర్యా. చూ. పలదని బొంగు. బోలు
 ఎక్కువగానూ కండ తక్కువగానూ ఉండే వెదురు
 గడ; జేరికగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగపడే
 పేళ్ళు దీన్నించి తక్కువగా వస్తాయి. (కో. 27).

బోలు: 1. చూ. బొలుగు; పర్యా. ఊలు, గుల్ల (1).
 బొల్లు, తొర్ర (1), తొల, పొక్క (1), బుర్ర (2),

బొంగు (4), లొట్ట (1), నందు (1). వెదురుగడ లోపల ఒక కణుపు నుంచి మరొక కణుపు వరకు మధ్యలో నిలుపుగా ఉండే ఖాళీ; ఇది కొన్నిటికి వెడల్పుగానూ కొన్నిటికి సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి అనలు ఉండదు. చూ. చిత్రం 4.1. (కో. 1-8, 5, 12, 15, 16; తె. 21-23, 26; రా. 3, 4); 2. పర్యా. చూ. వెదురుగడను నిలుపుగా రెండు పాయలుగా చీల్చినప్పుడు ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కాలవమాదిరిగా పల్లంగా ఉండే ఖాగం. (తె. 5).

బోలుకంక: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపు కణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 23).

బోలుకర్ర: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపు కణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 8-12, 17, 27).

బోలుకాల: ఉ. బోల్కాల; పర్యా. చూ. దోనె. వెదురుగడను నిలుపుగా రెండు పాయలుగా చీల్చి నప్పుడు ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కాలవమాదిరిగా పల్లంగా ఉండే ఖాగం. (తె. 21).

బోలుబొంగు: ఉ. బోల్ -; పర్యా. ఆదికర్ర, గుల్ల బొంగు, గుల్లవెదురు, జాజుకర్ర, బొల్లుబొంగు, దోలుబొంగు (1), తొరకర్ర, తొరకర్ర, తొర బొంగు, తొరవెదురు, తొలబొంగు, బురక బొంగు, బుర్రబొంగు, బుర్రబొంబు, బొర్రెకర్ర, బొర్రెబొంగు, బోలుకంక, బోలుకర్ర, బోలు బొసం, బోలువెదురు, మేదరిబొంగు, లొట్ట బొంగు (2), కణుపు కణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడుతుంది. (కో. 2, 5, 8-10; తె. 5, 18, 18-22).

బోలుపానం: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపు కణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురు గడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 8).

బోలువెదురు: ఉ. బోలెదురు; పర్యా. చూ. బోలు బొంగు. కణుపు కణుపుకూ మధ్య లోపల గుల్లగా ఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 1, 11, రా. 8).

బోలోటు: (< ఇం. boll) ఇనప బోల్టు (తె. 28). | బ్రష్: (< ఇం. brush) ఉ. బ్రస్సు; 1. ఇనప ఖాళల ఉండే; గోదీన (= గుమ్మం ముందు పేసు

కొనే పీచుపట్టా) సాపు చేసే ఒక కొయ్య చెక్కకు ఇనప ఉంచలు బిగించి (మేకులు కొట్టి) ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 128 (కో. 20); 2. కుంచె; పేము కుర్చీలకు దీంతో రంగువేస్తారు. (కో. 12).

బ్లూలాంప్: (< ఇం. blue lamp) నీలిసెగవచ్చే కిరణనాలులు దీపం; పేముబెత్తం పంచవలసినదోట దీంతో సెగ చూపిస్తారు. (తె. 22).

బ్లేడ్: (ఇం. blade) పేముకర్ర ఆకులూ ముళ్ళూ నున్నగా గీతే రేకు. (కో. 8).

మ

మక్కిరిదొల్ల: పర్యా. చూ. బండిజల్ల (1). ఎరుపు మొ॥ పోసుకొని రావడానికి బండిమీద వేసే వెదురు తడక. అడుగు వక్కలూ ముందుభాగమూ మూసి ఉంటాయి; వెనకాలా పైభాగమూ తెరిచి ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 32. (రా. 8).

మక్కెర్ర: పర్యా. చూ. కంకిజల్ల (1). సజ్జకంకి, జొన్నకంకి మొ॥వాటిని పోలాలనుంచి మోసుకు రావడానికివాడే ఒకరకం పెద్దగంప; గజంపెత్తు మూరన్నర వెడల్పు ఉంటుంది. (రా. 1).

మగకర్ర: పర్యా. చూ. చేతికర్ర (1). చేతికి ఉపకా పట్టుకునే వెదురుకర్ర; మూడు నాలుగు వేళ్ళలావు సుమారు రెండుగజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; బోలు లేకుండా గట్టిగా ఉంటుంది; దీనికొసా మొదలూ ఒకే లావుంటాయి. సాము చేయడానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 13).

మగ్గంకర్ర: చాపలునేసే చేతిమగ్గం వెదురుగడ; నాలుగు మూరల పొడుగుండి బెత్తెదేసి ఎడంలో చుట్టూ గాట్టుంటాయి; రాళ్ళు కట్టినతాళ్ళు వేలాడ దీస్తారు. (కో. 30).

మగ్గంతాడు: పర్యా. బిగింపుతాడు, బిగుతాడు, బొంగు తాడు. చాపనేసేమగ్గంలో పోగుల్ని లాగివట్టి ఉండే దిగదండుకు కట్టినతాడు; దీని రెండోకొస పేనక ఉండే గుంజుకుడతాడు; దిగదండును వదులు చేయడానికిగాని బిగుపుగావట్టి ఉంచడానికిగాని పనికొస్తుంది. (కో. 8).

మగ్గం: 1. తుంగ; జమ్ము చాపలు నేయడానికి అమర్చిన (సుత్తిబిరి, అచ్చు, అనికర్ర, ఉట్టికర్ర, దిగదండు, లోబొంగు మొ॥) పరికరాల సముదాయం; బట్టలునేసే మగ్గంలా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల నేలమీద పరిచినట్లుంటుంది; కొన్ని చోట్ల మంచంలా కోళ్ళమీద అమరి ఉంటుంది;

6

10

15

20

25

30

35

40

కొన్నిచోట్ల పందిరికి వేలాడదీసి ఉంటుంది; చూ. చిత్రాలు 120 క-ట. (కో. 3, 8, 21; రా. 2, 4, 10); 2. పర్యా. చూ. అచ్చు. (తుంగ) చాపనేసేటప్పుడు అడ్డానికివేసిన తుంగపోచను దగ్గరకు నెట్టడానికి చేత్తోబత్తే కొయ్యపలక; దీర్ఘచతురస్రాకారంగా ఉంటుంది; దీనికి సుమారు 30 రంధ్రాలుంటాయి; ఈ రంధ్రాలగుండా పోగులు దూరుస్తారు; (తుంగ) పోచను పోగులమధ్యకు దూర్చిన తరవాత ఆపోచ అంతకు ముందున్న పోచలను అనుకొని ఉండేటట్లు ఈ పలకతో నేడతారు; కొన్నిచోట్ల ఇనపడువ్వల పలక వాడతారు చూ. చిత్రాలు 106 120 క. 5. (రా. 2).

మగ్గంపోయు: (క్రి.) పర్యా. చూ. పోగువిగించు. (తుంగ) చాపమగ్గం ముందునేతగాదు కూర్చొనే వైపు ఉండే ముందరి బొంగు (చూ.) నుంచి మగ్గంచివరి వెనకబొంగు (చూ.) వరకు అడ్డంగా (గజంవెడల్పున) బెత్తెడు ఎడానికి ఒక నారపోగు చొన పెట్టికట్టడం. (కో. 8).

మచ్చిక: ధన్యం, అపరాలు మొ॥ పోసుకొనే ఒకరకం వెదురుగంప; చిన్నగా ఉంటుంది; నిలుపులు పెట్టకుండా కేవలం పేడుతో చాప అల్లకంలో అల్లుతారు; కింద చతురస్రంగానూ మూతిదగ్గర గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. (కో. 28).

మచ్చు: 1. పర్యా. చూ. చాటుతడక(1). ఇంట్లో గదులుగా విభజించడానికిగాని వరండాలో చాటు కోసంగాని అడ్డంగా కట్టే వెదురుపేళ్ళరడక; చూ. చిత్రం 38 చ. (రా. 3); 2. పర్యా. చూ. అచ్చు. తుంగచాపనేసేటప్పుడు అడ్డానికివేసిన తుంగపోచను దగ్గరకు నెట్టడానికి చేత్తో బత్తే కొయ్యపలక; దీర్ఘచతురస్రాకారంగా ఉంటుంది; దీనికి సుమారు 30 రంధ్రాలుంటాయి; ఈ రంధ్రాలగుండా పోగులు దూరుస్తారు; తుంగపోచను పోగుల మధ్యకుదూర్చిన తరవాత ఆ పోచ అంతకు ముందున్న పోచలను అనుకొని ఉండేటట్లు ఈ పలకతో నేడతారు; కొన్ని చోట్ల ఇనపడువ్వల పలక వాడతారు. చూ. చిత్రాలు 106, 120 క. 5. (రా. 4).

మచ్చుకత్తి: పర్యా. కత్తి(2), పిడికత్తి. కట్టేపిడి ఉన్న మేదరికత్తి; చూ. చిత్రం 12 ట (రా. 3).

మచ్చుతడక: ఉ. - తడికే; పర్యా. చూ. చాటు తడక(1). ఇంట్లో గదులుగా విభజించడానికిగాని వరండాలో చాటుకోసం గాని అడ్డంగా కట్టేవెదురు పేళ్ళ రడక; చూ. చిత్రం 38 చ. (కో. 4)

మంచంనులక: మంచాని కల్లడంకోసం ఈత, గోగు మొ॥వాటి నారతో పేసిన సన్నటితాడు; గాజంగి నారతప్ప ఏనారతో అయినా పేంతారు. (కో. 5, 23, 25; తె. 9).

మంచం: 1. పర్యా. వెదురుమంచం. పడుకోడానికి వెదురుగడలతోనూ బద్దలతోనూ చేసిన మంచం; కొన్నిటికి తలాపుదిక్కున ఎత్తుగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 108. (తె. 2-8, 10, 12, 18, 17, 18; 28, 31; రా. 2, 5, 11); 2. చాపనేత మగ్గం మీద పందిరిలా వేసినది. (రా. 8).

మంచమల్లకం: మంచానికి నులక అల్లడం. (రా. 4). మంచమీడితడక: మంచంమీద పరిచి అంచువెంట బద్దలు కొట్టిన వెదురుచాప. (తె. 17).

మంచికర్ర: పర్యా. చూ. మేదరికర్ర(2). పూర్తి లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్య రకంగా ఉండే నాణ్యమైన వెదురుగడ; లోపల కొంచెం గుల్లగా ఉండి కండమందంగా ఉంటుంది; పచ్చిగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; కణుపుల మధ్య ఎడంఎక్కువ; కణుపులదగ్గర ముక్కు లేకుండా ఉండి పేడుసాపుగా వస్తుంది; కణుపుదగ్గర ఒకటే కొమ్మపెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్నగుర్లు పడుతుంది; మొదలుగుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఎక్కువ ఉపయోగం. (తె. 31).

మంచిగుంపుబద్ద: పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ద. వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగా వచ్చే వెదురుబద్ద; వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరికేసినచోట (గంటి గనుపు) చీలిస్తే బద్ద నరిగా రాదు; ప్రతిగడకు రెండు సుద్దిబద్దలు వస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (కో. 19, 28).

మంచిదబ్బు: చూ. మంచిబద్ద. (రా. 1, 3).

మంచిబద్ద: రూ. మంచిదబ్బు; పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ద. వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగావచ్చే వెదురుబద్ద; వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరికేసినచోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ద నరిగారాదు; ప్రతిగడకు రెండు సుద్దిబద్దల వస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (కో. 29-31; తె. 28).

మంచిబొంగు: పర్యా. చూ. మేదరికర్ర (2). పూర్తి లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్య రకంగా ఉండే నాణ్యమైన వెదురుగడ; లోపల కొంచెం గుల్లగా ఉండి కండ మందంగా ఉంటుంది;

<p>పచ్చిగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపులదగ్గర ముక్కు లేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపుదగ్గర ఒకటే కొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్న గుర్తు పడుతుంది; మొదలు గుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరివనికి ఎక్కువ ఉపయోగం. (కో. 9).</p>	6	<p>యించు, పెదురుగడ మొదలును సమంగా నరకడం; బద్ద దీరేటప్పుడు కత్తి మోపడానికి వీలుగా కింద బెత్తెడు విడిచి నరుకుతారు (కో. 2-5; తె. 8, 13, 16-17, 19, 21, 22, 25; రా. 2, 11); 2. పైకి లేవడం; పెల్లగించడం. (తె. 23).</p>
<p>మంచి బొంబు: (< ఇం. bamboo) పర్యా. చూ. మేదరికర (2). పూర్తి లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్యరకంగా ఉండే నాణ్యమైన పెదురుగడ; లోపల కొంచెం గుల్లగా ఉండి కంద మందంగా ఉంటుంది; పచ్చిగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపుల దగ్గర ముక్కు లేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపుదగ్గర ఒకటే కొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్న గుర్తు పడుతుంది; మొదలు గుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరివనికి ఎక్కువ ఉపయోగం. (రా. 1).</p>	10	<p>మట్టం: 1. పర్యా. చూ. పెన్ను (4) మేదరికత్తికి మందంగా ఉన్న పైభాగం; సుమారు వేరేడు వెడల్పుగా ఉంటుంది; కత్తికి ఒకవైపు పడునూ మరో వైపు పెన్ను ఉంటాయి చూ. చిత్రం 12 డ. 3. (కో. 2); 2. పర్యా. చూ. అంచు (7). అకులా ఉండే అంబు (చూ.)కు పడునున్న భాగం; ఇలాటివి రెండుంటాయి; కొన్నిటికి పడునుండదు (కో. 2); 3. చిన్న. (రా. 1).</p>
<p>మంచి వెదురు: పర్యా. చూ. మేదరికర (2). పూర్తి లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్యరకంగా ఉండే నాణ్యమైన పెదురుగడ; లోపల కొంచెం గుల్లగా ఉండి కాడ మందంగా ఉంటుంది; పచ్చిగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపులదగ్గర ముక్కు లేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపుదగ్గర ఒకటే కొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్న గుర్తు పడుతుంది; మొదలు గుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరివనికి ఎక్కువ ఉపయోగం. (తె. 4.)</p>	20	<p>మట్టం పిచ్చె: పర్యా. చూ. తురచగనుపు. పెదురు గడ కణుపులమధ్య తక్కువ ఎడమున్న భాగం; జేనేదుబెత్తెడు కన్న తక్కువ ఉంటుంది (రా. 1). మట్టి జల్లెడ: పర్యా. తుమ్మరిజల్లెడ. తుమ్మరివాళ్ళు కుండలు చేయడానికి కావలసిన మెత్తటి మట్టిని జల్లించుకొనే జల్లెడ; కారం జల్లెడ మాదిరిగా పేళ్ళ మధ్య నన్నటి సందులు వచ్చేటట్లు అల్లుతారు. (తె. 7).</p>
<p>మంచిత చెట్టు: (< మంచి + తత) మేలైన ఈత చెట్టు; కమ్మలు పొడుగు; చావల అల్లకానికి పని కొస్తుంది. (తె. 11).</p>	25	<p>మట్టితట్టు: 1. చూ. మట్టి తట్టు; పర్యా. ఒడ్డి గంప, ఒడ్డిర తట్టు, మన్నుగంప, శేతం తట్టు. బావులనుండి గాని బయట గాని ఒడ్డిరవాళ్ళు మన్ను మోనే తట్టు, మూతి విశాలంగా పక్కం మాదిరిగా ఉంటుంది (కో. 25; తె. 14, 25); 2. పర్యా. చూ. ఉప్పర తట్టు. ఇళ్ళ కట్టుబడి పనిలో మన్ను సీమెంటు మొ॥ మోయడానికి వాడే తట్టు; ఇవసమెంతె ఆకారంలో ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల అడుగు - మతలంగా ఉండి గిన్నె మాదిరిగా ఉంటుంది (కో. 18, 28; తె. 23).</p>
<p>మంచిత బరిగె: పర్యా. చూ. మెత్తటి బరిగె. నాణ్యమైన ఈత బరిగె; మెదుపుగా ఉండి ఎటు వంచినా విరగదు; దీర్ఘపుష్పడు విరగకుండా పేడు మంచిగా వస్తుంది. (తె. 20).</p>	30	<p>మట్టు: 1. పర్యా. అరుగు (4). గంప, తట్టు, బుట్టు, కోళ్ళగూరు, గుమ్మి, నీవ్వి మొ॥ వాటి కిందిభాగం; వాటిలో పోసేవి నిలవడానికి ఆధారం. చూ. చిత్రాలు 47 అ. 1, 85 చ. 1. (కో. 17, 21, 22, 24-28, 28, 29); 2. పర్యా. చూ. తట్టు (2). జల్లెడ అరుగు అల్లకంలో పేడుకూ పేడుకూ మధ్య నన్నగా ఎడం వదులుతూ అల్లినభాగం; జల్లించవలసినవి దీంట్లో పోసుకొంటారు; దీనిమట్టు గుండ్రంగా సుమారు మూడు పేళ్ళెత్తున గోడుగా అంచు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 30 క. 4. (కో. 21, 28); 3. పర్యా. చూ. గడ్డె (2). కాయాళల బుట్టు, చేతి బుట్టు, పూల</p>
<p>మంచెరకలి: ఉ. - ఎరక్కలి; ఎరకలి వాళ్ళలో ఒక తెగ; ఈతకత్తెతో గంపలు, తట్టులు మొ॥ అల్లుతారు. (తె. 9, 11).</p>	35	<p>మట్టుగించు: (క్రి.) పరా. చూ. మట్టుగించు (1). పెదురుగడ మొదలును సమంగా నరకడం; బద్ద దీరేటప్పుడు కత్తి మోపడానికి వీలుగా కింద బెత్తెడు విడిచి నరుకుతారు. (తె. 23, 24, 28).</p>
<p>మట్టుగించు: క్రి. 1. పర్యా. తోటపేయి, మట్టు</p>	40	

బుట్ట, కంత బుట్ట, మొ॥నవి నేలమీద నిలబడడానికి పీలుగా అల్లిన అడుగు భాగం; కొంచెం ఎత్తుగా సమతలంగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 09 క-1 (కో. 28); 4. పర్యా. చూ. మూల (6). నీళ్ళ గూడకు అడుగున ఏర్పడ్డ కోసు (దొప్పలాంటిది) చూ. చిత్రం 05 క. 1 (కో. 28); 5. పర్యా. చూ. అడుగు (6). ఈతగంప మొ॥ వాటి అడుగు భాగం (కో. 25); 6. తాటి ఈనెలతో చుట్టిన కుదురు; కుండలు మొ॥ దొర్లకుండా దీనిమీద పెడతారు (కో. 28); 7. తాటి ఈనెలతో అల్లిన పూలసజ్జ గద్దె (కో. 12); 8. ఉట్టి అడుగున చెక్రంలా అల్లిన తాడు; కావడీ ఉట్టికి పెద్దగా ఉంటుంది, చూ. చిత్రం 180.1 (కో. 20, 30). 9. (క్రి. పర్యా. చూ. అడుగుదొక్కు. వెదురుగంప, తడక మొ॥ (అడుగు) అల్లకం మొదలు పెట్టేటప్పుడు నిలుపుల్ని (గంపకు చెక్రం అకారంలోనూ తడకకు నిలుపుగానూ) అల్ల కాని కనువుగా పేర్చి కాలికింద (టొటనవేలితో) తొక్కి-పట్టడం; తొక్కి-పట్టిన తరువాత పేడుతో గాని కల్లతోగాని అల్లుకుంటూ వస్తారు (కో. 28, 28); 10. పర్యా. చూ. మదురు (1). వంచడం; గంప, తడక మొ॥ వాటి అల్లకంలో అంచులదగ్గర మిగిలిన నిలుపులను అంచులోపలికి దోపడానికి వెనక్కి మదుస్తారు (కో. 21); 11. కోడిపొడుగు (కో. 21).

మట్టుదొక్కు: (క్రి. పర్యా. చూ. అడుగు దొక్కు. వెదురుగంప, తడక మొ॥ (అడుగు) అల్లకం పెట్టే టప్పుడు నిలుపుల్ని (గంపకు చెక్రం అకారంలోనూ తడకకు నిలుపుగానూ) అల్లకాని కనువుగా పేర్చి కాలికింద (టొటనవేలితో) తొక్కి-పట్టడం; తొక్కి-పట్టిన తరువాత పేడుతోగాని కల్లతోగాని అల్లు కుంటూ వస్తారు. (కో. 17, 18).

మట్టుపోండ తీయు: పర్యా. చూ. దీరు (1). కత్తి తోనూ చేత్తోనూ విడదీయడం; వెదురుగడనుంచి నిలుపుగా 2 నుంచి 4 వరకు బద్దలుగాని బద్దనుంచి వారలు, పలుకులు. నరుములు, చాలెం (చూ.) గాని వార మొ॥ వాటినుంచి పేడుగాని కల్ల (ఈనె)గాని కత్తితో విడదీయడం (తె. 28).

మట్టు పొండ్య: పర్యా. చూ. సన్న (0) పేడు. వెడల్పు చాలా తక్కువగా ఉన్న వెదురుపేడు; కొన్నిచోట్ల చాలా పలవగా ఉన్నది (తె. 28).

మట్టు బుధ: పర్యా. చూ. అడుగుపేడు. గంప మొ॥ అడుగున అమర్చిన కుండంపేడు; ఎత్తు భాగం

అల్లకం కోసం వంచిన తరవాత ఇదే నిలువపు తుంది; దీన్ని గంటిబద్ద (చూ.) నుంచి తీస్తారు చూ. చిత్రం 47 చ. 3 (తె. 28).

మట్టు బెట్టు: (క్రి.) పర్యా. చూ. అడుగుదొక్కు. వెదురుగంప, తడక మొ॥ (అడుగు) అల్లకం మొదలు పెట్టేటప్పుడు నిలుపుల్ని (గంపకు చెక్రం అకారంలోనూ తడకకు నిలుపుగానూ) అల్లకాని కనువుగా పేర్చి కాలికింద (టొటనవేలితో) తొక్కి-పట్టిన తరువాత పేడుతోగాని కల్లతోగాని అల్లు కుంటూ వస్తారు. (కో. 28).

మట్టుబొద్దు: పర్యా. గుడ్డకిడి కట్టు. గుల్ల. మానె మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగుఅల్లి ఎత్తుభాగం అల్లడానికినిలుపుల్ని పైకి వంచేముందు పేసిన కట్టు చూ. చిత్రం 60. 1. (కో. 28).

మట్టువేయు: (క్రి.) ఉ. మక్తేయు; పర్యా. చూ. అడుగుదొక్కు. వెదురుగంప, తడక మొ॥ (అడుగు) అల్లకం మొదలుపెట్టేటప్పుడు నిలుపుల్ని (గంపకు చెక్రం అకారంలోనూ తడకకు నిలుపుగానూ) అల్లకానికనువుగా పేర్చి కాలికింద (టొటనవేలితో) తొక్కి-పట్టడం; తొక్కి-పట్టిన తరువాత పేడుతోగాని కల్లతోగాని అల్లుకుంటూ వస్తారు. (కో. 17).

మట్టుగించు: (క్రి.) ఉ. మట్టుగిచ్చు; పర్యా. చూ. చెలుగు. కత్తితో కొట్టడం; వెదురుగడ కణుపుల దగ్గరి కొమ్మలనుగాని మొనదేలి ఉన్న ముక్కలను గాని బొడుపులనుగాని సమానంగా కత్తితో చెట్టు తారు. (తె. 28).

మడకబెట్టు: (క్రి.) ఉ. మడ్క-; వరసగా కూర్చడం; చీపురు కట్టడానికి కావలసినన్ని వెంపలి మొక్కల్ని వరసగా కూరుస్తారు. (తె. 21).

మడతచాప: ఉ. మడ్తసాప; (ప్రయాణంలో) తీసుకు వెళ్ళడానికి వీలుగా మడతలుగా కుట్టినచాప, (కో. 9).

మడతతొట్టెలు: ఉ. మడ్త-; రెండుపొరలుగా అల్లిన ఉయ్యాల. (తె. 7).

మడతపంకా: ఉ. మడ్తపంక; పర్యా. మడత విసనగ్రర. పట్టుకొనేవైపు వంగి విరక్కుండా బెత్తెడు పేడల్ను రెండు పొరలుగా అల్లిన విసన గ్రర; పొయ్యి విసరడానికి పనికొస్తుంది; కాడ ఉండదు. (రా. 11).

మడతవిసనగ్రర: ఉ. మడ్తయిననగ్రర; పర్యా. మడతపంకా. పట్టుకొనేవైపు వంగి విరక్కుండా

5

10

15

20

25

30

35

40

బెత్తెడు వెడల్పున రెండు పొరలుగా అల్లిన వినన గర్ర; పొయ్యి వినరదానికి పనికొస్తుంది; కాడ ఉండదు. (తె. 8).

మదబొంగు: 1. పర్యా. చూ. తొడ్డి(ల)బొంగు. లోయలో పెరిగిన వెదురుగడ; మెత్తగా బోలుగా ఉంటుంది; కణుపులు దూరదూరంగా ఉంటాయి; మేదరికపనికి బాగా ఉపయోగం (తె. 22, 28); 2. వంకరగా పెరిగిన వెదురుగర్ర; గాలివల్ల వంకర పెరుగుతుంది; సమతల ప్రదేశంలో పెరుగు తుంది. (తె. 8).

మడం: ఉ. మెదెం; 1. చూ. మడమ, మడిమె(1); పర్యా. చూ. వెన్న(4). మేదరిక త్రికి మందంగా ఉన్న పైభాగం; సుమారు వేలెడు వెడల్పున పలకగా ఉంటుంది; కత్తికి ఒకవైపు పదునూ మరోవైపు వెన్నూ ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12 ద. 8. (కో. 5, 21, 25, 28; తె. 80); 2. చూ. మడివె(2); పర్యా. చూ. చూపురం. మేదరిక త్రికి వెన్ను (చూ.) పదునంపువైపు వంపుదిరిగిన భాగం. చూ. చిత్రం 12 జ. 4. (కో. 17); 3. పర్యా. చూ. కాడ(1). మేదరిక త్రి, చురక త్రి మొ॥ పట్టుకొనే కడ్డిలాంటి భాగం; కొన్నిటికి కాడమాదిరి గానూ కొన్నిటికి తొడిమే మాదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా ఉంటుంది చూ. చిత్రం 18 చ. 4. (కో. 25).

మడమ: ఉ. మడపు; చూ. మడం(1). (కో. 28, 28). మడితాడు: దావనేపేటప్పడు కాలు పట్టుకోడానికి వడికట్లకు వేలాడదీసిన కాడుకొలికి. (రా. 2).

మడిమె: ఉ. మడిమె, మడివె; 1. చూ. మడం(1). (తె. 27, 28); 2. చూ. మడం(2); 3. పర్యా. కొన(2), తొడిమె(2). మొదలు(4). మేదరిక త్రి కాడకొన. (తె. 8-9, 21-28); 4. పర్యా. తొడిమె(3). ఒకరకం అంటు (చూ.) కుండే కాడకొన; మొనలేకుండా పలకగా ఉంటుంది. (తె. 18, 21-28).

మడుచు: ఉ. మరుసు; మొడుసు; 1. చూ. మడుపు(4); 2. పర్యా. మట్టు(10), మలుచు(3). వందడం; గంప, తడక మొ॥వాటి అల్లకంలో అందులదగ్గర మిగిలిన నిలువులను అంచులోపలికి దోవదానికి వెనక్కి మడుస్తారు. (కో. 1-5, 22, 28, 25-27, 30; రా. 1, 2, 4, 11); 2. పర్యా. చూ. మలుచు(2). అల్లకం పూర్తయిన తరవాత (గంప మొ॥వాటికి) మిగిలిన నిలువులను లోపలి

వైపువంచి అంచులోపలికి దోవడం. (కో. 25; తె. 18).

మడుపు: ఉ. మడుపు; 1. పర్యా. కుప్పె(2), దోపు(1), మలుపు(2), వంపు(3). గంప, తట్ట, గుల్ల, సిబ్బి మొ॥ వస్తువుల అల్లకం పూర్తయిన తరవాత మిగిలిన నిలువుల చివరను వెనక్కితిప్పి అంచు లోపలికి దోవినప్పుడు వచ్చిన వంపు. చూ. చిత్రం 47 క. 1. (కో. 1, 2, 8, 28; రా. 8-9); 2. తడక అల్లకంలో ఒకచివరి వరకూ అల్లుకొచ్చి చివరకు అల్లడానికి మడిచినపేడు. (కో. 18); 3. చేబ మొ॥వాటి అల్లకంలో పేడు ఒకవైపునుంచి మరోవైపుగాని కిందికి మీదికిగాని తిప్పుడం. (కో. 25, 28, 31); 4. చూ. మడుచు(1). (కో. 7, 24; రా. 8); 5. సిబ్బి, బుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో పైన మిగిలిన నిలువులను లోపలికిగాని బయటికిగాని ముడివేయడం. (కో. 11)

మడుపుదండి: పర్యా. మూసినదండి. వాటిదాపలో అల్లుకుంటూ మలిపిన రెండో అడ్డండు. (కో. 28). మడుం: (బహు. మళ్ళు); 1. ఒకకొలత; మణుగు. (తె. 21, 22); 2. పర్యా. తూము(5). ఒక క్వింటార్ ధాన్యంకొలత; పాత్రలలో కొలుస్తారు. (తె. 22).

మడ్డి: ఒకతెగ; కూలినచి చేసుకోడం, చింతకాయలు కొట్టుకొచ్చి అమ్మడం, కున్నంకాలప్పడం మొ॥ పనులు చేస్తారు. (రా. 10).

మడ్డిలి: పర్యా. గూటం(4), టక్క. వచ్చికోబ్బరి దొక్కలు నలగ్గొట్టే కొయ్యను త్రి. (కో. 28).

మంటితట్టు: ఉ. మంటిదట్టు; చూ. మట్టితట్టు(1). (తె. 11, 14).

మండు: పర్యా. చూ. చిల్ల(1). వెదురుగడ కణుపు దగ్గర పెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు వేలెడలావుూ ఒకటిరెండు గజాలపొడుగూ ఉంటుంది; ముట్లు గర్రగానూ దోమతెర కర్రగానూ గాలంబరుగు గానూ వాడతారు; కొమ్మవరికినప్పుడు దాని మొదలు కణుపుకు మిగిలి ఉంటుంది. (చూ. గంటిగనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరువునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (తె. 18).

మందె: ఉ. మందీ; 1. పర్యా. అడ్డ (1), కుప్ప(1), గుట్ట, దిబ్బ, నెట్టు (1), బడ్డి, వెదురుగుట్ట. వెదురు గడల పోగు; మామూలుగా అడ్డదిడ్డంగా వేసినవి; కొన్నిచోట్ల వరసగా వేర్పినవి; అడవిలోగోని ప్రభుత్వం వారి వెదురు దీప్తోగాని అడితిల్లోగాని

5
10
15
20
25
30
35
40

వేస్తారు; పరిమాణంతోగాని సంఖ్యతోగాని నిమిత్తం లేదు (కో. 6, 8, 9, 11); తె. 8, 18, 15, 17-24, 26, 28; రా. 2, 4, 6, 7, 9-11; 2. పర్యా. కుప్ప (2). ఈతచువ్వ (బరిగె)లనుగాని పేర్చిన గుట్ట; కొన్నిచోట్ల చిందరవందరగా పోగు పెడతారు (తె. 7, 9, 13, 20; రా. 8).

మద్దెమూల: పర్యా. పక్క-మూల. చేపలటిరి, చేపల బుట్ట మొ॥ వాటికి మధ్యభాగాన బయటినుంచి కని పించే మూల; రెండుంటాయి; ఈ రకం బుట్టకు కిందకూడా మూలలుంటాయి. (కో. 28).

మధ్యకట్టు: పర్యా. చూ. నడింకట్టు. బుట్ట, ఈత చువ్వలతో అల్లిన గంప మొ॥ వాటి మధ్యభాగంలో బయటినుంచి నిలుపుభాగంలో వేసే కట్టు. చూ. చిత్రం 48.1 (కో. 25).

మధ్యగన: ఉ. మద్దె-; పెదురుగడ మూడు ముక్కలుగా నరికితే వచ్చే మధ్యభాగం; మూడు నాలుగు గజాలు పొడుగుంటుంది; మేదరివనికి ఉపయోగపడు తుంది (కో. 27).

మధ్యపెండె: పర్యా. చూ. నడిమికట్టు. గంప, మానే, గుమ్మి మొ॥ వాటి ఎత్తుభాగానికి మధ్యలో బయటి చుట్టూ వేలేడు మందానగాని రెండువేళ్ళ మందాన గాని గట్టిగా అల్లినభాగం; ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 50.3 (కో. 27).

మధ్యరకం బొంగు: పర్యా. చూ. సెకెండ్ బొంగు. సుమారు 3 సెం॥మీ॥ నుంచి 12 సెం॥ మీ॥ వ కు లావుండే పెదురుగడ; మొదటిభాగం గట్టిగానూ చివరిభాగం టోలుగానూ కణుపులు దగ్గర దగ్గరగానూ ఉండేది (తె. 18).

మధ్యాకు: (మధ్య+అకు). ఈతమట్ట (మంద) మధ్య భాగంనుంచి తీసిన ఈతాకు (కో. 25).

మన: చూ. మొన (7). (రా. 9).

మనుగు: (క్రి.) కత్తిమొన మొ॥ మొక్కపోవడం. (కో. 10).

మంతు: 1. చూ. మెంతు పర్యా. కట్టనిచేట, గోటిన చేట, తట్ట (8), ఒకరకం చేట; కట్టు (బిడ్డ), కర్ర (కడ్డిలాంటి నన్నటి పెదురుబిడ్డ) వేసి కట్టు కట్టనిది; మూలలు మలిపి అంచు బట్టకుండా వదిలేసినదాన్ని ఇలా అంటారు (కో. 5, 10-13, 15-18; రా. 3, 5, 10). 2. పర్యా. చూ. అదుగు (1). చేట నమతలభాగం; కిందిదిగాని పైదిగాని; అల్లకంలో మూలలు మలపకముందు అంతవరకు అల్లినదాన్ని ఇలా అంటారు; అంచుకట్టని చేట (తె. 31).

మందగొల్లలు: యాదవులదగ్గర మాత్రమే అడుక్కోనే ఒక తెగ. (తె. 21).

మందుకర్ర: పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు (1). లోపల ఏ మాత్రం టోలు లేకుండా పూర్తిగా కందపట్టి ఉన్న గట్టి పెదురుకర్ర; సుమారు మూడు నాలుగు గంగళాల లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికిరాదు; నిచ్చెనమెట్టు, గుతపకర్ర, గై కట్టె; మందంపట్టె మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది (కో. 16).

మందంకేను: (ఇం. — cane) పర్యా. చూ. లావుపేము. లావుగా ఉండే పేముకట్టె; అరంగుళం నుంచి మూడంగుళాల వరకు లావుంటుంది; మంచాలూ కుప్పీలూ మొ॥ తయారీకి పనికొస్తుంది. (తె. 22).

మందమాకు: (మందం+అకు) దళసరిగా ఉండే ఈతాకు (రా. 9).

మందంపేడు: పర్యా. దప్పాకు, దబ్బంపేడు (1), దళసరిపేడు, దొడ్డినేం, పలుకు (7), పలుకుపేడు, బదుగుపేడు, బేరె (2) ముద్దిపేడు, మొద్దుపేడు, లావాకు, లావుపేడు. గోరుమందంకన్న ఎక్కువ మందంగానూ కొంచెంవెడల్పుగానూ ఉండే పెదురు పేడు బిందిజిల్ల మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (రా. 2, 7, 11).

మందవానికట్టె: పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు (1). లోపల ఏ మాత్రం టోలు లేకుండా పూర్తిగా కంద పట్టి ఉన్న గట్టి పెదురుకర్ర; సుమారు మూడు నాలుగు గంగళాల లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికి రాదు; నిచ్చెనమెట్టు, గుతపకర్ర, గై కట్టె, మందం పట్టె మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది (రా. 4).

మందుగొట్టం: పర్యా. గొట్టం (3), పెదురుగొట్టం (1. పళువులకు మందుపోసే పెదురుగొట్టం; మొత్తం టోలుగా ఉండి ఒక చివర మూసి ఉంటుంది; రెండో చివర పళువునోట్లో దూర్చడానికి వీలుగా ఏటవాలుగా చెక్కి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 113. (తె. 10).

మమ్ముగంప: పర్యా. చూ. మట్టితట్ట (1). బొప్పల నుందిగాని బయటగాని మమ్ముమోసేతట్ట; మూత విశాలంగా పళ్ళెం మాదిరిగా ఉంటుంది. (తె. 14; రా. 8).

మమ్మెంచేట: ఉ. — కొట; మన్యం (అడవి) ప్రాంతంవాళ్ళు అల్లినచేట; ఎత్తుఎక్కువ ఉంటుంది. (కో. 23).

మమ్ముకర్ర: పెదురుగడ నరికినకరవాత నరుకు కింది కణుపునుంచి పుట్టినకర్ర; దుంపలోంచి పుట్టిన

దానిలా ఎక్కువ లావుగాగాని పొడుగ్గాగాని పెరగదు. (కో. 27).

మయంగా: ఉ. మయంగ; పర్యా. నడిదా. మధ్యన. (కో. 22).

మయంపెండె: ఉ. ఘయంపెండి; పర్యా. చూ. నడిమికట్టు. గంప, మానె, గుమ్మి మొ॥వాటి ఎత్తు భాగానికి మధ్యలో బయటినుంచి చుట్టూ వేలేడు మందానగాని రెండువేళ్ళ మందానగాని గట్టిగా అల్లినభాగం; ఉద్వేత్తుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 50. 3. (కో. 23)

మయంబద్ద: ఉ. మయం—; పర్యా. చూ. బిరుదబ్బ. వెదురుతడక వంగిపోకుండా గట్టిననంకోసం అడ్డంగాగాని నిలువుగాగాని వేసినబద్ద. (కో. 28). మయానబద్ద: పర్యా. చూ. గనగనబద్ద; రెండు కణుపుల మధ్యభాగం. (చూ. గన) నుంచి వీరిన బద్ద. (కో. 17).

మలలమ్మ: ఉ. మల్లలమ్మ; పార్వతీదేవి; మేదరి వాళ్ళ కులదేవత; మల(కొండ)లో పుట్టదాన్నిబట్టి వచ్చినపేరు. (కో. 2; తె. 8, 7; రా. 4, 5, 8-11).

మలలమ్మపండుగ: ఉ. - పండగ, - పండ్ల; రూ. మల్లమ్మపండుగ; మేదరివాళ్ళ కులదేవత, మలలమ్మ (పార్వతీదేవి) పేర చేసుకొనే పండుగ. (తె. 1-5).

మలలు: కొండ(మల)లూ గుట్టలూ ఉన్న ప్రాంతం. (తె. 8.)

మలుచు: ఉ. మలుచు, మల్చు, 1. పర్యా. చూ. వండు (1). గంప, తట్ట, గుల్ల, మూనె॥ మొ॥ అల్లేటప్పుడు అడుగు (చూ.) అల్లకం పూర్తయిన తరవాత ఎత్తుభాగం అల్లడానికి నేలబారున ఉన్న నిలువుల్ని పైకి లేపడం. (తె. 15; 2. రూ. మలుపు (4). పర్యా. ఎదురెక్కించు, చెక్కు (8). దిగవేయు (2). అల్లకం పూర్తయిన తరవాత (గంప మొ॥ వాటికి) మిగిలిన నిలువులకు లోపలి వైపు నంచి అంచులోపలికి దోపడం. (తె. 8, 13, 14; రా. 8, 8); రూ. మలుపు (5); పర్యా. చూ. మడుచు (1). వండడం; గంప, తడక మొ॥ వాటి అల్లకంలో అంచుల దగ్గర మిగిలిన నిలువులను అంచు లోపలికి దోపడానికి వెనక్కి మడుస్తారు. (కో. 8; తె. 8, 8, 13, 18), 31).

మలుపు: ఉ. మల్పు; 1. పర్యా. చూ. కుప్పి(1). గంప, తట్ట, గుల్ల, సిద్ది మొ॥ అల్లగా మిగిలిన

నిలుపుకొన(లు); వీటిని వెనక్కి-మలిపి అంచు లోపలికి దోపుతారు. (తె. 22); 2. పర్యా. చూ. మడుపు(1), గంప, తట్ట, గుల్ల, సిద్ది మొ॥ వస్తువుల అల్లకంపూర్తయిన తరవాత మిగిలిన నిలువుల చివర్లను వెనక్కి-తిప్పి అంచులోపలికి దోపినప్పుడు వచ్చినవంపు చూ. చిత్రం 47 క. 1. (తె. 8, 28-28, 30); 3. (క్రి.) పర్యా. మడుపు(3), వంచు(2). చేట మొ॥వాటి అల్లకంలో పేడు ఒకవైపునుంచి మరోవైపుగాని కిందికి మీదికి గాని తిప్పడం. (తె. 15, 21); 4. చూ. మలుచు(2). (తె. 14); 5. చూ. మలుచు(3). (తె. 8, 18, 19, 24, 25); 6. (క్రి.) తిప్పడం; ఈతవాపతయారీకి పట్టె అల్లేటప్పుడు ఆకును కిందినుంచి మీదికి మీదినుంచి కిందికి తిప్పుతారు. (తె. 18).

మలుపుడుకట్టు: ఉ. మల్పుడు—; గంప మొ॥వాటికి నిలువును లోపలికి దోపినప్పుడు చుట్టూ ఏర్పడే అంచు (తె. 8).

మల్కాపురంకట్టె: మల్కాపురం అనే ప్రాంతం తెచ్చిన ఈతకట్టె. (తె. 18).

మల్లమ్మపండుగు: ఉ. - పండ్ల; చూ. మలలమ్మ పండుగ.

మల్లుగర్ర: పేముకురీపులో కాళ్ళకు బలంకోసం అడ్డంగా అమర్చినకర్ర; రెండు కాళ్ళనుగాని నాలుగు కాళ్ళనుగాని కలుపుతూ ఇలాటికర్రలు బిగిస్తారు. చూ. చిత్రం 188. 3. (కో. 3, 12, 18).

మళ్ళవేయు: ఉ. మల్లవేయు. మల్లేయు; చేట అల్లే టప్పుడు కొమ్ముభాగం పూర్తిగా అల్లిన తరవాత రెండోవైపు అల్లడానికి అల్లినదాన్ని తిరగవేయడం. (తె. 8, 21).

మనవ: పర్యా. చూ. కొండెంగ, కొండముచ్చు; వెదురుమొక్క లేతగా, తియ్యగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులు దానికల కొరుక్కు తింటాయి; “మనవకొరికిన బొంగు” అని వాడుక (రా. 8).

మసి: ఉ. మశి. 1. పర్యా. చూ. తంకముసి(2). వర్షానికి తడిసి ఎండిన ముదురు వెదురుగడమీద ఏర్పడే నల్లటిపొడి. (కో. 24; తె. 5, 15, 19; రా. 5); 2. పర్యా. చూ. బూడిద. లేతవెదురుగడ చుట్టూ ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడపుట్టిన ఒక నంపత్వరానికి ఏర్పడుతుంది. (తె. 24, 25; రా. 8).

మాంజుకట్టె: పర్యా. పర్యా. ఇటికల తయారీకోసం

తడిమన్ను మోసుకురావడానికి ఒరిచెక్కకు రెండు వైపులా పెదురుబొంగులు బిగించి మోతకు పనికివచ్చేట్లు చేసిన సాధనం; మాంజ; ఇద్దరు మనుషులు చెరోవైపున బొంగులుపట్టుకొని మోస్తారు. చూ. చిత్రం 114. (తె. 17).

మాడ: పర్యా. చూ. ముందరిమొత్త. బండిజల్ల ముందరిభాగంలో రెండుపక్కలను కలుపుతూ వంపుదిగిన గూడు చూ. చిత్రం 82. 2. (తె. 7).

మాడు: 1. పర్యా. చూ. వెన్ను(4). మేదరికత్తికి మందంగా ఉన్నవైభాగం; సుమారు పేతెడు వెడల్పున పలకగా ఉంటుంది; కత్తికి ఒకవైపు పదునూ మరోవైపు వెన్ను ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12 డ. 8. (కో. 6); 2. పర్యా. చూ. మూపురం. మేదరికత్తి వెన్ను (చూ.) పదునంచు వైపు దిగినభాగం చూ. చిత్రం 12 జ. 4. (కో. 8, 8, 9, 11); 3. పర్యా. చూ. వెన్ను (8). చురకత్తి వీపు; ఒకవైపు పదునూ రెండోవైపు వీపు ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 18. చ. 4. (కో. 6).

మానిక. ఉ. మాన్క; 1. రెండుశేర్ల ధాన్యంకొలిచే పొత్త. (తె. 8); 2. బడుకిలోల ధాన్యంకొలత. (తె. 24); 3. ఎనిమిదికిలోల ధాన్యంకొలత.

మానీనె: (మాని + ఈనె) పర్యా. మానెవారి. మానె (ఒకరకంగంప) అల్లకానికి వాడే పేడు. మామూలు పేడు వెడల్పులో సగముంటుంది. (కో. 28).

మాను: కొబ్బరిచెట్టు కాండం; వేళ్ళ పైభాగం (మొదలు) నుంచి మట్టుకిందిగాకా ఉండేది; లావుగా ఉంటుంది. (కో. 25).

మానె: ఉ. మాని; ధాన్యం పోసి పెట్టుకోడానికి మోసుకు వెళ్ళడానికి పెదురుపేడుతో అల్లిన ఒక రకం గంప; ఆకారంలోనూ నైజాలోనూ దీనిలో చాలా రకాలున్నాయి; కొన్ని స్తూపాకారంలో పైనా కిందా ఒకే మాదిరిగా ఉంటాయి; కొన్ని కిందివైపు కంటే మీనివైపు వెడల్పుగా ఉంటాయి; కొన్ని చోట్ల మామూలుగా గంపకన్న చిన్నగా ఉంటుంది; నిలుపుల్ని పెట్టుకుండా కేవలం పేడుతో చాప అల్ల కంలో అల్లుతారు; కింద తతురస్రంగానూ పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 50. (కో. 27, 28, 30).

మానెగుది: మానెవార (చూ.)లు చీల్చడానికి వాడే పలచటి పెదురుబిడ్డ; మానెకు ఎత్తుభాగంతో అల్లడానికి ఒక తెల్లఈనె ఒక పచ్చిఈనె చీల్చి ఒకకొస అంటుకొని ఉండేటట్లు ఉంచుతారు; అల్లెటప్పుడు

విడదీసి ఒక పనరు ఈనె ఒక తెల్ల ఈనె వరసగా పెట్టి అల్లుతారు; ఇది క్షి అంగుళం వెడల్పు ఉంటుంది. (కో. 27).

మానెడు గుల్లు: మానెడు (కి కిలోల) ధాన్యం పట్టే పెదురుపేళ్ళ గుల్ల. (తె. 21).

మానెవార: పర్యా. మానీనె. మానె (= ఒక రకం అల్లకానికి వాడే పేడు; మామూలు పేడు వెడల్పులో సగముంటుంది. (కో. 27, 30).

మాపగా: (క్రి. విజ). సమానంగా; హెచ్చు తగ్గులు లేకుండా. (తె. 22).

మాఫ బొంగు: పర్యా. చూ. మేదరికర(2). పూర్తి లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్య రకంగా ఉండే నాణ్యమైన పెదురుగడ; లోపల కొంచెం నల్లగా ఉండి కండ మందంగా ఉంటుంది; పచ్చగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపులదగ్గర ముక్కు లేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపుదగ్గర ఒకటే కొమ్మ పెరుగుతుంది, మొదలు గుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఎక్కువ ఉపయోగం. (తె. 10).

మామిడికాయ గుల్లు: ఉ. మాడికాయ—; మామిడి కాయలు పోసిపెట్టుకొనే గంప. (తె. 14).

మామిడికాయ బుట్టు: ఉ. మాడికాయ—; మామిడి కాయలు పార్సెల్ చేయడానికి వాడే బుట్టు; బకెట్ ఆకారంలో ఉంటుంది; మోటుపేడుతో పలచగా అల్లుతారు. (కో. 25, 28, 28; 28).

మామూ లీనె: (< మామూలు + ఈనె) పర్యా. చూ. తెల్లపేడులు (1). పెదురుబిడ్డ చీరేటప్పుడు పచ్చగా నున్నగా ఉండే కింది భాగానికి కింది నుంచి తీసిన పేడు; జనరుపేడుకూ బెండుపేడుకూ మధ్యభాగం లోది; తెల్లగా ఉంటుంది. (కో. 23).

మామూలు విసనగర్ర: ఉ. మామూలిసనగర్ర; పర్యా. చూ. సాదా విసనగర్ర. పట్టుకొనే కాడకు గొట్టంగానీ లోపల పువ్వుల డిశ్లెన్లుగానీ లేకుండా మామూలుగా అల్లిన విసనగర్ర. (కో. 15).

మారుకట్టు: ఉ. మార్కట్టు; పర్యా. చూ. నడిమి కట్టు. గంప, మానె, గుమ్మి మొ॥వాటి ఎత్తుభాగానికి మధ్యలో బయటినుంచి చుట్టూ వేలేడుమందానగాని రెండువేళ్ళ మంధానగాని గట్టిగా అల్లిన భాగం; ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 50.8. (కో. 24).

మారుమనువు: ఉ. —మనువు; భర్తను వదిలేసి నప్పుడు గాని, భర్త చనిపోయినప్పుడు గాని ప్రి

చేసుకొనే మరో పెళ్ళి; పుస్తై కట్టడం వంటి నూమూలు పెళ్ళి తంథులన్నీ ఉండవు; ఒకే రాత్రి పూర్తవుతుంది. (కో. 2, 26).

మూల: కొలత; పేము అల్లకానికి కావలసిన తీగలు మొ॥ ముందుగా కొలుచుకొంటారు. (కో. 3)

మూలమేదరి: తిరుపతికి అవతల ప్రాంతంలో ఉండే మేధర్ల తెగ; చేట మొ॥ వాటికి దుసేరు తీగతో కట్టు కట్టడం పీళ్ళకు అవవాటు. (రా. 8)

మూపు: పర్యా. కొడమ. కాలవకడ్డంగా పెట్టి చేపలు పట్టే సాధనం; బాల్చీ ఆకారంలో ఉంటుంది; దీన్ని ప్రవాహంలోగాని నింపనీటిలోగాని పెడతారు; దీంతోకి పోయిన చేర తిరిగిబయటకు రాకుండా పుల్లలు అడ్డుకుంటాయి. చూ. చిత్రం 78 క. (కో. 9, 10; తె. 81).

మూపుపుల్ల: పర్యా. చూ. కొడంపుల్ల. కొడమ తయారీలో కొడమచుట్టూ మూసే తడకా పిర్రతడకా తయారుచేయడానికి వారే సన్నటి వెదురుపుల్ల; నిస్పృహ వుల్లంత లావు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 78 క. 2. (తె. 81).

మానిబొంగు: ఉ. మాను - ; పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు) బొంగు. వెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి స్తంభంలావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; రోపబోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటివానం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొడకు ఉండడంవల్ల దీనికణుపుల దగ్గర పెరిగే కొమ్ములు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడు తుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటిమీద మొలుస్తుంది. (రా. 8, 8).

మాను: పర్యా. చూ. బండిజల్ల (1). ఎరువు మొ॥ పోసుకొని రావడానికి బండిమీద వేసే వెదురుతడక; అడుగు పక్కలా ముందుభాగమూ మాసి ఉంటాయి; వెనకాలా పై భాగమూ తెరిచి ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 92. (తె. 21).

మానుగొట్టు: పర్యా. చూ. కొండెంగ మొట్టు. ఒక రకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చలూ కోకులూ తల కొరికేయగా పెరుగుదల అగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీని రోపల బొందు

పర్చుతుంది: తల మొండిగా ఉంటుంది. (తె. 24).

మిచ్చెన: చూ. నిచ్చెన. (రా. 11).

మిట్ట: 1. చూ. మిట్ట; పర్యా. చూ. బద్ద(4) వినన గ్రర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అంచువెంబడి అమర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం జారకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 81 ట. 2. (తె. 28); 2. పర్యా. బొడ్డె(8). విననగ్రర గొట్టం (=కాడకు తొడిగింది) జారిపోకుండా కాచచివర ఉబ్బెత్తుగా ఉండే భాగం; వెదురుబద్ద కణుపును చెక్కకుండా ఉబ్బెత్తుగా విడి-పెడతారు. చూ. చిత్రం 81 త. 8. (తె. 28).

మిట్ట: చూ. మిట్ట(1). (తె. 28).

మిడ్డ: చూ. మెడ్డ. (తె. 28).

మిడ్డెతడక: ఉ. తడితె; చవుడుమడ్డెలు ఉప్పే టవ్వుడు వాసాలమీద వేయడానికి అల్లినతడక; బద్దలతో అల్లుతారు. (కో. 8, 9).

మిడ్డెలనిచ్చెన: మిడ్డెలు ఎక్కడానికి వేసుకొనే నిచ్చెన. (రా. 8).

మిందండు: పర్యా. చూ. దిగదండు. చాపనేతపగ్గం చివర అమర్చిన వెదురుగడ; నిలువుపోగులను ఎగదండు (= నేతగారు కూర్చునే పైపు ఉండేది) నుంచి చాపి దీనికి కడతారు; నేతపనివాడికి ఎదురుగా ఉంటుంది; పోగుల్నిలాగి ఉంచుతుంది. చూ. చిత్రం 120 చ. 8. (కో. 3).

మీదడుగు: ఉ. మీదడు; కోళ్ళగూడు (జేంపు) కుండే రెండు అడుగుల్లో (కిందఒకటి పైనఒకటి) పైది. (తె. 7).

మీదికట్టు: 1; పర్యా. చూ. మూతికట్టు(1). గంప, తట్ట, మానె, గుమ్మి మొ॥వాటి అంచుచుట్టూ వెలుపలినుంచి కర్రతో వేలేడు లేదా రెండువేళ్ళ మందం ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం. చూ. చిత్రం 47 క. 5. (తె. 17, 25); 2. పర్యా. చూ. తల కట్టు(3). ఈత చువ్వలతో అల్లే గంప మొ॥వాటి అంచుచుట్టూ ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం. (తె. 20).

మీదిబద్ద: పర్యా. చూ. పిరుదబ్బ. వెదురుతడక పంగిపోకుండా గట్టిదనంకోసం అడ్డంగాగాని, నిలువుగాగాని వేసినబద్ద.

మీసాలకర్ర: మొదటి కణుపుచుట్టు మీసాల మాదిరిగా వేళ్ళపారిన వెదురుగడ; వేళ్ళపారిన కణుపుకిందికి గడ నరుకుతారు. చూ. చిత్రం 5. (కో. 24).

ముక్కకాలు: పేముకుర్చీ వెనకకాలు. (కో. 12).

ముక్కట్టు: (< ముక్క + కట్టు). చూ. మూతికట్టు

(2). (తె. 24).

ముక్కనాలకట్టెలు: పర్యా. చూ. ముక్కనాలు కర్రలు. (తుంగ) చావనేసే మగ్గం మధ్యభాగంలో గుడిసెమాదిరిగా అమర్చి నిలబెట్టిన మూడురాలు; వీటిలో సమాంతరంగా నిలబడి ఉండే రెండు కర్రలకు అనికర్ర (= అని మార్చడానికి)ను వేలాడదీస్తారు; కొన్ని ప్రాంతాల్లో దీనికి అచ్చు (=తుంగపోవలను దగ్గరికి జరపడానికి పోగులు దూర్చిన చెక్క)ను వేలాడదీస్తారు. చూ. చిత్రం 120 క. 1. (రా. 4).

ముక్కనాలకర్రలు: చూ. ముంగనాల కర్రలు; పర్యా. గుడిసెకట్టెలు, ముక్కనాల కట్టెలు, వడి కట్టెలు. (తుంగ)చావ నేసే మగ్గం మధ్యభాగంలో గుడిసె మాదిరిగా అమర్చి నిలబెట్టిన మూడు కర్రలు; వీటిలో సమాంతరంగా నిలబడి ఉండే రెండుకర్రలకు అనికర్ర (=అని మార్చడానికి)ను వేలాడదీస్తారు; కొన్ని ప్రాంతాల్లో దీనికి అచ్చు (=తుంగపోవలను దగ్గరికి జరపడానికి పోగులు దూర్చిన చెక్క)ను వేలాడదీస్తారు. చూ. చిత్రం 120 క. 1. (కో. 3).

ముక్కు: 1. పర్యా. అంచు (3), కొన (4), కొన ముక్కు(1), కొన (3), కొనముక్కు (1), చిగుడు (2), మూతి (1), మొన (1), మొనం. కత్తికి (మేదరికత్తి, పెద్దకత్తి, చురకత్తి మొ॥) పడునుగా ఉన్న అంచు చివరిభాగం; మొనదేలి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 12 జ. 3; 16 చ. 5. (కో. 4-8, 8-11, 13, 15, 18, 18, 21, 24; తె. 0-9, 18, 20-22, 24, 28, 28, 31; రా. 3, 4, 0); 2. పర్యా. అంచు (8), అమ్మ (2), అలుగు (3), కొనముక్కు (8), కొన (6), కొనముక్కు (2), చివర (6), చూపు, పిడిమొన, మొన (4). అంబు (చూ.) పడగ చివరికోసు. చూ. చిత్రం 16 క. 2 (తె. 17-22, 24); 3. పర్యా. కొనముక్కు (3), మొన(7). ఎరకలికత్తి (కొడవలి) పడునుభాగం కొన; కోసుగా ఉంటుంది. (కో. 25; తె. 9, 13, 20, 21); 4. పర్యా. చూ. కుప్పె (1). గంప, తట్ట, గుల్ల, సిట్టి మొ॥ అల్లగా మిగిలిన నిలుపు కొన(లు); వీటిని వెనక్కిమలిపి అంచులోపలికి దోపుతారు. (తె. 24).

ముగ్గుగుల్ల: ఉ. ముగ్గుల్ల; పర్యా. ముగ్గుబుట్ట, ముగ్గు పోసుకొనే చిన్నబుట్ట. (తె. 9, 11, 18, 25, 26).

ముగ్గుబుట్ట: ఉ. - బుట్టి; పర్యా. ముగ్గుగుల్ల, ముగ్గు

పోసుకొనే చిన్నబుట్ట.

ముంగటిత్తనాలచేట: ((ముంగటి విత్తనాల-)) పర్యా. చూ. చావుచేట. శవాన్ని తీసుకువెళ్ళేటప్పుడు చల్లేవీలాలూ, నవధాన్యాలూ, చిల్లర పైనలూ మొ॥ పోసుకొనే చేట; అల్లకంలో దీనికి అంచుకట్టరు. (కో. 28).

ముంగనాలకర్రలు: చూ. ముక్కనాల కర్రలు. (కో. 3).

ముంగోడు: పర్యా. చూ. కొమ్ము (2). చేట ముందు భాగంలో రెండుమూతులను (కొనలను) కలుపుతూ అడ్డంగా వేసిన చిటికెన వేరెడులాపు వెదురుబడ; మొదట దీనికే పేళ్ళు ఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం 28.2 (రా. 2, 8).

ముచ్చుకు: కొబ్బరికాయ పైభాగంలో ఉండే ఘాచిక చూ. చిత్రం 128.3. (కో. 21).

ముచ్చు: పర్యా. చూ. గంట గనుపు (1). వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్ము నరికేటప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్ము మొదలు; కొమ్ము ఉరువును బట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 9.1. (కో. 23).

ముచ్చు: ఉ. ముచ్చు; పర్యా. చూ. కొండెంగ. కొండముచ్చు; వెదురుమొక్క లేతగా తియ్యగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులు దాని తల కొడుక్కు తింటాయి. (కో. 22, 23).

ముచ్చుగొట్టుకర్ర: పర్యా. చూ. కొండెంగ మొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తల కొరికేయగా పెరుగుదల అగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడు గజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తల మొండిగా ఉంటుంది. (కో. 23).

ముచ్చుమోడుకర్ర: పర్యా. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తల కొరికేయగా పెరుగుదల అగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తల మొండిగా ఉంటుంది. (కో. 22).

ముచ్చెరికలి: ఎరుక చెప్పడం వృత్తిగాగల ఎరకలి వాళ్ళు; ఒక తెగ. (కో. 4).

ముజ్జు: పర్యా. చూ. వెదురుగడ్డ. వెదురుగడ్డకు భూమి లోపల వేళ్ళతో సహా ఉన్న దుంప; వెదురుగింజ

ఘామిలో పడిన తరవాత దుంప వీపుడుతుంది. ఇది కొంచెం గుండ్రంగానూ లావుగానూ ఉంటుంది; దీనిట్లోనే వెదురుమొక్క మొలుస్తుంది; దీనినుంచి ఒక తల్లి నేనూ కొన్ని పిల్ల పేళ్ళూ ఘామిలోకి పారతాయి. (కో. 27).

ముట్ట: 1. కత్తిపిడి. చూ. చిత్రం. 148.2 (తె. 22); 2. పర్యా. చూ. పిడి (8). చేత్తో పట్టుకొనే చీపురు పైభాగం; మామూలుగా గుండ్రంగా ఉంటుంది; కొన్నిరకాల చీపుళ్ళకు కొంచెం పలకగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 148.1. (తె. 21)

ముట్టు: పేముకర్పి కాళ్ళకూ నీటుకర్రకూ ఆధారంగా పంకరగా అమర్చిపెట్టిన కర్ర; రకరకాలుగా అమరుస్తారు. చూ. చిత్రం 188.4. (కో. 10, 12, 18).

ముడి: 1. పర్యా. చూ. కణుపు. వెదురుగడకు అక్కడక్కడ ఉండే హదు; గడమట్టా ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది; అంతమేరకు లోపలిభాగం మూసేస్తుంది; పర్యం; ఇక్కడ కొమ్మ వేస్తుంది. చూ. బొడ్డె(1). వెదురుబద్దకు పల్లపుభాగంలో ఉండే కణుపు; ఎత్తుగా ఉంటుంది; కత్తితో చెలిగేస్తారు. (తె. 1, 18); 3. పర్యా. చూ. గంటిగనుపు(1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలినకొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువునుబట్టి కొన్నిటికి పెద్దగానూ కొన్నిటికి చిన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 8. 1. (కో. 8, 10, 14; రా. 4); 4. పర్యా. చూ. బొడ్డె(8). విసనగర్ర గొట్టం (= కాడకు తొడిగింది) జారిపోకుండా కాడ చివర ఉబ్బెత్తుగా ఉండేభాగం; వెదురుబద్ద కణుపును చెక్కకుండా ఉబ్బెత్తుగా విడిచిపెడతారు. చూ. చిత్రం 81 త. 8. (కో. 9; తె. 18, 24; రా. 8); 5. పలుపుతాడు; పాయల్లో ఒకదానికి చివరవేసిన మెలిక; దీన్ని మరో పాయకుండే కొలికిలోకి దూరుస్తారు. చూ. చిత్రం 145.3. (రా. 5).

ముడికర్ర: పర్యా. చూ. పండుబొంగు(1). రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥ల వరకు వయస్సుగల ముదురు వెదురుగడ; ముదురాకు పచ్చ, పసుపు చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥ రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండిన తరవాత తెలుపు రంగులో ఉంటుంది; మామూలు లావుండి బోలుగా ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥వి అల్లడానికి వనికొస్తుంది. (తె. 81).

5

ముడిగంటు. పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువును బట్టి కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 8.1. (తె. 4; రా. 11).

10

ముడిగనుపు: పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురు గడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరువును బట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 8.1. (కో. 14; రా. 8).

15

ముడిచువ్వ: ఉ. ముడుచువ్వ; ముడి ఈతబరిగె; ఆకులు తియ్యకుండా, చీల్చకుండా ఉన్నది. చూ. చిత్రం 74 ప. 2 (తె. 7).

20

ముడిదిప్ప: (క్రి.) పర్యా. పురివేయు. తడక అల్ల కంలో ఒక వైపునుంచి అల్లుకుంటూవచ్చిన బద్దను రెండోవైపు అల్లడంకోసం మెలిపెట్టడం. (రా. 8).

25

ముడిపీచు: ఉ. - పీచు; నలగొట్టని కొబ్బరిపీచు. (కో. 20).

30

ముడిబద్ద: పర్యా. చూ. గంటిబద్ద (1). గంటిగనుపు గుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేస్తే మిగిలే కొమ్మగుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండు వస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అరవి ప్రాంతంవాళ్ళు దీన్ని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 8. (కో. 8, 9; తె. 27, 81).

35

ముడిబొంగు: పర్యా. చూ. గడుసుబొంగు. పెళుసైన వెదురుకర్ర; పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కడికక్కడ విరిగిపోతుంది; గుట్టలు, కొండలు, గట్టు మీద మొలుస్తుంది; తడక బద్దలకూ గుడిసెల కట్టుబడికి పనికొస్తుంది. (రా. 8).

40

ముడిసాదనం: పర్యా. చూ. పండుబొంగు (1). రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥ వరకు వయస్సుగల ముదురు వెదురుగడ; ముదురాకుపచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥ రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండిన తర్వాత తెలుపు రంగులో ఉంటుంది. మామూలు లావుండి బోలుగా ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥వి అల్లడానికి వనికొస్తుంది. (తె. 81).

ముడుసు: ఉ. ముడుసు; 1. పర్యా. మొఖం. పంక కర్ర (= వేళ్ళతోపహా పీకి సాపుచేసిన వెదురుకర్ర)

నంపు చివరిభాగం; వెదురుదుంపలొంచి పుట్టిన తల్లివేరు నరికేయగా మిగిలిన మొదలు (తె. 6); 2. కొబ్బరిపీచుతో మొనచేరిన భాగం. చూ. చిత్రం 6. (కో. 20).

ముదురుకల్పై: ఉ. ముద్దు-; పర్యా. చూ. పంక కల్ప; పాముపడగ మాదిరిగా మొదలు వంపుదిరిగిన వెదురుకల్ప; సుమారు గజం పొడుగుంటుంది; పేళ్ళు చెలిగేసినచోట్ల మచ్చలుంటాయి; చేతికరగా ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 8 చ. (తె. 6).

ముదురుకల్పొంగు: ఉ. ముద్దు-; పర్యా. చూ. చిప్ప గనుపుకల్ప, వెదురుకొమ్మ నరికేసినప్పుడు కణుపు దగ్గర పడ్డ గుర్తు వెడల్పుగా ఉన్న వెదురుగడ; పెరిగినకొమ్మ లావుగా ఉన్నప్పుడుగాని కణుపు దగ్గర చుట్టూ రెండుమూడు కొమ్మలు పెరిగినప్పుడు గాని వాటిని నరికేస్తే వెడల్పుగా గుర్తుపడుతుంది; ఈ టొంగును చీల్చడం కష్టం; కణుపుదగ్గర స్పేడు విరిగిపోతుంటుంది (తె. 23).

ముద్దైకు: (< ముడి + అకు) ఛాపల అల్లడానికి కోసిన ముడి ఈలాగు. (రా. 9).

ముద్దుబెక్కు: (క్రి.) బొగుతట్ల అల్లకంలో అందు దగ్గర మిగిలిన నిలుపుకొనలను లోపలివైపు వంచి ఎత్తుభాగం మధ్యనుంచి బయటికి లాగి మళ్ళీ వాటిని బొడ్డుగునుంచి లోపలికి దోవడం. (తె. 23).

ముతకగోడు: ఉ. ముతగోడు; పర్యా. చూ. లాపీనె(1) మామూలుకల్ప (చూ.) కన్న కొంచెం మందం గానూ వెడల్పుగానూ ఉండే కల్ప; గంప మొ||వాటి అల్లకం పనిలో ఎత్తుగా వచ్చే భాగం అల్లడానికి ఉపయోగ పడుతుంది. చూ. చిత్రం 47 క. 2. (కో. 23).

ముతకతాడు: ముతక కొబ్బరిపీచుతో పేసిన తాడు. (కో. 21).

ముతకనులక: పర్యా. వలుం నులక. చేంతాళ్ళు పేసడానికి వాడే లావుపాటి నులకతాడు. (కో. 25).

ముతుకు: మందం; వెదురుబద్ద మందంగా ఉంటే ముతుకుబద్ద అంటారు. (కో. 28).

ముతుకుబద్ద: వెడల్పూ లాపూ ఎక్కువగా ఉన్న వెదురు బద్ద; మందం బద్ద. (కో. 28).

ముత్తుంగుమ్మి: మూడు తూముల ధాన్యం పట్టే వెదురుపేళ్ళ గుమ్మి. (గాదె). (తె. 21)

ముత్తైదువచేట: పర్యా. చూ. మూసి వాయనంచేట. ముత్తైదువ చనిపోయినప్పుడు ఆమె పేరుమీద మూసి వాయనమిచ్చేటప్పుడు పైస మరోచేట బోర్ల

స్తారు. (కో. 6).

ముదురుకల్ప: ఉ. -గల్ప; చూ. ముదురుకల్ప. (కో. 18-28).

ముదురసేద. ఆకులతో ఉన్న ముదురు వెదురురెమ్మ; దీన్ని అవులు తినవు. (కో. 22).

ముద్దిగల్పై: పర్యా. చూ. పండుబొంగు (1). రెండు సం||ల నుంచి 4 సం||ల వరకు వయస్సుగల ముదురుగడ; ముదురాకుపచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ|| రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండిన తరవాత తెలుపు రంగులో ఉంటుంది; మామూలు లావుండి బోలుగా ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ||వి అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (రా. 4).

ముద్దిగల్ప: పర్యా. చూ. ముదురుబొంగు (2). భాగా ముదిరిన వెదురుగడ; బండిజల్ల, గుమ్మి, తడక మొ|| అల్లడానికి పనికొస్తుంది; దీన్ని చీల్చడం కష్టం (అందువల్ల ఇది చేట, గుల్ల, గంప మొ|| వాటికి పనికిరాదు) ఎరుపు మొ|| రంగుల్లో ఉంటుంది. (తె. 27).

ముద్దినార: ముదిరిపోయిన కలబందమట్ట నుండి తీసిననార. (రా. 4).

ముద్దివెదురు: ఉ. ముద్దెదురు; పర్యా. చూ. ముదురు బొంగు(2). భాగా ముదిరిన వెదురుగడ; బండిజల్ల, గుమ్మి, తడక మొ|| అల్లడానికి పనికొస్తుంది; దీన్ని చీల్చడం కష్టం (అందువల్ల ఇది చేట, గుల్ల, గంప మొ||వాటికి పనికిరాదు) ఎరుపు మొ|| రంగుల్లో ఉంటుంది (తె. 1, 28).

ముదుము: అంబు చివర విళ్ళుమాదిరిగా ఉన్న పదు నైన భాగం; చూ. పడగ (తె. 9)

ముదురుకల్పై: ఉ. ముదురి-; పర్యా. చూ. ముదురు బొంగు (2). భాగా ముదిరిన వెదురుగడ; బండి జల్ల, గుమ్మి, తడక మొ|| అల్లడానికి పనికొస్తుంది; దీన్ని చీల్చడం కష్టం (అందువల్ల ఇది చేట, గుల్ల, గంప మొ|| వాటికి పనికిరాదు) ఎరుపు మొ|| రంగుల్లో ఉంటుంది (రా. 8).

ముదురుకల్ప: చూ. ముదరకల్ప; పర్యా. చూ. పండుబొంగు (1). రెండు సం||ల నుంచి 4 సం|| వరకు వయస్సుగల ముదురు వెదురుగడ; ముదు రాకు పచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ|| రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండిన తరవాత తెలుపు రంగులో ఉంటుంది; మామూలులా వుండి బోలుగా ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ||

అల్లదానికి పనికొస్తుంది (కో. 8, 29; రా. 6).
ముదురుగోలు: ఉ. —గోల్; పర్యా. చూ. పండు
బొంగు (1). రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥ వరకు
వయస్సుగల ముదురు పెదురుగడ; ముదురాకు
పచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥
రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండిన తరవాత తెలుపు
రంగులో ఉంటుంది; మామూలులా వుండి బోలుగా
ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥
అల్లదానికి పనికొస్తుంది (కో. 4).
ముదురుజుట్టు: (క్రి.) ? జమ్మను గుండంగా
చాపలా చుట్టడం (రా. 8).
ముదురుడొక్క: కొబ్బరికాయ బాగా ముదిరి డట్టంగా
పీచుపట్టిన దొక్క (కో. 29).
ముదురుబొంగు: 1. పర్యా. చూ. పండుబొంగు (1).
రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥ వరకు వయస్సుగల
ముదురు పెదురుగడ; ముదురాకు పచ్చ, పసుపు,
ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥ రంగుల్లో
ఉంటుంది; ఎండిన తరవాత తెలుపు రంగులో
ఉంటుంది; మామూలులా వుండి బోలుగా ఉంటుంది;
పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥నవి అల్లదానికి
పనికొస్తుంది (కో. 8; తె. 6, 8, 10, 16, 31);
2. పర్యా. పండుకర (2), పండుబొంగు (2),
ముది గర్ర, ముది పెదురు, ముదురు కర్ర. బాగా
ముదిరిన పెదురుగడ; బండిజల్ల, తడక మొ॥ అల్ల
దానికి పనికొస్తుంది; దీన్ని చీల్చడం కష్టం (అందు
వల్ల ఇది చేట, గుల్ల, గంప మొ॥ వాటికి పనికి
రాదు) ఎరుపు మొ॥ రంగుల్లో ఉంటుంది (కో. 2,
6; రా. 8).
ముదురురువ్వ: ఉ. ముదురువ్వ; ముదిరిన ఈత
చువ్వ (బరిగె (కో. 25).
ముదురువెదురు: ఉ. ముదురెదురు; పర్యా. చూ.
పండుబొంగు (1). రెండు సం॥ల నుంచి 4 సం॥
వరకు వయస్సుగల ముదురు పెదురుగడ; ముదురాకు
పచ్చ, పసుపు, ఎరుపు, చిలకపచ్చ, నలుపు మొ॥
రంగుల్లో ఉంటుంది; ఎండిన తరవాత తెలుపు
రంగులో ఉంటుంది; మామూలు లావుండి బోలుగా
ఉంటుంది; పెద్దచేట, గుల్ల, బుట్ట, గంప మొ॥వి
అల్లదానికి పనికొస్తుంది (కో. 1, 2, 28).
ముద్దిపేడు: పర్యా. చూ. మందంపేడు. గోరుమందం
కన్న ఎక్కువ మందంగానూ కొంచెం వెడల్పు
గానూ ఉండే పెదురుపేడు; బండిజల్ల మొ॥ అల్ల
దానికి పనికొస్తుంది (తె. 30).

మునకాలక్కర: రూ. ములకాలక్కర; పర్యా. చూ.
ముల్లుగర్ర (2). సుమారుగా రెండువేళ్ళ లావుండే
వెదురుకర్ర; ఇది గజం నుంచి రెండు గజాల వరకు
పొడుగుంటుంది; దీనికి ఒక వైపున ఇసుపముల్లు
అమర్చి పశువులను అదిలించడాని కుపయోగిస్తారు;
దీనికి ముల్లు ఉండడంవల్ల ముల్లుగర్ర అనే పేరు
వ్యవహారంలో ఉంది (కో. 29, 30).
మునక్కర: పర్యా. చూ. ముల్లుగర్ర (2). సుమా
రుగా రెండువేళ్ళలా వుండే వెదురుకర్ర; ఇది గజం
నుంచి రెండు గజాలవరకు పొడుగుంటుంది; దీనికి
ఒకవైపున ఇసుపముల్లు అమర్చి పశువులను అది
లించడాని కుపయోగిస్తారు; దీనికి ముల్లు ఉండడం
వల్ల ముల్లుగర్ర అనే పేరు వ్యవహారంలో ఉంది
(తె. 29).
మునిబొంగు: పర్యా. చూ. ముల్లెం (పు) బొంగు.
పెదురుగడల్లో ఒక రకం; పెళుసుగా ఉంటుంది;
సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి స్తంభం లావు
వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి;
లోపల బోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగ
పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి
వానం మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువ కాలం
పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపుల దగ్గర పెరిగే
కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది; కాబట్టి
దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కనుపుల
మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు,
గట్టు మొ॥ వాటిమీద మొలుస్తుంది (తె. 18; రా.
7-10).
మునుపలక: పర్యా. కవాచిబల్ల. మగ్గం ముందు
భాగంలో నేసేవాడు కూర్చునే పొడుగాటి చెక్క.
చూ. చిత్రం 120 ట. 1. (కో. 8).
మునుముగంప: కోళ్ళను ముయ్యడానికి గాని పేరు
సెనక్కాయలు తెచ్చుకోడానికి గాని వాడే ఒకరకం
ఈతగంప (రా. 9).
మునెదురు: ఉ. మున్నెదురు; పర్యా. చూ. ముల్లెం
(పు) బొంగుపెదురు గడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా
ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావు నుంచి
స్తంభం లావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ
ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బోలుగా ఉంటుంది;
మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు; నిచ్చెన, బండిదండి
(తొట్టిగడ), ఇంటివానం మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది;
ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపుల
దగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడు

<p>తుంది; కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొదలగు వాటిమీద మొలుస్తుంది (తె. 7; రా. 7).</p>		<p>ముప్పైటకాయ: ఉ. ముప్పోట—; ? ఎండిపోయిన కొబ్బరికాయ (కో. 21).</p>
<p>ముందచ్చు: (< ముందు + అచ్చు) మగ్గంలో పలక తరవాత ఉండే అచ్చు; ఒక వరస అనిపోగులు దీంట్లోంచి దూరుస్తారు; తొక్కుడుచెక్క తొక్కినప్పుడు ఈ అచ్చుతోపాటు ఒక వరస అనిపోగులు కిందికి వచ్చి సందు ఏర్పడుతుంది; ఆ సందులో తుంగపోచ దూరుస్తారు. చూ. చిత్రం 120 చ. 8. (రా. 8).</p>	5	<p>ముప్పైటకాయ: పర్యా. మూడుపిందల తాడు. మూడు కాయల్ని పెనవేసి పేసిన కొబ్బరితాడు (కో. 20). ముప్పైగుండల గుమ్మి: ఉ. ముప్పైగుంతల—; నాలుగున్నర క్వింటాళ్ళు పట్టే ఈతగుమ్మి; చూ. గుమ్మి; చూ. గుమ్మి (తె. 9).</p>
<p>ముందరబొంగు: పర్యా. చూ. దిగదండు. చాపనేత మగ్గం చివర అమర్చిన వెదురుగడ; నిలుపుపోగులను ఎగదండు (= నేతగాడు కూర్చునేవైపు ఉండేది) నుంచి చాపి దీనికి కడతారు; నేత పని వాడికి ఎదురుగా ఉంటుంది; పోగుల్ని లాగి ఉంచుతుంది. చూ. చిత్రం 120 చ. 8. (రా. 18).</p>	10	<p>మురగేయు: (< మురగవేయు) పర్యా. నానబెట్టు, నీళ్ళలో వేసి ఉంచడం; ఎండిన వెదురుగడలు, బద్దలు, కొబ్బరిదొక్కలు, గోగుకట్టె, కలబంద మట్టలు, ఈత బరిగెలు మొ॥ మెత్తబడడానికి నీళ్ళలో వేసి కొంతకాలం ఉంచుతారు (రా. 4).</p>
<p>ముందరిమొత్త: ఉ. ముందలి—; పర్యా. కుంచె(1), మాడబండిజల్ల ముందరి భాగంలో రెండు పక్కలను కలుపుతూ వంపుదిరిగిన గూడ. చూ. చిత్రం 82.2. (తె. 7).</p>	15	<p>మురి: చూ. పురి (4) (కో. 90). మురుకు: ఉ. ముర్కు; గుమ్మి (గాదె), అల్లకం పూర్తయిన తరవాత మూతికట్టు అల్లుతూ మిగిలిన నిలుపుకట్టుతో కలిపి లోపలికి ధోషడం; చెక్కడం (తె. 18).</p>
<p>ముందలిమట్టు: పేముకుర్చీకి ముందరి రెండు కాళ్ళకూ మధ్యపెట్టిన కర్ర; చూ. మల్లుగర్ర చూ. చిత్రం 188.2 (కో. 9).</p>	20	<p>ములకాల కర్ర: చూ. ములకాకర్ర (కో. 15, 27).</p>
<p>ముందుకమాన్: పేముకుర్చీ ముందుభాగంలో విలు వంపుగా (కమానులు) వంచిన పేముబెత్తం చూ. చిత్రం 188.5. (తె. 22).</p>	25	<p>ములికి: పర్యా. చూ. కూలు (2). ఒకరకం అబ్బు (చూ.) కు మొనదేలి ఉండే కాడ; సుమారు రెండు బెత్తల పొడుగుగా చిటికెనపేరేదు లాపూ ఉండి గుండ్రంగా ఉంటుంది; చేబలు మొ॥ వాటికి కట్టు కట్టెటప్పుడు దీంతో చిల్లులు పొడుస్తారు చూ. చిత్రం 15 క. 1 (కో. 5).</p>
<p>ముప్పందుం గుమ్మి: 8 క్వింటాళ్ళు (ముప్పై తూములు) ధాన్యం పట్టే వెదురుపేళ్ళ గుమ్మి; చూ. చిత్రం 74 ప. (తె. 7, 9).</p>	30	<p>ములుపు కర్ర: పర్యా. చూ. ముల్లెం (పు) బొంగు వెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా యెయ్యంత లాపు నుంచి స్తంభం లాపు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల టోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి వానం మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువ కాలం పొడకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపుల దగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥ వాటిమీద మొలుస్తుంది (కో. 20).</p>
<p>ముప్పందుం: ముప్పై తూముల ధాన్యం కొలమానం (తె. 7, 9).</p>	35	<p>ములుపు వెదురు: ఉ. ములుపెదురు; పర్యా. చూ. ముల్లెం (పు) బొంగు. వెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా యెయ్యంత లాపు నుంచి స్తంభం లాపువరకు ఉంటుంది; కణుపు చుట్టూ ముండ్లుంటాయి; లోపల టోలుగా ఉంటుంది;</p>
<p>ముప్పిడి: పర్యా. ముప్పరి (1). లాపుతాడు పేనేటప్పుడు వచ్చే మూడుపాయలపురి (కో. 28, 30). ముప్పరి: 1. పర్యా. ముప్పిడి. లాపుతాడు పేనేటప్పుడువచ్చే మూడుపాయలపురి. (తె. 9); 2. లాపుతాడు పేనడంకోసం మూడుపాయలు తాల్చినతాడు; గోగునార, జనవనార, గాజంగి నారలతోముందు సన్నటితాడు తాలుస్తారు; తరవాత వాటిని లాపుతాడుగా పేంతారు (తె. 9).</p>	40	
<p>ముప్పరి తాడు: మూడు పురులతో పేసినతాడు (రా. 4).</p>		

మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటివాసం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపుల దగ్గర పెరిగేకొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటి మీద మొలుస్తుంది. (కో. 28, 31).

ములుసాదనం: పర్యా. చూ. మేదరికర(2). పూర్తి లేతగానూ పూర్తిముదురుగానూ కాకుండా మధ్య రకంగా ఉండే నాణ్యమైన వెదురుగడ; లోపల కొండెం గుల్లగాఉండి కండమందంగా ఉంటుంది; పచ్చిగా పొడుగు ఉంటుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపులదగ్గర ముక్కులేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపుదగ్గర ఒక్కచే కొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్నగుర్లు పడుతుంది; మొదలుగుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఎక్కువ ఉపయోగం. (కో. 31).

ముల్పిదురు: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు)బొంగు వెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి స్తంభంలావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపలబోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి వాసం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపుల దగ్గరపెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండల, గట్లు మొ॥వాటి మీద మొలుస్తుంది. (తె. 13).

ముల్పిబొంగు: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు)బొంగు. వెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి స్తంభం లావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి. లోపలబోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి వాసం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపుల దగ్గరపెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు,

గట్లు మొ॥వాటి మీద మొలుస్తుంది. (తె. 22)

ముల్లంగి: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు)బొంగు. వెదురు గడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంతలావునుంచి స్తంభం లావువరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపలబోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు; నిచ్చెన, బండిదండి(తొట్టిగడ), ఇంటివాసం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగేకొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటి మీద మొలుస్తుంది. (రా. 5).

ముల్లు: 1. వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేసి నప్పుడు మిగిలిన పొడుగుగాటి కొమ్మభాగం. (తె. 16); 2. వెదురుగడ కొమ్మలకు పెరిగే చిన్నరెమ్మ; దట్టనంలా వాడిగా ఉంటుంది. (తె. 17); 3. వెదురాకులకు ఉండే వెంట్రికల్లాంటి నన్నటిముల్లు. (తె. 18); 4. పర్యా. చూ. ఈతాకుముల్లు. ఈతాకు చివరి సూదిలాటి మొన. చూ. చిత్రం 115. 4. (కో. 3; తె. 8. 16, 19, 20, 22; రా. 8); 5. పర్యా. చూ. కూలు(2). ఒకరకం అంబు (చూ.)కు మొనదేలి ఉండే కాడ; సుమారు రెండు దెత్తల పొడుగుగా చిటికెనవేలేడు లావుగా ఉండి గుండ్రంగా ఉంటుంది; చేటలు మొ॥వాటికి కట్టు కట్టేటప్పుడు దీంతో చిల్లులు పొడుస్తారు. చూ. చిత్రం 15 క. (కో. 2).

ముల్లుగర్రె: ఉ. ములుగర్రె; పర్యా. చూ. ముల్లు గర్ర(2) సుమారుగా రెండువేళ్ళ లావుండే వెదురు కర్ర; ఇది గజంనుంచి రెండు గజాలవరకు పొడుగుంటుంది; దీనికి ఒకవైపున ఇనపముల్లు అమర్చి పకుపులను అదిలించడాని కుపయోగిస్తారు; దీనికి ముల్లు ఉండడంవల్ల ముల్లుగర్ర అనేపేరు వ్యవహారంలో ఉంది. (తె. 13, 14, 18, 21, 26; రా. 4).

ముల్లుగర్ర: ఉ. ములకర్ర, ములుగర్ర. 1. చూ. ముల్లుంకర్ర; పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు)బొంగు. వెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి స్తంభం లావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపలబోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి

వానం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడంఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటి మీద మొలుస్తుంది. (తె. 18); 2. పర్యా. మునక్కర్ర, ముసకాలకర్ర, ముల్లగర్ర సుమారుగా రెండువేళ్ళ లావుండే పెదురుకట్ట; ఇది గణంనుంచి రెండుగజాలవరకు పొడుగుంటుంది; దీనికి ఒకవైపున ఇనపముల్లు అమర్చి పశువులను అదిలించడాని కుపయోగిస్తారు; దీనికి ముల్లుండడం వల్ల ముల్లుగర్ర అనే పేరు వ్యవహారంలో ఉంది. (కో. 9, 11, 15, 28; తె. 5, 10, 21; రా. 4).

ముల్లుంకర్ర. చూ. ముల్లుగర్ర(1). (కో. 21).

ముల్లుబొంగు: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు)బొంగు. పెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి స్తంభం లావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి వానం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడంఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటి మీద మొలుస్తుంది. (తె. 5, 12, 17, 24, 28).

ముల్లువానం: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు)బొంగు. పెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి స్తంభం లావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపలబోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ). ఇంటి వానం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడంఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటి మీద మొలుస్తుంది. (కో. 19).

ముల్లెదురు: ఉ. ముల్లెదురు; పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు) బొంగు. పెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి

స్తంభం లావువరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపలబోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటివానం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది. ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపుల దగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడు పడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥ వాటిమీద మొలుస్తుంది. (కో. 3, 8, 22, 28; తె. 3, 4, 7; రా. 1, 4).

ముల్లెపుకంప: ముళ్ళులాంటి చిన్నచిన్న కొమ్మలున్న పెదురుకొమ్మ; ముల్లెం(పు) బొంగుకు పుట్టింది; వేరెడులావు ఉంటుంది. (కో. 28).

ముల్లెపుపెదురు: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు)బొంగు. పెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంతలావు నుంచి స్తంభంలావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి వానం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపుల దగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటిమీద మొలుస్తుంది. (కో. 28, 24).

ముల్లెం: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు)బొంగు. పెదురు గడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంతలావు నుంచి స్తంభంలావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బోలుగా ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి వానం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటిమీద మొలుస్తుంది. (కో. 8, 9, 13, 14, 17; తె. 8, 28, 31).

ముల్లెం(పు)కర్ర: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు)బొంగు. పెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంతలావు నుంచి స్తంభంలావు

వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బొలుగా ఉంటుంది; పేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి వాసం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటిమీద మొలుస్తుంది. (కో. 19, 27, 28).

ముల్లెం(పు)బొంగు: ఉ. ముల్లెబొంగు; పర్యా. కచ్చుబొంగు, కణాదిబొంగు, గిన్నెదురు, దబ్బ ముల్లెదురు, పెద్దబొంబు, పెనెదురు, పెనెదురు బొంగు, బలాణీబొంగు, మాసిబొంగు, మునిబొంగు, మునెదురు, ములుపుకర్ర, ములుపువెదురు, ముల్చె దురు, ముల్చెబొంగు, ముల్లంగి, ముల్లుగర్ర (1), ముల్లుబొంగు, ముల్లువాసం, ముల్లెదురు, ముల్లెపువెదురు, ముల్లెం, ముల్లెం(పు)కర్ర, ముల్చు పిడెం వెదురు, ముల్చుబొంగు, మూసిబొంగు, మోటుగనెబొంగు, వాసూరుబొంగు. వెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంతలావు నుంచి స్తంభంలావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బొలుగా ఉంటుంది; పేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి వాసం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటిమీద మొలుస్తుంది. (కో. 7-10; 12, 14, 18; తె. 2, 17, 26-28; రా. 11).

ముల్చు: పర్యా. చూ. వంకకర్ర(2). ప్రతి కణుపు దగ్గర వంపుతిరుగుతూ పెరిగే వెదురుగడ; పేదరి పనికి ఉపయోగపడదు. (కో. 18).

ముల్చుంబెదురు: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు) బొంగు. వెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి స్తంభం లావువరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బొలుగా ఉంటుంది; పేదరిపనికి ఉపయోగపడదు; నిచ్చెన బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటివాసం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది;

ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపుల దగ్గరపెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టి పడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటి మీద మొలుస్తుంది. (కో. 18).

ముల్చుబొంగు: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు)బొంగు వెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంత లావునుంచి స్తంభం లావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపలబొలుగా ఉంటుంది; పేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి వాసం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటి మీద మొలుస్తుంది. (కో. 11; తె. 8, 28; రా. 5).

ముష్టి: పర్యా. చూ. గొట్టం(1). విననగర కాడకు తొడిగిన వెదురుగడ ముక్క; లోపలగుల్లగా ఉన్నది, విసురు కొనేటప్పుడు సులువుగా ఉండ దానికి ఇది తొడుగుతారు. చూ. చిత్రం 81 ట. 1. (తె. 18).

ముసలికమ్మ: పర్యా. పండుకమ్మ. ముదిరిన ఈతాకు; ఎరుపురంగుతో ఉంటుంది. (తె. 28).

మూకుడు: ఉ. మూకుడ; 1. పర్యా. చూ. మూత(5). సారెపెట్టె, బట్టలపెట్టెలను మూసే కప్పు; దీర్ఘ చతురస్రాకారం వచ్చే ముదిరిగా ఉంటుంది; కొన్నిటి అంచుకు బద్దతో కట్టువేస్తారు చూ. చిత్రం 41. 1. (తె. 5, 15, 80); 2. పర్యా. చూ. మూత(1). చేతిబుట్ట, (మూతబుట్ట, కమాన్ బుట్ట) మూయడానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లిన పళ్ళెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది, కొన్ని బుట్టలకు దీన్ని బోర్లావేసి వేస్తారు; కొన్నిటికి వెల్లకిలా వేస్తారు. చూ. చిత్రం 59. 1. (తె. 18, 15); 3. పర్యా. సిబ్బ(2). చేతిబుట్ట (మూతిబుట్ట), పూలబుట్ట, అకులగంప మొ॥వాటి మూతిభాగాన్ని మూసేకప్పు; అన్నం వార్చుకొనే సిద్ధిమాదిరిగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 72. (తె. 4).

మూచిక్కం: ఉ. - కిక్కం; ఎడ్లమూతికి అలంకరణ కోసం కట్టిన ఒకరకం దీక్షెనుతారు. (తె. 8).

మూటగచ్చం: ఉ. - గేదచ్చం; పర్యా. చూ. మూటాట,

మూడేసి పేళ్ళతో అల్లె విధానం; అడ్డంపేడు మూడు పేళ్ళ కిందినుంచీ మూడుపేళ్ళ పైనుంచీ తిరుగుతూ వస్తుంది; ఈ అల్లకంలో మూడుపేళ్ళ గచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటి పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (కో. 2).

మూటని: పర్యా. చూ. మూటాల. మూడేసి పేళ్ళతో అల్లెవిధానం; అడ్డంపేడు మూడుపేళ్ళ కిందినుంచీ మూడుపేళ్ళ పైనుంచీ తిరుగుతూ వస్తుంది; ఈ అల్లకంలో మూడుపేళ్ళ గచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటిపేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (రా. 6).

మూటాల: ఉ. మూటాలి మూటోల; పర్యా. జోడని అల్లకం, జోడల్లకం, మూటగచ్చం, మూటని, మూటాలగచ్చం, మూటాలల్లకం, మూడను లల్లకం, మూడిల్లు, మూడుకిల్లిల అల్లకం, మూడు గచ్చాలల్లకం, మూడుబద్దల అల్లకం, మూడుజేళ్ళల్లకం. మూడేసిపేళ్ళతో అల్లె విధానం; అడ్డం పేడు మూడుపేళ్ళ కిందినుంచీ మూడుపేళ్ళపై నుంచీ తిరుగుతూ వస్తుంది; ఈ అల్లకంలో మూడుపేళ్ళ గచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటి పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (కో. 8, 6, 8, 12, 14-17; తె. 6, 7, 13, 15, 17-21, 23-25; రా. 3, 9-11).

మూటాలగచ్చం: పర్యా. చూ. మూటాల. మూడేసి పేళ్ళతో అల్లెవిధానం; అడ్డంపేడు మూడుపేళ్ళ కిందినుంచీ మూడుపేళ్ళ పైనుంచీ తిరుగుతూ వస్తుంది; ఈ అల్లకంలో మూడుపేళ్ళ గచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటి పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (కో. 8; తె. 17).

మూటాలచేట: ఉ. -కాట; పర్యా. సాదాచేట. మూడు పేళ్ళమీద (చూ. మూటల) అల్లె చేట. (తె. 26).

మూటాలల్లకం: ఉ. మూటాల-; పర్యా. చూ. మూటాల. మూడేసిపేళ్ళతో అల్లె విధానం; అడ్డం పేడు మూడుపేళ్ళ కిందినుంచీ మూడుపేళ్ళ పై నుంచీ తిరుగుతూ వస్తుంది; ఈ అల్లకంలో మూడు పేళ్ళ గచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటి పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (కో. 8, 9, 14, 17; తె. 6, 7, 13, 16, 18-20).

మూడడ్డలగుల్లు: 1. 18 కిలోల దాన్యం వట్టి వెదురుపేళ్ళ గుల్లు. (తె. 22); 2. 30 కిలోల దాన్యంవట్టి వెదురుపేళ్ళ గుల్లు. (తె. 24).

మూడనులల్లకం: ఉ. మూడన్లల్లకం; పర్యా. చూ. మూటాల. మూడేసి పేళ్ళతో అల్లెవిధానం; అడ్డం పేడు మూడుపేళ్ళ కిందినుంచీ మూడుపేళ్ళ పై నుంచీ తిరుగుతూ వస్తుంది; ఈ అల్లకంలో మూడుపేళ్ళ గచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటి పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (కో. 6).

మూడరవైలబుట్టు: కాంపిలు (చూ.) కంటె పెద్ద వైజలో ఉండే ఒకరకం మానగంప (చూ.). (కో. 19).

మూడిల్లు: పర్యా. చూ. మూటాల. మూడేసిపేళ్ళతో అల్లె విధానం; అడ్డంపేడు మూడుపేళ్ళ కిందినుంచీ మూడుపేళ్ళ పైనుంచీ తిరుగుతూవస్తుంది; ఈ అల్ల కంలో మూడుపేళ్ళగచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటిపేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (కో. 12).

మూడినెలదాలెం: ఉ. మూడిన్-; పర్యా. చూ. పలుకు (1). రెండు, మూడుపేళ్ళ మందంగల వెదురుబద్ద; చూ. పేడు. (కో. 28).

మూడుకాళ్ళు: ఉ. -కాల్లు; చెరుకునిచ్చెన పడకుండా నిలబడడానికి నిలువుగా పెట్టిన మూడు వెదురు గడలు: సుమారు నాలుగుమూళ్ళ పొడుగుంటాయి. (తె. 16).

మూడుకిల్లిలఅల్లకం: పర్యా. చూ. మూటాల. మూడేసి పేళ్ళతో అల్లె విధానం; అడ్డంపేడు మూడుపేళ్ళ కిందినుంచీ మూడుపేళ్ళ పైనుంచీ తిరుగుతూ వస్తుంది; ఈ అల్లకంలో మూడుపేళ్ళ గచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటి పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (కో. 2).

మూడుగచ్చాలల్లకం: ఉ. మూడుగచ్చమల్లకం; రూ. మూడుగచ్చాలల్లిక; పర్యా. చూ. మూటాల. మూడేసి పేళ్ళతో అల్లె విధానం; అడ్డంపేడు మూడు పేళ్ళ కిందినుంచీ మూడుపేళ్ళ పైనుంచీ తిరుగుతూ వస్తుంది; ఈ అల్లకంలో మూడుపేళ్ళ గచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటిపేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (కో. 23, 25, 27, 28, 31).

మూడుగచ్చాలల్లిక: చూ. మూడుగచ్చాలల్లకం.

(కో. 27).
 మూడుగుంచాలగంప: మూడుగుంచాల ధన్యం పట్టే గంప. (తె. 18).
 మూడుగుంచాలగుల్ల: మూడుగుంచాల (= 10 కిలోలు) ధన్యంపట్టే గుల్ల. (తె. 25).
 మూడుగుండలగంప: 72 శేర్ల (= 90 కిలోల) ధన్యంపట్టే (కుండ = 24 శేర్లు) ఈతగంప. (తె. 14).
 మూడుచిట్టలగుల్ల: మూడుకిలోల ధన్యంపట్టే గుల్ల (తె. 21).
 మూడుజేనలచాప: ఉ. — జేన సాప; మూడుజేనల వెడల్పుఉండే తుంగచాప; ఒకమనిషి వదుకోడానికి సరిపోతుంది. (కో. 3; రా. 10).
 మూడుతవ్వలగుల్ల: ఉ. మూడవ్వల—; మూడు తవ్వల (12 కిలోల) ధన్యంపట్టే గుల్ల. (తె. 21).
 మూడుపెండ్లతాడు: పర్యా. ముప్పేటతాడు. మూడు పాయల్ని పెనపేసి పేనిన కొబ్బరితాడు. (కో. 25).
 మూడుపేళ్ళవినసగర్ర: ఉ. మూడువేల్లి ననగర్ర, మూడు పేళ్ళమీద అల్లి నవినగర్ర. (రా. 4).
 మూడుబద్దలల్లకం: పర్యా. చూ. మూటాల. మూడేసి పేళ్ళతో అల్ల విధానం; అత్తంపేడు మూడుపేళ్ళ కిందినుంచీ మూడుపేళ్ళ పైనుంచీ తిరుగుతూ వస్తుంది; ఈ అల్లకంలో మూడుపేళ్ళ గచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటి పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (కో. 24).
 మూడుబుడ్లగంప: మూడుబుడ్ల (బుడ్డి = 12 శేర్లు; 15 కిలోలు) ధన్యంపట్టే ఈతగంప. (తె. 14).
 మూడుబెళ్ళల్లకం: పర్యా. చూ. మూటాల. మూడేసి పేళ్ళతో అల్ల విధానం; అత్తంపేడు మూడుపేళ్ళ కిందినుంచీ మూడుపేళ్ళ పైనుంచీ తిరుగుతూ వస్తుంది; ఈ అల్లకంలో మూడుపేళ్ళ గచ్చం ఏర్పడుతుంది; మామూలుగా సన్నటి పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ ఇలా అల్లుతారు. (రా. 8).
 మూడుబొడ్డులగంప: మూడు బిగువుకట్లు వేసిన వెదురుపేళ్ళ గంప; చిన్నగా ఉంటుంది; జామ కొయిలా మామిడికొయిలా తీసుకువెళ్ళిది. (రా. 8).
 మూడుమళ్ళగుమ్మి: మూడుమణుగుల ధన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళగుమ్మి. (తె. 22).
 మూడు మానికలగుల్ల: ఉ. — మూన్కల ; 1. మూడు మానికల (= 15 కిలోల) ధన్యంపట్టే

వెదురుపేళ్ళ గుమ్మి. (తె. 24); 2. 24 కిలోల ధన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళగుల్ల. (తె. 21); 3. 50 కిలోల ధన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళగుల్ల. (తె. 21); మూడుమూళ్ళచాప: ఉ. — సాప; మూడుమూళ్ళ వెడల్పున నేసిన తుంగచాప. (కో. 3).
 మూడెట్టలగుల్లగుల్ల: (మూడు + ఎట్టాలు) పర్యా. పాయిల్ గుల్ల. అరుకిలోల ధన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళ గుల్ల. (తె. 21).
 మూడోక్వాలిటి: పర్యా. చూ. తర్దక్వాన్ బొంగు. దాదాపు 9 సెం. మీ. వరకు లావుండే తక్కువరకం వెదురుగడ; చింతకాయలు రాలగొట్టడానికి; అలమార్ల తయారీకి పనికొస్తుంది; పేడు చీరడానికి పనికిరాదు. (తె. 9).
 మూడోరకంబొంగు: పర్యా. చూ. తర్దక్వాన్ బొంగు. దాదాపు 9 సెం. మీ. వరకు లావుండే తక్కువరకం వెదురుగడ; చింతకాయలు రాలగొట్టడానికి; అలమార్ల తయారీకి పనికొస్తుంది; పేడు చీరడానికి పనికిరాదు (తె. 7, 8; రా. 9).
 మూత: 1. పర్యా. కప్ప(1), డక్కన్, వళ్ళెంకప్ప, మూకుడు(2). చేతిబుట్ట (మూతబుట్ట, కమాన్ బుట్ట) మూయడానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినవళ్ళెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది; కొన్నిబుట్టలకు దీన్ని బోర్లావేసి వేస్తారు; కొన్నిటికి వెల్లికిలా వేస్తారు. చూ. చిత్రం 59. 1. (కో. 25, 29; తె. 7-70, 19, 21); 2. పర్యా. చూ. సిద్ది(2). చేతిబుట్ట (మూతబుట్ట), పూలబుట్ట, అకులగంప మొ॥వాటి మూతిభాగాన్ని మూసేకప్ప; అన్నంవార్చుకొనే సిద్ది మాదిరిగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 72. (కో. 3; తె. 17, 27; రా. 1, 3, 9); 3. పర్యా. చూ. గూడ(4). వెదురుపేళ్ళతో అల్లిన బండిజల్లకు ముందువైపు మూసిఉన్న భాగం చూ. చిత్రం 92. 3. (కో. 1, 2; తె. 31); 4. పర్యా. చూ. గలుమ తడక, కోళ్ళగూడు కంతను మూసే చిన్నవెదురు తడక; సుమారు జేనేదేసి బొడుగూ వెడల్పు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 85 వ. 4. (తె. 22); 5. పర్యా. కప్ప(2), దాగర(2), మూకుడు(1). సారెపెట్టె, బుట్టలపెట్టెలను మూసేకప్ప; దీర్ఘ చతురస్రాకారం వళ్ళెం మాదిరిగా ఉంటుంది; కొన్నిటి అందుకు బద్దతో కట్టువేస్తారు, చూ. చిత్రం 41. 1. (కో. 25; తె. 4; రా. 8); 6. పర్యా. డక్వా. గ్లేసుబుట్ట (చూ.) మీదిమూత; వళ్ళెం బోర్లింబిన్ను ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 87.3.

(తె. 8).

మూతగంప: మూతిదగర లోపలికి మూసుకొచ్చే విధంగా అర్చన ఈతపేళ్ళగంప; చూ. చిత్రం 68.

(తె. 9).

మూతతడక: ఉ. మూత్తడికె; 1. పర్యా. చూ. గలుమతడక. కోళ్ళగూడు కంతను మూసే చిన్న వెదురుతడక; సుమారు జేనెదేసి పొడుగూ వెడల్పూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 65 వ. 4. 2. గాదెమీద కప్పడానికి అర్చన వెదురుతడక; దీనికి నాలుగు మూలలుంటాయి. (కో. 8); 3. ఉ. -తడక; పర్యా. చూ. వాకిలితడక(1). గుమ్మానికి అద్దంగా తలుపు మాదిరిగా పెట్టే వెదురుతడక; మామూలుగా పూరిళ్ళకూ గుడిసెలకూ పెడతారు. (తె. 17).

మూతబుట్టు: 1. పర్యా. చూ. కంతబుట్టు. బజారునుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి (గాలి తగలడం కోసం ఉల్లిగడ్డలు మొ॥ పోసిపెట్టుకోడానికి వాడే ఒకరకం బుట్టు; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కాయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా పైన వంచికట్టిన వెదురుబుద్ద ఉంటుంది; దీని మూత నిప్పి మాదిరిగానూ కొన్ని చోట్ల పళ్ళం మాదిరిగానూ కొప్పు మాదిరిగానూ ఉంటుంది; దీని ఎత్తుభాగం వెలుపలినుంచి చుట్టూ మధ్యభాగంలో కళ్ళు (కంతలు) వచ్చేట్లు అల్లుతారు; కొన్నిటికి గద్దె ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 89 క. (కో. 1); 2. పర్యా. చూ. చేతిబుట్టు(1). బజారు నుంచి కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే వెదురుబుట్టు; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కాయ్యకు తగిలించడానికి వీలుగా ఒక వెదురు బుద్ద వంచికడతారు; పైన మూత ఉంటుంది; మూతలు కొన్నిచోట్ల నిప్పిమాదిరిగానూ కొన్ని చోట్ల పళ్ళం మాదిరిగానూ ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల ఈ బుట్టు అడుగున గద్దె ఉంటుంది బటాణీలు, పేరుసెనక్కాయలు మొ॥ అమ్మేవాళ్ళు కూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు. దీనికి కళ్ళు ఉండవు; చూ. చిత్రం 189. (కో. 1, 3, 4); 3. మూత ఉన్న ఈతపేళ్ళ బుట్టు; చింతవండు మొ॥ వేసి పెట్టు కొంటారు; చూ. చిత్రం 68, 68. (కో. 3).

మూతి: 1. పర్యా. చూ. ముక్కు(1). కత్తికి (పేదరి కత్తి, పెడకత్తి, చురకత్తి మొ॥) పదునుగా ఉన్న అంచుచివరిభాగం; మొనదేలి ఉంటుంది. చూ. చిత్రాలు 12 జ. 3; 18 చ. 5 (కో. 27); 2. పర్యా. చూ. గలుమ. కోళ్ళగూడులోకి కోళ్ళను వేయడానికి పెట్టినకంతం చూ. చిత్రం 65 వ. 3.

(తె. 24); 3. పర్యా. నోరు(1). గంప, గుల్ల మొ॥ వాటిపై అంచుకు మధ్యభాగం; తెరుచుకొని ఉన్నది. చూ. చిత్రం 68, 3. (తె. 7); 4. పర్యా. నోరు(2). గూడ, చూడబుట్టు, ఎద్దుబుట్టు, చేపలబుట్టు, గుల్ల మొ॥వాటిని ముయ్యకుండా తెరిచి ఉంచిన భాగం. చూ. చిత్రం 76. 2. (కో. 2, 8, 23, 28; తె. 21, 26); 5. పర్యా. చూ. నాలిక(2). చేట ముందరి (వెడల్పుగా ఉండే) అడ్డ; రెండు కొమ్మలకు (కొనలకు) మధ్యభాగం చూ. చిత్రం 28. 6. (తె. 15); 6. రోటిమీద పెట్టే వైపు కుదురు (చూ.)కు తెరుచుకొని ఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం (తె. 8); 7. పర్యా. వంతెన. వంతె (=పేడు గీయడానికి వాడేది)కు X ఆకారం దగ్గరుండే పొడుగాటి కర్రచివరిభాగం చూ. చిత్రం 14 చ. 5; 8. కొబ్బరిమట్టలో చెట్టుకు అంటుకొని ఉన్నభాగం. (కో. 23); 9. కొబ్బరి కాయ పైభాగం; ముచిక ఉండేసి. చూ. చిత్రం 128. 1, (కో. 25); 10. కర్రసుత్తికి కొబ్బరిచోక్కలు చిత్తగొట్టే చదునుగాఉండే భాగం; సుత్తికిపైనా కిందా ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 127. 1. (కో. 25).

మూతికట్టు: 1. పర్యా. అంచుకట్టు (1), అంచు బొద్దు, కడబొద్దు, తలకట్టు (2), తుపెండె, తల బొద్దు (1) పైకట్టు, పైబొద్దు, మీదికట్టు (1), మూతిపెండె, గంప, తట్టు, మానె, గుమ్మి, మొ॥ వాటి అంచుచుట్టూ వెలుపలినుంచి కర్రతో వేలెడు లేదా రెండువేళ్ళమందం ఉబ్బెత్తుగా అర్చనభాగం చూ. చిత్రం 47 క. 5. (కో. 24; తె. 13, 18, 21, 23); 2. చూ. ముక్కుట్టు; పర్యా. నాలిక్కుట్టు. చేట ముందరి మూలభాగంలో కొమ్ముకట్టు, కర్ర (చూ.)లను కలిపికట్టుముంగు (=పలవటి వెదురు పేడు మొ॥) చుట్టి చేసిన బిగింపు; చూ. కొమ్ము కట్టు. చూ. చిత్రం 29.1. (కో. 24; తె. 7-10, 17, 22, 23, 25).

మూతిపెండె ఉ.-పెండి; పర్యా. చూ. మూతికట్టు (1), గంప, తట్టు, మానె, గుమ్మి మొ॥ వాటి అంచుచుట్టూ వెలుపలినుంచి కర్రతో వేలెడు లేదా రెండువేళ్ళ మందం ఉబ్బెత్తుగా అర్చన భాగం. చూ. చిత్రం 47 క. 5 (కో. 23).

మూదాడు: ఎదు ముక్కునుంచితీసి కొమ్ములవరకు కట్టిన నన్నటి గోగునారతాడు; పగ్గాల్ని తెంపుకొని పారిపోయే కోడెలకు ఇలా కడతారు; ఈ తాడుకు

వగ్గాల్నిగడితే ఎదు వగ్గాన్ని లాగి తెంపలేదు; లాగితే ముక్కు నొచ్చుతుంది (తె 9).

యాపురం: ఉ. మూపురం, మోపురం; రూ. ఊపురం (2); పర్యా. కత్తిబుర్ర, గడ్డ (3), తలకాయ (1), బిళ్ళ (2), మడం (2), మాడు (2), వెన్ను (5). మేదరిక త్తివెన్ను (చూ.) వదునంచువైపు వంపు దిరిగిన భాగం. చూ. చిత్రం 12 జ. 4. (కో. 10, 12, 15, 1); తె. 81).

వార: అర్ధగణం పొడుగుకొలత; మోచేతినుంచి మధ్యవేలి కొనవరకుగల పొడుగు. (తె 8, 7, 9, 14).

వూరగంటు: పెదురుగడకు రెండుకణుపుల మధ్య ఉన్న మూరెడు ఎడం. (తె. 3).

వూరగనుపు: పర్యా. గనపిచ్చె, మూరపిచ్చె. పెదురు గడ కణుపులమధ్య మూరెడు ఎడమున్న భాగం. (కో. 9).

వూరగనుపుబొంగు: ఉ. మూరగెన్ను - ; పర్యా. మూర గనుపుపెదురు. కణుపులమధ్య మూరెడు ఎడముందే పెదురుగడ; జల్లెడ అల్లకం పేడుతీయ దానికి వనికొస్తుంది. (రా. 10, 11).

వూరగనుపుపెదురు: ఉ. మూరగెన్ను పెదురు; పర్యా. మూరగనుపు బొంగు. కణుపులమధ్య మూరెడు ఎడముందే పెదురుగడ; జల్లెడ అల్లకం పేడు తీయడానికి వనికొస్తుంది. (కో. 1).

వూరపిచ్చె: ఉ. - పిచ్చి; పర్యా. చూ. మూరగనుపు. పెదురుగడ కణుపులమధ్య మూరెడు ఎడమున్న భాగం. (రా. 2).

వూరపెదు: పర్యా. చూ. జల్లెడపేడు. జల్లెడతట్టు (చూ.) అల్లడంకోసం మూరగనుపు (రెండు కణుపులమధ్య మూరెడు ఎడంఉందే గడభాగం) గడనుంచి వీరిన పేడు; కణుపు లేకుండా మూరెడు పొడుగుంటుంది; చేట పేడుకన్న వెడల్పు తక్కువగా ఉంటుంది. (కో. 9).

వూర్తగాడు: ముహూర్తం పెట్టేవాడు; సిద్ధాంతి. కో. 24).

వూల: 1. పర్యా. చేటమూల. చేటకు వెనకాల అడ్డమూ, పొడుగు కలిసినచోటు; దొప్పలా ఉంటుంది; ఇలాటివి రెండుంటాయి. చూ. చిత్రం 29.3 (కో. 2, 3, 5, 6, 9, 10, 16, 17, 19, 24, 25, 28, 31; తె. 1, 2, 4, 5, 7-10, 12-14, 15-22, 28-29, 31; రా. 1-3, 5, 6, 8, 9, 11); 2. పర్యా. కోసు. జంగిడి, మచ్చిక, కాంకొబుట్ట మొదలవాటికి అడుగున రెండుపక్కలు

కలిసిన (దొప్పలాంటి) భాగం; ఇలాటివి నాలుగుంటాయి. చూ. చిత్రం 49.2 (కో. 28-31); 3. పర్యా. చూ. గూడ (4). పెదురుపేతో అల్లిన బండిజిల్లుకు ముందువైపు మూసిఉన్న భాగం. చూ. చిత్రం 32.8 (కో. 3, 8); 4. బండిజిల్లు వెనక భాగం. చూ. చిత్రం 32.4 (రా. 8); 5. గుమ్మి అడుగుభాగంలో రెండుపక్కలు కలిసిన (దొప్పలాంటి) భాగం; ఇలాటివి నాలుగుంటాయి. చూ. చిత్రం 74 క. 1. (తె. 21); 6. పర్యా. కింది మూల (1), గూడమూల, మట్టు (4). నీళ్ళగూడకు అడుగున ఏర్పడ్డకోసు (దొప్పలాంటిది). చూ. చిత్రం 85 క. 1. (కో. 2, 3, 7, 8). 7. చేపలు పట్టే చించగూడ (చూ.)కు కిందిభాగంలో ఉన్న కోసు (దొప్పలా ఉండేది). చూ. చిత్రం 78 చ. 1. (కో. 31); 8. తాటిచాపలో రెండంచులు (పొడుగుండు అడ్డంచు) కలిసేచోట కోసుగావచ్చే భాగం; ఇలాంటివి చాపకు నాలుగుంటాయి. చూ. చిత్రం 125.2 (కో. 23, 28).

మూలకొయ్య: పర్యా. కొయ్య (5). నీళ్ళతోదే గూడకు రెండుపక్కలా మూలదగ్గర్నుంచి అంచు దాకా వేసిన పెదురుబద్ద; ఇలాటివి నాలుగుంటాయి. (కో. 18).

మూలగచ్చం: చేట అల్లకంలో మూలదగ్గర మిగిలే ఒకేఒక పేడు; చేటలోగానీ విననగ్రలోగానీ అల్లుతూపోగా రెండుచివర్లకు ఒకేఒకపేడు మిగులుతుంది; చేటలో ఇది ముఖ్యమైన భాగం; ఇది రాకుండా మూలలు మలపడం వీలుకాదు; విననగ్రలో అయితే ఈ మూలభాగాన్ని మలిపి చెక్కుతారు. చూ. చిత్రం 21. 1. (తె. 3-5).

మూలగొయ్య: పెదురుపేళ్ళగుమ్మి మూలలు మలిపేటప్పుడు నిలు(పు)గులు సరిగా నిలబడడానికి నేలలోకి దింపిన పెదురుగడ ముక్కు; నాలుగుమూలలా దింపుతారు; వీటిమీద అడ్డగొయ్యలు వేస్తారు. (తె. 28).

మూలగోటు: 1. (క్రి.) పర్యా. చూ. మూలపట్టు. చేట అల్లకంలో అడుగు అల్లిన తరవాత వెనక భాగం రెండుమూలలా దొప్పలాగా వచ్చేట్లు అల్లే విధానం. (తె. 14, 27, 28, 31); 2. పెండ్లిబుట్ట అల్లకంలో మూల మలిపి అల్లడం. (కో. 30); 3. పర్యా. చూ. కొమ్ము (8) ఈతచాప మూల భాగంలో ఉండే అంచుపట్టే చివరిభాగం; నాలుగు మూలలా ఇలా తోకలా కనిపిస్తుంది. చూ.

చిత్రం 122.2. (తె. 21).

మూలజల్లు: పర్యా. చూ. కంకిజల్లు (1). సజ్జకంకి జొన్నకంకి మొ॥వాటిని పొలాలనుంచి మోసుకు రావడానికి వాడే ఒకరకం పెద్దగంప; గజం ఎత్తూ మూరన్నర వెడల్పూ ఉంటుంది. (తె. 4).

మూలదబ్బు: 1. బండిజల్లు మూసుకొనిఉండే భాగంపై అంచువెంబడివేసిన బద్ద. (కో. 8); 2. చూ. మూల బద్ద (8) (కో. 8).

మూలనేత: చేట అల్లకంలో పేళ్ళు అయి మూల వరసల్లో (మూలలు మూలలుగా) వచ్చేటట్లు అల్లే విధానం. (కో. 15).

మూలపట్టు: (క్రి.) ఉ. మూలబట్టు, మూలపట్టు; పర్యా. అడుగు గోటు, గోటు (8), మూలగోటు (1), మూలమడుమ (1). మూలవేయు. చేట అల్ల కంలో అడుగు అల్లినతరవాత వెనకభాగం రెండు మూలలా దొప్పలాగా వచ్చేటట్లు అల్లే విధానం. (కో. 2, 3, 8, 8-13, 15, 17, 18; రా. 5, 10, 11).

మూలపేడు: పర్యా. చూ. కోతపేడు, చేట, గూడ, బుంగ మొ॥ అల్లినతరవాత వాటి మూలలదగ్గర మిగిలిన పేడు(లు); వీటిని కోసేస్తారు; దేనికి పనికిరావు. (కో. 18).

మూలబద్ద: 1. కోళ్ళగూడు తలుపుగా అమర్చిన తడకకుగాని కోళ్ళగూడు అడుగుకుగాని 'X' ఆకారంలో విగించినబద్ద; పొట్టిగా పలచగాఉంటుంది. చూ. చిత్రం 85 గ. 4. (తె. 22, 28); 2. నీళ్ళ గూడ మూల(ల)కు అమర్చిన బద్ద(లు) (కో. 18); 3. రూ. మూలదబ్బు (2); పర్యా. బమూలబద్ద, కత్తెవానం, చివ, మూలవానం. తడక, చెంద్రిక తడక మొ॥ వాటికి గట్టిదనంకోసం X ఆకారంలో విగించిన బద్దల్లో ఒకటి. చూ. చిత్రం 88 క. 1. (కో. 12, 22).

మూలమడుమ: (క్రి.) ఉ. - మడుపు, -మడుసు; 1. పర్యా. చూ. మూలపట్టు. చేట అల్లక లో అడుగుఅల్లిన తరవాత వెనకభాగం రెండుమూలలా దొప్పలాగా వచ్చేటట్లు అల్లేవిధానం (కో. 5, 18); 2. తాటివాప అల్లుకుంటూ వచ్చి నాలుగో మూల దగ్గర మూపీయేదం. (కో. 28).

మూలవానం: ఉ. మూలానం; పర్యా. చూ. మూల బద్ద(8). తడక, చెంద్రికతడక మొ॥వాటికి గట్టి దనం కోసం X ఆకారంలో విగించిన బద్దల్లో ఒకటి చూ. చిత్రం 88 క. 1. (రా. 2).

మూలవిరుచు: (క్రి.) ఉ. - ఇరుడు; తాటివాప అల్లకంలో ఒకమూల దగ్గరికి వచ్చినప్పుడు ఆ మూల అల్లిన తరవాత రెండో మూలవైపు తిప్పి అల్లుకుంటూపోవడం. (కో. 28, 28).

మూలవేయు: (క్రి.) ఉ. మూలేయు; పర్యా. చూ. మూలపట్టు. చేట అల్లకంలో అడుగు అల్లిన తరవాత వెనకభాగం రెండు మూలలా దొప్పలాగా వచ్చే టట్లు అల్లే విధానం. (కో. 7).

మూసగంప: గ్రాపైట్ మూసలు తీసుకువెళ్ళడానికి ఉపయోగించే గంప. (కో. 18).

మూసినదండి: పర్యా. మడుపుదండి. తాటి చాపలో అల్లుకుంటూ మలిపిన రెండో అడ్డంపు. (కో. 28).

మూపిచొంగు: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు) బొంగు. వెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంతలావు నుంచి స్తంభంలావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బోలుగా ఉంటుంది; పేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (కొట్టిగడ), ఇంటి వానం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొదకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటిమీద మొలుస్తుంది. (రా. 11).

మూసివాయనంచేట: ఉ. ముళానంచేట, ముసివానం కాట, మూషివాయనంకాట; పర్యా. పునిప్రీచేట, ముత్తైదువచేట, వాయనంచేట (1). సాంగంచేట. ముత్తైదువ చనిపోయినప్పుడు ఆమె పేరుమీద మూసివాయనం (సాంగం; వసుపు, కుళుమ మొ॥) పెట్టిఇచ్చేచేట; వాయన మిచ్చేటప్పుడు పైన మరో చేట బోర్లిస్తారు. (కో. 12, 18, 20, 28).

మూసుకవచ్చు: (క్రి.) చేట అల్లకం పూర్తికావడం. (తె. 15).

మెట్టగించు: (క్రి.) ఉ. మెట్టిగించు; చూ. మెండించు. (కో. 28, 28)

మెట్టబొంగు: పర్యా. నేలబొంగు. సమతల ప్రదేశంలో పెరిగిన వెదురుగడ; కొంచెం మెత్తగా ఉంటుంది; బోలు ఎక్కువగానూ కండకక్కువగానూ ఉంటుంది; (తె. 8).

మెట్టు: 1. రూ. మెట్టై, మెట్టు (2); పర్యా. అడ్డ కర్ర, అడ్డుకర్ర, కాలు (8) కాళ్ళరుంట, కొడుపు. నిచ్చెన తయారీలో వెదురుగడంకు అడ్డుగా సుమాడు

మూరెడుబొడుగున నిగించిన మెదురుగడముక్క; నిచ్చెనకు సుమారు మూరెదేసిఎడంలో నిలుపు గడలకు చిల్లులుచేసి వాటిలో దిగిస్తారు. (కో. 5, 14, 19, 29; తె. 9, 4, 8, 10, 12, 16; రా. 4, 9, 10); 2. పర్యా. చూ. బొట్టనబ్బు. ఈతకమ్మ బొట్ట (చూ.) చీరితీసిన బద్ద; గంప మొ॥ అల్లేటప్పడు నిలుపులకు వాడతారు. చూ. చిత్రం 11. 2. (రా. 9).

మెట్టె: 1. చూ. మెట్టు (1) (రా. 8); 2. విననగర కాడకూ అల్లినభాగానికి కలిపివేసిన కట్టు. చూ. చిత్రం 81 క. 2. (తె. 8); 3. పర్యా. చూ. బొడ్డె (8). విననగర గొట్టం (= కాడకు తొడిగింది) జారిపోకుండా కాడచివర ఉబ్బెత్తుఉండే భాగం; మెదురుబద్ద కణుపును చెక్కకుండా ఉబ్బెత్తుగా విడిచి పెడతారు. చూ. చిత్రం 91 త. 3. (తె. 9).

మెడపలుపు: పకుపుల మెడకు తగిలించడానికి కన్నె (చూ.)కు ఒకచివర ఉండేతాడు (పలుపు); గుంజ పలుపుకన్న బొడుగు. (కో. 5).

మెడ్డిగించు: చూ. మెండించు. (కో. 30).

మెడ్డించు: చూ. మెండించు. (కో. 27).

మెడ్డ: రూ. మిడ్డ; పర్యా. దడితడక, పెడతడక. నిలుపుబద్దలు నేలలో పాతదానికి పీలుగాపెట్టి అడ్డం బద్దలలో అల్లిన తడక; దీనిచుట్టూ గోడమీదిగా చున్న మెత్తుతారు; ఆడవి ప్రాంతంలో ఇలా చేస్తారు; (చూ. మెడ్డ; మాం. వృ. కో. 4, 4, వాస్తుపదజాలం; పుట 345). (తె. 8).

మెండించు: రూ. మెట్టిగించు, మెడ్డిగించు, మెడ్డించు; పర్యా. గేడికిప్ప, పెకిలిండు, పేండించు, బెడికించు, మెలిబెట్టు. మెదురుగడ చీల్చేటప్పడు కణుపు సులువుగా తెగడానికి కత్తిని అడ్డంగా మెలి దివ్వడం. (కో. 1; తె. 6, 23, 25; రా. 11).

మెత్తకబొంగు: చూ. మెదుగుబొంగు. (కో. 9).

మెత్తకవిసనకర్ర: పర్యా. చూ. సన్నవిసనగర్ర మెత్తగా ఉండే సన్నటిపేళ్ళతో అల్లిన విసనగర్ర. (కో. 12).

మెత్తకవెదురు: రూ. మెదుపువెదురు; పర్యా. చూ. మెదుగుబొంగు. నాణ్యమైన మెత్తటి వెదురుకర్ర; మెత్తటిపేడు వస్తుంది; మేదరిపనిలో దేనికయినా పనికొస్తుంది; నీళ్ళు బాగా అందే లోయల్లోనూ సమతల భూముల్లోనూ మెత్తటి నేలల్లోనూ పెరుగుతుంది; దీనికి కణుపుల మధ్య ఎడంఎక్కువ. (కో. 18).

మెత్తకర్ర: (< మెత్తక + కర్ర) రూ. మెదురుకర్ర; పర్యా. చూ. మెదుగుబొంగు. నాణ్యమైన మెత్తటి వెదురుకర్ర; మెత్తటిపేడు వస్తుంది; మేదరిపనిలో దేనికయినా పనికొస్తుంది; నీళ్ళు బాగా అందే లోయల్లోనూ సమతల భూముల్లోనూ మెత్తటి నేలల్లోనూ పెరుగుతుంది; దీనికి కణుపుల మధ్య ఎడంఎక్కువ. (కో. 15).

మెతువుబర్ర: చూ. మెదుగుబర్ర. (రా. 9).

మెతువుబొంగు: చూ. మెదురుబొంగు. (రా. 11).

మెత్తకర్ర: పర్యా. ఎలాంకర్ర, ఎల్లుకర్ర. వెడల్పు గానూ పలకగానూ ఉండే వెదురుకర్ర; చూ. కర్ర. (తె. 15).

మెత్తకపురుబొంగు: ఉ. - కొరు - ; పర్యా. చూ. కపురుబొంగు (1). తగినన్ని నీళ్ళు అందక పచ్చదనం కోల్పోయి పాలిపోయిన వెదురుగడ; తెల్లగాగాని నల్లగాగాని అవుతుంది; సరయిన జిగి ఉండక పెళుసెక్కి పేడు తీసేటప్పడు ఎక్కడి కక్కడ విరిగిపోతుంది; జేలి తడకలకుమాత్రం పనికొస్తుంది. (తె. 19).

మెత్తటినార: సన్నటి నారపోచలు. (తె. 9).

మెత్తటబరిగె: పర్యా. మందీతబరిగె, మెదుగుమవ్వ, మెదుగుబర్ర, మెదుమీతకట్టె, మెదువుకట్టె, నాణ్యమైన ఈతబరిగె; మెదువుగాఉండి ఎటువంచినా విరగదు; చీల్చేటప్పడు విరగకుండా పేడు మంచిగా వస్తుంది. (తె. 14).

మెత్త(టి)బొంగు: రూ. మెత్తనిబొంగు; పర్యా. చూ. మెదుగుబొంగు. నాణ్యమైన మెత్తటి వెదురుకర్ర; మెత్తటిపేడు వస్తుంది, మేదరిపనిలో దేనికయినా పనికొస్తుంది; నీళ్ళు బాగా అందే లోయల్లోనూ సమతలభూముల్లోనూ మెత్తటినేలల్లోనూ పెరుగుతుంది; దీనికి కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ. (కో. 7; తె. 17, 19, 25).

మెత్తనికర్ర: పర్యా. చూ. మెదుగుబొంగు. నాణ్యమైన మెత్తటి వెదురుకర్ర; మెత్తటిపేడు వస్తుంది; మేదరిపనిలో దేనికయినా పనికొస్తుంది; నీళ్ళు బాగా అందే లోయల్లోనూ సమతల భూముల్లోనూ మెత్తటి నేలల్లోనూ పెరుగుతుంది; దీనికి కణుపుల మధ్య ఎడంఎక్కువ. (కో. 31).

మెత్తనిబొంగు: చూ. మెత్త(టి)బొంగు. (రా. 10).

మెవపెట్ట: పర్యా. చూ. తొక్కుడుదబ్బు. చాపనేత మగ్గులో అనికర్రకూ లోమెదురుగడకూ మధ్య ఉండే గజంబొడుగు గడ లేదా కర్ర; అనుబంధ

మార్చినప్పుడు పోగుల్ని అణిచిపట్టడానికి ఉపయోగ పడుతుంది. చూ. చిత్రం 120 క. 3. (కో. 3).
 మెదుగు: (ఓణ) మెత్తని; మెతక; ఎటువంచినా విరగని. (తె. 17, 18).
 మెదుగుచువ్వ: పర్యా. చూ. మెత్తటిబరిగె. నాణ్యమైన ఈతబరిగె; మెదువుగా ఉండి ఎటు వంచినా విరగదు; చీల్చేటప్పుడు విరగకుండా పేడు మంచిగా వస్తుంది. (తె. 7).
 మెదుగుబుర్ర: చూ. మెతువుబుర్ర; పర్యా. చూ. మెత్తటిబరిగె. నాణ్యమైన ఈతబరిగె; మెదువుగా ఉండి ఎటువంచినా విరగదు; చీల్చేటప్పుడు విరగ కుండా పేడు మంచిగా వస్తుంది. (రా. 8).
 మెదుగుబొంగు: చూ. మెతకబొంగు, మెతువుబొంగు, మెదుంటొంగు; పర్యా. చదరంవెదురు, మెతక్కర్ర, మెత్త(టి)బొంగు, మెత్తనికర్ర, మెదువుగట్టె; నాణ్యమైన మెత్తటి వెదురుకర్ర; మెత్తటిపేడు వస్తుంది; పేదరిపనిలో దేనికయినా పనికొస్తుంది, నీళ్ళు బాగా అందే లోయల్లోనూ సమతల భూము ల్లోనూ మెత్తటి నేలల్లోనూ పెరుగుతుంది; దీనికి కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ. (తె. 17, 18; రా. 7).
 మెదుమీతకట్టె: (< మెదుము + ఈతకట్టె) పర్యా. చూ. మెత్తటిబరిగె. నాణ్యమైన ఈతబరిగె; మెదు వుగాఉండి ఎటువంచినా విరగదు; చీల్చేటప్పుడు విరగకుండా పేడు మంచిగావస్తుంది. (తె. 8).
 మెదుంటొంగు: చూ. మెదుంటొంగు. (తె. 23).
 మెదువు: పర్యా. చూ. పదును (1). కత్తి, అంబు, చురకత్తి, ఉలి, మొ॥ వాటి వాడి, మెత్తగాతేగే భాగం; కొయ్యడానికి నరకడానికి వీలయినది. చూ. చిత్రాలు 12 క-5, 10 క-వ. (తె. 3).
 మెదువుకట్టె: పర్యా. చూ. మెత్తటిబరిగె. నాణ్య మైన ఈతబరిగె; మెదువుగాఉండి ఎటువంచినా విరగదు; చీల్చేటప్పుడు విరగకుండా పేడు మంచిగా వస్తుంది. (తె. 16).
 మెదువుకర్ర: చూ. మెతక్కర్ర. (కో. 3).
 మెదువుగట్టె: పర్యా. చూ. మెదుగుబొంగు. నాణ్యమైన మెత్తటి వెదురుకర్ర; మెత్తటిపేడు వస్తుంది; పేదరిపనిలో దేనికయినా పనికొస్తుంది; నీళ్ళుబాగా అందే లోయల్లోనూ సమతల భూము ల్లోనూ మెత్తటి నేలల్లోనూ పెరుగుతుంది; దీనికి కణుపుల మధ్య ఎడంఎక్కువ. (కో. 4).
 మెదువువెదురు: ఉ. మెదువెదురు; చూ. మెతక

వెదురు. (కో. 1).
 మెంతు. చూ. మంతు(1). (కో. 2, 3; రా. 11).
 మెరకముల: చేటకు వెడల్పు భాగంలో కొమ్ము చినర అడ్డమూ పొడుగూ కలిసేచోటు. (కో. 17).
 మెరక్కర్ర: (< మెరక కర్ర) మెరకనేలలో పుట్టిన వెదురుగడ; గట్టిగా ఉంటుంది. (కో. 27).
 మెరమెరుగు: (క్రి.) పర్యా. చూ. మొక్కపోవు. రాళ్ళుగాని గట్టివస్తువుగాని తగిలినప్పుడు మేదరి కత్తికి పదునుపోయి మొండిగా కావడం; లేదా పదునున్న అంచు వెనక్కివంగి పోవడం. (కో. 18).
 మెలిబెట్టు: (క్రి.) పర్యా. చూ. మెండించు. వెదురు గడ చీల్చేటప్పుడు కణుపు నులువుగా తెగడానికి కత్తిని అడ్డంగా మెలిదిప్పడం. (కో. 2).
 మేకబుట్ట: ఉ. - బుట్టి; చేలోపడి తినకుండా మేక మూతికి కట్టే దుసేరు తీగలబుట్ట. (తె. 9).
 మేకలకొల్లం: పర్యా. చూ. పిల్లలగూడు. తల్లలవెంట మేతకుపోలేని చిన్నచిన్న గొర్రెపిల్లలనూ మేకపిల్ల లనూ కమ్మడానికి మందపాటి వెదురుబద్దలతో అల్లి నది; బోర్లించిన గంట ఆకారంలో ఉంటుంది; పిల్లల్ని వేయడానికి ద్వారం ఏర్పాటు చేస్తారు; పిల్లలు ఇందులో నిలబడి మంద అందిస్తే తింటాయి; చూ. చిత్రం 77. (కో. 25).
 మేకు: 1. పర్యా. చూ. కాలు(3). వెదురుతో అల్లిన ఉయ్యాల, సారెపెట్టె, కొయికాటట్ట, మైలబుట్ట మొ॥వి నేలమీద నిలబడానికి ఏర్పరిచిన ఆధారం; సుమారు జేనేడపొడుగు వెదురుబద్దముక్క; ఇటు పంటివి మామూలుగా నాలుగుంటాయి; కొన్నిటికి గుండ్రంగా ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 71. 1. (కో. 11); 2. పర్యా. గూటం (1). గాదె, బండి బల్ల మొ॥ వాటి అల్లకంలో అడుగు అల్లకం పూర్తయిన తరవాత నిలుపులను పైకి నిలబెట్టేటప్పుడు అడుగుభాగం కదలకుండా నిలుపులు వంగి ఉండేటందుకు నేలకు పాతిన వెదురుకర్ర లేదా ఇనవమేకు (కో. 15; తె. 91; రా. 10).
 మేకులతడక: పర్యా. చూ. జేలితడక (1) వెదురు బద్దలు ఎడం ఎడంగాపెట్టి మేకులుకొట్టి తయారు చేసిన తడక; బద్దకూ బద్దకూమధ్య నందులు చతు రస్రంగాగాని డైమన్ ఆకారంలోగాని ఉంటాయి; ఇళ్ళచుట్టూ ప్రహరీగోడ బదులుపెట్టుకొంటారు. (రా. 8).
 మేఘ: (< హిం. మేఘ్) వెదురుకర్రలతో చేసిన

నాలుగుకాళ్ళ ఎత్తుబట్ట. (తె. 6).
 మేదపరుషులేట: ఉ. - శేట; మధ్యభాగంలో పువ్వు
 లాంటి దీక్షితును పచ్చేటట్లు అల్లినచేట. (కో.
 23, 26).
 మేడి: నాగలి వెనకభాగంలో పైకిఉండే కర్ర; మేడి
 తోక; దున్నేటప్పడు ఇది పట్టుకొంటారు.
 (కో. 30).
 మేడితొల: నాగలికి మేడితోడిగే రంగుదం. (కో. 30).
 మేడిమలక: ఉ. - మల్క; ఒకరకం ముడి(పులక);
 తాడు పేనడం పూర్తయిన తరవాత చివరవేస్తారు.
 (తె. 8).
 మేతజల్ల: పర్యా. చూ. గడ్డిబుట్ట. పశువులకు గడ్డి
 పేయడానికి వాడే పెద్దగంప; అడుగున వెడల్పు
 తక్కువైతే పోసుపోసు మూతి విశాలమవుతుంది;
 గడ్డికింద పేస్తే పశువులు తొక్కుతాయని దీంట్లో
 వేస్తారు. చూ. చిత్రం 91. (రా. 9).
 మేదరనరుకు: పర్యా. చూ. గిడనరుకు. పెదురుగడ
 మొదలు కత్తితో కొట్టడంవల్ల గుండ్రంగా పడ్డ
 నరుకు. (కో. 18).
 మేవరి: (చ. మేదర్లు) ఉ. మేదర; పెదురుగడలు
 చీల్చి తట్టలు, బుట్టలు, చేటలు మొ॥ అల్లి జీవించే
 ఒకతెగ; మహిమనులు; ఆ పనిచేసే వ్యక్తి. (కో;
 తె; రా.).
 మేదరికత్తి: ఉ. మేదర్ - , మేదర - ; పర్యా. కత్తి
 (1), బుర్రమొచ్చు (1) మేవరిమొచ్చు. పెదురుగడ
 నరకడానికి పగలగొట్టడానికి బద్దలూ పేళ్ళూ చీల్చ
 డానికి మేదరివాళ్ళు వాడేకత్తి; కొన్నిటికి కట్టెపిడి
 ఉంటుంది; చూ. చిత్రాలు 12 జ, డ. (కో. 8,
 9, 11, 13, 15, 21, 26, 31; తె. 8, 13;
 రా. 2-4).
 మేదరికర్ర: 1. పర్యా. చూ. పెదురుబొంగు. పెదురు
 పొదకు పెరిగిన గడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడు
 తుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాలవరకు
 పొడుగూ మూడువేళ్ళ మందంనుంచి దూలమంత
 మందంవరకు లాపూ ఉంటుంది; మొదలు లాపూగా
 ఉండి పోసుపోసు సన్నమవుతుంది; మూరకొక
 కణుపు చొ॥న ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల
 గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్ని చీల్చి చేట, జల్లెడ, గంప
 మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చనిగడ నిచ్చెన, చేతిర్ర
 మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; చూ. చిత్రం 4 (కో. 21);
 2. ఉ. మేదర ; పర్యా. మంచికర్ర, మంచి
 బొంగు, మంచిబొంబు, మంచిపెదురు, మాఫబొంగు,

ములుసాదనం. మేదరిగడ, మేదరివాసం, మేదరి
 పెదురు, సావనంకర్ర, సాదనం (1), సావనం
 బొంగు, సాదనంపెదురు, సాపుకర్ర (1), సాపు
 బొంగు, సాదనంబొంగు, సాసానంపెదురు, పైర
 బొంగు (2). పూర్తిలేతగానూ పూర్తిముదురుగానూ
 కాకుండా మధ్యరకంగా ఉండే నాణ్యమైన పెదురు
 గడ; లోపల కొంచెం గుల్లగాఉండి కండ మందంగా
 ఉంటుంది, కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపుల
 దగ్గు ముక్కులేకుండాఉండి పేడు సాపుగావస్తుంది;
 కణుపులదగ్గు ఒకచేకొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ
 నరికేసినప్పుడు చిన్న గుర్తుపడుతుంది; మొదలు
 గుండ్రంగా నరికిఉంటుంది; మేదరిపనికి ఎక్కువ
 ఉపయోగం. (కో. 12, 14, 19, 20, 23-26, 28;
 తె. 31).
 మేదరిగడ: ఉ. - గెడ; పర్యా. చూ. మేదరికర్ర (2).
 పూర్తి లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా
 మధ్యరకంగాఉండే నాణ్యమైన పెదురుగడ; లోపల
 కొంచెం గుల్లగాఉండి కండ మందంగా ఉంటుంది;
 పచ్చిగా పొడుగ్గాఉంటుంది; కణుపులమధ్య ఎడం
 ఎక్కువ; కణుపులదగ్గు ముక్కులేకుండా ఉండి
 పేడు సాపుగావస్తుంది; కణుపుదగ్గు ఒకచే కొమ్మ
 పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్న
 గుర్తుపడుతుంది; మొదలు గుండ్రంగా నరికి
 ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఎక్కువ ఉపయోగం.
 (కో. 15).
 మేదరిచేట: ఉ. మేదర్కాట; మేదరివాళ్ళు అల్లె
 మామూలు చేట. (కో. 28).
 మేదరిపని: పర్యా. పెదురుపని. పెదురుగడలు చీల్చి
 చేట, జల్లెడ మొ॥ వస్తువులల్లే పని. (కో. 8).
 మేదరిబొంగు: పర్యా. చూ. బోలుబొంగు. కణుపు
 కణుపుకూమధ్య లోపల గుల్లగాఉండే పెదురుగడ;
 మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 10; తె. 7).
 మేదరిమొచ్చు: పర్యా. చూ. మేదరికత్తి. పెదురుగడ
 నరకడానికి పగలగొట్టడానికి బద్దలూ పేళ్ళూ చీల్చ
 డానికి మేదరివాళ్ళువాడే కత్తి; కొన్నిటికి కట్టెపిడి
 ఉంటుంది; చూ. చిత్రాలు 12 జ, డ. (రా. 1).
 మేదరివాసం: పర్యా. చూ. మేదరికర్ర (2). పూర్తి
 లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్య
 రకంగాఉండే నాణ్యమైన పెదురుగడ; లోపల
 కొంచెం గుల్లగాఉండి కండ మందంగా ఉంటుంది;
 పచ్చిగా పొడుగ్గాఉంటుంది; కణుపులమధ్య ఎడం
 ఎక్కువ; కణుపులదగ్గు ముక్కులేకుండా ఉండి

	<p>పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపుదగ్గర ఒక ఫేకొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్న గుర్తుపడుతుంది; మొవలు గుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది, మేదరివనికి ఎక్కువ ఉపయోగం. (కో. 13).</p> <p>మేదరివెదురు: ఉ. మేదరెదురు; పర్యా. చూ. మేదరి కర్ర (2). పూర్తి లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్యరకంగా ఉండే నాణ్యమైన వెదురు గడ; లోపల కొంచెం గుల్లగా ఉండి కండ మందంగా ఉంటుంది; పచ్చిగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపులదగ్గర ముళ్ళు లేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపుదగ్గర ఒక ఫేకొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసి నప్పుడు చిన్న గుర్తుపడుతుంది; మొవలు గుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరివనికి ఎక్కువ ఉపయోగం. (కో. 18-18).</p> <p>మేర: చూ. మేరవ. (తె. 6, 8).</p> <p>మేరచేట: ఉ. - సాటు; చూ. మేరవచేట. (తె. 6, 8).</p> <p>మేరవ: చూ. మేర; పొలంలో పనిచేసినందుకు పని వాడు పంటలోంచి తీసుకోవానికి నిర్ణయమయిన వడ్ల లెక్క; కట్టిడి; దానికి సంబంధించి యజమానితో చేసుకొనే ఒప్పందం; దీని ప్రకారం వడ్ల కొలుదు కొనే చేటను మేరవచేట అంటారు. (కో. 5).</p> <p>మేరవచేట: ఉ. కాట; చూ. మేరచేట, పెద్దచేట; కుప్పనూర్చేటప్పుడు పనివాళ్ళ కట్టిడి (మేరవ) ప్రకారం తమకు కావలసినవడ్ల తీసుకునే చేట. (కో. 5).</p> <p>మేలుతుంగ: మధ్యలో బోలుగా లేని గట్టితుంగ; నాణ్యమైనది. (కో. 3).</p> <p>మైల: పర్యా. చూ. కంకమసి (2). వరానికి తడిసి ఎండిన ముదురు వెదురుగడమీద ఏర్పడే నల్లటి పొడి. (తె. 18).</p> <p>మైలబుట్ట: ఉ. - బుట్టి; పర్యా. బట్టలబుట్ట. మాసిన బట్టలువేసుకొనే (ఈత) బుట్ట; దీనికి మాత ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 71. (కో. 3; తె. 14; 17, 30; రా. 8).</p> <p>మైలబూడిద: ఉ. - బూడి; పర్యా. చూ. బూడిద. లేత వెదురుగడమట్టా ఏర్పడే తెల్లటి పొడి; కొన్ని చోట్ల నల్లటిది; గడపుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది. (తె. 27).</p> <p>మైలు: పర్యా. చూ. బూడిద. లేత వెదురుగడమట్టా ఏర్పడే తెల్లటి పొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడ</p>	<p>పుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది. (రా. 2).</p> <p>మైసూరుకర్ర: పర్యా. మైసూర్ కేన్. మైసూరు (కర్నాటక) ప్రాంతం అడవులనుంచినచ్చే పేము కర్ర; లాపుగా ఉంటుంది; (కో. 10).</p> <p>మైసూరుకుర్రీచ్చ: ఒకరకం పేముకుర్రీచ్చ. (కో. 10).</p> <p>మైసూరుకేన్: (ఇం.-Cane) పర్యా. మైసూరు కర్ర. మైసూరు (కర్నాటక) ప్రాంతం అడవుల నుంచినచ్చే పేముకర్ర; లాపుగా ఉంటుంది. (కో. 3).</p> <p>మొకం: (< సం. ముఖం) చించెగూడలోకి చేపలు దూరే కంక; వెడల్పుభాగంవైపు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 78 చ. 3. (కో. 31).</p> <p>మొకరకకట్టాడు: ఎడ్లు లాగేటప్పుడు బండికాడి ముందుకుపోకుండా కాడినీ బండి ఇరుసునూ కలిపి కట్టేతాడు; తాడుకు ఒకచివర పలుపుంటుంది; ఈ పలుపును కాడిదగ్గర పోలుకు తగిలిస్తారు. (కో. 30).</p> <p>మొక్కకర్ర: పర్యా. చొప్పకర్ర, బాకు, నెలతక్కువ కర్ర, మొక్కసీద. నాలుగునెలలనుంచి సం లోపు వయస్సుగల వెదురుకర్ర; చీల్చడానికి పనికిరాదు; మెత్తగా ఉండి ఎటుబడితే అటువంగిపోతుంది; చెరుకు నాటువేసినప్పుడు అనుగాపెట్టడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 22).</p> <p>మొక్కదబ్బు: వెదురుగడ లోపలి పల్లపుభాగంనుంచి వచ్చేబద్ద; పసరుదబ్బుకంటే పొడుగు తక్కువ; గంప మొ వాటి నిలువులకు పనికొస్తుంది. (కో. 1).</p> <p>మొక్కపిడెం: పెద్దబ్బు తక్కువగానూ లేత గడల తోనూ ఉండే వెదురుపొద. (కో. 22).</p> <p>మొక్కపోవు: (క్రి.) ఉ. మొక్కపోవు; పర్యా. మెరమిదుగు, మొండిపోవు, రాళ్ళుగాని, గట్టవస్తువు గాని తగిలినప్పుడు మేదరికత్తికి పదునుపోయి మొండిగాకావడం, లేదా పదునున్న అంచు వెనక్కి వంగిపోవడం. (తె. 26).</p> <p>మొక్కసీద: పర్యా. చూ. మొక్కకర్ర. నాలుగు నెలలనుంచి సం లోపు వయస్సుగల వెదురుకర్ర; చీల్చడానికి పనికిరాదు; మెత్తగా ఉండి ఎటుబడితే అటు వంగిపోతుంది; చెరుకు నాటువేసినప్పుడు అనుగాపెట్టడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 22).</p> <p>మొఖం: పర్యా. ముడుసు (1) వంకకర్ర (వేళ్ళతో సహా పీకి సాపుచేసిన వెదురుకర్ర) వంపు చివరి భాగం; వెదురుదుంపలోంచి పుట్టిన తల్లివేరు నరికేయగా మిగిలిన మొదలు. చూ. చిత్రం 6. (తె. 18).</p> <p>మొగనాలిరూపాయలు: (< మగనాలి -) మగగట్టి</p>
--	--	--

విడిచి ఇంకొకటి కాపురంపెట్టే ప్రీతి పాతమగడికి చెల్లించివలసిన రొక్కం. (కో. 24).

మొగమోకు: పర్యా. చూ. మోకు (2). దున్నేటప్పుడు నాగలికి కాడిని కలిపిస్తే కొబ్బరితాడు; ఇది మామూలుగావుంటుంది; కొన్ని ప్రాంతాల్లో ఈ తాడు రెండుచివర్లా చిరత (- చిన్న కర్ర ముక్కలు తొడిగి ఒక చిరతకు పొటొంజి (= వలయాకారంగా పేనివతాడు)ని తగిలిస్తారు; పొటొంజి రెండోచివరను నాగలిమేడికి తగిలిస్తారు; ఇలాంటిమోకును ఆ ప్రాంతంలో పొటొంజిమోకు, మొగమోకు అని చిరతలరేని మోకుకు ఆడమోకు అని వ్యవహరిస్తారు. చూ. చిత్రం 129. (కో. 80).

మొగి: 1. పర్యా. చూ. వెదురుకొమ్మ. వెదురు మొలక; జేనెడు పొడుగునుంచి మూరెడుపొడుగు దాకా నిటారుగా కోసుగా పెరిగింది; ముట్టుకుంటే విరిగిపోయేటట్లు మెత్తగాఉంటుంది; దీనికి ఆకులూ శెమ్మలూ ఉండవు; మామూలుగా వెదురు దుంపలోంచిగాని నరకగా మిగిలినగడ కణుపు లోందిగాని పుడుతుంది; (మూడునాలుగు రోజుల వయస్సులో) లేతగా ఉన్నప్పుడు దీని పైపొర తీసేసి లోపలిభాగాన్ని కూర వండుకుంటారు; చూ. చిత్రం 9. (తె. 22, 23, 28); 2 ఈతచెట్టుకు పెరిగే నడిమిచిగురు; లేతగా ఉంటుంది. (తె. 28).

మొగిలిఊడ పర్యా. చూ. మొగిలినార. మొగిలి ఊడలనుంచి తీసిన నార; ఊడలు కోసుకొచ్చి తీగలుతీస్తారు; చేట మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి వని కొస్తుంది. (తె. 4; రా. 9).

మొగిలితడవ: పర్యా. చూ. మొగిలినార. మొగిలి ఊడలనుంచి తీసిన నార; ఊడలు కోసుకొచ్చి తీగలుతీస్తారు; చేట మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి వనికొస్తుంది. (కో. 21, 25).

మొగిలితీగ: ఉ. మొగిలీగ; పర్యా. చూ. మొగిలి నార. మొగిలి ఊడలనుంచి తీసిన నార; ఊడలు కోసుకొచ్చి తీగలుతీస్తారు; చేట మొ॥వాటికి కట్టు కట్టడానికి వనికొస్తుంది. (తె. 4; రా. 8).

మొగిలినార: ఉ. మొగిలూర; పర్యా. తీగ (4). నార (3) మొగిలిఊడ; మొగిలితడవ, మొగిలి తీగ, మొగిలిపట్టా మొగిలిఊడలనుంచి తీసిన నార; ఊడలు కోసుకొచ్చి తీగలుతీస్తారు; చేట మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి వనికొస్తుంది. (కో. 17, 20, 22, 23).

మొగిలిపట్టా: పర్యా. చూ. మొగిలినార. మొగిలి ఊడలనుంచి తీసిన నార; ఊడలు కోసుకొచ్చి

తీగలుతీస్తారు; చేట మొ॥వాటికి కట్టుకట్టడానికి వనికొస్తుంది. (కో. 2).

మొగ్గగనే: పర్యా. చూ. పూసగనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన నన్న చిల్ల(కొమ్మ) నుకేసి నప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుర్లు; ఈ గుర్లున్నగడ చీల్చడం నులుపు. (తె. 20).

మొచ్చుపిడి: పర్యా. చూ. కాడ (1). పేవరికి త్రి. చుక్క త్రి మొ॥ పట్టుకొనే కిడ్నీలంటిభాగం, కొన్నిటికి కాడమదిరిగానూ కొన్నిటికి తొడిమ మదిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 18 క. 1. (రా. 1).

మొజ్జా: చూ. మొద్దు (1). (కో. 27).

మొజ్జాకర్ర: పర్యా. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒక కం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చలూ కోతులూ తలకొరికేయగా వెదురు గల ఆగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తల మొండిగాఉంటుంది. (కో. 28).

మొట్టు: 1. పర్యా. చూ. మొద్దు (3). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని నరికేటప్పుడూ చీరేటప్పుడూ కత్తి నేలకు తగిలి మొక్కపోకుండా బద్దఅడుగున ఎత్తుపైకి మూరెడుపొడుగు కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా తుమ్మమొద్దు; కాలిపేక్కింతలాపు ఉంటుంది; వెదురు గడ పగలగొట్టడానికి గడకు కత్తికరిపించి దానిమీద కొట్టడానికికూడా వాడతారు. (తె. 28); 2. చూ. మొట్టు (1). (తె. 31).

మొట్టె: 1. పర్యా. చూ. బొద్దె (3). విననగర గొట్టం (= కాడకు తొడిగింది) జారిపోకుండా కాడచివర ఉబ్బెత్తుగాఉండే భాగం; వెదురుబద్ద కణుపును చెక్కకుండా ఉబ్బెత్తుగా విడిచిపెడతారు. చూ. చిత్రం 31 త. 3. (తె. 8); 2. పర్యా. చూ. ఈతమట్ట(2). ఈతచెట్టు కాండానికి (బోదె) అంటుకొని ఉన్న కమ్మ మొదటిభాగం; రెండు మూడు వేళ్ళపెడల్పూ వేరెడు మందమూ ఉంటుంది; మొదట పెడల్పుగా ఉండి పోసుపోసు నన్నమవు తుంది; నరికినప్పుడు కొన్నిచోట్ల చెట్టుకే మిగిలి పోతుంది. (తె. 13).

మొడుపు: చూ. మడుపు. (రా. 1).

మొడ్చోను: పర్యా. చిలుపుటానం; చెంద్రిక (చూ.) తడక నిలువంచలకు తొడిగిన వెదురుకర్ర; కొన్ని చోట్ల సన్నటిది తొడుగుతారు. (రా. 8).

మొంఠె: ఉ. ముంఠె; యా. ముంఠె, మొరిఠె;

పర్యాయములు, భూమిచేట, మొంటచేట. ఒకరకం చిన్న చేట; చిన్నవాళ్ళు అల్లకంపని నేర్చుకోడానికి ఇలాటివి అల్లుతారు; దీంతో పిల్లలు అడుకొంటారు. (తె. 8, 4, 6, 9, 10, 13-15, 19, 21-24, 26, 30, 31; రా. 10).

మొంటచేట: ఉ. - కాట; పర్యాయము. చూ. మొంట. ఒకరకం చిన్నచేట; చిన్నవాళ్ళు అల్లకంపని నేర్చుకోడానికి ఇలాటివి అల్లుతారు; కొన్నిచోట్ల పేడుకు రంగులువేసి అల్లుతారు; దీంతో పిల్లలు అడుకొంటారు. (తె. 31).

మొండకర్ర: పర్యాయము. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేత మొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండ ముచ్చులూ కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగుదల అగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడు గజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తల మొండిగా ఉంటుంది. (కో. 30).

మొండికత్తి: 1. అరగడంవల్ల పడునుపోయిన కత్తి; దీన్ని సానరాయిమీద నూరుతారు. (కో. 22, 26); 2. రాయి తగలడంవల్ల మొక్కపోయిన కత్తి. (కో. 11).

మొండికర్ర: పర్యాయము. మోడు(1). వెదురుగడ నరికేసి నప్పుడు పొడకు మిగిలిన మొదలు; సుమారు నాలుగు మూరలుంటుంది; పెరుగుదల ఉండదు; కణుపుల చుట్టూ విరివిగాకొమ్మలు వేస్తుంది. (కో. 22, 24).

మొండిపోవు: (క్రి.) ఉ. మొండిపోవు; పర్యాయము. మొక్కపోవు. రాళ్ళుగాని గట్టివస్తువుగాని తగిలి నప్పుడు మేదరికత్తికి పడునుపోయి మొండిగా కావడం లేదా పడునున్న అంచువెనక్కి వంగి పోవడం. (కో. 11).

మొండిబొంగు: పర్యాయము. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగుదల అగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడు గజాల పొడుగుంటుంది; దీని లోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తల మొండిగా ఉంటుంది. (తె. 28).

మొండె: పర్యాయము. చూ. వెన్ను(4). మేదరికత్తికి మందంగా ఉన్న పైభాగం; సుమారు వేలెడు వెడల్పున వలకగా ఉంటుంది; కత్తికి ఒకపైపు పడునూ మరోపైపు వెన్ను ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12 డ. 8. (రా. 7).

మొండెం: పర్యాయము. చూ. కాడ(1). మేదరికత్తి, చుర

కత్తి మొ. పట్టుకొనే కత్తిలాంటి భాగం; కొన్నిటికి కాడ చూచిరిగానూ కొన్నిటికి తొడిమ చూచిరిగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 10. క. 1. (కో. 31).

మొత్త: 1. కణుపు కిందికి నరికిన వెదురుగడలో కణుపుకింద ఉన్న వేరెడు వెడల్పుభాగం (కో. 22); 2. గుడిసె, పూరిల్లు మొ. వాటి గుమ్మానికి వక్కన ఉండే గలు పొడుగు గోడ; గుమ్మానికి రెండు పక్కలా ఉంటాయి (తె. 8); 3. బండిజల్ల, ఊక జల్ల మొ. వాటికి వెనకపైపు తెరిచి ఉన్న భాగం (తె. 31); 4. పర్యాయము. గలుమ, కోళ్ళ గూడు లోకి కోళ్ళను వేయడానికి పెట్టినకంఠ. చూ. చిత్రం 6 వ. 3. (తె. 30).

మొత్తతడక: ఉ. - తడితె, - తద్దె, 1. పర్యాయము. వాకిలితడక(1). గుమ్మానికి అడ్డంగా తలుపుచూచిరిగా పెట్టే వెదురుతడక; మూమూలుగా పూరిళ్ళకూ గుడిసె లకూ వెడతారు (తె. 8, 14); 2. పర్యాయము. గలుమతడక. కోళ్ళగూడు కంఠను మూసే చిన్న వెదురుతడక; సుమారు డేనేదేసి పొడుగుగా వెడల్పు ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 6 వ. 4 (తె. 30).

మొదటి అకు: ఈతమట్ట (మంద) మొదటిభాగం నుంచి తీసిన అకు; దాప అల్లకానికి పనికొస్తుంది (తె. 28).

మొదటి క్వాలిటి: పర్యాయము. చూ. ఫస్ట్ క్లాస్ బొంగు. 12 నుంచి 16 సెం. మీ. వరకు లావుండే మేలిరకం వెదురుగడ; గాదె, జల్ల, తడక మొ. అల్లకానికి పనికొస్తుంది; వ్యాపారపరంగా వాడుకలోకి వచ్చిన పేరు (తె. 8).

మొదటిరకం బొంగు: పర్యాయము. చూ. ఫస్ట్ క్లాస్ బొంగు. 12 నుంచి 16 సెం. మీ. వరకు లావుండే మేలిరకం వెదురుగడ; గాదె, జల్ల, తడక మొ. అల్లకానికి పనికొస్తుంది; వ్యాపార పరంగా వాడుకలోకి వచ్చిన పేరు (తె. 7, 8).

మొదలు: ఉ. మొదల్, మొదల, మొదలు, మొదులు. 1. పర్యాయము. నదరు, బుడం (1), మొదలుపెచ్చ; మోదె, వలం (1). వెదురుగడ మొదటి భాగం; వేళ్ళకు పైది; కొనకన్న లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 4.2. (కో. 1-31; తె. 1, 2-10; 13-17, 10-31; రా. 2-5, 8-10); 2. వెదురుగడ మూడు ముక్కలుగా నరికితే వచ్చే మొదటి భాగం; లావుగా మూడు నాలుగు గజాల పొడుగుంటుంది; మేదరికానికి ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 27); 3.

పర్యా. చూ. తల (1). ఒకరకం మేదిరి కత్తికి వెడల్పు భాగం చివర (కో. 25); 4. పర్యా. చూ. మడిమె (3). మేదిరికత్తి కాడకొన (తె. 13, 15); 5. పర్యా. చూ. పడగ (1). అంటు (చూ.)కు వెడల్పుగా ఉన్న భాగం; పాము చడిగె, బరిసె మొ॥ వాటి మాదిరిగా త్రిభుజాకారంలో ఉండే దిళ్ళ; కొన్నిటి అంచులకు పదునుంటుంది; పేడు తెంపడానికి చిల్లులు పొడవడానికి పనికొస్తుంది; కొన్ని మొనదేలి ఉంటాయి; కొన్ని మొండిగా ఉంటాయి; కాడ కొనతో చిల్లులు పొడవడానికి దీన్ని పిడిలా పట్టుకొంటారు (కో. 7); 6. ఉలికి పిడి కిందిభాగం; లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 20 క. 3 (తె. 15); 7. పర్యా. బుడం (2). ఈత బరిగె మొదటిభాగం; కొన కన్న లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 11.1 (కో. 3, 25; తె. 9, 13, 16); 8. పర్యా. బుడును. ఈతాకు మొదటిభాగం; కొనకన్న వెడల్పు ఎక్కువగానూ మధ్యభాగం కన్న వెడల్పు తక్కువగానూ ఉంటుంది; ఇది పేలేడు వెడల్పు కన్న తక్కువగానూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 115.2 (తె. 18, 21, 22); 9. కొబ్బరి దొక్కలు చితగొట్టే దుక్క (చూ.)కు లావుగా ఉండే భాగం (కో. 23); 10. తాటేకు (లేకు) మొదటి భాగం; చివరి భాగం కన్న కొంచెం వెడల్పుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 124.2 (కో. 28, 28); 11. తాటి ఈనె మొదటి భాగం (కో. 12); 12. పేముకర్ర దిగువ భాగం; పొడవునుంచి నడికినది; లావుగా ఉంటుంది. (కో. 3); 13. తుంగపోవకు లావుగా ఉండే కింది (మొదటి) భాగం. (కో. 8, 30; రా. 10).

మొదలుపెచ్చ: పర్యా. చూ. మొదలు (1). వెదురు గడ మొదటిభాగం; పేళ్ళకుపైది; కొనకన్న లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 4. 2. (రా. 1).

మొదలుపోటుకర్ర: 1. పర్యా. బొంగుకర్ర, మొదలు పోటు కొయ్య, పొరిగొయ్య. వెదురుగడలో మొదలున్న భాగం; లావుగా రెండుభాగం పొడుగుంటుంది. (కో. 10, 21); 2. పర్యా. చూ. గట్టిబొంగు (1). లోపల ఏమాత్రం పోటులేకుండా పూర్తిగా కండ పట్టిఉన్న గట్టి వెదురుకర్ర; సుమారు ఘూడు నాలుగుగుళాల లావు ఉంటుంది; అల్లకానికి పనికి రాదు; నిచ్చెనమెట్టు; గులిపకర్ర, గైకర్ర; మంచం పట్టె మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. (కో. 21).

మొదలుపోటుకొయ్య: పర్యా. చూ. మొదలుపోటు కర్ర (1). వెదురుగడలో మొదలున్న భాగం; లావుగా

రెండుభాగం పొడుగుంటుంది. (కో. 23).

మొదలుబద్దమెదరి: వెదురుగడని మొదలున్న వైపు నుంచి వీరే ఆవరమున్న మేదిరి. (తె. 30).

మొదలుబొంగు: ఉ. మొదులు -; పర్యా. చూ. ఎగదండు. చాపనేతమగం మొదటిభాగంలో (- నేత పనివాడు కూర్చోనే వైపు) అమర్చిన లావాటివలక; పోగులను లాగిపట్టిఉంచుతుంది; చాపనేస్తూ దీనికి చుట్టుకుంటూపోతారు; లావుగా దీర్ఘవృత్తాకారంలో ఉంటుంది; కొన్నిటికి (సుమారు 30)

రంధ్రాలుంటాయి; ఈ రంధ్రాలగుండా పోగులను దూర్చి దిగదండుకు కడతారు; రంధ్రాలుండని వలకకు దారం కొలకులుగాని పొడుగాటి ఇనపచువ్వగాని తొడుగుతారు. చూ. చిత్రం 120 చ. 2. (కో. 8).

మొదలుమెట్టబొంగు: మొదలు గట్టిగానూ పోటు తక్కువగానూ ఉండి పోనుపోసు పోటు ఎక్కువగా ఉండే లావుపాటి వెదురుగడ; నిచ్చెన, మంచం మొ॥ వాటికి ఉపయోగం. (తె. 17).

మొదలువేయు: (క్రి.) ఉ. మొదలేయు; పర్యా. చూ. అనివేయు (1). చేట, విననగర్ర అల్లకం ఆరంభంలో కొమ్ము (చూ.)కు రెండుగాని మూడుగాని నాలుగుగాని (అల్లకం విధానాన్నిబట్టి) పేళ్ళు ఎక్కించి అల్లకం మొదలుపెట్టడం. (కో. 7).

మొదలువేరు: ఉ. మొదలేరు; పర్యా. చూ. తల్లివేరు. వెదురుమొక్క దుంపనుంచి పారిన పెద్దవేరు; లావుగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; నేల లోపలికి చాలాదూరం పారుతుంది; దీన్నించి నన్నటిదాల్లా పిల్లపేళ్ళు పుట్టుకొస్తాయి. (కో. 27).

మొదెంగడ్డి: ఒకరకం గడ్డిమొక్క; దీనికి ప్రతి కణుపుదగ్గర ఒక గడ్డిపోవ, ఆ పోవ కణుపుదగ్గర ఇంకోపోవ చొన మొలుస్తాయి; కొయ్యకముందు పచ్చగాను ఎండినతరువాత గోధుమరంగులోను ఉంటుంది; దీంతో చీపుళ్ళు కడతారు. (తె. 21).

మొదెంచీపురు: ఉ. - చీపురు; ఇల్లు ఉడుక్కోడానికి మొదెంగడ్డితో కట్టిన చీపురు. (తె. 21).

మొద్దినె: (< మొద్దు + ఈనె) 1. పర్యా. చూ. లావినె (1). మామూలుకర్ర (చూ.) కన్న కొంచెం మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉండేకర్ర; గంప మొ॥ వాటి అల్లకంపనిలో ఎత్తుగావచ్చే భాగం అల్లడానికి ఉపయోగపడుతుంది. చూ. చిత్రం 47 క. 2. (తె. 31); 2. పర్యా. చూ. పెండెవారబుట్ట, తట్ట, గంప మొ॥ వాటి అల్లకంపనిలో కట్టు (బొద్దు) చుట్టడానికి ఉపయోగించే కర్ర (చూ.)కర్ర;

శేషదర నగం వెడల్పు కొంచెం గుండ్రంగానూ
లావుగానూ ఉంటుంది; బద్దకు పల్లంగా ఉండే
భాగంనుంచి చీల్చితిస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 8.
(తె. 31).

మొద్దు: 1. చూ. మొట్ట; పర్యా. కొయ్య (1).
వెదురుగడ నరికేసినప్పుడు పొడకు మిగిలిన
మూరెడు జేనెడు పొడుగుముక్క; ఇది ఎండి
పోతుంది లేదా దీని కణుపులోంచి ఇంకోకొమ్మ
పుడుతుంది. (కో. 22); 2. పర్యా. చూ. వెన్ను
(4). మేదరికత్తికి మందంగా ఉన్న పైభాగం;
సుమారు వేలెడు వెడల్పున పలకగా ఉంటుంది;
కత్తికి ఒకవైపు పదునూ మరోవైపు వెన్ను
ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12 క. 9. (తె. 2); 3.
పర్యా. కాటుదుంప, కాటుమొద్దు, కాలికింద దుక్క,
కాలికింది మొద్దు, కొరడు, కొరడుమొట్టు, కొరడు
మొద్దు, తుండు, దుక్క (1), దుంగ, దుంప (2),
పీట (2), మొట్టు (1). వెదురుబద్దగాని పేడుగాని నరికే
టప్పుడూ చీరేటప్పుడూ కత్తి నేలకుతగిలి మొక్క
పోతుండా బద్ద అడుగున ఎత్తువెట్టే మూరెడు పొడుగు
కొయ్యమొద్దు; మామూలుగా తుమ్మమొద్దు; కాలి
పక్కంత లావు ఉంటుంది; వెదురుగడ పగలగొట్ట
డానికి గడకు కత్తి కరిపించి దానిమీన కొట్టడానికి
కూడా వాడతారు. (కో. 8; తె. 1-5, 8, 10, 12-14,
16; రా. 5, 8, 9); 4. అవసరానికి తగినట్లు
పేముకర్రను పంచుకోడానికి కర్ర పట్టెటంత
బెజ్జమున్న కొయ్యమొద్దు. చూ. చిత్రం 134.
(తె. 22).

మొద్దుకత్తి: పేముకర్ర కణుపులు చెక్కేకత్తి.
(కో. 9).

మొద్దుగనె: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు, వెదురుగడ
కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు
కనిపించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మ లావుగా ఉండడం
వల్లగాని ఒకేచోట రెండుమూడుకొమ్మలు పెరగడం
వల్లగాని వాటిని నరికేసప్పుడు పెద్దగుర్తు
పడుతుంది; ఇలాటి కణుపుఉన్న వెదురుగడను
చీల్చడం కష్టం. (తె. 23-25).

మొద్దుగనెబొంగు: పర్యా. చూ. చిన్న గనుపుకర్ర.
వెదురుకొమ్మ నరికేసినప్పుడు కణుపుదగ్గర పద్ద
గుర్తు వెడల్పుగా ఉన్న వెదురుగడ; కణుపుదగ్గర
పెరిగిన కొమ్మ లావుగా ఉన్నప్పుడుగాని కణుపు
దగ్గర చుట్టూ రెండుమూడు కొమ్మలు పెరిగినప్పుడు
గాని వాటిని నరికేస్తే వెడల్పుగా గుర్తుపడుతుంది;

ఈ బొంగును చీల్చడం కష్టం; కణుపుదగ్గర పేడు
నిగిబొత్తాంటుంది (తె. 29).

మొద్దుచారుపడిపోవు: (కో. 4). మొద్దురడిపోవు;
చిర్యా. చూ. బండపు. కత్తి మొ||వాటి పడును
పోవడం.

మొద్దుపేడు: పర్యా. చూ. మందంపేడు. గోరు
మందంపన్న ఎక్కువ మందంగానూ, కొంచెం
వెడల్పుగానూ ఉండే వెదురుపేడు; బండిజల్ల
మొ|| అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 31).

మొద్దువిసనగర్ర: ఉ. మొద్దిసనకర్ర; పర్యా. చూ.
సాదా విసనగర్ర. పట్టుకొనే కాడకు గొట్టంగానీ
లోపల పువ్వుల దీతెస్తుగానీ లేకుండా మామూలుగా
అల్లిన విసనగర్ర. (కో. 6, 7, 10).

మొన: 1. పర్యా. చూ. ముక్కు (1). కత్తికి (మేదరి
కత్తి, పెద్దకత్తి, చుక్కకత్తి మొ||) పడునుగా ఉన్న
అందు చివరిభాగం; మొనదేలి ఉంటుంది. చూ.
చిత్రాలు 12 జ. 3, 10 చ. 5. (కో. 3, 5, 8,
10, 12, 13, 19, 25, 28, 30; తె. 17; రా. 5,
10, 11); 2. పర్యా. కొన (4), పడును (2).
సూది (2). ఒకరకం అంబు (చూ.) కాడకొన;
మొనదేలి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 15 చ. 3.
(కో. 3, 8, 10, 12, 13; తె. 31; రా. 5, 11);
3. పర్యా. చూ. చూలు (2). ఒకరకం అంబు (చూ.)
మొనదేలి ఉండే కాడ; సుమారు రెండుబెత్తల
పొడుగుగా చిటకెనవేలెడు లావు ఉండి గుండ్రంగా
ఉంటుంది; చేటలు మొ||వాటికి కట్టు కట్టేటప్పుడు
దీంతో చిల్లులు పొడుస్తారు. చూ. చిత్రం 15 క. 1.
(కో. 8); 4. పర్యా. చూ. ముక్కు (2). అంబు
(చూ.) పడగచివరి కోను. చూ. చిత్రం 15 క. 2.
(తె. 15; రా. 7, 10); 5. పర్యా. కొన (8).
కొడవలికి కోనుగా ఉన్నభాగం. చూ. చిత్రం 13 చ.
5. (రా. 10); 6. జమ్ముకత్తి చివరకోనుగా ఉన్న
భాగం. (రా. 10); 7. చూ. మన; పర్యా. చూ.
ముక్కు (3). ఎరకలికత్తి (కొడవలి) పడునుభాగం
కొన; కోనుగా ఉంటుంది. (తె. 7; రా. 8).

మొరితిలె: ఉ; మొరిలి; చూ. మొంతె. (కో. 5;
రా. 10).

మొల: పర్యా. సీల. చిన్న ఇనపమేకు. (తె. 14).

మొలకత్తి: ఈతచెట్టునుంచి మొగినుంచి మట్టలు కోసే
కత్తి; మామూలుగా దీన్ని పొడుగాటి కట్టెకు
అమరుస్తారు; చూ. గైకొడవలి. (తె. 9).

మొవ్వ: ఈతచెట్టు తలభాగం; మొవ్వు. (కో. 25).

మొవ్వ: పర్యా. చూ. వెదురుకొమ్మ. వెదురుమ్మలక; జేనెడు పొడుగునుంచి మూరెడు పొడుగుదాకా నిటారుగా కోసుగా పెరిగింది; ముట్టుకుంటే విరిగి పోయేటట్లు మెత్తగా ఉంటుంది; దీనికి అకులూ రెమ్మలూ ఉండవు; మామూలుగా వెదురుదుంప లోంచిగాని నరకగా మిగిలిన గడ కణుపులోంచి గాని పుడుతుంది; (?) మూడునాలుగు రోజుల పయస్సులో లేతగా ఉన్నప్పుడు దీని పైపొర తీసేసి లోపలిభాగాన్ని కూర వండుకుంటారు; చూ. చిత్రం 3. (కో. 22).

మొనం: పర్యా. చూ. ముక్క- (1). కత్తికి (మేదరి కత్తి, పెద్దకత్తి, దురకత్తి మొ॥) పడునుగా ఉన్న అంచుచివరిభాగం; మొనదేలి ఉంటుంది. చూ. చిత్రాలు 12 జ. 3, 18 చ. 5. (కో. 19, 23, 31).

మోకు: 1. పర్యా. కందాడు, జిర్లాడు, బండివగ్గం, బండిమీద బరువు (గడ్డిదొప్ప మొ॥) పేర్చినప్పుడు కిందపడకుండా విగించి కట్టేలావాటి కొబ్బరితాడు; నాలుగుపేటలుగా పేటారు; పన్నెండు భారలనుంచి ముప్పై భారలవరకు పొడుగుంటుంది. (కో. 6, 20);

2. పర్యా. పొటొంజిమోకు, మొగమోకు, దున్నేటప్పుడు నాగలికి కాడిని కలిపికట్టే కొబ్బరితాడు; ఇది మామూలు లావుంటుంది; కొన్ని ప్రాంతాల్లో ఈతాడు రెండుచివర్లా చిరత (=చిన్నకర్ర ముక్క)లు తొడిగి ఒక చిరతకు పొటొంజి (=వలయాకాకంగా పేసిన తాడు)ని తగిలిస్తారు; పొటొంజి రెండోచివరను నాగలి మేడికి తగిలిస్తారు. ఇలాంటి మోకును అప్రాంతంలో పొటొంజిమోకు, మొగమోకు అని, చిరతలు లేని మోకును అడ మోకు అనీ వ్యవహరిస్తారు. చూ. చిత్రం 128.

మోంచేయవ్వ: ఉ. మోన్సనువ్వ; అడవిలో పెరిగే ఒకరకం చెట్టుచువ్వ (బరిగె); నాలుగు పలకలుగా ఎర్రరంగులో ఉంటుంది. (తె. 7).

మోటుబద్ద: మామూలు వెదురుబద్దంత వెడల్పూ బద్దమందంలో సగమూ ఉండేపేడు; గాదెల అల్లకానికి ఉపయోగం. (కో. 30).

మోటుమోకు: బావిలోంచి పొలానికి నీళ్ళతోడే పెద్ద బొక్కెనకు కట్టేతాడు; లావుగా ఉంటుంది; బదు లావాటి తాళ్ళతో దీన్ని పేసేతారు. (తె. 9).

మోటుతాడు: (హిం. మోటా -) కొంచెం లావుగా పేసిన కొబ్బరితాడు. (కో. 29).

మోటి నె: పర్యా. చూ. వెదురుపేడు (1). వెదురుగడలో పోలుగా ఉన్న భాగంనుంచిగాని వెదురుబద్ద పల్లపు

భాగంనుంచిగాని చీలినపేడు; అంత సున్నగాగాని గట్టిగాగాని ఉండదు. (కో. 28).

మోటు: (హిం. మోటా) 1. పర్యా. చూ. దొడ్డు బొంగు. లావుపాటి వెదురుగడ; ఐదంగుళాలు మొనటి భాగంలోనూ మూడంగుళాలు కొన భాగం లోనూ లావుంటుంది; బండి జల్లలకూ గాదెలకూ ఎక్కువ ఉపయోగపడుతుంది (కో. 10, 18); 2. పర్యా. చూ. అడితి (1). వెదురుగడల అమ్మకం జరిగే చోటు; అడవినుంచి తెచ్చి ఇక్కడ అమ్ము తారు (తె. 30); 3. అడుకు (తె. 1).

మోటుకర్ర: పర్యా. చూ. కొండెగ మొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేతమొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొంఠ ముచ్చలూ కోతులూ తల కొరికేయగా పెరుగుదల లగిపోయినది; పొట్టిగా సుమారు మూడు గజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తల మొండిగా ఉంటుంది (కో. 4, 10).

మోటుగనె: పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినప్పుడు కని పించే వెడల్పు గుర్తు; కొమ్మ లావుగా ఉండడం వల్ల గాని ఒకేదోట తెండు మూడు కొమ్మలు పెర గడం వల్ల గాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్ద గుర్తు పడుతుంది; ఇలాంటి కణుపు ఉన్న వెదురుగడను చీల్చడం కష్టం (తె. 21).

మోటుగనె బొంగు: పర్యా. చూ. ముల్లెం (పు) బొంగు. వెదురు గడల్లో ఒకరకం; పేటనుగా ఉంటుంది; సుమారుగా చెయ్యంతలావు నుంచి స్తంభం లావువరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బోలుగా ఉంటుంది; మేదరివనికి ఉపయోగపడదు; నిచ్చెన బండిదండి (తొట్టిగడ, ఇంటివానం మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువ కాలం పొడకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపుల దగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టి పడు తుంది కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥ వాటిమీద మొలుస్తుంది (తె. 21).

మోటు చాప: ఒకే పొరగా మందంగా నేసిన జమ్ము చాప (రా. 10).

మోటు తడక: పర్యా. దలం తడక, దొడ్డు తడక, దొడ్డుపేడు తడక, పలుకు (ల) తడక. మందం గానూ బద్ద వెడల్పుగానూ ఉన్న పేడుతో (మోటుగా) అల్లిన తడక; నిలుపుకూ అడ్డానికి పేడే వాడతారు

(కో. 12; తె. 3).

మోటు విసనగర్త: ఉ. - విసనగర్త; వెనల్లు (మోటు) పేర్లతో అర్చన విసనగర్త. (కో. 12)

మోట్లుగట్టు: పర్యా. గోటు (1). చేట మోటు వాటి అల్లకిందో మూలమంది అర్చనవలవాల ముగించి పేర్లను కర్తతో కోవెయ్యడం లేదా లోపలికి దోపిడం. (రా. 11).

మోడా: (హిం.) ఉ. మోద; పర్యా. కోంబె. పీస్లో తిరుగుచూ తినుటవలూలు అమ్మెవారు పక్కం పెట్టుకొనే స్థానం; కడ్డీల్లాంటి మెదురుబద్దలు కూర్చి కడితారు; తిరిగేప్పుడు దీన్ని చంకలో పెట్టు కొంటారు; చూ. చిత్రం 11. (కో. 5).

మోడు. 1. పర్యా. మొండి గ్ర. వెదురుగడ పరికేసి నిప్పుడు పొడిచి మిగిలిన మొదలు; నుమారు నాలుగు మూలలుంటుంది; పెదుగుడు ఉండదు; కణుపుల చుట్టూ విరివిగా కొమ్మలువేస్తుంది. (కో. 22); 2. వెదురుమొక్కకు టూమిలో అడుగున ఉన్న దుంప; కణుపులు దగ్గరదగ్గరగా ఉంటాయి; వెదురు గడ నరికినవలవాల రూ కణుపుల్లోంచి పిలకలువేసి వెదురుపొద అవుతుంది; చుట్టూ వేళ్ళకూడా ఉంటాయి. (కో. 24).

మోడె: పర్యా. అండ. వెదురుగడల మొదళ్ళు మట్ట గింది ఒకచోటచేసిన నూరుగడలవన్న. (తె. 23).

మోతికర్ర: పర్యా. చూ. చంకకర్ర (1). పాము పడగమాదిరిగా మొదలు వంపుదిరిగిన వెదురుగర్ర; నుమారు గణం పొడుగుంటుంది; వేళ్ళు చెలిగేసిన చోట్ల మచ్చలుంటాయి; చేతికర్రగా ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 8. చ. (తె. 9).

మోడు: (క్రి.) 1. చూ. తోడు (2); పర్యా. ఓడించు, జల్లెడ అల్లకిందో అడుగు (చూ.) మీద లోపలి గుండు, బయటిగుండు (చెక్రంలా గుండ్రంగా చేసిన బద్దలపై) పెట్టి అడుగుచివర్లను ఆ రెండు గుండ్రమధ్య ఇరికిస్తూ, ఆ మూడింటిని కలిపి కట్టుముంగు (=వలదటిపేడు లేదా తీగతో చిన్న కట్టువేయడం. (కో. 8, 13, 16-18); తె. 6); 2. పర్యా. కుండు ముతు (- అయిదు రిట్టని చేట)కు చేటచూపం రావడానికి అడు కట్టెవన్నడు చేతుతో దగ్గరికివదడం (కో. 18); 3. చేట వెనకపక్క అడుకు లోపలి టూ బయటికట్టా (=బద్దలు), కర్ర (చూ.) వేసి ఆ మూడింటికి కలిపి కట్టుముకు (=వలదటిపేడు లేదా తీగతో చిన్న కట్టుకట్టడం. (కో. 10, 15).

మోడుగట్టు: పర్యా. చిన్నపట్టు, టూకు. జల్లెడపట్టు మొగుండు (=గుండ్రంగా కట్టిన బద్ద)పెట్టి దాని చుట్టూ రట్టుచిట్లు వంచి ఆ గుండుచుట్టూ వెలుపలి నుంచి మోతో బద్దపెట్టి ఆ మూడింటిని కలిపి విగిస్తూ రిట్టుముంగుతో వేసిన చిన్నపట్టు. (కో. 13, 16-18).

మోడుగుచ్చువ్వ: మోడుగట్టు నుంచి తీసినచువ్వ (బుగె); రెండురంగులో ఉంటుంది; ఎర్రటిపూలు పూస్తుంది. (తె. 7).

మోదె: పర్యా. చూ. మొదలు (1). వెదురుగడ మొదటిభాగం; వేళ్ళకు పైవి; కొనకన్న లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 4.2 (తె. 18).

మోపు: 1. పర్యా. చూ. కట్ట (1). ఒకచోటికి చేర్చి కట్టిన వెదురుగడలు లేదా వెదురుబద్దలు; ఒకమనిషి మోయాడానికి పీయినవి. (కో. 2, 24, 28; రా. 2); 2. పర్యా. చూ. కట్ట (2). కొన్ని ఈడ చువ్వ (బుగె)లు కలిపికట్టినది. (తె. 7, 13, 14; రా. 8); 3. మోసుకుపోడానికి పీయగా కట్టినకట్ట; గడ్డి, వెంపలిమొక్కలు కట్టెలు ముంచి ఇలా కడతారు. (తె. 21); 4. చిన్నచిన్న జమ్ము కట్టలను కలిపికట్టిన పెద్దకట్ట. (రా. 6); 5. పర్యా. బండ. జమ్ముపోవల కట్ట. (రా. 2); 6. కొన్ని నారపిళ్ళ (చూ. పిడి) కట్ట. (తె. 9); 7. (క్రి.) పర్యా. మోపుచేయు, వెదురుగడ రెండుబద్దలుగా చీరడానికి దిగువ గాటుపెట్టి దాంట్లో కత్తిదూర్చి నిలవడం. (కో. 27).

మోపుచేయు (క్రి.) పర్యా. మోపు (7). వెదురుగడ రెండుబద్దలుగా చీరడానికి దిగువ గాటుపెట్టి దాంట్లో కత్తిదూర్చి నిలవడం. (కో. 28).

మోర: కొబ్బరికాయ పైభాగం. (కో. 29).

మోరతాడు: బండివొలుపునుంచి పోలుగర్ర కిందుగా కాడివరకు వచ్చిన తాడును కాడికి కలిపికట్టే చిన్న తాడు; ఏ నారతో అయినా పేనవచ్చు. (తె. 9).

మోర్కట్టు: పర్యా. చూ. చంకకర్ర (1). పాముపడగ మాదిరిగా మొదలు వంపుదిరిగిన వెదురుగర్ర; నుమారు గణం పొడుగుంటుంది; వేళ్ళు చెలిగేసిన చోట్ల మచ్చలుంటాయి; చేతికర్రగా ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 8. చ. (తె. 7).

మోలు: పర్యా. ఓలి. పిల్లనిచ్చినందుకు పెళ్ళికూతురి (కన్య) తండ్రికి ముట్టజెప్పే రొక్కం; కన్య కుల్కం; ఈ ఆచారం పేవరివాళ్ళలో పూర్వం ఉండేది. (రా. 8).

మోపుకమ్మ: లేత తాటికమ్మ; మామూలుగా ముడత విడనిది; కొన్నిచోట్ల గజం వెడల్పు ముప్పాతిక గజం పొడుగూ ఉంటుంది. (కో. 12).

మోసరగా: (క్రి. విఘ.) మోస్తరుగా, మాదిరిగా (కో. 8).

మోను: 1. పర్యా. చూ. వెదురుగడ్డ. వెదురుగడ్డకు భూమిలోపల వేళ్ళతోనహ ఉన్న దుంప; వెదురు గింజ భూమిలో పడినతరవాత దుంప ఏర్పడుతుంది; ఇది కొంచెం గుండ్రంగానూ, లాపుగానూ ఉంటుంది; దీంట్లోంచే వెదురుమొక్క మొలుస్తుంది; దీనినుంచి ఒక తల్లివేరూ కొన్ని పిల్లవేళ్ళూ భూమిలోకి పారతాయి. (కో. 1); 2. పర్యా. చూ. వెదురుకొమ్మ. వెదురుమొలక; జేనెదుపొడుగు నుంచి మూరెడు పొడుగుదాకా నిటారుగా కోసుగా పెరిగింది; ముట్టుకంటే విరిగిపోయేటట్లు మెత్తగా ఉంటుంది; దీనికి అకులూ రెమ్మలూ ఉండవు; మామూలుగా వెదురుదుంపలోంచిగాని నరకగా మిగిలిన గడ కణుపులోంచిగాని పుడుతుంది; (మూడు నాలుగురోజుల వయస్సులో) లేతగా ఉన్నప్పుడు దీని పైపొర తీసి లోపలి భాగాన్ని కూర వండుతుంటారు; చూ. చిత్రం 3. (రా. 2, 4); 3. పర్యా. చూ. నడికర్ర. ఒకనెల నుంచి మూడునెలల వరకు వయస్సుగల లేత వెదురుకర్ర; దీన్ని వీరి చేతి, జల్లెడ మొ॥వాటికి కట్టు కట్టడాని కవసరమయ్యే తీగ (చూ.) బు తియ్యడానికి చనికొస్తుంది. (కో. 11).

య

యాట: మాంసాహారం కుసయోగపడే జంతువు; గొర్రెగాని మేకగాని; కొన్ని సందర్భాల్లో దీన్ని బలి ఇస్తారు. (తె. 1, 4, 7).

యానె: చూ. ఈనె (1). (కో. 28, 28).

యార్పాలపెట్టె: పెళ్ళిబట్టలు మొ॥వి పెట్టే వెదురు పేళ్ళ పెట్టె. (కో. 10).

యార్పాలబుట్ట: పెళ్ళిలోవాడే బొట్టు, పసుపు మొ॥ ఉంచేందుకు ప్రత్యేకంగా అల్లిన వెదురుపేళ్ళ గంప. (కో. 8).

యేన: చూ. ఈనె (1). (కో. 22).

ర

రంగంగాటు: (Rangoon-) ఒకరకం కోళ్ళ గూడు; కోళ్ళను కమ్మడానికి వాడేది; దీనికి డిజైన్లు

ఉంటాయి; బర్మాలోని రంగూన్ (రంగం)నుంచి వచ్చిన నమూనా కావచ్చు. (కో. 15).

రంగు అడ్డు: (క్రి.) తుంగపోవలకు రంగువేయడం; రంగునీళ్ళలో ఉడకబెడతారు. (కో. 8).

రంగుచాప: ఉ.- సాప; పర్యా. కలర్ వాప. (తుంగ) పోవలకు రంగులద్ది డిజైన్లువచ్చేటట్లు నేసిన చాప. (రా. 10).

రంగుతడక: ఒకరకం పుల్లలతడక (చూ.); పుల్లలకు రంగువేసింది. (కో. 12).

రంగుపట్టా: (క్రి.) రంగు అంటడం; రంగునీళ్ళు పాకానికి వచ్చినతరవాత తుంగపోవలకు రంగు అంటుతుంది. (కో. 8).

రంగులపంకా: ఉ.-పంక; పర్యా. రంగువిననగర్ర; రంగురంగుల డిజైన్లువచ్చేటట్లు అల్లిన విననగర్ర. (తె. 14, 17).

రంగువండు: ఉ.-వొండు; జమ్ముకు రంగు అడడానికి జమ్ముపోవలు వేసిన నీళ్ళలో రంగుకలిపి ఉడకబెట్టడం. (రా. 2).

రంగువిననగర్ర: ఉ. రంగిననకర్ర, రంగిన్నగర్ర; పర్యా. రంగులపంకా, రంగురంగుల డిజైన్లు వచ్చేటట్లు అల్లిన విననగర్ర. (కో. 12; తె. 28, 31, రా. 8).

రథం: శవాన్ని కూర్చోబెట్టి తీసుకువేళ్ళడానికి కట్టిన వాహనం. చూ. చిత్రం 17. (కో. 2)

రద్దుకాయితాలబుట్ట: పర్యా. చూ. కాయితాలబుట్ట, చిత్తుకాగితాలు వేసుకోడానికి వాడేబుట్ట; కొన్ని చిన్నబొక్కైన ఆకారంలోనూ కొన్ని మైలబుట్ట ఆకారంలోనూ (దీనికి కాళ్ళుంటాయి) కొన్ని పళ్ళ బుట్ట ఆకారంలోనూ (దీన్ని దారంలాంటి వెదురు పుల్లలతో నాణ్యంగా అల్లుతారు) ఉంటాయి; చూ. చిత్రాలు 78 క, చ. (కో. 27).

రద్దుపేడు: పర్యా. చూ. కోతపేడు. చేతి, గూడ, బుంగ మొ॥ అల్లిన తరవాత వాటి మూలలదగ్గర మిగిలిన పేడు(లు); వీటిని కోసేస్తారు; దీనికి పనికిరావు. (కో. 15).

రంధ్రం: పర్యా. చూ. గలుమ. కోళ్ళ గూడులోకి కోళ్ళను వేయడానికి పెట్టినకంఠ చూ. చిత్రం 81 ప. 3. (తె. 8).

రంపం: సేముకర్రకోసే ఇనపపనిముట్టు; దీనికి చిన్న చిన్న పండ్లుంటాయి. (కో. 18).

రవిది: 1. పంకకర్ర (చూ.)కు వంపుదగ్గరి కన్నుమీద ఉండే బొట్టు లేదా పొర (రా. 8); 2. పర్యా. చూ.

బగుడు. ఈతపట్టు మట్టి ఆకులనుంచి ఉండే ఎర్రటిపొట్టు. (రా. 9).

రసి: బలం; జవ; పెరుగుగడకు ఖామినుంచి వచ్చే బలాన్ని అంటారు. (కో. 4).

రాచపుండు: ఉ. రాన-; పర్యా. చూ. కణుపు. పెరుగుగడకు అక్కడక్కడ ఉండే హద్దు; గడ చుట్టూ ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది; అంతమేకు లోపలి ఖాళీని మూసేస్తుంది; పర్వం; ఇక్కడ కొమ్మ వేస్తుంది. చూ. చిత్రం 4, 3. (తె. 1).

రాజమండ్రువెదురు: రాజమండ్రు ప్రాంతంనుంచి తెచ్చిన పెరుగుగడ; 25 అడుగుల పొడుగుంటుంది; గట్టిగా ఉంటుంది; మేదరపనికి నాణ్యమైనది. (రా. 2).

రాజుపట్టె: 1. పర్యా. రాజుపోగు. సులకమంచం అల్లకంలో రెండుమూలల్ని కలుపుతూ వేసిన నాలుగు (లేదా అంతకన్న ఎక్కువ) పరిసలతాడు (రా. 4); 2. మంచం అల్లకంలో పైనుంచి వచ్చే సులకపట్టె; బదారు సులకపోగులు కలిసిఉన్నది. (తె. 9).

రాజుపోగు: పర్యా. రాజుపట్టె. సులకమంచం అల్లకంలో రెండుమూలల్ని కలుపుతూ వేసిన నాలుగు (లేదా అంతకన్న ఎక్కువ) పరిసలతాడు

రాజులు: (బ.) ఎరకలివాళ్ళలో ఒకతెగ; చదువబట్టు వేసుకొని గొడుగుపట్టుకొని ధనవంతుల దగ్గరికివెళ్ళి అడుక్కొని బతుకుతారు. (తె. 7).

రాట: 1. పర్యా. చూ. పంకకర్ర(2). ప్రతికణుపు దగ్గర వంపుతిరుగుతూ పెరిగే పెరుగుగడ; మేదర పనికి ఉపయోగపడదు. (కో. 21); 2. చాపలునేసే (ఒకరకం) మగ్గం అమర్చడానికి అవారంగా నింపబడి కర్రముక్క; మంచంకోడులా ఉంటుంది; ఇలాటివి నాలుగుంటాయి. (కో. 21).

రాటకోల: మోపు లెత్తుకొచ్చేటప్పుడు అనుగర్రగా పనికొచ్చే పెరుగుకట్టె (తె. 22).

రాడ్డు (< ఇం. road) పర్యా. కమ్మి. పేముకర్రల్ని అనే మేద విధంగా చదువడానికి నేలలో పాతిన ఇసుకపట్టి ఇలాటివి రెండుంటాయి (కో. 18).

రామపట్టె 1. పర్యా. రామపోగు. సులకమంచం అల్లకంలో రెండుమూలల్ని కలుపుతూ - మిగతా రెండుమూలల్ని కలుపుతూ వచ్చే సులకపట్టెకు కిందుగా వచ్చే నాలుగు (లేదా అంతకన్న ఎక్కువ) తాళ్ళవరన. (రా. 4); 2. మంచం అల్లకంలో కలుసుంచి వచ్చే సులకపట్టె; బదారు సులక

పోగులు కలిసింది. (తె. 9).

రామాపాటను. (కుర్చీ) (< ఇం. - Pattern) ఉ. - పొట్టి; బలంకం పేముకర్ర; కొన్నిచోట్ల బెత్తలు పెట్టకుండా మొత్తం తీగతో అల్లుతారు. (కో. 10-12, 18).

రాయి: పర్యా. చూ. సూర్రోతు. మేదరకత్తిగాని, అంటగాని నూరుకోడానికి ఉపయోగించే ఒకరకం రాయి; కొన్ని గుండ్రంగానూ, పలకగానూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి కాళ్ళుంటాయి. (కో. 1).

రాళ్ళచుంగు: పర్యా. ఎండగోప్పకర్ర. రాళ్ళదగ్గర పెరిగిన పెరుగుకర్ర; బదువుగా కొంచెం పండిపోయి ఉంటుంది; పేడు సరిగా రాదు. (తె. 21).

రిక్కెయ్య: (క్రి.) చిన్న మొక్కలనుంచిగాని, గడ్డి మొక్కలనుంచిగాని సన్నటి కొమ్మలను లేదా గడ్డి పోవలను చేత్తో తెంపెయ్యడం. (తె. 21).

రిక్తబద్దలు: రిక్త కట్టుబడిలో గుండ్రంగా వంచి అమర్చిన పెరుగుబద్దలు. (తె. 31).

రింగారంకుర్చీ: అల్లకంపని ఉన్న పేముకర్చీ. (కో. 12).

రింగితడక: (< ఇం. ring-) ఉ. - తడక; పర్యా. చూ. కచ్చడం తడక. కచ్చడం బండిమీద నీడకోసం గుడిపె మాదిరిగా కప్పే తడక లేదా చాప; కొన్నిటికి ముందువేపు కొన్నిటికి ముందు వెనకలా పడగ మాదిరిగా ముందుకు పొడుచుకొచ్చి ఉంటుంది; కొన్నిటిని రెండు పొరలుగా అల్లి ఇక కూరుస్తారు; దీని అంచుచుట్టూ చేబ మాదిరిగా కట్టు (బస్త) వేసి అంచు కడతారు; పలవటి పేడుతో అల్లినదాన్ని చాప అనీ, నిలుపులుపెట్టి అడ్డంగా పేడుతో అల్లినదాన్నిగాని చాపకు విగువుకోసం నిలుపుబద్దలూ, అడ్డంబద్దలూ వేసినదాన్నిగాని బద్దల

పళంగా అల్లినదాన్నిగాని పలవటి బద్దలతో అల్లిన దాన్నిగాని తడక అనీ అనడం మామూలు; చూ. చిత్రం 34 క, చ. (తె. 23).

రిల్లు: పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). పెరుగుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన కొమ్మ సరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మ మొదలు; కొమ్మ ఉరుపునుబట్టి కొన్నిటికి బొడ్డులా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31. (తె. 4).

రిల్లు: (క్రి.) అల్లకం పూర్తయిన తరువాత అక్కడక్కడ వేలాడే దాదాల్లాంటి పేడు తెంపెయ్యడం. (కో. 15).

రివ్య: పర్యా. కాకివానం (3); చిటుక్కర్ర, చిట్టె(1);

చువ్వ (1), జాలకంక, జాలకపై, జివక, జాక, రావ్వవెదురు, నన్నుచిపై, నన్నువెండె, సోట కొయ్య, నన్నగా, గట్టిగా ఉండే వెదురుకర్ర; చిటికెన సేలెడు లావునుంచి వొటనవేరెడు లావు వరకు ఉంటుంది; దీనికిలోపల ఖాళీ ఉండదు; కలుపులుదగ్గర దగ్గరగా ఉంటాయి; దీన్ని ముల్లు గర్రలకూ పందిరిపెండె కట్టుకోడానికి చేతికర్రలకూ ఉపయోగిస్తారు. (కో. 24-30).

రీపరు: (< ఇం. Reaper) పలకగా పొడుగ్గాఉండే చెక్క; రెండుమూడుపేళ్ళ వెడల్పు వెదురుబద్దంత మందమూ రెండుమూడుగజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; ఇళ్ళు కట్టేటప్పుడు బెంగుకూరుపెంకును సరవడానికి కప్పమీద ఇలాటిచెక్కలు విరిస్తారు. (తె. 3, 4; 12).

రొక్కత: (< సం. రుగ్మత) జబ్బు; వ్యాధి. (తె. 17).

రొవ్వ: పర్యా. చూ. ఐరిగి (1). సుమారు వేలెడు లావుండే కడ్డిలాంటి పొడుగాటిపుల్ల; ఈత, పుల్పేరు మొ॥ చిట్లనుంచి ఉడుగు మొ॥ పొడలనుంచి దీన్ని తీస్తారు; ఈతకమ్మ మధ్యకర్ర (రెండుపక్కలా ఆకులువేసింది); బుడిజ్జు, చిల్లలపొది, తట్ట మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 25).

రెక్క: 1. పర్యా. పక్క (2). వాకిలితడక (= ఇంటి ముందుభాగంలో కట్టడానికి తలుపుతోఉన్న పెద్ద తడక)తో తలుపుకు పక్కనఉన్న తడకభాగం; ఇటూ అటూ ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 38 క. 1. (కో. 18); 2. పర్యా. చూ. వాకిలితడక (1). గుమ్మానికి అడ్డంగా తలుపుమాదిరిగాపెట్టే పేదరు తడక; మామూలుగా పూరిళ్ళకూ గుడిసెలకూ వెడతారు. (తె. 8); 3. జమ్ముపోచకు నిలువునా ఉండే అంచు. (రా. 10).

రెంటుగచ్చం: ఉ. రొంటుగచ్చం; చూ. రెంటాల గచ్చం (2). (కో. 2).

రెంటుని: (< రెంటు + అని) పర్యా. చూ. రెంటాల. రెండేసిపేళ్ళతో అల్లే విధానం; రెండుపేళ్ళకు కింది నిండి రెండుపేళ్ళకు పైనిండి అడ్డంపేడునుతిప్పతూ అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండుపేళ్ళ గచ్చం (చూ.) ఏర్పడుతుంది; వెడల్పు పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ వాటిని ఈమాదిరిగా అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 28. (రా. 5).

రెంటాల: ఉ. రొంటాల, రొంటాలి, రొంటోల; పర్యా. జములల్లకం, జములుపేళ్ళల్లకం, రెంటని, రెంటాలగచ్చం (1), రెంటాలల్లకం, రెండను అల్లకం, రెండు కిల్లిల్లకం, రెండు గచ్చాలల్లకం,

రెండుపేళ్ళల్లకం, రెండుబద్దల్లకం, రొండిల్లు. రెండేసిపేళ్ళతో అల్లే విధానం; రెండుపేళ్ళకు కింది నిండి రెండుపేళ్ళకు పైనిండి అడ్డం పేడును తిప్పతూ అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండుపేళ్ళ గచ్చం (చూ.) ఏర్పడుతుంది; వెడల్పు పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ వాటిని ఈమాదిరిగా అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 28. (కో. 3, 5, 10-17; తె. 6, 7, 13, 15, 17-25, 27; రా. 3, 9-11).

రెంటాలగచ్చం: ఉ. రొంటాల-; 1. పర్యా. చూ. రెంటాల. రెండేసిపేళ్ళతో అల్లేవిధానం; రెండు పేళ్ళకు కిందినిండి రెండుపేళ్ళకు పైనిండి అడ్డం పేడును తిప్పతూ అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండు పేళ్ళగచ్చం (చూ.) ఏర్పడుతుంది; వెడల్పు పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ వాటిని ఈమాదిరిగా అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 28. (తె. 17, 18, 22); 2. చూ. రెంటగచ్చం; పర్యా. సాదా గచ్చం. రెంటాల అల్లకం (చూ.)లో అడ్డంపేడుకు పైకి కిందికివచ్చే రెండుపేళ్ళ కూర్పు; చేట, విసన గర్ర మొ॥ రెంటాలగచ్చంవేసి అల్లుతారు. (తె. 17, 18, 22).

రెంటాలచేట: ఉ. రొంటాల ; రెండుపేళ్ళమీద (చూ. రెంటాల) అల్లేచేట; దీన్ని మామూలుగా వెడల్పు పేడుతో అల్లుతారు. (తె. 31-3).

రెంటాలల్లకం: (< రెంటాల + అల్లకం) ఉ. రొంటాల-; పర్యా. చూ. రెంటాల. రెండేసి పేళ్ళతో అల్లేవిధానం; రెండుపేళ్ళకు కిందినిండి నిండి రెండుపేళ్ళకు పైనిండి అడ్డంపేడునుతిప్పతూ అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండుపేళ్ళగచ్చం (చూ.) ఏర్పడుతుంది; వెడల్పు పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ వాటిని ఈమాదిరిగా అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 28. (కో. 3, 14, 17; తె. 6, 7, 13, 15, 19, 20; రా. 11).

రెండంచులు: (బ) ఉ. రొండంచులు; పర్యా. దోగోటు. ఈతవాస అడ్డంలో కొనలను మూసేస్తూ రెండు పొరలు వచ్చేటట్లు కుట్టిన అంచుపట్టాలు (తె. 10).

రెండడుగులబుట్ట: రెండడుగుల వెడల్పుగల మూస గంప (చూ.) (కో. 18).

రెండడుగు(లు): (బ) ఉ. రొండడులు; పర్యా. చూ. జమిలడుగు వెదురుపేళ్ళ గంప మొ॥ వాటికి రెండు పొరలుగా అల్లిన కింది భాగం (అడుగు); గట్టిదనంకోసం ఒక అడుగు కర్రతోనూ ఒక

అడుగు పేడుతోనూ అల్లుతారు; రెండడుగులు వేడు పేడుగా అల్లి అడుగుతారు (తె. 19).

రెండుదల గుల్ల: ఉ. రొండదల - ; రెండు అడ్డు దాన్యం పట్టే వెదురుపేళ్ళ గుల్ల (తె. 22).

రెండును లల్లకం: ఉ. రొండల్లకం; పర్యా. చూ. రెంటాల. రెండేసి పేళ్ళతో అల్లే విధానం; రెండుపేళ్ళకు కిందినించీ రెండుపేళ్ళకు పైనించీ అడ్డం పేడును తిప్పతూ అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండుపేళ్ళ గచ్చం (చూ.) ఏర్పడుతుంది; వెడల్పు పేళ్ళతో అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండుపేళ్ళ గచ్చం (చూ.) ఏర్పడుతుంది; వెడల్పు పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ వాటిని ఈ మాదిరిగా అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 28 (కో. 5).

రెండొగ వెదురు: రెండు బద్దలుగా చీరడానికి పీలయి సంత లావుగల వెదురుగడ (రా. 9).

రెండు కిల్లి లల్లకం: ఉ. రొండు - ; పర్యా. చూ. రెంటాల రెండేసి పేళ్ళతో అల్లే విధానం; రెండు పేళ్ళకు కిందినించీ రెండుపేళ్ళకు పైనించీ అడ్డం పేడును తిప్పతూ అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండు పేళ్ళ గచ్చం (చూ.) ఏర్పడుతుంది; వెడల్పు పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ వాటిని ఈ మాదిరిగా అల్లుతారు. (చూ. చిత్రం 28 (కో. 2)).

రెండుగచ్చాలల్లకం: ఉ. రెండు - ; చూ. రెండు గచ్చాలల్లక; పర్యా. చూ. రెంటాల. రెండేసి పేళ్ళతో అల్లే విధానం; రెండుపేళ్ళకు కిందినించీ రెండుపేళ్ళకు పైనించీ అడ్డం పేడును తిప్పతూ అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండుపేళ్ళ గచ్చం (చూ.) ఏర్పడుతుంది; వెడల్పు పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ వాటిని ఈ మాదిరిగా అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 28 (కో. 18, 22, 23, 25, 27, 28, 31).

రెండు గచ్చాలల్లక ఉ. రొండు - ; చూ. రెండు గచ్చాలల్లకం (కో. 27).

రెండు చిట్టాలగుల్ల: ఉ. రొండు చిట్టాల - ; రెండు కిలోల దాన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళ గుల్ల (తె. 21).

రెండు పేళ్ళల్లకం: పర్యా. చూ. రెంటాల. రెండేసి పేళ్ళతో అల్లే విధానం; రెండుపేళ్ళకు కిందినించీ రెండుపేళ్ళకు పైనించీ అడ్డం పేడును తిప్పతూ అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండుపేళ్ళ గచ్చం (చూ.) ఏర్పడుతుంది; వెడల్పు పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ వాటిని ఈ మాదిరిగా అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 28 (రా. 8).

రెండు బద్దలల్లకం: పర్యా. చూ. రెంటాల. రెండేసి పేళ్ళతో అల్లే విధానం; రెండు పేళ్ళకు కిందినించీ రెండు పేళ్ళకు పైనించీ అడ్డం పేడును తిప్పతూ అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండుపేళ్ళ గచ్చం (చూ.) ఏర్పడుతుంది; వెడల్పు పేళ్ళతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ వాటిని ఈ మాదిరిగా అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 28 (కో. 21).

రెండుమళ్ళగుమ్మి: ఉ. రొండు - ; రెండుమణుగుల దాన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళగుమ్మి (గాదె). (తె. 22);

రెండు మానికలగుల్ల: ఉ. రెండుమాన్య - , 16 కిలోల దాన్యంపట్టే వెదురుపేళ్ళగుల్ల. (తె. 21).

రెండుశేర్లగుల్ల: ఉ. రొండు - ; రెండుశేర్ల దాన్యం పట్టే వెదురుపేళ్ళగుల్ల. (తె. 22).

రెండుసంచులబుట్టు: ఉ. రొండు - ; రెండుబస్తాల దాన్యంపట్టే చిన్న ఈతగుమ్మి. (తె. 20).

రెండెడ్డపగ్గం: ఉ. రొండెడ్డ - ; రెండెడ్డను కట్టెయి నానికి నాగలినున్నేటప్పుడు రెండు ఎడ్డకొమ్ములకూ మేడితోకకూ కలిపికట్టి కావలసినదోల రెండు వైపులా ఎడ్డనుమలపడానికి కట్టెపగ్గం; దీని రెండు చివరలకూ కిల్లర ఉంటుంది; సుమారు ఐదుగజాల పొడుగుంటుంది; గోగునార, జనపనారలతో పేంతారు. (తె. 9).

రెండోత్తాలిటి: పర్యా. చూ. సెకండ్ ఉత్తాలిటంగు. సుమారు 9 సెం.మీ. నుంచి 12 సెం.మీ. వరకు లావుందే వెదురుగడ, మొవటిభాగం గట్టిగానూ చివరిభాగం ఖోలుగానూ కణుపులు దగ్గరదగ్గరగానూ ఉండేది. (తె. 9).

రెండోరకంపేము: మెత్తగా తేలిగ్గా ఉండేపేము. (కో. 12).

రెండోరకంబొంగు: పర్యా. చూ. సెకండ్ రకంబొంగు. సుమారు 9 సెం.మీ. నుంచి 12 సెం.మీ. వరకు లావుందే వెదురుగడ; మొవటిభాగం గట్టిగానూ చివరిభాగం ఖోలుగానూ కణుపులు దగ్గరదగ్గరగానూ ఉండేది. (తె. 7, 8 30; రా. 9).

రెప్ప: పర్యా. ఈత, ఈనే (11) ఈతవాపకు వెనక వైపు కనిపించే అటు మొవటిభాగం. చూ. చిత్రం 122. 3. (తె. 19, 28).

రెబ్బ: ఉ. రిబ్బ; చూ. రెమక, రె.బ, రెమ్మ(2); పర్యా. చూ. చిట్ట(1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు పేరెడులావు ఒకటి రెండు గజాలపొడుగుగా ఉంటుంది; ముల్లుగ్రరగానూ దోసుతెర కర్రగానూ గాలంబరుగుగానూ వాడతారు;

కొమ్మనుకినప్పుడు దాని మొదలు కణుపుకు మిగిలి ఉంటుంది (చూ. గంటిగనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరుపునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (తె. 8, 12, 17).

రెబ్బు: (క్రి.) 1. పర్యా. బయలు(2). ఈతమట్ట నుంచి అకులను చేత్తో తెంపడం. (తె. 21, 22); 2. అంటుకొని ఉన్న ఈతాకును రెండుపాయలుగా విడదీయడం (తె. 19).

రెమక: ఉ. రెమ్మ; చూ. రెబ్బ. (కో. 2; రా. 5).

రెంబ: చూ. రెబ్బ. (రా. 8).

రెమ్మ: 1. పర్యా. చూ. సోరు. వెదురుగడకుగాని దాని కణుపునుంచి పుట్టిన కొమ్మకుగాని వెదురుమొవ్వు చుట్టూగాని సన్నటిపొరలా కప్పిఉన్న ఆకు; ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు ఉంటుంది; లేతప్పుడు మాత్రమే ఉండి గడ ముదరగానే ఎండి రాలిపోతుంది; చెరుకుగడకూ చొప్పదంటుకూ ఉన్న మాదిరిది. (కో. 28); 2. చూ. రెబ్బ. (రా. 8).

రేక: నీళ్ళతోడుకొనే తాపైకుదొన్నె; పైన తాడు కడతారు; బొక్కెన (చేద) మాదిరిగా ఉపయోగ పడుతుంది. (కో. 25).

రేకతాడు: పర్యా. చేంతాడు. నీళ్ళతోడుకొనే ఇనప బొక్కెన (చేద)కు కట్టెతాడు; నాలుగుపురులతో పేంతాడు; సుమారు పదిగజాల పొడుగుంటుంది; కొన్నిచోట్ల రేక (= నీళ్ళతోడుకొనే తాపైకు దొన్నె)కు కడతారు; మామూలుగా కొబ్బరిపీచుతో అల్లినది. (కో. 28, 25).

రేకత్తి: (< రేకుత్తి) సేముకర్రను నిలుపుగా వీల్చి బద్దలుతీసే పదునుకత్తి; చూ. చిత్రం 138. (కో. 12).

రేకు: 1. పర్యా. చూ. పేడు(1). వెదురుబద్ద సన్నగా వీల్చి వచ్చేపాయ; సుమారు చిటికెన పేలేడు వెడల్పు గోరంత మందమూ గజంన్నర పొడుగు ఉంటుంది; చేబ, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి వాడతారు; అల్లె వస్తువునుబట్టి దీని పొడుగు వెడల్పులు నిర్ణయించుకొంటారు. (కో. 25, 28; రా. 1); 2. బుట్టల అడ్డంకో నిలుపుగాను, అడ్డంగాను పెట్టడానికి వాడే పేడు; పానక (చూ.) కన్న పలదగా ఉంటుంది. (కో. 28); 3. కొయ్యడానికి పనికొచ్చే వెకల్పాటి ఇనపరేకు. (కో. 4); 4. పర్యా. ఆకు (5). కొబ్బరికమ్మ పక్కంచులో సన్నగా పొడుగ్గా పెరిగే ఆకుపచ్చ భాగం; రెండు పొయలుగా ఉండి, మధ్యలో ఈనె ఉంటుంది;

5

111

15

20

25

311

35

411

వెట్టుకు ఆకు వెనక్కి వాలిఉన్నప్పుడు దోర్లించి నట్లుండి ఈనెపైకి ఉంటుంది. (కో. 25); 5. పర్యా. చూ. ఈతాకు. ఈతవెట్టు మట్టనుంచి తీసిన ఆకు; $\frac{1}{4}$ అంగుళం వెడల్పు గోరుమందమూ ఉంటుంది; దీని మొదటిభాగం మధ్యభాగంకన్న వెడల్పు ఉక్కువగా ఉండి, కొన సన్నగా మొన దేలి ఉంటుంది; తెల్లగాను లేత పసుపుచ్చగానూ ఉంటుంది; మామూలుగా అంటుకొనిఉన్న రెండు పాయల్ని విడదీసిన తరువాత ఒక పాయనుకూడా ఈతాకు అనే అంటారు. చూ. చిత్రం 2.2, 115. (కో. 25); 6. పర్యా. చూ. తాటిరేకు. తాటికమ్మ నుంచి చీల్చి తీసిన ఆకు; రెండుమూడు పేళ్ళ వెడల్పుగాను పోసుపోసు చివర సన్నగానూ గోరుమందంగానూ ఉంటుంది; ఇలాంటి ఆకులు కమ్మకు ఇరవై ముప్పైదాకా ఒకదాన్నొకటి అంటుకొని ఉంటాయి; రేకుకూ రేకుకూ మధ్య సన్నటిఈనె ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 124. (కో. 28).

రేవ: వెదురుగడ లోపల నల్లబడిన బెండు (= లోపలి కండ). (తె. 27).

రేవబోయినబొంగు: పురుగు తొలిచిన రంధ్రంవ్వారా కణుపుతోకి నీళ్ళుపోయి లోపల నల్లగా అయిన వెదురుగడ; చూ. రేవబోవు. (తె. 28).

రేవబోవు: (క్రి.) పురుగు తొలిచిన వెదురుగడలోకి నీళ్ళుపోయి లోపలిబెండు నల్లగా కావడం. (తె. 28).

రేషంతట్ట: పర్యా. చెందంగితట్ట, తట్ట (3), రేషం పూవుతట్ట, రేషంసిట్టి. పట్టుపురుగులనుగాని, పట్టు కాయ (= పట్టుపురుగుచుట్టూ కాయమాదిరిగా ఏర్పడ్డ దారాలు)లనుగాని తీసుకువెళ్ళే తట్ట; రెండుబెత్తుల ఎత్తూ గజంవెకల్పూ ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 81. (రా. 1, 2, 5).

రేషంపూవుతట్ట. పర్యా. చూ. రేషంతట్ట. పట్టుపురుగు లనుగాని పట్టుకాయ (= పట్టుపురుగుచుట్టూ కాయ మాదిరిగా ఏర్పడ్డ దారాలు)లనుగాని తీసుకువెళ్ళే తట్ట; రెండుబెత్తుల ఎత్తూ, గజం వెకల్పూ ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 81. (రా. 1).

రేషంపంకె: ఉ. — పంకె; పర్యా. చూ. చెందిక. పట్టుపురుగుల గుడ్లు, పొదగడానికి పురుగుల్ని పెంచడానికి గుండ్రంగా అరలరలుగాఉన్న ఒక రకం తడక; చూ. చిత్రం 82; (రా. 5).

రేషంసిట్టి: ఉ. — సిట్టి; పర్యా. చూ. రేషంతట్ట.

పట్టుపురుగులనుగాని, పట్టుకాయ (- పట్టుపురుగు చుట్టూ కాయమాదిరిగా ఏర్పడ్డ దారాలు)లనుగాని తీసుకువెళ్ళే తట్ట; రెండుబై తల్లలపట్టా గజం వెడల్పా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 81. (రా. 8).

రేసు. కొబ్బరికాయను అంటుకొనిఉండే గట్టి పీచు పోగు; ఇలాటివి కాయచుట్టూ అక్కడక్కడ ఉంటాయి; మామూలుపీచుకన్న గట్టిగా ఉంటాయి (కో. 25).

రేలెటొంగు: పీచులు కొట్టినందువల్ల నలుపురంగు వచ్చిన వెదురుగడ. (తె. 25).

రొట్టె(ల)గుల్ల: 1. పర్యా. అంచె (1), రొట్టెల పుటికె. రొట్టెలుపెట్టుకొనే వెదురుపేళ్ళ గుల్ల; రక రకాలుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కిందినుంచి మీదికి సమాంతరంగా రెండుబై తల్లల పట్టా జేనేడు బైతైడు వెడల్పా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల అడుగు సమ తలంగాఉండి కింద వెడల్పు తక్కువగానూ పోను పోను వెడల్పు ఎక్కువగానూ ఉంటుంది; కొన్ని చోట్ల అర్థచంద్రాకృతిలో ఉంటుంది. (తె. 18, 18, 18); 2. రొట్టెలుపేసుకొనే ఈతబుట్ట. (తె. 18).

రొట్టెలపుటికె: ఉ.-పుట్ట; పర్యా. చూ. రొట్టె(ల) గుల్ల (1). రొట్టెలుపెట్టుకొనే వెదురుపేళ్ళ గుల్ల; రకరకాలుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కిందినుంచి మీదికి సమాంతరంగా రెండుబై తల్లల పట్టా జేనేడు బైతైడువెడల్పా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల అడుగు సమతలంగా ఉండి కింద వెడల్పు తక్కువగా పోనుపోను వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల అర్థచంద్రాకృతిలో ఉంటుంది. (తె. 4, 18, 18).

రొట్టెలనిబ్బి: ఉ.-నిబ్బి; పర్యా. నిబ్బి (4). రొట్టెలు పెట్టుకొనే వెదురుపళ్ళెం. (రా. 11).

రొంటుచెక్కలు: ఉ.-చెక్కలు; వెదురుగడను నిలు వుగా సగానికిదీరిస్తే వచ్చే బద్దంబు. (తె. 8).

రొండిల్లు: పర్యా. చూ. రెంటాల. రెండేసిపేళ్ళతో అల్లెవిధానం; రెండుపేళ్ళకు పైనించి రెండుపేళ్ళకు కిందినించి అడ్డంపేడును తిప్పుతూ అల్లుతారు; ఈ అల్లకంలో రెండుపేళ్ళగవ్వం (చూ.) ఏర్పడు తుంది; వెడల్పు సేడుతో అల్లుతారు; చేట, జల్లెడ మొ॥ వాటిని ఈమాదిరిగా అల్లుతారు. చూ. చిత్రం 28. (కో. 12).

రొంత: కొంచెం; రొంత, రవ్వంత. (రా. 4, 5).

రొవ్వవెదురు: ఉ రొవ్వెదురు; పర్యా. చూ. రివ్వ; సన్నగా గట్టిగాఉండే వెదురుకర్ర; చిటికెనవేరెడు లావునుంచి బొటనవేరెడు లావువరకు ఉంటుంది;

దీనికి రోపల ఖాళీఉండదు; తణుపులు దగ్గరదగ్గరగా ఉంటాయి. దీన్ని ముట్టుగర్రలకూ పందిరిపెండె కట్టుకోడానికి చేతికర్రలకూ ఉపయోగిస్తారు. (కో. 31).

రోక: (< రూక) పెళ్ళికి నిర్విత్తార్థం చేసుకొనేటప్పుడు తాంటాలంతోపెట్టి ఇచ్చే రూపాయనాణెం; ఇలా ఇవ్వడం మేదరివాళ్ళ ఆచారం. (కో. 1; రా. 8). రోకటికుదురు: పర్యా. చూ. కుదురు (8). పడ్లు మొ॥ ధాన్యం దంపేటప్పుడు గింజలు చిందిపోకుండా రోటిమీదపెట్టే కుందిమాదిరిది; పైనాకిందా తెరిచి ఉంటుంది; కింద సన్నగానూ పోనుపోను పైన వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 80. (కో. 8).

రోకు: దిక్కు, వైపు. (తె. 11).

రోటికుదురు: పర్యా. చూ. కుదురు (8). పడ్లు మొ॥ ధాన్యం దంపేటప్పుడు గింజలు చిందిపోకుండా రోటిమీద పెట్టే కుంది మాదిరిది; పైనా కిందా తెరిచి ఉంటుంది; కింద సన్నగానూ పోనుపోను పైన వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 80 (కో. 8).

రొండిసనగర్ర: (< ఇం. round-) + విసనగర్ర పర్యా. గుండ్రటి విసనగర్ర. అంచులు గుండ్రంగా వచ్చేటట్లు అల్లిన విసనగర్ర; కొన్నిచోట్ల దీనికి కాద, గొట్టం ఉంటాయి (కో. 16)

రొండుకట్టు: (round-) పర్యా. చూ. కర్ర (4). జల్లెడ అంచు కట్టడానికి రోపలి గుండు బియ్యపు (మొవలి బియ్యం)ల మీంచి, ఆ రెంటిమధ్యా కొంత భాగం ఇరికిస్తూ వేసిన గుండ్రంగా వంచి కట్టిన రెండు మూడు పేళ్ళ వెడల్పుబద్ద (కో. 8).

రొన్ కట్టు: (< round-) ; పర్యా. చూ. గుండు (1) జల్లెడ అంచు కట్టేటప్పుడు రింగులా గుండ్రంగా వంచకట్టిన రెండు మూడు పేళ్ళ వెడల్పు బద్ద; జల్లెడ తట్టుమీద దీన్ని జెట్టి తట్టు చివర్లను దీని చుట్టూ వంచుతారు; ఇది జల్లెడ అంచు రోపలి భాగంలో అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటనుంచి ఒక బద్ద. ఈ రెంటిమీంచి ఇంకో మందం బద్ద వేస్తారు. చూ. చిత్రం 80 క. 1 (తె. 14).

రొన్ టిపాయ్. (< ఇం. round tea-poy) పైన గుండ్రంగా ఉండే పేము టిపాయ్. చూ. చిత్రం 144. (కో. 11, 14).

ల

లగ్గం పందిరి: (< సు. లగ్గం-) పర్యా. చూ.

కళ్యాణ మంటనం, మొరుతోగాని, కొబ్బరి మట్టి లతోగాని అల్లిన పెళ్ళి మంటనం; పెళ్ళివే పెళ్ళి కొడుకునూ పెళ్ళికూతుర్నీ ఇందులో కూర్చోబెడ తారు. చూ. చిత్రం 102 (తె. 8, 10).

అంక బొంగు: అంక (= అడవి)లో పుట్టిన వెదురు గడ; మెత్తగా ఉంటుంది (తె. 30).

అంకమల కర్ర: పర్యా. నల్లమల కర్ర. పొడుగ్గా, ఎక్కువ బోలుగా ఉండే మేలిరకం వెదురుగడ; నల్లమల అడవుల్లో పెరుగుతుంది (కో. 4).

అంకలో కర్ర: పల్లపు నేలలో పెరిగిన వెదురుగడ; బరువుగా ఉంటుంది (కో. 22).

అంగర్ బోటు (హిం. అంగర్ - ఇం. boat) అంగరుబోటు నమూనాలో చేసిన బొమ్మ; వెదురు పేళ్ళతో చేస్తారు (కో. 27).

అట్టు: పర్యా. చూ. వంక కర్ర (1). పాముపడగ మాదిరిగా మొదలు వంపు దిరిగిన వెదురుకర్ర; సుమారు గజం పొడుగుంటుంది; వేళ్ళు చెలిగేసిన చోట్ల మచ్చలుంటాయి; చేతికర్రగా ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 8. చ. (తె. 17).

అప్పగన: చూ. అప్పగనుపు. (తె. 18).

అప్పగనుపు: చూ. అప్పగన, అప్పగనె; పర్యా. చూ. దిప్పగనుపు, వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు కనిపించే వెడల్పుగుర్తు; కొమ్మ లావుగా ఉండడంవల్లగాని ఒకేచోట రెండుమూడు కొమ్మలు పెరగడంవల్లగాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్దగుర్తు పడుతుంది; ఇలాటి కణుపుఉన్న వెదురు గడను చిల్పడం కష్టం. (రా. 11).

అప్పగనె: చూ. అప్పగనుపు. (తె. 8).

అంబాడికొన: పర్యా. చూ. సుతిరి, గోగు, జనప మొ॥ నారలతో విషనలో తయారైన నన్నటి పుడితాడు; పుల్లలతడక (చిక్క-తడక), కాపెగడ్డి చిల్కాను మొ॥ తయారుచేయడానికి వాడతారు; చూ. చిత్రం 98. 8. (కో. 8).

లాక: 1. పర్యా. చూ. గంటిగనుపు (1). వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికేసినప్పుడు గుర్తుగా మిగిలిన కొమ్మమొదలు; కొమ్మఉరువునుబట్టి కొన్నిటికి చిన్నగానూ కొన్నిటికి పెద్దగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి బొడ్డలా ఉంటుంది; చూ చిత్రం 9. 1. (తె. 1); 2. పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ద. వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) రేకుండా సాపుగావచ్చే వెదురుబద్ద; వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరికేసినచోట (గంటిగనుపు) చీలి పే

బద్దనరిగా రుదు; ప్రతిగంటి రెండు సుద్దిబద్దలు పెస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పెడకూ పనికొస్తాయి. (కో. 23); 3. పర్యా. చూ. సన్నంపేడు. వెడల్పు చాలావక్కువగా ఉన్న వెదురుపేడు; కొన్నిచోట్ల చాలావక్కువగా ఉన్నది. (రా. 3).

లాకదబ్బ: (తుంగ)వాచ నేసేటప్పుడు మగ్గంపోగుల మధ్య (తుంగ)పోవను చూర్చేబద్ద; దీనిచివర బెజ్జముంటుంది; అందులోకి (తుంగ)పోవకొన దూర్చి లాకదబ్బను పోగులమధ్య దోపుతారు; చూ. చిత్రాలు 120 క. 6; 121. (రా. 8).

లాకదబ్బ: పర్యా. కుచ్చెలకర్ర, రావడబ్బ, చబ్బ(1), పోగుదబ్బ, లాక(4). (తుంగ)వాచ నేసేటప్పుడు మగ్గంపోగుల మధ్య (తుంగ)పోవను చూర్చేబద్ద; దీనిచివర బెజ్జముంటుంది; అందులోకి (తుంగ)పోవ కొన దూర్చి లాకదబ్బను పోగులమధ్య దోపుతారు; చూ. చిత్రాలు 120 క. 6; 121. (కో. 3, 8).

లాకబద్ద: బట్టలునేసేవాళ్ళు దాతాలు నరిచేయడానికి నిలుపుదారాల (పడుగు) మధ్య అనులున్నచోట చూర్చే వెదురుబద్ద; గజంన్నర పొడుగుంటుంది. (తె. 6, 10, 81).

లాగేయు: (క్రి.) పర్యా. చూ. పాపు. భాగాలుగా విడిచీయడం; వెదురుగడనుగాని బద్దనుగాని ఒక చివర కత్తితో చీల్చినతరవాత ఒకపాయ కాలికింద తొక్కి-పట్టి రెండోపాయ చేత్తోపట్టి లాగుతూగాని రెండుబద్దల్ని రెండు చేతులతో విడచీస్తూగాని పేరు చేస్తారు. (కో. 1).

లాటింగ్: (< ఇం. letting) వెదురుగడలు వరసగా ఇంట్లో పేర్చుకోడం. (తె. 91).

లాటు: (< ఇం. lat) పర్యా. లాటుబొంగు, వెదుర్లాటు. అడ్డంగాపేర్చిన వెదురుగడలు; ప్రభుత్వం వెదురుడిపోలోగాని అడితీల్లోగాని, అడవిలోగాని నేలమీద పేరుస్తారు; మామూలుగా వెయ్యిగడనుంచి ఆరువేల గడవరకు పేరుస్తారు; కొన్నిచోట్ల, ఒకచోటో పట్టేటన్ని గడలు (కో. 3, 5, 6, 9, 19, 10, 17; తె. 4, 6-9, 16, 17, 20, 23, 24, 30, 81; రా. 8, 11).

లాటుబేర్చు: (క్రి.) వెదురుగడలను నేల మీద పడుకోబెట్టి పేర్చడం (కో. 15).

లాటుబొంగు: పర్యా. చూ. లాటు. అడ్డంగా పేర్చిన వెదురుగడలు; ప్రభుత్వం వెదురు డిపోలోగాని అడితీల్లోగాని అడవిలోగాని నేలమీద పేరుస్తారు; మామూలుగా వెయ్యి గడనుంచి ఆరువేల గడవరకు

5

10

15

20

25

30

35

40

పేరుస్తారు; కొన్నిచోట్ల ఒక లావీర వట్టెటన్ని
గదలు (తె. 4).

లాతీ: (హిం.) పర్యా. చూ. చేతికర (1). చేతికి
ఉత్తగా పట్టుకొనే వెదురుకర; మూడు నాలుగు
వేళ్ళ లాపూ సుమారు రెండుగజాల పొడవుగా
ఉంటుంది; బోలు లేకుండా గట్టిగా ఉంటుంది; దీని
కొసా మొదలూ ఒకే లావుంటాయి, సాము చేయ
దానికి కూడా ఉపయోగపడుతుంది (తె. 10).

లాతీకట్టె: ఉ. లాతీకట్టె; పర్యా. చూ. చేతికర (1).
చేతికి ఉత్తగా పట్టుకొనే వెదురుకర; మూడు
నాలుగు వేళ్ళ లాపూ సుమారు రెండుగజాల
పొడవుగా ఉంటుంది; బోలు లేకుండా గట్టిగా
ఉంటుంది; దీని కొసా మొదలూ ఒకే లావుంటాయి;
సాము చేయడానికి కూడా ఉపయోగ. పడుతుంది
(తె. 13, 19, 21).

లాంతరు: (< ఇం. lantern) ఉ. లాందర్; పర్యా.
హాకిన్ లాంపు. దారాల్లాంటి నన్నటి వెదురుపుల్ల
లతో హాకిన్ లాంతరు అకారంలో చేసిన సమానా
(కో. 5, 10)

లావాకు: (< లావు + ఆకు) పర్యా. చూ. మందం
పేడు. గోరు మందం కన్న ఎక్కువ మందంగానూ
కొంచెం వెడల్పుగానూ ఉండే వెదురుపేడు; బండిజల్ల
మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది (రా. 1).

లావీనె: (< లావు + ఈనె) ఉ. లావీన; పర్యా.
దబ్బీనె, దొడ్డుకర, బడుము (2), బద్దకర, బొడ్డు
తీగ, ముతకగోడు, మొద్దీనె (1), వలుంవార.
మామూలుకర (చూ.) కన్న కొంచెం మందం
గానూ వెడల్పుగానూ ఉండే కర; గంప మొ॥వాటి
అల్లకం పనిలో ఎత్తుగా వచ్చే భాగం అల్లడానికి
ఉపయోగపడుతుంది. చూ. చిత్రం 47 క. 2 (కో.
3, 5); 2. పర్యా. చూ. పెండెవార. బుట్ట, తట్ట,
గంప మొ॥వాటి అల్లకం పనిలో కట్టు (బొద్దు)బుట్ట
దానికి ఉపయోగించే కర (చూ. కర); సేదలో
నగం వెడల్పు కొంచెం గుండ్రంగానూ లావు
గానూ ఉంటుంది; బద్దకు పల్లంగా ఉండే భాగం
నుంచి చీల్చిస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 6.
(రా. 9).

లావుకట్టె: పర్యా. చూ. దొడ్డుబరిగె. వేలెడుకన్న
ఎక్కువ లావుండే ఈతచువ్వ (బరిగె); గుమ్మలు
బండిజల్లలు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది.
(తె. 9).

లావుకర: 1. పర్యా. చూ. దొడ్డుబొంగు. లావుపాటి

వెదురుగది; బువంగుళాల మొ॥వాటి భాగంలోనూ
మూడంగుళాల కొనభాగంలోనూ లావుంటుంది;
బండిజల్లంకూ, గాడె-కూ ఎక్కువ ఉపయోగ
పడుతుంది. (కో. 10, 25); 2. పర్యా. చూ.
పెండెవార. బుట్ట, తట్ట, గంప మొ॥వాటి అల్లకం
పనిలో కట్టు (బొద్దు) బుట్టదానికి ఉపయోగించే
కర (చూ. కర); సేదలో నగం వెడల్పు
కొంచెం గుండ్రంగానూ, లావుగానూ ఉంటుంది;
బద్దకు పల్లంగా ఉండే భాగంనుంచి చీల్చిస్తారు.
చూ. చిత్రం 47 క. 6. (రా. 11).

లావుకేను: (< ఇం. - cane) పర్యా. చూ. లావు
పేము. లావుగా ఉండే పేముకట్టె; అరంగుళం
నుంచి మూడంగుళాల వరకు లావుంటుంది;
మంచాలూ కుర్చీలూ మొ॥వాటి తయారీకి పనికొస్తుంది
(తె. 22).

లావుజువ్వ: పర్యా. చూ. దొడ్డుబరిగె. వేలెడుకన్న
ఎక్కువ లావుండే ఈతచువ్వ (బరిగె); గుమ్మలు,
బండిజల్లలు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది.
(తె. 7).

లావుతుంగ: పర్యా. బొడ్డుతుంగ(1). వెన్ను లావుగా
ఉండే తుంగ; వాసిరకం. (కో. 3, 8; రా. 4).

లావుపురి: వడిదిప్పిన లావుపాటి పురి; చూ. పురి.
(రా. 4).

లావుపెండె: ఉ. లావుంపెండె, లావుగా ఉండే
వెదురుబద్ద. (రా. 9).

లావుపెకల్: (< ఇం. - special) పర్యా. చూ.
స్పెషల్ బొంగు. నాణ్యమైన లావుపాటి వెదురుగద;
15 నుంచి 18 సెం.మీ. వరకు లావుంటుంది;
లోయల్లోపట్టి పెరగడంవల్ల నిటారుగా లావుగా
ఉంటుంది; ముక్కు లేకుండా సాపుగాఉండి మేదరి
పనికి నిచ్చెనలకూ ఉపయోగపడుతుంది; వ్యాపార
వరంగా వాడుకలోకి వచ్చినపేరు. (తె. 1).

లావుపేడు: పర్యా. చూ. మందంపేడు; గోరుమందం
కన్న ఎక్కువ మందంగానూ కొంచెం వెడల్పు
గానూ ఉండే వెదురుపేడు; బండిజల్ల మొ॥
అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 2).

లావుపేము: పర్యా. మందంకేను, లావుకేను; లావుగా
ఉండే పేముకట్టె; అరంగుళంనుంచి మూడంగుళాల
వరకు లావుంటుంది; మంచాలూ, కుర్చీలూ మొ॥
వాటి తయారీకి పనికొస్తుంది. (కో. 9).

లావుబరిగె: చూ. లావుబర; పర్యా. చూ. దొడ్డు
బరిగె. వేలెడుకన్న ఎక్కువ లావుండే ఈతచువ్వ

(బరిగె); గుమ్ములు, బుడిబిల్లులు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 14).

లావుబర: చూ. లావుబరిగె. (రా. 8).

లావుబొంగు: పర్యా. చూ. దొడ్డుబొంగు. లావుపాటి వెదురుగడ; బదంగుళాలు మొదటిభాగంలోనూ మూడంగుళాలు కొన భాగంలోనూ లావుంటుంది; బుడిబిల్లులకూ గాదెలకూ ఎక్కువ ఉపయోగ పడుతుంది. (తె. 1, 2, 6, 8, 27, 30, 31).

లావుమేదర: పర్యా. చూ. దొడ్డుబొంగు. లావుపాటి వెదురుగడ; బదంగుళాలు మొదటిభాగంలోనూ మూడంగుళాలు కొనభాగంలోనూ లావుంటుంది; బుడిబిల్లులకూ గాదెలకూ ఎక్కువ ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 14).

లావువెదురు: ఉ. లావెదురు; పర్యా. చూ. దొడ్డుబొంగు. లావుపాటి వెదురుగడ; బదంగుళాలు మొదటిభాగంలోనూ మూడంగుళాలు కొనభాగంలోనూ లావుంటుంది; బుడిబిల్లులకూ గాదెలకూ ఎక్కువ ఉపయోగపడుతుంది. (కో. 11, 12; రా. 2).

లావుసాదనం: పర్యా. చూ. దొడ్డుబొంగు. లావుపాటి వెదురుగడ; బదంగుళాలు మొదటిభాగంలోనూ మూడంగుళాలు కొనభాగంలోనూ లావుంటుంది; బుడిబిల్లులకూ గాదెలకూ ఎక్కువ ఉపయోగ పడుతుంది. (కో. 13).

లిక్కత్తి: (< లిక్క + కత్తి) పర్యా. వైదేకత్తి చిన్ననైజా మేవరికత్తి; వెదురుబద్దలూ పేళ్ళూ చీరడానికి వాడేది; గడలు నరకడానికి పనికిరాదు; బరువు తక్కువగా ఉండడంవల్ల పిల్లలూ అడవాళ్ళూ దీంతో సులువుగా పనిచెయ్యగలరు; ఒడ్డుకత్తి కన్న పదునుగా ఉంటుంది. (కో. 12; తె. 23, 25, 28).

లిక్కరిమేదరికత్తి: ఒకరకం మేదరికత్తి. (కో. 10). లింగాలబొంగు: లింగాలు అనే ప్రాంతంలో పెరిగిన వెదురుగడ. (తె. 12).

లేగబుట్ట: ఉ. - బుట్టి; పర్యా. దూడబుట్ట. లేగదూడలు మట్టి నాకకుండా వాటిమూతికి కట్టే చిన్న వెదురు పేళ్ళబుట్ట; గాలి అడడానికి పీలుగా పేళ్ళునుధ్య చిన్న చిన్న సందులు(కళ్ళు) ఉంటాయి. (తె. 22).

లేతకట్టె: పర్యా. చూ. లేతబొంగు(1). ఒక సం॥నుంచి రెండు సం॥ల వరకు వయస్సుగల లేతవెదురుగడ; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; మొక్క-కార్తికమాసంలో పుట్టి సంక్రాంతిముందు

కోతకువస్తుంది; మెత్తగా పచ్చిగా నాణ్యంగా ఉండి పేడు సులువుగా చీల్చడానికి వీలవుతుంది; లోపల బోలు తక్కువ; గడచుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థం ఏర్పడి ఉంటుంది; (ఈ బూడిదనుబట్టి మొక్క-వయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్నిగడలు తెలుపు, అకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ, ముదురాకుపచ్చ రంగుల్లో ఉంటాయి; గడ మూడునాలుగంగుళాల మంద ముంటుంది. (కో. 4).

లేతకర్ర: పర్యా. చూ. లేతబొంగు(1). ఒక సం॥ నుంచి రెండు సం॥ల వరకు వయస్సుగల లేత వెదురుగడ; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; మొక్క-కార్తికమాసంలో పుట్టి సంక్రాంతి ముందు కోతకు వస్తుంది. మెత్తగా పచ్చిగా నాణ్యంగా ఉండి, పేడు సులువుగా చీల్చడానికి వీలవుతుంది; లోపల బోలు తక్కువ; గడ చుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థం ఏర్పడిఉంటుంది. (ఈ బూడిదనుబట్టి మొక్క-వయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్నిగడలు తెలుపు, అకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ, ముదురాకుపచ్చ రంగుల్లో ఉంటాయి; గడ మూడునాలుగంగుళాల మందముంటుంది. (కో. 3, 10, 15-18, 22, 23, 28, 30; తె. 27).

లేతకోలు: ఉ. - కోల్; పర్యా. చూ. లేతబొంగు(1). ఒక సం॥నుంచి రెండు సం॥ల వరకు వయస్సు గల లేత వెదురుగడ; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; మొక్క-కార్తికమాసంలో పుట్టి సంక్రాంతి ముందుకోతకు వస్తుంది; మెత్తగా పచ్చిగా నాణ్యంగా ఉండి, పేడు సులువుగా చీల్చడానికి వీలవుతుంది; లోపల బోలు తక్కువ; గడ చుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థం ఏర్పడి ఉంటుంది. (ఈ బూడిదనుబట్టి మొక్క-వయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్నిగడలు తెలుపు, అకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ; ముదురాకుపచ్చరంగుల్లో ఉంటాయి; గడ మూడు నాలుగంగుళాల మందముంటుంది. (కో. 4).

లేతచెట్టు: ఉ. నేత-; పర్యా. ఈతపిల్ల. పెరుగు తున్న లేత ఈతచెట్టు. (రా. 8).

లేతడొక్క: ఉ. నేత-; లేత కొబ్బరికాయ(బొందం) ఒలిచి తీసిన దొక్క; దీనిపీచు దళసరిగా ఉంటుంది (కో. 28).

లేతనార పర్యా. సుద్దనార. పచ్చిగా లేతగాఉండే కలబందమట్టనుంచి తీసిన నార; తెల్లగాఉంటుంది. (రా. 4, 5).

లేతపండుబొంగు: పర్యా. కై ముదిరిన కర్ర. అంది లేత అంత ముదురకాకుండా మధ్యరంగానున్న పెదురుగడ; ఇది నిసనగర్రకూ చేటకూ పని కొస్తుంది. (తె. 23).

లేతబొంగు. 1. పర్యా. కవులబొంగు, కొత్తకర్ర, కొత్తపెదురు, దవ్వకర్ర (1). నేతకర్ర, నేతకర్ర, నేతబొంగు, నేతపెదురు, లేతకర్ర, లేతకర్ర, లేతకోలు, లేతపెదురు (2), లేవడికర్ర. ఒక సం॥ నుంచి రెండు సం॥లవరకు వయస్సుగల లేత పెదురుగడ; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పని కొస్తుంది; మొక్క కాత్రిక మాసంలో పుట్టి సంక్రాంతి ముందు కోతకు వస్తుంది; మెత్తగా పచ్చగా నాణ్యంగా ఉండి పేడు సులువుగా చీల్చడానికి వీలవుతుంది; లోపల బోలు తక్కువ; గడ చుట్టూ బూడిద లాంటి పదార్థం ఏర్పడి ఉంటుంది (ఈ బూడిదను బట్టి మొక్కవయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్ని గడలు తెలుపు, అకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ, ముదురాకుపచ్చ రంగుల్లో ఉంటాయి; గడ మూడు నాలుగంగుళాల మందముంటుంది; (కో. 5, 8, 9; తె. 6-7, 10 13-18, 20-20, 28, 29, 31); 2. లావుగానూ బోలుగానూ ఉండే లేత పెదురుగడ; పేడుతీయడం సులువు, (కో. 2).

లేతరువ్వ: ఉ. నేత-; లేతగా ఉన్న ఈతబరిగె. (కో. 25).

లేతపెదురు: 1. పర్యా. చూ. నడిగర్ర. ఒక నెల నుంచి మూడు నెలలవరకు వయస్సుగల లేత పెదురుకర్ర; దీన్ని చీలి చేట, జల్లెడ మొ॥ వాటికి కట్టుకట్టడాని కవసరమయ్యే తీగ (చూ.)లు తియ్యడానికి పనికొస్తుంది. (రా. 10); 2. పర్యా. చూ లేతబొంగు (1). ఒక సం॥నుంచి రెండు సం॥ల వరకు వయస్సుగల లేత పెదురుగడ; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; మొక్క కాత్రిక మాసంలో పుట్టి సంక్రాంతి ముందు కోతకు వస్తుంది; మెత్తగా పచ్చగా నాణ్యంగా ఉండి పేడు సులువుగా చీల్చడానికి వీలవుతుంది; లోపల బోలు తక్కువ. గడ చుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థం ఏర్పడి ఉంటుంది (ఈ బూడిదను బట్టి మొక్కవయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్ని గడలు తెలుపు, అకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ, ముదురాకుపచ్చ రంగుల్లో ఉంటాయి; గడ మూడు నాలుగంగుళాల మందముంటుంది (కో. 1, 2, 14, 31).

లేతనీద: అకులతో ఉన్న లేత పెదురురెమ్మ; దీన్ని

పకుపులు తింటాయి (కో. 22).

లేప: పర్యా. చూ. చిల్ల (1). పెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు వేలెడు లావు ఒకటి రెండుగణాల పొడవుగా ఉంటుంది; ములుగుర్రగానూ దోమతెర కర్రగానూ గాలం బరుగుగానూ వాడతారు; కొమ్మ నరికినప్పుడు దాని మొదలు కణుపుకు మిగిలి ఉంటుంది (చూ. గంటిగనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరువునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది (తె. 21).

లేపబొంగు: గట్టితనంలేని పేడు వచ్చే పెదురుగడ; పేడు ఎటు బిడితే అటు వంగిపోతుంది; కర్ర (చూ.)లు చీలడానికి పనికిరాదు (తె. 18).

లేపు: (క్రి.) పర్యా. చూ. పాపు. భాగాలుగా విడదీయడం; పెదురుగడనుగాని బద్దనుగాని ఒక చివర కత్తితో చీల్చిన తరువాత ఒక పాయ కాలికింద తొక్కిపట్టి రెండో పాయ చేర్చోపట్టి లాగుతూగాని రెండుబద్దల్ని రెండు చేతులతో విడదీస్తూగాని పేరు చేస్తారు (కో. 2, 23).

లేవడి కర్ర: పర్యా. చూ. లేతబొంగు (1). ఒక సం॥ నుంచి రెండు సం॥ల వరకు వయస్సుగల లేతపెదురుగడ; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి పని కొస్తుంది; మొక్క కాత్రిక మాసంలో పుట్టి సంక్రాంతి ముందు కోతకు వస్తుంది; మెత్తగా పచ్చగా నాణ్యంగా ఉండి పేడు సులువుగా చీల్చడానికి వీలవుతుంది; లోపల బోలు తక్కువ; గడ చుట్టూ బూడిదలాంటి పదార్థం ఏర్పడి ఉంటుంది (ఈ బూడిదను బట్టి మొక్కవయస్సు నిర్ణయిస్తారు); కొన్ని గడలు తెలుపు అకుపచ్చ, లేతాకుపచ్చ, ముదురాకుపచ్చ రంగుల్లో ఉంటాయి; గడ మూడు నాలుగంగుళాల మందముంటుంది. (కో. 25).

లైట్ స్టాండు: (ఇం. Light stand) గేస్ లైటు పెట్టుకొనే పేముష్టేడు. (తె. 22).

లోట్ట: 1. పర్యా. చూ. బోలు (1). పెదురుగడలోపల ఒక కణుపునుంచి మరొక కణుపువరకు నిలువుగా ఉండే భాగం; ఇది కొన్నిటికి వెడల్పుగానూ కొన్నిటికి సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిటికి అనలు ఉండదు, చూ. చిత్రం 4, 1. (తె. 31; రా. 9); 2. పర్యా. చూ. దోనె. పెదురుగడను నిలువుగా రెండుపాయలుగా చీల్చినప్పుడు ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపువరకు కాలవమీదిగా పల్లంగా ఉండే భాగం. (తె. 4).

లోట్టబొంగు: 1. పర్యా. చూ. కవులబొంగు (1).

తగినన్ని నీళ్ళు అందుక పచ్చదనంకోల్పోయి పాలి
పోయిన వెదురుగడ; తెల్లగాగాని నల్లగాగాని అప్పు
తుంది; సరయిన డిగిఉండక పెట్టెక్కి పేడు
తీసేటప్పుడు ఎక్కడికక్కడ విరిగిపోతుంది; జేలి
తడకలకుమాత్రం పనికొస్తుంది. (కో. 2); 2. పర్యా.
చూ. బోలుబొంగు. కణుపు కణుపుకూమధ్య లోపల
గుల్లగాఉండే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగ
పడుతుంది (తె. 28, 29).

లోడెం: జేంపు పైభాగంలో రంగు (ద్వారం) చుట్టూ
ఉండే బిట్టు (తె. 8)

లోద్దగనెబొంగు: పర్యా. లోతుగనెబొంగు. కణుపు
లోపలివరకుఉండే వెదురుగడ; చీల్చేటప్పుడు కత్తికి
తెగకుండా కణుపు అడ్డుకుంటుంది. (తె. 22).

లోద్ది: పర్యా. జొల, సెల (2). లోయ; గుట్టల
నడుమ వల్లపువడేశం. (తె. 5, 9, 17).

లోద్దొల)బొంగు: పర్యా. జాలకర్ర, మడబొంగు (1),
సరివెదురు, సెలబొంగు. లోయలో పెరిగిన వెదురు
గడ; పెత్తగా, బోలుగా ఉంటుంది; కణుపులు
ధూరధూరంగా ఉంటాయి; మేదరిపనికి బాగా
ఉపయోగం. (తె. 5, 8, 9, 21).

లోగట్టు చూ. లోపటికట్టు; పర్యా. లోపలివడుకు.
చేటలోపలి అంచుచుట్టూ పెట్టి విగించే వెదురుబద్ద
(కట్టు) (తె. 3, 4, 12, 13, 28).

లోగనుపు: ఉ. - గెనుపు; పర్యా. చూ. బొడ్డుగనుపు
(1); వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్నచిల్ల
(కొమ్మ) నరికిసన్నపడు లోతుగాపడే బొడ్డులాంటి
గుర్తు. చూ. చిత్రం 9.1 (కో. 3).

లోగుండీ: పర్యా. చూ. గుండు (1). జల్లెడఅంచు
కట్టేటప్పుడు రింగులా గుండంగా వంచికట్టిన
రెండుమూడు వేళ్ళ వెడల్పుబద్ద; జల్లెడతట్టుమీద
దీన్నిబెట్టి తట్టుచివర్లను దీనిచుట్టూ వంచుతారు;
ఇది జల్లెడఅంచు లోపలిభాగంలో అడుగున
ఉంటుంది; దీనికి బయటనుంచి ఒకబద్ద, ఈరెంటి
మీంచి ఇంకో మందంబద్ద వేస్తారు. చూ. చిత్రం
30 క. 1. (కో. 23).

లోతు: చేటలో రెండుమూలల మధ్యగాని ఒక మూల
నుంచి కొమ్మువరకుగాని పల్లంగా ఉన్న భాగం.
(కో. 23).

లోతుగనె: పర్యా. చూ. బొడ్డుగనుపు (1). వెదురుగడ
కణుపుదగ్గర పెరిగిన సన్నచిల్ల (కొమ్మ) నరికిసే
సన్నపడు లోతుగాపడే బొడ్డులాంటి గుర్తు. చూ.
చిత్రం 9.1 (తె. 20).

లోతుగనెబొంగు: పర్యా. లోద్దగనెబొంగు. కణుపు
లోపలివరకు ఉండే వెదురుగడ; చీల్చేటప్పుడు
కత్తికి తెగకుండా కణుపు అడ్డుకుంటుంది (తె. 23).
లోతుమూల: చేటగోడకు ఇవతల లోతుగాఉన్న
మూల; దొప్పలా ఉంటుంది; (కో. 17).

లోనగమ్ము: పర్యా. చూ. కొమ్ము (2). చేట ముందు
భాగంలో రెండుమూతులను (కొనలను) కలుపుతూ
అడ్డంగా పేసిరి ఒటికెన వేరెటలావు వెదురుబద్ద;
మొవట దీనికే పేళ్ళు ఎక్కించి ఇక్కణించే అల్లకం
మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం 29.2 (కో. 13).

లోసు ఇల్లు, గుడిసె. (తె. 29)

లోపటికట్టు: చూ. లోగట్టు. (కో. 2; తె. 17).

లోపటిగుండు: పర్యా. చూ. గుండు (1). జల్లెడ
అంచు కట్టేటప్పుడు రింగులా గుండంగా వంచి
కట్టిన రెండుమూడు వేళ్ళ వెడల్పుబద్ద; జల్లెడతట్టు
మీద దీన్నిబెట్టి తట్టు చివర్లను దీనిచుట్టూ
వంచుతారు; ఇది జల్లెడ అంచు లోపలిభాగంలో
అడుగున ఉంటుంది; దీనికి బయటనుంచి ఒకబద్ద,
ఈ రెంటిమీంచి ఇంకో మందంబద్ద వేస్తారు. చూ.
చిత్రం 30 క. 1. (తె. 19).

లోపలిగనుపు: పర్యా. చూ. బొడ్డె (1). వెదురుబద్దకు
వల్లపుభాగంలో ఉండే కణుపు; ఎత్తుగా ఉంటుంది;
కత్తితో చెలిగేస్తారు. (రా. 1).

లోపలివడుకు: ఉ. - వొడ్డు; పర్యా. లోగట్టు.
చేట లోపలి అంచుచుట్టూ పెట్టి విగించే వెదురు
బద్ద (కట్టు). (రా. 11).

లోబొంగు: పర్యా. బంబు, దండెబొంగు, దొబ్బుడు
బొంగు, నడిబొంగు, బొంగు (5). (తుంగ)వాప
నేతమగ్గంలో ఒకవరస పోగుల అని లేపడానికి
పోగులనడుమ దూర్చిన లావుపాటి వెదురుగడ;
గజం పొడుగుంటుంది; తొక్కుడు దబ్బుకూ దిగ
దండుకూ మధ్య ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 120
క. 2. (కో. 3).

లోభాగం: జల్లెడ అడుగుకు లోపలివైపు; లోతునున్న
భాగం. (కో. 28).

లోంబు: కోళ్ళబుట్టు అల్లకంలో వదిలిన కంఠ.
(రా. 4).

వ

వక్క: ఉ. అక్క, ఒక్క, వొక్క 1. పర్యా. చూ.
చెక్క (1). వెదురుగడ నిలువుగా నగానికి చీలిస్తే
వచ్చే ఒక భాగం; (తె. 9, 18, 22, 28; రా. 11);

2. పర్యా చూ. బద్ధ (1). మొదటిగడ నిలుపుగా నాలుగు భాగాలుగా చీలిస్తే వచ్చే భాగం; గడంబ పొడుగునా సుమారు రెండువేళ్ళ వెడల్పు ఉంటుంది (తె. 22); 3. పర్యా. చూ. చబ్బ (10). తుంగ పోచను నిలుపుగా మధ్యకు చీల్చే వచ్చే భాగం; బద్ధ (రా. 10).

పక్కాకు బుట్ట: ఉ. —బుట్ట; వక్క, ఆకులు మొ॥ తాంబూల ద్రవ్యాలు పెట్టుకోడానికి అల్లిన బుట్ట; మరచెంబు ఆకారంలో ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 69 చ (రా. 9).

వంక: ఉ. వొంక 1. కొడవలి వంపు (తె. 26);

2. వాగు కన్న చిన్న నీటిపాయ (తె. 1).

వంక కత్తె: ఉ. అంక—; పర్యా. చూ. వంక కర్ర (1). పాము పడగమాదిరిగా మొదలు వంపు దిరిగిన వెదురుకర్ర; సుమారు గణం పొడుగుంటుంది; వేళ్ళ చెలిగేసిన చోట్ల మచ్చలుంటాయి; చేతికర్రగా ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 8 చ (తె. 28).

వంక కర్ర: ఉ. వొంక—, వొంకె—; 1. పర్యా. కండ్లకత్తె; కన్ను కత్తె, కొరికిడి కత్తె (1), చేతి కర్ర (2), పడిగే కట్ట, పిట్ట కర్ర, బుర్ర కర్ర, ముడుసు కత్తె, మోతి కర్ర, మోర్కట్టె, లట్టు, వంక కత్తె. పాముపడగ మాదిరిగా మొదలు వంపు దిరిగిన వెదురు కర్ర; సుమారు గణం పొడుగుంటుంది; వేళ్ళ చెలిగేసిన చోట్ల మచ్చలుంటాయి; చేతికర్రగా ఉపయోగిస్తారు. చూ. చిత్రం 8 చ (కో. 8, 28; తె. 18); 2. పర్యా. కంకటొంగు(2), కుంటి వెదురు; పాము వంక టొంగు, ముల్స, రాట (1), వంకటి కర్ర. ప్రతి కణుపుదగ్గరా వంపు తిరుగుతూ పెరిగే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు (కో. 3, 14, 22, 28, 27, 30).

వంకటి కర్ర: ఉ. వొంకటి—; పర్యా. చూ. వంక కర్ర (2). ప్రతి కణుపు దగ్గరా వంపు తిరుగుతూ పెరిగే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు (కో. 28).

వంక టొంగు: పర్యా. చూ. వంక కర్ర (2). ప్రతి కణుపు దగ్గరా వంపు తిరుగుతూ పెరిగే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు (కో. 6).

వంకరవాసం: పర్యా. చూ. వంకకర్ర (2). ప్రతి కణుపు దగ్గరా వంపు తిరుగుతూ పెరిగే వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడదు (కో. 14).

వంకాయల గంప: వంకాయలు అమ్ముడానికి అల్లిన

వెదురుపేళ్ళ గంప (కో. 16).

వంకె: ఉ. అంకె, వొంకె; పర్యా. గుర్రం కర్ర, గుర్రం (1), చిక్కడి (1), వంకెన. వెదురుపేడు గీతడానికి వాడే ఒక పనిముట్టు; X ఆకారం బద్దల/కర్రల మీద ఒక పొడుగాటి కర్రగాని బద్దగాని అమరుస్తారు; దానిమీద పేడు ఆనించి కత్తిని వెనక్కి ముందుకూ లాగుతూ పేడు గీకుతారు; చూ. చిత్రం 14 చ (తె. 6-9, 18, 20, 28).

వంకె కర్ర: పర్యా. కర్ర (10), చిక్కడి కర్ర; వంకె కోల. వంకె (చూ.) నిర్మాణంలో X ఆకారం కర్రలకు కట్టిన గణం పొడుగు వెదురుకర్ర. చూ. చిత్రం 14 చ. 1 (కో. 31).

వంకెకాలు: ఉ. అంకె—; పర్యా. కాలు (13). వంకె (చూ.)కు X ఆకారంలోని కిందిభాగం (కింది రెండు కర్రలు లేదా బద్దముక్కలు); చూ. చిత్రం 14 చ. 3. (తె. 28).

వంకెకోల: పర్యా. చూ. వంకెకర్ర. వంకె (చూ.) నిర్మాణంలో X ఆకారం కర్రలకు కట్టిన గణం పొడుగు వెదురుకర్ర. చూ. చిత్రం 14 చ. 1. (తె. 28).

వంకెచెవులు: పర్యా. చెవులు. వంకెనిర్మాణంలోని X ఆకారానికి పైభాగం. చూ. చిత్రం 14 చ. 2. (తె. 28).

వంకెతలు: ఉ. అంకె—; పర్యా. మూతి (7). వంకె (=పేడు గీయడానికి వాడేది)కు X ఆకారం దగ్గరుండే పొడుగాటికర్ర చివరిభాగం చూ. చిత్రం 14 చ. 5. (తె. 28).

వంకెన: పర్యా. చూ. వంకె. వెదురుపేడు గీతడానికి వాడే ఒకపనిముట్టు; X ఆకారంబద్దల/కర్రలమీద ఒక పొడుగాటి కర్రగాని బద్దగాని అమరుస్తారు; దానిమీద పేడు ఆనించి కత్తిని వెనక్కి ముందుకూ లాగుతూ పేడు గీకుతారు; చూ. చిత్రం 14 చ. (తె. 28).

వంకెబుట్టు: (క్రి.) వంకె (చూ.) అనే సాధనంమీద వెదురుపేడు పెట్టి నున్నగా గీతడం. (తె. 20).

వంకెబుద్ధ: ఉ. వొంకె—; పర్యా. చూ. కమానబద్ధ(1). చేతిబుట్ట, కంఠబుట్ట, గద్దెబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥ వాటికి పంచితిన బద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి పేకుకు తగ్గించడానికి వీలుగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 69 క. 4. (తె. 31).

వంకెబుట్టు: ఉ. వొంకె—; పట్టుకోడానికి వంకరబద్ధ పెట్టిఅల్లిన వెదురుపేళ్ళబుట్టు. (కో. 10).

వంకొంకకర్త: (<వంక + వంక-) పర్యాయ. చూ. వంకకర్త (2). ప్రతికలుపుదగ్గర వంపుతిరుగుతూ పెరిగి వెదురుగడ; పేదరిపనికి ఉపయోగపడదు. (కో. 24).

వంగదీయు: (క్రి.) ఉ. ఒంగ—, పర్యాయ. చూ. వంపు(1). గంప, తట్ట, గుల్ల, మానే మొ॥ అల్లేటప్పడు అడుగు (చూ.) అల్లకం పూర్తయిన తరవాత ఎత్తుభాగం అల్లడానికి నేలబారున ఉన్న నిలువుల్ని పైకి లేపడం. (కో. 9).

వంగి(పోయి)నకర్త: ఉ. ఒంగి(పోయి)న—; పర్యాయ. వంపువెదురు, వాలుగర్త. పైన బరువు ఎక్కువ కావడంవల్లా గాలివల్లా మధ్యకు వంగిపోయిన వెదురుగడ; వంగినచోట పేడు విరుగుతుంది. (కో. 23, 24, 27).

వంగు: ఉ. వొంగు; పేముకుప్పిలో కూర్చోనే భాగంలో నీటుకర్తకు అనుర్చే వంపుకర్త. (కో. 12, 19).

వజ్రెట్టు: (క్రి.) ఉ. వొజ్రెట్టు; తాళైపు(రేకు)ను సాపు చేయడం. (కో. 20).

వంచు: (క్రి.) ఉ. అంచు, ఒంచు, వొంచు 1. చూ. వంపు; 2. పర్యాయ. మలుపు(1), వంగదీయు. గంప, తట్ట, గుల్ల, మానే మొ॥ అల్లేటప్పడు అడుగు (చూ.) అల్లకం పూర్తయిన తరవాత ఎత్తుభాగం అల్లడానికి నేలబారునఉన్న నిలువుల్ని పైకిలేపడం. (కో. 1-3, 5, 22, 25, 27, 28-31; తె. 13, 16, 17, 21; రా. 8, 10, 11); 2. పర్యాయ. చూ. మలుపు(8). చేట మొ॥వాటి అల్లకంలో పేడు ఒక వైపునుంచి మరోవైపుగాని కిందికి మీదికిగాని తిప్పడం. (తె. 22).

వంచుడుబద్ద: పర్యాయ. చూ. నిలుగు(2). గంప, తట్ట, బుట్ట, నట్టబుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో అడుగు నుంచి అంచుదాకా నిలుపుగావేసిన మందంపేడు; దీన్ని గంటిబద్ద నుంచి తీస్తారు. (తె. 28).

వంచేరు: పర్యాయ. చూ. కొమ్ము (2). చేట ముందు భాగంలో రెండుమాతులను (కొనలను) కలుపుతూ అడ్డంగావేసిన చిటికెనవేలేడు లావు వెదురుబద్ద; మొదట దీనికే పేళ్ళు ఎక్కించి ఇక్కణ్ణించే అల్లకం మొదలెడతారు. చూ. చిత్రం 20, 2. (తె. 20).

వట్టి: (విణ.) తడి ఆరిపోయిన; ఎండిపోయిన. (తె. 21).

వట్టికర్త: ఉ. వొట్టి—; పర్యాయ. చూ. ఎండుబొంగు(1). ఎండిపోయిన వెదురుగడ; ఉప్పలం తెగులాసోకి

6

10

15

20

25

30

35

40

గాని నీళ్ళు అంచకగాని పొదిమీదే గడ ఎండి పోతుంది. (కో. 8).

వట్టిగడ్డి: ఉ. ఒట్టి ; పర్యాయ. సిక్కునుగడ్డి చల్లదనమూ సువాసనాచేచ్చి ఒకరకం గడ్డి; దీన్ని చిర్మాన్ను (=చల్లదనంకోసం వేలాడదీసే తడకలు; చూ.) కట్టడానికి ఉపయోగిస్తారు. (తె. 81).

వట్టివార: ఉ. వొట్టి ; కలబందమట్టను నానబెట్ట కుండా తీసిన వార. (రా. 5).

వట్టిపెరటుకర్త: ఉ. వొట్టి—; పురుగు తొంపడం వల్ల నగభాగం పచ్చిగానూ నగభాగం ఎండిపోయూ ఉండే వెదురుగడ. (కో. 4).

వట్టిబొంగు: ఉ. ఒట్టి—; వొట్టి—; పర్యాయ. చూ. ఎండుకర్త (2). ఇంటికితెచ్చిన తరవాత ఎండి పోయిన వెదురుగడ; నాలుగురోజులు నానేసి దీన్నించి పేదరిస్తారు. (తె. 4, 9, 16).

వట్టివేరు: ఉ. వట్టేరు; పర్యాయ. వట్టివేరుపుల్ల. సువాసన ఉండే ఒకరకం మొక్కవేరు; ఎండాకాలంలో చల్ల దనంకోసం గుమ్మాలకూ కిటికీలకూ వట్టివేళ్ళ తడకలుకట్టి నీళ్ళు చల్లుతారు. (తె. 8, 8-10).

వట్టివేరుచిక్కు: ఉ. వట్టేరు—; వట్టివేళ్ళతో కట్టిన తడక; చూ. చిక్కు. (తె. 14).

వట్టివేరుపుల్ల: ఉ. వట్టేరు—; పర్యాయ. వట్టివేరు. సువాసనఉండే ఒకరకం మొక్కవేరు; ఎండా కాలంలో చల్లదనంకోసం గుమ్మాలకూ కిటికీలకూ వట్టివేళ్ళ తడకలుకట్టి నీళ్ళు చల్లుతారు. (తె. 10).

వడగంప: పర్యాయ. చూ. వియ్యంగండుగు బుట్ట. వియ్యం కడిగి గాలించినతరవాత నీళ్ళు ఓడిపోవడానికి పోసి ఉంచేబుట్ట, కొంచెం పలచగాఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నన్నగాఉండి పోనుపోను వెడల్పుగాఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కిందినుంచి మీదికి ఒకేతీరుగాఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగుమూలలుగా ఉండి పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది (దీన్ని చేటమాదిరిగా అల్లు తారు); సంతర్పణవంటలకు వాడతారు; చూ. చిత్రం 48. (రా. 8).

వడబుట్ట: పర్యాయ. చూ. వియ్యంగండుగు బుట్ట. వియ్యం కడిగి గాలించిన తరవాత నీళ్ళు ఓడిపోవడానికి పోసిఉంచే బుట్ట; కొంచెం పలచగాఉంటుంది; కొన్ని చోట్ల కింద నన్నగాఉండి పోనుపోను వెడల్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కిందినుంచి మీదికి ఒకే తీరుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగుమూల లుగాఉండి పైన గుండ్రంగాఉంటుంది (దీన్ని చేట మాదిరిగా అల్లుతారు); సంతర్పణవంటలకు వాడ

తారు; చూ. చిత్రం 48. (కో. 4).
 వడబుట్ట: వడలు (గారెలు) అమ్మదానికి విశాలంగా
 అల్లిన బుట్ట. (కో. 9).
 వడి: (-వేయు) పర్యా. చూ. అని (9). ఈతవాస
 అల్లకానికి ఒక చేతిలోకి తీసుకొన్న (అరు) ఆకులను
 ఇంకోచేతిలోకి తీసుకొన్న (ఏడు) ఆకులతో పడుగు
 పేతలుగా కూర్చిన భాగం. (తె. 28).
 వడికట్టె: పర్యా. చూ. చేతికర (1). చేతికి ఊతగా
 పట్టుకొనే వెదురుకర్ర; మూడునాలుగు వేళ్ళ లాపూ
 సుమారు రెండుగజాల పొడుగుగా ఉంటుంది; బోలు
 లేకుండా గట్టిగా ఉంటుంది; దీనికొసా మొదలూ
 ఒకే లావుంటాయి; సాము చేయడానికి కూడా
 ఉపయోగపడుతుంది. (రా. 3).
 వడికట్టెలు: (బ.) ఉ. -కట్టు; పర్యా. చూ. ముక్క-
 నాల కర్రలు. (తుంగ)వాస నేసేమగ్గం మధ్య
 భాగంలో గుడిసెమూదిరిగా అమర్చి నిలబెట్టిన
 మూడుకర్రలు; వీటిలో సమాంతరంగా నిలబడి
 ఉండే రెండుకర్రలకు అనికర్ర (= అని మార్చ
 దానికి)ను లేలాడదీస్తారు; కొన్ని ప్రాంతాల్లో దీనికి
 అచ్చు (= తుంగపోచలను దగ్గరికి జరపడానికి
 పోగులు దూర్చిన చెక్క)ను వేలాడదీస్తారు. చూ.
 చిత్రం 120 క. 1. (రా. 2).
 వడిదబ్బు: పర్యా. చూ. పొట్టదబ్బు. ఈతకమ్మపొట్ట
 (చూ.) చీరితీసిన బద్ద; గంప మొ॥ అల్లెటప్పుడు
 నిలుపులకు వాడతారు. చూ. చిత్రం 11.2 (తె. 9).
 వడివేయు: (క్రి.) ఉ. వడేయు; పర్యా. పేడు (8).
 నారకు పురిబెట్టడం; మెలిదిప్పుతారు. (రా. 4).
 వడుకు: (క్రి.) ఉ. వొడుగు; కలబందనార కొన
 ఒకటి కదురుకుకట్టి కదురు తిప్పుతూ నారపోచలతో
 దారం తయారుచేయడం. (కో. 3; రా. 10).
 వడేయు: (క్రి.) 1. వియ్యం గాలించి నీళ్ళు ఓడి
 పోయేటట్లు చెయ్యడం. (కో. 17; తె. 8, 30);
 2. వడబోయడం. (తె. 9).
 వడ్డెరతట్ట: వడ్డెరవాళ్ళు కంకరమోసే గంప.
 (తె. 28).
 వడ్డగంప: పర్యా. చూ. గంప (5). ఈతచువ్వలతో
 అల్లినగంప; గుల్లకన్న పెద్దది; దాన్యం పోసుకో
 దానికి ఎరువు చేరవేయడానికి వాడతారు. (తె. 14).
 వడ్డగాదె: పర్యా. చూ. గుమ్మి (2). ఒకచోట స్థిరంగా
 ఉంచి పెద్దమొత్తంలో వడ్డు మొ॥ పోసిపెట్టుకో
 దానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినది; సుమారు గజం
 ఎత్తూ ముప్పావు గజంనుంచి గజంన్నరవరకు

వెడల్పు ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నాలుగు
 మూలలుగానూ వైన గుండ్రంగానూ, కొన్నిచోట్ల
 కిందినుంచి మీదికి గుండ్రంగానూ, కొన్నిచోట్ల
 కింద వెడల్పుగా గుండ్రంగానూ మధ్య కొంచెం
 వెడల్పుగా ఉండి పోసుపోసు మూసుకొచ్చే విధం
 గానూ, కొన్నిచోట్ల కింద గుండ్రంగానూ పోసు
 పోసు వైన సన్నగానూ ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల
 దీనికి శిఖరంలాంటి రప్ప ఉంటుంది; రెండుబస్తాల
 నుంచి 12 బస్తాలవరకు దాన్యంపట్టే పరిమాణంలో
 ఉంటాయి; చూ. చిత్రాలు 74 క-ట. (కో. 1).
 వడ్డగుమ్మి: వడ్డు పోసుకొనే ఈతచువ్వల గాదె; చూ.
 గుమ్మి. (తె. 14).
 వడ్డజల్లెడ: వడ్డు పట్టుకొనే జల్లెడ. (తె. 7; రా. 11).
 వనరు: ఉ. ఒనరు; వనతి; సోకర్యం. (తె. 3).
 వంపు: ఉ. అంపు, ఒంపు, వొంపు; 1. పర్యా. చూ.
 పెన్ను (4). మేదరికత్తికి మందంగా ఉన్న
 పైభాగం; సుమారు వేలేడు వెడల్పున పలకగా
 ఉంటుంది; కత్తికి ఒకవైపు పడునూ, మరోవైపు
 వెన్ను ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12 డ. 8.
 (రా. 10); 2. పర్యా. చూ. గాపు. ఎరకలికత్తి
 (కొడవలి)లో వంపుదిరిగి పడునుగా ఉన్న భాగం.
 చూ. చిత్రం 118.8 (కో. 3, 14; రా. 8); 3.
 పర్యా. చూ. మడుపు (1). గంప, తట్ట, గుల్ల,
 సిబ్బి మొ॥ వస్తువుల అల్లకం పూర్తయిన తరవాత
 మిగిలిన నిలువుల చివరను వెనక్కితిప్పి అంచు
 లోపలికి దోపినప్పుడు వచ్చినవంపు. చూ. చిత్రం
 47 క. 1. (కో. 28).
 వంపు: (క్రి.) 1. రూ. వంచు(1). (కో. 25, 28,
 28; తె. 18, 19, 22, 24, 25); 2. చేబిమూలలు
 అల్లినతరవాత ఎత్తువాగాన్ని (వెనకాల) పైకి
 లేపడం. (కో. 31).
 వంపుదుబద్ద: ఉ. అంపుడు-; ఒంపుడు-;
 వొంపుడు-; 1. పర్యా. చూ. కమాన్బద్ద(1).
 చేతిబుట్ట, కంఠబుట్ట, గ్లాసుబుట్ట మొ॥వాటికి వంచి
 కట్టినబద్ద; చేత్తో పట్టుకోదానికి మేకుకు తగిలించ
 దానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (ఆర్చి)
 మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4.
 (కో. 31; తె. 16, 21); 2. పెళ్ళిదాసికానికి వంచి
 కట్టిన పలవటి వెదురుబద్ద; వేలేడు వెడల్పు
 ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 108. 1. (తె. 9).
 వంపులకొట్టం: ఉ. వొంపుల-; రెండువైపులా
 ఏబివాయిగా వాలేకప్పున్న ఇల్లు. (రా. 9).

వంపువెదురు: ఉ. ఒంపెదురు; పర్యా. చూ. వంగి (పోయి)నకర్ర. పైన బరువు ఎక్కువరావడం వల్లా గాలివల్లా మధ్యకు వంగిపోయిన వెదురుగడ; వంగినచోట పేడు విరుగుతుంది. (కో. 22).
 వరస: ఉ. ఒరస; తాటిదావ అలకంలో ఒకవైపునుంచి మరోవైపు మూలగా సాగేరేకులు. (కో. 23)
 పరాలు: (బ.) (<వరహాలు) డబ్బు; పెళ్ళికి నిర్బిత్తం చేసుకొనేటప్పుడు తాంబూలంలో డబ్బు పెడతారు. (కో. 1).
 పరిమళ్ళపంకా: ఉ. -పంక; పరిమళ్ళలాంటి పనివరస (=డికైను) వచ్చేటట్లు అల్లినవిననగర్ర. (తె. 8).
 పలం: 1. పర్యా. చూ. మొదలు(1). వెదురుగడ మొదటిభాగం; వేళ్ళకువైది; కొనకన్న లావుగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 4. 2. (కో. 24); 2. పర్యా. దొడ్డు, లావు. (కో. 24, 31).
 పలుంసులక: ఉ. పొయం -; పర్యా. ముతకసులక. చేంతాళ్ళు పేనడానికీవాడే లావువాటి సులకతాడు. (కో. 25).
 పలుంపార: ఉ. పొయంపార; పర్యా. లాపీనె(1). మామూలుకర్ర (చూ.) కన్న కొంచెం మందం గానూ వెడల్పుగానూ ఉండేకర్ర; గంప మొ॥వాటి అల్లకంపనిలో ఎత్తుగా వచ్చేభాగం అల్లడానికి ఉపయోగపడుతుంది. చూ. చిత్రం 47 క. 2. (కో. 31).
 వాకిలితడక: ఉ. - తడక, -తడికె 1. పర్యా. గనుమతడక, గుమ్మంతడక(1), తడక(2), తలుపుతడక, దువారంతక(1), మూతతడక(3), మొత్తతడక(1), రెక్క(2). గుమ్మానికి అడ్డంగా తలుపుమాదిరిగా పెట్టే వెదురుతడక; మామూలు పూరిళ్ళకూ గుడిసెలకూ పెడతారు. (కో. 3-5; రా. 8, 10); 2. పర్యా. చూ. దర్వాజాతడక. తడకలతో కట్టిన ఇంటిముందు భాగానికి తలుపుతో సహా అమర్చిన పెద్దతడక; చూ. చిత్రం 98 క. (కో. 12).
 వాగు: పర్వతాలంలో మాత్రమే పారే చిన్నవిరు. (తె. 1.4).
 వాగుజాలుబొంగు: పర్యా. జోబస్తలంకర్ర. వాగు ఒడ్డునగాని ఏటి ఒడ్డునగాని పెరిగిన వెదురుగడ; మెత్తగా ఉంటుంది. (తె. 30).
 వాడి: ఉ. అడి, వాడె; రూ. వాండి; పర్యా. చూ. పదును(1). కత్తి, అంబు, చురకత్తి ఉలి మొ॥

వాటివాడి; మెత్తగా తెగేభాగం; కొయ్యడానికి నరక దానికి పీలయినది. చూ. చిత్రాలు 12 క-డ; 18 క-వ. (కో. 24; తె. 11, 13, 16).
 వాడిలు: (బ.) ఒకతెగ; చేపలుపడతారు; పిళ్ళకు జాలరివాళ్ళతో కంచంపొత్తేగాని మంచంపొత్తు లేదు. (కో. 29).
 వాండి: చూ. వాడి (కో. 24).
 వాదర: చూ. వాయిదర (కో. 3-7, 31; రా. 4).
 వాదరపొపు: (క్రి.) పర్యా. చూ. బుందపు. కత్తి మొ॥ వాటి పదును పోవడం (కో. 3).
 వానె: నాగలికి కాడి అమర్చడానికి వాడే తాడు; వారిణె; డీవి కొనకు పొడుగాటి ఉంగరం ఉంటుంది; ఏ నారతో అయినా పేంతారు; కొన్నిచోట్ల దునేడు తీగలతో పేనింది (తె. 9, 17).
 వాయనం చేటు: ఉ. వాయనం ; 1. పర్యా. చూ. మూసి వాయనం చేటు. ముత్తైదువ చనిపోయినప్పుడు ఆమె పేరుమీద మూసివాయనం (సాంగం; పసుపు, కుంకుమ మొ॥ పెట్టి ఇచ్చే చేటు; వాయన మిచ్చేటప్పుడు పైన మరో చేటు బోర్లిస్తారు (కో. 2, 3); వాయనమిచ్చే చేటు; వినాయక చవితినాడు దీంతో బ్రాహ్మడికి వాయనదానమిస్తారు (రా. 8).
 వాయనం: పర్యా. సాంగం. నోములూ పండుగలూ చేసుకొనేటప్పుడుగాని, పునిస్త్రీ చనిపోయినప్పుడు గాని (దానంగా) ఇచ్చేది; పునిస్త్రీ చనిపోయినప్పుడు ఆమె పేరు మీదుగా వాయనం (పసుపు, కుంకుమ, గాజులు మొ॥పెట్టి) ఒక పునిస్త్రీకి దానంగా ఇస్తారు; అంచుకట్టని చేతిలో వాయనంపెట్టి పైన మరో చేతితో మూస్తారు (కో. 2, 3, 12, 19, 20, 28; రా. 8, 10).
 వాయి: ఉ. ఆయి, వాయ; పర్యా. చూ. పదును (1). కత్తి, అంబు, చురకత్తి, ఉలి మొ॥ వాటి వాడి; మెత్తగా తెగే భాగం; కొయ్యడానికి నరక దానికి పీలయినది. చూ. చిత్రాలు 12 క-డ; 18 క-వ. (కో. 3, 8-18 31; తె. 15, 17, 20).
 వాయిదం: ఉ. ఆయిదం, ఆయుదం; పర్యా. చూ. పదును (1). కత్తి, అంబు, చురకత్తి, ఉలి మొ॥ వాటి వాడి; మెత్తగాతెగేభాగం; కొయ్యడానికి నరక దానికి పీలయినది. చూ. చిత్రాలు. 12 క-డ; 18 క-వ. (తె. 7-10, 18, 22, 24-28, 31; రా. 11).
 వాయిదార: ఉ. ఆయిదార్, ఆయుదారం, వాయిదారు; రూ. వాదర; పర్యా. చూ. పదును (1). కత్తి, అంబు, చురకత్తి, ఉలి మొ॥ వాటి వాడి; మెత్తగా

తెగే భాగం; కొయ్యదానికి నువ్వుదానికి చీలు. చూ. చిత్రాలు 12 కడ; 10 కడ (తె. 5, 6, 10, 21-23, 28, 30; రా. 1, 7, 9).

వాయి మడుపు: (క్రి.) అల్లగా మిగిలిన నిలుపు భాగాన్ని మలిచి దానిపక్క నిలుపుచుగ్గర అంచు లోపలికి దోవడం (రా. 9).

వార: ఉ. ఓర, వోర; 1. పర్యా. చూ. చెక్క (1). వెదురుగడ నిలుపుగా సగానికి చీల్చి వచ్చే ఒక భాగం (తె. 29); పర్యా. చూ. పలుకు (2). సుద్ది బద్ద (చూ.) ను నిలుపుగా బద్ద వెడల్పులో సగానికి చీల్చిన భాగం (గడలో ఎనిమిదో భాగం); దీన్నించి పేడు తీస్తారు; వేలెడు వెడల్పు ఉంటుంది (కో. 6, 10, 15; తె. 8, 23); 3. పర్యా. చూ. గోవ (2). నిలుపుగా చీరిన గంటిబద్ద (చూ.) మూడు నాలుగు భాగాల్లో ఒకటి; గంటిబద్ద వెడల్పులో మూడో వంతుగాని నాలుగో వంతుగాని ఉంటుంది; దీన్నించి గంపలూ, బుట్టలూ, మొ॥ అల్లడానికి సరిపోయే ఈసె (= తీగలాటి సన్నటి భాగం)లు తీస్తారు (కో. 3, 18-18; తె. 18-19, 21-25; 4. పేడంతవెడల్పు నాలుగుపేళ్ళ మందమూఉన్న పేడు; ఇది తడకలు అల్లడానికి పనికొస్తుంది; దీంతో అల్లిన తడకను వారతడక అంటారు. (తె. 24, 22); 5. అల్లడానికి కావలసిన పరిమాణాల్లో పేడు తీయడానికి చెక్కిన బద్ద. (కో. 8, 12, 17; తె. 3), 6. పర్యా. చూ. కర్ర (9). గోవ (వార)నుంచి పొడుగ్గా తీగలా వచ్చేటట్లు చీరిన భాగం; పేడువెడల్పులో సగంగాని అంతకన్న తక్కువగాని ఉంటుంది; పేడుకన్న మందంగానూ కొంచెం ఉబ్బెత్తుగానూ ఉంటుంది; గంప, తట్ట, గుల్ల, బుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపులచుట్టూ చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47 చ. 1. (కో. 19, 23, 25, 27, 31); 7. పర్యా. చూ. నిలుపు (1). తడక. పిల్లలపొది, కొడను మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపుగావచ్చే బద్ద లేదా పేడు; మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు; కొన్నిచోట్ల మందం లోనూ వెడల్పులోనూ తేడాలుంటాయి. (కో. 31; తె. 31); 8. పర్యా. చూ. కర్ర (2). చేట అంచు కట్టడానికి ఉపయోగించే సుమారు వేలెడులావుండే కిడ్డిలాంటి వెదురుబద్ద. చేట అంచుకు లోపలి నుంచి ఒకబద్దా వెలుపలినుంచి ఒకబద్దాపెట్టి ఈ రెంటిమీదినుంచి ఈ రెంటికిమధ్య నడులో ఇరికే బట్టు నందునుమూసేస్తూ 'కర్ర'ను వెడదారు; కర్ర

రెట్టినతరవార కట్టుడదారు. (కో. 20-23, 26, 26, 28, 31); 9. పర్యా. చూ. కర్ర (1). అల్లెడ అంచు: బ్టదానికి లోపలిగుండు, చివకు (వెలుపలి బద్ద)లమీది, ఆ రెంటిచువ్వా కొంతభాగం ఇరికిస్తూ వేసిన గుండ్రంగా వంచిట్టిన రెండుమూడుపేళ్ళ వెడల్పుబద్ద. (కో. 21, 25, 28); 10. మూమూలు పేడునుంచి రెట్టింపుమందమున్న పేడు; చుకరె మొ॥ అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు. (తె. 24).

వారగర్ర: 1. పర్యా. చూ. గంటిబద్ద (1). గంటి గనుపుగుర్తు (= వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ సరికేస్తే మిగిలేకొమ్మగుర్తు) ఉన్న వెదురుబద్ద; ఇలాటివి గడకు రెండువస్తాయి; ఇది కర్రకూ నిలుపులకూ పనికొస్తుంది; అడవిప్రాంతంవాళ్ళు దీనిని పారేస్తారు. చూ. చిత్రం 9. (తె. 23); 2. పర్యా. గోడుదబ్బ (1). ఊకగంప మొ॥ వాటి అల్లకంలో నిలుపులకువాడే వెదురుపేడు; మందం బద్దకంటె కొంచెం వెడల్పుతక్కువగానూఉంటుంది; దీన్ని గంటిబద్దనుంచి తీస్తారు. (కో. 17, 18); 3. పర్యా. చూ. గోలుగర్ర. గుండ్రంగానూ కాస్త లావుగానూఉండే కర్ర (చూ. కర్ర); గంప మొ॥ వాటి అల్లకంపనిలో కట్టుబట్టడానికి అడుగుదొక్కడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 30).

వారగా: (క్రి. విణ.) పర్యా. గేడిగా, ఏటవాలుగా; పుల్లలతడక (చూ. చిల్కాను)కోసం పుల్లలను ఎలా చెక్కుతారు. (తె. 10).

వారంచు: నిలుపుగాచీల్చిన అంచు (బద్ద నిలుపువా సగానికి లేదా గడలో ఎనిమిదోభాగం)లో సగభాగం; బద్దను రెండంచులుగానూ; అంచును రెండు వారంచులుగానూ చీలుస్తారు. (కో. 2).

వారతడక: ఉ. వారతడితె, వోరతడిక, వోరతడక; 1. నిలుపులు (వారలు)పెట్టి అల్లిన తడక. (తె. 28); 2. వారగర్రలతో అల్లిన తడక; ? ప్రేము బద్దలు వస్తాయి; మూరకొక పైబద్దవేస్తారు. (తె. 31); 3. రెండుతడకలుకలిపి ఒకటిగాకట్టిన తడక. (తె. 28); 4. వెదురుపేళ్ళతో పలచగా అలిసితడక. (కో. 12).

వారలుబట్టు: (క్రి.) ఉ. వార్లు—; పర్యా. చూ. వారలోత్తు. వెడల్పు వెదురుబద్దనుంచి పేడుకు సరిపోయేటంత వెడల్పుగా సన్నటిబద్దలు (వారలు) చీరడం; దీన్నించి పేడు చీలుస్తారు. (కో. 3; 5).

వారలెత్తు: (క్రి.) ఉ. వార్లులెత్తు; పర్యా. చూ. వారలోత్తు. వెడల్పు వెదురుబద్దనుంచి పేడుకు సరిపోయేటంత వెడల్పుగా సన్నటిబద్దలు (వారలు)

చీరడం; దీన్నించి పేడు చీలుస్తారు. (కో. 0).
 వారలొత్తు: (క్రి.) ఉ. వొర్లొత్తు, సరుములొత్తు. వెడల్పు వెదురుబడ్డనుంచి పేడుకు సరిపోయేటంత వెడల్పుగా నన్నటిబడ్డ (వారలు) చీరడం; దీన్నించి పేడు చీలుస్తారు. (కో. 12, 15-18).
 వారు: పర్యా. చూ. పెండెవార. బుట్ట, తట్ట, గంప మొ॥వాటి అల్లకంపనిలో కట్టు (బొద్దు) చుట్టడానికి ఉపయోగించే కర్ర (చూ. కర్ర); పేడులోనగం వెడల్పు కొంచెం గుండంగానూ లావుగానూ ఉంటుంది; బడ్డకు పల్లంగా ఉండే భాగంనుంచి చీల్చివేస్తారు. చూ. చిత్రం 47 క. 6. (రా. 3).
 వాలిపోయినకర్ర: పర్యా. పడుకర్ర. మొదలు కాలిపోయిగాని పుచ్చిపోయిగాని గాలిపల్లగాని విరిగినదీన వెదురుగడ. (కో. 28).
 వాలుగర్ర: పర్యా. చూ. వంగి(పోయి)నకర్ర. పైన బరువు ఎక్కువకావడం వల్లా గాలివల్లా మధ్యకు వంగిపోయిన వెదురుగడ; వంగినచోట పేడు విరుగుతుంది. (కో. 28).
 వావిలికట్టె: ఉ. ఆయిల్ -; వాయిల్ -; పర్యా. వావిలిబరిగె. వావిలిపొదనుంచి తీసిన చువ్వ(బరిగె); బండిజల్ల, గొర్రెపిల్లలపొది, పేడతట్ట మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; పచ్చిగా ఉన్నప్పుడు ఆకుపచ్చరంగులోనూ ఎండిన తరవాత గవ్వకాయ రంగులోనూ ఉంటుంది; గుండంగా ఉంటుంది; గజంనుంచి నాలుగైదుగజాల పొడుగువరకు ఉంటుంది. దీన్ని చేలగట్ల వెంట కంచెగా వేస్తారు. (తె. 7, 8, 14, 18).
 వావిలి బరిగె: ఉ. వాయిలి -; వాయిల్ బరిగె; పర్యా. వావిలి కట్టె. వావిలి పొదనుంచి తీసిన చువ్వ (బరిగె); బండిజల్ల, గొర్రెపిల్లల పొది, పేడతట్ట మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; పచ్చిగా ఉన్నప్పుడు ఆకుపచ్చ రంగులోనూ వండిన తరవాత గవ్వకాయ రంగులోనూ ఉంటుంది; గుండంగా ఉంటుంది; గజంనుంచి నాలుగైదు గజాల పొడుగు వరకు ఉంటుంది; దీన్ని చేలగట్ల వెంట కంచెగా వేస్తారు (తె. 14).
 వాసం: 1. పర్యా. చూ. వెదురు బొంగు. వెదురు పొడకు పెరిగిన గడ; పేదరిపనికి ఉపయోగ పడు తుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాలవరకు పొడుగు మూడువేళ్ళ మందంనుంచి 20 గజాల వరకు లావు ఉంటుంది; మొదట లావుగా ఉండి పోసుపోసు నన్నమవుతుంది; మూరకొక కణుపు

5

10

15

20

25

30

35

40

చొ॥న ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్నిచీల్చి చేట, జల్లెడ గంప మొ॥ అట్లుతారు; చీల్చిని గడ నిచ్చెన, చేతికర్ర మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 4. (కో. 10, 21);
 2. పర్యా. వాసాలవెదురు, వెన్నుగర్ర (2). కప్పు ఏటవాలుగా ఉండే ఇంటికి వెన్నుగర్రగా పనికొచ్చే వెదురుగడ; లావుగానూ, పొడుగునూ ఉంటుంది; మూడు నాలుగంగుళాల మందముంటుంది; పందిరికి కూడా వాడతారు. (కో. 16, 17, 18, 21, 28, 28, 29; తె. 13, 28).
 వాసాలకట్ట: పర్యా. చూ. కట్ట (1). ఒకచోటికి చేర్చి కట్టిన వెదురుగడలు లేదా వెదురుబడ్డలు; ఒకమనిషి మోయడానికి వీలయినవి. (కో. 11).
 వాసాలవెదురు: ఉ. వాసాలెదురు; పర్యా. చూ. వాసం(2). కప్పు ఏటవాలుగా ఉండే ఇంటికి వెన్ను గర్రగా పనికొచ్చే వెదురుగడ; లావుగానూ, పొడుగునూ ఉంటుంది; మూడు నాలుగంగుళాల మంద ముంటుంది; పందిరికికూడా వాడతారు. (కో. 31).
 వాసూరుబొంగు: పర్యా. చూ. ముల్లెం(పు)బొంగు. వెదురుగడల్లో ఒకరకం; పెళుసుగా ఉంటుంది; సుమారుగా యెక్కువ లావునుంచి స్తంభంలావు వరకు ఉంటుంది; కణుపుచుట్టూ ముండ్లు ఉంటాయి; లోపల బోలుగా ఉంటుంది; పేదరిపనికి ఉపయోగ పడదు; నిచ్చెన, బండిదండి (తొట్టిగడ), ఇంటి వాసం మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; ఎక్కువకాలం పొడకు ఉండడంవల్ల దీని కణుపులదగ్గర పెరిగే కొమ్మలు లావెక్కి కణుపు గట్టిపడుతుంది; కాబట్టి దీన్ని చీల్చడం కష్టం; మామూలుగా దీని కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; ఇది ఎక్కువగా కొండలు, గట్లు మొ॥వాటిమీద మోలుస్తుంది. (కో. 2).
 విడికాయితం: ఉ. యిడి -; విడాకులపత్రం; అలు మగలు విడిపోవడానికి రాసి ఇచ్చింది. (తె. 7).
 విడిపురి: ఉ. ఇడి -; ఒంటిపురి; తాడు పేనడానికి వడిబెట్టిన పురుల్లో ఒకటి. (రా. 5).
 విత్తనంగుంపు: ఉ. యత్తనం -; పర్యా. చూ. పూస గనుపు. వెదురుగడ కణుపుదగ్గర పెరిగిన నన్నచిల్ల (కొమ్మ) సరికేసినప్పుడు మిగిలిన చిన్నగుత్తు; ఈ గుత్తున్నగడ చీల్చడం సులువు. (కో. 25).
 విడిలించు: (క్రి.) కలబందనార పట్టల్ని చేత్తో పట్టుకొని మట్ల రెండోకొనల్ని కట్టెతో కొట్టడం. (రా. 10).

విప్రు: (క్రి.) ఉ. యిప్రు; విడదియ్యడం; కొన్నిరి
పీరు పోవలను దేనికది విడదీస్తాను. (కో. 25).

విబూది: ఉ. ఈబ్ది, యిబూది, పూబ్ది; రూ. ఈబ్ది
ఈబ్ది; పర్యా. చూ. బూడిద. రేత వెదురుగడచుట్టూ
ఏర్పడే తెల్లటిపొది; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది; గడ
పుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది. (తె. 6,
26, 27; రా. 10).

వియ్యంపొత్తు: ఉ. యియ్యం - , పర్యా. ఇవ్వడం
తివ్వడం, (పెళ్ళినంబంధార్థం) అపిల్లలను ఇచ్చి
పుచ్చుకోవడాలు; వియ్యమంచడం; పెళ్ళినంబంధం
కలాపుకొనే అనుకూలత. (తె. 8, 9).

విల్లినంబు: (బ.) వెదురుబద్దలతో చేసిన విల్లూ
అమ్మా (విల్లమ్మలు). (కో. 9).

విసనగర్ర: ఉ. ఇసన - , ఇసన - , ఇన్న - ,
యిన - , యిన - , విసన - , విసిన - , - కర్ర;
పర్యా. పంకా, విసర్యా - న. గాలికోసం విసరదానికి
వెదురుపేళ్ళతో అల్లినది; చదరంగా ఉంటుంది;
పట్టుకోడానికి ఒక చుక్కకాడ (నన్నటిబద్ద) ఉంటుంది;
కొన్నిచోట్ల కాడకు వెదురుగొట్టం తొడుగుతారు;
మామూలుగా పొయ్యి విసురుకోడానికి వాడతారు;
చూ. చిత్రం 31 క. (కో. 2, 3, 5-10, 14, 31;
తె. 8-16, 17, 19, 21-28, 31; రా. 1-10).

విసనగర్రకాడ: పర్యా. చూ. బద్ద (4). విసనగర్ర
పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అంచువెంబడి
అమర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి
గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టంతోడిగే బద్దకు చివర
గొట్టం జొరకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది.
చూ. చిత్రం 31 ట. 2. (కో. 17).

విసనగర్రడుగు: ఉ. ఇసనకర్రడుగు; విసనగర్ర
అడుగుభాగం. (రా. 8).

విసనగర్రదబ్బ: ఉ. ఇసనకర్ర - , యిననగర్ర - ;
చూ. విసనగర్రబద్ద. (రా. 6, 7).

విసనగర్రనేత: ఉ. ఇన్నకర్ర ; పర్యా. విసన
గర్రలకం (1). మూడుపేళ్ళ కిందికి మూడుపేళ్ళ
పైకి వచ్చేటట్లు మధ్యన గార (చూ) వచ్చేటట్లు
(విసనగర్ర మొ॥) అల్లే విధానం. (తె. 27).

విసనగర్రపేడు: ఉ. ఇసనకర్ర , ఇసనకర్ర - ,
ఇన్న - ; పర్యా. గనుపుపేడు (2). విసనగర్ర
అల్లకంకోసం పొడుగు గనుపులుగల (మూరెడుగాని
అంతకన్న పొడుగ్గాని ఉన్న) వెదురుగడనుంచి
తీసినపేడు; దీనికి మధ్యన కణుపుల గుర్తులుండవు
(కణుపుల గుర్తులుంటే అల్లకం కుదరదు). కో. 6,

11); తె. 31).

విసనగర్రబద్ద: ఉ. ఇసనకర్ర - , చూ. విసనగర్ర
దబ్బ; పర్యా. చూ. బద్ద (4). విసనగర్ర పట్టుకో
డానికి అల్లకంలో ఒక అంచు వెంబడి అమర్చిన
సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం
తొడుగుతారు; గొట్టం రొడిగే బద్దకు చివర గొట్టం
జొరకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ.
చిత్రం 31 ట. 2 (కో. 15).

విసనగర్రలకం: ఉ. ఇసనకర్రలకం, యిననగర్ర
లకం; 1. పర్యా. విసనగర్ర నేత. మూడుపేళ్ళ
కిందికి మూడుపేళ్ళ పైకి వచ్చేటట్లు మధ్యన గార
(చూ) వచ్చేటట్లు (విసనగర్రల మొ॥) అల్లే
విధానం (తె. 7; రా. 8, 9); 2. మలకమంచం
అల్లడంతో విసనగర్ర దీతైన వచ్చేలా అల్లేపద్ధతి
(రా. 4).

విసర్యాన: ఉ. ఇసరకాన; పర్యా. చూ. విసనగర్ర.
గాలికోసం విసరదానికి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినది;
చదరంగా ఉంటుంది; పట్టుకోడానికి ఒకచుక్క కాడ
(నన్నటిబద్ద) ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కాడకు
వెదురుగొట్టం తొడుగుతారు, మామూలుగా పొయ్యి
విసురుకోడానికి వాడతారు; చూ. చిత్రం 31 క
(తె. 1, 2).

వీపు: ఉ. ఈపు, యీపు 1. పర్యా. చూ. వెన్ను (1).
వెదురుగడ చుట్టూ సున్నగా ఉన్న భాగం; గడ
పచ్చిగా ఉన్నప్పుడు అకుశచ్చగానూ ఎండిన
తరవాత పసుపచ్చగాని తెల్లగాని ఉంటుంది
(తె. 3, 24); 2. పర్యా. వెన్ను (9). ఈతకమ్మ
వెనకాల (కింది) భాగం సున్నగా ఉంటుంది.
చూ. చిత్రం 11.5; 3. పర్యా. చూ. వెన్ను (4).
మేదరికత్తికి ముందుగా ఉన్న పైభాగం; సుమారు
వేతెడు వెడల్పున వలకగా ఉంటుంది. కత్తికి ఒక
వైపు పడునూ మరోవైపు వెన్ను ఉంటాయి.
చూ. చిత్రం 12. డ. 3. (తె. 12, 15; రా. 1, 4,
6, 8, 9, 11); 4. పర్యా. చూ. వెన్ను (7).
ఎరకలకత్తి (కొడవలి)కి పైన మందంగా ఉండే
భాగం; కత్తికి ఒకవైపు పడునూ ఒకవైపు వెన్ను
ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 13 క. 4 (తె. 13, 18);
5. కొడవలి వంపు దిరిగిన వెన్నుభాగం; పడును
భాగం కన్న మందంగా ఉంటుంది. (తె. 21;
రా. 6); 6. పర్యా. అడుగు (2). నేలకు ఆనే
చేతి కింది భాగం (తె. 21).

వీపుకర్ర: ఉ. యీపు - ; పర్యా. చూ. పసడుగర్ర.

వెదురుగడకు పైన పచ్చగా నున్నుగా ఉండే భాగమున్న బద్ద చీల్చగా వచ్చిన కర్ర (చూ.); గంప మొ॥ వాటి అల్లకంలో అడుగు చుట్టడానికి గంప ఎత్తుభాగంలో బెండుకర్ర వరస తరవాత అందం కోసం పట్టిలాగా కొన్ని వరసలు వేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 68.1 (తె. 18).

వీపుకసి: ఉ. వీపు—; తాళేకు (రేకు) వెనక (వీపు) భాగం; ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది (కో. 28).

వీపుతడక: ఉ. ఈపుతడక. 1. పర్యా. చూ. వసరు తడక. కేవలం పచ్చపేడు (= పైభాగం పచ్చగా నున్నుగా ఉన్న వెదురుపేడు) అల్లిన తడక; దీని దర ఎక్కువ (తె. 2). 2. వెదురుబద్దల అల మారుకు వెనక (వీపు) పైపుండే తడక (తె. 5).

వీపుదబ్బు: ఉ. ఈపు—; యాపుదబ్బు; 1. పర్యా. చూ. వసరుదబ్బు (1). వసరువన్నెలో నున్నుగా ఉండే పైభాగంతో వచ్చిన వెదురుబద్ద (తె. 1, 2); 2. పర్యా. చూ. వెన్నుదబ్బు. ఈతకమ్మ వెన్ను (చూ.) చీలి తీసినబద్ద; గంప మొ॥వాటి ఎత్తుభాగం అల్లడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 11.4 (తె. 13, 16; రా. 8, 8).

వీపుపేడు: ఉ. ఈపుపేడు, ఈపేడు, యీపేడు; పర్యా. చూ. వసరుపేడు. వెదురుబద్ద చీలినప్పుడు పచ్చగా నున్నుగా ఉండే పైభాగంతో కూడి ఉన్న పేడు (తె. 2, 18; రా. 8).

వీపుబరిగె: పర్యా. చూ. వెన్నుదబ్బు. ఈతకమ్మ వెన్ను (చూ.) చీలి తీసినబద్ద; గంప మొ॥ వాటి ఎత్తుభాగం అల్లడానికి వాడతారు చూ. చిత్రం 11.4 (తె. 14).

వీరన్న: ఉ. యారన్న; వీరభద్రుడు; మేదరిపనివాళ్ళు కొందరు వీరభద్రుణ్ణి కొలుస్తారు.

వీసె: ఉ. ఈసె; 1½ కిలో బరువు; కొబ్బరినులక వీసెల్లో తూస్తారు (కో. 5, 28).

వీసె ఉక్కుకత్తి: ఉ. ఈనుక్కు—; వీసెదుబరువు ఉక్కుతో చేసినకత్తి. (రా. 4).

వీసెకాలువీసె ఉక్కుకత్తి: ఉ. ఈసకాలీసుక్కు—; వీసెండాపు బరువు ఉక్కుతో చేసినకత్తి. (రా. 4).

వెడతడక: ఉ. —తడక; పర్యా. చూ. మెడ్డ. నిలుపుబద్దలు నేలలో పాతడానికి వీలుగాపెట్టి ఆక్తం బద్దలతో అల్లిన తడక; దీనిదుట్టూ గోడమీదిగా నున్ను మెత్తుతారు; అవి ప్రాంతంలో ఇలా చేస్తారు. (చూ. మెడ్డ; మాం. వృ. కోశం-4, దాస్తుపదకాలం; పుట 845). (తె. 31).

వెడల్పుని: (< వెడల్పు + అని) ఉయ్యాల మొ॥వాటి అల్లకంలో వచ్చే నాలుగైదు నిలుపులు కలిసినపట్టి. (రా. 10).

వెడల్పినె: (< వెడల్పు + ఈనె) పర్యా. చూ. వెడల్పుపేడు. వేలున్నర వెడల్పు ఉండే వెదురు పేడు; చాప మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 27, 28).

వెడల్పుపేడు: ఉ. ఎడల్పు—; చూ. ఎల్లుపేడు; పర్యా. బరె, వెడల్పినె. వేలున్నర వెడల్పు ఉండే వెదురుపేడు; చాప మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 9, 15).

వెడల్పుబిలుకు: ఉ. ఎడెల్పుబిలుకు; వెడల్పుగా ఉన్న వెదురుబద్ద. (తె. 8).

వెంటబెందు: ఉ. యెంట—; 1. పర్యా. చూ. బిలుకు(1). ఇల్లెడ అంచు కట్టడానికి వెలుపలినుంచి లోపలిగుండుచుట్టూ వేసే రెండుమూడు వేళ్ళ వెడల్పు వెదురుబద్ద; లోపలి గుండుకూ బిలుకుకూ మధ్యన ఇల్లెడతట్టు చివర్లు (కర్నడ) ఇమిడ్చి ఉంటాయి; ఈ రెండు బద్దలపైనా మరో మందం బద్ద (కర్ర) ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 30 క. 8. (తె. 13); 2. పర్యా. చూ. వెనకకట్టు (1). చెఱ వెలుపలి అంచుచుట్టూ పెట్టి విగించేబద్ది (కట్టు). చూ. చిత్రం 28.7. (తె. 13).

వెదురడితి: ఉ. ఎదురడ్తి; పర్యా. చూ. అడితి (1). వెదురుగడల అమ్ముతం ఇరిగేదోలు; అడవినుంచి తెచ్చి ఇక్కడ అమ్ముతారు. (కో. 18).

వెదురీనె: ఉ. ఎదురు ఈనె; పర్యా. చూ. కర్ర (8). గోవ (వార)నుంచి పొడుగ్గా తీగలా వచ్చేటట్లు చీలినభాగం; పేడు వెడల్పులో సగంగాని అంతకన్న తక్కువగాని ఉంటుంది; పేడుకన్న మందంగానూ కొంచెం ఉబ్బెత్తుగానూ ఉంటుంది; గంప, తట్ట, గుల్లబుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపులదుట్టూ చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47 చ. 1. (కో. 8).

వెదురు: ఉ. ఎదరు, ఎదురు, యెదురు; 1. ఆడవుల్లో పొడగా పెరిగే తృణజాతికి చెందిన మొక్క; (Dendrocalamus hamiltonii, Man.); దీనిగడలు చీల్చి మేదరిపనికి వాడతారు; చూ. వెదురుబొంగు; చూ. చిత్రం 1. (కో. 1-31; తె. 1-12, 23, 27, 30; రా. 1-11); 2. పర్యా. చూ. వెదురుబొంగు. వెదురుపొడకు పెరిగినగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది; సుమాత 8

- గజాలనుంచి 20 గజాలవరకు పొడుగుగా మూడు వేళ్ళ మందంనుంచి దూలమంత మందంవరకు లావు ఉంటుంది; మొదట లావుగా ఉండి పోసుపోసు సన్నమవుతుంది; మూరకొక కణుపు చొప్పున ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్ని చీల్చి చేట, జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చనిగడ నిచ్చెన, చేతి కర్ర మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 4. (కో. 1, 2, 23, 25, 26, 28, 31; తె. 1 9, 29; రా. 2-4, 11).
- వెదురుకంజి: ఉ. యెదురు-; జేనెడుపొడుగు పెరిగిన వెదురుమొక్క- లోపలిభాగం; మూడునాలుగు రోజుల్లో పెరిగిన మొక్కకు పైపొరలు తీసేస్తే తేగలాంటిది వస్తుంది; దాన్ని కూర వండుకుంటారు. (కో. 27, 28).
- వెదురుకటుకులు: ఉ. ఎదురు-; పర్యా. చూ. వెదురుధాన్యం. వెదురుపొడకు కాసిన గింజలు; పువ్వులోపల ఉంటాయి; మామూలుగా గోధుమ గింజ ఉరువులో ఉంటాయి; పైపొరతీసేస్తే వెదురు బియ్యంవస్తాయి; కాపుకానే సమయంలో పొడ చుట్టూ అలికి రాలినగింజలను ఏరుకొని తెచ్చుకొంటారు. (కో. 23).
- వెదురుకట్టె: పర్యా. చూ. వెదురుబొంగు. వెదురు పొడకు పెరిగినగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడు తుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాలవరకు పొడుగుగా మూడువేళ్ళ మందంనుంచి దూలమంత మందంవరకు లావు ఉంటుంది; మొదట లావుగా ఉండి పోసుపోసు సన్నమవుతుంది; మూరకొక కణుపుచొప్పున ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్ని చీల్చి చేట, జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చనిగడ నిచ్చెన, చేతికర్ర మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; చూ. చిత్రం 4. (రా. 4.5).
- వెదురుకడెం: (< -కడియం) పర్యా. చూ. కర్ర(4). జల్లెడ అంచుకట్టడానికి లోపలిగుండు, బిలుకు (వెలుపలిబద్ద)లమీంచి, ఆ రెంటిమధ్యా కొంత భాగం ఇరికిస్తూవేసిన గుండ్రంగా వంచికట్టిన రెండు మూడువేళ్ళ వెడల్పుబద్ద. (కో. 8).
- వెదురుకర్ర: ఉ. ఎదురు-; యెదురు ; పర్యా. చూ. వెదురుబొంగు. వెదురుపొడకు పెరిగిన గడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది; సుమారు 5 గజాల నుంచి 20 గజాలవరకు పొడుగుగా మూడువేళ్ళ మందంనుంచి దూలమంత మందంవరకు లావు ఉంటుంది; మొదట లావుగా ఉండి పోసుపోసు సన్నమవుతుంది; మూరకొక కణుపుచొప్పున ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్ని చీల్చి చేట, జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చనిగడ నిచ్చెన, చేతికర్ర మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; చూ. చిత్రం 4. (కో. 15 16; తె 7).
- వెదురుగడ్డ: పర్యా. ఎత్తెగడ్డ కుదురు (2) గడ్డ (2), దుబ్బ, దుబ్బు (1), దుంప (1), బుర్ర (1), ముజ్జ, మోసు (1). వెదురుగడకు భూమిలోపల వేళ్ళతోనహా ఉన్నదుంప; వెదురుగింజ భూమిలో పడినతరవాత దుంప ఏర్పడుతుంది; ఇది కొంచెం గుండ్రంగానూ లావుగానూ ఉంటుంది. దీంట్లోంచే వెదురుమొక్క మొలుస్తుంది; దీనినుంచి ఒక కల్లి వేదూ కొన్ని పిల్లవేళ్ళూ భూమిలోకి పొరతాయి,

(కో. 8; తె. 26).
 వెదురుగంధం: ఉ. ఎదురుగంధం; వెదురుగడకు పైన పచ్చగా నున్నగాఁడే భాగాన్ని బండమీద అరగదీస్తే వచ్చేగంధం; దవడలలోపల పూసి నప్పుడు ఇది రాస్తే తగ్గుతుందట. (కో. 17).
 వెదురుగమ్మ: ఉ. ఎదురు ; పర్యా. చూ. చెక్క- (1). వెదురుగడ నిలువుగా నగానికి చీలిస్తే వచ్చే ఒకభాగం. (కో. 21).
 వెదురుగింజలు: ఉ. ఎదురు-; పర్యా. చూ. వెదురు ధాన్యం. వెదురుపొదకు కాసిన గింజలు; పువ్వు లోపల ఉంటాయి; మామూలుగా గోధుమగింజ ఉరువులో ఉంటాయి; పైపొట్టు తీసేస్తే వెదురు బియ్యం వస్తాయి; కాపుకాసే సమయంలో పొద చుట్టూ అలికిరిలిన గింజలను ఏరుకొని తెచ్చు కొంటారు. (కో. 8).
 వెదురుగుట్టు: పర్యా. చూ. మందె (1). వెదురుగడల పోగు; మామూలుగా అడ్డదిడ్డంగా వేసినవి; కొన్ని చోట్ల వరసగా పేర్చినవి; అడవిలోగాని ప్రభుత్వంవారి వెదురు దీపోలోగాని అడితీల్లోగాని వేస్తారు; పరిమాణంతోగాని సంఖ్యతోగాని నిమిత్తంలేదు. (కో. 18).
 వెదురుగుమ్మి: ఉ. ఎదురు-; చూ. వెదురుగూమి, వెదురుగూము; పర్యా. ఎర్రచెట్టు, కంకకుదురు, కంకచెట్టు, కంకపెనెం, కుదురు(1), కొద, గుమ్మి (1), పేదెం, పొది (1), పొంత, వెదురుపొది. వెదురుగడలు పెరిగిన పొద; ఒక చదరపు గజం నుంచి మూడునాలుగు చదరపుగజాల వైశాల్యం ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల గడలు పెనవేసుకొని ఉంటాయి; ఒకపొదలో 20 నుంచి 200 గడల వరకు ఉంటాయి; వెదురునిత్తనం భూమిలోపడ్డ తరవాతగాని, పొదలో ఒక వెదురుగడను కొట్టిండా వదిలేసిన తరవాతగాని పొద కావడానికి 5 నుంచి 10 సం॥ల కాలం పడుతుంది; 20, 30 సం॥లకు కాపుకాస్తుంది. చూ. చిత్రం 1. (కో. 8, 10, 14; తె. 8).
 వెదురుగుహమి: ఉ. - గూఁవి; చూ. వెదురుగుమ్మి. (కో. 6).
 వెదురుగుము: చూ. వెదురుగుమ్మి. (కో. 8).
 వెదురుగొట్టం: 1. పర్యా. చూ. మందుగొట్టం. పకువులకు మందుపోసే వెదురుగొట్టం; మొత్తం బోలుగా ఉండి ఒకచివర మూసి ఉంటుంది; రెండో చివర పకువునోట్లో దూర్చడానికి ఏలుగా

ఏలుగా చేక్కి ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 118. (కో. 24); 2. పర్యా. చూ. ఊడుగుట్టం. పొయ్యి ఊదుకోడానికి లోపల బోలుగా ఉన్న వెదురుగొట్టం. (కో. 9).
 5 వెదురుచుట్టం: ఉ. ఎదురుచుట్టం; పర్యా. చూ. చుట్టం (1). మంచం, బద్దలతడక, చాటుతడక, చెంద్రక తడక, కళ్యాణమంటపం మొ॥వాటి తయారీకి నాలుగు వెదురుబద్దలతోగాని, గడలతో గాని (దీర్ఘ చతురస్రాకారంగాగాని, చతురస్రాకారంగాగాని చేసినదొడ్డి; చూ. చిత్రం 82, 2 (కో. 8).
 10 వెదురుచిల్మాను: ఉ. చిల్మాను; పర్యా. చూ. పులలతడక. వెదురుపుల్లలూ పురికొనలూపెట్టి అల్లిన తడకవాప; గుమ్మాలకుగాని, వరండాలకు గాని వరదాలుగా వాడతారు; చూ. చిత్రం 98, (తె. 8).
 15 వెదురుచివ: ఉ. - 8వ; పర్యా. చూ. వెదురుబొంగు. వెదురుపొదకు పెరిగిన గడ; పేదరిపనికి ఉపయోగ పడుతుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాల వరకు పొడుగుగా మూడువేళ్ళ మందంనుంచి దూల మంత మందంవరకు లాపూ ఉంటుంది; మొదట లావుగా ఉండి పోసుపోసు నన్నమవుతుంది; మూరకొక కణపుచొప్పన ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్నిచీల్చి చేబ, జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చునిగడ నిచ్చిన, చేతికర్ర మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది; చూ. చిత్రం 4. (రా 8).
 20 వెదురుచువ్వ: ఉ. ఎదురుచువ్వ; పర్యా. చువ్వ (8). నన్నగా పొడుగ్గా ఉండే ఒకరకం వెదురుపేడు (కో. 8).
 30 వెదురుతడక: ఉ. ఎదరతడిక; ఎదురుతడిక; 1. పర్యా. తడక (1). వెదురుపేడుతో చతురస్రంగా గాని దీర్ఘచతురస్రంగాగాని అల్లినవి; నిలువుకు పలచటి బద్ద అద్దానికి మందం పేడూ పెట్టి అల్లు తారు; ఇళ్ళలోనూ బయటా చాటుకోసంగాని ఇంటి కప్పు కిందా రేకుల కిందా పందిరి మీదా కప్పడానికి గాని వాడతారు. చూ. చిత్రం 88 క (కో. 11).
 35 3. పర్యా. చూ. బండిజల్ల (1). ఎరువు మొ॥ పోసుకొని రావడానికి బండిమీద వేసే వెదురుతడక; అరుగూ పక్క-లూ ముందుభాగమూ మూసి ఉంటాయి; పెనకాలా పైభాగమూ తెరచి ఉంటాయి; చూ. చిత్రం 92 (కో. 13).

వెదురుతీగ: పర్యా. చూ. నదీ (1). చేట, జల్లెడ, పిననగర మొ॥ వాటికి కట్టు కట్టడానికి లేతవెదురు గడనుంచి తీసిన పలవటి మెత్తటిపేడు; ఎటు వుచినా విరగదు (రా. 5).

వెదురుతుక్కు: ఉ. ఎదురు—; పర్యా. చూ. తుక్కు. వెదురుబద్దలూ పేడూ చీల్చేటప్పుడు వచ్చే పుల్లలాంటి చిన్నచిన్న ముక్కలు; పొయ్యి లోకి పనికొస్తాయి (కో. 18).

వెదురుతోట: వెదురుగడల కోసం పెంచే తోట (కో. 15).

వెదురుబొంత: పర్యా. చూ. వెదురుకుదురు. వెదురు పొద (=గుడ్డు), పాదు (కో. 31).

వెదురుధాన్యం: ఉ. యెదురుధాన్యం; పర్యా. కంక గింజలు, వెదురుకటకులు, వెదురుగింజలు. వెదురు పొదకు కాసిన గింజలు; పువ్వులోపల ఉంటాయి; మామూలుగా గోడుమగింజ ఉరువులో ఉంటాయి; వైపొట్టు తీసేస్తే వెదురుబియ్యం వస్తాయి; కాపు కాసే సమయంలో పొదచుట్టూ అలికి రావిన గింజ లను ఏరుకొని తెచ్చుకుంటారు (కో. 24).

వెదురుపచ్చబద్ద నురగ: పర్యా. పనరు (1), వెదురుగడ వచ్చిగా ఉన్నప్పుడు చుట్టూఉండే ఆకు పచ్చని పొర; నున్నగా మెత్తగా ఉంటుంది; పసి పిల్లల అజీర్ణవ్యాధికి మందుగా వాడతారు. (కో. 20).

వెదురుపంట: వెదురుకాపు; 12 నుంచి 80 సం॥ల వరకు వెదురుపొద కాపు కాస్తుంది; కాపు కాసిన తరవాత పొద దనిపోతుంది (కో. 8, 12).

వెదురుపని: ఉ. ఎదురు—; పర్యా. మేదరిపని. వెదురు గడలు చీల్చి చేట, జల్లెడ మొ॥ వస్తువులల్లే పని (కో. 88).

వెదురుపలుకు: ఉ. ఎదురు—; పర్యా. చూ. వెదు రుప్పు. వెదురుగడలోపల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటి పదార్థం; పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని కణుపుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా ఉంటుంది; కొన్ని చోట్ల చప్పుగా ఉంటుంది; వర్షాకాలంలో గడలోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డ కట్టడంవల్ల తయారవుతుం దంటారు; పండిన గడలకూ ముదురు గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; శ్రీల తెల్లబట్ట వ్యాధి నివార ణకూ, తేలుకాటుకూ, అజీర్ణవ్యాధికి, మేహరోగా లకూ, కడుపునొప్పికి, విరేచనాలకూ, ఉబ్బసానికి మందుగా వాడతారు; నాలిక పగిలినప్పుడు తెల్లతిరు ముగిగెర, పైడిపత్తి కలిపి పూస్తే తగ్గుతుంది; పెద

పులుగాని నాలికగాని పగిలినప్పుడు దీన్ని తేనెతో కలిపి రాస్తే తగ్గుతుంది. (12, 27)

వెదురుపాము: ఉ. ఎదురు—, యెదురు—; పర్యా. వెదురుపేగు. వెదురుగడలోపల బోలుగాఉన్నచోట దారపు పోగుల్లా ఏర్పడ్డ పదార్థం; సేమ్యాలాగ ఉంటుంది; కొన్ని కణుపులకుమాత్రమే ఉంటుంది; తొడలో నొప్పివచ్చినప్పుడు దీన్ని నూరి పట్టువేస్తే నొప్పి తగ్గిపోతుందట. (కో. 12, 27, 31).

వెదురుపాలు: ఉ. ఎదురు—; పర్యా. చూ. వెదు రుప్పు. వెదురుగడలోపల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటిపదార్థం; పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని కణుపుల్లోమాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగాఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పుగా ఉంటుంది; వర్షాకాలంలో గడలోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డ కట్టడంవల్ల తయారవుతుందంటారు; పండిన గడ లకూ ముదురుగడలకూమాత్రమే ఉంటుంది; శ్రీల తెల్లబట్టవ్యాధి నివారణకూ, తేలుకాటుకూ, అజీర్ణ వ్యాధికి, మేహరోగాలకూ, కడుపునొప్పికి, విరేచనా లకూ, ఉబ్బసానికి మందుగా వాడతారు; నాలిక పగిలినప్పుడు తెల్లతిరుమని గెర, పైడిపత్తి కలిపి పూస్తే తగ్గుతుంది; పెదపులుగాని నాలికగాని పగిలి నప్పుడు దీన్ని తేనెతో కలిపిరాస్తే తగ్గుతుంది. (కో. 15-18, 25; 28, 29; తె. 28).

వెదురుపిచ్చె: ఉ. ఎదురు—; పర్యా. చూ. గనుపు నందు. వెదురుగడకు కేందుకణువుల మధ్యభాగం; కొన్నిటికి పొడుగునూ కొన్నిటికి పొట్టిగానూ ఉంటుంది. (రా. 8).

వెదురుపుల్ల: పర్యా. కదురుపుల్ల. కదురుచీళ్ళకు తొడిగే పుల్ల; వెదురుపుల్లగాని ఇనపకడ్డిగాని వాడతారు. చూ. చిత్రం 118. 1. (కో. 8).

వెదురుపేగు: ఉ. ఎదురు—; పర్యా. వెదురుపాము. వెదురుగడలోపల బోలుగా ఉన్నచోట దారపు పోగుల్లా ఏర్పడ్డపదార్థం; సేమ్యాలాగఉంటుంది; కొన్ని కణుపులకుమాత్రమే ఉంటుంది; తొడలో నొప్పివచ్చినప్పుడు దీన్ని నూరి పట్టువేస్తే నొప్పి తగ్గిపోతుందట. (కో. 12, 18, 18).

వెదురుపొది పర్యా. చూ. వెదురుగుమ్మి. వెదురు గడలు పెరిగిన పొద; ఒక చదరపుగజంనుంచి మూడునాలుగు చదరపుగజాల వైశాల్యం ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల గడలు పెనపేసుకొనిఉంటాయి; ఒక పొదలో 20 నుంచి 200 గడలవరకు ఉంటాయి; వెదురువిత్తనం భూమిలోపడ్డ తరవాతగాని పొదలో

ఒక వెదురుగడను కొట్టకుండా వదిలేసిన తరవాత గాని పొడకావడానికి 6 నుంచి 10 సం॥ల కాలం పడుతుంది; 20-30 సం॥లకు కాపుకొస్తుంది. చూ. చిత్రం 1. (కో. 28).

వెదురుప్ప: ఉ. ఎదురుప్ప, యెదురుప్ప; పర్యా. 5 ఎత్తెపాలు, కంకపాలు, గురుగుప్పిను, గూగు, తవాచ్చి, పాలగడ్డ, పాలు, పిండిపాలు, బొంగుటం, బొంగుతవాచి, బొంగుతవాశిర్, బొంగుతాను, వెదురు పలుకు; వెదురుపాలు, వెదురుబుగ్గిలం. వెదురుగడ లోపల కణుపుకు అంటుకొనిఉండే తెల్లటిపదార్థం; పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లాఉంటుంది; కొన్ని కణు పుల్లోమాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పగాఉంటుంది; వరా కాలంలో గడలోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డకట్టడంవల్ల తయారవుతుందంటారు; పండిన గడలకూ ముదురు గడలకూమాత్రమే ఉంటుంది; స్త్రీల తెల్లబట్టలవ్యాధి నివారణకూ, తేలుకాటుకూ, అజీర్ణ వ్యాధికి, మేహ రోగాలకూ, కడుపునొప్పికి, విరేచనాలకూ, ఉబ్బి సానికి మందుగా వాడతారు; నాలిక పగిలినప్పుడు తెల్లతిరుమనిగొర పైడిపత్తి కలిపిపూస్తే తగ్గుతుంది; పెదవులుగాని నాలికగాని పగిలినప్పుడు దీన్ని తేనెతో కలిపిరాస్తే తగ్గుతుంది (కో. 1-18; తె. 2; రా. 4-11).

వెదురుబద్ద: ఉ. యెదురు ; పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద (1). చేతిబుట్ట, కంఠబుట్ట, గద్దెబుట్ట, గ్లాసు బుట్ట మొ॥ వాటికి వంచి కట్టినబద్ద; చేత్తో పట్టుకో దానికి పేకుకు తగిలించడానికి పిలుగా ఉంటుంది; కమాను (అర్చి) మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 89 క. 4 (కో. 25).

వెదురుబద్దల చెయ్యి: వెదురుపేళ్ళతో అల్లిన హస్తం గుర్తు; ఒక రాజకీయపక్షం ఎన్నికల చిహ్నం (తె. 14).

వెదురుబియ్యం: పర్యా. కంకబియ్యం, కక్క-పాలు. వెదురుపొడకు 12-10 సం॥ల మధ్య కాసినగింజల మీది పొట్టు తీస్తే వచ్చేవి; సాదనం వెదురుబియ్యం కొన్నట్లాగానూ ముల్లెం వెదురుబియ్యం గోధుమ ల్లాగానూ ఉంటాయి; వీటిని (గోండ్లు, కోయ, మన్నెం మొ॥) అడవిజాతులవాళ్ళు తింటారు; కొందరు అన్నం వండుకుంటారు; కొందరు రవ్వగా గాని పిండిగాని విసిరి గుళిక (జావలాంటిది) కామకుంటారు లేదా రొట్టెలు చేసుకొంటారు; శిలాలుగాడా చేసుకొంటారు; మంచిబలవర్ధక

అహారమేగాక వేడిచేస్తుంది కూడా; సాదనం వెదురు 12 సం॥ల ప్రాంతంలోనూ ముల్లెంవెదురు 80 సం॥ల ప్రాంతంలోనూ కాస్తుంది; రాసిన తరవాత వెదురుపొడ ఎండిపోతుంది (కో. 6, 7, 9, 10, 12, 21, 24, 27, 28, తె. 2, 23, 31; రా. 4, 5).

వెదురుబుగ్గిలం: పర్యా. చూ. వెదురుప్ప. వెదురుగడ లోపల కణుపును అంటుకొని ఉండే తెల్లటి పదార్థం; పచ్చకర్పూరం పలుకుల్లా ఉంటుంది; కొన్ని కణు పుల్లో మాత్రమే ఉంటుంది; మామూలుగా ఉప్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల చప్పగా ఉంటుంది; వరా కాలంలో గడలోకి నీళ్ళుపోయి గడ్డ కట్టడంవల్ల తయారవుతుందంటారు; పండిన గడలకూ ముదురు గడలకూ మాత్రమే ఉంటుంది; స్త్రీల తెల్లబట్టవ్యాధి నివారణకూ, తేలుకాటుకూ, అజీర్ణ వ్యాధికి, మేహ రోగాలకూ, కడుపునొప్పికి, విరేచనాలకూ, ఉబ్బి సానికి మందుగా వాడతారు; నాలిక పగిలినప్పుడు తెల్లతిరుమనిగొర పైడిపత్తి కలిపిపూస్తే తగ్గుతుంది; పెదవులుగాని నాలికగాని పగిలినప్పుడు దీన్ని తేనెతో కలిపిరాస్తే తగ్గుతుంది. (కో. 30, 31).

వెదురుబుట్ట: ఉ. ఎదురు—; స్లాస్టికతీగతో అల్లే వెదురుపేళ్ళ బుట్ట. (కో. 8).

వెదురుబొంగు: ఉ. వెదురు—, యెదురు—; పర్యా. ఎగిలెకపై, ఎడటికర్ర, ఎడటిబొంగు, ఎత్తెకపై, ఎత్తెబొంగు, ఎవులెబొంగు, కంకబొంగు (1), కర్ర (1), గడ, గడకర్ర, బొంగు (1), బొంబు, మేదరికర్ర (1), వాసం (1), వెదురు (2), వెదురు కపై, వెదురుకర్ర, వెదురుగడ, వెదురుచివ, వెదురుబొంబు, వెదురువాసం, వెదురుపొడకు పెరిగిన గడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది; సుమారు 6 గజాలనుంచి 20 గజాలవరకు పొడుగు మూడువేళ్ళ మందంనుంచి దూలమంత మందం వరకు లావు ఉంటుంది; మొదట లావుగాఉండి పోనుపోను నన్నమవుతుంది; మూరకొక కణుపు చొప్పున ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్నిచీల్చి చేట, జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చినగడ నిచ్చెన చేతికర్ర మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; చూ. చిత్రం. 4. (కో. 8-10, తె. 1-5, 7, 8, 12, 23, 27, 28, 30; రా. 8-10).

వెదురుబొద్దు: ఉ. యెదురు—; పర్యా. చూ. కట్ట(1). ఒకచోటికి చేర్చికట్టిన వెదురుగడలు లేదా వెదురు బద్దలు: ఒకమనిషి మోయడానికి పీలయినవి

(కో. 80).

వెదురుబొంబు: (< ఇం. - bamboo) ఉ. ఎదురు -; పర్యా. చూ. వెదురుబొంగు. వెదురు బొంబు పెరిగినగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగ పడుతుంది; సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాల వరకు పొడుగూ మూడువేళ్ళ మందనుంచి దూల మంత మందవరకు లాపూ ఉంటుంది; మొదట లావుగాఉండి పోనుపోను సన్నమవుతుంది; మూర కొక కణుపు చొప్పున ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్నిచీల్చి చేట, జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చనిగడ నిచ్చెన, చేతికర్ర మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది; చూ. చిత్రం 4 (రా. 1).

వెదురుమంచం: ఉ. ఎదురు-; పర్యా. మంచం(1). పడుకోదానికి వెదురుగడలతోనూ, బద్దలతోనూ చేసిన మంచం; కొన్నిటికి తలాపుదిక్కున ఎత్తుగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 108, (కో. 8, 9, 10).

వెదురుమని: ఉ. ఎదురు-; పర్యా. చూ. బూడిద; లేత వెదురుగడ చుట్టూ ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్ని చోట్ల నల్లటిది; గడపుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది. (కో. 9).

వెదురువాసం: ఉ. ఎదురు -; పర్యా. చూ. వెదురు బొంగు. వెదురుబొంబు పెరిగినగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. సుమారు 5 గజాలనుంచి 20 గజాలవరకు పొడుగూ మూడువేళ్ళ మందం నుంచి దూలమంత మందవరకు లాపూ ఉంటుంది; మొదట లావుగాఉండి పోనుపోను సన్న మవుతుంది; మూరకొక కణుపు చొప్పున ఉంటుంది; మామూలుగా గడలోపల గుల్లగా ఉంటుంది; దీన్నిచీల్చి చేట, జల్లెడ, గంప మొ॥ అల్లుతారు; చీల్చనిగడ నిచ్చెన, చేతికర్ర మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది; చూ. చిత్రం 4. (కో. 11, 13).

వెదురుసిల: ఉ. - శీల; మేకులా ఉపయోగించే వెదురుపుల్ల. (తె. 10).

వెదుర్లమండె: పర్యా. చూ. పెంట(2). వెదురుకోపు. (వెదురుబొంబు పెరిగే అవస్థదేశం) దగ్గర ప్రభుత్వం ఏర్పాటుచేసిన కొట్టు; కోపునుంచి వెదురుతెచ్చి ఇక్కడపేర్చి మేదరివాళ్ళకు అమ్ము తారు; మేదరివాళ్ళు వాటిని ఇక్కడే చీల్చుకుంటారు (నగానికి చీల్చినబొంగులే అమ్ములని ప్రభుత్వ నియమం. (రా. 2).

వెదుర్లాటు. (< వెదురు + ఇం. lot) ఉ. ఎదుర్లాటు; పర్యా. చూ. లాటు. అర్థంగా పేర్చిన వెదురుగడలు; ప్రభుత్వం వెదురుడిపోలోగాని అడితీల్లోగాని అడివిలోగాని నేలమీద పేరుస్తారు; మామూలుగా వెయ్యి గడనుంచి ఆరువేల గడవరకు పేరుస్తారు; కొన్నిచోట్ల ఒకలాటిలో పట్టేటన్ని గడలు. (కో. 18).

వెనకకట్టు: ఉ. ఎన్ని-; యెన్న-; 1. పర్యా. పైగట్టు, పైవడుకు, బయటికట్టు, వెంటబెండు(2). చేట వెలుపలి అంచు చుట్టూపెట్టి బిగించే బద్ద (కట్టు). చూ. చిత్రం 28.7. (తె. 8, 4, 12, 17); 2. పర్యా. చూ. బిలుకు (1). జల్లెడఅంచు కట్ట దానికి వెలుపలినుంచి లోపలి గుండుచుట్టూ వేసే రెండుమూడు వేళ్ళ వెడల్పు వెదురుబద్ద; లోపలి గుండుకూ బిలుకుకూ మధ్యన జల్లెడతట్టు (చూ.) చివర్లు (కర్పడ) ఇమిడ్చి ఉంటాయి; ఈ రెండు బద్దలపై మరో మందంబద్ద (కర్ర) ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 30 క. 3., (తె. 17).

వెనకచ్చు: ఉ. యెనకచ్చు; చావనేత మగ్గంలో ముందచ్చుకు అవతల అమర్చే అచ్చు; ఒక వరస అనిపోగులు దీంట్లోంచి దూరుస్తారు; తొక్కుడు చెక్క తొక్కినప్పుడు ఒకవరస అనిపోగులుకిందికి వచ్చి రెండువరసలకూనడుమ సందు ఏర్పడుతుంది; ఆ సందులో తుంగపోత దూరుస్తారు. చూ. చిత్రం 120 చ. 7. (కో. 8).

వెనకట: ఉ. యెన్నట; పూర్వం; వెనక(టి). (తె 8).

వెనకబిలుకు: ఉ. ఎన్ని-బిల్కు; పర్యా. చూ. బిలుకు (1). జల్లెడ అంచుచుట్టూదానికి వెలుపలనుంచి లోపలి గుండు చుట్టూవేసే రెండుమూడువేళ్ళ వెడల్పు వెదురుబద్ద; లోపలిగుండుకూ బిలుకుకూ మధ్యన జల్లెడతట్టు (చూ.) చివర్లు (కర్పడ) ఇమిడ్చి ఉంటాయి; ఈ రెండబద్దలపైనా మరో మందం బద్ద (కర్ర) ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 30 క. 3. (తె. 5, 27).

వెనకబొంగు: ఉ. యెన్నె-; పర్యా. చూ. ఎగ దండు. చావనేతమగ్గం మొదటిభాగంలో (నేత పనివాడు కూర్చోనేపైపు) అమర్చిన లావాటిపలక; పోగులను లాగిపట్టిఉంచుతుంది; చావనేస్తూ దీనికి చుట్టుకుంటూపోతారు; లావుగా దీర్చవత్తురసాకా రంలో ఉంటుంది; కొన్నిటికి (సుమారు 30) రంధ్రాలుంటాయి; ఈ రంధ్రాలగుండా పోగులనుదూర్చి దిగదండుకు కడతారు; రంధ్రాలుండని పలకకు

ధారంకొలుకులుగాని పొడుగుగాటి ఇనుచున్నాని పొడుగుతారు. చూ. చిత్రం 120 చ. 2 (కో. 10).
 వెనకమొత్త: ఉ. ఎన్ని; బుద్ధిద్వారము (చూ.) వెనకభాగం. (తె. 7).
 వెనకకట్టు: (< వెనక, కట్టు) చేటగోడ (ఎత్తుది) వెనకభాగం అందు లోకట్టు (చూ.) కర్ర (చూ.) కలిపిచుట్టిన దిగింపు. (కో. 18).
 వెనుక: పర్యా. చూ. వెన్ను (4) - మేదరికత్తికి మందంగా ఉన్న పైభాగం; సుమారు వేలేడు వెడల్పున పలకగా ఉంటుంది; కత్తికి ఒకవైపు వదునూ మరోవైపు వెన్ను ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12 డ. 3. (రా. 2).
 వెన్ను: ఉ. ఎన్ను, యెన్ను; 1. పర్యా. దాలెం(3), వీపు(1). వెదురుగడచుట్టూ నున్నగా ఉన్నభాగం; గడ వచ్చిగా ఉన్నప్పుడు అకుపచ్చగానూ ఎండిన తరవాత పసుపువచ్చగాని తెల్లగాని ఉంటుంది. (కో. 12; తె. 18); 2. వెదురుదాన్యం గింజలగుత్తి కాడ. (కో. 27); 3. చూ. ఎను(4); పర్యా. వీపు(2). ఈతకమ్మ వెనకాల (కింది)భాగం; నున్నగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 11.6. (కో. 3, 25); 4. చూ. ఎను(1); పర్యా. ఈపురం(1), ఒడ(1), తల(2). నడ్డిపూస, నెత్తి(1), పెద(1), పెనితె, పెదకన్నేట - ట్ట. (1) మడం(1), మాడు(1), మొందె, మెద్దు(2), వంపు(1), వీపు(3), వెనుక మేదరి కత్తికి మందంగా ఉన్న పైభాగం; సుమారు వేలేడు వెడల్పున పలకగా ఉంటుంది; కత్తికి ఒకవైపు వదునూ మరోవైపు వెన్ను ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 12 డ. 3. (కో. 6, 8, 9, 11, 28; తె. 5, 7, 9, 13, 17, 19, 20, 31); 5. పర్యా. చూ. మూపురం. మేదరికత్తి వెన్ను (చూ.) పదునంచువైపు వంపు దిరిగిన భాగం. చూ. చిత్రం 12 బ. 4. (కో. 24); 6. పర్యా. బుద్ధు(3). అంబు (చూ.) పడగకు మధ్య ఉబ్బెత్తుగా ఉండేభాగం. (కో. 6); 7. పర్యా. వీపు(4). ఎరకలికత్తి (కొడవలి)కి పైన మందంగా ఉండే భాగం; కత్తికి ఒకవైపు వదునూ ఒకవైపు వెన్ను ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 13 క. 4. (తె. 7, 11, 20); 8. పర్యా. మడం(4), మాడు(3) చురకత్తివీపు; ఒకవైపు వదునూ రెండోవైపు వీపు ఉంటాయి. చూ. చిత్రం 18 చ. 4. (కో. 8, 24); 9. వెదుపేళ్ళ కుర్చీలో వీపు అనుకొనే వెనకభాగం; పసుడుపేడుతో అల్లినదాన దిగిస్తారు. (తె. 31).

వెన్నుగర్ర. ఉ. యెన్ను; 1. పర్యా. చూ. పసరు గర్ర. వెదురుగడకు పైన వచ్చగా నున్నగా ఉండే భాగమున్నబద్ద చీల్చగా వచ్చినకర్ర. (చూ.); గంప మొ||వాటికి అల్లకంలో అడుగు చుట్టడానికి గంప ఎత్తుభాగంలో బెండుకర్రవరస తరవాత అందం కోసం పట్టిలాగా కొన్నివరసలు వేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 53. 1. (తె. 17); 2. పర్యా. చూ. వాసం(2). కప్పు ఏటవాలుగా ఉండే ఇంటికి వెన్నుగర్రగా పనికొచ్చే వెదురుగడ; లావుగానూ పొడుగునూ ఉంటుంది; మూడు నాలుగుగుళాల మందముంటుంది; పందిరికి కూడా వాడతారు. (తె. 6); 3. పర్యా. చూ. బద్ద(4). విననగర్ర పట్టుకోడానికి అల్లకంలో ఒక అంచు వెంబడి అమర్చిన సన్నటి వెదురుబద్ద; కొన్నిచోట్ల దీనికి గొట్టం తొడుగుతారు; గొట్టంతోడిగే బద్దకు చివరగొట్టం జారకుండా ఉండడానికి బుడిపె ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 31 బ. 2. (తె. 13); 4. పర్యా. చూ. కర్ర(2). చేట అంచుకట్టడానికి ఉపయోగించే సుమారు వేలేడు లావుండే కడ్డీలాంటి వెదురుబద్ద; చేట అంచుకు లోపలినుంచి ఒకబద్ద వెలుపలినుంచి ఒకబద్ద వెలుపలినుంచి ఒకబద్ద పెట్టి ఈ రెంటి మీదనుంచి ఈ రెంటికి మధ్య సందులో ఇరికేటట్లు సందునుమూసేస్తూ 'కర్ర'ను పెడతారు; కర్రపెట్టిన తరవాత కట్టు కడతారు. (తె. 13).
 వెన్నుదబ్బు: ఉ. యెన్ను - , వేన్దెబ్బు; పర్యా. ఒడు దబ్బు, గుండుదబ్బు (3), పట్టెదబ్బు (1), పసరు దబ్బు (2), వీపుదబ్బు (2), వీపుబిగె, సరం (1). ఈతకమ్మవెన్ను (చూ.) చీలితీసినబద్ద; గంప మొ|| వాటి ఎత్తుభాగం అల్లడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రాలు 11. 4. (కో. 3; తె. 7, 9, 11, 13, 14, 22).
 వెన్నుపలుకు: ఉ. యెన్ను - ; పర్యా. పసరుదాలెం వెదురుబద్ద పసరుభాగం (వచ్చగా నున్నగా ఉండేది) తో బద్దవెడల్పునా తీసిన దాలెం; చూ. దాలెం. (తె. 6).
 వెన్నుపేడు: ఉ. వెన్ను - , యెన్ను - , యెన్ను బేడు; పర్యా. చూ. పసరుపేడు. వెదురుబద్ద చీలి నప్పుడు వచ్చగా నున్నగా ఉండే పైభాగంతో కూడి ఉన్న పేడు. (కో. 8, 12, 24; తె. 6-8, 17, 19; 31).
 వెన్నుపేడుతడక: ఉ. ఎన్నుపేడు తడక - ; పర్యా. చూ. పసరుతడక. కేవలం పచ్చపేడు (= పైభాగం వచ్చగా నున్నగా ఉన్న వెదురుపేడు)తో అల్లిన

తదిక; దీనిదర ఎక్కువ. (తె. 8, 10).
 వెన్నుబులుకు: ఉ. ఎన్నుబులు; పర్యా. చూ. బిలుకు (1). జల్లెడ అంచుకట్టడానికి వెలుపలినుంచి లోపలిగుండు చుట్టూవేసే రెండుమూడువేళ్ళ వెడల్పు వెదురుబద్ద; లోపలిగుండుకూ బిలుకుకూ మధ్యన జల్లెడతట్టు చివర్లు (కర్పక) ఇబ్బిడ్డి ఉంటాయి; ఈ రెండుబద్దలపై నా మరో మందంబద్ద (కర్ప) ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 30 క. 3. (తె. 28).
 వెంపలిచీపురు: ఉ. ఎంపలిచీపురు; ఇట్లా వాకిలి ఊడ్చుకోడానికి వెంపలిమొక్కలతో కట్టిన చీపురు; వెంపలిమొక్కలను వీకి ఎండేసినతరవాత వాటి మీద నీళ్ళుచల్లుతూ కట్టకట్టి తరవాత బండకింద అణగబెడతారు. (తె. 21).
 వెలుకంచాప: "Welcom" అనే అక్షరాలువచ్చే టట్టు నేసిన చాప. (రా. 2).
 వేటకొడవలి: ఉ. యేటకొడలి; పర్యా. చూ. గైకొడ వలి. భూమిదనిలబడి ఈతచెట్టుమించి మట్టులు కొయ్యడానికి పొడుగాటికట్టెకు అమర్చిన కొడవలి; కొన్నిచోట్ల ఈ కొడవలికాడ చివరిభాగం ఉంగరంలా వంపుదిగి ఉంటుంది; మరికొన్నిచోట్ల గొట్టంలా ఉంటుంది. చూ. చిత్రాలు 118, 117. (తె. 21).
 వేతచాప: ఉ. యేతసాప; పర్యా. చూ. గచ్చంకడక. ఒకమూలనుంచి పేళ్ళువేసుకుంటూ గచ్చాలు (చూ. గచ్చం) వచ్చేటట్లు చేటమాదిరిగా అల్లిన వెదురు చాప. (కో. 22).
 వేరు: ఉ. యేరు, యేలు; వెదురుదుంపలోంచి భూమి లోకిపారిన సన్నటి తీగలాంటి చెట్టవేరు; మూలం; కొబ్బరిచెట్టుకు వేరెదులాపు వేళ్ళనుంచి దారపో చంత సన్నటివేళ్ళవరకు పారతాయి. (కో. 25, 27, 31; తె. 17, 18, 23).
 వేళ్ళుదిగు: (క్రి.) వేళ్ళు మొలవడం; కొన్ని వెదురు గడలకు మొదటికణుపుకు వేళ్ళువుడతాయి. (తె. 17).
 వేస్తుపేపర్ బుట్ట: (< ఇం. Waste paper) చిత్తుకాగితాలు పేసుకోడానికి తాటిరూనెలతో అల్లిన బుట్ట. (కో. 12).
 శ
 శబరి: (నరుకు) ఉ. శవరి, శబిరి; 1. ఎండిపోయిన వెదురుగడ; తెప్పలుకట్టి. రవాణా చేస్తారు; (కో. 17); 2. రాజమండ్రిలో దొరికే వెదురుగడ; నాణ్యమైంది. (కో. 15).
 శాటుబెట్టు: (క్రి.) పర్యా. చరుడు. ఎరకలికత్తి

మొ॥వాటికి తమ్మరికొలిమిలో పదునుబెట్టడం; నిప్పుల్లో కాల్చి సుత్తితో సాగగొడతారు. (తె. 18).
 శాని. (< హిం. శాన్; విజ్.) నాగరికమైన, నాజూకైన, సున్నితమైన. (తె. 17).
 శాందార్: (హిం) నాగరికుడు. (తె. 17).
 శారదాంబ: కథలు చెప్పడం వృత్తిగాల ఒకతెగ వాళ్ళు (శారదగాంధు) వాయించే తంబుర (తె. 21).
 శింగరి: చూ. పెంగేరి (1). (తె. 14).
 శిడగ: 1. పర్యా. చూ. జంట (1). వెదురుగడ కణుపులోంచి పుట్టిన కొమ్మకు రెండువైపులా పెరిగిన చిల్లలజత; మూరెడువరకు పెరిగి ఎండి పోతాయి; కొన్ని గడలకు పెద్దకొమ్మ లేకుండా ఇవిమాత్రమే పెరుగుతాయి; ఇలాటి చిల్లలు క్రమంగా కొమ్మమాదిరిగా అవుతాయి. (కో. 27); 2. చూ. శిడిగ. (కో. 29).
 శిడిగ: చూ. శిడగ(2), శిడింగ; పర్యా. చూ. చిల్ల (1). వెదురుగడ కణుపువరకు పెరిగిన చిన్న కొమ్మ; దాదాపు వేరెదులాపు ఒకటిరెండు గజాల పొడుగూ ఉంటుంది; ముల్లుగ్రగానూ దోమతెర క్రగానూ గాలంబరుగునూ వాడతారు; కొమ్మ సరికినప్పుడు దానిమొదలు కణుపుకు మిగిలి ఉంటుంది; (చూ. గంటిగనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరుపునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది, (కో. 22).
 శిడింగ: చూ. శిడిగ. (కో. 29)
 శిత్త: మచ్చ (వెదురుగడకు ఉండేది). (కో. 28).
 శిలాటిబొంగు పర్యా. దడబొంగు, ఆడవిదివర్లో పెరిగిన వెదురుకర్ప; దీని కణుపులదగ్గర చిన్న చిన్న కొమ్మలు ఎక్కువగా వేస్తాయి; మేడరిపనికి ఉపయోగపడదు. (తె. 22).
 శూర్కబుట్ట: ఉ. - బుట్టి. బియ్యం పోసుకొనే ఒక రకం వెదురుబుట్ట; పలికకన్న ఎత్తు ఎక్కువగా ఉంటుంది; దీని మూతిదగ్గర వెదురుకర్ప (తీగ)తో వేసిన కట్టు ఉంటుంది; అడుగున చతురస్రంగానూ పైన గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 49 (కో. 24).
 శేకు: జనుము, గోగు మొ॥ మొక్కలపై చర్మం; నార వచ్చేది; ఎండిన జనుం మొక్కలు ఊరేసి పైచర్మం ఒలిచి నార తీస్తారు (కో. 30).
 శేకుతాడు: శేకు (చూ.) నుంచి తీసిన నారతో పేసిన సన్నటితాడు (దారం); చాపలనేతలో నిలుపుకు

వాడతాడు (కో. 90).
 శీఘ్రః (< హిం. శీత్) పర్యా. ఆసామి. వెదురుగడల
 వ్యాపారి (తె. 17.)
 శీఘ్రం తట్టు: పర్యా. చూ. మట్టి తట్టు (1). బావుల
 నుంచిగాని బయటగాని మన్నుమోసే తట్టు; మూతి
 విశాలంగా పశ్చిం మాదిరిగా ఉంటుంది (కో. 26).
 శీఘ్ర: 1/4 కిలో ధాన్యం కొలత (తె. 18).
 శీఘ్రగుల్ల: శీఘ్ర (1/4 కిలో) ధాన్యం పట్టే వెదురు
 పేళ్ళ గుల్ల (తె. 22).
 శ్రీశైలంబొంగు: ఉ. సిరిశైలం—; శ్రీ శైలం—;
 శ్రీశైలం అకవి ప్రాంతంలో పెరిగిన వెదురుగడ
 (తె. 3, 5, 12, 13, 15),

స

సకం: పర్యా. చూ. అడుగు (1). చేట సమతలభాగం;
 కిందికిగాని పైకిగాని; అల్లకంలో మూలలు మలపక
 ముందు అంతవరకు అల్లినదాన్ని ఇలా అంటారు;
 అంచుకట్టని చేట; చూ. సుంతు (కో. 21).
 సగం పచ్చె: పర్యా. చూ. చెక్క (1). వెదురుగడ
 నిలువుగా సగానికి చీలిస్తే పచ్చె ఒక భాగం
 (తె. 16).

సంగటిబుట్టు: ఉ. —బుట్టి; సంగటిముంతలు పెట్టు
 కొని వెళ్ళి వెదురుపేళ్ళ బుట్టు (4).

సజ్జ: పర్యా. చూ. చేతిబుట్టు (1). బజారునుంచి
 కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే
 వెదురుబుట్టు; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు
 తగిలించడానికి వీలుగా ఒక వెదురుబద్ద వంచి కడ
 తారు; పైన మూత ఉంటుంది; మూతలు కొన్నిచోట్ల
 సిద్ధిమాదిరిగానూ కొన్నిచోట్ల పశ్చిం మాదిరిగానూ
 ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల ఈ బుట్టు అడుగున గద్దె
 ఉంటుంది; బటాణీలు వేరుసెనక్కాయలు మొ॥
 అమ్మేవాళ్ళు కూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు; దీనికి
 కళ్ళు ఉండవు; చూ. చిత్రం 139. (కో. 22, 23,
 28, 28).

సజ్జకొయ్య: పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద (1). చేతిబుట్టు,
 కంతబుట్టు, గద్దెబుట్టు, గ్లాసుబుట్టు మొ॥వాటికి వంచి
 కట్టిన బద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించ
 దానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (అర్పి)
 మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4.
 (కో. 28).

సజ్జబద్ద: పర్యా. చూ. కమాన్ బద్ద (1). చేతిబుట్టు,
 కంతబుట్టు, గద్దెబుట్టు, గ్లాసుబుట్టు మొ॥వాటికి వంచి

కట్టినబద్ద; చేత్తో పట్టుకోడానికి మేకుకు తగిలించ
 దానికి వీలుగా ఉంటుంది; కమాను (అర్పి)
 మాదిరిగా ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 69 క. 4.
 (కో. 29).

సజ్జబుట్టు: పర్యా. చూ. చేతిబుట్టు (1). బజారునుంచి
 కూరగాయలు మొ॥ తెచ్చుకోడానికి పనికొచ్చే
 వెదురుబుట్టు; చేత్తో పట్టుకోడానికి చిలక్కొయ్యకు
 తగిలించడానికి వీలుగా ఒక వెదురుబద్ద వంచి
 కడతారు; పైన మూతి ఉంటుంది; మూతలు కొన్ని
 చోట్ల సిద్ధిమాదిరిగానూ కొన్నిచోట్ల పశ్చిం మాదిరి
 గానూ ఉంటాయి; కొన్నిచోట్ల ఈ బుట్టు అడుగున
 గద్దె ఉంటుంది; బటాణీలు, వేరుసెనక్కాయలు
 మొ॥ అమ్మేవాళ్ళుకూడా దీన్ని ఉపయోగిస్తారు;
 దీనికి కళ్ళు ఉండవు; చూ. చిత్రం 139.
 (కో. 28).

సజ్జవార: పూలసజ్జల అల్లకానికి వాడే వెదురుపేను;
 మానెవార పేడుకన్న వెడల్పు తక్కువ,
 (కో. 27).

సట్టు: పర్యా. చూ. బొడుపు (2). ఈతకమ్మకున్న
 అకు తెంపిన తరహాక అకు తెగినదోట పడేగుర్తు.
 (రా. 9).

సత్తుపల్లిబొంగు: ఖమ్మం జిల్లాలోని సత్తుపల్లి
 అన్నిప్రాంతంలో పెరిగిన వెదురుగడ; 30 గజాల
 పొడుగుంటుంది. (కో. 14; తె. 7, 8, 28).

సనబద్ద: ఈకజల్లమొత్త (చూ.) మీద అమర్చిన
 బద్ద. (తె. 31).

సందు: 1. పర్యా. చూ. బోలు (1). వెదురుగడ
 లోపల ఒక కణుపునుంచి మరొక కణుపువరకు
 మధ్యలో నిలువుగా ఉండే ఖాళీ; ఇది కొన్నిటికి
 వెడల్పుగానూ కొన్నిటికి నన్నగానూ ఉంటుంది;
 కొన్నిటికి అనలు ఉండదు. చూ. చిత్రం 4, 1.
 (రా. 3); 2. చేట మొ॥ అల్లెటప్పుడు అల్లుతున్న
 పేడు అయిపోతే అల్లకం కొనసాగడానికి, దానికి
 ఇంకో పేడు కలిపిన చోటు. (తె. 30); 3. పర్యా.
 చూ. కంత(1). జల్లెడ అడుగు అల్లకంలో పేళ్ళ
 మధ్య ఉన్న నన్ననివిడం; జల్లిండుకొనేటప్పుడు
 నూకలు మొ॥ కంతలగుండా కిందికి దిగిపోతాయి.
 చూ. చిత్రం 30 క. 2. (తె. 2, 15, 18, 22;
 రా. 1); 4. పర్యా. చూ. ఖానా(5). ఉయ్యాల
 అల్లకంలో అడుగుభాగంలోనూ పక్కలా బద్దల
 మధ్య వచ్చిన నందు; గడి. (తె. 8).

సందుకపెట్టె: (< హిం. సందుక్ = పెట్టె) ఉ.

సంద్యు-; పర్యా. చూ. పెట్టె(1). దీరలు
సంబోలు మొ॥ బట్టలు పెట్టెకొనే వెదురుబద్దలపెట్టె;
చతురస్రాకారంలోనూ దీర్చి చతురస్రాకారంలోనూ
ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 41. (తె. 7);
సందుపెట్టు: (క్రి.) ఉ. -వెట్టె-ం, -వెట్టె,
సందెట్టు; పర్యా. ఎదురువేడు. చేట మొ॥ అల్లె
టప్పుడు అల్లుతున్న పేడు అయిపోతే అల్లకం
కొనసాగడానికి దానికి ఇంకోపేడు కలిపిపెట్టడం.
(కో. 15, 17; తె. 28, 30).
సందెడు: చంకసందును పట్టినన్ని (తె. 18).
సన్నకంక: పర్యా. చూ. సన్నం(పు)బొంగు. రెండంగు
కాలనుంచి ఆరంగుకాలవరకు లావుందే సన్నటి
వెదురుగడ; కణుపుసన్నగా ఉండి నులువుగా చీలు
తుంది; కణుపులమధ్య ఎడంఎక్కువ; కొన్ని
గడలలో బోలు సన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిటికి
బోలుండదు. (తె. 28).
సన్నకట్టె: 1. పర్యా. చూ. సన్నం(పు)బొంగు.
రెండంగుకాల నుంచి ఆరంగుకాలవరకు లావుందే
సన్నటివెదురుగడ; కణుపుసన్నగా ఉండి నులువుగా
చీలుతుంది; కణుపులమధ్య ఎడంఎక్కువ; కొన్ని
గడలలో బోలు సన్నగా ఉంటుంది; కొన్ని
టికి బోలుండదు (రా. 4); 2. పర్యా. చూ. సన్నం
బరిగె. వేలెడు లావుకన్న తక్కువ ఉండే ఈత
చువ్వ (బరిగె); గుల్లలు మొ॥ అల్లడానికి పని
కొస్తుంది (తె. 8).
సన్నకర్ర: 1. పర్యా. చూ. సన్నం(పు) బొంగు.
రెండంగుకాలనుంచి ఆరంగుకాల వరకు లావుందే
సన్నటి వెదురుగడ; కణుపు సన్నగా ఉండి నులు
వుగా చీలుతుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ;
కొన్ని గడలలో బోలు సన్నగా ఉంటుంది; కొన్ని
టికి బోలుండదు (కో. 3; తె. 18); 2. చూ.
సన్నంగర్ర. సన్నగా ఉన్న వెదురుపేడు;
మామూలు వెదురుపేడు వెడల్పులో సగం వెడల్పు
పేడుకన్న పొడుగునూ ఉండి (గుండ్రంగా కాక)
పలకగా ఉన్నది (తె. 9.); 3. పర్యా. చూ.
కర్ర (3). గోవ (వార) నుంచి పొడుగు తీగలా
వచ్చేటట్లు చీరిన భాగం; పేడువెడల్పులో సగంగాని
అంతకన్న తక్కువగాని ఉంటుంది; పేడుకన్న
మందంగానూ కొంచెం ఉబ్బెత్తుగానూ ఉంటుంది;
గంప, తట్టగుల్ల, బుట్ట మొ॥ వాటి అల్లకంలో
నిలువుల చుట్టూ చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ.
చిత్రం 47 చ. 1 (రా. 2); 4. పర్యా. చూ.

సిద్దివార, సిద్ది అల్లడాని కువయోగించే కర్ర
(చూ.); దారం మాదిరిగా సన్నగానూ గుండ్రం
గానూ ఉంటుంది (రా. 9-11).
సన్నంగర్ర: చూ. సన్నకర్ర (2) (తె. 18).
సన్నచిట్టె: పర్యా. చూ. రివ్వ. సన్నగా గట్టిగా
ఉండే వెదురుకర్ర; చిటికెనవేలెడు లావునుంచి
బొటనవేలెడు లావువరకు ఉంటుంది; దీనికి లోపల
భాగం ఉండదు; కణుపులు దగ్గర దగ్గరగా ఉంటాయి;
దీన్ని ముల్లుగర్రలకూ పండిరిపెందె కట్టుకోడానికి
చేతికర్రలకూ ఉపయోగిస్తారు (కో. 7).
సన్నజువ్వ: పర్యా. చూ. (సన్నం) బరిగె.
వేలెడు లావుకన్న తక్కువ ఉండే ఈతచువ్వ
(బరిగె); గుల్లలు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది
(తె. 9).
సన్నతడక: ఉ. -తడక; పర్యా. సన్నజేడు తడక.
సన్నటి వెదురుపేడుతో అల్లిన తడక (తె. 15).
సన్నతుంగ: గట్టిగా సన్నగాఉండే మేలిరకం తుంగ;
దాపలనేరకు పనికొస్తుంది. (కో. 8, 8; రా. 4).
సన్నదాలెం: నిలువుగా చీలినబద్ద మూడునాలుగు
భాగాల్లో ఒకటి; పలకగాఉంటుంది; దీన్నించి పేళ్ళు
తీస్తారు. (కో. 27).
సన్నం(ంతాడు: కొంచెం సన్నగాపేసిన కొబ్బరితాడు.
(కో. 21, 28).
సన్నపలక: ఉ. -పక్క; జమ్ముదాప నేసేటప్పుడు
మగ్గనికి అమర్చిన నిలువుపోగులమధ్య జమ్ము
పుల్లనుదూర్చి అది నేకలో కలిసిపోయేటట్లు చేత్తో
కొట్టే సన్నటిపలక; దీనికి రంధ్రాలుంటాయి;
దీనికిముందు ఇట్లాంటిదే ఇంకొక పెద్ద పలకకూడా
అమరుస్తారు. (రా. 10).
సన్నపునులక: సన్నగాఉండే నులకతాడు. (కో. 25).
సన్నపెండె: పర్యా. చూ. రివ్వ. సన్నగా గట్టిగా
ఉండే వెదురుకర్ర; చిటికెనవేలెడు లావునుంచి
బొటనవేలెడు లావువరకు ఉంటుంది; దీనికి లోపల
భాగంఉండదు; కణుపులు దగ్గరదగ్గరగా ఉంటాయి;
దీన్ని ముల్లుగర్రలకూ పండిరిపెందె కట్టుకోడానికి
చేతికర్రలకూ ఉపయోగిస్తారు. (రా. 8).
సన్నపేడు: పర్యా. చూ. అడిపోగు (1). గంప,
బుట్ట, సిద్ది మొ॥వాటి అల్లకంలో బొడ్డదుగూ
అడుగూ అల్లడానికి వాడే పలవటి సన్నపేడు
(కొన్నిచోట్ల లావుది); పసురుకింది పేడును రెండు
భాగాలుగా నిలువునాచీలిస్తే వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల
ఎత్తుభాగం మూతిదగ్గర అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు.

చూ. చిత్రం 47 క. 3. (కో. 3).

సన్నపేము: పర్యా. సన్న పేముటెత్తం, సన్నబెత్తం. సన్నగాడిదే పేముకర్ర, $\frac{1}{4}$ అంగుళంనుంచి $\frac{1}{2}$ అంగుళంవరకు మందం ఉంటుంది; దీన్ని చీరితీసిన తీగబుట్టలు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; దీన్ని చీరకుండా బొగ్గుతట్టలు అల్లుతారు; చీరిన పైభాగం (నార) కాలిస్తే వచ్చే బూడిదను కొబ్బరినూనెలో కలిపి తలకు పెట్టుకొంటే వెంట్రుకలు బాగా పెరుగుతాయట. (కో. 3).

సన్నపేముటెత్తం: పర్యా. చూ. సన్నపేము. సన్నగాడిదే పేముకర్ర; $\frac{1}{4}$ అంగుళంనుంచి $\frac{1}{2}$ అంగుళం వరకు మందం ఉంటుంది; దీన్ని చీరితీసిన తీగబుట్టలు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; దీన్ని చీరకుండా బొగ్గుతట్టలు అల్లుతారు; చీరిన పైభాగం (నార) కాలిస్తే వచ్చే బూడిదను కొబ్బరినూనెలో కలిపి తలకు పెట్టుకొంటే వెంట్రుకలు బాగా పెరుగుతాయట. (తె. 22).

సన్నపేళ్ళచేటు: ఉ. - పేళ్ళు, - పేళ్ళలాట, - పేళ్ళలాట, సన్నేళ్ళలాట; పర్యా. గోడువారచేటు. సన్నటి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినచేటు; మామూలుగా దీన్ని మూడుపేళ్ళమీదగాని (చూ. మూటాల) నాలుగుపేళ్ళమీదగాని (చూ. నటాల) అల్లుతారు. (కో. 2, 3, 5; తె. 1, 10, 28; రా. 2, 5, 0).

సన్నపేళ్ళమంచం: ఉ. సన్నపేళ్ళు; సన్నటి వెదురుపేళ్ళతో అల్లినవాప పరిచిన వెదురుమంచం. (తె. 1).

సన్నబద్ద: పర్యా. సన్నబిలుకు. వెడల్పు తక్కువగా ఉండే వెదురుబద్ద. (కో. 28).

సన్నబిలుకు: ఉ. - బిల్లు; పర్యా. సన్నబద్ద. వెడల్పు తక్కువగా ఉండే వెదురుబద్ద. (తె. 8).

సన్నబెత్తం: పర్యా. చూ. సన్నపేము. సన్నగాడిదే పేముకర్ర; $\frac{1}{4}$ అంగుళంనుంచి $\frac{1}{2}$ అంగుళంవరకు మందం ఉంటుంది; దీన్ని చీరితీసిన తీగబుట్టలు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది; దీన్ని చీరకుండా బొగ్గుతట్టలు అల్లుతారు; చీరిన పైభాగం (నార) కాలిస్తే వచ్చే బూడిదను కొబ్బరినూనెలో కలిపి తలకు పెట్టుకుంటే వెంట్రుకలు బాగా పెరుగుతాయట. (కో. 18).

సన్నబేడుతడక: పర్యా. సన్నతడక. సన్నటి వెదురు పేడుతో అల్లినతడక. (తె. 15).

సన్నబేళ్ళల్లకం: మూడేసి సన్నటిపేళ్ళతో అల్లేతీరు; చూ. మూటాల. (రా. 8).

సన్నబేళ్ళవిననగర్ర: పర్యా. చూ. సన్నవిననగర్ర. మెత్తగా ఉండే సన్నటిపేళ్ళతో అల్లిన విననగర్ర. (కో. 15).

సన్నబొద్దు: ఉయ్యాల అడుగు అంచుభాగంలో చుట్టూ సన్నగా ఉబ్బెత్తుగా అల్లినభాగం. (తె. 7).

సన్నబొంబు: పర్యా. చూ. సన్నం(పు)బొంగు. రెండంగుళాలనుంచి అరంగుళాల వరకు లావుండే సన్నటి వెదురుగడ; కణుపు సన్నగా ఉండి సులువుగా చీలుతుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కొన్ని గడలలో బోలు సన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిటికి బోలుండదు. (రా. 1).

సన్నం(పు)బొంగు: ఉ. సన్నబొంగు; పర్యా. కట్ట బొంగు (1). (కో. 14). చిట్టెదురు (1), చిట్టె బొంగు, సన్నకంక, సన్నకట్టె (1), సన్నకర్ర (1), సన్నబొంబు, సన్నవెదురు, సామెరవెదురు, సుల్కంబొంగు (1). రెండంగుళాలనుంచి అరంగుళాలవరకు లావుండే సన్నటి వెదురుగడ; కణుపు సన్నగా ఉండి సులువుగా చీలుతుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కొన్ని గడలలో బోలు సన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిటికి బోలుండదు. (తె. 1-8, 6, 7, 8, 12, 15-17, 20-22, 24-27, 30, 31; రా. 0).

సన్నం(పు)పేడు: ఉ. సన్నపేడు; పర్యా. ఈనె (2), ముట్టుపోండ్ర, లాక (8), సన్నినె (2), సల్ప పేడు. వెడల్పు చాలా తక్కువగా ఉన్న వెదురు పేడు; కొన్నిచోట్ల చాలా వలచగా ఉన్నది (కో. 2, 15, 24; తె. 1, 0, 15, 31, రా. 2).

సన్నం(పు)బరిగె: పర్యా. చిట్టిబర్ర, సన్నకట్టె (2), సన్నజావ్వ, సన్నీతకట్టె. వేలేడు లావుకన్న తక్కువ ఉండే ఈతచువ్వ (బరిగె); గుల్లలు మొ॥ అల్లడానికి పనికొస్తుంది (తె. 14, 20).

సన్నంరేకు: వెడల్పు తక్కువగా ఉండే తాచేకు (కో. 26).

సన్నరంపం: చిన్నచిన్న పండ్లుండే రంపం; పేము కర్ర కొయ్యడానికి వాడతారు (తె. 22).

సన్నవిననగర్ర: ఉ. సన్నిన్నకర్ర; పర్యా. మెత్తక విననగర్ర, సన్నబేళ్ళ విననగర్ర, మెత్తగా ఉండే సన్నటి పేళ్ళతో అల్లిన విననగర్ర (తె. 22, 26).

సన్నవెదురు: ఉ. సన్నెదురు; పర్యా. చూ. సన్నం(పు)బొంగు. రెండంగుళాలనుంచి అరంగుళాల వరకు లావుండే సన్నటి వెదురుగడ; కణుపు సన్నగా ఉండి సులువుగా చీలుతుంది; కణుపుల

మధ్య ఎడం ఎక్కువ; కొన్ని గడలలో బోలు సన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిటికి బోలుండదు (కో. 0, 11, 14, తె. 29; రా. 1-3).

సన్నవేళ్ళ అల్లకం: (< సన్నవేళ్ళ -) వేరెడు వేడల్పుకన్న సన్నంగా ఉండే పేళ్ళతో అల్ల విధానం; మూడుపేళ్ళ గర్భంమీద అల్లుతారు; చేట, విననగ్ర మొ॥ ఇలా అల్లుతారు (తె. 18).

సన్నసాదనం: పర్యా. సాదనం (8). మేదరిపనికి ఉపయోగపడే వెదురుగడల్లో సన్నరకం (కో. 13, 14).

సన్నాకు: వెడల్పు తక్కువగా ఉన్న ఈతాకు. (తె. 19, 22; రా. 8).

సన్నితకట్టె: (< సన్న + ఈత -) పర్యా. చూ. సన్నంబరిగె; వేరెడులావుకన్న తక్కువఉండే ఈత చువ్వ (బరిగె). గుల్లలు మొ॥ అల్లడానికి పని కొస్తుంది. (తె. 13, 16).

సన్నినె: (< సన్న + ఈనె) ఉ. సన్నఈనె. 1. పర్యా. చూ. పేడు (1). వెదురుబద్ద సన్నగా చీలిస్తే వచ్చే పాయ; సుమారు చిలికెనవేరెడు వెడల్పా గోరంత మందమూ గజంన్నరపొడుగూ ఉంటుంది; చేట, జల్లెడ మొ॥ అల్లడానికి వాడతారు; అల్లెవస్తువును బట్టి దీని పొడుగు వెడల్పులు నిర్ణయించుకొంటారు. (కో. 19); 2. పర్యా. చూ. సన్న(ం)పేడు. వెడల్పు చాలా తక్కువగా ఉన్న వెదురుపేడు; కొన్నిచోట్ల చాలా పలచగా ఉన్నది. (కో. 8, 6, 27, 28; తె. 1); 3. పర్యా. చూ. సిబ్బివార. సిబ్బి అల్లడానికి ఉపయోగించే కర్ర (చూ.); దారం మాదిరిగా సన్నగానూ గుండ్రంగానూ ఉంటుంది. (రా. 4).

సపయిదబ్బు: పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ద. వెదురుగడ చీలి నప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగా వచ్చే వెదురుబద్ద; వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరికివేసినచోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ద సరిగా రాదు; ప్రతిగడకూ రెండు సుద్దిబద్దలు వస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (తె. 8).

సపాయిగోటు: పర్యా. ఒంఠైండు. ఈతవాప నిలుపులో కొసలనుమూసేస్తూ ఒకపేరొరగా కుట్టిన అంచుపట్టె; అడ్డంకొసలను మూస్తూ రెండు అంచు పట్టెలను కుడితే నిలుపుకొసలను ముయ్యడానికి ఒంఠైండుపట్టె కుడతారు. (తె. 21).

సపాయిబండిజల్ల. పురపాలకసంఘంవాళ్ళ చెత్తబండి (సపాయిబండి)మీద పరిచే జల్ల. (తె. 7).

సపోర్టు: (< ఇం. Support) పేముకుర్చీ వెనక భాగంలో వెనకకాలు కొసా హెడ్డుకర్ర కొసా ఆనుకొనేబట్టుపెట్టిన కర్ర. (కో. 10).

సప్పు: 1. విననగ్రకు కాడగా అమర్చే బద్ద; అమర్చకముందు ఇలా అంటారు. (కో. 6); 2 కోల; నాగరి మొదటిభాగంనుంచి బయటికి కనిపించే కొన. (కో. 30).

సమకట్టు: చదరం. (కో. 9).

సమర్తచాప: ఉ. సంర్తచాప; అడపిల్ల మొదటిసారి రజస్వలయనప్పుడు కూర్చోడానికి పరిచే నలు చదరపు వెదురుచాప. (కో. 28).

సమసిపోవు: ఉ. సవుసి -; అరిగిపోవడం. (తె. 4).

సరణం: బండి గడిగొయ్యి (పంగలగా ఉన్న ఒసి గొయ్యి)లమీంచి తొడిగే వెదురుకర్ర; కొన్నిచోట్ల తాటిపట్టె తొడుగుతారు. (తె. 8).

సరందబ్బు: చూ. సరుమబద్ద. (రా. 8).

సరం: 1. పర్యా. చూ. వెన్నుదబ్బు. ఈతకమ్మ వెన్ను (చూ.) చీలితినబద్ద; గంప మొ॥ వాటి ఎత్తుభాగం అల్లడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం 11. 4. (రా. 8); 2. (విజ.) తిన్నటి, పొడుగాటి. (రా. 2).

సరాబులు: (బ). పర్యా. చూ. కమ్మర్లు. ఇనవ పనిముట్లు మొ॥ చేసే పనివాళ్ళు;

సరాబువాళ్ళు: (బ.) ఉ. సరాబోట్లు; బంగారునగలు చేసే పనివాళ్ళు; వాళ్ళ తెగ. (కో. 25).

సరిదీయు: (క్రి.) పేనినతరవాత తాడును ఒక కొమ్మకుకట్టి లాగడం. (రా. 4).

సరిపిరంబెట్టించు: (క్రి.) పర్యా. చూ. చరిపించు. పడునుపోయి మొండిగాఅయిన కత్తి మొ॥ వాటిని కొలిమిలోకాల్చి సుత్తితోకొట్టి వాడిగాచేయించడం; మేదరికత్తికి పడునుపోయినప్పుడు కమ్మరిచేత ఇలా చేయిస్తారు; కొన్నిచోట్ల మేదరివాళ్ళే చేసు కొంటారు. (కో. 11).

సరివెదురు: పర్యా. చూ. లొడ్డి(ల)బొంగు. లోయలో పెరిగిన వెదురుగడ; మెత్తగా బోలుగా ఉంటుంది; కణుపులు దూరదూరంగా ఉంటాయి, మేదరిపనికి బాగా ఉపయోగం. (తె. 29).

సరుము: ఉ. సర్ము, సర్ము. 1. పర్యా. చేట సరుము, దాలెం (6.) చేట అల్లకానికి కొలత ప్రకారం (మూడు మూళ్ళు జేసెడు) నరికి సున్నగా గీసిన సుద్దిబద్ద; (తె. 13, 18, 19-25); 2. పర్యా. చూ. పలుకు (2). సుద్దిబద్ద (చూ.)ను నిలుపుగా

బద్ధ వెడల్పులో సగానికి చీల్చిన భాగం (గడలో ఎనిమిదో భాగం); దీన్నించి పేడు తీస్తారు; వేలెడు వెడల్పు ఉంటుంది (కో. 5, 15); 3. పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ధ. వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగా వచ్చే వెదురుబద్ధ; వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరకేసిన చోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ధ సరిగారాదు; ప్రతి గడకూ రెండు సుద్దిబద్ధలు వస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి (కో. 7).

సరుముదబ్బు: ఉ. సర్కు-; చూ. సరుముబద్ధ (కో. 7; రా. 10).

సరుముపేడు: ఉ. సర్కు-; పర్యా. చూ. సుద్దిపేడు. సుద్దిబద్ధ (చూ.) నుంచి తీసిన వెదురుపేడు (రా. 5).

సరుముబద్ధ: రూ. సరందబ్బు, సరుముదబ్బు; పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ధ. వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగా వచ్చే వెదురుబద్ధ; వెదురు గడకు పెరిగిన కొమ్మ నరకేసినచోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ధ సరిగారాదు; ప్రతిగడకూ రెండు సుద్ది బద్ధలు వస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పని కొస్తాయి (రా. 5).

సరుములోత్తు: (క్రి.) ఉ. సర్కు-; పర్యా. చూ. వారలోత్తు. వెడల్పు వెదురుబద్ధనుంచి పేడుకు సరిపోయేటంత వెడల్పుగా సన్నటిబద్ధలు (వారలు) చీరడం; దీన్నించి పేడు చీలుస్తారు (కో. 15).

సర్కి: (హిం.) గింజ (తె. 22).

సర్కిదాల: పత్తిగింజలు మోసే పెద్ద వెదురుపేళ్ళ గంప (తె. 22).

సలుగు: ఉ. నల్లు; పర్యా. చూ. అడ్డం. తడక, బంటి జల్లు, పిల్లల బొడి, ఉయ్యాల, చెంద్రిక మొ॥ వాటి నిలువులనుట్టూ అడ్డంగా అల్లే మందంపేడు లేదా పలచటిబద్ధ; మామూలు పేడుకన్న మందంగానూ వెడల్పుగానూ ఉంటుంది. (తె. 23, 28).

సలువునజీరు: (క్రి.) ఒత్తిన ఈతమట్టను చీరేప్పుడు చీరుతున్న చీలికతోపాటు మట్టిని ఎడంచేత్తో బాగా కిందికి వంచకుండా చీరడం; ఇలా చీరటంవల్ల నారబోద పలచగావస్తుంది. (తె. 9).

సల్పుపేడు: రూ. సల్పానిపేడు; పర్యా. చూ. సన్న(ం) పేడు. వెడల్పు చాలా తక్కువగాఉన్న వెదురు పేడు; కొన్నిచోట్ల చాలా పలచగాఉన్నది. (రా. 7).

సల్పాకు: (<సలప+అకు) పలగాఉండే ఈతాకు. (రా. 8).

సల్పాటు: (విణ.) రూ. సల్పాని; పలచటి; పలచటి పేడును సల్పాటు (సల్పాని) పేడు అంటారు. (రా. 8).

సల్పాటుగా: (క్రి. విణ.) పలచగా; వెదురుపేడుగాని బద్ధగాని మందంగాలేనప్పుడు ఇలా అంటారు. (రా. 8, 9, 9).

సల్పాని: (విణ.) చూ. సల్పాటు. (రా. 9).

సల్పానితడక: ఉ.-తడక; పర్యా. పలచని తడక. పలచటి వెదురుపేడుతో అల్లిన తడక. (రా. 11).

సల్పానిపేడు: చూ. సల్పుపేడు, (రా. 9, 11).

సల్పుడిపెట్టె: (<వలిమిడి-) పసుపు, వలిమిడి (బియ్యప్పిండి, జెల్లంకలిపిన ఒకరకం తీపిపదార్థం) పెట్టుకొని ఆడపిల్ల అత్తవారింటికి తీసుకువెళ్ళే పెట్టె. (కో. 20).

సళ్ళు: (<సడలు) ఉ. నల్లు; వదులు; రెండు పురులనుకలిపి తాడు పేనేటప్పుడు పురి పెట్టుకుండా పేనితే తాడు వదులువచ్చి తొందరగా తెగుతుంది. (తె. 9).

సవకలం: ఉ. సొకులం; 1. పర్యా. చూ. బద్ధ (1). వెదురుగడ నిలువుగా నాలుగు భాగాలుగా చీలిస్తే వచ్చేభాగం; గడంత బొడుగునా సుమారు రెండు వేళ్ళ వెడల్పు ఉంటుంది. (కో. 22); 2. పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ధ. వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటి గనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగావచ్చే వెదురుబద్ధ; వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరకేసినచోట (గంటి గనుపు) చీలిస్తే బద్ధ సరిగారాదు; ప్రతిగడకూ రెండు సుద్దిబద్ధలు వస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (కో. 20, 22).

సవరగా: ఉ. సొరగ; పర్యా. వడరంగా. చదునుగా; సమాంతరంగా; మట్టంగా; వెదురునుగాని బద్ధను గాని (ఏటవాలుగా కాకుండా) అడ్డంగా నరకే సందర్భంలోను వెదురుగడలను చిందరవందరగా కాకుండా సమానంగా పేర్చే సందర్భంలోను వాడుక. (తె. 15).

సవరంకర్ర: రూ. సవేరంకర్ర; పర్యా. చూ. సైర బొంగు (1). వంకలు లేకుండా నిటారుగా పెరిగిన వెదురుగడ; తోట ఎక్కువగా ఉండి తేలిగ్గా ఉంటుంది; నిచ్చెన మొ॥వాటికి పనికొస్తుంది (కో. 23).

సవారల్లకం: ఆరేసి వెదురుపేళ్ళతో అల్లే విధానం. (రా. 8).

సవారికచ్చరంచాప: ఉ. -సాప; పర్యా. చూ.

కచ్చదం తడక, కచ్చదం బండిమీద నీడకోసం గుడిసెమాదిరిగా కప్పేతడక లేదా చాప; కొన్నిటికి ముందువేపూ కొన్నింటికి ముందువెనకలా పడగ మాదిరిగా ముందుకు పొడుచుకొచ్చి ఉంటుంది; కొన్నిటిని రెండుపొరలుగా అల్లి జతకూరుస్తారు; దీని అంచుచుట్టూ చేటమాదిరిగా కట్టు (బద్ద)వేసి అంచు కడతారు; పలచటి పేడుతో అల్లినదాన్ని చాపఅనీ, నిలుపులుపెట్టి అడ్డంగా పేడుతో అల్లిన దాన్నిగాని చాపకు దిగువుకోసం నిలుపుబద్దలూ అడ్డం బద్దలూ వేసినదాన్నిగాని బద్దలవళంగా అల్లినదాన్ని గాని పలచటిబద్దలతో అల్లినదాన్నిగాని తడక అనీ అనడం మామూలు; చూ. చిత్రాలు 34 క, చ (తె. 27).

సవారిచాప: ఉ. - సాప; పర్యా. చూ. కచ్చదం తడక, కచ్చదం బండిమీద నీడకోసం గుడిసె మాదిరిగా కప్పే తడక లేదా చాప; కొన్నింటికి ముందువేపూ కొన్నింటికి ముందు వెనకలా పడగ మాదిరిగా ముందుకు పొడుచుకొచ్చి ఉంటుంది; కొన్నిటిని రెండుపొరలుగా అల్లి జత కూరుస్తారు; దీని అంచుచుట్టూ చేట మాదిరిగా కట్టు (బద్ద) వేసి అంచు కడతారు; పలచటిపేడుతో అల్లినదాన్ని చాప అనీ, నిలుపులుపెట్టి అడ్డంగా పేడుతో అల్లిన దాన్నిగానీ చాపకు దిగువుకోసం నిలుపుబద్దలూ అడ్డంబద్దలూ వేసినదాన్నిగానీ బద్దలవళంగా అల్లిన దాన్నిగానీ పలచటిబద్దలతో అల్లినదాన్నిగానీ తడక అనీ అనడం మామూలు. చూ. చిత్రాలు 34 క, చ (కో. 15).

సవారిబండితడక: ఉ. తడ్క; పర్యా. చూ. కచ్చదం తడక, కచ్చదం బండిమీద నీడకోసం గుడిసెమాదిరిగా కప్పేతడక లేదా చాప; కొన్నింటికి ముందువేపూ కొన్నింటికి ముందువెనకలా పడగ మాదిరిగా ముందుకు పొడుచుకొచ్చి ఉంటుంది; కొన్నిటిని రెండు పొరలుగా అల్లి జతకూరుస్తారు; దీని అంచుచుట్టూ చేటమాదిరిగా కట్టు (బద్ద)వేసి అంచుకడతారు; పలచటిపేడుతో అల్లినదాన్ని చాప అనీ, నిలుపులు పెట్టి అడ్డంగా పేడుతో అల్లినదాన్ని గాని చాపకు దిగువుకోసం నిలుపుబద్దలూ అడ్డం బద్దలూ వేసినదాన్నిగాని బద్దలవళంగా అల్లినదాన్ని గాని పలచటిబద్దలతో అల్లినదాన్నిగాని తడక అనీ అనడం మామూలు; చూ. చిత్రాలు 34 క, చ. సవారునేత పేమకుర్చీల అల్లకంలో ఒకరకం పని వరస (దీక్షెను). (కో. 18).

సవార్లగుమ్మటం: పర్యా. గుమ్మటం. సవారులోపల కడియం (రింగు)లా వంచికట్టిన వెదురుబద్ద; ఇలాంటివి ఏడు ఉంటాయి; కింద వెదబ్బుబద్దపెట్టి రాసురాసు నన్నటివి పెడతారు; చూ. చిత్రం 96. (తె. 6).

సవేరంకర: చూ. సవరంకర. (కో. 24).

సాగుడు: పర్యా. చూ. గనసాగుడు. వెదురుగడ కణుపులమధ్య మూరెడుకన్న ఎక్కువ ఎడమున్న భాగం. (కో. 18).

సాగుడుగన: చూ. సాగుడు గనుపు. (తె. 8).

సాగుడుగనుపు: చూ. సాగుడుగన; పర్యా. చూ. గనసాగుడు. వెదురుగడ కణుపులమధ్య మూరెడు కన్న ఎక్కువ ఎడమున్న భాగం. (కో. 17).

సాంగంచేట: పర్యా. చూ. మూసివాయనం చేట. ముత్తెడువ చనిపోయినప్పుడు ఆమె పేరుమీద మూసివాయనం (సాంగం; పసుపు, కుంకుమ మొ॥) పెట్టిఇచ్చే చేట; వాయనమిచ్చేటప్పుడు పైన మరో చేట బోర్లిస్తారు. (కో. 2).

సాంగం: పర్యా. వాయనం. నోములూ పండుగలూ చేసుకొనేటప్పుడు గాని, సారెపెట్టేటప్పుడు గాని పునిత్రీ చనిపోయినప్పుడుగాని (దానంగా) ఇచ్చేది; పునిత్రీ చనిపోయినప్పుడు ఆమె పేరుమీదుగా వాయనం (పసుపు, కుంకుమ, గజాలు మొ॥ పెట్టి) ఒక పునిత్రీకి దానంగా ఇస్తారు; అంచుకట్టిన ఒక చేటలో వాయనంపెట్టి మరో చేటలో మూస్తారు. (కో. 2).

సాంచె: ఉ. సాంచె; పర్యా. చూ. చట్రం (1). మంచం, బద్దలతడక, చాటుతడక, చెందికతడక, కళ్యాణమంటపం మొ॥వాటి తయారీకి నాలుగు వెదురుబద్దలతోగాని గడలతోగాని (దీర చతురస్రాకారంగాగాని చతురస్రాకారంగాగాని) చేసిన దొడ్డి. చూ. చిత్రం 82. 2. (తె. 15, 28).

సాత్పుడి: మేదరివాళ్ళలో ఒకతెగ. (రా. 1).

సాదన(ం)కర: పర్యా. చూ. మేదరికర(2). పూర్తి లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్య రకంగానూ ఉండే నాణ్యమైన వెదురుగడ; లోపల కొంచెం గులగాఉండి కంద మందంగా ఉంటుంది; పచ్చిగా పొడుగు ఉంటుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపులదగ్గర ముక్కు లేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది. కణుపుదగ్గర ఒకపేకొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికినప్పుడు చిన్న గుర్తు పడుతుంది; మొదలు గుండ్రంగా నరికి

ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఎక్కువ ఉపయోగం (కో. 23, 25, 28, 29).

సాదనపువెదురు: ఉ. సాదనపువెదురు; చూ. సాదనం వెదురు (కో. 2).

సాదనబుద్ధ: (< సాదనపు + బుద్ధ) పర్యా. చూ. సుద్ధి బుద్ధ) వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగా వచ్చే వెదురుబుద్ధ; వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరికేసిన చోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బుద్ధ సరిగారాదు; ప్రతిగడకూ రెండు సుద్ధిబుద్ధలు వస్తాయి, ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి (కో. 25.)

సాదనం: 1. పర్యా. చూ. మేదరికర్ర (2). పూర్తి లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్య రకంగా ఉండే నాణ్యమైన వెదురుగడ; లోపల కొంచెం గుల్లగా ఉండి కండ మందంగా ఉంటుంది; పచ్చిగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపులదగ్గర ముళ్ళు లేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపుదగ్గర ఒకటేకొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్న గుర్తు పడుతుంది; మొదలు గుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఎక్కువ ఉపయోగం (కో. 10, 13, 14, 20); 2. మేదరిపనికి ఉపయోగ పడే వెదురుగడల్లో లావురకం; ఇళ్ళకు కూడా ఉపయోగపడుతుంది (కో. 12, 15, 18); 3. పర్యా. నన్నసాదనం. మేదరిపనికి ఉపయోగపడే వెదురు గడల్లో నన్నరకం (కో. 19).

సాదనం బొంగు: పర్యా. చూ. మేదరికర్ర (2). పూర్తి లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్యరకంగా ఉండే నాణ్యమైన వెదురుగడ; లోపల కొంచెం గుల్లగా ఉండి కండ మందంగా ఉంటుంది; పచ్చగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; కణుపుల మధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపులదగ్గర ముళ్ళు లేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపు దగ్గర ఒకటేకొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్న గుర్తు పడుతుంది; మొదలు గుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఎక్కువ ఉపయోగం (కో. 2, 14; తె. 7, 10, 27).

సాదనం వెదురు: చూ. సాదనపు వెదురు; పర్యా. చూ. మేదరికర్ర (2). పూర్తి లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్యరకంగా ఉండే నాణ్య మైన వెదురుగడ; లోపల కొంచెం గుల్లగా ఉండి తడ మందంగా ఉంటుంది; పచ్చిగా పొడుగ్గా

ఉంటుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపుల దగ్గర ముళ్ళు లేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపుదగ్గర ఒకటేకొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్న గుర్తు పడుతుంది; మొదలు గుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఉపయోగం (కో. 11, 17, 22, 28, 29, 31).

సాదా అల్లకం: ఉ. సాదల్లకం; చేట మొ. వాటిని ఎలాంటి దీక్షనూ (పువ్వు మొ.) లేకుండా మామూలుగా అల్లే పని (కో. 2, 3; రా. 4).

సాదా గచ్చం: పర్యా. చూ. రెంటాలగచ్చం (2). రెంటాల అల్లకం (చూ.)లో అడ్డంపేడుకు పైకి కిందికివచ్చే రెండుపేళ్ళ కూర్పు; చేట, విననగర్ర మొ. రెంటాలగచ్చంపేసి అల్లుతారు. (కో. 3).

సాదాగడి: బుద్ధలతోకట్టిన తడకలోవచ్చే మామూలు (చతురస్రాకారపు) కంఠ. (కో. 8).

సాదాగణుపు: ఉ. సాద-; పర్యా. చూ. కణుపు. వెదురుగడకు అక్కడక్కడఉండే హద్దు; గడదుటూ ఉబ్బెత్తుగాఉంటుంది; అంతమేరకు లోపలి ఖాళిని మూసేస్తుంది; పర్యం; ఇక్కడ కొమ్మవేస్తుంది. చూ. చిత్రం 4. 9. (రా. 7).

సాదాచాప: ఉ.-సాప; రంగులుగానీ దీక్షనుగానీ లేకుండా మామూలుగానేసిన చాప. (కో. 8; రా. 2, 8).

సాదాచేట: ఉ. శాట; పర్యా. మూటాలచేట. మూడు పేళ్ళమీద (చూ. మూటాల) అల్లే చేట. (తె. 4). సాదాజంగిడి: ఉ. సాద-; పేళ్ళమధ్య ఎడంలేని (జంగిడి); చేపలుమేసుకొని రావడానికి వదియూలు ఎండబెట్టుకోడానికి పనికొస్తుంది. (కో. 20).

సాదాజల్లెడ: పర్యా. గట్టిజల్లెడ. పేళ్ళదగ్గర దగ్గరగా పెట్టి చిక్కగా అల్లిన జల్లెడ; కన్నాలు చాలా నన్నగాఉంటాయి; మామూలుగా వడ్డలోని మట్టి పెళ్ళలూ మెరిగెలూ మొ.వి తీసెయ్యడానికి వాడతారు. (రా. 8).

సాదాతడక: (హిం. సాదా-) ఉ. సాద తడ్కు; మామూలు వెదురుపేడుతో అల్లిన తడక; దీనికి మందంపేడు వాడరు; బురకతడకకు భిన్నంగా ఉండేది. (తె. 4).

సాదాపేడు: పర్యా. చూ. సుద్ధిపేడు. సుద్ధిబుద్ధ (చూ.) నుంచితీసిన వెదురుపేడు. (కో. 24).

సాదాబుద్ధ: పర్యా. చూ. సుద్ధిబుద్ధ. వెదురుగడ చీరి నప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగా వచ్చే వెదురుబుద్ధ; వెదురుగడకుపెరిగిన కొమ్మ

నరికేసినచోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ద నరిగ రాదు; ప్రతిగడకూ రెండు సుద్దిబద్దలు వస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (కో. 21).

సాదాబొంగు: ఉ. సాద -; కణ్ణులప్పుక మూపు లేకుండా మరీ పొడుగ్గాకకుండా ఉండే మూములు వెదురుగడ; మేదరిపనికి ఉపయోగపడుతుంది. (తె. 18).

సాదావిసనగర్ర: ఉ. - ఇన్నగర్ర, - యననగర్ర; పర్యా. మామూలువిసనగర్ర, మొద్దవిసనగర్ర. పట్టుకొనేకాటకు గొట్టంగానీ లోపం బుద్ధిబద్దలైష్టు గాని లేకుండా మామూలుగా అల్లిప విసనగర్ర. (కో. 2; తె. 8; రా. 8).

సాధారణంబొంగు: ఉ. సాదార్ణం -; మూములుగా అన్నిపనులకూ ఉపయోగపడే వెదురుగడ. (తె. 28).

సానపీట: ఉ. సానె -; పర్యా. చూ. నూర్రోతు. మేదరికత్తిగాని అంబుగాని నూరుకోడానికి ఉపయోగించే ఒకరికం రాయి; కొన్ని గుండ్రంగానూ పలకగానూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి కాళ్ళుంటాయి. (తె. 15).

సానరాయి ఉ. సానెరాయి. సాన్రాయి; పర్యా. చూ. నూర్రోతు. మేదరికత్తిగాని అంబుగాని నూరుకోడానికి ఉపయోగించే ఒకరికం రాయి; కొన్ని గుండ్రంగానూ పలకగానూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి కాళ్ళుంటాయి. (కో. 21; తె. 13).

సానరొతు ఉ. శానె ; పర్యా. చూ. నూర్రోతు. మేదరికత్తిగాని అంబుగాని నూరుకోడానికి ఉపయోగించే ఒకరికం రాయి; కొన్ని గుండ్రంగానూ పలకగానూ ఉంటాయి; కొన్నిటికి కాళ్ళుంటాయి; (తె. 28).

సాపు: (< హిం. సాఫ్) నునుపు. (తె. 18).

సాపుకర్ర: 1. పర్యా. చూ. మేదరికర్ర (2). పూర్తి లేకగానూ పూర్తిముదురుగానూ కాకుండా మధ్య రకంగాఉండే నాణ్యమైన వెదురుగడ; లోపల కొంచెం గుల్లగాఉండి కండ మందంగాఉంటుంది; పచ్చిగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; కణ్ణులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణ్ణులదగ్గర ముళ్ళులేకుండాఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణ్ణులదగ్గర ఒకచేకొమ్మ పెరుగు తుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్న గుర్తు పడుతుంది; మొదలు గుండ్రంగా నరికిఉంటుంది; మేదరిపనికి ఎక్కువ ఉపయోగం. (కో. 28); 2. పర్యా. చూ. పైరబొంగు (1). వంకలులేకుండా

నలాలుగా పెరిగిన వెదురుగడ; బోలు ఎక్కువగా ఉండి రేచిగ్గాఉంటుంది; నిచ్చిన మొ|| వాటికి పని కొస్తుంది. (కో. 27).

సాపుగనెబొంగు: కణ్ణు వెడల్పుగాను ఎత్తుగాను లేకుండా సాపుగాఉండే వెదురుగడ. (తె. 22).

సాపుగా: (గ్రీ. విణ.) (< హిం. సాఫ్ -) పర్యా. లనుగా, నున్నగా; వెదురుపేడు చెక్కడానికి సంబంధించిన వాడుక. (తె. 4, 16).

సాపుచెయ్య: (గ్రీ.) పర్యా. చూ. గీయు (1). వెదురు బద్దగాని పేడుగాని కర్ర (= తిగలాంటి సన్నటి వెదురుచువ్వ)గాని కత్తిరో నున్నగా గీకడం. (తె. 13, 16).

సాపుబద్ద: ఉ. సాబ్బద్ద; పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ద. వెదురు గడ చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (రూ.) లేకుండా సాపుగావచ్చే వెదురుబద్ద; వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినచోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ద నరిగరాదు; ప్రతిగడకూ రెండు సుద్దిబద్దలువస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (కో. 27, 28; తె. 15).

సాపుబొంగు: పర్యా. చూ. మేదరికర్ర (2). పూర్తిలేక గానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్యరకంగా ఉండే నాణ్యమైన వెదురుగడ; లోపల కొంచెం గుల్లగా ఉండి కండ మందంగా ఉంటుంది; పచ్చిగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; కణ్ణులమధ్య ఎడంఎక్కువ; కణ్ణులదగ్గర ముళ్ళులేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణ్ణులదగ్గర ఒకచేకొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్న గుర్తు పడుతుంది; మొదలుగుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఎక్కువ ఉపయోగం (తె. 5).

సామెరవెదురు: ఉ. సామెరెదురు; పర్యా. చూ. సన్నం(పు)బొంగు. రెండంగుళాలనుంచి ఆరంగుళాలవరకు లావుండే సన్నటి వెదురుగడ; కణ్ణు సన్నగా ఉండి సులువుగా చీలుతుంది; కణ్ణుల మధ్య ఎడంఎక్కువ; కొన్నిగడలలో బోలు సన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిటికి బోలుండదు. (కో. 18).

సాంబ్రాణిబుట్ట: పర్యా. చూ. ఉదాని. తలవెంట్టు కలకు సాంబ్రాణి (ఉడు) పొగపేసుకోడానికి వాడే బుట్ట; అడుగుభాగంలో పేళ్ళమధ్య సందులుండే లాగా అల్లుతారు; సాంబ్రాణి చల్లినకుంపటిమీద దీన్ని బోర్లించి దీనిమీద తలవెంట్టుకలు పరిచి పడుకొంటారు; ముష్టింట్టిలు ఎక్కువగా వాడతారు.

చూ. చిత్రం 79. (కో. 3).
 సారవ: ఉ. తార్య; పర్య. చూ. గోవ(3). ఇళ్ళు కట్టబప్పుడు తాపీమేట్రిలు నిలబడడానికి ఎత్తున కట్టిది; (చూ. గోవ; మాం. వృ. కోశం 4, వాస్తుపదజాలం) చూ. చిత్రం 107. (రా. 3).
 సారవవెదురు: ఉ. తార్యెదురు; పరంజా (= సారవ) కట్టడానికి ఉపయోగించే లావుపాటి వెదురుగడ. (రా. 3).
 సారెగంప: పర్య. పెండ్లిళ్ళగంప. పెళ్ళిపందర్బంతో అడపెళ్ళివారు మగపెళ్ళివారికి సారె సామానుగాని, తీపపంటలుగాని, బట్టలుగాని పెట్టిచ్చే గంప. (తె. 10, 15-17, 28; రా. 10).
 సారెపెట్టె: పర్య. పెళ్ళిపెట్టె, బుర్రపెట్టె. పెళ్ళి సందర్బంగా పెళ్ళికూతురికిచ్చే సారెసామాను (కుంకుమ, పసుపు, పచ్చ, ముగ్గుపిండి, పెనగ పప్పు, కుడకలు, ఆకులు, పోకలు, కర్పూరపండ్లు, కుంకుమకాయ, బొమ్మ, అద్దం, ఈర్పెన, దువ్వెన, లక్కాకులు, నల్లపూసలు, పగడాలు మొ॥వి) పెట్టి ఇచ్చేపెట్టె; దీర్ఘచక్రస్రాకారంలో ఉంటుంది; అల్లకం చేబమాదిరిగా అంచుకుబద్దలువేసి కట్టు కడతారు; మూతిగూడా దీనిలాగే ఉంటుంది; అర్థిక స్తోమత అంతగా లేనివాళ్ళు ఇస్తారు; కొంచెం ఉన్నవాళ్ళు బంగిపెట్టె (= రెండు పొరలుగా గుండ్రంగా ఉండేది) ఇస్తారు. (కో. 2, 9, 28; తె. 3, 5, 7-10, 17, 19, 28, 28).
 సాలారుకర్ర: శ్రీకాకుళం జిల్లాలోని సాలారు ప్రాంతంనుంచి తెచ్చిన వెదురుకర్ర. (కో. 30).
 సాసానపువెదురు: ఉ. సాశానవెదురు; చూ. సాసానం వెదురు. (కో. 4, 8; రా. 4).
 సాసానంబొంగు: పర్య. చూ. మేదరికర్ర (2). పూర్తిలేతగానూ పూర్తిముదురుగానూ కాకుండా మధ్యరకంగా ఉండే నాణ్యమైన వెదురుగడ; రోపల కొంచెంగుల్లగా ఉండి కండ మందంగా ఉంటుంది; పచ్చిగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; కణుపుల ఎడం ఎక్కువ; కణుపులదగ్గర ముళ్ళులేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపు: గగ్గ ఒకటేకొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మనరికేసినప్పుడు చిన్న గుర్తుపడుతుంది; మొదలు గుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఎక్కువ ఉపయోగం (కో. 7; తె. 18).

లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్య రకంగా ఉండే నాణ్యమైన వెదురుగడ, రోపల కొంచెం గుల్లగా ఉండి కండ మందంగా ఉంటుంది; పచ్చిగా పొడుగ్గా ఉంటుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపులదగ్గర ముళ్ళు లేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపు: గగ్గ ఒకటేకొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్న గుర్తు పడుతుంది. మొదలు గుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరిపనికి ఎక్కువ ఉపయోగం (రా. 5).
 సెకిరం: (< సం. శిశరం) బోర్లించిన గొర్రెపిల్లల గూడు (పిల్లల పొది) పైకొన (తె. 1, 2).
 సెగయోర: ఉ. శిశయోర, సెకయోర; పర్య. పూజ. అలంకారం కోసం ఎడ్లమూతికి తొడిగే ఒకరకం అల్లకం తాడు; దీని చివర్లు కొమ్ములదగ్గర కడతారు; (కో. 29, 30).
 సెంకి: తాటేకు గిడుగు (చూ.) కు లోపలినుంచి కింది భాగంలో గట్టుగట్టుగా ఉన్న బాగం; వెదురు బద్దలతో చేస్తారు; బోపీ ఆకారంలో ఉంటుంది (దీన్ని మీంచి తాటేకు కడితే 'గిడుగు' అవుతుంది (కో. 30).
 సెటింగ్చేర్: (< ఇం. sitting chair) ఉ. సెటింగ్ -; ఒకరకం పేముకుర్చీ; వెన్ను నిటారుగా పెట్టి కూర్చోడానికి మాత్రం వీలయినది (కో. 11, 19).
 సెద్దులయ్య: మేదరివాళ్ళ కులగురువు (కో. 2).
 సెంతూరు బొంగు: సెంతూరు ప్రాంతంలో పెరిగిన వెదురు (తె. 30).
 సిపాయి: (హిం. సిపాహీ) ఉ. సిపాయి; ఇళ్ళలో సున్నం వేసేవాళ్ళు ఎక్కి నిలబడడానికి తయారు చేసిన ఎత్తయిన బల్ల; కింద ఎక్కువ వెడల్పుఉండి పైన తగ్గుతుంది; అరడుగుల ఎత్తుంటుంది; వెదురు గడతోనూ బద్దలతోనూ చేస్తారు. చూ. చిత్రం 110. (తె. 10).
 సిపాయితడక: ఇంటిమీద ఏటవాలుగా కప్పడానికి వనికొచ్చే వెదురుతడక. (రా. 1).
 సిబ్బి: ఉ. శిబ్బి; సిబ్బి; 1. రూ. జిబ్బి; పర్య. జివులుక. అన్నంకుండలోంచి గండి వాల్చేటప్పుడు పైనపెట్టే మాత; వెదురుపల్లలతో అల్లుతారు; గుండ్రంగా ఉంటుంది. (కో. 4, 8, 9, 11, 15-40)

మూకుడు (3), మూత (2), సిబ్బడం (1). చేరి బుట్ట (మూతబుట్ట), పూలబుట్ట, అకులగంప మొ॥ వాటి మూతిభాగాన్ని మూసేకప్పు; అన్నం వార్చుకొనే సిబ్బిమాదిరిగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 72. (కో. 1, 8, 10; తె. 9, 22, 24; రా. 2-4, 7, 8, 10, 11); 3. పర్యా. చూ. పెంగేరి. దుకాణంముందు కూరగాయలు, పళ్ళు, బియ్యం మొ॥ సరుకులు పోసిపెట్టుకోడానికి వెదురు పేళ్ళతోగాని ఈతపేళ్ళతోగాని అల్లిన వళ్ళెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 66. (రా. 9); 4. పర్యా. రొద్దెలసిబ్బి. రొద్దెలుపెట్టుకొనే వెదురు వళ్ళెం (తె. 1; రా. 11); 5. పర్యా. చూ. తరాణసిబ్బి (1). వెదురుపేడుతో అల్లిన తక్కెడ వళ్ళెం. (తె. 9); 6. పర్యా. కోడిసిబ్బి. కోళ్ళను పార్శ్వ చేసేబుట్ట ద్వారాన్ని మూసేది; అన్నం వార్చుకొనే సిబ్బిలా ఉంటుంది, చూ. చిత్రం 66 చ. 2. (తె. 27, 31); 7. వంట పాత్రనుంచి అన్నం వార్చడానికి గుండ్రంగా అల్లినది; దుసేడు తీగలతో గాని ఈతబద్దలతోగాని అల్లుతారు. (తె. 7, 9, 11, 13, 14, 16, 20); 8. ద్రాక్షవళ్ళగంప, బిత్తాయి వళ్ళగంప మొ॥వాటిని కప్పే ఈతపేళ్ళ మూత; కొన్నిచోట్ల నీళ్ళకుండి (హాత్)లమీద పెట్టేది; అన్నం వార్చేసిబ్బికన్న చిక్కగా అల్లుతారు.

సిబ్బికల్తర: ఉ. శిబ్బి—; పర్యా. చూ. సిబ్బివార. సిబ్బి అల్లడానికి ఉపయోగించే కల్తర (చూ.); దారంమాదిరిగా నన్నగా గుండ్రంగా ఉంటుంది. (తె. 17).

సిబ్బిగనె: ఉ. శిబ్బి—; పర్యా. చూ. చిప్పగనుపు. వెదురుగడ గనుపుదగ్గర పెరిగినకొమ్మ నరికితేసి నప్పుడు కనిపించే వెడల్పుగుడ్డు; కొమ్మలావుగా ఉండడంవల్లగాని ఒకేచోట రెండుమూడు కొమ్మలు పెరగడంవల్లగాని వాటిని నరికినప్పుడు పెద్దగుడ్డు వడుతుంది; ఇలాటి కణుపు ఉన్న వెదురుగడను చీల్చడంకష్టం. (తె. 20, 24).

సిబ్బితిగ: ఉ. — తీగ; పర్యా. దుసేరుతీగ. నేలమీద పాతే ఒకరకరం తీగ; అకువచ్చగా దబ్బనమంత లావు ఉంటుంది; సిబ్బి, పళువుల మూతిబుట్ట మొ॥ అల్లడానికి తాగు పేనడానికి పనికొస్తుంది. (తె. 11).

సిబ్బిబుట్ట: ఉ. శిబ్బిబుట్ట; అన్నం వార్చుకొనేసిబ్బి లాంటి మూతగల చేతిబుట్ట; దీనికి కళ్ళుగానీ గడ్డిగానీ ఉండవు; పట్టుకోడానికి ఒక వెదురుబద్ద కడతారు. (రా. 11).

సిబ్బివార: ఉ. శిబ్బివార; చూ. శిబ్బివార; పర్యా.

బడుగు (2), నన్నక్క (4), నన్నీనె (3), సిబ్బి కల్తర, సిబ్బి అల్లడానికి ఉపయోగించే కల్తర (చూ.); దారంమాదిరిగా నన్నగా, గుండ్రంగా ఉంటుంది. (కో. 22, 27).

సిబ్బడం: 1. పర్యా. చూ. సిబ్బి (2). చేతిబుట్ట (మూతిబుట్ట), పూలబుట్ట, అకులగంప మొ॥ వాటి మూతిభాగాన్నిమూసే కప్పు; అన్నం వార్చుకొనే సిబ్బిమాదిరిగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 72. (తె. 28); 2. పర్యా. చూ. పెంగేరి. దుకాణంముందు కూర గాయలు, పళ్ళు, బియ్యం మొ॥ సరుకులు పోసి పెట్టుకోడానికి వెదురుపేళ్ళతోగాని ఈతపేళ్ళతోగాని అల్లినవళ్ళెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 66. (తె. 28).

సింబు: పర్యా. చూ. చిల్ల (1). వెదురుగడ కణుపు దగ్గర పెరిగిన చిన్నకొమ్మ; దాదాపు వేరెదులావు ఒకటిరెండు గజాలపొడుగుగా ఉంటుంది; ముల్లుగల్గ గానూ దోమతెర కల్తరగానూ గాలం బరుగుగానూ వడతారు; కొమ్మ నరికినప్పుడు దాని మొదలు కణుపుకు మిగిలిఉంటుంది; (చూ. గంటిగనుపు); కొమ్మ(ల) ఉరుపునుబట్టి పెద్దగానో చిన్నగానో ఉంటుంది. (రా. 1).

సిరిగుల్లకల్తర: కణుపుకూ కణుపుకూమధ్య లోపల నన్ననిబోలందే వెదురుగడ; పేదరిపనికి ఉపయోగ పడే పేళ్ళు దీన్నించి ఎక్కువగా వస్తాయి. (కో. 27).

సిరిచాప: ఉ. — సాప; పర్యా. తుంగచాప. వడుకో దానికి కూర్చోడానికి తుంగ (చూ.)తో నేసిన చాప. (కో. 14; రా. 4).

సిరిచాపనేత: ఉ. సిరిసాప—; నన్నటితుంగతో చాప నెయ్యడం. (రా. 4).

సిరిపెండె: పర్యా. చూ. కల్తర (2). చేతి అంచు కట్టడానికి ఉపయోగించే సుమారు వేరెదులావుండే కడ్డీలాంటి వెదురుబద్ద; చేతి అంచుకు లోపలినుంచి ఒక బద్దా వెలుపలినుంచి ఒక బద్దా పెట్టి ఈ రెంటి మీదనుంచి, ఈ రెంటికి మధ్య నందులో ఇరికేటట్లు నందును మూసేస్తూ కల్తరను పెడతారు; కల్తపెట్టిన తరవాత కట్టు కడతారు (కో. 24).

సిర్మాను: చూ. చిల్మాను (తె. 31).

సిర్మానుగడ్డి: ఉ. సిర్మాన్—; పర్యా. వట్టిగడ్డి. చల్ల దనమూ సువాసన ఇచ్చే ఒకరకం గడ్డి; దీన్ని చిల్మాన్లు (చల్లదనం కోసం వేలాడదీసే తడకలు; చూ.) కట్టడానికి ఉపయోగిస్తారు. (తె. 31).

సిర్సముక్క: పర్యా. అడ్డంతుంట, గెనితె. సుమాచ

మూరెడు పొడుగు వెదురుగడ ముక్క; వెదురు
మంచం తయారీలో కాలుగాగాని నిచ్చెన కట్టుబడిలో
మెట్టుగాగాని వాడతారు (కో. 28).

పల్లికిదారం: (< ఇం. silk--) పట్టు (సిల్క్-)
దారం; కొన్ని చావలనేతకు వాడతారు (కో. 21).

సిలోన్ కుర్రీ: (< ఇం. ceylon + హిం. కుర్రీ,
ఒకరకం పేముకుర్రీ (కో. 10-12).

సిటుకర్ర: (< ఇం. seat--) పేముకుర్రీలో కూర్చునే
భాగంలో బిగించే వంపుకర్ర (కో. 12).

సిట్ దండ: (ఇం. seat--) పేముకుర్రీలో కూర్చునే
భాగానికి ముందువైపు అమర్చిన పేముకర్ర
(తె. 22).

సిరు: ఆకులతో ఉన్న వెదురురెమ్మ (కో. 22).

సిర్య: పర్యా. దాలెం (4), నిలుపు (2), పలుకు (8).
నిలుపుగా సగానికి చీల్చిన గోవ (చూ.) లో ఒక
భాగం; దీన్ని బదరుకర్ర (చూ.) లాగా చీల్చవచ్చు.
(కో. 27, 28).

సిల: ఉ. శీల; పర్యా. మొల. చిన్న ఇనపమేకు
(తె. 1, 8, 7).

సిలతడక: పర్యా. చూ. జేలి తడక (1). వెదురు
బద్దలు ఎడం ఎడంగాపెట్టి మేకులుకొట్టి తయారు
చేసిన తడక; బద్దకూ బద్దకూ మధ్య నందులు
చతురస్రంగాని దైమన్ ఆకారంలోగాని ఉంటాయి;
ఇళ్ళమట్టా ప్రహరీగోడ బదులు పెట్టుకొంటారు
(తె. 81).

సిలేరుకర్ర: సిలేరు ప్రాంతంలో పెరిగిన వెదురుకర్ర
(కో. 25).

సీసకమ్మరికట్టె: పర్యా. పూలకట్టె. గుండ్రంగాను
నల్లగాను ఉండే ఒకరకం మొక్కచువ్వ (బరిగె);
ఇది చేలగట్ల వెంట పెరుగుతుంది; దీనిపూలు ఎరువు
రంగులో ఉంటాయి (తె. 18).

సీసాలగంప: ఉ. సీసల ; కల్లుసీసాలు చేరవేసే
గంప (తె. 14).

సుక్కిదబ్బు: పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ద. వెదురుగడ
చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగా
వచ్చే వెదురుబద్ద; వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ
సరికేసినదోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ద సరిగా
రాదు; ప్రతిగడకూ రెండు సుద్దిబద్దలు వస్తాయి;
ఇవి కర్రకూ పేడుకూ వనికొస్తాయి (తె. 31,
4, 12).

సుగ: కూడా (తె. 22).

సుగితిపామ: వెదురుకర్ర పెరిగేటప్పుడు తగినన్ని

సీళ్ళు అందక పచ్చదనం కోల్పోయి పాలిపోవడం
(కో. 28).

సుంకు: 1. పర్యా. చూ. బూడిద. లేత వెదురుగడ
చుట్టూ ఏర్పడే తెల్లటిపొడి; కొన్నిచోట్ల నల్లటిది;
గడపుట్టిన ఒక సంవత్సరానికి ఏర్పడుతుంది.
(కో. 6; రా. 9); 2. పర్యా. బూషి. ఈతకమ్మ
మీద బూడిదలాఉండే తెల్లటిపొడి. (రా. 9).

సుడిమట్టు: పర్యా. చూ. ఈతకమ్మ. ఈతచెట్టు
కాందానికి (బోదె) అంటుకొనిఉన్న చోటినుంచి
చివరివరకు రెండువైపులా ఆకులుపెరిగిన కట్టె;
బరిగె; మొవలు లావుగాఉండి పోసుపోసు సన్న
మవుతుంది. చూ. చిత్రాలు 2. 1, 10. (రా. 9).

సుత: పర్యా. చూ. కొన (7). వెదురుగడ చివరి
సన్నటిభాగం. (కో. 15, 17, 19, 22).

సుత్తి: (< హిం. సుత్తి) ఉ. సుత్తి; పర్యా. పురికోస,
బంగాలకొస, లంబాడికొస; గోగు, జనప, మొ॥
నారలతో మిషన్ లో తయారైన సన్నటి పురితాడు;
పుల్లలతడక (చిక్కుతడక), కాపెగడ్డి చిల్కాస్తు
మొ॥ తయారుచేయడానికి వాడతారు. చూ. చిత్రం
98. 8. (తె. 4, 8-10, 14, 15, 17).

సుత్త: అగరువ త్తిపుల్లలు చీరడానికి పనికొచ్చే వెదురు
గడ. (తె. 8).

సుత్తిబరి: పర్యా. చూ. ఎగదండు. చావనేత మగం
మొదటిభాగంలో (= నేతపనివాడు కూర్చోనేవైపు)
అమర్చిన లావాటివలక; పోగులను లాగివట్టి ఉంచు
తుంది; చావనేస్తూ దీనికి చుట్టుకుంటూపోతారు;
లావుగా చీర చతురస్రాకారంలో ఉంటుంది; కొన్ని
టికి (సుమారు 30 రంధ్రాలుంటాయి; ఈ రంధ్రాల
గుండా పోగులనుదూర్చి దిగదండుకు కడతారు;
రంధ్రాలాండని వలకకు దారంకొలుకులుగాని పొడు
గాటి ఇనపచువ్వగాని తొడుగుతారు. (కో. 8).

సుత్తెకామ: సుత్తికి తొడిగిన వెదురుకర్ర ముక్క.
(తె. 10, 28).

సుద్దనార: పర్యా. లేతనార. పచ్చిగా, లేతగాఉండే
కలబందమట్టనుంచి తీసిన నార; తెల్లగాఉంటుంది.
(రా. 6).

సుద్దం: (< సం. కుద్దం) ఆకులూ చెత్తా తీసేసి నేతకు
పనికొచ్చేవిధంగా కుల్తంచేసిన జమ్ము. (రా. 2).

సుద్ది: పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ద. వెదురుగడ చీరినప్పుడు
గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగావచ్చే వెదురు
బద్ద; వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ సరికేసినదోట
(గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ద సరిగారాదు; ప్రతి

గడకూ రెండు సుద్దిబద్ధలువస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (కో. 6, 11).

సుద్దిగనుపు: ఉ. సుద్దిగనుపు; 1. చూ. సుద్దిగనె, పర్యా. చూ. కణుపు. వెదురుగడకు అక్కడక్కడ ఉండే హద్దు; గడచుట్టూ ఉబ్బెత్తుగా ఉంటుంది; అంతమేరకు లోపలిభాగిని మూసేస్తుంది; పర్యూ; ఇక్కడ కొమ్మవేస్తుంది. చూ. చిత్రం 4.3 (కో. 14, 17, 18; తె. 28); 2. వెదురుగడకు కొమ్మవేయని కణుపు. (తె. 7).

సుద్దిగనె: చూ. సుద్దిగనుపు. (తె. 27).

సుద్దిచెక్క: ఉ. - సెక్క; పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ధ. వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగావచ్చే వెదురుబద్ధ; వెదురుగడకు పెరిగిన కొమ్మ నరికేసినచోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ధ సరిగారాదు; ప్రతిగడకూ రెండు సుద్దిబద్ధలువస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (తె. 6).

సుద్దిడబ్బు: చూ. సుద్దిబద్ధ. (తె. 8).

సుద్దితునిగ: పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ధ. వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగావచ్చే వెదురుబద్ధ; వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరికేసినచోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ధ సరిగారాదు; ప్రతి గడకూ రెండు సుద్దిబద్ధలు వస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (రా. 8).

సుద్దిడబ్బు: ఉ. సుద్దిబద్ధ; చూ. సుద్దిబద్ధ. (కో. 1-3, 5, 9, 10; తె. 2, 7; రా. 2, 8, 11).

సుద్దిపేలుకు: సుద్దిబద్ధ (చూ.) నుంచి తీసిన వెదురు పేడు; పెడల్పుగానూ మందంగానూ ఉంటుంది; బండిజల్లులు మొత్తానికి పనికొస్తుంది. (కో. 18).

సుద్దిపేడు: పర్యా. సరుముపేడు, సాదాపేడు సుద్దిబద్ధ (చూ.) నుంచి తీసిన వెదురుపేడు. (కో. 8).

సుద్దిబద్ధ: చూ. - డబ్బు, సుద్దిడబ్బు; పర్యా. కమ్మ బద్ధ, కొలబద్ధ (2), పోతుబద్ధ, మంచిగుంపుబద్ధ, మంచిబద్ధ, లాక (2), సవయడబ్బు, సరుము (8), సరుముబద్ధ, సవకలం (2), సాచనబద్ధ, సాదాబద్ధ, సాపుబద్ధ, సుక్కిడబ్బు, సుద్ది, సుద్దిచెక్క, సుద్దితునిగ, సుద్దిపప్పు. వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటి గనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగావచ్చే వెదురుబద్ధ; వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరికేసినచోట (గంటి గనుపు) చీలిస్తే బద్ధ సరిగారాదు; ప్రతిగడకూ రెండు సుద్దిబద్ధలువస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (కో. 8-11, 18, 15-18; తె. 6, 7, 10, 19, 80, 91).

సుద్దిపప్పు. (< సుద్ది + బప్పు) పర్యా. చూ. సుద్దిబద్ధ. వెదురుగడ చీరినప్పుడు గంటిగనుపు (చూ.) లేకుండా సాపుగావచ్చే వెదురుబద్ధ; వెదురుగడకు పెరిగినకొమ్మ నరికేసినచోట (గంటిగనుపు) చీలిస్తే బద్ధ సరిగారాదు; ప్రతిగడకూ రెండు సుద్దిబద్ధలు వస్తాయి; ఇవి కర్రకూ పేడుకూ పనికొస్తాయి. (కో. 15, 16).

సున్నంజల్లెడ: సున్నం జల్లిందే జల్లెడ. (కో. 29). సున్న: కత్తికి కోసుగా ఉన్నభాగం; చూ. చురకత్తి. (తె. 1).

సురంజి: వెదురుపొదలు పెరిగే ఒక కొండప్రాంతం. (కో. 31).

సుల్కంబొంగు: 1. పర్యా. చూ. సన్నం(పు)బొంగు. రెండంగుళాలనుంచి ఆరంగుళాలవరకు లావుండే సన్నటి వెదురుగడ; కణుపు సన్నగాఉండి సులువుగా చీలుతుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కొన్నిగడలలో బోలు సన్నగా ఉంటుంది; కొన్నిటికి బోలుండదు. (తె. 21); 2. పర్యా. చూ. పూసగనుపు కర్ర, కొమ్మ నరికేసినప్పుడు కణుపు దగ్గర చిన్నగుర్తువడే వెదురుగడ; కణుపుదగ్గర పెరిగే కొమ్మ సన్నగా ఉండటంవల్ల దాన్ని నరికేసప్పుడు సన్నటిగుర్తు పడుతుంది; దీన్ని చీల్చడం సులువు. (తె. 21).

సువ్వగా: (క్రి. విజి.) ఉ. సువ్వగ; పడునుదేలి; కత్తి పడునుదేలి ఉన్నప్పుడు అంటారు. (తె. 17).

సువ్వు: (క్రి.) వెదురుపుల్ల (= సన్నని కడ్డిలాంటి వెదురుఈసే)ను కత్తితో సన్నగా గీతడం. (కో. 3).

సూది: ఉ. సూదు; 1. పర్యా. డబ్బులం సూది. డబ్బునానికి మొనదేలినభాగం. చూ. చిత్రం 18 చ. 1.

(కో. 19, 21, 22, 23, 25, 28, 30, 31); 2. పర్యా. చూ. మొన(2). ఒకరకం అంటు (చూ.) కాడకొన; మొనదేలి ఉంటుంది. చూ. చిత్రం 15 చ. 3

సూదిచాప: ఉ. సూద్చాప; పర్యా. చూ. పుల్లలతడక. వెదురుపుల్లలూ పురికొనలూ పెట్టి అల్లినతడక (చాప); గుమ్మాడకుగాని పరండాలకుగాని పరదాలుగా వాడతారు; చూ. చిత్రం 93. (కో. 25).

సూదిబోలు: పర్యా. చూ. గట్టికర్ర (1). సూది పశ్చేత భాగమొదలు వేరెడంత భాగవరకు లోపల బోలుగా ఉండే గట్టి వెదురుకర్ర; గుట్టలమీద రాళ్ళదగ్గర పెరుగుతుంది; మూడు అంగుళాలవరకు లావుగా ఉంటుంది. (కో. 11).

సూపర్ సెప్టెం: ఉ. - సెప్టెం; సెప్టెంబొంగు

(చూ.) కన్న లావుగా ఉండే వెదురుగడ; నిచ్చెన్నకు పనికొస్తుంది; వ్యాపారపరంగా వాడుక లోకి వచ్చినపేరు. (కో. 3; తె. 17).

సూరక త్రి: ఉ. సూర్ , సూరి ; చూ. చురక త్రి (కో. 1, 3, 5, 8, 8-10, 12, 15-17, 24-28; రా. 2, 3).

సూరీగబుట్టు: ఉ. కూర్క —, సూరీగ—, సూరుక—; పర్యా. చూ. బియ్యంగడుగుబుట్టు; బియ్యంకడిగి గాలించిన తరవాత నీళ్ళు ఓడిపోవడానికి పోసిఉండే బుట్టు; కొంచెం వలదగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కింద నన్నగాఉండి పోసుపోసు వెడల్పుగా ఉంటుంది; కొన్నిచోట్ల కిందినుంచి మీదికి ఒకేతీరుగా ఉంటుంది. కొన్ని చోట్ల కింద నాలుగుమూలలుగా ఉండి పైన గుండ్రంగా ఉంటుంది; (దీన్ని చేట మాదిరిగా అల్లుతారు); సంతర్పణ వంటలకు వాడతారు; చూ. చిత్రం 48 (కో. 10, 12, 14, 17).

సూరెపుల్ల: బట్టలనేతమగ్గం పడుగులో దూర్చే నన్నటి వెదురుపుల్ల; ఒకటిన్నుప్పాతిక గజం పొడుగు ఉంటుంది (చూ. సూరె; చూ. వృ. కోశం-2, దేనేతపదాలు) (తె. 8).

సెక: (< సం. 84) పర్యా. ఎల్లడ. నిప్పుసెగ; వేడి (తె. 28).

సెకండు: పర్యా. చూ. సెకండ్ క్లాస్ బొంగు. సుమారు 9 సెం. మీ. నుంచి 12 సెం. మీ. వరకు లావుండే వెదురుగడ; మొదటిభాగం బోలుగానూ కణుపులు దగ్గరదగ్గరగానూ ఉండేది (తె. 31).

సెకండ్ బొంగు: పర్యా. చూ. సెకండ్ క్లాస్ బొంగు, సుమారు 9 సెం. మీ. నుంచి 12 సెం. మీ. వరకు లావుండే వెదురుగడ; మొదటిభాగం గట్టిగానూ చివరిభాగం బోలుగానూ కణుపులు దగ్గరదగ్గరగానూ ఉండేది (తె. 3).

సెకండ్ క్లాస్ కర్ర: ఉ. సెకండ్లాస్—; పర్యా. చూ. సెకండ్ క్లాస్ బొంగు. సుమారు 9 సెం.మీ. నుంచి 12 సెం.మీ. వరకు లావుండే వెదురుగడ; మొదటి భాగం గట్టిగానూ చివరిభాగం బోలుగానూ కణుపులు దగ్గరదగ్గరగానూ ఉండేది (కో. 3).

సెకండ్ క్లాస్ బొంగు: ఉ. సెకండ్—, సెకండు క్లాసు—, సెకండ్లాస్—, సెకండ్లాను—, సెకెండ్ క్లాస్—, సెకెండ్లాను—; పర్యా. నడితరం బొంగు, మధ్యరకం బొంగు, రెండోక్లాస్ బిటి, రెండోరకం బొంగు, సెకండు, సెకండు బొంగు, సెకండ్ క్లాస్

కర్ర, సెకండ్ క్లాస్ బిటి. సుమారు 9 సెం. మీ. నుంచి 12 సెం.మీ. వరకు లావుండే వెదురుగడ; మొదటిభాగం గట్టిగానూ చివరిభాగం బోలుగానూ కణుపులు దగ్గరదగ్గరగానూ ఉండేది (కో. 5-8; రా. 5, 6, 8, 10, 11).

సెకండ్ క్లాస్ బిటి: పర్యా. చూ. సెకండ్ క్లాస్ బొంగు. సుమారు 9 సెం.మీ. వరకు లావుండే వెదురుగడ; మొదటిభాగం గట్టిగానూ చివరిభాగం బోలుగానూ కణుపులు దగ్గరదగ్గరగానూ ఉండేది (తె. 10).

సెంగేరి: ఉ. శెంగేరీ, సెంగెరీ; చూ. శింగరి, సెంజరి; పర్యా. అంచె (3), అంచెబుట్టు (3), కూరగాయల సిబ్బి, చిన్నతట్టు; జంగిడి, తట్టు (5), దాగర (3), పండ్లసిబ్బుడం, పలికెబుట్టు సిబ్బి. (3), సిబ్బుడం (2). దుకాణం ముందు కూరగాయలు, పళ్ళు, బియ్యం మొ॥ సరుకులు పోసి పెట్టుకోడానికి వెదురుపేళ్ళలో గాని ఈతపేళ్ళతోగాని అల్లిన పళ్ళెం; గుండ్రంగా ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 86 (తె. 8, 14, 22, 25).

సెంగేరిగంప: ఉ. శెంగేరి—; పర్యా. చూ. గడ్డిబుట్టు. పకుపులకు గడ్డి వేయడానికి వాడే పెద్ద గంప; అడుగున వెడల్పు తక్కువుండి పోసుపోసు మూతి వికాలమవుతుంది; గడ్డి కిందవేస్తే పకుపులు తొక్కుతాయని దీంట్లో వేస్తారు. చూ. చిత్రం 91 (రా. 8).

సెంగేరిబుట్టు: ఉ. శెంగేరిబుట్టి; పర్యా. గుడ్లసిబ్బి. అడుగున మట్టు(గడ్డె) ఉండే ఒకరకం బుట్టు; పళ్ళెం మాదిరిగా గుండ్రంగానూ ఎత్తు తక్కువగానూ ఉంటుంది; చూ. చిత్రం 87. (రా. 11).

సెంచికర్ర: నిచ్చెనలకు ఉపయోగించే లావాటి వెదురుగడ. (కో. 20).

సెంజరి: చూ. సెంగేరి. (తె. 14).

సెనిక్కాయజల్లెడ: వేరెసెనక్కాయలు జల్లెడ పట్టడానికి వీలుగా అల్లినజల్లెడ. (రా. 3).

సెల: 1. గుట్టలలో పారేనీరు. (రా. 4); 2. పర్యా. లొద్ది. లోయ; గుట్టలనడుమ పల్లపుప్రదేశం. (తె. 8).

సెలబొంగు: పర్యా. చూ. లొద్ది(ల)బొంగు. లోయలో పెరిగిన వెదురుగడ; మెత్తగా బోలుగా ఉంటుంది; కణుపులు దూర దూరంగా ఉంటాయి; మేదరిపనికి బాగా ఉపయోగం. (రా. 8).

సెల్లెపుల్ల: 1. పర్యా. చూ. అడిబొంగు (1). గంప, బుట్టు. సిబ్బి మొ॥వాటి అల్లకంలో పొడ్డడుగు

అడుగు అల్లడానికి వాడే పలచటి నన్నటి పేడు (కొన్నిచోట్ల లావుది); పనరుకింది పేడును రెండు భాగాలుగా నిలుపునా నిలిస్తే వస్తుంది; కొన్నిచోట్ల ఎత్తుభాగం మూలిదగ్గర అల్లడానికి ఉపయోగిస్తారు. చిత్రం 47 క. 3. (రా. 8); 2. పర్యా. చూ. కర్ర (3). గోప(వార) నుంచి పొడుగా తీగలా వచ్చేటట్లు చీరినభాగం; పేడు వెడల్పులో నగంగాని అంతకన్న తక్కువగాని ఉంటుంది; పేడుకన్న మందంగానూ కొంచెం ఉబ్బేత్తుగానూ ఉంటుంది; గంప, తట్ట, గుల్ల, బుట్ట మొ॥వాటి అల్లకంలో నిలుపుల చుట్టూ చుట్టడానికి పనికొస్తుంది. చూ. చిత్రం 47 చ. 1. (రా. 8).

సెపల్ బొంగు: (< ఇం. special -) చూ. స్పెషల్ బొంగు. (కో. 8).

సేంపేము: చిటికెనవేలెడు లావుందే గట్టిపేముకర్ర; తెల్లగా ఉంటుంది. (కో. 8).

సేంపిలు: (< ఇం. sample) రెండడుగుల వెడల్పు గల మూసగంప (చూ.). (కో. 18).

సేలంజమ్ము: నాణ్యమైన ఒకరకం జమ్ము; దారంలా నన్నగా ఉంటుంది; చిన్నవస్తువులు అల్లడానికి పనికొస్తుంది; సేలం ప్రాంతంలో పెరిగేది కావచ్చు. (రా. 8).

సేలంచాప: ఉ. - సాప; నన్నటి జమ్ముతో నేసిన ఒకరకం చాప. (రా. 8).

సేడుకట్టు: (< ఇం. side-) పేముకుప్ప తయారీలో కర్రలు కలిపి బిగించినచోట అల్లే అల్లకం. (కో. 18).

సేడుకట్టె: పర్యా. చూ. చిలుపుబొంగు(2). నిచ్చెన తయారీలో నిలుపుకువాడే వెదురుగడ; ఇలాటివి రెండుంటాయి. (తె. 3).

సేడుదుల్పు: పర్యా. చూ. అంచుబద్ద. తడక అంచుకు తొడిగిన వెదురుబద్ద. (రా. 5).

సేడుబొంగు: పర్యా. చూ. అంచుకర్ర. బండిజల్ల మొ॥వాటి అంచులకు తొడిగే వెదురుకర్ర. చూ. చిత్రం 32. 1. (తె. 2).

సెరబొంగు: 1. పర్యా. కాకివాసం (1), కాకి వెదురు (1); చక్కనికర్ర, తిన్నటికర్ర, తిన్నని వాసం, సవరంకర్ర, సాపుకర్ర (2). వంకలు లేకుండా నిూరుగా పెరిగిన వెదురుగడ; బొట ఎక్కువగా ఉండి తేలిగా ఉంటుంది; నిచ్చెన మొ॥ వాటికి పనికొస్తుంది (తె. 18, 19); 2. పర్యా. చూ. మేదరికర్ర (2). పూర్తి లేతగానూ పూర్తి ముదురుగానూ కాకుండా మధ్యరకంగా ఉండే

నాణ్యమైన వెదురుగడ; రోపల కొంచెం గుల్లగా ఉండి కండ మందంగా ఉంటుంది; వచ్చిగా పొడుగా ఉంటుంది; కణుపులమధ్య ఎడం ఎక్కువ; కణుపుల దగ్గర ముక్కులేకుండా ఉండి పేడు సాపుగా వస్తుంది; కణుపుదగ్గర ఒకపే కొమ్మ పెరుగుతుంది; ఆ కొమ్మ నరికేసినప్పుడు చిన్నగుర్తు పడుతుంది; మొదలు గుండ్రంగా నరికి ఉంటుంది; మేదరికపనికి ఎక్కువ ఉపయోగం (తె. 24, 25).

సొరిగొయ్య: పర్యా. చూ. మొదలుబొయ్యే కర్ర (1), వెదురుగడలో మొదలున్న భాగం; లావుగా రెండు బారల పొడుగుంటుంది (కో. 29).

సొవ్వకర్ర: పర్యా. చూ. కపురుబొంగు (1). తగినన్ని నీళ్లు అందక వచ్చడనం కోల్పోయి పాలిపోయిన వెదురుగడ; తెల్లగాగాని నల్లగాగాని అవుతుంది; సరయిన జిగి ఉండక పెళ్లపెక్కి పేడు తీసేటప్పుడు ఎక్కడికక్కడ విరిగిపోతుంది; క్షేద తడకలకు మాత్రం పనికొస్తుంది (కో. 28, 30).

సోఫా: వెనక్కి వారి కూర్చోనే పేముకుప్ప; సోఫా మాదిరిగా ఉంటుంది (కో. 11, 19).

సోరు: పర్యా. తొక్క (1), పొలుసు, రెమ్మ (1), వెదురుగడకుగాని దాని కణుపునుంచి పుట్టిన కొమ్మకుగాని వెదురుమొవ్వు చుట్టూగాని నన్నటి పొరలా కప్పి ఉన్న అకు; ఒక కణుపునుంచి ఇంకో కణుపు వరకు ఉంటుంది; లేతప్పుడు మాత్రమే ఉండి గడ ముదరగానే వాడి రాలిపోతుంది. చెరుకుగడకూ చొప్పడంటుకూ ఉన్న మాదిరిది (కో. 28, 30).

సోరుకొయ్య: పర్యా. చూ. రివ్వ. సన్నగా గట్టిగా ఉండే వెదురుకర్ర; చిటికెన లేతరు లావునుంచి బొటనవేలెడు లావు వరకు ఉంటుంది; దీనికి రోపల ఖాళీ ఉండదు; కణుపులు దగ్గరదగ్గరగా ఉంటాయి; దీన్ని ముల్లుగర్రలకూ పందిరిపెండె కట్టుకోడానికి చేతికర్రలకూ ఉపయోగిస్తారు (కో. 24).

స్టాండు ఉయ్యాల: (< ఇం. stand-) పేముతో చేసిన ఉయ్యాల; స్టేండుకు అమర్చినది (కో. 12).

స్టీమర్: (ఇం. steamer) వెదురుతో చేసిన స్టీమర్ బొమ్మ; ఇళ్ళలో అందానికి పెట్టుకొంటారు (కో. 27, 28).

స్టీంబోటు: (ఇం. steam boat) ఇళ్ళలో అలంక రించుకోడాని చేసిన ఒడబొమ్మ; వెదురుపేళ్ళతో చేసింది (కో. 5, 28).

స్టూలు: (< ఇం. stool) పేముతో చేసిన ఎత్తుపీట;

కూర్చోడానికి పనికొస్తుంది (తె. 22).
 స్పెషల్ కర్ర: పర్య. చూ. స్పెషల్ బొంగు. నాణ్యమైన లావుపాటి వెదురుగడ; 16 నుంచి 18 సెం.మీ. వరకు లావుంటుంది; లోయల్లో పుట్టి పెరగడంవల్ల నిటారుగా లావుగా ఉంటుంది; ముళ్ళు లేకుండా సాపుగా ఉండి మేదరివనికి నిచ్చెన్నకూ ఉపయోగపడుతుంది; వ్యాపారపరంగా వాడుకలోకి వచ్చిన పేరు (కో. 3).
 స్పెషల్ బొంగు: ఉ. స్పెషల్—; రూ. పెషల్ బొంగు, పెషల్ బొంగు; పర్య. పెషల్, లావు పెషల్, స్పెషల్ కర్ర. నాణ్యమైన లావుపాటి వెదురుగడ; 16 నుంచి 18 సెం. మీ. వరకు లావుంటుంది; లోయల్లో పుట్టి పెరగడంవల్ల నిటారుగా లావుగా ఉంటుంది; ముళ్ళు లేకుండా సాపుగా ఉండి మేదరివనికి నిచ్చెన్నకూ ఉపయోగపడుతుంది; వ్యాపారపరంగా వాడుకలోకి వచ్చిన పేరు. (కో. 6; రా. 8-10).

స్వేదరీరింగారం: ఒకరకం పేముకుర్రీ. (కో. 12).

హ

హనుమంతుకర్ర: ఉ. అన్యంతు—, పర్య. చూ. కొండెంగమొట్టు. ఒకరకం వెదురుగడ; లేత మొక్కగా ఉన్నప్పుడు కొండముచ్చులూ కోతులూ తలకొరికేయగా పెరుగుదల ఆగిపోయినది; పొట్టిగా నువ్వు మూడుగజాల పొడుగుంటుంది; దీనిలోపల బొందు ఏర్పడుతుంది; తల మొండిగా ఉంటుంది. (కో. 28).

హరికిన్ లాంప్: (< harricane lamp) పర్య. లాంతరు. దాల్లాంటి సన్నటి వెదురుపుల్లలతో హరికేన్ లాంతరు ఆకారంలో చేసిన నమూనా.

(కో. 6).

హస్తం: పర్య. చూ. హేండిల్ (2). పేముకుర్రీలో చెయ్యి అనుకొనేభాగం. చూ. చిత్రం 138. 1. (కో. 3).

హరతితట్టు: ఉ. ఆరట్టి; దేలాలయంలో హరితికోసం కర్పూరం, పూలు, పత్తులు పెట్టుకొని తీసుకు పోయేందుకు చిన్నగా అల్లిన వెదురుపేళ్ళబుట్టు; రెండుబెత్తుల వెడల్పుంటుంది; రెండుపేళ్ళ పొడుగుంటుంది. (రా. 3).

హెడ్డు: (< ఇం. head) పేముకుర్రీ తయారీలో తల దగ్గర గుండ్రంగా వంచిపెట్టిన కర్ర. చూ. చిత్రం 138. 6. (కో. 12, 19).

హేండ్: (< ఇం. hand) ఎస్— మాడల్ కుర్రీ తయారీలో చెయ్యి అనుకొడానికి అమర్చిన కర్ర. (కో. 19).

హేండిల్: (< ఇం. handle) ఉ. హండిలి, యాండిలి. 1. తాటి ఈనెలతో అల్లిన పూలసజ్జలో, పట్టుకోడానికి వీలుగా వంచికట్టిన ఈనెలతో చేసిన తాడు; ఈ తాడుమట్టా నునుపుదనం కోసం తాపేకు చుడతారు. (కో. 12); 2 పర్య. హస్తం. పేముకుర్రీలో చెయ్యి అనుకొనేభాగం చూ. చిత్రం 138. 1. (తె. 22).

హౌసు: (< ఇం. house) ఉ. హౌస్; సన్నటి వెదురుపుల్లలతో ఇంటి ఇకారంలో అల్లినబొమ్మ; ఇళ్ళలో అద్దాల షోకేసుల్లో బొమ్మలతోబాటు పెట్టుకొంటారు. (కో. 6, 27, 28).

హౌస్ బోట్: (< ఇం. house boat) గదులు గదులుగా ఉండే బోటు నమూనాలో వెదురుతో చేసిన బొమ్మ. (కో. 27).

80

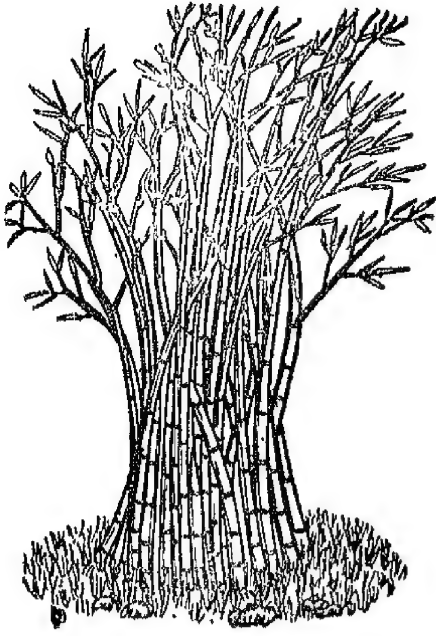
వృత్తి పదకోశం

మేదర - సంబంధిత వృత్తులు

రేఖా చిత్రాలు

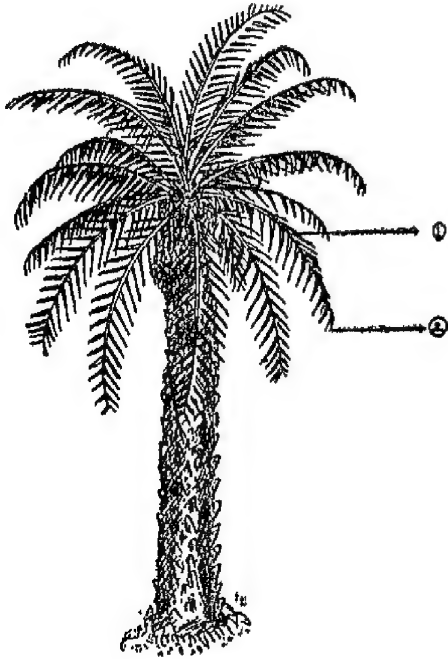
చిత్రం-1

వెదురుగుమ్మ

చిత్రం-2

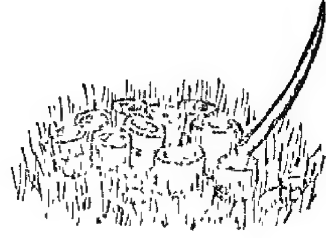
ఈశచెట్టు

1. ఈతకమ్మ, 2. ఈతాకు

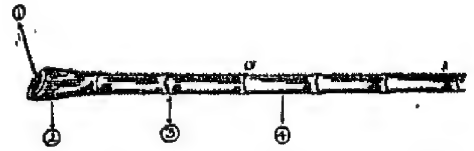
చిత్రం-3

వెదురుకొమ్మ

చిత్రం-4

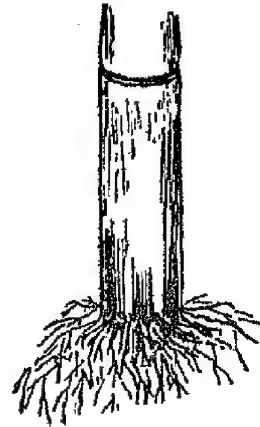
వెదురుబొంగు

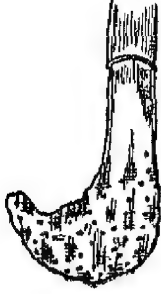
1. బొలు, 2. మొదలు, 3. కలుపు, 4. అకగంటి

చిత్రం-5

మీసాలకర

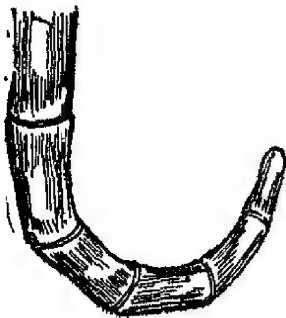
చిత్రం-6
ముడుసు

చిత్రం-7
కొమ్మలకట్టె

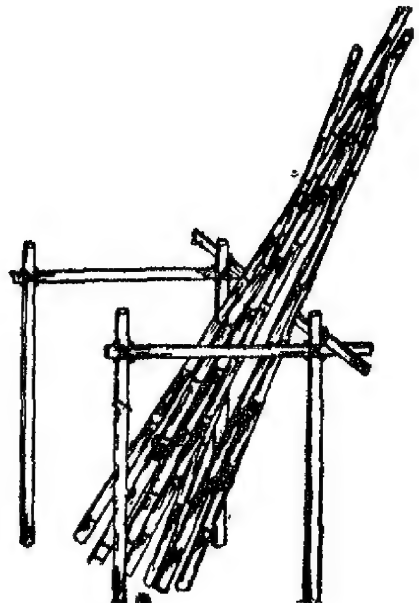
చిత్రం-8 క.
కొంకిడికట్టె

చిత్రం-9 చ.
వంకకర్ర

చిత్రం-10 బ.
కైంపి

చిత్రం-9

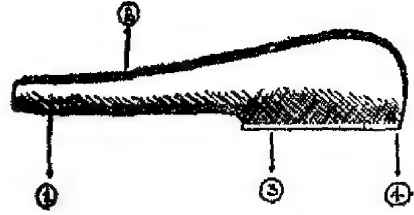
గంటిబద్ధ

1. గంటిగనుపు

చిత్రం-12 క.

ఒడ్డుకత్తి

1. పిడి, 2. వెన్ను, 3. పదును, 4. మొన

చిత్రం-10

ఈతకమ్మ

1. దవడముల్లు

చిత్రం-12 గ.

కత్తి

1. కొన, 2. పదును, 3. తల

చిత్రం-11

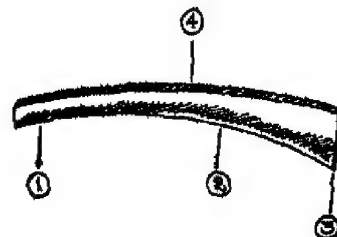
ఈతబరిగె

1. మొదలు, 2. పొట్టదబ్బి, 3. కండదబ్బి

చిత్రం-12 చ.

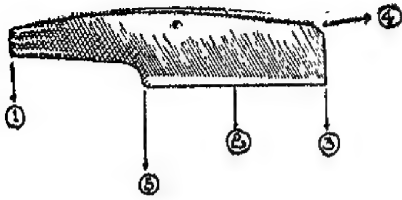
నరుక్కత్తి

1. మడమ, 2. పదును, 3. మూతి, 4. వెన్ను

చిత్రం-12 జ.

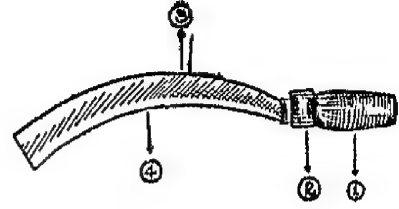
మేదరికత్తి

1. చివర, 2. పదును, 3. ముక్కు-
4. మూపురం, 5. గడ్డం

చిత్రం-12 త.

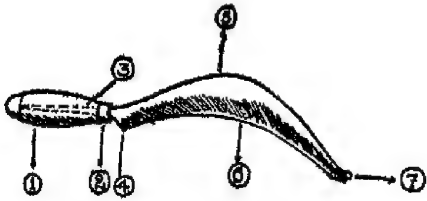
కత్తి

1. పిడి, 2. పొన్ను, 3. వెన్నె, 4. ముక్కు

చిత్రం-12 టి.

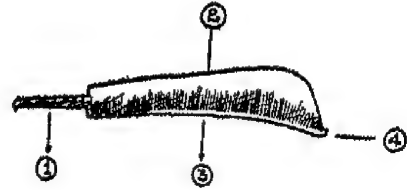
మచ్చుకత్తి

1. పిడి, 2. పొన్ను, 3. కూలు, 4. బుజం,
5. వెన్నె, 6. పదును, 7. ముక్కు

చిత్రం-12 ప.

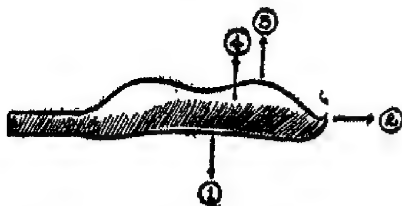
కత్తి

1. కత్తికాడ, 2. వెన్నె, 3. పదును, 4. ముక్కు

చిత్రం-12 డి.

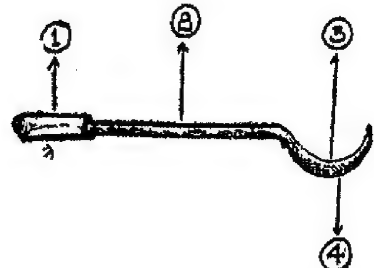
మేదరికత్తి

1. పదును, 2. ముక్కు, 3. వెన్నె, 4. పడగ

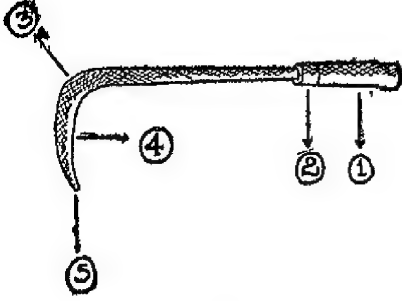
చిత్రం-13 క.

కొడవలి

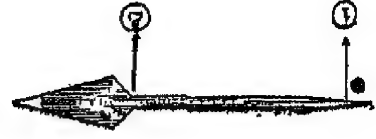
1. పిడి, 2. కాడ, 3. పదును, 4. వెన్నె

చిత్రం-13 చ.
కొడవలి

1. పిడి, 2. పొన్ను, 3. వంపు, 4. పదును, 5. కొన

చిత్రం-15 క.
అరిబు

1. కూలు, 2. చెక్కిరి

చిత్రం-14 క.
కమ్మకత్తి

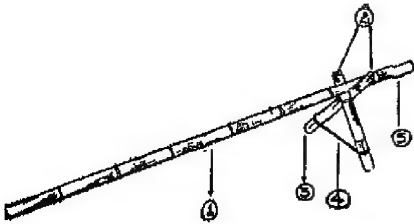
1. తొలి, 2. కూలు, 3. ఉంగరం

చిత్రం-15 చ.
అంబు

1. కూలు, 2. కాడ, 3. మొన

చిత్రం-14 చ.
వంకె

1. వంకెకర్ర, 2. చెప్పు, 3. కాలు, 4. తిన్న, 5. మూతి

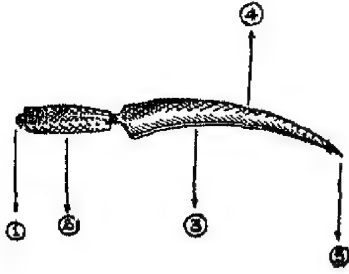
చిత్రం-16 క.
చురకత్తి

1. కాడ, 2. పదును, 3. కొన

చిత్రం-16 చ.

చురకత్తి

1. కొంది, 2. పిడి, 3. పదును, 4. వెన్ను,
5. ముక్కు

చిత్రం-16 ప.

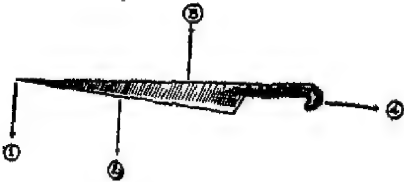
చురకత్తి

1. పిడి, 2. పొన్ను, 3. పదును, 4. ముక్కు

చిత్రం-16 టి.

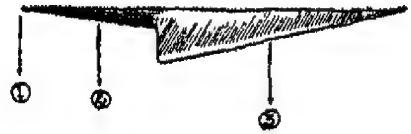
చురకత్తి

1. కొన, 2. పదును, 3. మొద్దు, 4. కాడ

చిత్రం-17

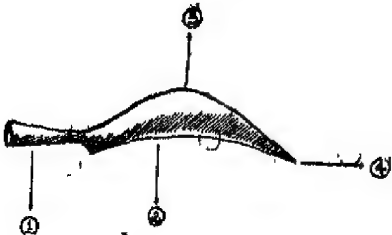
అంబుసూరకత్తి

1. ముక్కు, 2. కాడ, 3. పదును

చిత్రం-18 క.

చురకత్తి

1. కాడ, 2. పదును, 3. వెన్ను, 4. కొన

చిత్రం-18 క.

దబ్బలం

1. సూది, 2. తల

చిత్రం-18 చ.

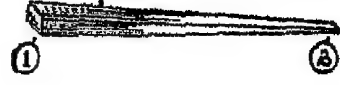
దబ్బనం

1. నూది, 2. తూము, 3. కాడ

చిత్రం-20 చ.

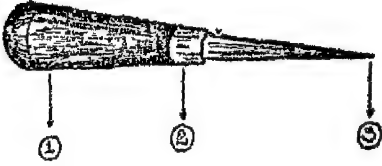
ఉలి

1. కాది, 2. దును

చిత్రం-19

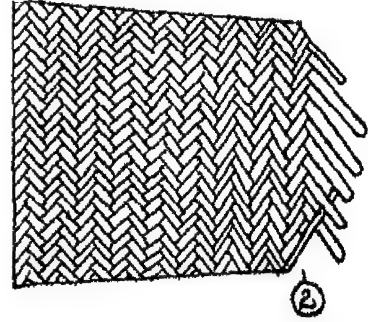
అరె

1. పిడి, 2. పొన్ను, 3. మక్క

చిత్రం-21

గచ్చం

1. మూలగచ్చం

చిత్రం-20 క.

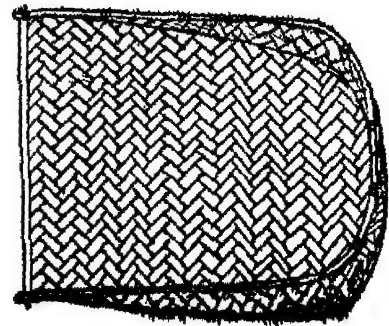
ఉలి

1. పిడి, 2. పొన్ను, 3. మొదలు,
4. పదును, 5. తల

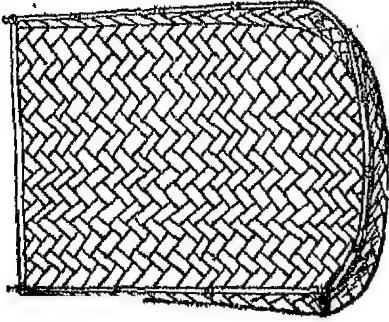
చిత్రం-22

అడ్డగచ్చం

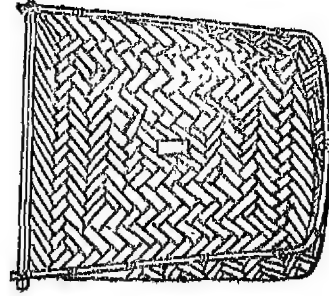
చిత్రం-23

నిలుపుగచ్చం

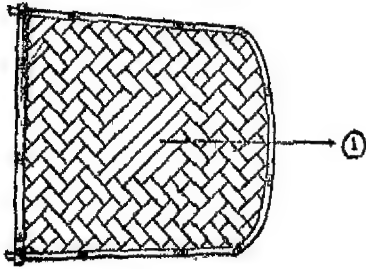
చిత్రం-26

గార

చిత్రం-24

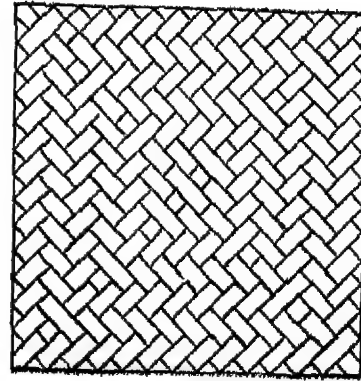
గోడుగచ్చం

1. పువ్వు

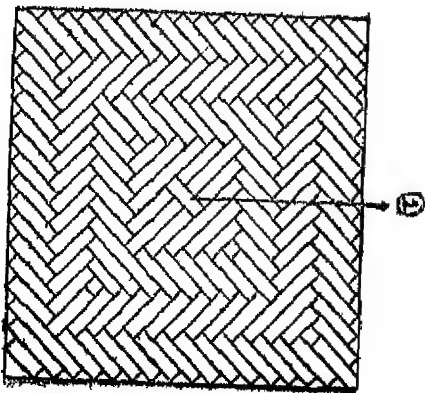
చిత్రం-27

కోనేటల్లకం

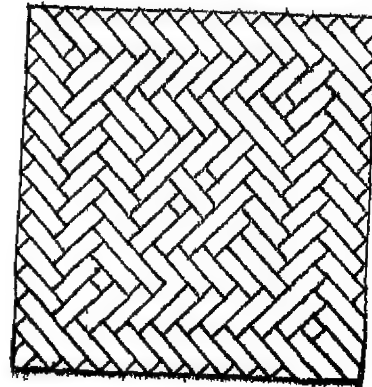
చిత్రం-25

నాటాల

2. నువ్వు

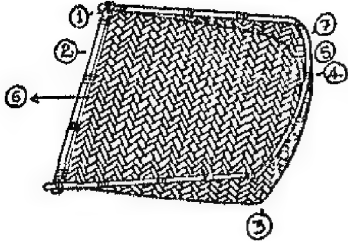
చిత్రం-28

దెంబాల

చిత్రం-29

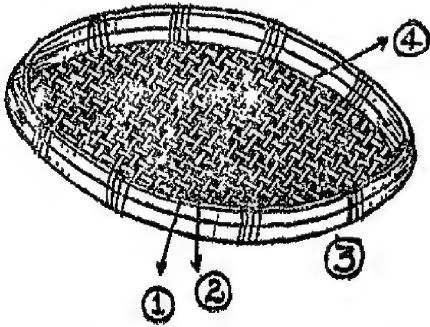
చేట

1. మూచికట్టు, 2. కొమ్ము, 3. మూల, 4. కట్టు
5. అంచు, 6. నాలిక, 7. వెనకకట్టు

చిత్రం-30 క.

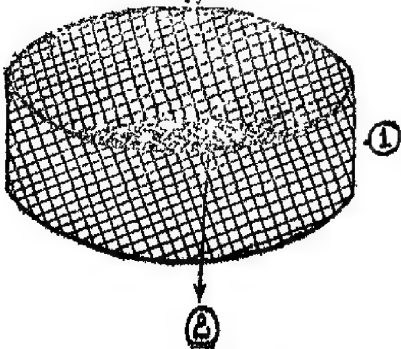
బల్లెడ

1. గుండు, 2. కంఠ, 3. చిలుకు, 4. కట్టు

చిత్రం-30 చ.

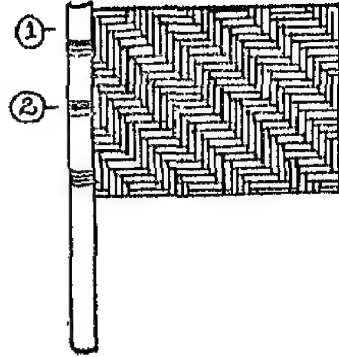
బల్లెడ

1. గోడ, 2. కళం

చిత్రం-31 క.

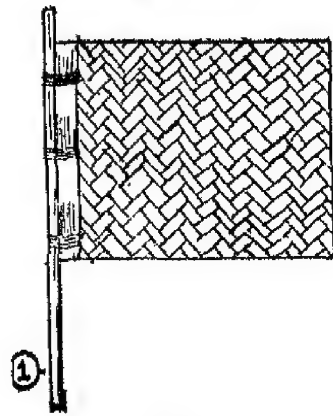
విసనగర్ర

1. కట్టు, 2. మెట్టె

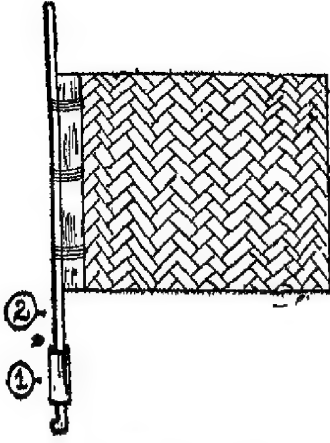
చిత్రం-31 చ.

కొమ్ము విసనగర్ర

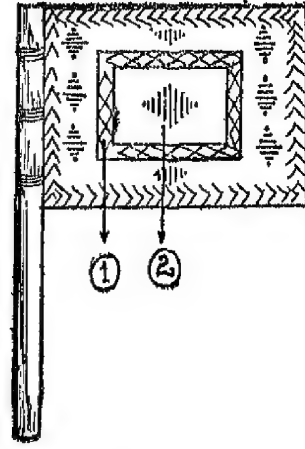
1. కొమ్ము

చిత్రం-31 ట.
గొట్టం విసనగర

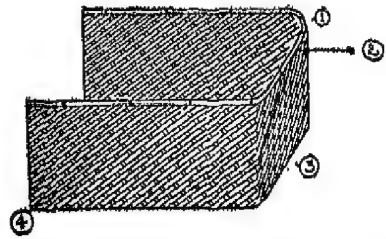
1. గొట్టం, 2. బద్ద

చిత్రం-31 వ.
జేలి పద్మంపంకా

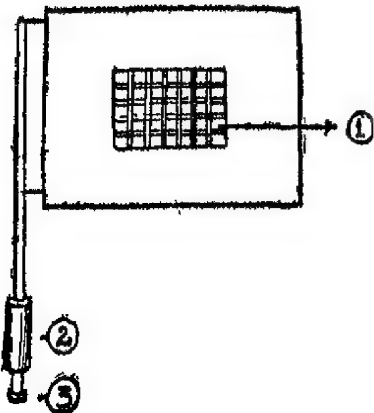
1. జేలి, 2. పద్మంపంకా

చిత్రం-32
బండిజల్లు

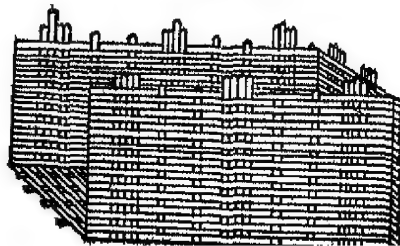
1. అంచుకర్ర, 2. ముందరిమొత్త, 3. గూడు,
4. మూల

చిత్రం-31 క.
జేలి విసనగర

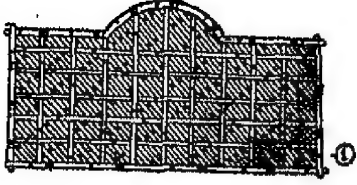
1. జేలి, 2. గొట్టం, 3. బద్ద

చిత్రం-33
బండిపక్క తడక

చిత్రం-34 క.

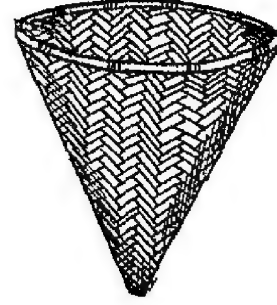
కచ్చడం తడక

1. అడ్డబద్ద

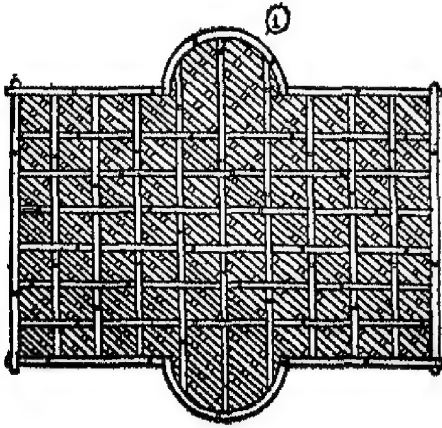
చిత్రం-35 చ.

గూడ

చిత్రం-36 చ.

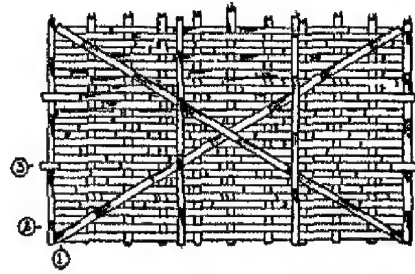
కచ్చడం తడక

1; నారిక

చిత్రం-37 క.

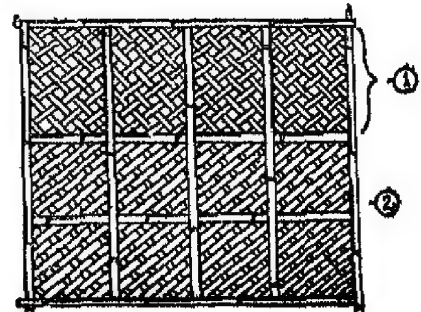
తడక

1. మూలబద్ద, 2 అడ్డంబద్ద, 3. నిలువుబద్ద

చిత్రం-38 చ.

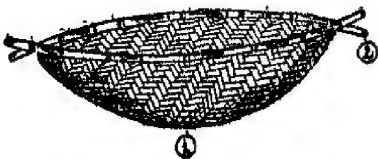
చాటుతడక

1. క్షేరి, 2. దండెం

చిత్రం-39 క.

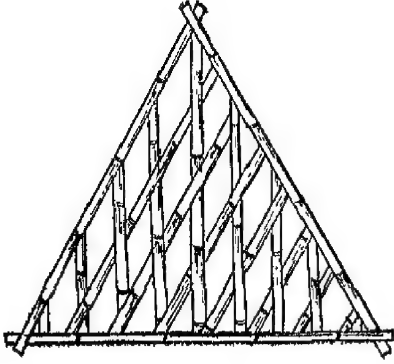
గూడ

1. మూల, 2. అందుకట్టుబద్ద

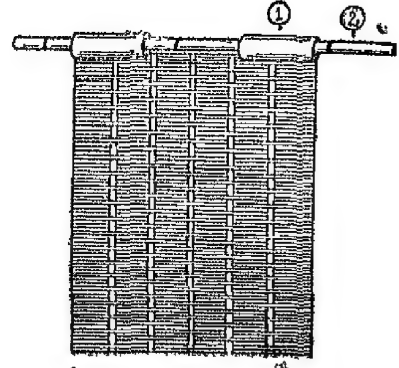
చిత్రం-37

క్రాస్ తడక

చిత్రం-38

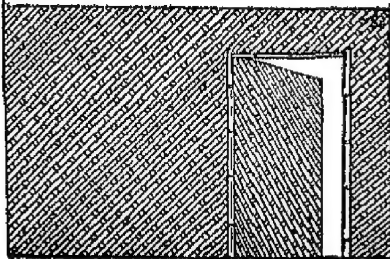
గుంబాడు తడక

1. గొట్టం, 2. కొలకట్ట

చిత్రం-38 క.

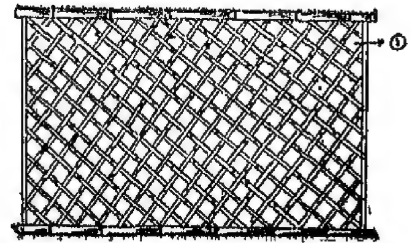
దర్వాజా తడక

1. రెక్క

చిత్రం-40 క.

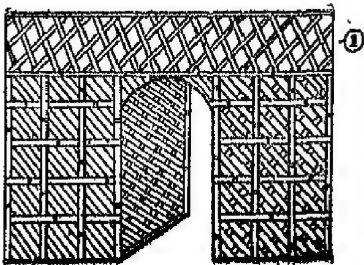
డె

1. డైమెన్షన్స్

చిత్రం-38 డ.

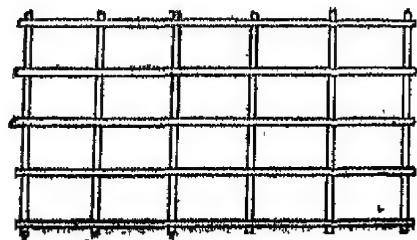
జేలి కమాన్ తడక

1. కంఠ

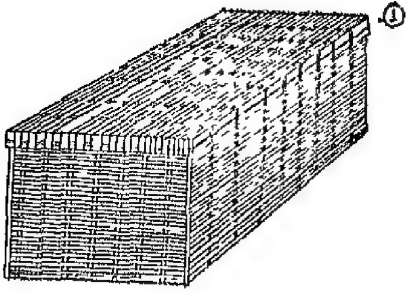
చిత్రం-40 డ.

గ్రేడ్ తడక

చిత్రం-41

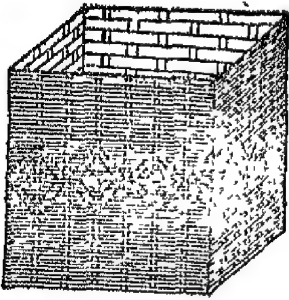
పెట్టె

1. చూత

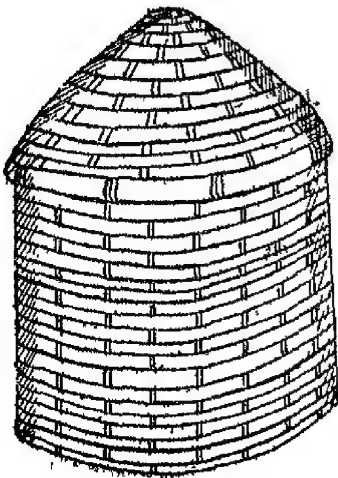
చిత్రం-42

నెమిలికండ్ల పెట్టె

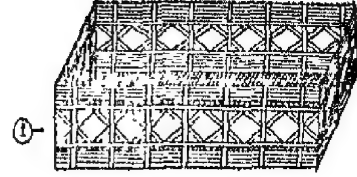
చిత్రం-43

బంగిపెట్టె

చిత్రం-44

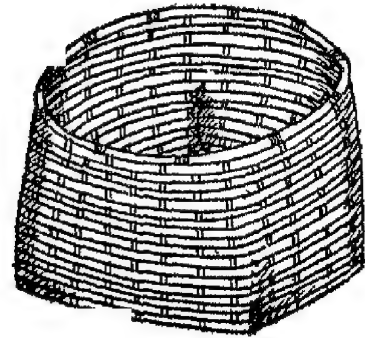
ఉయ్యాల

1. చూత

చిత్రం-45

అన్నండాగర

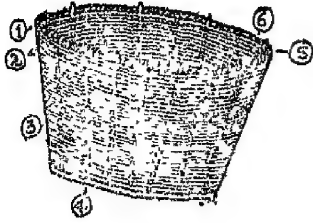
చిత్రం-46

దాగర

చిత్రం-47 క.

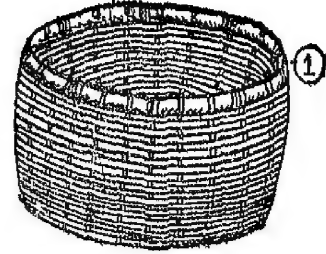
గంప

1. ముడుపు, 2. లా పీనె, 3. అడిపిగు, 4. కిందికట్టు
5. మూతికట్టు, 6. పెండెనార

చిత్రం-47 త.

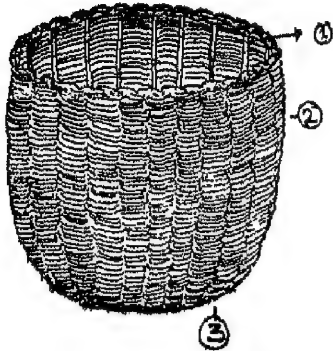
గంప

1. అంధు

చిత్రం-47 డ.

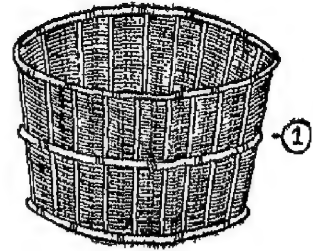
గంప

1. కర్ర, 2. బదుగు, 3. అదుగుపేడు

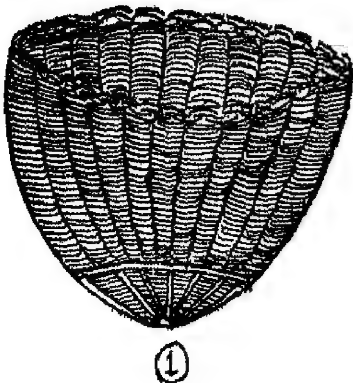
చిత్రం-48

బుట్ట

1. నడింకట్టు

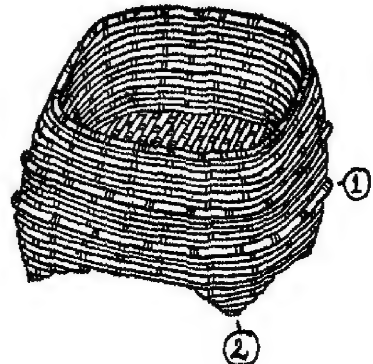
చిత్రం-47 ట.

1. అదుగు

చిత్రం-48

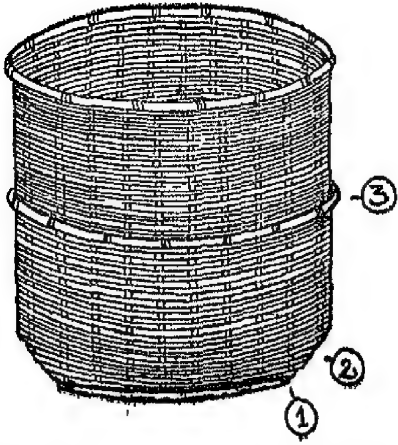
శూర్కబుట్ట

1. ఈనెకట్టు, 2. మూల

చిత్రం-50

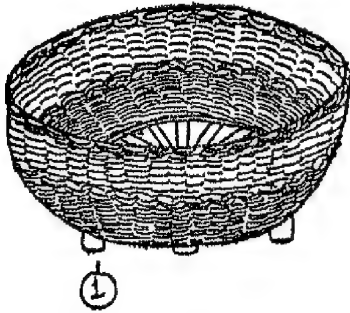
కూనె

1. మట్టుబొద్దు, 2. పొసిక, 3. నడిమికట్టు

చిత్రం-51

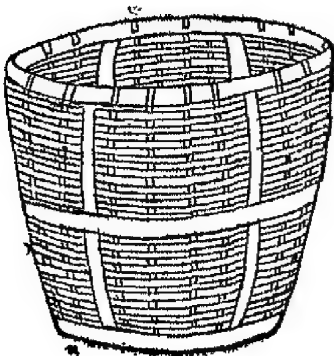
బళ్ళారిగంప

1. బొడిసె

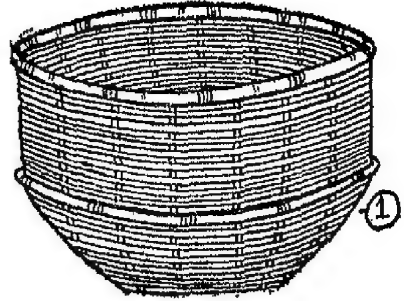
చిత్రం-52

జల్లిగంప

చిత్రం-53

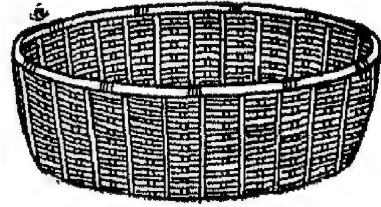
బుట్టెడుగుల్ల

1. పసరుగ్గర

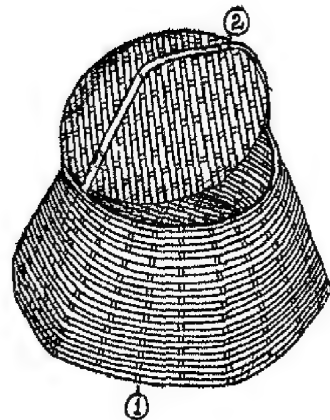
చిత్రం-54

కురమగంప

చిత్రం-55

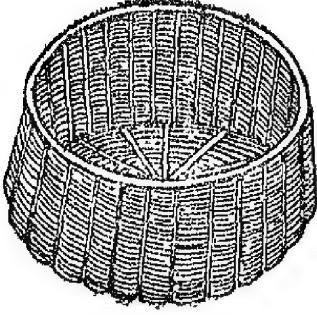
కుశిరె

1. నిలుపు, 2. మూత

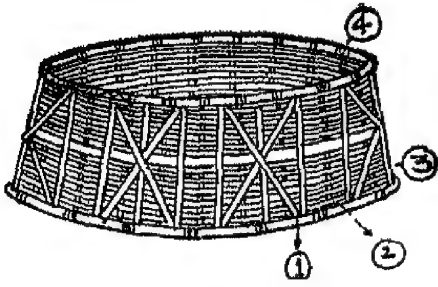
చిత్రం-56

దానాబుట్ట

చిత్రం-57

పూసలతట్ట

1. బాసింగం, 2. బిలుకు, 3. కర్ర, 4. కట్టు

చిత్రం-58

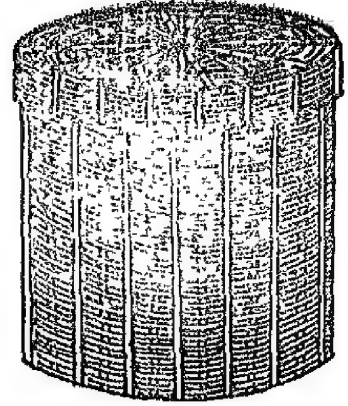
మూతగంప

1. వెన్నుదబ్బ, 2. పొట్టదబ్బ, 3. మూతి

చిత్రం-59

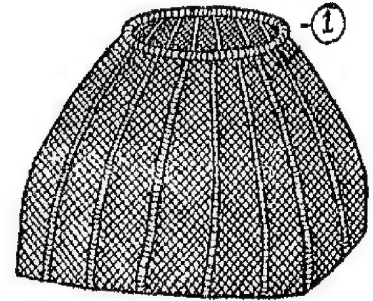
మూతబుట్ట

1. మూత

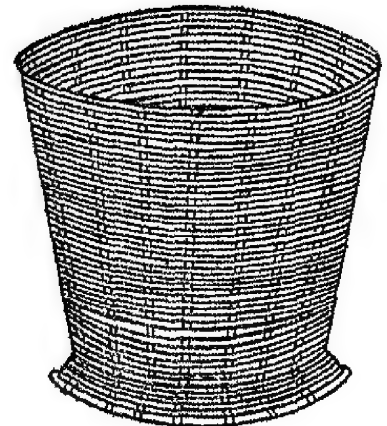
చిత్రం-60

ఎరకలిబుట్ట

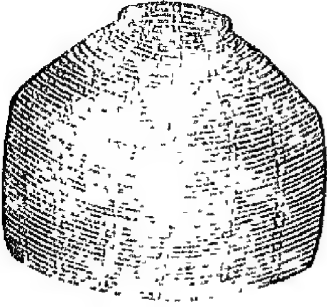
1. అంచు

చిత్రం-61

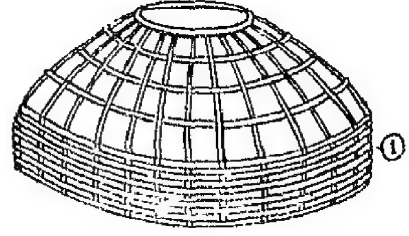
చౌంబుట్ట

చిత్రం-62

కుందేలుబుట్ట

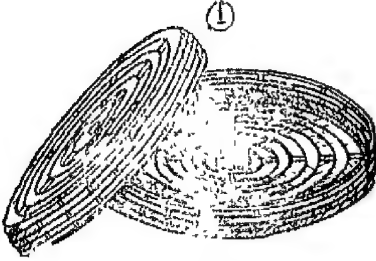
చిత్రం-63 క.

కోళ్ళగూడు

1. నట్టి

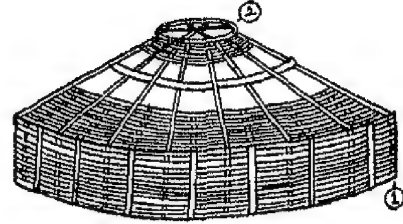
చిత్రం-63

పొంబుట్ట

1. మూత

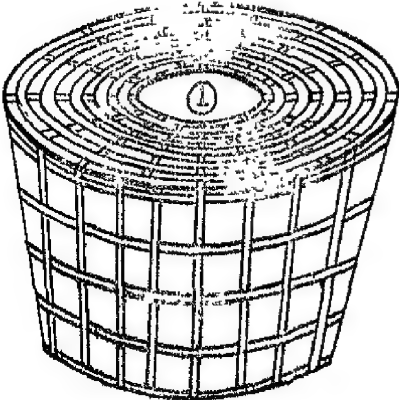
చిత్రం-63 చ.

కోళ్ళగూడు

1. అడుగు, 2. సిబ్బి

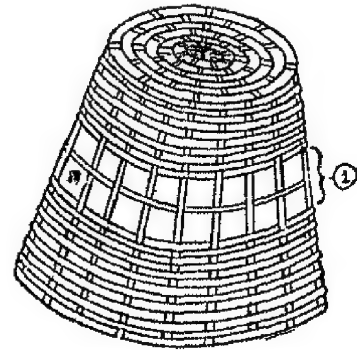
చిత్రం-64

బొతుబుట్ట

1. మూత

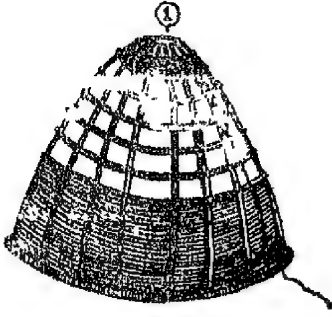
చిత్రం-64 ట.

కోళ్ళగూడు

1. జేరి

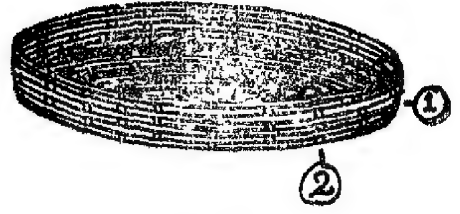
చిత్రం-85 త.

కోళ్ళగూడు

1. అడుగు

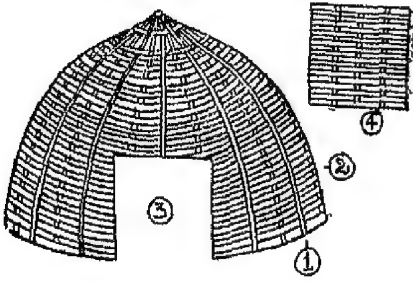
చిత్రం-86

సెంగేరీ

1. బిలుకు, 2. కర్ర

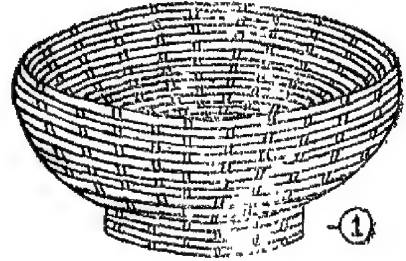
చిత్రం-87 ప.

కోళ్ళగూడు

1. అడుగు, 2. నట్టి, 3. గలుసు, 4. గలుసుతడక

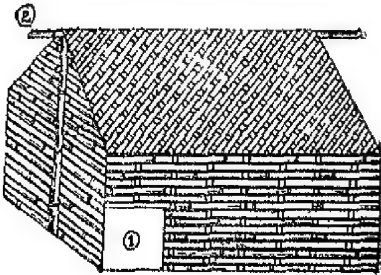
చిత్రం-87

సెంగేరీబుట్ట

1. గడ్డ

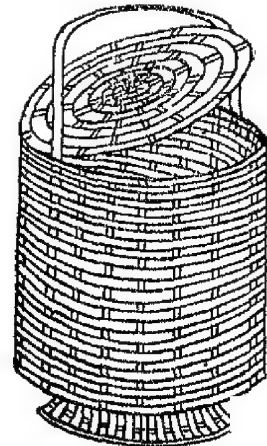
చిత్రం-88 గ.

కోళ్ళపంజెరం

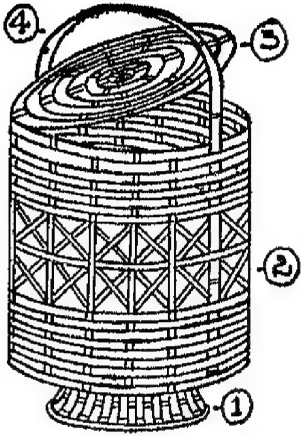
1. దరవాజాపట్టం, 2. బెండు, 3. మూత్తు, 4. మూలబుద్ద

చిత్రం-88

మూతబుట్ట

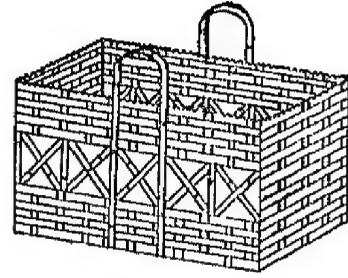
చిత్రం-69 క.

కంఠబుట్ట

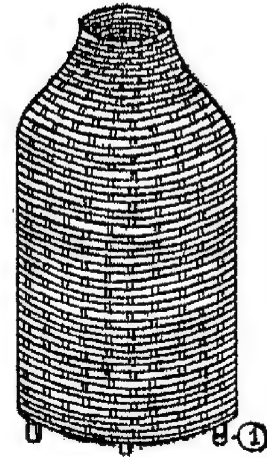
1. గడ్డె, 2. కంఠ, 3. సిబ్బి, 4. కమాన్ బిద్ద

చిత్రం-70

గూరగొములబుట్ట

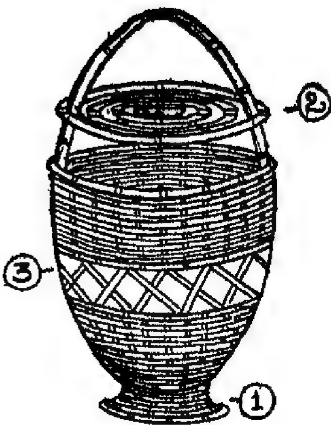
చిత్రం-71

మొలబుట్ట

1. కాలు

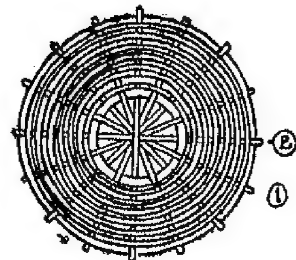
చిత్రం-68 చ.

వక్కాకుబుట్ట

1. గడ్డె, 2. సిబ్బి, 3. చెక్కు-పేగు

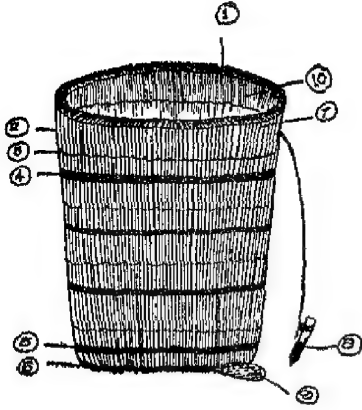
చిత్రం-72

సిబ్బి

1. అడిపోగు, 2. కర్ర

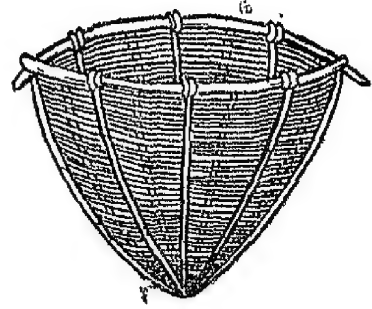
చిత్రం-78 క.

కొడమ

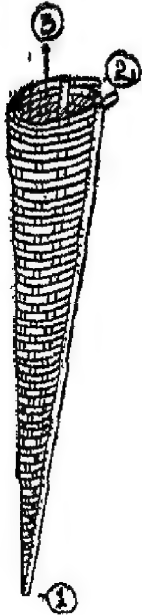
1. తలగుండు, 2. కొడంపుల్ల, 3. కట్టు,
4. అనులగుండు, 5. పిరగుండు, 6. పిరతడక,
7. కొడనుతడక, 8. విరుపుల్ల, 9. కంత్, 10. గూధు

చిత్రం-78 ట.

కొమ్మలగూడ

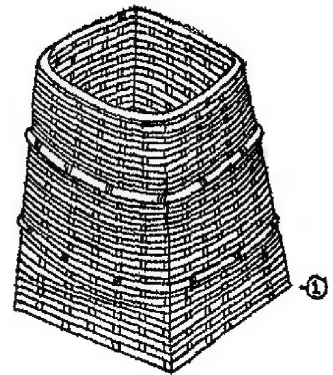
చిత్రం-78 డ.

చించెగూడ

1. మూల, 2. కొమ్మ, 3. మొకం

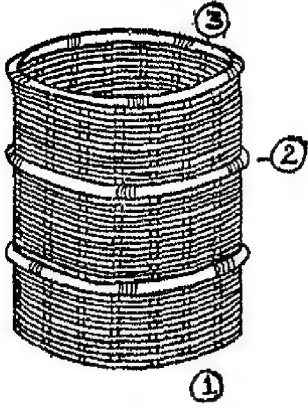
చిత్రం-74 క.

గుమ్మి

1. మూల

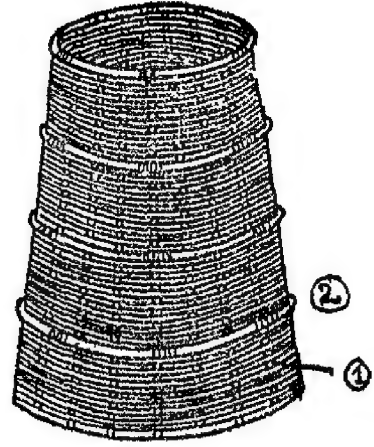
చిత్రం-74 చ.

గుమ్మి

1. అడుగు, 2. కట్టు, 3. మూతి

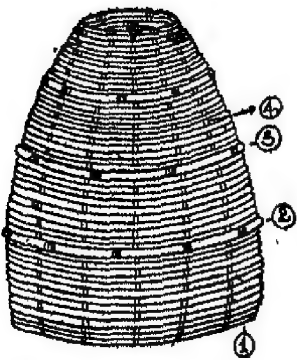
చిత్రం-74 త.

పండుంగుమ్మి

1. నిలుపు, 2. కట్టు

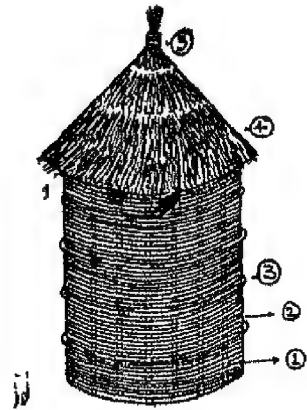
చిత్రం-74 ట.

గుమ్మి

1. అడుగు, 2. కిందకట్టు, 3. నడిమికట్టు, 4. నిలుపు

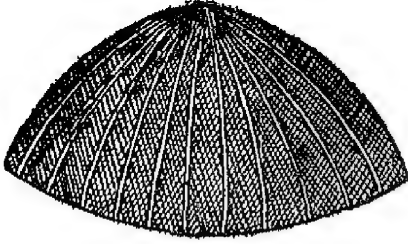
చిత్రం-74 ప.

ముప్పపండుంగుమ్మి

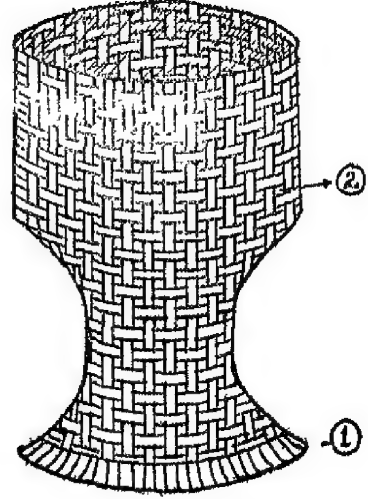
1. నిలుపు, 2. ముడిచువ్వ, 3. కట్టు, 4. ఇలారం, 5. తలకొప్పు

చిత్రం-75

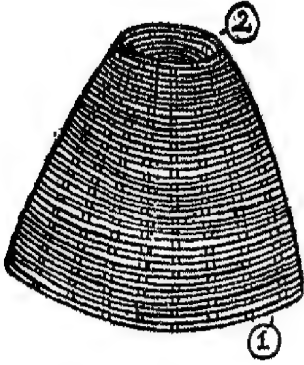

చిత్రం-78 క.

కాయితాలబుట్ట

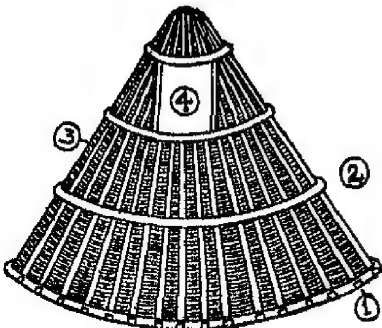
1. గడ్డె, 2. కంత

1. అడుగు, 2. ఘూతి

చిత్రం-77

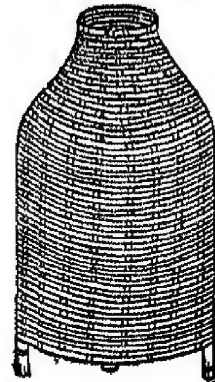
పిల్లలగూడు

1. అని, 2. కట్టు, 3. పేడు, 4. కన్ను

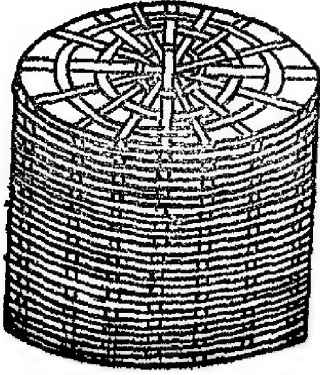
చిత్రం-78 బ.

కాయితాలబుట్ట

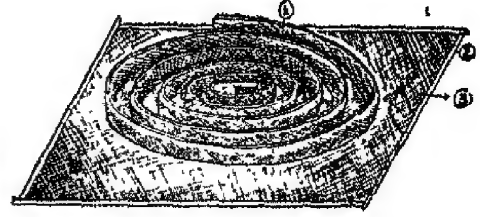
చిత్రం-79

ఊద్దాని

చిత్రం-82

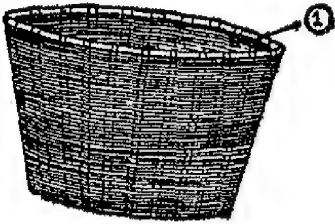
చెందిక

1. పువ్వు, 2. చట్రం, 3. పట్టుకడక

చిత్రం-80

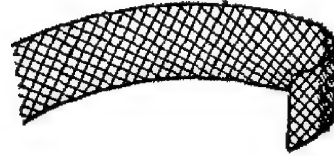
కుదురు

1. మూతి

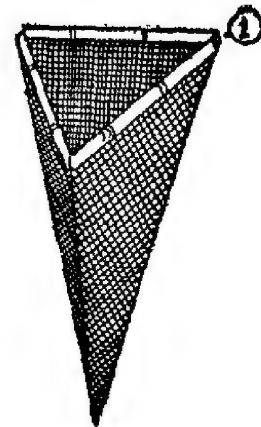
చిత్రం-83

చెందికపట్టె

చిత్రం-84

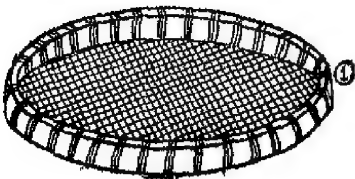
ఊల్వడి

1. అంచు

చిత్రం-81

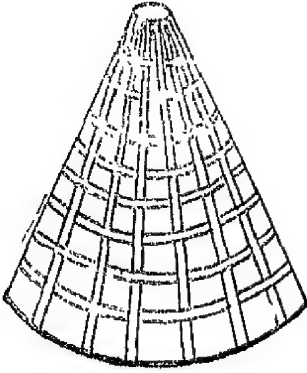
రేపంతట్టె

1. బద్ద.

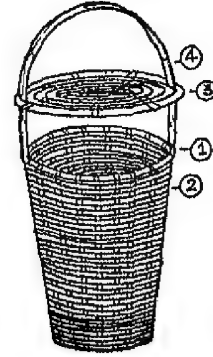
చిత్రం-85

బతుకమ్మ బుట్ట

చిత్రం-87

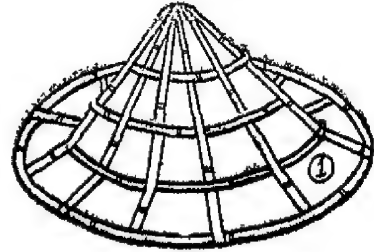
గిలాస బుట్ట

1. బిలుకు, 2. పూల్ల, 3. డక్కనా, 4. కమాన్ బద్ద

చిత్రం-88

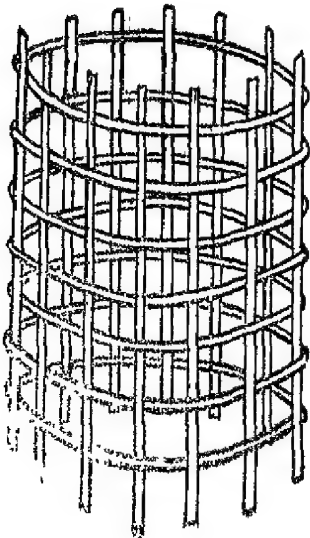
గిడుగు

1. సింకి

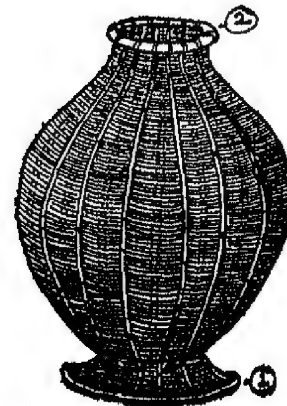
చిత్రం-89

చెట్టు బుట్ట

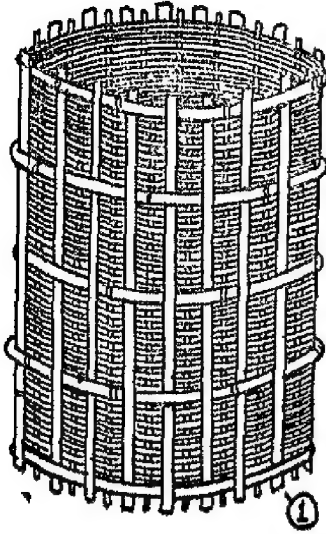
చిత్రం-90

చెంబు

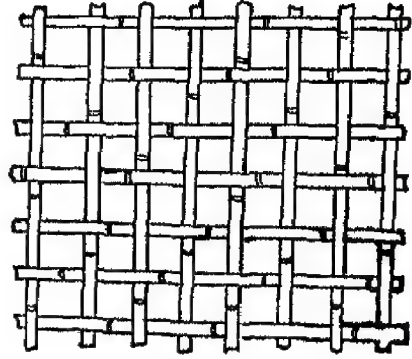
1. గడ్డి, 2. మూతి

చిత్రం-90
చెలమొట్టు

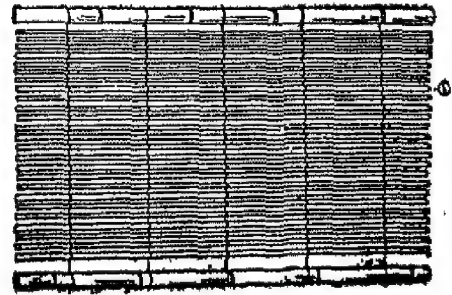

1. కొయ్య

చిత్రం-92
పాలవెల్లి

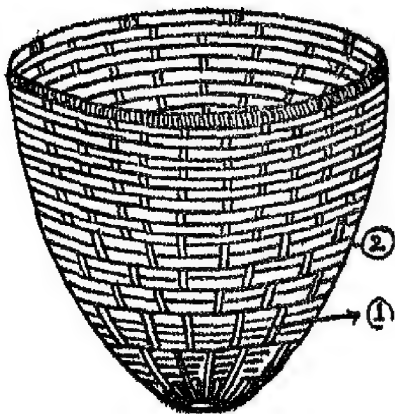

చిత్రం-93
పుల్లల తడక

1. బద్ద

చిత్రం-91
గడ్డిబుట్టు

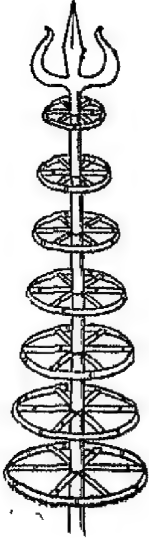
1. బంతు 2. బద్ద

చిత్రం-94
కోంబె

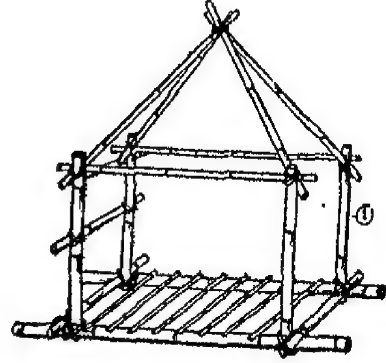
చిత్రం-95

సవార్ల గుమ్మటం

చిత్రం-97

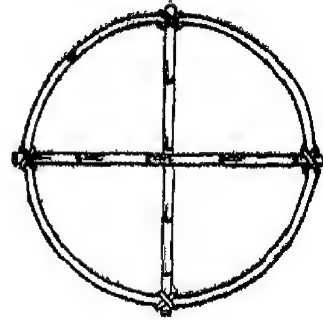
రథం

1. నిలుపు వెదురు

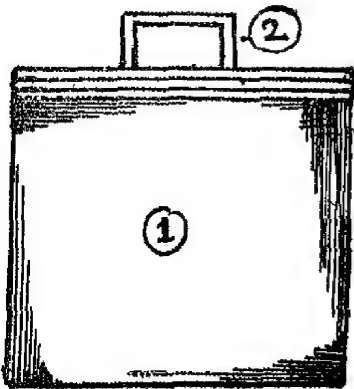
చిత్రం-98

చక్రం

చిత్రం-99

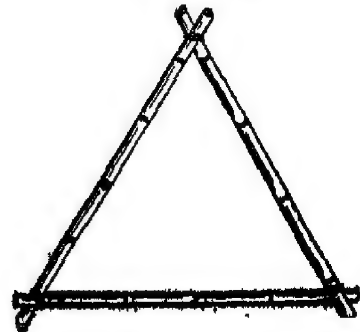
చెయిసంచి

1. గుడ్డ 2. తమాన్

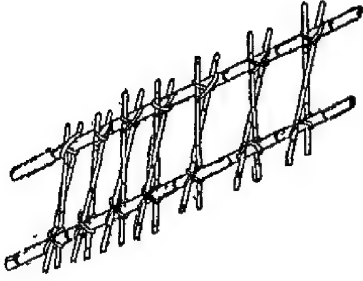
చిత్రం-100

ఇంగల మూట్టి

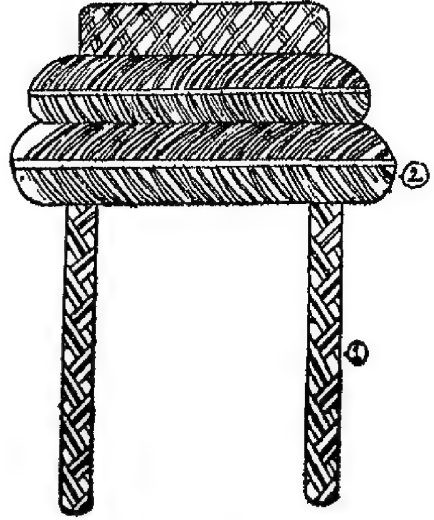
చిత్రం-100

పాడె

చిత్రం-102

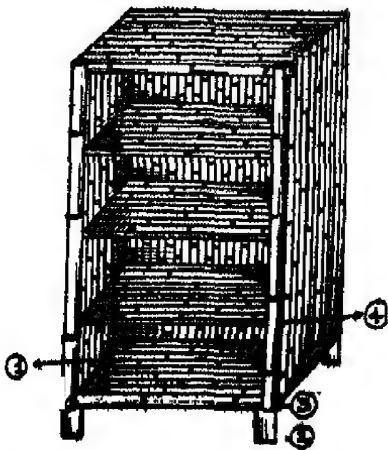
కళ్యాణమండపం

1. గుంజ, 2. కొబ్బరి మట్ట

చిత్రం-101

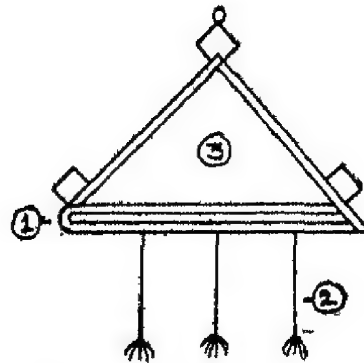
అల్మారీ

1. అర, 2. కాలు, 3. అడ్డగర్, 4. అడ్డందబ్బ

చిత్రం-103

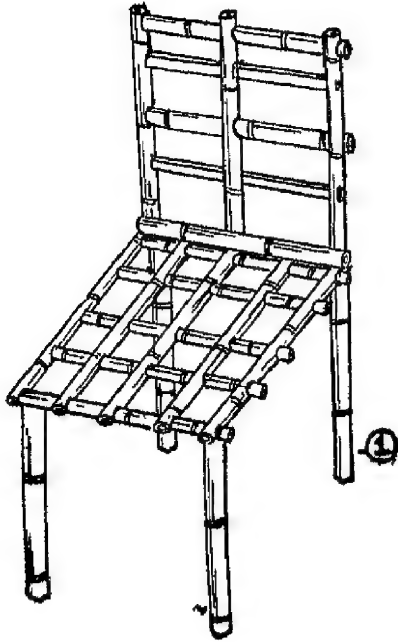
బాసింగం

1. వంపుడుబద్ద, 2. దుండు(లు), వదిగె

చిత్రం-104

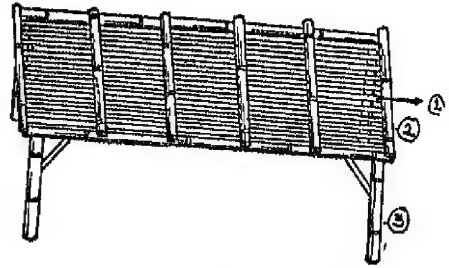
కుర్చీ

1. కాలు

చిత్రం-106

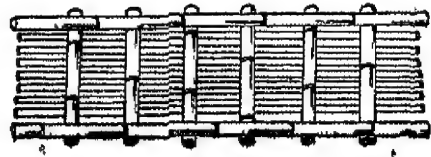
బెంచి

1. నిలుపుబద్ద, 2. అడ్డంబొంగు, 3. కాలు

చిత్రం-107

గోవ

చిత్రం-105

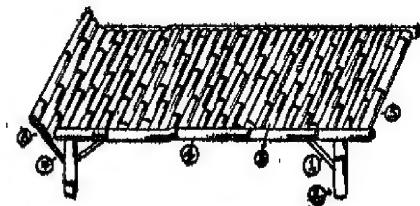
అచ్చు

1. కొక్క

చిత్రం-108

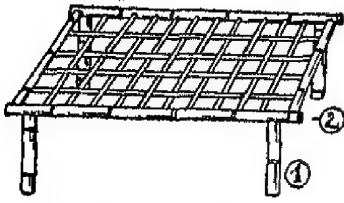
వెదురుమంచం

1. క్రాసుబద్ద, 2. కాలు, 3. పరుషబద్ద, 4. నిలుపుపట్టె, 5. అడ్డ, 6. తలాపు, 7. తలాపుదబ్బ

చిత్రం-109

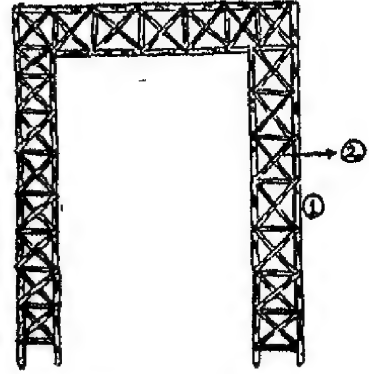
గడమంచం

1. కాలు, 2. నిలువుపట్టె

చిత్రం-111

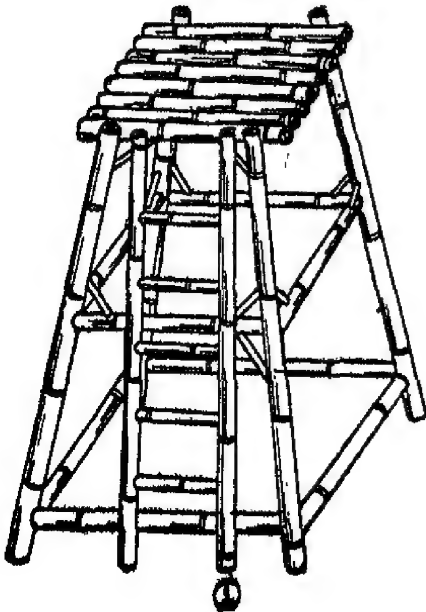
కమాన్

1. నిలువుదొంగు, 2. కైండ్లబద్ద

చిత్రం-110

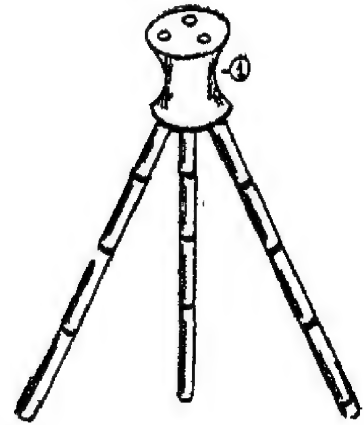
సిపాయి

1. నిజ్జుక

చిత్రం-112

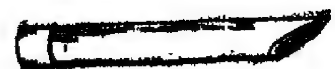
జగిడెం లొట్ట

1. జగిడెం

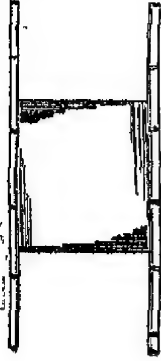
చిత్రం-113

మందుగొట్టం

చిత్రం-114

మాంజకట్టె

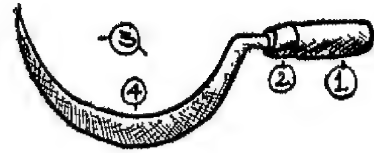
చిత్రం-117

గైకొడవలి

చిత్రం-118

కొడవలి

1. పిడి, 2. అందు, 3. గావు, 4. పదును

చిత్రం-116

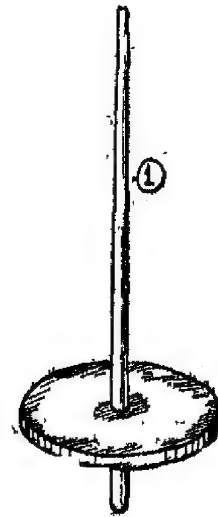
ఈతాకు

1. తొడిమె, 2. మొదలు, 3. కోన, 4. ముల్లు

చిత్రం-119

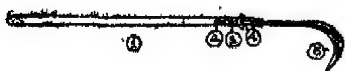
కదురు

1. చెడురుపుల

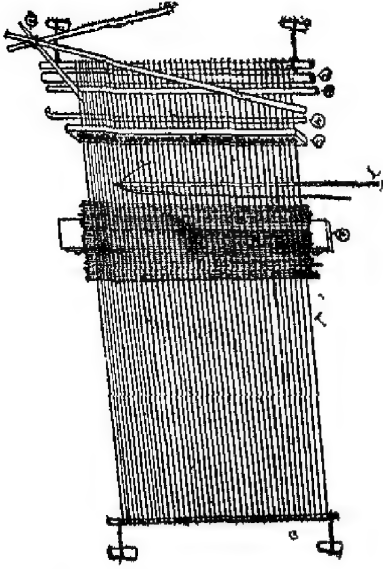
చిత్రం-115

గైకొడవలి

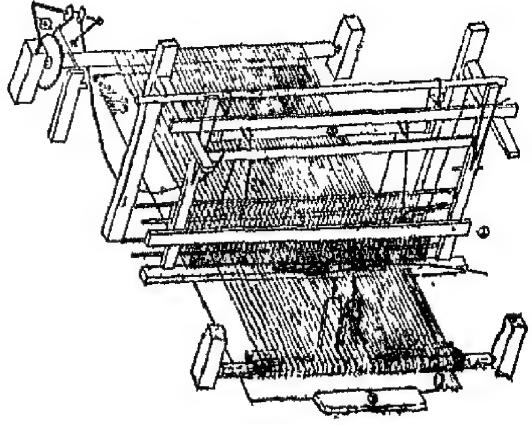
1. బరిగె, 2. తూను, 3. కూలు, 4. పిడికట్టు,
5. పేదును

చిత్రం-120 క,
మగ్గం

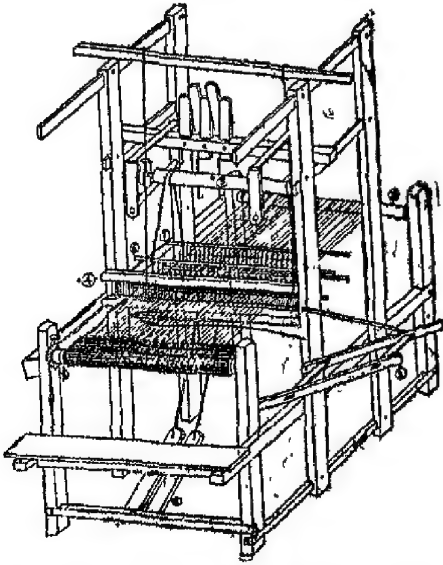
1. ముక్కనాల కర్రలు, 2. రోజొంగు,
3. తొక్కుడుదబ్బ, 4. అనికర్ర, 5. అద్దు,
6. లాకదబ్బ, 7. ఫీట, 8. ఫోగు

చిత్రం-120 ట,
మగ్గం

1. మునుపలక, 2. అద్దు, 3. పల్లెరుసు, 4. కొక్కి-

చిత్రం-120 చ,
మగ్గం

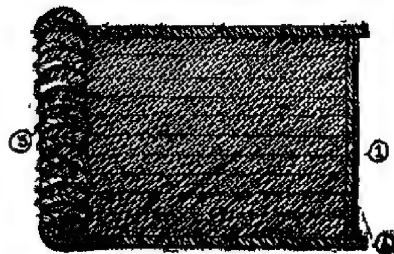

1. తొక్కుడుచెక్క, 2. లాకదబ్బుస్టాండు,
3. ఎగదండు, 4. అద్దు, 5. పల్లెరుసు,
6. ముందచ్చు, 7. వెనకచ్చు, 8. దిగదండు

చిత్రం-121
లాకదబ్బ

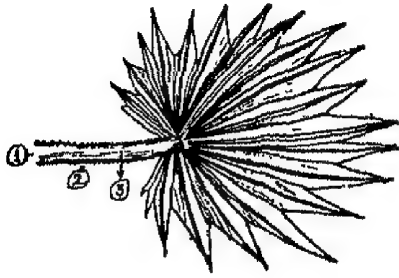
చిత్రం-122
ఈతచాప

1. అంచుపల్లె, 2. కొమ్ము, 3. రెప్ప

చిత్రం-123

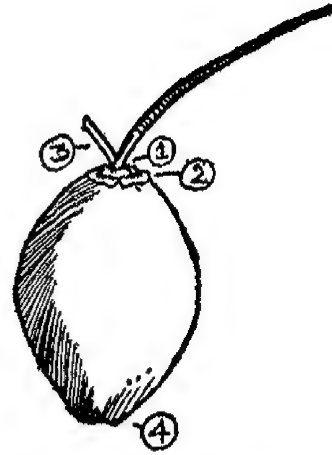
తాటికమ్మ

1. తాటికమ్మ, 2. గరి, 3. పొట్ట

చిత్రం-126

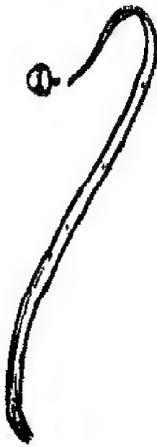
కొబ్బరి కాయ

1, మూతి, 2. దిస్సు, 3. ముచ్చకు, 4. గుడ్డ

చిత్రం-124

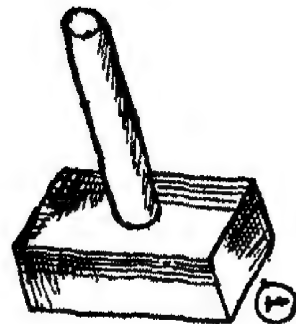
తాటిరేకు

1. చివర

చిత్రం-127

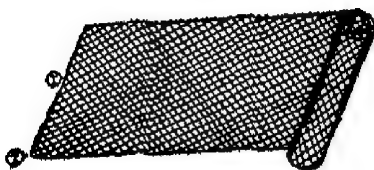
గూటం

1. మూతి

చిత్రం-125

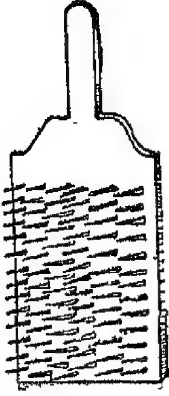
తాటిచాప

1. చందీ, 2. మూతి

చిత్రం-128

బ్రష్టు

చిత్రం-131

కన్నె

1. వెన్ను

చిత్రం-129

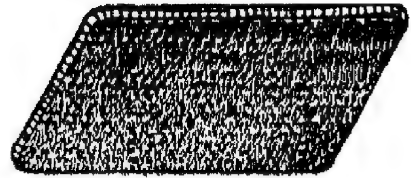
మోకు

1. చిరత

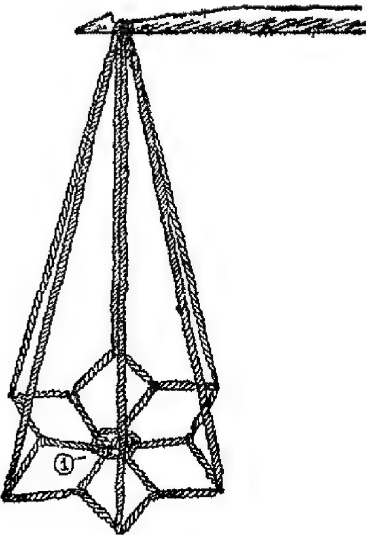
చిత్రం-132

గోదినీ

చిత్రం-130

కావడి ఉట్టి

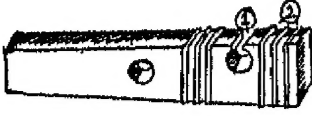
1. మట్టు

చిత్రం-133

పేము

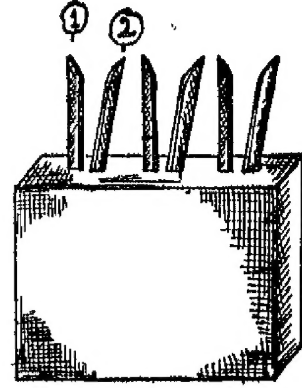
మొద్దు

1. పొక్క, 2. ఇనవ పట్టిలు

చిత్రం-137

కత్తులపెట్టె

1. నియపుకత్తి, 2. పడకత్తి

చిత్రం-135

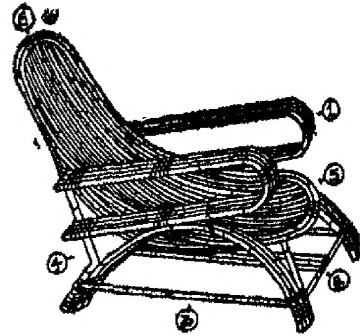
గొరసకత్తి

1. పిడి, 2. పొన్ను, 3. పదును

చిత్రం-138

కుర్చీ

1. హస్తం, 2. ముందరిమట్టు, 3. మల్లుగర
4. మట్టు, 5. ముందుకమాన్, 6. హెడ్డు

చిత్రం-136

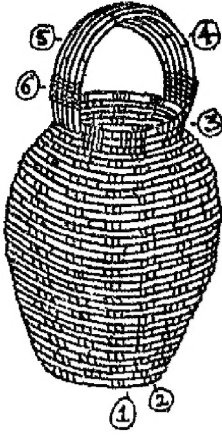
రేకత్తి

1. పిడి, 2. పదును

చిత్రం-139

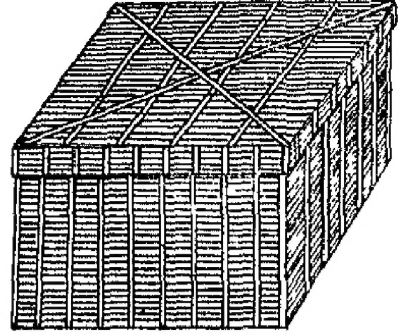
చేతిబుట్ట

1. అడుగు, 2. నిలువు, 3. అంచు, 4. కోడ,
5. తీగ, 6. కట్టు

చిత్రం-141

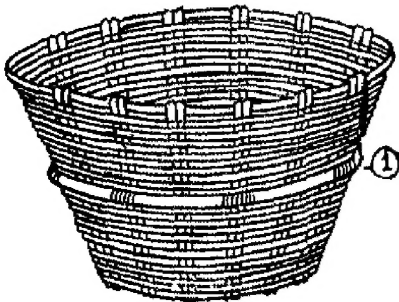
గంగపెట్టె

చీపురు, తాటి ఈనెలు, నులక

చిత్రం-140

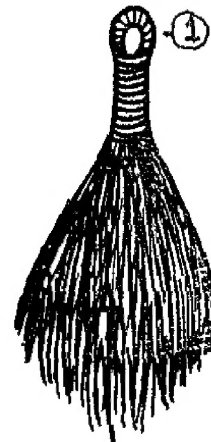
పేముగంప

1. బొద్దు

చిత్రం-142

చీపురు

1. పిడ

చిత్రం-143

కత్తి

1. తొడిమె, 2. ముట్టి, 3. పడును, 4. పడిగె

చిత్రం-145

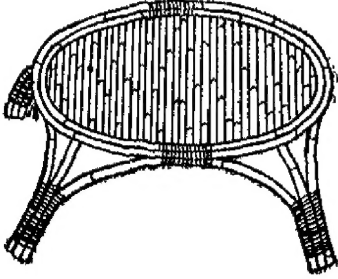
పలుపు

1. తన్ను, 2. కొలికి, 3. ముడి, 4. నడిముడి

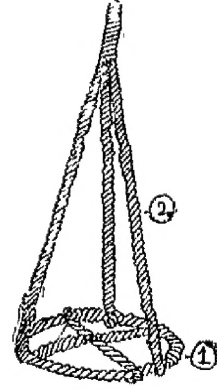
చిత్రం-144

రౌన్ టేపాయి

చిత్రం-146

ఉట్టి

1. గుడ్డపురి, 2. కాలు

